Q. HORATIUS FLACCUS.

RECENSUIT

IO. CASP. ORELLIUS.

ADDITA EST

VARIETAS LECTIONIS CODD. BERNENSIUM III.,
SANGALLENSIS ET TURICENSIS

AC

FAMILIARIS INTERPRETATIO.

VOLUMEN SECUNDUM.

TURICI
SUMPTIBUS ORELLII, FUESSLINI ET SOCIORUM.
LONDINI,
APUD BLACK ET ARMSTRONG.
M. DCCC. XXXVIII.

G. L
Prof. Louis I. Bredvold
12-7-60

PRAEFATIO.

In altero hoc volumine elaborando quemadmodum in priore praeter Scholiastas perlegi Lambinum, Cruquium, Torrentium, Dacierium, Bentleium, Gesnerum, Feam, Bothium, Doeringium cet., sed in Satiris permultum debeo Heindorfio, in Epistolis Schmidio atque Obbario, (cuius tamen commentariis in Epp. I. 1. et 2. nuper editis nondum uti potui;) in utroque autem corpore Iacobsio, amico summe venerabili.

Admodum probabilis videtur Hofman Peerlkampii et Hauptii ad Ovidii Halieut. p. 40. coniectura, qua uterque Od. III. 29, 7: *Grande certamen, tibi praeda cedat, maior an illa* pro *illi* emendavit. „Utrum tibi praeda cedat, an illa in certamine maior sit futura, hoc est, superior, victrix.“ H. P.

Quod ad Sat. I. 6, 13. attinet nunc accedo Madvigii V. C. iudicio in Admonitt. et Observatt. de locis quibusdam Grammaticae Latinae. Havniae 1837. p. 15: „Multi legendum putarunt: *Valeri genus, unde Superbus Tarquinius regno pulsus fuit*, eadem sententia ac si esset: *pulsus est*, ut evitarent praesens nimis, ut credebant, ab illo loco abhorrens, *fugit*. Verum quoniam ostendi, Horatium *pulsus fuit* ea significatione scribere non potuisse, utemur vera et certa scriptura ad aliam litem dirimendam. Patet enim Horatium liberius prae-

senti historico uti, non in continua et incitata narratione, sed in brevi rei praeteritae significatione, per pronomen relativum interiecta. Idem Persius fecit loco perspicuo et certo, in Satira quarta v. 2: *Barbatum hoc crede magistrum Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutae.* Non dubitabimus igitur, quin idem Horatius ausus sit post coniunctionem *cum*, praesentisque sit temporis *donat* in Sat. I. 2, 56. (*amator Originis ille, qui patriam mimae donat fundumque laremque*) et *dormit* in Sat. II. 3, 61. (*quam Fufius ebrius olim, Cum Ilionam edormit*), quibus locis utitur Zumptius §. 160. not. ad syncopam praeteriti defendendam.„

„Apud Horatium in Sat. I. 6, 126. in plerisque libris scriptum fuerat *Admonuit, fugio* .... cum postrema versus pars excidisset. Quid Mavortius, cuius recensio Horatii ad nos propagata est? Versum absurde interpolavit scripsitque, uti est in plerisque Codd., *Admonuit, fugio rabiosi tempora signi.* Aliam vero recensionem atque ipsam Flacci manum Codex Blandinius apud Cruquium antiquissimus servavit, *Admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.* Sine hoc Codice interpolationis vitia utique demonstrari possent, genuina autem lectio restitui certe nulla divinatione posset.„ F. V. Fritzsche in Aristoph. Thesmoph. p. XIII.

Similes sunt interpolationes apud Horatium Od. IV. 6, 17:

Heu palam captis *gravis, heu nefas heu* —

et Epp. II. 2, 199:

Pauperies immunda domus *procul absit: ego,*
utrum —

Sic Ovidius Metam. VIII. 237. scripserat:

Garrula limoso prospexit ab elice perdix:
uti nunc scimus ex libello de generibus nominum ed. Hauptii p. 92. Quid ausus est interpolator?

Garrula ramosa prospexit ab ilice perdix:
in Codd. sine varietate, nisi quod corruptelae tenuia quaedam vestigia supersunt in Mor. 1. *clamosa*. Sen. 2. *scamosa*. Sen. 1. *ramoso*: verum quod dedit grammaticus prorsus repugnat et avis naturae et v. 256: *Non tamen haec alte volucris sua corpora tollit* cet.

Cum operis Orellianis ultimus Horatii nostri quaternio traditus esset, gratissimo dono accepi C. F. Hermanni, professoris Marburgensis, disputationem de loco Horatii Serm. I. 6, 74—76., quam quia eius sententia et mihi et Sauppio meo prorsus probatur, hic excerpere iuvat. P. 29.: „Feriis deductis si octo tantum anni mensibus scholas habitas esse apparuerit, facile intelligetur, cur *octonis* potissimum *idibus* aera ad Flavium a discipulis *relata* esse legamus. Has autem quadrimestres fuisse ne in coniectura quidem positum est, — — si quidem integram aestatem ad idus usque Octobres libertatem a ludimagistrorum disciplina attulisse ex Martialis epigrammate videmus X. 62: *Ludi magister, parce simplici turbae; Albae Leone flammeo calent luces Tostamque fervens* I u l i u s *coquit messem; Cirrata loris horridis Scythae pellis — — Ferulaeque tristes, sceptra paedagogorum, Cessent et* i d u s *dormiant in* O c t o b r e s; *Aestate pueri si valent, satis discunt*, utque concedam, quod ex hoc eodem epigrammate colligi licet, nonnullos magistros, urbanos praesertim, lucri faciendi causa pueros etiam aestivo tempore ad discendum apud se adigere studuisse, hoc tamen praeter mo-

rem factum esse vel ideo suspicari possumus, quia Martialis certam *iduum Octobrium* diem memorat, in qua scholas hibernas initium habuisse verisimile sit; easdem vero idibus Iuniis finitas esse, quamquam non claris verbis poëta dicit, tamen facile inde sequitur, quod iam *Iulium* mensem scholasticorum numero eximit. — — Sic omnia recte procedunt: *octonae idus* sunt eorum mensium, qui singulis annis scholis habendis destinabantur, his autem singulos asses, notam etiam aliunde didactri summam (Iuvenal. X. 117: *Quisquis adhuc uno partam colit asse Minervam:*) Flavius a discipulis suis pro mercede accepit„ cet. — Qua tamen in opinione, octussem dumtaxat discipulos quotannis pendisse ludi magistro, me assentientem non habet Hermannus. Nam, ut magister aliquis vel centum discipulos habuisset, DCCC. assibus, id est, ne sestertio quidem per singulos dies, vitam sustentare non potuisset: cum inde a Caesaris tempore vel gregarius miles X. asses aereos, praetorianus singulos denarios (XVI. asses) quotidie mereret. (Tacit. Ann. 1, 17.) Igitur *aera* cet. explicaverim: "Semper Idibus Octobribus, quae *octonae* sunt anni, quem nos dicimus, scholastici et apud Romanos et apud horum temporum Italos, pueri magistris didactri nomine solvebant non singulos asses, sed eam vel maiorem vel minorem pecuniae summam, de qua inter hos illorumque parentes tutoresve convenerat, antequam ad magistros mitterentur.„

Turici, Kal. Novembr. M. DCCC. XXXVIII.

Q. HORATII FLACCI

SATIRARUM

LIBER PRIMUS.

SATIRA I.

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit seu fors obiecerit, illa

I. Sat. I. v. 2. *ulla* S. (non Bbc.)
II. Sat. I. v. 2. *ulla* F.

I. Festive reprehendit poëta ridiculam illam *μεμψιμοιρίαν*, qua plerique aequalium suorum laborabant, coniunctam semper cum acri in eos invidia, quibus ex illorum opinione melior sors obtigerat. Huius autem morbi, sane vel maximi vitae beatae impedimenti, praecipuam causam hanc esse dicit, quod insigni quadam stultitia abrepti permulti totam per vitam nihil aliud agant, quam ut quocunque modo pecuniam corradant, conquisitis tamen nunquam fruantur, illud nimirum causati, se placidae senectutis quieti nunc, cum tempus sit, prospicere. Maecenati autem hanc satiram inscribens vel hoc ipso demonstrat potentem amicum longe remotum esse a vitio, quod tam acriter insectatur.

Propter transitus aliquos abruptiores ac minus fortasse quam alibi callida iunctura occultatos (cfr. vv. 13. 23. 108.) et propter totius sermonis exitum (v. 120.), qualis aequo iure cuilibet huius generis scriptiunculae assui poterat, nonnulli hanc satiram inter prima Lucilium et imitandi et superandi experimenta ab Horatio facta referendam esse censuerunt. Primus autem annus, quo componi potuit, fuit u. c. 716. Kirchnerus tamen refert ad a. u. c. 719.

1—3. Similes sunt exordio loci Maximi Tyrii Diss. 21. et Himerii Ecl. 20. p. 272. W. quos comparationis causa exscribemus;

Contentus vivat, laudet diversa sequentes?
O fortunati mercatores! gravis annis
Miles ait multo iam fractus membra labore.

I. v. 3. *sequentis* B. (v. 4. Habent *annis* BbSc.)

IV. Sat. I. v. 4. *armis* Bouhierius probb. F. A. Wolfio, Eichstadio, aliis.

nec tamen credibile est, ab his Sophistis unquam lectas esse Horatii satiras, sed vel casu in eundem locum inciderunt vel antiquius aliquod exemplar Graecum ante oculos habuerunt. Maximus: *Χαλεπὸν εὑρεῖν ἀκριβῆ βίον ὥσπερ καὶ ἄνδρα, ἀλλὰ παντὶ ἀνακέκραται ἔνδειά τις πρὸς τὸ ἄκρως καλὸν καὶ πλεονεκτεῖ ἕτερος ἑτέρου, ὅτῳ ἂν ἐλάττω τὰ ἐνδέοντα ᾖ. Καὶ ἴδοις ἂν τὸν μὲν γεωργικὸν μακαρίζοντα τοὺς ἀστικοὺς ὡς συνόντας βίῳ χαρίεντι καὶ ἀνθηρῷ· τοὺς δὲ ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν δικαστηρίων καὶ τοὺς πάνυ ἐν αὐτοῖς εὐδοκίμους ὀδυρομένους τὰ αὐτῶν καὶ εὐχομένους ἐπὶ σκαπάνῃ βιῶναι καὶ γηδίῳ σμικρῷ. Ἀκούσῃ δὲ τοῦ μὲν στρατιωτικοῦ τὸν εἰρηνικὸν εὐδαιμονίζοντος, τοῦ δὲ ἐν εἰρήνῃ τὸν στρατιωτικὸν τεθηπότος. Καὶ εἴ τις θεῶν ὥσπερ ἐν δράματι ὑποκριτὰς ἀποδύσας ἕκαστον τοῦ παρόντος βίου καὶ σχήματος μεταμφιέσει τὰ τοῦ πλησίον, αὖθις αὖ οἱ αὐτοὶ ἐκεῖνοι ποθήσουσι μὲν τὰ πρότερα, ὀδυροῦνται δὲ τὰ παρόντα. Οὕτω δυσάρεστόν τι ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος κομιδῇ καὶ φιλαίτιον καὶ δεινῶς δύσκολον καὶ οὐδὲν τῶν αὐτοῦ ἀσπάζεται.* Himerius: *Δεινὴ ἡ συνήθεια κόρον τεκεῖν καὶ τὴν ἐξουσίαν ὕβρει λυμήνασθαι. Οἰκοῦντες γῆν ζητοῦμεν θάλασσαν καὶ πλέοντες πάλιν περισκοποῦμεν τὰ ληΐα. Ὁ πλωτὴρ μακαρίζει γηπόνον· καὶ τὸν ναύτιλον ἀρότης ἡγεῖται πάλιν εὐδαίμονα. Ταῦτα πάντα τοῦ κόρου παίγνια.* — *sortem*] «vitae genus, quod certum consilium constanter secuti inde ab aetate adulta delegimus.» — *fors*] «*In hoc vocabulo*, ut ait Cicero de Legg. 2, 11, 28., *incerti casus significantur magis*. Cic. ad Att. 14, 13: *Sed haec f o r s viderit, ea, quae talibus in rebus plus quam r a t i o potest.* — *obiecerit*] In hoc quoque v. caeci casus notio clarius inest quam in v. *offerre*, quo in pedestri oratione uti solent (Cic. ad Att. 2, 22: *quod fors obtulerit, id acturus videtur:*) itemque Horatius ipse Sat. 1, 6, 54. — *illa*] «eadem illa, qua semel utitur.» *Ulla* nimis infinitum est nec satis congruit cum v. *quam*. — *laudet*] ut apud Himerium l. l. *μακαρίζει*. Ceterum per zeugma unum subiectum *nemo* refertur etiam ad v. *laudet*, quasi huic adderetur *idem homo* vel *quisque*, ut Cic. de Or. 2, 14: *Nemo extulit eum verbis, qui ita dixisset, ut qui adessent intelligerent quid dixisset, sed contempsit eum, qui minus id facere potuisset.* — *diversa*] «prorsus opposita et contraria suis studiis.»

Contra mercator, navem iactantibus Austris:
Militia est potior. Quid enim? concurritur: horae
Momento cita mors venit aut victoria laeta.

I. v. 6. *navem*] bSc. ut constanter est apud Ciceronem. *navim* B. M. v. 8. *Momento cita*] BbSc. *Momento aut cita* M.

II. v. 6. *navim* LCTF. v. 7. *Quid ni? concurritur* F. e Codd. v. 8. *Momento aut cita* L.

III. Sat. I. v. 8. *Momento aut cita* e Codd. Lambini.

4. 5. *gravis annis*] Theocr. 24, 100: βαρὺς ἐνιαυτοῖς. Virg. Aen. 9, 246: *Hic gravis annis atque animi maturus Aletes.* Liv. 7, 39: *milites aetate graves.* Intellige militem, cui vel ratio vel fors hoc vitae genus obtulerit. Is stipendiorum initio ex praeda vel ex agris assignandis divitias se paraturum aliquando sperarat; at post complura stipendia, cum iam aetate provectior nec dum dives factus est, propter id ipsum, quod pristinae eius vires continuis illis laboribus, quibus vacare debebant milites Romani, exhaustae sunt, omni maioris quaestus spei renuntiandum esse videt, ideoque invidet mercatori, qui eodem vel minore etiam tempore locuples factus est. Recte Iahnius: «Significat poëta non *annos vitae*, sed *annos militiae.*» Multis se commendavit coniectura *armis*, facilis illa quidem et admodum speciosa, cum etiam apud Ovid. Met. 8, 312. atque alibi vv. *annis* et *armis* confundantur. Non tamen satis perspexerunt, Codicum lectione significari id, quod hic vel maxime requiritur, militis condicionem post certum stipendiorum numerum magna cum molestia permanentem, cum iam spe sese locupletandi destitutus est: Bouhierii vero coniectura, molestiae sensum saepe desinentis, cum extra agmen in castris, in praesidio alicubi est; praeterea cum haud perpetui temporis onere prorsus pugnare v. *iam (bereits)*, quod aut omittendum aut cum v. *simul* permutandum erat; *iam* enim manifesto non defatigationem requiete facile levandam, sed debilitatas in perpetuum vires significat.

6—8. *mercator*] ἔμπορος, qui ipse merces emit in Asia puta et Aegypto Romamque apportat, diversus et a *negotiatore* et a *propola.* — *Austris*] Seneca Ep. 14: *Cum peteres Siciliam, traiecisti fretum. Temerarius gubernator contempsit Austri minas: ille est enim, qui Siculum pelagus exasperet et in vertices cogat.* — *Quid enim?*] quasi sequeretur «contra dices, obiicies?» Est ex sermone quotidiano, ut τί γάρ; πῶς γὰρ οὔ; Apud Ciceronem semper sequitur altera interrogatio: de Finn. 2, 19: *Quid enim? ad amicosne confugiam?* Ibid. c. 28: *Quid enim? summus dolor plures dies manere potest?* Sic h. l. dicere licebat: *Quid enim? (quidni?) nonne concurritur* cet.? — *horae momento*] «brevi horae tempore, puncto temporis.» Schol. Epp. 2, 2, 17: *puncto mobilis horae.* Liv. 5, 7: *horae momento simul aggerem ac vineas incendium hausit.* Id. 9, 6: *momento unius horae Samnis*

Agricolam laudat iuris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cetera de genere hoc, adeo sunt multa, loquacem
Delassare valent Fabium. Ne te morer, audi,

I. v. 12. *cantat* B.

caesus. (non: *die Entscheidung der Stunde.* Wolf.) — *Momento cita*] V. *aut*, quod recentiores fere inserunt, vel ex optimorum Codd. auctoritate reiiciendum, est ex solitis illis mediae aetatis glossis scholasticis, inter lineas primum adscriptis. « Nequaquam leg. *Momento aut cita;* animus enim nautae abiectus in his est considerandus, cui iam paene desperata salute ista tranquillitas ambigendi non convenit.» Reisig Commentatt. Oed. Col. p. 246. Cfr. Hand Tursell. I. p. 236., qui *aut* semel positum vertit *oder auch;* sicque est infra v. 72. et v. 101. Quod autem ominosum et infaustum esse sine duplici part. disiunctiva dicit Bentleius, id, puto, satis avertitur statim subiectis vv. *aut victoria laeta.* Nec vero comparari debebat Catull. 64, 102: *Aut mortem oppeteret Theseus aut praemia laudis.* Hand l. l. confert Liv. 21, 43: *hic vincendum aut moriendum, milites, est, ubi primum hosti occurristis.* Demosth. Lept. 68: ὑπὲρ ὧν Χαβρίας ᾤετο δεῖν ἀποθνήσκειν ἢ νικᾶν.

9—12. *iuris legumque peritus*] Non *legibus* dumtaxat *ius* continetur, sed etiam senatus consultis, edictis magistratuum, responsis prudentum. — *consultor*] qui litem habens iureconsultum, virum aliquem primarium civitatis in atrio domus suae in solio sedentem, primo mane adit, ut sibi de iure respondeat actionumque formulas praescribat. In gallicinii tempore ridicula hyperbole inest, ut in illis Cic. pro Muren. 9: *Vigilas tu* (Sulpici) *de nocte, ut tuis consultoribus respondeas; ille* (L. Lucullus), *ut eo, quo intendit, mature cum exercitu perveniat. Te gallorum, illum buccinarum cantus exsuscitat.* Cfr. Epp. 2, 1, 103. Ovid. Am. 1, 13, 19: *atque eadem* (Aurora) *sponsum consulti ante atria mittis* cet. — *vadibus*] *Vas* in re iudiciali est is, *qui pro altero vadimonium promittit* (Varro L. L. 6, 74.) id est, qui apud praetorem spondet, reum in iudicium sisti; quod ni fiat, fore ut ipse litis aestimationem sufferat, (ut ait Gaius 4, 75 et 89.) Rusticanus Romanus igitur, invitus quidem, sed ne vadimonio deserto litem amittat, in Urbem se conferre coactus, eius incolas alta, ut solent rustici, voce vel ideo felices praedicat, quod praeter multa alia vitae gaudia longe commodius negotiis forensibus operam navare possint, ipse cum propte-

Quo rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat,
Iam faciam quod voltis: eris tu, qui modo miles,
Mercator; tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,
Vos hinc mutatis discedite partibus. Eia!
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causae est, merito quin illis Iuppiter ambas

I. v. 19. *nolent* B.

IV. v. 19. *nolunt* C2dd. Oberlini. Aldus. Doering in Ed. min.

rea tantum temporis perdat. — *clamat*] ἀγροικίας signum μεγάλῃ τῇ φωνῇ λαλεῖν Theophr. Char. 4, 1. Plaut. Most. 1, 1, 6: *Quid tibi, malum, hic ante aedes clamitatio est? An ruri censes te esse! — Abi rus.*

13—19. *Cetera de genere hoc*] Transitus est Lucretianus 4, 594. 5, 38. — *Fabium*] «Fuit Fabius (Maximus Porph.), eques Romanus Narbonensis, qui aliquot libros pertinentes ad Stoicam philosophiam conscripsit. Hic autem Fabius Pompeianas partes secutus est et cum Horatio de disciplinis saepe contendit. Acr. Spohn intellexit de eo, quem M. Fabium Gallum vocat, primum Epicureum, deinde Stoicum, qui laudationem Catonis Uticensis a. u. c. 709. scripsit. Aliquoties memoratur hic apud Ciceronem (vide Onomasticum:) sed ex optimis auctoritatibus ubique leg. *M. Fadius Gallus*, adeoque Scholiastarum testimonio standum est. Idem fortasse est cum eo, quem rursus deridet Sat. 1, 2, 134. — *Quo rem deducam*] (*wo ich hinaus will:*) «qui sit disputationis meae finis, scilicet omnes hos querulos stultitia laborare.» — *En ego*] Noli haec iungere cum v. *faciam*, sed est, ut Varro R. R. 1, 56: *en quin adsum.* Salust. Orat. Cottae 4: *Adsum en C. Cotta consul.* — *Iam faciam quod voltis*] Explico haec simpliciter cum Wolfio et Kirchnero: «*Was ihr begehret, ich thu's;*» non vero: «*iam faciam* ex vobis id, *quod* esse *voltis.*» — *hinc vos*] «et partes vestras et, mutato genere vitae, etiam locos in hac mundi veluti scena mutate.» — *Eia*] h. l. est impatienter increpantis. Cessare videt, quos statim discessuros existimaverat, ideoque evocat moratos additque *quid statis?* Hand Turs. II. p. 364. — *nolint*] Cfr. locum simillimum Sat. 2, 7, 24: *Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses*, cuius eadem est constructio. Reiiciendum utique et *nolent* et *nolunt*.

20—24. *Quid causae est*] «Quidni propter hanc stoliditatem cum inconstantia coniunctam merito iratus Iuppiter illis buccas inflet? Alibi τὰς γνάθους φυσᾷν fastus: (Demosth. de F. Leg. p. 442. R.: διὰ τῆς ἀγορᾶς πορεύεται θοιμάτιον καθεὶς ἄχρι τῶν σφυρῶν ἴσα βαίνων Πυθοκλεῖ, τὰς γνάθους φυσῶν·) h. l. iracundiae signum, ut Plautus Bacch. v. 21. *sufflatum* vocat irae plenum militem, et iungendum artissime esse

Iratus buccas inflet neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut praebeat aurem?
Praeterea, ne sic, ut qui iocularia, ridens
Percurram: (quamquam ridentem dicere verum
Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima;)
Sed tamen amoto quaeramus seria ludo.
Ille gravem duro terram qui vertit aratro,

I. v. 27. *amisso* B.

IV. v. 23. *Praetereo*, ut volebat Bouhierius, C2dd. Vindob.

illis inflet monstrat Id. Casin. 3, 3, 19: *hic Nescio quid se sufflavit uxori suae*, item iratus. — *Praeterea*] est item modus Lucretianus continuandae orationi inserviens. In omnibus his quotidianum sermonem egregie imitatur, hoc dicens: «Sed, etsi pergere in eodem argumento iuvat, iam serio loquar, ne cetera quoque ridens percurram, (iocabundus leviter pertractem), *ut qui iocularia* percurrit, id est, ut solent aretalogi coram volgi circulis in plateis nugas suas proferre.» Alii minus apposite construunt: «*ut qui iocularia ridens* percurrit.»

25—27. *olim dant*] «solent dare», frequenti usu v. *olim* in exemplis et similitudinibus. Od. 4, 4, 5. Epp. 1, 10, 42: *ut calceus olim* cet. Plaut. Truc. 66: *nunc lenonum plus est, Quam olim muscarumst, cum caletur maxime.* — *Doctores*] «γραμματισταὶ, qui prima litterarum elementa (στοιχεῖα καὶ γράμματα) pueros docent, crustula, (dulciola Appuleio Met. 4. p. 115., bellaria, *Süssbrod* Wolf.) interdum iis dant, ut libenter discant.» — *Sed*] Hac particula, ut solent, παρένθεσιν claudens transitum facit ad praecipuum suum consilium, quod hoc est: «Quodsi ridiculae dumtaxat sunt vanae illae querimoniae militum, nautarum cet., qui tamen condicionem suam, de qua tantopere lamentantur, cum alia permutare nunquam animum inducunt, longe gravius malum hoc est, quod omnes istos βαναύσους, dum sibi ceterisque persuadere conantur, nihil aliud sibi propositum esse, nisi ut senes facti honesto otio perfrui possint, reapse tamen insatiabilis lucri cupiditas transversos agit atque usque ad ipsam mortem excruciat.» Pro apodosi autem praecedentium *quamquam -- prima* v. 27. quomodo haberi possit, equidem non satis intelligo, cum parenthesis illa protasis formam minime habeat; est enim: «*quamquam, (zwar) nil vetat ridentem dicere verum.*»

28—30. *vertit*] *Er, dess Pflug mühsam umkehrt schwerscholliges Erdreich:* Wolf. Hoc v. poëtae usurpant non solum

Perfidus hic caupo, miles nautaeque, per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvula, nam exemplo est, magni formica laboris

I. (v. 29. Habent *Perfidus hic caupo* BbSc.)

II. v. 29. *Praefidus* F. coni. Ibid. *campo* F. e Codd. v. 33. *nam exemplo est magni, formica, laboris* F.

IV. v. 29. *Perfidus hic campo miles* Iahn. *Pervigil hic campo miles* de Bosch. *Fervidus in campo miles* Bothe. *Providus hic cautor* Schrader. *Perfidus hic cautor* Porson. *Causidicus vafer hic* Markland. *Pernoctans campo miles* Schmid.

de aratro (Virg. Aen. 7, 539.), sed etiam de rastris. Aen. 7, 725: *vertunt felicia Bacchi Massica qui rastris.* — *Perfidus hic caupo*] «cuiusmodi quotidie vides»: Sat. 1, 5, 4: *cauponibus atque malignis.* Novam personam inducit, dedita opera h. l. omittens iureconsultum, ut qui disciplinam suam non quaestus, sed honoris atque civium utilitatis causa exerceat; supra autem ille propter hoc tantum notabatur, quod ipse quoque non minus atque hominum volgus interdum de vitae suae molesta condicione parum sapienter lamentetur; neque vero hinc recedit iureconsultus solum, sed etiam litigator rusticanus, et quidem propter similem rationem. Ceterum vix ullus est versiculus Horatianus, qui plura mala a Grammaticis perpessus sit. Ecce enim exoritur, qui cauponem vafrum iureconsultum ipsum interpretatur, videlicet *ius cauponantem*, Hesychio T. II. p. 1517: *φοινικελίκτην ἀλαζόνα κάπηλον*, quasi vero sic simpliciter cauponem pro iureconsulto dicere possis, aut vespillonem pro medico. Nec quisquam facile intellexerit lectionem Codd. aliquot Feae a Iahnio receptam itaque explicatam: «miles, qui campo et pugnis non fidus est.» Cuinam «non fidus?» De coniecturis Criticorum tacere praestat. — *nautae*] rursus ἔμποροι, *Frachtschiffer* (v. 6.), non navicularii. Cfr. Od. 2, 13, 14: *navita Poenus.* Epod. 17, 20. — *currunt*] «*tollkühn durchkreuzen.*» Wolf.

32 — 35. *cibaria*] *Zehrung*, res quam maxime ad victum necessariae, quo ipso vocabulo extenuare solent id quod re vera quaerunt, id est, divitias. Seneca Controv. 2, 14: *Naviga, milita, peregrinare, quaere adolescens, utere senex.* — *nam exemplo est*] «perquam libenter enim hoc sapientis bestiolae exemplo utuntur.» Proverb. 6, 6: *Vade ad formicam, o piger, et considera vias eius et disce sapientiam, quae, cum non habeat ducem nec praeceptorem nec principem, parat in aestate cibum sibi et congregat in messe, quod comedat.* Virg. Ge. 1, 186: *populat - - ingentem farris acervum - -*

Ore trahit quodcunque potest atque addit acervo,
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri.
Quae, simul inversum contristat Aquarius annum,
Non usquam prorepit et illis utitur ante
Quaesitis sapiens, cum te neque fervidus aestus
Demoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum,
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri

I. v. 38. *patiens* BbSc. v. 39. *Dimoveat* S. (non Bbc.) v. 40. *sit tibi* superscr. *te* S.

II. v. 38. *patiens* TF.

III. v. 39. *nec hiems*

inopi metuens formica senectae. — *magni formica laboris*] in prosa or. «formica, animal magni laboris.»

36—40. *Quae*] id est, «at ea.» «Scin tamen, quod discrimen sit inter te et exemplum illud tuum?» — *inversum - - annum*] *des Jahres Umschwung.* Cfr. Theocriti 13, 26: *τετραμμένου εἴαρος ἤδη* et Homeri *περιπλομένων*, *περιτελλομένων ἐνιαυτῶν*. De bruma loquitur, ex qua velut novus circulus sive cursus anni semper vertentis (Macrob. Sat. 1, 14.) exordium capit. Pro hiemis autem signo Aquarium ponit, quamquam proprie, ut ait Porphyrio, «maxime sole in Aquario constituto tempestates horrendae et frigora ingentia solent esse. Sol autem transit in Aquarium XVII. Kal. Februarias (15 die Ianuar.), in eo est diebus XXX. usque ad XVII. Kal. Mart.» Totus autem versiculus videtur *παρῳδία* v. alicuius heroici. — *contristat*] ut Virg. Ge. 3, 279: *unde nigerrimus Auster Nascitur et pluvio contristat frigore caelum.* — *sapiens*] «ideo, quod nec prodigit quaesita neque necessario victu se defraudat.» *Ἴδρις* est formica Hesiodo O. et D. 778: *ὅτε τ' ἴδρις σωρὸν ἀμᾶται.* (Cfr. etiam Plaut. Trucul. 4, 4, 15: *Cogitato, mus pusillus quam sit sapiens bestia.*) *Sapiens* firmatur a Cod. Franeq. Bosii. Altera lectio utique minus apposita *patiens* explicanda esset non tam: «parca, paucis vel vilibus cibis contenta,» quam: «patienter exspectans, donec denuo prorepere possit.» — *ignis, mare, ferrum*] Est tamquam proverbium, ut Sat. 1, 4, 29. Epp. 1, 1, 46. Od. 3, 24, 36. Ovid. Met. 8, 76: *ire per ignes, Per gladios ausim.* Eurip. Phoen. 521: *Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανα.* — *alter*] ut Graeci *ὁ πλησίον*, «quicunque tibi proximus est et quocum te comparas.»

41. 42. *Quid iuvat*] «At ea sapiens, ut est, suo tempore utitur ante quaesitis, cum tu non, ut aeque sapienter partis fruaris,

Furtim defossa timidum deponere terra?
Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Milia frumenti tua triverit area centum,
Non tuus hoc capiet venter plus ac meus: ut si
Reticulum panis venales inter onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias quam
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat intra

I. v. 46. *quam meus* bc. (non BS.)

II. v. 46. *quam meus* LCT.

IV. v. 43. *Quodsi* Iahn. v. 49. *conferat* C1d. Feae. prob. Doering in Ed. min.

quaestui operam des, sed tantummodo, ut plus habeas quam ceteri omnes. Verum, quaeso, quid te iuvat cet.» — *Furtim defossa*] «in altitudinem clam effossa, excavata.» Virg. Ge. 3, 376: *Ipsi in defossis specubus secura sub alta Otia agunt terra.* Noli iungere: *furtim deponere.*

43—48. *Quod si*] «At si id auri pondus, inquit avarus, expendendo minuam, paullatim usque ad assem consumetur adeoque egenus atque inops fiam.» Respondet poëta: «Verum nisi in necessarios usus quod opus est erogas, quid cet.» Male alii *Quodsi*, Cod. Hannover. ex interpolatione *Nam si*. — *Milia - - centum*] modium. — *triverit*] Virg. Ge. 1, 298: *Et medio tostas aestu terit area fruges.* Tibull. 1, 5, 22: *Area dum messes sole calente teret.* Proprie fruges teruntur in area bobus vel equis ad tribulam trahamve iunctis. — *hoc*] «propter hoc, ideo,» ut Sat. 1, 2, 81. — *ac meus*] *quam* aliorum Codd. volgaris est modus. Etiam Sat. 2, 3, 270: *plus ac.* Cic. ad Att. 13, 2: *diutius abfuturus ac nollem.* — *Reticulum*] Iuven. 12, 60. inter itineris instrumenta: *cum reticulis et pane et ventre lagenae.* Agmen *venalium* (servorum) tibi finge herum rus euntem sequens; inter hos alii variis utensilibus onusti sunt, unus etiam in reticulo, quibus Itali pro saccis etiamnunc utuntur, panem portat, ne male coctus vel arenosus alicubi emendus sit, cum interim symphoniaci, anagnostae, scribae, dispensatores, pincernae nihil humeris gestant, eadem tamen sub edendi tempora accipiunt diaria ac miser ille baiulus.

49—53. *referat - - viventi*] Cum triplex sit solita huius verbi constructio, *refert* absolute, *refert meâ, tuâ, aliqua res refert (meâ)*, singulari exemplo Salustius Iug. 111: *faciendum aliquid, quod illorum magis quam sua rettulisse videretur*, singulari item Plautus Truc. 2, 4, 43: *quoi rei id te assimulare rettulit?* cum dativo rei,

Naturae fines viventi, iugera centum an
Mille aret? At suave est ex magno tollere acervo.
Dum ex parvo nobis tantumdem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut tibi si sit opus liquidi non amplius urna
Vel cyatho et dicas: Magno de flumine mallem
Quam ex hoc fonticulo tantumdem sumere. Eo fit,

I. (v. 50. Habent *viventi* BbSc.) v. 55. *mallem*] BbSc. *malim* M.

II. v. 55. *malim* F.

III. v. 55. *malim* e Codd.

IV. v. 50. *viventis* Chabot. Cuningh.

singulari item Horatius h. l. cum dativo personae. *Conferat* est ex gloss., et quidem falso, cum sententia requirat «interest», non «expedit, prodest.» — *Intra naturae fines vivere* est ex sententia Epicuri *μηδενὸς τῶν ἀναγκαίων ἐνδεεῖς καϑίστασϑαι* (Diog. Laërt. 10, 20.) et illud: *τὸ μὲν φυσικὸν πᾶν εὐπόριστόν ἐστιν*. (Ibid. 130.) — *relinquas*] «concedas, ut hauriam.» — *cumeris*] «*Cumeram* dicimus vas ingens vimineum in quo frumenta conduntur. Sic ipse alibi (Epp. 1, 7, 30.) Sive *cumerae* dicuntur vasa fictilia similia doliis, ubi frumentum suum reponebant agricolae. Tertio *cumerae* dicuntur vasa minora, quae capiunt quinque sive sex modios, quae lingua Sabinorum *trimodiae* dicuntur. Acron. Hodie Siculi, qui talibus etiamnunc utuntur, eas vocant *cannicci*, quia conficiuntur ex harundinibus sectis et undique viminibus cinguntur.

54—59. *liquidi*] pro aqua, ut Ovid. Met. 5, 454: *loquentem Cum liquido mixta perfundit diva polenta* et Graeci *νᾶμα* atque *ὑγρόν*. Plutarch. de vit. aere al. 1. de fonte: *ἡ κεραμῖτις γῆ στέγει παραλαβοῦσα τὸ ὑγρὸν καὶ οὐ διΐησι*. — *urna* dimidia pars amphorae, XL. pondo; *cyathus* duodecima pars sextarii. — *de flumine*] Nota praepositt. *ἀντίϑεσιν*· *de* summo flumine facile, quam *ex* imo fonticulo aegre. — *mallem*] Sic mei Codd., et probavit Heinrichius apud Huschke ad Tibull. p. 599. item Hand ad Wopkens p. 269: «non falsum est quod damnat Heindorfius *mallem*. Nam *dicas* et *mallem* non cohaerent constructione, et *mallem* significat: «Si fieri potest seu posset» (quo certe non affirmatur, id fieri non posse:) optarem potius cet.» Sequente veluti apologo Aesopio in *γνώμην* tamen cum imagine contracto significat summa pericula iis instare, qui immoderatis cupiditatibus se dediderint. — Aufidum *violentem* (Od. 3, 30, 10.), patrium flumen, ubique libenter commemorat. — *is neque limo*] ut fit, si e flumine aquam haurias;

Plenior ut si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul avolsos ferat Aufidus acer.
At qui tantuli eget, quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam neque vitam amittit in undis.
At bona pars hominum decepta cupidine falso,
Nil satis est, inquit; quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? iubeas miserum esse, libenter

I. v. 57. *delectat* S. (non Bbc.) v. 58. *Cum simul avolsos ripa* S. v. 59. *tantulo* bc. Ibid. *quantost opus* B. v. 60. *nec vitam* b.

II. v. 59. *tantulo* LC. v. 63. *esse libenter, Quatenus* LCT. (*Quatinus* LC.)

III. v. 59. *quantum* e Codd. v. 60. *nec vitam* v. 63. *miseram* coni. firmata ab uno Cod. Valartii (?). Ibid. *esse libenter, Quatenus*

sine imagine: «molestiis illis ac sollicitudinibus caret, quae nimias opes comitari solent, neque periculis cum subita fortunae mutatione coniunctis expositus est.»

61—64. *bona pars*] «satis magna,» ut Lucret. 5, 1024. Cic. de Or. 2, 3, 14. — *falso*] V. *cupido* apud Horatium semper masc. Od. 2, 16, 15. cet. — *quantum habeas*] Ex antiqua illa *γνώμη* apud Plut. *περὶ φιλοπλουτίας* p. 526. C.: *Κέρδαινε καὶ φείδου καὶ τοσούτου νόμιζε σεαυτὸν ἄξιον, ὅσον ἂν ἔχῃς*, quam ex Comico aliquo petitam esse scite docet Iacobs Lectt. Ven. p. 383. Seneca Ep. 116. ex Tragico Graeco: *Ubique tanti quisque, quantum habuit, fuit.* Lucilius apud Schol. Iuv. 3, 143: *Aurum atque ambitio specimen virtutis utrique* (leg. *ubique*) *est: Tantum* (sic) *habeas, tantum ipse sies tantique habearis.* — *illi*] non *bonae parti*, sed «homini eiusmodi, qui loquens inducitur.» *Τί χρήσει τούτῳ;* Cic. pro Caec. 11: *Quid huic tu homini facias?* Contra pro Sestio 13: *Quid hoc homine facias?* Male olim iungebant *miserum esse libenter:* rectius: «quandoquidem eum delectat miserum esse.» — *miserum*] Ἀκολούθως fuisset: *miseram;* sed poëta vertit filum orationis, ut si *hominem* dixisset, non *partem hominum.* Marcil. *Miseram* h. l. Romano sensui repugnare recte dixit Wolfius. De usu v. *quatenus* cfr. Od. 3, 24, 30. Sat. 1, 3, 76. Lucret. 3, 425. Ovid. Met. 8. 786. Non est h. l. «quamdiu, donec», ut volt Acron, sed proprie «usque ad quem finem et loci et temporis (Cic. Phil. 14, 5: *quatenus haberem* (fasces)?) ex hac prima significatione accipit notionem nostri *sofern, da ja.* — *facit*] Haec v. *facere* significatio generalis male habuit Criticos apud Munatium Plancum (Cic. ad Fam. 10, 18:) *Cautius illud erat consilium exspectare me ad Isaram, dum Brutus traiiceret exercitum, et cum collega consentiente (sicut milites faciunt) hostibus obviam ire;* ubi nonnulli ut absurda deleverunt verba *sicut milites faciunt*, cum tamen signi-

Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina.... Quid rides? mutato nomine de te
Fabula narratur: congestis undique saccis
Indormis inhians et tamquam parcere sacris
Cogeris aut pictis tamquam gaudere tabellis.

I. v. 72. *ac pictis* b.

IV. v. 64. *quidam mercator* Cod. Vindob.

ficent: «sicut etiam milites consentiunt.»

64—67. *quidam-Athenis*] Mire Atheniensem hunc Romanum fuisse volunt nobilem, quem Horatius propter nescio quem timorem apertius describere ausus non sit. Immo exemplum istud sordidae indolentiae (*ἀναισθησίας*), in qua ipsa, praesertim cum populi contemptu iuncta, inest miseria, videtur ex iis fuisse, quae in scholis philosophorum memorari solerent. Et sic saepe *οἱ ἠθικοί*. Plut. de Cupid. divit. 5: *Βυζάντιόν τινα λέγουσι κτλ.* Epp. 2, 2, 128: *fuit haud ignobilis Argis* cet. Glossa Cod. Blandin.: «Hic quidam notatur Fabius:» precario desumpta videtur ex v. 14. nec minus vana quam Schol. explicatio de Timone *μισανθρώπῳ*.

68—72. *Tantalus*] Versus heroicus, fortasse ex poëta aliquo desumptus vel leviter immutatus, et, ut ait Acron, *παθητικῶς* pronuntiandus. Hinc *ridet* avarus quasi dicens: «Ah, probe novi, quo rem deducturus sis, ut fabula illa a sapientiae magistris iam sexcenties decantata me reprehendas; verum *occidit miseros crambe recocta* auditores.» Cui poëta: «Re vera illud volui, quoniam aptior imago tuae perversitatis reperiri vix poterat; verum missis fabulis iamdudum tritis ac prope anilibus, Latine tecum loquar.» Imago autem philosophis erat Tantalus hominis *μοχθοῦντος ἐπὶ χρησταῖς ἐλπίσι καὶ καραδοκίᾳ κέρδους τινός, εἶτα ἐκπίπτοντος αὐτῶν, ὅτε πρὸς τοῖς ἐλπιζομένοις γένηται καὶ πρὸ χειρῶν ἔχει τὸ ἀγαθόν*. Eustath. ad Odyss. λ, 580. — *mutato nomine*] «alia est persona, res eadem.» — *undique*] «quos omni quaestus genere parasti.» — *Indormis*] «incubas noctu, quo fures arceas.» (*darauf liegen, um zu schlafen.*) Lucilius Sat. Lib. 6, 1: *Bulgam et quidquid habet nummorum secum habet ipse; Cum bulga coenat, dormit, lavit.* Virg. Ge. 2, 507: *defossoque incubat auro.* — *inhians*] «tamquam

Nescis quo valeat nummus? quem praebeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius, adde,
Quis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes, hoc iuvat? Horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At si condoluit tentatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te adfixit, habes qui

I. v. 73. *usum?*] Sine interrogatione M. v. 79. *optarem* BbSc. Ibid. *esse malorum* B. v. 81. *afflixit* Bbc. (non S.)

II. v. 73. *quid valeat* C. v. 77. *malos, fures* F. v. 81. *adflixit* LC.

ore aperto captans, cupide appetens.» — *sacris*] «quae ne contingere quidem nedum in usum quotidianum quidquam inde demere licet.» Sat. 2, 3, 110: *metuens velut contingere sacrum.* Hoc quoque velut in proverbium abiit. Cfr. Iacobs Lectt. Venus. p. 384. — *tabellis*] «quae nullum alium nisi visus sensum delectant.»

73—79. *quo valeat*] «ad quid tibi parandum.» *Quid valeat* minus apte esset «quanti aestimetur in commercio quotidiano.» — *sextarius*] quantum viro temperanti in diem sufficit. — *Quis humana*] «vestes, balneum, usus mulieris.» Schol. Menander p. 103. Mein.: *Τἀργύριον εἶναι μειράκιόν σοι φαίνεται Οὐ τῶν ἀναγκαίων καθ' ἡμέραν μόνον Τιμὴν παρασχεῖν δυνατὸν, ἄρτων, ἀλφίτων, Ὄξους, ἐλαίου, μείζονός τ' ἄλλου τινός;* — *malos fures*] Wolfius comparavit *κακούργους κλῶπας* Herod. 1, 41. Sic Sat. 1, 6, 68: *mala lustra.* 2, 1, 56: *mala cicuta.* 2, 5, 135: *malae Furiae.* Est igitur «molestos ac detestabiles.» Fea distinxit *malos, fures* propter Sat. 1, 4, 3: *quod malus ac* (al. *aut*) *fur.* Sed ibi significat *γενικῶς* improbos atque inhonestos homines. — *compilent*] *Compilare aliquem* etiam in prosa or. Cic. de Or. 2, 66: *malui compilari quam venire.* Q. Cic. de Pet. cons. 2: *caupones omnes compilare.* — *fugientes*] duplex igitur damnum, et quod quae possunt secum auferunt et quod aufugiunt ipsi. — *pauper - - bonorum*] ut Sat. 2, 3, 142: *pauper argenti.* *Εἰρωνείαν* esse recte quidem, sed putide, significavit, scriptor Cod. B., pro *malorum*, «harum sollicitudinum ac molestiarum ex illis, quae vos bona vocatis, semper orientium.»

80—83. *At si*] Haec per *εἰρωνείαν* dicuntur, cui serio respondetur v. 84. — *condoluit*] «tactum est dolore», a v. *condolescere*, non *condolere*, ut est apud Forcell. — *tentatum frigore*] febri correptum, ut saepe v. *tentare* de morborum accessionibus. — *affixit*] «fecit,

Adsideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet ac natis reddat carisque propinquis?
Non uxor salvum te volt, non filius; omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellae.
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo praestet quem non merearis amorem?
An, si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis servareque amicos,

I. v. 83. *ac reddat gnatis* Bbc. (non S.) v. 88. *An si*] BS. *At si* bc. M.

II. v. 83. *ac reddat natis* LT. v. 88. *At si* LCT. *An sic...?* F. e Cod. Sorbonico.

IV. v. 88. *Ac si* Codd. Regii 7975. et 8216. Heindorf. *Et si* Marcilius. *Aut si* Stephanus. *Ut si* Reisig. *Non si* Markland. *Atqui* Baxter.

ut diutius tibi cubandum esset.» Seneca Ep. 67: *Ago gratias senectuti, quod me lectulo affixit. Affixit* notioni, quae hic requiritur, aptum non est; esset enim: «cum vi te lecto illidit.» — *Adsideat*] Celsus 3, 4: *Unum illud est, quod semper, quod ubique servandum est, ut aegri vires subinde assidens medicus inspiciat.* — *Suscitet*] «bonam valetudinem tibi restituat.»

84—91. *Non uxor*] «Immo nemo tui curam gerit.» — *pueri atque puellae*] fere ut nos *Jung und Alt*, velut ex proverbii formula, sicque rursus Sat. 2, 3, 130. — *post omnia ponas*] Similiter dividitur *anteponere* a Cic. Off. 3, 17: *Malitia mala bonis ponit ante.* — *An si*] κατ' εἰρωνείαν. «*An operam perdas* (frustra labores), *si cognatos, quos nullo* (tuo) *labore natura tibi dat* (ultro offert atque praebet), *amicos* (bene de iis merendo) *retinere servareque velis? ut* (prorsus operam perdit) *si quis* cet. Minime vero: nam caritate, indulgentia liberalitate facillime efficies, ut te ament cognati.» — Eodem fere redit Codd. aliq. et Meineckii *At si*, cui exclamationi item respondendum: «Nequaquam profecto.» Attamen nulla hic est antithesis cum vv. 86. 87. Recepi autem *An, si* partim propter auctoritatem Codd. antiquiss. BS., partim ut variaretur oratio post similem formulam v. 80. Contra reiiciendae sunt reliquae lectt. et coni. a nobis memoratae, ut etiam constructio a Cruquio excogitata, sed verborum ordini prorsus contraria: *At, si cognatos, quos natura tibi dat, nullo labore* (sine opera atque impendio tuo) *retinere velis.* De *an* interrogativo cum coni. v. Hand Turs. I. p. 355. — *Infelix*] Ut μέλεος est interdum, «qui aliquid facit infeliciter» (Eur. Ion. 914.) sic h. l. non *malus* ac pro *pesceleratus*, nec est vocativus, sed: «adeo ut ipse dolenter sentias, quam adversa

Infelix operam perdas? ut si quis asellum
In Campo doceat parentem currere frenis.
Denique sit finis quaerendi, cumque habeas plus,
Pauperiem metuas minus et finire laborem
Incipias, parto quod avebas, ne facias quod
Ummidius quidam; non longa est fabula: dives
Ut metiretur nummos; ita sordidus, ut se

I. v. 90. *perdes* S. (v. 92. Habent *cumque* Codd. mei omnesque Pottierii.) v. 95. *Umidius* BSc. (non b.) (Habent *quidam* Codd. mei.)

II. v. 92. *quoque* C. (non LTF.) v. 94. *nec facias* LCT. v. 95. *Umidius* LT. *Numidius* C. *Ummidius, qui tam* F.

III. v. 95. *Ummidius, qui tam* coni.

IV. v. 92. *quoque habeas* Muretus. Heindorf. v. 95. *Nummidius* Charis. Iahn. *Fufidius* Codd. aliq. ex Sat. 1, 2, 12.

fortuna utaris omnique careas successu in rationibus, quae tibi cum propinquis tuis intercedunt.» — *asellum*] «quasi esset equus generosus.» «Est autem proverbiale schema: *docere asinum currere.*» Comm. Cruq. Ceterum perversitas huiusce incepti elucet potissimum e v. *frenis*, quasi vero his potius quam calcaribus et flagellis asellus indigeret. — *In Campo*] Martio, ut Od. 1, 8, 4. 2. 9, 18 cet. Etiam in prosa or. Cic. Catil. 2, 1: *non in Campo, non in foro, non in curia.*

92—94. *Denique*] Cave confundas cum part. *tandem* intelligasque de tempore. Est: «atque haec adeo summa est praeceptorum meorum;» *die Folge von allem dem mit einem Wort.* — *finis quaerendi*] Lucil. Fragm. inc. 1, 6: *Virtus quaerendae rei finem scire modumque.* — *cumque habeas plus*] «plus quam necessitas postulat; plus quam habet reliquorum hominum magna pars.» Mira est Mureti coni. *quoque* in nullo adhuc Codice reperta, id est, «et quo plus habebis, eo minus metuenda tibi erit paupertas; ergo corrade, quantum potes.» Hoc quam absonum sit sentiens quidam interpretatus est: «Et ut maiores habeas divitias minusque pauperiem metuas, coërce avaritiam:» utique aeque populare praeceptum atque illud Plutarchi de vit. aere al. C. 8: γενοῦ ἄδουλος, ἵνα μὴ δοῦλος ᾖς, καὶ ἀκτήμων, ἵνα μὴ κτῆμα ᾖς ἄλλου. — *ne facias*] «ne inter perpetuum metum et cruciatum vivas, ut Ummidius ille, quem tamen vel maximae sollicitudines tutum non praestiterunt a miserrimo exitio.» Noli explicare: «ne idem patiaris.»

95—100. *Ummidius*] Homo huius nominis, hospes L. Marcii Philippi, memoratur a Varrone R. R. 3, 3. et alii Ummidii reperiuntur in Inscriptt. Mire acumen ne-

Non unquam servo melius vestiret; ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
Quid mi igitur suades? ut vivam Maenius? aut sic
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere: non ego, avarum

I. v. 101. *Nevius* BbSc. Ibid. *an sic* B.

II. v. 101. *Naevius* CF.

IV. v. 101. *Quidne igitur* C2dd. Lambini prob. Reisigio. Ibid. *ac sic* Wolf.

scio quod quaesiverunt quidam in corrupto illo v. *Nummidius*, quasi vero significanter ita a *nummis* dicta esset persona aliqua ficta. — *quidam*] In hoc quoque sine causa haeserunt: «Quomodo, quaesumus, *quidam*, si tam dives?» Sed hoc Latini usurpant de hominibus rebus gestis et honoribus minus insignibus. Sic Cic. Tusc. 1, 48: *Alcidamas quidam, rhetor antiquus in primis nobilis*. Sueton. Gramm. 10. *quidam Atteius, nobilis grammaticus Latinus*. Bentleii illud: *qui tam, non longa est fabula, dives* vel propter impeditissimam constructionem reiiciendum est. — *non longa est fabula*] His vv. occupat ac retinet avarum, ne forte propter longae narrationis taedium aufugiat. — *dives*] «Is igitur, cum tam dives esset, ut metiretur nummos, ita tamen sordidus» cet. — *metiretur*] Luciani Dial. meretr. 9: *τὸ μὲν γὰρ ἀργύριον μηδὲ ἀριθμῷ ἄγειν αὐτὸν, ἀλλὰ μεδίμνῳ ἀπομεμετρημένον πολλοὺς μεδίμνους*. — *servo*] «quam servum vestire solent;» tunica igitur pulla contentus erat; eadem constr. atque Epp. 2, 1, 197: *ludis attentius ipsis*, id est, «quam ludos:» non, ut alii interpretati sunt: «quam servus se vestit.» — *liberta*] vel propter foedas patroni sordes in eum exasperata, vel ut tandem partem hereditatis sibi promissam acciperet, si alii tributum esset homicidium, ei *mediam ferro gemina inter tempora frontem Dividit* (Virg. Aen. 9, 750.) — *Tyndaridarum*] mascul.; fem. esset *Tyndaridum* a *Tyndaris*. Dictum est autem ut *Phaselus ille - - navium celerrimus*. Sueton. Ner. 33. *Locusta venenariorum inclita*. Florus 3, 10, 2: *immanissimi gentium Galli atque Germani*. Iliad. ϑ, 247. *αἰετὸν, τελειότατον πετεηνῶν*. Et ad eandem formam Theocr. 12, 7: *ἀηδὼν ἀοιδοτάτη πετεηνῶν*. Menander. Fr. inc. 6. p. 193. Mein.: *νόσων χαλεπώτατος Φϑόνος*. Est igitur iocose dictum: «fortissima feminarum illarum omnium, quae, ut Clytaemnestra Agamemnonem, viros unquam trucidaverunt:» «*als Heldin Tyndarischen Stammes*,» Wolf.

101 — 104. *Quid mi igitur*]

Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.
Est inter Tanaïn quiddam socerumque Viselli.
Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo, nemo ut avarus

I. v. 105. *Tanaim* bS. (non Bc.) v. 106. *sunt recti* bc. v. 108. *redeo, nemo ut*] Codd. aliq. Cruquii et Feae, *redeo. Nemon ut* BbSc. M.

II. v. 104. *aut nebulonem* L. v. 105. *Tanaim* LCT. v. 108. *redeo qui nemo ut* C. e Cod. Bland. quarto. v. 111. *meliori* C.

IV. v. 108. *redeo: qui nemo ut* (sic Cod. Blandin. quartus:) *avarus Se probet - - - laboret, Si festinanti* Hermannus.

Quidne igitur, quod nonnullis placuit, videtur adversari consuetudini Latinae. Elisio autem eadem, quae Sat. 1, 2, 57. — *vivam Maenius*] Sic Epod. 1, 34: *Discinctus aut perdam* (ut) *nepos.* «Qui de personis Horatianis scripserunt, aiunt Maenium et scurrilitate et ineptatu notissimum Romae. Hic post patrimonium abrosum Kalendis Ianuariis in Capitolio clara voce optavit, ut quadringenta nummorum aeris alieni haberet. Quaerente quodam, quid sibi vellet, quod tam sollemni die aes alienum optaret habere, Noli mirari, inquit, octingenta debeo. Hic fertur domo sua, quam ad forum spectantem habuerat, divendita, unam columnam sibi ibi excepisse, unde gladiatores spectaret, quae ex eo columna Maenia nominabatur.» Porphyr. ad Sat. 1, 3, 21. Cfr. Epp. 1, 15, 26. (Comm. Cruq. *Naevium*, quem appellat, male pro avaro ac sordido habet.) — *Nomentanus*] «Cassius Nomentanus adeo sine respectu bonorum suorum prodigus, ut sestertium septuagies gulae ac libidini impenderit. Huius coquum Damam nomine C. Salustius Crispus historiarum scriptor fertur centenis milibus conductum habuisse. Ex Acr. et Porphyr. Uterque igitur nepos et ganeo; nec tamen propterea legendum cum Wolfio ex Codd. Bentleii *ac sic*. Est nostrum **oder auch**. — *Frontibus adversis*] iunge cum v. *componere*, non cum vv. *pugnantia secum*. «Non desinis contraria ita componere, ut e regione sibi opposita sint?» ut Graeci, ἐκ διαμέτρου ἡμῖν οἱ βίοι (ἀντίθετοι.) Lucian. Catapl. 14. *componere*] velut gladiatorum par. Sat. 1, 7, 20. — *Cum veto te fieri*] Contrahit haec: «Non, cum avarum ego veto te esse, propterea fieri te iubeo vappam.» — *vappam*] Plin. H. N. 14, 20: *Vitium musto quibusdam in locis iterum sponte fervere, qua calamitate deperit sapor vappaeque accipit nomen, probrosum etiam hominum, cum degeneravit animus.* «**Schlemmer und Wüstling**.»

105. 106. *Tanain*] «Tanais spado fuit, ut quidam aiunt Maecenatis libertus, ut nonnulli, L. Mu-

Se probet ac potius laudet diversa sequentes,
Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat, neque se maiori pauperiorum
Turbae comparet, hunc atque hunc superare laboret.
Sic festinanti semper locupletior obstat,

I. v. 113. *obstet* B. et Cod. Tonsani, ut volebant Stephanus et Wieland.

IV. v. 109. *at potius* Codd. pauci. Gesner. Doering.

natii Planci, Viselli autem socer herniosus.» Porph. — *Est modus*] Lucan. 2, 379: *haec duri immota Catonis Secta fuit, servare modum finemque tenere.* — *denique*] Significat se γνώμῃ toti disputationi iam finem imponere. — *rectum*] Ad Herenn. 3, 2: *Rectum est, quod cum virtute et officio fit.*

108. 109. *Illuc*] Imitatur morem philosophorum, qui in ἐπιδείξεων moralium epilogis post degressiones variaque exempla earum caput repetere solebant. — *Nemo ut avarus*] Wachsmuthium (*Athenaeum* I. p. 305.) secutus recepi lectionem Codd. aliq. et Ed. vett. (v. Cruq. et Fea.). «Iam redeo ad sententiam initio propositam, a qua degressus sum, ut cum avaro sererem colloquium, ex quo ipso satis, ut opinor, elucet avarum neminem se probare, id est, recte se vivere iudicare adeoque condicione sua contentum esse.» *Ut - se probet* pro accus. cum infinit., ut Sat. 1, 2, 115: *Nec vincet ratio hoc, tantundem ut peccet* cet. Cic. de Finn. 5, 26: *si Stoicis concedis, ut virtus - - efficiat.* Corn. Nep. Hann. 1: *Si verum est, ut populus Romanus omnes gentes virtute superaverit.* Hiatum autem, praesertim in huius generis quasi primo specimine post Sat. 7. utique tolerabilem iudico; eum autem ab Horatio admissum esse evincit duplex ratio, qua interpolatores vitium quod putabant sublatum iverunt; plerique enim: *nemon ut avarus*; Blandin. antiquiss.: *qui? nemo ut avarus Se probet - - - ?* quam duplicem interrogationem firmare quidem student ex Sat. 1, 3, 128. Epp. 2, 2, 90. (quorum tamen locorum ratio admodum ab hoc discrepat:) sed quietae disputationi mirum omnino ac prope ridiculum παρένθυρσον infert, eodemque prorsus incommodo laborat atque altera, quam habent pro exclamatione admirationis cum acerrima indignatione mixtae, ut Plaut. Aul. 4, 7, 9: *Egone ut te advorsum mentiar, mater mea?* (Minime vero.) Ter. Andr. 1, 5, 28: *Eine ego ut advorser?* (Nequaquam.) Ibid. 3, 5, 12: *Oh! tibi ego ut credam, furcifer?* Liv. 4, 2: *Illine ut impune - - concitent finitima bella?* (Non iam concitabunt.) Sat. 2, 5, 18: *Utne ego tegam spurco Damae latus?* (Nunquam hoc fiet.) Plaut. Trin. 3, 3, 21: *Ut ego nunc adolescenti thesaurum indicem? - - Minume hercle vero, minume.* Explicant autem: «Qui, malum, fit, quae tandem ista est perversitas, ut nemo avarus sua condicione contentus sit, sed ut potius ava-

Ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Praeteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
Dicat et exacto contentus tempore vita

I. v. 115. *suis* b. Item S. superscr. *suos*. v. 118. *vitae* b.
II. v. 118. *vitae* LT.

rus quisque felices praedicet eos, qui diversam vitae rationem tenent?» Alii minus etiam apposite: «Nemon ut se probet, utpote avarus?» *(Habsucht also ist die Leidenschaft, die bei jedem dieser Unzufriedenheit zum Grunde liegt?)* Alii rursus: «Nemon se probet, ut (quemadmodum) avarus, sicut facit etiam avarus, ut se non probet?» (Coniecturas aliorum consulto praetermitto.) Verum contra haec omnia recte monet Wachsmuthius, primum post tam accuratam γνώμης initio propositae expositionem nescio cui admirationi locum non esse, deinde formam illam interrogationis admirationem prodentis ideo admitti non posse, quod ut in omnibus exemplis supra allatis per negationem respondendum esset: «Immo vero omnes avari se quam maxime probant, sorte sua perquam contenti sunt:» quod responsum sane absurdum foret.

110—116. *capella*] «Proverbium, quo et Ovidius usus est (A. A. 1, 349.), cum ait: *Fertilior seges est alienis semper in agris, Vicinumque pecus grandius uber habet.*» Popp. — *hunc atque hunc*] «ac primo superato, rursus sequentem:» *jetzt den, gleich darauf den Folgenden.* — *Sic*] est part. similitudinis respondens sequenti *ut*. «Ut cum equi e carceribus in circi spatium rapidissime feruntur, *sic festinanti*, id est, impatienter in eo elaboranti, ut omnium ditissimus evadat, semper tamen alius etiam locupletior in oculos incurrit atque molestus est.» Noli iungere *Sic obstat*, «sic fit, ut obstet:» cuiusmodi ratiocinatio sequitur demum v. 117. — *Ut, cum carceribus*] Versus utique heroicus Kirchnero videtur festiva παρῳδία Virgiliani illius Ge. 1, 512: *Ut, cum carceribus sese effudere quadrigae.* — *missos*] Ennius Ann. 1, 104: *veluti consul, cum mittere signum Volt, omnes avidi spectant ad carceris oras, Quam mox emittat pictis ex faucibu' currus.* — *illum Praeteritum*] «equum», non «aurigam», ut Voss. — *temnens*] Haud raro hoc simplici v. utuntur poëtae. Virg. Aen. 6, 620: *Discite iustitiam moniti et non temnere divos.* — *extremos*] ἀντίχυπον est *pauperiorum turba.*

117—121. *Inde fit*] «Maxime propter insanum hoc ceteros divitiis superandi studium fit, ut tam raro inveniamus, qui revera se beatum existimet.» — *conviva satur*] Aristoteles apud Maxim. et Anton. p. 878: Ἐκ τοῦ βίου κρά-

Cedat uti conviva satur, reperire queamus.
Iam satis est. Ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

III. v. 120. *lippum* coni.

τιστόν ἐστιν ἐξελθεῖν ὡς ἐκ συμποσίου, μήτε διψῶντα, μήτε μεθύοντα. Anonym. apud Stob. Gessneri Ed. Tigur. 1559. p. 19: *Ὥσπερ ἐκ συμποσίου ἀπαλλάττομαι οὐδὲν δυσχεραίνων, οὕτω καὶ ἐκ τοῦ βίου, ὅταν ἡ ὥρα ᾖ.* Lucret. 3, 951: *Cur non, ut plenus vitae conviva recedis, Aequo animoque capis securam, stulte, quietem?* Hor. Epp. 2, 2, 113. — *Crispini*] «Philosophi cuiusdam loquacissimi nomen, qui *ἀρετάλογος* dictus est; scripsit etiam versus de secta Stoica.» Schol. *Ineptum* vocat Sat. 1, 3, 139. Cfr. Sat. 1, 4, 13. 2, 7, 45. — *lippi*] Ipse quoque interdum lippus (Sat. 1, 5, 30 et 49.), unde festiva in semet ipsum *εἰρωνείᾳ* nonnullis usus videtur. Cfr. omnino Iacobs Lectt. Venus. p. 305 — 317., qui Horatii mentem sic explicat: «*Es ist Zeit, dass ich aufhöre, um dem kurzsichtigen, an Augen und Geist blöden Crispin, dem ich so schon von Aussen in etwas gleiche, nicht auch noch in breiter Geschwätzigkeit gleich zu werden.*» Verum fieri potest, ut de *brevi* sua lippitudine hic ne cogitarit quidem, sed tantum de hominis insulsi facie in modum misere ridiculum assiduo illo malo deturpata, «oculis humidis, rubidis, fortasse ex sua sede propulsis, continuato fletu, carbunculis et ulceribus aut supercrescentibus aut cavis aut sordidis» (quomodo varia lippitudinis genera describit Celsus 6, 6. etiam hoc docens; *fit ea in aliis brevis, in aliis longa et quae vix unquam finiatur.*) Calidius autem Bentleius tantum non declamatorio genere usus: «Impudentis, inquit, hominis et stolidi esse videtur, immo communi plane sensu carentis, Crispinum ob lippitudinem deridere, cum ipse eodem vitio laboraret. Nunquam equidem crediderim adeo sui oblitum et decori inscientem fuisse, ut hoc faceret. -- Quid ergo? mihi nulla quidem dubitatio est, quin scripserit *lippum.* Tam enim hoc urbane et facete de se dixerit, quam de Crispino stolide et inhumane.» Sed quae sors est interdum coniecturarum haud nimis felicium, ut alius superveniens easdem ita approbet, ut longe diversam significationem iis tribuat, quam ipsarum auctores fecerant, hic quoque usu venit, ut Od. 3, 14, 10. in illis *puellis iam virum expertibus:* etenim Reisigius ita Bentleii coniecturam explicavit: «*scrinia lippum compilasse* est «scrinia male compilare,» ut in Sat. 1, 3, 25. *lippum pervidere* est «male pervidere.» «Lippus enim putatur malus fur esse.» — *scrinia*] Lepide significat Crispinum tota scrinia librorum a se conscriptorum plena domi habuisse.

SATIRA II.

Ambubaiarum collegia, pharmacopolae,
Mendici, mimae, balatrones, hoc genus omne

II. Haec satira duabus partibus constat. Incipit poëta a describenda et pluribus exemplis explicanda communi quadam hominum perversitate, quae v. 24. his verbis significatur: *Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.* Ob oculos igitur ponit ab altera parte eos, qui ne in prodigalitatis vitium incurrant, avari evadunt et nimis adstricti, cet. Eodem modo etiam in amore peccari subiungit, dum alteri nimis fastidiosi nonnisi matronas venentur, alteri contra vilissima quaeque scorta. Iam inde a v. 37. sequitur altera satirae pars, qua moechorum insania exagitatur, qui quamvis facilem venerem spernunt atque pericula omnis generis et taedia in matronis et alienis uxoribus sectandis caeci subeunt. Posset utique tota pars prior (vv. 1—36) prooemium totius sermonis haberi, nisi v. 48. denuo alterum in amore et contrarium vitium eorum, qui in libertinis solis insaniunt, uberiore tractatione describeretur. Vv. 48—63. Inde efficitur commune totius satirae consilium et rationem omnino multiplicem illam et variam hominum stultitiam spectare, qui sapientia carentes, dum vitant vitia, in contraria incurrunt. In cuius quidem argumenti tractatione unum aliquod genus tetigit poëta plenius explicandum, quod apertissime ostendat, quam sit grave et periculosum ab aurea illa mediocritate in utramvis partem recedere. Heindorf et Zell. (Scripta est a. u. c. 714. vel 715.)

1. *Ambubaiarum*] «Ambubaiae dicuntur mulieres tibicines lingua Syrorum a v. *abub*, *ambub*, tibia.» Schol. Cum *scortis* consociantur apud Suet. Ner. 27. Iuven. 3, 62: *Iam pridem* (inde a devicto Antiocho Liv. 39, 6.) *Syrus in Tiberim defluxit Orontes Et linguam et mores et cum tibicine chordas Obliquas nec non gentilia tympana secum Vexit et ad Circum iussas prostare puellas.* — *collegia*] iocose, quasi harum mulierculárum greges, quibus praeerant lenones, essent ex iis collegiis s. sodaliciis *QVIBVS*, ut est in Inscriptt., *EX S. C. COIRE LICEBAT.* — *pharmacopolae*] circulatorum genus, de quo Cato apud Gell. 1, 15: *M. Caelium auditis, non auscultatis, tamquam pharmacopolam; nam eius verba audiuntur, verum ei se nemo committit, si aeger est.* — *Mendici*] Videntur harioli, Isiaci, Galli, (Cybeles sacerdotes, μητραγύρται), fortasse etiam Iudaei. Iuven. 6, 543: *Arcanam Iudaea tremens mendicat in aurem Interpres le-*

Maestum ac sollicitum est cantoris morte Tigelli:
Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
Dicatur metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem propellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Praeclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,

I. Sat. II. (v. 6. Habent *propellere* BbSc.) v. 8. *stringat ven3' ingluvie* (sic fere) B.

II. Sat. II. v. 6. *depellere* LCT.

III. Sat. II. v. 6. *depellere* e Codd.

gum Solymarum. — *mimae*] «mulierculae gesticulariae in mimis et saltatriculae,» ut ait Gell. 1, 5., cuiusmodi Cytheris, M. Antonii amica, Cic. ad Att. 10, 10. — *balatrones*] «Balatrones et blateas bullas luti ex itineribus aut quod de calceamentorum soleis eraditur, appellabant.» Festus. Ut lutum calceis, sic hi scurrae divitibus vel invitis adhaerent. — *sollicitum*] propter quaesticulum imminutum. — *Tigelli*] «M. Tigellius musicus peritissimus et vocis eximiae C. Caesari dictatori et post Cleopatrae acceptissimus, Octaviano quoque Caesari amicissimus, eo quod dulce caneret et urbane iocaretur, adeo ut inter familiares et domesticos haberetur.» Comm. Cruq. De hoc Tigellio Cic. ad Fam. 7, 24: *Cognosti meam causam et istius salaconis iniquitatem. Sardos habes venales, alium alio nequiorem* cet. Diversum hunc maiorem Tigellium esse ab Tigellio Hermogene demonstravit Kirchnerus in Quaestt. Horat. p. 42. seqq. — *benignus*] ἀκυρολογία. Non enim benignus erat, sed prodigus. Verum hoc dicit ex illorum persuasione, quibus benignus donando habebatur.

6—12. *propellere*] in pr. orat. frequentius *depellere*, quod gloss. a nonnullis vero substitutum est, iam apud Schol. Iuven. 14, 273. *Famem propulsare* dixerunt Cic. de Finn. 4, 25. Tac. Ann. 14, 24. — *ingrata*] non «tetra, foeda», sed quae nunquam satiatur, nunquam acceptis contenta est.» Plaut. Asin. 1, 2, 10: *Ingrata atque irrita esse omnia intellego, Quae dedi.* Lucret. 3, 1016: *Deinde animi ingratam naturam pascere semper Atque explere bonis rebus satiareque nunquam* cet. Callim. Fragm. 106: ὅσσα τ' ὀδόντων Ἐνδόθι νειαίρην τ' εἰς ἀχάριστον ἔδυ κτλ. — *stringat*] «avide devoret adeoque consumat.» «Sumpta metaphora a ramis, quos stringimus, quando illos nudamus foliis.» Comm. Cruq. Est igitur h. l. idem ac *destringere.* Alii imaginem a lima ductam putant, quod tamen huic loco, ubi helluonem celeriter rem familiarem absumentem describit, minus convenit. — *malus*] pravus et nequam, ἄσωτος. — *ingluvie*] pr. *προηγορεὼν (Kropf)*

Omnia conductis coëmens obsonia nummis:
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet: laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fufidius vappae famam timet ac nebulonis.
Dives agris, dives positis in fenore nummis,
Quinas hic capiti mercedes exsecat atque,
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget;
Nomina sectatur modo sumpta veste virili
Sub patribus duris tironum. Maxime, quis non,

II. v. 10. *parvi quod* C.

avium. — *conductis*] Proprie de operibus publicis et privatis dicitur, raro de pecunia fenori sumpta, ut hic et Iuven. 11, 46. Hinc alii minus recte explicant «corrasis.» — *ab his*] aeque prodigis. — *Fufidius*] fenerator ignotus. — *vappae*] Sat. 1, 1, 104.

13—22. *Dives*] Idem versiculus est A. P. 421. — *Quinas*] usuram solitam, id est, singulis mensibus centesimam (12 *Procent*) quintuplicatam (60 *Procent.*) — *capiti*] sorti, summae in fenore positae. — *exsecat*] est, ut recte Doering, «extorquere, extundere, exprimere;» nos simili metaphora: *Zinsen aus dem Capital herausschlagen, ziehn.* Ex consuetudine Latina vv. *quinas mercedes* vix admittunt Porphyrionis expl. «Avari feneratores, cum dabant usurariam pecuniam, primi mensis usuras capiti ipsius sortis statim amovebant:» sed significant creditoris saevitiam, qua debitorem ad nimias usuras quoque mense sibi solvendas adigit: tales Seneca de Benef. 7, 10. *sanguinolentas centesimas* vocat. Pro permagna sane usura habebantur vel quaternae centesimae, quas a Salaminiis ex syngrapha M. Scaptii nomine postulavit M. Brutus. Cic. ad Att. 5, 21, 11. — *urget*] «Tanto gravioribus usuris onerat unum quemque, quanto intellexerit eum negligentius res suas agere et luxuriosius vivere. Schol.; ut, si aliquando sors tota aut ex parte perdenda sit, magnas saltem centesimas per tempus ad omne damnum resarciendum sufficiens inde percipiat.» — *nomina*] *Schuldverschreibungen.* — *sectatur*] «studiose venatur, quaerit adolescentes circiter XVI. annorum, quibus patres parci et severi non satis pecuniae ad sumptus faciendos praebent, hisque illicito modo et suo cum periculo pecuniam fenori dat vel in mortem parentum vel donec lege Laetoria, quae vetabat minorem annis XXV stipulari, soluti essent.» Tabulas conficere et syngraphas cum quoquam facere is, qui in patris potestate erat, non poterat. Cic. pro Cael. 7. — *tironum*] Cfr. v. *tirocinium fori* de iis usurpatum, qui toga pura sumpta a patre in forum deducebantur. — *Pro quaestu*] «ratione quaestus habita,» *dem Erwerbe gemäss.*

Iuppiter! exclamat, simul atque audivit? At in se
Pro quaestu sumptum facit hic. Vix credere possis
Quam sibi non sit amicus, ita ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum gnato vixisse fugato
Inducit, non se peius cruciaverit atque hic.
Si quis nunc quaerat: Quo res haec pertinet? Illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.

I. v. 18. *exclamet* S. (non Bbc.) Ibid. *at ipse* b. Item c. a sec. m. v. 19. *facit hoc* superscr. *i* b.

II. v. 18. *exclamet* C. v. 19. *facit hic? vix* L. *facit. hic, vix* C. *facit. heic vix* T.

— *non sit amicus*] «ut qui perpetuo genium suum defraudet.» — *Terenti*] In Ἑαυτὸν τιμωρουμένῳ pater Menedemus, cuius ob severitatem Clinias filius in Asiam militatum profectus erat.

23—26. *pertinet*] «His omnibus in medium prolatis, quid tandem tibi vis?» — *Maltinus*] Sic cum Codd. scribendum videbatur, ut *Maltinus* est Manlii cos. cognomen apud Iustinum 38, 3. et in Trogi Prologo 38. a *malta*, molli. Lucil. 27, 25: *Insanum vocant, quem maltam ac feminam dici vident*. Postea, ut in similibus cognominibus a vitiis et animi et corporis primum inditis, nemo iam in eo originem respiciebat, nec quod quis *Maltinus* appellaretur, propterea, cum audiebat hoc nomen, eum mollitiae insimulari quisquam existimabat. Sed hoc loco ex habitu dumtaxat, qui in eo notatur, apparet hominem fuisse aliquem mollem atque effeminatum; aliunde notus non est. Nam quod Scholiastae afferunt: «sub Maltini nomine quidam Maecenatem suspicantur significari,» cui opinioni favent etiam Interpretes nonnulli recentiores, egregie refutavit Madvig Opuscc. p. 64. seqq.: «Sane scurrilis et ab Horatii Maecenatisque coniunctione alienissima esset talis sub ficto nomine Maecenatis irrisio. Praeterea in satira Luciliana et Horatiana nihil fictis agitur nominibus, sed veris notisque personis.» Id quod tamen propter *turgidum Alpinum* Sat. 1, 10, 36., et ut videtur, propter huius Satirae *Cerinthum*, ita definiendum est, ut dicamus potuisse Horatium uti etiam cognomentis ioci aut contumeliae causa iam ante huic vel illi impositis, quae posterior Latinitas *signa* (*Uebernamen, sobriquets*) vocabat, vel invenire quoque talia, dummodo ut in *Alpino* illo neminem fugeret, quem intellexisset. In *Maltino* autem pro *Maecenate*, ut Grammatici voluerunt, posito, neutrum sane locum habebat. — *tunicis demissis*] «*Demissitiae tunicae* (Plaut. Poen. 5, 5, 24.) sunt, «quibus homines molles ad crura a frigore defendenda utebantur contra veterem Romanorum morem.» Madvig. Hinc in luxuriae signis haec coniungit Seneca Controv. 2,

Maltinus tunicis demissis ambulat; est qui
Inguen ad obscoenum subductis usque facetus:
Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum.
Nil medium est. Sunt qui nolint tetigisse nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste:
Contra alius nullam nisi olenti in fornice stantem.

I. v. 25. *Maltinus*] B. *Malthinus* S. M. *Malchinus* bc. v. 27. *Gaorgonius* (sic) b. Ut nos, BSc.

II. v. 25. *Malthinus* LCT. *Malchinus* F. v. 27. *Gorgonius* LCTF.

III. v. 25. *Malchinus* e Codd. v. 30. *olente*

14: *quod unguento coma madet, tuum est; quod laxior usque in pedes tunica demittitur, tuum est.* Differunt proprie *tunicae discinctae, solutae*, quibus *Maecenas in urbe semper incessit* (Seneca Epp. 114.), etsi, ut videmus in vv. Senecae patris, utrumque saepe coniunctum erat. — *ambulat*] superbo incessu, ut Epod. 4, 5. — *subductis*] Quintil. 11, 3, 138: *Cui lati clavi ius non erit, ita cingatur, ut tunicae prioribus oris infra genua paullum, posterioribus ad medios poplites usque perveniant. Nam infra mulierum est, supra centurionum.* — *facetus*] quatenus hoc indecore habitu aliis risum movet.

27—36. *Pastillos*] Morsellen. Martial. 1, 88: *Ne gravis hesterno fragres, Fescennia, vino, Pastillos Cosmi luxuriosa voras.* Poëta apud Clem. Alex. Paed. 3, 3, p. 288. de viris *γυναικίζουσι· Χλανίσι διαφανέσι περιπεπλεγμένοι καὶ μαστίχην τρώγοντες, ὄζοντες μύρου.* Seneca Ep. 86: *Descripturus infamem et nimiis notabilem deliciis Horatius quid ait? Pastillos* cet. Homines fuerunt non infimae plebis, quoniam poëta propter istam eorum irrisionem in aliorum reprehensionem atque invidiam incurrit. (Sat. 1, 2, 91.) *Gargonius* cum Codd. edidi, ut in Cic. Bruto 48. Ed. min. Apud Senecam l. l. est. *Gorgonius*, etiam in XVIII. Codd. Vatic., teste Fea. Eundem putant, cuius cacozelian et stulte dicta irridet Seneca rhetor Suas. 7. — *hircum*] foedum alarum odorem. — *subsuta*] Non videtur hypallage, sed proprie locutus est; nam extremus stolae margo subsuitur institae. — *instita*] fasciola fimbriata in ima stola matronarum, cum libertinae tunica uterentur. Ovid. A. A. 1, 31: *Este procul vittae tenues, insigne pudoris, quaeque tegis medios, instita longa, pedes.* — *olenti in fornice*] «prostantem adventoresque exspectantem in lupanari.» Manetho 6, 143.: nonnulli *Ἐξ ἕδρης πιναροῖο τέγους ξυνῆς τ' ἀπὸ δήμου Εὐνῆς ἀναστήσαντες ἄγουσ' εἰς δώματα νύμφας.* Seneca Contr. 1, 2: *Redoles adhuc fuliginem fornicis.* Iuven. 11, 170: *nudum olido stans Fornice mancipium.* Graeci de eadem re *καθῆσθαι ἐπ' οἰκήματος.* In vv. *fornice stantem e* non producitur ante *st*, ut mox

Quidam notus homo cum exiret fornice, Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis:
Nam simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc iuvenes aequum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operae pretium, procedere recte
Qui moechos non voltis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque haec rara, cadat dura inter saepe pericla.

I. v. 38. *moechis* BbS. (non c.)

II. v. 38. *moechis* LCTF.

v. 71. Sat. 1, 3, 44. Sat. 1, 5, 35. — *Quidam notus*] «honestus, non ignobilis.» — *sententia*] formula Luciliana: *Valeri sententia dia.* — *descendere*] fornices isti erant cellae cameratae, in terram depressae. — *permolere*] Pomponius Bothii p. 113: *Nescio quis urget illam qua asinus uxorem tuam; Ita oculis opertis simitu manducatur ac molit.* V. comicum de coitu, ut *μύλλειν* Theocr. 4, 58. De liberiore huiusmodi vocabulorum *ἀφροδισίων* usu iudicandum est ex indole fabularum togatarum et in primis satirae Lucilianae; inter recentiores eadem licentia concessa fuit Bernio eiusque imitatoribus et Lud. Sergardio. Romanorum de tota hac re opinionem his verbis complexus est Plautus Curcul. v. 37: *Nemo ire quemquam publica prohibet via, Dum ne per fundum saeptum facias semitam, Dum tete abstineas nupta, vidua, virgine, Iuventute et pueris liberis: ama quid lubet.* — *laudarier*] hac forma antiqua utitur etiam Sat. 2, 8, 67. Epp. 2, 1, 94. 2, 148. — *cunni albi*] «Respexit ad stolam candidam, qua vestiebantur matronae; nam meretrices habebant nigram (vel potius pullam) vestem.» Comm. Cruq. «C. Cupiennius Libo Cumanus Augusti familiaritate clarus, corporis sui diligentissimus, sectator matronarum concubitus.» Porph.

37—46. *Audire*] «Urbane abutitur Ennianis versibus: *Audire est operae pretium, procedere recte Qui rem Romanam Latiumque augescere voltis.*» Schol. — *moechos*] Accus. praeferendus videtur propter ipsam imitationem Ennianam. — *cadat*] «contingat, et ea quidem rara.» *flagellis*] «Hoc de C. Crispo Salustio dicitur, qui deprehensus ab Annio Milone in adulterio cum uxore Fausta Sullae filia flagellis caesus esse dicitur, ut refert Asconius in eius (Salustii) vita.» Acr. — *Praedonum*] «nocturnorum per Urbem grassatorum.» Tib. 1, 2,

Hic se praecipitem tecto dedit; ille flagellis
Ad mortem caesus; fugiens hic decidit acrem
Praedonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos:
Hunc perminxerunt calones; quin etiam illud
Accidit, ut quidam testes caudamque salacem
Demeteret ferro. Iure omnes: Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secunda,
Libertinarum dico, Salustius in quas

I. v. 45. (Habent *quidam* - - *Demeteret ferro* BbSc.) Ibid. *testis* c. v. 48. *Sallustius* B.

II. v. 45. *cuidam* - - *Demeteret ferrum* LCT. *cuidam* - - *Demeterent ferro* F. e Cod.

III. v. 45. *cuidam* - - *Demeterent ferro* Barthii et Bentleii coni. confirmata a Feae V. B. v. 48. *in qua* e Cod. Regio.

27: (Venus) *Nec sinit occurrat quisquam, qui corpora ferro Volneret aut rapta praemia veste petat.* — *pro corpore*] «pro obscoena parte corporis, ne castraretur.» Acr. Cfr. Sat. 2, 7, 66. Phaedr. 3, 9, 3., ubi quidam in Eunucho *damnum insectatus est amissi corporis.* — *perminxerunt*] «stupraverunt.» Schol. «Contumeliae causa eum stuprare iussi sunt ab adulterae marito.» Cuiusmodi exemplum memorat cum aliis moechorum poenis Val. Max. 6, 1, 13. *Calones* h. l., qui Epp. 1, 14, 14: *mediastini*, servi viliores. — *quidam* - - *Demeteret ferro*] supple, quod per se intelligitur, adultero. Haec lectio et plana est et ab antiquiss. Codd. firmata. — *iure*] Est formula iudicialis: *iure caesum videri.* Sic h. l. «iure ac merito eum castratum esse omnes aiebant. Solus Galba, «insignis moechus ac matronarum sectator» (Schol.), id negabat.» Ser. Galbam iurisperitum vocat Comm. Cruq. Alii pro eo habent, cuius est epistola apud Cic. ad Fam. 10, 30. Probabilius Weichert Lectt. Ven. 2. p. 12. pro A. Galba, Octaviani scurra. (Quint. 6, 3. Iuven. 5, 5. Martial. 1, 42. 10, 101.) Cfr. Winckelmann ad Plut. Erot. p. 101., ubi p. 760. A. memoratur Κάββας, al. Κάλβας γελωτοποιὸς eiusque iocus cum Maecenate.

47—54. *in classe secunda*] Festive institutum illud Ser. Tullii, ex quo populus Romanus in V. classes descriptus erat, ad libertinas transfert. — *Salustius*] Probabiliter est nepos sororis Salustii historici ab hoc adoptatus, ad quem circiter XV. annis post scripsit Od. 2, 2. De eo consule Tacit. Ann. 1, 6. 3, 30. Fuit post Maecenatis mortem particeps secretorum Augusti. Is h. l. adolescens, ut erant plerique quos per priores satiras vellicat, insanisse in libertinas, magnam pecuniam in eas insumpsisse dicitur. Pal-

Non minus insanit, quam qui moechatur: at hic si,
Qua res, qua ratio suaderet quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse, daret quantum satis esset nec sibi damno
Dedecorique foret. Verum hoc se amplectitur uno,
Hoc amat et laudat: Matronam nullam ego tango.
Ut quondam Marsaeus, amator Originis ille,
Qui patrium mimae donat fundumque laremque,

I. v. 49. *ut hic si* c. (ut Cod. Graev. prob. Bentl.) Item b., sed superscr. *at*. *at hic sit* B. v. 51. *Munifico* superscr. *um* b. *Munificum* superscr. *o* c. v. 54. *hoc laudat* S. (non Bbc.)

II. v. 54. *hoc laudat* LC. (non TF.)

damus quidem pro historico habet, quia Salustius minor natus sit non ante a. u. c. 700. Teste Tacito a. u. c. 773. *provecta aetate* mortuus est; si prope octogenarius, a. u. c. 714—715: iam vicenarius erat adeoque insanire poterat in meretriculas. Historicus autem natus a. u. c. 668. decessit a. u. c. 719., adeo ut iocus Horatianus vel propterea minus in eum quadret. — *At hic*] «At hic ipse Salustius, si vellet pro re sua familiari et ut iubet ratio, munificus esse in amicos inopes, meritum honorem sibi pareret; quin eodem tempore etiam libertinis, quibuscum consuevit, quantum sufficit dare posset, non tamen donis eas onerans; verum mira stultitia abreptus, qua prorsus ridiculum se reddit, veluti virtute sua gloriatur, quod matronam nullam corrumpat» cet. Lectionem *ut* (etiam Cod. Franeq.) Bentl. sic explicat: «*adeo ut*, *si vellet*, *esset*» cet. — *hoc se amplectitur*] «hoc solo sibi blanditur.» Acr. — *Hoc amat*] Est potius ablativus «propter hoc se amat, *φίλαυτος ἐστίν*, propter hoc se laudat:» quam nominativus.

55—63. *quondam*] «abhinc aliquot annos.» — *Marsaeus*] homo ignotus. — *Originis*] «Romae fuerunt eodem tempore (circiter a. u. c. 710.) tres meretrices nobilissimae, Origo, Lycoris, et Arbuscula.» Comm. Cruq. Lycoridem Virgilii vero nomine Cytheridem Antonii et Cornelii Galli amicam fuisse dicit Servius ad Ecl. 10, 2. — *donat*] H. l. in propositione relativa praesens pro perfecto, ut alibi in narrationibus directis. Nescio quis hoc correcturus sic interpolavit: *mimae censum donavit avarae* C3dd. — *Nil fuerit mi*] Manifesto Marsaei sunt verba, non Salustii, qui sic idem bis diceret. Vv. autem *Verum est* cet. induunt formam loci communis, nec vero ad unum aut Marsaeum, aut, ut alii volunt, Salustium referenda sunt, sed ad omnes, qui simili modo in mimas ac libertinas insaniunt. — *trahit*] «sibi contrahit.» — *Personam*] «condicionem ac statum alicuius,» h. l. matronae.

**Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verum est cum mimis, est cum meretricibus, unde
Fama malum gravius quam res trahit. An tibi abunde
Personam satis est, non illud, quidquid ubique
Officit, evitare? Bonam deperdere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid inter-
Est in matrona, ancilla peccesne togata?
Villius in Fausta Sullae gener, hoc miser uno**

I. v. 63. *peccesve* BbSc. v. 64. *Tillius* b.
II. v. 63. *peccesve* CTF.
III. v. 63. *ancilla*, *peccesne togata*

ubique] «in quacunque persona peccas.» — *oblimare*]. Ut illuvies pingue pratum *limo* obducit atque sterile reddit, sic patrimonium a prodigo consumitur. Alii minus apposite a v. *lima* ducunt, ut sit «lima atterere, lente imminuere;» quo tamen significatu v. illud nusquam reperitur. — *ancilla togata*] Ita iunge, ut duae dumtaxat sint personae, non tres, ut volt Bentleius. Etenim per totam satiram de *ancillis* proprie dictis nusquam loquitur, ut contra Martialis 3, 33: *Ingenuam malo, sed si tamen illa negetur, Libertina mihi proxima condicio est: Extremo est ancilla loco; sed vincet utramque, Si facie nobis haec erit ingenua.* Sic autem contemptim vocat libertinas, quae tunica et toga pro matronarum stola et palla vestiebantur. Tib. 4, 10, 3: *Si tibi cura togae* (libertinae) *potior pressumque quasillo Scortum.* Martial. 2, 39: *Coccina famosae donas et ianthina moechae. Vis dare quae meruit munera? Mitte togam.* Aliis, qui item iungunt *ancilla togata*, *ancillae togatae* sunt meretrices apud lenonem habitantes: sed hae, quas Horatius a matronis distinguit, sunt, ut Origo, Arbuscula, Cytheris, ex eo genere mulierum, quae in ipsius Odis et in Tibulli Elegiis memorantur, quibusque Artem amatoriam composuit Ovidius, non infimi loci prostibula, de quibus Ovid. Am. 1, 10, 21: *Stat meretrix certo cuivis mercabilis aere Et miseras iusso corpore quaerit opes. Devovet imperium tamen haec lenonis avari, Et, quod vos* (togatae) *facitis sponte, coacta facit.* — *peccesne*] *Peccare* saepe usurpatur de venere illicita vel volgivaga sine acri illa reprehensione, quam nos verbo *peccandi* tribuere solemus. Altera lectio *peccesve* σολοικίζει.

64—79. *Villius*] fortasse Sex. Villius (Annalis), Milonis familiaris. (Cic. ad Fam. 2, 6. ex fide etiam Cod. Medicei.) Hic, ut ait Acron, Faustam, Sullae filiam, Milonis coniugem stupravit ita frequenter, ut per iocum Sullae gener appellari posset. Sic Tac. Ann. 3, 24: *D. Silanus in nepti Augusti*

Nomine deceptus, poenas dedit usque superque
Quam satis est pugnis caesus ferroque petitus,
Exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
Huic si mutonis verbis mala tanta videntis
Diceret haec animus: Quid vis tibi? numquid ego a te
Magno prognatum deposco consule cunnum
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet pugnantiaque istis

I. v. 68. *videnti* BbSc.
II. v. 68. *videnti* LT. (non CF.)
III. v. 68. *videnti*

adulter. Noli iungere cum aliis: *in Fausta poenas dedit*. — *hoc uno Nomine deceptus*] «illectus ad stuprandam Faustam, ut gloriari posset sibi rem esse cum dictatoris filia.» — *usque*] eo quod satis esset. *fore*] ἀποκεκλεισμένος τῆς θύρας. Aristoph. Lys. 423. Num. singul. etiam Ter. Adelph. 2, 3, 11. cet. — *Longarenus*] alius moechus Faustae cum Fulvio, fullonis filio, et Pompeio Macula cet. Macr. Sat. 2, 2. De Milone explicari non posse demonstravit Madvig Opuscc. p. 71. — *mutonis*] προσωποποιία admodum ridicula, qua peni ipsi oculi, quibus viderit mala illa, cum Villius pugnis caederetur ferroque peteretur, et verba tribuuntur. «Sapientior est pars libidinosa domino suo.» Gesn. Sic Q. Sectanus Sat. 1, 5, 193. ganeone descripto stomachum inducit: *Miratur frugi stomachus dominaeque culinae Ignarus timidusque dapes interrogat, unde Et qua parte fluant.* — *animus*] «Si animus (*der sinnliche Trieb*) cum eo causam mutonis sic ageret.» — *quid vis tibi*] Sat. 2, 6, 39: *Quid tibi vis, insane, et quam rem agis improbus?* — *ira*] furor libidinis. — *puella*] de adolescente nupta. — *istis*] «nugis, quas tu profers.» — *opis*] non «auxilii,» sed antique pro *opum*. Plaut. Capt. Prol. 15: *Vos qui potestis ope vestra censerier.* — *Dispensare*] quemadmodum in divite domo omnes res recte atque ordine a dispensatore administrantur.

80. 81. Locus difficillimus partim propter lectionis varietatem, partim propter distinctionem. E Codd. enim profertur: *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum* — *Sit licet, o Cerinthe, tuum* — *Sit licet hoc, Cerinthe, tuo* — *Sit licet, o Cerinthe, tuo;* deinde ambigitur, utrum vv. *Sit licet* coniungenda sint cum praecedd.: «degat licet illa matrona inter uniones ac smaragdos;» an: *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum* per παρένθεσιν. Iam videamus explicationes: 1) ex Bentleii sententia: «Nec huic (matronae) licet

Dives opis natura suae, tu si modo recte
Dispensare velis ac non fugienda petendis
Immiscere. Tuo vitio rerumne labores,
Nil referre putas? Quare, ne poeniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est quam ex re decerpere fructus.
Nec magis huic inter niveos viridesque lapillos
(Sit licet hoc, Cerinthe, tuum) tenerum est femur aut crus

I. v. 76. *rerumve* superscr. ne S. v. 78. *sectari matronas* B. v. 81. *Sit licet hoc, Cerinthe, tuum*] BbSc. *Sit licet, o Cerinthe, tuo* M. Ibid. *et crus* S. (non Bbc.)

II. v. 74. *si tu* L. v. 81. *Sit licet, o Cerinthe, tuum* F.

III. v. 81. *Sit licet, o Cerinthe, tuo* e Codd.

sit inter niveos viridesque lapillos magis tenerum aut rectius femur aut crus est tuo (quam tuum), o Cerinthe; quin etiam libertinarum femina et crura saepe pulchriora sunt.» Qua tamen in ratione minus apta comparatio feminis matronae cum adolescentis femine videri debet, neque ulla inest *εἰρωνεία* in Cerinthum, sed mera eius pulchritudinis admiratio, elegiae, non satirae conveniens. 2) Haud multum differt ad sensum lectio: *inter gemmas sit licet, hoc* (ideo), *Cerinthe, tuo* magis tenerum est femur cet. 3) In tertia denique lectione, cui favent Codd. mei, primum absolute ponuntur vv. *inter niveos viridesque lapillos*, prorsus ut apud Liv. 9, 17: *quem -- inter purpuram atque aurum, oneratum fortunae apparatibus suae -- incruentus devicit*; iunguntur autem vv. *Sit licet, hoc; Cerinthe, tuum*; quod qui adhuc defenderunt sic interpretati sunt: Lambinus, (quem sequitur Kirchner: *wenn dieses, Cerinth, dich entzückt*,) «Licet ames matronas unionibus et gemmis collucentes;» vel accuratius: «licet haec tua stultitia sit, ut ames divites matronas.» Torrentius: «Hoc tibi permissum sit, hoc peculiare, ut inter gemmarum atque unionum fulgores cum matronis delicias facias.» Fea: «Significat hunc vel ipsis matronis praeferendum, ut notat Baxterus.» Iahn: «Matronae femur, quamvis tenerrimum sit et cum Cerinthi femore comparari possit, margaritis et smaragdis non magis tenerum redditur. Quare propter cultum matronae amor non expetendus est; sin autem pulchritudinem spectas, meretrices persaepe meliora femora habent.» Ego vero eandem lectionem ceteris praeferens (nam in lect. *o Cerinthe* falsa inest *ἔμφασις*, huic loco minime apta) aliter explico quam reliqui interpretes: *Licet hoc* (ipsum femur nobilis matronae), *Cerinthe*, (elegantium formarum spectator fortunateque matronarum amator,) *sit tuum*, id est, a te omnibus aliis

Rectius; atque etiam melius persaepe togatae est.
Adde huc, quod mercem sine fucis gestat; aperte
Quod venale habet ostendit; nec, si quid honesti est,
Iactat habetque palam, quaerit quo turpia celet.
Regibus hic mos est, ubi equos mercantur: opertos
Inspiciunt, ne, si facies, ut saepe, decora
Molli fulta pede est, emptorem inducat hiantem,
Quod pulchrae clunes, breve quod caput, ardua cervix.

I. v. 82. Omittit *est* B. v. 83. *Adde hoc* S. v. 84. *neque* b. (v. 86. Habent *opertos* Codd. mei, non *apertos*.)

II. v. 82. om. *est* LCTF.

III. v. 84. *neque si* v. 88. *ducat* coni.

IV. Sat. II. v. 84. *si, quod honestum est* Doeringii susp.

praelatum ac tibi obnoxium, ita ut, quandocunque iubes, illa tibi morigeretur), non tamen magis tenerum est quam femur togatae.» (*Mag auch dein sein diese Hüfte, Cerinthus.*) *Tuum* autem, ut Catull. 70, 1. *mulier mea*, «femina mihi morigera;» Epod. 12, 24. *mulier sua*, sic etiam singula amicae membra, *femur, crus*, quibus delectamur, si non mancipio, at usu, nostra vocare possumus. Sic etiam in appellando Cerintho inest, quam satira requirit, *εἰρωνεία*. — Altera quaestio est non minus obscura, utrum Cerinthus hic idem sit atque ille, cuius amores celebravit Tibullus Lib. 2, 2. et Lib. 4, 2. seqq. necne, et utrum verum nomen an fictum, quo iuvenem Romanum formosum designarit uterque poëta, cum tamen non eundem intelligerent, lectores vero qui, apud Horatium certe, significaretur probe scirent. Ex volgari quidem opinione tempora minus congruunt, nam, Horatianum floruisse circiter a. u. c. 715. necesse est, Tibulli, ut dicunt, Cerinthum a. u. c. 730., quibus XV. annis flos aetatis utique transierat. Verumtamen, si per tempora liceret, pulchre conveniret *matronae* huic propter Cerinthi, cui totam se dediderit, amorem leniter irrisae cum illa *Servi filia Sulpicia* (Tib. 4, 10, 4.) Commentator quidem Cruq. subrustice: «Cerinthus dicitur illis temporibus fuisse pulcherrimum scortum insigni specie et candore.»

84. 85. Sine causa in his vv. haeserunt interpretes nonnulli, cum sensus sit apertissimus: «Nec facit ut feminae nobiles, quae si quid pulchri habent, hoc ostentant, anxie contra artes circumspiciunt, quibus naevos membrorumque deformitatem occultent.» In altero membro variavit constructionem pro: «contra si quid turpe habet, quaerit, quomodo celet.» Lectionem Cod. Guelf. omisso *est*

Hoc illi recte: ne corporis optima Lyncei
Contemplere oculis, Hypsaea caecior illa
Quae mala sunt spectes. O crus! o brachia! verum
Depugis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
Matronae praeter faciem nil cernere possis,
Cetera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, nam te
Hoc facit insanum, multae tibi tum officient res,

I. v. 90. *Lynceis* bSc. (non B.) v. 95. *ni copia est* B. v. 97. *officient* superscr. *u* bc. *officiunt* S. (Habet *officient* B.)

II. v. 90. *Lynceis* LT.

III. vv. 90—92. *tu corporis - - Contemplare - - spectas* coni. (nisi quod Codd. aliq. habent *Contemplare*.)

ita explicanda esset: «si quid honesti iactat, non tamen quaerit cet.» — *mercem*] «corpus venale sine lenocinio et externis ornamentis.» Schol. — *honesti*] «pulchri,» ut Virg. Ge. 2, 392: *Et quocunque deus circum caput agit honestum.*

86—95. *Regibus*] pro «divitibus.» — *facies*] «universa corporis forma.» — *molli*] crura imbecilla et vitiosas ungulas intellige. Sic Xenoph. de re eq. 1, 2. commendat in equis παχεῖς ὄνυχας, reprehendit λεπτούς. — *inducat*] «deceptum moveat ad emendum.» *ducat* esset: «deceptum detineat;» id quod huic loco minus convenit. — *hiantem*] «cupidum.» Gloss. — *Clunes* dixit feminino genere, masculo autem fere utimur. Schol. — *ardua*] «*hochtragend.*» Virg. Ge. 3, 81. de equo: *illi ardua cervix Argutumque caput, brevis alvus obesaque terga, Luxuriatque toris animosum pectus.* — *ne corporis*] «Sic noli tu acriter contemplari atque admirari, quae pulchra sunt in muliere, caecutire in iis, quibus deformis est.» — *Lyncei*] ut *Achillei, Oilei.* Pind. Nem. 10, 62: *κείνου γὰρ ἐπιχθονίων πάντων γένετ' ὀξύτατον Ὄμμα.* — *Hypsaea*] Plautia Hypsaea, femina nobilis, caeca. — *O crus*] matronae pulcherrimum! Philodemus in Anth. Pal. I. p. 120: *Ὢ ποδὸς, ὢ κνήμης, ὢ τῶν ἀπόλωλα δικαίως Μηρῶν.* — *Depugis*] (*lendenlos.* Voss.) *ἅπαξ λεγόμενον.* Simonides Amorg. 76: *ἄπυγος, αὐτόκωλος· ἆ τάλας ἀνήρ, Ὅστις κακὸν τοσοῦτον ἀγκαλίζεται.* — *nasuta*] (ut *auritus*,) grandi naso. — *Catia*] «Haec adeo impudica fuit, ut in aede Veneris Teatinae ad theatrum Pompeianum, quod in Campo fuit, adulterium cum Valerio Siculo colono (? Valerio ac Siculo colono Porphyr.), tribuno plebis, velo obducto commiserit.» Comm. Cruq.

Custodes, lectica, ciniflones, parasitae,
Ad talos stola demissa et circumdata palla,
Plurima, quae invideant pure apparere tibi rem.
Altera, nil obstat; Cois tibi paene videre est
Ut nudam, ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri pretiumque avellier ante
Quam mercem ostendi? „Leporem venator ut alta
In nive sectetur, positum sic tangere nolit:"

II. v. 101. *Altera nil obstat Cois tibi: paene* L. v. 106. *sectatur* L.
IV. v. 106. *positum sed* Doeringii suspicio.

98—100. *Custodes*] «spadones eam stipantes.» — *lectica*] qua aulaeo operta per Urbis plateas gestatur. — *ciniflones*] «Ciniflones et cinerarii eadem significatione apud antiquos habebantur, ab officio calamistrorum in cinere calefaciendorum, quibus matronae capillos crispabant. Dicti autem ciniflones ab eo, quod in cinerem flant ad ferrum calefaciendum.» Acron. — *parasitae*] clientae aliaeque feminae tenuiore loco ortae, quae cum matrona nobili versari solent et ab ea crebro invitantur. — *palla*] De *tunicopallio* (v. Forcell. Ed. Germ. in v. Palla.) h. l. vix cogitandum. — *Plurima*] «complura alia quoque;» est veluti ἀναφορὰ vv. *multae res.* — *rem*] «totius corporis formam.»

101—110. *Altera*] «Quod ad alteram (libertinam) attinet, nihil tibi obstat, quominus singula eius membra oculis examines; nam per vestem Coam (sericam) pellucidam, qua induta est, paene ut nuda conspicitur, unde videre tibi licet, an forsitan varum valgumve habeat crus cet.» Seneca de Benef. 7, 9: *Video sericas vestes, si vestes vocandae sunt, in quibus nihil est, quo defendi aut corpus aut denique pudor possit; quibus sumptis mulier parum liquido nudam se non esse iurabit. Haec ingenti summa ab ignotis etiam ad commercium gentibus arcessuntur, ut matronae nostrae ne adulteris quidem plus sui in cubiculo quam in publico ostendant.* — *Leporem*] Expressit epigramma Callimachi 33., quod tum, ut videtur, pro scolio cantari solebat: *Ὠγρευτής, Ἐπίκυδες, ἐν οὔρεσι πάντα λαγωὸν Διφᾷ καὶ πάσης ἴχνια δορκαλίδος, Στίβῃ καὶ νιφετῷ κεχρημένος· ἢν δέ τις εἴπῃ, Τῆ, τόδε βέβληται θηρίον· οὐκ ἔλαβεν. Χοὐμὸς ἔρως τοιόσδε· τὰ μὲν φεύγοντα διώκειν Οἶδε, τὰ δ' ἐν μέσσῳ Κείμενα παρπέταται.* — *positum sic*] «cum sagitta fixus, humi stratus iacet,» (*ist er so hingestreckt,*) «ipse eum non tangit, sed a servo aliquo tolli iubet.» Respondet Callimachi *Τῆ, τόδε βέβληται θηρίον.* Alii explicant:

Cantat et apponit, „Meus est amor huic similis; nam
Transvolat in medio posita et fugientia captat." —
Hiscine versiculis speras tibi posse dolores
Atque aestus curasque graves e pectore pelli?
Nonne cupidinibus statuat natura modum quem,
Quid latura sibi quid sit dolitura negatum,
Quaerere plus prodest et inane abscindere soldo?
Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quaeris

I. v. 107. *opponit* superscr. *a* bc. v. 109. *labores* S. (non Bbc.) v. 110. *gravis* c. (v. 111. Habent *statuat* Codd. mei.)

II. v. 107. *Captat* L. coni. v. 110. *tolli* C. v. 111. *statuit* LTF. (non C.) v. 112. *Quid latura sibi*, *quid* LTF. v. 113. *abscidere* F.

III. v. 110. *tolli* e Codd. (Codd. aliq. *velli*.)

«appositum in mensa,» quemadmodum fit, ut venatoribus ipsis nauseam faciat venatio (*das Wildprät.*) Sic Sat. 2, 2, 23: *posito pavone*. Ovid. A. A. 1, 231: *positi Bacchi*. Tertia est interpretatio vix Latina: «in cubili iacentem,» *Sitz' er so da*. — Iunge autem: «Cantat, citat cantilenam popularem, in qua est, quomodo venator sectetur leporem: cui imagini adiungit, *Meus est amor* cet.» Virg. Ecl. 6, 31: *Namque canebat, uti* cet. — *pelli*] cum meis Codd. servavi: *pectore pelli* alliteratio est Latinis auribus gratissima; *tolli* praetulit Kirchner.

111—119. *modum quem*] *quem* esse pron. interrogat. primus demonstravit Bentl., cum volgo legerent *statuit natura modum? quem* (pron. relat.) «Nonne satius est quaerere, quem cupiditatibus modum natura statuerit, quid tolerare possit, si denegetur, quid denegatum sustinere non possit, quam nimiis et inutilibus cupiditatibus sollicitari?» Comm. Cruq. — *inane*] «inutilia ac vana ab utilibus et necessariis praecidere et separare.» Id. — *soldo*] ut Sat. 2, 5, 65. *caldus* pro *calidus*. Totius loci sententia haec est: «Solitae illae nugae, quibus velut cantiunculis se oblectant ac decipere conantur amatores, re vera ad rectam beatamque vitam nihil iuvant; satius est profecto animi cupiditates ipsas tollere *Socraticis* illis *chartis*, quae modum, quem ipsa statuit natura, nobis monstrant et verum distinguere a falso docent. Ut autem natura ipsa eo ducimur, ut, cum sitis famesque nos cruciet, paratu facillimis quibusque contenti simus, ita etiam in rebus venereis versandum est; cur enim, cum ancilla vel puerulus praesto est, obscoena prurigine diu nos cruciaremus?» Quae fuit sententia etiam Socratis apud Xenoph. Mem. 1, 3, 14: Οὕτω δὴ καὶ ἀφροδισιάζειν τοὺς μὴ ἀσφαλῶς ἔχοντας πρὸς ἀφροδίσια ᾤετο χρῆναι πρὸς τοιαῦτα, οἷα, μὴ πάνυ μὲν δεομένου τοῦ σώματος, οὐκ ἂν προσδέξαιτο ἡ ψυχή, δεομένου δὲ, οὐκ ἂν πράγματα παρέχοι. — *rumpi*] de ea-

Pocula? num esuriens fastidis omnia praeter
Pavonem rhombumque? tument tibi cum inguina, num, si
Ancilla aut verna est praesto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego: namque parabilem amo venerem facilemque.
Illam, «Post paullo": «Sed pluris": „Si exierit vir":
Gallis, hanc Philodemus ait sibi, quae neque magno
Stet pretio neque cunctetur, cum est iussa venire:
Candida rectaque sit; munda hactenus, ut neque longa

I. v. 117. *praesto aut puer* c.
II. v. 121. *Gallis hanc* iungunt LCT.
III. v. 122. *nec*

dem re Plaut. Cas. 4, 3, 17: *Illo morbo, quo dirumpi cupio, non est copia.*

120—122. *Post paullo*] «illam, quae dicere solet, paullo post faciam tibi mei copiam, semperque hoc deludit amatorem.» — «*Sed pluris*] me vendere soleo; sed plus mihi numerari volo.» — *Gallis*] «Illam eviratis Cybelae sacerdotibus relinquendam esse censet, qui tam lentas ambages facile ac patienter ferre queant;» sibi contra facilem optat in aliquo epigrammate Philodemus Gadarenus, Epicureus, cuius exstant epigrammata et liber de musica Herculani repertus. De quo Cicero, eius aequalis, in Pison. 29. dixit: *eum poëma facere ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius.* Distinximus cum Bentleio et Iacobsio, in eo tamen ab hoc interprete dissentientes, ut deperditum Philodemi epigramma totum vv. 120. 121. expressum esse credamus nominatimque in eo quidpiam fuisse statuamus, quod his fere vv. simile fuerit: *τὴν δ' ἄρα Γάλλοι ἔχοιεν*: tota enim festivitas loci Horatiani ex eo pendet, ut iam Philodemus Gallos spadones sibi ipse opposuerit, contra si Horatii est, ut volt Iacobs, *Illam*-- *Gallis*, cetera *amicam facilem sibi* illius, cur tam planae atque ubivis obviae sententiolae auctor nominatim afferatur, vix perspicimus. Iam Batavus quidam conficto ex h. l. epigrammate haud prorsus absurdo, et primum a Reiskio (Anthol. N. 651.) edito satis diu delusit criticos, donec Iacobs subditicium esse demonstraret in Lectt. Venus. XII. p. 264. Est autem hoc: *Εἰνὶ μύχοις κραδίας δοιοὺς περιθάλπω ἔρωτας, Τὸν μὲν Ῥωμαΐδος, τὸν δὲ Κορινθιάδος· Ἡ μὲν ματρώνας τε τρόπους καὶ ἤθεα στέργειν Οἶδ' ἀπὸ κεκρυφάλου μέχρι περισκελίδος· Ἡ δὲ χύδην παρέχει, πάσῃ φιλότητι προσηνῶς Πλαστουργοῦσα τύπους τοὺς Ἐλεφαντίαδος. Εἰ δὲ μίαν ταύ-*

Nec magis alba velit, quam dat natura, videri.
Haec ubi supposuit dextro corpus mihi laevum,
Ilia et Egeria est: do nomen quodlibet illi,
Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Ianua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet,

I. v. 124. *det* c. (non BbS.) v. 125. *dextro - - laevum*] bSc. *dextrum - - laevo* M. *dextro - - laevo* B. v. 127. *Nec metuo* c.. v. 128. *undique clamor* S. (non Bbc.) (v. 129. Habent *vepallida* BbSc.)

II. v. 124. *det* LCT. v. 125. *dextro - - laevo* C. *dextrum - - laevo* F. v. 126. *Aegeria* LF. v. 129. *vel pallida* LC. (non T.) *vae! pallida* F. e Codd.

III. v. 129. *ne pallida* e C2dd.

ταιν, Πεῖσον, μ' αἱρεῖν ἐπιτέλλεις, Εἰν Ἐφύρῃ μίμνω, τὴν δ' ἄρα Γάλλος ἔχοι. — *Stet*] «constet.» Liv. 34, 56: *centum talentis eam rem Achaeis stetisse.*

123 — 129. *recta*] *geraden Wuchses.* Sic Catull. 10, 20: *homines-rectos*, proceros. Id. 86, 1: *Quintia formosa est multis, mihi candida, longa, Recta est.* — *munda*] Plaut. Men. 2, 3, 4: *Munditia inlecebra est animo amantum.* — *dextro -- laevum*] Hanc lect. praetuli propter auctoritatem Codd. bSc. Corrupta illa Cod. B. *dextro -- laevo* orta est ex antiqua scriptura *laevom*, deinde a quibusdam sic correcta: *dextrum -- laevo.* — *Ilia et Egeria*] «nobilissimis quibusque feminis a me aequiparatur.» — *vepallida*] valde, misere pallida, *todtblass*, ἅπαξ λεγόμενον.

130 — 134. *conscia*] «ancilla conciliatrix adulterii et conscia suae dominae.» Comm. Cruq. — *Cruribus*] Crudeli hac poena interdum afficiebantur servi infideles. Suet. Aug. 67: *Thallo a manu - - crura ei fregit.* Tib. 44: *Tiberius fertur utrique - - crura fregisse.* Plautus Trucul. 2, 8, 8: *suffringam his talos.* Appul. Met. 9. p. 637. Oud.: *crurum ei fragium obominata.* Notum est hoc accidisse etiam Epicteto. — *doti* metuat *deprensa* mulier, i. e. «ne propter adulterium manifestum parte dotis multetur. Ulpian. Fr. Tit. 6, 12: *Morum nomine, graviorum quidem nomine sexta pars dotis retinetur; leviorum autem octava. Graviores mores sunt adulteria tantum; leviores omnes reliqui.* Posteriore tempore: *Adulterii convictas mulieres dimidia parte dotis et tertia parte bonorum ac relegatione in insulam placuit coërceri.* Iulii Paulli Rec. Sent. 2, 26, 14. p. 85. Ed. Arndts. — *discincta*] quia propter animi perturbationem cingi non poterat. — *nummi*] cfr. v. 43. — *puga*] «ne ea poena afficiar, quam significat Catull. 15,

Cruribus haec metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discincta tunica fugiendum est ac pede nudo,
Ne nummi pereant aut puga aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel iudice vincam.

I. v. 132. *et pede* Bbc. (non S.)
III. v. 131. *doti haec deprensa* cum N. Heinsio.

17: *Ah tum te miserum malique fati, Quem attractis pedibus patente porta Percurrent raphani mugilesque,* potius quam: «ne mutiler.» —*aut denique*] oder überhaupt, in jedem Falle. — *Fabio vel iudice*] «Si vel ex Fabio ridiculo illo Stoico (Sat. 1, 1, 14.) quaeram, approbabit is sententiam meam, utpote qui ipse aliquando in adulterio deprensus eiusmodi poenas luerit.» Eadem formula utitur Liv. 27, 11: *Q. Fabium Maximum, quem tum principem Romanae civitatis esse vel Hannibale iudice victurus esset.*

SATIRA III.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati,
Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quidquam proficeret; si collibuisset, ab ovo

III. Praecipuus huius satirae finis est, ut communis illa hominum perversitas exagitetur, qua nostra mala aut plane ignoramus aut summa indulgentia fovemus, in aliorum contra, et persaepe amicorum in primis, vitia sedulo inquirimus eaque acerbissima severitate reprehendimus. Cuius pravitatis cum excusatio saltem aliqua depromi possit ex Stoicorum sententia, «omnia peccata aequalia esse,» (v. 76.) hanc impugnat, contraria Epicureorum doctrina opposita. (vv. 98—112.) Ab illo παραδόξῳ ad aliud eiusdem disciplinae de perfecto sapiente deridendum transit, ita ut alacri et festiva clausula sermo finiatur. (a. u. c. 716—718?)

1—8. Festive miris Tigellii moribus atque inconstantia illa, qua semper in diversa aberrare solebat, ita descriptis, tamquam si de hoc uno vitio disserere vellet, παρὰ προσδοκίαν alium inducit v. 19. interrogantem: *Quid tu? Nullane habes vitia?* De Tigellio v. Sat. praeced. init. — *Sardus*] Inest εἰρωνεία quaedam in hac patriae eius mentione. Proverbium erat: *Sardi venales*; *alter altero nequior*; et Porphyrion servavit Licinii Calvi in hunc modulatorem scazonta: *Sardi Tigelli putidum caput venit*; quod ipsum *Hipponacteum praeconium* vocat Cic. ad Fam. 7, 24. — *Ille*] ut Sat. 1, 2, 55. «Quasi de noto dixit *ille*.» SCHOL. — *Caesar*] In his nulla Octaviani inest reprehensio, ut ratus est nonnemo. Quid enim propterea carpi merebatur, si veterem patris adoptivi amicum patientissime tractabat atque morositati ignoscebat, artem simul eius admiratus? — *Si peteret* - - *proficeret*] «Si quando illo nolente petebat, nihil unquam proficiebat.» Coniunctivis tempora locaque infinita, quibus illud fiebat, significantur. Ter. Adelph. 1, 2, 24: *tu nunc tibi Id laudi duces, quod tum fecisti inopia? Iniuriumst: nam si esset, unde id fieret, Faceremus.* Alii minus apposite explicant: «Si petisset, - - nihil profecisset.» — *collibuisset*] *collibet* et *collibescit* nondum repertum est apud scriptores Latinos; sed *collibuit* apud Terentium, *collibitum est* apud Plautum et Ciceronem. — *ab ovo*]

Usque ad mala citaret, Io Bacche! modo summa
Voce, modo hac, resonat quae chordis quattuor ima.
Nil aequale homini fuit illi; saepe velut qui
Currebat fugiens hostem, persaepe velut qui
Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens; modo: Sit mihi mensa tripes et
Concha salis puri et toga, quae defendere frigus

II. Sat. III. v. 8. *chordis quae* L.

III. Sat. III. v. 7. *iteraret* coni. v. 11. *alebat* (e Cod. Voss. errore: *halebat*. *Habebat* firmat Seneca Ep. 120.)

IV. Sat. III. v. 14. *puri, toga* Seneca Ep. 120.

«Ovum initium coenae erat, quippe quod in gustatione statim a balneis offerebatur; poma vero cum bellariis in secundis mensis erant.» Schol. — *citaret*] «clara voce cantaret,» ut Cic. de Orat. 1, 59. *paeanem citare;* pr. «sonos ciere, movere.» — *Io Bacche*] initium fortasse cantici, quod ille frequenter cantabat, nisi pro quavis cantilena convivali positum est. Pollux 4, 7: *παροίνια, ἰόβακχοι·* quales Archilocho tribuebantur. Hephaest. p. 55. Proclus Chrestom. p. 345: *ᾔδετο δὲ ὁ ἰόβακχος ἐν ἑορταῖς καὶ θυσίαις Διονύσου βεβαπτισμένος πολλῷ φρυάγματι.* Iacobs Lectt. Ven. p. 386. explicat de exercitatione vocis, «qua eam ante actionem vel cantum sensim excitabant, et, cum egerant ab acutissimo sono usque ad gravissimum recipiebant.» Cic. l. l. (*solfeggiren.*) Verum hic, cum dicat, quid per totum convivium Tigellius fecerit, de ipso potius cantu ad lyram, quam de vocis praeparatione interpretandum videtur. Posterior syllaba in v. *Bacche* producitur propter arsin in caesura. — *modo summa*] «Tigellius modo utebatur ea voce, quae summâ chordâ tetrachordi» (quo sonos modulabantur, ut fit in nostro *violino*:) «*τῇ ὑπάτῃ* resonat, id est, gravissima, *τῇ βαρυτάτῃ;* modo ea, quae imâ chordâ, *τῇ νήτῃ*, eademque acutissima, *τῇ ὀξυτάτῃ*, resonat. Gesner. Haec enim vera est interpretatio; quam obscuravit Comm. Cruq. et Heindorf. — *hac*] rem magis oculis quasi appropinquat quam *ea*, a quo pronomine prope enclitico quantum potest abstinet etiam hoc satirarum genus. Differentiam senties ex Cic. de Nat. D. 2, 34: *Quodsi in Scythiam - - sphaeram aliquis tulerit hanc, quam nuper effecit Posidonius.* — *resonat - chordis*] «e chordis prodit, per chordas sonat.» ablat. causalis vel instrumentalis. Hand. Turs. III. p. 353.

9—19. *Nil*] «Nihil erat aequabile in illo homine; in nulla re sibi constabat.» Cfr. v. 23. — *velut qui*] *βραχυλογία* pro: «Saepe curre-

Quamvis crassa queat. Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat; nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
Nullane habes vitia? Immo alia et fortasse minora.
Maenius absentem Novium cum carperet: Heus tu,

I. Sat. III. v. 15. *deciens* B. v. 20. *et fortasse*] bSc. *haud fortasse* M. (Excidit v. 20. e Cod. B.) (v. 21. Habent *Maenius* BbSc.)

II. v. 20. *haud fortasse* CT.

IV. v. 21. *Maevius* Iahn in Adnott. (Epod. 10.) v. 25. *Cum tua tu videas* Bentl. suspic.

bat, velut qui fugiens hostem curreret, saepe lente incedebat, velut *qui* Iunonis sacra ferret.» — *Iunonis sacra*] Loquitur de κανηφόροις, «quae manibus sublatis sacra reposita in capitibus ferebant.» (Cic. Accus. 4, 3.) H. l. Iunonis, cum alibi memorentur canephoroe Minervae, Cereris, Bacchi, Dianae. (Theocr. 2, 66.) Cic. de Off. 1, 36: *Cavendum, - - ne tarditatibus utamur in ingressu mollioribus, ut pomparum ferculis similes esse videamur.* — *habebat*] Hanc lect. firmat Seneca Ep. 120. atque vel ideo significantius est Bentleiano *alebat*, quod simul indicat a Tigellio interdum subito maximam servorum partem mangonibus venum datam esse. — *tetrarchas*] nomen principum praecipue Gallograeciae et Iudaeae. — *loquens*] «in ore habens ac dicens se eorum familiaritate uti, sibi epistolas et dona ab iis missa esse.» — *mensa tripes*] «delphica simplex, qualis decet hominem paucis contentum et plerumque solum sine convivis coenantem.» Delphicis opponuntur monopodia marmorea aut citrea cum pede uno eburneo vel aereo. — *Concha salis puri*] Opponitur salinum argenteum. «Pauperiores in marina concha salem tritum habere solent, quo cum pane vescantur.» Porph. Cfr. Epp. 2, 2, 17. Plin. 31, 41: *sal pulmentarii vicem implet.* Hoc tantum volt, ut sit candidus, *sine faecibus*, defaecatus. — *crassa*] *pinguem* togam similiter dixerunt Suet. Oct. 82. Martial. 14, 143. Iuven. 9, 28. plebeiam ac vilem. — *Decies centena*] milia H. S. Flor. Rhen. 95496. Franc. Helv. 138904. Est quasi proverbium, ut nobis *eine Million*. Martial. 1, 104: *Si dederint superi decies mihi milia centum.* — *quinque diebus*] paucis; ut nos dicimus, octo. — *Sic impar*] Seneca Ep. 120: *hunc describit Horatius nunquam eundem, ne similem quidem sibi; adeo in diversa aberrabat.*

20—24. *Immo*] h. l. est eius, qui miratur alterum de re quae certa sit quaerere. — *et fortasse minora*] «Primus, opinor, Aldus Manutius sincerum vas incrustare

Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mi ignosco, Maenius inquit.
Stultus et improbus hic amor est dignusque notari.
Cum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,

I. v. 22. *aut ignotum* superscr. *ut* b. (v. 25. Habent *pervideas* et *mala* BbSc.)

III. v. 25. *praevideas* cum Cod. Regiae Soc. Rutgersii coni. firmante. Ibid. *male* e Codd.

voluit et reposuit *haud minora;* quem deinceps plerique omnes nimium patienter secuti sunt. Quid enim? an credibile est hoc fassum esse Horatium? sua vitia non minora esse illis, quae in Tigellio tam acerbe notaverat? -- Immo vero sibi mediocria tantum vitia esse alibi gloriatur, non Tigellianis similia Sat. 1, 4, 130. 6, 65. -- Summa urbanitas est in v. *fortasse;* quasi non pugnaturus foret, si quis vel aequalia esse diceret.» BENTL. quocum cfr. C. Passow et Mitscherlich in Racem. III. «*Und doch höffentlich wohl kleinere.*» Exiguam vel potius nullam auctoritatem a Codd. habet (velut unius Cod. Feae a sec. manu) altera lectio *haud fortasse minora*, in qua et languet *fortasse* et omnino Horatius reus fit falsae illius modestiae, quae longe saepius apud nos reperitur quam apud antiquos ante tempora Tiberii eiusque successorum, ubi pro *ego* dicere inceperunt *mea parvitas* (Val. Max. Praef.) — *Maenius*] Sat. 1, 1, 101. *Novius*, homo ignotus. Sententiae sic cohaerent cum praecedd. «Atque hoc pro certo affirmare possum me tam stultum et improbum non esse, quam fuit Maenius ille, ut carpam absentes amicos, mihi ignoscam cet.» Longe diversa ratione Kirchner Quaestt. Horat. p. 56. haec omnia vv. 19—37. interlocutori cuidam Horatii narrationem de Tigellio interpellanti et ad propria vitia ipsum revocanti tribuit, quem his verbis acriter in ipsum invehi fingat: «Quid tu? nullane habes vitia? Immo alia habes; et fortasse minora dices te habere, ex more illorum, qui se ipsos unice amant, ut Maenius olim ille cet. Stultus profecto et improbus hic amor est! cet. -- *filix innascitur agris.*» Sed tres propter causas huic interpretationi accedere nequeo: 1) per se nimis longa est interlocutoris oratio, sive potius declamatio sine dialogo; 2) Vv. *Illuc praevertamur* tum nullo modo cohaerent cum praecedd., nisi vero dicemus satis inconcinne Horatium velut obiurgatione ista lassum ad aliam sententiam transire. 3) Quod vero caput est: Quis tandem, quaeso, satirarum scriptor unquam se ipse tam acriter castigavit propter vitia, a quibus prorsus alienus erat, ut non salse ac facete ficto obiurgatori responderet, quemadmodum Horatius ipse Damasippo et Davo? Hoc enim diceret reprehensor: «Alter es Maenius, Horati, stultus et improbus; denique concute te ipsum!» Quid hic? *Silet, tacet, mussat.* — *ignoras te*] Ter. Phorm. 2, 3, 40: *Etiamnum credis te ignorarier aut tua facta adeo?* — *dare*

Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila aut serpens Epidaurius? At tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi.
Iracundior est paullo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum; rideri possit, eo quod

I. v. 27. *ac tibi* Bb. (non Sc.)
IV. v. 29. *aduncis* dubia Bentl. susp.

verba] pro rebus, id est, «decipere, circumvenire.» — *improbus*] «nimius, modum longe excedens, ideoque perversus.»

25—28. *pervideas*] *Pervidere* sane significat, ut ait Bentleius, «acute et perspicue et penitus rem videre»; sed quomodo ille, quocum loquitur poëta, sua vitia *pervidet?* Nimirum lippus et propterea oculis collyrio inunctis; id quod huc redit: «parum pervidet»; neque explicandum videtur «perlustrare.» — «Non minus ironice locutus est quam si quis diceret: Tu, qui tam fortiter plumbeo gladio hostes tuos invadis.» STEPHANUS. Cfr. Od. 3, 7, 21: *scopulis surdior Icari Voces audit. Praevidere* pro *praetervidere* auctoritate caret; *mala*-praefero cum Codd. meis, cum et *lippus oculis inunctis* (cfr. Epp. 1, 1, 29.) per se sufficiat nec magnopere placeat eandem formulam paucis versibus quater repeti, *male lippus, male laxus, male parvus, fultum male talis. Mala* autem homonymum esse vitiorum, qua de re nonnulli dubitarunt, demonstrat Epp. 2, 2, 127: *Dum mea delectent mala me.* Phaeder 4, 10. — *aquila*] Il. ρ, 674: *αἰετὸς, ὅν ῥά τέ φασιν Ὀξύτατον δέρκεσθαι ὑπουρανίων πετεηνῶν.* — *Epidaurius*] Pausan. 2, 28: *Δράκοντες - - καὶ ἕτερον γένος ἐς τὸ ξανθότερον ῥέποντες χρόας ἱεροὶ μὲν τοῦ Ἀσκληπιοῦ νομίζονται καὶ εἰσὶν ἀνθρώποις ἥμεροι, τρέφει δὲ μόνη σφᾶς ἡ τῶν Ἐπιδαυρίων γῆ.* Ad sententiam cfr. Menand. p. 302. Mein.: *Τί τἀλλότριον, ἄνθρωπε βασκανώτατε, Κακὸν ὀξυδερκεῖς, τὸ δ' ἴδιον παραβλέπεις;* Sosicrates apud Stob. T. 23, 2: *Ἀγαθοὶ δὲ τὸ κακὸν ἐσμὲν ἐφ' ἑτέρων ἰδεῖν· Αὐτοὶ δ' ὅταν ποιῶμεν, οὐ γιγνώσκομεν.*

29. 30. *Iracundior*] Etsi universe et generatim de iis vitiis loqui videtur, quae in quocunque homine alios offendere possint, sed eiusdem virtutibus ex hominum honestorum et a malignitate alienorum iudicio compensari debeant, tamen, ut fit, velut lineamenta quaedam suorum morum immiscuisse videtur, secum reputans, propter quae ipse interdum a *μυκτηρισταῖς* reprehensus sit. Ita se irritabilem esse fatetur Sat. 2, 3, 323. Epp. 1, 20, 26: *Irasci celerem; tamen ut placabilis essem;* de rustica sua tonsura et cetero cultu neglecto Epp. 1, 1, 94.; rursus de ingenio, quo negligentia ista compensetur Od. 2, 18, 9. Od. 3, 30. ac saepius. Minus probabiliter alii cum Acrone haec omnia ad Virgilium referunt; qua de opinione recte iudicavit Madvig

Rusticius tonso toga defluit et male laxus
In pede calceus haeret: at est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam, at tibi amicus, at ingenium ingens
Inculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc praevertamur, amatorem quod amicae
Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipsa haec

I. v. 34. *sub pectore* b. Item c. a sec. m. v. 35. *num tibi quid vitiorum* c. Ibid. *insederit* (sic) superscr. *inseruit* b.

Opuscc. p. 63. — *acutis Naribus horum hominum*] nunc viventium, qui levissima quaeque vitia in aliis facillime odorantur, derident, vituperant; talibus igitur homo simplex ac negligentior parum convenit, persaepe reprehensionis ansam praebet. Sic enim *minus aptus* explicandum videtur ad analogiam loci Tulliani Brut. 62: *aptior Palicanus auribus imperitorum*, id est, «magis his placebat.» Alii cum Acrone: «Habet aliqua vitia amicus, ita ut iracundior sit nec possit deridentium urbanitatem, quae nunc maxime exercetur, sustinere.» *Minus aptus* igitur exponunt: «minus se adaptans derisioni ac propter hoc ipsum stomachosior.»

31—37. *Rusticius*] iunge cum v. *tonso* dumtaxat. — *defluit*] «parum apte composita est.» — *male laxus*] «non satis aptus ad pedem.» Noli cum aliis iungere *male haeret*. Theophr. Char. 4: *ἄγροικος τοιοῦτός τις, οἷος - - μείζω τοῦ ποδὸς τὰ ὑποδήματα φορεῖν*. Ovid. A. A. 1, 516: *Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet*. — *ibi*] «quocum nunc ipsum colloquor», non «Maecenati,» ut alii explicant, quo quidem nihil inconcinnius dicere potuisset. — *Inculto*] de amictu neglecto. (v. 31.) — *Concute*] imagine desumpta ab eo, qui furem concutit; *rütteln*. In prosa or. frequentius «excutere» pro diligenter explorare. Comparant quidem, non tamen prorsus apte, Virg. Aen. 7, 337: *Fecundum concute pectus* et Iuven. 10, 328: *et se Concussere ambae*, id est, «ad ultionem se excitarunt.» — *urenda*] «quae aliter quam igne exstirpari nequit.» Virg. Ge. 2, 189: *Et filicem curvis invisam pascit aratris*. Illud proverbii speciem habet.

38—42. *Illuc praevertamur*] «Si volumus ex aequo bonoque de amicis iudicare, ante omnia ad illud exemplum nos convertamus, quo modo de amicarum naevis amatores, de liberum vitiis parentes iudicare solent. Ad usum v. *praevertor* cfr. Plaut. Capt. 2, 3, 100: *ei rei primum praevorti volo*. Bacchid. v. 496: *Rebus aliis antevortar, Bacchis, quae mandas*

Delectant, veluti Balbinum polypus Hagnae.
Vellem in amicitia sic erraremus et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At pater ut gnati, sic nos debemus amici,
Si quod sit vitium, non fastidire: strabonem
Appellat paetum pater, et pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus; hunc varum distortis cruribus; illum
Balbutit scaurum, pravis fultum male talis.

I. v. 40. *Agnae* bc. (non BS.) v. 45. *parvos* B. antiqua scriptura.
II. v. 40. *Agnae* LCT.

mihi. — *decipiunt*] «fallunt, latent eum.» Similes loci Plat. de Rep. 5. p. 47. Lucret. 4, 1154. — *polypus*] Cfr. Epod. 12, 5. Eadem quantitate iam Lucil. 29, 51: *ut polypus ipsa.* — *Hagnae*] ab ἁγνός, nomen haud infrequens etiam in Inscriptt. *HAGNAE CONSERVAE.* Malvas. Marm. Fels. p. 378. *Agnes, Agnetis* Prud. Perist. 14. «Hanc libertinam amaverat L. Caelius Balbinus, qui hoc tempore proscriptus erat (Appian. 4, 50.), sed postea rediit et a. u. c. 724. mense Novembri consul suffectus est.» SPOHN. — *virtus*] «sensus eius, quod aequum bonumque est.» — *posuisset*] Sic Cic. Tusc. 3, 5, 10: *eos, qui haec rebus nomina posuerunt* cet., τιθέναι ὀνόματα.

44—53. *fastidire: strabonem*] e brevi, ut Sat. 1, 2, 30. «*Strabo* dicitur, qui est detortis oculis; *paetus* autem, qui est oculis leniter declinatis cuique huc atque illuc tremuli celeriter volvuntur.» COMM. CRUQ. Cic. de N. D. 1, 29: *Redeo ad deos. Ecquos si non tam strabones, at paetulos esse arbitramur? Venus paeta* Ovid. A. A. 2, 659. *Schieler, Blinzler,* «*Aeugler*» Voss. *Gluraugе* Kirchner. — *pullum*] *Küchlein.* «Antiqui puerum, quem quis amabat, *pullum* eius dicebant.» FESTUS. *L. Iunius Pullus* Cos. fuit a. u. 504. — *abortivus*] quasi propter abortum a matre factum nanus evasisset. — *Sisyphus*] «M. Antonio triumviro pumilio fuisse dicitur intra bipedalem staturam, quem ipse Sisyphum appellabat ob ingenii calliditatem.» COMM. CRUQ. — *varum*] introrsum retortis pedibus, *simulant qui cornua lunae* Martial. 2, 35. *Schrägelchen* Voss. *Grätschler* Passow. *Tekkelchen* Kirchner. — *Balbutit*] cuiusmodi pronuntiatio teneri aliquid habet in talibus ὑποκορίσμασιν. — *scaurum*] «*Scauri* dicuntur, qui talos habent exstantes. Alii dicunt *scauros* esse, qui habent talos inversos et tortuosos.» SCHOL. *Klumpfüsslein.* Praecipua huius loci urbanitas in eo inest, quod patres isti indulgentissimi simul cognominibus gen-

Parcius hic vivit: frugi dicatur. Ineptus
Et iactantior hic paullo est: concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior atque
Plus aequo liber: simplex fortisque habeatur.
Caldior est: acres inter numeretur. Opinor,
Haec res et iungit, iunctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis

I. v. 53. *acris* c.

tium Romanarum ortis utique ex huiusmodi vitiis utuntur. — *frugi*] Plaut. Asin. 1, 3, 23: *nusquam scriptum est in poëmatis, Ubi lena bene agat cum quiquam amante, quae frugi esse volt,* id est, «quae suis rationibus consulit.» Novius Bothii p. 50: *Spero rem faciet: frugi est homo.* — *Ineptus*] «negotiosus ardelio, qui nobis operam suam iactat.» Cic. de Or. 2, 4: *qui aut tempus quod postulet non videt, aut plura loquitur aut se ostentat - - aut denique in aliquo genere aut inconcinnus aut multus est, is ineptus dicitur.* — *concinnus*] «qui officiosa sedulitate et lepore sese amicis commendare studet.» Noli construere: «concinnus videatur, ut postulat concinnus videri.» — *simplex*] «apertus et ab omni mendacio alienus;» «non dissimulator aut assentator, sed qui, quod sentiat, dicat.» Comm. Cruq. — *Caldior*] *hitzig, acer, feurig.*

56—58. *Sincerum*] «Adeo perversi sumus, ut et purum vas corrupto aliquo liquore eiusque faecibus obducere cupiamus.» Sic explico propter Lucil. 18, 2: *nam mel* (tamquam mel: alii *vel*) *regionibus illis Incrustatu' calix crucio* (vino acidissimo) *caulique bibetur.* Alii: «tectorio aliquo, gypso, pice, stuppa obducere.» — *Probus*] Veram lectionem eam esse censemus, quae nostris quoque Codicibus firmatur; unice rectam interpretationem hanc: «Si quis probus (modestus, *anspruchlos*) nobiscum vivit, statim non sine contemptu, «*multum demissus,* abiectus, pusilli animi» (*μικροὺς τὰς γνώμας καὶ ταπεινοὺς* tales vocat Lucian. de merc. cond. 4., nos *verzagt, kleinlaut.*) «homo est, dicimus; similiter si quis paullo tardior (*phlegmatisch*) est, qui non acutissime moveatur (sensu Tulliano Acad. 1, 9. ad Fam. 15, 21.) illico ei pingue ingenium tribuimus.» *Est*, quod sine sufficiente auctoritate nonnulli inserunt, supervacaneum videtur. — *demissus*] Qui minus concinne interpretantur, ut hoc quoque in laude *probi* illius ponatur, reprehensio autem huius *probi ac demissi* insit in vv. *tardo* et *pingui*, afferunt Ciceronis locos, ubi sane v. *demissus* ad laudem accedit. de Or. 2, 43: *omnia, quae proborum, demissorum, non acrium, non pertinacium - - sunt, valde benevolen-*

Nobiscum vivit: multum demissus homo; illi
Tardo cognomen pingui damus. Hic fugit omnes
Insidias nullique malo latus obdit apertum,
Cum genus hoc inter vitae versetur, ubi acris

I. (v. 57. Ut nos, BbSc.) (v. 60. Ut nos, BbSc.)

II. v. 57. *multum est demissus* L. (cum C4dd. Pottierii.) *multum demissus homo ille* C.

III. v. 57. *multum demissus homo ille* e C1d. Blandin. v. 58. *Tardo ac cognomen* coni. v. 60. *versemur* e C1d. Blandin.

IV. v. 57. *illi Tardo cognomen pingui et damus* Heindorf. coni. Doering.

tiam conciliant. pro Murena 40. Verum alii sunt, in quibus non sine reprehensione ponitur. pro Murena 21: *Coniecturam faciant, quantum quisque animi et facultatis habere videatur. Videsne tu illum tristem, demissum? Iacet, diffidit, abiecit hastas.* Tuscul. 2, 21: *Est in animis omnium fere natura molle quiddam, demissum, humile, enervatum quodammodo et languidum.* Tusc. 3, 7: *cadere in eundem timorem et infractionem quidem animi et demissionem.* Haec autem reprehensio procul dubio et significatur et augetur v. *multum.* — *Tardo*] In v. *pinguis* maiorem reprehensionem inesse quam in v. *tardus* elucet vel e proverbio illo *pingui* et *crassa Minerva*, nunquam *tarda.* Duas diversas interpretationes habes in his: 1) *Beträgt sich ehrlich einer mit uns? O des gar schwachmüthigen! Jenem Langsamen leihn wir den Namen des Dümmlichen.* Voss. Qua ex interpretatione facile quisque colliget, quanto significantior sit dativus pron. demonstrativi, quam *ille* Cod. Bland. antiquiss. et Cod. Sorbonae apud Valartium, cui, si re vera exstitit, aliquoties cum illo contra ceteros convenit. *Che un' uom da bene viva fra noi — egli è di cor vigliacco: — È riflessivo? Lo chiamiam testuggine.* Gargallus, quibus assentior. 2) *Lebt rechtliches Wandels Einer mit uns, ein Mann voll Demuth, schlicht und bescheiden, Tropf heisst solcher uns gleich, und Dummkopf.* Kirchner. — *Pinguis* Codd. aliq. est ab iis, qui hanc dativi constructionem in vv. *nominandi* parum noverant. (Liv. 1, 1: *Troiae et huic loco nomen est.*)

59—66. *malo*] «nulli maligno insidiatori velut in batuendo praebet latus nudum, ubi feriatur.» («nulli dat sese irridendum, idque agit, ne lingua malevola laceretur.» Comm. Cruq.) propterea quod optime novit se vivere inter homines maxime invidos et semper promptos ad alios criminandos.» Cave *malo* cum aliis ducas a v. *malum.* — *versetur*] tertia haec persona recte causam significat, cur ille tantopere caveat, ne invidia et criminibus opprimatur: contra Cod. Bland. (et Sorb.?) *versemur* falsam infert sententiam: «cum apud nos (in hoc vitae genere) vigeant invidia atque crimina, ideo eum fictum vocamus.» — *fictum*] fal-

Invidia atque vigent ubi crimina: pro bene sano
Ac non incauto fictum astutumque vocamus.
Simplicior quis et est, qualem me saepe libenter
Obtulerim tibi, Maecenas, ut forte legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone molestus:
Communi sensu plane caret, inquimus. Eheu,
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur; optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut aequum est,
Cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce,

I. (v. 65. Ut nos, BbSc.) v. 70. *Cum*] BbSc. *Quum* M.

II. v. 63. *at est? qualem* L. *at est, qualem* T. v. 65. *appellet* LT. *appellem* C. v. 66. *Heu heu* F.

III. v. 65. *impediat* coni.

IV. v. 65. *quovis sermone.* «*Molestus!*» Kirchner. v. 70. *compensat* Sanadon. Doering.

sum. (Sal. Cat. 10.) — *Simplicior*] «Si simplicior quis est et talis, qualem cet.» non vero: «Si quis est etiam simplicior qualem cet.», ut alii volunt. — *libenter*] non: «tui sermonis cupidus;» sed: «ut haudquaquam poenitet me tibi fortasse saepe obtulisse: nam eo ipso, etiamsi fieri potest, ut tibi molestus fuerim, pervidere poteras simplicem atque ingenuum meum animum.» Ex hoc autem v. *saepe* patet verum non esse, quod quidam contendunt, «Horatium eo, quo haec scripserit tempore, semel tantum convenisse Maecenatem et commode quidem admissum, sed nondum receptum fuisse in eius convictum et familiaritatem.» — *impellat*] Nihil iuvat hic comparare formulas *impellere sensus* (Lucret. 1, 303.), *impellere aures* (Virg. Ge. 4, 319. Pers. 2, 21.), sed magis huc quadrare videtur Cic. pro Planc. 9: *si quando, ut fit, iactor in turba, non illum accuso, qui est in summa Sacra via, cum ego ad Fabium fornicem impellor, sed eum, qui in me ipsum incurrit atque incidit.* Est igitur: «necopinato velut incurrere et incidere in aliquem atque ita deflectere a lectione aut a tacita meditatione, cui vacat alter.» Frequentius dicitur «interpellare.» — *quovis sermone*] «primo quoque sermone, qui importuno in buccam venit.» V. *molestus* iunge cum praecedd.: «adeoque molestus fiat.» Alii vv. ipso sono arte coniuncta ita divellunt: *sermone.* »*Molestus*« (est.) — *Communi sensu*] h. l. «eius quod decet; qualis quidem sensus omnium hominum esse debet.» Seneca de Benef. 1, 12: *Sit in beneficio sensus communis: tempus locum personas observet, quia momentis quaedam grata et ingrata sunt.*

Si modo plura mihi bona sunt, inclinet, amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat, ignoscet verrucis illius: aequum est,
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium irae,
Cetera item nequeunt stultis haerentia, cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur ac res
Ut quaeque est, ita suppliciis delicta coërcet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces tepidumque ligurierit ius,

I. v. 74. *ignoscat* B. et ex correctione b. (Habent *ignoscet* Sc.) v. 81. *tepidumque*] BbSc. *trepidumque* M.

II. v. 74. *ignoscat* LCT. v. 81. *trepidumque* F. e Codd.

IV. vv. 71. 72. *inclinet. Amari Si volet hac lege, in tr.* Heindorf.

70—72. *Cum mea*] Construe cum Porphyr.: «*Cum vitiis* (meis) *mea bona compenset.*» *Cum* igitur est praepos., non coniunctio, ut aliis placet construentibus: *Amicus dulcis cum, ut aequum est, compenset mea bona vitiis;* qua quidem in ratione manifesto requireretur: *cum mea vitia bonis compenset,* et vv. *ut aequum est* suo loco collocata non sunt. — *pluribus hisce*] non ablat. absol., ut visum est Acroni. Magis concinne etiam propter versuum conformationem iungemus: *inclinet, amari Si volet: hac* cet., quam: *inclinet. Amari Si volet, hac* cet., qua ratione etiam sententia obscuratur.

76—83. *quatenus*] Cfr. Sat. 1, 1, 64. «Quoniam quidem nos omnes, quos Stoici praeter illum suum sapientem perfectum, stultos (ἄφρονας, ἠλιθίους, φαύλους Stob. E. Ph. 2, 7. passim.) vocare solent, a vitiis prorsus liberare nos non possumus, quidni veram rationem et aequitatem in diiudicandis ac puniendis aliorum erroribus delictisque sequimur?» — *suppliciis*] «poenis, et quidem, si opus est, severioribus.» — *tepidumque*] «atque ob id neque ab hero nec a convivis iam gustandum, sed servis relinquendum.» *Trepidumque* non est nisi fortuitus librariorum error, cuius fautor Fea explicat: «ius tremulum, motu agitatum.» — *Ligurire* ut reliqua vv. in *urio* simplici *r* scribendum. — *Labeone*] Cum Scholiastis, Heindorfio, Welchertо hunc pro M. Antistio Labeone, celebratissimo postea ICto, *incorrupta libertate* insigni Tac. Ann. 3, 75., habemus: Sane statuendum est hunc Labeonem etiamtunc iuvenem necdum doctrina ceterisque meritis clarum aliquando propter levius delictum servum

In cruce suffigat, Labeone insanior inter
Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
Maius peccatum est! Paullum deliquit amicus:
Quod nisi concedas, habeare insuavis; acerbus
Odisti et fugis, ut Rusonem debitor aeris?

I. v. 83. *quanto furiosius* b. (non BSc.)

II. v. 85. *habeare insuavis, acerbus: Odisti* LCT. v. 86. *Drusonem* LT.

IV. v. 82. *Labieno* Bentl. susp. v. 85. *Quoi nisi* Bentl. susp.

adeo severe punisse, ut prope pro mente capto haberetur. Sine causa multi cum Scholiastis Labeonem propter nimiam libertatem et contumaciam in Caesarem Octavianum huic gratificandi causa ita ab Horatio notatum esse opinati sunt. Spohnius interpretatus est de C. Atinio Labeone, trib. pl., qui circiter octoginta ante annis Q. Metellum Macedonicum e saxo Tarpeio deiicere voluerat. Liv. Ep. 59. Bentleii *Labienus* est rhetor ille, qui Augusti tempore propter dicacitatem *Rabienus* vocabatur. Seneca Contr. 5. Praef. — *inter sanos*] «apud sanos, a sanis.» Noli distinguere atque interpretari: *suffigat; Labeone insanior inter Sanos dicatur?* «num is, Labeone utique insanior, inter sanos referatur?»

83—89. *Quanto*] «Quodsi insane tractare possumus vel servos, in quos, cum nostri sint, quidlibet prope licet, quanto maior est insania, si propter res nullius momenti capitali odio persequimur amicos!» — *hoc*] «quod statim dicam.» Est nominat., non ablativ. Seqq. sic ordinanda, ut vv. *paullum deliquit amicus* pro protasi habeantur: «ubi p. d. a.», vv. *quod - - insuavis* (quod nisi condones et ignoscas, merito te omnes nominabunt intractabilem et morosum:) pro parenthesi, *acerbus* cet. pro apodosi. Male alii distinguunt: *habeare insuavis, acerbus: Odisti.* — *Rusonem*] «Octavius Ruso acerbus fenerator esse traditur; idem scriptor historiarum. PORPHYR. — Spohnius *Cnaeum* appellat, itaque eundem esse putavit, de quo Sal. Iug. 104. in Edd.: *cum Cn. Octavio Rufo, qui quaestor stipendium in Africam portaverat*, ubi Codd. plurimi *Rufone*, sane emendandum *Rusone*, ut recte Glandorpius in Onomast. p. 687. Sed qui hic memoratur, aequalis sane fuit Horatii, non C. Marii. (Cognomen Ruso fuit Octaviorum, Calvisiorum, Occiorum recteque scriptum reperitur in Inscriptt. et apud Martial. 5, 28. *Drusonem* aliquem nemo adhuc, quod sciam, expiscatus est.) — Is igitur invitabat debitores, ad audiendas suas historias; qui cum solvendo non essent, quasi coacti erant tristi recitationi adesse, ne illum offenderent. Ἀντίστροφος est Philostrati narratiuncula de Polemone p. 540. Ol.: *οἱ δανειζόμε-*

Qui nisi, cum tristes misero venere Kalendae,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto iugulo historias captivus ut audit.
Comminxit lectum potus mensave catillum
Euandri manibus tritum deiecit; ob hanc rem,
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini

I. (v. 87. Habent *Kalendae* BbSc. Edd. *Calendae.*) v. 91, *proiecit* B.

IV. v. 91. *tortum* Cod. Regius Bentleii, ipso probante; *sculptum* Cod. Coll. Trin.

νοι παρ' αὐτοῦ χρήματα, τὸ καὶ μελετῶντος ἀκροάσασθαι προσέγραφον τῷ τόκῳ. — *Kalendae*] Cfr. Epod. 2. in fine. — *Mercedem*] «usuras aut sortem.» — *undeunde*] pro «undecunque» meliore aetate apud poëtas dumtaxat reperitur, *ubiubi* etiam apud Ciceronem. — *Porrecto iugulo*] quasi captivi, quibus caput truncaturus est victor. — *historias*] Noli cum nonnemine vertere *Mährchen*, minus etiam cum Acrone aliisque explicare «convicia, contumelias.» Hoc significat, Rusonem pessimum scriptorem historicum suae aetatis fuisse. — *audit*] Recitandi morem induxerat Asinius Pollio.

90—95. *catillum*] Varro L. L. 5, 120: *vasa, ubi pultem aut iurulenti quid ponebant, a capiendo* catinum *nominarunt, nisi quod Siculi dicunt κάτινον, ubi assa ponebant.* — *Euandri*] «quo cum quotidie usus sit iam priscus ille rex Euander, stupendae antiquitatis et propterea maximi pretii tibi videtur.» Ipsâ tam festivâ hyperbolâ ridet absurdum antiquitatis studium prorsus ut Sat. 2, 3, 20: *olim nam quaerere amabam, Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere*: et Martialis 8, 6: *Hoc cratere ferox commisit proelia Rhoecus Cum Lapithis: pugnae debile cernis opus; Hi duo longaevo censentur Nestore fundi: Pollice de Pylio trita columba nitet.* In Euandri mentionem etiam ideo incidere poterat, quod in Foro Boario erat Hercules triumphalis, *ab Euandro sacratus, ut produnt.* Plin. 34, 7. Iocum haud agnoscentes Scholiastae: «Qui de personis Horatianis scripserunt aiunt Euandrum hunc caelatorem et plasten statuarum, quem M. Antonium ab Athenis Alexandriam transtulisse, inde inter captivos Romam perductum multa opera mirabilia fecisse.» Recentiores, qui hanc explicationem praeferunt, arbitrantur esse eundem, de quo Plinius 36, 5, 32: *Timothei manu Diana Romae est in Palatio, cui signo caput reposuit Aulanius Euander.* Sed recte Spohn: «Qui Euandrum statuariam intelligunt, non recordantur eum a. u. c. 725. demum Alexandria Romam deductum esse.» Sic concidit etiam interpretatio v. *tritum* «tornatum, caelatum, sculptum.» (de qua signif. cfr. Salmas. ad Solin. p. 289.) male

Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit, aut si
Prodiderit commissa fide sponsumve negarit?
Quis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum est: sensus moresque repugnant
Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et aequi.
Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae post fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,

etiam Fea: «obsoletum, ad contemptum.» Optimus interpres est Martialis l. l. — *ante*] adverbialiter, ut Tibull. 1, 1, 14: *pomum Libatum agricolae ponitur ante deo.* Id. 2, 5, 98: *coronatus stabit et ante calix.* Plautus Men. 2, 2, 2: *Bonum ante ponam prandium pransoribus.* — *mea in parte*] «ad me conversa, ex qua me altile illud tollere par erat.» — *fide* antiquior forma pro *fidei.* — *sponsum*] Varro L. L. 6, 70: *Appellabatur et pecunia et* (virgo) *quae desponsa erat*, sponsa.

96 — 98. *Quis paria*] Stoicos irridet ideo, quia haec eorum doctrina omnia peccata esse paria (accuratius quidem apud Stob. Ecl. Ph. 2, 7. p. 218: *ἴσα πάντα εἶναι τὰ ἁμαρτήματα, οὐκ ἔτι δ' ὅμοια· διάφορα γὰρ κατὰ ποιότητα γίγνεσθαι*) eorum sectatores severiores in diiudicandis aliorum delictis reddere solebat. Stoica igitur doctrina quantopere naturae humanae repugnet, Epicureorum sententiam opponendo demonstrat. — *fere*] nos: *im Ganzen genommen.* Cfr. Cic. de Finn. 4, 19: *recte facta omnia aequalia, omnia peccata paria* (esse); *quae cum magnifice primo dici viderentur, considerata minus probantur; sensus enim cuiusque et natura rerum atque ipsa veritas clamat quodammodo, non posse adduci, ut inter eas res, quas Zeno exaequaret, nihil interesset.* — *laborant*] «ipsi non sine quadam molestia sentiunt quam contraria sit vero.» — *verum*] *τὴν οὐσίαν τῶν πραγμάτων, die Wirklichkeit.* — *sensus*] «communis hominum.» Aliis videtur plur. — *iusti*] «quae quasi mater, id est, fons atque origo iusti recte dici potest.» Diog. Laërt. 10, 150. ex Epicuri *Κυρίαις δόξαις* haec affert: *Οὐκ ἦν τι καθ' ἑαυτὸ δικαιοσύνη, ἀλλ' ἡ ἐν ταῖς μετ' ἀλλήλων συστροφαῖς καθ' ὁμιλίας δή ποτε ἔδει τόπους συνθήκην τινὰ ποιεῖσθαι ὑπὲρ τοῦ μὴ βλάπτειν ἢ βλάπτεσθαι.*

99 — 106. *Cum prorepserunt*] Loci similes de primo hominum statu sunt Critiae Bach. p. 56., Moschionis apud Stob. E. Ph. I. p.

Nominaque invenere; dehinc absistere bello,
Oppida coeperunt munire et ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa, sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos venerem incertam rapientes more ferarum
Viribus editior caedebat, ut in grege taurus.
Iura inventa metu iniusti fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.

I. v. 106. *ne quis adulter* S.

II. v. 107. *deterrima* C.

240. H. Lucret. 5, 788. Vitruv. 2, 1. Critias: *Ἦν χρόνος, ὅτ' ἦν ἄτακτος ἀνθρώπων βίος Καὶ θηριώδης, ἰσχύος δ' ὑπηρέτης, Ὅτ' οὐδὲν ἆθλον οὔτε τοῖς ἐσθλοῖσιν ἦν, Οὔτ' αὖ κόλασμα τοῖς κακοῖς ἐγίγνετο· Κἄπειτά μοι δοκοῦσιν ἄνθρωποι νόμους Θέσθαι κολαστάς, ἵν' ἡ δίκη Κρατῇ τύραννος, τὴν θ' ὕβριν δούλην ἔχῃ· Ἐζημιοῦτο δ' εἴ τις ἐξαμαρτάνοι κτλ.* — *primis - terris*] «*nova tellure*» Lucret. l. l. — *animalia*] de hominibus in primis loquitur. — *Mutum*] «sine lingua articulatim distincta et ad res notandas apta.» Sic *mutae bestiae* Cic. de Finn. 1, 21. — *pecus*] «brutorum instar ratione carentes.» — *glandem*] Virg. Ge. 1, 8: (Liberi et Cereris) *munere tellus Chaoniam pingui glandem mutavit arista*. Vitruv. l. l.: *Homines veteri more ut ferae in silvis et speluncis et nemoribus nascebantur ciboque agresti vescendo vitam exigebant*. — *fabricaverat*] Hac forma utitur Salustius, tum fere poëtae, passivo *fabricari* in primis Quintilianus. — *usus*] «indigentia.» Schol. — *verba - - nominaque*] Inverso ordine Graeci *ὀνόματα καὶ ῥήματα*, omnes orationis partes his complexi. — *voces*] «certum sensum singulis vocibus ac verbis attribuerunt.» Vitruv. 2, 1: *In* (primo) *hominum congressu cum profundebantur aliter e spiritu voces, quotidiana consuetudine vocabula, ut obtigerant, constituerunt; deinde significando res saepius in usu, ex eventu fari fortuito coeperunt et ita sermones inter se procreaverunt.*

107 — 110. *cunnus*] plebeium et mimicum vocabulum pro «muliere.» «Raptus mulieris fuit belli causa foedissima atque indigna vel ante tempora Troiana.» — *ignotis*] quia nullus poeta eorum fortia facta celebravit. — *incertam*] «venere sine connubio stabili cupide utentes.» — *editior*] «eminentior.» Videtur dictum sine exemplo pro «superiore.»

111 — 119. *Iura inventa metu*] Contra Stoici: *τὸ δίκαιόν φασι φύσει εἶναι καὶ μὴ θέσει*. Stob. E. Ph. 2, 7, p. 184. H. Euripides

Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis;
Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet idemque
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus sacra divum legerit. Adsit
Regula, peccatis quae poenas irroget aequas;

I. (v. 117. Habent *sacra divum* BbSc.)
II. v. 117. *divum sacra* LCT.
III. v. 116. *infregerit* cum N. Heinsio.
IV. v. 114. *Dividis* Frenzel.

in Andromedae Fr. 29: *Τήν τοι Δίκην λέγουσι παῖδ' εἶναι Διὸς, Ἐγγύς τε ναίειν τῆς βροτῶν τιμωρίας.* Ex doctrina vero Sophistarum Epicurique nihil iustum aut iniustum est natura, sed legibus ac moribus; contra naturale est discrimen inter bona et mala, et suopte instinctu homo ducitur ad illa appetenda, haec fugienda. — *Nec vincet ratio*] *οὐδὲ αἱρήσει ὁ λόγος.* «Nunquam Stoicorum ratio evincet, firmiter nobis persuadebit verum esse istud praeceptum.» Sic in prosa or. *vincere causam; litem.* Comparant Plut. Sol. 17. de legibus Draconis: *μία ὀλίγου δεῖν ἅπασιν ὥριστο τοῖς ἁμαρτάνουσι ζημία θάνατος, ὥστε καὶ τοὺς ἀργίας ἁλόντας ἀποθνήσκειν καὶ τοὺς λάχανα κλέψαντας ἢ ὀπώραν ὁμοίως κολάζεσθαι τοῖς ἱεροσύλοις καὶ ἀνδροφόνοις.* — *caules*] brassicam. «*Frangere flores* non memini legisse.» BENTL. Recte tamen dicitur de *caulibus*, ut de calamis et cannis. — *sacra legerit*] dictum ut *sacrilegus*. Lucilius apud Non. 4, 271: *omnia viscatis manibus leget.* — *scutica* a *σκῦτος*, corium, et *ferula*, quibus puniebantur pueri, a Martiale 10, 62, 10. dicuntur *sceptra paedagogorum*: *scutica*, *habena*, *loris* etiam servi propter leviora delicta, ob graviora *flagello* cum aculeis ferreis caedebantur. — *sectere*] *sectari* h. l. insequi, urgere, *διώκειν*.

120—125. *Nam ut cadas — non vereor*] *Σολοικοφανὲς* hoc, (quod manifesto significat: «Certus sum, te pro tua severitate nequaquam caesurum ferula dumtaxat eum, qui graviore poena dignus sit; immo eum hac ipsa semper afficies, flagello strenue usurus:») optime, ni fallor, explanari potest ex vv. D. Bruti ad Cic. Epp. ad Fam. 11, 10: *haec quemadmodum* (ut) *explicari possint aut, a te cum explicabuntur, ne impediantur, timeo.* Ut enim hic primum scribere volebat: *quemadmodum explicari possint, non video*, interpositis autem aliis scripsit *timeo*, ita Horatius pro his: «*ut caedas, id vero neutiquam veri simile est*,» vel: «*ut caedas*, *id ne facias*, *non vereor*,» vel «*non vereor fore, ut caedas*,» vel languidius etiam: *non vereor, quia non puto te tam clementem futurum, ut ferula caedas* (varie enim Horatii sententia exprimi potest:) paullo licentius scri-

Ne scutica dignum horribili sectere flagello.
Nam, ut ferula caedas meritum maiora subire
Verbera, non vereor, cum dicas esse pares res
Furta latrociniis et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,
Et sutor bonus et solus formosus et est rex;
Cur optas quod habes? Non nosti, quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: Sapiens crepidas sibi nunquam

psit: «*ut caedas, non vereor.*» Cum autem praecedant vv. *ut caedas*, longe minus in iis lector offendit, quam si ita subsequerentur: *vereor, ut* (pro *ne*) *caedas.* Infelices sunt coniecturae *Num ferula caedes -- Verbera?* et: *aequas, Ne -- flagello, Neu ferula caedas.* Loci autem, quibus olim Sanctius Min. ed Bauer II. p. 515. et ex eo G. Fr. Grotefend Gr. §. 238, 7. atque A. Grotefend Gr. 2. §. 546. evincere conati sunt legitimam esse Horatii constructionem, iamdudum ex Mss. correcti sunt. Nam Cic. pro Marc. 4. pro: *Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio:* nunc editur *dicam, perinde.* Caesar B. G. 5, 47. pro: *Veritus est, ut hostium impetum sustinere non posset:* nunc: *Veritus est, ne* cet. Quintil. 8, 3, 25: *Oppido --, vereor, ut non iam ferat quisquam:* nunc *ut iam nos* cet. — Iahnii interpretatio: «Cum enim omnia peccata aequalia esse dicas et te parva similiter ac magna puniturum esse mineris, non dubium est, quin eum, qui multo maiore poena dignus sit, ferula tantum caedas:» manifesto repugnat menti poëtae, si serio accipiatur, sed, ut colligo ex Iahnii Diario 1828. p. 352., opinatur verba haec significare: «nam, ne ferula caedas, vereor:» et κατ' εἰρωνείαν dicta esse; quae tamen figura ita minime elucet. — *magnis*] iunge cum v. *simili:* «et parva mineris simili te falce recisurum (exterminaturum) atque magna.» — *regnum*] Arripit hoc voc., ut derideat Stoicos, quemadmodum fecit Epp. 1, 1, 106. Cic. Acad. 2, 44: *Xenocrates et Aristoteles unquam dicerent* (ut vos) *sapientes solos reges? solos divites? solos formosos? omnia, quae ubique essent, sapientis esse?* «Quid opus est illa condicione, *si tibi regnum* cet., cum ex ista tua doctrina μόνον εἶναι τὸν σοφὸν βασιλέα καὶ βασιλικὸν, τῶν δὲ φαύλων μηδένα (Stob. E. Ph. 2, 7. p. 222.) hoc ipsum regnum iamiam habeas?» Lucilius apud Porphyr.: *In mundo sapiens haec omnia habebit: Formosus, dives, liber, rex solus vocetur.*

126 — 129. *pater*] Etsi Stoa proprie a Zenone condita erat, tamen dicebant: εἰ μὴ γὰρ ἦν Χρύσιππος, οὐκ ἂν ἦν Στοά. Diog. Laërt. 7, 183. — *crepidas*] Grae-

SATIRA IV.

Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae
Atque alii quorum comoedia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus ac fur,

I. Sat. IV. (v. 3. Habent *ac fur* bSc.)
II. Sat. IV. v. 3. *aut fur* LCTF.

IV. Octoginta circiter ante Horatium annis Lucilius, veteri illi Ennii satirae formam prorsus novam dederat, cum suae aetatis vitam moresque salse describeret. Neque ullum impedimentum diviti venae et salibus eius offecit, florente populari rei publicae statu et summa loquendi scribendique libertate. Etsi igitur antiquae comoediae Atticae auctores aemulatus nemini ne principibus quidem in civitate viris parcebat, tamen neque apud cives suos invidiam sibi conflavit, neque nobilium amicorum gratiam perdidit. (Cfr. Sat. 2, 1, 62.) Post Lucilium nemo in hoc genere cum laude elaboravit, frustra id experto P. Terentio Varrone Atacino (Sat. 1, 10, 46.), donec Horatius exsisteret novus satiricae poësis auctor, sed tempore a Luciliana aetate multum diverso. Sublata enim erat una cum vetere re publica felicissima illa dicendi, iocandi, deridendi libertas; simul morum perditorum pestis et omnis generis vitia, iam prius illata per bella civilia, ita tunc omnem civitatem inquinaverant, ut perquam pauci reperirentur ab hac seculi labe immunes, et qui hanc satirarum candidam libertatem non reformidarent. Neque minus iam tota poësis Latinae ratio erat immutata, utpote in qua patrius color et vernacula antiquitatis Romanae indoles ita evanuisset, ut omnis laus ex artificiosa Graecorum imitatione peteretur. Non igitur mirum nobis videri potest ab aliis ea aetate nativam Horatianae satirae simplicitatem et gratam sermonis negligentiam prae illa magis artificiosa carminum pangendorum ratione fastiditam esse, ab aliis poëtam ut acerbum, lividum, malitiosum esse vituperatum. Iam contra hos sinistros rumores et prava iudicia ut se defenderet, hanc satiram conscripsit. Heindorf et Zell. (Scripta videtur Kirchnero a. u. c. 722.)

1—5. *Eupolis*] Quintil. 10, 1, 65: *Antiqua comoedia - - facundissimae libertatis est et insectandis vitiis praecipua. - - Plures eius auctores: Aristophanes tamen et Eupolis Cratinusque praecipui.* Quanti Horatius fecerit Eupolin, colliges ex Sat. 2, 3, 12. — *prisca*] Critici Alexandrini, ut notum est, distinxerant comoediam antiquam (ἀρχαίαν), quae desiit in Aristophane,

Quod moechus foret aut sicarius aut alioqui
Famosus, multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantum pedibus numerisque; facetus,
Emunctae naris, durus componere versus.
Nam fuit hoc vitiosus: in hora saepe ducentos,

mediam, novam, cuius praecipui auctores Menander, Diphilus, Philemo. — *quorum - - virorum est*] Estne genus dicendi Lucilianum? pro volgari: «atque alii antiquae comoediae auctores,» veluti Epicharmus, Pherecrates, Plato, itidem in canonem criticum recepti ab Alexandrinis. In v. *virorum* utique hoc inesse videtur, «qui pro virili parte operi suo satis fecerunt:» nam prorsus otiosum esse nequit. Cfr. Sat. 1, 10, 16. — *describi*] *describere* pr. accurate alicuius formam aut mores exprimere, cfr. Plaut. Asin. 2, 3, 22., unde *descriptio* χαρακτήρ, sensu rhetorico, Cic. Top. 22. — *malus*] Cic. Phil. 14, 3: *Testamenta, credo, subiiciunt aut eiiciunt vicinos aut adolescentulos circumscribunt; his enim vitiis affectos* m a l o s *et audaces appellare solet consuetudo.* Est igitur homo fraudulentus, (*ein Schelm*, *Schurke*) ac (et propterea quidem), si occasio oblata est, *fur.* Sic apparet praeferendam esse optimorum Codd. lect. *ac.* Aliorum *aut*, a Bentleio in infimae notae libro repertum, etiam propter seq. versus exitum minus gratum est. — *alioqui Famosus*] veluti falsarius, ῥίψασπις, vafer sophista, malus poëta, homo turbidus ac factiosus, ut Cleon et Hyperbolus.

6—13. *Hinc omnis*] Io. Laurentius Lydus de magistr. R. R. 1, 41: *Ῥίνϑων ἐξαμέτροις ἔγραψε πρῶτος κωμῳδίαν· ἐξ οὗ πρῶτος λαβὼν τὰς ἀφορμὰς Λουκίλιος ὁ Ῥωμαῖος, ἡρωϊκοῖς ἔπεσιν ἐκωμῴδησε. Μεϑ' ὃν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, οὓς καλοῦσι Ῥωμαῖοι σατυρικοὺς, οἱ νεώτεροι τὸν Κρατίνου καὶ Εὐπόλιδος χαρακτῆρα ζηλώσαντες, τοῖς μὲν Ῥίνϑωνος μέτροις, τοῖς δὲ τῶν μνημονευϑέντων διασυρμοῖς χρησάμενοι, τὴν σατυρικὴν ἐκράτυναν κωμῳδίαν.* — *pendet*] quatenus genere ceteroqui diverso imitatus est comoediam antiquam in eo certe, quod homines etiamtunc viventes et honoribus usos nominatim descripsit atque ridiculos reddidit. — *numerisque*] ῥυϑμοῖς. Praeter hexametrum tamen etiam usus est interdum versibus iambicis et trochaicis. — *facetus*] *Perurbanum* vocat Cicero et *vernaculam festivitatem* ei tribuit ad Fam. 9, 15. — *Emunctae naris*] «qui facile odoraretur et acute animadverteret aequalium suorum vitia.» Opponitur homo *obesae naris.* — *durus*] ἀσύνδετον ipsum παρὰ προσδοκίαν nescio quid ridiculi habet. Ceterum v. *durus* refertur ad numeros impolitos et scabros versus, ut sunt certe hi: *Fama tuam pugnam claram allatam dicasset. — Tum laterali' dolor certissimu' nuntiu' mortis.* — *Nos esse*

Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno.
Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles;
Garrulus atque piger scribendi ferre laborem,
Scribendi recte: nam ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat: Accipe, si vis,
Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora,

I. v. 14. *mimo* superscr. *ni* S. v. 15. *Accipe iam* S. (non bc.) Ibid. *dentur* c.

II. v. 15. *Accipe iam* T.

III. Sat. IV. v. 14. *nummo* coni. v. 15. *Accipe iam* e Codd.

arquatos? Surgamus, eamus, agamus. — Huncine ego unquam Hyacintho hominem Cortinipotentis Deliciis contendi? — Ut magnum] «quasi vero haec nimia facilitas laude digna esset.» Similiter Petrarcha in Ep. 3. ad Bernardum Ruthenensem v. 7: *Pleno tibi carmina cornu Copia suppeditat; versus brevis hora trecentos Et septem decies excudit; longa quid ergo Quot daret una dies? quot mensis et integer annus? — dictabat*] puero a manu, ut solebant antiqui. *stans pede in uno*] «tamquam ludibundus;» imago sumpta vel a pueris sic inter se ludentibus vel a circulatoribus, qui popello monstrant, quamdiu sic se sustinere possint. — *Cum flueret lutulentus*] «Propterea quod multa diceret negligenter atque inordinate, pro lubitu Graecis etiam verbis et nimis plebeiis usus, adeo ut ipse doctissimos inter aequales iudices habere nollet (Plin. H. N. Praef. §. 7.), erant sane haud pauca, quae ipsius causa deleta velles; ipse autem lima usus non erat.» Sic explicandus item locus Sat. 1, 10, 50. et Quintil. 10, 1, 93: *Ego - ab Horatio dissentio, qui Lucilium fluere lutulentum et esse aliquid, quod tollere possis, putat.* Cfr. ad hunc usum v. *tollere* etiam Senecam Controv. 2, 10: *Naso rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus* cet. Eodem significatu Sat. 1, 10, 69. *recidere.* De toto loco v. Wolfii Anal. I. p. 185., post cuius disputationem vix iam quisquam contrarias Schol., Turnebi et Heindorfii rationes probabit, *tollere* esse «conservare,» vel «excerpere velut in χρηστομάθειαν,» ut dicitur fecisse Iulius Florus Horatii, vel denique «extollere laudibus.» Nec vero animadverterunt Lucilii reprehensioni inde a v. *durus* incipienti ac continuatae per seqq. vv. *Garrulus* cet. laudem qualemcunque satis inconcinne interponi. Neque melior est artificiosa distinctio a nonnemine proposita: *Cum flueret, lutulentus erat, quod tollere velles Garrulus.* Cfr. Iacobs Lectt. Venus. p. 242. — *Garrulus*] Gratam hanc loquacitatem interdum fuisse ipse Horatius non negat Sat. 2, 1, 30. Fuit, qui puncto post v. *velles* posito sequentia traheret ad Crispinum; sed hic homo tot ambagibus praemissis vix dignus erat, et τὸ παρὰ προσδοκίαν illorum *Ecce*

Custodes; videamus uter plus scribere possit.
Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis.
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Usque laborantes, dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius ultro
Delatis capsis et imagine; cum mea nemo

II. v. 18. *loquentem* L. coni.

III. v. 18. *loquentem* cum Lamb. v. 20. *emolliat* coni.

Crispinus pessumdatur ista distinctione. — *piger-ferre*] Nota constructio Graeca, *νωθρὸς φέρειν*. Od. 4, 14, 22: *impiger. vexare.* — *laborem*] et meditationis et limae.

14—20. *Crispinus*] V. Sat. 1, 1. fin. — *minimo*] pretio, *um eine Kleinigkeit.* «Minimo provocare dicuntur ii, qui in restipulatione plus ipsi promittunt, quam exigunt ab adversario.» Schol. Crispinus igitur victoriae certus, si sponsione vincatur, longe plus nummorum se Horatio daturum promittit, quam ab ipso exacturus sit, si inferior evadat. «Asse, inquit, vel quinario vel denario tunc contentus ero.» Alii Scholiastae minus probabiliter explicant *minimo digito;* quae ellipsis caret exemplo, et dictum potius videtur ut *magno*, *parvo vendere*, *emere.* Ceterum Bentleii coni. *nummo* speciosam esse nunquam equidem negabo, cum referat sermonem formularum *nummo addicere* (Sat. 2, 5, 110.) cet. — *Accipiam*] Cum constituendus sit futuri certaminis et locus et hora, longe convenientius est, ut dicat: «ego vicissim accipiam pugillares,» quam ut impatienter, quasi nunc ipsum fieri deberet, repetat *Accipe iam;* et obstat tam calidae repetitioni urbanum illud *si vis.* Praeterea ipsa Crispini securitas perquam festive lectione recepta exprimitur. — *Custodes*] «ne afferantur alieni versus.» — *perpauca loquentis*] «taciturni, non garruli.» Schol. Quodsi scripsisset *loquentem*, minus apte semet ipsum velut distraheret a proprio animo. Animus autem auctor est sermonis vel parci vel copiosi. C. Passow contulit Aristoph. Acharn. 483: *ἄγε νῦν, ὦ τάλαινα καρδία, ἄπελθ' ἐκεῖσε, κᾆτα τὴν κεφαλὴν ἐκεῖ παράσχες, εἰποῦσ' ἅττ' ἂν αὐτῇ σοι δοκῇ.* — *conclusas*] Verbosum ac turgidum genus scribendi significat, ipso versus sono follis sibilum crepitumque imitatus.

21—24. *Beatus*] «stulte sibi ipse placens atque immortalitatem animo quasi praecipiens.» — *Fannius*] Horatii obtrectator («poëta loquacissimus et ineptissimus.» Comm. Cruq.) notus praeterea ut *παράσιτος* Tigellii Hermogenis ex Sat. 1, 10, 80. post hanc scripta. Utique manifestum est eum inter etiamtunc vivos memorari. Falsa igitur sunt, quae Scholiastae tra-

Scripta legat volgo recitare timentis ob hanc rem,
Quod sunt quos genus hoc minime iuvat, utpote plures
Culpari dignos. Quemvis media erue turba:
Aut ob avaritiam aut misera ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;

I. (v. 23. Habet *volgo* c.) v. 25. *elige* bS. *eripe* c. v. 26. *ob avaritiam*] bSc. *ab avaritia* M. (Ibid. habent *misera* bSc.) Ibid. *laborat* superscr. *e* S.

H. v. 26. *ab avaritia* F.

III. v. 25. *elige* e Codd. v. 26. *ab avaritia* (cum C2dd. Bersm. et Douza. V. Kirchner.)

IV. Sat. IV. v. 25. *arripe* Bentl. suspic. v. 26. *miser* Codd. aliq.

dunt vel versificatorem testamento hoc mandasse, ut capsae librorum cum imagine publicas in bibliothecas deferrentur, vel heredipetas, quos homo tenuis, conviva Hermogenis, vix habebat, eius poëmata illo honore affecisse; cui interpretationi in primis repugnat v. *ultro*; immo ipse, nemine postulante, hoc fecit. Falsum item Spohnii commentum apud Iahnium, Horatium loqui de C. Fannio Quadrato trib. pl. a. u. c. 695., pro praetore in Sicilia a. u. c. 710., qui post pugnam Philippensem proscriptus ad Sex. Pompejum fugit et a. u. c. 719. ad M. Antonium defecit. Nec negandum erat Horatii Fannium mira vanitate inflatum libros suos et imaginem ultro detulisse in bibliothecam ab Asinio Pollione ut ait Plinius 7, 30. *publicatam* a. u. c. 716. in qua tunc, cum conderetur, *M. Terentii Varronis unius viventis posita imago erat*. Fieri utique illud potuit, si satira haec scripta est a. u. c. 722. vel duobus tribusve ante annis. Cfr. Weichert Poët. Lat. p. 290. — *mea - - timentis*] Eadem constructio satis frequens. Catull. 66, 51: *Abiunctae paullo ante comae mea fata sorores Lugebant.* Ovid. Her. 5. 45.: *nostros vidisti flentis ocellos.* Martial. 7, 50: *Si tenet absentis nostros cantatque libellos.* *Timere* cum infinit. ut Epp. 1, 19, 27. ante Plinium maiorem dumtaxat apud poëtas reperiri videtur. — *Culpari dignos*] per attractionem pro: «quippe cum plures culpari digni sint.»

25. 26. *erue*] Sic Vatinius apud Cic. ad Fam. 5, 9: *profecto tibi illum* (fugitivum) *reperiam, nisi si in Delmatiam aufugerit, et inde tamen aliquando eruam.* Turba obruit singulos; ex hac igitur *erue*, *greife heraus*, quemvis. Satis quidem firmatur a Codd. etiam Feae. Hoc autem corruptum partim in *eripe*, quod esset «distinguere a turba et supra volgus tollere»; partim in *elige*, quod v. contradicit casui, qui hic dominari debet, ubi *quemvis*, τὸν τυχόντα, ex spissa hominum turba arripi iubet. *Arripe* Bentleii per se rectum est, (Cic. de Or. 1, 34: *quemcunque patrem familias arripuissetis ex aliquo circulo, eadem vobis respondisset:*) aegre tamen, ut in pravo

Hunc capit argenti splendor; stupet Albius aere;
Hic mutat merces surgente a sole ad eum quo
Vespertina tepet regio; quin per mala praeceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat metuens aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poëtas.
Faenum habet in cornu; longe fuge: dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico;

III. v. 33. *poëtam* coni.
IV. v. 35. *tibi* Rutgersius.

gloss. *elige*, desideramus praeposs. *ex* vel *de*. — *ob avaritiam*] Haec vera est lectio, cui plerique substituerunt Douzae coni. *ab avaritia*, quae teste Kirchnero etiam in duobus Bersmanni Codd. reperta est. Sed saepe variata construcctione duas notionum relationes simul praebere solent antiqui. Etsi non dicitur *laborare ob morbum*, tamen hic facillimum est zeugma; «aut ob avaritiam miser est aut misera ambitione laborat. Sic Sal. Iug. 22: *ob easdem artis a Micipsa, non penuria liberorum adoptatum esse.* Liv. 38, 39: *non tam ob recentia ulla merita quam originum memoria.* Tacit. Hist. 2. 50: *non noxa neque ob metum.* — *misera*] Est velut stabile ἐπίθετον. Cic. de Off. 1, 26: *Miserrima est omnino ambitio honorumque contentio.* Qui legunt *miser*, construunt: «miser est ob avaritiam aut laborat miser ambitione.»

28—37. *argenti*] facti, caelati. — *stupet*] «insano studio quaerit vasa Corinthiaca.» — *Albius*] homo ignotus, certe non Tibullus, ut opinatus est Baxterus. Cfr. v. 109. — *aere*] Eadem constr. Virg. Ge. 2, 508: *Hic stupet attonitus Rostris.* Sat. 2, 7, 95: *Pausiaca torpes, insane, tabella.* — *mutat merces*] Loquitur de mercatore, qui lucri cupidus ab Oriente ad Occidentem omnia maria pernavigat. — *Vespertina*] epico sermone Occidentem παραφράζει. — *collectus*] *aufgewirbelt*, ut Od. 1, 1, 4: *pulverem collegisse.* — *ampliet ut rem*] Non est *ut* finale, quemadmodum ratus est Voss, (*und dass anwachse das Gütlein:*) sed iunge cum v. *metuens*: *fürchtend, dass sein Gut nicht sich vermehre.* — *poëtas*] Festive nomen generale posuit pro iis, qui proprie τῶν βαναύσων odio expositi sunt, satirarum scriptoribus. Scilicet ex illorum opinione omnes, qui versus faciunt, etiam satiras componere adeoque aliorum famam laedere possunt. — *Faenum*] «Quando feriunt boves, eorum in cornibus ligatur faenum.» Acr. Plut. in Crasso p. 547. C.: *Σικίννιος πρὸς τὸν εἰπόντα, τί δὴ μόνον οὐ σπαράττει τὸν Κράσσον, Χόρτον ἔχειν φησὶν ἐπὶ τοῦ κέρατος.* — *Excutiat sibi*] dativus commodi: «dummodo di-

Et, quodcunque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque
Et pueros et anus. Agedum, pauca accipe contra.
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poëtis,
Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque, si qui scribat uti nos
Sermoni propiora, putes hunc esse poëtam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
Idcirco quidam, comoedia necne poëma
Esset, quaesivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest, nisi quod pede certo

I. v. 39. *poëtas* bSc. v. 41. *si qui* superscr. *s*, ut sit *quis* b. *si quis* c. *scribat si quis* S. v. 42. *putas* S. (non bc.)

II. v. 39. *poëtas* LCTF. v. 41. *si quis* LCTF.

otis suis mordacibus lectores vehementer ridere cogat;» id quod homini malitioso valde blanditur; sed propter hoc ipsum ab omnibus fugiendus est. Alii minus recte explicant: «dummodo semet ipsum ad ridendum cogat.» — *illeverit*] contemptim de negligentia in scribendo. — *a furno*] a pistrino et aquae receptaculis, quorum DCC. in Urbe fecit M. Agrippa. Plin. 36, 15. Gaudet igitur plausu hominum infimae sortis.

39—48. *Primum*] Non sequitur *deinde*; exempla huius consuetudinis in oratione incitatiore habet Goerenz ad Cic. de Legg. 3, 9. — *poëtis*] Sic Acron ad Sat. 1, 6, 25. Propter constructionis ignorationem Codd. occupavit accusativus. — *Excerpam*] pro «excipiam, eximam» etiam in prosa or. Cic. de Or. 2, 11: *non enim, si est facilius, eo de numero - est excerpendum.* — *concludere*] Sat. 1, 10, 59: *pedibus quid claudere senis.* — *Sermoni*] quotidiano. — *sonaturum*] Sic apud Cic. semper *praestaturus*. Sal. Iug. 47. *iuvaturus*. Ovid. ex Ponto 4, 16, 15: *Marsus magnique Rabirius oris:* de sententiarum sublimitate atque verborum illis respondentium scito delectu. — *quidam*] Grammatici Alexandrini. Cic. Orat. 20: *Video visum esse nonnullis Platonis et Democriti locutionem, etsi absit a versu, tamen quod incitatius feratur et clarissimis verborum luminibus utatur, potius poëma putandum quam comicorum poëtarum, apud quos, nisi quod versiculi sunt, nihil est aliud quotidiani dissimile sermonis.* — *comoedia*] utique nova, Menandri et Philemonis. — *necne*] Sic Cic. pro Mur. 11: *posset agi lege necne, pauci quondam*

Differt sermoni, sermo merus. At pater ardens
Saevit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et, magnum quod dedecus, ambulet ante
Noctem cum facibus. Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis,
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His, ego quae nunc,
Olim quae scripsit Lucilius, eripias si
Tempora certa modosque et, quod prius ordine verbum est,
Posterius facias, praeponens ultima primis,
Non, ut si solvas „Postquam Discordia tetra

I. v. 52. *Pompinius* c.

IV. v. 49. *insanit* Codd. aliq. Aldus.

sciebant, aequali in utramque partem dubitatione. — *acer spiritus*] *feuriger Aufschwung*. Kirchn. — *merus*] «quod igitur comoedia sermo merus est, nisi quod metro ab hoc differt.» Minus recte alii post v. *sermoni* non distinguunt, ut sit: «nisi quod hic sermo merus pede certo differt a sermone.»

48—62. *At pater*] Fingit sibi adversarium, quem refutat v. 52. — *Saevit*] «magna cum ira reprehendit.» Plaut. Epid. 5, 1, 51: *Sed memento, si quid saeviunt senes, Suppetias mihi cum sorore ferre.* Sic saevit Menedemus apud Ter. Heaut. 5, 1. — *nepos*] ἄσωτος, ἀσελγής, dissolutus. — *ante noctem*] «comissatur iam per crepusculum.» «Ante mediam noctem» quomodo explicari possit, equidem non video. — *Pomponius*] adolescens luxuriosus, alioquin ignotus, quem sic ἐν παρόδῳ acriter vellicat. «Patres.» inquit, «quotidie ita filiis suis prodigis succensent; neque igitur propter talia dumtaxat comoedia pro poëmate haberi potest.» — *puris*] «simplicibus, sine figuris et magno sono.» Quint. 8, 3, 14: *purus sermo et dissimilis curae.* — *personatus*] comicus. — *Tempora - modosque*] «pedes et pedum seriem rhythmicam cum caesuris legitimis.» Cfr. v. 7. — *Postquam*] Versus Ennii testibus Schol. et Serv. ad Aen. 7, 622. — *Belli*] imago desumpta a Iano aperto. — *etiam disiecti*] Haec arte iungenda: «vel soluti.» «Non in meis versibus solutis invenias membra poëtae quamvis disiecti, ut invenies in versibus his Ennianis verba et imagines poëticas, licet sic transponas: «*Postquam tetra discordia refregit ferratos po-*

Belli ferratos postes portasque refregit,"
Invenias etiam disiecti membra poëtae.
Hactenus haec: alias, iustum sit necne poëma,
Nunc illud tantum quaeram, meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male cumque libellis,
Magnus uterque timor latronibus; at bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Caeli Birrique latronum,
Non ego sum Capri neque Sulci: cur metuas me?

I. v. 61. *postis* c. v. 69. *tu sis* S. (non bc.) v. 70. *sum*] Codd. aliq. Torrentii. *sim* bSc. M.

II. v. 68. *Et puris vivat* LC. (non TF.) *Byrrique* C. *Birrhique* TF. v. 70. *sim* LCTF. Ib. *Caprii* F.

III. v. 70. *sim* cum Codd.

stes portasque belli. Cur vel de Absyrto vel de Orpheo cogitandum sit, haud intelligo.

63 — 70. *alias*] «Alio tempore disquiram, utrum satira pro vero poëmate haberi debeat necne.» Dilata autem hac quaestione, quam explicare in animo sane nunquam habuit, callide quaerit transitum ad rei caput. — *Sulcius - - et Caprius*] «Hi acerrimi delatores (id est, quadruplatores) et causidici fuisse traduntur, et ideo *male*, valde *rauci*, quod in contentione iudiciorum altissima voce clamarent (assidueque accusarent.)» Porphyr. — *libellis*] accusatoriis, Menand. Mein. p. 115: ἕλκει δὲ γραμματίδιον· Ἔχει σε δίθυρον. Huiuscemodi rabulam Cic. de Or. 1, 40. dicit *erectum et celsum, alacri et prompto ore ac voltu huc atque illuc intuentem, vagari magna cum caterva toto foro.* — *contemnat*] «minime metuat.» — *Caeli Birrique*] «Caelius et Birrius fuerunt adolescentes perditi.» Schol. Propter egestatem, ut Catilinarii illi primi (Sal. Cat. 14.) hi quoque interdum latrocinia commisisse videntur, etsi loco non ignobili orti. — *Non ego sum*] Pro certo utique scit se talem non esse; hinc indicativus unice rectus: *sim* Codd. quam plurimorum conformatum est ad praecedens v. *ut sis tu.*

71 — 73. *habeat*] Optativus; est res, quam ipse semel editis satiris iam non impedire potest: contra ex sua voluntate pendet, utrum recitet necne et cui recitet; unde cum Codd. meis indicativum *recito* praetuli. — *pila*] Ante tabernas in porticibus collocatas librarii habebant *pilas*, columnas porticus sustinentes, quibus pilis indices librorum, quos in tabernis vendebant, affixi erant. A. P. 373. Martial. 1, 118, 10:
Contra Caesaris est forum taberna,
Scriptis postibus hinc et inde totis,
Omnes ut cito perlegas poëtas.

Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Quis manus insudet volgi Hermogenisque Tigelli:
Nec recito cuiquam nisi amicis, idque coactus,
Non ubivis coramve quibuslibet. In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi quique lavantes;
Suave locus voci resonat conclusus. Inanes
Hoc iuvat, haud illud quaerentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. Laedere gaudes,
Inquit, et hoc studio pravus facis. Unde petitum
Hoc in me iacis? est auctor quis denique eorum,

I. (v. 73. Habent *Nec recito cuiquam* bSc.) v. 75. *recitant* b. (non Sc.) v. 76. *inanis* c. v. 79. *Inquis* c. Item b. a sec. m.

II. v. 73. *Non recito* LCT. v. 79. *Inquis* LCTF.

III. v. 73. *recitem* cum Codd. Lambini. *quicquam* ex Cod. Magdal.

Paullo aliter Scholiastae: «bibliopolae vel tabernas habebant vel armaria apud pilas.» — *Hermogenisque Tigelli*] diversi utique a M. Tigellio Sardo, tunc mortuo, ut demonstravit Kirchnerus Q. H. p. 42. Admodum salse significat hunc modulatorem in rebus ad poësin spectantibus aeque imperitum esse ac volgum. De homine iam mortuo dictum esset inficetum. — *Non recito cuiquam*] Ad v. *recito* facile cogitatione suppletur ex v. 71. *meos libellos*, nec propterea, quod verbum accusativo carere videtur, cum uno Cod. (et Gesneri Sax.) leg. *quicquam*, cum *cuiquam*, ut huic loco convenit, praefracte neget: «ne uni quidem.» Neque vero supervacaneum est v. *quibuslibet*, quoniam significat malos poëtas qualibuscunque auditoribus contentos esse.

74—80. *In medio*] Non adversarium loquentem inducit, ut volt Comm. Cruq., sed hoc dicit: «Probe novi esse, qui vel in medio foro, id est dempta hyperbola, coram maxima auditorum corona carmina recitent.» — *lavantes*] «in balneis, quia in loco fornicato suaviter resonat recitantis vox.» Seneca Ep. 57. inter balnearum incommoda hoc quoque memorat: *Adiice huc illum, cui vox sua in balneo placet.* — *sensu*] communi. Sat. 1, 3, 66. — *Inquit*] adversarius aliquis, ὁ τυχών. Haec formula a librariis plerumque immutata est in *inquis*. — *studio*] «cum pravus sis, id est, propter malitiam, dedita opera atque assidue hoc facere soles eoque gaudes.» Hoc enim inest in v. *studio*, *mit Lust und Liebe*, ut Cic. pro S. Roscio 32: *ut omnes intelligant me non studio accusare, sed officio defendere.* — *in me iacis*] ut crebro dicitur *probra in aliquem iacere.* — *est auctor quis*] non, ut Schol., «quis est auctor?» sed: «estne auctor aliquis eorum cet.?»

Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum,
Qui non defendit alio culpante, solutos
Qui captat risus hominum famamque dicacis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit; hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.
Saepe tribus lectis videas caenare quaternos,
E quibus unus amet quavis adspergere cunctos
Praeter eum, qui praebet aquam; post, hunc quoque potus,
Condita cum verax aperit praecordia Liber.
Hic tibi comis et urbanus liberque videtur,
Infesto nigris. Ego, si risi, quod ineptus

I. v. 87. *amet*] C1d. Bland. *avet* bSc. M.
II. v. 87. *imus* F. ex Codd. Ib. *avet* LCTF.
IV. v. 88. *qui praebet, aqua* Pantagathus. Muretus.

82—89. *solutos*] γελωτοποιός, qui cachinnos movere studet. — *niger*] «hic est improbis moribus et perfido ingenio.» Cic. pro Caec. 10: *Sex. Clodius, cui nomen est Phormio, nec minus niger nec minus confidens, quam ille Terentianus est Phormio.* — *Romane*] «vir probe, ut decet esse Romanum.» — *Saepe tribus*] «Duodecim homines in triclinio; nam inde triclinium dictum est, sc. a tribus lectis.» Comm. Cr. — *quaternos*] Summus hic numerus erat apud homines elegantiores. Hinc Cic. in Pis. 27. sic in eum invehitur: *Graeci stipati, quini in lectulis, saepe plures, ipse solus* cet. — *unus*] «si non plures, unus saltem scurra, quem dives mensae adhibere solet, ut habeat, cuius iocis se convivasque delectet.» *Imus* speciosa est lectio, ut est Sat. 2, 8, 46: *imi convivae lecti.* Epp. 1, 18, 10: *imi derisor lecti.* Verum, ut recte dicatur *imus imi lecti conviva* (Petron. 38: *Vides illum, qui in imo imus recumbit?*) ἄκυρον tamen videtur unum inter tres trium lectorum imos simpliciter *imum* dici. — *amet*] non *avet*, requiritur a totius clausulae constructione, nec subsistit homo mordax in sola cupiditate alios carpendi. — *quavis*] non *quavis aqua*, ut volt Fea, sed est: «quavis ratione, modo festive, modo petulanter ac rustice;» pr. *nach jeglicher Richtung hin.* Catull. 40, 6: *Quid vis? qua lubet esse notus optas?* 76, 14: *hoc qua lubet efficias.* — *aspergere*] «salsis dictis carpere et vellicare.» Script. ad Her. 4, 49. de maledico rabioso: *alios dentibus insecare, lingua adspergere.* Cic. ad Fam. 6, 6: *Ex eodem fonte se hausturum intelligit laudes suas, e quo sit leviter adspersus.* Plaut. Cistell. 1, 1, 37. de matronis in meretrices dicacibus: *Clam si occasio usquam est, frigidam subdole suffundunt.* Sic

Pastillos Rufillus olet, Gargonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis iniecta Petilli
Te coram fuerit, defendas, ut tuus est mos:
Me Capitolinus convictore usus amicoque
A puero est causaque mea permulta rogatus
Fecit, et incolumis laetor quod vivit in urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit. Hic nigrae succus loliginis, haec est
Aerugo mera; quod vitium procul afore chartis,
Atque animo prius, ut si quid promittere de me

I. v. 92. *Gorgonius* c. (non bS.) v. 95. *defensas* S. v. 102. *ut* superscr. *et* S.

II. v. 92. *Gorgonius* LCTF. v. 100. *fucus* e C1d. F.

Gr. πλύνειν pro λοιδορεῖν. — *qui praebet aquam*] festiva extenuatione pro convivatore, quasi vero nihil aliud praeberet nisi aquam partim ad pedes lavandos (Plaut. Pers. 5, 2, 14: *Ferte aquam pedibus. Praeben tu, puere?)* partim et frigidam et calidam ad bibendum. *verax*] Theocr. 29, 1: Οἶνος, ὦ φίλε παῖ, λέγεται καὶ ἀλάθεα.

90—104. *liber*] παῤῥησιαστής. — *Infesto nigris*] «qui dicis te odisse malitiosos atque improbos.» — *Pastillos*] Versus repetitus ex Sat. 1, 2, 27. ante hanc edita. — *Capitolini*] «Fingit se loqui cum amico Petillii Capitolini, qui cum praeesset Capitolio, unde Capitolinus dictus est: (hoc quidem falsum; nam inter gentis Petilliae vera cognomina, non iocularia cognomenta, ut esset ex Schol. opinione, reperitur etiam Capitolinus: v. Morellii Thes. I. p. 315.) accusatus est, quod coronam Iovis Capitolini rapuisset, quare ipse sublatae coronae causam dixit et absolutus est a iudicibus in gratiam Octaviani Caesaris, cuius amicus erat.» Comm. Cruq. Cfr. Sat. 1, 10, 26. Similis narratiuncula est apud Ioannem Sarisb. de Nugis Cur. 7, 24: *Tale est illud Oratoris: «Iulium Fortunatum fateor virum fortem et quem constat strenue egisse quam plurima: quo tamen pacto iudicium repetundarum apud iudices iustos evaserit, mirarer quidem, si vis eloquii eius mihi esset incognita.» Hoc nonne venenum est?* — *succus*] in prosa or. virus, sine imagine, malignitas ac livor. «Loligo genus est piscis marini succum habens nigrum et atramento similem.» Comm. Cruq. *Blackfisch.* — *Aerugo*] Sic Martial. 10, 33, 5: *viridi tinctos aerugine versus*, id est, maledicos. — *ut si quid*] Constructione contracta ex 1) «ut aliud quid vere promittere de me pos-

Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte iocosius, hoc mihi iuris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me,
Ut fugerem exemplis vitiorum quaeque notando.
Cum me hortaretur, parce, frugaliter atque
Viverem uti contentus eo quod mi ipse parasset:
Nonne vides, Albi ut male vivat filius utque
Barrus inops? magnum documentum, ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cum deterreret: Scetani dissimilis sis.
Ne sequerer moechas, concessa cum venere uti

I. v. 109. *atque* b. (non Sc.) v. 110. *Barrus*] S. *Barus* bc. M. v. 111. *At turpi* Sc. (non b.) v. 112. *Setani* (sic) S.

II. v. 105. *insevit - - mi* L. v. 112. *Sectani* LCT. (sicque C1d. Cruquii.)

III. v. 110. *Barus*

IV. v. 110. *ut qui* (sic Cod. Gal.) *Farris* vel *Panis inops* Bentl. suspicio.

sum:» 2) «si quid aliud - - promittere possum.»

105—108. *Insuevit*] Exemplis Bentleianis adde Tac. Ann. 2, 52: *ut lectos viros - - imperiis suesceret.* Ceterum cave construas cum Bentleio: *insuevit me pater, ut hoc fugerem;* sed: *Hoc me insuevit, ut fugerem vitiorum quaeque, ea vitia exemplis notando*, id est «assuefecit me, adolescentem exemplis monens, ut postea ipse in singulis hominibus notarem, quibus vitiis laborarent quaeque mala atque calamitates eos propterea consecutae essent, quibus exemplis deterritus eiusmodi vitia vitarem.» Alii v. *notando* ad solum patrem referunt, ut Voss: *Mich gewöhnt' also mein redlicher Vater, Fehler zu fliehn, da jeden er zeigt' im warnenden Beispiel:* sed sic constructio fit admodum dura, cum facilius ad v. *notando* suppleatur *ea* quam ad v. *fugerem;* nam sic esset explananda: «*Notando exemplis vitiorum quaeque insuevit pater hoc me, ut ea fugerem.*» — *mi ipse parasset*] nam cum manumitteretur, non poterat habere nisi peculium; agellum et domum et quae in filium Romae educandum insumpsit, omnia ipse acquisierat ex coactoris munere. Absurda est lectio Cod. Leid. *parassem.*

109—123. *Albi*] supra v. 28. «Mira urbanitate, dum quasi ostendit, quomodo se pater optimus exemplis monere solitus esset, interea

Possem: Deprensi non bella est fama Treboni,
Aiebat. Sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi: mi satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri
Incolumem possum; simul ac duraverit aetas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me
Formabat puerum dictis, et sive iubebat,
Ut facerem quid, Habes auctorem, quo facias hoc:
Unum ex iudicibus selectis obiiciebat;
Sive vetabat, An hoc inhonestum et inutile factu
Necne sit, addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut aegros

I. (v. 119. Habent *possum* bSc.) v. 124. *factum* bc. v. 125. *rumore malorum* b.

II. v. 119. *possim* LT. (non CF.)

IV. v. 126. *ille? Vides* Codd. aliq.

multos percutit.» Acr. — *Barrus*] homo ignotus. Cfr. Sat. 1, 7, 8. — *Scetani*] Lect. *Sectani* C1d. Cruquii praefert Voss et Schmid. Hoc tamen nomen in mirum hoc *Scetani* vix unquam corruptum esset. Ceterum haud prorsus abhorret *Scetanius* a *Scatinius*. — *concessa - venere*] meretricibus honestioribus ex more iuventutis Romanae. Opponitur huic veneri v. 111. *turpis amor* meretricis famosae propter luxuriem ac rapacitatem. — *Treboni*] alioquin ignoti. — *duraverit*] «corroboraverit, confirmaverit.» Virg. Ge. 3, 257: *humeros ad volnera durat.* — *sine cortice*] *Kork.* Plaut. Aulul. 4, 1, 9: *Quasi pueris, qui nare discunt, scirpea induitur ratis, Qui laborent minus, facilius ut nent et moveant manus.* — *iudicibus selectis*] A praetore urbano ex lege Aurelia a. u. c. 684. eo tempore, quo adolescens erat Horatius, CCCLX. ex senatoribus, equitibus et tribunis aerariis iudices rerum capitalium seligebantur. Cic. pro Cluent. 43: *Praetores urbani - - iurati debent optimum quemque in selectos iudices referre.*

124—143. *An hoc*] Construe: *An addubites*, («an possis vel aliquantulum dubitare») *hoc inhonestum sit necne?* non: *Addubites, an* (pro *utrum) hoc inhonestum sit necne?* — *flagret rumore*] imagine a nostris linguis aliena. Nos: *ein übler Ruf verfolgt, bedrängt diesen, er schwebt in üblem Rufe.* — *Avidos*] «intemperan-

Exanimat mortisque metu sibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria saepe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quaecunque ferunt, mediocribus et quis
Ignoscas, vitiis teneor; fortassis et istinc
Largiter abstulerit longa aetas, liber amicus,
Consilium proprium; neque enim, cum lectulus aut me
Porticus excepit, desum mihi. Rectius hoc est.
Hoc faciens vivam melius. Sic dulcis amicis
Occurram. Hoc quidam non belle; numquid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Haec ego mecum
Compressis agito labris; ubi quid datur oti,
Illudo chartis. Hoc est mediocribus illis

I. v. 132. *abstulerint* c. v. 134. *excipiet* superscr. *excepit* S.

tes.» Schol. — *liber amicus*] «qui mea vitia cum libertate corrigat.» — *lectulus*] lucubratorius. — *Porticus*] «in qua solus deambulare soleo.» — *desum mihi*] «non negligo, quod officii mei est; immo elaboro in memet ipso emendando.» — *Imprudens*] insciens, λανθάνων ἐμαυτόν. — *Illudo*] «quasi ludens coniicio in chartas.» — *nolis*] «quod si forte huic ignoscere nolis (quod tamen te facturum spero:) pro certo veniet cet.» Sic ubi acceperimus, apparet necessarium non esse, ut scribamus cum Kirchnero *nolis* - - *veniat* aut cum Bentl. *noles* - - *veniet*. — *manus*] Festive fingit magnum Romae esse poëtarum quasi sodalicium et coniurationem, quae vel numero suo obtrectatores superare possit. Simul ridet studium versificandi, quo tunc quam plurimi etiam invita Minerva ducebantur. — *Iudaei*] Multi tum Iudaei in Urbe erant, turbidum hominum genus. Cic. pro Flacco 28: *Scis quanta sit manus* (Iudaeorum Romae), *quanta concordia*, *quantum valeat in contionibus*. Plerique explicant: «Quemadmodum Iudaei multos ad suam superstitionem pertrahere proselytasque vel cogendo facere solent:» quod sane aptius videtur propter ipsa verba *in hanc concedere turbam*. Aliter Schulzius in Exercitatt. philol. Fasc. novo. Hagae Com. 1774. p. 3: «Velut Iudaei multo clamore multoque tumultu contra te plures in auxilium advocabimus et te, nisi nostras manus sentire velis, huic nostro vitio concedere, immo in nostram turbam secedere cogemus.» — *in hanc concedere turbam*] «te nobis aggregare eadem-

Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa poëtarum veniet manus, auxilio quae
Sit mihi; nam multo plures sumus ac veluti te
Iudaei cogemus in hanc concedere turbam.

I. v. 141. *veniat* bc. Recepit Kirchner.

II. v. 141. *veniat* LCT. ut Ed. Ven. 1481. Ib. *auxilioque* L.

III. v. 140. *noles* coni.

que nobiscum sentire in iudicio praesertim de satiris faciendo.» Turnebus: «Unum te e turba poëtarum quamvis invitum reddemus, ut illud studium, quod improbas, postea ipse celebraturus sis et carmina scripturus.» Hoc tamen prope nimium videtur.

SATIRA V.

Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico: rhetor comes Heliodorus,

I. Sat. V. v. 1. *accepit* b. (non Sc.)
II. Sat. V. v. 1. *accepit* LC. (non TF.)
III. Sat. V. v. 1. *accepit*

V. Lucilium hac satira aemulatur Horatius iter suum a Roma usque Brundisium describens, quod et ille in tertio libro fecit, primum a Roma Capuam usque et inde fretum Siciliense.» Porphyr. Supersunt ex Lucilii itinere versus aliquot, ex quibus apparet in eo multa admodum negligenter exposita fuisse: *Milia porro bis quina octoginta videbis Commoda de Capua: hinc quinquaginta atque bis octo. - - Praeterea omne iter hoc est labosum atque lutosum. - - Hinc media remis Palinurum pervenio nox* (nocte.) Meliora sunt haec: *Verum haec ludus ibi, susque omnia deque fuerunt: Susque et deque fuere, inquam, omnia ludu' iocusque: Illud opus durum, ut Setinum accessimu' finem; Αἰγίλιποι montes, Aetnae omnes, asperi Athones.* De itineris ipsius tempore consule Kirchneri Quaestt. Hor. p. 54. seqq. Refertur ad foedus Tarentinum a. u. c. 717. inter Octavianum et Antonium ictum, ubi Octaviae sedula intercessione effectum tandem est, ut pace reconciliata Antonius Caesari naves adversus Sex. Pompeium, Caesar Antonio milites ad Parthicum bellum commodaret, sibique invicem in quinquennium triumviratum prorogarent. Appian. B. C. 5, 93. Dio 48, 54. Plutarch. Ant. 35. Alii minus recte referunt ad pacem inter triumviros a. u. c. 714. Brundisii per Maecenatem, Cocceium et Pollionem factam, alii (Wesseling Obss. 2, 15.) ad a. u. c. 716., quo Antonius Caesaris vocatu propter Sex. Pompeii bellum e Graecia Brundisium venit, sed ubi illum ibi non deprehendit, statim reversus est. Appian. 5, 78. — In rebus geographicis explicandis in plerisque secuti sumus D. Romanelli *Antica topografia del regno di Napoli*. Napoli 1815. 3 Vol. 4°. in primis Vol. II. p. 501. seqq., ne quis errori tribuat, si numeri miliariorum (quorum $5\,^{3}/_{100}$ respondent miliario geographico:) interdum discrepant ab Heindorfianis. — «Plures loci, ut vv. 30. 38. 48, 49. 95, 96., tum id quod significatur v. 36. atque quod vv. 82 — 85. narratur, haec omnia adducere nos debent, ut credamus hunc sermonem non fuisse ab Horatio destinatum, qui publici iuris fieret, sed tantum cum paucis amicis una profectis ut ludi-

Graecorum longe doctissimus; inde Forum Appi,
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos

I. v. 3. *linguae* b. (non Sc.)

crum huius itineris monimentum communicaretur.» Heindorf. apud Zell. Mihi aliter videtur. Primum enim ipse hanc satiram inter reliquas edidit; deinde omnibus lectoribus, in primis iniquis suis, vix melius demonstrare potuit, qua familiaritate cum Maecenate coniunctus, quam tamen alienus ab adulatione ceterisque parasitorum artibus fuerit, quamque prudenter, cum litteris et vitae tranquillae unice studeret, ab eo abstinuerit, ut se ullo modo ingereret in negotia civilia, quae cum maxime tractabantur inter Octavianum et Antonium.

1—4. *Aricia*] oppidum Latii pone montem Albanum XVI. M. P. a Roma distans, notum propter Dianam Nemorensem ac fontem Egeriae. Fuit ad viam Appiam, qua Horatius iter fecit certe usque ad Beneventum. Cfr. ad v. 71. — *Hospitio modico*] exiguo, parvo. Opponuntur haec *magnae Romae*. — *Heliodorus*] rhetor ignotus, nisi quod Villoisonius Proleg. ad Apoll. Lex. p. XXIV. et Bothe suspicatur eundem fortasse esse atque illum, cuius praeter Apollonium et Hephaestionem Marius Victorinus p. 2541. P. his verbis meminit: *At Iuba noster, qui inter metricos auctoritatem primae eruditionis obtinuit, insistens Heliodori vestigiis, qui inter Graecos huiusce artis antistes aut primus aut solus est.* — *Graecorum longe doctissimus*] Comis est hyperbole sermonis quotidiani, qua ut bearet Graeculum facile utique ab se impetrare poterat. Altera lectio, quae placuit Villoisonio l. l., *G. linguae d.* nihil aliud profecto significaret nisi illum Graece scientissimum fuisse; quae exigua sane laus fuisset rhetoris Graeci. — *Forum Appi*] oppidum ab Appio Claudio Caeco, qui viam Appiam muniit, sic nominatum, XX. M. P. distans ab Aricia. — *Differtum nautis*] Strabo 5, 6: *Πλησίον τῆς Ταῤῥακινῆς βαδίζοντι ἐπὶ τῆς Ῥώμης παραβέβληται τῇ ὁδῷ τῇ Ἀππίᾳ διώρυξ* (per paludes Pomptinas) *ἐπὶ πολλοὺς τόπους πληρουμένη τοῖς ἑλείοις τε καὶ τοῖς ποταμίοις ὕδασι· πλεῖται δὲ μάλιστα νύκτωρ, ὥστ' ἐμβάντας ἐφ' ἑσπέρας ἐκβαίνειν πρωΐας καὶ βαδίζειν τὸ λοιπὸν τῇ ὁδῷ τῇ Ἀππίᾳ· ἀλλὰ καὶ μεθ' ἡμέραν ῥεμουλκεῖται δι' ἡμιόνων.* Caupones *maligni* vocantur h. l. ut *perfidi* Sat. 1, 1, 29: nam *malignus* proprie contrarius est *benigno* significatque eum, qui minus iusto alteri tribuit, id quod facere solent caupones omni modo viatores decipiendo, vile vinum caro pretio vendendo, genus hominum nihilo tum honestioris loci quam lenones.

5—8. *Hoc iter*] «id est, ab Urbe usque ad Forum Appii biduo venimus, cum velociores uno die soleant eo venire.» Acron. Malo Fea interpretatur de tractu ab Aricia ad Tarracinam. — *altius praecinctis*] «εὐζωνοτέροις», celerius

Praecinctis unum: nimis est gravis Appia tardis.
Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum, coenantes haud animo aequo
Exspectans comites. Iam nox inducere terris
Umbras et caelo diffundere signa parabat.
Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
Ingerere. Huc appelle. Trecentos inseris; ohe
Iam satis est. Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora. Mali culices ranaeque palustres

I. v. 6. *nimis*] S. *minus* bc. M.

II. v. 6. *minus* LCT. (non F.) v. 12. *hoe* F.

III. v. 6. *minus* v. 7. *teterrima* e C1d. Pulmanni.

incedentibus ac strenuioribus.» — *nimis est gravis*] «nimis est molesta pigris, fortasse etiam propter silices polygonos, quibus strata erat, ac propterea nos primum iter ita divisimus, ut primo die Ariciae pernoctaremus.» Haec simplicissima est ratio; ex altera lectione *minus* cet. eandem fere sententiam elicere licet: «minus est gravis pigris quam velocioribus; etenim qui tardius per Appiam vel ingreditur vel vehitur, prudenter agit, quia minus fatigatur quam viator magis expeditus.» Etenim quod alii hoc dicunt significare: «non est molesta, est iucunda tardioribus, quia frequens est, ut volunt alii, diversoriis, ut alii, monumentis sepulchralibus,» vereor, ne neutrorum fuerit amator Horatius, qui silvas, colles, rivos potius sectabatur quam tabernas aut tumulos. — *Hic ego*] «Hodie in Foro Appii viatores propter aquam, quae ibi deterrima est, manere vitant. Dicit ergo, se ibi coenare noluisse, ne necesse haberet bibere.» Porph. — *deterrima*] «minus pura ac mali saporis.» *Teterrima* Bentleii et Heindorfii h. l. nimium est. — *comites*] «exspectans, donec omnes, qui sub idem tempus Forum Appii pervenerant unaque lintrem conscensuri erant, coenassent.» Comes Horatii proprie unus Heliodorus cum utriusque servulis. Sed alii plures iam futuri erant itineris socii usque ad Feroniae. — *haud animo aequo*] «impatienter atque illis propemodum invidens.»

9 — 19. *Iam nox - - parabat*] Versus heroici, fortasse ex Ennio expressi. — *Huc appelle*] «Domini ad fossae ripam descenderant, servi sarcinas eodem deportarant; hinc puer aliquis ad locum, ubi eas custodiebat, appellere iubet nautam, ut in lintre commode reponi possint; hic cum appellit, non sine taedio maiorem quam pro naulo, quod depactus erat, esse numerum eorum videt, qui navem con-

Avertunt somnos. Absentem ut cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta atque viator
Certatim, tandem fessus dormire viator
Incipit, ac missae pastum retinacula mulae
Nauta piger saxo religat stertitque supinus.
Iamque dies aderat, nil cum procedere lintrem
Sentimus; donec cerebrosus prosilit unus
Ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno
Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.
Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.

I. (v. 15. Habent *absentem ut* bSc.)
II. v. 15. *absentem cantat* LCT. v. 20. *cum nil* LCT.
III. v. 24. *lavimur* cum N. Heinsio.

scensuri erant, dominos puta cum permultis pueris, unde stomachose *Trecentos inseris*, inquit, cet.» Sic ut explicemus faciunt vv. *convicia* cet., mutua iurgia inter nautas et pueros. Alii vv. *trecentos* cet. tribuunt eidem servulo, qui dicit: «*Huc appelle*; ibi, ubi nunc es, *trecentos inseris*, priusquam nos recipis, adeoque nobis sic coartatis iter nimis incommodum erit;» alii denique viatori praeter servulum. — *trecentos*] ut *sexcenti* de magno numero. Catull. 11, 18: *simul complexa tenet trecentos.* — *mula*] mula remulco alligatur lintri. — *ut cantat*] «dum cantilenas amatorias canunt temulenti et nauta et mulio;» hic enim est h. l. *viator*, qui per viam Appiam incedens fune trahit lintrem. Varro in Marcipore apud Non. p. 450: *Navem conscendimus palustrem, quam nautici equisones per viam conducerent loro.* — *vappa*] vinum vile atque insipidum. — *prolutus*] ut βεβρεγμένος, madidus, uvidus, pro bene poto. Cfr. Sat. 2, 4, 26. — *Nauta piger*] «Cum hunc quoque somnus obrepit, funem mulae detractum saxo ex ripa exstanti religat sicque pastum interea, dum uterque crapulam edormiat, iumentum dimittit.»

21—29. *cerebrosus*] homo iracundus atque irritabilis, *ein Hitzkopf.* — *saligno Fuste*] ex ripa pro loci opportunitate arrepto. — *dolat*] «percutit, caedit,» ut nos aliis tropis *durchdreschen*, *durchgerben.* — *quarta*] diei hora, respondet circiter decimae nostrae. — *lavimus*] Horatius semper usurpat formam antiquiorem *lavere.* «*Lavimus* autem et religionis causa et prandium sumpturi;» Bentleii *lavimur* esset, «balneum sumpsimus.» — *Feronia*] antiqua dea Italica, postea coniuncta cum Iunone, unde in Inscriptt. vocatur Ivno Feronia. Virg. Aen. 7, 800. Dionys. Halic. 2, p. 113. 3, p. 173. Templum celebre habebat III. mil.

Milia tum pransi tria repimus atque subimus
Impositum saxis late candentibus Anxur.
Huc venturus erat Maecenas optimus atque
Cocceius, missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Interea Maecenas advenit atque

I. v. 30. *Hic ego nigra meis oculis* S. (non bc.)

III. v. 27. *Maecenas, optimus atque Cocceius* cum Codd. Torrentii.

pass. a Tarracina. — *repimus*] «Quia illis temporibus adhuc Tarracinensis urbs in altissimo monte erat; inde postea in aequiorem locum deposita est, ut non solum sint adhuc vestigia aedificiorum in monte sed et murorum.» Porph. — *Anxur*] nomen Volscum Tarracinae ad ostium Ufentis. Statius Silv. 1, 3, 86: *arcesque superbae Anxuris.* A Foro Appii distabat XX. mil. pass. — *candentibus*] Mons ille, in quo Tarracina constituta erat, non candida saxa habet, sed calci coquendae aptissima; ergo a calce videtur candida dixisse.» (?) Porph. Etiam Martial. 5, 1: *candidus Anxur.* — Sane iungendum *Maecenas optimus*, ut saepe eum familiaribus modis appellat Horatius. — *Cocceius*] Est M. Cocceius M. F. Nerva, consul a. u. c. 718. «Ab Antonio missus fuerat Fonteius Capito legatus, ab Octaviano Maecenas, intercedente Cocceio Nerva, proavo Nervae imperatoris, qui et Octaviano et Antonio gratus erat, cum Agrippa; ea autem condicione convenerant legati, ut de summa rerum tractarent exortamque dissensionem inter duos hos triumviros componerent, quod et fecerunt et utrumque exercitum iuxta Brundisium in una castra cum magna laetitia coëgerunt, ut refert Livius Lib. 127. Comm. Cruq. Verum haec referuntur ad foedus Brundisinum a. u. c. 714. quo, *amicos aversos*, (alterum ab altero alienatum) primum composuerant, mutuam gratiam inter eos reconciliarant.

30 — 33. *nigra collyria*] Multa omnis generis collyria memorat Celsus 6, 6. *Ex frequentissimis*, inquit §. 7., *est id quod quidam κύϑιον, quidam a cinereo colore τέφριον appellant.* — *Fonteius*] Est C. Fonteius Capito, cuius exstat nummus cum hac inscriptione: *C. FONTEIVS CAPITO PROPR.* = *M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET TERT. III. VIR. R. P. C.* Eckhel D. N. 5. p. 219. Fuit Antonii in Asia legatus et consul suffectus a. u. c. 721. — *ad unguem*] «elegans ac politus.» «Translatio a marmorariis, qui iuncturas marmorum tum demum perfectas ducunt, si unguis superductus non offendatur. Unde iam, quaecunque perfectissima esse volumus significare, ad unguem facta dicimus.» Porph. Cfr. A. P. 294. — *non ut magis alter*] «quemadmodum non alter magis amicus est;»

Cocceius Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antoni non ut magis alter amicus.
Fundos Aufidio Lusco praetore libenter
Linquimus, insani ridentes praemia scribae,
Praetextam et latum clavum prunaeque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,

I. v. 36. *vatillum* b. Item S., sed superscr. *batillum* sicque c.
II. v. 36. *vatillum* F.
IV. Sat. V. v. 36. *prunique bacillum* Baruffaldus prob. Bothio.

quae βραχυλογία etiam in prosa or. reperitur. Nep. Epam. 2: *eruditus autem sic, ut nemo Thebanus magis.* Cic. de Finn. 1, 4: *scripta multa sunt (nobis), sic ut plura nemini e nostris.*

34—36. *Fundos*] hodie *Fondi*, Latii oppidum, notum propter vinum generosum, distabat a Tarracina XII. M. P. — *Aufidio Lusco praetore*] Aufidios Fundis oriundos fuisse monstrat Suet. Cal. 23. Ceterum hoc oppidum, teste Festo, praefectura erat, non municipium: Aufidius igitur homo ridicule vanus, prius scriba, tunc praefectus, nomen praetoris sibi arrogaverat, ut praetores re vera in nonnullis municipiis summi magistratus vocabantur, velut Aletrii, Capenae, Puteolis (Inscr. Lat. N. 3785.), Liv. 23, 19: (Praenestini) *incolumes Praeneste cum praetore suo M. Anicio (scriba is antea fuerat) redierunt.* Alibi dictatores, magistri, meddices tutici. Itaque ille antequam Maecenatem eiusque comites conveniret, edictum praemiserat cum praescriptione *AVFIDIO LVSCO PRAETORE*, quo honorifice eos excipiebat, vel per accensum eadem formula eos se conventurum esse nuntiarat. — *libenter Linquimus*] «propter molestiam, quam nobis insulsi hominis prava sedulitas creasset, si diutius ibi morari necesse fuisset.» Fundis igitur non pernoctarunt, id quod etiam propter exiguam oppidi distantiam a Tarracina necessarium non fuit. — *praemia*] insignia honoris, quae quasi praemia pristinorum suorum meritorum ostentabat. — *scribae*] Nep. Eum. 1: *Apud nos re vera, sicut sunt, mercenarii scribae existimantur.* — *latum clavum*] senatorium habitum, quo Fundis uti poterat, ubi nemo eum in ordinem cogebat, non item Romae; magis ridiculum id etiam coram Maecenate, qui angusto clavo contentus erat. — *batillum*] «Videtur hic *batillus* s. *batillum* foculus sacrificandi causa praelatus huic magistratui, cum nihil rei maioris agere solerent sine sacrificio. Adventus autem Maecenatis et reliquorum oppidanis illis res videri maximi momenti potuit.» Gesn.

37 — 44. *Mamurrarum urbe*] Festiva εἰρωνείᾳ Formias (hodie *Molo di Gaeta)* XII. M. P. a Fundis distantes designat a Mamurra, equite Romano, praefecto fabrum Iulii Caesaris in Gallia, qui ingen-

Murena praebente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius et Varius Sinuessae Virgiliusque
Occurrunt, animae, quales neque candidiores
Terra tulit neque quis me sit devinctior alter.
O qui complexus et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim iucundo sanus amico.
Proxima Campano ponti quae villula, tectum

I. v. 40. *Varus* bc.

tem vim pecuniae congesserat et iam Catulli versibus contumeliosis (C. 29.) proscissus fuerat, qui eum praeterea 42, 4: *decoctorem Formianum* vocat. Illo quo Horatius scripsit tempore videtur Romae senator quidem, sed in luxuria et omnium bonorum contemptu vixisse. Cfr. Plin. H. N. 36, §. 7. — *Murena*] Est L. Licinius Terentius Varro Murena, frater Terentiae Maecenatis, ad quem est Od. 2, 10., ubi vide. Videtur Formiis domum habuisse, quam eius iussu dispensator Maecenati ad pernoctandum commodavit. Eo autem absente Fonteius Capito coenam Maecenati eiusque comitibus praebuit. — *Plotius*] Est M. Plotius Tucca (cfr. Sat. 1, 10, 81.) criticus potius quam poëta, qui postea una cum L. Vario tragico (Od. 1, 6.) ex mandatu Virgilii Aeneida edidit. Paneg. in Calp. Pis. 226: *Maecenas tragico quatientem pulpita gestu Evexit Varium.* — *Sinuessae*] ultimum in Appia Latii oppidum, XVIII. M. P. distans a Formis. — *quales*] eadem constructione, qua usus est Epod. 5, 59., pro «animae tales, qualibus» cet. — *tulit*] «protulit, genuit.» — *sanus*] «quamdiu sana mente sum.» Porph.

45—50. *Campano*] Pons Campanus Savoni flumini impositus III. M. P. a Sinuessa. *Villula* autem vix significare potest, ut volt Romanellius, Urbanam coloniam rursus III. mil. pass. distantem a Ponte Campano, sed proprie accipio de villa aliqua modica proxima ponti illi, in qua Sinuessa ante vesperam profecti pernoctarunt. — *parochi*] homines, qui publico sumptu magistratibus ac legatis iter facientibus ministrabant ea utensilia, quae sine maxima molestia ab ipsis portari non poterant, ut ligna, salem, foenum. *Copiarios* vocat Scholiasta. — *Hinc*] «Hinc postero die profecti cum essemus, *tempore*, satis tempestive *(bei Zeiten)* Capuam, quae a Ponte Campano distabat XXII. M. P., pervenimus.» — *lippis*] Construe: *namque inimicum lippis et crudis ludere pila*; quies contra et abstinentia utriusque mali optima sunt remedia. — *inimicum*] sic etiam in prosa or. Plin. H. N. 20, 9: *brassica inimicissima stoma-*

Praebuit, et parochi quae debent ligna salemque.
Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
Lusum it Maecenas, dormitum ego Virgiliusque;
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Coccei recipit plenissima villa,
Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirrhi,

I. v. 50. *Coccei*] bSc. *Cocceii* M. v. 51. *Claudi* bSc. vv. 52. et 65. *Cicirrhi - Cicirrhus*] Ed. Ven. 1481. *Cicirri - Cicirrus* Sc. M. *Cicerrei* correct. *Cicerri* b.

II. v. 50. *Cocceii* LCTF. v. 51. *Claudi* LCT. v. 52. *Cicerri* LCT. *Cicirri* F.

III. v. 50. *Cocceii* vv. 52. et 65. *Cicirri - Cicirrus*

cho. Ipse autem lippus erat, Virgilius stomachi cruditate laborabat. — *Caudi*] Caudium, Hirpinorum oppidum, notum clade Romanorum in Furculis Caudinis, XXI. M. P. distabat a Capua. Hae *cauponae*, opinor, in planitie erant, cum oppidum ipsum in clivo situm esset. *Claudi* a multis ut notius vocabulum substitutum est verae lectioni. Solitas autem iter hoc facientium mansiones semper signavit poëta, et Caudii, ut testantur Itineraria, prima erat a Capua mane profectis; nam itineris diurni mensura admodum commoda erat circiter XX—XXV. M. P., nobis milliar. German. IV—V., nisi quod fortasse duobus ultimis diebus legati iter accelerantes XXXV. et XLV. M. P. confecerunt. (v. 97. et 104.) Fieri tamen potuit, ut hoc biduum dividerent, ut significavi in tabula itineris. Fuerint igitur vero nomine *Tabernae Caudinae*, non *Claudianae*, (ut apud Cic. ad Fam. 16, 27, 2: *Tabernae Cossutianae* memorantur.) Cocceii autem villam Fr. Daniel putat, quae nunc *la masseria delle Moliche*, Romanellius eam ponit in vicinia loci, qui nunc *Montesarchio* appellatur.

51 — 55. *Nunc mihi*] De toto hoc loco iudicemus necesse est non ex nostro, sed ex Romanorum sensu, qui de via fessi in tali coena ruri parata nihil aliud nisi leves iocos appetebant. In hac praesertim sermonibus Socraticis aut vere amicis vel propter Fonteium, Antonii amicum, locus non erat, atque ante omnia poëtis, Virgilio, Vario, Horatio, vitanda erant, quaecunque ad res civiles etiamtunc admodum implicitas pertinebant. Nimis profecto fastidiose nonnulli Horatium reprehenderunt, quod tam copiose lectoribus narrarit, quam cuiusmodi oblectationis plenam requietem haec coena iter facientibus praebuerit. — *Sarmenti*] Scurrae hi in Maecenatis comitatu erant. Sarmentus servus fuerat M. Favonii, cuius, utpote inter proscriptos occisi, bonorum sectio ad Maecenatem venit, qui Sarmentum manumisit et scribam fecit. Distinguendus hic a cognomine Octaviani puero delicato. Plut. Ant. 59. (a. u. c. 721.)

Musa, velim memores, et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messi clarum genus Osci;
Sarmenti domina exstat: ab his maioribus orti
Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: Equi te
Esse feri similem dico. Ridemus, et ipse
Messius: Accipio: caput et movet: O, tua cornu
Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cum
Sic mutilus minitaris? At illi foeda cicatrix
Setosam laevi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta iocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa rogabat:
Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.

III. v. 60. *miniteris* e Codd.

Cfr. Schol. Iuven. 5, 3. Weichert Poët. Lat. p. 224. — *Messique Cicirrhi*] scurrae ceteroquin ignoti. Nomen ridiculi causa inditum, quod *signum* (*sobriquet*, *Uebername*) vocant posteriores, est *Κίκιῤῥος*, *ἀλεκτρυών*, (Hesych.) *der Gackhahn*. — *Musa*] Est parodia festiva Homerici illius Iliad. *β*, 484: *Ἔσπετε νῦν μοι Μοῦσαι Ὀλύμπια δώματ' ἔχουσαι*, ac similium. — *quo patre natus*] Ut Horatium carpebant malevoli, quod *libertino patre natus* esset, sic ipse, sed longe minus malitiose, horum scurrarum stirpem ridet, simulans se, antequam eorum certamen narret, tamquam heroum illustrem «prosapiam» expositurum. — *Osci*] nominat. plur. Videtur ridiculi aliquid inhaesisse huic denominationi vel propter Atellanarum personas *Bucconem* et *Maccum*, ut Bergomatibus propter eorum *Arlecchino* et *Truffaldino*. — *domina*] M. Favonii vidua vivit adhuc adeoque servus est ac sine patre. — *ab his maioribus orti*] Aeque hoc ridiculum atque illud Olympionis villici: *Pietate factumst mea atque maiorum meum*. Plaut. Casin. 2, 6, 66.

58 — 63. *Accipio*] «tuam provocationem tibique (capite minaciter moto) demonstrabo me re vera equi feri similem esse.» — *tua*] in pros. or.: «tuae cornu nisi foret exsectum fronti.» — *quid faceres*] «quam terribilis fores!» — *At illi*] «*Hic* - *at ille* apud poëtas, plurimum in extremis versibus, respondet Graecorum ὁ μὲν — ὁ δὲ. Sic Lucan. 4, 36: *His virtus ferrumque locum promittit, at illis Ipse locus.*» Hand Turs. I. p. 422. — *Campanum*] «Hoc enim quasi a natura Campanis fere omnibus inest, ut capitis temporibus magnae verrucae innascantur in modum cornuum, quas cum incidi faciunt, cicatrices in fronte manent quasi notae exsectorum cornuum. In hunc ergo *morbum*, id

Multa Cicirrhus ad haec: Donasset iamne catenam
Ex voto Laribus, quaerebat? scriba quod esset,
Nihilo deterius dominae ius esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset, cui satis una
Farris libra foret, gracili sic tamque pusillo?
Prorsus iucunde coenam produximus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum, ubi sedulus hospes
Paene macros arsit dum turdos versat in igni;

I. v. 67. *Nullo deterius* Sc. (non b.) v. 70. *producimus* bc. *produximus* superscr. *producimus* S. v. 71. *recte* bc. (v. 72. Ut nos, bSc.) Ibid. *igne* S.

II. v. 65. *Cicerrus* LCT. *Cicirrus* F. v. 67. *Deterius nihilo* LCTF. v. 72. *arsit, macros* LTF. (non C.) Ib. *igne* LCT.

III. v. 70. *producimus* v. 72. *turdos dum* tacite. (Sic Ed. Mediol. 1477.)

est, faciei vitium, quo Campani laborant, iocatur Sarmentus. » Comm. Cruq. Est primus elephantiasis gradus. — *Cyclopa*] « ut saltando Cyclopem, ferum Galateae amatorem, imitaretur ac referret.» Cfr. Epp. 2, 2, 125. — *larva*] Nusquam nisi hic pro *persona* reperiri videtur.

65—70. *Donasset*] «Consecrassetne in signum libertatis acceptae catenam Laribus, ut ingenui pueri (sumpta virili toga) bullas et puellae pupas?» Cfr. Martial. 3, 29: *Has cum gemina compede dedicat catenas, Saturne, tibi Zoilus, anulos priores.* Mos tamen hic receptus non erat, etsi probabile est manumissos plerumque hostias immolasse vel donaria deo alicui fecisse. Cfr. Titinium Bothii p. 71: *Fortasse sic votum fecisse (= fecit), quo die liber foret; Nunc eius voti condemnatust: immolavit hostiam.* Fugitivi autem et ostiarii plerumque catenati. — *Nihilo*] bisyllabum, ut *vehemens* Epp. 2, 2, 120. — *deterius*] opponitur *optimo iuri.* — *una Farris libra*] Cum servorum demensum menstruum quaterni (Donatus in Ter. Phorm. 1, 1, 9.) vel quini (Seneca Ep. 80.) modii essent XXIV. librarum singuli, robustiores quaternas vel quinas libras farris in pane et pulte quotidie consumere poterant. — *Prorsus*] per se intelligendum: «in summa, uno verbo;» potius quam iungendum *prorsus iucunde.* — *produximus*] Concinnius cum perfecto coniungitur v. *illam* quam cum praesenti, quod requireret *hanc.*

71 — 76. *Beneventum*] Plin. H. N. 3, 16: *Hirpinorum colonia una Beneventum, auspicatius mutato nomine, quae quondam appellata Maleventum.* A Caudio distabat XII. M. P. — *hospes*] Construe: *Hospes paene arsit, dum versat turdos macros in igni.* «Cum propter ipsam nimiam sedulitatem minus cautus

Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Volcano summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos coenam servosque timentes
Tum rapere atque omnes restinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus et quos
Nunquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrimoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.

I. v. 76. *omnis* S.

esset hospes, paene arsit eius domus, dum turdos, et eos quidem, id quod ridebamus, macros veribus transfixos assat.» Virg. Aen. 2, 311: *iam proximus ardet Ucalegon.* — *Volcano*] Quinctil. 8, 6, 24: *Volcanum pro igne volgo audimus.* Sunt versus duo epici, *παρῳδία* fortasse Enniana. — *Tum rapere*] Scena iocosa: nam primum avidi convivae ex flamma rapiebant coenam, itemque servi, qui si coena igne absumeretur timebant, ne ab heris verberarentur; quo facto coenaque in tuto posita, tum denique omnes et hospes cum suis et convivae horumque pueri ignem coeperunt restinguere. — *videres*] «videre licebat, si placuisset.»

77—85. *notos*] quippe patrios. — *Atabulus*] Seneca Q. Nat. 5, 17: *Atabulus Apuliam infestat, Calabriam Iapyx.* Est ventus ex Oriente flans, quem Apuli hodie *Altino* vocant. — *erepsemus*] forma sermonis quotidiani pro *erepsissemus* ut *surrexe* Sat. 1, 9, 73. *divisse* 2, 3, 169. *evasti* 2, 7, 68. — *Trivici*] «oppidi in fine Campaniae, quo vehicula iuncta accedere nequeunt; ergo Horatius ad villam devertit.» Acron. In prosa or.: «nisi in Trivicano pernoctassemus.» Fortasse ibi quoque aliquis hoc iter facientium villam possidebat. Ceterum Trivicum nusquam praeterquam h. l. memoratur; ex Romanellii opinione est locus nunc *Civita* appellatus et prope hodiernum *Trivico* situs. — *fumo*] qui cum propter ventum non recta per fumarium exire posset, in primis Horatio lippienti molestus erat. — *somnia*] De nimia seminis profusione loquens Celsus 4, 28. *nocturnas imagines* memorat. — *supinum*] De hoc quoque loco, qui nobis spurcus tantummodo, non facetus videtur, ita iudicandum erit, ut dicamus apud Romanos talem *ἐξονειρωγμὸν* pro ridiculo habitum esse, de quo palam loquebantur. Omnino omnia haec levia itineris incommoda, caupones maligni, aqua deterrima, mora remulci, lippitudo, turdi macri vix incendio erepti, fumus camini, venus frustrata festive opponuntur amicitiae fructui, risui iocisque.

86—90. *rapimur*] «celerrime vehimur.» — *oppidulo*] «Equo-

Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert
Intentum veneri; tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant ventremque supinum.
Quattuor hinc rapimur viginti et milia rhedis,
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,
Signis perfacile est: venit vilissima rerum
Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut soleat humeris portare viator;

I. v. 86. *viginti milia* c.

tuticum (s. rectius Equum tuticum) significat, cuius nomen hexametro versu complecti non potest. Hoc autem exemplo Lucilii. Nam in septima Satira sic ait: *Servorum est festus dies hic, Quem plane hexametro versu non dicere possis:* (Sigillaria.) Schol. Verus situs *Equi tutici* (id est, *Equi magni*) auctore Romanellio non est *Scutuccio* prope Asculum, sed *S. Eleuterio* s. *S. Liberatore* prope *Ariano*. Idem tamen (praeeunte Wesselingio ad Itiner. p. 103.) acriter contendit v. 87. non de Equo tutico interpretandum esse, sed significari vel *Asculum* Apulūm diversum ab Asculo Piceno, *Asclum* aliis, (quod tamen voc. facile versui inseri poterat:) vel oppidum ignotum prope Asculum. Sane confitendum est, si Equum tuticum Horatius pervenerit, per haec XXIV. M. P. iter transversum habuisse, (ut videre licet in Romanellii tabula geographica:) et quidem ex Apulia (v. 77.) rursus in Campaniam deflexisse: nam *in Equo tutico Campania limitem habet:* Antonin. It. p. 111., cum tamen, si propter nescio quam causam Equum tuticum visere voluissent, longe commodius ab ipso Benevento tantum XXII. M. P. ab illo oppido distante, Trivico omisso, Equum tuticum pervenire potuissent. Rectum iter a Trivico fuisset per Asculum Canusium versus. De duobus autem Equis tuticis Campano altero, altero Apulo cogitare noli. — *quod versu dicere non est*] Similia sunt his, Critiae Bachii p. 44: *Καὶ νῦν Κλεινίου υἱὸν Ἀθηναῖον στεφανώσω, Ἀλκιβιάδην νέοισιν ὑμνήσας τρόποις· Οὐ γάρ πως ἦν τοὔνομ᾽ ἐφαρμόζειν ἐλεγείῳ: Νῦν δ᾽ ἐν ἰαμβείῳ κείσεται οὐκ ἀμέτρως*. Archestrati apud Athen. 7. p. 324: *Ἰχθύος αὐξηθέντος, ὃν ἐν μέτρῳ οὐ θέμις εἰπεῖν*. Manil. 2, 897: *Daemonien memorant Graii; Romana per ora Quaeritur in versu titulus.* Martial. 9, 12. — *perfacile est*] «designare»; quod eliciendum est ex v. *dicere*. — *vilissima rerum*] Plat. Euthyd. p. 304. B.: *τὸ ὕδωρ εὐωνότατον*. — *ultra*] certe usque ad Canusium; Aldi *ultro* rectum sensum non praebet. — *humeris portare*] Panem in reticulo servi portabant. Sat. 1, 1, 47.

Nam Canusi lapidosus, aquae non ditior urnâ
Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hinc Varius discedit maestus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter et factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior, via peior ad usque
Bari moenia piscosi: dein Gnatia, Lymphis

I. v. 91. *ditior* superscr. *dulcior* b. v. 92. *Hic locus* c. v. 93. *hinc*] bSc. *hic* M. Ibid. *discessit* S. (non bc.)

II. v. 91. *dulcior* C. cum C3dd. Torrentii. v. 97. *dehinc* LCTF.

III. v. 92. [ ]. v. 93. *hic*

91—95. *Canusi*] hodie *Canosa*, ad Aufidum in Daunia, LXXXIV. M. P. a Benevento distans. — *aquae*] Construe: *qui locus* (Canusium) *non* (una) *urnâ aquae ditior* (quam oppidulum v. 87.) *a forti Diomede est conditus.* Strabo 6, 9: *τό τε Καννύσιον καὶ ἡ Ἀργυρίππη, νῦν Ἄρποι--λέγεται, ἀμφότερα Διομήδους κτίσμα·* ut etiam Equus tuticus. Serv. ad Aen. 8, 9. — *locus - - conditus*] ut Graeci, *χωρίον κτιζόμενον*. Bentleius hoc versu, qui rursus *παρῳδίας* Ennianae colorem habet, deleto, sic construebat: *aquae urna* (nominat. pro «copia») *non ditior* (uberior) est Canusii, quam in oppidulo. — *hinc*] inde a Canusio, non, ut alii volunt, ab oppidulo *ἀμέτρῳ*. Meis Codd. obtemperavi, etiam quia ex *hinc* facilius *hic* factum esse videtur quam contra. Sic Plaut. Cist. 1, 2, 8: *hinc flens abiit.* Canusii autem Horatium, etsi *διαῤῥήδην* non dicit, pernoctasse ideo consentaneum est, quod a Rubis, hodie *Ruvo*, distabat M. P. XXIV. (Itin. Anton.) vel XXX. (Itin. Hier.) — *Carpentes*] «emensi»; quia viae singulae partes una post alteram pedibus veluti *carpuntur*, ut fit in lana et lino nendo. Inde autem a Canusio certe iter habebant per viam Egnatiam.

97—99. *Bari*] Barium, hodie *Bari*, oppidum Apuliae Peucetiae, ad mare situm, a Rubis distabat XXI. M. P. — *Gnatia*] forma popularis pro *Egnatia*, hodie *Monopoli*, a Bario distans XXXVII. M. P. — *Lymphis*] forma Latinâ pro Nymphis: hae fontium deae memorantur etiam in Inscriptt. meis Lat. N. 1637. seqq. — *risusque iocosque*] Cfr. Lucilii Fr. in Prolegomenis: *ludu' iocusque.* Iocus in eo vertebatur, quod, cum oppidum detestabile aqua iugi careret, vano tamen miraculo gaudebat gloriabaturque. — *flamma sine tura*] Plin. H. N. 2, 111: *In Salentino oppido Egnatia imposito ligno in saxum protinus flammam exsistere* (reperitur apud auctores.) Oriolius putat, hoc miraculum effici potuisse umbone aliquo ferreo supra saxum suspenso, qui certa hora solis radiis ta-

Iratis exstructa, dedit risusque iocosque,
Dum flamma sine tura liquescere limine sacro
Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella,
Non ego: namque deos didici securum agere aevum,
Nec, si quid miri faciat natura, deos id
Tristes ex alto caeli demittere tecto.
Brundusium longae finis chartaeque viaeque est.

I. v. 103. *Tristis* c. (v. 104. Habent *viaeque est* bSc.)
II. v. 100. *apella* F. v. 104. *viaeque* LCT. (non F.)
III. v. 104. *viaeque*
IV. v. 103. *templo* Wakefield.

ctus speculi caustici vice functus sit. Aliam explicationem naturalem vide apud Wielandum.

100—104. *Iudaeus Apella*] non est «nomen fictum a defectu praeputii,» ut volunt Scholiastae. Recte Bentleius in Ep. ad Mill. p. 520: «Iudaei habitabant trans Tiberim, et multo maximam partem erant libertini, ut fatetur Philo in legatione ad Caium. *Apella* autem libertinorum est nomen, satis frequens in Inscriptt. vetustis. Cic. ad Fam. 7, 25: *Ne Apellae quidem tuo liberto dixeris.* Itaque *Credat Iudaeus Apella,* quasi tu dicas, «credat superstitiosus aliquis Iudaeus Transtiberinus.» — *didici*] ab Epicuro. Respicit Lucretianum illud 5, 83. et 6, 57: *Nam bene qui didicere deos securum agere aevum.* — *Tristes*] «iratos atque infestos mortalibus.» — *tecto*] ut Val. Flacc. 5, 623: *citus ad summi stellantia patris Tecta ruit.* — *Brundusium*] hodie *Brindisi*, oppidum Salentinorum, ab Egnatia distabat XLIV. M. P. — *longae - chartae*] κατ' εἰρωνείαν, quasi timeret, ne lectoribus molestiam creasset. Utrum autem Horatius ac Virgilius Brundusii manserint, an postea legatos ad Antonium conveniendum usque ad Tarentum comitati sint, nos ignoramus. Cfr. Kirchner Quaestt. Hor. p. 59.

TABULA ITINERIS BRUNDUSINI.

DIES.	LOCI.	MILIA PASS.	MIL. GEOGRAPH.	VERSUS.
	Roma.			
I.	Aricia.	XVI.	3 1/5.	1.
II.	Forum Appii.	XX.	4.	3.
	(Iter nocturnum per fossam.)			23.
III. Hora quarta:	Feroniae fanum.			26.
	Tarracina a Foro Appii:	XX.	4.	
IV.	Fundi.	XII.	4 4/5.	34.
	Formiae.	XII.		37.
V.	Sinuessa.	XVIII.		40.
	Villula proxima Ponti Campano.	III.	4 1/5.	45.
VI.	Capua.	XXII.	4 2/5.	47.
VII.	Villa Cocceii super Caudii Cauponas.	XXI.	4 1/5.	50.
VIII.	Beneventum.	XII.	2 2/5.	71.
IX.	Villa prope Trivicum.	(In Itinerariis Trivicum non memoratur.)		79.
X.	Oppidulum, quod versu dicere non est.	XXIV.	4 4/5.	87.
XI.	Canusium.			91.
XII.	Rubi.	XXIV.	4 4/5.	94.
XIII.	Barium.	XXI.	4 1/5.	97.
XIV.	Egnatia.	XXXVII.	7 2/5.	,,
XV.	Brundusium.	XLIV.	8 4/5.	104.

(Nisi forte tacens duas mansiones minus notas iter a Bario ita divisit, ut est in Itinerario Antonini:

XIII.	Barium.		
XIV.	Ad Turres.	XXI.	4 1/5.
XV.	Egnatia.	XVI.	3 1/5.
XVI.	Ad Speluncas.	XX.	4.
XVII.	Brundusium.	XXIV.	4 4/5.)

SATIRA VI.

Non quia, Maecenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te,
Nec quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitarent,

I. Sat. VI. v. 4. *imperitarent*] bS. *imperitarint* c. M.

II. Sat. VI. v. 4. *regionibus* e C1d. F. Ibid. *imperitarint* LCT. *imperitarunt* e Codd. F.

VI. Horatius postquam et familiaritate, quam cum Maecenate habebat, et Luciliano satirarum genere denuo tractato multitudinis in se oculos converterat, fieri non potuit, quin, cum nonnisi perquam pauci aut ipsum aut Maecenatis in eum animum accuratius introspicerent, a plurimis unus ex volgaribus illis fortunae filiis haberetur, quales post civilium conversionum turbas et in hac nobilissimarum familiarum ruina a civitatis dominis aut oppressarum aut opibus destitutarum amplo numero exorti erant, et qui prava ambitione malaque sedulitate in familiaritatem Maecenatis irrepsisset, ut honores et opes venaretur. Atque adversus hanc ipsam sinistram de se suspicionem et hominum aut ignorantiam aut malevolentiam haec satira conscripta esse nobis videtur. Generosus enim poëta virtutis suae sibi conscius et sapientium praeceptis iam a teneris annis honorum ac divitiarum inanem gloriam spernere edoctus hoc et Maecenati suo et sibimet ipsi debuit, ut civibus suis demonstraret, qua ratione Maecenatis amicitiam sibi conciliasset, et quam minime ea ad splendida in re publica munera captanda abuti vellet. Etiam hoc prudentissime fecit, quod ad Maecenatem potissimum hanc satiram scripsit. Ita enim et omnibus quae narrat eo certiorem fidem conciliat, et nimiam summi amici laudationem, in quam alioquin aberrare poterat, felicissime effugit. Zell ex Heind. (Scripta videtur a. u. c. 718.)

1—6. *Lydorum*] Ex antiqua fama (Herod. 1, 94.) refutata a Dionys. Halic. 1. p. 21. Lydi duce Tyrrheno, Atyis regis filio, in Italiam cum transmigrassent, ibi *Τυῤῥηνῶν* s. Tyrrhenorum nomine Etruriam incoluerunt. — *Incoluit*] ἀορίστως· «quotquot olim immigrarunt et per nepotum seriem adhuc incolunt, sive in ipsa Etruria manserunt, sive Romam se contulerunt, ut praeter Cilnios Caecinae, Spurinnae» cet. — *avus maternus*] Singulari more Tusci

Ut plerique solent, naso suspendis adunco
Ignotos ut me libertino patre natum.
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus; persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum
Multos saepe viros nullis maioribus ortos
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos;
Contra Laevinum, Valeri genus, unde superbus

I. v. 6. *aut me* c. *aut me* superscr. *ut* S. *aut* ex correctione b. v. 8. *vere* superscr. *recte* S.

IV. Sat. VI. v. 5. *acuto* Cod. Coll. Trin. Cfr. Sat. 1, 3, 29.

metronymicis frequentius etiam utebantur quam patronymicis, ut apparet ex multis Inscriptt. Etruscis, in primis ex bilingui apud Vermigliolium Opuscc. IV. p. 51. *CVINTE. ZENTI. ARNTNAL* = *Q. SENTIVS. L. F. ARRIA. NATVS.* Loquitur non de Cilniis Romanis, quorum nemo unquam consul fuit aut exercitus duxit, sed de horum maioribus, qui Lucumones (principes) Arretii fuerunt. (Liv. 10, 3. Sil. Ital. 7, 29: *Cilnius, Arreti Tyrrhenis ortus in oris, Clarum nomen erat.*) — *magnis legionibus*] «exercitibus»; *magnis* autem, (in quo haeserunt, quod omnes legiones pares essent;) ut in versu Saturnio in Acilii Glabrionis tabula apud Atilium Fortunatianum p. 2680. P.: *Fundit, fugat, prosternit m a x i m a s legiones:* quod exemplum sufficit ad refutandam Wakefieldii et Feae coni. confirmatam a Cld. Feae: *regionibus.* Quid, quod praefuisse illos magnis exercitibus potentiae imaginem magis efficacem praebet propter res in bellis gestas, quae nobis hoc legentibus obversentur necesse est, quam alterum? Similis color est Lucr. 3, 1040: (reges) *magnis qui gentibus imperitarunt.* — *imperitarent*] Imperfectum h. l. aptius quam perfectum coni. (perf. indic. prorsus reiiciendum est:) consociari videtur cum perf. *fuit*, eadem constr. atque apud Sal. Cat. 23: *Fuere ea tempestate, qui dicerent.* — *naso suspendis*] Cfr. Sat. 2, 8, 64. Est «naso corrugato» cum fastidio et contemptu irridere, subsannare, μυκτηρίζειν, σιλλαίνειν. Plin. H. N. 11, 37, 59: *Novi mores subdolae irrisioni dicavere nasum.* — *ignotos*] «ignobiles», ut v. 24.

7—17. *Cum referre*] Minus apposite haec nonnulli cum praecedd. iungunt, cum protasis sit sequentium et *cum* cum indic. retineat temporis significat.: «Tum, cum (ut semper facis) referre negas, vere tibi persuades, recte hoc sentis.» — *dum ingenuus*] Haec unica est exceptio; scilicet servos, ne manumissos quidem, ut sibi pares amicos tractare non poterat, quod iam contra erat in libertini filio. Proprie v. *ingenuus* acci-

Tarquinius regno pulsus fuit, unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Iudice, quo nosti, populo, qui stultus honores
Saepe dat indignis et famae servit ineptus,
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
Nos facere a volgo longe longeque remotos?
Namque esto, populus Laevino mallet honorem

I. v. 13. *fugit* superscr. *fuit* bS. (Habet *fuit* c.) v. 14. *pretii* in rasura b. (v. 15. Habent *quo* bSc.)

II. v. 13. *fugit* F. v. 15. *quem nosti* LT. *quo nosti?* C. v. 18. *longe lateque* LT.

III. Sat. VI. v. 13. *fugit* v. 18. *Vos* coni.

piendum arbitror, non cum aliis de liberali cultu vel de morum probitate; hic enim de hominum natalibus dumtaxat loquitur. Cfr. Suet. Octav. 74: *Valerius Messala tradit, neminem unquam libertinorum adhibitum ab Augusto coenae, excepto Mena, sed asserto in ingenuitatem.* — *Tulli*] Liv. 4, 3: *En unquam creditis fando auditum esse — Servium Tullium, captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ingenio et virtute regnum tenuisse?* — *Contra*] «probe nosti»; id quod eliciendum est ex vv. *persuades tibi vere.* — *Laevinum*] «Hic P. Valerius Laevinus adeo foedis ac proiectis in omnem turpitudinem moribus vixit, ut provehi non potuerit ultra quaesturae dignitatem.» PORPH. — *unde*] «a quo Valerio Puplicola, ut: *genus unde Latinum.*» SCHOL. — *pulsus fuit*] Praesens *fugit* hic, ubi non narratur res ipsa, vix locum habet, etsi saepe iunguntur *pulsus fugit* (v. Bentl.); sed hoc dicit: «et pulsus est et postea in perpetuum exsul mansit.» — *unius assis*] Construe: *non unquam pluris pretio unius assis licuisse*, aestimatum esse veluti in licitatione s. auctione; *es sei nie mehr als ein Heller auf ihn geboten worden.* — *notante*] »ignominiose de eo iudicante,» ut censor *notat*, quem senatu movet. — *iudice, quo nosti*] Attractio etiam Graecis usitata ut Terent. Heautont. 1, 1, 35: *hac quidem causa, qua dixi tibi.* Liv. 1, 29: *raptim quibus quisque poterat elatis.* — *titulis*] inscriptionibus statuarum ac monumentorum honorariorum sepulchraliumque. De *imaginibus* cereis virorum curuli magistratu functorum, quae in armariis atriorum collocabantur, vide Polyb. 6, 53.

18—23. *Nos facere*] «Quodsi populus de petitorum dignitate recte interdum iudicat, interdum prave, nonne nos, qui rectius volgo sentire merito nobis videmur, semper verum iudicium de hominibus in nostram amicitiam admittendis aut ex ea excludendis ferre debebimus, longe remoti ab inconstantia illa, quam in popello iam reprehendi (vv. 15—17.)? Namque perfacile fieri

Quam Decio mandare novo, censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus:
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
Sed fulgente trahit constrictos Gloria curru
Non minus ignotos generosis. Quo tibi, Tilli,
Sumere depositum clavum fierique tribuno?
Invidia accrevit, privato quae minor esset.

I. v. 23. *trahat* superscr. *i* S. v. 24. *tilli* superscr. *tulli* S. (*Tilli* firmant bc.) v. 26. *minor* superscr. *minus* S.

II. v. 24. *Tulli* LCT.

potest, ut et populus nobilem indignum, qualem nosti Laevinum, honoribus oneret, repulsa notet alterum Decium, virum optimum, sed novum, et censor aliquis nimis severus, qualem fuisse Appium recordamur, nullam aliam ob causam, nisi quod libertino patre nati simus, me aliumve meae condicionis hominem senatu moveat: iudicium ad primum aspectum iniquum, quo nos in seligendis amicis nunquam utemur: quamquam, ultro enim fatebor, hoc fortasse vel merito faceret ille, quatenus ei senatoria dignitas natalibus meis parum convenire videretur: sed tamen, si eam, ut permulti nunc, unquam adeptus essem, secutus ego quoque forem impetum illum ambitionis, qui quam plurimos et ignobiles et generosos inanis gloriae cupidissimos reddere solet: nec prorsus igitur vacarem culpa, quam iusta invidiae poena semper consequitur, quemadmodum videre licet in Tillio.» Sic cohaerent sententiae non sine grata negligentia laxius compositae. — *Vos facere* Bentleius necessarium putabat, ne superbum et gloriosum se monstraret poëta, explicabatque: *vos, Caesares, Maecenates, Polliones, Messalas:* verum, quod ad iudicii rectitudinem attineret philosophia stabilitam, quidni se Maecenati consociarit? — *longe longeque*] Modus superlativum exprimendi etiam apud Cic. de Finn. 2, 21., quem servarunt Itali. Absurda est altera lectio *longe lateque* propter ipsum v. *remotos*, quod latitudinis sensum respuit, cum contra recte dicatur *longe lateque patere, spargi, diffundi.* — *Decio*] P. Decius Mus, homo *novus*, primus e Deciis consul fuit et in bello cum Latinis pro legionibus Romanis dis inferis sese devovit a. u. c. 414. Liv. 8, 9. — *Appius*] Appius Claudius Pulcher, P. Clodii frater, de quo Caelius ad Fam. 8, 14: *persuasum est ei censuram lomentum aut nitrum esse. Errare mihi videtur. Nam sordes eluere volt; venas sibi omnes et viscera aperit.* — *Vel merito*] εἰκότως. Scite hoc versiculo significat, se prorsus abhorrere ab honoribus Maecenatis favore captandis. — *in propria · pelle*] «Ex proverbio sumptum est in eos, qui

Nam ut quisque insanus nigris medium impediit crus
Pellibus et latum demisit pectore clavum,
Audit continuo: Quis homo hic est? quo patre natus?
Ut si qui aegrotet quo morbo Barrus, haberi
Ut cupiat formosus, eat quacunque, puellis
Iniiciat curam quaerendi singula, quali

I. v. 27. *impediet* Sc. (non b.) v. 29. *hic est? quo patre natus*] bc. Item S. sed: *natust. hic aut quo patre natus?* M. v. 31. *Et cupiat* bSc.

II. v. 29. *hic? et quo* F. v. 30. *Et cupiat* CT.

III. v. 29. *hic aut quo* e Codd.

mediocritatis suae obliti maiora se ipsis appetunt, quos non contineri intra pelliculam dicimus.» Porph. Nos in alia re simili figura: *ich möchte aus der Haut fahren!* Martial. 3, 16: de cerdone arrogante: *te, mihi crede, memento Nunc in pellicula, cerdo, tenere tua.* (Alia, sed vix probanda, est interpretatio nuper praeeunte alio Scholio rursus prolata: «Cum antiquitus in lautiore supellectili haberentur *lectuli Punicani haedinis pelliculis strati* (Cic. pro Mur. 36.), quibus tenuioris sortis homines carerent, usus loquendi a plebe profectus tenuit, ut, quibus pelles eiusmodi non sternerentur, hi in sua pelle cubare dicerentur.») — *Sed fulgente*] Versus heroicus. Gloriae velut deae currus tribuitur, ut Victoriae a Simonide Anal. Br. I. p. 137: *Εὐδόξου Νίκας ἀγλαὸν ἅρμ' ἐπέβης.* Cfr. ad Epp. 2, 1, 177.

24—37. *Tilli*] «Tillius hic senatu motus est a Caesare quasi Pompeianus; occiso vero Caesare recepit latum iterum clavum, id est, senatoriam dignitatem, et tribunus militum factus est.» Comm. Cruq. Frater fuit fortasse Tillii Cimbri, Caesaris interfectoris. *Tribuni* autem *militum quattuor legionibus primis* (Fragm. legis Serviliae ed. Klenze p. 3 et 11. Cic. pro Cluent. 54.) habebant ius lati clavi. Hinc Suet. Domit. 10: *tribunus laticlavius.* — *ut*] «ex quo tempore, simulac.» — *nigris - - Pellibus*] corrigiis quattuor, ex nigra aluta, quibus medio in crure ligati erant senatorum calcei albi vel purpurei, addita lunula eburnea circa talum. — *Quis homo hic est? quo patre natus?*] Haec lectio Codd. meorum sermonem identidem ista quaerentium melius exprimere videtur quam reliquae. Eandem praetulit etiam Heindorf. — *aegrotet*] de morbo, perturbatione animi, ut *νοσεῖν.* — *Barrus*] Cfr. Sat. 1, 4, 110., homo, antequam *inops* fieret, formae studio immodice deditus et adulterarum sectator. «Barrus moechus fuit, propter incestum Aemiliae, virginis Vestalis, condemnatus.» (?) Comm. Cruq. — *Ut cupiat*] «ita ut cet.» Hac lect. accuratius significatur, quo morbo laborarit Barrus quam altera *et;* quod qui praeferunt explicandi

Sit facie, sura, quali pede, dente, capillo:
Sic qui promittit cives, urbem sibi curae,
Imperium fore et Italiam et delubra deorum,
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnes mortales curare et quaerere cogit.
Tune Syri, Damae aut Dionysi filius, audes
Deiicere e saxo cives aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu post me sedet uno;
Namque est ille, pater quod erat meus. Hoc tibi Paullus
Et Messala videris? At hic, si plostra ducenta
Concurrantque Foro tria funera, magna sonabit

I. v. 35. *Italiam delubra* bSc. v. 37. *cogat* superscr. *it* b. *cogat* c. v. 39. *Deicere de* c.

II. v. 35. *Italiam, delubra* F.

particulam dicunt. — *sura, quali pede*] Alii distinguunt, *sura quali, pede*, contra vim caesurae. — *promittit*] «dum candidatus honores petit, quae sequuntur promittit civibus suis.» Vides Horatium etiamtunc loqui velut vetere re publica. — *ignota matre*] Sic Atia, M. Atii Balbi Aricini filia, mater Caesaris Octaviani, huic tamquam femina obscurae originis obiiciebatur a M. Antonio. Cic. Phil. 3, 6, 16. — *cogit*] «aliter facere vix possunt, quin quaerant.»

38—44. *Tune*] inquit aliquis ex populo. — *Syrus* autem, *Dama, Dionysius*, solita servorum nomina. — *Deiicere e saxo*] Tarpeio, vel ut triumvir capitalis, vel potius tribunus pl. Supplicium autem illud non prorsus insolitum etiamtunc fuisse, monstrat exemplum P. Dolabellae, qui a. u. c. 710. homines perditos ac seditiosos, liberos de saxo Tarpeio deiici, servos in crucem agi iussit. Cic. ad Att. 14, 15. — *Cadmo*] «Cadmus dicitur eo tempore fuisse carnifex notae crudelitatis.» Schol. — *Novius*] Novius Niger quaestor circiter a. u. c. 691., quem nonnulli huc trahunt, sane ab Horatiano diversus est. Hoc dicit: «At ego saltem minus obscuro loco ortus sum quam Novius, collega meus in tribunatu; ego libertinus sum, ille libertus.» Incertum autem remanet, utrum vv. significent: «Ego, postquam senator factus sum, sedeo in orchestra, ille libertus, eques nunc Romanus, in quattuordecim gradibus, lege Roscia equestri ordini assignatis:» an: «Ego eques Ro. sedeo in XIV., ille inter populum:» an denique, ut explicat Comm. Cruq.: «in XIV. sedet uno gradu post me, id est, inferiore.» Eiusmodi autem terrae filii, homines prorupti atque audaces, Sasernae, Decidius Saxa, Volusienus, per Caesarem ad senatoriam dignitatem pervene-

Cornua quod vincatque tubas; saltem tenet hoc nos.
Nunc ad me redeo libertino patre natum:
Quem rodunt omnes libertino patre natum,
Nunc, quia sum tibi, Maecenas, convictor; at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est; quia non ut forsit honorem
Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum,
Praesertim cautum dignos assumere, prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc

I. v. 44. Nostrae lect. superscr.: *saltem hoc iuvat et nos* S. v. 47. *sum tibi*] b. *sim tibi* Sc. M. v. 49. *forsan* Sc. (non b.)

II. v. 47. *Maecenas, tibi sim* LCT. cum (Cod. Berol. et) Aldo, qui sic caesurae satisfacere voluit. *sim tibi, Maecenas* F.

IV. v. 46. *omnes: libertino patre natus Nunc* C3dd. prob. Torrentio.

rant, qua de re saepe conqueritur Cicero in Philippicis. His sordibus (Orcinos volgus vocabat:) postea Octavianus ordinem amplissimum purgavit. Suet. Oct. 35. — *Hoc tibi*] tribuno respondet Horatius populi verbis, cui hoc v. et v. 44. sese aggregat: «Verum propterea noli te aequiparare Aemiliis Paullis, Valeriis Messalis, viris nobilissimis.» — *plostra*] Construe: «Si foro concurrant plaustra ducenta triaque funera cum suis cornicinibus ac tubicinibus, unde oritur maxima turba et strepitus immanis.» — *foro*] ubi habebantur laudationes funebres; cremabantur mortui in Campo Martio. — *magna sonabit*] Sic iunge; non *magna cornua*. Sat. 1, 4, 43: *os magna sonaturum*. Iuven. 7, 108: *Ipsi magna sonant*. Val. Flacc. 3, 198: *Opheltem vana sonantem*. — *saltem tenet*] «Novius saltem propter vociferandi facultatem *nobis* placet.» Loquitur ex popelli persona, quem rursus salse deridet, quod interdum tantum propter Stentoream vocem hunc illumve hominem nequam ad summos honores evehere soleat.

46—64. *libertino patre natum*] Repetitio haec, quae sine causa Torrentio visa est frigida et inepta, significat propter hoc unum se ab invidis continuo carpi, quod humili loco ortus nunc sit Maecenatis amicus, antea (a. u. c. 712.) Bruto duce tribunus militaris. — *qua sum tibi*] Propter sequens v. *pareret* multi scripserunt *sim*; sed diversa propositionum ratio satis designatur diversis particulis *quia* - - *quod*. — *forsit*] hanc formam, cuius praeter h. l. nullum certum exemplum exstat (v. Hand Turs. II. p.713.), agnoscit iam Priscianus p.1015. P.—*ambitione procul*] πόῤῥω ὄντας. Alii ad Maecenatem referunt, qui remotus fuerit ab ambitione in caute deligendis amicis. Sed hic ἐπίθετον *prava* haud ni-

Me possim, casu quod te sortitus amicum;
Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram, singultim pauca locutus,
Infans namque pudor prohibebat plura profari,
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed, quod eram, narro. Respondes, ut tuus est mos,
Pauca: abeo; et revocas nono post mense iubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,

I. v. 53. *possim* superscr. *u* bS. (v. 54. Habent *mihi te* bSc.) v. 55. *Varus* b. (non Sc.)

II. v. 53. *possum* LCTF.

III. v. 53. *possunt* duce Comm. Cruq., sicque Ed. Zarott. v. 54. *tibi me* e C1d. et ex Comm. Cruq.: *me tibi*.

mis urbanum esset. — *non hoc*] «non propter hoc, quod casu cet.; id quod alii forsitan sufficeret; sed ego, quod longe praestat, certo consilio ac iudicio tuo in tuam perveni familiaritatem.» — *possim*] Facilius modestior hic modus in indicativum mutari potuit quam contra. Bentleii lectiones ductae sunt ex Comm. Cruq.: «Non idcirco me felicem nominare *debent*, quod casu aliquo aut fortunae beneficio tibi sim factus amicus; cum nulla fors *me tibi* obtulerit, sed amicorum et virorum bonorum commendatio, qui me noverant.» Miro casu *possunt* habet Ed. Mediol. 1486. («*Felicem dicere non ob hoc me possum* ego, quia non est factum casu; *non possim* iure ego, etsi velim; *non possunt* invidi; *non possit* (Cuningh.) quivis.» Gesn.) *tibi me* unus Th. Ruddimanni Codex praebuit Bentleio, qui hoc quasi modestius praetulit: «sed aeque calumniae opportunum et magis fortasse est *tibi me*, quasi vero magnum munus fortunae esset obesulus poëta oblatus divinitus Maecenati.» Gesn. — *singultim*] per intervalla ac voce identidem repressa. — *Infans - pudor*] «elinguis, qui omni loquacitate abstinet.» — *Non ego*] «Sane non poteram verba facere de clara origine et de latifundiis a me possessis, sed aperte dixi me libertini filium post pugnam Philippensem paternum fundum amisisse.» (Epp. 2, 2, 49.) — *circum -- vectari*] *auf den Fluren umherreiten.* Sic Plaut. Rud. 4, 2, 27: *Oppida circum vectabor.* — *Satureiano - - caballo*] *Saturium*, Horatio *Satureium*, teste Stephano Byz. in v. Σατύριον· χώρα πλησίον Τάραντος, τὸ ἐθνικὸν Σατυρῖνος καὶ Σατύριος. Memora-

Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre praeclaro, sed vita et pectore puro.
Atqui si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta, velut si
Egregio inspersos reprehendas corpore naevos,
Si neque avaritiam neque sordes aut mala lustra
Obiiciet vere quisquam mihi, purus et insons,
Ut me collaudem, si et vivo carus amicis;
Causa fuit pater his, qui macro pauper agello
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni

I. v. 64. *vitae pectore* in rasura b. v. 66. *alioquin* bS. v. 67. *insparsos* b. v. 68. *ac mala* bSc.

II. v. 67. *reprendas* LCT. v. 68. *ac mala* LT. *nec mala* C. ex Cod. Bland. v. 70. *si vivo et* LC. (non TF.)

III. v. 67. *reprendas*

tur iam in oraculo Phalantho dato apud Strab. 6, 2: *Σατύριόν τοι δῶκα Τάραντά τε πίονα δῆμον Οἰκῆσαι.* Videtur fuisse campus amoenus ac fertilis iuxta Tarentum, ubi procedente tempore conditum est oppidum hodie *Saturo* dictum, (media longa propter accentum Graecum) unde iam Servius ad Ge. 2, 197: *Tarentum et Saturium vicinae sunt Calabriae civitates.* Nota etiam sonum horum vocc. *Satureiano caballo*, qui nos admonet *stloppi* Persiani augetque loci festivitatem. — *nono post mense*] Scilicet Bruti tribunum accuratius perspicere voluit Maecenas atque clam experiri, utrum ei fidendum esset necne. Praeterea significat semet ipsum patienter exspectasse, donec rursus admitteretur, neque vero solitis adulatorum artibus aditum expugnasse. — *turpi - - honestum*] gen. masc. — *sed vita*] «sed patre, quod ad vitam et animum spectat, integro et culpa carente.»

68—74. *neque - neque - aut*] Sic Od. 3, 12, 1. 3, 23, 5. Sat. 1, 9, 31. 2, 1, 15. 2, 2, 22. — *lustra*] *occulta loca* (Plaut. Curc. 4, 2, 21.) lupanaria, fornices, adolescentium perditorum receptacula, qui ibi non solum libidini satisfaciebant, sed etiam heluabantur. Propter hanc *ἀσέλγειαν* potissimum utitur *ἐπιθέτῳ mala.* — *his*] «harum rerum, harum virtutum.» Acron. — *Flavi*] «Videlicet hunc Flavium cathedrarum doctorem fuisse.» Porph. Toto loco significat Venusiae non tam litteras quam arithmeticen, utpote ad vitam civilem praeter ceteras artes necessariam, doceri solitam esse. — *magni - pueri*] «quos quodammodo suspiciebant municipes ideo, quod orti erant e centurionibus, ut in

Quo pueri magnis e centurionibus orti,
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant octonis referentes Idibus aera;
Sed puerum est ausus Romam portare docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos. Vestem servosque sequentes,
In magno ut populo, si qui vidisset, avita
Ex re praeberi sumptus mihi crederet illos.

I. v. 79. *si quis* S. (non bc.)

II. v. 79. *si quis* LCTF.

oppidulo illo, claris atque illustribus.» — *suspensi*] «ἐξηρτημένοι, qui sibi suspendebant laevo brachio *loculos*, capsas calculorum, quibus utebantur in conficiendis rationibus a ludi magistro propositis.» Hunc vers. festive repetit Epp. 1, 1, 56. — *tabulam*] «calculatoriam, in qua et characteres arithmeticos notabant et calculos ordinare discebant.» Comm. Cruq. (*Rechenbret.)*

75. *Ibant octonis*] «Singulis Idibus magistro afferebant menstruam mercedem, τὸ δίδακτρον.» Pro *singulis* dixit *octonis*, quia Idus omnes in octavum post Nonas diem incidunt, sive, ut ait Lambinus, Iduum dies sunt octo. — *referentes;* «singulis mensibus ex more rursus ferentes;» nisi vero explicare praestat: «pro opera in arithmetica ceterisque elementis docendis collocata ferentes praeceptori.» Haec autem simplicissima est interpretatio loci admodum controversi. Qui exposuerunt: «quaestiones arithmeticas a Flavio propositas vel de fenore certarum summarum menstruo, vel de fenore octonorum mensium octavi mensis Idibus solvendo,» pro interpretatione v. *aera* sane afferre poterant Cic. Hort. apud Non. 3, 18: *Quid tu, inquam, soles, cum rationem a dispensatore accipis, si aera singula probasti, summam, quae ex his confecta sit, non probare?* neque tamen constructionem vv. *octonis Idibus* et *referentes* satis expediverunt: (dicunt *o. I.* esse dativum, cum tamen naturalis constructio unice sit *Ibant octonis Idibus:)* neque animadverterunt, tale exemplum fenebre, si vel bis terve a ludi magistro proponi poterat, non tamen eiusmodi esse, ut omnem ratiocinandi artem significare possit.

76—80. *est ausus*] «etsi pauperior, neque aliorum reprehensionem reformidans;» id quod alius eiusdem fortunae vix unquam fecisset. — *Artes*] liberales, rhetoricam, poësin, philosophiam. — *doceat*] «per magistros docendos curet.» — *In magno ut populo*] «quatenus id fieri poterat in tanta hominum aliud agentium multitudine, in qua etiam melius vestiti veluti latent atque in paucorum oculos incurrunt.» Eadem constructione, etsi significatu paullum diverso, Ovid. Trist. 1, 1, 17: *Si quis, ut*

Ipse mihi custos incorruptissimus omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum,
Qui primus virtutis honos, servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi:
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Si praeco parvas aut, ut fuit ipse, coactor
Mercedes sequerer; neque ego essem questus: at hoc nunc

I. v. 83. *servavit* superscr. *servabat* c. v. 87. *ad hoc* bc. (non S.)
II. v. 87. *ob hoc* LCT.
III. v. 87. *ad haec* e Codd.

in populo, (fieri solet) *nostri non immemor illic.* Tacit. Hist. 1, 8: *Hic quidem Romae, tamquam in tanta multitudine, habitus animorum fuit.* Alii minus apposite construunt: «*ut si qui in magno populo* (ut Virg. Aen. 1, 148: *Ac veluti magno in populo si forte coorta est seditio:*) in hominum turba atque concursu *me vidisset.*» Non enim recte connexae essent sententiae: «Pater me docendum curavit artes, ut si qui vestem vidisset» cet. Alii denique item contra Horatii mentem: «ut in magno populo sive in magna urbe fieri debet, ne quis vel contemnatur vel solus sine pedisequis ambulans in periculum aliquod incurrat.» — *avita*] id quod in liberti filio, qui avum non habebat ex ingenuorum opinione, fieri proprie non poterat. Hoc autem dicit: «Omnes me hominis locupletis filium esse facile credidissent.» — *crederet*] «cum nos *vidisset*, tunc ipsum *crederet*,» pro quo tempore nos utimur plusquamperfecto.

81—84. *Ipse*] non servus paedagogus. — *pudicum - - ab omni*] «prae pudore abstinentem.» — *honos*] «quod primum decus est adolescentium, qui aliis virtutibus noti atque honorati vix esse possunt quam pudore et pudicitia.» — *opprobrio*] «adeo ut (quod tunc rarissimum erat:) nemo unquam me laesisse pudicitiam criminatus sit.»

85—88. *Nec timuit*] «Consilium patris cum esset, ut ego altiorem gradum in civitate ascenderem, quam ipse tenuerat, idcirco summam curam collocavit in me optime educando, ut ne quisquam unquam dicere posset, ego si intra paternam condicionem mansissem, paternae negligentiae hanc culpam esse; omnes enim merito mihimet ipsi hoc vitio vertissent.» — *coactor*] exactionum (Suet. Vit. Hor. init.), quas pro publicanorum aliqua societate curabat. Sunt qui contendant Horatium patrem Romae, non Venusiae coactorem egisse: sic enim unice explicari posse, quomodo ibi se cum filio tam laute sustentarit; quasi vero non, cum Venusiae coactor esset, modicas sibi facultates parare potuerit, quarum fructibus in Urbe vitam toleraret. — *questus*] «nec ego, si praeco aut coactor ipse quoque factus essem, hoc patris

Laus illi debetur et a me gratia maior.
Nil me poeniteat sanum patris huius; eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio: nam si natura iuberet
A certis annis aevum remeare peractum
Atque alios legere, ad fastum quoscunque parentes
Optaret sibi quisque: meis contentus honestos
Fascibus et sellis nollem mihi sumere, demens
Iudicio volgi, sanus fortasse tuo, quod
Nollem onus haud unquam solitus portare molestum.

I. v. 96. *honustos* S. (*onustos* Codd. aliq.)
II. v. 97. *nolim* T.

negligentiae tribuere potuissem.» — *at hoc*] «At propterea tanto maiorem illi debeo gratiam, quod me melius quam condicioni suae conveniebat, educandum curavit.» Lectiones *ad hoc, ad haec, ob hoc* ortae sunt ex *hoc* non satis intellecto.

89—100. *Nil me*] «quamdiu certe sanus ero, nunquam parum mihi felix videri potero, quod tali natus sim patre.» — *dolo*] Ut apud ICtos, «culpa.» — *aevum remeare*] «vitam denuo incipere.» — *ad fastum*] «secundum fastum, pro fastu suo parentes, quibus glorietur.» Iunge autem cum v. *optaret*, non cum v. *legere*, quemadmodum aliis placuit. — *Optaret*] «libera optione sibi sumeret.» — *honestos*] «honoratos curulibus magistratibus, consulares et praetorios.» Comm. Cr. Plaut. Capt. 2, 3, 32: *Qui me honore honestiorem semper fecit et facit.* — *fortasse tuo*] «Egregie hoc dixit, quia Maecenas eques Romanus permansit, contempto senatorio ordine.» Acr. — *salutandi plures*] Explicat Heindorfius: «salutatores plures accipiendi.» Vix recte: nam memoranda sane erat longe maior molestia alios salutandi; et qui maiores honores appetebant, etiam cum senatores, aediles, praetores essent, suffragiorum et ambitionis causa primores civitatis salutare necesse habebant. Ita L. Vargunteius senator et C. Cornelius, eques Ro., sicuti salutatum introire ad Ciceronem volebant, ut eum occiderent. Sal. Cat. 28. Festive Manilius 5, 64: (salutator strenuus ac sollers) *Instar erit populi totaque habitabit in Urbe Limina pervolitans, unumque per omnia verbum Mane salutandi portans communis amicus.*

102—109. *peregreve*] *ve* colliquescit cum versu seq. — *calones*] «viliores servi.» Gloss. h. l. equi-

Nam mihi continuo maior quaerenda foret res
Atque salutandi plures; ducendus et unus
Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve
Exirem; plures calones atque caballi
Pascendi, ducenda petorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo vel si libet usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret atque eques armos;
Obiiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tilli,
Cum Tiburte via praetorem quinque sequuntur
Te pueri lasanum portantes oenophorumque.
Hoc ego commodius quam tu, praeclare senator,
Milibus atque aliis vivo. Quacunque libido est,

I. v. 102. *peregre aut* bSc. v. 108. *secuntur* bc.
II. v. 107. *Tulli* LCT. v. 111. *Multis* LC. (non TF.)

sones. — *petorrita*] vox Gallica, ut *rheda*, *essedum*. Cfr. Gell. 15, 30. Ducunt a *petoar*, *peduar*, quattuor, et *rit*, rota. — *curto*] «curtata cauda.» Schol., cuius tamen moris Britannici aliud vestigium apud Romanos non superest; «castrato» explicat Forcellinus immemor mulos natura sua ad gignendum inhabiles non castrari. Melius explices, ut dicitur *curta supellex*, *curta res*, «vilis, exigui pretii:» non autem «exiguus, macer.» — *Mantica*] «Quia pauperes, cum insident iumentis, post se sarcinas habent.» Acr. «Hoc ex Luciliano illo sumptum est: *Mantica cantherii costas gravitate premebat.*» Porph. — *Tilli*] Tam exiguus comitatus servorum, insuper instrumenta quae nominat portantium, sane sordium signum erat in praetore. Videtur autem idem Tillius, qui notatur v. 25. Qui legunt *Tulli* cogitarunt de M. Tullio M. F. Cicerone, consule suffecto a. u. c. 724., homine tamen non tam sordido quam perditis moribus ac vinolento. Plin. 14, 22. — *Tiburte via*] a porta Esquilina ad Tibur ducente. — *lasanum*] λάσανον, *Nachtstuhl*. — *oenophorum*] *Weinkorb*; quo minorem sumptum faceret, domesticum vinum secum portabat.

110. 111. *senator*] utique et ante praeturam et post eam. — *Milibus atque aliis*] Gen. neutr. respondet v. *hoc*. «Non solum per itinera ego commodius vivo, sed in sexcentis aliis rebus,» quas statim enumerat. Sane contra usum volgarem dixit *milibus aliis* pro *mille aliis*; nam *milia alia* proprie est *andre Tausende*, non *tausend Andre*. Plerique quidem habent pro gen. masc.: «quam tu et mille alii.» Sed inconcinna videtur duplicis comparationis compositio et nimis infinite se cum

Incedo solus; percontor, quanti olus ac far;
Fallacem Circum vespertinumque pererro
Saepe Forum; adsisto divinis; inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum;
Cena ministratur pueris tribus, et lapis albus

II. v. 115. *lachanique* ex Cod. Farnes. L.

mille aliis conferret, in quibus poterant esse cerdones et libitinarii, non addito ἐπιϑέτῳ «longe me opulentioribus:» quod sensit, sed non assecutus est mirus ille Praedikow, edens *Mollibus atque aliis;* nec probabilior est Lambini coni. *Multis a. a.* ex corruptela C1d. *Multibus* (unus Cruquii *Militibus*) ducta et recepta ab Heindorfio.

112—114. *quanti olus*] «animi causa cum propolis colloquor;» non credo, ut voluerunt nonnulli, quo minus deciperetur a servo obsonatore, sed ut mores atque ingenium etiam infimorum hominum observaret. — *Fallacem*] ubi semper multi sunt circulatores, Chaldaei sive mathematici, sortilegi, etiam grassatores et crumenisecae. Ennius apud Cic. de Div. 1. extr.: *Non habeo denique nauci Marsum augurem, Non vicanos haruspices, non de circo astrologos, Non Isiacos coniectores, non interpretes somniûm.* Σαμαρδάκους (ecclesiastica Graecitate) hosce homines appellat Comm. Cruq., id est, ex recentiore Latinorum consuetudine *impostores.* — *vespertinum*] Quo tempore homines splendideoris et negotiis vel civilibus vel feneratoriis implicati iamdudum domum se receperunt neque in foro remanent nisi volgi circuli, quibus illi sese immiscere erubescunt. — *divinis*] «hariolis, sortilegis, interpretibus somniorum:» et quidem delectationis causa; quia horum impudentia ac mendacitas, popelli eos consulentis stupor et credulitas risum ei movebat.

115. 116. *laganique catinum*] id est, «ad coenam frugalissimam.» Nimis frugalem tamen Horatius fecit bonus ille Ouwens Noct. Hag. p. 368: «Dicit quotidie sibi apponi cibum aliquem vilem ac parabilem, ut vel porrum vel cicer vel laganum, non, haec tria simul quotidianam coenam esse.» — *lagani*] «Lagana (λάγανα) sunt placentulae quaedam volgares quasi membranulae compositae, quae cum pipere et liquamine conditae depromi solebant ad coenam moderatam et parabilem.» Comm. Cr. *Plinsen.* Mire idem ille Ouwens p. 408. cum Lambino praeferebat *lachani*, oleris, «quod lagana in catino apponi non consuerint.» — *pueris tribus*] Cum tot servos ministrasse Horatio incredibile videretur criticis nostratibus, talem luxum sane ignorantibus, inciderunt in coniecturas etiam metro contrarias *purus tripus, purus tripes.* Sed quidni tres servos habuerit in familia urbana Horatius, cui

Pocula cum cyatho duo sustinet; adstat echinus
Vilis, cum patera guttus, Campana supellex.
Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod cras
Surgendum sit mane, obeundus Marsya, qui se
Voltum ferre negat Noviorum posse minoris.

I. (v. 117. Ut nos, bSc.)
II. v. 117. *echinus, Vilis cum patera guttus* F.
IV. v. 117. *echino Vilis* Codd. apud Lamb. Item Porphyr. Gesner.

octo Sabinum rus colebant? Sat. 2, 7, 128. — *lapis albus*] «Mensa marmorea, quam vocant Delphicam.» Acr. Probabilius Fea explicat *αἐγγυθήκην*, (Athen. 5, 8.) a Latinis corruptum in *incitegam* (Festus), *basin vasorum collocandorum causa paratam*, ut ait Iavolenus in l. 100. §. 3. ff. de Legat. 3.»

117. 118. *Pocula - duo*] «Delphica (? an *Delphicae* mensae?) vasa semper paria sunt, unde ipse Cicero dixit: *scyphorum paria complura* (Verr. 2, 2, 19.) Agroetius p. 2267. P. *Duo* vel ad vinum et ad aquam puram vel ad vina Graeca et Italica; nam cum his quoque coena frugalis esse poterat. — *cyathus*] ad vinum ex cratere hauriendum. — *echinus*] Plerique explicant vas aereum, in quo calices lavantur, *Spülnapf;* Fea volt esse salinum collato Acrone ad Od. 2, 16, 14. «Echinum dixit vas salis in modum echini marini; alii ampullam vitream, alii lignum dicunt cum uncinis, in quo ponuntur calices, alii ampullam scorteam iuxta illud Lucilii: *echinus Cinnabari infectus.*» Comm. Cr. Melius sane *ἐπίθετον vilis* tribuitur *echino*, cum *guttus cum patera* satis definiantur vv. *Campana supellex*, id est, fictilis ac vilis pretii. Sat. 2, 3, 144: *Campana - trulla.* — *cum patera guttus*] Utrumque ad libationes faciendas. *Qui vinum dabant, ut minutatim funderent, a guttis guttum* (*Kanne* Voss. *Guss* Kirchner.) *appellarunt; qui sumebant minutatim, a sumendo simpulum nominarunt. In huiusce locum e Graecia successit epichysis et cyathus; in sacrificiis remansit guttus et simpulum.* Varro L. L. 5, 26.

120. 121. *Marsya*] «Marsya statua erat pro Rostris, ad quam solebant convenire causidici, qui lites et negotia tractabant et componebant. Locus autem a statua nomen accepit, quod ibi causae agi solebant et vadimonia sisti. Comm. Cr. Serv. ad Aen. 4, 28: «Bacchus apte urbibus libertatis est deus; unde etiam Marsyas eius minister est in civitatibus (in foro positus) libertatis indicium; (qui erecta manu testatur nihil urbi deesse.)» Sicque re vera est in nummo gentis Marciae apud Morell. Tab. I. 7. nondum ab Apolline victus et excoriatus. Ovid. Met. 6, 383. — *Voltum*] «Minor enim Noviorum ad hanc statuam turpissime fenerabatur summo mane, quare iocatur Horatius inquiens, Marsyam alteram habere manum erectam ad depellendum Novios,

Ad quartam iaceo; post hanc vagor; aut ego lecto
Aut scripto, quod me tacitum iuvet, ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Natta lucernis.
Ast ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.

I. v. 126. *fugio rabiosi tempora signi* bSo.
II. v. 126. *fuqio rabiosi tempora signi* LCT.
III. vv. 122. 123. Vide Adnottat.
IV. v. 124. *nacta* Turnebus. v. 126. *nudumque trigonem* Bentl. susp.

quod eorum feneratorum impudentiam non posset sustinere.» C. Cr. Cfr. Beier ad Cic. Off. 2, 25. p. 172. Ut tamen iocus verum salem habeat, fingamus nobis necesse est feneratoris voltum adeo foede distortum, ut Satyrus, etsi ipse quoque deformem habet faciem, ab illo contuendo abhorreat.

122 — 124. *Ad quartam*] nostram fere decimam. «Usque ad hanc in lectulo sum;» (ubi, si lubebat, legere aliquid poterat). — *aut ego*] «post quartam aut *vagor*, sine certo consilio solus incedo,» (ut v. 112., sed h. l. mane ante prandium;) «aut si hoc non placet, prius lego vel scribo aliquid; tum ungor oleo, pila in Campo Martio lusurus, deinde lavor, postea domum redeo ad prandium sumendum, postremo per aliquot horas otior domi.» Tum sequitur reliqua pars diei v. 112. descripta. Aliter distinxit Bentleius, puncto post v. *iuvet* posito, ut sit: «post quartam, cum in lectulo legi aut scripsi aliquid, vagor.» Sed v. *ego* manifesto ad v. *ungor* pertinet. — Mire vv. *lecto* et *scripto* alii exposuerunt *lectito* et *scriptito*, cum sint ablativi absoluti, ut saepe apud Tacitum *audito*, *comperto* cet. — *tacitum*] «meditantem ea, quae legi, de limandis, quae scripsi, cogitantem.» — *fraudatis*] Oleo tam vili et rancido, ut lucernis implendis unice inservire posset, hic se ungebat. — *Natta*] «Notat Nattam quendam tenacissimum et sordidissimum.» Comm. Cr. Ceterum Pinarii Nattae erant patricii ac nobiles. Cic. de Div. 2, 21. Turnebi *nacta* Festo teste significaret fullonem a v. *νάκος*.

126. *fugio Campum lusumque trigonem*] Trigon a *τρίγωνος*, genus pilae minimae, durae et firmo pilo fartae; nomen inde ductum, quod a tribus ludentibus iactabatur et quidem ita dispositis, ut trianguli formam efficerent. Mart. 7, 72: *Sic palmam tibi de trigone nudo Unctae det favor arbiter coronae*, unde orta est Bentleii suspicio *nudumque* a Vossio adoptata. Cum miro casu haec vera lectio adhuc reperta sit in uno dumtaxat Cruquii Cod. Bland. antiquiss. (nam Valartianum nihil moror), suppositis tamen punctis volgataque lectione adnotata: *fugio rabiosi tempora signi*, manifestum hoc signum est, reliquos omnes ad nos propagatos esse ex recensione Critici alicuius, qui versum vel sibi non intellectum vel in exemplari, quo ipse utebatur, evanidum atque oblit-

Pransus non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Haec est
Vita solutorum misera ambitione gravique;
His me consolor victurum suavius, ac si
Quaestor avus, pater atque meus patruusque fuisset.

I. v. 131. *fuissent* bc. (non S.)

II. v. 130. *victurus* LC. (non TF.) v. 131. *fuissent* LCT.

teratum, ita interpolavit iam ante Scholiastas veteres, qui falsam lectionem explicant. Certe adeo hanc commendatam esse fatendum erit in Grammaticorum scholis, ut, vera extrusa, paullatim in omnes codices reciperetur, si cui minus probabile videbitur cunctos praeter illum Bland. ex uno eodemque ἀρχετύπῳ fluxisse. Ex hac vero bis idem languidissime diceret: «Ubi solis aestus me monet ire in balneum, ego, ut consentaneum est, fugio aestum dierum canicularium:» nec vero diceret, quid post unctionem facere consuerit. Praeterea loquitur de vitae suae ratione totum per annum servata, non solum de diebus canicularibus; id quod animadvertens Ouwens N. H. p. 410. volgatam sic explicavit: «relinquo Campum ibique morari devito illo diei tempore, quo solis aestus maxime saevit:» ut *signum* non Sirium significet, sed absolute dicatur pro sole, quemadmodum alibi *sidus*. Ovid. A. A. 1, 723: *aequoris undâ Debet et a radiis sideris esse niger* (nauta.)

127—131. *interpellet*] «prohibeat, non sinat.» — *diem durare*] usque ad coenam. — *Quaestor*] Perquam scite non memorat nisi infimum magistratum, quo sexcenti alii nunquam in honorum cursu longius progressi functi erant neque eius ope filiis nepotibusque ullum splendorem pepererant, etsi ipsis, utpote hominibus novis, honori fuerat. Ridicule contra arrogans fuisset, si praetorem vel adeo consulem pro quaestore posuisset.

SATIRA VII.

Proscripti Regis Rupili pus atque venenum
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.

I. Sat. VII. v. 1. *Rupuli* S. (non bc.) v. 2. *Hibrida* bS. (non c.)

VII. Lepide narrat, quomodo P. Rupilius Rex cum Persio quodam Clazomenis, Ionica urbe, coram M. Bruto, propraetore Asiae, acerrima contentione litigarit, Rupilius insuper acerbissimis conviciis, Persius vilissima utens erga Brutum adulatione. Tandem Persius salse aliquod dictum in adversarium expromit, quod totius historiolae acumen et quasi medullam continet, v. 33. seqq. atque narratiunculae finem imponit. Zell. Horatius tribunus mil. duce Bruto ipse tunc Clazomenis videtur degisse, atque a. u. c. 713. primam hanc suarum satirarum composuisse; perinde etiam iudicandam censemus, id est, haud nimis severe.

1—3. *Regis Rupili*] «P. Rupilius Rex Praenestinus, eques Romanus, a. 702. magister publicanorum, qui in Bithynia vectigalia exigebant, fuerat (Cic. ad Fam. 13, 9, 2.) et postea a civibus Praenestinis in exilium missus, sub P. Attio Varo a. 707. in Africa (non *in Attica*, ut est apud Schol.) stipendia meruerat. A. 711. Romae praetor factus, sed a triumviris Octaviano auctore proscriptus, ad Brutum fugit, a quo in comitum cohortem receptus est. Testibus Scholiastis Horatio ignobilitatem generis saepe exprobravit; quam contumeliam ulturus poëta eum hac satira irrisit, et non solum *Regis* cognomen praeposuit, ut inde v. 35. iocum caperet, sed etiam non sine causa *proscriptum* nominavit, quia ipse non proscriptus, sed sponte sua ad Brutum se contulerat.» Spohn. — *pus*] mordacitas et maledicentia impura ac pestilens. Nos: *Gift und Galle.* Sic Trebellius Lucilii 15, 4: *senium, vomitus, pus.* — *Hybrida*] »Clazomenius enim fuit, patre Asiatico, matre Romana. Civitatem tamen Romanam obtinuerat. Eum igitur ut semiromanum deridet Horatius.« Ex Schol. Plin. 8, 79: *In nullo genere* (quam in suibus) *aeque facilis mixtura cum fero, qualiter natos antiqui* hybridas *vocabant.* Cfr. Martial. 6, 39. — *lippis*] «Adeo ait divolgatum esse, quibus modis insectatus sit Persius Rupilium, ut et in tonstrinis haec et medicinis (tabernis medicorum vulgarium) narrata

Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo atque odio qui posset vincere Regem,
Confidens tumidusque, adeo sermonis amari,
Sisennas, Barros ut equis praecurreret albis.
Ad Regem redeo. Postquam nihil inter utrumque
Convenit: (hoc etenim sunt omnes iure molesti,

I. v. 8. *Varros* c. *Barras* superscr. *o*. S.

II. Sat. VII. v. 7. *tumidus* LC.

IV. Sat. VII. v. 4. *agebat* Servius ad Aen. 4, 345. v. 5. *et iam* Bothii susp.

sint. Fere autem in his officinis otiosi solent considere ac res rumoribus frequentatas fabulis celebrare.» Porphyr. Frequentissimus autem Romae morbus erat lippitudo, qua tentati sane tempus vix aliter fallere poterant nisi confabulando in officina aliqua, ubi ex antiquorum more homines conveniebant, ut nos in thermopoliis. Sic Chariton p. 17: *οἷα δὲ ἀλγῶν ἐπί τινος ἐργαστηρίου καθῆστο*, ubi D'Orville affert Lysiam p. 413: *ἕκαστος ὑμῶν εἴθισται προσφοιτᾶν, ὁ μὲν πρὸς μυροπώλιον, ὁ δὲ πρὸς κουρεῖον κτλ.* Tonsores autem iam apud antiquos propter garrulitatem famosi. Cfr. Plutarch. *περὶ ἀδολ.* 13. — *notum*] «Nec tamen quidquam impedit, quo minus ego quoque rem ridiculam poëtica narratione memoriae tradam.» Ovid. A. A. 1, 681: *Fabula nota quidem, sed non indigna referri.*

4—8. *negotia*] «Erat enim negotiator apud Clazomenas.» Comm. Cruq. Intellige etiam pecunias fenori locatas. — *Durus*] «pervicax et morosus.» — *odio*] «molestia, qua homines afficere solebat, unde omnes eum fastidiebant.» — *Confidens*] Cic. Tusc. 3, 7: *qui fortis est, idem est fidens, quoniam confidens mala consuetudine loquendi in vitio ponitur, ductum verbum a confidendo, quod laudis est.* Lucil. 10, 8: *Improbu', confidens, malus et nequam videatur.* — *tumidus*] *ἀκράχολος*, iracundiâ cum superbia coniunctâ. — *Sisennas, Barros*] Noti tunc scurrae maledici. Cornelius Sisenna senator, cuius acerbum dictum in Augustum memorat Dio Cass. 54, 27. ad a. u. c. 741., vel propter aetatem esse nequit. Baro scurra est apud Sen. Controv. 7. p. 125. Bip. diversus utique, nisi ibi corruptum est nomen. — *equis-albis*] cum hi celerrimi esse crederentur, inde natum hoc proverbium. Sic Plaut. Asin. 2, 2, 12: *Nam si se huic occasioni tempus subterduxerit, Nunquam edepol quadrigis albis indipiscet postea.*

10—18. *Convenit*] «postquam litem amice decidere et conciliari non poterant.» — *hoc etenim*] «Omnes homines *molesti*, difficiles, contentiosi *hoc iure sunt*,

Quo fortes, quibus adversum bellum incidit: inter
Hectora Priamiden, animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors,
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit; duo si discordia vexet inertes,
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco, discedat pigrior, ultro
Muneribus missis), Bruto praetore tenente
Ditem Asiam, Rupili et Persi par pugnat, uti non

I. v. 15. *duo* superscr. *duos* S. (Ibid. Habent *vexet* bSc.) v. 19. *Rupuli* S.

II. v. 15. *verset* F.

III. Sat. VII. v. 15. *verset* e Codd.

IV. v. 11. *adversis* Campenon. coni. Kirchner. Ibid. *Olim Hectora* Bentleii dubia suspicio.

idem ius sibi statuunt, eodem modo agunt, quo *fortes*, fortitudine sibi pares, inter quos certamen singulare oritur. Quod igitur inter duos fortes usu venit, ut ferro inter se decernant, hoc idem hominibus pervicacibus proprium est, ut causam suam summa contentione agant.» Mitscherlich. Minus apposite construxit Heindorf: *Omnes enim, quibus adversum bellum incidit, hoc* (eodem) *iure sunt molesti* (inter se), *quo fortes.* — *adversum bellum*] «acerrimum certamen.» Coni. *adversis* et audax et supervacanea videtur. — *Hectora*] Comparationibus his Homericis per parenthesin insertis ridiculam instituit oppositionem litis per se leviculae, acerrimos pugnatores, quos praedicat, Hectori et Achilli aequiparando. — *inter*] Duplicis huius pr. *inter* usum, in quo haesit Bentleius, exempla praebet Hand Turs. III. p. 409. Cfr. Epp. 1, 2, 11. Liv. 10, 7, 1: *certatum* -- *inter App. Claudium maxime ferunt et inter P. Decium.* Nec multum differt Pind. Nem. 8, 51: *τὰν Ἀδράστου τάν τε Καδμείων ἔριν.* — *Ira-capitalis*] ut *morbus capitalis*, caput, vitam petens, ita ut aliter quam alterius utrius morte finiri non posset. Il. χ, 261: *Ἕκτορ, μή μοι, ἄλαστε, συνημοσύνας ἀγόρευε κτλ.* — *vexet*] verbum de omnibus animi perturbationibus usitatum efficacius etiam quam Bentleii *verset.* — *Glauco*] Apud Homerum quidem minime ignavus comparet, sed tamen non sine quadam *εἰρωνείᾳ* Il. ζ, 234: *Ἔνθ' αὖτε Γλαύκῳ Κρονίδης φρένας ἐξέλετο Ζεὺς, Ὃς πρὸς Τυδείδην Διομήδεα τεύχε' ἄμειβεν, Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.* Est igitur haec quoque ex *παρῳδίαις* illis Homericis, quibus refertus est Lucianus; itaque ridiculi causa dicebant, propter ignaviam Glaucum a Diomede dono

Compositum melius cum Bitho Bacchius. In ius
Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam; ridetur ab omni
Conventu; laudat Brutum laudatque cohortem,
Solem Asiae Brutum appellat, stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege; canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse: ruebat,
Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Praenestinus salso multoque fluenti
Expressa arbusto regerit convicia, durus

I. v. 20. *Compositus* bc. (non S.) v. 21. *concurrunt* bSc. v. 28. *multumque* c. Item S., sed superscr. *to.* Ut nos, b.

II. v. 20. *Compositus* LCT. Ib. *intus* C. v. 28. *multumque* LCT.

III. v. 20. *Compositi* e Cod. Magdel.

illo vitam redemisse. — *missis*] h. l. «oblatis, datis.»

20—27. *Compositum*] «par eiusmodi, ut non compositum melius par sit cum Bitho Bacchius.» *Compositum* autem ad depugnandum. — Porphyr.: «Bithus et Bacchius gladiatores optimi illis temporibus fuerunt, qui cum multos interemissent, commissi inter se mutuis volneribus conciderunt. Et cum eodem tempore mulier, quae septem extulerat, nuberet ei, qui uxores septem amiserat, compertum est epigramma tale...» (Sic Ed. princeps 1481. Epigramma ipsum excidit.) Acr.: «Bithus et Bacchius gladiatorum nomina celebrata apud Suetonium Tranquillum»: (in libris deperditis.) — *procurrunt*] in ius, quasi in campum, ut milites inter se pugnaturi. Altera lectio *concurrunt* minus apposita est ad vv. *in ius.* — *ridetur*] Persius: non impersonaliter, ut volebat Lamb. — *Conventu*] «Corona auditorum in iudiciis.» — *cohortem*] amicorum et comitum Bruti, qui iudices sedebant. — *Solem*] Tumidis metaphoris et ridicula ἀντιθέσει inter stellas salutares et Caniculam agros torrentem utebatur rabula. — *fertur*] «eo loco, ubi, quia praeceps est ripa, torrentis (χειμάῤῥου) impetus est vehementior ideoque in loco periculoso raro arbores caeduntur.» — *salso*] «amaro et maledico.»

28—35. *multoque fluenti*] Persio, dativus. Virg. Ge. 3, 23. *magnumque fluentem Nilum.* Sic de minitante Eurip. Or. 1200: ἣν πολὺς παρῇ. Dem. Phaler. p. 146. Fisch.: καὶ γὰρ μεταφέροντά ἐστι δεινὰ ποιεῖν ὡς τό, «Τῷ Πύθωνι θρασυνομένῳ καὶ πολλῷ ῥέοντι καθ' ὑμῶν οὐχ εἶξα.» (Dem. de Cor. p. 272. R.) Mire Turnebus iunxit *fluenti arbusto.* — *Expressa*] «altissimo clamore ex arbusto, in quo ramis

Vindemiator et invictus, cui saepe viator
Cessisset, magna compellans voce cuculum.
At Graecus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat: Per magnos, Brute, deos te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non
Hunc Regem iugulas? Operum hoc, mihi crede, tuorum est.

I. v. 31. *cucullum* bc. Item S., sed superscr. *cuculum*. (v. 34. Habent *consueris* bSc.)

II. v. 31. *cucullum* LCT. v. 34. *consuesti* F.

III. v. 34. *consuesti* e Cod. Gal. et Ed. Ven. 1490.

coopertus sedet, prolata.» — *regerit*] «respondens ingerit.» — *durus*] ut v. 6. — *Vindemiator*] tetrasyllabum, quasi *vindemjator*, h. l. vineae putator. — *cuculum*] Plin. 18, 66, 2: *XV. diebus primis* (post aequinoctium vernum) *agricolae rapienda sunt ea, quibus peragendis ante aequinoctium non suffecerit, dum sciat inde natum exprobrationem foedam putantium vites per imitationem cantus alitis temporarii, quem cuculum vocant. Dedecus enim habetur opprobriumque meritum, falcem ab illa volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiae sales etiam cum primo vere ludantur.* Similiter Graeci. Aristoph. Eq. 697: *περιεκόκκυσα*. Ergo viator petulanter vindemiatorem cuculum vocat, sed talia tamque acerba et contumeliosa responsa fert, ut nec vires nec tempus habeat ea reddendi, sed fatigatus tandem inani altercatione ad sua negotia abeat, vindemiator victor evadat. Vindemias ipsas Neapolitanas simili modo celebratas esse a vinitoribus monstrat Ambrosius Leo in Antiqq. et Histor. Nolae. 3, 14. Vide Villoisonii Anecd. Gr. II. p. 316. et Iacobs Lectt. Ven. p. 389. — *Italo aceto*] «salibus vere Latinis, aculeatis et mordacibus.» Plaut. Pseud. 2, 4, 49: *Ecquid habet is homo aceti in pectore? Atque acidissimi.* — *consueris*] cum *qui* h. l. idem sit ac *quippe qui*, *ut qui*, praestat coniunctivus, firmatus etiam a meis Codd. — *reges*] Caesarem, ut Tarquinium Superbum L. Iunius Brutus, a quo stirpem ducere volgo putabatur M. Brutus. — *operum - - tuorum*] unum; hoc te dignum est.

SATIRA VIII.

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,
Cum faber incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido: nam fures dextra coërcet
Obscaenoque ruber porrectus ab inguine palus;
Ast importunas volucres in vertice arundo

VIII. Multa cum evidentia narrat, quo ridiculo modo Maecenatis Priapus Esquilinus perterrefecerit veneficas, Canidiam sive Gratidiam, quam, fortasse prius amicam, propter malas artes ac perfidiam, quibus utebatur, singulari odio persequebatur poëta, et Saganam, eius sociam; scite simul immiscentur amici Maecenatis laudes ob restitutam Esquiliis salubritatem. (a. u. c. 721 ?) Artes magicas describunt Theocr. 2. Virg. Ecl. 8. Tibull. 1, 2. Propert. 4, 5. Ovid. Her. 6, 83. Lucan. 6, 430—830.

1—7. *inutile lignum*] «Ad nihil aptum; nam materia eius arboris propter fragilitatem nullis fabricis est apta.» Comm. Cruq. *Σύκινον ξόανον* Priapi habet etiam Theocrit. Ep. 4. Hinc Graeci *σύκινος ἀνήρ*, *συκίνη γνώμη*, *συκίνη ἐπικουρία*. — *faber*] lignarius. *der Meister* Voss. — *Priapus*] deus agrestis Lampsacenorum, inde diu post Homerum atque Hesiodum in Graeciam primum, deinde in Latium invectus, tamquam auctor fertilitatis, in primis hortorum. Poëmatia ridicula et obscoena in eius laudem, quae ad nos pervenerunt ex antiquorum sensu, non ex nostro iudicanda sunt. — *Maluit*] «Cur, ipse nesciebat.» Egregiam in his ipsius dei verbis inesse *εἰρωνείαν* quivis sentit. Priap. 9: *Insulsissima quid puella rides? Non me Praxiteles Scopasve fecit, Nec sum Phidiaca manu politus; sed lignum rude vilicus dolavit Et dixit mihi, Tu Priapus esto.* Propert. 4, 2, 60: (Vertumnus) *Stipes acernus eram properanti falce dolatus.* — *formido*] h. l. prima significatione, *Scheuche.* — *dextra*] qua modo fustem, modo falcem tenebat. Virg. G. 4, 110: *Et custos furum atque avium cum falce saligna Hellespontiaci servet tutela Priapi.* Priap. 63, 9. contra *terribilis deus fuste* appellatur. — *palus*] membrum virile bipedale, minio oblitum, symbolum fecunditatis simplicissimum apud huius cultus repertores. — *arundo*] «arundinum fasciculus vento quassatus

Terret fixa vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis eiecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca.
Hoc miserae plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurrae Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum

I. Sat. VIII. (v. 7. Habent *fixa* bSc.) v. 11. *Pantalabo* Sc. *Plantalabo* b. Ibid. *Momentanoque* S. (non bc.) (v. 12. Habent *in agrum* bSc.)

II. Sat. VIII. v. 7. *fissa* F. coni. v. 12. *in agro* F.

abigit aves.» — *fixa*] Nequaquam propter Propert. 4, 7, 25: *Nec crepuit fissa me propter arundine custos* (qua solebant castigare importunos ostiarii: Petron. c. 134.) leg. *fissa*. Sane etiam haec Priapi arundo *fissa* esse poterat ad maiorem crepitum excitandum, sed unice id dici ad rem pertinebat, ubi *fixa* esset. — *novis - - hortis*] «nuper a Maecenate institutis.» Comm. Cruq. «Antea Esquilina regio sepulcris servorum et miserorum erat dedicata; Maecenas autem considerans aëris salubritatem hortos eo loci instituit.» Porph. ad Epod. 5, 100. Quod Meibomius Maec. p. 174. dicit Octavianum S. P. Q. R. consensu locum eum Maecenati concessisse, mera est hariolatio. Cfr. Nardini *Roma antica*. Ed. Nibby T. I. p. 259. II. p. 15 et 31. Si Scholiastis fides tribuenda est, idem hic locus, de quo Horatius loquitur, fuit cum Puticulis, *loco publico ultra Esquilias, ubi mancipiorum corpora proiiciebantur*. Cfr. Varro L. L. 5, 5. et Festus h. v. Non immerito tamen hac de re dubitat Wielandus.

8—13. *eiecta*] ut vilia, quorum praeter conservos nemo curam gerebat. — *cellis*] miseris mediastinorum cubiculis, plerumque subterraneis. Iam horum cadavera conservi mutuum inter se officium servantes suo ex peculio sepelienda curabant conductis vespillonibus, qui ea *vili arcae* (sandapilae) imposita in Esquilias efferrent ibique vel cremarent vel humarent. — *miserae plebi*] Locus ille non solum servorum, sed etiam hominum prorsus inopum sepulcreto erat destinatus ac propterea (id quod cum acerba irrisione adiicit;) ibi aliquando sepeliendi erant Pantolabus et Nomentanus, decoctores etiamtunc vivi. «Fuit Mallius verna (scurra Comm. Cr.) trans Tiberim ingenuis parentibus natus, qui quia a multis pecuniam mutuam rogabat, Pantolabos est cognominatus.» Porph. De Cassio Nomentano cfr. Sat. 1, 1, 105. 2, 1, 19. 2, 3, 224. Seneca de Vita beata 11. eum cum Apicio iungit. — *Mille pedes*] Ibi quoque cippo incisa erat solita sepulcrorum formula. Cfr. Inscriptt. m. Lat. N. 4557. seqq. — *in fronte*]

Hic dabat:. Heredes monumentum ne sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus atque
Aggere in aprico spatiari, quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum;
Cum mihi non tantum furesque feraeque suetae

I. v. 13. *sequerentur* c. Item b., sed correctum. (v. 14. Habent *Esquiliis* bSc.) (v. 15. Habent *quo* bSc.)

II. v. 14. *Exquiliis* F.

III. Sat. VIII. v. 15. *qua* coni.

IV. Sat. VIII. v. 16. *deformem* Codd. aliq.

alibi *in latitudine* (vide l. l.) id est, viam publicam versus. — *in agrum*] *feldwärts*. Utramque formulam, hanc, et *in agro*, usitatam fuisse puto. *In agro* sane omnibus litteris est Inscr. N. 4379., *in agrum* Petron. 71.; quocirca nihil mutandum videtur. Erat igitur pedum quadratorum 300000, quia multis sepulcris destinatum. In singulorum sepulchris variat numerus pro fastu atque opibus mortuorum. N. 4374. *IN. AG. P. XII. IN. FR. P. XXIV.* N. 4382. *IN. F. P. VII. IN. A. P. VI.* N. 4557. *IN. F. P. XXVI. IN. AG. P. XXXIIS.* Acron recte videtur significare ignotum aliquem hominem inopis plebis servorumque misertum hoc sepulcretum condidisse. — *dabat*] «assignabat.» — *Heredes*] Solita hac formula *H. M. H. N. S.* (*HOC MONVMENTVM HEREDES NON SEQVITVR* omnibus litteris Inscr. N. 4379. Cfr. Inscr. II. p. 461.) cavebant, ne, cum *DIS MANIBVS LOCVS CONSECRATVS* vel *DATVS LEGATVSQVE* esset (Inscr. N. 4351. 4352.), transiret ad heredes neve ab his aliquando vendi posset. Maecenas tamen hanc formulam susque deque habuerat. Dedita autem opera poëta immoratur in hac cippi inscriptione, quo quam tristis antea fuerit Esquiliarum situs significet. Praeterea hic titulus nescio quid habet ridiculi, ubi cogites hominum ibi sepultorum nullos exstitisse heredes.

14—19. *salubribus*] Hinc *Augustus aeger in domo Maecenatis cubabat.* Suet. Oct. 72. — *Aggere*] Tarquinii Superbi, unde prospectus in Esquilias patebat. — *quo*] «in quo, ex quo aggere.» Bentleii coni. *qua* (*in welcher Richtung*) minus apposita videtur. — *tristes - - spectabant*] «Ut inviti per aggerem illum incedebant, quos necessitas aliqua eam in regionem deducebat, sic maesto ossium aspectu nunc remoto libenter ibi deambulant homines.» Nota spondeos in lugubri hoc versu *Albis* cet. — *Cum*] respondet v. *nunc* v. 14. «Etiamnunc», inquit; «postquam triste illud sepulcretum in amoenos, quos custodio, hortos mutatum est, sagae consceleratae molestia me

Hunc vexare locum curae sunt atque labori,
Quantum carminibus quae versant atque venenis
Humanos animos: has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin ossa legant herbasque nocentes.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam pedibus nudis passoque capillo,
Cum Sagana maiore ululantem; pallor utrasque

I. v. 18. *sint* S. (non bc.)

IV. v. 25. *utramque* Kirchneri susp.

afficiunt.» — *feraeque*] volpes puta et *Esquilinae alites*: Epod. 5, 100. — *carminibus*] *ἐπῳδαῖς*. Prop. 4, 4, 31: *magicae cantamina Musae*. — *versant*] «huc illuc impellunt sicque vexant.» *Vexant* tamen ut ex horum vv. perpetua confusione habent Codd. aliq. Feae, hic intolerabile esset propter v. *vexare* v. praeced.

21. 22. *vaga luna*] Virg. Aen. 1, 742: *errantem-lunam*. Sagis autem luna necessaria ad artes suas exercendas. Theocr. 2, 10: *ἀλλά, Σελάνα, Φαῖνε καλόν· τὶν γὰρ ποταείσομαι ἅσυχα, δαῖμον*. — *ossa legant*] «Etiamnunc hic quaerunt ossa in humo relicta, quibus opus habent; nec enim facile aliis ex sepulchris atque columbariis custoditis furari ea sagae possunt.» — *herbasque nocentes*] Macrob. Sat. 5, 19: *Sophoclis tragoedia inscribitur Ῥιζοτόμοι, in qua Medeam describit maleficas herbas secantem, sed aversam, ne vi noxii odoris ipsa interficeretur; et sucum quidem herbarum in cados aeneos refundentem, ipsas autem herbas aeneis falcibus exsecantem. Sophoclis versus hi sunt*: *Ἡ δ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσ' Ὀπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς χαλκέοισι κάδοις δέχεται.* *Et paullo post*: *αἱ δὲ καλυπταὶ Κίσται ῥιζῶν κρύπτουσι τομάς, Ἃς ἥδε βοῶσ', ἀλαλαζομένη, Γυμνὴ χαλκέοις ἤμα δρεπάνοις.*

23 — 29. *Vidi egomet*] Quasi dicat, «Et ut melius mihi credas, ecce nominatim tibi duas recito, quas egomet vidi.» Habent hi versus aliquid tragicae (epicae) descriptionis, ut illi Virgilii (Aen. 3, 623:) *Vidi egomet duo de numero cum corpora nostro* cet. Schol. Ad totam hanc narrationem Iacobs conferri iubet Heliodor. 6, 14. p. 248. Cor. Ex omnibus autem *νεκρομαντείαις* semper maxime mihi placuit Homerus Ulixis animam de rebus Troicis consultans apud Philostr. Her. p. 196. Boiss. et in gemma apud Inghirami Gall. Om. T. VII., ubi manibus tenet velum inter suam et umbrae faciem, ut hanc audiat dumtaxat, non conspiciat. — *nigra*] ut omnia, quae ad res ferales pertinent, furva, atra sunt. Hinc etiam

Fecerat horrendas adspectu. Scalpere terram
Unguibus et pullam divellere mordicus agnam
Coeperunt; cruor in fossam confusus, ut inde
Manes elicerent, animas responsa daturas.
Lanea et effigies erat, altera cerea; maior
Lanea, quae poenis compesceret inferiorem.
Cerea suppliciter stabat, servilibus ut quae

I. v. 32. *utq;* c. (non bS.)

II. v. 29. *Manes elicerent animas, responsa daturas* F. v. 32. *utque* LCT.

agna pulla dilaceratur. Tib. 1, 2, 61. — *Canidiam*] Gratidiam Neapolitanam, de qua Epod. 5 et 17. — *nudis*] Medea apud Ovid. Met. 7, 182: *vestes induta recinctas, Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos.* — *Sagana*] «Haec Sagana liberta fuisse dicitur Pomponii senatoris (feneratoris Acr.), qui a triumviris est proscriptus; habuit autem sororem se natu minorem; idcirco hic *maior* dicitur.» Comm. Cr. — *ululantem*] ὀλολυγμοὶ maxime feminis in sacris tribuuntur. — *Scalpere*] scrobem facturae; efficacior autem hic furor, quam si pala vel marra usae essent. Philostr. Vit. Apoll. 6, 11: Θεοὶ μὲν γὰρ χθόνιοι βόθρους ἀσπάζονται καὶ τὰ ἐν κοίλῃ τῇ γῇ δρώμενα. — *mordicus*] Ut per totam hanc magicorum rituum descriptionem dominatur hyperbole, sic h. l. in primis rem ridiculum in modum exaggerat. — *cruor*] Recordare Ulixis Odyss. λ, 48. Philostr. Her. p. 198: Ἥκιστα γὰρ πρὸς αἵματί τε καὶ βόθροις αἱ ψυχαὶ ψεύδονται. — *confusus*] «omnis est fusus in scrobem.» — *Manes -- animas*] Vix dicendum erat esse hanc appositionem, nisi Fea contra Latinitatem iunxisset: *animas manes*, id est, bonas, alius construxisset, *aut* (dii) *manes elicerent animas.* Tota res autem prorsus consentanea populari illorum temporum superstitioni. Sic Cic. Tusc. 1, 16: *meus amicus Appius* νεκρομαντεῖα *faciebat.*

30—36. *Lanea*] Haec referebat Canidiam, *cerea*, quae vexaretur igneque liquefieret (v. 44.) amatorem infidelem. «Laneae effigies Compitalibus noctu dabantur in compita, tot numero, quot liberos homines precabantur salvos esse. Taceo lanae in nuptiis, in flaminum pileis, in hostiarum infulis, in sepulchris, in expiationibus usum.» Torr. Sic h. l. lanea imago, ac propterea Canidia ipsa libera manebat ab omni malo, quod alia saga adversaria ei intentare poterat. — *servilibus*] «gravissimis verberibus.» Alii distinguunt: *Cerea suppliciter stabat servilibus, ut quae iam peritura, modis;* sed obstat partim versiculi caesura, partim verbo *stabat* sufficit unum ἐπίθετον *suppliciter*. Ad verbi ellipsin cfr. Sat. 1, 1, 28. et

Iam peritura modis. Hecaten vocat altera, saevam
Altera Tisiphonen. Serpentes atque videres
Infernas errare canes, lunamque rubentem,
Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Corvorum atque in me veniat mictum atque cacatum
Iulius et fragilis Pediatia furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto alterna loquentes

I. v. 38. *veniant minctum* (sic) c.

II. v. 34. *Tisiphonem* L. v. 38. *veniant* LC. (non TF.)

IV. v. 33. *altera saevam*, *Altera* distinguit Wetzel, Pottier.

1, 3, 9. — *Serpentes atque*] Hyperbaton ipsum exprimit horum *φαντασμάτων* terribilem confusionem. — *canes*] Stygias, Hecatae comites. Virg. 6, 257: *visaeque canes ululare per umbram Adventante dea.* Male Comm. Cruq. interpretatur: «Furias, quae sunt canes (ministrae) Iovis infernalis.» — *lunamque rubentem*] «Facete Horatius, ut ostenderet Canidiam peiorem et magis abominabilem ceteris veneficis, quibus alias adesse solent Luna, Diana, Trivia sive quocunque nomine vocatur hoc numen, finxit eam propter pudorem sese abscondisse.» D'Orville ad Charit. p. 371. Petronius C. 122: *Parte alia plenos exstinxit Cynthia voltus Et lucem sceleri subduxit.* — *magna - sepulcra*] in quibus haeserunt Interpretes, sunt polyandria, fossae, in quas aliquamdiu vel cadavera ipsa vel crematorum ossa deiiciebantur, donec complerentur; tum tumulus superstruebatur.

37 — 39. *caput inquiner*] quod ne accideret, capitibus simulacrorum sub dio positorum imponebantur opercula aerea inaurata, ex quibus orti sunt *nimbi* quos dicunt Sanctorum. — *mictum*] summum hoc scelus, quod in dei simulacrum admitti poterat. — *fragilis*] enervatus, effeminatus libidinibus. Comm. Cr.: «Pediatius, eques Romanus, patrimonio consumpto se prostituit, quare Horatius mutato genere *Pediatiam* nominavit propter mollitiem.» Hoc sane credibile. Sic Aristoph. in Nub. 678. Sostratam et Cleonymam pro veris nominibus dicit. Cic. de Or. 2, 68: C. Opimius ad Egilium; *Quid tu, Egilia mea?* cet. Contra improbabile est duos dumtaxat commemorari, Iulium Pediatium et Voranum. Praeterea tunc nominum ratione nondum perturbata *Pediatius* gentis, non familiae nomen erat. Iulius autem libertus aliquis C. Iulii Caesaris aut liberti filius, Pediatii amator fuisse videtur, par tunc omnibus notum. — *Voranus*] «Aiunt Voranum Q. Lutatii Catuli libertum fuisse adeo furacem, ut nummos subreptos a nummulario

Umbrae cum Sagana resonarent triste et acutum,
Utque lupi barbam variae cum dente colubrae
Abdiderint furtim terris, et imagine cerea
Largior arserit ignis, et ut non testis inultus
Horruerim voces Furiarum et facta duarum.
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
Diffissa nate ficus: at illac currere in urbem.

I. v. 41. *resonarent*] bSc. *resonarint* M. v. 45. *Horruerim*] bSc. *Obruerim* M.

II. v. 45. *Obruerim* e C1d. F.

III. v. 41. *resonarint* coni.

IV. v. 43. *ut imagine* C1d. Feae a sec. m. Cuningh. v. 45. *ac facta* C1d. Feae, ut volebat Cuninghamius.

in calceos demiserit; a quo cum deprehensus esset, quidam subridens, Belle, inquit, si te non *ἐχχαλκεύει*, hoc est, verberibus tamquam aes recudat, alludens ad calceos.» Comm. Cr.

41—43. *resonarent*] Imperfectum recte se habet: «per totam incantationem;» contra lupi barbam semel abdiderunt. Praeterea dubia est forma Bentleiana *resonarint*. — *triste*] «lugubre et metuendum: *et acutum*] tenue, subtile, quia sine corpore emittebantur voces.» Comm. Cr. Heliodor. l. l. p. 251: ὁ νεκρὸς βαρύ τι καὶ δυσηχὲς ὑποτρίζων. — *lupi barbam*] Plin. 28, 44: *Veneficiis rostrum lupi resistere inveteratum aiunt ob idque villarum portis praefigunt.* Hoc igitur fecerunt, ut et occulti manerent ritus nefarii, et ut irritas redderent adversariae alicuius incantantiones. — *variae*] maculosae. Comm. Cr. — *et imagine*] Lectio *ut imagine* destituta est sufficiente auctoritate et nimis separat, quae artissime coniunxit Horatius, ut omnia paene simul facta esse accipiamus. — *cerea*] dissyllabum per synizesin, ut Sat. 2, 2, 21: *ostrea*.

45—50. *Horruerim*] Feae illud *obruerim*, etsi per se rectissimum, («repente fecerim, ut et obmutescerent et opus suum interrumperent:») debetur tamen interpolatori, ac longe significantior est diversa Horatii sententia. «Priapus sacra illa magica conspicatus horrore perfunditur; prae quo horrore ei accidit id, quod versu seq. memoratur; quod cum ipsis sagis tantum horrorem incuteret, ut in fugam sese darent, poëta ridicule hoc ulciscendi horroris causa, quo Priapus perculsus esset, ab eo factum fingit.» Mitscherlich. — *Furiarum*] sagarum. Sic Cicero aliquoties P. Clodium *Furiam* vocat, sic Eurip. Or. 1389. Helenam περγάμων Ἀπολλωνίων Ἐρινύν. — *displosa*] «cum impetu disrupta.» Schol. — *ficus*] utpote quod sit lignum magnopere fissile. — *urbem*] «ex hortis Esquilinis in frequentatam ae-

Canidiae dentes, altum Saganae caliendrum
Excidere atque herbas atque incantata lacertis
Vincula cum magno risuque iocoque videres.

I. v. 48. *ciliendrum* S. superscr. *a.* (bc. recte *caliendrum.*)

dificiis partem urbis recurrunt.» — *dentes*] empti atque insititii. «Iocatur in has, quasi altera dentibus appositis uti solita sit, altera, quod glabra fuerit, caliendrum, hoc est, galericulum sive crinem suppositum (*Fontangen, Perrücke*) habere consuesset.» Schol. — *incantata*] quae formulis magicis ad opus hoc apta reddiderant. — *Vincula*] «Quaedam licia ex diversis coloribus, quibus mentes hominum vinciebant.» Comm. Cr. nodi amatorii, *Liebesknoten, verzauberte Nesteln.* Virg. Ecl. 8, 74: *Terna tibi* (imagini magicae) *haec primum triplici diversa colore Licia circumdo.*

SATIRA IX.

Ibam forte via sacra, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, totus in illis:

I. Sat. IX. (vv. 1. et 2. Ut nos, bSc.)
II. Sat. IX. v. 2. *nugarum et totus* LC. (non TF.)
III. Sat. IX. v. 1, *Ibam ut forte* coni.

IX. Volgaris opinio, qua haec satira sive mimus est ex Sophronis genere, garruli descriptionem continere putatur, procul dubio e male intellecto v. 33. orta est. Nam lectori integro continuo patebit, hic neque garruli χαρακτῆρα depingi, qualis, ut hoc utar, apud Theophrastum (Char. 3.) describitur, sed potius hoc sibi poëtam proposuisse, sive veram rem narrat sive fictam, ut certos quosdam homines derideret atque in posterum a se abigeret, qui iudicii elegantiam et poëticam facultatem affectantes atque exemplum Virgilii Horatiique aemulati in Maecenatis familiaritatem se intrudere conarentur et, quo certius hoc assequerentur, sine ullo pudore nihilque verentes, ne vilem suum et abiectum animum proderent, omnibus modis Horatii amicitiam expugnare contenderent. Hosce igitur homines male sedulos monet, ne solitis parasitorum artibus se in Maecenatis amicitiam irrepere posse sperent; «a me certe,» inquit, «tales nunquam commendabuntur.» Simul callide hac quoque occasione utitur, ut civibus suis demonstret, qualis sibi familiaritas cum Maecenate intercedat a plurimis ignorata aut male iudicata, atque cuiusmodi mores illi placeant. Heind. et Zell. (Sine causa Volpius Patavinus arbitratus est hac satira derideri Propertium; etsi profecto mirum neque unquam facile explicandum est, cur nunquam Horatius Propertii, Propertius Horatii mentionem fecerit, cum ille Virgilium, Varium, Tibullum, alios poëtas amicissime memoret, hic Virgilium admiratus sit. Vide etiam Epp. 2, 2, 100.) Scripta videtur a. u. c. 720. Separatim hanc satiram edidit Roederus, Lipsiae, Kummer 1835. 4°., ex cuius Commentario nonnulla excerpsimus.

1—5. *Ibam forte*] Gratissima negligentia in narrando omisit iuncturam Horatius, inseruit Bentleius, ut aliquoties in Phaedro. (1, 17. 2, 1. cet.) Insigne exemplum huiusmodi ἀσυνδέτου praebet Odyss. κ, 251: Ἤιομεν, ὡς ἐκέλευες, ἀνὰ δρυμά, φαίδιμ' Ὀδυσσεῦ· Εὕρομεν ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα καλά. — *via sacra*] (Cfr. Epod. 4, 7. 7, 8.) Com-

Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu: Quid agis, dulcissime rerum?
Suaviter, ut nunc est, inquam, et cupio omnia quae vis.
Cum assectaretur: Num quid vis? occupo. At ille,
Noris nos, inquit; docti sumus. Hic ego, Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Misere discedere quaerens,
Ire modo ocius, interdum consistere, in aurem

I. v. 3. *Accurrit* superscr. *o* S. *Occurrit* c. (Ut nos, b.)
II. v. 4. *dulcissime*, *rerum* LC. (non TF.)

muniter dicitur *Sacra via* et, qui in ea habitabant, *Sacravienses;* tamen etiam Plinius 18, 1. ordinem inversum habet. — *mos*] Haec necessario iungenda sunt cum v. *meditans*, non cum v. *Ibam:* hoc enim significandum erat, nullum sibi tunc fuisse negotium nec serias cogitationes; non vero, prope quotidie per illam viam se solere spatiari. Altera iungendi ratio repugnat adv. *forte* et consuetudini Horatii. — *nugarum*] Recte Roederus: «Oleum et operam perdidisse videntur interpretes scrutati, quale fuerit nugarum genus, in quo tunc Horatius ambulans defixus esset.» Potest sane significare versus, (Catull. 1, 4: *namque tu solebas Meas esse aliquid putare nugas:*) quamquam inter strepitum Sacrae viae tales vix meditatus videtur. — *totus in illis*] Epp. 1, 1, 11: *omnis in hoc sum;* quo molestior fiebat interpellatio. Sic Polyb. 3, 94: *πρὸς τὸ διακινδυνεύειν ὅλος καὶ πᾶς ἦν.* — *Accurrit*] Haec cupiditas Horatium conveniendi magis apta est importuni moribus, quam languidum illud *occurrit;* sic Theophrasti λογοποιὸς Char. 8: *πᾶσι δὲ τοῖς ἐν τῇ πόλει προσδεδράμηκε λέγων.* Similiter *arripit* manum, non *prehendit.* — Iunge *dulcissime rerum*, ut fecit iam Petrarcha Ecl. 6, 45: *turpissime rerum* dicens. Ovid. Met. 8, 49 et Her. 4, 125: *pulcherrime rerum;* Quinctil. 1, 12, 6: *pulcherrima rerum*, ad quod cfr. Spalding Praef. p. LXXXI. Minus recte alii cum Comm. Cruq. construunt: *Quid rerum agis, dulcissime.* — *ut nunc est*] «pro rerum mearum copia, ut tempus permittit.» Acr. Totum responsum ex eo genere est, in quo consuetudinis verbis contenti nihil prope cogitamus, et frigidissime, ut par erat, respondet Horatius homini ardenti atque impetuoso. — *cupio*] Solita haec quoque urbanitatis formula. Plaut. Rud. 4, 4, 1: *quamquam vobis volo quae voltis, mulieres:*

6—13. Postquam ipse satis, ut putabat, homini significarat nullam se habere cum eo colloquendi causam, ille tamen Horatio latus tegit, unde molestia se liberare cupiens comi valedicendi formula utitur. Sic Terent. Eun. 2, 3, 50: *rogo; numquid velit. Recte, inquit. Abeo.* Plaut. Bacchid. v. 574: Paras. *Numquid vis?* Pi-

Dicere nescio quid puero, cum sudor ad imos
Manaret talos. O te, Bolane, cerebri
Felicem! aiebam tacitus, cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
Nil respondebam: Misere cupis, inquit, abire,
Iamdudum video: sed nil agis, usque tenebo;

I. v. 13. *ficos* bc. v. 15. *Iam video dudum* S. (non bc.)
II. v. 11. *Bollane* LCT.
IV. Sat. IX. v. 15. *usque ego nam te Persequar* Cod. Tonsan.

stocl. *Abeas celeriter.* — *occupo*] «praevenio hominem rogans, antequam ille quidquam post primam salutationem dixisset.» — *Noris nos*] Plerique iungunt cum vv. *Numquid vis?* «Hoc cupio, ut in tuam notitiam perveniam.» Sed cum illa mera esset formula, in qua voluntatis notio vix iam respiceretur, praestat, opinor, disiungere, ut sit: «Vix aliter fieri potest, quam ut tibi iam aliquatenus notus sim.» («*Du solltest mich ja wohl kennen.*») «Nam doctis ego quoque adnumeror.» — *Pluris*] Dum respondet: «propter id ipsum quod doctus es, ut dicis, pluris te faciam,» vafre significat se eum non nosse. — *Misere*] ex usu quotidiano in plerisque affectibus pro «vehementer, nimium quantum.» Sic dicitur *misere amare*, qui vehementer amat. Terent. Andr. 3, 2, 40. Heaut. 4, 1, 37: *misere omnes sumus religiosae.* — *in aurem*] «quasi nescio quid secreto mandarem pedisequo, qua astutia hominem insulsum abigerem, simulans aliquod mihi esse grave negotium.» — *Bolane*] «Utinam, secum ait, tam cerebrosus (μανικός, *Tollkopf*) essem, quam fuit Bolanus,» (qui ὀξύχολος nullius ineptias ferebat, sed statim vel in faciem quemvis reprehendebat vel de eo quid sentiret non dissimulate dicebat. Comm. Cr.) «Male enim accepissem verbis atque fugassem hominem.» (M. Bolanum, veterem amicum, Cicero commendat Sulpicio ad Fam. 13, 77. Pro nomine ficto certe haberi non debet, sed ἐν παρόδῳ Luciliano more stringit hominem ridiculum. Ceterum est Vettiorum cognomen a Bola, Aequorum oppido.) — *cerebri Felicem*] μακαρίζω σε τῆς παῤῥησίας. Virg. Ge. 1, 277: *felices operum dies.* Claudian. Stilic. 1, 89: *Felix arbitrii princeps.* Eurip. Orest. 1392: Δαρδανία τλάμων Γανυμήδεος ἱπποσύνας. — *Garriret*] Cic. ad Att. 12, 1: *garrimus, quidquid in buccam venit.* — *vicos*] domuum ordines ex utraque viae parte. Sic Theophrasti ἀδόλεσχος Ch. 3. narrat: πόσοι εἰσὶ κίονες τοῦ Ὠιδείου.

14—21. *Misere cupis*] Minus apposite nonnemo ratus est haec submissa voce et secreto dicta esse ab homine molesto; immo urbanus volt videri, libertate prope

Persequar hinc quo nunc iter est tibi. Nil opus est te
Circumagi: quendam volo visere non tibi notum
Trans Tiberim longe cubat is, prope Caesaris hortos.
Nil habeo quod agam et non sum piger; usque sequar te.
Demitto auriculas, ut iniquae mentis asellus,
Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,

I. v. 16. *Persequar*] bSc. *Prosequar* M.
II. v. 16. *Persequar. Hinc -- tibi?* LCTF.
IV. v. 19. *agam: non sum* Codd. Torr.

Plautina usus. — *Persequar*] Importunus, dum facetus esse cupit, rusticius loquitur. *Persequar* est minarum praecedentium summa ac perseverationem assectantis egregie exprimit; *prosequar* esset: «officii causa porro sequar.» Iunge *Persequar hinc* potius quam *hinc quo*, vel ut fecit Comm. Cruq. et alii: *Persequar. Hinc -- tibi?* in qua interrogatione *hinc* supervacaneum est. — *non tibi notum*] «quapropter mecum visere eum non potes.» — *cubat*] «aegrotus lectulum servat domi suae.» Prolog. antiq. Plaut. Cas. 37: *servus, qui in morbo cubat: Immo hercle vero in lecto, ne quid mentiar.* Cels. 3, 4: *Asclepiades cubantis etiam luxuriei subscripsit.* — *Caesaris hortos*] in Ianiculo, quos Caesar dictator populo Romano publice legarat. Suet. Caes. 83. A Sacra via autem usque in Ianiculum horae prope integrae iter faciendum erat. — *Demitto auriculas*] Ridiculo hoc proverbio utebantur iam Graeci. Plat. de Rep. 10. p. 613: *τὸ μὲν πρῶτον ὀξέως ἀποπηδῶσι* (*οἱ δρομεῖς*), *τελευτῶντες δὲ καταγέλαστοι γίγνονται τὰ ὦτα ἐπὶ τῶν ὤμων ἔχοντες καὶ ἀστεφάνωτοι ἀποτρέχοντες.* Addit Marcilius Galen. *περὶ σφυγμῶν* 2. init.: *ἐπὶ τούτοις ὁ γέρων ὥσπερ ὄνος ἔσειεν ἤδη τὰ ὦτα.* Dorotheus Doctrina 7: *ἀκούσας ἐγὼ τοῦτο, ἔβαλον κάτω τα ὠτά μου.* — *iniquae mentis*] «irati in mulionem.» — *subiit*] ultima producta propter arsin in caesura ut Ovid. Met. 1, 114: *subiit argentea proles*, et saepius.

22—27. *Si bene me novi*] «Si sum virtutis propriae idoneus aestimator.» Iahn. Cfr. Epp. 1, 18, 1. — *Viscum*] Vibius Viscus eques Ro. duos filios senatorii ordinis habebat, quorum alter Horatii amicus et Maecenatis convictor fuit. Cfr. Sat. 1, 10, 83. Weichert Poët. L. p. 221. Porphyrion habet *Fuscum*, in Ed. princ. *Tuscum.* — *Varium*] Sat. 1, 5, 40. — *plures*] Ecce alter Crispinus: Sat. 1, 4, 14. — *Mollius*] «cum maiore gratia ac facilitate saltare ac gesticulari.» Lucret. 4, 577: *Cernere saltantis et mollia membra moventis.* Ovid. A. A. 1, 595: *Si vox est, canta, si mollia brachia, salta.* — *Hermogenes*] Tigellii Sardi filius ado-

Non Varium facies; nam quis me scribere plures
Aut citius possit versus? quis membra movere
Mollius? Invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat: Est tibi mater,
Cognati, quis te salvo est opus? Haud mihi quisquam.
Omnes composui. Felices! nunc ego resto.
Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella
Quod puero cecinit divina mota anus urna:

I. v. 27. *Haut* S. v. 30. *cecinit puero* S. (non bc.)
III. v. 30. *mota divina* de Cruquii coni.

ptivus (Sat. 1, 3, 129. 4, 72. 10, 18.) ab Interpretibus saepius cum illo (Sat. 1, 2, 1. seqq.) confusus. — *canto*] Hoc ipsum, quod ut Salustii Sempronia in omnibus his excellere se, in una arte etiam Hermogenem illum Horatio tantopere exosum superare iactat homo vanissimus, bilem movet poëtae, ita ut hunc sermonem tandem praecidat aliumque minus certe molestum movere conetur. Sciscitatur ergo de familia hominis, ut solent qui primum notitiam contrahunt. — *quis te salvo*] «quibus optabile et utile est te salvum esse.»

28 — 34. *composui*] ut περιστέλλειν, **beisetzen**, de sepultura, in primis de cineribus collectis atque in urna conditis. Haec quoque verba animum durum nullaque propinquorum caritate tactum exprimunt. Mire Baxterus: «Gratificari volt Horatio tamquam futuro heredi.» — *Felices*] «eo, quod a te iam nulla molestia afficientur.» Scilicet haec omnia tacitus ait Horatius, ut v. 12., id quod ex eo elucet, quod alter ad tam miram narrationem ne verbum quidem respondet. Minus recte nonnemo vv. *Felices - resto* importuno tribuit. — *Sabella*] anus Sabina sortilega, quae quaesticuli causa superstitiosis hariolabatur. Per se patet rem esse fictam. — *divina*] Construe: *anus motâ urnâ divinâ*, «postquam concussisset divinam, id est, ut ita dicam, propheticam urnam sorsque mea exsiluisset.» Sortes autem hae laminae erant cum inscriptione aliqua ambigua, quam sortilegi pro tempore interpretabantur. Cfr. Inscriptt. m. Lat. N. 2485. Cave iungas cum aliis vel *anus mota* (nominat., id est, commota, furore percita, vel, ut alii explicant, permota, inducta) *urnâ divinâ*, vel cum Bentleio: *anus divina* (sortilega) *motâ urnâ*. «*Anum divinam* vocare poterat, sed *urnam* maluit, id enim ποιητικώτερον est, perinde ac si urna ipsa divinaret, unde sortes legebantur.» Torr. Cfr. Sil. Ital. 3, 344: *Fibrarum et pennae divinarumque sagacem Flammarum.* Ad elisionem autem longae syllabae cum brevi cfr. Sat. 1. 1, 101: *Quid mi igitur*, Sat. 2, 3, 16: *Ponendum aequo*

Hunc neque dira venena nec hosticus auferet ensis
Nec laterum dolor aut tussis nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cunque: loquaces,
Si sapiat, vitet, simul atque adoleverit aetas.
Ventum erat ad Vestae, quarta iam parte diei
Praeterita; et casu tunc respondere vadato
Debebat, quod ni fecisset, perdere litem.

I. v. 31. *dura* b. (non Sc.) v. 36. *tum* bSc.

III. v. 36. *vadatus* coni. ut ante Laurenberg in Antiquario. sicque C1d. Bamberg.

animo. Virg. Aen. 2, 182: *Improvisi aderant*. Reisigius coniecit *motum*, hoc sensu: *fatum motum* (eiectum una cum sorte ex) *urna divina*. — *hosticus*] forma poëtica ducta ex antiquis illis formulis *hosticus ager* et *hosticum canere*, ut *civicus* et Taciti *genticus*. — *ensis*] veluti in acie Philippensi. — *laterum dolor*] pleuritis. Schol. Cic. de Or. 3, 2, 6: *est lateris dolore consumptus*. — *tussis*] phthisis, tabes. — *tarda*] transitive, «quae tardos reddit.» — Nota tmesin v. *quandocunque*, aliquando, ut Ovid. Met. 6, 544: *si non perierunt omnia mecum, Quandocunque mihi poenas dabis*. Trist. 3, 1, 57: *Quandocunque, precor, - - adspiciare*. — *adoleverit aetas*] etiam in prosa or. Cic. Verr. 2, 3, 68: *aetate adulta*. Ficto autem hoc vaticinio omnibus istius hominis similibus significat se nihil magis abominari quam garrulos ac molestos.

35 — 37. *ad Vestae*] ut Gr. εἰς Ἀπόλλωνος. «Ad fornicem Fabianum ex Sacra via sinistrorsum se converterant tamquam Tiberim petituri, trans quem cubare dixerat amicum; progrediuntur eo vico, quem sub Velia vocatum arbitramur, et tandem ad Vestae templum perveniunt.» Goettling de Sacra via in Iahnii Ann. 3. Suppl. p. 634. Vestae autem templum ad Forum inter Capitolium et Palatium. Nardini R. A. II. p. 182. — *quarta*] «hora tertia.» Martial. 4, 8, 2: *Exercet raucos tertia causidicos*. — *respondere*] in iure. Cic. Verr. 2, 1, 1: *opinio populi Romani fuit, C. Verrem altera actione responsurum non esse neque ad iudicium affuturum: - - praesto est, respondet, defenditur*. — *vadato*] «vadimonium obire, sistere se in iudicio adversario, qui eum vadatus erat, *vadimonio obligaverat*,» ut ait Gaius 4, 187. Plaut. Curc. 1, 3, 5: Pl. *Ubi tu es, qui me convadatus 's Veneriis vadimoniis? Ubi tu es, qui* [*me*] *libello Venerio citavisti? Ecce me! Sisto ego tibi me et mihi contra itidem, te ut sistas, suadeo*. PH. *Adsum* cet. Alii minus recte *vadato* pro ablat. absol. habent, «vadibus datis,» «postquam vadatum erat,» sine exemplo, comparatis dumtaxat vv. *intestato* et Ulp. 1, 1, §. 7.

Si me amas, inquit, paullum hic ades. Interearn, si
Aut valeo stare aut novi civilia iura;
Et propero quo scis. Dubius sum, quid faciam, inquit,
Tene relinquam, an rem. Me, sodes. Non faciam, ille,
Et praecedere coepit. Ego, ut contendere durum est

I. (v. 38. Habent *hic* bSc.) v. 39. *Haud v. st. haud* c. v. 41. *an rem?* cum interrog. signo b. v. 42. *durum Cum* Sc. In S. superscr. *est*. (Ut nos, b.)

II. v. 42. *durum Cum* F.

III. v. 42. *durum Cum* e Codd.

IV. v. 38. *Si tu me, inquit, amas* ex interpol. Cod. Divaei. Ibid. *huc ades* e Codd. aliq. Bothe.

D. *contestato*, «testibus adhibitis:» «verbum enim *respondere* in hac formula absolute poni.» Etiamne apud poëtam, formularum ICtorum haud nimis curiosum? Bentleius coni. suam *vadatus* passive accepit, ut est Plaut. Bacch. 2, 4, 3: *Ita me vadatum amore vinctumque tines*. — *Perdere litem*] Ex v. *debebat* elice «ei necesse erat.» *Perdere litem, causam* etiam apud Cic. de Orat. 1, 36. pro Roscio Com. 4. *Lis* autem h. l. summa vadimonii, quod tanti erat, quanti res, de qua litigabant, ut apparet ex Gaio 4, 185: *Fiunt vadimonia quibusdam ex causis pura, id est, sine satisdatione; - - quibusdam recuperatoribus suppositis, id est, ut qui non steterit, is protinus a recuperatoribus in summam vadimonii condemnetur*. Ib. 186: *Et siquidem iudicati depensive agetur, tanti fiet vadimonium, quanti ea res erit*.

38—42. *Si me amas*] Solita petendi formula. Cic. ad Att. 5, 17: *Si quicquam me amas, hunc locum muni;* huic ἀντίστροφον est *amabo* illud, verbi significatione prope exuta. *Me* h. l. non colliquescit, ut in alio monosyllabo Sat. 2, 2, 28: *num adest honor idem*. — *hic*] «ubi nunc sumus, in Foro.» — *ades*] Plaut. Amph. 4, 3, 3: *Quaeso, ut advocatus mihi adsis*. Casin. 3, 3, 5: *adsto advocatus quoidam cognato meo*. — *Intereiam, si - valeo*] Solitum hoc. Cic. ad Fam. 11, 23: *peream, si te - - ferre poterunt*. — *stare*] in iure, apud recuperatores. — *aut novi*] «nec propterea advocatio mea te quidquam iuvaret.» — *Tene relinquam an rem*] Nonnulli haec habent pro interrogatione directa (*relinquam* futur.), quia, ut opinantur, post vv. *quid faciam* necessario ponendum fuisset *utrum - - an*. Sed Horatius imitatur sermonem familiarem cogitatione ex superioribus suppleto: *Dubius sum, tene* cet. Nec vero differt Cic. ad Att. 12, 24: *velim me* (dubitantem) *certiorem facias, P. Crassus - vivone - patre suo mortuus sit - - an post*. Orat. 61: *quaesitum* (igitur dubitatum) *est, in totone circuitu orationis, an in principiis solum - - numerus tenendus sit*. Praeterea in interrogatione directa efficacius certe dixisset *Tene relinquo an rem*

Cum victore, sequor. Maecenas quomodo tecum?
Hinc repetit; paucorum hominum et mentis bene sanae.
Nemo dexterius fortuna est usus. Haberes

I. (vv. 44 et 45. Ut nos, bSc.)

IV. v. 44. *hominum; mentis* e C1d. Feae Bothe. *hominum, ut mentis* Cod. Gotting. prob. Gesn. Waddelius. Morgenstern. v. 45. *deterius* Ed. Mediol. 1477.

ut Cic ad Att. 16, 8: *Romamne venio, an hic maneo?* — *rem*] «pro lite. Sic et in legibus scriptum inveniri solet, *rem sive litem*.» Porph. Varro L. L. 7, 93: *In actionibus videmus dici: QVAM REM SIVE MI LITEM DICERE OPORTET.* — *durum est*] *est* excidit in multis Codd. propter Horatianam scripturam *durumst*. — *cum victore*] «qui instando pervicit.»

43—48. *Maecenas*] Nunc demum missis ambagibus ad id pervenit importunus, quod sua maxime intererat, ut, si fieri posset, intercedente Horatio Maecenatis amicorum velut cohorti eodem modo aggregaretur, quo Horatio Virgilius illius amicitiam conciliarat. — *repetit*] «sermonem intermissum hinc rursus exorditur.» — *paucorum*] Ter. Eun. 3, 1, 19: *Immo sic homo est perpaucorum hominum*. Gnatho. *Immo multorum est, si tecum vivit*. Seq. locum *paucorum* - - *submosses* diversissime interpretati sunt philologi. 1) Omnia importuno tribuuntur: «Quomodo tecum vivit Maecenas?» (Responsum non exspectat, sed continuo pro suo captu atque ingenio laudibus illum extollit:) «paucos utique inter amicos recipere solet, sed egregios, ut te, Virgilium, Varium, atque hoc ipso delectu demonstrat, quanta sit prudentia praeditus. Omnino nemo fortuna dexterius ac sollertius eo est usus, qua in arte sane rerum humanarum cardo vertitur. Iam facile tibi erit mihi, homini centum artium, quales ille solet deligere, aditum ad eum parare; ac facies hoc fortasse non sine proprio tuo commodo; ego enim te pro virili parte iuvarem adversus invidos atque iniquos tuos, qui, ut arbitror, interdum apud illum tibi officiunt; immo ope mea quos voles submovebis.» Hanc rationem ego sequor. 2) Alii item omnia importuno tribuentes vv. *Nemo dexterius* cet. ad Horatium referunt. Verum *te* nec prorsus abesse poterat, si obscuritatem vitare volebat, neque ex coniectura ante v. *usus* inseri placet, ubi, quamvis maxima vis in eo reposita esse deberet, tamen elidendum esset. Quid, quod hoc ipsum: «nemo dexterius te, Flacce, fortuna usus es,» habebat, non dicam, quod offenderet Maecenatem eiusque amicos, sed tamen, quod haud nimis urbane dictum iis videretur. 3) Dialogus: Importunus: *Maecenas quomodo tecum?* Horatius: *Paucorum hominum et mentis bene sanae. Nemo dexterius fortuna est usus.* Imp. *Haberes* cet. Sed ne per iocum quidem unice propter dexteritatem non longe a vafritie distantem laudare poterat potentem amicum, si quod decebat oblitus non erat. 4) Dialogus: Imp.

Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere. Dispeream, ni
Submosses omnes. Non isto vivimus illic,

I. v. 48. *vivimus*] bSc. *vivitur* M.

III. v. 48. *vivitur* e C3dd.

«*Maecenas quomodo tecum?* Hor. *Paucorum h. et m. b. s.* (ergo difficile est, ut tibi statim aditus ad eum pateat.») Imp. «Sane nemo dexterius te fortuna est usus, ex quo in illius amicitiam admissus es; sed tamen invidiae expositus manes. Igitur si te mecum consociares, haberes magnum adiutorem.» Verum *te* vix abesse posse mecum, spero, senties; nec ab importuno, quod tamen necessarium est, laus impertitur Maecenati, etsi haec quoque inepta esse debebat, sed propter hoc ipsum eiusmodi, ut risum excitaret et ipsi patrono et reliquae cohorti. In eo quoque discrepant interpretes utrum vv. *mentis bene sanae* ad Maecenatem referantur, an sic: *et* quidem hominum *mentis bene sanae*. Equidem priorem rationem unice probo: nam cumulare debebat homo importunus Maecenatis laudes, non extollere eius amicos. Ac sive importuno sive Horatio ipsi haec tribuis, vv. mira φιλαυτίᾳ non carerent. — *adiutorem*] vocabulum scenicum. Phaedr. 5, 5, 14: *In scena vero postquam solus constitit, Sine apparatu, nullis adiutoribus*. Suet. Gramm. 18: *Crassitius initio circa scenam versatus est, dum mimographos adiuvat*. — *ferre secundas*] «agere secundas partes, δευτεραγωνιστήν,» cuius praecipuum munus erat, ut, quemadmodum Pylades Orestem in Eurip. Iphig. in Taur. et in Oreste, verbis, recitatione, gesticulatione quam maxime iuvaret ac sustineret πρωταγωνιστήν. Cfr. Cic. Divin. 15: *Ut in actoribus Graecis fieri videmus, saepe illum, qui est secundarum aut tertiarum partium, cum possit aliquanto clarius dicere quam ipse primarum, multum summittere, ut ille princeps quam maxime excellat: sic faciet Allienus: tibi serviet, tibi lenocinabitur; minus aliquanto contendet, quam potest*. — *Hunc hominem*] δεικτικῶς se ipsum demonstrat. Comm. Cr. Plaut. Curcul. 2, 1, 22: *solus hic homo est, qui sciat divinitus*, id est, «solus ego sum.» Terent. Heaut. 2, 2 (al. 3), 115: *Hic siquid nobis forte adversi evenerit, Tibi erunt parata verba, huic homini verbera*. — *tradere*] «commendare.» Cic. ad Fam. 7, 5: *Totum denique hominem tibi ita trado de manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem*. — *Submosses*] «statim a Maecenate alienasses;» quasi praecessisset; «si tradidisses.» Ipso autem tempore actionis celeritas facilitasque significatur.

48—55. *vivimus*] Sic Codd. antiquiss. et Comm. Cruq. Qui, quod subiectum esset, parum intelligebant, substituerunt *vivitur*; sed prima persona scitius significat, hominem haud dignum esse, qui in hoc veluti sodalitium reci-

Quo tu rere, modo: domus hac nec purior ulla est
Nec magis his aliena malis; nil mi officit unquam,
Ditior hic aut est quia doctior: est locus uni
Cuique suus. Magnum narras, vix credibile! Atqui
Sic habet. Accendis quare cupiam magis illi
Proximus esse. Velis tantummodo; quae tua virtus,
Expugnabis; et est qui vinci possit, eoque
Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si

I. v. 50. *nihil officit* b. (non Sc.) Ibid. *inquam* c. (non bS.) v. 55. *Expugnabis* superscr. *t* b. *Expugnabit* superscr. *s* S. (Ut nos, c.)

III. v. 50. *inquam* e Codd.

piatur. — *rere*] Cic. de Or. 3, 38. ex iis verbis poëticis esse dicit, *quibus loco positis grandior atque antiquior oratio saepe videri solet.* — *hac nec*] Qui hoc sine causa durius iudicabat, scripsit *hac non*, ut C1d. Combii. — *malis*] «invidia, simultate, insidiis, detractationibus, factionibus.» Comm. Cr. — *unquam*] Altera lectio *inquam* infert *παρένϑυρσον* toti loco minime aptum. — *uni Cuique*] de hac grata Horatiani hexametri negligentia vide Kirchneri Praefat. ad Sat. p. XXXV. Reliqua exempla sunt Sat. 1, 2, 62. 6, 58. 2, 3, 118. Ibid. 180. Epp. 2, 2, 93 et 188. A. P. 290 et 424.; nunquam tamen accedit ad audaciam Lucilii 6, 8: *Verum et mercaturae omnes et quaesticuli insti · Tuti.* — *suus*] «quem ipse implet sine ceterorum invidia, ego lyricus, Virgilius bucolicus et didacticus, Varius panegyricus poëta.» — *Magnum narras*] Valde miratur homo pusilli animi hoc fieri posse; statim tamen necessitudini tam simplici atque innocenti se quoque adaptare studet vv. *accendis* cet. Nihilominus vel invitus rursus monstrat, se aliis quam malis artibus in expugnando Maecenate uti non posse. — *sic habet*] *οὕτως ἔχει*, ex sermone familiari pro *sic se res habet*. — *Accendis*] «auges desiderium, cur» cet. — *Proximus*] «quam maxime familiaris.» Malitiose tamen superlativum ei tribuit: nam hoc ipsum volebat homo, sese applicare Maecenati, alios, qui minus sibi placerent, paullatim submovere. — *Velis*] imperativus: «sufficit, ut velis;» non «si velis.» — *quae tua virtus*] «nam ea est tua virtus,» «pro virtute tua ac dexteritate.» Sulpic. apud Cic. ad Fam. 4, 5: *qui illius in te amor fuit.* Cic. ad Fam. 7, 2: *qui meus amor in te est.* — *eoque*] «Conscius suae facilitatis Maecenas, se vel invitum expugnari posse ab improbis flagitatoribus, aditum adversus tales intercludit, ianitori, nomenclatori, cubiculario, duris et morosis servulis, mandando, ne quem nisi ex intima amicitia ad se intromittant.» Bentl. Idque adeo ipse ex-

Exclusus fuero, desistam; tempora quaeram,
Occurram in triviis, deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. Haec dum agit, ecce
Fuscus Aristius occurrit mihi carus et illum
Qui pulchre nosset. Consistimus. Unde venis? et,
Quo tendis? rogat et respondet. Vellere coepi
Et pressare manu lentissima brachia, nutans,

I. (v. 60. Habent *agit* bSc.) v. 63. *respondit* superscr. *e* S. v. 64. *pressare*] Codd. aliq. Schol. *prensare* bSc. M.

II. v. 64. *prensare* CT. (non LF.)

III. v. 64. *prensare*

IV. v. 60. *ait* e Codd. aliq. Bothe. v. 64. *nictans* Baxter.

pertus erat Horatius post primam Virgilii commendationem nono demum mense inter Maecenatis amicos receptus.

57—60. *Muneribus*] Homo suimet admirator gloriatur se optime callere omnes illas artes, quibus parasiti et ambitiosi irrepere solebant in locupletium domus. — *tempora*] «cum ab omni molestia vacuus erit otioque fruetur.» — *in triviis*] ubi propter hominum turbam minus facile devitantur occurrentes. — *deducam*] «ubi ex domo in forum descendet, eius comitibus me adiungam.» — *nil sine magno*] Aretalogi more degreditur in locum communem, πάντα τὰ καλὰ χαλεπά. Epicharmus apud Xenoph. Mem. 2, 1, 20: τῶν πόνων Πωλοῦσιν ἡμῖν πάντα τἀγάϑ' οἱ ϑεοί. Sophocl. El. 905: Πόνου τοι χωρὶς οὐδὲν εὐτυχεῖ.

60—66. *agit*] «dum ita ineptit, suam quasi causam apud me agens.» Nihil languidius, quam aliorum *ait*. — *Fuscus Aristius*] Huic Horatius Od. 1, 22. et Epp. 1, 10. inscripsit. Comm. Cruq.: «Hic fuit grammaticus illius temporis doctissimus, amicus et familiaris Horatii.» Acron ad Epp. 1. l. eum scriptorem tragoediarum et Porphyrion ibid. scriptorem comoediarum appellant. Quorum testimonio etsi iure non multum tribuit Langius in Vind. Trag. Rom. p. 10., tamen non veremur, ne, si eum et grammaticum fuisse dicimus et poëtam, qualis fuerit ille Valerius Cato (Suet. Gramm. 11.), multum fallamur. Weichert P. L. p. 220. — *pulchre nosset*] ut *probe*, etiam in prosa or. Planc. in Epp. Cic. 10, 13: *Lepidum pulchre noram.* — *Unde*] «Eleganter mixtum inter se et confusum sermonem interrogandi respondendique expressit.» Comm. Cr. Solita erat formula. Sat. 2, 4, 1: *Unde et quo Catius?* — *Vellere*] proprie togam circa alterutrum brachium. — *Et pressare*] Sic dedi cum Scholiastis et Codd. aliq. Postquam *volsa* erant brachia, *prensari* iam vix poterant, sed *pressari*, nisi statues ὕστερον πρότερον. A. Furius apud Macrob. 6, 3: *Pressatur pede pes, mucro mu-*

Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare: meum iecur urere bilis.
Certe nescio quid secreto velle loqui te
Aiebas mecum. Memini bene, sed meliore
Tempore dicam; hodie tricesima sabbata: vin tu
Curtis Iudaeis oppedere? Nulla mihi, inquam,

I. v. 68. *meliore*] S. *meliori* bc. M. (v. 69. Habent *vin* bSc.)
II. v. 68. *meliori* LCTF.
III. v. 69. *vis tu* coni. firmata postea a C1d. Feae et Berol.

crone, viro vir. — *lentissima*] «quae cum pressarentur semper cedebant adeoque sensu carere videbantur.» «Flexibilia» explicat Schol.; minus recte Torrentius: «quae obsequi nollent, ut est apud Tac. Ann. 1, 65: *lentae adversus imperia aures.*» — *Male salsus*] «prave atque intempestive iocans.» — *iecur*] h. l. irae sedes, ut alibi amoris. Cfr. Od. 1, 13, 4: *meum Fervens difficili bile tumet iecur.*

69 — 74. *tricesima sabbata*] «*Sabbata* de uno sabbati die Matth. 22, 1. Marci 1, 21. Ioseph. Antiqq. 3, 10, 1: *κατὰ δὲ ἑβδόμην ἡμέραν, ἥτις σάββατα καλεῖται.* Recte inita temporis computatione sabbata ab initio anni sacri tricesima incidunt in ipsum primum diem scenopegiorum XV. d. Octobr. Etenim sex menses lunares ab Aprili ad Octobrem complectuntur sabbata viginti quinque. Quemadmodum autem septimus quisque dies sabbatum est, ita festis diebus septimi mensis ad unum omnibus sabbatorum nomen tribuebatur. Atqui primus Octobris dies est sollemne buccinandi sive sabbatum XXVI. Cfr. Num. 29, 1. Levit. 23, 24. Sequitur dies Tisri quintus, volgare sabbatum XXVII., decimus dies est poenitentiae vel supplicationis XXVIII. Num. 29, 7. Levit. 23, 27. Duodecimus sabbatum volgare XXIX. Cui succedunt *tricesima sabbata* die Tisri quinto decimo, primo scenopegiorum, quae semper constat castissime celebrata, et, quod maximi momenti est, Romanis satis nota fuisse. Levit. 23. 34—44. Plutarch. Sympos. IV, 5. Dicitur etiam festum tabernaculorum et complectitur integros septem dies a XV. Tisri usque ad XXI. Primus autem huius hebdomadis dies et ultimus maxime sacri erant et praeter ceteros dicebantur sabbata.» Roeder, cuius explicationem comprobavit eximius Theologus a me consultus. Plurimi assensere Scaligero de Emend. Temp. 3. p. 307. intelligenti tricesimum mensis lunaris diem, ex parte certe feriatum et cultum Iudaeis. — *vin tu*] Simplex est interrogatio; Bentleianum *vis tu* exhortationem potius contineret. — *Curtis*] «verpis, circumcisis.» — *oppedere*] vox plebeia pro «contemnere eos ac religiones eorum deridere.» Porph. «Facile eos contemno, quorum religione non te-

Religio est. At mi: sum paulo infirmior, unus
Multorum. Ignosces; alias loquar. Huncine solem
Tam nigrum surrexe mihi! Fugit improbus ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius et: Quo tu turpissime? magna

I. v. 72. *Huncine*] bS. *Hunccine* M. *Huccine* c. v. 74. *liquit* S. (non bc.)

II. v. 72. *Hunccine* LCTF.

III. v. 72. *Hunccine*

neor.» Comm. Cr. Sic Aristoph. Plut. 618: τῶν χειροτεχνῶν καὶ τῆς πενίας καταπαρδεῖν. Solebant autem sic Iudaeorum ritus deridere. Augustus in epistola apud Suet. Oct. 76: *Ne Iudaeus quidem tam diligenter sabbatis ieiunium servat, quam ego hodie servavi.* — *Religio*] scrupulus. Gloss. *Bedenken.* — *infirmior*] « meticulosior ac superstitiosior,» *schwachsinnig.* — *unus Multorum*] «adeoque popularibus superstitionibus obnoxius.» Sic Stat. Silv. 5. Praef. *unus ex turba.* Lucian. Somn. 9: τῶν ἐκ τοῦ πολλοῦ δήμου εἷς. — *Tam nigrum*] «diem atrum, infaustum.» Opponuntur *candidi soles* Catull. 8, 3. — *surrexe*] pro *surrexisse*, ut Lucil. 3, 4. *invasse*; 5, 1, 2: *mansti*; Horat. Sat. 1, 5, 79. *erepsemus*; 2, 3, 169: *divisse*; 2, 7, 68: *evasti*: nec vero talia respuit Virgilius (Aen. 1, 201: *accestis*; 4, 606. *exstinxem* cet.) In Ennii reliquiis epicis talia non supersunt. — *sub cultro*] quasi victimam a popa iamiam mactandam. Simile proverbium *inter sacrum et saxum* est Plaut. Capt. 3, 4, 84.

75—78. *Adversarius*] diversus videtur ab illo, qui hunc hominem vadatus erat v. 37., Ouwensio Noctt. Hag. 3, 5. p. 354. et Roedero. Hic: «Quae hic narrantur,» inquit, «non conveniunt ei, qui vadimonium deseruerat, sed qui primo in ius vocatus ire nolebat. Hunc licet obtorto collo post antestationem in ius rapere. Accedit quod magis nos movet imago importuni, si litigiosus et obaeratus fingitur.» Est aliquid: sed tamen lepos totius loci admodum diminui videtur, ubi non intelligamus eundem illum adversarium v. 37., hominem litium cupidum et rei suae adeo certum, ut, etiam si nebulo non responsurus litem perdere debebat, tamen, ut is se in iudicio sisteret, mallet atque propter id ipsum, quod hora constituta vadimonium deseruerat, eum denuo in ius raperet. Contra in Ouwensii ratione de caelo delabitur nescio quis alius adversarius; quo si opus fuisset, mihi quidem persuasum est, Horatium id uno saltem verbo significaturum fuisse. Atque omnino mira esset apud poëtam haec altera tam subita legis actio per manus iniectionem puram, id est non pro iudicato, de qua cfr. Gaium 4, 23. — *turpissime*] ὦ μια-

Inclamat voce, et: Licet antestari? Ego vero
Oppono auriculam. Rapit in ius; clamor utrinque,
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

I. v. 76. *Exclamat* b. (non Sc.) v. 77. *Oppono*] bSc. *Appono* M.
II. v. 76. *Exclamat* LCT. v. 77. *Appono* e C2dd. F.

ρώτατε. — *Inclamat*] verbum longe significantius quam al. *exclamat*, reperitur etiam apud Cic., Livium cet. Sic Graeci ἐμβοᾶν τινί. — *antestari*] «teste te uti, quod iudicii causa volo manum iniicere.» Nam haec erat consuetudo: si quis vadato non paruisset, ei adversarius aliquem de praesentibus antestabatur, id est, tangebat eius aurem et dicebat: *LICETNE ANTESTARI?* Si respondisset ille: *LICET*, tunc iniiciebat vadatus manum in eum, qui non paruisset, et ducebat in iudicium; aliter si iniecisset manum, iniuriarum poterat accusari. Plaut. Persa 4, 9, 8: S. *Age, ambula in ius, leno.* D. *Quid me in ius vocas?* S. *Illim apud praetorem dicam, sed ego in ius voco.* D. *Nonne antestaris?* S. *Tuan ego causa, carnufex, Quoiquam mortali libero aures atteram?* (Curc. 5, 2, 23: Ph. *Ambula in ius.* Th. *Non eo.* Ph. *Licet antestari?* Th. *Non licet.*) Acr. «Adversarius molesti illius Horatium consulit, an permittat se antestari iniecta manu, extracturus ad praetorem, quod vadimonium non obierit. De hoc autem lege XII. tabularum his verbis cautum est: *SI IN IVS VOCAT, NI IT, ANTESTATOR. IGITUR EM CAPITO.* Porphyr. Sic enim e Codice emendavit Porphyrionem volgo corruptissimum Carrio Emendd. 2, 12. Cfr. Dirksen XII. Tab. p. 129. — *Ego vero*] est lubentis. Ter. Eun. 3, 5, 43: *ego illud vero ita feci ac lubens.* — *Oppono*] «Obverto, quo facilius petitor auriculam (*Ohrläppchen*) prehendere possit;» quod longe significantius est quam al. *appono*, et a meis Codd. satis firmatur. «Solebant testium aures tenere et ita dicere: *MEMENTO, QVOD TV MIHI IN ILLA CAVSA TESTIS ERIS:* quod est antestari.» Acr. Plin. 11, 103: *Est in aure ima memoriae locus, quem tangentes antestamur.* — *in ius*] ad recuperatores vel ad centumvirale iudicium. Plaut. Poen. 3, 5, 45: *Priusquam obtorto collo ad praetorem trahas.* — *Clamor*] hominis molesti et eius adversarii, quo excitatur circumforaneorum concursus, ut Plaut. Curc. 1. 1.: Cu. *O cives, cives!* Th. *Quid clamas?* Ph. *Quid tibi istum tactio est?* — *Apollo*] ἀλεξίκακος, ἀποτροπαῖος, ut benignus poëtarum custos et defensor. «Hoc de illo sensu Homerico sumpsit, quem et Lucilius in sexto Satirarum (sic Ed. princ. 1481. volgo: in IX. Satira:) repraesentavit sic dicens, *ut discrepat hac* .... (spatium vacuum in Ed. princ., volgo oblitteratum:) *quem rapuit Apollo: fiat ergo.*» Porphyr. Iliad. υ, 443: τὸν δ' ἐξήρπαξεν Ἀπόλλων Ῥεῖα μάλ', ὥστε θεός, ἐκάλυψε δ' ἄρ' ἠέρι πολλῇ. Cogitarunt nonnulli de Apollinis simulacro eburneo in Foro prope tribunal: Plin. 7, 54., unde apud Iuven. 1, 128. *iuris peritus Apollo.* Sed hoc minus probabile videtur.

SATIRA X.

Lucili, quam sis mendosus, teste Catone
Defensore tuo pervincam, qui male factos
Emendare parat versus: hoc lenius ille,
Est quo vir melior, longe subtilior illo,
Qui multum puer et loris et funibus udis
Exhortatus, ut esset opem qui ferre poëtis
Antiquis posset contra fastidia nostra,
Grammaticorum equitum doctissimus. Ut redeam illuc:

I. Sat. X. [Vv. 1—8. suppositicios non habet Cod. S. Habent Codd. Bern. N. 21. Sec. X. (b.) N. 542. Sec. X. (c.) N. 619. Sec. XII. (h.) N. 327. Sec. XIII. (i.) v. 3. *Quo melior vir est* b. *Quo melior vir et est* hi. (Ut nos, c.) v. 6. *Exortatus* (sic) h. *Exoratus* superscr. *t* i. *Exoratus* bc. Post haec subditicia in Cod. b. est spatium vacuum duorum versuum.]

II. Sat. X. [Versus suppositicios habent LC. in Adnotatt. Fea litteris inclinatis in contextu. Torrentius eos omisit. v. 3. *Quo melior vir est* L. v. 6. *Exoratus* L. (non C.) *Quo melior vir hic est, longe ac subtilior* C.]

III. Sat. X. [Bentleius omisit versus suppositicios; sic etiam Kirchner.]

IV. Sat. X. [Supposit. v. 1. *quod sis* Codd. Lambini, v. 3. *Quo melior vir adest* Heindorf. ex Cod. Berol. interpolatione. v. 5. *puer est* Heindorf. de Gesneri coni. Ibid. *nuper loris* Rutgers. v. 6. *Exornatus* Glar. Rutg.]

X. Haec satira defensionem continet iudicii, quod Horatius Satira huius libri quarta de Lucilio prompserat, ab antiquariis, perversis huius poëtae fautoribus, iniuste reprehensi, simulque multa cum urbanitate monstrat, quam insciti sint homines atque recte iudicandi facultate destituti, qui propter odium adversus aequalem veterem poëtam nimiis laudibus extollant, egregia simul artis poëticae praecepta tradens. Scripta videtur a. u. c. 723. — De versibus subditiciis vide Excursum I.

Nempe incomposito dixi pede currere versus
Lucili. Quis tam Lucili fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem.
Nec tamen hoc tribuens dederim quoque cetera; nam sic
Et Laberi mimos ut pulchra poëmata mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris; et est quaedam tamen hic quoque virtus.
Est brevitate opus, ut currat sententia neu se

I. v. 2. *inepti* b. (non Sc.) vv. 5. 6. *num* - - *mirer?* c. v. 7. *deducere* b.

1—5. *Nempe*] est confirmantis. «Certe (*ja wohl, freilich*) confiteor me dixisse.» Acr. Sat. 1, 4, 8: *durus componere versus.* — *incomposito - pede*] «asperos scabrosque permultos esse.» — *fautor inepte*] Cave scribas *ineptus* cum Doeringio. Est: «quis iam tam inepto modo Lucilio favet, ut aperta eius vitia neget?» — *sale*] «*Sales* proprie pluraliter dicendi sunt, cum urbanitas significatur.» Acr. Sed Cic. de N. D. 2, 29: *Ita salem istum, quo caret vestra* (Epicureorum) *natio, in irridendis nobis nolite consumere.* — *defricuit*] Ut dolor oritur, ubi sale defricetur cutis vibicibus vel alio quo modo laesa, sic ille ridiculos et perversos aequalium mores acerbe castigando multos laesit, dum salibus ac facetiis iis, quos non notat, risum excitat. — *charta*] «in eadem illa Satira 1, 4, 7.»

6. *Laberi*] Macrob. Sat. 2, 7: *D. Laberium, asperae libertatis equitem Romanum, Caesar quingentis milibus invitavit, ut prodiret in scenam et ipse ageret mimos, quos scriptitabat. Sed potestas non solum, si invitet, sed etiam si supplicet, cogit; unde se et Laberius a Caesare coactum in Prologo testatur his versibus*, cet. Sequitur Prologus optimis utique poësis Latinae monumentis adnumerandus: verum mimi ipsi non solum Horatio, sed etiam Ciceroni haud nimis placebant. Ad Fam. 12, 18: *Equidem sic iam obdurui* (a. u. c. 709.), *ut ludis Caesaris nostri aequissimo animo — audirem Laberii et Publii* (Syri) *poëmata.* — *pulchra poëmata*] «perfecta»; nam quod ad compositionem et commodam totius actionis implicationem ac solutionem attinet, mimi Laberiani sane posthabendi erant fabulis Menandreis et Terentianis.

7—12. *diducere rictum*] «lectorem vel invitum ad risum quasi cogere, ei risum profusum movere:» (ut Appul. Apol. 2. p. 192. O.: *Restrictis forte si labellis riseris:*) «quamquam, inquit, hoc quoque non minimum satirici poëtae est meritum.» — *currat*] «multa cum facilitate progrediatur neque claudicet neve insistat.»

Impediat verbis lassas onerantibus aures;
Et sermone opus est modo tristi, saepe iocoso,
Defendente vicem modo rhetoris atque poëtae,
Interdum urbani, parcentis viribus atque
Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.
Illi, scripta quibus comoedia prisca viris est,
Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher
Hermogenes unquam legit neque simius iste,

I. v. 12. *vices* superscr. *m* S.

Reprehendit Lucilii verbositatem frequentesque a re degressiones, quibus vitiis defatigabatur lector. Nec satis illum artem calluisse significat, *tristia*, id est, gravia ac seria, iocosis immiscendi, sed ioca unice captasse. «Satirarum autem scriptor partes interdum sustinere debet *rhetoris* s. oratoris lectorem ad virtutem exhortantis hominumque vitia acriter exagitantis, saepius vero *poëtae*, modo actiones ridiculas describentis, ut est Iter Brundusinum, Importunus, Colloquium cum Trebatio, modo malos et vitiosos salse deridentis.»

13 — 15. *urbani*] «*εἴρωνος*, omnem scurrilitatem scite devitantis ac propter id ipsum, cum multo acrius vehementiusque in vitia invehi posset, proprias vires extenuantis, sic tamen, ut lectorem minime fugiat, non ingenii inopia, sed dedita opera poëtam ita sibi moderatum esse ac veluti frenos imposuisse, ut ne nimis iocosus et scurriliter mordax evaderet.» — *secat*] «dirimit, decidit.» Sic Epp. 1, 16, 40: *Quo multae magnaeque secantur iudice lites.* «Ridiculum saepe magis commovet homines quam gravis ac seria declamatio etiam in rebus magni momenti.» Quinctil. 6, 3, 9: *Risus rerum maximarum momenta vertit, cum odium iramque frequentissime frangat.*

16 — 19. *comoedia prisca*] Sat. 1, 4, 1: *Eupolis atque Cratinus Aristophanesque poëtae.* — *stabant*] «propter illas virtutes adeo populo placebant, ut ab initio usque ad finem plausum ferrent; atque etiamnunc eos nos admiramur: etsi pulchellus ille et delicatus (*stutzerhafte*) Hermogenes Tigellius (Sat. 1, 4, 72. 1, 9, 25.) nunquam hos legit.» Is igitur, etsi facetus esse studebat, vera facetiarum exemplaria negligebat. — *simius iste*] vel, «ineptus Tigellii imitator» (ut Aristot. Poët. 26: *ὡς λίαν γὰρ ὑπερβάλλοντα, πίθηκον ὁ Μυνίσκος τὸν Καλλιπίδην ἐκάλει·*) vel, ut narrant Scholiastae, «propter deformem ac brevem staturam.» (Aristoph. Ran. 708: *ὁ πίθηκός γ' οὗτος — Κλειγένης ὁ μικρός.*) «Notat M. Demetrium ad nullam rem do-

Nil praeter Calvum et doctus cantare Catullum.
At magnum fecit, quod verbis Graeca Latinis
Miscuit. O seri studiorum! quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.

ctum nisi Catulli et Calvi versus cantare, qui *δραματοποιὸς* erat, hoc est, amatorias cantiones scripserat.» Acr. Satis quidem absurde: videtur autem legendum: *qui ἀσματοποιοὶ erant, h. e., amatorias cantiones scripserant.* — De C. Licinio Calvo oratore et poëta, Catulli amico, praematura morte circiter a. u. c. 706. exstincto cfr. Weichert Poët. Lat. p. 89. Hoc autem in *simio* illo, Demetrio modulatore, reprehendit Horatius, quod neglectis propter difficultates exemplaribus Graecis unice laudare et *cantare (abtrillern)* consuerit leviores illas nugas, quas dicebant, *(bagatelles)* Catulli et Calvi. Inest lenis etiam reprehensio amborum poëtarum, ab aliis magnis, (ut ipse putasse videtur, nimiis) laudibus celebratorum: (Ovid. Amor. 3, 9, 61: *Obvius huic* (Tibullo) *venias hedera iuvenilia cinctus Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo:)* sed tamen summis Graecorum poëtis nequaquam aequiparandorum. Quod autem Spohnius significari arbitratus est Demetrium Megam a Cicerone ad Fam. 13, 36. Acilio commendatum, mera est divinatio.

20. 21. *Graeca Latinis*] Placebat igitur nonnullis Horatii aequalibus vitiosa illa consuetudo verba Graeca, interdum etiam integros versiculos Latinis intermiscendi, qui mos in epistolis dumtaxat familiaribus illi tolerandus videbatur, etsi eundem suo iure secutus est in loco facetissimo etiam Lucretius Lib. 4. extr. Inter Lucilii reliquias hae quoque sunt: *Hoc noluerìs et debueris te Si minu' delectat, quod ἄτεχνον, Isocration est Ὀχληρῶδεςque simul totum ac συμμειρακιῶδες, Non operam perdo. — Nam paucis* (dicit se) *malle ac sapientibus esse probatum Ἠ πᾶσιν νεκύεσσι καταφθιμένοισιν ἀνάσσειν.* (Od. λ, 21.) — *O seri studiorum*] Hoc ipso tam perverso iudicio satis isti demonstrabant sero se incepisse litteris operam dare. Ὀψιμαθία autem optimo iure antiquis perquam ridicula videbatur. Cfr. Theophr. Char. 27. Cic. ad Fam. 9, 20: *ὀψιμαθεῖς homines scis quam insolentes sint.* Gell. 10, 7: *Est adeo id vitium serae eruditionis, - - ut quod nunquam didiceris, diu ignoraveris, cum id scire aliquando coeperis, magni facias quo in loco cunque et quacunque in re dicere.* — *quine putetis*] Constructio contracta ex his: «*putatisne?*» et: «*qui putetis*»; «*dass ihr doch glauben könnet!*»

22—24. *Pitholeonti*] liberto M. Otacilii, unde Macrobio Sat. 2, 2. dicitur *M. Otacilius Pitholaus* (*Πειθόλαος*, *Πειθόλεως*, *Πειθο-*

Cum versus facias, te ipsum percontor, an et cum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli,
Scilicet oblitus patriaeque patrisque, Latine

I. v. 27. (Habent *oblitus* bSc.) Ibid. *Latine* superscr. *i.* b. *Latini* Sc.
II. v. 25. *percunctor* T.
III. v. 27. *Latini*
IV. v. 27. *oblitos* Bentl. susp. recepta ab Heind. et Kirchn.

λέων, ut Ciceroni de Rep. 1, 10, 16. Philolaus *Philoleos.)* Suet. Caes. 75: *Pitholai carminibus maledicentissimis laceratam existimationem civili animo tulit.* — *concinnus*] «gratum in modum mixtus.» Chio enim vino dulci, cui aqua marina non addebatur (Varro Fragm. p. 376. Bip.), interdum miscebant Falernum austerum, unde utrumque saepe coniungitur apud poëtas. Tib. 2, 1, 28. — *nota*] «vini genus titulo amphorae indicatum.»

25. 26. *percontor*] «Ut concedam ex parte hanc mixturam locum fortasse habere in poëmatis ludicris, minime vero, ut tute fateare necesse est, tolerari potest in argumentis gravioribus, in orationibus, neque tamen pro merito aliquo singulari id habendum erit vel in Lucilio.» — *causa Petilli*] «Cum causa aliqua peragenda est difficilis ac paene desperata, cuiusmodi fuit Petillii Capitolini de furto coronae Iovis in iudicium vocati.» Sat. 1, 4, 94. Hic sane non nimis honorifice *dura* eius hominis causa dicitur. («Maligne *dura*; nam ab Octaviano absolutus est.» Schol.)

27 — 30. *Scilicet oblitus - - Latine*] «Cum praestantissimi nostrae aetatis oratores Pedius et Messala» (quos ἐν παρόδῳ dexterrime laudat:) «in eo summo opere elaborent, ut puro atque eleganti sermone Latino causas agant, tune oblitus te Romanum esse, malis etiam apud iudices verba peregrina patriis immiscere? Adeo stultus certe vix eris, nam comparatus cum illis, ab omnibus exploderere.» — Bentleius coni. suam *oblitos* et lect. *Latini* ita interpretatur: «Probas verba Graeca Latinis misceri; nempe in versibus faciendis. Rogo, an et in causis agendis? Scilicet cum Pedius et Messala causas orant, malis eos oblitos patrii sermonis verba foris petita orationibus suis inserere?» — Ipse tamen ambigebat, quomodo explicanda essent vv. *patrisque Latini;* utrum: «soceri Aeneae, vetustissimi igitur Latini nominis;» an adiective: «patris tui, qui certe Latinus fuit.» Verum firmissima nostrae lectionis (quam sequitur etiam Weichert in Lectt. Ven. 2. p. 34.) defensio in eo nititur, quod *Latine* h. l. propter praecedens voc. *patrisque* in *Latini* facile mutari poterat, non contra *Latini* in *Latine.* Hoc autem satis firmatur a nostro Cod. b., a tribus Pottierii, et Cod. Bland. antiquiss. glossa: «cum omni sudore Latine recitet, Latine proferat.» Ac si accuratius locum examinaris, videbis etiam multo laxiorem esse sententiarum iuncturam in Bentleiana quam in

Cum Pedius causas exsudet Poplicola atque
Corvinus, patriis intermiscere petita
Verba foris malis, Canusini more bilinguis?
Atque ego cum Graecos facerem natus mare citra
Versiculos, vetuit me tali voce Quirinus,

I. v. 28. *Publicola* bSc. v. 31. *Atque*] bSc. *Atqui* M. (v. 32. Habent *me tali* bSc.)

II. v. 31. *Atqui* LCF. (non T.)

III. v. 31. *Atqui* v. 32. *tali me* e C1d.

Horatiana ratione. Praeterea rectius obiicitur tanta cum efficacia oblivio patriae patrisque adversario ficto, quam ut vel per ὑπόθεσιν tamquam culpa memoretur, quae a Pedio atque Messala, qui eam nunquam profecto in se admiserant, fortasse tamen aliquando committi possit. — *patriae patrisque*] dictum est, ut aliquoties apud Salustium (Cat. 6. 52. Iug. 87.) *patria parentesque*. Nec *exsudare causas Latine* ullam habet difficultatem; sed recte explicatum est in Cod. Bland. (Liv. 4, 13: *ingens certamen exsudare*. 5, 5: *exsudare laborem*.) — Q. Pedius, filius ex sorore C. Iulii Caesaris atque unus ex heredibus eius, a. u. c. 711. mortuus, uxorem habuit Valeriam atque e filio Quinto nepotem natura mutum. Adoptavit igitur filium alterum Messalae maioris, qui inde Pedius dictus est. Pedii frater itaque Corvinus fuit et uterque Poplicolae cognomen habuit. (In legendo iunge *Pedius Poplicola*, non *Poplicola atque Corvinus*.) — M. Valerius Poplicola Messala Corvinus, Tibulli fautor, *nitidus et candidus et quodammodo praeferens in dicendo nobilitatem suam; viribus minor Asinio Pollione*. Quinctil. 10, 1, 113. — *Canusii*, Apuliae oppido, et Graeci et Osci habitabant et utroque sermone, Graeco et Osco, utebantur. Sic *bilingues Brutates* (Bruttios) propter eandem causam dixerant et Ennius et Lucilius.

31 — 35. *Atque*] Sic mei Codd. recte, cum adversativa notio hic locum non habeat, sed significet «similiter, ita etiam.» — Nescio quà gloriola ductus Horatius cum Athenis degeret, versiculos Graecos componere conatus esse videtur, sed cito inane, immo pravum consilium abiecisse. — *mare citra*] in Italia. — *Post mediam noctem*] Moschus 2, 2: *Νυκτὸς ὅτε τρίτατον λάχος ἵσταται, ἐγγύθι δ' ἠώς, - - Εὖτε καὶ ἀτρεκέων ποιμαίνεται ἔθνος ὀνείρων.* — *In silvam ligna ferre* simile proverbium illius: γλαῦκ' ἐς Ἀθήνας. — *implere*] «Si malis augere innumerabilem Graecorum poëtarum turbam interque hos te intrudens eam refercire, tamquam nemini alii iam locus futurus sit.»

36. 37. *Turgidus Alpinus*] Lepide sic vocatur M. Furius Bibaculus Cremonensis, natus a. u. c. 651, qui a. u. c. 723. annos LXXII. numerabat; nam etiamtunc eum in vivis fuisse probabile est. Tac.

Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
In silvam non ligna feras insanius ac si
Magnas Graecorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona, dumque
Defingit Rheni luteum caput, haec ego ludo,
Quae neque in aede sonent certantia iudice Tarpa,

I. v. 33. *visus noctem* S. (non bc.) v. 38. *certantia* superscr. *nec certent* S.

II. v. 37. *Diffingit* T. v. 38. *nec* LCT.

Ann. 4, 34: *Carmina Bibaculi et Catulli referta contumeliis Caesarum leguntur.* Quid, si etiam propter hanc dicacitatem eum cum Catullo vellicat poëta? Praeterea composuerat Aethiopidem, in qua Memnonis, Tithoni et Aurorae filii ab Achille interfecti, primae erant partes. «Διλόγως autem *iugulat:* ita pugnam illam narrat, ut iterum videatur Memnona iugulare suis carminibus.» Comm. Cruq. Idem πραγμάτειαν belli Gallici a Caesare gesti composuerat, in qua legebatur versus ille ridiculus: *Iuppiter hibernas cana nive conspuit Alpes* (Sat. 2, 5, 43.), propter quem ipsum festive hic vocatur *Alpinus, der Alpendichter.* In eadem πραγματείᾳ erat turgida descriptio *capitis Rheni*, quae vv. triplicem admittunt interpretationem. Plerique propter Alpium mentionem proxime praecedentem, intelligunt de fonte, qui quidem ante Raetiam captam incognitus erat Romanis, sed tamen φαντασίας ope describi poterat. Fieri tamen potest, ut versiculo illo tantummodo hiemem designarit, non exspatiatus sit in Alpestris tractus τοποθεσίαν: nec vero lutei sunt fluminum fontes. Alii de ostio, ut est apud Lucan. 2, 52: *Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos Albis et indomitum Rheni caput.* Alii denique, ad quod inclinat animus, de Rheni figura in triumpho portata, capillitio flavo, gentis suae colore; ut est Ovid. ex Ponto 4, 3, 107: *Squalidus immissos fracta sub arundine crines Rhenus et infectas sanguine portet aquas.* Attributo certe *lutei* ipse Furius usus erat, quapropter h. l. ridetur. *Defingit* autem: «operose et κακοζήλως format, describit.» *(abformen.)* Cfr. Weichert de M. Furio Bibaculo in Poët. Lat. p. 33. Ceterum probe notandum certum hoc exemplum nominis ficti, quo homo tunc vivens designetur: cuius generis unum et alterum itidem in his Satiris esse potest, ita tamen comparatum, ut quivis illo tempore facile agnosceret, quem notasset, sive cognomentum erat ab aliis iam inventum atque usitatum, sive ab Horatio ipso homini deriso inditum. Cfr. ad Sat. 1, 2, 25.

38. 39. *ludo*] «Missum faciens poëma heroicum et tragoediam, sermones, ludicrum poësis genus, ego excolo.» — *in aede*] in templo s. sacello aliquo Musarum, ut dicunt Scholiastae. Aedes certe Apollinis Palatini tum nondum dedicata erat.

Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
Arguta meretrice potes Davoque Chremeta
Eludente senem comis garrire libellos
Unus vivorum, Fundani; Pollio regum
Facta canit pede ter percusso; forte epos acer
Ut nemo Varius ducit; molle atque facetum

I. v. 44. *Varius dicit* S. *Varus* (sic) *ductu* b. *Varius ductum* c.

II. v. 44. *Varius: ductu molle* C.

IV. v. 41. *Eludente senem comis, garrire libellos* Kirchn. Ib. *comes* Codd. aliq.

De domo privata quo minus interpretemur, vetat non solum v. *sonent*, sed etiam, quod nihil omnino attinebat significare in domo, non sub dio, recitatas esse fabulas in certamen missas iudice Sp. Maecio Tarpa, summo illorum temporum critico (A. P. 387.), cui iam a Cn. Pompeio Magno a. u. c. 699. (Cic. ad Fam. 7, 1. aliter iudicans quam Horatius: in theatro) *erant ea perpetienda, quae scilicet Sp. Maecius probavisset:*) Horatii tempore a Caesare Octaviano cum aliis quinque iudicibus cura iudicandarum fabularum ac mimorum commissa erat, quae nisi ab iis probarentur, in scenam non deferebantur. Haec tradit Comm. Cruq. Ea cura antea fuerat aedilium; sed intererat Octaviani, ne quidquam per mimos praesertim in civitate «cuncta interpretante» (Tacit. Hist. 2, 91.) publice proferretur, quod in ipsius dominationem ac mores maligne detorqueri posset.

40. 41. *Arguta*] «astuta,» ut Epp. 1, 14, 42: *argutus calo.* — *Davoque Chremeta*] personae Andriae Terentianae. — *comis*] antique pro *comes*, «hilares atque lepidos.» Non est vocativ. sing. v. *Fundani.* Nam, ne sic iungamus cum nonnullis, vetat vel ipsa caesura; et quid, quaeso, sunt *libelli* sine ullo ἐπιθέτῳ nisi causidicorum, quadruplatorum, supplicantium commentarii? Certe non comoediae. *Garrire* autem est sermone quotidiano, eleganti quidem, sed facili, uti in conscribendis fabulis.

42 — 44. *Fundani*] C. Fundanius praestantissimus poëta comicus (cuius tamen ne unus quidem versiculus superest nec Quinctilianus eius vel uno verbo meminit:) et Maecenatis amicus (Sat. 2, 8, 19.) tunc excellebat in comoediis ad Menandri, Philemonis, Diphili exempla componendis, in quibus praecipuae partes erant callidarum meretricularum astutorumque servorum senes emungentium. C. Fundanius in nummis alius est, quaestor a. u. c. 621., socer M. Terentii Varronis. — *Pollio*] C. Asinius Pollio, orator, historicus, poëta tragicus. V. Od. 2, 1. — *regum facta*] quia tragoedia regum heroici temporis facinora atque vicissitudines exponere solet. — *pede ter percusso*] «Tragoedia trimetris versibus (senariis) fere texitur.» Comm. Cruq. Tibicen autem in singulis dipodiis pede per-

Virgilio annuerunt gaudentes rure Camenae.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino
Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
Inventore minor; neque ego illi detrahere ausim
Haerentem capiti cum multa laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, saepe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quaeso,

I. v. 45. *annuerant* S. *annuerint* bc. v. 51. *quaeso* superscr. *r* b.
II. v. 49. *multa cum* LCT.

cusso numeros (*den Tact*) indicabat; unde *percussio* idem atque ictus, χροῦσις. Claudius Sacerdos Lib. 1, p. 26: *versus percutientes, id est, scandentes.* — *acer*] «fervidus» *feurig*. L. Varius (Od. 1, 6. 1.) carmen epicum de Caesaris morte et Panegyricum in Octavianum composuerat; Thyestem tunc nondum videtur edidisse. — *ducit*] quasi a nendo. Epp. 2, 1, 225: *tenui deducta poëmata filo.* Ovid. Trist. 1, 11, 18: *tamen ipse tremente Carmina ducebam qualiacunque manu.* Quomodo Santenius ad Terentian. p. 226. praeferre potuerit Codd. Dorvill. et S. lect. *dicit*, equidem non intelligo.

45—49. *Virgilio*] qui tunc ediderat Bucolica et Georgica, Aeneida in manibus habebat. Illis tribuit dicendi genus *molle* (tenerum) atque *facetum* (venustum, *voller Anmuth.*) Quinctil. 6, 3, 20: *Facetum quoque non tantum circa ridicula opinor consistere. Neque enim diceret Horatius facetum carminis genus natura concessum esse Virgilio. Decoris hanc magis et excultae cuiusdam elegantiae appellationem puto. Ideoque in epistolis Cicero haec Bruti refert verba: Nae illi sunt pedes faceti ac deliciis ingredienti* (l. *ingrediendi*) *molles.* — *Varrone*] P. (non *C.* nec *M.*) Terentius Varro Atacinus (ab Atace, Galliae Narbonensis fl.) a. u. c. 672—717. Argonautica, laudabiliter Apollonium imitatus, carmen de Caesaris bello Aquitanico, elegias, satiras conscripserat. Quinctil. 10, 1, 87. — *Atque quibusdam aliis*] Quos significet ignoramus, certe non Ennium neque Pacuvium, ut volunt Scholiastae, sed fortasse Saevium Nicanorem, Sullae aequalem, «*qui satiram scripsit, in qua libertum se indicabat* (Suet. Gramm. 5.) et alios suos aequales nobis ignotos. Diversi utique generis erant M. Terentii Varronis Satirae Menippeae, quas tangere non videtur. — *Inventore minor*] «Sane ego me postpono Lucilio vel propter hoc ipsum, quod hoc genus ea forma, qua nunc in litteris Latinis constitutum est, primus tractavit.» — *Haerentem*] «ei merito debitam, adeo ut, ne si vellem quidem, eum hac laude spoliare possem.»

50—55. *fluere*] Sat. 1, 4, 11. «torrentis instar secum trahentem plura quidem recidenda servan-

Tu nihil in magno doctus reprehendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?
Non ridet versus Enni gravitate minores,
Cum de se loquitur non ut maiore reprensis?
Quid vetat et nosmet Lucili scripta legentes
Quaerere, num illius, num rerum dura negarit

I. v. 52. *nil* b. Ibid. *reprendis* S. (non bc.) v. 53. *Acci*] bSc. *Atti* M. v. 55. *loquitur, non ut maiore* M. cum plerisque Edd., etiam Heind. Kirchn.

II. v. 52. *reprendis* LCT. v. 53. *Atti* LCT.

dis.» — *doctus*] «criticus.» Eiusmodi reprehensiones Homeri ex schola Grammaticorum Alexandrinorum profectae complures inveniuntur in Scholiis Venetis. — *comis*] Non per *εἰρωνείαν* accipiendum puto: «quem tu, nimius eius admirator, comem soles nominare, etsi interdum acriter reprehendit priores poëtas:» sed refertur potius ad illam animi bonitatem, quam merito in eo laudat Sat. 2, 1, 30 seqq. — *mutat*] «mutandum s. corrigendum suadet in L. Accii tragoediis.» Gell. 17, 21: *clariorque tunc* in poëmatis *eorum* (Ennii, Pacuvii, Accii) *obtrectandis Lucilius fuit.* «Facit autem hoc cum alias, tum in tertio libro et nono et decimo Satirarum.» Porphyr. «Idem Lucilius,» inquit, «minime abstinet a deridendis Ennii versibus minus gravibus quam reliqua eius et omnino epici generis dignitas requirit, ut cum dixit: *At tuba terribili sonitu taratantara dixit.* — *O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti Damna.* — *telo Transfigit corpus, saxo cere comminuit brum.*» V. *Enni* autem refertur et ad v. *versus* et ad v. *gravitate;* nam *gravitate minores* absolute dicere non poterat. — *loquitur non ut maiore reprensis*] «Miror nunc volgo hunc v. ita interpungi et explicari, quasi Lucilius, cum de se loqueretur, aliis omnibus a se reprehensis se praeferre solitus sit. Nihil magis ab Horatii consilio alienum quam stultissimae huius arrogantiae criminatio; utitur enim hac ratione, ut libertatem illam vel in optimo poëmate partes quasdam reprehendi iam ipsum Lucilium secutum ostendat doceatque omnino errare eos, qui huiusmodi iudicia semper e superbia nasci credant. Itaque necessario hoc dicit: ««nec tamen Lucilius ita loquitur, quasi illis maior sit; neque ego tam sum arrogans, ut quod inculta et negligentiora quaedam in Lucilii Satiris dico, me illi praeferam.»» Nec aliter verba intelligi grammatica ratio sinit; ut enim demus, in duas sententias versum distrahi et suppleri posse *loquitur*, certe omitti non poterat praepositio ante v. *maiore.*» Madvig Opuscc. p. 106.

57. 58. *num illius*] «num illius ingenium ac facultas poëtica non satis benigna minusque apta ad

Versiculos natura magis factos et euntes
Mollius, ac si quis pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem coenatus; Etrusci
Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque

I. v. 62. *amne* S.

II. v. 59. *at si* LT.

IV. v. 59. *at sit quis* Lamb. in Comm. *an si quis* Dacierii rursusque Doeringii suspicio.

pulchra poëmata componenda, num argumentorum ipsorum difficilis atque ingrata natura in causa fuerit, cur tam scabros versus fuderit. Neutrum profecto: culpa huius rei unice negligentiae Lucilii tribuenda est: nam et ingenio valuit, et festiva ac lepida argumenta tractavit.» *Num-num*] duo haec membra *ἐκ παραλλήλου* posita sunt, neque vero opponuntur; suamque retinet particula vim, ut negatio exspectetur. Sic Virg. Aen. 7, 294: *num Sigeis occumbere campis, Num capti potuere capi? num incensa cremavit Troia viros?* Plerique interpretes in eo errasse videntur, quod *num-num* confuderunt cum *utrum-an*. — *magis factos*] «maiore arte elaboratos;» ut Graeci *πεποιημένα* dicunt, quae cum arte elata sunt. Longin. 8: *πεποιημένην λέξιν καὶ τροπικήν*· cui opponitur *τὸ ἀποίητον*. Demetr. Phal. 28: *ἁπλοῦν καὶ ἀποίητον βούλεται εἶναι τὸ πάθος*. Cic. de Orat. 3, 48: *oratio polita et facta quodammodo*. Brut. 8: *accurata et facta quodammodo oratio*.

59—64. *ac si*] Post adiectivi comparativum haud raro apud poëtas simpliciter pro *quam si*. Sat. 1, 2, 21: *non se peius cruciaverit atque hic*. — *Hoc tantum*] Non est parenthesis, ut videbatur Bentleio, sed construe: «Si quis hoc tantum contentus, ut claudat quid hexametris, nulla ratione habita caesurarum et ipsius soni, plerumque nimis asperi atque ingrati, amet scripsisse (aorist.)» cet. Cfr. Sat. 1, 4, 9. — *Etrusci-Cassi*] Cassius hic diversus fuit a Cassio Parmensi, cum laude memorato Epp. 1, 4, 3, qui quo tempore haec satira composita est, a. u. c. 723. in vivis erat. Praeterea, quidquid dicit Comm. Cruq., Parma, Boiorum primum oppidum, deinde colonia Romana in Gallia Cispadana, ad Etruriam referri neutiquam poterat. Quod autem Scholiastae tradunt: «Cassius multos versus parvi momenti scribebat: ideo post mortem decrevit senatus, ut libri cum cadavere exurerentur:» prorsus absonum esse, scite demonstravit Weichert de Cassio Parm. p. 219. Quin hoc ipsum, quod narrat Horatius, urbani alicuius hominis ac derisoris fuit inventum. — *ferventius*] hic malo significatu. Contra Od. 4, 2, 7: *Fervet immensus-*

Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis et urbanus, fuerit limatior idem
Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor,
Quamque poëtarum seniorum turba; sed ille,
Si foret hoc nostrum fato dilatus in aevum,
Detereret sibi multa, recideret omne quod ultra

I. v. 68. *dilatus*] S. *delatus* M. *dilapsus* c. Item b., sed in rasura.
II. v. 68. *delatus* F.
IV. v. 66. *Quam Rudius Graecis* Casaubonus.

que ruit profundo Pindarus ore. — *Ambustum*] «libris circumcirca positis ustulatus.» Sic Od. 4, 11, 25: *ambustus Phaëthon.* Consulto mitius verbum elegit, ne nimis rem exaggeraret, non *combustum*, ut Codd. apud Lamb. et Markland coniecturâ.

65—67. *Fuerit*] «id quod vos identidem dicitis, ego non nego.» — *Quam rudis*] «Libenter etiam concedo limatiorem esse Lucilium quam Ennium, auctorem generis rudis (*ungestalt*) et propter hanc ipsam rudem formam (*ἀγροικίαν*) a Graecis nunquam tentati, id est, reiecti.» Haec vera videtur interpretatio loci admodum controversi (cfr. Weichert Poët. Lat. p. 279.): ceteras dabimus in Excursu II. Unica difficultas remanet in eo, quod v. 48. satirae Romanae Lucilius *inventor*, hic Ennius eiusdem *auctor* dicitur: sed tamen haec facile distingui possunt: «Fuit Lucilius *inventor*, quatenus primus, ut verus artifex, qualis esse deberet Romana satira, demonstravit: *auctor* Ennius, quia rudi suo carmine primum veluti impulsum dedit, ut genus arti respondens, quod etiam Horatius Lucilium secutus retinuit atque excoluit, inveniretur atque in perpetuum constitueretur.» Praecipua autem differentia inter *saturam* Ennianam, ductam qualicunque modo ex antiquioribus Romanorum saturis scenicis (Liv. 7, 2.), et Lucilianam *satiram* ea fuisse videtur, ut Ennius in eadem satura variis metris licenter usus, varias actiones vitae quotidianae rudem in modum imitatus sit, a personis autem vivis nominatim traducendis vitiisque humanis salse exagitandis abstinuerit, qui primarius est χαρακτὴρ satirae Lucilianae. *Rudis* autem non ab uno dictus est Ennius; nam etiam Ovid. Trist. 2, 424: *Ennius ingenio maximus, arte rudis.* Val. Max. 8, 14, 1: (Scipio maior) *vir Homerico quam rudi atque impolito praeconio dignior*; quod refertur ad Ennii Scipionem, quam saturam fuisse putat Lersch in Mus. Rhen. 5, 3. p. 419. Casaubonus autem ipse haud nimium tribuisse videtur coniecturae suae *Rudius.* — *poëtarum seniorum*] Livii Andronici, Cn. Naevii, Pacuvii, Plauti, Caecilii Statii, Accii.

68—71. *dilatus*] «prolatatus, reservatus,» id est, «si fatum eum nostra aetate vivere voluis-

Perfectum traheretur, et in versu faciendo
Saepe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Saepe stilum vertas, iterum quae digna legi sint,
Scripturus, neque, te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego: nam satis est equitem mihi plaudere, ut audax,
Contemptis aliis, explosa Arbuscula dixit.

set.» *Delatus* esset, «si nescio quo casu ad nostram aetatem devenisset;» quod huc redit: «si Lucilius usque ad nostra tempora vixisset:» id quod erat ἀδύνατον. — *Detereret*] veluti lima, *recideret*, falce putaret. «Tum longe aliter scripsisset; politiores, minus asperi essent eius versus, Graeca non immiscuisset, omnia vitasset, quae nunc apud eum vel verbositate vel qualicunque alio vitio perfectioni poëticae officiunt.» In ipso v. *traheretur* inest inertiae atque molestiae significatio. — *caput scaberet*, cet.] Sunt gestus meditantis atque stomachantis eo, quod et cogitationes et verba et versus minus procedant. Varro Fr. p. 261: *Scabens caput novo partu poëtico.* Quinctil. 11, 3, 158: *In hac cunctatione sunt quaedam non indecentes (ut appellant scenici) morae, caput mulcere, manum intueri, infringere articulos.* — *vivos*] «usque ad ipsam carnem.»

72—77. *stilum vertas*] Superiore parte stili lata oblitterabant, quae in cera exararant inferiore acuta. Cic. Acc. 2, 41: *Vertit stilum in tabulis suis, quo facto causam omnem evertit suam.* — *Vilibus in ludis*] Abhorret et hic et Epp. 1, 20, 17. a cogitatione fore, ut aliquando a volgaribus praeceptoribus explicetur. — *dictari*] ut magister deinde interpretaretur, discipuli recitarent ac memoriae mandarent. Persius 1, 29: *Ten cirratorum centum dictata fuisse Pro nihilo pendas!* — *equitem*] id est, «homines cultos atque artis peritos, quales equites Romanos esse decet.» — *audax*] hic potius laudis est. — *Arbuscula*] mima eximia. Cic. ad Att. 4, 15: *Quaeris nunc de Arbuscula: valde placuit.* Aliquando tamen exsibilata, ita se ulta est. Ceterum quattuor alias Arbusculas libertas ex Inscriptt. affert Bentleius.

78—80. *Pantilius*] nomen mere Romanum, non fictum: non enim cogitandum est de Tillio Cimbro aut de etymologiis Graecis ὁ πᾶν τίλλων vel ὁ πάντ' ἴλλων. «Pantilius nomen est vilis poëtae et maleolentis.» Comm. Cr. Sed *cimicem* potius appellat a putida et foeda maledicentia; clam adversarios pungebat, ut solent cimices. Sic Antiphanes Anthol. Pal. XI. 322. de Grammaticis: ποιητῶν λῶβαι - - εὐφώνων λαϑροδάκναι κόριες. Philostratus V. Soph. 2, 10, 1. narrat, quomodo Adrianus tolera-

Men moveat cimex Pantilius, aut cruciet quod
Vellicet absentem Demetrius, aut quod ineptus
Fannius Hermogenis laedat conviva Tigelli?
Plotius et Varius, Maecenas Virgiliusque,
Valgius et probet haec Octavius optimus atque
Fuscus et haec utinam Viscorum laudet uterque!
Ambitione relegata te dicere possum,
Pollio, te, Messala, tuo cum fratre simulque

I. (v. 78. Habent *cruciet* bSc.) v. 81. *Varus* b.

II. v. 78. *crucier* LCT.

rit maledici ineptias: ἐκαρτέρει τὰ ἐξ αὐτοῦ πάντα, δήγματα κόρεων τὰς ἐκ τῶν τοιούτων λοιδορίας καλῶν. Iacobs L. Ven. p. 394. — *Demetrius*] idem modulator, quem v. 18. *simium* vocat. Constructio autem haec est: *men moveat cimex Pantilius aut cruciet,* illud, *quod* cet., non: *men moveat quod c. Pantilius aut* men *cruciet quod D. absentem vellicet.* — *Fannius Quadratus,* poëta ineptus (Sat. 1, 4, 21.) h. l. Hermogenis Tigellii, hominis aeque molesti, parasitus.

81—84. *Plotius*] Iam enumerat poëtas recentioris quasi scholae, sibi amicos ac peritos carminum iudices. De *Plotio* et *Vario* v. Sat. 1, 5, 40. *T. Valgius Rufus*, poëta epicus et elegiacus, ad quem est Od. 2, 9. Tib. 4, 1, 180. — *Octavius* poëta et historicus, in cuius mortem est Virgilii Catal. 14. (v. 5: *Scripta quidem tua nos multum mirabimur et te Raptum et Romanam flebimus historiam.) Fuscus Aristius* Sat. 1, 9, 61. *Visci* Ibid. v. 22. — *Ambitione relegata*] «Procul profecto absum a gloriola captanda, cum vos, in his etiam primores civitatis, Maecenatem, Asinium Pollionem (Od. 2, 1.), Messalam, inter amicos meos enumero.»

85. 86. *fratre*] Q. Pedio Poplicola. Vide supra v. 28. — *Bibule*] Sic scripsi cum Mureto, N. Heinsio, Bentleio, Heindorfio: etenim perquam inconcinnum videtur hoc: «*vos*, (duo) *Bibuli* (nomen) *et* (te unum), *Servi* (praenomen.) Bibulum vel Bibulos volunt esse M. Calpurnii Bibuli consulis cum Caesare a. u. c. 695. filium vel filios. Id tamen notandum a. u. c. 723. tres certe eius filios exstinctos fuisse. Cfr. Onomasticon meum Tullianum in v. L. Calpurnius Bibulus p. 121. — *Servius* filius fortasse Ser. Sulpicii Rufi ICti, tribunus pl. a. u. c. 706., qui philosophiae et artibus liberalibus operam dabat. — *C. Furnius* «historiarum fide et elegantia claruit.» Comm. Cruq. Teste Seneca de Benef. 2, 25: *patri Antonianas partes secuto* apud Octavianum *veniam impetravit.* Inter hos Horatii amicos desideramus Tibullum et Propertium: hic nun-

Vos, Bibule et Servi, simul his te, candide Furni,
Complures alios, doctos ego quos et amicos
Prudens praetereo; quibus haec, sunt qualiacunque,
Arridere velim, doliturus, si placeant spe
Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter iubeo plorare cathedras.
I, puer, atque meo citus haec subscribe libello.

I. v. 86. *Bibule et Servi*] Muretus. N. Heinsius. Bentl. *Bibuli et Servi* bc. M. *Bibuli Servi* superscr. *et* S. v. 88. *sunt*] bc. *sint* S. M. (v. 91. Habent *Discipularum* Sc. Item b. a sec. m., a prima *Discipulorum.*) (v. 92. Habent *haec*, non *hoc* bSc.)

II, v. 86. *Bibuli* LCT. v. 88. *sint* LCTF.

IV. v. 87. *Compluresque alios* Codd. aliq.

quam eius familiaris fuisse videtur; illum a. u. c. 723. nondum noverat.

88. 89. *Prudens*] «consulto, non per oblivionem.» Addit hoc, ne quis se praeteritum queratur. Eadem arte usus divinus Areostus C. 46, 10. inter fautrices suas enumerat: *quante donne belle Ha Lombardia, quante il paese Tosco.* — *sunt*] cum Bentl. et Heind. praefero coniunctivo. Cfr. Huschke et Dissen ad Tib. 1, 6, 66: *Quidquid agit* (al. *agat*), *sanguis est tamen illa tuus.* — *Deterius*] «minus quam mihi aequum videtur.»

91. 92. *Discipularum*] Ridiculam scenam lectori offert, pulchellos illos vocis et cantus modulatores inter puellas vel ingenuas (Acr.) vel mimas (Comm. Cr.) cantilenas docentes, qua in schola invicem delicias faciebant et magistri et discipulae. De alia *διλογίᾳ* subobscoena, qua discipulos discipulas dixerit, equidem nolim cogitare. «Hi docuerunt puellas ingenuas modos, quia eo tempore maxime harum studium fuit affectandi lyricam (musicam) disciplinam.» Acr. Ac sane feminae Romanae, etiam nobiles, musicis operam dabant, ut Sempronia illa Salustii Cat. 25: *litteris Graecis et Latinis docta, psallere et saltare elegantius, quam necesse est probae.* — *plorare*] «Salsissima utitur *διλογίᾳ;* nam et *plorant*, qui docent puellas cantiunculas amatorias flebili et molli voce decantare et *plorare* iubent Graeci quibus gravem imprecantur calamitatem, quod *κλαίειν* et *οἰμώζειν* illi dicunt.» Baxter. — *cathedras*] feminarum sedilia commodiora. «*Molles* vocat Iuven. 6, 91. Sic in anaglypho villae Albanae sedet in cathedra Claudia Italia, laeva sustinens volumen, in quo scriptum est: *ΠΑΣΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΜΕΤΕΧΟΥΣΑ*. Winckelmann M. in. I. 187. Marini *Inscr. Alb.* p. 78.» Fea. — *I, puer*] «Eleganter, quasi hoc ex tempore dixerit, praecipit puero, ut in librum suum» (sive potius in hanc ipsam satiram) «illud conferat, ne pereat tam opportunum et scitum in modulatores istos dictum.» Porphyr. — *haec*] «haec

ipsa verba, *οἰμώζειν σε κελεύω, μιαρώτατε.*» Alacri hoc iussu simul confidentiam, qua homines istos abominetur, festive exprimit. Minus recte alii ita interpretati sunt: «Adiunge hanc satiram prioribus libri primi, ut huic finis imponatur isque iam edi possit.» Propert. 3, 23, 23: *I, puer, et citus haec aliqua propone columna.* — *libello*] ut Pers. 1, 120. de una illa satira: *Vidi, vidi ipse, libelle.*

EXCURSUS I.

DE VIII. VERSIBUS SUBDITICIIS.

Octo versus litteris inclinatis expressi absunt a plerisque Horatii Codd. et Edd. vett., nominatim a Codd. Oberlinianis et Bambergensibus, Ed. Ven. 1481.; reperiuntur in Feae nonnullis et quattuor Bernensibus, quorum duo certe scripti sunt Sec. X., adeo ut nemo iam suspicari queat eos deberi falsario alicui Italo Sec. XV. Colorem sane habent antiquum et, si in re admodum incerta coniecturae locus est, Frontonis circiter tempore, quo controversia, utrum praeferendi essent scriptores Augusti aetatem praegressi, an qui sub Augusto scripserunt, inter antiquarios et recentiorum scriptorum admiratores quam maxime agitabatur, compositi videntur ab homine otioso (semidoctum nebulonem vocat Lambinus:) qui animi causa tentaturus erat, quo modo exordium qualecunque aptari posset sermoni utique abruptiori, sed satis munito Persii 3, 1. imitatione: *Nempe hoc assidue?* Sententiae ipsae partim obscurae sunt, partim, dum leporem affectant, insulsae, ut illud: *funibus udis Exhortatus*, Horatiique consilio prorsus repugnant. *Mendosum* rustice appellat versificator Lucilium, cuius multum salem, ingenium, urbanitatem ultro agnoscit Horatius, id tantum dolens, versus eius non satis elaboratos, nimis verbose, interdum etiam negligenter, expressas esse sententias, nimis eum sibi indulsisse in immiscendis verbis Graecis. Prorsus mendosum esse simia Horatii pervincere volt teste ipso Lucilii defensore, Catone, qui, ut ait, male factos versus emendare ac polire *parat.* Cogitant de Valerio Catone, cuius habemus Diras et Lydiam, id est, de grammatico ac poëta temporum Sullanorum, qui a. u. c. 723. vix in vivis erat, etsi *vixit ad extremam senectam.* Suet. Gramm. 11. Sed id aut ignoravit aut omnino non curavit is, qui in hoc exordio scribendo secum ipse non minus quam nobiscum lusit. Quid? quod tota res desumpta videtur ex Grammaticorum narratione servata nobis a Suet. Gr. 2: *Crates Malleotes -- nostris exemplo fuit ad imitandum. Hactenus tamen imitati, ut carmina parum adhuc divolgata vel defunctorum amicorum vel si quorum aliorum probassent, diligentius retractarent -- ut Laelius Archelaus*,

Vectius, *Quintus Philocomus Lucilii satiras*, *familiaris sui*; *quas legisse apud Archelaum Pompeius Laenas*, *apud Philocomum Valerius Cato praedicat*. Confudit igitur memoriae vitio Catonem, huius rei testem, cum iis, qui re verà Lucilii διασκευασταὶ fuerant, paullo post poëtae mortem, ut opinor. — *Hoc lenius ille*] Sententiâ admodum ineptâ Catonis mores probos refert ad correctionem versuum Lucilianorum, in qua ipsa cura pro lenitate severitas potius requirebatur. Deinde Cato propter ingenii subtilitatem praeponitur equiti Romano eidemque grammatico. Quis autem hic fuerit, horum versiculorum scriptorem non magis quam nos scisse arbitror. Etenim de Maecenate cogitare plane absurdum esse quis negabit? Nec magis significari potest is, quem nonnemo ex ipsius Satirae v. 6. temere arripuit, D. Laberius, mimographus illustris, non grammaticus, qui decem mensibus post Caesaris caedem (a. u. c. 711. ineunte) sexagenario maior mortuus est. (Hieronymus in Chron. Euseb. ad Olymp. 184, 2.) «Is igitur,» quem sibi finxit prooemiographus, «a grammatico, antiquariorum veluti sectae principe, multis plagis, nec ferula solum, sed loris et funibus, quo magis dolerent verbera, madefactis in schola *exhortatus*» (al. *exoratus*, ex correctione, quo amoveretur τὸ σολοικοφανές, *exornatus* Glareanus:) «formatus atque educatus est, ut prodiret aliquando, qui antiquos poëtas vindicaret a reprehensionibus, quibus recentiorum fautores illos insectari solent.» — *Ut redeam illuc*] Quo tandem, quaeso? — Haec potissimum verba demonstrant, non esse versiculos istos desumptos ex longiore satira ab Horatii aliquo imitatore composita, sed scriptorem tantummodo haec Horatianis assuere satis habuisse, sibique ipsum gratulatum esse, cum octo saltem versiculos Horatianum colorem aliquatenus mentitos improbo labore extudisset. — Fuerunt, ut hoc quoque addam, qui tria illa verba resecarent; fuerunt, qui totum locum ab Horatio scriptum, sed in altera editione reiectum arbitrarentur. De tota re egregie disputavit Iacobs in Lectt. Venus. XI. (p. 225.) Cfr. etiam Iahnium.

EXCURSUS II.

AD SATIRAE X. V. 66:

Quam rudis et Graecis intacti carminis auctor.

Aliae interpretationes huius v. exstant minimum quinque:

1) «Fuerit Lucilius limatior quam rudis (nominat. pro *rudior*:) et intacti, id est, a se inventi carminis auctor etiam Graecis, (quippe qui illum, si velint, imitari iam possint.)» Acron.

2) «Demus Lucilium fuisse limatiorem, quam auctorem satirae

Graecis intactae esse videmus,» quod idem fere valet ac si dicat, «demus Lucilium fuisse limatiorem, quam ipse sit:» atque ita nomen *rudis* in patrio casu accipio et cum voce *carminis* coniungo. LAMBINUS.

3) «Fuerit Lucilius limatior quam pro eo, quod auctor fuit rudis et Graecis intacti carminis.» HEINDORF. «*Sei selbst er geglättet, für einen, Der aus dem Rohen erschuf ein Gedicht, ungriechischer Abkunft.*» KIRCHNER.

4) «Do limatiorem esse Lucilium, quam facile sit aliquis auctor carminis rudis et Graecis intacti.» BOTHE. Verum nihil inconcinnius dici poterat quam hoc: «Fuerit limatior quam *ὁ δεῖνα*, unus aliquis, quem nominare non possum, quem ne novi quidem ego, quamque Livius Andronicus, Naevius, Pacuvius ceteraque vetustiorum poëtarum turba.»

5) «Concedam Lucilium esse limatiorem Ennio, sed Ennius, si nostra aetate viveret, non, ut Lucilius, multa, quae tollenda essent, relinqueret, sed detereret atque recideret, nec, sicut Lucilius, brevi temporis spatio multos versus temere effunderet, sed summam curam et diligentiam in expoliendis versibus poneret.» DOERING. Sed quonam, quaeso, instinctu divino pro certo scire poterat Horatius, Ennium, si Octaviani tempore vixisset, correcturum fuisse sua vitia, Lucilium non item? Praeterea Horatius certe non loquitur de Ennii Annalibus, ut volt idem Interpres: *Graecis* enim *intactum genus* hoc dici non poterat, cum illi haberent Choerilos et Rhianos suos. Atque omnino in hoc plerique interpretes errasse videntur, quod vv. *et Graecis intacti* pro nescio qua laude habuerunt, cum insit potius reprehensio: «tam rudis est saturae Ennianae forma, ut hoc genus a Graecis nunquam neque excogitari nec tractari potuerit.»

Q. HORATII FLACCI

SATIRARUM

LIBER SECUNDUS.

SATIRA I.

Sunt quibus in satira videor nimis acer et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera, quidquid

I. Sat. I. v. 1. *videar* bc. (non S.)

II. Sat. I. v. 1. *videar* LCT.

III. Sat. I. v. 1. *videar*

IV. Sat. I. v. 2. *intendere* Codd. aliq. Cuningh.

I. Simulans se C. Trebatium Testam, insignem iuris peritum, *qui in iure civili familiam ducebat* (Cic. ad Fam. 7, 5.), consulere, quid in tanta obtrectatorum in se satirasque suas iniquitate faciat, tamen hoc genere omisso Caesaris res gestas, iustitiam, fortitudinem carmine epicopanegyrico praedicare nondum se audere dexterrime significat, (a quo genere suae indoli contrario omnino abhorrebat:) contra in satiris componendis, Lucilii, de quo aequissime iudicat, exemplo sibi proposito, etiam postmodum se perseveraturum, quoniam hoc genus suae naturae maxime sit consentaneum. «Verum», inquit, «in posterum in eos dumtaxat invehar, qui me ultro aggressi fuerint:» quorum hac ipsa occasione oblata nonnullos acriter vellicat. «Tales autem nebulones,» (pergit, memorata Lucilii cum Scipione et Laelio necessitudine vel propter summam illius libertatem nunquam dissuta) ubi perstrinxero, nunquam profecto timebo, ne potentes amicos a me abalienem.» Iam Trebatius, qui ICti partes per hanc satiram dramaticam egregie tuetur, festivam iuveni amico cautionem praescriptionemque praecipit, (cfr. ad v. 5.) «ne unquam *mala carmina* componat,» eumque in generoso proposito confirmat. Scripta videtur a. u. c. 726., ut huius libri tunc editi quasi prologus esset.

1—4. *Sunt quibus - - videor*]

Composui, pars esse putat similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati,
Quid faciam, praescribe. Quiescas. Ne faciam, inquis,
Omnino versus? Aio. Peream male, si non
Optimum erat: verum nequeo dormire. Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,

Haec constructio Horatio solita h. l. satis etiam a Codd. firmatur. Cfr. Sat. 1, 4, 24. — *Legem*] ut A. P. 135: *operis lex*, «regula et ratio satirae Romanae.» — *tendere*] Imago desumpta a fidibus lyrae vel nervis arcus nimium intentis. Sic Od. 1, 1, 34: *tendere barbiton.* «Hi igitur adversarii contendunt satiras meas nimis mordaces prope abesse a libellis famosis.» — *sine nervis*] A. P. 320: *sine pondere et arte.* «Dicunt versus meos nullius esse momenti et carere viribus ingenii, adeo, ut quivis facili opera tales effutiat.» Praeterea haud improbabile est a nonnullis desideratos esse in Horatio sales illos Plautinos ac Lucilianos, qui ipsi haud nimis placebant, ideoque ab his tamquam enervem elumbemque poëtam reprehensum esse. Cfr. Sat. 1, 10, 13. — *deduci*] a nendo. Sat. 1, 10, 44. Epp. 2, 1, 225: *tenui deducta poëmata filo.* — *Trebatius*] C. Trebatius Testa, amicus Ciceronis, qui cum eo in Epp. ad Fam. Lib. 7. saepe iocatur, tribunus pl. a. u. c. 707., auctore certe Pighio T. 3. p. 451., a. u. c. 726. senex sexagenarius, hilaris et ad iocum urbanum in primis factus, Horatio tunc XXXVII. annos nato sane placere debebat.

5—7. *praescribe*] Est verbum proprium de ICtis. Cic. Orat. 40. Ed. meae min.: *Quis unquam dubitavit, quin in re publica nostra primas eloquentia tenuerit semper urbanis pacatisque rebus, secundas iuris scientia? cum in altera gratiae, gloriae, praesidii plurimum esset; in altera p r a e s c r i p t i o n u m cautionumque praeceptio* cet. — *Quiescas*] Cum comica gravitate ICtus brevissime, singulis prope verbis parcens, respondet. — *Peream - si - - non erat*] Cfr. Sat. 1, 9, 39. et infra v. 16. — *Optimum erat*] «ad devitandam insectationes iniquorum meorum.» — *dormire*] «Si, quae animo voluto, versibus includere vetor, adeo inquietor, ut insomniis fatiger.» Alii explicant: «nequeo cessare, iners esse.» Verum Trebatius certe proprie accepit.

8. 9. *Ter - transnanto*] Sic iunge non: *ter uncti.* Hic quoque legum sermonem facete imitatur. Vegetius de Re mil. 1, 10: *Romani veteres, quos tot bella et continua pericula ad omnem rei militaris erudierunt artem, Campum Martium vicinum Tiberi delegerunt, in quo iuventus post exercitium armorum sudorem pulveremque diluerent ac lassitudinem cursusque laborem natando deponerent.* Cfr. Od. 1, 8, 8. Od. 3, 12, 16. «Quod vero *ter*,

Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Caesaris invicti res dicere, multa laborum
Praemia laturus. Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina nec fracta pereuntes cuspide Gallos

III. v. 10. *capit* ex Cod. Colbert.

inquit, *transnanto*, id quoque et a medicis et a magis petitum est; impari enim et praecipue ternario numero summam vim illi tribuunt.» TORR. — *Irriguum*] Sic Graeci τέγγειν πνεύμονας οἴνῳ, βεβρεγμένος οἴνῳ, Latini *madere*, *uvidum esse vino*. Iam Plaut. Poen. 3, 3, 86: *ubi tu Leucadio, Lesbio - vino - aetatem irriges*. Ipse autem Trebatius, (in quo inest praecipuus loci lepos:) valde amabat et natationem et scyphos. Cic. ad Fam. 7, 20: *qui neque in Oceano natare volueris studiosissimus homo natandi:* et 7, 22: *Illuseras heri inter scyphos, quod dixeram . . . : itaque etsi domum bene potus seroque redieram* cet.

10—12. *te rapit*] «Si omnino huic scribendi cupidini resistere non potes,» cet. Contra Bentleii *capit* recte monet Heindorfius, huius v. non praesens, sed perfectum hic locum habiturum fuisse. Omnino ille non satis recordabatur crebro etiam in prosa or. inveniri «*studium, cupiditas me rapit aliquo* vel *ad aliquid faciendum:*» Liv. 5, 6. 7, 10. — *aude*] significat difficultatem argumenti, si digne tractandum sit. — *Caesaris*] Augusti cognomen demum a. u. c. 727. assumpsit. Dio Cass. 53, 16. — *Praemia*] Caesaris ipsius approbationem et gloriam apud populares: de donis intelligere minime conveniret poëtae urbanitati ac modestiae. — *pater*] Sic seniores viros solebant alloqui iuniores.

13—15. *neque enim*] Simili modo eadem de re se excusat Od. 1, 6, 9. 2, 12, 9. 4, 2, 27. — *fracta - cuspide*] «Ex historia de Mario hoc sumptum est; nam Marius adversus Santonas talia pila commentus est, ut fracta mitterentur, ne remitti ab hostibus possent.» COMM. CR. Plutarchus in Mario p. 419. D. rem clarius sic exponit: «Ea pars ligni, quae in ferrum inseritur, antea duabus fibulis ferreis continebatur: Marius autem alteram quidem, quemadmodum erat, reliquit; altera vero exempta, clavum ligneum fragilem in eius locum immisit, eo consilio, ut pilum ad clipeum hostis coniectum non maneret rectum, clavo ligneo fracto curvaretur ferrum et lignum transversa cuspide haerens deorsum penderet.» — *Gallos*] a. u. c. 724. M. Valerius Messala Aquitaniam rebellem domuerat; unde fortasse Gallorum ei in mentem venit. Omnino tamen hostes Romanorum maxime pervicaces nominat, illos

Aut labentis equo describat volnera Parthi.
Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. Haud mihi deero,
Cum res ipsa feret. Nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Caesaris aurem,
Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus.
Quanto rectius hoc quam tristi laedere versu

I. v. 15. *describat*] b. a sec. manu. c. *describet* M. *describit* b. a pr. m. v. 16. *posses* superscr. *poteras* S. v. 18. *Dum* b. a sec. m. v. 20. *recalcitrat*] bSc. *recalcitret* M.

II. v. 15. *describet* T. v. 20. *recalcitret* F. e Codd.

III. v. 15. *describit* v. 20. *recalcitret* ex C1d.

IV. v. 21. *tristi quam* C1d. Feae, ut coni. Cuningh.

et Parthos. — *describat*] «describere possit.» Hic enim modus aptior videtur quam indicativi vel praesens vel futurum, in quae facilius etiam a librariis illius vim haud percipientibus mutari poterat quam contra.

16 — 18. *poteras*] Ut Itali *potevi* de actione hypothetica *(posses)* ita enuntiata ac si iam locum habuisset, utpote quae saltem perquam optabilis sit. — *fortem*] Cum bellicae virtuti opponatur, h. l. «constantem ac magnanimum,» ut Epp. 1, 7, 46: *strenuus et fortis - Philippus.* — *Scipiadam*] Africanum minorem. Priscian. 2. p. 582. Putsch. *Virgilius* (immo iam ante Lucilius ipse apud Gell. 4, 17. et Lucretius 3, 1046.) *secundum Graecam formam* Scipiadas *dixit* (Ge. 2, 170.) ἀπὸ τῶν Σχιπιώνων, *cum* Scipionides *dicere debuit.* — *Haud mihi deero*] «Non sibi deest is, qui facit et quod sibi opus est et quod oportet.» Acr. — *dextro tempore*] Sat. 2, 4, 4. opponitur *tempore laevo.* Admodum scite totam rem in futurum aliquod tempus magis opportunum differt, cum re vera genus istud panegyricum Vario et Rabirio reliquisset.

19. 20. *attentam*] «Caesaris aurem verba mea non invenient attentam, nisi si opportuno tempore, cum a negotiis vacat, ei oblatum erit carmen ipsius laudes praedicans.» — *male*] «Quem si quis laudibus extollat ineptis atque immoderatis, ille eas dedignatur et respuit.» Cic. pro Caelio 15. de hoc iuvene Clodiam amantem aspernante: *calcitrat, respuit.* Mira ac prope ignobilis nostris hominibus videtur haec equi recalcitrantis imago de Caesare usurpata: verum Horatius, si quis alius, optimus urbanitatis iudex scire procul dubio debebat, eam suis temporibus nihil habere, quod aut fautorem offenderet aut certe putidum et ipsi et criticis amicis videretur. Quid, quod aeque nobilis est figura Eurip. Bacch. 794: πρὸς κέντρα λακτίζοιμι. — *undique tutus*] «Quomodo equus recalcitrando arcet a se molestum

Pantolabum scurram Nomentanumque nepotem!
Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et odit.
Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto
Accessit fervor capiti numerusque lucernis.
Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem
Pugnis; quot capitum vivunt, totidem studiorum
Milia. Me pedibus delectat claudere verba
Lucili ritu nostrûm melioris utroque.

I. v. 22. *Pantalabum* - *Momentanumque* S. (non bc.) v. 24. *acto* superscr. *icto* c.

II. v. 24. *ut simul* F. e C1d.

III. v. 22. *Nomentanumve* e Codd.

IV. v. 24. *Millonius* C2dd., ut Grut. 54, 1.

palpatorem, sic Caesar ineptos adulatores, ita ut quoquo versus se ab eorum incursu tutetur.»

21—26. *tristi*] «mordaci et satirico.» Comm. Cr. — *Pantolabum*] Sat. 1, 8, 11., ex quo v. firmatur *Nomentanumque* contra Bentleii *Nomentanumve*. — *Saltat*] contra decorum. Lucian. Tim. 55. Thrasycles sophista *πάροινος οὐκ ἄχρις ᾠδῆς καὶ ὀρχηστύος μόνον, ἀλλὰ καὶ λοιδορίας*. Cic. pro Mur. 6: *Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit - - multarum deliciarum comes est extrema saltatio.* — *Milonius*] «Scurra illorum temporum.» Porph. — *ut semel*] «eo ipso temporis momento, quo primum ebrius factus est.» Feae *ut simul* pro *simul ut* inusitatum est. — *icto*] «vinolentia capiti perturbato.» Comm. Cr. Archiloch. Fr. 38. Lieb.: *οἴνῳ συγκεραυνωθεὶς φρένας*. Ovid. Rem. Am. 146: *multo tempora quassa mero.* — *lucernis*] Iuven. 6, 304: *Cum bibitur concha, cum iam vertigine tectum Ambulat et geminis exsurgit mensa lucernis.* — *Castor*] Il. γ, 237: *Κάστορά θ' ἱππόδαμον καὶ πὺξ ἀγαθὸν Πολυδεύκεα.* — *ovo*] Ledae a Iove cygni specie compressae. «Vel fratres gemelli diversa sequuntur studia; quid, quaeso, faciant, qui cognati inter se non sunt?»

27—29. *quot capitum*] «Terentianum illud (Phorm. 2, 4, 14:) *Quot homines, tot sententiae; suus cuique mos.*» Schol. — *claudere*] Sat. 1, 10, 59. — *nostrum*] «Qui melior fuit me et te, o Trebati, censu et natalibus.» Fuit enim vir bonus et valde nobilis, utpote Magni Pompeii avus. Comm. Cr. Etiam Vell. Pat. 2, 29. Pompeii matrem Luciliam vocat; contra Schol. ad v. 75: «avia Pompeii soror Lucilii fuerat.» — «Quod tam sollicite quaerunt interpretes, quare Lucilium et Trebatio et se meliorem dixerit, utrum nobilitate, an facultate poëtica, an vero moribus et vita, plane est *τὸ ἐπὶ τῇ φακῇ μύρον*. Est enim ex sermone communi sumptum, quo

Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si male cesserat, unquam
Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella
Vita senis. Sequor hunc Lucanus an Apulus anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc pulsis, vetus est ut fama, Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis,

I. v. 31. *gesserat* ex correct. b. Fuerat ergo *cesserat*. *gesserat unquam* superscr. *s.*, ut sit *usquam* S. sicque *(gesserat us*

II. v. 31. *gesserat usquam* CT.

III. v. 31. *cesserat, usquam*

etiamnunc in talibus volgo utimur. Tale est Lucretii illud 3, 1038: *Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit, Qui melior multis quam tu fuit, improbe, rebus.* Rutgers.

30—33. *Ille*] «intimos animi affectus et arcanas curas concredebat s. committebat Satiris suis; magna cum simplicitate *(naïveté)* omnia cum lectoribus communicans, sive quid in vita quotidiana ei mali acciderat, seu quid prosperi contigerat.» *Gesserat* accusativo carere non posset, atque ortum est ex non intellecta Horatii manu. — *Decurrens*] «aliud confugium quaerens.» — *quo fit*] «Solent naufragi suum naufragium in tabella depictum circumferre eamque in templis alicui deo consecratam suspendere. Ad hunc modum Lucilii vita tam clara est in eius libris, quasi esset depicta in aliqua tabula.» Comm. Cr. Ceterum demonstrat hic locus, quanti Horatius fecerit Lucilii et animum et ingenium; sed unum in eo reprehendere solebat negligentiae vitium. — *senis*] Hieronymus in Chron. ad Ol. 169, 2. XLVI. dumtaxat annos ei tribuit (a. u. c. 606—651.) Sed cum fuerit amicus Africani minoris interfecti a. u. c. 625. et sub eo Numantino bello (a. 621.) eques militaverit, sane credibile est ab Hieronymo errorem esse commissum. (Verumtamen *seniores* vocantur a Latinis omnes, qui annum XLV. supergressi sunt; ac praeterea Lucilius quoque adnumerari poterat *seniorum turbae poëtarum*. Sat. 1, 10, 67.)

34—38. *Lucanus*] Opponit se in municipio natum Lucilio equiti Romano, ut Iuvenalis 6, 167. Venusinam nobili Romanae. In hac tota autem degressione animi causa imitari videtur ipsum genus Lucilianum. — *anceps*] «Ego dubius sum atque incertus; nam Venusini Lucanis sunt finitimi et Apulis.» Porph. Alii *anceps* habent pro gen. neutro, aliud tamen huius usus exemplum non afferen-

Sive quod Apula gens seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
Quemquam animantem et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus; quem cur destringere coner
Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Iuppiter, ut pereat positum rubigine telum,
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille,
Qui me commorit, melius non tangere! clamo,

I. v. 39. *petit* S. (non bc.) v. 41. *destringere* superscr. *i* c. v. 43. *rubigine*] bSc. *robigine* M.

II. v. 41. *distringere* T. v. 43. *robigine* F.

IV. v. 45. *commordit* Cod. Reg., ut volebat Rutgers.

tes. — *ad hoc*, - - *quo ne*] «ad hunc finem, - - ut ne;» rarissimo usu, pro quo Heindorfius non affert nisi Digest. 21, 1, 17: *si celandi causa, quo ne ad dominum reverteretur, fugisset, fugitivum esse.* — *Sabellis*] Sat. 1, 9, 29. — *per vacuum*] «si non resisterent hosti coloni Venusini.» — *Romano*] vel pro Romanis ut Epod. 7, 6., vel supple *agro*, ut Cic. Verr. Acc. 3, 15: *cum ex Leontino usque ad Lilybaeum aliquem vadaretur.* Ib. 5, 10: *in Triocalino.* Non recte alii habent pro gen. neutr. a v. *Romanum.* — *sive quod*] in pros. or. «sive aliquod bellum inferret:» dictum est ut *incutere verbera*, *minas*, *metum.* Male nonnulli *quod* - *quod* dixerunt esse particulam.

39 — 44. *Sed*] Saepissime hac particula post *παρένθεσιν* revertuntur ad propositum, neque vero pacificus Horatii sensus ea opponi videtur bellicosae Venusiae, ut volt Iacobs Lectt. Ven. p. 369. — *hic stilus*] «Neminem iam hoc carminum genere lacessam, nisi ipse provocatus ero:» (id quod inest in v. *ultro.*) — *animantem*] gen. masc. etiam apud Cic. Tim. 11: *animantes, quos vivos alatis.* — *destringere*] firmatur a Codd. nostris: est «ex vagina extrahere.» *distringere* praetulit Heindorf. explicans: «stringendo distrahere, *aus einander ziehn.*» Sed cfr. Garat. ad Sest. 35: *destrictis gladiis et cruentis.* Res nota nunc ex Lexicis. — *tutus*] «dum latro nullus me infestat; quod ubi fiet, tunc gladium destringam.» — *O pater*] Cic. de Rep. 1, 36: *ut Iuppiter et rex et pater haberetur omnium.* — *ut pereat*] Tractum ex Callimacho hoc, Fragm. 7: *Ζεῦ πάτερ, ὡς Χαλύβων πᾶν ἀπόλοιτο γένος Τηλόθεν ἀντέλλοντα κακὸν φυτὸν οἵ μιν ἔφηναν* (chalyba.) — *noceat*] «nemo me lacessat iniuria.»

45 — 49. *commorit*] «lacessierit, provocarit.» Acr. — *Flebit*] «dolebit,» Graecismus, *οἰμώξε-*

Flebit et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam,
Canidia Albuti, quibus est inimica, venenum:
Grande malum Turius, si quid se iudice certes.
Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:

I. (v. 47. Habent *Cervius* bSc.) v. 49. *siqiſd* (sic, id est: «*si quis* al. *si quid:*) - - *certet* c. (Ut nos, bS.) v. 51. *Imperat* c.

II. v. 47. *Servius* LCF. (non T.) v. 48. *Albuci* LCT. v. 49. *si quis se iudice certet* LCT.

III. v. 48. *Albuci*

IV. v. 49. *Furius* ex Cod. Reg. Soc. et Cruquii coni. Doering. contra metrum.

ται vel *κλαύσεται*. — *insignis*] «omnibus iam propter perversitatem notus deridebitur.» *Cantari*, ut *ὑμνεῖσθαι*, «omnibus in ore esse, et quidem cum infamia.» — *Cervius*, quadruplator et rabula, Ascanii (?) libertus, calumniator accusavit Cn. (Domitium) Calvinum (cos. a. u. c. 701.) lege de sicariis.» Comm. Cruq. Diversus utique a P. Cervio, C. Verris legato, quem laudat Cic. Verr. Acc. 5, 44. *Servius* C2dd. Feae esset Servius Pola accusator, de quo Caelius ad Fam. 8, 12. Cic. ad Q. Fr. 2, 13: *homo teter et ferus Pola Servius*. — *Canidia*] s. Gratidia Epod. 5 et 17. Sat. 1, 8. Iunge *venenum Albuti:* «hic enim Albutius veneno uxorem suam dicitur peremisse.» Schol. Aliud matri eum venenum miscuisse refert. Ex alio rursus Schol. Bothe praefert: «Canidia moecha (apud Schol. «uxor»:) Albutii senis convivatoris (Sat. 1, 2, 67.)», ut serio dicitur *Hectoris Andromache*. Verum longe salsius illud. — *Turius*] «C. Marium Turium (rectius Acr. Turium Marinum) significat iudicem corruptissimum.» Comm. Cruq. — *si quid se iudice certes*] Firmatur haec lectio a nostris Codd. Eadem constructio Sat. 2, 5, 27: *foro si res certabitur olim*.

50—52. *Ut*, *quo*] «Sic colligendo ex argumentis, quae tibi proponam (*συλλογίζων μετ' ἐμοῦ*) iudica, quomodo fiat, ut ea vi, qua quisque maxime praeditus est, terrorem incutiat sibi suspectis atque exosis.» — *unde nisi*] in prosa or.: «id quod unice intus eis monstratum est:» hoc autem convertit in interrogationem: «*unde* (hoc eis) *monstratum est* (ut habet ex gloss. C1d. Feae:) *nisi intus*, instinctu quodam naturali?» Alii distinguunt: *unde, nisi intus monstratum?* id est, «quare» cet? verum hic usus posterioris est Latinitatis nec temere Horatio tribui potest. Heindorfius habet pro accusativo Graeca constructione apposito, (*πόθεν*, *εἰ μὴ ἔνδοθεν δεδειγμένον;*) quae tamen ratio,

Dente lupus, cornu taurus petit; unde nisi intus
Monstratum? Scaevae vivacem crede nepoti
Matrem: nil faciet sceleris pia dextera; mirum,
Ut neque calce lupus quemquam neque dente petit bos;
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam: seu me tranquilla senectus
Exspectat seu mors atris circumvolat alis,
Dives, inops, Romae seu fors ita iusserit, exsul,

I. v. 56. *tollit* S. (non bc.) v. 59. *iusserit*] bSc. *luserit* M.

II. v. 59. *luserit* F. e C1d.

IV. v. 54. *nil faciet sc. p. dextera mirum, Ut* Bothe. v. 55. *Ni neque, Si neque* dubiae Bentl. suspicc. Ibid. *petat* Codd. aliq.

praesertim in huius generis simplicitate, videtur nimis artificiosa.

53—56. *Scaevae*] «Scaeva luxuriosus quidam fuit, qui matrem dato veneno necavit, propterea quod ei nimis diu viveret. Sic Cicero pro Scauro (Fragm. Beier. p. 155:) *Libertus patronam non occidit, sed duobus digitulis gulam oblisit.*» Comm. Cr. — *crede*] «committe huic ἀσώτῳ matrem incustoditam: sane dextrâ, qua utique pius dici potest, eam non trucidabit.» — *mirum, Ut*] «Aeque mirum est hoc atque illud quod - - petit bos,» id est, «neutrum profecto mirum est.» «Contrarium enim est Scaevae indoli ferro homines occidere, sed homo ignavus pro doloso suo ingenio promptus erit ad venenum matri miscendum: reapse autem uterque necandi modus aeque sceleratus est.» Goeller ad Plauti Trin. p. 137. parum probabiliter volt *Mirum, Quin*, ut Cistell. 4, 2, 67: *Mirum, quin grex venalium in cistella infuerit una*, id est, «nimirum grex non infuit.» — *vitiato*] «postquam cicuta a Scaeva immixta corrupit mel, hoc electarium (*Latwerge*) sive mulsum fuit, anum occidit.»

58—60. *Mors*] alata, ut eius frater, Somnus. Eurip. Alc. 262: πτερωτὸς Ἅιδας. Od. 2, 17, 24: *volucrisque fati Tardavit alas.* Estne exitus versus Enniani? — *iusserit*] Sic omnes mei et Pottierii Codd. *Luserit* illud Feae («V. A. ab eadem manu in marg. Ch. A. a 1. m. Ba. A. a 1. m. *lusserit* V. C.») destituitur ea auctoritate, quam in tam gravi mutatione requirimus. Praeterea Fortuna dea recte *ludere* dicitur (Od. 3, 29, 50.) non item *fors*. — *scribam, color*] «Quicunque erit tenor statusque vitae meae, scribere pergam, si qualicunque modo commotus ero (v. 45.) aequalium vel vitiis ridiculis vel in me iniquitate, et opprobriis dignos insectabor.» (v. 85.) Sanadonus castigat Horatium, quod non mollius scripserit: *Scribam, quisquis erit vitae color:* sed

Quisquis erit vitae scribam color. O puer, ut sis
Vitalis, metuo et maiorum ne quis amicus
Frigore te feriat. Quid? cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Laelius aut qui
Duxit ab oppressa meritum Karthagine nomen,

I. v. 65. *aut qui*] bSc. *et qui* M.
II. v. 65. *et qui* F.
III. v. 65. *et qui*
IV. v. 63. *in hanc* - - *formam* Markland.

hac ipsa inversione v. *scribam* fit efficacius.

60 — 62. *O puer*] Sic iuvenem amice alloquitur *pater* (v. 12.) Trebatius. — *vitalis*] pr. «qui ad diutius vivendum satis vigoris habet.» «Ne cito pereas, metuo:» (*ich fürchte, du treibest es nicht lange.*) Sine figura: «Vereor, ne omnes irritando tot tantasque molestias capias, ut tam ingratam vitam ipse detestaturus sis.» — *maiorum*] «ne aliquis ex potentioribus amicis refrigeratus se abs te abalienet amicitiamque tibi renuntiet.» Imitatus est Persius 1, 109: *Sed quid opus teneras mordaci radere vero Auriculas? Vide sis ne maiorum tibi forte Limina frigescant.* Seneca Ep. 122: *Montanus Iulius, tolerabilis poëta, et amicitia Tiberii notus et frigore.* Prope ridicule explicat Acron: «morte te afficiat, quae frigida est.»

63 — 66. *Primus*] Cfr. Sat. 1, 10, 48. — *morem*] Cum saepissime iungantur vv. *mos modusque* (Od. 4, 2, 28.), hic simpliciter *morem* posuit pro *modo* s. *forma*, ut Quinctil. 4, 1, 43: *materias ipsi sibi fingunt et ad morem actionum persequuntur.* — *pellem*] «volpinam illam simulationis ac fraudis.» Cfr. locum simillimum Epp. 1, 16, 45., cuius veram lectionem hic firmat. — *nitidus*] *gleissend* Voss. — *per ora*] Sal. Iug. 31: *incedunt per ora vestra magnifici* cet. — *Cederet*] Plaut. Cas. 2, 8, 10: *At candidatus cedit hic mastigia.* — *Laelius*] C. Laelius Sapiens, cos. a. u. c. 614. — *aut qui*] Huic lectioni favent Codd. mei antiquiss. nec verum est, quod contendit Bentleius, post *aut qui* scribendum fuisse: *offensus* — *doluit.* Vide Heind. Praeterea in vv. *aut qui* potius quam in *et qui* hoc inesse videtur: «aut etiam ipse Scipio Africanus minor, etsi clarior amico.»

67 — 70. *offensi*] omisso verbo substantivo, ut v. 74. *soliti.* — *Metello*] Est Q. Caecilius Metellus Macedonicus, cos. a. u. c. 611., qui de Pseudophilippo triumphavit. Plin. H. N. 7, 44: *Equidem et Africani sequentis* (hunc Metellum, virum ceteroqui felicissimum) *inimicum fuisse inter calamitates*

Ingenio offensi aut laeso doluere Metello
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit populumque tributim,
Scilicet uni aequus virtuti atque eius amicis.
Quin ubi se a volgo et scena in secreta remorant
Virtus Scipiadae et mitis sapientia Laeli,
Nugari cum illo et discincti ludere, donec
Decoquereretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quamvis

II. v. 69. *tributum* L.

duxerim, ipso teste Macedonico. Siquidem liberis dixit: Ite filii, celebrate exsequias; nunquam civis maioris funus videbitis. Iam cum Metellus hic inimicus Scipionis fuerit, facile aliquis miretur, cur non potius eo a Lucilio laeso gaudere quam dolere ille et Laelius debuerit; verum sic explica: «non propterea quod Lucilius liberrime invectus erat in Metellum, potentem virum, timuerunt, ne mutato affectu aliquando in ipsos idem auderet.» — *Lupo*] Est L. Cornelius Lentulus Lupus, cos. a. u. c. 598. Mordaces in hunc Lucilii versus servavit Cicero de N. D. 1, 23: *Tubulus si Lucius unquam, Si Lupus aut Carbo, Neptuni filiu', divos Esse putasset, tam impius aut periuru' fuisset?* — *cooperto*] tamquam lapidibus in eum iactis. Sal. Cat. 23: *flagitiis atque facinoribus coopertus.* Cfr. Trebonii Ep. ad Cic., ad Fam. 12, 16. — *arripuit*] «aggressus est, in eos acerrime invectus.» — *tributim*] «per omnes XXXV. tribus,» quasi dixisset: «populum cunctum.» Pers. 1, 114: *Secuit Lucilius urbem.* — *aequus*] «favens.» Totus versiculus, fortasse ex ipso Lucilio desumptus, vel propter v. *eius* quam proxime accedit ad sermonem quotidianum.

71—74. *scena*] «a vita publica, ubi quasi in theatro, in omnium civium conspectu versabantur.» Pseudocic. ad Brut. Ep. 9: *tibi nunc populo et scenae, ut dicitur, serviendum est.* — *in secreta*] «intra suos parietes et in amoenos villarum secessus.» Tac. Ann. 14, 15: *Augustus M. Agrippae Mytilenense secretum - - permisit.* — *Virtus Scipiadae*] Cfr. Sat. 1, 2, 32. et supra v. 17. — *sapientia*] Populus uno consensu Sapientis ei cognomen tribuerat. — *discincti*] «soluto tunicae cingulo, ut commodius luderent.» «Scipio et Laelius feruntur tam familiares fuisse et amici Lucilio, ut quodam tempore Laelio circum lectos triclinii fugienti Lucilius superveniens eum obtorta mappa quasi feriturus sequeretur.» Comm. Cr. Cfr. Cic. de Orat. 2, 6. — *Decoquereretur*] «Donec coena pararetur. Ostendit per herbas, eos fuisse sobrios.» Comm. Cr. *(gar kochen.)*

Infra Lucili censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia et fragili quaerens illidere dentem
Offendet solido, nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. Equidem nihil hinc diffindere possum.

I. v. 78. *Offendit* S. (non bc.) v. 79. (Habent *hinc* bSc.) Ibid. *diffindere*] Codd. aliq. Feae et Pottierii. *diffingere* bS. M. *diffidere* c.

II. v. 79. *hic diffindere* LCT.

III. v. 79. *hinc diffingere*

IV. v. 79. *defringere* Cod. Tonsani. Wieland. *hic diffingere* Heindorf.

75 — 78. *ingenium*] Quatenus ille inventor huius generis fuit. — *Cum magnis*] «Cum Augusto, Maecenate, Pollione et plurimis aliis.» Schol. — *fragili - - solido*] gen. neutr., imagine desumpta ab eo, qui dum avidius nucem aliquam, iuglandem puta vel avellanam, dentibus frangere volt, putamini nimis duro eos illidit sibique dolorem creat. Sine imagine: «Ei, qui existimationem meam laedere et contumelia conviciisque perterrefacere me conabitur, firmiter resistam, adeo ut frustra me aggressurus sit.» — *nisi quid tu*] «Haec sunt, quae de me propositoque meo dicere queo; et mihi videor vere ac recte locutus esse, nisi forte tu in hoc illove aliter sentis; id quod mihi dicas velim, ut, si tua sententia verior erit, ego, ut par est, tibi morem geram.»

79. *hinc diffindere*] Hanc lectionem tuentur Acron et Comm. Cruq. sic explicantes; «infirmare, contra dicere. Iuris verbo usus est. Praetor enim dicere solebat: *Hic dies diffissus esto.*» Cfr. XII. Tabul. Dirksen p. 725. A. Gell. 14, 2, 1: *in rerum quidem diffissionibus comperendinationibusque est.* Utique Bentleius satis demonstravit, significatu illo, quo utebantur ICti et praetor, verbo *diffindere* hic locum non esse; dicendum fuisse: «Equidem diem diffindere (rem comperendinare) non possum:» et ne hoc quidem aptum esse, cum Trebatius hic non praetoris, sed iureconsulti, Horatius consultoris, non petitoris nec rei, partes agat. Responsum igitur prudentis hic exspectabat, non iudicis sententiam. Verumtamen servata difficiliore lectione, ex qua non intellecta ceterae omnes (*defindere, diffingere, defingere, defringere, diffundere, diffigere, diffidere*) ortae sunt, inclinat animus ad Feae interpretationem, quae clarius expressa huc redit: «Senex lepidus et facetus utitur quidem verbo saepe a se audito et usurpato in iure civili, sed significatu proprio: «abscindere, removere ac reiicere.» Hoc igitur dicit: «omnino tuam sententiam probo.» Lectionem *diffingere*, quae a Codd. non minorem quam nostra habet auctoritatem, explicant: «aliter formare, mutare, emendare.» (Od,

Sed tamen ut monitus caveas, ne forte negoti
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum:
Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
Iudiciumque. Esto, si quis mala; sed bona si quis
Iudice condiderit laudatus Caesare? si quis

I. v. 84. *laudatur* bSc.

II. v. 84. *laudatur* LCTF. (Cruquius tamen praetulit *laudatus*.)

3, 29, 46: *neque Diffinget infectumque reddet*, cet.) V. *hinc* satis firmatur a libris.

80—82. *Sed tamen ut monitus*] «Etsi aequa et vera sunt, quae dicis, tamen, ne propter *mala carmina* (id est, famosos libellos) actio iniuriarum aliquando tibi intentetur, pro amicitia nostra necessarium puto te monere» cet. Cic de Rep. 4, 11: *Nostrae XII. tabulae cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis occentavisset sive carmen condidisset, quod infamiam faceret flagitiumve alteri.* Posteriore tempore teste Ulpiano Fr. 5. §. 9. *de famosis libellis agere licebat, et si condemnatus sit is*, inquit, *qui id fecit, intestabilis ea lege esse iubetur.* — Post vv. quotidiani sermonis *Sed tamen - - legum* cogitatione supplebis «scito, sic habeto:» ut saepe. Epp. 1, 1, 13. 1, 18, 58. 2, 1, 108.; id quod non satis intellexit scriptor Cod. Tons., cum interpolaret: *Sed tamen id monitus.* — *sanctarum - legum*] Noli explicare cum Unterholznero apud Heind.: «quarum transgressionem statim sequitur poena, ut, qui eas violarit, sacer illico fiat aut intestabilis:» sed est merum adiectivum, non participium: «quae summa reverentia dignae sancteque observandae sunt.» — *ius est iudiciumque*] «lex (Cornelia) lata est et actio iniuriarum in eum datur.»

83—85. *si quis mala*] Horatius festive accipit de vitiosis atque ineptis. — *laudatus*] Alteram lectionem prorsus ambiguam intricatamque *laudatur* explicabant vel: «si quis bona condiderit iudice Caesare, ab omnibus laudatur;» vel: si condiderit -- laudatur iudice Caesare;» vel, ut Fea: «si iudex pronuntiarit bona esse carmina? Tum laudatur poëta a Caesare.» Ceterum satis callide Caesaris auctoritate adversus iniquos suos se munit ac tutatur. — *latraverit*] pro «allatraverit:» (Liv. 38, 54: *Cato allatravit Scipionis magnitudinem;* et ad constr. *latrare aliquem* cfr. Epod. 5, 8. Epp. 1, 2, 66:) «si in talem hominem invectus erit,» id quod etiam iure fieri potest. Minus concinna est altera lectio *laceraverit*, quod semper est hominis ini-

**Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
Solventur risu tabulae, tu missus abibis.**

I. (v. 85. Habent *latraverit* bSc.)
III. v. 85. *laceraverit* ex Codd.
IV. v. 85. *Opprobrio* Codd. aliq.

qui ac malitiosi; etsi sic legisse videtur iam Acron.

86. *Solventur risu tabulae*] Locum dificilem optime mihi videtur interpretatus esse Matthiae ad Cic. pro Rosc. Am. §. 82. «Cic. de Or. 2, 58: *odiosas res saepe, quas argumentis dilui non facile est, ioco risuque dissolvit*, ad nihilum redigit, evertit. Ut hic Cicero *res risu dissolvere* dixit, sic Horatius *solventur risu tabulae*, id est, sententiae iudicum mitiores, leniores fient risu, sed respiciens simul ad propriam significationem vv. *solvi* et *tabulae*.» *Tabulae* igitur idem quod in prosa or. tabellae iudiciariae; totius autem loci sententia haec: «Si quis adeo stultus erit, ut tecum iniuriarum agat, tu pro certo absolvére.» Similiter explicavit Mitscherlich, nisi quod cum Lambino *tabulas* interpretatus est «leges:» «Leges, inquit, labefactabuntur, vim suam perdent.» Cfr. etiam Quinctil. 5, 10, 67: *cum risu tota res solvitur;* ubi quidquid contra dicit Spalding, memor fuit versiculi Horatiani, qui in proverbium abisse videtur. Alii aliter exponunt: 1) «Solventur risui, in risum, leges:» 2) «cachinnis rumpentur subsellia iudicum;» ut Iuven. 1, 13: *assiduo ruptae lectore columnae.*

SATIRA II.

Quae virtus et quanta, boni, sit vivere parvo;
Nec meus hic sermo est, sed quae praecepit Ofella

I. Sat. II. (v. 1. Habent *boni* bSc.) (v. 2. Habent *quae* bSc.) Ibid. *Ofellus* superscr. *a* S., unde recepi hic et in seqq. ter Bentl. correct. *Ofella*] *Ofellus* bc. M.

II. Sat. II. v. 1. *bonis* F. ex multis Codd. v. 2. *sed quem* LCT. Heind. Ibid. *Ofellus* LCTF. (sicque vv. 53. 112. 133.)

III. Sat. II. v. 2. *Ofellus* (sicque vv. 53. 112. 133., sed volebat *Ofella* cet.)

II. Tenuis et simplex victus, quo veteres Romani inde ab urbe condita per quinque secula usi erant, Horatii aetate in his corruptis civium suorum moribus plane evanuerat. Cfr. Vellei. 2, 1. Karthaginis excidium, Graecia voluptatum omnis generis magistra et Asia opulentissima subactae, Orientis gazae Romam deportatae incredibilem luxuriam et mollitiem apud victores pepererant. Sed ut plerumque contrariis vitiis genus humanum ab utraque parte simul urgeri solet, ita in hac communi fere prodigentia non defuerunt, qui nimiam parsimoniam atque adeo sordidam avaritiam consectarentur. Nulla res magis poëtae, seculi vitia emendaturo, cordi esse debuit, quam haec ipsa labes; sed cum Maecenatis et virorum huic similium convictorem parum deceret censoria severitate in hoc genere uti, sub Ofellae, rustici cuiusdam, persona praecepta tradit, qui nullius philosophi doctrinae addictus, perversis aetatis suae hominibus veterem illam abstinentiam et frugalitatem liberrimo gravissimoque sermone commendat, quam ipse optimam adiutricem expertus erat ad beate vivendum et vel totius rei familiaris iacturam aequo animo ferendam. Zell ex Heind. Scripta videtur a. u. c. 717.

1. 2. *boni*] amica lectorum allocutio. Cfr. Sat. 2, 6, 51. et 95. Epp. 2, 2, 37. Nihil languidius est altera lect. *bonis*, orta ex geminatione litterae *s*. — *Nec meus*] Primus versiculus cum habeat loci communis colorem, statim sese eo excusat, quod sermo hic sit rustici Romani, quem maxima deceat simplicitas. — *quae*] firmatur a Codd. meis. Manifestum autem est *quem* ortum esse ex accommodatione ad v. *sermo*. Ceterum argumentum ac sententias se desumpturum dicit ab Ofella, easque suo modo expressurum; cfr. in primis v. 112. Ofellam autem ipsum loquentem inducit demum v. 116. — *Ofella*] Cum Codex Sangall. h. l. firmet Bentleii

Rusticus, abnormis sapiens crassaque Minerva;
Discite non inter lances mensasque nitentes,
Cum stupet insanis acies fulgoribus et cum
Acclinis falsis animus meliora recusat
Verum hic impransi mecum disquirite. Cur hoc?
Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus iudex. Leporem sectatus equove
Lassus ab indomito vel, si Romana fatigat

I. v. 3. *abnormi* bc. (et C3dd. Bland. prob. Cruq.) v. 9. *equoque* c.

coniecturam, hic, vv. 53, 112, 133. substituendam esse duxi terminationem *a* alteri in *us*, quae librariis debetur, quibus illa in viro falsa videretur; sed non meminerant gentis Romanae nomen esse debere *Ofellius*. *Lucretius Ofella* memoratur a Velleio 2, 27. aliisque. Scholiastam falsa de Ofella tradentem scite refutat Wieland p. 54. Videtur fuisse vicinus et familiaris Horatii iuvenis, vir sapiens natura atque insita virtute, cuius candor grataque simplicitas iuncta cum insigni lepore satis festive opponitur Stoicis illis aretalogis, quales erant Crispinus et Damasippus. Haud dissimilis est Philemonis rusticus in Pyrrho Mein. p. 378., Virgiliique Tassique senes, praeterea Fabianus ille, *non ex his cathedrariis philosophis, sed ex veris et antiquis*. Seneca de Brev. vit. 10.

3 — 6. *abnormis*] prorsus diversus a norma illa, quam volgus statuit iis, quos philosophos nominare solet: Ofella enim nulla certa secta et disciplina nutritus, sed a natura edoctus erat, quid verum rectumque esset. Altera lectio *abnormi* etsi in bonis Codd. reperitur, antiquis sane risum movisset. — *crassaque Minerva*] «longe distans a subtilitate illa saepe perversa, quam affectare solent philosophi.» Proverbium *crassa*, *pingui Minerva* (Cic. Lael. 5.) a textura rudi repetitum est. — *lances*] aureas et argenteas, *mensas* marmoreas vel citreas; utraeque autem *nitent* et proprio splendore et tersae a servis. Iunctum utrique nomini est ἐπίθετον, ut v. 95. *grandes rhombi patinaeque*. (Alii explicant: «inter mensas lancibus argenteis nitentes:» magis etiam mire alii *nitentes* pro gen. masc. habent, ut sit «uncti,» quibus v. 7. opponantur *impransi*.) — *stupet*] «cum oculus fulgore illo incredibili praestringitur.» — *insanis*] «nimis magnis.» Acr. — *Acclinis*] formatum ut *inclinis*, *reclinis*, saepe confunditur cum v. *acclivis*; h. l. tropice, «inclinatus, propensus ad falsa probanda.»

7 — 12. *impransi*] «sobrii, priusquam vina et cibi mentis aciem hebetarunt.» — *Corruptus*] luxurie omnisque generis deliciis. — *Leporem*] Grata negligentia aliquantum intricatae sunt sententiae pro volgaribus his: «Venatione et

Militia assuetum graecari, seu pila velox
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit, pete cedentem aëra disco:
Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis
Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum
Defendens pisces hiemat mare; cum sale panis

I. v. 14. *extulerit* ex correct. b. Ut nos, Sc. v. 16. *deluta* S.
III. v. 14. *expulerit* ex excerptt. Bodl.

equitatione, aut, si hae corporis exercitationes vere Romanae tibi non placent, pilae vel disci ludo fatigatus ubi eris, tunc esuriens sperne (si potes; sed non poteris:) cibum ac potionem vilem. — *Militia*] Venatio ab Aristide Orat. 2. p. 25: *μόριον πολεμικῆς τέχνης* vocatur. Menander Fragm. inc. 297: *ἐλεύθερόν τι τολμήσεις πονεῖν, θηρᾶν λέοντας, ὅπλα βαστάζειν*. Male alii intellexerunt sensu proprio de exercitationibus militaribus. — *graecari*] «Graeco, id est, molliore modo vivere corpusque exercere;» sic *pergraecari* est «per totam noctem potare.» — *seu pila velox*] «seu pila te *agit* (non «circumagit,» ut Voss: *wann dich der Springball gedrillt:* sed in prosa or. «ducit, allicit,» *anzieht:*) tunc lude pila.» — *Molliter*] «dum studium huius ludi grato modo efficit, ut ne sentias quidem quam gravis per se sit labor ille.»

13 — 17. *pete*] «hoc modo te exerce.» Addita autem *cedentis aëris* imagine vitat pedestris or. colorem: «lude disco.» — *extuderit*] pr. «tundendo removerit, cum vi excusserit,» ut Seneca Epp. 119: *natura - necessitati fastidium excussit:* verbum longe efficacius quam eiusdem gloss. *expulerit*, quod praetulit Bentleius, quia verbo *extundere* eum tantummodo significatum tribuit, quem habet apud Virg. Ge. 1, 133: *Ut varias usus meditando extunderet artes.* Quomodo tertiam lect. *extulerit* probare et v. «abegerit» explicare quidam potuerit, non intelligo. — *Hymettia*] «mulsum praeparatum ex dulcissimo melle Attico et vino generosissimo, spreto mulso mixto ex vino et melle communi.» Macrob. Sat. 7, 12: *unde est et illud proverbium, quo utuntur gulones: mulsum, quod probe temperes, miscendum esse novo Hymettio et vetulo Falerno.* — *Foris est*] «Abest promus condus, cellarius, adeo ut meliores cibos tibi ex penu promere vel obsonari nequeat.» — *atrum*] ut Od. 3, 27, 18: *ater Hadriae - sinus:* «mare agitatur procellis, propter quas nemo nunc piscari potest.» — *hiemat*,] *χειμάζεται*. Seneca Ep. 114: *Dixit Salustius: aquis hiemantibus: Arruntius* (eius simia) *in primo libro belli Punici ait: repente hiemavit tempestas: - - Non*

Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas aut
Qui partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quaere
Sudando: pinguem vitiis albumque neque ostrea
Nec scarus aut poterit peregrina iuvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone velis quin
Hoc potius quam gallina tergere palatum,

I. v. 18. *leniet* superscr. *a* c.

II. v. 21. *nec ostrea* LCT.

desinit omnibus locis hoc verbum infulcire.

18—22. *Latrantem*] *iratum* ventrem vocat Sat. 2, 8, 5. — *Unde*] «Unde effici et acquiri hoc putas, ut tantam vim tam tenuis et vilis cibus habeat?» *Wie und woher wohl käme doch das?* Voss. — *in caro nidore*] «grato odore atque ὄρεξιν excitante, qui ex cibis pretiosis oritur.» Sat. 2, 7, 38: *nasum nidore supinor.* — *tu*] Cfr. Od. 1, 9, 16. — *pulmentaria*] a v. *pulpa*, non *pulte*, obsonia grata. «Hoc autem Socrates primus ait, qui cum ad noctem usque spatiaretur, interrogatus a quodam, cur hoc faceret, respondit: Ὄψον συνάγω, hoc est, Pulmentarium quaero.» Schol. — *pinguem vitiis*] «luxurie tumidum.» — *albus*] color hominis vitam mollem atque umbratilem degentis, ἐσκιατραφηκότος, cui ἡλιωμένος, sole adustus, opponitur. Sic Sulpicia Sat. 36. de Domitiano: *ingluvie albus.* Seneca de Brev. v. 2: *Quam multi continuis voluptatibus pallent!* Id. Ep. 122: (luxuriosi) *languidi et evanidi albent et in vivis caro morticina est.* — *ostrea*] bisyllabum, ut Sat. 1, 8, 45: *cerea.* — *scarus*] piscis ignotus. Epod. 2, 50. *Meerbrassen* (Voss.) Iam Ennius in Phageticis apud Appul. Apol. p. 484: *Quid scarum praeterii, cerebrum Iovi' paene supremi?* — *lagois*] «Avis leporini coloris.» Porph. (*Schneehuhn?*) Voss. Alii minus recte pro pisce habent.

23—28. *Vix tamen eripiam*] «Aegre tamen, scio, quamvis validis argumentis usurus, id abs te obtinebo, ut apposito in mensa pavone gallinam praeferas.» Pavones autem Q. Hortensius primus in mensis apponere docuit Romanos. Cfr. Cic. ad Fam. 9, 20: *Sed vide audaciam: etiam Hirtio coenam dedi sine pavone.* — *tergere*] comice de grato sapore, quo palatum permulcetur. Contrarium est Persii 3, 114: (Os) *quod haud deceat plebeia radere beta.* — *vanis rerum*] Ut Od. 4, 12, 19: *amara curarum.* Sat. 2, 8, 83: *ficta rerum.* Lucret. 6, 331: *rara viarum.* — *veneat auro*] Pacatus Paneg. Theodos. 14: *Horum gulae angustus erat orbis terrarum: namque appositas dapes non sapore, sed sumptu aestimantes, illis demum cibis acquiescebant, quos extremus Oriens aut positus extra Romanum imperium Colchus aut famosa nau-*

Corruptus vanis rerum; quia veneat auro
Rara avis et picta pandat spectacula cauda:
Tamquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris ista,
Quam laudas, pluma? cocto num adest honor idem?
Carne tamen quamvis distat nil, hac magis illam

I. v. 29. *illam*] bS. *illa* c. et Libri fere omnes. M.
II. v. 29. *illa* LCT. *haec magis illa* F.
III. v. 29. *nihil, hac magis illa*
IV. Sat. II. v. 28. *color idem* C2dd. Torr. ex gloss.

fragiis maria misissent. — *pandat spectacula*] «expansa cauda pulcherrimos suos colores ostendat spectatori eumque delectet.» Construe: *tamquam ad rem attineat quidquam*; *quia* (quod) *veneat* cet. — *cocto*] «Cocto pavoni num manet eadem pulchritudo, quae fuerat vivo? Minime vero.» — *num adest*] De hoc hiatu monosyllabi vide Schneider *Lat. Gramm.* 1. p. 156.

29. 30. *Carne - distat nihil, hac magis illam - - te petere esto*] Meis Codd. tandem firmatur egregia horum versuum antea corruptorum correctio, quam a Torrentio «inter varias lectiones in uno atque altero Codice repertam» ac probatam reiecit Bentleius, posteriores prorsus neglexerunt. Sententia est: «Quamvis quod ad carnem attinet pavo nihil distat a gallina, tamen esto (hoc tibi condono,) te externá pavonis pulchritudine deceptum magis petere huius carnem quam gallinae; sed illud profecto stultissimum est, si distinguere vis lupos eiusdem prorsus formae et coloris ex diversis tantum locis, ubi capti sunt.» Pronomina *hac* - *illam* recte posita sunt, cum *hac* referatur ad carnem gallinae v. 24., *illam* ad carnem remotioris *pavonis* v. 23. Iungendum autem propter caesurae vim *illam magis hac*, non *distat nihil hac. Esto te petere*, ut Epp. 1, 1, 81: *Esto aliis alios rebus studiisque teneri*; poëtae autem *esto* etiam in fine sententiae ponere cur non licuerit? quamquam negat Bentleius. Quid, quod etiam ex Porphyrionis explicatione non usquequaque recta patet, hunc iam Scholiastam legisse, ut nos restituimus: «Carnem tamen hanc,» inquit, «magis quam illam petere non debes.» Apparet Porphyrionem in eo errasse, quod v. *esto* separavit a v. *petere* et hoc v. habuit pro infinitivo indignationis s. admirationis. Atque ex eodem fonte fluxit iam ante Acronem nostrum volgata lectionis corruptela; nimirum cum infinitivum non intelligerent, *petere* mutarunt in *patet*, *illam* in *illa*. Iam cum pravae lectionis interpretationes cunctae poëtae menti necessario contrariae sint, tamen si quis corruptelam etiam in posterum praeferre maluerit, memorabo eas saltem, quae magna nomina prae se ferunt: 1) *Carne tamen, quamvis distat, nihil hac magis illâ - te patet*] «Quamvis distet caro

Imparibus formis deceptum te petere esto:
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet pontesne inter iactatus, an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas insane trilibrem
Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse est.
Ducit te species, video: quo pertinet ergo
Proceros odisse lupos? quia scilicet illis

I. v. 30. *petere* superscr. *patet* S. Item *petere* ex correct. b. *patet* ex correct. c. Hinc et ex Porphyr., Codd. Torr. recepi: *petere*] *patet* M. cum Libris fere omnibus. v. 31. *in alto* b. v. 35. *quid* b. (non Sc.)

II. v. 30. *patet* LCTF.

III. v. 30. *patet*

gallinae a pavonis, tamen non hac magis illâ moveri dicit eum, sed formis imparibus.» Bothe. 2) «Quamvis hac carne (gallinae) nihil magis distat illa (caro pavonina), tamen cet. *Nihil magis* Graeco more dictum accipio pro *nihilo magis* *οὐδέν τι μᾶλλον*· nam *magis distare* pro *plus* dici non posse puto.» Matthiae. 3) «Quamvis *haec* (sic leg. pro *hac*: pavonis caro) nihil magis distat, *οὐδὲν μᾶλλον διαφέρει*, plane non distat, minime praestantior est *illa*, gallinae carne, tamen cet.» Mitscherlich. Praeterea fuit qui *haec magis* legendum doceret, id est, «haec lanx:» alius *Carne tamen, quamvis*, («quam unice edere vis ac potes,») *distat* cet.; Heindorf.: *nihil hac avis illa*. Praedikow: *Carpe tamen, quamvis distat nihil, hunc magis illa!*

31—33. *Unde datum sentis*] «Verum unde tibi concessum, *δυνατὸν*, est, ut sapore distinguas cet.?» — *lupus*] *λάβραξ*, *Meerwolf*. Lucil. Sat. 4: *Illum sumina ducebant atque altilium lanx, Hunc pontes Tiberinu' duo inter captu' catillo*. Macrob. Sat. 3, 12. In lupo igitur tria saporis genera distinguebant lurcones, lupos captos inter duos pontes, id est, sublicium et senatorium, ut ait Fea, inter quos Cloaca maxima sordes antiquae Urbis egerebat, quibus pisces alliciebantur, vel, ut alii volunt, inter sublicium et Fabricium; lupos captos ad Tiberis ostia; in alto mari, qui pessimi erant. — *hiet*] «pisces statim cum capiuntur, hiant.» Schol. Etiam, puto, in mensis appositi. — *iactatus*] Columella 12, 16: *Docta et erudita palata fastidire docuit* (Philippus). *fluvialem lupum, nisi quem Tiberis adverso torrente defatigasset*. — *Tusci*] qui in Etruria oritur.

34—36. *Mullum*] *Rothbart*. *Schmeerbutte*, aliis *Häringskönig*. Plin. H. 9, 30: *Ex reliqua nobilitate* (post scarum) *gratia maxima est et copia mullis, sicut magnitudo modica, binasque libras ponderis raro admodum exsuperant*. — *pulmenta*] «in plures portiones disseces, quas singulis in lancibus eadem coena tuis convivis apponas:» non ut fariones

Maiorem natura modum dedit, his breve pondus.
Ieiunus raro stomachus volgaria temnit.
Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos,
Praesentes Austri, coquite horum obsonia. Quamquam
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Aegrum sollicitat stomachum, cum rapula plenus

I. v. 39. *magnum* superscr. «vel *mullum*» S. v. 42. *male* c., ut volt Doering.

II. v. 41. *quamvis* T. (non LCF.)

IV. v. 38. suspectus Bentleio ad A. P. 337. *Ieiunus rari* lectio al. Acrone memorata prob. Heind. *rare* item memoratum ab Acr. recepit Oberlin. *tempsit* Hildebertus. v. 40. *Velle ait* Heind. susp.

(*Forellen*) minores illi nostrorum lacuum integri a singulis convivis comedi solent. Alii explicant: «in plures coenas»; sed pisces haud facile in aliquot dies servari possunt. — *Ducit*] «movet atque allicit, ut fieri solet.» — *quo pertinet*] «Cur ergo magnitudinem laudas in mullo et reprehendis in lupo? Quia scilicet in utroque te delectat, quod est rarius.» Comm. Cruq. — *illis*] ad propius vocab. *lupos* refertur, *his* ad remotius *mullum*.

38 — 40. *Ieiunus*] Construe: *Stomachus raro ieiunus* (semper satur) *contemnit cibos volgares.* Minus apposite ad consuetudinem Horatianam Heindorf legit *ieiunus rari*, id est, ut ait, «cupidus rari.» (Iustin. 38, 6: *animos divitiarum avidos ac ieiunos habere.*) Praeterea idem virgula post v. *pondus* posita hunc quoque versum 38. iunxit cum part. *quia;* sed est *γνώμη* per se posita atque ipsa simplicitate sua Ofellae prorsus conveniens. — *Porrectum*] Quivis supplebat *mullum*. Ceterum consulto quattuor spondeis usus est, ut piscis exoptatum pondus et magnitudinem exprimeret. — *Vellem*] *ἐβουλόμην ἄν*, non *βουλοίμην ἄν.* «Vellem, si fieri posset, sed vix fiet.» Heindorfii *velim* esset sperantis. — *Harpyiis*] Non est dativus, ut nuper docuit nonnemo: quae constructio aliena est a Latinitate; nam etiam Plaut. Poen. 1, 2, 45: *diem dignam Veneri* est ablat. — *At*] indignantis est.

41—44. *Praesentes austri*] «Sed utique heluones isti hanc poenam merentur, ut Austri calor putrefaciat pretiosos eorum cibos.» — *Praesentes*] «quasi numina omnem suam vim exserentes.» — *Quamquam*] «Etsi saepe etiam, quia propter gulositatem stomacho laborant, ipsi sese nauseae poena afficiunt, ut cibos vel optimos aspernari cogantur.» — *Putet*] «contemnitur et fit vilis.» Schol. — *rhombus*] *ψῆττα*, *Butte.* — *mala copia*] «prava, quae facit, ut stomacho laboremus.» Infeliciter nonnemo coniecit; *male - - sollicitat.* — *quando*] «quandoquidem, quoniam»; nam tempus significatur statim part. *cum.* — *rapula*] *Ra-*

Atque acidas mavolt inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Galloni praeconis erat acipensere mensa
Infamis. Quid? tunc rhombos minus aequora alebant?
Tutus erat rhombus tutoque ciconia nido,
Donec vos auctor docuit praetorius. Ergo
Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,

I. v. 48. *tunc*] bSc. *tum* M. Ibid. *aequor alebat* bS. (non c.) v. 51. *suavis* c.

II. v. 48. *tum* LCTF. Ibid. *aequor alebat* LCT.

III. v. 48. *tum*

dieschen. — *inulas*] ἑλένιον, *Alant.* «Non quod *acida* est haec herba, sed quod, cum coquitur, aceto conditur.» Acr. *Amaras* vocat Sat. 2, 8, 51.

45 — 49. *Pauperies*] «Quamquam cibi naturales et simplices non prorsus removeri potuerunt a divitum epulis: nam ovis atque oleis etiamnunc utuntur coenarum initio.» (Oleae enim cibi cupiditatem excitant. *Nigras* autem ad condiendum commendat Columella 12, 48 et 49.) — *Haud ita pridem*] «Praeterea variat semper lurconum de cibis pretiosis iudicium; sic acipenser *(Stör) apud antiquos piscium nobilissimus* (Plin. 9, 26.) iam contemnitur; contra *rhombus* (Sat. 1, 2, 116.) tum neglectus nunc quaeritur.» — *Haud ita pridem*] «Lucilii tempore, circiter ante hos LXXX. annos.» — *Galloni*] «Gallonius praeco primus acipenserem suae mensae apposuit, quare eius luxus etiam a Lucilio taxatur.» Comm. Cruq. Lucilii versus servavit Cic. de Finn. 2, 8: *O Publi, o gurges, Galloni: es homo miser, inquit; Coenasti in vita nunquam bene, cum omnia in ista Consumis squilla atque acipensere cum decumano.* — *praeconis erat*] *erat* vi caesurae ultimam syll. producit. — *tuto-nido*] quia pulli earum nondum pro deliciis habebantur.

50 — 52. *auctor - praetorius*] Ex Scholiastis inter se collatis Interpretes antiquos haec adnotasse compertum habemus: «Asinium quendam vel Sempronium Rufum (nam *Asinius Sempronius Rufus* [Comm. Cr.] nomen Romanum non est:) praetorium instituisse, ut ciconiarum pulli manducarentur: quare, inquiunt, cum in praetura petenda repulsam tulisset, tale epigramma meruit: *Ciconiarum Rufus iste conditor Hic est duobus elegantior Plancis; Suffragiorum puncta non tulit septem. Ciconiarum populus ultus est mortem.*» (Anthol. Lat. Meyeri N. 780.) Quod si re vera praeturae repulsam tulit, κατ' εἰρωνείαν *praetorius* di-

**Parebit pravi docilis Romana iuventus.
Sordidus a tenui victu distabit, Ofella
Iudice: nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero dictum cognomen adhaeret,
Quinquennes oleas est et silvestria corna;
Ac nisi mutatum parcit defundere vinum et,**

I. v. 53. *distabat* bc. Ib. *Ofello* bSc. M. v. 55. *pravum*] bSc. *pravus* M. v. 56. *dictum*] bSc. *ductum* M. v. 57. *Quinquennis* c. v. 58. *diffundere* bS. (non c.)

II. v. 56. *ductum* CF. v. 58. *diffundere* C.

III. v. 55. *pravus* e C1d. Bersm. v. 56. *ductum* e Cod. Band. antiq.

IV. v. 55. *Aufidienus* C1d. Feae. v. 56. *adhaesit* C2dd. Feae.

citur h. l. infelix praeturae petitor. — *mergos*] Taucher, «quos propter durissimam carnem et rancidum ex piscibus, quibus vescuntur, saporem nunc nemo edit.» — *edixerit*] tamquam praetor.

53 — 56. *Sordidus*] «Sed cum invehor in nimias epularum delicias, non propterea sordidum victum commendo, sed simplicem. Sordes enim non minus fugiendae sunt quam profusio.» «Eadem qua Graeci libertate poëtae Latini primario nomini formam secundarii reddunt partim metri ergo, partim variandae constructionis: Lucr. 1, 805: *sic aliis aliae rebus vertuntur*. Id. 2, 470: *mixta aspera levibus principiis*, et h. l. Horatius.» Lobeck ad Soph. Aiac. p. 201. Ed. alt. — *Ofella Iudice*] Non est: «me iudice;» nondum enim ipse loquitur, sed Horatius eius sermonem refert. — *pravum detorseris*] ut Sal. *transvorsum agere* dixit Iug. 6 et 14. Est: «si alio te ita detorseris, ut pravus fias.» *Pravus* ex uno Codice, cuius scriptor adi. ad verbum *detorseris* accommodavit, recipiendum non erat; etsi per se illa lectio reprehendi non potest, pro qua Bentl. attulit Sat. 1, 4, 79: *hoc studio pravus facis*. — *Avidienus*] avarus aliquis ignotus; nomen fictum non est. — *Canis*] propter immunditiam ac sordes. — *ex vero*] Sal. Iug. 78: *nomen ex re inditum*, ex ipsa eius vita, qualis re vera erat. Plaut. Stich. 88: *Nunc Micotrogus nomine ex vero vocor*. — *dictum*] ut καλεῖν, ἐπονομάζειν, λέγειν ὄνομά τινι. Liv. 1, 1: *Stirps virilis, cui Ascanium parentes dixere nomen*. Secutus sum Codd. meos, atque *ductum* potius speciem glossematis habet quam illud.

57 — 62. *Quinquennes*] «Oleas rancidas et putridas edit.» — *mutatum - vinum*] vappam, οἶνον ἐκτροπίαν. — *parcit defundere*] «propter parcimoniam nunquam aliud vinum nisi vilissimum bibit.» — *defundere*] ex cado in crateram atque ex hac in pocula. De

Cuius odorem olei nequeas perferre, licebit
Ille repotia, natales aliosve dierum
Festos albatus celebret, cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur? et horum
Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis, aiunt.
Mundus erit, qua non offendat sordibus atque

I. (v. 64. Habent *aiunt* bSc.) v. 65. *qui* bSc. Ib. *offendit* S. (non bc.)

II. v. 64. *angit* TF. v. 65. *qui* LCT. Ibid. *offendit* LC.

IV. v. 62. *non largus* C4d. Feae a sec. m. Edd. vett. prob. Gesnero. v. 65. *sordidus* Codd. aliq.

libationibus h. l. ut est Od. 4, 5, 33., nolim cogitare: *diffundere* hic locum non habet, uti contra rectum est apud Iuven. 5, 50: *Ipse capillato diffusum consule potat*, vinum ex lacu in dolia vel ex his in amphoras transfusum. (*abziehen.*) — *Cuius odorem olei*] «oleum, cuius odorem cet.»; eadem attractione, qua Terentius: *Populo ut placerent quas fecisset fabulas*. Virg.: *Urbem quam statuo vestra est*. — *licebit*] ut Epod. 15, 19. — *repotia*] «Postridie nuptias apud novum maritum coenatur, quia quasi reficitur potatio.» Festus et Porph. Contra Acron: «*Repotia* dicuntur septimus dies, quo nova solet nupta redire ad parentes suos.» — *albatus*] ut solebant diebus festis induere togam recens cretatam. Cic. Vatin. 13: *cum ipse epuli dominus Q. Arrius albatus esset*. — *cornu - bilibri*] «Cornu, quod sextarium capit. Habent enim propolae cornua, quae hanc olei tenent quantitatem.» Comm. Cr. «Non ex elegantiore aliqua ampulla olearia, sed ex vili cornu ipse, ne puer nimis fortasse olei profundat, hoc guttatim oleri infundit, contra veteris aceti, quod nullius est pretii, largus esse solet.»

64 — 66. *Utrum*] «hominemne gulosum, an sordidum?» — *aiunt*] Significat esse proverbium. Aliorum *angit* est mera interpolatio. — *Mundus*] «Homo sapiens *mundus* atque *elegans* (quae vocc. iungit Cic. de Finn, 2, 8. ad Fam. 9, 20. Orat. 23.) erit eatenus, qua convivis nunquam sordibus nauseam faciat; hoc sufficit; nimiam lautitiam vitabit.» Varro apud Gell. 13, 11: *Dominum convivii esse oportet non tam lautum quam sine sordibus*. — *qua*] in plerisque Codd. depravatum in *qui* satis firmatur a Codd. Blandin. et Acrone. — *In neutram partem*] «neque in luxuriam nec in avaritiam erit *miser cultus*» (genitiv.), id est, «quod ad totam vitae externae rationem attinet;» quae constr. vv. *felix* et *miser* in exclamationibus propria usi-

In neutram partem cultus miser. Hic neque servis,
Albuti senis exemplo, dum munia didit,
Saevus erit; nec sic ut simplex Naevius unctam
Convivis praebebit aquam: vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc, victus tenuis quae quantaque secum
Afferat. In primis valeas bene: nam, variae res
Ut noceant homini, credas memor illius escae,

I. v. 67. *dedit* b. (v. 68. Habent *nec sic* bSc.) v. 69. *praebebat* b. (non Sc.)

II. v. 67. *Albuci* LCT. v. 68. *neque sic* LCF. (non T.)

III. v. 67. *Albuci*

IV. v. 66. *cultu* Aldus 1501. v. 67. *munia adibit* Codd. aliq. Feae.

tata (*cerebri felicem!* Sat. 1, 9, 11.) hinc transiit etiam in sedatam orationem. Etenim non minus miser est, qui luxuriae deditus, in multis et molestis semper versatur negotiis, quam avarus, qui sibimet ipsi omnia vitae commoda denegat. Alii iungunt *in neutram partem cultûs*, et *miser* explicant «nimius,» sed hanc significationem, quam defendunt Virgilii (Aen. 5, 655.) *misero amore*, sic absolute Horatio tribui posse non arbitror. Praeterea caesura ipsa demonstrat iungenda esse vv. *cultûs miser*.

67—69. *Albuti*] Ut saepe, quae ex Horatii ipsius verbis sine ulla explicatione colliguntur, tamquam *historiam*, quemadmodum dicebant, tradunt Scholiastae, sic h. l. Porphyrion: «Hic est Albutius, qui et avarus et elegans conviviorum apparator saevus est habitus in servos:» addit, quod utrum verum sit necne incertum est: «qui ob cupiditatem nimiam habendi *alienam* (sic: uxoremne, an *Allienam*, nom. pr.?) uxorem suam veneno necavit.» (Cfr. Sat. 2, 1, 48.) — *didit*] *didere* idem fere ac «dividere, distribuere.» Ex ignoratione huius verbi ortum est monstrum lectionis, quam speciosam vocat Fea: *dum munia adibit*, in coena aditiali. Verum hoc dicit: «Dum servos suum quemque munus ad mensam obire iubet, quia ipsi nimis lenti videntur, desaevit eosque male mulcat; qua iracundia et sibi et convivis coenae gaudia corrumpit.» De tali ministeriorum distributione cfr. Plaut. Pseud. 1, 2, 28. Senecam de Brev. vitae 12: *quanta celeritate signo dato glabri ad ministeria discurrant*, cet. Iuven. 14, 60. — *Naevius*] «Ex altera parte non minus offendit convivator negligens, ut Naevius, homo ignotus, neque avarus nec luxuriosus, ut olim varie explicabant, sed, ut ait, *simplex;* qui propter nimiam animi bonitatem servos etiam desides ac pigros non castigat.» — *unctam*] *fettig;* in unctis s. sordidis calicibus.» Schol.

Quae simplex olim tibi sederit. At simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
Coena desurgat dubia? Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque praegravat una
Atque affigit humo divinae particulam aurae.
Alter, ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus praescripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam;
Sive diem festum rediens advexerit annus,

I. v. 75. *vertunt* S. v. 76. *ferat*. b. (v. 79. Habent *affigit* bSc.) v. 83. *advexerit* superscr. «vel *adduxerit*» S. Ut nos, bc.

II. v. 77. *de surgat* C. v. 79. *affligit* LC. (non TF.)

III. v. 79. *affligit*

73 — 81. *sederit*] «quieverit, nullos in ventriculo tumultus excitarit, nec nauseam fecerit.» — *conchylia*] Omnes fere conchulae, teste Celso 2, 28 et 29. facile intus corrumpuntur alvumque movent. — *Lenta*] zähe. — *pituita*] trisyllabum. — *desurgat*] in prosa or. «surgat de *coena dubia;* qui Terentianus est iocus. Phorm. 2, 2, 28: P. *Coena dubia apponitur.* G. *Quid istuc verbi est?* P. *Ubi tu dubites, quid sumas potissimum.* — *praegravat*] «onere suo deprimit.» *affigit*] «adeo ut mens hebetata suo officio fungi nequeat, rebus vilibus quasi adhaerens.» Plat. Phaed. p. 83. D.: ἑκάστη ἡδονὴ καὶ λύπη ὥσπερ ἧλον ἔχουσα προσηλοῖ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα καὶ προσπερονᾷ κτλ. Seneca de Brev. v. 2: *Urgentia circumstant vitia undique; nec resurgere aut in dispectum veri attollere oculos sinunt, sed mersos et in cupiditatibus infixos premunt. Affligit* Codd. aliq. esset: «cum vi atque impetu illidit,» id quod h. l. aptum non est. — *divinae - aurae*] Pythagoreorum et Stoicorum fuit doctrina nos *ex universa mente divina delibatos animos habere,* ut ait Cic. Cat. 21. Virg. Aen. 6, 746. — *dicto citius*] «corpore brevissima coena refecto statim cubitum it neque in noctem potat.» — *praescripta*] «ad necessarias functiones ac solita vitae quotidianae officia.» Schol.

82 — 87. *quondam*] «certo tempore, suo tempore.» Virg. Aen. 2, 367: *Quondam etiam victis redit in praecordia virtus.* Statius Silv. 1, 2, 67: *At quondam lacrimis et supplice dextra - - virum concede moveri.* Alii minus accurate interpretantur: «aliquando, interdum.» — *advexerit*] Falsa lectio *adduxerit* orta est ex scriptura *aduexerit.* — *tenuatum*] Est fere poëtarum

Seu recreare volet tenuatum corpus: ubique
Accedent anni et tractari mollius aetas
Imbecilla volet, tibi quidnam accedet ad istam,
Quam puer et validus praesumis, mollitiem, seu
Dura valetudo inciderit seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
Illis nullus erat; sed credo hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam inter
Heroas natum tellus me prima tulisset!

I. (v. 84. Habent *ubique* bSc.) v. 85. *anni tractari* bc. v. 87. *praesumis* superscr. *t* c. *praesumit* b. v. 91. *vitiaret* superscr. *vitiatum* S. *vitiaret* c. Ut nos, b.

II. v. 86. *accrescet* F. tacite.

IV. v. 84. *ubive* Bentl. susp. recepta ab Heindorfio.

pro pedestris or. «attenuatum, extenuatum.» Sic tamen etiam Tac. Ann. 15, 63: *Senile corpus et parvo victu tenuatum.* — *ubique*] «et ubi.» Sine causa Bentl. Heind. *ubive;* nam hoc certum est, ad molliorem vitam in senectute transeundum esse, hypothetica vero illa, anniversarium sollemne interdum redire, aliquando corpus extenuatum esse. — *Accedent anni et tractari*] Propter ipsum totius sententiae tranquilliorem tenorem copula retineri debet, cum ἀσύνδετον nescio quam falsam δεινότητα et, ut ita dicam, festinationem inferret. Ceterum in plerisque Edd. male haec omnia dispescuntur hac distinctione: *corpus ubique* - - *volet. Tibi*, cet., cum sententiae sic connexae sint: *Hic tamen* - - *corpus*: *ubique* - - *volet, tibi* cet. — *tibi quidnam*] «tu, qui iam per vegetam iuventutem ante tempus mollitiei te dedis, quid postea huic adiicere poteris, cum tamen maiorem requietem melioresque cibos vinaque requiret vel adversa valetudo vel senectus?» — *praesumis*] «ante tempus sumis, προλαμβάνεις.» Sic *praecipere* et *praesumere voluptatem* homonyma apud Senec. de Brev. v. 5.

89—93. *Rancidum*] Proverbium hoc veterum rusticorum Romanorum fuisse videtur, rancidam (leviter putentem) aprugnam s. suillam recenti melius sapere. *Rancida cadavera* dixit etiam Lucretius 6, 1153. — *Tardius adveniens*] «inexspectatus ea hora hospiti superveniens, qua iam caedi et coqui porcus nequit.» — *vitiatum*] *anbrüchig* Voss. Opponitur *integer*, «recens,» non: «totus.» — *commodius*] quapropter quamdiu poterant reservabant porcinam, ut semper esset in penu, quod hospiti inexspectato apponeretur. — *Hos* - - *Heroas*] Festive sic vocat

Das aliquid famae, quae carmine gratior aurem
Occupet humanam? Grandes rhombi patinaeque
Grande ferunt una cum damno dedecus: adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. Iure, inquit, Trausius istis
Iurgatur verbis, ego vectigalia magna
Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
Quod superat, non est melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam te divite? quare

I. v. 95. *Occupet*] c. Item S. superscr. *a*. *Occupat* b. M. v. 99. *Aes* c. (non bS.) v. 101. *Ergo hoc* S. (non bc.) v. 102. *posses* c.

II. v. 95. *Occupat* LTF. v. 99. *Aes* TF. Ibid. *inquis* LCT. Ibid. *Trasius* LCT.

antiquos rusticos Romanos, ut Virg. Moret. 60. de Simulo: *Ergo aliam molitur opem sibi providus heros.* — *tellus prima*] «cum primum humanum genus ortum est.» Sat. 1, 3, 99.

94 — 97. *Das aliquid*] «Si famae aliquid tribuendum esse existimas, (qua de re minime dubito), scito luxuriem tibi dedecus allaturam esse.» *Scito, sic teneto* saepe ita cogitatione supplendum est; id quod interdum interpretes fefellit, ut Ovid. Met. 11, 431: *Quod socer Hippotades tibi sit, qui carcere fortes Contineat ventos et, cum velit aequora placet:* (hoc cogitato:) *Cum semel emissi tenuerunt aequora venti, Nil illis vetitum est*, ubi plerique male punctum ponunt post v. *placet*. — *quae - - occupet*] Coniunctivum praetuli, cum optime sic explicetur: «utpote quae occupet,» id est, «ideo, quod occupat.» Per indicativum fit locus communis; nec satis recte interpretatur Bentleius (ceterum *occupat* praeferens): «Das aliquid famae, quae bona et iucundissima sit? *famam* enim esse voc. medium;» verum notio bonae famae inest in vv. *Das aliquid*. — *patruum*] quorum severitas in proverbio erat. Cfr. Od. 3, 12, 3: *Patruae verbera linguae.* Sat. 2, 3, 87. — *iniquum*] «tibimet ipsi exosum,» ut apud Cic. saepe *iniqui mei* mitius est nomen pro inimicis.

99 — 102. *As, laquei pretium*] Hoc quoque in proverbium abierat. Lucian. Tim. 20: Ἐγὼ δὲ καὶ πολλοὺς ἂν εἰπεῖν ἔχοιμί σοι χθὲς μὲν οὐδὲ ὀβολὸν, ὥστε πρίασθαι βρόχον, ἐσχηκότας, ἄφνω δὲ τήμερον πλουσίους καὶ πολυτελεῖς. *Aes* si legeris, iam non erit proverbium. — *inquit*] Cfr. Sat. 1, 4, 79. — *Trausius*] decoctor ignotus. Nomen in Codd. controversum exstat apud Grut.

Templa ruunt antiqua deum? cur, improbe, carae
Non aliquid patriae tanto emetiris acervo?
Uni nimirum recte tibi semper erunt res?
O magnus posthac inimicis risus! Uterne
Ad casus dubios fidet sibi certius? hic qui
Pluribus adsuerit mentem corpusque superbum,
An qui contentus parvo metuensque futuri
In pace ut sapiens aptarit idonea bello?
Quo magis his credas, puer hunc ego parvus Ofellam

I. v. 105. *e tanto metiris* S. (non bc.) v. 106. *recte tibi*] Lamb. Cruq. Torr. *rectae tibi* bSc. *tibi recte* M. Ibid. *erunt*] bSc. *eunt* M. v. 107. *post hoc* superscr. *a* S. v. 112. *Ofellum* bSc.

II. v. 106. *tibi rectae* F.

III. v. 106. *tibi recte* e Codd. Ib. *eunt* cum N. Heinsio.

744, 3. — *Iurgatur*] «obiurgatur, vituperatur.» — *vectigalia*] h. l. privati reditus, ut Od. 3, 16, 40. Cic. de Off. 2, 25: *ut gloria divitiis, vectigalia urbana rusticis anteponantur.* — *tribus*] «quae si inter tres reges dividerentur, tamen quisque horum ampla esset fortuna.» — *superat*] «superabundat tuis usibus.» Schol. Cic. Parad. 6, 3: *Uter igitur est divitior, cui deest, an cui superat?*

103—107. *indignus*] «indignus, qui egeat.» Plaut. Curc. 4, 2, 23: *Indignis si male dicitur, male dictum id esse dico.* — *Templa ruunt*] quippe quae per bella civilia diu neglecta sint. — *nimirum*] ut δηλονότι ironiam significat. — *recte tibi - erunt res*] Haec lectio praestat. Sat. 2, 3, 163: *Recte est igitur* (aeger)? Cic. ad Fam. 9, 9: *rectissime sunt apud te omnia.* Quinct. 6, 3, 84. *Rectae* est accommodatio ad v. *res*. Eo magis supervacanea est coni. *eunt* (Cic. ad Att. 14, 15: *incipit res ire melius, quam putaram:*), quod futurum requiri videtur a v. seq. — *posthac*] «cum patrimonium omne per luxuriam consumpseris.» Acr. — *Uterne*] *ne* superadditur interrogationi, ut Sat. 2, 4, 317: *Quantane - ?* H. l. interpolatores (Aldus) scripserunt: *Uternam*, quod Latinum non videtur.

108—115. *casus dubios*] «vitae calamitates,» ut Od. 4, 9, 38. — *assuerit*] «assuefecerit.» Cfr. Sat. 1, 4, 105. — *superbum*] refertur etiam ad v. *mentem*. — *In pace*] «in rebus secundis sese praeparavit adversis.» — *puer*] certe a. u. c. 712.; hoc enim vel sequente Triumvirorum proscriptione Ofella fundum suum amiserat. Eadem autem condicio Ofellae atque Lycidae Virgiliani Bul. 9, 4. (*advena nostri agelli* dixit:) «*Haec mea sunt*;

Integris opibus novi non latius usum
Quam nunc accisis. Videas metato in agello
Cum pecore et gnatis fortem mercede colonum,
Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
Quidquam praeter olus fumosae cum pede pernae.
Ac mihi seu longum post tempus venerat hospes,

I. v. 115. *natis* bc. v. 118. *Ac*] bc. *At* S. M.

II. v. 115. *natis* LC. v. 118. *Ac mihi cum* T. *At mihi seu* F.

IV. v. 113. *lautius* C1d. Feae a sec. m., ut volebat H. Stephanus. *laetius* N. Heinsius.

veteres migrate coloni. — *non latius*] «non largius, non profusius.» Opponitur *angustius.* Caes. B. C. 3, 16: *rem frumentariam, qua anguste utebatur.* — *accisis*] quatenus iam non possessor agelli erat, sed colonus. — *metato in agello*] «quem metator assignarat Umbreno veterano.» Sic Valerius Cato Dir. 45: *Pertica quae nostros metata est impia agellos.* Cic. Phil. 14, 4: *Urbem iam peritus metator et callidus decempeda sua Saxa diviserat.* — *fortem*] «navum, opus rusticum strenue facientem, etsi nunc potius novo domino quam sibimet ipsi agrum colit.» Cfr. Epp. 2, 1, 139. Alii minus apposite «honestum» explicant. — *mercede colonum*] Coloni enim aut partiarii erant, ut Italorum *massari*, aut nummis locupletium agros colebant. Plin. Epp. 9, 37: *Non nummis, sed partibus locem,* (ita ut dimidia vel tertia proventus pars coloni sit, reliqua domini; Ofellae certa pensio assignata erat. Colum. 1, 7.)

116—122. *Non temere*] «non facile, raro.» — *Ac mihi*] *wie denn auch.* Praestat haec alteri lect. *at*, quia nulla est oppositio inter Ofellae victum quotidianum et convivium aliquod opiparum; nam hospitem quoque, etsi post longum temporis intervallum advenientem atque propter hoc ipsum gratiorem, aeque modica mensa excipiebat. — *operum vacuo*] «cum propter imbrem neuter operi rustico vacare posset.» — *urbe*] Etiam in oppidis minoribus et rure pisces marini Romae emendi erant, si quis lautius excepturus esset hospites. — *pensilis uva*] Plin. H. N. 14, 3: *Durant aliae* (uvae) *per hiemem pensili concameratae nodo* cet. — *duplice ficu*] «bifida.» Schol. Pallad. R. R. 4, 10, 35: *Subinde ficus, sicut est divisa, vertatur, ut ficorum coria siccentur et pulpae tunc duplicatae in cistellis serventur aut loculis.* Teste Gargallo Siculi has nunc vocant *chiappe di fichi*, ubi, cum siccantur, una inversa inversae alteri cogitur et retinent mollitiem. Simile est convivium apud Plaut. Stich. 5, 4, 7: *hoc convivium est Pro opibus nostris satis commodule, nucibus, fabulis, ficulis.*

123. *Post hoc*] Ex antiquo more demum post cibos sumptos potabant, luxuriosi contra inter edendum. Seneca Ep. 122: *Post prandium aut coenam bibere volgare est:*

Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque haedo; tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas cum duplice ficu:
Post hoc ludus erat culpa potare magistra;

I. v. 121. *tunc* c.

II. v. 123. *cuppa* L. coni.

III. v. 123. *cupa* (pro *copa)* coni.

IV. v. 123. *nulla potare* Bentl. dubia susp.

hoc patres familiae rustici faciunt et verae voluptatis ignari. — *ludus erat*] («Si quando libere potare volebant antiqui, id est, sine ἀρχιποσίᾳ, dicebant se magistram facere culpam.» Porph.) Melior interpres loci controversi est Plautus Stich. 5, 4, 37: ST. *Ubi illic* (tibicen) *biberit, vel servato meum modum, vel tu dato: Nolo ego nos pro summo bibere: nulli rei erimus postea: Namque edepol quamvis desubito vel cadus vorti potest.* Sa. -- *Agedum, Stiche, uter demutassit, poculo multabitur.* St. *Bonum ius dicis. Impetrare oportet, qui aequom postulat.* Sa. *Age ergo, observa! Si peccassis, multam hic retinebo eloco.* St. *Optumum atque aequissumum oras. Hem tibi hoc primum omnium!* Qui locus, ut Horatium intelligamus, interpretatione opus habet. Stichus: «Tu vel eum servabis poculorum numerum, quem ego iussero, vel maiorem tu praecipies, quem ego servabo: — totos cados tamen, (iocose addit), quamvis maiora etiam quam quae dixi uterque nostrum praestare posset, non exsiccabimus nec *summo* (omnem modum excedentes) bibemus.» Sagarinus certus se non superatum iri, condicione proposita contentus est, hanc tamen addens, ut ei, qui ab illa discesserit, sequente potatione unum poculum auferatur. Libenter hoc quoque concedit Stichus, aeque victoriae certus atque ille. Sagarinus Stichum iterum admonet, «si peccaveris, poculum tibi retinebo!» Stichus non obstat, quo minus id fiat; optat tamen, ut prima in bibendo culpa a Sagarino committatur. Iam quidni eodem prorsus modo ex vetere more Romano, cuius tenax fuerit Ofella, interpretemur hunc locum ita? «Post hoc eo modo ludebamus, ut certa inter nos potandi lege dicta, is, qui non obtemperasset, sequente vice uno poculo multaretur, atque culpa commissa quasi potandi magistra omnibus esset.» Volgo ita explicant: «qui culpam qualemcunque in bibendo commiserat, ita puniebatur, ut illico poculum unum prae ceteris exsiccare deberet, quae quidem poena convivis risum movebat, quia praemium potius erat:» vel ut Heindorfius, magis etiam ad nostros, non ad rusticorum Romanorum mores: «Post coenam

Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractae seria frontis.
Saeviat atque novos moveat Fortuna tumultus,
Quantum hinc imminuet? quanto aut ego parcius aut vos,
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit?
Nam propriae telluris herum natura neque illum
Nec me nec quemquam statuit: nos expulit ille;

I. v. 124. *uti* superscr. *ita* S. (Habent *ita* bc.) v. 127. *quantum aut* b. (non Sc.) v. 129. *propriae*] bSc. *proprie* M. Ibid. *erum* S.

II. v. 124. *Ceres uti* LC. ἀμέτρως. *Ceres ut* T. v. 129. *proprie* F.

IV. v. 124. *ita culmo ut* Codd. aliq. Aldus. v. 128. *vixistis* Codd. Pottierii et unus Feae.

ad ludum aliquem nos conferebamus (talorum puta vel similem); quique in eo errorem commiserat, poculum ebibere debebat.» Simili autem modo et Turnebus et Scaliger Plauti vv. *poculo multabitur*, «poculo uno plus quam ceteri bibet», exposuerant, contra consuetudinem Latinam verbi *multari*. Coniecturae autem *cuppa*, *cupa*, *mulla*, *Post hoc ludus erat* κοττ'βῳ *potare magistro* (Praedicow) aeque sagaces sunt.

124. 125. *Ac venerata*] passiv. eodem significatu atque Plaut. Rud. 5, 2, 62: *Venus, veneror te, ut omnes miseri lenones sient.* Carm. sec. 49: *quaeque vos bobus veneratur albis* cet. Quod dicit Bentleius et Heindorfius, *ita* esse, «ut iam nunc surgit caelo pluvio», minus appositum videtur. Mirum etiam hoc commentum Schaeferi Ansbacensis: «Tenent manibus sive pateras sive pocula bisque altius sublatis (hic enim gestus mente nobis fingendus est) orant deam, ut *ita*, id est, in hanc altitudinem crescere iubeat culmos in agris.» Votum convivarum erat cum libationibus Cererem adorantium: «*ita surgat alto culmo.*» Inscriptt. Lat. N. 4751: *ita valeas.* Plaut. Aul. 2, 1, 27: *ita di faxint.* Hand Turs. 3. p. 494. — *contractae*] «rugosae propter sollicitudines,» Plaut. Amph. Prol. 52: *Quid contraxistis frontem?* Epid. 5, 1, 3: *caperat frons severitudine.*

127—129. *hinc*] «ex iis commodis, quibus nunc ut antea fruimur.» — *nituistis*] «pingues ac validi fuistis.» Opponitur hoc squalori; putide nonnulli substituerunt *vixistis*, ut explicat Comm. Cruq. «bene vixistis.» — *O pueri*] «*Pueri* aut filii aut servi.» Acr. Tu interpretare de filiis. — *ut*] «ex quo tempore.» — *incola*] Significanter *incolam*, non *dominum* dicit veteranum *advenam possessorem agelli.* — *propriae*] Haec recta lectio perperam in adv. mutata est. Est idem atque «in perpetuum ab uno possidendae.» Sic Lucil. 27, 32: *Cum sciam Nihil esse in vita proprium mortali datum.* Corn. Nep. Thras. 4, 2: *parva munera*

Illum aut nequities aut vafri inscitia iuris,
Postremum expellet certe vivacior heres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofellae
Dictus, erit nulli proprius, sed cedet in usum
Nunc mihi, nunc alii. Quocirca vivite fortes
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

I. v. 132. *Postremo* S. (non bc.) v. 133. *Ofelli* bSc. v. 134. *Dictus, erit nulli*] bSc. *Dictus erat: nulli* M. (Ibid. Habent *cedet* bSc.) v. 135. *alii* superscr. *s (aliis)* c.

II. v. 132. *Postremo* LC. v. 134. *Dictus erat; nulli* F. Ibid. *cedit* F.

III. v. 134. *Dictus erat: nulli* e C2dd. Bersm. Ib. *cedit* e C1d. Bersm.

IV. v. 136. *Martiaque* Sanadonus.

diutina, locupletia non propria esse consuerunt. Sat. 2, 6, 5: *ut propria haec mihi munera faxis*. Ovid. Met. 6, 350: *Nec solem proprium natura neque aëra fecit, Nec tenues undas; ad publica munera veni*. — *herum*] Hoc voc. proprie ad mancipia refertur, hic ad fundum.

131 — 136. *nequities*] «Aut profusione aut lite aliqua, quam propter legum atque edictorum inscientiam perdet, nova possessione rursus expelletur.» — *vafri*] Sat. 2, 5, 34: *ius anceps*. — *Umbreni*] Homo diversus sane ab eo, quem memorat Sal. Cat. 40. — *nulli proprius*] Cum vi repetit vocab. v. 129. Ceterum quod ad lectionem et ad distinctionem pertinet secutus sum Codd. meos antiquiss.: «In sempiternum nullius erit proprius.» (*eigenthümlich*.) Contra Bentleii ratio ingratum in modum sententias discerpit; neque vero necessarium est praesens *cedit* propterea quod, ut ait, dicendum fuisset: *nunc mihi, nunc huic*; est enim h. l. futurum infinitum: «quandocunque cedet.» — *fortes*] «constantes atque strenui.» Egregie repetit statim v. *fortia*; *Martia* de pacificis colonis prope ridiculum fuisset. Ad totum locum cfr. Anthol. Pal. II. 27: *Ἀγρὸς Ἀχαιμενίδου γενόμην ποτὲ, νῦν δὲ Μενίππου· Καὶ πάλιν ἐξ ἑτέρου βήσομαι εἰς ἕτερον. Καὶ γὰρ ἐκεῖνος ἔχειν μέ ποτ' ᾤετο, καὶ πάλιν οὗτος Οἴεται· εἰμὶ δ' ὅλως οὐδενὸς, ἀλλὰ Τύχης.*

SATIRA III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quaeque retexens,

I. Sat. III. v. 1. *Sic raro scribis*] Sc. *Si* (superscr. tamen c) *raro scribis* b. *Si raro scribes* M.

II. Sat. III. v. 1. *Si raro scribis* C.

III. Sat. III. v. 1. *Si raro scribes* e Codd.

III. Haec satira colloquium continet poëtae cum Damasippo, ridiculo homine, qui cum per mercaturam rem familiarem consumpsisset, nihil iam aliud agebat, quam ut Stoica barba et abolla superbiens circumforaneus philosophus ubique sectae suae formulas a Stertinio, importuno aretalogo, sibi traditas decantaret. Hunc igitur Damasippum inducit poëta ipsis Saturnalibus in villam Sabinam irruentem et acerbissima sua vel potius Stertinii oratione totum genus humanum, Stoicis sapientibus exceptis, stultitiae, atque adeo ex Stoicae philosophiae rationibus, insaniae arguentem. Zell ex Heindorfio. (Scripta esse videtur a. u. c. 722., cum Horatius XXXIII. annos natus esset.)

1. *Sic raro scribis*] Bentleiana lectio *Si raro scribes* - - *quid fiet?* hoc commodi habet, quod amovetur licentia in syll. *bis* pro longa usurpata, sed languidissimus fit sermo. (Plerumque quidem haec productio in quarto hexametri pede, interdum tamen etiam in reliquis invenitur. Iahn.) Contra in nostra ratione Damasippus primum exprobrat Horatio intolerabilem negligentiam; deinde brevi, sed acri interrogatione ipsi expendendum proponit, quid mali ex tali desidia oriturum sit. Praeterea optime sibi respondent *Sic raro - ut*, cum in media clausula perquam dura sit omissio part. *adeo*. (Defendi posset ex Bentleii sententia etiam haec lectio: *Si raro scribes*, *ut* - - - *canas? Quid fiet?* Verum in utraque ratione a Britanno proposita futuro verbi tempore nimis lenitur reprehensionis, quae in praesenti inest, acrimonia.)

2—4. *Membranam*] «in quam ex tabellis cereis vel etiam palimpsesto transcribas scripta tua.» — *retexens*] pr. «telam resolvens,» id est, «quae minus recte scripsisse tibi videris, delens ac denuo elimans.» Mirum est gloss. in Codd. aliq. *recensens*. — *Iratus*] «Tibimet ipsi succensens, quod nimis genio indulgens, potans atque in diem dormiens, nihil iam componas dignum, de quo homines loquantur.» (οὐδὲν λόγου ἄξιον) — *Ab ipsis*] Alteram lectionem *at* hic aptam esse non puto: esset enim mera oppositio, cum sententia, quam illi particulae eius fautores tribuere videntur, potius requireret *etiam* vel *quin*. *Ab ipsis*

Iratus tibi, quod vini somnique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? Ab ipsis
Saturnalibus huc fugisti. Sobrius ergo
Dic aliquid dignum promissis: incipe. Nil est.
Culpantur frustra calami, immeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poëtis.

I. v. 4. *Ab*] bSc. *At* M. v. 5. *fugisti. Sobrius ergo*] *fugisti sobrius. Ergo* M.

III. v. 4. *At ipsis* e Codd. v. 5. *fugisti sobrius. Ergo*

S. autem non est «inde ab ipsis S.», sed dicitur, ut *fugere a patria, ab hoste* pro *fugere patriam, hostem*. Quod autem Bentleius quaerit: «Quomodo ab Saturnalibus fugere potuit? quid, malum, nonne tam ruri quam in urbe dies Saturnaliorum erant?» — facile solvitur; ruri, ut volebat, summum per otium vivere poterat Horatius, in urbe non item, ubi conviviis interesse debebat.

5. *Saturnalibus*] Saturnalia, *Κρόνια*, celebrabantur a. d. XVI. Kal. Ian. (17. m. Decembr.) usque ad XIV. Kal. Ian. in memoriam priscae hominum vitae, ubi omnes liberi, omnes inter se aequales fuerant; continuo igitur epulabantur, ludebant, dona sibi invicem mittebant, domini servis ioci causa apparebant ad mensas. Lepide totum illud sollemne describit Lucianus in Saturnalibus 2: *πίνειν καὶ μεθύειν καὶ βοᾶν καὶ παίζειν καὶ κυβεύειν καὶ ἄρχοντας καθίστασθαι καὶ τοὺς οἰκέτας εὐωχεῖν καὶ γυμνὸν ᾄδειν καὶ κροτεῖν ὑποτρέμοντα.* — *huc*] «in villam tuam Sabinam.» Illud vero perquam ridiculum est, quod Damasippus, cum disputatiunculis suis Stoicis obtudisset aures hominum in urbe degentium, in rus persequitur Horatium, certus post exhortationes istas se convivio ab eo exceptum iri, quod festis illis diebus in urbe vix quisquam ei praebuisset ob metum, ne aretalogus convivis molestiam exhiberet. — *Sobrius*] Etiam ex ipsa caesurae vi melius hoc v. iungitur cum vv. *ergo Dic*, quam ut placuit Bentleio, cum v. *fugisti*. Hoc dicit: «Cum qui in urbe vivunt nunc luxurientur et plerumque ebrii sint, tu in hac solitudine sobrius manens dic» cet. Quomodo autem venustam appellare Bentleius potuerit lect. C1d. Bland. (et alterius apud Feam); *fugisti sobrius. Esto*, equidem non intelligo.

6—10. *promissis*] ut A. P. 46: *promissi carminis auctor*. — *Nil est*] «Nihil habes; frustra a te exspectamus magni aliquid et praeclari.» — *calami*] «Arguit eorum stultitiam, qui cum sententiarum aut verborum inopia urgentur, in innocentes parietes quasi minus commodos irascuntur.» Comm. Cruq. — *laborat*] quatenus poëta eum exsecratur vel etiam pugnis caedit. Pers. 1, 106: *Nec pluteum*

Atqui voltus erat multa et praeclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro,
Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere miser: vitanda est improba Siren
Desidia, aut quidquid vita meliore parasti,

I. (v. 12. Habent *Archilochum* bSc.)
II. v. 12. *Archilocho* F. e Codd. Ibid. *adducere* F. e C1d.
III. v. 12. *Archilocho* (Cod. Regin. a m. sec.)

caedit nec demorsos sapit ungues. Comicum est illud παρὰ προσδοκίαν *atque poëtis.* — *minantis*] promittentis, (ut ἀπειλεῖν) de rebus maioribus. Phaedr. 4, 22: *hoc scriptum est tibi, Qui magna cum minaris, extricas nihil.* — *si*] h. l. de tempore, «ubi primum.» — *vacuum*] «otiosum in hoc secessu.» «Fuit Horatius frigoris impatiens (Epp. 1, 7, 10.); amabat igitur focum luculentiorem; idcirco sub hiemem solebat se transferre in villam propter lignorum copiam.» COMM. CR. Bentleius malebat *lecto* lucubratorio; sed rectius sub *tectum* suum recipit villula dominum quam *lecto.*

11. 12. *Quorsum*] «Quem ad finem, quo tandem consilio compegisti et in vehiculo artasti horum libros?» Iam, quibus maxime delectari solitus sit, nominat praeter Platonem, summum dialogi et Socraticae εἰρωνείας magistrum (*Socraticae chartae* A.P. 310.), Archilochum, iambici carminis principem, poëtas priscae et novae comoediae. Bentleius e Cod. Regin. a sec. m. (cum aliquo Feae) *Archilocho;* verum sic nimis paria fiunt membra, cum in nostra lect. utrumque iam comitem Horatii factum videre nobis videamur. — *educere*] v. propr. de iis, quos nobiscum ex urbe rus ducimus. Cic. ad Q. Fr. 3, 3: *Si nobiscum eum rus aliquo eduximus.* Imperite nonnulli mutarunt in *adducere.* — *tantos*] «tam praestantes atque egregios,» non «tam grandes,» ut ad codices referatur, ut volt Acron.

13 — 16. *Invidiam*] «Credisne minus invidorum iniquorumque te habiturum, ubi virtutem, id est, industriam, deserueris? Immo, et merito quidem, contemptui habebere.» — *Siren*] «blanda, sed impudens conciliatricula» (Cic. pro Sestio 9.) — *meliore*] «magis industriosa.» — *Ponendum*] «Hoc missum faciendum est sine animi dolore; quod ipsum hominis est desidis ac vilis.» — *di*] Pontificum formula est *di deaeque* vel *sive deus sive dea* nec ridiculi quidquam quaerendum in v. *deaeque*, ut propter illius formulae ignorantiam nonnulli interpretes fecerunt. — *Damasippe*] Licinius Damasippus tamquam statuarum et

**Ponendum aequo animo. Di te, Damasippe, deaeque
Verum ob consilium donent tonsore. Sed unde
Tam bene me nosti? Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
Excussus propriis. Olim nam quaerere amabam,
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus aere,
Quid sculptum infabre, quid fusum durius esset:
Callidus huic signo ponebam milia centum;
Hortos egregiasque domos mercarier unus**

hortorum venditor memoratur iam a Cicerone ad Fam. 7, 23. ad Att. 12, 29 et 33.

17—20. *tonsore*] «qui immani barba te liberet;» quasi maius beneficium Damasippo di quoque impertire non possent. Stoicorum praecipue et Cynicorum erat mos barbam, quo magis a popello suspicerentur, promittere. Cfr. v. 35. et Sat. 1, 4, 133. Gell. N. A. 9, 2. — *Postquam*] «Postquam aere alieno conflato fortunarum naufragium feci, philosophus factus sum et *excussus*, a creditoribus eiectus ex possessionibus meis, adeo ut nihil earum curandum mihi restet, nunc in aliorum negotia me ingero, identidem quaerens, quomodo eos a stultitia dehorter atque ad veram sapientiam perducam.» — *Ianus*] Cfr. Epp. 1, 1, 54. Cic. de Off. 2, 25: *de quaerenda, de collocanda pecunia, vellem etiam de utenda commodius a quibusdam optimis viris ad Ianum medium sedentibus quam ab ullis philosophis ulla in schola disputatur*; ubi Zumpt: Sedebant feneratores et argentarii maxime ad (prope) Ianum medium in tabernis ad forum Romanum. Viae in forum deducentes Ianis transitoriis (*Durchgänge*) superstructae erant, qui tres commemorantur, summus, imus, medius.

21—26. *Sisyphus*] Aeoli filius, conditor Corinthi. Il. ζ, 153: *Σίσυφος, - - ὃ κέρδιστος γένετ' ἀνδρῶν.* Ridicule fingit illum iam Corinthio vase pedes lavisse. Solebant autem talium rerum amatores gloriari se tabulas pictas, signa, vasa, partim summorum quorumque artificum, partim antiquissima, ut *catillum Euandri manibus tritum* (Sat. 1, 3, 91.) domi habere. Egregie hanc insaniam deridet Lucianus in Philopseude 19., ubi stolidus senex Eucrates iactat Myronis, Polycleti, aliorum statuas in aedium suarum vestibulo collocatas. — *infabre*] «minus artificiose.» Reperitur etiam apud Liv. 36, 40. Opponitur *affabre*. — *fusum durius*] «rigidius, ita ut capilli, tori, artus veram corporis humani naturam minus recte imitarentur.» Statuas igitur et marmoreas et aereas Damasippus diiudicabat et aestimabat. — *Callidus*] Cic. Parad. 6, 3: *Isti*

Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale
Imposuere mihi cognomen compita. Novi:
Et miror morbi purgatum te illius. Atqui
Emovit veterem mire novus, ut solet, in cor
Traiecto lateris miseri capitisve dolore:
Ut lethargicus hic cum fit pugil et medicum urget.

I. (v. 25. Habent *Mercuriale* bSc.) v. 27. *atqui* superscr. *atque* b. v. 29. *capitisve* superscr. *q* c. *capitisque* b.

II. v. 27. *morbi miror* LCT. v. 29. *capitisque* LCT.

callidi rerum aestimatores prata et areas quasdam magno aestimant. «Artis peritus,» inquit, «huic signo statuebam pretium centum milium sestertium, alii aliud; praeter ceteros item excellebam in amoenis hortis pulchrisque domibus emendis rursusque cum lucro vendendis, unde homines in compitis s. triviis, ubi auctiones fiebant, per circulos congregati alterum Mercurium me praedicare soliti erant.» Sic enim praestat explicare vv. *cognomen Mercuriale* quam legere cum Gryphio aliisque *Mercuriali* vel etiam exponere, eum volgo vocatum esse *Damasippum Mercurialem*, id est, Mercurio carum. Mercuriales collegium mercatorum erant Romae. Cfr. Od. 2, 17, 28.

27. *morbi purgatum*] In orat. soluta dicendum foret *morbo purgatum* s. liberatum; sed Graecam constructionem *καθαρθῆναι τῆς νόσου* h. l. praetulit. «Sed mirum in modum novus morbus veterem illum mercandi mihi expulit, ei successit, ut pleuritis interdum transit in cardialgiam.» *Novus* iste *morbus* qui sit quaeritur. Heindorfius: «Quod nondum perfectus sit sapiens, adeoque insanus.» Sed hoc ille minime concedit, immo pernegat v. 298. Neque vero, ut aliis placuit, significare potest brevem illam desperationem, qua abreptus in Tiberim se praecipitaturus fuerat, nisi Stertinius intervenisset. Iam cum Damasippus per totam satiram facetum aretalogum agat, hic quoque iocum agnoscamus necesse est: itaque loquitur non de philosophia Stoica per se spectata, ut volt Comm. Cruq., sed de fervido illo studio ex hac philosophia orto, quo nunc aliena negotia curet, quae *πολυπραγμοσύνη* aliis forsitan videatur novus morbus. Ceterum de haec omnia *Atqui - - urget* cum Morgensternio et Iahnio tribuamus Horatio, vetat profecto cum particula *atqui*, pro qua, si haec Horatii essent, *sed*, *verum* requireretur, tum magis etiam, quod hic v. 31. se novum istum morbum nondum nosse, sed tunc primum eius signa atque effectus percepisse fingit. Praeterea ita vv. *Dum - - ut libet* admodum languerent, cum nunc perquam festive *παρὰ προσδοκίαν* proferantur.

Dum ne quid simile huic, esto ut libet. O bone, ne te
Frustrere; insanis et tu stultique prope omnes,
Si quid Stertinius veri crepat, unde ego mira
Descripsi docilis praecepta haec, tempore quo me
Solatus iussit sapientem pascere barbam
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam male re gesta cum vellem mittere operto

I. v. 33. *verum* b. (non Sc.)

28—31. *cor*] ut interdum *καρδία*, h. l. os ventriculi. Cfr. v. 161. — *traiecto*] Proprie; ita enim medici dicunt. (*μεθίστασθαι, μετάστασις*.) Porph. — *miseri*] Quod Graeci *τὸν τόπον πεπονθότα* dicunt, Latini miserum locum, id est, morbo affectum. Plaut. Poen. 5, 2, 43: *miseram esse praedicat buccam sibi: Fortasse medicos nos esse arbitrarier.* — *lateris dolore*] *πλευρῖτιν* significat. — *hic*] «quem nosti.» Comicum exemplum morbi subito mutati: homini a veterno oppresso medicus consilium dederat, ut pugilatum exerceret: cui consilio illico obtemperaturus aegrotus medicum ipsum pugnis aggressus est. Iam huius pugilis gesticulationem cum imitaretur Damasippus, Horatius, «quidvis aliud,» inquit, «tibi permittens, hoc unum deprecor, ne male me mulcare incipias.» — *simile*] in me fiat, *esto* (tertiae personae), *ut libet*, *mag es sein, was da will.* — *O bone*] Vides Horatium per totum hoc colloquium leni semper irrisione in Stoicum usum esse: hic autem par pari reddit, et quasi ingenio atque sapientia longe praestaret poëtae Epicureo, eum sic alloquitur, ut Gr. *ὦ φίλη κεφαλή*.

32—40. *stultique*] Stulti et insani sunt Stoicis, quicunque ab eorum disciplina abhorrent. Cic. Parad. Stoic. 4: *ὅτι πᾶς ἄφρων μαίνεται.* — *prope omnes*] *ἅπαντες, ὡς ἔπος εἰπεῖν.* — *Stertinius*] Cfr. Epp. 1, 12, 20., ubi Schol.: «Stertinius philosophus ducentos et viginti libros Stoicorum Latine scripsit.» — *crepat*] iocose, de alta Stoici voce. — *unde*] «ex iis, quae ab eo audivi, domum reversus, notavi diligenter haec egregia praecepta.» — *sapientem*] «quae sapientiae speciem atque opinionem conciliat.» Graecorum erat proverbium: *ἐκ πώγωνος σοφός*. — *a Fabricio - ponte*] «Hic pons Fabricius dictus est a Fabricio consule conditore, qui nunc Lapideus nominatur, iunctus insulae Tiberinae.» Comm. Cr. Nunc *ponte di quattro capi.* — *male re*] «familiari administrata, cum decoxissem.» — *operto - capite*] ut solebant interdum moribundi. (V. Heindorf.) Liv. 4, 12: *Multi ex plebe, spe amissa, potius quam ut cruciarentur trahendo animam, capitibus obvolutis se in Ti-*

Me capite in flumen, dexter stetit, et, Cave faxis
Te quidquam indignum: pudor, inquit, te malus angit,
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primum nam inquiram, quid sit furere: hoc si erit in te
Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam.
Quem mala stultitia et quemcunque inscitia veri
Caecum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Haec populos, haec magnos formula reges,
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes aeque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit,

I. v. 39. *angit* superscr. «vel *urget.*» S. (ut nos, bc.)

II. v. 39. *urget* LCT. v. 48. *Insani* L.

IV. Sat. III. v. 43. *quaecunque* Zarottus. Ed. Bipont. *quacunque* Bothe.

berim praecipitaverunt. — *dexter*] propitius, velut θεὸς σωτήρ. — *Cave*] «Notandum *VE* syllabam brevem esse, quamquam secundae est coniugationis, ut Persius (1, 108:) *vide* brevem posuit.» Acr. — *pudor - malus*] falsus, δυσωπία. — *angit*] ex bonis Codd. recepit Bentl. pro *urget*, quod verbi illius est glossema. — *insanus*] Cfr. v. 48.

41 — 50. *porticus*] στοὰ ποικίλη Athenis, in qua Zeno eiusque successores docuerunt. — *autumat*] «affirmat, dicit;» non: «opinatur, censet,» Cfr. Gell. 15, 3. *Aiere*, *autumare*, (αὐχεῖν), *auctor*, pro vv. cognatis habet Schoemannus; hoc formatum esse, ut *negumate* pro *negato* apud Festum in h. v. — *formula*] pr. carmen legis, h. l. definitio, κανών. Huiusmodi autem definitiones per successorum scholas identidem repetitas paradoxis suis Stoici semper praemittere solebant. — *tenet*] «κατέχει, amplectitur.» — *Insano*] Ut olim nominabatur *Mercurius*, sic nunc inops factus *insanus.* Cfr. v. 297. — *Palantes*] Fea et Voss mire de bobus intellexerunt, cum manifesto homines per silvas iter facientes ac recta via deerrantes significentur. — *utrique*] Alii *utrisque*, et amat in hoc v. Horatius pluralem, ut Sat. 1, 8, 25. pro *utrasque* unus Kirchnerus volt *utramque.*

51 — 56. *partibus*] «Uterque pariter errat, sed in eo dumtaxat discrepant, quod diversas in partes a recto tramite abeunt;» sine imagine: «diverso quidem modo, sed aeque errant stulti omnes.» — *hoc te - modo*] refertur ad v. *velut.* — *caudam trahat*] non: «tamquam bos,» ut exponit Acron et

Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit; unus utrique
Error, sed variis illudit partibus: hoc te
Crede modo insanum, nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiae nihilum metuenda timentis, ut ignes,
Ut rupes fluviosque in Campo obstare queratur:
Alterum et huic varum et nihilo sapientius ignes
Per medios fluviosque ruentis. Clamet amica
Mater, honesta soror cum cognatis, pater, uxor:
Hic fossa est ingens, hic rupes maxima! serva!
Non magis audierit quam Fufius ebrius olim,

I. v. 50. *utrique* superscr. *s* b. *utrique* deleto *s* c. v. 52. *nihil* c. v. 54. *ignis* superscr. *e* c. v. 56. *varum* superscr. *i*, = *varium* bc. v. 57, 58. *amica Mater*] *amica, Mater* M. v. 60. *Fusius* b.

II. v. 56. *varium* LCT. v. 57, 58. *amica*, *Mater* F. v. 60. *Fusius* T.

III. v. 56. *varium*

IV. v. 50. *utrisque* Codd. aliq. Ed. Ven. 1481.

Fea; sed: «Solent pueri petulantes nescientibus (maxime hominibus fatuis) a tergo caudam suspendere, ut velut pecus caudam trahant.» Porph. Alii significari putant Platonis illud de Rep. 2. p. 365. D.: *τὴν τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιλόχου ἀλώπεκα ἑλκτέον ἐξόπισθεν κερδαλέαν καὶ ποικίλην*. Sed h. l. minime de astutia agitur, verum de stultitia. — *nihilum*] Frequens apud Lucretium voc. in prosa or. tantummodo ut nomen substantivum usurpatur. — *ignes*, *rupes fluviosque*] modus proverbialis, ut Sat. 1, 1, 39. Epp. 1, 1, 46. — *huic varum*] Solitus Horatio discrepantiae dativus, ut Sat. 1, 4, 48. 1, 6, 92. Epp. 1, 18, 4. — *varum*] «contrarium, oppositum.» «Pedes in diversum flexos habentes *varos* dicimus et distortas venas *varices*.» Schol. Cur volgare simulque minus aptum *varium* servavit Bentleius?

57 — 59. *amica Mater*] «Haec composite proferenda sunt.» Comm. Cr. Est Il. ζ, 251: *ἠπιόδωρος μήτηρ*. Minus recte alii distinguunt *amica* (meretrix), *Mater*, quae hic iungi neutiquam poterant, ut contra apte sociantur simulque opponuntur apud Cic. Phil. 2, 24: *Reiecta mater amicam impuri filii tamquam nurum sequebatur*. — *serva*] *gib Acht*. Sic Plaut. Pers. 5, 2, 29: *hem serva rursum*. Item Ter. Adelph. 2, 1, 18.

60. 61. *Fufius*] Fufium Phocaeum (?) vocat Porph. Histrio hic, cum Ilionam ab umbra Deiphili filii expergefaciendam ageret ebrius, re vera somno oppressus crapulam edormivit, ita ut Catienus, qui Deiphili partes agebat, eum expergefacere nequiret. — *olim*]

Cum Ilionam edormit, Catienis mille ducentis,
«Mater, te appello," clamantibus. Huic ego volgus
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo;
Integer est mentis Damasippi creditor? Esto:
Accipe quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam,

I. v. 62. *vulgum* bS. (non c.)
II. v. 62. *vulgum* LCT.

ut in fabellis, sic in historiis cuique prope notis utuntur hac particula. — *edormit*] perfectum. Porph. In oratione soluta: «edormiret.» Argumentum tragoediae Pacuvianae sic enarrat Hyginus Fab. 109: «Priamo Polydorus filius ex Hecuba cum esset natus, Ilionae filiae suae dederunt eum educandum, quae Polymestori, regi Thracum, erat nupta, quem illa pro filio suo educavit. Deiphilum autem, quem ex Polymestore procreaverat, pro suo fratre educavit, ut si alteri eorum quid foret, parentibus praestaret. Sed cum Achivi Troia capta prolem Priami exstirpare vellent, - - ad Polymestorem legatos miserunt, qui ei Agamemnonis filiam nomine Electram pollicerentur in coniugium et auri magnam copiam, si Polydorum, Priami filium, interfecisset. Polymestor legatorum dicta non repudiavit Deiphilumque, filium suum, imprudens occidit, arbitrans se Polydorum, filium Priami, interfecisse cet.» — Iam apud Pacuvium Deiphili umbra dormienti Ilionae cum appareret, his versiculis eam alloquebatur: *Mater, te appello, quae curam somno suspensam levas, Neque mei te miseret: surge et sepeli natum!* (Cic. Tusc. 1, 44.) Illa autem experrecta haec proloquebatur: *Age, adsta, mane, audi, iteradum eademmet ista mihi!* (Acad. 2, 27.) — *mille ducentis*] «Si non unus dumtaxat histrio, sed sexcenti, ut dicitur in prosa or., ita clamarent.»

62—65. *Huic - - Errori*] «Huic duplici quidem, sed aeque magno errori partim nihil metuenda reformidandi, partim vera pericula stulte contemnendi similem errorem errare, vel, ut h. l. est etiam efficacius, *insanire*, insano errori obnoxium esse volgus docebo.» Cfr. Epp. 1, 1, 101: *insanire sollemnia.* Paulus Silent. Anal. Br. III. p. 82: *Χόλον ἔνδικον αἶθες*, «iusta ira excandescebas.» — *veteres*] Horatii tempore sculptores nihil fere novi inveniebant, sed eo contenti erant, ut antiquissima exemplaria quam accuratissime imitarentur. Quocirca fiebat, ut veterum artificum usque ad Alexandri M. aetatem opera ipsa in dies studiosius quaererentur. Statii Silv. 4, 6, 22: *Quis - oculis certaverit unquam Vindicis, artificum veteres agnoscere ductus?* — *esto*] *εἶεν*. «Concedamus aliquantisper creditorem illum sapere; verum mox probabimus hunc ipsum ma-

Tune insanus eris, si acceperis? an magis excors,
Reiecta praeda, quam praesens Mercurius fert?
Scribe decem a Nerio; non est satis: adde Cicutae
Nodosi tabulas centum, mille adde catenas:
Effugiet tamen haec sceleratus vincula Proteus.
Cum rapies in ius malis ridentem alienis,

I. v. 69. Erasum *a* in S. (ut nos, bc.) v. 72. *iura* bc.
III. v. 67. *Tum insanus* err. typogr.

gis etiam insanire quam Damasippum.»

67—70. *an magis*] in prosa or. «an potius.» — *Reiecta*] «repudiata.» — *praesens*] «propitius.» Mercurius omnis lucri dator, κερδῷος. — *Scribe*] Creditorem, id quod probe notandum est, non debitorem, his verbis alloquitur. «Cura scribendas tibi a debitore decem tabulas, id est, syngraphas (*Schuldverschreibungen*), quales a Nerio, famoso illius temporis feneratore, morte coniugum locupletato (Schol. ad Pers. 2, 14.) dictari solent debitoribus, plenae cautionum.» — *a Nerio*] commodatas, ut Cic. ad Att. 16, 7: *edictum legi a Bruto* (acceptum.) Formula autem haec erat: *L. Titius scripsi me accepisse a P. Maevio quindecim mutua numerata mihi de domo* (id est, ex arca, non a mensa argentarii.) *Tabulas* autem cum numeret *decem, centum*, nequaquam, ut volunt alii, significari possunt tabulae accepti et expensi, *Rechnungsbuch.* — Perillius, cui propter asperitatem et amaritudinem cognomen erat *Cicutae*, fenerator cautior etiam Nerio, quapropter vocatur *nodosus*, «qui optime callet nodos et laqueos legum ac formularum iuris civilis.» Iuven. 8, 50: *Qui iuris laqueos et legum aenigmata solvat.* — *catenas*] Intellige de iisdem cautionibus iuris.

71. 72. *sceleratus*] propterea quod sexcentis modis consultores eludebat. Petita est imago ex Odyss. δ, 455., ubi Menelaus Proteum vinculis tandem iniectis vaticinari sibi adigit. Tota autem sententia haec est: «Ubi mutuam dabis debitori prorsus inopi simulque astutissimo pecuniam, nihil omnino tibi proderunt cautiones vel optime excogitatae; mille effugia et latibula inveniet ille: tu perdes rem tuam: adeoque insanisti, cum tali homini nummos credidisti.» — *Rapere in ius* collo obtorto licebat in publicis viis debitorem, qui iudicium deserebat, cautionem datam subterfugiens. — Male olim legebatur: *in iura* (de) *malis ridentem alienis*; vera lectio restituta est ex Comm. Cruq. et Codd. Bland.; nunquam dicitur *in iura rapere*, semper *in ius.* — *malis alienis*] Manifesto petitum est ex Odyss. υ, 345: *μνηστῆρσι δὲ Παλλὰς Ἀθήνη Ἄσβεστον γέλον ὦρσε, παρέπλαγξεν δὲ νόημα· Οἱ δ' ἤδη γναθμοῖσι γελοίων ἀλλοτρίοισιν - — ὄσσε δ' ἄρα σφέων Δακρυόφιν πίμπλαντο· γόον δ' ὠΐετο*

Fiet aper, modo avis, modo saxum et, cum volet, arbor.
Si male rem gerere insani est, contra bene, sani:
Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perilli,
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
Audire atque togam iubeo componere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuria tristive superstitione

I. v. 75. *Perelli* bc. v. 76. *tu quod* S.
III. v. 74. *insani, contra bene sani est* e C2dd.

θυμός. Ubi Eustathius: Ἰστέον ὅτι τὸ γναθμοῖς γελᾶν ἀλλοτρίοις καὶ νῦν ἐπιπολάζει λέγεσθαι παροιμιακῶς. Verum Horatius diversam proverbio significationem tribuit; apud Homerum enim est: «πρὸς βίαν, inviti et a dea coacti ridebant proci, dum animis maerent:» ut ex Od. 3, 11, 21: *voltu invito* exposuit Lambinus, utique minus apposite; non enim hoc cadit in debitorem tam malitiosum ac veteratorem. Est igitur h. l. dictum, ut Seneca de Clem. 1, 12: *incurrere in pericula iuvat et aliena anima abuti,* «vitam prodigere tamquam non suam;» Cons. ad Helv. 3: *veterani quamvis confossi patienter ac sine gemitu velut aliena corpora exsecari patiuntur:* quod praeivit Thucyd. 1, 70: τοῖς μὲν σώμασιν ἀλλοτριωτάτοις ὑπὲρ τῆς πόλεως χρῶνται, τῇ γνώμῃ δὲ οἰκειοτάτῃ κτλ.: «ita ridere, ac si quis ad ridendum uteretur bucca non sua, sed aliena;» idque significat non tam, ut rursus alii volunt, «ore ac voltu deformato ridere,» nec «*voltu falsum renidere*» (Tac. Ann. 4, 60. de Tiberio:) quam «effuse ridere,» propterea quod certus est adversarium litem perditurum esse. Mire explicavit etiam Lennepius: «non suis malis, sed animalis, cuius ille, dum abs te in ius rapitur, formam induit.»

73—76. *Fiet aper*] Haec rursus petita sunt ex notissimo loco Homerico, quem imitatus est etiam Virgilius Georg. 4, 405. — *male rem gerere*] etiam apud Cic. Cat. 7. dicuntur ii, qui patrimonium suum prodigunt. Iunge *bene gerere*, non *bene sani*. — *Putidius*] *Putidum* proprie quidquid mali odoris est; apud Latinos usurpatur de rebus quae alios quoque sensus, aures, oculos offendunt, non solum nares; deinde dicitur pro inepto, insulso, de hominibus ipsis et de dicendi genere. — *Perillius*] idem qui supra ridiculo cognomine *Cicuta*. — *dictantis*] debitori cautionis formulam, quam servavit Comm. Cruq.: *SCRIBE CAUTIONEM PRO EA PECUNIA*. — *rescribere*] *abschreiben;* per argentarium debitum solvere, h. e. scriptum debiti liberare. Terentius Phorm. 5, 8, 28: *Sed transi sodes ad forum atque illud mihi Argentum rursum iube rescribi, Phormio.* Ph. *Quodne ego discripsi porro illis quibus debui?* Cfr. Cic. pro Caecina 6.

Aut alio mentis morbo calet; huc propius me,
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est ellebori multo pars maxima avaris;
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Heredes Staberi summam incidere sepulcro:
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo paria atque epulum arbitrio Arri,

III. v. 86. *Arri et* coni.

77—81. Hactenus Stertinius adhortatus erat unum Damasippum; iam incalescente oratione, ut solent *ἀρετάλογοι*, ad omnes mortales sese convertit. — *togam*] componunt in plicas discipuli, qui consident in subselliis vel cathedris, attentas aures magistro praebituri. — *pallet*] veluti propter morbum. — *omnes, vos ordine*] Dubitari potest, utrum distinguendum sit cum Heindorfio *insanire omnes vos, ordine*, an, ut nos fecimus. Posterius et propter caesuram praeferendum videtur et propter sensum ipsum; hoc enim dicit: «Vos, qui variis vitiis laboratis, omnes, sed certo quodam ordine huc adeste, ut unum post alterum ego castigem atque corrigam.»

82. 83. *ellebori*] Elleborum nigrum s. veratrum alvi purgandae causa dabatur melancholicis. — *Nescio an*] «puto prope;» *ich weiss nicht, ob nicht.* — *Anticyram*] in Phocide. Strabo 9, 3: *Ἀντίκιῤῥα, ὁμώνυμος τῇ κατὰ τὸν Μαλιακὸν κόλπον καὶ τὴν Οἴτην. Καὶ δή φασιν ἐκεῖ τὸν ἐλλέβορον φύεσθαι τὸν ἀστεῖον, ἐνταῦθα δὲ σκευάζεσθαι βέλτιον κτλ.* Accentum secuti iam Graeci interdum, Latini, quod sciam, omnes pronuntiabant *Ἀντίκυρα, Anticyra* penult. brevi. — *ratio*] «vera sapientia, medicae munere fungens.» — *destinare*] v. proprium de medicamentis, «praescribere.» Celsus 3, 4: *Asclepiades, ubi aegrum triduo per omnia fatigaverat, quarto die cibo destinabat.*

84—87. *Staberi*] De Staberio nihil, quod non in ipsis Horatii verbis insit, Scholiastae nobis tradunt. Sic in sepulchro Trimalchionis apud Petron. 71: *EX PARVO CREVIT. SESTERTIVM RELIQVIT TRECENTIES.* Ceterum huiuscemodi multarum irrogationes haud raro in sepulchrorum titulis reperiuntur his et similibus formulis conceptae: *SI QVIS HOC SEPVLCHRVM VEL MONVMENTVM CVM AEDIFICIO VNIVERSO VENDERE VEL DONARE VOLVERIT. DARE DAMNAS ESTO AERARIO POPVLI ROMANI H. S. L. M. N. ITEM V. V. (Virginibus Vestalibus) H. S. L. M. N.* (Inscriptt. m. Lat. T. 2. p. 290.) Quintil. 7, 9, 9: *Heres meus* (uxori meae) *dare damnas esto.* Hinc apud Horatium *damnati*, obligati. — *centum - - paria*] qui erat numerus immanis. — *epulum*] po-

Frumenti quantum metit Africa. Sive ego prave,
Seu recte, hoc volui; ne sis patruus mihi. Credo
Hoc Staberi prudentem animum vidisse. Quid ergo
Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo
Heredes voluit? Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium et cavit nihil acrius, ut, si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque, pulchris
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille

I. v. 92. *nil* superscr. *nihil* S. v. 93. *periret* S. (non bc. nec Franeq.) v. 96. *contraxerit* b. (non Sc.)

II. v. 89. *iussisse* L. coni. v. 93. *periret* T.

III. v. 93. *periret*

pulo dandum ex famosi nepotis arbitrio. Q. Arrii epulum funebre memoratur a Cicerone in Vatin. 12.; cuius filii ut prodigi carpuntur mox v. 243. Gladiatoribus et epulo accedere debebat etiam frumentatio immensa. — *quantum metit Africa*] Est quasi proverbium. Od. 1, 1, 10.

88—94. *Seu recte*] Verba sunt Staberii quasi testamentum facientis: «Sic volo, sic iubeo; vos heredes, nolite me reprehendere aut obiurgare, ut solent patrui fratrum liberos asperius tractare quam patres ipsi.» Cfr. Od. 3, 22, 3: *patruae verbera linguae*. Sat. 2, 2, 97. — *Quid ergo*] «Quae ergo ratio eum induxit?» — *Quoad*] monosyllabum, ut *dehinc*, et *deinde* bisyll. — *perisset*] «Substituebant, credo, *periret*, quia utrumque, et *periret* et *videretur*, eodem tempore efferendum esse putabant.» Bentl. Accuratius plusquamperfectum, cum haec actio alteram praecedat necesse sit, ut Terent. Phorm. 1, 2, 69: *Non, si redisset, ei pater veniam daret?* Adelph. 2, 1, 24: *Si attigisses, ferres infortunium.* *Periret* nescio cur praefert Passow ad Sat. 1, 3. p. 12. — *nequior*] *Nequitia* usurpatur non solum de luxuria ac libidine, sed etiam de prodigentia, quae cum illis vitiis coniuncta est.

95—99. *omnis - - parent*] Haec omnia a Stertinio *κατ' εἰρωνείαν* ex sententia maioris hominum partis dicuntur. — *construxerit*] «ut struem coacervarit;» sic Sat. 1, 1, 44: *constructus acervus*. Cic. de lege agr. 1, 5: *constructa et coacervata pecunia*. Phaedr. 3. Prol. 24: *qui magnas opes Exaggerare quaerit omni vigilia*. Praestat haec lectio et propter evidentiam et propter Codd. auctoritatem alteri *contraxerit*. — *Sapiensne?*] Noli cum nonnullis hoc tribuere Horatio; Damasippus enim ex Stoicorum

Clarus erit, fortis, iustus. Sapiensne? Etiam, et rex,
Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnae laudi fore. Quid simile isti
Graecus Aristippus? qui servos proiicere aurum
In media iussit Libya, quia tardius irent
Propter onus segnes. Uter est insanior horum?
Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharae nec Musae deditus ulli;
Si scalpra et formas non sutor, nautica vela
Aversus mercaturis, delirus et amens

I. v. 97. Erasum aut *ne* aut *que* in b et S. *sapiensque* c. v. 100. *proicere* bSc.

II. v. 97. *etiam rex* F.

more se ipse interrogat. Miro errore h. l. *ne* habuit pro particula confirmativa Priscianus 16, 2., unde contra Latinam consuetudinem Iunta 1503: *sapiens, nae etiam rex.* — *Etiam*] Cum sit affirmandi particula («sane»), vides *et* abesse non posse.

100 — 103. *Graecus*] In prosa or. fortasse dixisset *Graeculus*; nam levitati hominis significandae inservit hoc attributum minime otiosum. Rem narrat etiam Diog. Laërt. 2, 77: *τοῦ θεράποντος ἐν ὁδῷ βαστάζοντος ἀργύριον καὶ βαρυνομένου - - Ἀπόχεε, ἔφη, τὸ πλέον καὶ ὅσον δύνασαι βάσταζε.* — *Nil agit*] Ipse iam Stertinius sese revocat ab incepta comparatione inter Staberium, avaritiae specimen, et Aristippum, nimium pecuniae contemptorem, memor praecepti logici a Stoicis traditi, nullam controversiam contrariis exemplis dirimi, sed talia anquirenda esse, quae etsi primo aspectu diversa, tamen re accuratius pensitata veluti per inductionem verum in clara luce collocent. Talia igitur in seqq. proponit, in quibus de stultitia hominum sic dicet, ut agentium prorsus nemo dubitare queat.

104 — 121. *emptas*] Non est simpliciter «easque,» sed: «statim, postquam eas emisset;» sicque frequenter Ovidius. Met. 9, 74: (Hydram) *domui domitamque peregi.* Ibid. 195: *praesepia vidi Visaque deieci.* Etiam in prosa or. Liv. 1, 5: *latrones Remum cepisse, captum regi Amulio tradidisse.* — *scalpra*] *Kneifen, Schuhahlen.* — *formas*] *Leisten.* Ceterum tota haec similitudo, (quae me admonet proverbii apud Varronem R. R. 2, 1: *non omnes, qui habent citharam, sunt citharoedi:*) petita est ex Stoicorum scholis. V. Arr. Epict. 4, 8. p. 632. — *mercaturis*] dat. ut Od. 2, 4, 19: *lucro aver-*

Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste, neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris;
Si positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis, nihil est, tercentum milibus, acre
Potet acetum; age, si et stramentis incubet, unde-
Octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulae, putrescat in arca:
Nimirum insanus paucis videatur, eo quod

I. v. 108. *discrepet* c. (v. 112. Habent *porrectus* bSc.) v. 114. *pascatur* superscr. *ves* S. (Ut nos, bc.) v. 119. *Blatarum* bS. (non c.)

II. v. 108. *quid* LCT. v. 119. *putescat* C.

III. v. 112. *Proiectus* coni.

sam. — *Undique*] in prosa or. «ab omnibus.» — *Porrectus*] Hic et alibi Bentleius sine causa scripsit *proiectus*, *hingeworfen;* illud est *lang ausgestreckt.* — *foliis* - - *amaris*] ut cichorei, intubi. — *nihil est*] «quid dico? non satis est.» — *stramentis*] quae iumentis substerni solent. — *stragula vestis*] tapetes cum variis ornamentis intextis. — *Blattarum ac tinearum*] *Schaben und Motten.* — *iactatur*] Motus febricitantium violenti significantur. Cels. 2, 4: *Mali morbi testimonium est* - - *iactare brachia et crura.*

123 — 129. *Dis inimice*] θεοῖς ἐχθρέ, «cui omnes di irati sunt.» — *Ne*] «Ideone custodis, ne forte tibi desit? Minime vero tibi deesse poterit; quantulum cet.» — *curtabit*] absumet. — *impexa*] *verzottelt* Voss. — *porrigine*] πιτυριάσει, *Kleiengrind.* Celsus 6, 2: *Porrigo est, ubi inter pilos quaedam quasi squamulae surgunt eaeque a cute resolvuntur; et interdum madent, multo saepius siccae sunt. Fereque id in capillo fit, rarius in barba, aliquando etiam in supercilio.* - - *Commodius est subinde pectendo repurgare quam id ex toto prohibere.* — *si quidvis satis est*] Est ex sermone quotidiano, non *quodvis*, ut Codd. aliq. Plaut. Mil. 3, 1, 155. *mihi quidvis sat est.* Turpilius Lindia apud Prisc. de Metr. com.: *isti, quibus quidvis satis est.*

Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
Filius aut etiam haec libertus ut ebibat heres,
Dis inimice senex, custodis? Ne tibi desit?
Quantulum enim summae curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore caputque
Coeperis impexa foedum porrigine? Quare,
Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
Undique? tun sanus? Populum si caedere saxis
Incipias servosque, tuo quos aere pararis,
Insanum te omnes pueri clamentque puellae:
Cum laqueo uxorem interimis matremque veneno,
Incolumi capite es? Quid enim? Neque tu hoc facis Argis

I. v. 126. *prurigine* b. (non Sc.) v. 127. *peiuras* bSc. v. 128. *tum sanus* bS. *tu insanus* c. v. 129. *tuos* bSc. (*tuo* coni. T. Fabri confirmata a Feae Codd. aliq. et Edd. Ascensianis.) v. 132. *Incolomi* Sc. Ibid. *Neque enim hoc facis* b.

II. v. 129. *tuos* LCTF.

III. v. 132. *Quidni? Neque enim hoc facis* (*Quidni* e Cdd. Pulmanni, *Neque enim hoc facis* ex Lamb. coni. reperta nunc in nostro Cod. b.)

— *periuras*] in soluta or. molliore pronuntiatione *peierare*. — *surripis*] clanculum, *aufers* vi. — *caedere*]- volnerare. — *tuo quos aere*] Est coni. T. Fabri firmata a Feae Codd. aliq. et Edd. Ascensianis. Ad v. *tuos* nihil attinebat adiungere, *quos aere pararis.* Inest autem in his velut excusatio: «ideo quod mea pecunia servos emi, eos quocunque modo mihi placet tractare, meo iure caedere, possum.»

132 – 134. *Quid enim?*] «dicis?» Idem prope ac *quidni? quippini?* Apud Cic. subsequitur fere altera interrogatio: v. Hand Turs. II. p. 386. Non erat certe, cur Bentleius substitueret volgare illud *quidni*. Ipsa quoque lectio Cod. b. *Neque enim hoc facis* orta est ex parum intellecta interrog. *quid enim?* et aegre caremus pronomine *tu*. Ceterum ridicula est quasi excusatio illius, qui uxoris cervices laqueo fregerat matrique venenum miscuerat, quasi diceret Stertinius: «Sane poteris mihi obiicere, ego solita et nunc frequentia haec facinora cum feci, minime aequiparandus sum tragico illi Oresti, qui ferro, non ut apud nos fit, laqueo aut veneno, Clytaemnestram occidit, neque Argis, urbe a tragicis identidem memorata et, si ita dicere licet, poëtica, sed in media urbe Roma, veneficis referta, matrem e medio sustuli.» Saepe autem Stoici Ore-

Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente;
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam
In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin, ex quo est habitus male tutae mentis Orestes,
Nil sane fecit, quod tu reprehendere possis;
Non Pyladen ferro violare ususve sororem est
Electram: tantum male dicit utrique vocando
Hanc Furiam, hunc aliud, iussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,

I. v. 133. *Nec demens ferro ut gen.* S. a pr. m. Ibid. *occidis* superscr. *t* S. (Ut nos, bc.) v. 138. *reprendere* bc. (non S.) v. 139. 140. *sororem Electram* bSc. (*sororem est El.* e C2dd. Bentl.) v. 140. *male dicit*] c. *maledicit* bS. M.

II. v. 133. *occidit* LCT. v. 138. *reprendere* LCT. v. 139. 140. *sororem Electram* LCTF. v. 140. *maledicit* TF.

III. v. 140. *maledicit*

IV. v. 137. *ex quo habitus* Volgata ante Bentl. (non tamen LCT. Rutgers.) et Heindorf. Ibid. *male motae* N. Heinsius.

stis persona utebantur. Cfr. Arriani Epictet. 2, 20, 17. — *demens*] «ut tradunt poëtae, post scelus perpetratum mente captus.» — «Sed ille quoque, pergit Stertinius, iam ante Clytaemnestram occisam insanus fuit aeque ac tu.»

135—144. *malis*] *die argen*, Voss: *schrecklichen*. Hic et seq. vers. soni prorsus heroici. — *male tutae mentis*] insanus. «Immo postea sanioris prope mentis fuit Orestes quam in illo puncto temporis, quo matrem trucidavit. Etenim in eo dumtaxat deliquit aliquantulum, quod interdum sorori atque amico male dixit;» ut in Euripidis Oreste v. 264: *Μέϑες· μ' οὖσα τῶν ἐμῶν Ἐρινύων. Μέσον μ' ὀχμάζεις, ὡς βάλῃς ἐς Τάρταρον.* Qui versiculi saepe laudati etiam a rhetoribus (Dion. Long. 15.) omnibus Horatii lectoribus ita noti erant, ut quivis eos significari perspiceret. — *splendida bilis*] Bili morbose condensatae et propterea asphalti specie splendescenti a medicis tribuebatur *μελαγχολία*. — *Opimius*] «Homo ignotus, qui quamvis dives esset auri et argenti domi in arca conditi, nihilominus *pauperem* se esse ducebat et pro inopi se gerebat, ita ut *Veientanum rubellum* (Pers. 5, 147.), vinum acidum, quale provenire solebat Veiis,» (etiamnunc vina Romana vilioribus adnumerantur:), «festis diebus, profestis vappam, vinum prorsus corruptum vel multa aqua dilutum biberet ac trulla uteretur, non ar-

Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut heres
Iam circum loculos et claves laetus ovansque
Curreret. Hunc medicus multum celer atque fidelis
Excitat hoc pacto: mensam poni iubet atque
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandum: hominem sic erigit; addit et illud,
Ni tua custodis, avidus iam haec auferet heres.
Men vivo? Ut vivas igitur, vigila: hoc age. Quid vis?
Deficient inopem venae te, ni cibus atque
Ingens accedit stomacho fultura ruenti.
Tu cessas? agedum, sume hoc ptisanarium oryzae.

I. v. 146. *circa* S. (non bc.) v. 153. *te venae* c. (non bS.) v. 154. *accedat* S. (non bc.) v. 155. *Num cessas* superscr. *Tu* S. (Ut nos, bc.)

II. v. 154. *accedat* LCT. v. 155. *Quid cessas?* L.

gentea nec murrhina (ut solebant ditiores), sed tantum fictili, quales conficiebantur in Campania.»

145 — 156. *lethargo grandi*] «profundo veterno.» — *ovans*] Ut *triumphare* dicuntur, qui gaudio exsultant, sic etiam *ovare*, vel de animalibus. Val. Flacc. 5, 67: *Ac velut ille, gregis cui cessit regia, taurus Fertur ovans.* — *multum celer*] «multa animi praesentia praeditus.» — *hoc age*] In auspiciis et sacrificiis incipiendis *hoc age* a praecone inclamabatur, quo omnes essent intenti rei divinae neque quidquam aliud mentibus agitarent. Plutarch. Numa p. 69. Coriol. p. 225. Lucret. 1, 42. Sulla apud Sen. de Clem. 1, 12: *Hoc agamus, P. C.* — *inopem*] «extenuatum, viribus corporis privatum.» — *venae*] «quatenus corpus sanguine alunt viresque reficiunt; sanguine exhauriuntur.» *Ingens*] Ingens fultura propterea requirebatur, quod ille prorsus exhaustus erat. (Nihil improbabilius quam Bentleii *praesens*, Marklandi *ingesta*, Sanadoni *instans* a Wielando receptum.) Stomachus autem cum aedificio comparatur, quod ne corruat, fulcris ac solido fundamento inniti debet: sic ille copiosis alimentis. Plaut. Curc. 2, 3, 88: *Haec sunt ventri stabilimenta, pane et assa bubula.* Seneca Ep. 95: *vino fulcire venas cadentes.* — *ptisanarium*] πτισάνη, a πτίσσω, pinso, sorbitio ex aqua fervente et hordeo plerumque, hic oryza, confecta. Oryza autem tunc nondum in Italia colebatur, sed

Quanti emptae? Parvo. Quanti ergo? Octussibus. Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis pereamque rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid avarus?
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus,
Continuo sanus? Minime. Cur, Stoïce? Dicam.
Non est cardiacus (Craterum dixisse putato)

I. v. 156. *heheu* b. v. 157. *pereamve* c. (non bS.)
II. v. 156. *octo assibus* LCT. Ibid. *Heu heu* F. v. 157. *pereamve* F.
III. v. 157. *pereamve*

ex Aegypto plerumque ad usus medicos advehebatur. Inter ea alimenta enumeratur a Celso 2, 20., quae boni succi sunt. Consulto utitur deminutivo *ptisanarium*, ne nimis perterrefaciat avarum aegrotantem. *Emptae* recte ad oryzam refertur, quae emenda erat a propola, non *emptum* ad *ptisanarium*, quod domi praeparabatur. — *Octussibus*] Dicebant *octusse* et *octussibus*, *centusse* et *centussibus*.

157. *Quid refert*] In pedestri or.: «Quid refert, morbone peream, an furtis rapinisque?» Iam cum eiusdem generis sint furta et rapinae, aptior huic l. est addendi particula *que*, quam oppositionis quamvis lenissima *ve*. Furti autem et rapinae avarus insimulat non heredes, sed mercatorem, qui oryzam nimio vendat, et medicum, qui tam cara medicamenta praescribat. Ceterum «*nimium operae consumitur a Stoicis, maxime a Chrysippo, dum morbis corporum comparatur morborum animi similitudo.*» Cic. Tusc. 4, 10, 23.

158—163. *Quisnam*] Minutis illis Stoicorum interrogatiunculis rursus utitur Stertinius. Ratiocinatio haec est: «Omnis, qui non est stultus, sanus. Avarus autem non stultus solum, verum etiam insanus. Nec tamen ex eo, quod quis non sit avarus, continuo colligi potest eum sanum atque integrae mentis esse. Aliis enim vitiis idem fortasse deturpatur, quae quo minus eum pro sano habeamus vetant. Ab omnibus ergo vitiis liber sit oportet, quem nos Stoici sanum vocamus.» Hanc autem doctrinam diversorum morborum exemplis illustrat, quorum utrovis aliquis tentetur, sanus corpore non sit. — *Cur, Stoice?*] Se ipse interrogat Stertinius. In prosa or. «Cur, ex mea disciplina Stoica dicam.» Sic crebro in Arriani Epicteto, ut 2, 20, 22: *τί λέγεις, φιλόσοφε;* ibid. §. 24. *Εὖ, φιλόσοφε*. *Καρδία* non solum cor, sed etiam os ventriculi significat; qui huius infirmitate laborat, *καρδιακός*. Cels. 3, 19: *Huic morbo* (insaniae) *praecipue contrarium est id genus, quod καρδιακὸν a Graecis nominatur.* — *Craterum*] illustrem illorum temporum medicum, quo iam Atticus usus erat. Cic. ad Att. 12, 14. — *Recte est*] Cic. ad Att. 1, 7: *apud matrem recte est*. Cfr. Sat. 2, 2, 106. — *tentantur*] «laborant aut

Hic aeger: recte est igitur surgetque? Negabit,
Quod latus aut renes morbo tentantur acuto.
Non est periurus neque sordidus; immolet aequis
Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax.
Naviget Anticyram. Quid enim differt, barathrone
Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis?

I. v. 163. *aut* superscr. «vel *et*» S. Ibid. *temptentur* bSc.
II. v. 163. *tententur* T. v. 166. *balatroni* F.
III. v. 166. *balatrone* ex Codd.

pleuritide aut renum morbo, ut nos ipsi videmus.» Indicativum firmat adversus nostros Codd. Priscianus 6, 6. Coniunct. significaret hanc rationem a Cratero afferri, id quod minus aptum est. — *acuto*] ὀξείᾳ νόσῳ. Cels. 3, 1: *Morbi quidam breves acutique sunt, qui cito vel tollunt hominem vel ipsi cito finiuntur.* His opponuntur *longi*.

164. 165. *immolet*] «Concedo aliquem sceleribus non coopertum, non periurum esse neque adeo sordidum, ut propterea fidem laedat ac furetur; concedo eum idcirco Laribus aequis, id est, non iratis, porco facere posse: at eundem, si sit ambitiosus et, quo ambitioni satisfaciat, audacter multa moliatur, a quibus abstineat homo modestus, insanum esse censeo, ac propterea ei praecipiam, ut Anticyram naviget ad elleborum sumendum.» Cels. 3, 18: *in tristitia* (μελαγχολίᾳ) *nigrum veratrum deiectionis causa; in hilaritate* (cum risu desipientium) *album ad vomitum excitandum dari debet.* — *porcum*] Non loquitur de sacrificio expiatorio, sed de quovis vel menstruo vel anniversario, a quibus mente capti arcebantur; quamquam, si quis insania liberatus erat, piaculum hostia caedebat, non tamen Laribus, puto, sed Aesculapio aliisve dis maioribus. Cfr. Plaut. Menaechm. 2, 2, 15. Verum hic clare dicit, non periurum neque sordidum non insanire. Nec probare possum distinctionem, qua Iahnius usus est: *v. a. et audax Naviget.* Etenim minuta haec incisa: *audax* est. *Naviget* igitur cet. melius utique conveniunt Stoicorum dicendi generi.

166 — 169. *barathrone*] «profundae ac taetrae voragini,» quales erant eae, in quas capitis damnatos solebant detrudere Athenis et Lacedaemone. Nimirum hoc dicit: «Quod si quis ambitione actus omnes suas facultates largitionibus profundit, quo auram popularem captet honoresque adipiscatur, non minus insanit quam si pecuniam suam omnem in barathrum deiiciat; neque vero minus insanit, qui partis nunquam utitur, immo necessaria quoque sibi denegat.» Minus apposite alii explicarunt vel de ventre s. ingluvie, vel de populo Romano cum immensa voragine comparato; nec recte alii *balatrone*, «utrum ut balatro, nebulo»; alii *balatroni*, vel

Servius Oppidius Canusi duo praedia, dives
Antiquo censu, gnatis divisse duobus
Fertur et haec moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare et ludere vidi,
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret vesania discors,
Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.
Quare per divos oratus uterque Penates,

I. v. 168. *Oppimius* (sic) b. v. 170. *et hoc* bS. v. 172. *et donare* b. (non Sc.)

II. v. 170. *et hoc* T.

III. v. 170. *et hoc* v. 172. *et perdere* coni.

signif. propria, «scurrae alicui inepto» vel «populo Romano, balatronis simili» legere maluerunt. — *donare* autem h. l. «inutiliter abiicere,» ut Sil. 2, 609: *donare praedam flammis.* — *Ser. Oppidius*] eques Ro. videtur fuisse, cuius ultimae exhortationes, quibus filios a vita perversa revocare conatus erat, Horatio eius vicino, et fortasse ex Horatii narratione iam pluribus innotuerant. Talibus autem narratiunculis Stoici exhilarare tristiores suas disputationes solebant. — *Canusi*] Apuliae oppidum, haud procul a Venusia. Sat. 1, 5, 91. — *antiquo censu*] «iam pater maioresque eius ex censu publico divites habebantur.» — *divisse*] populari licentia pro *divisisse.*

172 — 178. *sinu laxo*] «Nucibus cum ludere vellet Aulus, eas ferebat sinu laxo s. *soluto*, ut ait Sen. de Benef. 4, 24., quod ipsum negligentiae signum erat, nimiumque facilis erat in donando collusoribus.» — *ludere*] quo ludo et perdi poterant. Hoc longe significantius quam Bentleii *perdere.* *Donare* ad *nuces*, *ludere* ad *talos* refert Acron; sed quidni tali quoque a puero largiore aequalibus donari poterant? — *tristem*] «severo voltu in locis *cavis*,» *Löchern.* — *Nomentanum*] prodigum ac luxuriosum. Sat. 1, 1, 102. — *Cicutam*] v. 68. — *natura coërcet*] «certis finibus circumscribit; iudicat, vobis et iustum esse et sufficere.»

181. *intestabilis*] «cui propter delicta (*carmen malum* Sat. 2, 1, 82.) vel prodigalitatem interdictum est iure testimonium dicendi apud iudices, testamenti etiam faciendi et testamento quid ab alio accipiendi.» Male explicabant alii: «detestabilis.» — *sacer*] «qui leges sacratas, quibus innitebantur plebis iura, violarat, is plebiscito in comitiis tributis rogato sacer dis inferis iudicabatur.» Festus: «neque fas est hominem sacrum im-

Tu cave ne minuas, tu, ne maius facias id,
Quod satis esse putat pater et natura coërcet.
Praeterea ne vos titillet gloria, iure
Iurando obstringam ambo: uter aedilis fueritve
Vestrum praetor, is intestabilis et sacer esto.
In cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in Circo spatiere et aëneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis;
Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum volpes imitata leonem.

I. v. 181. *is* superscr. *et* S. v. 183. *aut aeneus* c. (non bS.)
II. v. 183. *aut aeneus* LCTF.

molari, sed qui occidit, parricidii non damnatur; nam lege tribunitia prima cavetur: *SI QUIS EUM, QUI EO PLEBISCITO SACER SIT, OCCIDERIT, PARRICIDA NE SIT.* Ex quo quivis homo malus atque improbus *sacer* appellari solet.» *(ehrlos und verflucht.)*

182—186. Haec omnia manifesto Oppidius dicit; nec Stertinii sunt, ut alii voluerunt. Utrique sane filio aeque severe interdicit, ne honoribus inhient patrimonio damnosis. Sed, etsi magis metuendum erat, ne Aulus quam Tiberius propterea facultates suas aliquando profunderet, nihilominus, ut in sermone quotidiano, quasi generatim atque universe loqueretur, utitur secunda persona numeri singularis, *tu,* «alteruter vestrum ambove.» — *In cicere*] Ludos significat, quorum editio propter gladiatores exhibendos, forum statuis, circum tensis ornandum, maiores utique impensas aedilibus ac praetoribus contrahebat quam, quod cum iis coniunctum erat, ut infimae plebeculae distribueretur cicer, faba, lupini. Sed consulto veluti contemptim loquitur de eiusmodi ludis, ut Persius 5, 176. — *Latus*] «cubitis late distenta toga,» ut Epod. 4, 7: *bis trium ulnarum toga.* «Ut *sublimis incedere* pro fastuose et magnifice saepius reperitur, ita eodem sensu et pari metaphora *latus incedere* vel *spatiari* dictum videtur.» Bentl. (In exemplis tamen ab eo allatis legitur nunc v. *elatus.*) — *et aëneus*] «Necessaria est haec emendatio; nusquam *aeneus* trisyllabon apud veteres poëtas invenias (nisi forte ubi prave ediderunt pro *aereus)*, sed ubique aut *aëneus* aut *aënus.*» Bentl. Cfr. Meyer Anth. Lat. I. Adnott. p. 17. — *ut stes*] «ut tibi decernatur statua aerea; sed hac gloriola abreptus interea rem tuam familiarem disperdes. Verum adeone stultus tu eris, ut speres unquam fore, ut tamquam alteri Agrippae

Ne quis humasse velit Aiacem, Atrida, vetas cur?
Rex sum. Nil ultra quaero plebeius. Et aequam
Rem imperito: ac si cui videor non iustus, inulto
Dicere, quod sentit, permitto. Maxime regum,
Di tibi dent capta classem deducere Troia!
Ergo consulere et mox respondere licebit?
Consule. Cur Aiax, heros ab Achille secundus,
Putescit, toties servatis clarus Achivis,
Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?

I. v. 191. *redducere* bSc. v. 194. *Putescit* superscr. *r* b. (Ut nos, Sc.)

II. v. 190. *quae sentit* LCT. v. 191. *redducere* LCT. Heindorf. v. 194. *Putrescit* LT.

III. v. 188. *quaere* e C1d. Bland. v. 189. *at si* e Cod. Bland., ipso Bentl. tamen improbante. v. 194. *Putrescit*

tibi populus plaudat?» In primis autem apta est huius mentio, quia Agrippa consul a. u. c. 721. sponte aedilitate suscepta, ludis et spectaculis magnificentissimis populi plausum tulerat. (Dio 49, 43. Plin. 36, 13.)

187 — 191. *Ne quis*] Ut narratiunculis e vita quotidiana petitis utebantur Stoici et Academici, sic persaepe etiam exempla, quibus illustrabant locos communes, petebant ex tragicis poëtis, quemadmodum h. l. ex Sophoclis Aiace. Fingitur autem colloquium inter Agamemnonem et gregarium aliquem militem, (non Stertinium, ut nonnulli opinati sunt:) de heroe sepeliendo. — *humasse*] aoristi significatione. — *Rex sum*] «Sic volo, sic iubeo; stat pro ratione voluntas.» Demisse respondet miles, unde rex partic. *et*, quia nihil obiectum fuerat, orationem continuat; quae ratio est et elegantior et *δραματικωτέρα* quam Bentleii *quaere*. — *inulto*] «ita ut impunitus maneat;» in prosa or. «impune.» — *Di tibi dent*] Iliad. *α*, 18: *Ὑμῖν μὲν θεοὶ δοῖεν Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες Ἐκπέρσαι Πριάμοιο πόλιν, εὖ δ' οἴκαδ' ἱκέσθαι.* — *deducere*] «domum ducere,» ut *decedere de provincia*, «in Urbem redire.» *Reducere*, etsi ter apud Lucretium primam producit, non ausim obtrudere Horatio vel cum Codd. meis.

192 — 195. *consulere*] comice, quasi rex esset ICtus. Formulam servavit Cicero pro Mur. 13: *Et vestrum illud: LICET CONSULERE? — ab Achille*] Iliad. *β*, 768: *Ἀνδρῶν αὖ μέγ' ἄριστος ἔην Τελαμώνιος Αἴας, Ὄφρ' Ἀχιλεὺς μήνιεν· ὁ γὰρ πολὺ φέρτατος ἦεν.* Pind. Nem. 7, 27. Aiacem

Mille ovium insanus morti dedit, inclitum Ulixen
Et Menelaum una mecum se occidere clamans.
Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
Ante aras spargisque mola caput, improbe, salsa,
Rectum animi servas? Quorsum? Insanus quid enim Aiax
Fecit, cum stravit ferro pecus? Abstinuit vim
Uxore et gnato, mala multa precatus Atridis,
Non ille aut Teucrum aut ipsum violavit Ulixen.
Verum ego, ut haerentes adverso litore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
Nempe tuo, furiose. Meo, sed non furiosus.

I. (v. 197. Hanc scripturam: *inclitum Ulixen* exhibent bSc.) v. 201. *quorsum insanus? Quid* distinguunt bSc. v. 203. *nato* b. (non Sc.) v. 205. *navis* c.

II. v. 197. *inclytum Ulyssem* LCTF.

III. v. 201. *quorsum insanus, quid*

vocat *κράτιστον Ἀχιλέος ἄτερ μάχᾳ*. — *Putescit*] «insepultus est.» Odyss. *α*, 162: *Ἀνέρος, οὗ δή που λεύκ᾽ ὀστέα πύθεται ὄμβρῳ*. Scripsi cum Codd. meis *putescit*; hoc nusquam reperiri cum dicit Bentl., fallitur; sic enim Codd. Lucretii 3, 884. Cic. de N. D. 2, §. 160. Cels. 2, 30. Ed. Targae. Arnob. 7, 17. eadem significatione ac *putrescit*, nisi quod mollior est pronuntiatio, ut *increbuit* pro *increbruit*, *rubesco*, proprie *rubresco*, quod in usu non est. — *Gaudeat*] Iliad. *α*, 255: *Ἦ κεν γηθήσαι Πρίαμος Πριάμοιό τε παῖδες, Ἄλλοι τε Τρῶες μέγα κεν κεχαροίατο θυμῷ*.

196 — 207. *Mille ovium*] Cfr. Gell. 1, 16. *Mille* in hac constr. est nomen, *χιλιάς*. — *improbe*] *λιτότης* pro impio, scelesto. *Liebloser* Voss. — *Rectum animi*] «rectam mentem, rectum animi statum.» — *Quorsum? Insanus quid*] Sic distinguendum est. Agamemno: «Quorsum haec, quae dicis, spectant?» Miles: «Quid tandem nimis perversi fecit Aiax, etiam cum insaniret pecoraque trucidaret? Abstinuit tamen cet.» — Heindorfii ratio, qua iunguntur vv. sic: *Quorsum insanus quid enim Aiax fecit? Cum stravit ferro pecus, abstinuit* cet. vix Latina est. *Abstinere ius belli aliquo* est etiam apud Livium 1, 1. — *Uxore*] pr. concubina, Tecmessa. — *gnato*] Eurysace. — *ipsum*] «vel ipsum Ulixem, tam sibi exosum.» — *Verum ego*] Respondet Agamemno. — *adverso*] «mihi inimico propter id ipsum, quod naves in eo haerebant neque in altum provehi poterant.» — *non furiosus*] Hic finitur dialogus inter Agamemnonem et militem gregarium.

Qui species alias veris scelerisque tumultu
Permixtas capiet, commotus habebitur, atque,
Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Aiax cum immeritos occidit, desipit, agnos?
Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo, et purum est vitio tibi cum tumidum est cor?
Si quis lectica nitidam gestare amet agnam,
Huic vestem, ut gnatae, paret ancillas, paret aurum;
Rufam aut Pusillam appellet fortique marito

I. v. 208. *veris*] *veri* bSc. M. v. 211. *immeritos cum* Sc. *immeritos dum* b. v. 215. *natae* L. (non Sc.)

II. v. 208. *vero* C. *veri* TF. (ut nos, L.) v. 211. *immeritos dum* LT. (non C.) v. 216. *Pupam aut pupillam* L. *Pusam aut pusillam* CT.

III. v. 212. *Tu prudens - titulos cum admittis* coni. v. 216. *Posillam* e Cod. Bland.

IV. v. 216. *Rufam et Rufillam* Baxter. Oberl.

208. 209. *species alias veris*] Sic edidi ex Cruquii Cod. uno a pr. m., duobus antiquiss. Pottierii (2. 3.) et Porphyr. Ed. princ. 1481., id est, «*species*, *φαντασίας*, opiniones animo conceptas, *Vorstellungen*, alias a veris, falsas et confusas ea exagitatione mentis et conturbatione, quae oritur ex scelerum conscientia.» Sic Epp. 1, 16, 20: *alium sapiente bonoque.* Epp. 2, 1, 240: *alius Lysippo.* Ad v. *tumultu* cfr. Od. 2, 16, 9: *miseros tumultus mentis.* Mire Gargallus: *celerique tumultu.* Quam facile autem a correctoribus importunis *veris* propter v. *scelerisque* in genit. sing. mutari potuerit, neminem fugit. Qui genitivus quomodo explicandus sit, nemo adhuc extricare potuit: 1) *alias*, «diversas inter se;» 2) «alias ab iis, quae verae sunt, id est, falsas et confusas *tumultu veri scelerisque*, s. recti et pravi;» 3) «*species alias veri* (diversas a vero) et *species sceleris*, i. e. scelestas,» varie et admodum obscure interpretantur, cum nostra lectio per se clarissima sit. (Constructionem *alias veri*, *ἄλλας τῆς ἀληθείας*, Latinam esse non puto; unde fuerunt, qui pro *veri*, quod falsum esse perspiciebant, *vero* corrigerent.) — *commotus*] «cerritus, mente captus,» *verrückt*.

212—222. *titulos*] «tibi ponendos plenos laudum tuarum, qui nomen tuum apud posteros aeternent,» i. e., «ob vanam gloriae cupiditatem.» — *Stas animo*] recto; «tibi ipse constas sanaque es mente?» Philemon p. 417. Mein.: Ἐπὰν ὁ νοῦς ᾖ μὴ καθεστηκώς τινι, οὐκ ἔστ' ἀκούειν οὐδὲν αὐτὸν οὐδ' ὁρᾶν. — *tumidum*] «inflatum ambitione ac propterea stultum.» — *cor*] *Verstand*, ut: *Egregie cordatus homo Catus Aeliu' Sextus.* — *ut gnatae*,

Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
Praetor et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
Integer est animi? Ne dixeris. Ergo, ubi prava
Stultitia, hic summa est insania: qui sceleratus,
Et furiosus erit; quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc age luxuriam et Nomentanum arripe mecum:
Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimoni mille talenta,

I. v. 219. *natam* b. (non Sc.)
II. v. 225. *Vincit* LT. (non CF.)
III. v. 219. *si qui*

paret] Miro acumine Wakefield: *ut gnatae pater;* sed verbi repetitio egregie exprimit pravam hominis mente capti sedulitatem. Terent. Heaut. 5, 1, 20: *Sponsae aurum, vestem, ancillas opus esse; argentum ut dares.* — *Rufam aut Pusillam*] Haec nomina haud raro in Inscriptt. reperiuntur. — *interdicto*] Ulp. Fr. 12, 2: *Lex XII tabularum furiosum itemque prodigum, cui bonis interdictum est, in curatione* (pro quo voc. proprio Horatius v. *tutela* utitur:) *iubet esse agnatorum.* Verba ipsa haec erant: *SI FURIOSUS ESCIT* (erit), *AGNATORUM IN EO PECUNIAQUE EIUS POTESTAS ESTO.* (Dirksen p. 729.) — *vitrea*] «falso splendore nitens.»

223 — 225. *Hunc circumtonuit*] Epicum colorem habet hic versiculus. Estne Ennianus? Quod attonitus, ἐμβρόντητος, a deo aliquo homo esset, insanum factum interdum credebant, ut *cerritum* a Cerere, *lymphatum* a Nymphis. — *Bellona*] Sacerdotum genus significat, quod ex infima plebe erat; qui furiosorum in morem saltantes destrictis gladiis sese cruentabant, ut Galli, Magnae Matris deum Idaeae Sacerdotes. Illi autem vocabantur *fanatici ex aede Bellonae.* Inscr. m. Lat. N. 2317. Spectaculum illud populo praebebant, posterioribus certe temporibus, a. d. IX. Kal. April. (24. d. Martii.) Trebell. Poll. Claud. 4: *cum esset nuntiatum nono Kal. April. sanguinis die Claudium imperatorem factum.* Vetera tamen Kalendaria hoc die nihil eiusmodi signant, sed *QUANDO REX COMITIO FUGIT.* — *cruentis*] «rebus s. spectaculis, cruore.» Alii minus probabiliter: «cruentatis sacerdotibus.» — *arripe*] «ut eum reprehendas aeque acriter atque ego eum meo iure vitupero.» Miro acumine Gargallus: *Nomentanum arripe moechum.* — *Vincet ratio*]

Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne macellum,
Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes.
Verba facit leno: Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum et vel nunc pete vel cras.
Accipe, quid contra iuvenis responderit aequus:
In nive Lucana dormis ocreatus, ut aprum

I. v. 230. *quid tum? venere*] bSc. *qui cum venere* M. v. 233. *contra haec iuvenis* bc. (non S.) v. 234. *apros* S. (non bc.)

II. v. 230. *qui cum venere* F.

III. v. 230. *qui cum venere* coni. ex lectione Cod. Battel. *qui tum.* Ut Bentleius, Feae V. E. K. v. 234. *Tu nive* coni.

IV. v. 230. *quid enim? venere* Codd. Torr. v. 234. *duras ocreatus* Markland.

«evincet;» etiam in prosa or. Cic. pro Cluent. 44: *Vince deinde bonum virum fuisse Oppianicum.*

227—233. *Edicit*] quasi praetor; sed hoc volt: «per praeconem privatum vel etiam servulum omnibus notum facit.» — *Tusci*] Tusci aliquando ab Aricinis pulsi contulere se Romam et vicum, qui nunc Turarius dicitur, insederunt eique suum nomen dederunt. Comm. Cr. Ibi lenones habitabant, homines periuri atque infames. — *fartor*] qui insicia, farcimina, lucanicas, hillas vendit. — *Velabro*] ad radices Aventini olim palus, ubi lintribus vehebantur (*vehelabrum*), ubi prostabant omnia, quae ad victus rationem atque delicias pertinebant. Comm. Cr. — *Quid tum? venere*] «Quid porro factum est? Brevi dicam: Venere.» Sic Itali: *Che poi?* Frigere mihi videtur Bentleii *qui cum venere;* quocirca redii ad lect. Codd. optt. et antiquiss., quae tantum abest, ut retardet orationem, ut lectorem excitet atque sermonem quotidianum egregie imitetur. Cfr. Cic. Tusc. 2, 11: M. *Videsne abundare me otio?* A. *Quid tum?* — *leno*] Apud luxuriosum leno primus loquitur tamquam omnium nebulonum patronus. — *aequus*] «benignus,» κατ' εἰρωνείαν.

234—238. *In nive*] Cum ad venatorem praesentem se convertat, opus non est, ut scribamus vel *Tu nive* cum Bentl. vel *Tu in nive* cum Gargallo. — *dormis*] «humi te sternis, ut, si forte possis, somnum capias.» Cfr. Sat. 1, 1, 71. Prorsus igitur supervacanea Marklandi coni. *duras.* — *verris*] everriculo; id quod, etsi negat Fea, fieri poterat, etiam procelloso mari, non solum tranquillo. Altera quidem lectio *vellis* iam ab Acrone memoratur, qui eam exponit: «cum difficultate trahis.» Sed contrarium videtur Latinae

Coenem ego: tu pisces hiberno ex aequore verris;
Segnis ego indignus qui tantum possideam: aufer!
Sume tibi decies; tibi tantumdem; tibi triplex,
Unde uxor media currit de nocte vocata.
Filius Aesopi detractam ex aure Metellae,
Scilicet ut decies solidum obsorberet, aceto
Diluit insignem bacam: qui sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?
Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,

I. v. 235. *vellis* Sc. Item b. a sec. m. v. 240. *obsorberet*] *absorberet* Sc. M. *exsorberet* superscr. *ab* b. v. 241. *bacam*] bS. *baccam* c. M. (v. 243. Habent *Quinti*, non *Quincti* bSc.)

II. v. 235. *vellis* F. v. 238. *currat* LT. v. 240. *exsorberet* LCTF. v. 243. *Quincti* LCTF.

III. v. 240. *absorberet*

IV. v. 238. *surgit* Codd. aliq. Ibid. *citata* Codd. pauci. Gesner.

consuetudini *vellere pisces ex mari*, quasi vero nescio quo visco aquae essent affixi. — *Unde uxor*] «tibi, leno, a quo ipsa uxor, quam meretricibus praefero, ad me *currit*, quavis hora mihi praesto est.» Recte se habet indicat., cum hoc XXX. H. S. praemium sit eximiae facilitatis, qua leno iuveni coniugem iamiam commodat; neque vero his oblatis illum nunc demum eo inducere conatur.

239. 240. *Aesopi*] tragici actoris celebratissimi et Ciceronis amici, cuius filius nepos luxuriosissimus fuit. Caecilia autem Metella uxor P. Cornelii Lentuli Spintheris, qui cum ea divortium fecit a. u. c. 709. propter Dolabellae amores. Huic Aesopi filius iocabundus inaurem detraxit, largis postea muneribus compensaturus. «De hoc Maevius poëta. Sch. — *solidum*] integram summam decies sestertium. (82214 Flor. Rhen. s. 129584 Franc. Helvet.) — *obsorberet*] Sic duo Pulmanni Codd. itemque Feae, ut Sat. 2, 8, 24: *obsorbere placentas*, i. e. cum impetu et aviditate sorbere, ut dicitur *obducere*, *obligurire*. Verbo minus noto alii substituerunt *absorberet*, alii *exsorberet*, ut *absorbendos* plerique in loco Plinii mox afferendo. Nec vero ex v. *absorbere exsorbere* neque ex hoc illud oriri poterat, sed utrumque ex v. *obsorbere*.

241—245. *bacam*] unionem, margaritam. Similem rem narrat Plin. H. N. 9, 59: *Prius* (ante Cleopatram) *id fecerat Romae in unionibus magnae taxationis Clodius, tragoedi Aesopi filius, relictus ab eo in amplis opibus heres, - - ut experiretur in gloria palati, quid saperent margaritae; atque, ut mire placuere, ne solus hoc sciret, singulos uniones convivis quoque obsorbendos dedit.* Cfr. Macrob. Sat. 2, 13. — *Q. - Arri*] Cfr. v. 86. — *nobile*] κατ' εἰρωνείαν, «famo-

Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coëmptas,
Quorsum abeant? sanin creta, an carbone notandi?
Aedificare casas, plostello adiungere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa,
Si quem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his ratio esse evincet amare,
Nec quidquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore

I. v. 246. *sani ut creta* bS. *sani aut creta* c. Sed *aut* delendum esse punctis notatur. Ibid. *notati* bSc. v. 249. *delectet* superscr. *a* c. v. 250. *Sic* Sc. Item b., sed correctum *Si*.

II. v. 246. *abeant sani? creta* LCT.

III. v. 246. *notati* e Codd.

sum et amore rerum pravarum simillimum par.» — *Luscinias*] trisyllabum. — *impenso*] pretio, magno. «Hi autem Arrii iam in *prandiis* luscinias apponere soliti, quid tandem in *coenis* fecerint consentaneum est?»

246 — 254. *sanin creta*] Marcilii Bentleiique lect. praetuli, cum *sanine* habeat certe C1d. Feae; ac facile illud, quod minus intelligebant librarii, transiit in *sani*, *sani an*, *sani ut* aliorum Codd. et corrumpuntur fere huiusmodi interrogationes, ut v. 128. *tun* in *tum*. *Notandi* clare agnoscit Acron et Comm. Cruq. praebentque C5dd. Pottierii et unus Oberl. (ex corr.); *notati* autem ortum videtur ex sublata distinctione post v. *abeant*. Est quasi proverbium. Pers. 5, 109: *Illa prius creta, mox haec carbone notasti?* — *verset*] in prosa or. «agitet.» — *amare*] meretrices. Sal. Cat. 11: *Ibi primum insuevit exercitus populi Romani* *amare*, *potare*. — *ludas opus*] «opus serium ludendo imiteris, ut pueruli aedificant domos, molas cet.» — *faciasne*] «nonne facere debeas?» —*Polemo*] «Iuvenis fuit Atheniensis perditae luxuriae. Is cum ebrius incederet per urbem, fertur audisse e propinquo Xenocratis vocem disputantis, deinde introisse coronatus et unguentatus ad eum deridendum. Senex autem perseveravit et invectus in luxuriam coëgit Polemonem poenitere sui et coronas abiicere; qui postea tantus in philosophia (Academica) exstitit, ut dignus existimatus sit, qui Xenocrati succederet.» Comm. Cr. Erat is autem fere in ore Stoicis, ut Arriani Epicteto 3, 1. p. 348. Schw.: *Τινά ποτ' ἀκούω Πολέμωνα ἐξ ἀκολαστοτάτου νεανίσκου τοσαύτην μεταβολὴν μεταβαλεῖν.* — *insignia morbi*] «depone instrumenta luxuriae.»

255 — 259. *Fasciolas*] tegu-

Sollicitus plores: quaero, faciasne, quod olim
Mutatus Polemo? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero cum poma, recusat:
Sume, catelle; negat: si non des, optet: amator
Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, et haeret
Invisis foribus? Ne nunc, cum me vocat ultro,

I. v. 254. *Polemon* bSc. v. 259. *optat* S. (non bc.) v. 261. *accersitus* bS. (non c.) v. 262. *nec nunc* bSc. Ibid. *vocet* bc. (non S.)

II. v. 254. *Polemon* TF. v. 259. *citelle* cum Ascensio F. Ibid. *optat* LCTF. v. 262. *nec nunc* LCT. Ibid. *vocet* LCT.

mentum crurum, pro nostris baxiis. Phaedr. 5, 7: *Princeps ligato crure nivea fascia.* — *cubital*] *Armpolster.* — *focalia*] a v. *faux*, *Halsbinde.* Quinctil. 11, 3, 144: *Palliolum, sicut fascias, quibus crura vestiuntur, et focalia et aurium ligamenta sola excusare potest valetudo.* — *impransi*] sobrii. — *correptus*] «acriter reprehensus.» — *catelle*] ὑποκοριστικόν, quod in usu mansit usque ad tempora Hieronymi. Ep. ad Eustochium, Paulae filiam, 22, 29. parasita ad matronam: *Mi* (sic etiam Vallarsius) *catella, rebus tuis utere et vive dum vivis.* Arist. Plut. 1010: — *με Νηττάριον ἂν καὶ φάττιον ὑπεκορίζετο.* Plaut. Asin. 3, 3, 76: *Dic igitur me passerculum, gallinam, coturnicem, Agnellum, haedillum*, cet. Ib. v. 103: *Dic igitur me anaticulam, columbam vel catellum* cet. Voss. h. l. *Wieselchen.* Codd. aliq. lectio *citelle* tribui debet librariis Italis, deceptis sui sermonis v. *zitello*, puerulus.

260—270. *Exclusus*] Non habendus est hic locus pro mera imitatione Terentiana (Eunuchi initio), sed lepide sequitur rationem Stoicorum, qua tragoediarum et comoediarum locos omnibus notos suam in rem convertebant. Horatium contra imitatus est consulto tamen Menandro Persius Sat. 5, 161. seqq. Tres autem personae sunt Phaedria, Parmeno, Thais. — *Ne nunc*] supple: «quidem;» quod in prosa or. rarissime omittitur; et quidem interdum ita, ut dubium sit, utrum a librariis praetermissum sit *quidem*, an a scriptore ipso. Sic apud Caes. B. G. 7, 8. collatis Oudend. Ruhnk. ad Rutil. Lup. p. 169. Caesaris Edd. recentioribus et Goerenz. ad Cic. de Finn. 1, 11. p. 53. Item Liv. 44, 36; ubi Gronov. et Bekker inseruerunt *quidem.* — *vocat*] Manifesto ad tempus refertur, quocirca praestat Cod. S. in-

Accedam? an potius mediter finire dolores?
Exclusit; revocat: redeam? Non, si obsecret. Ecce
Servus non paullo sapientior: O here, quae res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
Tractari non volt. In amore haec sunt mala, bellum,
Pax rursum: haec si quis tempestatis prope ritu
Mobilia et caeca fluitantia sorte laboret
Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoque.
Quid? cum Picenis excerpens semina pomis,
Gaudes, si cameram percusti forte, penes te es?
Quid? cum balba feris annoso verba palato,

I. v. 265. *ere* S. (non bc.)

II. v. 270. *certa*; *sibi nihilo* LCT.

dicativus. — *explicet*] «ea, quae intricata sunt;» «nihil expediet, proficiet.»

272—274. *Picenis*] In Piceno optima pira et poma proveniebant. Sat. 2, 4, 70. — *percusti*] ut supra *divisse* cet. Ioci causa amantes pomorum semina uda duorum primorum digitorum compressu et impulsu ideo in altum agebant, ut inde, si semina illa ad *cameram* (conclavis laquear) usque exsiluissent, faustum amoris sui augurium caperent. Pollux 9, 128. — *feris*] «cum iam vetulus balba, ut solent amatores, verba profers.» «Hypallage; non enim verba palato ferit, sed verbis balbis palatum. Pers. 1, 35: *et tenero supplantat verba palato.*» Schol. Non est hypallage, sed hoc dicit: «feriuntur quasi verba, cum a palato repercutiuntur hacque pronuntiatione affectata sonus eorum debilitatur.»

275. 276. *Adde cruorem*] «Adde stulto tuo amori rixas cruentas, quales inter rivales oriri solent.» De morte, quam amator sibi ipse consciscat, nolim interpretari cum Boettigero Opusc. p. 277. — *ignem gladio*] Pythagoricum: *πῦρ μαχαίρᾳ μὴ σκαλεύειν.* (Diog. Laërt. 8, 17.); quo symbolo Horatius negatione sublata ita utitur, quasi dicat: «turba et permisce omnia; insanos concita tumultus.» — *scrutare modo, inquam.*] Sic iungo cum Vossio et Heindorfio. *Modo*, ut saepe, cum imperativis admonitioni maiorem vim adiicit, cum acriter urgemus eum, quocum loquimur. Est ergo: «tumultuare modo, et brevi experiere, quid mali inde secuturum sit.» *Inquam* autem exprimit indignationem, qua exardeat ille ipse, qui cum amara *εἰρωνείᾳ* haec praecipit, *adde modo* cet. Alii ita distinguunt: *scrutare. Modo, in-*

Aedificante casas qui sanior? Adde cruorem
Stultitiae atque ignem gladio scrutare modo, inquam.
Hellade percussa Marius cum praecipitat se,
Cerritus fuit? an commotae crimine mentis
Absolves hominem et sceleris damnabis eundem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus currebat et, Unum,
Quid? tam magnum? addens, unum me surpite morti,

I. v. 279. *ac* superscr. *et* S. (Ut nos, bc.) v. 283. *Quiddam* S. (non bc.)

II. v. 276. *scrutare: modo, inquam* LCTF. v. 283. *Quiddam magnum addens* LT. (non CF.)

III. v. 276. *scrutare. Modo, inquam*

IV. v. 283. *Cui tam magnum* Anonymus apud Heindorf. *Id tam magnum?* Mitscherlich.

quam, Hellade cet. ac varie, ut fit in lectionibus falsis, interpretantur: 1) «Nuper cum Marius se interfecit, furiosus fuit?» 2) «Marius cum *modo*, id est, statim atque Helladem confoderat, se praecipitavit» cet. 3) «*Modo* (dumtaxat) *cerritus fuit:*» sine interrogatione. Hand Turs. III. p. 639. Sed his omnibus rationibus v. *inquam* adversatur.

277—280. *Hellade*] De hac puella eiusque interfectore nihil afferunt Scholiastae, quod non insit in ipsis poëtae verbis. — *fuit*] Non sibi repugnat v. *fuit* (pro quo Kirchnerus *furit*) et *praecipitat*. «Potesne arbitrari Marium mente captum non fuisse, sed sceleratum potius, secutus opinionem volgarem, ex qua scelerati pro insanis non habentur? Immo ex veriore nostra doctrina ille furiosus fuit.» — *Ex more*] «ex volgari consuetudine loquendi.» — *cognata*] non: «apta» (Comm. Cr.) sed: «diversa quidem, non tamen multum inter se distantia:» Acr., ex Stoicorum doctrina homonyma.

281—283. *Libertinus*] Iam transit ad superstitiosos non minus stultos quam sint ceteri, quos adhuc enumeravit. (De Augustalibus, quos hic intrudunt Scholiastae, tu noli cogitare.) — *compita*] ubi Lares Praestites positi erant, a Curio voti, restaurati ab Augusto. (Ovid. Fast. 5, 129.) Ibi quotidie mane stolidus ille libertinus circumcursabat. — *siccus*] «nequaquam ebrius, ita ut probe sibi conscius esset, quid vellet.» — *Lautis*] quemadmodum solebant precaturi. — *Quid? tam magnum? addens*] Volgarem lect. *Quiddam magnum addens* interpretantur «votum magni pretii,» vel «carmen magicum.» Sed vix adducor, ut credam Horatium, si votum significare voluisset, tam obscure scri-

Dis etenim facile est, orabat; sanus utrisque
Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque volgus
Chrysippus ponit fecunda in gente Meneni.
Iuppiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit

I. v. 286. *vulgus* superscr. *vulgo* S. *vulgo* c. v. 292. *medicusque* b.

pturum fuisse. Neque vero inest significatio magicae alicuius formulae; quod si voluisset, quidni saltem scripsisset: *Quiddam arcanum addens.* Praetuli igitur Wagneri rationem cum duplici interrogatione. Aliter enim adversus precantis mentem significaret: «Hoc profecto omnium maximum est beneficium ac difficillimum impetratu;» cum hoc sentiat: *Quid?* num hoc est tam magnum donum?» Nec vero v. *addens* supervacaneum est nostra in ratione: homo enim superstitiosus ipse paullisper dubitat, num hae preces exaudiri possint, sed semet ipse decipit *addendo:* «profecto perexiguum hoc est donum.» — *surpite*] «surripite;» sic nunc in Ennii loco apud Cic. de Off. 1, 12. Zumpt recepit *acpite* (accipite) pro volg. *accipe.*

284 — 287. *Dis etenim*] Theognis v. 11: *Ἄρτεμι, - - Εὐχομένῳ μοι κλῦθι, κακὰς δ' ἀπὸ κῆρας ἄλαλκε. Σοὶ μὲν τοῦτο, θεά, μικρόν, ἐμοὶ δὲ μέγα.* — *litigiosus*] «nisi lites amaret, statim diceret empturienti hominem istum mente captum esse.» «Qui vendunt mancipia, solent hoc adiicere: *SANUS CORPORE ET ANIMO.* Porph. Cic. de Off. 3, 17. Digest. 21. T. 1: *Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiique cuique sit, quis fugitivus errove sit noxave solutus non sit.* — *volgus*] «superstitiosorum multitudinem.» — *fecunda in gente*] *fruchtbare Sippschaft.* Voss. — *Meneni*] homo insanus, tunc omnibus bene notus. Meneniae ineptiae in proverbium abierant, teste Porphyr.

288 — 295. *Iuppiter*] Alterum superstitionis insanae exemplum affert. — *cubantis*] «aegrotantis,» ut Sat. 1, 9, 18. Loquitur autem de muliercula *σεβομένῃ*, *metuente dei*, (ut sese vocitabant) id est, proselyta superstitionis Iudaicae, vel etiam Isiacum cultum amplexa. *illo Mane die*] die igitur Iovis, quo homines orientales, Iudaei, Aegyptii ieiunium servare et in fluminibus expiandi se et purgandi causa lavari solebant. Iuven. 6, 522. — *Casus*] «Etsi fortasse ca-

Aegrum ex praecipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa febrimque reducet.
Quone malo mentem concussa? Timore deorum.
Haec mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
Stoïce, post damnum sic vendas omnia pluris,

I. v. 294. *febremque* b. v. 295. *percussa* superscr. *con* S. *percussa* b. et Franeq. (Ut nos, c.) v. 297. *post haec* ex correct. b. Ibid. *nec comp.* b.

II. v. 300. *si vendas* C.

sus medicusve puerum ex vitae periculo eripuerit.» Axt contendit Latine dici non posse *levare ex aliqua re* nec *levare aliquem* (morbo) *ex praecipiti*, idcirco interpungendum esse: *Casus medicusve levarit, Aegrum ex praecipiti mater delira necabit - - febrimve reducet.* Verum *levarit ex praecipiti* facillima dictum est figura pro pedestri *servarit ex praecipiti* et *febrimque reducet* gratum ὕστερον πρότερον pro: «febri reducta eum necabit.» — *ex praecipiti*] Sic volgo etiam loquebantur, nec quidquam inest poëtici sermonis. Cels. 2, 6: *In praecipiti iam esse* (aegrum) *denuntiat* (alvus), *quae liquida* cet. — *Quone*] duplex interrogatio, ut Sat. 2, 2, 107: *uterne.* — *concussa*] Huic verbum sibi notius *percussa* substituerunt librarii multi. Sed accuratius illud significat mentis conturbationem ac vesaniam, quam *percussa*, quod aut de dolore aliquo aut de acri cupidine rectius usurpes. — *Timore deorum*] (δεισιδαιμονίᾳ) utique reiiciendo, cum laudetur *metus deorum*, ut Livius 20, 4. de Hannibale; *nullus deum metus, nullum ius iurandum, nulla religio.*

297—299. *octavus*] comice, ut Iuven. 2, 40: *Tertius e caelo decidit Cato;* grata contra hyperbola Sappho Graecis est decima Musa. — *compellarer*] «ne iniuriosis verbis me adorirentur iniqui mei.» — *totidem*] «verba,» non ut nonnulli volunt: «quot tu nunc ex me audisti;» sed, «quot ille mihi ingesserit verba insaniam significantia: insane, delire, cerrite cet., totidem rursus regeram. Sic eum docebo sua ipsius vitia respicere atque agnoscere.» Nota est fabella Aesopia, duas peras s. manticas nobis esse datas, unam e pectore, alteram e tergo suspensam; in illa aliena vitia, in hac propria asservari. — *ignoto*] «quod nunquam videmus.» Catull. 22. extr.: *Sed non videmus manticae quod in tergo est.* Pers. 4, 23.

300—302. *sic*] Hac part. utuntur, ubi optant aliquid a dis precantes. «Opto verum mihi dicas; sic, ubi hoc feceris, contingat tibi, ut post rei familiaris naufragium, rursus lucrum facias in

Qua me stultitia, quoniam non est genus unum,
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
Quid? caput abscissum manibus cum portat Agave
Gnati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
Stultum me fateor, liceat concedere veris,
Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
Aegrotare putes animi vitio? Accipe: primum
Aedificas, hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis, et idem

I. v. 301. *Qua me stultitia*] bSc. et omnes Pottierii. *Quam me stultitiam* M. v. 303. *abscisum* (sic) *demens* (superscr. «vel *manibus*) *cum* S. *abscisum demens cum* bc. v. 304. *tunc* b. Item S. superscr. *num*.

II. v. 301. *Quam me stultitiam* LC. (C. ex Cod. Mart.) v. 303. *abscissum demens* LCT.

III. v. 301. *Quam me stultitiam*

vendendis hortis, tabulis, signis, et quidem maius etiam quam antea, quo iactura illa cito compensetur.» Magis etiam hoc fit ridiculum propterea, quod haud obscure significat, Damasippum ad veterem suum quaesticulum rediturum ac philosophari desiturum, si alicunde nummos nactus sit ad emenda ea, quae cariore pretio rursus aliis vendat. — *pluris*] «quam priusquam decoxisti;» non: «magno.» — *Qua me stultitia*] Hoc praetuli propter Codd. auctoritatem. «Propter quam stultitiam (nam aliqua laborare me concedo) tua ex doctrina me insanis adnumeras? quod quidem mihi nimis severum iudicium videtur.»

303—305. *abscissum*] Hygin. F. 184: *Pentheus, Echionis et Agaves filius, rex Thebarum, Liberum negavit deum esse nec mysteria eius accipere voluit. Ob hoc eum Agave mater cum sororibus Ino et Autonoë per insaniam a Libero obiectam membratim laniavit*. Male alii *abscisum* (ferro.) De eadem re Ovid. Met. 3, 732: (Agave) *Avolsumque caput digitis complexa cruentis, Clamat Io. Demens* autem fuit gloss. v. *Agave*, «mulier demens,» quod substituerunt v. *manibus*, cum hoc otiosum immerito videretur. Est enim: «ipsa suis manibus, adeo ut si furiosa non esset, statim immane facinus a se patratum agnosceret.» — *veris*] ut supra v. 223. *cruentis*, v. 244. *pravorum et amore*, Sat. 2, 8, 83: *fictis rerum*.

308—315. *longos*] *langleibige* Voss. «Divites aemulatus in villula tua domum vel porticus nunc ipsum exstruis, id quod curtae tuae rei parum convenit, nec minus ridiculum est quam si tu, prope pumilio, longos statu atque incessu imitari velis.» «*Turbo* gladiator fuit exiguo corpore, sed ani-

Corpore maiorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum: qui ridiculus minus illo?
An quodcunque facit Maecenas, te quoque verum est
Tantum dissimilem et tanto certare minorem?
Absentis ranae pullis vituli pede pressis,
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Belua cognatos eliserit. Illa rogare:
Quantane? num tantum, sufflans se, magna fuisset?
Maior dimidio: Num tantum? Cum magis atque

I. v. 311. *ipso* c. v. 313. *Tanto diss.* bSc. v. 317. *num tandem* bSc. (Ibid. Habent *sufflans se magna fuisset* bSc.) v. 318. *num tanto* bSc.

II. v. 313. *Tanto diss.* LCTF. v. 317. *num tandem, se inflans, sic magna* LTF. (non C.) v. 318. *Maior dimidio. Num tanto* LTF.

III. v. 318. *Maior dimidio. Num tantum*

mosus pugna.» PORPH. — *Spiritum*] (*Feuer im Antlitz* potius quam *Athem:* Voss.) *maiorem corpore*, quam convenire videtur homini tam pusillo. — *verum est*] Construe cum Bentleio: «rectum et iustum est facere te quoque tam dissimilem et tanto minorem s. inferiorem *certare* i. e. in certando cum Maecenate?» Sic Sil. Ital. 5, 77: *heu fatis superi certare minores!* Alii minus apposite: «iustum est te quoque *certare* (aemulari) tam dissimilem et tanto minorem?» — *ranae pullis*] Cfr. Phaedr. 1, 24. — *denarrat*] «ordine et plene narrat.» Habet iam Terent. Phorm. 5, 8, 51: *Haec adeo ego illi iam denarrabo.*

317. 318. *num tantum, sufflans se, magna fuisset*] Sic ex Codd. Bland. antiquiss., Tonsano et Coll. Trin. inde a Bentleio plerique Editores, *Tantum magna*, (*so sehr gross*), idem fere ac *tam magna* (*so gross*), ut v. 313: *Tantum dissimilem.* Lectio autem *num tandem, se inflans, sic magna fuisset* in paucissimis Codd. integra exstat: plerique enim, ut mei, cum per errorem manifestum praeberent *num tandem sufflans se magna fuisset*, alii scripserunt *num tandem sufflans sic m. f.* (*sufflans si* Ed. Ven. 1481.), alii hoc rursus correxerunt *se inflans.* Sed v. *sufflare* hac in re usitatissimum erat. Plaut. Stich. 5, 4, 42: *Suffla celeriter tibi buccas.* — Vv. *Maior dimidio* si cum plerisque pro pulli responso habeas, nihil aliud profecto significat quam: «dimidio tuo corpore, mater, vitulus te maior erat:» quod sane perversum est neque ulla vel hyperbola vel εἰρωνείᾳ defendi potest; Bentleii autem dubia suspicio *Maior pernimio* et languet et omni probabilitate caret. Quocirca aliter distinxi cum Waddelio et Kirchnero Obss. p. 56. «*Maior dimidio* iam se suf-

Se magis inflaret; Non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Haec a te non multum abludit imago.
Adde poëmata nunc, hoc est, oleum adde camino:
Quae si quis sanus facit, et sanus facies tu.
Non dico horrendam rabiem. Iam desine. Cultum
Maiorem censu. Teneas, Damasippe, tuis te.
Mille puellarum, puerorum mille furores.
O maior tandem parcas, insane, minori.

I. v. 322. *fecit. sanus facis et tu* Sc. (non b. nec Franeq.)
II. v. 322. *fecit: sanus facis et tu* LCT.
III. v. 322. *fecit, sanus facis et tu*

flando facta mater rursus pullum interrogat: *Num tantum?* Ceterum hoc alterum *Num tantum* (v. 318.) non videtur nisi Cruquii coniectura; certe διαῤῥήδην non dicit, hoc in Codd. suis exstitisse; verum aeque necessarium est ac praecedens v. 317. et *tanto* ortum est ex falsa accommodatione ad v. *dimidio*.

320—326. *abludit*] «abhorret, discrepat.» — *Adde*] «Aliam nimio aedificandi studio» (quod videlicet poëta in semet ipso per *εἰρωνείαν* dumtaxat reprehendit:) «adiungis insaniam, poëmata componendo; sicque malum auges, quasi ignem oleo exstinguere velles.» — *sanus*] Cic. de Divin. 1, 37: *Negat sine furore Democritus quemquam poëtam magnum esse posse; quod idem dicit Plato.* A. P. 290: *excludit sanos Helicone poëtas Democritus.* — *rabiem*] praesertim in servos negligentiores. Epp. 1, 20, 25: *Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.* — *Teneas - tuis te*] Non tam «vitiis tuis,» ut nonnulli explicant, sed generatim: «Contine te iis, quae ad te pertinent; cura temet ipsum; alios missos fac.» — *furores*] «vehementes amores.» — *maior - - insane*] «magis insane parce minus insano.»

EXCURSUS

AD SATIRAE III. V. 36:

Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.

Borghesius in Furlanettii Inscriptt. Atestinis p. 22: «*L. Fabricius C. F. Luscinus* - - nell' anno 733. di Roma fece costruire di pietra il ponte Fabricio, ch'era prima di legno, che dalla via sinistra del

Tevere mette capo all' isola Tiberina, detto pure Tarpeo dalla vicinanza della rupe Tarpea, ora finalmente chiamato *quattro capi* dai termini di Giano quadrifronte."

Quod si vere pons Fabricius exstructus esset a. u. c. 733., sane haec satira anno 722. scribi non potuisset. Sed Dio Cass. L. 37, 45. ad a. 692. hoc refert: *ἡ γέφυρα ἡ λιθίνη, ἡ ἐς τὸ νησίδιον τὸ τότε ἐν τῷ Τιβέριδι ὂν φέρουσα, κατεσκευάσθη, φαβρικία κληθεῖσα.*

Verum vir doctissimus in errorem inductus est a Grutero CLX. 3:

L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR IDEMQVE
FACIVNDVM COERAVIT PROBAVIT
Q. LEPIDVS. M'. F. M. LOLLIVS M. F. COS. EX. S. C.
PROBAVERVNT.

Romae in ponte Fabricio. Sane sic annus exstructionis esset u. c. 733. Sed Fabrettus Inscr. p. 240. N. 640. inscriptionem hanc esse: docet:

	EIDEMQVE	
L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR	PROBAVEIT	L. FABRICIVS. C. F. CVR. VIAR
FACIVNDVM. COERAVIT		FACIVNDVM. COERAVIT

versum autem illum cum consulum a. u. c. 733. nominibus a Smetio per errorem aliunde assutum esse; unde, nunc non constare.

SATIRA IV.

Unde et quo Catius? Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis praeceptis, qualia vincant

I. Sat. IV. v. 2. *vincunt* bS. Item c. superscr. *e.* (*vincent.*)
II. Sat. IV. v. 2. *vincunt* CTF. (non L.)

IV. De Catio, quem sibi Horatius fingit artis culinariae et mensae struendae praecepta summa cum gravitate et tamquam ex tripode tradentem, COMM. CRUQ. haec nobis refert: «Sub persona Catii risurus est poëta Epicureos, ut in proxime superiore risit Stoicos. Fuit autem M. Catius Epicureus, qui quattuor libros scripsit de rerum natura et de summo bono, quod cum Epicurei in voluptate ponerent, hoc est, in gulae et corporis libidine, - - rogat Catium Horatius, ut sibi dicat coenae parandae et ordinandae magistrum eiusque praecepta.» Sane Catium Insubrem, Epicureum, ut scriptorem nuper admodum mortuum commemorat Cicero Epp. ad Fam. 15, 16. (a. u. c. 709.) cfr. Quintil. 10, 1, 124: *In Epicureis levis quidem, sed non iniucundus tamen auctor est Catius.* Sed difficile est ad intelligendum, cur Horatius, si re vera consilium habuit Epicureos deridendi, hunc potissimum Catium iam diu mortuum (scripta enim videtur haec satira circiter a. u. c. 724.) quasi ex inferis ad hunc sermonem habendum excitaverit. Procul dubio nomen Catii et locus huius satirae Stoicum Damasippi philosophi sermonem excipientis veteres interpretes ad miram hanc opinionem adduxit. Praecepta quidem hic tradita neutiquam luxuriem et gulae intemperantiam, sed potius victum mundum et cum elegantia valetudini non adversantem videntur commendare. Nihil autem incredibilius est, quam quod suspicatus est Manso, derideri C. Matium, C. Iulii Caesaris amicum, e Ciceronis Epp. ad Fam. 11, 27. 28. notum. Sed Interpretes praeter Dacierium omnes non animadverterunt, quod tradit COMM. CRUQ. ad v. 46: «Irridet eum, quod de opere pistorio in suo libro scribit de se ipso: *Haec primus invenit et cognovit Catius Miltiades:*» id quod prorsus convenit cum v. 74., ubi cum magno sui amore repetit *Primus et invenior*. Et unde, quaeso, nugator aliquis arripuisset *Miltiadis* cognomen, nisi traditum fuisset ab antiquissimis Interpretibus? Fuerit igitur Catius Miltiades, libertus Catii a Cicerone memorati, scriptor de arte coquinaria, persona ridicula per totam Urbem nota. Videbis in Annotationibus plura tradi a Catio, quibus prorsus contraria sunt, quae apud alios scriptores serio docentur: unde insignis malitia huius satirae in eo contineri videtur, quod Horatius praecepta aliquot artis culinariae a

Pythagoran Anytique reum doctumque Platona.
Peccatum fateor, cum te sic tempore laevo
Interpellarim; sed des veniam bonus oro.
Quod si interciderit tibi nunc aliquid, repetes mox,
Sive est naturae hoc sive artis, mirus utroque.
Quin id erat curae, quo pacto cuncta tenerem,

I. v. 8. *erit* S. (non bc.)

solitis abhorrentia et prorsus falsa cum aliis veris permiscuerit, hoc perfido consilio, ut volgum Epicureorum Romanorum huiusmodi culinae, ut rebantur, Maecenatianae arcanis mire ludificaretur, Maecenati autem ipsi ceterisque amicis risum moveret. Profecto haec legenti aliquoties venit in mentem illius Sat. 2, 2, 51: *Si quis nunc mergos suaves edixerit assos, Parebit pravi docilis Romana iuventus.* Ceterum meminerat fortasse Horatius similium poëmatum didascalicorum de arte cibos apparandi, qualia memorat Athenaeus 1, 7. (Archestrati Γαστρονομίαν cet.) Erant itidem Ennii Phagetica.

1—3. *Unde et quo*] Cfr. Sat. 1, 9, 62. — *Ponere signa*] Porphyrion explicat: «scribere et consignare nova praecepta;» alii cogitarunt de notis (Tironianis); verum praestat philologi anonymi apud Lamb., Mitscherlichii et Morgensternii (de arte veterum mnemonica. Dorpati 1835. p. XIV.) interpretatio, haec vv. referenda esse ad artem mnemonicam, qua utebantur et oratores et philosophi antiqui. Festinat igitur Catius *ponere*, referre, *signa*, voc. proprio *imagines* sententiarum suarum in *locis* a se captis. Cfr. Script. ad Herenn. 3, 16—24. Cic. de Or. 2. 86., ubi §. 359. ipse quoque utitur verbo *ponere: Rerum memoria propria est oratoris: eam singulis personis bene positis notare possumus, ut sententias imaginibus, ordinem locis comprehendamus.* Eo salsior autem est locus, quod artificiali memoriae parum aut nihil tribuisse Horatium veri simile est. — *vincant*] coniunct. utique aptior, quam *vincent* vel *vincunt*, quippe qui significet: «qualia facile palmam ferre possint Pythagoricis comparata.» Egregie exprimit Athenaei illud 7, 36: Ἀλαζονικὸν ἐστὶ πᾶν τὸ τῶν μαγείρων φῦλον. — *Anytique reum*] Socratem accusatum a Melito huiusque subscriptoribus (συνηγόροις) Anyto et Lycone, Plat. Apol. Socr. p. 23. E.

4—9. *laevo*] Oppositum Sat. 2, 1, 18: *dextro tempore.* — *bonus*] Non est pro vocativo, sed: «pro animi tui bonitate, optime mihi nota.» — *interciderit*] «exciderit e memoria propter interpellationem meam.» — *repetes*] «facile revocabis in memoriam.» — *artis*] «memoriae artificialis a Simonide inventae,» propter quam scientiam a Catio affectatam malitiose eum irridet Horatius. — *Quin id*] Gaudet Catius occasione insperato sibi

Utpote res tenues tenui sermone peractas.
Ede hominis nomen, simul et Romanus an hospes.
Ipsa memor praecepta canam, celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Ut succi melioris et ut magis alba rotundis,

I. v. 11. *Ipse* S. Item b. a sec. m. (Ed. Ven. 1481.) (non c.) v. 13. *alba*] bSc. *alma* M.

II. v. 10. *an Romanus* T.

III. Sat. IV. v. 13. *alma* coni. postea reiecta.

IV. Sat. IV. v. 13. *alta* (a v. *alere*) Cuningh.

oblata novae sapientiae praecepta cum Horatio communicandi, hocque ipso modo ea memoriae affigit.» — *tenues*] h. l. «λεπτάς, subtiles atque subtili sermone accurate expositas.» Cic. Acad. 2, 14: *tenuis et acuta distinctio.* Alexis Grot. p. 589: λόγοι Λεπτοὶ διεσμιλευμέναι τε φροντίδες.

11 — 14. *Ipsa*] Sic *praecepta* opponuntur *auctori* multo melius, quam si legas *ipse.* — *canam*] quasi alter Empedocles, vel etiam Pythagoras: *Magna* - - *Quaeque diu latuere canam.* (Ovid. Met. 15, 146.) — *auctor*] Quis fuerit exputare non possumus. Wieland cogitavit de Horatio, qui ita in semet ipsum iocatus sit; doctrina tamen hic proposita eius simplicitati in victu cultuque et commendationi sapientiae Ofellanae (Sat. 2, 2.) minime convenit. Heindorfius *auctorem* habet pro Maecenate; sed, fateor, haec quoque interpretatio minime placet; nequaquam enim Horatii erat coram populo per totam satiram ridiculo aspergere fautorem et amicum. Immo haud prorsus improbabile est, quod tradit Comm. Cr., Catium ipsum in libro suo significasse pleraque se debere viro alicui conspicuo simulque artis coquinariae peritissimo, cuius nomen tamen celandum fuerit, ne dignitas eius quoquo modo minueretur. Cui hoc a Scholiastis temere confictum videbitur, is dicat heluonem aliquem nobis ignotum describi, vel talem auctorem ab Horatio suo iure prorsus fictum esse. Quidquid horum est, admodum festivam esse Catii reticentiam quisque facile sentit.

12 — 13. *Longa*] «Bene ab ovis incipit, id est, ab initio coenae, ut alibi (Sat. 1, 3, 7:) ab ovo usque ad mala.» Sch. — *succi melioris*] non tam *gratioris saporis*, ut h. l. intellexit iam Plinius H. N. 10, 74., quam «εὐχυμότερα, quae facilius concoquuntur salubriusque nutrimentum praebent.» Celsus 2, 20: *Boni succi sunt* - - *cucumis, cucurbita, ovum sorbile.* — *alba*] Ipse Bentleius cum sentiret coni. suam *alma* («alibilia, nutrientia, *nahrhaft*) respui a sermone quotidiano (etsi *almus ager, almae vites, alma ubera* locum habent in sermone epico et didascalico), in Curis novissimis rediit ad librorum lect. *alba* recteque rettulit ad vitelli (non albuminis) colorem albicantem, cum recentia sunt, oppositum subrufo, qui oritur, ubi ova putrescere in-

Ponere; namque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris,
Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,

I. v. 15. *Cole* bSc. Ib. *siccis qui* c., ut volebat Cuningh. v. 17. *te presserit* c.

II. v. 15. *Cole* LCT.

cipiunt. At enim summi Critici Curas postremas novissimi editores nondum inspexerunt. Fea explicat: «quae magis abundant albumine:» verum propter hoc ipsum aliis vitelli plenioribus postponenda erant. — *Ponere*] «apponere in mensa.» Cfr. Sat. 2, 2, 23. — *marem*] Utique ex opinione rusticorum Romanorum. Colum. 8, 5, 11: *Cum quis volet quam plurimos mares excludi, longissima quaeque et acutissima ova subiiciet; et rursus cum feminas, quam rotundissima.* Contrarium, ut fit in his historiae ac philosophiae naturalis ὑποθέσεσι, tradit Aristot. H. A. 6, 2, 2. *ἔστι δὲ τὰ μὲν μακρὰ καὶ ὀξέα τῶν ᾠῶν θήλεα, τὰ δὲ στρογγύλα καὶ περιφέρειαν ἔχοντα κατὰ τὸ ὀξὺ ἄῤῥενα·* ubi Bekkerus sapienter abstinuit a transpositione Schneideriana: *ᾠῶν ἄῤῥενα -- ὀξὺ θήλεα.* — *cohibent*] «circumdant, et propter id ipsum, quod *callosa* sunt, haud facile cum albumine miscetur vitellus.» — *callosa*] «spissae ac firmae materiae;» intellige de vitello, non cum aliis de putamine.

15. 16. *Caule*] b r o c c o l i. Notabile est etiam meos Codices antiquiss. ut Cruquii, hoc dumtaxat loco alteram scripturam *cole* exhibere. — *suburbano*] Quia in hortis suburbanis praeter piscinas rivi et euripi amoenitatis causa inducti nimis humectant solum, unde brassica fit insipida. Contraria sane est doctrina Palladii 3, 24, 5: *caules - - argillam et glaream timent, sabulone et arenis non delectantur, nisi perennis unda succurrat.* — *irriguo*] D. Heinsius volebat: *irrigui nihil est elutius* (magis fatuum) *horti* caule; quod merito reiecit Bentl., etsi Batavus falsa coni. recte hunc locum interpretatus est.

17 — 19. *vespertinus*] Epod. 16, 51. Virg. Ge. 3, 538: (lupus) *gregibus nocturnus obambulat.* — *oppresserit*] «imparatum occupaverit.» Terent. Andr. 1, 3, 23: *ne de hac re pater imprudentem opprimat.* Cic. ad Att. 13, 38: *vereor maxime, ne in Tusculano opprimar.* — *malum responset*] Comparari potest Od. 2, 19, 6: *turbidum laetatur;* Od. 3, 27, 67: *perfidum ridens;* Epp. 2, 2, 9: *canet indoctum.* Esset igitur, ut ait Bothius, concise dictum, pro eo quod est: «malum dare palato dure respondendo.» Cum tamen in v. *responsare* (aspere ac ferociter respondere, adversari et reluctari) per se insit malae contumaciae notio,

Doctus eris vivam musto mersare Falerno;
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis male creditur. Ille salubres
Aestates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quae legerit arbore solem.
Aufidius forti miscebat mella Falerno,

I. v. 19. *mixto* bSc. v. 21. *salubres* superscr. *i* S. v. 22. *peragit* bS. (non c.)

II. v. 19. *misto* LCT.

IV. v. 19. *mulso* Landinus.

habet, quo se commendet Iacobsii distinctio: *Ne gallina, malum! r. d. p.*, ut v. 82: *flagitium ingens!* Epp. 1, 6, 22: *indignum!* etsi fatendum est hac exclamatione nunquam usum esse Horatium. — *Doctus eris*] verbum, non adiect. «Docebere, docetor a me.» — *musto*]. Certa Bentleii emendatio, cum *mixtum vinum* absolute omisso voc. *aqua* vix dicatur. Mustum autem dulce conservabant usque in annum, ita ut quovis mense praesto esset coquo. Cato RR. 120. Colum. 12, 29. Ceterum videant harum rerum periti, ne hoc quoque loco insignis lateat malitia: utrum paucis illis horis, quo coena hospiti inexspectato parari debet, gallina dura austero Falerno suffocata tenerior an durior etiam fiat. Locus autem Cic. pro Mur. 29: *nec minus delinquere eum, qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit, quam eum, qui patrem suffocaverit:* huc nequaquam pertinet.

20. 21. *Pratensibus*] Multus est Cruquius in demonstrando hoc quoque praeceptum repugnare opinioni communi ipsique fungorum naturae. Contra dicit Burgos: *Esta incontestable verdad ha sido tambien criticada. En general las setas ú hongos de los sitios incultos producen efectos perniciosisimos.* Ac sane morchella edulis, agaricus deliciosus, lycoperdon tuber in pratis, contra nocentissimus ille agaricus muscarius in silvis aliisque locis opacis reperitur. — *aliis*] in silvis ac paludibus natis. *Inutiles* vocat Celsus 5, 27, 12., *nocentiores* item *tutissimis* opponit Plin. 22, 23.

22. 23. *prandia*] Proprie accipe, non de gustatione initio coenae. Contrarium rursus docet Plin. 23, 70: *Ipsa poma* (mori) *ad praesens stomacho utiles, refrigerant, sitim faciunt; si non superveniat alius cibus, intumescunt:* sed hic de coenis loquitur. Celsus 2, 29. inter ea, quae alvum moveant, enumerat *cerasa, mora.* Nimis subtilis videtur Turnebi explicatio: «qui nihil praeter mora matura in prandio (prandii loco) comedet.» Non sic prandebant Catiani. — *ante gravem*] «mane igitur, ne nimis a sole cocta aestum moveant, sed potius stomachum salubriter refrigerent.»

24—27. *Aufidius*] Utrum sit M. Aufidius Lurco, qui primus pavo-

Mendose; quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet; leni praecordia mulso
Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,
Mitulus et viles pellent obstantia conchae
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunae;
Sed non omne mare est generosae fertile testae.
Murice Baiano melior Lucrina peloris,

I. v. 29. *Chio* ex correct. b.

nes saginare instituit (Plin. H. N. 10, 20, 23.) necne, nobis parum compertum est. — *mella Falerno*] Loquitur de promulside. Plinius 22, 53: *Semper mulsum ex vetere vino utilissimum facillimeque cum melle concorporatur, quod in dulci numquam evenit. Ex austero non implet stomachum. — Appetendi quoque revocat aviditatem cibi.* — *vacuis-venis*] coenae initio. — *lene-leni*] Consulto repetitur voc. ab homine artis coquinariae peritissimo. — *praecordia*] intestina, in primis ventriculum. Epod. 3, 5: *Quid hoc veneni saevit in praecordiis?* — *prolueris*] Sat. 1, 5, 16: *Multa prolutus vappa.*

28—30. *Mitulus*] Athen. 3. p. 83. e: τὴν τελλίναν - ἣν Ῥωμαῖοι μίτλον ὀνομάζουσι, conchula esculenta. Celsus 2, 29: *Alvum movent - - cochleae - - ostrea, pelorides, echini, musculi et omnes fere conchulae maximeque ius earum.* — *lapathi*] rumicis, *Sauerampfer*. Dioscor. 2, 140: τρίτον δὲ γένος λαπάθου ἐστὶν ἄγριον, μικρὸν - - μαλακὸν, ταπεινόν. — *brevis herba*] «humilis.» Falso Porphyrion comparans Od. 1, 36, 16: *breve lilium* explicat: «non diu vigens.» Athen. 3. p. 92. a: τὰ δὲ συνεψόμενα (ὄστρεα) μαλάχῃ ἢ λαπάθῳ ἢ ἰχθύσιν ἢ καθ' αὑτὰ τρόφιμα καὶ εὐκοίλια. — *Coo*] Etiam Celsus l. l. ad alvum movendam commendat *vinum dulce vel salsum*. Plin. 14, 10: *Coi marinam aquam largiorem miscent* (vino): - - *idque translatum in album mustum leucocoum appellatur.* — *Lubrica*] Intellige de succo et pulpa, (*schleimig*). Alii minus recte explicant vel «levia» vel «alvum moventia,» ut sane Persius 5, 135. dixit *lubrica Coa*. Sed de hac re satis, ut opinor, monuerat in praecedentibus. — *nascentes*] «Luna crescens.» Plin. 2, 41: *Lunari potestate ostreorum conchyliorumque et concharum omnium corpora augeri ac rursus minui - - exquisivere diligentiores.*

32 — 34. *Murice*] *Stachelschnecke*. — *peloris*] *Gienmuschel*. Ideo fortasse, ne pelorides cum muricum genere prorsus diverso compararentur, Snapius coniecit: *Murex Baianus melior, Lucrina peloris* (quam eadem conchyliorum genera alibi lecta). Sed consulto formam orationis inter vv. 32. et 33, 34. illa comparatione

Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini,
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.
Nec sibi coenarum quivis temere adroget artem,
Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est cara pisces avertere mensa,
Ignarum quibus est ius aptius et quibus assis

I. v. 37. *piscis* b. Ibid. *avertere*] bSc. *averrere* M.
II. v. 33. *Circaeis* LCF. v. 37. *averrere* L.
III. v. 33. *Circaeis* v. 37. *averrere* e Codd.
IV. v. 36. *Ni prius* Codd. haud pauci.

variavit. — *Circeiis*] oppido et promontorio Latii. Plin. 32, 21: *Circeiensibus ostreis neque dulciora neque teneriora esse ulla compertum est.* — *Miseno*] oppido et promontorio Campaniae. — *Pectinibus*] *Kammmuscheln.* — *patulis*] *ἀναπτύχοις*, quae facile conchas aperiunt et claudunt.» Aristot. H. A. 4, 3: *τῶν δ' ἄλλων (ὀστρακοδέρμων) τὰ μέν ἐστι δίθυρα, τὰ δὲ μονόθυρα· - - τῶν δὲ διθύρων τὰ μέν ἐστιν ἀνάπτυχα, οἷον οἱ κτένες καὶ οἱ μύες· ἅπαντα γὰρ τὰ τοιαῦτα τῇ μὲν συμπέφυκε τῇ δὲ διαλύεται, ὥστε συγκλείεσθαι καὶ ἀνοίγεσθαι.* Cic. de N. D. 2, 48. et de Finn. 3, 19: *Pinna duabus grandibus patula conchis.* «Repandus», *breitgewölbt,* significare vix potest. — *molle Tarentum*] Cfr. Epp. 1, 7, 45: *imbelle Tarentum.*

35—39. *Nec*] ut interdum etiam in prosa or. pro *nec vero, nec tamen;* itaque Heindorfii et C1d. Feae *Ne sibi* supervacaneum est. — *exacta*] «explorata.» Virg. Aen. 1, 309: *sociisque exacta referre.* — *tenui*] Pers. 6, 24: *tenuem turdarum nosse salivam.* — *avertere*] Sic lego cum meis Codd. et Heind., ut dicimus *pecuniam avertere* pro «intervertere, fraudulenter intercipere,» vel etiam «vi:» Caesar B. C. 3, 59: *praedam omnem domum avertebant.* Est igitur: «a mensa piscatoria carissimos quosque pisces cupide et quovis pretio auferre atque celeriter aliis praeripere emptoribus.» *Averrere* item ad mensam piscatoriam relatum modo nimis artificioso significaret: «ut pisces everriculo capiuntur in mari, sic eos *averrere (wegfischen)* ab illa.» Bentleii autem explicationi: «neque sufficit pisces impenso pretio coëmptos in mensa sua exhibere, qui pro reliquiis *averrantur*, utpote quos nemo convivarum tangere velit, propterea quod aptum cuique condimentum desit:» illud maxime obstat, quod purgamenta scopis everrenda erant ossa, putamina ac similes res minutae a convivis abiectae, non pisces aliaque obsonia integra. Nec tandem Horatii verba ex ioco Plautino (Men. 1, 1, 2: *mensam, quando edo, detergeo:*) ita accipienda suadeo, ut *averrere* sit «avide edere;» ut alii volunt. — *Ignarum quibus est*]

Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
Umber et iligna nutritus glande rotundas
Curvat aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea submittit capreas non semper edules.
Fecundae leporis sapiens sectabitur armos.

I. v. 39. *reponet* superscr. *i* c. v. 41. *Curvat*] bSc. *Curvet* M. v. 44. *Fecundi* bc. (non S.)

II. v. 44. *Fecundi* LTF. (non C.)

III. v. 41. *Curvet* e Codd.

«semper in omnibus conviviis;» hinc indicativus. — *ius aptius*] «qui elixi apponendi sunt,» quos *patinarios* vocat Plaut. Asin. 1, 3, 28. — *quibus assis*] dativ., non ablat. — *Languidus* - - *reponet*] «prope satur suavitate condimenti ad edendum revocabitur.» Comm. Cr. Cubito sinistro innixi et paullum se attollentes, cum comedebant, in toro se fulciebant; saturi in cervical se reclinabant.

41. 42. *Curvat*] Sic meliores Codd., non *curvet*. Indicativus est approbantis quod recte fit, ut in aphorismo vel *κυρίᾳ δόξᾳ*. In prosa or.: «implet plures lances singulis lectis appositas:» nam de Iuvenalis 1, 140: *gula, quae sibi totos Ponit apros* Horatium loqui non arbitror. Nos paulo aliter: *der Tisch biegt sich unter den Speisen*. — Catii igitur magister praeferebat apros in Umbria, maxime in Apennini saltibus ilicis glandibus (*Steineichkernen* Voss.) pastos illis, qui in paludibus Laurentinis ad mare Tuscum inter Ardeam et ostia Tiberis capiebantur, quia horum caro *iners*, insipida et fatua esset; fortasse rursus contra volgarem opinionem. Certe Statius Silv. 4, 6, 12: *Tuscus aper generosior Umbro*. Contra Fea: «Etiam nunc volgo notum apros et sues glande saginatos duriore et solidiore carne esse; quae saliturae et omnibus salsamentis aptior et durabilior.» — *ulvis*] *Kolbenschilf*, *Kolben*. Voss. De his Virg. Aen. 10, 709: *quem - Defendit - palus Laurentia - - silva Pastus arundinea*.

43. 44. *Vinea*] «Propter foliorum vitis amaritudinem caprearum his pastarum caro non semper placet palato; quocirca quaerendae potius capreae in saltibus captae, quae gramen ac segetes depascuntur.» — *submittit*] «suppeditat.» — *Fecundae*] Explicant fere «praegnantis,» sed sine exemplo. Tu proprie accipe pro *ἐπιθέτῳ* leporis naturam significante, utpote quae ex veterum atque etiam recentiorum nonnullorum doctrina superfetet. Ceterum genus femininum vel ideo praeferendum videtur, quod facilius in masc. quam contra a librariis mutari poterat. — *sapiens*] «peritus *γαστρονομίας*; conviva non temere aliud leporis frustum

Piscibus atque avibus quae natura et foret aetas,
Ante meum nulli patuit quaesita palatum.
Sunt, quorum ingenium nova tantum crustula promit.
Nequaquam satis in re una consumere curam;
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si caelo suppones vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura

I. v. 46. *patuit nulli* b. (non Sc.) v. 50. *piscis* bc. v. 51. *supponas* bS. (non c.)

II. v. 48. *Nec quemquam* F. v. 51. *supponas* LCTF.

IV. v. 48. *est* vel post *una* cum C2dd. Cruq. vel cum Regio post *curam* vel coni. post *Nequaquam* inserendum vel sic leg.: *Nequaquam satis est in rem unam insumere curam* suadet Bentleius.

seliget nisi *armos (Schultern)*, quippe qui optimi sint saporis.» Acron et Fea explicant «lumbos» contra consuetudinem Latinam.

45—48. *aetas*] «qua recte in mensis apponantur.» — *Ante meum*] Vide Argum. Similiter Damoxenus apud Athen. 3. p. 102. coquum inducit peritissimum doctrinae et Democriteae et Epicureae, probeque callentem naturam et differentiam inter *γλαυκίσκον ἐν χειμῶνι καὶ θέρει· τὸ γὰρ Ληφθὲν καθ' ὥραν ἀποδίδωσι τὴν χάριν.* — *crustula*] «dulciaria, quorum inventio longe minus ingenii requirit.» — *Nequaquam*] Lectio unius Cod. Ch. A. a sec. m. *Nec quemquam*, quam ut optimam recepit Fea, recto sensu destituta est. — *satis*] V. Varr. Lectt. Sane in multis illis exemplis Horatianis a Bentleio allatis semper reperitur *satis est*, nunquam *satis* dumtaxat.

51—57. *Massica*] ex Campania, tertii ordinis vinum teste Plinio 14, 8, 3. — *crassi*] «spissi et propterea bibenti minus grati. — *tenuabitur*] Plin. 14, 27: *Campaniae vina nobilissima exposita sub dio in cadis verberari sole, luna, imbre, ventis aptissimum videtur.* Athen. 1. p. 33. A. — *odor nervis inimicus*] «vis illa vini aromatica *(bouquet)*, quae nimis cito potorem ebrium reddit.» Hoc igitur modo Massica extenuanda sunt, neutiquam ut, cum ex doliis in cados diffunduntur, per saccum lineum colentur; quae fuit etiam Lucilii opinio apud Cic. de Finn. 2, 8: *vinum - - hir* (vola manus) *siphove cui nil Dempsit, vis aut sacculus abstulerit.* — *Surrentina*] Surrentum, oppidum Campaniae in sinu Puteolano; haec leviora erant nec facile ante annum XV. probabantur; Plin. 14, 8, 3: *Ad tertiam palmam venere - - Surrentina - - convalescentibus maxime probata propter tenuitatem salubritatemque.* — *faece Falerna*] ut eius saporem combibat. Colum. 12, 30: *Si qua vina erunt duriora aut mi-*

Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet faece Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ovo,
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho; perna magis ac magis hillis
Flagitat immorsus refici; quin omnia malit,

I. v. 57. *Quatinus* b. Ibid. *petit* superscr. *a* S. v. 60. *et magis* b. (non Sc.)

II. v. 57. *Quatinus* LCT. v. 61. *in morsus* LCT.

III. v. 61. *in morsus:* (probat tamen *inmorsus.*) Ibid. *mavolt* e C2dd.

IV. v. 61. *inmorsis* Bentl. susp. *immersis* Iahn. *immersus* Bothe.

nus bona, - - sumito faecem vini boni et panes facito et in sole arefacito et coquito in igne, postea terito et pondo quadrantem amphoris singulis infricato et oblinito. — *limum*] «Ubi faex illa melius reddiderit vinum Surrentinum, hoc ovo columbino rursus defaecato, quoniam vitellus materias alienas secum ad dolii fundum devolvit.»

58—62. *squillis*] *Squillae* animalia marina sunt, quas Graeci χαρίδας nominant aut χαμμάρους. Comm. Cr. *Squillenkrebs.* — *cochlea*] Dioscor. 2, 11: χοχλίας χερσαῖος εὐστόμαχος - - ἄριστος δὲ ὅ τε ἐν Σαρδῶνι καὶ Λιβύῃ. Etiam Celsus 2, 20 et 24: *cochleas boni succi et stomacho aptas* dicit. — *lactuca*] Rursus contra Romanorum consuetudinem pugnat, qua lactuca cum aceto coenas claudebant, ut vini vim frangerent. Virg. Moret. 76: *Grataque nobilium requies lactuca ciborum.* Martial. 13, 14: *Claudere quae coenas lactuca solebat avorum, Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes?* — *innatat*] «supernatat, non subsidet (Sat. 2, 2, 73: *esca, quae simplex olim tibi* *sederit:*) *stomacho acri*, aestuanti,» ut Seneca Ep. 95: *nivem rodunt, solatium stomachi aestuantis.* Plin. 23, 22: *Dulce vinum minus inebriat, sed stomacho innatat; austerum facilius concoquitur.* — *hillis*] *hilla* deminutive dicta ab *hira*, quod est intestinum ieiunum, (*Leerdarm*) farciminis genus (*Knackwurst* Voss.) — *immorsus*] «vellicatus, excitatus.» Loquitur de iis gulae irritamentis, quae *pervellunt stomachum:* Sat. 2, 8, 9. Lectio *in morsus* («ut dentibus denuo operas imperet:» Gesn.) vel propterea inepta est, quod Catii potor, non ut Nero Iuvenalis 4, 137: nocte iam media *aliam famem, cum pulmo Falerno arderet*, quaerit, sed ad vina refici volt. Nec quidquam tribuerim coni. *inmorsis*, *immersis*, *immersus.* — *malit*] βούλοιτ' ἄν. Pro-

Quaecunque immundis fervent allata popinis.
Est operae pretium duplicis pernoscere iuris
Naturam. Simplex e dulci constat olivo,
Quod pingui miscere mero muriaque decebit,
Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis

I. v. 66. *orca* superscr. *a* *(arca)* b.
II. v. 66. *putruit* LT.
III. v. 65. *At pingui* e Cod. Bosii.

pter v. *flagitat* pauci scripserunt *mavolt*. *Malit* autem quam lactucam aliaque refrigerantia. — *immundis*] ut erant Romae haec infimae plebeculae receptacula. Epp. 1, 14, 21: *uncta popina*. Mart. 7, 60: *nigra popina*. — *fervent*] «Tunc (quod alias vix faceret immundam praeparationem nauseans,) appetit conviva vile aliquod ferculum, sed bene piperatum salsumque et fumans, qualia plebeii sibi ex popinis afferri iubent.» Sic prorsus faciebat Vitellius Suet. Vit. 13: *ne - in itinere quidem ullo temperavit, quin - - manderet circa viarum popinas fumantia opsonia*. Simile est etiam Sat. 2, 7, 102: *si ducor libo fumante*. Aliter explicat Mitscherlich: «*Fervent* cibi, qui saporis acris sunt, gustu mordent; ita *radix costi fervens gustu* dicitur Plinio 12, 12. eidemque 12, 25: *balsami semen mordens fervensque in ore*; ut intelligatur laser, siser, laserpitium. Verum dubito, num haec v. *fervere* significatio iam Horatii temporibus in usu fuerit.

63 — 66. *duplicis iuris*] «duorum iurium, simplicis et compositi.» Sic Bentleius; contra Heind., ut videtur, minus apposite ad consuetudinem Latinam, v. *duplex* exponit «compositum illud, de quo loquitur vv. 67 — 69.» Cfr. Montaigne Essais L. 1, 51: *Ie viens d'entretenir un Italien, qui a servy le feu cardinal Caraffe de maistre d'hostel iusques à sa mort. Ie luy faisois conter de sa charge: il m'a faict un discours de cette science de gueule, avecques une gravité et contenance magistrale, comme s'il m'eust parlé de quelque grand poinct de théologie: il m'a déchifré - - la police de ses saulses; premièrement en général, et puis particularisant les qualitez des ingrédients et de leurs effects*, etc. — *pingui*] *klebricht*; opponitur tenui, estque idem, quod Celso 1, 6: *plenius*. — *muria*] «liquamen praecipue thynnorum, ut garum, scombrorum.» *Lake*. — *non alia*] Optima habebatur, quae ex thynnis ad Byzantium captis praeparabatur. Athen. 3, 84: *Θύννων ὡραίων Βυζάντιον ἔπλετο μήτηρ*. Ibid. 88: *Βυζάντιόν τε τέμαχος ἐπιβακχευσάτω*. — *putuit*] «cuius gravi odore imbuta est orca Byzantia, ὕρχη, vas fictile, salsamentis servandis aptum.» Athen. 3, 88: *Τάριχος - - βυζαντίας δὲ θυννίδος Ὡσμαῖσι χαίρει*.

Corycioque croco sparsum stetit, insuper addes
Pressa Venafranae quod baca remisit olivae.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo;
Nam facie praestant. Venucula convenit ollis,
Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego faecem primus et allec,

I. (v. 69. Scriptura *baca* est in S. *baccha* b. *bacca* c.) (v. 70. Scriptura *suco* est in bSc.) v. 71. *venicula* superscr. *u* b. *vernucula* c. (v. 73. Praebent *allec*, non *halec* bSc.)

II. v. 71. *vennucula* LC. v. 73. *halec* F.

Pers. 3, 76: *Maenaque quod prima nondum defecerit orca.*

66—69. *Hoc ubi*] Simplex igitur ius non constabat ex oleo solo, ut nonnullorum interpretum est opinio, etsi oleum per se sapore prope caret; sed ex oleo, vino, muria: compositum autem ex hoc, quod *simplex* vocat, decocto cum herbis odoriferis (rore marino, thymo, croco); deinde, ubi steterat, rursus admiscebatur oleum Venafranum frigidum, optimum illud ex Campania. Od. 2, 6, 15. — *Corycio*] Plin. 21, 17: *Prima nobilitas Cilicio* (croco) *et ibi in Coryco monte.* — *stetit*] «per aliquantum temporis desiit fervere atque intepuit;» non, quemadmodum alii explicant: 1) «coagulatum est;» 2) «stetit in mensa, ut liguriatur.»

70—75. *Picenis*] Iam ad secundas mensas transit. *Tiburtina pomaria* nota iam ex Od. 1, 7, 14. — *Venucula*] Varie scribitur: v. Heind. Plin. 14, 2, 34: *Veniculam* (uvam) *ollis* (vasis, in quibus condebantur) *aptissimam Campani malunt sirculam vocare, alii staculam.* — *fumo duraveris*] «servaveris." Comm. Cr. Plin. 14, 3: *Aliis* (uvis) *gratiam, qui et vinis, fumus affert fabrilis.* — *Hanc ego*] «Uvam Albanam passam comedere institui cum malis recentibus, quo utriusque sapor prorsus diversus, iam permixtus, palatum titillaret.» — *faecem*] Est *faecula Coa* (Sat. 2, 8, 9.) gebrannter Weinstein. — *allec*] Caviar. Plin. 31, 8, 44: *Vitium gari est alex, imperfecta nec colata faex. Transiit in luxuriam; pervenit ad ostreas, echinos - - mullorum iecinora, innumerisque generibus ad saporem gulae coepit sal tabescere.* Videtur non tam dicere, se primum faecem et allec separatim singulis in catillis apposuisse convivis, quam se allec faecula condire docuisse, propter rationem iam indicatam, ut diversissima quaeque coniuncta gulam magis irritarent. Nam et faecem et allec Romae iam ante Catium nota fuisse consentaneum est, nec quidquam inest in Horatii verbis, quod nos cum Koehlero Τάριχος p. 462. cogat intelligere de allece non volgari, sed composito illo et artificiali, de quo Seneca Ep. 95: *illud Sociorum garum, pretiosam malorum piscium saniem, non credis urere salsa tabe praecordia?* —

Primus et invenior piper album cum sale nigro
Incretum puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium dare milia terna macello
Angustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurit;
Sive gravis veteri craterae limus adhaesit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
Consistit sumptus? neglectis, flagitium ingens.
Ten lapides varios lutulenta radere palma,

I. v. 74. *inveni* bS. *invenier* (sic) c. v. 79. *furta*] bS. Item c., sed superscr. *rus*, et prorsus sic Cod. Franeq. *frusta* M.

II. v. 78. *movent* LCT. v. 79. *frusta* F. v. 80. *creterrae* C. ex Cod. Bland.

Primus] Cfr. v. 46. et Hegesippi illud apud Athen. 7. p. 291. b.: *τὸ πέρας τῆς μαγειρικῆς, Σύρε, Εὑρημένον εἰδέναι νόμιζε μόνον ἐμέ.* — *piper album*] Plin. 12, 7, 14. *candidum* vocat, *lenius nigro.* — *sale nigro*] Opponitur Tigellii *sali puro.* (Sat. 1, 3, 14.) Plin. 31, 7, 40: *Quicunque ligno confit sal, niger est.* Videtur *salsissimus* (Plin. l. l. §. 41.) fuisse. — *Incretum*] «per incerniculum s. cribrum permixtum,» ut mirus inde nasceretur color quasi cinereus, in aliis mensis nunquam visus. — *puris*] «ideoque elegantiam grato sapori addentibus.» — *circumposuisse*] «circum mensam rotundam convivis apposuisse, vel singulis, vel binis,» ut certe est apud Lucian. Conv. 38: *προὔκειτο δὲ οὐχ ἓν ἑκάστῳ πινάκιον, ἀλλ᾽ Ἀριστοδήμῳ μὲν καὶ Εὐκρίτῳ ἐπὶ μιᾶς τραπέζης κοινόν.*

76—80. *milia terna*] «in singula convivia impendere tria milia nummum, 611 Franc. Gall., 407 Fr. Helv. — *macello*] in foro piscario. — *vagos*] «in catino quoque ut in mari libere natare cupientes.» *movet*] absolute et impersonaliter. *Mächtig empört es den Magen.* Voss. — *unctis*] «quas ungit, dum furtim ius aliquod deglutit.» Arrian. Epictet. 2, 4. p. 185: *ἐὰν μὴ δύνῃ τοῦ κρέως ἀποσπάσαι, λίπαινε τοὺς δακτύλους καὶ περίλειχε.* Qui non intelligebant, scripserunt *frusta*, sed *frustum ligurire* pro: *liquidum qualecunque* vehementer dubito, num Latine dicatur. — *gravis*] «nauseam faciens.» — *veteri craterae*] «etiam propter formam obsoletam parum elegantis atque diutino usu attritae.»

81. 82. *mappis*] *Quehlen*, voc. Punicum. Quinctil. 1, 5, 57. T. Faber volebat *mattis*, storeis scirpeis. «Praeterea *scopis* et *scobe* purgamenta coenae a pavimento everrenda sunt;» cfr. ad v. 37.

Et Tyrias dare circum inluta toralia vestes,
Oblitum, quanto curam sumptumque minorem
Haec habeant, tanto reprehendi iustius illis,
Quae nisi divitibus nequeant contingere mensis?
Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocunque, memento.
Nam quamvis memori referas mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantumdem iuveris. Adde

I. v. 84. *inluta*] bS. Item c. superscr. *o*. *illota* M. v. 86. *reprendi* S. (non bc.) v. 87. *nequeunt* Sc. (non b.) (v. 90. Habent *memori referas* bSc.)

II. v. 84. *illota* LCTF. v. 86. *reprendi* LCT. v. 87. *nequeunt* T. v. 90. *referas memori* LCT.

III. v. 84. *inlota*

Plin. 36, 25, 60: *Sosus Pergami stravit quem vocant ἀσάρωτον οἶκον, quoniam purgamenta coenae in pavimento quaeque everri solent veluti relicta, fecerat parvis e testulis tinctisque in varios colores.* Seneca Controv. 25: *Inter purgamenta et iactus coenantium et sparsam in convivio scobem humanus sanguis everritur.* — *flagitium*] «Maximum dedecus haec in rebus vilissimis negligentia tibi afferet.»

83—87. *lapides varios*] «pavimentum λιθόστρωτον, tessellatum, vermiculatum, sectile.» Petron. 120: *dum varius lapis invenit usum.* — *palma*] «scopis e palmarum foliis confectis.» Schol. Martial. 14, 82: *In pretio scopas testatur palma fuisse, Otia sed scopis nunc analecta (ἀναλέκτης) dabit.* — *inluta*] Sic, (non *illota*) Codd. mei, ut edunt Sat. 2, 8, 52. et Plaut. Men. 1, 2, 57. est: *odore inlutibili.* — *toralia*] Construe: *dare inluta toralia circum Tyrias vestes*, *Polstergedeck um tyrischen Purpur.* Longae perpetuaeque mappae sunt *toralia* Isidoro Or. 19, 26. *Tyriae vestes* autem purpura, qua cervicalia torique tomentis farti erant cooperti. Cfr. Sat. 2, 4, 102. Epp. 1, 5, 21: *ne turpe toral, ne sordida mappa Corruget nares.* — *tanto reprehendi*] «Sensus est, iustius reprehenderis, si non habueris domi omnia munda, quae minoris constant, quam si defuerint tibi pretiosi pisces et optima vina, quae non solent habere nisi mensae divitum.» Comm. Cr.

89. *memori referas mihi pectore*] Hic vv. ordo minus ambiguus quam: *referas memori mihi pectore.* — *interpres*] quasi ὑποφήτης Sapientis illius ignoti (v. 10.) — *tantundem*] «quam ipse praeceptor tuus.» — *habitumque*] «pronuntiationem et gestum.» Acr. Immo, «omnis praeter voltum forma exterior at-

Voltum habitumque hominis, quem tu vidisse beatus
Non magni pendis, quia contigit; at mihi cura
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos
Atque haurire queam vitae praecepta beatae.

I. v. 94. *fontis* c.

que cultus.» — *fontes*] Festiva est *παρῳδία* Lucretiani illius 1, 926: *iuvat integros accedere fontes Atque haurire.* Lucretii poëma, ut Goethe, imbiberat Horatius, et merito.

SATIRA V.

Hoc quoque, Tiresia, praeter narrata petenti
Responde, quibus amissas reparare queam res

V. In eo populo, apud quem ingentes opes per plura secula coacervatae, neque eae per mercaturam aut opificiorum et artium industria laboriose conquisitae, sed ex toto terrarum orbe bellorum rapinis coactae et summam avaritiam et, Livio teste, *desiderium per luxum atque libidinem pereundi perdendique omnia* peperissent; in eo igitur populo ea ars rem augendi, quae in hac Satira describitur, plurimis utique innoxia atque adeo honesta videri debuit. Per bellorum enim civilium turbas magna civium pars omnem prope honestatis et decoris sensum amiserat; atque cum satis exemplorum Horatius aliique scriptores nobis praebeant, Romanos eius aetatis, ut divitias conquirerent, nullum legibus vetitum facinus neque periurii nec parricidii, ut de immani fenore sileamus, detrectasse, quanto minus hoc artificium reformidaverint, quod neque leges vetarent, et quod tam in proclivi esset, quoniam in his perditis moribus caelibes et orbi avari in dies augerentur, atque consuetudo Romanis frequentata, maiores amicos ac potentiores cives omni genere officiorum prosequendi, eo faciliorem aditum ad eiusmodi homines praeberet? Ita tandem factum est, ut fortasse in nullo alio populo magis quam apud Romanos hoc testamentorum captandorum studium ab heredipetis tamquam singularis quaedam ars et proprius quaestus exerceretur. Cfr. Hor. Epp. 1, 1, 77. Cicero Parad. 5, 2. Seneca de Benef. 6, 38. Epist. 68. Plin. H. N. 14. Prooem. Iuvenal. Sat. 12. Petron. Sat. 124. et crebro apud Lucianum, ut Dial. Mort. 6. Contra hos igitur, qui vocabantur, captatores haec Satira conscripta est, omnes dolos, artificia, insidias describens, quibus homines isti uti solebant. Zell ex Heindorf. Ex festiva autem *παρῳδίᾳ* Homerica, in quo genere apud Graecos excellebant *Σίλλοι* Timonis Phliasii, Ulixes pergit interrogare de vicissitudinibus futurae suae vitae, in primis de certissimo opes amissas recuperandi modo, vatis Thebani umbram, continuans quasi vv. Odyss. λ., 137. Lepidissime sane per totam Satiram heroicam Ulixis personam resque ab eo ad Troiam gestas corruptis Romanorum moribus continuo ita immiscet, ut mira quaedam novae vitae, si dicere licet, satiricae et *φανταστικῆς* species inde oriatur. — Scripta autem videtur Kirchnero a. u. c. 725.; alii propter vv. 62. seqq. sine causa referunt ad a. u. c. 734. vel sequentem.

1—5. *narrata*] «a te mihi dicta.» Acr. — *amissas*] «naufragio et per procos.» Comm. Cr.

Artibus atque modis. Quid rides? Iamne doloso
Non satis est Ithacam revehi patriosque penates
Adspicere? O nulli quidquam mentite, vides, ut
Nudus inopsque domum redeam, te vate, neque illic
Aut apotheca procis intacta est aut pecus: atqui
Et genus et virtus nisi cum re vilior alga est.
Quando pauperiem missis ambagibus horres,
Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus
Sive aliud privum dabitur tibi, devolet illuc,

III. Sat. V. v. 5. *dolose* e Cod. Petr. et N. Heinsii coni.

IV. Sat. V. v. 11. *primum* Codd. aliq. non improb. Gesnero.

Odyss. λ, 113. — *Quid rides*] Incredibile est haec vv. a nonnullis Tiresiae tributa esse. Manifestò sunt Ulixis ad vatem de miro herois postulato ridentem. Similiter Lucianus Necyom. 21: *τῷ Τειρεσίᾳ προσελθὼν ἱκέτευον αὐτὸν εἰπεῖν πρός με, Ποῖόν τινα ἡγεῖται τὸν ἄριστον βίον. Ὁ δὲ γελάσας (ἔστι δὲ τυφλόν τι γερόντιον καὶ ὠχρὸν καὶ λεπτόφωνον) Ὦ τέκνον, φησί, κτλ.* — *doloso*] «homini tam cato atque ingenioso.» (*Schlaukopf*); urbanius sane, quam si dixisset *tibi doloso* vel etiam *dolose*, ut ex C1d. dedit Bentl. repperitque Fea in Vr. F. a sec. m. — *nulli - mentite*] Soph. Antig. v. 192. Chorus de Tiresia: *ἐπιστάμεσθα δὲ - - Μὴ πώποτ' αὐτὸν ψεῦδος ἐς πόλιν λακεῖν.*

7—11. *apotheca*] unde *bottega*, *boutique*, *Bude*, cella vinaria in superiore aedium parte, supra fumarium. Colum. 1, 6, 20: *vina celerius vetustescunt, quae fumi quodam tenore praecocem maturitatem trahunt.* — *vilior alga est*] Proverbium. Cfr. Od. 3, 17, 9: *inutili - alga.* Virg. Ecl. 7, 42: *proiecta vilior alga.* — *Quando*] «Quoniam sine longa verborum circuitione, simpliciter et aperte, nullo falso pudore absterritus, paupertatem reformidare te fateris.» Alii, minus recte, ut videtur: 1) «Quoniam (missis ambagibus hoc dictum sit) pauperiem horres;» ut parenthesis ad universam referatur propositionem; 2) rursus alii referunt ad v. *accipe*, «missis ambiguis verbis, qualia solent esse vaticiniorum, tibi dicam.» — *privum*] «proprium,» hinc *privilegium.* Gell. 10, 20: *Veteres priva dixerunt, quae nos singula dicimus. Quo verbo Lucilius in primo Satirarum usus est: abdomina thynni Advenientibus priva dabo cephalaeaque carne.* «Si quid ab amico tibi donatur ea quasi condicione eoque consilio, ut tu solus eo fruare, non alius aliquis, nihilominus tu donato diviti.» Alii minus apte iungunt: *aliud privum*, id est, ut aiunt, «eximium.» — *devolet*] «cito deferatur;» metaphora sumpta a *turdo.*

Res ubi magna nitet, domino sene; dulcia poma
Et quoscunque feret cultus tibi fundus honores
Ante Larem gustet venerabilior Lare dives;
Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus, ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
Utne tegam spurco Damae latus? Haud ita Troiae
Me gessi certans semper melioribus. Ergo
Pauper eris. Fortem hoc animum tolerare iubebo;

I. Sat. V. v. 16. *non* superscr. *ne* S. v. 20. *videbo* b.

IV. v. 15. *sine mente* Wakefield.

13 — 19. *honores*] ut Od. 1, 17, 16: *ruris honores*, «fructus laetos.» — *Ante Larem*] «Consuetudo fuit, ut rerum primitiae dis Laribus ponerentur.» PORPH. Tibull. 1, 1, 13: *Et quodcunque mihi pomum novus educat annus, Libatum agricolae ponitur ante deo.* — *sine gente*] Cic. Top. 6: *Gentiles sunt, qui inter se eodem nomine sunt* (Titius, Sempronius, Cornelius); *qui ab ingenuis oriundi sunt: quorum maiorem nemo servitutem servivit; qui capite non sunt deminuti.* «Libertinus; nam sine gente libertini.» COMM. CR. — *fugitivus*] «olim, cum servitutem serviret.» — *comes exterior*] «sinisterior, in sinistra parte positus.» ACR. Iuven. 3, 131: *Divitis hic servi claudit latus ingenuorum Filius:* ubi Schol.: «in sinistra ambulat.» Suet. Claud. 24: *Plautio ovationem decrevit* (Claudius) *ingressoque urbem obviam progressus et in Capitolium eunti et inde rursus revertenti latus texit.* Eutrop. 7, 8: *Tam civilis circa quosdam amicos exstitit, ut etiam Plautium triumphantem ipse sequeretur et conscendenti Capitolium laevus incederet. Tegere latus* dicebant, quia laevum latus infirmius et aggressioni magis expositum est. Hinc *ἀντίστροφον* est: «*primo statim die*, (Traiane,) *latus tuum credebas omnibus.*» Plin. Paneg. 23. — *Utne tegam*] in prosa or. «egone ut tegam?» Terent. Andr. 1, 5, 28: *Eine ego ut advorser?* Scite heros non sine aliqua retractatione Tiresiae exhortationibus aurem praebet. — *Damae*] (*Δημόδωρος*, *Δημᾶς·*) «homini alicui vili ac perdito, qualem tu descripsisti.» Non videtur persona certa quae tunc in vivis fuerit, sed nomen commune hominis servilis loci atque indolis, ut mox v. 101. et apud Persium 5, 79. «*eine verworfene Sclavenseele.*» — *certans*] «aemulatus semper Achillem et Aiacem.»

20 — 26. *hoc*] «paupertatis incommodum.» — *tolerare*] *παρῳδία* Homerica, Odyss. υ, 18: *Τέτλαθι δή κραδίη· καὶ κύντερον ἄλλο ποτ' ἔτλης·* quo quasi proverbio in scholis utebantur. Ma-

Et quondam maiora tuli. Tu protinus, unde
Divitias aerisque ruam, dic augur, acervos.
Dixi equidem et dico: captes astutus ubique
Testamenta senum, neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem praeroso fugerit hamo,
Aut spem deponas aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine gnatis, improbus, ultro
Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto

I. v. 22. *eruam* c. v. 24. *ne* superscr. *u* b. v. 26. *artem illius omittas* b. v. 28. *natis* b. (non Sc.)

III. v. 21. *protenus*

IV. v. 22. *struam* Schrader. v. 26. *arcem* C3dd. Torrentii.

xim. Tyr. 5, 7: Ἀνάγκη τὸν ἀνθρωπίνοις συμπτώμασι περιβαλλόμενον πολλάκις βοᾷν· Τέτλαθι κτλ. — *ruam*] «propere mihi parem.» Virg. Aen. 11, 211: *et confusa ruebant* (celeriter colligebant) *Ossa focis*. Codd. aliq. *eruam* gloss. est; *struam* autem illud Schraderi Ulixis impatientiae haud convenit. — *praeroso - hamo*] Plin. Paneg. 43: *Caesarum munera illitos cibis hamos, opertos praeda laqueos aemulabantur.* Martial. 6, 63, 4: *Munera magna quidem misit, sed misit in hamo.* Lucian. D. M. 6, 4. heredipeta de sene: τοσοῦτόν μοι δέλεαρ καταπιών, ἐφεστήκει θαπτομένῳ πρώην ἐπιγελῶν. — *artem*] Sic idem ibid. 3. (vos, captatores,) καινήν τινα ταύτην τέχνην ἐπινενοήκατε. Seneca de Benef. 6, 38: *Arruntium et Haterium, qui captandorum testamentorum artem professi sunt.* Etsi recte dicitur *arcem omittere* pro relinquere, tamen hic prope ridiculus est error Codd. aliq.

27 — 37. *si res certabitur*] Cfr. Sat. 2, 1, 49. Liv. 25, 3: *multae certandae dies.* — *olim*] aliquando, certo tempore. — *Vivet - - improbus*] Refertur praesertim ad litium iniustarum calumniarumque studium. Alii iungunt v. *improbus* cum v. *vocet*, verum sic nimis cumularentur vv. *improbus, ultro, audax.* — *puta*] adverb., ultima brevi. Cfr. Colum. 5, 2, 3: *Sin cuneatus ager fuerit, ut, puta, longus pedes centum* cet., ubi paullo ante est *exempli causa.* In prosa orat. primum repperi apud Celsum Prooem. Lib. 1. cet. — *praenomine*] Praenomen civi libero proprium et inter cognatos familiaresque usitatum. Cfr. Sat. 2, 6, 37. Cic. ad Fam. 1. 9. Pers. 5, 79. — *molles*] «quae blanditiis permulceri amant et, si non permulcentur, offenduntur.» Plin. Paneg. 68: *Scires mollissimis istis auribus parci.* — *Ius anceps*] «plerumque controversum.» — *Eripiet*] Terent. Phorm. 7. (al. 8,) 96: *Vel oculum*

Defensor; fama civem causaque priorem
Sperne, domi si gnatus erit fecundave coniux.
Quinte, puta, aut Publi, (gaudent praenomine molles
Auriculae) tibi me virtus tua fecit amicum:
Ius anceps novi, causas defendere possum;
Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te
Contemptum cassa nuce pauperet; haec mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis iocus. Ire domum atque
Pelliculam curare iube; fi cognitor ipse;

I. v. 36. *quassa* bc. Item S., sed superscr. *cassa*. v. 38. *sis* S. Item b. ex correct. (Habet *fi* c.)

II. Sat. V. v. 36. *quassa* F. v. 38. *si cognitor ipse* L.

III. v. 38. *cognitor : ipse Persta*

exsculpe; est ubi vos ulciscar probe. — *cassa nuce*] «re vel vilissima.» Sic Itali usurpant *fico*. Ita autem vocabant *nuces inanes, sine medulla ventosas*, ut ait Petron. 137. Feae *quassa nuce* repugnat consuetudini Latinae. — *pauperet*] «spoliet, privet.» Verbum est Plautinum et, ut puto, ICtorum, ut in illo XII. Tab.: *si quadrupes pauperiem fecerit.* — *iocus*] «aliis ludibrio.» Catull. 42, 3: *Iocum me putat esse moecha turpis.* Petron. 57: *Nunc spero me sic vivere, ut nemini iocus sim.*

38. *Pelliculam curare*] «corporis sui habere curam.» Acr. — *fi cognitor ipse; Persta*] Sic interpungendum: «nemini alii, ut hoc officio erga Publium fungatur, concedito.» Minus recte Bentl. in Ed. et Heindorf dispescunt vv.: *fi cognitor; ipse Persta;* correxit tamen errorem Bentl. in Curis novissimis. Imperat. Plautinum *fi* autem meus Cod. c. cum compluribus Feae, item consuetudo, ex qua dicebant *cognitorem fieri* (Cic. pro Roscio Com. 18. in Verr. 2, 43. Liv. 39, 5.) satis tutatur adversus corruptelas *si, sis*. *Cognitor est, qui defendit alterum in iudicio, si praesentis causam novit, et sic tuetur ut suam.* Pseudascon. in Cic. Divin. §. 11. *Cognitor est qui litem alterius suscipit coram eo, cui datus est.* Festus. Postquam autem in locum domini litis substitutus erat cognitor, ille in iudicio non iam comparere necesse habebat. Cfr. Gaium 4, 97: *Ac ne si per cognitorem quidem agatur, ulla satisdatio vel ab ipso vel a domino desideratur. Cum certis et quasi sollemnibus verbis in locum domini substituatur cognitor, merito domini loco habetur. — Procurator vero si agat, satisdare iubetur, ratam rem dominum habiturum; periculum enim est, ne iterum dominus de eadem re experiatur; quod periculum non intervenit, si per cognitorem actum fuit, quia de qua re quisque per cognitorem*

Persta atque obdura, seu rubra canicula findet
Infantes statuas, seu pingui tentus omaso
Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.
Nonne vides (aliquis cubito stantem prope tangens
Inquiet) ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?

I. v. 39. *fundet* b. v. 40. *Infantis* c.

egerit, de ea non magis amplius actionem habet, quam si ipse egisset. — *ROGATOR. IDEM. COGNITOr. MAG. QVINQennalis* est in Marinii *Iscriz. Alb.* p. 24. alia significatione.

39—41. *Persta atque obdura*] Ipsa soni asperitate summam pertinaciam exprimit; contra quam Ovid. Trist. 5, 11, 7: *Perfer et obdura; multo graviora tulisti.* — *seu rubra*] Salsissime hic irridet triplici, ut mihi saltem videtur, παρῳδίᾳ M. Furium Bibaculum, quem *turgidum Alpinum* appellat Sat. 1, 10, 36. Cfr. Weichert Poëtt. Lat. p. 331 sqq. Is igitur, ut ait Comm. Cruq., (cfr. Quinctil. 8, 6, 17.) Pragmatiam (narrationem) belli Gallici (a Iulio Caesare gesti) hoc versu exorsus erat: *Iuppiter hibernas cana nive conspuit Alpes,* eadem κακοζηλίᾳ usus, qua Hegesias apud Dionys. Halic. de Compos. p. 29. Goell.: Οὐ γὰρ μικρὰν εἰς Θηβαίων ὕδωρ ἔπτυσεν ὁ Διόνυσος κτλ. Iam Iovi festive irrisor substituit Furium ipsum; tota reprehensio autem cadit in unam illam *duram et a longinqua similitudine ductam*, ut ait Quinctil. l. l., immo putidam metaphoram *conspuit; nam canas pruinas* ipse dixit Od. 1, 4, 4. et *hibernas Alpes* Tacit. Hist. 1, 70. De hoc igitur constat: iam vel ipsae particulae *seu* - *seu* satis demonstrant Furii fuisse etiam illa aeque inepta *rubra Canicula findit Infantes statuas.* Praeterea perquam inconcinne Horatii ipsius imagini (ut plerique arbitrantur) *rubra* cet. opponeretur παρῳδία Furiana: *Furius conspuet Alpes.* Ridet igitur duo illa mira ἐπίθετα *rubra* pro *fervens, ignea, flagrans* (Od. 3, 13, 9.) (longe rectius ipse de Iovis fulgure Od. 1, 2, 2: *rubente Dextera.*) et statuas *infantes* dictas, quo, nisi magnopere fallor, Furius exprimere voluerat omnium statuarum ποιότητα et, cum in proverbio esset *statua taciturnior* (Epp. 2, 2, 83.) vel ut est apud Philonem Quis rer. div. her. p. 7. Pf.: ἐν ἀψύχοις ἀνδριάσιν, οἷς ὦτα μέν ἐστιν, ἀκοαὶ δὲ οὐκ ἔνεισι, mirifice se loqui opinatus erat, ubi *infantes*, ἀγλώττους, mutas illas denominasset. Alii quidem explicant «recens factas, ex viridi ligno:» verum prior ratio propter ipsam κακοζηλίαν magis convenit pravo Furii ingenio. Iam vero, utrum Furius in aestatis descriptione usus sit tota illa imagine *rubra Canicula findit Infantes statuas,* an separatim alicubi *rubra Canicula,* alibi *Infantes statuas* dixerit, maliliose vero duo membra v. *findit* coniunxerit Horatius, ignoramus; illud tamen magis consentaneum est. Cumulus autem accedet parodiae, ubi statuerimus etiam tertium illud *pingui tentus omaso* (*voll von feisten Kaldaunen*

Plures adnabunt thunni et cetaria crescent.
Si cui praeterea validus male filius in re
Praeclara sublatus aletur, ne manifestum
Caelibis obsequium nudet te, leniter in spem
Adrepe officiosus, ut et scribare secundus

IV. v. 48. *uti scribare* Heindorfii susp.

Voss.) Furii fuisse, ut, puta, cum de Ariovisto aliove hostium duce ageret, eumque, quo gratificaretur Caesari, propter voracitatem barbaro dignam deprimeret. Sic enim solent inepti laudatores, ut scriptor ille historicus apud Lucian. de conscrib. hist. 14: *Ἀχιλλεῖ μὲν τὸν ἡμέτερον ἄρχοντα εἴκαζε, Θερσίτῃ δὲ τὸν τῶν Περσῶν βασιλέα, οὐκ εἰδὼς, ὅτι ὁ Ἀχιλλεὺς ἀμείνων ἦν αὐτῷ, εἰ Ἕκτορα μᾶλλον ἢ Θερσίτην καθῄρει. Κακοζηλία* autem cum insit in toto membro, augetur *ἐπιθέτῳ* prope otioso *pingui*, pro quo *vili* dicturum fuisse Horatium suspicor (cfr. Epp. 1, 15, 35: *patinas coenabat omasi, Vilis et agninae*:); verum propter hunc ipsum ineptiarum cumulum melius inservit Furio propter edacitatem quoque irridendo; is enim *Bibaculus et erat et vocabatur* (Plin. H. N. Praefat.) quidni altero etiam vitio laborarit? Alii quidem Horatio hoc membrum tribuentes Acronem sequuntur ita interpretantem: «poëtam immanis ventris;» nullum tamen exemplum afferunt, quo probent *omasum* dictum esse vel dici potuisse pro *abdomine*. (Iuven. 4, 107: *Montani quoque venter adest abdomine tardus.*) Nostra contra explicatio congruit consuetudini. Plin. Paneg. 49: (Domitianus) *ante medium diem distentus solitaria coena.*

42—47. *cubito stantem prope*] Pers. 4, 34: *Est prope te ignotus, cubito qui tangat.* — *thunni*] catervatim natant. Oppian. Hal. 3, 631: *Πολλὴ δ' ἔκπαγλός τε παρίσταται ἰχθυβόλοισιν Ἄγρη, ὅτ' εἰαρινὸς θύννων στρατὸς ὁρμήσωνται.* His igitur comparat senes stultos, qui heredipetae veluti hamo capiuntur: qua imagine usus est etiam Lucian. Tim. 22: *αὐτοὺς* (captatores) *ὁ θύννος ἐκ μυχοῦ τῆς σαγήνης διέφυγεν, οὐκ ὀλίγον τὸ δέλεαρ καταπιών.* — *cetaria*] *κητεῖαι*, receptacula prope litus maris, ubi thunni vere (Oppian. l. l.: *εἰαρινοῦ μετὰ λύσσαν ὅτ' οἰστρήσωσι γάμοιο*) capti saliebantur, non: vivaria. Cfr. Böttiger Amalthea 2. p. 308. — *sublatus*] «Patres, si filios sibi natos alere vellent, eos humi iacentes in genua tollere et complecti solebant; si nollent, exponi iubebant. Virg. Aen. 9, 212: *Non ita me genitor - - Sublatum erudiit.*» Lamb. — *Caelibis*] Sic vocatur etiam, qui uxorem vel morte amisit vel divortium cum ea fecit. — *nudet*] «destituat, astutias tuas aperiens, tuque excludare.» — *in spem*] «heredandi.» Tac. Ann. 1, 8: *Augustus in spem secundam nepotes pronepotesque, tertio gradu primores civitatis scripserat.*

48—54. *Adrepe*] «sensim et caute in senis familiaritatem te insinua.» Cic. Verr. 2, 3, 68: *non*

**Heres et, si quis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias: perraro haec alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cunque legendum,
Abnuere et tabulas a te removere memento,
Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo
Cera velit versu; solus multisne coheres,
Veloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem,
Captatorque dabit risus Nasica Corano.**

I. v. 53. *limus* S. (non bc.) (v. 56. Habent *deludet* bSc.)
II. v. 56. *deludit* F. e Codd.

sensim atque moderate ad istius amicitiam adrepserat. — *ut et scribare*] Duplici *et* duplex optatum captatoris recte distinguitur, alterum, ut ante omnia secundus heres scribatur, alterum, ut puer moriatur. — *egerit Orco*] Od. 1, 24, 18: *Nigro compulerit Mercurius gregi.* Od. 1, 28, 10: *Orco demissum.* Mire Feae Cod. Va. A. *arroget Orco.* — *in vacuum*] «ut in possessionem vacuam herede succedas et ex asse heres fias.» Est ICtorum verbum; *vacans* et *vacua possessio* aliquoties reperitur apud Gaium, ut 2, 51. 4, 131. — *limis*] «obliquis oculis raptim legas.» Acr. Ter. Eun. 3, 5, 53: *ego limis specto Sic per flabellum clanculum.* — *prima - Cera*] V. *cera* ut homonymum v. *tabulae* coniungebatur in nuncupatione testamenti. Gaius 2, 104: *Testator tabulas testamenti tenens ita dicit: Haec ita, ut in his tabulis cerisque scripta sunt, ita do, ita lego, ita testor, itaque vos, Quirites, testimonium mihi perhibetote.* Hoc igitur dicit: «lege occulte, quid scriptum sit secundo versu inde ab initio testamenti;» nam primo versu cum nominatus esset testator, plerumque continuo ad heredis institutionem transibant. Apuleius Apologia 2: *Lege potius testamentum; hoc reperies, et quidem mox a principio: SICINNIUS PUDENS FILIUS MEUS HERES ESTO.* Cfr. Brisson. Form. 7, 14. Contrarium habet Suet. Caes. 83: *in ima cera C. Octavium - - in familiam nomenque adoptavit.* — *solus*] heres igitur ex asse.

55—58. *Plerumque*] «Persaepe accidit aliis quoque idem illud, quod nuper Nasicae, (cuius calamitas tunc videtur derisui fuisse civitati; ac fortasse eadem induxit Horatium ad describendos hac satira heredipetas.) — *recoctus*] *Recoquere* saepius usurpatur pro «in alios formare usus,» ut Flor. 3, 20: *e ferro ergastulorum recocto gladios ac tela fecerunt:* est igitur, ut nos dicimus *umgeschmolzen, umgeformt*, »mutata priore condicione factus quaesticuli causa scriba ex quinqueviro.» Alii explicant «vafrum, astutum,» provocantes ad Catulli 54, 5: *Fufficio*

Num furis? an prudens ludis me obscura canendo?
O Laërtiade, quidquid dicam, aut erit aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
Tempore quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Aenea, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano

I. v. 59. *erit annon* S. (v. 60. Ut nos, bSc.)

IV. v. 59. *dico* Codd. Torr. Ibid. et v. 60. *aut erit, aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo* Eichstadius s. Haberfeldtius, *aut erit, aut non Divinare etiam magnus mihi donat Apollo.* Bothe. (*Divinare etenim magnus donavit Apollo* Cod. Petr. prob. Bentleio.) v. 61. *tandem* Codd. aliq.

seni recocto et Phaedri 4, 1: *retorridum senem*, supplentes ad v. *scriba*, factus. Alii falso explicarunt: «ex scriba quinqueviratum adeptus, mox ex quinqueviro scriba iterum factus.»

59 — 60. *Num furis?*] ἐνθουσιάζεις, ut vates solent, Apollinis instinctu. — *aut erit aut non*] Salsissima dilogia utitur poëta; nam ex una parte simpliciter atque optima fide dicere videtur: «prout dixero fore aliquid, erit, non fore, non erit; divinare enim pariter ea quae evenient ut ea quae non evenient Apollo mihi concessit.» Ex altera vero parte eadem verba hoc quoque significant: «vaticinia mea, ut assolet, aut eventum habebunt aut eo carebunt; artem enim divinandi» (quae semper coniecturalis atque fallax est, ex Horatii certe sententia:) «mihi donavit Apollo.» Qui dilogiam haud agnoscunt, comparant Xenoph. Anab. 4, 4, 15: ἔπεμψαν - Δημοκράτην· οὗτος γὰρ ἐδόκει καὶ πρότερον πολλὰ ἤδη ἀληθεῦσαι τοιαῦτα, τὰ ὄντα τε ὡς ὄντα καὶ τὰ μὴ ὄντα ὡς οὐκ ὄντα. Coniectura illa: *aut non Divinare mihi magnus donavit Apollo* multis probata (Vossio, Heindorfio, Conzio in Seebode *Archiv* 2. p. 708., Mitscherlichio, Webero) tantum abest, ut a Codd. firmetur, ut omni probabilitate critica destituta sit. Vix autem patitur consuetudo Latina distinctionem a Reisigio propositam: *O Laërtiade, quidquid, dicam, aut erit aut non*, i. e. «dicam, quidquid aut erit aut non erit.»

61 — 63. *Quid tamen*] «De eo, quod dicis, equidem minime dubito, sed velim *tamen*, ut his omissis prius solvas mihi, si tibi per deos inferos licet, illud aenigma.» — *iuvenis*] Octavianus natus a. u. c. 691. a. u. c. 725. annum trigesimum quartum agebat. — *Parthis horrendus*] «quem reformidant Parthi;» quamquam nullam etiamtunc expeditionem contra eos susceperat. — *Demissum genus*] Tacit. Ann. 12, 58: *Nero Romanum Troia demissum et Iuliae stirpis auctorem Aeneam aliaque haud procul fabulis vetera facunde exsecutus.*

64 — 69. *procera*] Quemadmodum *forti*, sic haec quoque am-

Filia Nasicae, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet: tabulas socero dabit atque
Ut legat orabit; multum Nasica negatas
Accipiet tandem et tacitus leget, invenietque
Nil sibi legatum praeter plorare suisque.
Illud ad haec iubeo: mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius; laudes, lauderis ut absens.
Adiuvat hoc quoque, sed vincit longe, prius ipsum
Expugnare caput. Scribet mala carmina vecors:
Laudato. Scortator erit: cave te roget; ultro
Penelopam facilis potiori trade. Putasne?
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,

I. v. 72. *Accedis* superscr. *a* b. v. 73. *vincet* S. (non bc.)
II. v. 74. *scribit* F. e Codd. v. 76. *Penelopen* T.

bigua laus est, ut Catull. 86, 1: *Quintia - longa, Recta est.* — *metuentis*] «qui propter angustias domesticas nolebat restituere aes alienum, *solidum*, integram illam summam, quam a Corano mutuam sumpserat.» — *praeter plorare*] *χωρὶς τοῦ κλαίειν, οἰμώζειν.* «Nihil omnino cum iis legasset, eos exheredavit maloque affecit.» Similiter Polystratus captatores delusit apud Lucian. Dial. M. 9: *ἄλλας δὲ τὰς ἀληθεῖς διαθήκας ἔχων, ἐκείνας κατέλιπον, οἰμώζειν ἅπασι φράσας.* Noli cogitare de hac vel simili formula: *Nasicam cum suis plorare iubeo.* v. Iacobs Lectt. Ven. p. 402.

70—77. *mulier*] concubina. — *temperet*] «ad arbitrium suum regat.» Comm. Cr. — *laudes*] «praesentes, ut tibi benevoli fiant.» — *vincit*] Noli v. *prius* pro accusativo habere: «longe vincit priorem rationem;» sed est: «*κρατεῖ*, longe praestat, prae concubina et liberto senem ipsum tibi conciliare; tunc enim minus necesse erit ab illis quoque adiuvari.» — *caput*] quasi regni, divitem ipsum blanditiis atque obsequio. — *vecors*] «vecordia quadam ad carmina componenda actus.» — *cave*] ultima brevi, ut Epp. 1, 13, 19. — *potiori*] «tibimet ipsi praeferendo.» Od. 3, 9, 2. — *Perduci*] verbum proprium de iis, qui mulieres ad stupra atque adulteria corruptas ad moechos ducunt. Cic. Verr. 2, 1, 12: *lenonum, aleatorum, perductorum nulla mentio fiat.* — *frugi*] «brav.» Voss.

79—83. *Venit*] «Pudica adhuc est, fateor; nam proci, qui domum tuam venerunt, id quisque causatus se eam in matrimonium ducere velle, propter nimiam par-

Quam nequiere proci recto depellere cursu?
Venit enim, magnum donandi parca, iuventus,
Nec tantum veneris, quantum studiosa culinae.
Sic tibi Penelope frugi est, quae si semel uno
De sene gustarit tecum partita lucellum,
Ut canis a corio nunquam absterrebitur uncto.
Me sene, quod dicam, factum est: anus improba Thebis
Ex testamento sic est elata: cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit heres;
Scilicet elabi si posset mortua; credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito,

I. (v. 87. Habent *si* bSc.) v. 88. *institerat* superscr. *ex* (stiterat).
II. v. 81. *Penelopa* F.
III. v. 79. *Venit enim (indignum) donandi* coni. v. 81. *Penelopa*
IV. v. 79. *Venit enim magno* Simeon Bosius. Cuningh. v. 83. *exterrebitur* Codd. Torr.

cimoniam minime propensi sunt ad eam magnis donis corrumpendam cet.» — *magnum donandi*] Mundum muliebrem ei sane obtulerant (Odyss. σ, 290.), «munuscula tamen,» inquit Tiresias, «haud sufficientia ad conciliandam sibi tuam uxorem.» Locus facillimus cur varie sollicitatus sit, vix intelligimus. Sim. Bosii coni. significaret: «Magno venalis est.» — *De sene gustarit*] Figura etiam Graecis usitata. Aeschyl. Fragm. 224. Dind.: *οὔ με μὴ λάϑῃ φλέγων Ὀφϑαλμός, ἥτις ἀνδρὸς ᾖ γεγευμένη.* — *Ut canis*] Paroemiogr. Schott. p. 569: *χαλεπὸν μαϑοῦσα κύων σκυτοτραγεῖν.* Lucian. adv. Indoct. 25: *οὐδὲ γὰρ κύων ἅπαξ παύσαιτ᾽ ἂν σκυτοτραγεῖν μαϑοῦσα.* Paullo aliter Antiphanes in Grotii Exc. p. 635: *Σαρκῶν ἀπογεύεσϑαι καὶ μελετήσας κύων Φυλάττειν οὐ δύναιτο τὴν ἀγέλην ἔτι.* — *uncto*] adipe videlicet, non oleo, ut alii supplent. «Nunquam, dicit, ab impenso illo hereditatum captandarum studio deduci poterit.»

84—89. *improba*] *Hier von boshafter Schalkheit, bösartig.* Heind. — *Thebis*] Videtur hoc Romae factum esse; confictum si esset, sale careret. Afferunt Eumolpi testamentum apud Petron. 141: *Omnes qui in testamento meo legata habent, praeter libertos meos, hac condicione percipient, quae dedi, si corpus meum in partes conciderint et adstante populo comederint.* — *Scilicet*] *δηλονότι*, «hoc tentans, an fortasse posset elabi, quo facto, heres molestus excidisset hereditate.» Manifestam interpolationem ortam ex rariore part. *si* usu habet Cod. Bland. antiquiss.: *elabi ut*

Neu desis operae, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendet garrulus: ultro
Non etiam sileas. Davus sis comicus atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare; mone, si increbuit aura,
Cautus uti velet carum caput; extrahe turba

I. v. 90. *offendet*] bSc. *offendes* M. Ibid. *ultra* superscr. *o* b. v. 93. *crassare* bc. In b. superscr. *insta*. Ib. *increbuit* superscr. *r* S. *increpuit* b. (Ut nos, c.)

II. v. 90. *garrulus ultra*, *Non* C. *garrulus; ultra Non* F. v. 93. *increbruit* LCT. *increpuit* F.

III. v. 90. *offendes* coni. Ibid. *garrulus ultro. Non* v. 93. *increbruit*

sic posset. — *abundes*] «prope nimia facias.»

90—92. *Difficilem*] Etiam Cic. Orat. 29. iungit *difficiles* (*δυσκόλους*) *ac morosos*; *difficilis*, cui vix quidquam placet omnisque comitas deest; *morosus*, qui pro lubitu ac fastidiose modo hoc, modo illud volt, iubet, vetat. — *offendet*] Bentleii emendatio *offendes*, proposita propter cetera secundae personae verba, saltem necessaria non est: quidni enim loco communi interposito variare potuerit orationem? — *ultro Non etiam sileas.*] Sic iunge: «neque vero tu alio tempore, cum ille tecum colloqui volet, sine ulla causa taciturnus sis, quasi taedio affectus aut ira percitus.» V. *ultro* supervacaneum utique esset additamentum vocabuli *garrulus*, quocum alii iungunt, cum garrulus semper *ultro* ineptias effutiat; *ultra* autem, quod exposuerunt «ultra modum,» consuetudini repugnat. *Non* cum imperativis etiam A. P. 460: *Non sit, qui tollere curet.* Epp. 1, 18, 72., neque igitur cum Marcilio interrogative accipiendum: *Ultro non etiam sileas?* — *Davus*] Servi comici instar, qui summum erga herum obsequium simulat timideque cum eo loquitur. — *obstipo*] «*Obstipus*, stipitis instar, sive rigida immotaque ratione aliquo inclinatus, h. l. in anteriorem partem deflexus.» Forcell. Significat *τὸ ἀνελεύθερον καὶ δουλοπρεπές*, de quo Philo p. 888. Ed. Francof.: *ὅθεν κἀκεῖνα ἐκπεφώνηται, Οὔ ποτε δουλείη κεφαλὴ ἰθεῖα πέφυκεν, Ἀλλ' αἰεὶ σκολιὴ, καὐχένα λοξὸν ἔχει.* (Theognis 535. B.) *Τὸ γὰρ πλάγιον καὶ ποικίλον ἀπατηλὸν ἦθος ἀγενέστατον, ὥσπερ τὸ εὐθὺ καὶ ἄπλαστον καὶ ἀνύπουλον.* Figuram servi comici sic obstipo capite adstantis et cum milite glorioso colloquentis exhibet Museum Borbonicum T. IV. Tab. XVIII. — *multum*] equidem iungo cum v. *similis*, «prorsus similis;» alii cum v. *metuenti*.

93. 94. *Obsequio grassare*] *Verfahre* (pr. *schreite ein*) *stets mit (der grössten) Gefälligkeit gegen ihn.* Quod si vel maxime Festo teste antiqui dixerunt *grassari* pro *adulari*, Horatium tamen hunc usum secutum esse non arbitror; obsoleta enim

Oppositis humeris; aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari: donec Ohe iam!
Ad caelum manibus sublatis dixerit, urge et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cum te servitio longo curaque levarit,
Et certum vigilans, Quartae esto partis Ulixes,
Audieris, heres: Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem tamque fidelem?

I. v. 95. *loquaci* superscr. *loquenti* c. v. 97. *urge Crescentem* bSc. v. 100. *Quartae sit* bSc. v. 101. *nunc clama* b. (non Sc.)

II. v. 96. *hoc* F. v. 100. *sit* LCT.

ubique devitat: sed addito v. *obsequio* dictum est ut apud Liv. 3, 44: *se iure grassari, non vi;* 10, 14: *consilio grassari;* 45, 23: *etiam apud vos fuisse audivi, qui assentando grassarentur.* Tac. Hist. 4, 56: *isdem artibus grassari.* — *increbuit*] «gliscit, augescit,» ut Virg. Ge. 1, 359: *increbrescere murmur;* etiam in prosa or. Cic. ad Fam. 7, 20: *ventus increbrescit.* Feae *increpuit* metro adversatur. — *uti velet*] toga superiecta.

95—98. *substringe*] pr. *unterbinde; substringere* est aliquid inferiore parte sic ligare, ut superior arrigatur acutiorque fiat, idem fere igitur h. l. atque «arrige,» «*aure sublata* (Epod. 6, 7.) ausculta.» Verum cum figura huic loco apta sit ἅπαξ λεγόμενον, alii aliter exposuerunt: 1) «subiice, accommoda, praebe;» 2) «obtura;» 3) «auriculas senis prehende.» — *Importunus*] «Si quovis loco et tempore etiam minus apto laudes captat, adeo ut ei, quocum loquitur, perquam molestus fiat.» — *Ohe iam*] Sat. 1, 5. 12: *Ohe! Iam satis est.* — *manibus sublatis*] Hic impatientiae signum. Cic. Acad. 2, 19: *Hortensius autem vehementer admirans, quod quidem perpetuo Lucullo loquente fecerat, ut etiam manus saepe tolleret.* — *utrem*] «falsis laudibus eum velut utrem ventis inflare contende.» COMM. CR.

100 — 104. *certum vigilans*] «ὕπαρ, οὐκ ὄναρ, pro certo, adeo ut ne minimo quidem dubio iam locus sit.» Opponitur Ovid. Her. 10, 9: *Incertum vigilans, a somno languida.* Stat. Theb. 5, 212: *Turbidus, incertumque oculis vigilantibus.* — *Audieris*] «vel ipse alta voce legens vel testamento per puerum a manu recitato.» — *esto - heres*] Formulam ipsam recte restituit Bentl. Gaius 2, 117: «*Sollemnis institutio haec est:* Titius heres esto. *Sed et illa iam comprobata videtur:* Titium heredem esse iubeo: *at illa non est comprobata:* Titium heredem esse volo. *Sed et illae a plerisque improbatae sunt:* Heredem instituo, *item* Heredem facio.» Plurimorum libr. lectio *sit* orta est e correctione corruptelae *est*, quam praebent aliquot Feae Codd. — *unde mihi tam fortem*] «petam, parabo?» Sat. 2, 7, 116: *Unde mihi lapidem?*

Sparge subinde et, si paullum potes, illacrimare; est
Gaudia prodentem voltum celare. Sepulcrum
Permissum arbitrio sine sordibus exstrue; funus
Egregie factum laudet vicinia. Si quis
Forte coheredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua seu fundi sive domus sit
Emptor, gaudentem nummo te addicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina; vive valeque.

I. (v. 103. Ut nos, bSc., sed in S. a.m. sec. deletum v. *est* et v. *celare* superscr. *celato.*) v. 106. *laudat* b. (non Sc.)

II. v. 103. *prodentum* C.

IV. v. 103. *et sic paullum potes illacrimare* (infinitiv. activ.) *et Gaudia prodentem voltum* Bentleii susp., cui tamen hanc praefert: *et sic paullum potes illacrimare, et Gaudia prudenter voltu celare.* v. 105. *Commissum* Codd. aliq.

— *Sparge subinde*] «Frequenter, passim dicito.» Acr. — *illacrimare*] Sane est imperativ. v. deponentis, qua forma usus est etiam Cic. de N. D. 3, 33. — *est*] «licet; facile est nec multam artem requirit, tunc ipsum, cum inibi est, ut voltus gaudium prodat, verum affectum celare.» Cum *est*, ἔνι, ἔξεστιν, non satis intelligerent, omiserunt (ut aliquot Feae Codd.), v. *celare* in *celato* mutato, vel etiam illo retento *prodentem* in *prudentum*, quemadmodum erat in Cod. Casp. Barthii recepitque Sanadonus.

105—110. *arbitrio*] Inscriptio Nolana apud Morcellium Opp. I. p. 347: *C. Cvriatio. L. F. flamini. divi. Avgvsti. - - arbitratv. Hyacinthi. lib.* — *sine sordibus*] immo eleganter, ex marmore, cum anaglyphis, et honorifico titulo. — *laudet*] «N. Heinsius: *laudent*; verum Horatius nunquam plurali usus est in simili locutione, sed semper singulari, ut docui ad Od. 1, 24, 8. Bentl. — *sit Emptor*] «ex quarta parte tibi legata, si quid emere cupiat, libenter te ei donaturum.» — *nummo*] imaginaria emptionis summa, qua utebantur coram testibus, ubi inter vivos aliquid donabant, quo minus ea ex donatione lites orirentur. Cic. pro Rab. Post. 17: *Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi nummo sestertio sibi addici velit?* Simile ex parte est, quod ait Gaius 2, 252: *Olim in usu erat, ei, cui restituebatur hereditas, nummo uno eam hereditatem dicis causa venire.* — *Imperiosa*] ἐπαινή. Ingeniosissimo modo, qui in carmine epico nescio quid arcani terroris incuteret lectori, sermonem finit. — *vive valeque*] solita formula. Epp. 1, 6, 67: *Vive, vale.* Epp. 1, 7, 3: *Si me vivere vis sanum recteque valentem.*

SATIRA VI.

Hoc erat in votis: modus agri non ita magnus,
Hortus ubi et tecto vicinus iugis aquae fons
Et paullum silvae super his foret. Auctius atque
Di melius fecere. Bene est. Nil amplius oro,

II. Sat. VI. v. 4. *nihil* LCT.

VI. Quod maxime in votis habuerat Horatius, ut liber aliquando ab omni negotiorum cura et verae vitae impedimentis sibi ipsi ruri viveret atque otio suo frueretur, id iam villae Sabinae a Maecenate sibi donatae possessione erat assecutus; neque tamen tam assidue quam vellet ibi degere ei licebat. Consuetudo enim et familiaritas Maecenatis saepius eum Romae et in his urbanae vitae turbis detinebant, ubi quidem nulla alia res maiorem ei molestiam faciebat, quam eorum importunitas, qui Maecenatis non minus quam poëtae animum et mores ignorantes vel propter invidiam eum iniquis sermonibus traducebant, vel, ut se resque suas potenti Octaviani amico commendaret, pertinaci sedulitate rogare nunquam desinebant. Huiusmodi igitur suam cum Maecenate necessitudinem nequaquam esse nec talia se quaerere affirmat, consulto amicitiam suam cum illo extenuans, quatenus sine amici offensione fieri poterat, ac salsissime irridens partim invidos atque iniquos, partim molestum scribarum genus, (in quorum decuria aliqua quaestoria ipse olim fuerat) aliosque horum similes; summa simul cum venustate vitae rusticae bona extollit. Scripta videtur Satira a. u. c. 723., quo anno Sabinum ei donavit Maecenas.

1—5. *in votis*] «in optatis.» (Cic. ad Fam. 2, 13.) Etiam in prosa or. Cic. Verr. 2, 5, 54: *nocturna vota cupiditatum suarum.* — *modus*] de agri spatio s. mensura etiam Plaut. Aul. Prol. 13: *Agri reliquit eii non magnum modum.* Cic. pro Flacco 32: *voluisti magnum agri modum censeri.* — *iugis aquae*] Sic iunge, non cum aliis *iugis fons aquae*, id quod consuetudini repugnat. — *silvae*] Od. 3, 16, 29. collatis Epp. 1, 16, 5. et 18, 104. — *super his*] »ἐπὶ τούτοις, praeter haec.» In prosa quidem or. requireretur *super haec;* ut Plin. Paneg. 75: *super ea, quae sum -- precatus.* Alii minus apposite: «silva in loco editiore super horto, villa et fonte.» Sed utrum editior esset silva, an ad latus villae sita, vix quidquam attinebat. — *bene est*] Aeque frequenter Latini dicunt *bene habet.*

Maia nate, nisi ut propria haec mihi munera faxis.
Si neque maiorem feci ratione mala rem
Nec sum facturus vitio culpave minorem;
Si veneror stultus nihil horum: O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quae mihi monstret ut illi,
Thesauro invento qui mercenarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico

I. Sat. VI. (v. 10. Habent *quae* bSc.) Ibid. *ut ille* c.
II. v. 10. *qua* LCTF.

(Iuv. 10, 72.) — *Maia nate*] Invocat Mercurium lucri datorem, κερδῷον, ἐριούνιον. — *propria*] «stabilia.» Cfr. Sat. 2, 2, 129. Virg. Aen. 6, 872: *propria haec si dona fuissent*. Plin. Pan. 2: *peculiare huius et proprium*.

6 — 12. *Si*] «hac condicione exaudi preces meas» cet., frequenti in precando formula. — *ratione mala*] ut tunc complures periurio, falsis testamentis, rapinis rem familiarem augere nihil pensi habebant. — *vitio*] luxuria, libidine, prodigentia. — *culpa*] negligentia praesertim. — *veneror*] «deos venerans ab iis precor.» Cfr. Carm. sec. 49. Sat. 2, 2, 124. — *denormat*] «denormem, inaequalem reddit, adeo ut contra agrimensorum regulas quadratus non sit.» Codd. aliq. verbo rarissimi usus substituerunt Gloss. *deformat*, ut Vitruv. 9, 2. dixit *deformare normam*. — *fors quae*] Construe: *si quae* (aliqua) *fors*; alteram lect. *quâ* explicabant vel «aliqua ratione» vel «aliqua in parte.» — *mercenarius*] cfr. Sat. 2, 2, 115: *fortem mercede colonum*.

13 — 15. *Hercule*] h. l. ut Pers. 2, 11. πλουτοδότης. «Ut Mercurius apertis lucris et negotiationi praeerat, sic Hercules opertis lucris sive thesauris. Schol. Sunt qui eundem incubum seu incubonem esse velint. Comm. Cr.; id est δαίμονα thesauris velut incubantem. — *gratum iuvat*] «ita iuvat, ut gratum sit animo meo.» Nolim accipere de grato ergo deos animo, neque est gen. mascul. — *Pingue*] locatur in ambiguo significatu v. *pingue*, quod ad ingenium relatum significat «crassum, tardum.» — *custos*] Ἑρμῆς λόγιος, poëtarum semper custos, unde hos vocat *viros Mercuriales* Od. 2, 17, 29.

16 — 19. *montes*] Sabinos et in villam meam, *arcem*, quia in loco edito aedificata erat. «*In arcem* belle dixit, velut rex.» Porph. Alii, (ut Voss. *in die Berg' als sichere Höhn*) per ἐπεξήγησιν v. *montes* minus recte accipiunt. — *Quid prius*] Scripsit haec aut scripsisse se fingit ruri, quocirca hoc dicit: «Nunc cum in Sabinum meum ex Urbe me recepi, Satirae, quam componere fert animus, argumentum longe aptissimum id erit, ut laeto animo praedicem rusticationis insignia bona;» eaque

Hercule! Si, quod adest, gratum iuvat, hac prece te oro:
Pingue pecus domino facias et cetera praeter
Ingenium, utque soles, custos mihi maximus adsis.
Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
Quid prius illustrem satiris musaque pedestri?
Nec mala me ambitio perdit nec plumbeus Auster
Autumnusque gravis, Libitinae quaestus acerbae.
Matutine pater, seu Iane libentius audis,

I. v. 16. *montis* c.

statim enumerat: «Hic enim nec prava ambitio me vexat» cet. Alii Gesnerum secuti: «Simul atque adveni in Sabinum, non iam, ut Romae, ambitio me vexat neque vitae periculum minatur Auster. Quid hoc duplici commodo prius praedicem eo scriptionis genere pedestri, quod excolo?» ita ut v. 17. in parenthesi positus sit vel cum Haberfeldtio transponatur post v. 19. Attamen altera simplicior ratio et aeque clara nec minus concinna ex mea quidem sententia videtur. Iamdudum autem derelictam putabam falsissimam Dacierii et Sanadonii interpretationem: «quid componam prius quam satiras?» Verum ecce Burgos (1823): *Qué puedo hacer mejor en mi castillo Que sátiras de estilo muy sencillo?* et Herzlieb (1837:) *Denn ich preise zuerst der Satire bescheidene Muse.* — *Musaque pedestri*] Cfr. Sat. 1, 4, 47. Od. 2, 12, 9. Epp. 2, 1, 250: *Sermones repentes per humum.* Quinctil. 10, 1, 81: *Plato multum supra prosam orationem et quam pedestrem (πεζὸν λόγον) Graeci vocant, surgit.* Lucian. Pro imagg. 18: χαμαὶ καὶ βάδην, ἀλλὰ μὴ ἐπὶ μέτρων φέρεσθαι. — *plumbeus Auster*] *(Scirocco)* «aestu suo corpus aggravans, viresque ita extenuans, ut nihil moliri possim neque studiis vacare.» — *gravis*] «pestilentiam secum afferens.» *Letiferum* nominat Iuven. 4, 56. — *Libitina*] funerum dea Italica modo cum Proserpinae modo cum Veneris numine a doctioribus coniuncta, in cuius templum pro quoque funere nummus inferebatur; item, quaecunque ad funera pertinebant, ibi locabantur et vendebantur; igitur, quo plures moriebantur, eo maior et ipsius deae et libitinariorum, qui funera curabant, quaestus erat. Suet. Ner. 39: *Pestilentia unius autumni triginta funerum milia in rationem Libitinae venerunt.*

20—24. *Matutine pater*] Descriptionem incommodorum vitae urbanae scite orditur ab invocatione Iani, qui omnia initia fortunat, vitae, anni, h. l. negotiorum per singulos dies capessendorum. Hoc loco solo *patris Matutini* cognomen habet, ut Mart. 4, 8, extr. *matutinum Iovem* vocat, qui primo mane salutatur. — *li-*

Unde homines operum primos vitaeque labores
Instituunt, sic dis placitum, tu carminis esto
Principium. Romae sponsorem me rapis. Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge.
Sive Aquilo radit terras seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
Postmodo quod mi obsit, clare certumque locuto

I. v. 27. *locuto* superscr. *um* b. *locutum* ex prava corr. c.

II. v. 21. *primos operum* F. v. 24. *urges* L.

bentius] Cfr. ad Carm. Sec. 15. — *audis*] «ἀκούεις, κλύεις, appellaris.» — *Unde*] «a quo,» ut Od. 1, 12, 17. — *dis placitum*] Cfr. Od. 1, 33, 11. Epod. 9, 3. H. l. dictum est non sine leni εἰρωνείᾳ, qua se ipse consolatur: «iam haec deorum est voluntas, ut praeside te plena laborum sit vita humana.» — *Romae*] «Cum Romae sum, mane me rapis sponsum in Forum:» (Epp. 2, 2, 67: *Hic sponsum vocat*:), i. e. Romae necessitatem mihi impositam sentio pro hoc vel illo amico confestim spondendi, nisi insuavis et negligentior haberi velim.» — *Eia - urge*] His vv. se ipse hortatur Horatius: »ἔπειγε, propera, ne quis in hoc officio recipiendo te praeveniat;» atque officii cogitatio favere huic interpretationi videtur; nam Horatii ipsius potius quam dei haec exhortatio esse debebat. Alii haec vv. Iano tribuunt, Horatium excitanti. Cfr. Pers. 5, 133: *Surge, inquit Avaritia*; *eia Surge!* Longe minus recte alii: «Matutine pater, urge, impelle me.»

25. 26. *Aquilo radit*] «flat, terrae superficiem *radens*, perstringens,» ut *radere litus*. Differt Epod. 16, 55. — *Interiore - gyro*] «solstitium hiemale lente ducit diem, qui iam breviorem horarum, quibus sol lucet, circulum describit;» ut inter plures circulos, quibus idem est centrum, interiores semper brevius spatium circumscribunt. Cic. de N. D. 2, 41. ex Arateis suis de Cynosura: *Nam cursu interiore brevi convertitur orbe*. Virg. Aen. 11, 694: *eludit gyro interior*. *Trahit*, quod plerique minus accurate interpretantur «contrahit,» melius Bothe: «lente ducit quasi ingratum, qui vix ire videatur,» (etsi praeterea longe breviorem aestivo.)

27. 28. *Postmodo*] «Cum pronuntiaro sponsionis formulam, quae fortasse, ubi creditori a me satisfaciendum erit, si debitor ipse solvendo non fuerit, mihi postmodo noxam afferet:» ex Biantis illa γνώμη, quae in proverbium abiit: Ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα. (*Sponde: noxa praesto est.*) Epicharmus in Grotii Exc. p. 481: Ἐγγύα θυγάτηρ μὲν ἄτας, ἐγγύας δὲ ζημία. Ceterum iunge: *quod mihi obsit postmodo*, non cum plerisque;

Luctandum in turba et facienda iniuria tardis.
Quid vis, insane, et quas res agis? improbus urget
Iratis precibus, tu pulses omne quod obstat,
Ad Maecenatem memori si mente recurras.
Hoc iuvat et melli est, non mentiar. At simul atras

I. (v. 29. Ut nos, bSc.) v. 30. *pulsas* S. (non bc.)

II. v. 28. *turba*, *facienda* LCT.

III. Sat. VI. v. 29. *Quid tibi vis*, *insane*, *et quam rem agis? improbus urget* (*Quid tibi vis* e Codd., *quam rem* coni.)

IV. Sat. VI. v. 29. *Quid tibi vis*, *quas res agis*, *insane? improbus urget* C3dd. Torr. *Quid tibi vis*, *insane*, *et quas res improbus urges? Iratus* (sic) Cod. Guelf. *Quid tibi vis*, *insane*, *et quam rem agis improbus*, *urget Iratis* Heindorf.

postmodo luctandum. — *clare certumque*] Est hoc ex formularum sermone, ex quo apud ICtos *certa verba* eadem sunt ac sollemnia et legitima: utrumque autem v. ita iungitur in formula apud Liv. 1, 18: *Iuppiter*, - - *tu signa nobis certa adclarassis;* et prorsus ut h. l. apud Senec. Lud. 1: *quaecunque audivi*, *certa claraque affero*. — *Luctandum*] «summo labore penetrandum est per turbam, ita ut in tardiores impingam eosque pulsem, atque adeo etsi invitus iniuria eos afficiam.»

29—31. *Quid vis*, *insane*] Vv. haec quasi in formulam transierant. Cic. de Or. 2, 67. *Quid tibi vis*, *insane?* itemque apud Propert. 1, 5, 3. Iam Codd. mei antiquiss. satis demonstrant omnes huius vers. varias lectt. interpolatoribus deberi, qui omnino v. *tibi* inculcare conarentur vel parum intelligerent v. *improbus*, quod minus recte a nonnullis cum v. *agis* coniungitur: nam levitati orationis Horatianae repugnaret: *insane*, *improbus*. — *improbus urget*] est: «sine ullo pudore ac modo me insectatur diris imprecationibus.» Cfr. Od. 1, 28, 33: *precibus non linquar inultis*. — *tu pulses*] «Quomodo, malum, (inquit pulsatus), audes impingere in omnes qui tibi obstant eosque de via deturbare?» Coniunctivus autem aptior indignationi quam al. *pulsas*. Cfr. Sat. 2, 7, 40: *Tu* -- *insectere?* Plin. Paneg. 63: *Averseris tu* - - *suffragia? liberae civitati ne simulationem quidem serves?* Sic etiam Graeci: Arrian. Epict. 1, 29, 16: *Σωκράτης οὖν ἵνα πάθῃ ταῦτα ὑπ' Ἀθηναίων*; *Socrates ut haec passus sit?* Minus recte Heindorfius: *du stössest wohl alles, was dir im Wege ist, wenn du nur zu Maecenas eilen kannst.* — *si* - *recurras*] «ubi ex Foro ad Maecenatem, quasi apud eum habitares, festinanter redeas.» — *memori*] «dum amicus tibi semper ante oculos versatur.»

32—35. *Hoc iuvat*] «saepe invisere Maecenatem;» neutiquam vero, ut alii explicant: «pulsare et pulsari maleque insuper audire.» — *non mentiar*] «libere fatebor.» Est sermonis quotidiani. Cic. ad Fam. 3, 4: *Quod scribis* - - *id mihi*, *ne mentiar*, *gratum est*. Aliorum

Ventum est Exquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundam
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribae magna atque nova te
Orabant hodie meminisses, Quinte, reverti.

II. v. 33. *Esquilias* LCT.

III. v. 33. *Esquilias*

Codd. *non mentior* nimis languidum est. — *atras*] quia olim fuerat plebis infimae sepulcretum; tunc vero turris Maecenatiana cum horto ibi exstructa erat. Sat. 1, 8, 14. — *centum*] «sexcenta negotia ab omni parte me vexant et quasi *circumvallant.*» (Ter. Ad. 3, 2, 4.) — *secundam*] nobis ex variis anni temporibus vel sexta vel septima, Horatio utique satis incommoda; argentarii contra tunc negotiis vacare incipiebant. Cic. pro Quintio 6: *Naevius ipse suos necessarios - - corrogat, ut ad tabulam Sextiam sibi adsint hora secunda.* — *Roscius orabat*] Verba sunt servi Roscii; imperfectum autem, quod praesentis vice fungi dicunt, potius sic explica: «*orabat* eo temporis puncto, quo me hoc tibi nuntiare iussit.» — *Puteal*] Duplex erat *Puteal* in Foro Romano, alterum in Comitio, quo Atti Navii cos et novacula defossa erat (Cic. de Div. 1, 17.), alterum, de quo hic loquitur, prope arcum Fabianum, *Puteal Libonis* (Epp. 1, 19, 8. Pers. 4, 49.) *PVTEAL SCRIBONianum* in denariis gentis Scriboniae (Eckhel D. N. 5. p. 301.), in quibus arae lyris et encarpis ornatae, quae, ut videtur, iuxta ipsum Puteal posita erat, forma exhibetur. Dicebatur autem *Puteal*, quia veri putealis, saepti puteo circumdati, habebat formam atque ad eam rem destinatum erat, ne locus sacer, in quo fulgurita condita essent, hominum accessu profanaretur. *Fecit* autem *Scribonius* Libo aliquis, *cui negotium datum a senatu fuerat, ut conquireret sacella attacta*; - - *semper foramine ibi aperto caelum patet.* Festus in v. *Scribonianum.* Lind. p. 258. Salmas. ad Solin. p. 801. Nardini *Roma antica* 2. p. 212. «Ad eum locum conveniebant feneratores.» Acr. — *adesse*] non *advocatum* in iudicio, sed *sponsorem* apud argentarium, ut Cic. pro Quintio 6.

36. 37. *De re*] Ecce Roscii puero supervenit illico scribarum nuntius. Etenim post aciem Philippensem Horatius, quo se patrimonio maxima ex parte spoliatum sustentaret, scriptum quaestorium compararat; verum ab hoc quaesticulo, ut videtur, circiter a. u. c. 717. iam sese removerat. Nihilominus scribae poëtam collegae loco habere pergentes eum interdum advocabant, ubi de rebus ad se pertinentibus consultarent, quo postulata sua, illo apud Maecenatem intercedente, facilius obti-

Imprimat his, cura, Maecenas signa tabellis.
Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit et instat.
Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Maecenas me coepit habere suorum
In numero, dumtaxat ad hoc, quem tollere rheda
Vellet iter faciens et cui concredere nugas

I. v. 33. *Esquilias* bSc.

nerent. Festive autem hoc scribae munere, quod inter tenuiora erat, olim se functum esse atque etiamnunc inde se molestiam trahere significat, prorsus securus, utrum propter hoc ipsum a ditioribus ut *libertino patre natus* et *scriba* derideretur necne. — *Quinte*] Familiariter praenomine collegam olim suum appellant scribae. — *reverti*] «rursus adesse in collegio, ubi de re gravi atque inexspectata» (videlicet scribis, cum Horatio, ut re vera erat, levis atque exigua videretur, sibi tamen molesta:) «quaeque ad ipsum quoque cum ceteris pertineret, consultandum esset.» De scribis eorumque decuriis cfr. Cic. Verr. Acc. 3, 19.

38. 39. *Imprimat*] Hoc rogat tertius aliquis homo negotiosus. Maecenas autem circa tempus pugnae Actiacae a. u. c. 723. Italiae praefectus Caesaris Octaviani anulum signatorium habuit. Mense demum Decembri Agrippa ei adiunctus est atque itidem anulum accepit. Dio Cass. 51, 3. Plin. 37, 1, 40. — *Tabellae* quae fuerint, divinare non possumus: fuitne diploma, quod dicebant (Tacit. Hist. 2, 54 et 65.), quod ut ratum fieret, a Maecenate obsignandum erat? Ea certe a principe, tunc ab eius tamquam vicario, signabantur. Cfr. Suet. Oct. 50. — *Dixeris*] «Si ego ei respondero» cet. Ceterum adverte sermonem quotidianum per hos vv. felicissime singulis verbis et numeris quoque expressum. Recte enim Bothe: «Quam facile erat versum elumbem erigere sic scribendo: *Roscius ad Puteal sibi cras orabat adesses?*» Verum dedita opera sic scribere noluit.

40—43. *Septimus*] Cum Horatius a. u. c. 716. in Maecenatis familiaritatem receptus sit, ex hoc loco apparet hanc Satiram scriptam esse exeunte a. 723. In seqq. consulto extenuat suam cum potente amico necessitudinem, significans se ab ambitione longe remotum esse neque unquam negotiis civilibus ab illo administrandis sese ingerere solitum. Ceterum haec omnia κατ' εἰρωνείαν dici apparet; etenim de aliis ac gravioribus rebus, praesertim ad poësin et litteras spectantibus eos inter se plerumque collocutos esse consentaneum est. — *dumtaxat*] «μέχρι τούτου, non amplius nec minus.» — *tollere rheda*] «recipere comitem in rhedam.» Liv. 45, 6: *appellat, ut se* s u b l a t u m *in lembum ad Cotym deveheret.*

Hoc genus: Hora quota est? Threx est Gallina Syro par?
Matutina parum cautos iam frigora mordent.
Et quae rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
Invidiae noster. Ludos spectaverat una,

I. v. 44. *Threx*] Bentl. *trex* superscr. *a* b. *Thrax* Sc. M. v. 48. *Invidiae. noster ludos* distinguunt bSc. Ibid. *spectaverat*] bSc. *spectaverit* M.

II. v. 44. *Thrax an Gallina* L. *Thrax est G.* CTF. v. 48. *Invidiae: noster ludos* LCTF.

III. v. 48. *spectaverit* e Codd.

44—46. *Hoc genus*] Cic. ad Att. 13, 12: *Scis me ante orationes aut aliquid id genus solitum scribere.* — *Gallina*] nomen gladiatoris per se ridiculum, qui *Threx* erat (sic enim pronuntiabant, ubi ars, non natio significaretur, non *Thrax*:), id est, parma Threcidica et gladio incurvo (ἅρπη) armatus componi solebat in arena cum *Syro* mirmillone, id est, gladiatore armatura Gallica induto et piscis (μορμύλου s. μορμύρου) imaginem in galea habente. Cic. Phil. 7, 6: *L. Antonius mirmillo in Asia depugnavit. Cum ornasset Threcidicis comitem et familiarem suum, illum miserum fugientem iugulavit.* — *parum cautos*] «paenulis et lacernis non satis munitos laedunt frigora.» Quemadmodum *urere*, sic etiam *mordere* de frigore usurpabant. Martial. 8, 14: *ne - - Mordeat et tenerum fortior aura nemus.* — *rimosa*] «quae nihil secreti retinet, sed in huiusmodi sermonibus sane sine ullo incommodo aut periculo alterius:» ex Terentiano illo Eun. 1, 2, 25: *Plenus rimarum sum, hac atque illac perfluo.* Haec et talia autem, ut fit, potentiorum erant colloquia cum amicis secundae admissionis. Arrian. Epict. 3, 16: *Τί γὰρ ποιήσεις, ἂν περὶ μονομάχων λαλῇ, ἂν περὶ ἵππων, ἂν περὶ ἀθλητῶν, ἂν, τὸ ἔτι τούτων χεῖρον, περὶ ἀνθρώπων;*

47—49. *Per totum*] «Ex eo inde tempore, quo in Maecenatis amicitiam admissus sum, in dies ac prope in singulas horas magis expositus sum invidiae hominum contracti et pusilli animi.» — *Noster* comice pro *ego*, *unser Mann.* Plaut. Rud. 4, 7, 19: *minime istuc faciet noster Daemones*, quasi excepto vocabulo *noster* ex ore servorum, h. l. ex ore volgi Horatium sibi consociantis. Male ante Bentleium omnes et recentiores nonnulli interpungunt: *invidiae. Noster ludos* cet., quae ratio utique nimia brevitate laborat: nimirum supplere coguntur: «*subiectior* ego factus sum.» Explicabant autem vel: 1) «Horatius, inquiunt scribae» (precario tamen huc arcessiti) «qui nostri ordinis et loci fuerat» cet. vel 2) «si noster amicus Maecenas una mecum ludos spectaverat» cet.; qua in ratione satis perverse Maecenas evadit sectator Horatii. Plusquam-

Luserat in campo: Fortunae filius, omnes.
Frigidus a Rostris manat per compita rumor:
Quicunque obvius est, me consulit: O bone, nam te
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet,
Num quid de Dacis audisti? Nil equidem. Ut tu
Semper eris derisor! At omnes di exagitent me,
Si quidquam. Quid? militibus promissa Triquetra

I. v. 49. *Luserat*] bSc. *Luserit* M. (v. 54. Habent *eris* bSc., non *eras*.)

III. v. 49. *Luserit* e C1d.

perfecta in *spectaverit* et *luserit* mutare nihil attinebat, cum sit velut species interrogationis directae pro hypothetico *si quando spectarat*, prorsus ut Sat. 2, 7, 68: *Evasti* pro *si evasisti*. Praeterea mei et Feae Codd. firmant nostram lect.; duo dumtaxat Pottierii exhibent *spectaverit*, nullus *luserit*.

50—54. *Frigidus*] Sic Epp. 1, 3, 26: *frigida curarum fomenta*. «Si sinister aliquis ac formidolosus rumor per singula bivia spargitur a Rostris in urbe media sitis, unde primum emanavit, omnes me verum scire opinantur, utpote qui principibus viris proximus sim.» Non sine admixta εἰρωνείᾳ ex invidi persona voc. *deos* utitur. — *rumor:*] Noli ponere interrogationis signum ex usu recentiorum linguarum. Cfr. Epp. 1, 1, 87. — *Dacis*] Cum his M. Antonii sociis, ipso illo anno 723., quo haec Satira composita est, bellum gerebatur; ad quod a. 724. M. Crassus, illius, qui a Parthis occisus est, filius, missus est. (Cfr. Od. 3, 16, 3. Dio Cass. 51, 22.) — *derisor*] εἴρων. Sal. Cat. 5: *cuiuslibet rei simulator ac dissimulator*. Mixta videtur constructio ex his duabus; «Semperne *eris* derisor?» et: «Ut tu semper *es* derisor!» — *di exagitent*] Formula solita. Tac. Ann. 6, 6. in Tiberii Epistola: *di me deaeque peius perdant, quam perire me quotidie sentio, si scio*.

55—59. *militibus promissa*] Hic quoque eodem tempore (a. u. c. 723. exeunte) quotidianus civitatis sermo erat. Etenim: «non de alia agrorum divisione h. l. agi potest, quam de ea, quae facta est post pugnam Actiacam media hieme a. 723—724; cum Caesar ex Asia, ubi tum morabatur, repente Brundisium profectus esset ad seditionem veteranorum, quos sine donis dimiserat, compescendam. Dio 51, 4. Qua occasione militibus suis partim pecuniam dedit, aliis, qui omnia secum bella gessissent, agros etiam assignavit eorum Italorum, qui Antonii partes secuti erant.» Cfr. Kirchner Quaestt. Horat. p. 19. Quo tempore haec scripsit, etiamtunc ambigebatur, utrumne in Sicilia, an in Italia veteranis tumultuantibus Caesar agros daturus esset. — *Triquetra* antiquiore sermone pro *triangula* dicta est Sicilia a forma triangulari, tribus promontoriis,

Praedia Caesar, an est Itala tellure daturus?
Iurantem me scire nihil mirantur ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti.
Perditur haec inter misero lux non sine votis:
O rus, quando ego te adspiciam? quandoque licebit
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis
Ducere sollicitae iucunda oblivia vitae?
O quando faba Pythagorae cognata simulque
Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?

I. v. 57. *mirantur*] bSc. *miratur* M. Ibid. *et unum* c. v. 61. *hortis* b.

III. v. 57. *miratur* e Cod. Battel.

IV. v. 64. *Uncta focis* Bentleii suspicio.

Pachyno, Lilybaeo, Peloro finita. Cfr. Quinctil. 1, 6, 30. *Trisulcam* eandem appellat Claudian. R. P. 1, 143. — *unum*] «praecipuum omnium, quotquot sunt.» Ut Cicero: *unus gladiator M. Antonius*, Catullus: *unus caprimulgus*. — *lux*] «vita misere truditur non sine huiusmodi optatis,» qualia sequuntur.

61 — 64. *veterum*] scriptorum ante Alexandrum M. Similiter, sed κατ' εἰρωνείαν, Lucian. Rhet. Praec. 17: ἀναγίγνωσκε τὰ παλαιὰ μὲν μή σύ γε· Isocratem, Demosthenem, Platonem subiungens. — *somno*] meridiano, *siesta*, quod Varro R. R. 1, 2. dicit: *aestivum diem diffindere insititio somno*. — *inertibus horis*] *quel dolce far niente*. Tibull. 1, 1, 5: *Me mea paupertas vitae traducat inerti*. — *Ducere*] ἕλκειν, quasi vinum obsorbere, haurire. Virg. Aen. 6, 714: *Securos latices et longa oblivia potant*. Val. Flacc. 4, 536: *longae ducentem oblivia poenae*. Stat. Silv. 1, 4, 57: *pigrae* (Markland: *pigra*) *oblivia vitae*. — *faba Pythagorae cognata*] «Dubitabat enim Pythagoras, an in eo corpore lateret anima patris sui an alterius propinqui, qua de re ridet eum Horatius et eius sequaces.» Comm. Cr. Quocirca, ut aiunt, Pythagoreis interdictum erat, ne κυάμοις vescerentur; alii alias causas afferunt. (Cfr. Aristot. ap. Diog. Laërt. 8, 34. Cic. de Divin. 1, 30. Aristoxenus ap. Gell. 4, 11.) Hoc igitur dicit: «Nobile illud legumen, quod volgus quidem spernere solet, sed pro cognato sibi habuit vel ipse Pythagoras.» Utique utitur lepida εἰρωνείᾳ, sed nulla inest virulentia in Pythagoreos. — *Uncta satis*] Sic iunge, non *satis pingui*, ex quo errore natum est Bentleii παραδιόρθωμα *Uncta focis*.

65 — 67. *O - coenae*] «aeque securae et iucundae, ac si *conviva deorum* essem (Od. 1, 28, 7.), in noctem usque productae!» Comice Antiphanes in Exc. Grot. p. 637: Βίος θεῶν γάρ ἐστιν, ὅταν ἔχῃς

O noctes coenaeque deum! quibus ipse meique
Ante Larem proprium vescor vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inaequales calices conviva solutus
Legibus insanis, seu quis capit acria fortis
Pocula seu modicis uvescit laetius. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
Nec male necne Lepos saltet; sed quod magis ad nos
Pertinet et nescire malum est, agitamus: utrumne

I. v. 70. *humescit* c. v. 72. *Nec* superscr. *An* S.
II. v. 70. *humescit* T.
III. v. 67. *cum ut cuique* e Cod. Colbert.

πόϑεν Τἀλλότρια δειπνεῖν μὴ προσέχων λογίσμασιν. — *meique*] non «servi», sed ut patet ex seqq. et ex v. 41: *suorum*, «amici atque familiares, qui in lectis mecum accumbunt, et quidem ex rusticorum more, ante Lares in foco collocatos, dum servi domi meae nati nutritique, alacres, ut solent, et petulantes mensam circumstant, et mox coena peracta reliquias ciborum a nobis quantum libet degustatorum comedunt.» *Οἰκογενῶν* tota indoles optime in Paegnii persona a Plauto in Persa expressa est. Cfr. Epod. 2, 66. Seneca de Provid. 1: *Cogita filiorum nos modestia delectari, vernularum licentia; illos disciplina tristiore contineri, horum ali audaciam.* — *libatis*] Ut dixi, «temperanter degustatis,» non, ut alii volunt: «ex quibus particulam Dis Penatibus libavi.» Vinum ex patera, non cibos libabant. — *Prout*] Scriptori Cod. Colbert. cum vitiosum videretur *prout* monosyllabum, substituit *cum ut*, quod imposuit Bentleio.

68—72. *Siccat*] «Suo quisque arbitratu ebibit pocula minora aut maiora, liber a molestis illis legibus, quas *συμποσιάρχης* (rex bibendi) de numero ac mensura poculorum alias convivis dictat.» — *capit*] «sumit, eligit,» non, ut alii: «capax est acriorum poculorum.» — *acria*] «grandia:» alii simul referunt ad vinum meracius, cum timidiores dilutius sumerent. *Acres potores* similiter Sat. 2, 8, 36. — *fortis*] «confidens se non inebriatum iri.» — *uvescit*] «paullatim *uvidus* fit, (Od. 4, 5, 39.) bene potus;» gloss. est *humescit* Codd. aliq. — *Ergo*] «Propter hanc ipsam hilaritatem atque liberae compotationis iucunditatem fit, ut solitis conviviorum sermonibus nunquam utamur, invidentes aliis praedia maiora.» — *Lepos*] «insignis saltator, archimimus, Octaviano gratus, qui *lepide* semper saltabat, unde ei nomen inditum.» Schol.

73—78. *Pertinet*] «Sed Socratici generis nostri sunt sermones.»

Divitiis homines, an sint virtute beati;
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos;
Et quae sit natura boni summumque quid eius.
Cervius haec inter vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Si quis nam laudat Arelli
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: Olim
Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper et attentus quaesitis, ut tamen artum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris nec longae invidit avenae,
Aridum et ore ferens acinum semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia coena

I. v. 78. *nam si quis* S. (non bc.)
II. v. 78. *nam si quis* LCT. v. 83. *neque illi* LCT. v. 84. *neque* LC.

— *rectumne*] «utrum utile, an honestum amicitias contrahere debeat.» — *summumque*] «τὸ τέλος τῶν ἀγαθῶν, ἡδονὴ ἢ ἀρετή,» perpetua illa controversia inter Stoicos et Epicureos nos quoque agitat.» — *Cervius*] lepidus ac facetus Horatii vicinus, cuius nomen posteritati tradere placuit poëtae; *Arellius* contra avarus, item in vicinia habitans. — *garrit*] «comiter narrat fabellas Aesopias *aniles*, omnibus iam per nutricum narrationes inde a pueritia notas, nec tamen unquam iniucundas, si facete narrentur.» — *Ex re*] «pro re nata, ut res fert et sermonis forte orti occasio;» sic enim potius explicarim quam «ex usu s. utiles.» — *ignarus*] «quantam sollicitudinem Arellio isti afferant.»

79—83. *Olim*] *Olim* et *quondam* frequens fabellarum et exemplorum initium, nostrum *einmal*. Cfr. Donat. ad Ter. Andr. 5, 4, 20. Epp. 1, 1, 73. Ovid. Fast. 2, 799: *ut quondam stabulis deprensa relictis Agna.* — *asper*] «laboriosus, et minime luxuriosus.» — *attentus*] «parcus,» ut Ter. Ad. 5, 8, 31: *Nimium ad rem in senecta attenti sumus.* Cic. pro Quintio 3: *paterfamilias prudens et attentus.* — *ut tamen*] «ita tamen, ut animum alias contractum ac prope anxium laxaret *hospitiis*» (dativ., ut Iuven. 4, 67: *propera stomachum laxare saginis*:) «se exhilararet interdum hospites invitando.» — *ille*] «ut qui tam benignus esset;» melius sane quam *illi*, cum partim v. 80. mus urbanus ipso verborum ordine postponatur, partim, hic quid egerit, narretur v. 87.

84—87. *invidit*] cum genitivo, ut φθονεῖν τινὶ τινός. Virg. Aen. 11, 126: *Invidiaene prius mirer belline laborum?* — *longae*] «Habet

Vincere tangentis male singula dente superbo;
Cum pater ipse domus palea porrectus in horna
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens.
Tandem urbanus ad hunc: Quid te iuvat, inquit, amice,
Praerupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris praeponere silvis?
Carpe viam, mihi crede, comes; terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita neque ulla est
Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus iucundis vive beatus;
Vive memor quam sis aevi brevis. Haec ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit: inde

I. v. 94. *Mortales* superscr. *i* S. v. 97. *quam vis* superscr. *sis* b.

II. v. 90. *qui te* LC. v. 92. *Vin tu* LC. v. 95. *bene* T. v. 98. *domu* F.

enim glumam (grani folliculum) longam.» Comm. Cr. Picturae inservit, ut contra Sat. 2, 4, 29: *lapathi* *b r e v i s* *herba*. — *acinum*] uvae passae. — *tangentis male*] «vix et fastidiose manducantis.» Noli iungere cum aliis *male superbo;* nimis enim distant verba.

88—92. *Cum pater*] Non sine festiva stili gravitate patremfamilias facit stratum esse in palea hornotina atque edere cibos longe viliores, *ador (S p e l t)* et *lolium, (T a u m e l l o l c h.)* — *patientem*] «*καρτεροῦντα*, dum parcam ac duram vitam agis.» Virg. Ecl. 10, 52: *Certum est in silvis, inter spelaea ferarum Malle pati.* Lucan. 5, 313: *disce sine armis Posse pati.* — *Vis tu*] Exhortantis est, ut hoc consilium capiat; *vin tu* simplex esset interrogatio.

93—100. *mihi crede*] «Sequere, quaeso, fidum meum consilium;» non, ut alii: «crede te meae fidei atque praesidio.» — *terrestria quando*] Mus urbanus philosophum Epicureum agit, omnibus terrestribus (animalibus) fato contingere animas mortales docens. Videtur *παρῳδία* Euripidis Alcest. 782: *Βροτοῖς ἅπασι κατϑανεῖν ὀφείλεται· - - Ταῦτ' οὖν ἀκούσας καὶ μαϑὼν ἐμοῦ πάρα, Εὔφραινε σαυτόν, πῖνε, τὸν καϑ' ἡμέραν Βίον λόγιζε σόν, τὰ δ' ἄλλα τῆς τύχης.* — *Vive memor*] «Et quidem ita vive, ut decet eum, qui vitam brevem esse semper meminerit.» Nimiam fortasse *ἔμφασιν* intulit Vossius, sic distinguens: *Vive! memor;* ut sit prioris *vive* repetitio: «Fruere vita vere vitali,» «*χρῶ τῷ βίῳ, μνήμων ὢν κτλ.*» Comparat Od. 2, 3, 17., ubi *ἐπαναφορὰ* lyrici est spiritus; hic tranquillam exhortationem minus decet. — *pepulere*] impulerunt,

Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Moenia nocturni subrepere. Iamque tenebat
Nox medium caeli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia, rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superessent fercula coena,
Quae procul exstructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes
Continuatque dapes nec non verniliter ipsis

I. v. 105. *externa* c.

II. v. 108. *vernaliter* LCT.

commoverunt.» Etiam in prosa or. Cic. de Off. 3, 10: *Species utilitatis animum pepulit eius.* Gronov. ad Liv. 3, 30. — *aventes*] «cupientes, quo tempore nemo eos animadverteret nec disturbaret, rependo moenia subire ac per aperturam aliquam clanculum intrare.» Stat. Silv. 1, 4, 56: *subrepsit in artus Insidiosa quies.* Nonnulli minus recte construunt: «*nocturni subrepere* (latenter noctu subter moenia arrepere) coeperunt, *aventes moenia urbis*, cum eos urbem adeundi subiret cupiditas:» quasi vero infinitivo historico hic locus esset, aut Horatius unquam dicturus fuisset *aveo moenia.* — *nocturni*] Cfr. Epod. 16, 51.

101—103. *Nox*] dea caelum curru pervehitur, ut Aurora et Sol. Estne *παρῳδία* Enniana? Tenor versiculi certe est epicus. — *coccum*] *scarlatto, Scharlach*, nomine mire corrupto ex *Galatia*, qua ex regione optimum coccum (*Kermes, Schildlaus*) importabatur. — *candere*] rarissime de alio quam albo colore, excepto ferro, carbone, favilla *candente*, in quibus notioni fulgoris rutilantis accedit notio ardoris. — *vestis*] stragula. Cfr. Sat. 2, 4, 84.

105—109. *procul*] «prope.» Gloss. Cod. Sangall. Volgo explicant: «in altum,» nullo tamen huius usus exemplo allato; sed *procul* cum distantiam nulla mensura definitam significet, interdum explicari debet *iuxta*, vel accuratius: «exigua distantia.» Sic Epp. 1, 7, 32. Ter. Hec. 4, 3, 1: *Quem cum istoc sermonem habueris, procul hinc stans accepi.* Virg. Ecl. 6, 16: *Serta procul, tantum capiti delapsa, iacebant.* Ovid. Met. 5, 114: *Quem procul adstantem - - irridens.* — *canistris*] ut primo mane a servis amoverentur purgareturque triclinium. — *succinctus*] ut solebant esse structores, coenae ministri. — *Continuat*] «unum post alterum cibum assidue apponit.» — *nec non*] Hac particularum compositione Cicero abstinet, utitur Varro. — *verniliter*] «ipse, cum servos non habe-

Fungitur officiis, praelambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte bonisque
Rebus agit laetum convivam, cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave, magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus: Haud mihi vita
Est opus hac, ait, et valeas; me silva cavusque
Tutus ab insidiis tenui solabitur ervo.

I. (v. 109. Habent *praelambens* bSc.) v. 115. *haut* S.
II. v. 109. *praelibans* F. v. 116. *valeat* LC.
III. v. 109. *praelibans* e C2dd.

ret, in modum vernae alacris et prompti ministrat.» *Verniliter* autem rectior scriptura, ut in v. *vernilitas; vernalis* est «vernus.» Manil. 3, 258. — *officiis*] Officia opponuntur dapibus; hinc adiungit *ipsis*, «quae necessaria erant in ferculis apponendis.» Lambinus volebat *ipse*. — *praelambens*] Aptum v. de mure pro eo, quod de homine esset *praegustans*, «ut alteri significet, quam lauti essent cibi.» *Praelibans*, quod Bentl. e C2dd. praetulit, verbum est Statianum, quod Horatius quamvis ipse quoque fingere potuisset, h. l. utpote nimis poëticum vix usurpasset.

111—117. *agit*] «praebet se hilarem convivam;» non, ut alii, «fingit se, simulat.» — *subito ingens*] Cogitandum de servis, qui sub diluculum conclave scopis spongiisque purgaturi erant; quorum strepitu simul excitantur molossi, domus custodes. — *Est opus*] «Hanc tam infelicem vitam ego respuo.» — *valeas*] Lamb. praetulit: *valeat* haec vita, «ei valedico.» Verum longe praestat *et* tu *valeas*, in quo ipso inest: «in perpetuum: ego enim huc rediturus nunquam sum.» — *ervum*] leguminis genus, Graece ὄροβος, nobis *Kichererbse* vel *Erve*. Operae pretium est comparare, quae verba scriptor Hebraeus ex indole gentis suae muri rustico tribuerit: *Quare protulisti contra locum silvestrem contumeliam? Melior est bucella sicca cum pace, quam domus plena victimarum cum iurgio: si quidem omnem hominem, qui tibi appropinquat, fugis velociter, et festinas, ut abscondas te ex uno latibulo in aliud; ego autem in cavo meo inveniam cantica et exsultationem, decorem Carmeli, fertilissimi campi.* R. Barachiae Nikdani Parabolae volpium. Pragae 1661. p. 45.

SATIRA VII.

Iamdudum ausculto et cupiens tibi dicere servus
Pauca reformido. Davusne? Ita, Davus, amicum

VII. Virtus comica huius Satirae in eo maxime cernitur, quod fingit Davi servi Saturnaliorum licentia abutentis sermonem Stoicum magnam partem Crispini aretalogi ianitori sublectum esse. Voluitne ὡς ἐν παρέργῳ significare ridiculo exemplo, importunum philosophandi morbum iam tantum non mancipia invasisse? Certe omnes tunc noverant totum Crispini disputandi genus molestum, putidum, rude (Sat. 1, 1, 120. 1, 3, 139. 1, 4, 14.): (quo de genere Stoicorum conqueritur etiam Epictetus Arriani 3, 21: *Οἱ τὰ θεωρήματα ἀναλαβόντες ψιλὰ, εὐθὺς αὐτὰ ἐξεμέσαι θέλουσιν, ὡς οἱ στομαχικοὶ τὴν τροφήν. Πρῶτον αὐτὸ πέψον, εἶθ' οὕτω μὴ ἐξεμέσῃς. - - Τὰς ἀρετάς σου ἡμῖν δεῖξον, ἵν' ἴδωμεν, ὅτι μεμάθηκας ταῖς ἀληθείαις τι τῶν φιλοσόφων. Οὔ· ἀλλ' ἐλθόντες ἀκούσατέ μου σχόλια λέγοντος.*) Iam quid exspectandum erat, ubi Crispiniana sapientia a servo traderetur? a servo domini semper clamantis: *Ποῦ εἰμι; Ἐν σχολῇ. Καὶ ἀκούουσί μου τίνες; Λέγω μετὰ τῶν φιλοσόφων.* (Arrian. Epictet. 4, 1, 138.) Verum ecce summa cum elegantia ac festivitate tractatur *παράδοξον* Stoicum homines voluptarios, luxuriosos, signorum tabularumque pictarum cupiditate abreptos, avaros, adulatores, non minus servos esse, quam qui proprie sic dicantur, et propterea ex iure saltem naturae non minoribus nequitiae ac stultitiae poenis teneri sive *μικροδούλους* sive *μεγαλοδούλους*. (Arrian. Epict. 4, 1, 55.) Aeque vero ac servuli sapientia lectorem delectat eiusdem petulantia, ita, ut, *κατ' εἰρωνείαν* quidem, in mentem nobis veniat illius, quod serio dixit Plutarchus de cohib. Ira 11: *αἴσχιστόν ἐστι φαίνεσθαι δικαιότερα τοῦ δεσπότου λέγοντα τὸν οἰκέτην*, cum mancipii asperis, sed veracibus, monitis opponantur heri talia sibi obiici indignati rabies atque graves minae.

Nihilominus, dum in semet ipsum opprobria larga manu ingerere videtur, hominum volgo atque in primis inimicis suis significat, talium de se iudicia partim iniquiora, partim prorsus falsa minime distare ab iis, quae a quovis servulo fieri et possint et soleant; indignos igitur esse suos obtrectatores, quibus directo respondeat, omnique confutatione longe praestare lepidam stultorum derisionem. De talibus enim suo iure dicere poterat: *Ἀνδράποδα ταῦτα οὐκ οἶδεν οὐδὲ τίς εἰμι, οὐδὲ ποῦ μου τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακὸν, ὅτι οὐ πρόσοδος αὐτοῖς πρὸς τὰ ἐμά.* (Arrian. Epict. 4, 5, 24.) — Scripta videtur a. u. c. 725.

1. 2. *Iamdudum ausculto*] «Iamdiu auribus capto et veluti venor opportunitatem loquendi.» Gesn.

Mancipium domino et frugi quod sit satis, hoc est,
Ut vitale putes. Age, libertate Decembri,
Quando ita maiores voluerunt, utere; narra.
Pars hominum vitiis gaudet constanter et urget
Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,

Nimirum cogita Horatium antea alta voce legisse librum vel inter scribendum subinde secum locutum esse; vaferrimus autem servus scit quidem hodie Saturnalia celebrari, itaque sibi libertatem loquendi concessam esse, qua usurus se velut ulcisci aliquatenus possit de molestiis, quibus per totum annum obnoxius fuerit; nec tamen protervius in cubiculum irrumpere audet, metuens, ne forte ab hero illam libertatem minus reverente male mulcetur. Heindorfius exposuit de servo in foribus cubiculi apparente atque heri iussa exspectante (ὑπακούοντι·) sed neque hoc convenit Saturnalibus et, quem affert, Plautus Trucul. 1, 2, 10: *ad fores auscultato atque serva has aedis*, de ianitore, cui hic locus non est, loquitur. Minus etiam, quae fuit Bentleii opinio, Davi verba ad praecedentem satiram, quacum in Codd. nonnullis coniungitur, referri possunt. — *reformido*] memor sane proverbii apud M. Antonin. 11, 30: *Δοῦλος πέφυκας, οὐ μέτεστί σοι λόγου.* — *Ita*] «In colloquiis unum *ita* totam sententiam affirmat responsione: *ja.*» Hand Turs. 3. p. 493. — *amicum*] «domini studiosum eique fidum.» *Φιλοδέσποτον ἐκ τοῦ συνειδότος* talem servum appellat Philo in Libro Quis rer. div. her. Vol. 4. Pf. p. 4., ex quo loco Menander Mein. p. 131. sic emendandus est: *Ἂν πάνθ' ὁ δοῦλος ἡσυχάζειν μανθάνῃ, Πονηρὸς ἔσται· μεταδίδου παῤῥησίας· βέλτιστον αὐτὸν τοῦτο ποιήσει πολύ.*

3—7. *frugi*] «χρηστὸς, frugale atque obedientiae plenum, ab omnique furto abstinens, *brav;*» saepe de servis. Ter. Ad. 5, 9, 1: Demea ad Syrum: *frugi homo es.* Opponitur *nequam.* Cic. Tusc. 3. §. 16. — *ut vitale*] «In tantum sum frugi, quam satis sit pro captu ac modulo servulorum; gloriari enim non est meum, neque talem me haberi postulo, cui prae immodicis virtutibus metuant homines, ne cito moriatur.» Ovid. Am. 2, 6, 39: *Optima prima fere Manibus rapiuntur avaris.* Seneca Controv. 1, 1. de Alfio Flavo: *Semper de illius ingenio Cestius et praedicavit et timuit. Aiebat tam immature magnum ingenium non esse vitale.* — *libertate Decembri*] (adi., ut omnia nomina mensium: male igitur Codd. aliq. *Decembris.*) In perpetuo illo quasi bello inter dominos ac servos, hi, ut ait Arrian. Epict. 4, 1, 58., Saturnalibus ἀνοχὰς (inducias) habebant. Horatii temporibus celebrabantur a. d. XVI. Kal. Ian. (17. Dec.) Cfr. Sat. 2, 3, 5. — *constanter*] «aequabiliter, ita ut in pravitate saltem sibi constet.» — *urget*] «naviter persequitur.» Tib. 1, 9, 8. *terrae rusticus urget opus.* — *natat*] «titubat, huc atque illuc fertur.» Manil. 4, 256: *Hinc et mobilitas rerum mutataque saepe Mens natat.*

Interdum pravis obnoxia. Saepe notatus
Cum tribus anellis, modo laeva Priscus inani,
Vixit inaequalis, clavum ut mutaret in horas;
Aedibus et magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste;
Iam moechus Romae, iam mallet doctus Athenis
Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.

I. Sat. VII. v. 10. *ut horas* superscr. *in* S. v. 13. *doctor* bc. Cod. Franeq. (non S.)

II. Sat. VII. v. 13. *doctor* F.

Iam hic semina sunt doctrinae Stoicae, quae ἐπαμφοτερισμὸν severe vetabat. Arrian. Epict. 4, 2, 4: οὐδεὶς ἐπαμφοτερίζων δύναται προκόψαι.

9—12. *Priscus*] homo ignotus, ordinis tamen senatorii. Iam, qui huic occurrebant, mirabantur eum modo tres anulos gestare, modo nullum omnino. Trium autem Horatii temporibus iam nimius numerus erat, qui postea semper crevit. Seneca Nat. Quaest. 7, 31: *Exornamus anulis digitos; in omni articulo gemma disponitur.* Martial. 5, 61, 5: Marianus: *Per cuius digitos currit levis anulus omnes.* 11, 59: *Senos Charinus omnibus digitis gerit.* Isid. Origg. 19, 32: *Apud veteres ultra unum anulum uti infame habitum viro. C. Gracchus in Maenium:* Considerate, Quirites, sinistram eius; en cuius auctoritatem sequimini, qui propter mulierum cupiditatem ut mulier est ornatus. *Crassus, qui apud Parthos periit, in senectute duos habuit anulos, causam praeferens, quod pecunia ei immensa crevisset. Multi etiam Romanorum pro gravitate anulum gestare in digito abstinuerunt.* — *inaequalis*] Cfr. Sat. 1, 3, 9 et 18. — *clavum*] «Modo ut senator erat indutus tunica laticlavia, modo ut eques Ro. cum angusto (purpurae) clavo prodibat.» — *se conderet*] «Modo magnas aedes conducebat aut emebat, modo coenaculum vel domum tugurio similem, ubi ne libertinum quidem paullo honestiorem atque elegantiorem habitare deceret.»

13. 14. *doctus*] «philosophus,» qui comice opponitur *moecho*. Quod Schol. tradunt Priscum Athenis oratoriam docuisse, ortum est ex falsa lect. *doctor*, ut patet ex Gloss. Cod. Franeq.: «Dicitur enim iste Priscus fuisse orator:» quamquam verum non est quod dicunt neminem Romanorum unquam docendi causa Athenas se contulisse. M. Cicero filius ad Fam. 16, 21: (Athenis) *declamitare Graece apud Cassium institui; Latine autem apud Bruttium exerceri volo.* — *Vertumnis*] Vertumnus maxime olim ab Etruscis cultus, inde Romam translatus, deus anni fertilitatisque variae per temporum vices, deinde generatim deus omnium inverten-

Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit; quanto constantior isdem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,

I. v. 17. *phimum* superscr. *pirgum* bS. *pirgum* c. (v. 18. Habent *isdem* bSc.) v. 19. *ac prior illo*] Codd. aliq. Feae et S. superscr. lectioni: *ac prior ille* Sc. M. *miser acrior ille* superscr. *illo* b.

II. v. 15. *chiragra* LCT. v. 17. *pyrgum* LT. v. 18. *idem* LCT. v. 19. *ille* T. *acrior ille* C.

III. Sat. VII. v. 18. *idem* v. 19. *ille*

darum rerum, omnium mutationum ac vicissitudinum. Cfr. Propert. 4, 2. Tibull. 4, 2, 13: *Talis in aeterno felix Vertumnus Olympo Mille habet ornatus, mille decenter habet.* — *quotquot sunt*] «quotquot habet simulacra, quorum unum quodque symbolum est perpetuae inconstantiae.» Irati autem sunt Prisco Vertumni, quatenus poenam ei imposuerunt in singulas prope horas et mores et habitum ridiculum in modum mutandi.

15—20. *Volanerius*] Nihil de hoc homine tradunt Scholiastae. — *iusta cheragra*] «nequitiam eius merito puniens;» non, ut alii volunt: «magna et gravis.» Pers. 5, 60: *cum lapidosa cheragra Fregerit articulos.* Utrobique metri causa scribendum est *cheragra*, non *chiragra*. — *Contudit*] «debilitavit nodis in digitorum articulis contractis.» — *Mitteret*] e fritillo, pyxide lignea, in qua tali manu agitabantur, deinde ex ea in phimum coniiciebantur, adeo ut duobus his instrumentis omnis fraus arceretur. *Phimus* autem turricula erat (Martial. 14, 16.) sive pyrgus, cylindrus cavus qui trochleatim effictus erat certosque habebat intus gradus excisos, ex quibus fundebantur tali in alveolum sive tabulam lusoriam, in cuius media parte statuebatur turricula. Aliter quidem Gesnerus in Thesauro: «*phimus* (φιμός) videtur instar ἠθμοῦ, infundibuli, pertusus fuisse, minor turriculâ, cui imponeretur.» Ex meis Codd. bS. et ex Comm. Cruq. qui explicat: «phimus instrumentum est ligneum strictioris, ex quo coniiciuntur tesserae, pyrgus:» apparet lect. *pyrgum,* Codicum auctoritate prope parem alteri *phimum*, esse gloss. — *levius miser*] Minus usitate sic dixit, cum frequentissimus sit positivus *leviter saucius* cet. — *ac prior illo*] «prope praestantior et felicior homine inconstanti:» nam in pravitate quoque gradus sunt minores ac maiores, quod ad eius incommoda externa attinet. *Illo* autem non ad Priscum refertur, sed infinite positum est de omni homine, qui semper fluctuet ac titubet, id quod per imaginem versus sq. exprimit. Altera lectione *ac prior ille*, («quam Priscus:») pro certo nihil languidius excogitari potest; et manifesto *ille*

Qui iam contento, iam laxo fune laborat.
Non dices hodie, quorsum haec tam putida tendant,
Furcifer? Ad te, inquam. Quo pacto, pessime? Laudas
Fortunam et mores antiquae plebis, et idem,
Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses,
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis et haeres,
Nequicquam coeno cupiens evellere plantam.
Romae rus optas, absentem rusticus urbem

I. v. 20. *tam contento quam* b. (non Sc.) v. 27. *avellere* superscr. *e* S.

II. v. 20. *tam contento quam* C.

IV. Sat. VII. *Non dices, hodie quorsum* Doering.

ortum est ex accommodatione ad v. *prior*. — *Qui iam contento*] Imago ἀμετρίας in utramque partem, desumpta a nautis modo ita funes contendentibus, ut periculum sit, ne rumpantur, modo nimis laxantibus, ita ut vela concidant. Lucian. Dial. meretr. 3, extr.: ὅρα, μὴ κατὰ τὴν παροιμίαν, ἀποῤῥήξωμεν πάνυ τείνουσαι τὸ καλώδιον: quae exscripsit Aristaenet. 2, 1. p. 129. Boiss. his vv. praemissis: πεῖϑου μοι καὶ τῆς ἀμετρίας ἀπόσχου. Alii cogitarunt de equo funali, alii περὶ τοῦ ἑλκυστίνδα παίζειν, alii de funambulis. Sensus clarus: «qui modo nimis adstricte et severe, modo nimis laxe ac negligenter vivit.»

21—31. *hodie*] pr. «antequam hic dies transeat,» id est, «illico, statim.» (Languet altera distinctio: *hodie quorsum haec — tendant?*) «Quamdiu me, scelus, tam inepto (φορτικῷ) sermone obtundes, haud dicens, quid tibi velis?» — *Furcifer*] Donatus ad Ter. Andr. 4, 5, 12: «*Furciferi* dicebantur, qui ob leve delictum cogebantur a dominis ignominiae magis quam supplicii causa circa vicinos furcam (V) in collo ferre subligatis ad eam manibus, et praedicare peccatum suum simulque summonere ceteros, ne quid simile admittant.» — *agat*] «adigat ad priscam maiorum nostrorum vitam sequendam.» Similis est sententia Sat. 1, 1, 15. — *non sentis*] «Quia non ex animi tui sententia credis rectius esse illud vitae genus, quod tamquam declamator alta voce dilaudas.» — *defendis*] non tam adversus alios, quam «pro virili tua parte in temet ipso servas et tueris.» — *et haeres*] Terent. Phorm. 5, 2, 15: *in eodem luto haesitas*, «in eadem difficultate.» H. l. «intricatus remanes in priore pravitate.» — *absentem*] «a te relictam.» — *securum olus*] «caenulam ab omni sollicitudine liberam.» — *usquam*] cum verbis motus est *irgendwohin*; *usque*, «semper,» hic lo-

Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad coenam, laudas securum olus ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
Maecenas serum sub lumina prima venire
Convivam: Nemon oleum feret ocius? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore fugisque.

I. (v. 30. Habent *usquam* bSc.) v. 34. *feret*] bc. *fert* S. M. Ibid. *en quis* c. v. 35. *fugisque*] bSc. *furisque* M.

II. v. 34. *fert* F. v. 35. *furisque* C.

III. v. 34. *fert*

IV. v. 30. *usque* Venet. 1481. v. 32. *Iusserat - Convivam?* Cod. Feae.

cum non habet. — *Vinctus*] «quasi vinculis oneratus et in carcerem pertractus ad coenas eas, cum contra libentissime omnes invitationes accipias.» — *amasque*] ut Sat. 1, 2, 54. «tecum contentus es idque praedicas.» Cic. ad Att. 4, 16: *in eo me valde amo.*

32 — 35. *serum - convivam*] Festive ludit inter haec: 1) «ubi sero Maecenati venerit in mentem, te quoque invitandum esse:» 2) «ubi post multas diei negotiorum pleni molestias dilectus tuus Maecenas te opus habuerit, quo adiutore illas dispellat.» — *sub lumina prima*] «Post vesperam prima fax.» (Macr. Sat. 1, 3.) Graeci *περὶ λυχνῶν ἁφάς*. — *Nemon oleum feret ocius*] «oleum lucernae, qua uti volt nocturno tempore ad amicum properans;» non: «quo unctus et lotus abeat coenatum.» (Comm. Cr.) Sic dominus a balneo rediens *κραυγάζει· Οὐδεὶς φέρει φαγεῖν;* apud Arrian. Epict. 3, 26, 22.; qui locus monstrat Graecos quoque in talibus praesenti interdum usos esse, non futuro dumtaxat. Terent. Phorm. 1, 2, 102: *Puer heus! Nemon huc prodit?* Futurum tamen propter meorum Codd. auctoritatem servavi, nec tres dactyli disconveniunt huic festinationi. — *blateras*] «stulte et percupide loqui.» Festus. H. l. «cum trepidatione et furore verba effutis.» Varro apud Non. 1, 186: *Quid est? quid blateras? quid rabis? quid vis tibi?* Talem autem dominorum impotentium iracundiam vehementer improbabant Stoici. Arrian. Epict. 1, 18, 19: *μὴ, ἂν βραδέως τὸν ἐπίδεσμον ὁ παῖς φέρῃ, κραύγαζε καὶ σπῶ καὶ λέγε, Πάντες με μισοῦσι.* — *fugisque*] Longe festivius hoc quam aliorum *furisque*, quod et *ταυτολογίαν* sapit et a Codd. minorem habet auctoritatem: (e Pottierii XX. Codd. unus dumtaxat hoc exhibet; meorum nullus.) Recte Acron: «Expressit velocitatem hominis festinantis ad coenam.»

Mulvius et scurrae tibi non referenda precati
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem, nasum nidore supinor,
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu, cum sis quod ego et fortassis nequior, ultro
Insectere velut melior verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso

I. (v. 36. Habent *Mulvius* bSc.) v. 42. *ipso* superscr. *e* b. *ipse* Sc.
II. v. 36. *Milvius* LCT. v. 39. *si quidvis* LC. v. 42. *ipse* LCT.

«Clam te proripis currisque ad amicum,» ut Epp. 1, 5, 31: *postico falle clientem.*

36. 37. *Mulvius*] «Iam fuga tua, id est, praeceps tuus abitus ex domo, in causa est, ut Mulvius et alii scurrae, qui venerant spe illecti fore, ut invitarentur, ab ianitore iussi abire coenaque frustrati, diras tibi imprecentur, quas nos servuli tibi referre non audemus, timentes, ne tergo eas expiare debeamus.» — *dixerit ille*] Non quasi cautius loquens de semet ipso Davus usurpat *ille*, «ὁ δεῖνα, quispiam:» sed: «facile suam causam adversus te ita defenderit Mulvius scurra.» Etenim Davo minus convenit v. 39.; raptim quidem lupanar adire (v. 49.), non plures horas in popinis terere poterat servus, neque *insectatur* herus servum, sed castigat vel verbis vel verberibus, neque denique cum mancipio se purgat *verbis decoris.* Restat difficultas a Sanadono significata: *Le poète avoit suffisamment prévenu cette méprise, en faisant dire à Davus qu'il n'osoit répéter les injures dont Mulvius chargeait Horace.* Sed non sunt hae imprecationes, de quibus Davus locutus erat; est defensio.

38—41. *levem*] Libere igitur fatebitur scurra, «se utpote hominem levem gulâ ad te convivatorem deduci:» (nam tales quoque homines animi causa interdum excipiebat conviviis Horatius, ut ex ipsorum et moribus et sermonibus materiam satiris suis pararet:) «ciborum nidore nasum sibi *supinari*, (attolli, ut cupide eum olfaciat.)» «Facile patior,» inquit Mulvius, me a te nominari *imbecillum*, cupidinibus obnoxium et turpis otii appetentem; etiam, si vis, peiora adde, me esse hominem nequam, qui semper in popinis versetur. Verum cum tu eodem gulae vitio tenearis et sis fortasse me nequior, cur tandem *ultro*, a me non lacessitus, sed quasi tuo iure insuper mihi probra ingeris?» — *iners*] Sic Luciani Parasitus C. 1. libere fatetur se nullam artem, cui quidem consuetudo hoc nomen tribuat, callere, nihilominus magnum se esse artificem coenarum rite captandarum. — *si quid vis*] Male olim edebant *si quidvis.* Cic. ad Att. 7, 2: *Tironem Patris aegrum reliqui adolescentem, ut nosti,*

Quingentis empto drachmis deprenderis? Aufer
Me voltu terrere; manum stomachumque teneto,
Dum, quae Crispini docuit me ianitor, edo.
Te coniux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me
Natura intendit, sub clara nuda lucerna

I. v. 43. *deprehenderis* b. (non Sc.) v. 45. *Chrysippi* c. (v. 48. Habent *intendit* bSc.) Ibid. *lacerna* Sc. (non b.)

II. v. 43. *deprehenderis* F. v. 48. *incendit* LCT.

III. v. 48. *incendit*

et adde, si quid vis, probum. — *verbis decoris*] «Cum tu dicis amicitia te duci, hoc obvolucro usus te parasitum esse negabis?» Similiter Aristoph. Plut. 158: *αἰσχυνόμενοι - - Ὀνόματι περιπέττουσι τὴν μοχθηρίαν.*

42—45. *Quid si*] Hinc usque ad v. 45. Davus de se ipso iam loquitur; sed occulta arte vafer servus in haec delabitur. — *Quingentis*] = 120 Thaleris = 217 Florenis Rhen. = 315 Franc. Helvet., summa, qua viliora tantum mancipia emebantur. — *Aufer*] «abstine, noli;» ex usu quotidiano. Plaut. Curcul. 2, 1, 30: *Aufer istaec, quaeso, atque hoc responde, quod rogo.* — *stomachum*] «iram compesce.» Etenim hic fingitur frontem contrahere ac torvo voltu minacem digitum extollere Horatius. — *ianitor*] Ex servis vilioribus erant ianitores, ostiarii, atrienses, catena interdum alligati. Hic igitur quotidie cum audiret domini declamatiunculas, ipse quoque semiphilosophus factus erat talemque effecerat etiam Davum sodalem, cui Crispinum ipsum audire denegatum erat. Iam sapiens ille ianitor obiurgat virum conspicuum et locupletem de illorum numero, qui *Curios simulant et Bacchanalia vivunt*, non, ut olim volebant, Horatium ipsum, cui anulus equestris et iudicatus (v. 53.) minime conveniunt; quamvis nonnulla vernili quadam malitia in herum servus detorquet. Quod autem v. 46. Davum luparum sectatorem opponit moecho ingenuo, vel fingit hoc nomine fuisse etiam Crispini ianitorem vel utitur nomine servorum valde usitato pro appellativo *servi*.

48—50. *Natura intendit*] «tentigine vexat.» Sic recte Fea ex aliquot suis Codd. et Edd. vett., quibuscum consentiunt plures Pottierii et mei pro minus vernili *incendit*. Cum toto loco compara Philemonis Fr. p. 357. Mein. Sapienter ait primum repperisse Solonem *Μεστὴν ὁρῶντα τὴν πόλιν νεωτέρων, Τούτους τ' ἔχοντας τὴν ἀναγκαίαν φύσιν, Ἁμαρτάνοντάς τ' εἰς ὃ μὴ προσῆκον ἦν, Στῆσαι πριάμενόν τοι γυναῖκας κατὰ τόπους Κοινὰς ἅπασι καὶ κατασκευασμένας. Ἑστᾶσι γυμναί· μὴ 'ξαπατηθῇς· πάνθ' ὅρα. Οὐκ εὖ σεαυτοῦ τυγχάνεις ἔχειν; ἔχεις Ἐστυκότως πως; ἡ θύρα 'στ'*

Quaecunque excepit turgentis verbera caudae,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit neque famosum neque sollicitum, ne
Ditior aut formae melioris meiat eodem.
Tu, cum proiectis insignibus, anulo equestri
Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacerna,
Non es, quod simulas? Metuens induceris atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.

IV. v. 49. *excipit urgentis se verbera* C3dd. Blandin.

ἀνεῳγμένη. Εἷς ὀβολός· εἰςπήδησον· οὐκ ἔστ' οὐδὲ εἷς Ἀκκισμὸς οὐδὲ λῆρος, οὐδ' ὑφήρπασεν, Ἀλλ' εὐθὺς, ὡς βούλει σύ, χὤν βούλει τρόπον. Ἐξῆλθες; οἰμώζειν λέγ', ἀλλοτρία 'στί σοι. — *lucerna*] in cella lupanaris. Iuven. 6, 121 seqq. Utrumque autem *clara lucerna* et *nuda* significat vilissimum prostibulum, quod omnem pudorem, quem saltem simulat matrona moecha et cultior libertina, exuerit. — *verbera caudae*] Iuven. 6, 126: *Et resupina iacens multorum absorbuit ictus. Οὐρὰν τὸ αἰδοῖον* dixit iam Sophocles, teste Photio Lex. p. 346, 5. — *Clunibus*] veneris figura, femina virum supinum inscendente et coxim veluti equum agitante, *κελητίζειν*. Asclepiades Anth. Pal. l. p. 142: *Λυσιδίκη - - πολὺν ὕπτιον ἵππον ἐγύμνασεν*. Seneca Ep. 95: *feminae pati natae (di illas deaeque male perdant!) adeo perversum commentae genus impudicitiae, viros ineunt*. Ruhnk. ad Rutil. p. 260.

51—57. *Dimittit*] «Cum ex fornice discedo, nulla me, utpote qui servus sim, mala fama sequitur, neque quidquam curo, quod alius ditior aut formosior cum eadem meretrice rem habeat; omnibus enim aeque prostat.» — *meiat*] verniliter loquitur. Placuit idem Persio 6, 73: *ut - - patriciae immeiat volvae*. — *Tu cum*] «Tu cum deposito anulo equestri et toga domo prodis ex iudice selecto (quo munere tamquam eques Ro. fungeris:) factus *Dama*, vilis servus, lacerna crassa cum cucullo (militum et servorum pallio) coopertus, ne agnoscare.» Iuven. 8, 143: *si nocturnus adulter Tempora Santonico velas adoperta cucullo*. — *odoratum*] Cum ceteroqui sit habitu servili, unguentorum tamen odore placere volt moechae. — *Non es*] «Nonne tunc reapse es, quod te esse simulas, servus nequam?» — *pavore*] «pugnante identidem pavore cum libidine, cui resistere non quis, usque ad ossa tremis.»

58—60. *Quid refert*] «Quid interest, utrum gladiatorio sacramento addictus sis lanistae, cui te auctoraveris?» «Haec sunt verba

Quid refert, uri, virgis ferroque necari
Auctoratus eas, an turpi clausus in arca,
Quo te demisit peccati conscia herilis,
Contractum genibus tangas caput? Estne marito
Matronae peccantis in ambo iusta potestas?
In corruptorem vel iustior. Illa tamen se
Non habitu mutatve loco, peccatve superne.

I. v. 58. *uri, virgis ferroque necari*] *uri virgis, ferroque necari* M. v. 60. *dimisit* bS. (non c.) Ib. *erilis* bc. v. 62. *ambos* bS. Item c. a sec. m. v. 64. *peccatve* superscr. *que* b. (*superne, Cum* M.)

II. v. 58. *virgis uri* C. e Cod. Tosan. v. 62. *ambos* LCT.

IV. v. 64. *supine* Nannius prob. Bothe.

eorum, qui gladiatores emunt, condiciones proponentium, quibus se vendant: cautiones enim huiusmodi faciebant: *uri flammis, virgis secari, ferro necari.*» Comm. Cr. Petron. 117: *In verba Eumolpi sacramentum iuravimus, uri, vinciri, verberari ferroque necari.* Seneca Ep. 37: *illius turpissimi auctoramenti verba sunt: uri, vinciri, ferroque necari. Uri* lamina in primis candente; non enim iungendum est *uri virgis*, sed *virgis necari*, id est, «prope ad mortem verberari.» Infinitivi pendent a v. *auctoratus*, «pretio accepto sponte hoc iuratus.» — *eas*] ut nos: *als Gladiator einhergehn*, pro *sis*. Seneca Herc. Oet. 283: *Non ibo inulta.* — *turpi - - arca*] «cista, quae anxie quaerentibus, ubi te occulant, prima se obtulit, vili fortasse usui destinata.» — *demisit*] «detrusit ita, ut capite *contracto*, curvato, genua tangas.» Ita si invertas, clarius erit. Minus recte alii construunt: *an genibus tangas caput in arca quo te* ancilla *conscia* adulterii ab hera commissi (Sat. 1, 2, 130.) *demisit contractum.*

61—64. *Estne*] «Nonne potestas est marito necandi et uxorem et moechum in adulterio deprehensos?» Ex antiquo certe iure Romano ante legem Iuliam de adulterio latam. Cato apud Gell. 10, 23: *In adulterio uxorem tuam si deprehendisses, sine iudicio impune necares.* «Quo tamen severo iure perquam raro mariti utebantur; moribusque receptum videtur, ut adulteram apud cognatos convictam domo exigerent multarentque dote.» Lipsius Exc. ad Tac. Ann. 4, 42. — *corruptorem*] Urget hoc, a moecho plerumque solere corrumpi alienam uxorem declamator Stoicus. — *vel iustior*] Ratio Latinae consuetudinis poscit, ut haec sit responsio; Germanica interrogationi favet, quam posuit Doering. — *Non habitu*] «Moecha certe non habitum matronalem cum servili mutat, neque aedibus clanculum exit, ut te domi tuae conveniat, et morem tantummodo tibi gerit, dum non te init, sed muliebri patientia sese supinat tibi superne patranti (*βινοῦντι*).» Sic recte Glossa Cod. Divaei apud Cruq.:

Cum te formidet mulier neque credat amànti,
Ibis sub furcam prudens dominoque furenti
Committes rem omnem et vitam et cum corpore famam.
Evasti: credo, metues doctusque cavebis:
Quaeres, quando iterum paveas iterumque perire

I. v. 67. *Committas* c. v. 68. *doctus metuensque* (sic) *cavebis* S. (non bc.)

II. v. 68. *metuens; doctusque* F.

III. v. 68. *Evasti? metues, credo* e Cod. Reg. Sec.

IV. v. 68. *Evasti? credo* distinguit Doering.

«Non *peccat superne*, id est, non resupinat adulterum.» Alii explicant: «neque ore morem tibi gerit:» (Suet. Tib. 44.), quod ab hoc loco alienum est. Nannii illud *supine*, «inconsulto, stulte,» incredibilem in modum languet, et miror etiamnunc fautorem invenisse.

65—67. *Cum te formidet*] «Eo quoque nomine illa minus est te noxia, quod tamquam mulier infirma te etsi ipsius amatorem semper formidine percita recipit, nec confidit promissis, sed timet semper, ne a te decipiatur ac mala fama primum inter sodales, mox apud volgum laedatur. Tu contra prudens ac sciens te turpissimis exponis poenis.» Omissum a poëtis *tu* ante v. *Ibis* Heindorfius recte defendit ex Sat. 1, 2, 90. 2, 3, 212. et 234. Epp. 1, 14, 40. Qui hunc versum 65. a seq. distrahentes cum vv. 63. 64. iunxerunt, non satis animadverterunt vv. *peccatve superne* per παρένθεσιν minime tolerandam inepte ingeri; nam ad hanc veneris figuram nullo modo referri possunt vv. *Cum te formidet*. — *sub furcam*] «in turpissimam servitutem, adeo, ut si marito a te laeso placeret, ut mancipium nequam te sub furca vinciret ac verberaret.» V. *domino* nimis artificiose alii explicant: «libidini tuae furiosae.» — *rem*] «familiarem, ex qua multam ei pendes, ne te castrari iubeat.»

68—71. *Evasti*] «Ne tum quidem, cum fortuna favente evasisti poenae periculum, experientia edoctus cavebis.» (*Credo* κατ' εἰρωνείαν.) «Immo, quae tua est perversitas, novam occasionem investigabis periculi illius tibi contrahendi. Quoties autem moecharis, toties libidinis tuae servus es.» — *prava*] Proverbium erat: ἀλώπηξ διαφυγοῦσα πάγας αὖθις οὐχ ἁλίσκεται.

72—77. *Non sum*] Inde ab hoc v. declamandi fervore magis magisque abreptus Davus sensim oblitus se ianitoris Crispini partes recitare, propius semper herum ipsum urget. Hic maxime autem noli oblivisci servum uti Saturnaliorum libertate sibi concessa. — *prosiliet*] «impetum suum *vaga*, libera, sequetur.» — *minor*] «obno-

Possis, o toties servus! Quae belua ruptis,
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum moechus, ais. Neque ego, hercule, fur, ubi vasa
Praetereo sapiens argentea: tolle periclum,
Iam vaga prosiliet frenis natura remotis.
Tune mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor, quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam misera formidine privet?

I. v. 77. *haut* S. Ibid. *privat* b. (non Sc.)

IV. v. 72. *visa* Cod. Bland. antiquiss.

xius.» — *ter vindicta*] «homo adeo servus cupiditatibus ac formidini, ut ne saepius quidem repetita manumissio per vindictam te vere liberum reddere queat.» (Reapse in servis una dumtaxat vindicta locum habebat.) Forma autem legitima manumissionis temporibus antiquioribus haec fuisse videtur: Comparebat coram praetore urbano dominus cum servo, amicusque domini, assertor in libertatem; dominus servum vindicta (virgula) vel festuca dicis causa percutiebat, quo suam in eum potestatem manifestaret: tum assertor in libertatem hanc formulam pronuntiabat: *Hunc hominem liberum esse aio ex iure Quiritium.* Dominus velut cedens adversario ficto: *Hunc hominem liberum esse volo:* vel: *Liber esto atque abito, quo voles;* dein eum circumagebat et manu emittebat; postea praetor edicebat, *eum hominem liberum esse ex iure Quiritium.* Posterioribus temporibus domini loco lictor coram praetore vindicta tangebat servum manumittendum. Pers. Sat. 5, 75. cum Scholiasta. Brisson. de Formulis. p. 700. Ed. Bach. Heindorf. ad h. l. Sententia autem Horatiana petita est ex Stoicorum scholis. Philo Quod omnis probus liber. Ed. Francof. p. 888: *Ἄξιον καταγελᾷν τῶν, ἐπειδὰν ἀπαλλαγῶσι δεσποτικῆς κτήσεως, ἐλευθερωθῆναι νομιζόντων· οἰκέται μὲν γὰρ οὐκέθ' ὁμοίως εἶεν οἵγε ἀφειμένοι· δοῦλοι δὲ καὶ μαστιγίαι πάντες, ὑπακούοντες οὐκ ἀνθρώπων, (ἧττον γὰρ ἂν ἦν τὸ δεινόν·) ἀλλὰ τῶν ἐν ἀψύχοις ἀτιμοτάτων, ἀκράτου, λαχάνων, σπερμάτων κτλ.* Arrian. Epict. 2, 1, 26: *Ὅταν οὖν στρέψῃ τις ἐπὶ στρατηγοῦ τὸν αὑτοῦ δοῦλον, οὐδὲν ἐποίησεν; Ἐποίησε. Τί; Ἔστρεψε τὸν αὑτοῦ δοῦλον ἐπὶ στρατηγοῦ. Ἄλλο οὐδέν; Ναί· καὶ εἰκοστὴν αὐτοῦ δοῦναι ὀφείλει. Τί οὖν; ὁ ταῦτα παθὼν, οὐ γέγονεν ἐλεύθερος; Οὐ μᾶλλον, ἢ ἀτάραχος. Ἐπεὶ σύ, ὁ ἄλλους στρέφειν δυνάμενος, οὐδένα ἔχεις κύριον; οὐκ ἀργύριον; οὐ κοράσιον; οὐ παιδάριον; οὐ τύραννον; οὐ φίλον τινὰ τοῦ τυράννου;* — *privet*] *privare dolore, exilio* pro *liberare, eximere* usurpatur etiam a Cicerone.

Adde super dictis, quod non levius valeat: nam
Sive vicarius est, qui servo paret, uti mos
Vester ait, seu conservus; tibi quid sum ego? Nempe
Tu, mihi qui imperitas, alii servis miser atque
Duceris ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus,

I. v. 80. *ait* superscr. *g* (= *agit*) S. v. 81. *alii*] Cod. Blandin. antiquiss. et duo alii Cruquii. *aliis* bSc. M. v. 83. *sibi imperiosus* c. (non bS.)

II. v. 78. *supra dictis* LCT. v. 80. *agit* C. v. 83. *sibique imperiosus* LCT.

III. v. 82. *signum* cum Douza.

78—80. *Adde super dictis*] «Adde insuper iis, quae dixi.» (*dictis* dativ.) Hanc simpliciorem etiam per se constructionem requirit caesura; quocirca reiicimus aliorum rationem: *Adde super, quod non levius valeat dictis* (ablat.) *Super* pro *insuper*, ut Virg. Aen. 2, 71: *et super ipsi Dardanidae - - poenas - poscunt.* — *vicarius*] Servus vicarius is erat, quem servus ordinarius suo ex peculio ad eum finem emerat, ut vice sua fungeretur in officiis servilibus exsequendis. At cum peculium semper esset in domini potestate, etiam servi servus (ὁ τοῦ οἰκέτου οἰκέτης Theophilo:) in eadem manebat; adeoque *vicarius* simul erat *conservus* servi ordinarii. Inscr. m. Lat. N. 362: *Donato Caesaris Augusti Salviano* (non liberto, sed servo Augusti, huic a Salvio quodam legato) *exactori tributorum in Helvetia Communis vicarius.* — *mos Vester*] civium Romanorum, ingenuorum, quibus se non sine certa quadam amaritudine animi opponit miserum mancipium, sine patre, sine gente, sine civitate. Similem occultae indignationis de statu servili vocem persentiscere mihi videor in illis Anaxandridae (Grot. Exc. p. 639.): Οὐκ ἔστι δούλων ὤγαϑ', οὐδαμοῦ πόλις. Τύχη δὲ πάντα μεταφέρει τὰ σώματα κτλ. — *seu conservus*] Paullo cautius loquitur, cum proprie hoc velit: «Quid aliud es tu mihi, quam conservus?»

81—88. *alii*] acerbe significat Maecenatem. Haec lectio et Codd. antiquiss. auctoritate nititur et per se est concinnior volgatâ *aliis*, vitato sigmatismo inutili et repetitione numeri plur. post v. 75. «Ut mihi herus es tu, sic alius tibi.» Per se spectatus sane pluralis aeque rectus, ut ubi Epictetus apud Arr. 4, 1, 146. hominem volgarem sic alloquitur: Λέγε οὖν τὰς ἀληϑείας, δοῦλε, καὶ μὴ δραπέτευέ σου τοὺς κυρίους. Philo de Profugis p. 232. Pf.: Αὐτὸ γὰρ τοῦτο φυγῆς ἦν ἄξιον, εἰ μυρίων δεσποτῶν δοῦλος ὤν, ἐπιμορφάζων ἀρχὴν καὶ ἡγεμονίαν, ἐλευϑερίαν ἄλλοις ἐκήρυτ-

Quem neque pauperies neque mors neque vincula terrent,
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis, et in se ipso totus, teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari,
In quem manca ruit semper fortuna. Potesne
Ex his ut proprium quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier, vexat foribusque repulsum
Perfundit gelida, rursus vocat; eripe turpi

I. v. 86. *tótus teres* M.

III. v. 84. *nec vincula*

τες. — *lignum*] (*Marionetten*) «*νευρόσπαστον*, a circulatore aliquo fidiculis in hanc vel illam partem tractum, ut quasi gesticulari videatur.» Comparatio haec tralaticia erat in Stoicorum scholis. M. Antonin. 10, 38. — *sibi imperiosus*] *ἄρχων, ἐγκρατὴς ἑαυτοῦ*, qua genit. constructione usus est Plin. 34, 8: *Tiberius - imperiosus sui*. Od. 3, 29, 41. *potens sui*. — *Responsare*] *trotzen*, «cupiditatum illecebras aspernari.» — *in se ipso totus*] «nullius indigens, qui omnia sua in se reposuit, omnia sua in se collegit, nihil extra se sui ponit:» ut diversis locis ait Seneca. Cic. Parad. 2: *Non potest non beatissimus esse, qui totus aptus est ex sese, qui in se uno sua posuit omnia.* — *teres atque rotundus*] Globus perfectissima est forma ex antiquorum sententia (Plat. Tim. p. 33. B.); quae cum levis sit nulliquè in ea anguli emineant, nihil quod extrinsecus impingat, in ea *morari* (haerere) eamve laedere potest. M. Anton. 12, 3: *ἐὰν ποιήσῃς σεαυτὸν, οἷος ὁ Ἐμπεδόκλειος Σφαῖρος κυκλοτερὴς δίνῃ περιηγέϊ γαίων -- δυνήσῃ — ἀταράκτως καὶ εὐγενῶς καὶ ἵλεως τῷ σαυτοῦ δαίμονι διαβιῶναι.* Contraria imagine Simonides usus erat. (Arist. Rhet. 3, 11:) *οἷον τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα φάναι εἶναι τετράγωνον, μεταφορά· ἄμφω γὰρ τέλεια*: quae imago per Aristotelem ad Dantem devenit: *Ben tetragono ài colpi di ventura.* Iam alii iungunt *in se ipso totus teres*; quod minus aptum videtur: «Quid enim, amabo, est *totus rotundus*: utique qui simpliciter rotundus est, totus sit rotundus necesse est. Quid autem *rotundus in se ipso*? quasi aliquis *extra se* rotundus esse possit.» Bentl. Nostrae distinctioni favet etiam Ausonius Id. 16, 5: *Sapiens - - Securus, mundi instar habens, teres atque rotundus.* — *manca*] «quasi manibus debilis, ita ut impetum in sapientem facere nequeat.»

89—94. *ut proprium*] «quod vere tibi tribuere possis.» — *Quinque talenta*] «pro levissima volup-

Colla iugo; Liber, liber sum, dic age. Non quis;
Urget enim dominus mentem non lenis et acres
Subiectat lasso stimulos versatque negantem.
Vel cum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Qui peccas minus atque ego, cum Fulvi Rutubaeque
Aut Pacideiani contento poplite miror
Proelia rubrica picta aut carbone, velut si
Re vera pugnent, feriant vitentque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse

I. v. 93. *mentem dominus* S. (non bc.) Ibid. *acris* bc. v. 97. *Pacideiani*] *Placideiani* bc. M. *Placidiani* S.

II. v. 97. *Pacidiani* C. *Placideiani* LT. *Placidiani* F.

III. v. 97. *Placideiani*

tate summam ingentem.» (12240. Floren. Rhen. 16985. Franc. Helvet.) — *Liber*] Cfr. Pers. Sat. 5, 83 seqq. Arrian. Epict. 4, 1, 1 et 3: Ἐλεύϑερός ἐστιν ὁ ζῶν ὡς βούλεται· ὃν οὔτ' ἀναγκάσαι ἐστίν, οὔτε κωλύσαι, οὔτε βιάσασϑαι. — — Οὐδεὶς ἄρα τῶν φαύλων ζῇ ὡς βούλεται· οὐ τοίνυν οὐδ' ἐλεύϑερός ἐστιν. — *Non quis*] Sic apud Ciceronem constanter *non queo*, non: *nequeo*. — *stimulos*] «Amor quasi auriga stimulos subiicit etiam *lasso*, iamiam amicae valedicturo, ac te impellit, dum morem gerere non vis.»

95—97. *Vel cum*] «exempli causa, ut ceteris omissis hoc afferam.» Cic. ad Att. 4, 27: *amoris tui, quoquo me verto, vestigia; vel proxime de Tigellio.* Accedit interdum indignationis quaedam significatio, ut hic, Epod. 12, 13. et Virg. Aen. 11, 406. — *Pausiaca*] Pausias Sicyonius floruit circiter a. ante Chr. 370. Pingebat parvas tabellas encausticas maximeque pueros. Celebrabatur maxime eius Stephanoplocos a Lucullo Athenis duobus talentis empta. Plin. 35, 4. — *torpes*] Sat. 1, 4, 28: *stupet Albius aere.* Cic. Parad. 5, 2: *Echionis tabula te stupidum detinet aut signum aliquod Polycleti. Mitto, unde sustuleris et quomodo habeas. Intuentem te, admirantem, clamores tollentem cum video, servum te esse ineptiarum tuarum omnium iudico.* — *Fulvi Rutubaeque*] Nomina gladiatorum; *Pacideianus* (sic enim Codd. meliores apud Cic. Opt. gen. or. 6. Tusc. 4, 21. Ep. ad Q. Fr. 3, 4.) iam a Lucilio memorabatur. Etenim credibilius est hoc quoque loco, ubi qualecunque gladiatoris nomen proferri sufficiebat, Horatium persona Luciliana usum esse, ut fecerat Cicero ll. ll. atque ipse in Maenio aliquoties, quam alterum Pacideianum iuniorem, itidem gladiatorem, tunc vixisse. — *contento poplite*] Explica: «certamina, quae committunt inter se

Subtilis veterum iudex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante: tibi ingens
Virtus atque animus coenis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est cur?
Tergo plector enim. Qui tu impunitior illa,
Quae parvo sumi nequeunt, obsonia captas?
Nempe inamarescunt epulae sine fine petitae,
Illusique pedes vitiosum ferre recusant

I. v. 105. *qui impunitior* c. (non bS.)

II. v. 105. *quid? tu* LC. v. 106. *nequeunt, cum obsonia* T.

IV. v. 102. *ductor* Cod. Franeq. Bosii. Cuningh. v. 107. *immarcescunt* Codd. aliq. Ven. 1481.

gladiatores isti contento poplite, proiecto pede;» non: «*miror contento poplite.*»

98—104. *rubrica*] Huiusmodi picturae rudes atque informes (εὐτελεῖς γραφαί· Aristoph. Av. 805. εἰς εὐτέλειαν χηνὶ συγγεγραμμένῳ·) ad alliciendum popellum ante ludos exponebantur ab iis, qui munera edebant, vel etiam a lanistis. Diversi generis sunt perfectiores illae, quae in ludorum memoriam etiam in locis sacris collocabantur, de quibus Plin. H. N. 35, 33: *Pingi gladiatoria munera atque in publico exponi coepta a C. Terentio Lucano. Is avo suo triginta paria in Foro per triduum dedit tabulamque pictam in nemore Dianae posuit.* Satis ridicule suam ἀβελτερίαν prodit Davus prius illud genus admirans. — *cessator*] «qui non statim apparet domino vocanti, vel aliquo missus sero domum redit.» Cfr. Epp. 2, 2, 14. — *veterum*] aetatis inde a Pericle ad Alexandrum M. — *callidus*] *Kunstkenner.* Sat. 2, 3, 23. — *Nil ego*] «ἐγὼ οὐδέν εἰμι, nequam audio.» — *tibi ingens*] «tantane tua est virtus, ut libenter careas coenis opiparis easque devites?» Alii non pro interrogatione habent, sed pro affirmatione ironica. Illud tamen acerbius videtur.

105—108. *qui tu impunitior*] «quo tandem iure naturae minus dignus es poena quam ego, ubi sumptuosa obsonia cupidius emis? Quamquam tu quoque ex naturae lege iustas gulositatis poenas pendis, nimio cibo et cruditate debilitatus atque morbis tentatus.» — *inamarescunt*] «in ventriculo eumque corrumpunt.» Sat. 2, 2, 75: *Dulcia se in bilem vertent.* — *illusique*] «qui dum ut antea stare se posse credunt et volunt, vacillant.» Plaut. Pseudol. 5, 1, 5: *Magnum hoc vitium vino'st: pedes captat primum.* — *vitiosum*] cruditate et aqua inter cutem.

Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat strigili? Qui praedia vendit,
Nil servile gulae parens habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes, non otia recte
Ponere, teque ipsum vitas, fugitivus et erro,

II. vv. 109. 110. *uva Furtiva mutat strigilem* L. v. 113. *et erras* F.

109—115. *An hic peccat*] Simili denuo exemplo propositum suum, paria esse et domini et servi peccata, demonstrat. Hoc enim uno similitudinis vinculo nectuntur sententiae, quam utriusque membri rationem multi interpretes non perspexerunt. — *sub noctem*] «An cum, (ut vos domini ad minima etiam attenti dicitis, neque ego servus nego,) hic puer peccet, qui strigilem, rem prope nihili, domino furatus, sub noctem domo herili clam egressus apud pomarium cum uva permutat, ut semel palatum oblectet, contra expers culpae servilis est, qui vel sua praedia paterna vendit, ut gulae satisfaciat?» De constr. v. *mutare*, *(eintauschen)* cfr. Od. 1, 17, 2. 3, 1, 47. Epod. 1, 28. 9, 28. — Strigilum aenearum post balneum sudatorium usus erat ad sordes aut humores in cute residuos deradendos. — *tecum esse*] «*σεαυτῷ συνεῖναι*· ne per unam quidem horam tranquille tecum versari et sine continua animi agitatione meditari potes sapientum praecepta;» de iis unus es, quos descripsit Aristoph. Av. 169: *Ἄνθρωπος ὄρνις ἀστάθμητος πετόμενος, Ἀτέκμαρτος, οὐδὲν οὐδέποτ᾽ ἐν ταὐτῷ μένων*. Ceterum longe aliter, ubi non iocatur, de se loquitur Sat. 1, 4, 133 seqq. — *erro*] Ulpian. Dig. 21, 1, 17: *Erronem sic definimus, qui non quidem fugit, sed frequenter sine causa vagatur et temporibus in rebus nugatoriis consumptis serius ad dominum redit.* Inter servos igitur *fugitivi* et *errones* distinguebantur ut inter milites *desertores* et *emansores*. Male C3dd. Bland. et alii Feae comparationem intulerunt *ut erro;* peius etiam Fea cum C2dd. *et erras*, quae lectio iis debetur, qui cum nossent dumtaxat verbum *ego erro*, hoc, ut opinabantur, vitium corrigere vellent. — *curam*] Alexis in Grotii Exc. p. 591: *Ὕπνος βροτείων, ὦ κόρη, παυστὴρ πόνων.* — *comes atra*] Cfr. Od. 2, 16, 21. 3, 1, 39.

116—118. *Unde mihi lapidem?*] «sumam tibi iniiciendum?» Davus: «Nil opus.» — Imitatur dominum cerebrosum, in servos, ubi verum dicere audent, desaevientem. Languidissima contra fuisset vitiorum confessio ac poenitentia. — *sagittas*] Quasi tragoedias movet. — *aut versus facit*] id quod ex opinione volgi et Davi alterum nec levius genus est insaniae. Significat se antea quoque furorem heri versus componentis expertum esse, ut aliquando scriptores Ser. Galbae orationem meditantis male mulcati e testudine cum eo exierunt, narrante Cic. Brut. 22, 88. — *te Ni rapis*] Sic Vell. 2, 85: *cum se Ca-*

**Iam vino quaerens, iam somno fallere curam:
Frustra; nam comes atra premit sequiturque fugacem.
Unde mihi lapidem? Quorsum est opus? Unde sagittas?
Aut insanit homo aut versus facit. Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.**

nidius praecipiti fuga rapuisset ad Antonium. In prosa or. usitatius: *te proripis.* — *Sabino*] «Mittam te tamquam ergastulo dignum in Sabinum meum, ubi cum octo aliis servis (tot igitur erant in Horatii familia rustica:) eris fossor ac caprimulgus et, quae poena tuae protervitatis erit, urbis amoenitatibus in perpetuum carebis;» solitae dominorum minae. Plaut. Mostell. 1, 1, 17: *cis hercle paucas tempestates, Tranio, Augebis ruri numero genus ferratile.*

SATIRA VIII.

Ut Nasidieni iuvit te coena beati?
Nam mihi quaerenti convivam dictus here illic

I. Sat. VIII. (v. 1. Ut nos, bSc.) v. 2. *quaerenti convivam*] bSc. *convivam quaerenti* M. Ibid. *heri* superscr. *here* S. (Habent *here* bc.)

II. Sat. VIII. v. 1. *Ut te Nasidieni iuvit* C. *Nasidieni qui iuvit te* F. e Codd.

III. Sat. VIII. v. 2. *convivam quaerenti* ex Prisciano p. 1011. P.

VIII. Nasidieni coenam narrat Horatio Fundanius. Illud autem quamvis summo studio ageret huius convivii dominus, ut coram Maecenate, in cuius honorem dabatur, divitias suas, magnificentiam atque elegans iudicium ostentaret, tamen operam tam misere perdidit, ut vix quidquam ineptius, agrestius, magis ridiculum cogitari posset, quam haec ipsa coena et qui eam praebuit Nasidienus ex infima fortuna, ut omnia arguunt, locuples factus; homo, ut Wielandii verbis utamur, avare prodigus, superbe submissus, arroganter credulus, elegantiam et urbanitatem ridicule affectans, sed idem ineptus, taedii plenus, stolidus, omni sensu communi, liberaliore educatione ac vitae usu destitutus. Vel hodieque lector Horatii vix in ulla alia eius Satira tam multa ridicula et deridenda in unum collecta inveniet: quanto plus Romanus lector invenerit? Praesertim enim in iis, quae de ferculorum ordine apparatuque narrantur, vix nunc nobis derisionis vim vel coniectura assequi licet, neque Salmasii aut Boettigeri eruditio suppetat ad omnes ineptias demonstrandas, quibus haec coena laboraverit. Zell ex Heindorfio. — Singularis autem et ars et urbanitas in eo cernitur, quod nulla vox, nullus gestus Maecenatis memoratur, utpote qui comitibus iocantibus atque *parochum* salse irridentibus, ipseque convivio tam inepto maximopere exhilaratus, suam dignitatem illaesam servarit. Pertinebat autem illud, opinor, ad totam novi principatus rationem, ut interdum certe comitatem suam et civilem animum per Maecenatem huic rei aptissimum etiam talibus hominibus comprobaret Caesar, qui Nasidienorum coenis ipse interesse non poterat. Sed ne molestiae succumberet Maecenas, et amicos et umbras tali ioco pares deligebat. Nasidieni autem ipsius persona a coenae initio usque ad finem inter summam beatitudinem summamque miseriam continuo nutans, ultra quam credibile est, ridicula manet. Fundanio item, egregio poëtae comico (Sat. 1, 10, 42.), convenientissime totam narrationem tribuit. Vide denique, ne haec Satira exemplar fuerit Petronianae

De medio potare die. Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. Da, si grave non est,
Quae prima iratum ventrem placaverit esca.

I. v. 4. *melius fuerit* S. (non bc.) Ibid. *Dic* bSc. v. 5. *pacaverit* c. *pacaverat* superscr. *i* S. (Ut nos, b.)

III. v. 4. *Dic*

IV. Sat. VIII. v. 3. *die es.* *Sic* Doeringii susp.

illius Coenae Trimalchionis, merito celebratissimae.

1. *Ut*] in interrogatione directa etiam Epp. 1, 3, 12: *Ut valet? ut meminit nostri?* Plaut. Pers. 2, 5, 8: *ut valetur?* Ter. Heaut. 2, 3, 26: *ut vales?* — *Nasidieni*] Pronuntia quattuor syllabis quasi *Nasidjeni.* Cfr. v. 75 et 84. Feae lectio, etsi probata a Iahnio (ita quidem: *Qui Nasidieni,*) interpolatoribus debetur, Prisciano certe, qui nostram firmat 17, 5, 31., posterioribus, id quod demonstrat v. *qui* pro *ut* vel *quomodo* minus recte positum. Esset enim: *auf welche Weise,* non: *wie?* «qui fieri potuit, ut N. coena te iuvaret?» prava utique sententia. Operam autem et oleam perdunt, qui credunt ficto nomine derideri aut Q. Nasidium, Antonii ducem (Dio Cass. 50, 13.), aut Salvidienum Rufum, legatum Octaviani, de quo nullo modo loqui poterat Horatius: Salvidienus enim occisus est ab Octaviano a. u. c. 714. (Dio Cass. 48, 33. Vellei. 2, 76.) haec autem Satira scripta a. u. c. 724. (Kirchn.) vel 726., ut alii volunt. Nasidienus Rufus, testibus Scholiastis, fuit eques Romanus, fortasse publicanus, ut Porcius (v. 23.), cui utilis esse poterat in his illisve negotiis adiuvandis et in conducendis vectigalibus Maecenas, quem propterea lauto, ut opinabatur, convivio excepit. Alius *Nasidienus* memoratur Martial. 7, 53 et 54., tertius in Inscript. apud Hagenbuch. Epp. Epigr. Mss. 1755. 22, 6: *L. NASIDIENVS AGRIPP*(inensis) *TRIBVN. LEG. XIIII. GEM.* — *beati*] «divitis», ut Od. 3, 7, 3. De Calvisio, homine Nasidieni perquam simili, Seneca Epp. 27: *Nunquam vidi hominem beatum indecentius.*

2—6. *quaerenti convivam*] In vv. ordine libros sequi tutius est quam Priscianum memoriter ut videtur, propter formam *here* apud Plautum frequentem hunc v. laudantem. — *dictus*] ex sermone quotidiano pro *dictus es,* ut saepe apud Plautum et Terentium. — *De medio*] cum solita coenae hora esset nona. Plaut. Asin. 4, 2, 16: *de die potare*, et Graeci *ἀφ' ἡμέρας πίνειν*, inde a sexta vel septima. Iam in hoc inficeta Nasidieni luxuries cernitur, quod ad tempestivum convivium invitarat Maecenatem. — *Da*] Firmatur ab aliquot Feae Codd. nec *dic*, (quod defendit Torrentius et Bentl., etsi patet vel ex Comm. Cruq. hoc Gloss. esse:) ex suis notavit Pottierius. Videtur omnino referre sermonem quotidianum. Cfr. v. 80: *illa Redde.* Virg. Ecl. 1, 9: *Sed tamen iste deus qui sit, da, Tityre, nobis.* Val. Flacc. 5, 219: *Thessalici da bella ducis.* — *iratum*] «fameli-

In primis Lucanus aper; leni fuit Austro
Captus, ut aiebat coenae pater; acria circum
Rapula, lactucae, radices, qualia lassum
Pervellunt stomachum, siser, allec, faecula Coa.
His ubi sublatis puer alte cinctus acernam

I. v. 8. *Rappula* bS. (non c.) v. 9. *hallec* c. (Habent *allec* bS.)

II. v. 6. *aper leni* TF. v. 9. *halec* F.

IV. v. 8. *fessum* Codd. aliq. v. 10. *His ut* Cod. Franeq. et alii Feae. Cuningh.

cum.» Cfr. Sat. 2, 2, 18. — *Lucanus*] Sat. 2, 3, 234. Caput coenae hoc videtur fuisse, aper integer, sed inepte primo appositus, ut coniectare licet e Coena Trimalchionis. Petron. 40. — *leni fuit Austro*] «non nimis fervido,» quo facile in putredinem abisset, sed *leni*, ad hoc dumtaxat sufficiente, *ut caro lassa fieret, id est, requieta:* (ut recte est in Porphyrionis Ed. principe Veneta 1481.; volgo corrupte *irrequieta.*) Ceterum rectam distinctionem, (quam obscuravit Fea): *aper: leni* repperi iam in Ven. 1481. Ald. 1519.

7—9. *coenae pater*] ut apud Gr. πατὴρ λόγου, δόγματος, «coenae dominus, convivis significat optimam nunc ipsum esse hanc aprugnam,» dum re vera excusare conatur eius putorem, ob eamque ipsam causam tot cinctam rebus apponit, quae quidem non coenae initio, sed lassato iam ventriculo apud alios praeberi consuessent. — *Rapula* cet.] *Radieschen, Lattich, Rettich.* — *Pervellunt*] «cum quadam delectatione pungunt, suscitant.» Acr. — *siser*] *Rapunzel.* Plin. 20, 17: *siser - - stomachum excitat, fastidium absterget, ex aceto laserpitiato sumptum aut ex pipere et mulso vel ex garo.* Auctore Celso 2, 21 et 24: *etsi mali succi - - stomacho aptum est.* — *allec*] *Fischlake.* — *faecula Coa*] Suidas: φέκλη, τρὺξ οἴνου κεκαυμένη. Etiam haec stomachum excitantia nimis cumularat homo scaevus. Comparant Seneca de Provid. 3, 6: *Quid? felicior esset* (Fabricius) *- - si conchyliis superi atque inferi maris pigritiam stomachi nauseantis erigeret? si ingenti pomorum strue cingeret primae formae feras, captas multa caede venantium?* Verum hic significantur *puri* illi *catilli* (Sat. 2, 4, 73.) minores rapulorum, allecis cet., inter quos medium locum occupabat apri lanx ingens.

10. 11. *alte cinctus*] Sic Phaedr. 2, 5, 11: *Ex alticinctis unus atriensibus.* Suet. Cal. 26: *togatos - - ad pedes stare succinctos linteo passus est.* Significat igitur ministros cinctos fuisse tunicis linteis prope *inguen ad obscaenum subductis* (Sat. 1, 2, 26.) qua de re ridet Servilius v. 70. Etenim in hoc quoque ineptiebat Nasidienus, quod isto habitu voluptario Maecenatem volebat delectare; quem habitum egregie describit Philo de vita contempl. Ed. Mangey T. I. p. 478: διακονικὰ ἀνδράποδα, εὐμορφότατα

Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
Sublegit quodcunque iaceret inutile quodque
Posset coenantes offendere; ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Caecuba vina ferens, Alcon Chium maris expers.
Hic herus: Albanum, Maecenas, sive Falernum
Te magis appositis delectat, habemus utrumque.

καὶ περικαλλέστατα, ὡς ἀφιγμένα οὐχ ὑπηρεσίας ἕνεκα μᾶλλον, ἢ τοῦ φανέντα τὴν τῶν θεωμένων ὄψιν ἡδῦναι. Τούτων οἱ μὲν παῖδες ἔτι ὄντες οἰνοχοοῦσι, ὑδροφοροῦσι δὲ βούπαιδες λελουμένοι καὶ λελειασμένοι, - - - χιτῶνάς τε ἀραχνοϋφεῖς καὶ ἐκλεύκους ἐπαναζωσάμενοι, τὰ μὲν ἐμπρόσθια κατωτέρω τῶν ὑπὸ γόνυ, τὰ δὲ κατόπιν μικρὸν ὑπὸ τοῖς γονατίοις. Et similiter Seneca de Brevit. v. 12. — *acernam*] «Et hoc notat eius sorditiem, quod pro divitiis non habuerit mensam citream aut vermiculatam.» Comm. Cr. Plin. 16, 26: *Acer-operum elegantia ac subtilitate citro secundum.* — *Gausape*] pr. linteum villosum, zottige Linnenquehle. Lucilius apud Prisc. p. 870. P.: *Purpureo tersit tunc latas gausape mensas.* Ridiculum inesse videtur in mensa viliore purpureo gausape perterso.

12—17. *Sublegit*] quaecunque abiecerant convivae, ossa, putamina cet. Qui talia sublegebat, *ἀναλέκτης*, *analecta* vocabatur. Sic Calvisius (Sen. Ep. 27.) *grammaticos habebat analectas.* Ridiculum inest in mira analectarum sedulitate, cui opponitur pocillatorum lente accedentium aeque mira gravitas. — *Attica virgo*] *κανηφόρος*. — *Hydaspes*] Indos vel Aethiopes in familia urbana habere tunc pars luxuriae erat. Hic a flumine patrio nomen habet. — *Caecuba*] Ex Latio prope Campaniae fines. Alibi sane ab Horatio laudatur (Od. 1, 20, 9. cet.) Videtur Nasidieni pravitas in eo versari, quod unum tantum vinum Italicum unumque Graecum afferri iusserat, non simul Falernum et Lesbium. Sordes autem ipse ridicule prodit vina generosa (Athen. 1. p. 33. a: *τῶν δ' οἴνων χαριέστατος ὁ κατὰ τὴν Ἰταλίαν Ἀλβανὸς καὶ ὁ Φαληρνίτης*·) offerens dumtaxat, quae petitum non iri a Maecenate pro certo sciebat. — *maris expers*] (*οὐ τεθαλασσωμένον*,) cui opponitur vinum Graecum salsum. Iam in hoc quoque perversi aliquid latet; sed diversae de hac re sunt Interpretum sententiae: 1) «erat igitur nimis dulce, cum salsum praetulissent convivae;» (hoc verum videtur:) 2) «Herus tamquam rem magnam Chium purum exhibuit, ut multo salubrius.» Torr. Alii minus apposite: 3) «per terram, non per mare advectum erat.» Acr. (ex Chio insula per terram advehi omnino non poterat.) 4) «erat vinum non Graecum, sed adulteri-

Divitias miseras! Sed quis coenantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
Summus ego et prope me Viscus Thurinus et infra,
Si memini, Varius, cum Servilio Balatrone
Vibidius, quas Maecenas adduxerat umbras.

I. v. 20. *Thurrinus* c. v. 22. *quas* superscr. *quos* S. *quos* bc.
II. v. 22. *quos* LCT.
III. v. 22. *quos*
IV. vv. 18. 19. *utrumque*, *Divitias miseras. Sed* Heindorf.

num, ex Italico praeparatum,» quam artem sane factitabant. Cato 24 et 105. Colum. 12, 37.

18. 19. *Divitias miseras*] Bentleius ideo *miseras* dici contendit, quod nactae sint dominum fatuum et indignum, qui eas possideat. Gesner: «quae sic sollicitum habent dominum, quem copia incertum faciat, quid det, quid non det.» Alii eadem verba Nasidieni sermoni annectenda censent, reculas suas ita extenuantis; idque etsi a Bentleio tamquam ineptissimum reiectum, Heindorfius patrocinio suo dignum censuit eiusque causam tam acriter egit, ut verba, si ab Horatio quocunque sensu prolata acciperentur, valde ieiuna et inepta duceret, contra a Nasidieno adiecta, quibus divitiarum suarum ostentationem, quamquam insulse admodum, corrigere studeret, maxima vi et efficacia pollere contenderet. Verum si Nasidieni sunt, non corrigunt istam ostentationem, sed simulato divitiarum contemptu novam produnt. Rectius itaque agunt, qui Nasidienum, dum lautus ac liberalis videri volt, hac ipsa iactata liberalitate sordidam avaritiam prodentem ab Horatio derideri existimant. Vel illud *sed*, quod statim sequitur, proxime antecedentia Horatio adiudicat. *Miserae* igitur, quae possessori miserias creant ac sollicitudinem, ut Sat. 2, 6, 79: *opes sollicitae*. Mitscherlich. Frequens sententia. Cfr. Arrian. Epict. 3, 22, 27: Ἴδετε τοὺς νῦν πλουσίους, ὅσης οἰμωγῆς ὁ βίος αὐτῶν μεστός ἐστιν. — *pulchre fuerit*] Cfr. Sat. 2, 2, 120. — *laboro*] h. l. «cupio, aveo.»

20—24. *Summus*] De ordine convivarum vide Excursum ad h. l. Novem autem sunt convivae, ex solito apud Romanos more: Plaut. Stich. 3, 2, 31. Varro apud Gell. 13, 11. idemque comparet in triclinii anaglypho Atestino apud Furlanettum *Iscr. di Este* p. 165. — *Viscus Thurinus*] Thuriis, Calabriae oppido, oriundus, quo cognomine distinguitur a Viscis fratribus, Horatii amicis. Sat. 1, 10, 83. — *Varius*] poëta. Sat. 1, 5, 40. — *Servilio*] trisyll. In nummis: *C. Serveili*. Huic, ut scurrae, volgo dabatur cognomentum *Balatro*. Cfr. Sat. 1, 2, 2. — *Vibidius*] homo ignotus. — *quas*] Haec lectio praestat alteri *quos*, ex consuetudine Latina, (Sal. Cat. 58: *Est locus in carcere, quod Tullianum dicitur:*) et facilius fem.

Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas semel obsorbere placentas.
Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret,
Indice monstraret digito: nam cetera turba,
Nos, inquam, coenamus aves, conchylia, pisces,
Longe dissimilem noto celantia succum;

I. v. 24. *semel*] b. *simul* Sc. M. Ibid. *obsorbere*] bSc. *absorbere* M.
II. v. 24. *simul* LCTF. Ibid. *absorbere* T.
III. v, 24. *simul* *absorbere*

in masc. mutabant quam contra. — *umbras*] «convivas ab ipso domino coenae non invitatos, sed quos comites secum duceret eorum aliquis, qui invitati erant.» Plut. Sympos. 7, 6. Epp. 1, 5, 28. — *Nomentanus*] Videtur idem cum nepote illo Satirae 1, 1, 103. «Decumanum» dicit Comm. Cr. — *super ipsum*] Lamb. malebat *supra*, ut est apud Cic. ad Fam. 9, 26: *supra me Atticus*, *infra Verrius*. Sed alterum aeque rectum est, et h. l. soni gratioris. Salust. Fr. Hist. 3, 43: *Igitur discubuere*, *Sertorius inferior in medio, super eum L. Fabius* (sic Gerlach.) Tac. Ann. 3, 14: *in convivio Germanici, cum super eum Piso discumberet*. — *ipsum*] ut servis Graecis αὐτὸς herus. — *Porcius*] «publicanus.» Comm. Cr. Dacierius eundem putat, qui deridetur a Catullo 48.; ut nobis videtur, precario. — *semel*] Sic Cod. b. et Cod. Franeq. clare, teste Bosio, non corrupte *semul*, ut ait Bentleius, qui ipse quoque et Forcellinus in v. Semel ad nostram lect. inclinabat; et recte quidem: *totas semel*, «uno haustu,» contra *plures simul*. Seneca Ep. 71: *lana quosdam colores semel ducit*, *quosdam nisi saepius recocta non perbibit*. Nec refutamur Livii 6, 4: *Roma tota simul exsurgere aedificiis:* nam est: «omnia aedificia, quibus urbs constabat.» — De v. *obsorbere*, quod habent h. l. etiam C2dd. Pottierii, cfr. ad Sat. 2, 3, 240. Plerumque de liquidis usurpatur, h. l. pro *deglutire*, *devorare*.

25—28. *ad hoc*] «ad hoc aderat, ut *nomenclatorem* (Petron. 47.) ageret, si cibi aliquod genus nos minus periti non agnosceremus.» Parasiti enim erat *τὸ ἐπίστασθαι τὰς ἀρετὰς καὶ κακίας τῶν ὄψων καὶ τῶν σιτίων*. Lucian. Paras. 5. — *Indice - digito*] «Certis nominibus singuli digiti nominantur: pollex, index, medius (s. famosus vel infamis, Pers. 2, 33., qui irrisioni inserviebat: Arrian. Epict. 3, 2, 11.), medicus, in quo anulum ferebant, minimus.» Porph. — *Nos*] «talium deliciarum rudes, praeter coenae dominum, Nomentanum, et si qui praeterea in mysteria mensae Nasidienianae initiati erant.» Vv. *cetera turba* sane Maecenatem excludunt. — *celantia*] Hoc ipsum utique volebat Nasidienus, ut novos atque insolitos cibos demirarentur Maecenatis comites; verum malitiose simul significat Fundanius,

Ut vel continuo patuit, cum passeris atque
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me docuit melimela rubere minorem
Ad lunam delecta. Quid hoc intersit, ab ipso
Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
Nos nisi damnose bibimus, moriemur inulti:
Et calices poscit maiores. Vertere pallor
Tum parochi faciem nil sic metuentis ut acres

I. v. 30. *porrexerit* bc. v. 34. *moriemur* superscr. *a* (= *moriamur*) Sc. (non b.)

II. v. 30. *porrexerit* T.

III. v. 29. *passeris assi et* e Codd. Lambini.

IV. v. 35. *poscunt* Aldus 1519.

tam mire omnia pulmenta cocta atque condita fuisse, ut perdifficile sibi ceterisque esset persentiscere, quid tandem comederent; apud Nasidienum enim differebat partim a solito edulium gustus, partim prorsus nova apponebantur, ut certorum piscium intestina.

29. 30. *Ut vel*] *wie es denn gleich.* — *patuit*] «Apparuit Nomentano a patrono γαστρονομίας doctoris munus impositum esse; nam is nisi affuisset, ilia passeris non tetigissem.» — *passeris*] Est pleuronectes, hodie platesca flesus, *Flunder*, Gallice *flet* s. *picaud.* — *passeris atque*] Timide cum memorasset Lambinus lectionem «aliquot librorum manuscriptorum,» ἀνωνύμων, non, uti solet, ubi probat, nominatim tales memorare: *passeris assi et*, postea non repertam neque in Oberlini, Feae, Pottierii Codd. nec in meis, cupidius hanc arripuerunt Bentleius et Heindorfius. Prudenter ad Mss. notorum lectionem rediit Meinecke. Etenim *passeris assi et* profecto non est nisi petulans nescio cuius interpolatio ducta ex Sat. 2, 4, 38., qua inferre in Horatium volebat, Nasidienum perverse patinarium piscem assum convivis apposuisse. Verum non pisces ipsi, tantummodo intestina apposita erant, unde hic neque de assis nec de elixis et iure conditis agi poterat. Quocirca non adducor, ut credam hic quoque casu ab uno alterove Codice veram lectionem servatam esse, (quemadmodum sane factum est Sat. 1, 6, 126. et Sat. 2, 2, 29.) cum in reliquis omnibus mature ab interpolatoribus oblitterata esset. — *ingustata*] «Quae quia alibi apponi non solent, ego nunquam ante gustaram.» — *ilia*] intestina, iecur potissimum, Voss. ridiculi causa: *die Kutteln.* — *rhombi*] *Butte.*

31 — 34. *melimela*] *Honigäpfel.* Varro R. R. 1, 59: *Quae antea mustea vocabant, nunc melimela appellant.* Comm. Cr. confundit cum μήλοις Κυδωνίοις, quae et sunt acidula neque rubent. — *minorem*] «decrescentem:» non cum Schol.: «quando luna crescit.»

Potores, vel quod male dicunt liberius vel
Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus; imi
Convivae lecti nihilum nocuere lagenis.
Affertur squillas inter murena natantes
In patina porrecta. Sub hoc herus: Haec gravida, inquit,
Capta est, deterior post partum carne futura.
His mixtum ius est: oleo, quod prima Venafri

I. v. 36. *acris* c. v. 40. *imis* bc. (non S.)
II. v. 40. *imis* LT.
IV. v. 44. *carne soluta* C1d. Torr.

— *ab ipso*] «Tam subtilia scilicet erant eius argumenta physica, ut ea retinere non potuerim.» — *damnose*] Videtur locutio sermonis convivalis: «immodice, ita ut damnum sentiat, qui convivium praebet.» Nos: *mörderisch zechen*. Suet. Ner. 31: *Non in alia re damnosior quam in aedificando;* ut iam Terent. Heaut. 5, 4, 10: *helluonem, ganeonem, damnosum* coniungit. — *moriemur inulti*] Epica φράσις (Virg. Aen. 2, 670: *Nunquam omnes hodie moriemur inulti*:) ridicule ad potationem transfertur. Sic autem ultio sumenda erat de coena putida atque alioqui taedii plena.

35—41. *calices - maiores*] Ex more acrium potorum. Epod. 9, 30. Cic. Accus. 1, 26, 66: *poscere maioribus poculis*. — *parochi*] Cfr. Sat. 1, 5, 46. Hic festive ita vocat coenae praebitorem. — *Fervida*] «Acria vina hebetant subtiliorem palati gustum, itaque convivae talis coenae delicias minus persentiscent.» — *exsurdant*] tralatio ab auditu ad gustatum. Utraque autem ratio malitiose tribuitur Nasidieno, cum vera esset sordida parcimonia. — *Invertunt*] κατὰ τῆς κεφαλῆς τρέπονται. Comm. Cr. ut nos *umstürzen*. «Inclinant *vinaria* (lagenas, Glossae: *vinarium*, οἰνοφορεῖον·) ad infundendum merum in calices.» Od. 3, 29, 3. Lucilius: *Vertitur oenophoris fundus, sententia nobis*. Virg. Aen. 9, 165: *vertunt crateras aënos*. — *Allifanis*] dativ. «maioribus scyphis;» ab Allifis, Samnii oppido, «ubi fictiles et latiores calices fiebant.» Comm. Cr. — *imi Convivae*] Nomentanus et Porcius, Nasidieni parasiti, prudenter cavebant, ne eum offenderent largius bibendo; patronus ipse ob avaritiam sibi temperabat a potu.

42—50. *squillas*] *Krabben*. — *muraena*] *Meeraal*. — *herus*] Iam ipse, ut de Calvisio Sabino ait Seneca Ep. 27: *incipit convivas suos inquietare*. — *post partum*] *nach der Laichzeit*. — *mixtum ius*] Cfr. Sat. 2, 4, 63. — *prima - cella*] «eo oleo Venafrano ex Campania, quod in cellis (ubi

Pressit cella; garo de succis piscis Hiberi;
Vino quinquenni, verum citra mare nato,
Dum coquitur; (cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud;) pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnaeam vitio mutaverit uvam.
Erucas virides, inulas ego primus amaras
Monstravi incoquere, inlutos Curtillus echinos,
Ut melius muria quod testa marina remittat.
Interea suspensa graves aulaea ruinas
In patinam fecere, trahentia pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos maius veriti, postquam nihil esse pericli

I. v. 53. *quod - - remittat*] bc. Cod. Franeq. *quod - - remittit* superscr. *a* S. *quam - - remittit* M. v. 54. *gravis* c.

II. v. 50. *mutaverat* LT. v. 53. *quam* LCTF. Ibid. *remittit* LCF.

III. v. 53. *quam - - remittit*

IV. v. 50. *Quo Methymnaeam vitium* Praedikow.

torcularia erant) ex olivis prelo suppositis primum manavit et propterea primae notae, omnium dulcissimum ac purissimum est.» — *garo*] *Caviar.* Plin. 31, 43: *Garum nunc e scombro pisce (Makrele) laudatissimum in Carthaginis Spartariae cetariis; sociorum id appellatur, singulis milibus nummum permutantibus congios fere binos.* Locus insignis de cetariis et gari praeparatione est apud Manilium 5, 661 sqq. *Piscis Hiberus* igitur est scomber ad Carthaginem, Hispaniae urbem, captus. — *citra mare nato*] «Italico.» — *Methymna*, Lesbi oppidum. — *vitio mutaverit*] «acetum ex vino Lesbio confectum *vitio*, id est, fermento.»

51—53. *Erucas*] *Rauke.* Has virides apponere se docuisse non sine φιλαυτίᾳ narrat, cum antea seminibus dumtaxat ad condiendos cibos uterentur. — *inulas*] *Alant.* De inulae conditura lege Colum. 12, 48. — *inlutos*] «non aqua dulci lotos, quo marinae sapor iis decederet, echinos praestantissimo huic iuri muriae loco incoquere docuit Curtillus,» (helluo ignotus), cui gloriolae partem libenter cedit, quo artificium perfecisse ipse videatur. — *Ut melius*] ὡς κρεῖσσον ὄν. — *quod testa marina remittat*] Hanc lectionem volgatae *quam t. m. remittit* ex Codd. antiquiss. auctoritate praetuli. «Quia melius sit quam muria a cetario praeparata, quam alii huic iuri admiscent, id, quod testa marina, illutus echinus per se ipse remittat, (succus eius naturalis non dilutus aqua dulci).» *Quam* est ex accommodatione ad voc. proxime antecedens, et coniunctivus significat hanc a Curtillo afferri

Sensimus, erigimur. Rufus posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
Finis, ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret: Heu, Fortuna, quis est crudelior in nos
Te deus? ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappa compescere risum
Vix poterat. Balatro suspendens omnia naso,
Haec est condicio vivendi, aiebat, eoque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Sollicitudine districtum? ne panis adustus,
Ne male conditum ius apponatur? ut omnes
Praecincti recte pueri comptique ministrent?

I. v. 64. *potuit* superscr. *poterat* S. (Ut nos, bc.) v. 66. *nunquam par* c. v. 67. *Ten ego ut* S. (non bc.) v. 68. *destrictum* S. (non bc.)

II. v. 68. *destrictum* C.

rationem. Volgatam explicant: 1) «melius muriâ, quae praeparatur ex conchulis marinis.» 2) «muria, quae defunditur ex orca Byzantia.» Verum utrumvis otiosum esset.

54—64. *Interea*] Duo versus soni heroici in argumento ridiculo. — *aulaea*] περιπετάσματα. «Consuetudo apud antiquos fuit, ut aulaea sub cameras tenderent, ut, si quid pulveris caderet, ab ipsis exciperetur.» Porph. Servius ad Aen. 1, 701. Aliter quidem Fea, sed contra vv. clara *ruinas in patinam*, (in qua natabat pretiosa illa muraena,) *fecere:* «Cadendo,» inquit, «e pariete, quo suspensa erant, non super mensam, traxerunt tantummodo pulverem in patinam, ut nihil esset periculi convivis.» De triclinio quidem illo Atestino Furlanettus ita l. l.: «*è questo fiancheggiato tutto all' intorno da magnifico padiglione, con frangie cadenti sino a terra.*» — *erigimur*] «animum recipimus.» — *maius*] «ruinam domus metuentes.» Comm. Cr. — *posito capite*] «demisso in lectum.» — *immaturus*] «qui nondum maturus esset morti.» Tib. 2, 6, 29: *Parce, per immatura tuae precor ossa sororis.* — *Tolleret*] «maestum consolatus esset;» pr. de eo, qui, cum humi procidit, ab alio erigitur. — *suspendens omnia naso*] «omnia irridens.» Comm. Cr. Cfr. Sat. 1, 6, 5: *naso suspendis adunco.*

66—75. *tuo*] «certa persona pro incerta.» Baxter. Putabam sermonem directum ad Nasidienum. Gesn. Sane hoc simplicius vel propter vv. seqq. — *Tene - - torquerier*] Infinitivus indignationis, ut Sat. 1, 9, 72. — *panis adustus*]

Adde hos praeterea casus, aulaea ruant si,
Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris uti ducis ingenium res
Adversae nudare solent, celare secundae.
Nasidienus ad haec: Tibi di, quaecunque preceris,
Commoda dent! ita vir bonus es convivaque comis.
Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.
Nullos his mallem ludos spectasse; sed illa
Redde age, quae deinceps risisti. Vibidius dum
Quaerit de pueris, num sit quoque fracta lagena,

I. v. 75. *precaris* c. v. 81. *lagoena* c.

Videlicet in his omnibus peccarat Nasidienus, pane adusto, (ἠνθρακισμένῳ), iure prave condito erucis, inulis, illutis echinis, ministris ridicule cinctis et comptis, aulaeo parum fulto cet. — *agaso*] «servus, qui iumenta curat.» Acr. Nasidienus, ut servorum numerum augeret, ipsum quoque agasonem, hominem adeo scaevum, ut amovens aulaea, quae ceciderant, patinam frangeret, illis aggregarat; idque Servilius odoratus erat. — *nudare*] «patefacere, detegere.» — *Tibi di*] ex consuetudine quotidiana. Plaut. Asin. 1, 1, 32. et Mil. glor. 4, 2, 64. *Di tibi dent, quaecunque optes.* Stich. 3, 2, 15: *Bene atque amice dicis. Di dent quae velis.* — *preceris*] Balatroni optat, non quae nunc ipsum deos *precatur* (nihil enim); sed quaecunque alio quovis tempore forsitan *precari possit.* Hinc h. l., ut monstrant etiam loci Plautini, coniunctivus praeferendus est haud paucorum Codd. indicativo.

77. 78. *soleas poscit*] Foris calceis, domi soleis utebantur viri; easdem in discumbendo deponebant; depositas servum poscit Nasidienus, ut de coena surgat iubeatque praeparari mazonomum, quo, deperdita pulvere murena, convivas soletur. Plaut. Trucul. 2, 4, 12: *cedo soleas mihi; Properate, auferte mensam.* v. 16. *Iam rediit animus; deme soleas, cedo bibam.* — *in lecto quoque*] Remoto domino coenae non solum Maecenatis comites, verum etiam imi lecti parasiti iocos de ridiculo casu in aurem proximo quisque insusurrabant; quominus in effusos risus erumperent, vetabat Maecenatis praesentia, cuius dignitas ne coram *parochi* servis periclitaretur cavendum erat. — *videres*] Non est positum pro «audires», ut videbatur Lambino, sed: «dum susurrant, *videres*, bina capita sibi invicem appropinquare.» — *Stridere*] Nota sigmatismum in hoc versu consulto quaesitum ad exprimendos *susurros.*

80—87. *Redde*] «Refer mihi.»

Quod sibi poscenti non dantur pocula, dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo:
Nasidiene, redis mutatae frontis, ut arte
Emendaturus fortunam; deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis sparsi sale multo, non sine farre;
Pinguibus et ficis pastum iecur anseris albae
Et leporum avolsos, ut multo suavius, armos,

I. v. 82. *dantur* (superscr. *e* = *dentur*) S. (Ut nos, bc.) v. 88. *albi* bSc.

II. v. 82. *dentur* LCT. v. 88. *albi* LCTF.

III. v. 82. *dentur* v. 88. *albi*

IV. v. 89. *leporis volsos* Cod. Franeq. et duo Pottierii.

— *sit quoque fracta*] ut patina murenae. — *Non dantur*] Factum est certum; itaque, etsi praecedit oratio obliqua, rite subiungitur indicativus firmatus a nostris Codd. antiquiss., ut apud Sal. Iug. 38: *Iugurtha verba facit, tametsi ipsum - - fame et ferro clausum tenet, tamen se - - incolumis omnis sub iugum missurum:* et persaepe apud Tacitum. V. Bötticheri Lexicon p. 253. — *fictis rerum*] ut Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum;* A. P. 49: *abdita rerum*: «fingentes nos de aliis rebus iocosis ridere». — *secundo*] tralatio a vento secundo: «praeter ceteros nos adiuvante,» potius quam: «applaudente, arridente,» aut: «in facetiis proferendis secundas partes agente,» ut alii explicant. — *Nasidiene*] Ut in locis, ubi πάϑος praevalet, suos heroas alloquuntur poëtae epici. Iliad. δ, 127: Οὐδὲ σέϑεν, Μενέλαε, ϑεοὶ μάκαρες λελάϑοντο. — *Mazonomo*] pr. lanx ingens, ex qua μάζα νέμεται, puls distribuitur, h. l. etiam aliis cibis destinata. — *discerpta*] cum ex more avis integra apponenda esset, iam *discerpta* neque ex artis regulis secta affertur. — *gruis*] Tunc ciconiae praeferebantur, teste Cornelio Nepote apud Plin. H. N. 10, 30.; ergo per se quoque non satis congruum erat ferculum, mire praesertim nimio sale et farre immixto conspersum.

88—90. *Pinguibus*] Hoc significat Nasidienus convivis, anserem non volgaribus ficis, sed succi melioris et abundantioris saginatum fuisse. — *albae*] Hoc e Codd. Bland. et Pulm. praetuli cum Heind. Mein., ut praeter colorem indicetur sexus, tenerioraque esse iecinora et feminarum et albarum. Facilius autem a librariis gen. fem. (Varro R. R. 3, 10, 3: *Anseres singulae non plus quam ter in anno pariunt*:) mutabatur in masc. quam contra. Eadem prorsus subtilitate Pers. 6, 24: *turdarum salivas* dixit, non *turdorum*. — *ut multo suavius*] Rursus convivatoris est monitum. — *armos*]

Quam si cum lumbis quis edit: tum pectore adusto
Vidimus et merulas poni et sine clune palumbes;
Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

I. vv. 90—95. absunt a Cod. b. v. 93. *Naturam* c. v. 95. *atris* S. III. v. 94. *veluti si* coni. v. 95. *atris* e Codd.

Schultern. «Quia lumbi habent aliquid tetri odoris et saporis minus iucundi.» Comm. Cr. — *edit*] Coniunctivus antiquus *edim*, *edis*, *edit*, ut Epod. 3, 3. — *adusto*] «nimis asso.» Τὸ προσκαίειν τοὔψον in iis enumerat Plut. de cohib. ira 11., quae dominorum in servos iram vel maxime concitent; Nasidienus autem in his omnibus caecutiebat.

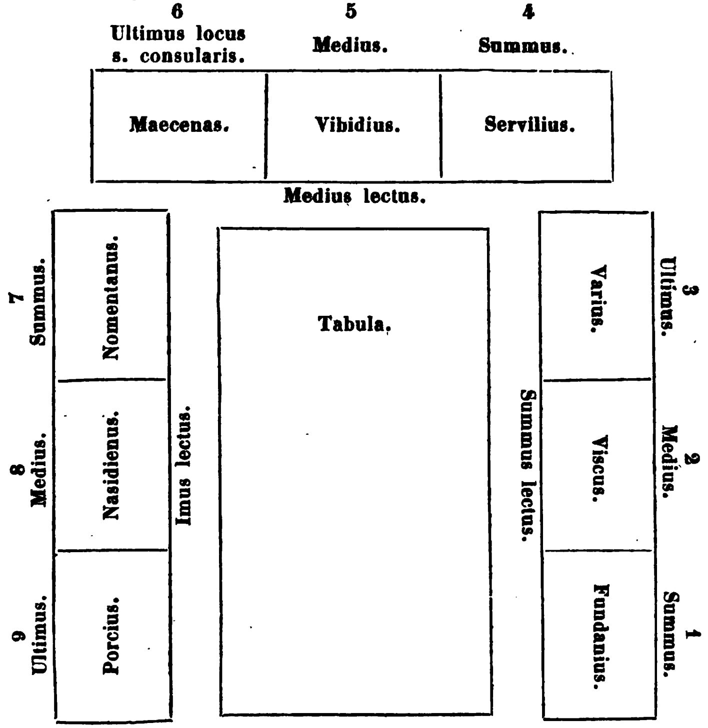
91—95. *merulas*] Nunc certe ab Italis non comeduntur, sed tamen olim etiam Athenis. Aristoph. Av. 1081. Bekk. Philocrates, avium saginator: τοῖς τε κοψίχοισιν εἰς τὰς ῥῖνας ἐγχεῖ τὰ πτερά. Merulas inassatas dysentericis mederi auctor est Plinius 30, 7. Apponit igitur ferculum, quod Romae alias medicinae potius loco videtur esse functum. — *sine clune*] Quae pars optima habebatur. Favorinus certe apud Gell. 15, 8: *Praefecti popinae atque luxuriae - negant, ullam avem praeter ficedulam totam comesse oportere; ceterarum avium atque altilium nisi tantum apponatur, ut a cluniculis inferiore parte saturi fiant, convivium putant inopia sordere; superiorem partem avium atque altilium qui edunt, eos palatum non habere.* — *Suaves res*] «etsi mira quaedam inerant, facile tamen ea comedere potuissemus, si non cet.» — *causas*] «Quasi de problemate physico disserendum esset, de cuiusque cibi praeparatione huiusque effectu operose agebat.» — *naturas*] τὰς ποιότητας φυσικὰς πάντων, bonine succi, an mali; cuius aetatis atque originis essent. — *ulti*] Ubi semel in animum induxerat Nasidienus multa et sumptuosa fercula apponere, impensa iam facta haud levis offensa erat, cum cibos tam lautos sperni a convivis videret. — *Canidia*] saga et venefica. Epod. 5 et 17. Sat. 1, 8. — *afflasset*] V. *afflare* etiam dativo iungi, quod addubitabat Bentl., unde audacius coniecit *veluti si*, monstrat Tibull. 2, 1, 80. Propert. 2, 22, 17. Credebant afflatum praesertim basilisci repentinam homini mortem afferre. C. Rabirius ed. Kreyssig p. 226: *Percutit adflatu brevis hunc sine morsibus anguis.* Colum. 8, 5, 13: *Cavendum, ne a serpentibus afflentur (pulli), quarum odor tam pestilens est, ut interimat universos.* — *Afris*] longe teterrimis, ut Od. 3, 10, 18: *Mauris - - anguibus; atris* esset simplex ἐπίθετον ornans, ut Od. 3, 4, 17: *atris corpore viperis.*

EXCURSUS

AD SAT. II. VIII. 20. seqq.

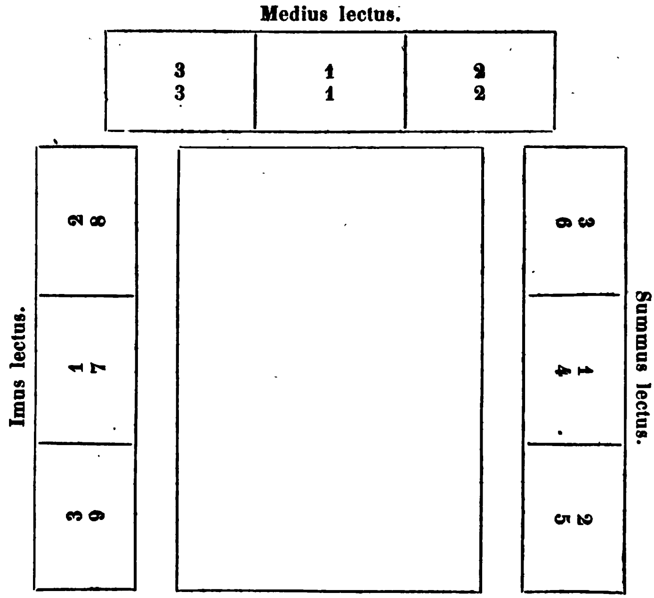
Locus memorabilis de locorum in conviviis Romanis ordine exstat apud Plutarchum Symposiacon 1. Quaest. 3: *Ἄλλοι τόποι γὰρ ἄλλοις ἔντιμοι· Πέρσαις μὲν ὁ μεσαίτατος, ἐφ' οὗ κατακλίνεται ὁ βασιλεύς· Ἕλλησι δὲ, ὁ πρῶτος· Ῥωμαίοις δὲ ὁ τῆς μέσης κλίνης τελευταῖος, ὃν ὑπατικὸν προσαγορεύουσι·* cur consularis vocitetur, tres affert rationes, quarum secunda haec est: *ὅτι τῶν δυοῖν κλινῶν ἀποδεδομένων τοῖς παρακεκλημένοις, ἡ τρίτη καὶ ταύτης ὁ πρῶτος τόπος μάλιστα τοῦ ἑστιῶντός ἐστιν, -- ὁ μὲν γὰρ ὑπ' αὐτὸν ἢ γυναικὸς ἢ παίδων ἐστίν· ὁ δὲ ὑπὲρ αὐτὸν εἰκότως τῷ μάλιστα τιμωμένῳ τῶν κεκλημένων ἀπεδόθη, ἵνα ἐγγὺς ᾖ τοῦ ἑστιῶντος.*

Iam ex hoc praecipue loco Salmasius ad Solinum p. 886. construxit triclinii schema, quod hic exhibemus; ea tamen re nostrum differt a Salmasiano, quod, ut apparet ex v. 23., Nasidienus occupavit imi lecti medium locum, id est, octavum, non, ut est apud Plutarchum et Salmasium, summum, id est, septimum, sive in hoc quoque aberravit a solito more, sive quod arbitratus est Nomentanum scitius cum Maecenate collocuturum, quam ipse potuisset hoc officio defungi.

Differt ab hoc schema datum a Doeringio «qui cum locum medium pro summo haberet, Fundanium et Maecenatem medios esse voluit lecti summi et medii. Verumtamen ex Horatii verbis facile patet Fundanium in enumerandis convivis a sinistra ad dextram procedere ideoque cum se *summum* fuisse dicit, non locum medium summi s. primi lecti, sed *summum* locum eius lecti se tenuisse indicat. Vid. Arndt Anal. Horat. p. 22.» BRAUNHARD.

Doeringius itaque sic :

1) Maecenas; 2) Servilius; 3) Vibidius; 4) Fundanius; 5) Viscus; 6) Varius; 7) Nasidienus; 8) Nomentanus; 9) Porcius.

Q. HORATII FLACCI

EPISTOLARUM

LIBER PRIMUS.

EPISTOLA I.

AD MAECENATEM.

Prima dicte mihi, summa dicende Camena,
Spectatum satis et donatum iam rude quaeris,

II. Ep. I. (In hac Ep. etiam Obbarii lectiones, (O.) in sequentibus Th. Schmidii (S.) dedi.)

I. Compacto sane inter Horatium et Maecenatem haec epistola scripta est, quemadmodum omnia, quae ad eorum necessitudinem pertinebant, antequam ederentur, cum Maecenate communicata esse consentaneum est. Iam cum essent non pauci, qui mirarentur atque etiam conquererentur nulla aut paucissima carmina lyrica ab Horatio componi, hic, dum philosophiae sibi placitae praecipue vacans, per hos maturiores vitae annos (circiter a. u. c. 730—746.) Epistolarum poëticarum genus novum, a Mummiano illo (a. u. c. 608. Cic. ad Att. 13, 6, 4.) utique longe diversum condit, partim *κατ' εἰρωνείαν*, partim ex animi sententia hominibus illis prope nimis benevolis respondet. Simulat autem sese de talibus querelis quasi expostulare cum potente amico, quocum primum ea de re collocutus, deinde epistola ipsa recitata, pro vera, qua inter se utebantur, familiaritate saepius iocatus erat, in primis de salsa Stoicorum irrisione, qua totum horum disputandi genus dum facete imitatur ludit. Nimis serio profecto aliquot huius epistolae versiculi, velut statim primi, tum 94. seqq., quibus mutuae huius amicitiae minus gnaros illusit poëta, a plerisque Interpretibus et accepti et explicati sunt. — Scripta videtur Weicherto a. u. c. 737., Kirchnero a. u. c. 739.

1—3. *Prima*] «cuius laudes ut prioribus iam meis carminibus lyricis praedicavi, ita in posterum, dum concessa mihi erit vita, semper praedicabo.» Est velut prover-

Maecenas, iterum antiquo me includere ludo:
Non eadem est aetas, non mens. Veianius, armis

II. v. 3. *ludo?* FO.

IV. Ep. I. v. 4. *Non aetas eadem, non mens* C1d. Bersm. Dessav. 3. Bothe.

bialis formula. Hom. Hymn. Apoll. 21, 3: *σὲ δ' ἀοιδὸς - - Ἡδυεπὴς πρῶτόν τε καὶ ὕστατον αἰὲν ἀείδει.* Theocr. 17, 3: *Ἀνδρῶν δ' αὖ Πτολεμαῖος ἐνὶ πρώτοισι λεγέσθω Καὶ πύματος καὶ μέσσος.* Virg. Ecl. 8, 11. Noli intelligere de carmine primo libri primi aut de satira prima libri primi. — *dicte*] ut A. P. 141: *Dic mihi, Musa, virum.* — *Spectatum*] Verbum hoc est proprium de gladiatoribus saepe victoribus atque a populo celebratis, nota *SP.* expressum in tesseris, quae talibus honoris causa dabantur. V. Inscriptt. m. Lat. N. 2561 seqq. Marini *Atti* II. p. 823. — *rude*] Gladiatores postulante populo in amphitheatro a ludorum editore accipiebant *rudem* (*Freistab* Voss.) in signum exauctorationis, si liberi erant, si servi, missionis artis gladiatoriae, vocabanturque *rudiarii.* Cic. Phil. 2, 29: *Tam bonus gladiator tam cito rudem accepisti?* Ovid. Am. 2, 9, 20: *Tutaque deposito poscitur ense rudis.* Similis erat honor *hastae purae* in militia. — *quaeris*] cum infinit. ut Sat. 1, 9, 8: *discedere quaerens.* — *ludo*] «gladiatorio, ubi quasi inclusus in cella sub lanista vivam huiusque arbitratu in arenam descendam.» Sine imagine: «Miror te aliumve denuo carmina a me postulare, cum iam et senior factus sim et ante omnia otium quaeram, in quo unice sapientiae vacem; praeterea poëmatis, quae edidi, iustis popularium meorum postulatis iam satisfecisse mihi videor.» In primis autem abhorrebat a carminibus panegyricis, qualia fortasse ab eo exspectabantur. — Recentiorum quidem sensui accommodatior videtur interrogatio: *Prima - - - ludo?* Verum alteram rationem, quam secutus sum, minus concitata cum sit, *χαρακτῆρι* atque *ἤθει* huius Epistolae aptiorem puto.

4. 5. *Non eadem est aetas*] Nescio cur Bothe elegantissimam iudicarit lect. C1d. Bersm. et Dessav. 3. *Non aetas eadem, non mens,* cum in ceterorum ordine notio praecipua *eadem*, ut decet, praecedat. — *mens*] non: «ingenii vis;» sed: «voluntas studiumque, *γνώμη.*» Od. 4, 10, 7: *Quae mens est hodie, cur eadem non puero fuit?* — *Veianius*] «Nobilis gladiator, post multas palmas consecratis Herculi Fundano (apud Fundos in Latio culto: Inscr. m. Lat. N. 1539.) armis tandem in agellum se contulit.» Porphyr. Vitruv. 1, 7: *Herculi aedes exstruuntur, in quibus civitatibus non sunt gymnasia neque amphitheatra ad circum.* Herculi, ut nominatur in Inscriptt. Conservatori. Defensori. Salutifero., dedicasse videtur gladium Veianius: nam gladiatores Romanos ut tales in Herculis tutela fuisse nullo certo testimonio firmari potest. De athletis quidem Graecis Varro in Eumenid. ap.

Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi purgatam crebro qui personet aurem:
Solve senescentem mature sanus equum, ne

I. Ep. I. v. 6. *totiens* bSc.

Non. p. 528: *Ex his - - institutis ac vita vel ad Herculis athla athletae facti erant.* Ceterum saepissime in Epigrammatis artium prope omnium instrumenta dis dedicantur ab iis, qui artem desinendi consilium ceperunt. Sic Anthol. Pal. I. p. 241: *Δέξαι μ᾽, Ἡράκλεις, Ἀρχεστράτου ἱερὸν ὅπλον, Ὄφρα ποτὶ ξεστὰν παστάδα κεκλιμένα, Γηραλέα τελέθοιμι, χορῶ ἀΐουσα καὶ ὕμνων· Ἀρκείτω στυγερὰ δῆρις Ἐνυαλίου.* Cfr. Od. 3, 16, 11. — *latet abditus*] Summam solitudinem significat, in quam ille caussatus aliquid, velut fuga capta se abdiderit. Similiter Cicero Accus. 2, 73: *omnia ita condita fuisse atque ita abdite latuisse.* Tibull. 2, 3, 65: *Haud impune licet formosas tristibus agris Abdere.*

6. *Ne - - toties*] «Ut totam rem semel transigat nec fortasse de integro in arenam revocari ipse se patiatur populi plausu vel magno auctoramento inductus.» Cfr. Suet. Tib. 7: *Munus gladiatorium - - dedit, rudiariis quoque quibusdam revocatis auctoramento centenum milium.* — *extrema - arena*] stans ad crepidinem circi, s. proxime podium, ubi erant primi spectatores. — *toties*] «neque idem frustra.» Optimis enim quibusque gladiatoribus propter hanc ipsam praestantiam difficilius rudem dare popellus solebat, donec precibus fatigatus tandem vinceretur. Nequaquam loquitur de gladiatore saucio, vitam a populo exorante, ut aliis visum est non animadvertentibus, signum hoc futurum fuisse vilis gladiatoris *toties* vitam precaturi.

7. *Est mihi - qui*] Optimi interpretes sunt Persius 5, 96: *Stat contra ratio et secretam gannit in aurem*, leviter imitatione invertens Horatianum *personat*; Plutarchus πρὸς ἡγεμόνα ἀπαίδευτον. Cap. 3: *τοῦ πεπαιδευμένου καὶ σωφρονοῦντος ἄρχοντος ἐντός ἐστιν ὁ τοῦτο φθεγγόμενος ἀεὶ καὶ παρακελευόμενος (ἔμψυχος ὢν ἑαυτῷ λόγος).* Idemque pro sua simplicitate longe antea ita expresserat Herodotus 7, 39: *ἐν τοῖσι ὠσὶ τῶν ἀνθρώπων οἰκέει ὁ νοῦς.* (*die innere Stimme des Rechten*, Kantiano sermone, *der kategorische Imperativ.*) — *personet*] active, ut Cic. ad Fam. 6, 18, 4: *iam tamen personare aures eius huiusmodi vocibus non est inutile,* quod firmat Cod. Med., etsi corruptus. Virg. Aen. 6, 417: *Cerberus haec ingens latratu regna trifauci Personat.* — *purgatam - aurem*] Erat velut proverbium de purgatis (etiam aceto Pers. 5, 86.) auribus. Plaut. Mil. gl. 3, 1, 176: *Ambo perpurgatis tibi operam damus auribus.*

8—10. *Solve*] «Si sapis (*sanus*, ut Sat. 1, 5, 44.), deiunge in perpetuum a curru equum senescentem vacationemque ei da ab omni opere ac liberum (*ἄνετον*)

Peccet ad extremum ridendus et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cetera ludicra pono,
Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in
hoc sum;
Condo et compono, quae mox depromere possim.

I. v. 10. Excisum est folium e Cod. c. post v. 10. usque ad v. 59.
II. v. 11. *Quod* C. e Codd.

sine pasci, ubi volt.» Crates apud Zenobium Gaisfordii p. 318: Ἵππῳ γηράσκοντι χὰ μείονα κύκλ' ἐπίβαλλε. Ovid. Trist. 4, 8, 19: *Ne cadat et multas palmas inhonestet adeptas, Languidus in pratis gramina carpit equus.* — *Peccet*] «ne continuo in saxa impingat aut humi prolabatur, ita ut eundem illum, cuius vigorem ac velocitatem olim omnes admirabantur, postremo derideant.» — *ilia ducat*] «aegre spiritum ducat,» «frequenter anhelet.» Virg. Ge. 3, 506: *imaque longo Ilia singultu tendunt.* Plin. 26, 15: *Verbascum iumentis - - ilia trahentibus auxiliatur potu.* Antiqua est comparatio. Ibycus Fr. 2. Schneidew. p. 95: Ὥστε φερέζυγος ἵππος ἀεθλοφόρος ποτὶ γήρᾳ Ἀέκων σὺν ὄχεσφι θοοῖς ἐς ἅμιλλαν ἔβα. Ennius apud Cic. Cat. 5: *Sicut fortis equus, spatio qui saepe supremo Vicit Olympia, nunc senio confectu' quiescit.* — *Versus*] Festive, dum deponit versus, versus cum amico communicat; ac re vera carmina lyrica, etsi non multa, etiam post Epistolas scriptas composuit; adeo est mera εἰρωνεία. — *ludicra*] amores, iocos, convivia cet.

11—15. *verum*] Non tam spectat ad investigationem naturae eiusque cognitionem, quam ad ἠθικὴν philosophiae partem. — *decens*] «honestum.» Cic. de Off. 1, 27: *Et quod decet, honestum est, et quod honestum est, decet.* — *curo et rogo*] «et ipse meditando assequi conor et ex aliis, etiam ex philosophorum libris, quaero.» — *omnis*] Sat. 1, 9, 2. *totus in illis.* Lucian. Herm. 2: δοκεῖς ὅλος εἶναι ἐν τῷ πράγματι. — *Condo et compono*] «Quae collegi, quasi in horreo vel cella penaria repono et ordino, ut iis, ubi tempus requisierit, facile utar meamque in rem transferam.» *Componere* igitur est «in ordinem confusa digerere.» — *depromere*] velut peritus ac sedulus promus condus. — *Ac ne forte roges*] Hoc quidem iamdudum noverat Maecenas; igitur potius ceterorum lectorum causa hoc dicit: «Noli autem opinari me, ut plerisque nunc mos est, certam aliquam disciplinam sequi, me esse aut merum Epicureum aut Stoicum aut Academicum.» — *Dux*, «auctor, conditor sectae alicuius.» Quintil. 5, 13, 59: *miror duos diversarum sectarum velut duces* cet. — *Lare*] Voce. *familia* et *domus* consuetudo Latina pro philosophorum sectis usurpabat: (Cic. de Divin. 2, 1; *familia Peripateticorum.* Acad. 1, 4: *Nescio, cur Antiocho magis licuerit remigrare*

Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:
Nullius addictus iurare in verba magistri,
Quo me cunque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio et mersor civilibus undis,

I. (v. 16. Habent *mersor* bS. Franeq. et omnes omnino, quorum aliqua auctoritas est.)

II. v. 16. *versor* C1d. Hochederi. Edd. vett. (ut Ven. 1481.) Ald. O.

in domum veterem e nova quam nobis in novam e vetere. Od. 1, 29, 14: *Socraticam domum.*) Omnis autem *domus Larem* habet, qui *familiam* tuetur; sic Epicureus in tutela est doctrinae magistri sui. — *Nullius*] Supple cogitatione: «Scito,» «sic habeto,» me ἐκλεκτικὸν philosophum esse.» Redit autem ad imaginem a re gladiatoria petitam. *Magister Samnitium* pro lanista familiae gladiatoriae est iam apud Cic. de Or. 3, 23. In eius verba autem iurabant, qui se auctorabant. Locos attulimus ad Sat. 2, 7, 58. *Addictus* autem pr. qui ob aes alienum, cum solvendo non sit, ex praetoris edicto traditur creditori, qui in corpus eius ius habeat et tamquam servo utatur, donec solvat. Quintil. 5, 10, 60: *Aliud est servum esse, aliud servire, qualis esse in addictis quaestio solet.* — *Addictus* igitur, *ut iurem*» cet. est: «obnoxius et velut vi coactus certam quandam doctrinam amplecti ac ne transversum quidem unguem ab ea discedere;» «longe igitur differo ab iis, qui, ut ait Cic. Tusc. 2, 2: *certis quibusdam destinatisque sententiis quasi addicti et consecrati sunt eaque necessitate constricti, ut etiam, quae non probare soleant, ea cogantur constantiae causa defendere.*» — *tempestas*] tralatio a navigantibus, qui modo huc, modo illuc appellunt, quo ventus fert. Hoc igitur dicit: «Hospitis instar, qui certam sedem non habet, sed deverticula semper mutat, nunc hac doctrina utor, nunc illa, prout in hac illave parte maiore probabilitate me allicit et conducere mihi videtur.» Priore imaginis parte usus est Cic. Acad. 2, 3, 8: *Ad quamcunque sunt disciplinam quasi tempestate delati, ad eam tamquam ad saxum adhaerescunt.*

16. 17. *Nunc*] Mira cum εἰρωνείᾳ iocatur de propria inconstantia: illud praesertim («ego, homo ἀπολιτικώτατος, interdum) *mersor civilibus undis* Maecenati ceterisque sodalibus risum movere necessario debebat. — *agilis*] Non est «facilis, mobilis, versatilis:» sed: «agendi cupidus, actuosus, πρακτικός,» ut Epp. 1, 18. iungit *agilem gnavumque.* Seneca de Tranq. an. 2: *Natura humanus animus agilis est et pronus ad motus.* Πρακτικοὺς autem esse et πολιτεύεσθαι suos discipulos volebant Peripatetici et Stoici, cum Epicurei a re publica capessenda abstinerent, hoc praeceptum dantes: Λάθε βιώσας. — *mersor civilibus undis*] Res civiles, in primis contiones et comitia, propter instabilitatem aurae popularis ac multiplices turbas crebro cum flucti-

Virtutis verae custos rigidusque satelles;
Nunc in Aristippi furtim praecepta relabor,
Et mihi res, non me rebus subiungere conor.

IV. v. 19. *submittere* Codd. aliq. *subiicere* alii, e gloss.

bus tempestatibusque comparantur. Cic. Planc. 15: *undae comitiorum*. de Rep. 1, 4: *qui non dubitaverim me gravissimis tempestatibus ac paene fulminibus ipsis obviam ferre*. Corn. Nep. Att. 6, 1: *neque tamen se civilibus fluctibus committebat*. *Mersor* autem significatione formae mediae, εἰσδύομαι, ἐμαυτὸν ἐμβάλλω, ut Menander p. 26. M.: *Εἰς πέλαγος αὑτὸν ἐμβαλεῖς γὰρ πραγμάτων*. Liv. 23, 18: *in voluptates se merserant*. Catull. 68, 13: *Accipe, quis merser fortunae fluctibus ipse*. — Est igitur «prorsus absorbeor, abripior rebus civilibus,» «omnes meas curas in iis defigo.» Quod tamen cave referas ad scriptum quaestorium, (quem post bella civilia compararat, sed a. u. c. 736—739. iamdudum deposuerat); verum, ut dixi, in his iocatur. Haec autem lectio satis firmatur a Porphyrione, Codd. meis antiquiss., omnibus et Oberlini et Feae et Pottierii. Altera *versor*, auctoritatis perquam dubiae aut nullius, eo quoque incommodo laborat, quod si accipiamus «*versor* in negotiis turbulentis, iis occupatus sum,» vix abesse possint praep. *in* vel *inter;* sin explicamus, ut facit huius lect. fautor Obbarius, ex iis quae affert exemplis: «iactor, agitor rebus civilibus,» hoc, quod inviti, morbo vel amore coacti facimus, ut *versemur lecto, cubili, toro, orbe rotae)*, contradicit vocabulo *agilis*, quod volentis est atque ex eius arbitratu pendet. — *Virtutis verae*] ut nunc dicunt, *idealis*, qualem Stoici informarant, quae propter se coleretur. *Custos* autem et *satelles* imagines sunt desumptae a *virtute* quasi regina, ut quasi de dea Epp. 2, 2, 230: *virtutis aeditui*. Cic. Offic. 3, 28: *Iustitia omnium est domina et regina virtutum*. Est igitur φύλαξ καὶ δορυφόρος. — *rigidus*] Liv. 29, 40: *Cato - - rigidae innocentiae*. Sen. ad Helv. 12: *Stoicorum rigida ac virilis sapientia*. Leni εἰρωνείᾳ tincta sunt haec quoque de Stoica disciplina, quae quam remota esset a vero (ἀπὸ τοῦ ὄντος) virtuteque libera, nullis certis formulis adstricta, nemo melius quam ipse perspexerat.

18. 19. *in Aristippi*] Cic. Acad. 2, 42: *Eorum qui voluptatem finem bonorum esse voluerunt princeps Aristippus Cyrenaeus*; a quo Cyrenaici s. Ἡδονικοί. — *furtim*] Malitiosi quid hoc habet; nam quasi eum puderet Stoicorum doctrinam deserere, ita loquitur, cum tamen propria indoles in minus rigidam mollioremque propenderet, quod ipsum in v. *relabor* inest. — *Et mihi*] «Et mihi (meae voluntati et constantiae) res externas subiungere ὑποζευγνύναι; (gloss. est *submittere* Ven.) conor; non me rebus subiungo; in eo igitur elaboro, ut aequo animo omnes fortunae vicissitudines sustineam iisque superior sim, dum laeto, sed mode-

Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus, ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum;

III. Ep. I. v. 21. *Lenta* e Cod. Barthii (sicque unus Iaeckii.)

rato vitae usu contentum nullae sollicitudines angunt, nullae cupiditates transversum agunt vexantque.» Prope nimis artificiose alii posterioribus vv. *non me rebus* Stoicorum doctrinam significari putant, «qui *rebus*, id est,» ut aiunt, «universae naturae sese submiserint.» Trahunt autem huc notam illorum formulam: *Κατ' ἐμπειρίαν τῶν κατὰ τὴν ὅλην φύσιν συμβαινόντων ζῆν, ὅπερ ἰσοδυναμεῖ τῷ ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν.* (Posidon. ed. Bake p. 223.) Verum admodum obscure sic expressisset illud *secundum naturam, convenienter naturae vivere*, quod Cic. de Finn. 3, 22. in eo ponit, *ut conveniat natura hominis cum universa;* nec aliter profecto lector poterat accipere quam: *οὐ δεῖ προσθήκην αὐτὸν τῶν ἐκτὸς γίνεσθαι, ἀλλ' ἐκεῖνα αὐτῷ προσθεῖναι·* quae ipsa erat Stoicorum regula (Arrian. Epict. 1, 4. p. 49.), sed eiusmodi, ut ex ea, etsi diverso modo, etiam Aristippi discipuli vitam moderari potuerint. Recte igitur iam Comm. Cr.: «Rebus utor ita, ut eis imperem, non autem, ut eis serviam ut avarus.» Tota autem illa interpretatio Stoica, cui nunc plerique favent, fluxit ex Vossii interpretatione: *Tracht' ich mir selber die Welt, nicht der Welt mich unterzubiegen.*

21—26. *Longa videtur*] Putida variatione illa *longa* - - *Lenta* eiusdem voc. repetitio impatientiam et amatoris, cui puella promissam noctem non praestat, et operarii longe melius exprimit. — *opus debentibus*] praesertim ancillis, quibus pensum diurnum assignatum est, item mercenariis in *opere* rustico. — *custodia matrum*] Probe haec custodia distinguenda a tutela, quae a matribus aliena erat; minus proprie enim loquitur Seneca ad Marc. 24: *Filius tuus pupillus relictus sub tutorum cura usque ad decimum quartum annum:* (cfr. Macrob. Sat. 1, 6 et 7, 7.) *sub matris tutela* (id est, custodia) *semper, cum haberet suos penates, relinquere tuos noluit.* Itaque etiam cum *ad suam tutelam pervenissent* (Cic. de Or. 1, 39.) sive *suae tutelae facti essent* (Sen. Ep. 33.), remanebant sub matrum custodia, saepe, ut opinor, donec ab iis *semigrarent* (Cic. pro Caelio 7.) Praeterea cum raro fieret, ut tutores ipsi pupillorum educationi ac disciplinae domesticae invigilarent, quemadmodum fecerunt Cato et Cicero, Luculli pueri tutores (de Finn. 3, 2.), ea cura praecipue matrum erat. Cod. Lib. 5. Tit. 49, 1: *Educatio pupillorum tuorum nulli magis quam matri eorum, si non vitricum eis induxerit, committenda est.* Est igitur: «Omnis annus (non solum, ut alii volunt, ultimus pupillatûs) adolescentibus lascivis solet videri longus, donec severae matris custodiae (*Aufsicht*) tandem se sub-

Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quae spem
Consiliumque morantur agendi naviter id, quod
Aeque pauperibus prodest, locupletibus aeque,
Aeque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis:
Non possis oculo quantum contendere Lynceus,

I. v. 25. *naviter*] bS. *gnaviter* M. (v. 28. Habent *oculo* bS.)
II. v. 25. *gnaviter* TFO. v. 28. *oculos* LO.
III. v. 25. *gnaviter* v. 28. *oculos* e C1d. Lamb. a pr. m.
IV. v. 28. *oculis* Ms. 3, c. Feae.

trahant.» — *fluunt*] h. l. de lento motu, ut Iuv. 7, 32: *defluit uetas.* — *id quod*] «Verae sapientiae studium omni ordini atque aetati aeque prodest cet.» Propter vim sententiae, quae nullam admittit exceptionem, ter *aeque* repetitur. Ex his quoque elucet aliqua *εἰρωνεία* in Stoicorum dictata. Similiter Diogenes apud Laërt. 6, 68: *Τὴν παιδείαν εἶπε μὲν νέοις σωφροσύνην, τοῖς δὲ πρεσβυτέροις παραμυθίαν, τοῖς δὲ πένησι πλοῦτον, τοῖς δὲ πλουσίοις κόσμον εἶναι.*

27. *Restat*] «Ceterum cum etiamnunc impediar, quo minus adspirem ad perfectam sapientiam, saltem me ipsum, (id quod omnium gravissimum est) regam his *στοιχείοις* s. *κυρίαις δόξαις*, quas ex meis qualibuscunque sapientiae studiis deducere atque colligere potui; alios sibi ipsos, ut volunt, moderari facile patior; *aliena enim negotia non curo*, ut Damasippus.» — *soler*] non tam in rebus adversis, quarum per totam Epistolam nullam mentionem facit, quam: «ubi minores quam vellem progressus facio in virtute ac sapientia.» — *Elementa* extenuans dicit quasi doctrinas simplicissimas ac minime abstrusas, ut quivis earum veritatem intelligat iisque uti queat. Non potest autem aliter explicari nisi de sequentibus *γνώμαις Non possis* cet.; nam qui ad praecedentia (v. 12.) referunt, docere nos debebant, quae tandem sapientiae elementa iamiam proposuerit poëta. Contra in sqq. manifesto insunt, ut Zeno dicebat (Arrian. Epict. 4, 8.) *τοῦ λόγου* (rationis) *στοιχεῖα*, ut Epicurus, *κύριαι δόξαι*, quarum aliquot sane ex Horatii more per exempla atque imagines efferuntur, aliae nude, ut v. 41.

28—31. *oculo - contendere*] Significat aciem oculorum extendere, dirigere usque ad certum finem, *σκοπόν*, ultra quem cerni iam nihil potest; collineare. Cic. de Off. 3, 2: *quantum conniti animo potes, quantum labore contendere.* pro Lig. §. 6: *Tanta contendam voce, ut hoc populus Romanus exaudiat.* Sic Celsus 1, 5: *voce contendere* pro *vocem intendere* inter corporis exercitia memorat. Vitiosae lectiones etiam a meis Codd. refutatae, *oculos, oculum,* profectae sunt ab iis, qui hic iam accusati-

Non tamen idcirco contemnas lippus inungi;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus:
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem

I. v. 29. *inungui* bS. v. 31. *chiragra* b. v. 32. *quadam* superscr. *o*. S. *quodam* b.

II. v. 31. *chiragra* LCT. v. 32. *quodam* T. *quoddam* F. e Codd.

vum v. *contendere* requirebant. — *Lynceus*] Sat. 1, 2, 90. — *Non tamen*] «Non tamen adeo desperandum de visu est, ut si aliquando lippitudine *(Augenentzündung)* labores, collyria adhibere curarique nolis.» Sine imagine: «Si experimento facto ad summum profectûs gradum pervenire nequis, noli ideo desperare ac te prorsus negligere. *Prima enim sequentem honestum est in secundis tertiisque consistere.*» (Cic. Or. 1.) Eadem sententia altera statim imagine illustratur apud Stoicos usitata. Arrian. Epict. 1, 2: *οὐδὲ γὰρ Μίλων ἔσομαι, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τοῦ σώματος, οὐδὲ Κροῖσος, καὶ ὅμως οὐκ ἀμελῶ τῆς κτήσεως.* Glyco autem athleta robustissimus, poëtae aequalis. Anthol. Pal. I. p. 516: *Γλύκων, τὸ Περγαμηνὸν Ἀσίδι κλέος, Ὁ χαμμάχων κεραυνός, ὁ πλατὺς πόδας, Ὁ καινὸς Ἄτλας, αἵ τ᾽ ἀνίκατοι χέρες Ἔῤῥοντι· τὸν δὲ πρόσθεν οὔτ᾽ ἐν Ἰταλοῖς, Οὔθ᾽ Ἑλλάδι τὸ πρῶτον (τροπωτόν·* Bait.), *οὔτ᾽ ἐν Ἀσίδι Ὁ πάντα νικῶν Ἀΐδης ἀνέτραπεν.* — *cheragra*] Sat. 1, 7, 16. ex qua oriuntur nodi in digitorum articulis.

32—34. *quadam prodire tenus*] per tmesin pro *quadamtenus*, quo v. aliquoties utitur Plinius maior, eadem conformatione feminina, qua sunt *quatenus*, *aliquatenus*, *hactenus*, *eatenus*, *illatenus*: «licet progredi usque ad certum quendam terminum.» Firmatur a Cod. Sangall. *Quodam - tenus* vereor, ut Latinum sit. Vide Obbarium. *Fervet*] veluti de febri loquitur. «Remedia praesto sunt etiam adversus vehementissimas animi perturbationes, dummodo iis uti velis.» — *miseroque*] Od. 2, 16, 10: *miseri tumultus mentis*. *Cupido* apud Hor. semper gen. masc. Remedia autem ex philosophiae illa parte, quae ad mores spectat, scite comparat cum *ἐπῳδαῖς*, cantionibus s. carminibus magicis, quibus etiam medici interdum uti solebant: *voces* cum Vossio, Obbario, Schmidio magis ad symphonias refero, quibus medici et magi carmina illa arcana comitabantur. Gell. 4, 13: *Proditum est, ischiaci cum maxime doleant, tum si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores.* Sic Pythagoras (Seneca de Ira 3, 9.) perturbationes animi lyra componere solebat. De *ἐπῳδαῖς* Pind.

Possis et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes: sunt certa piacula, quae te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator,
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturae patientem commodet aurem.

IV. v. 39. *qui non* C3dd. ap. Obb.

Pyth. 3, 48: Aesculapius saucios atque aegrotos λύσαις ἄλλον ἀλλοίων ἀχέων Ἔξαγεν, τοὺς μὲν μαλακαῖς ἐπαοιδαῖς ἀμφέπων, τοὺς δὲ προσανέα πίνοντας κτλ. Eurip. Hippol. 478: *Εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ καὶ λόγοι θελκτήριοι· Φανήσεταί τι τῆσδε φάρμακον νόσου.* — *dolorem*] «molestissimas has animi perturbationes;» *morbos philosophi appellant* (Cic. Tusc. 3, 4.)

36. 37. *certa piacula*] «praesentia ac probata remedia.» Quoniam *antiquissimo tempore morbi ad iram deorum immortalium referebantur* (Celsus Praef. 1.), haec ante omnia καθάρμασι, sacrificiis expianda et placanda erat; hinc nove medicamenta ipsa *piacula* vocat. Iam vero haec medicamenta sunt sapientium scripta, quae attentissime et animo a perturbationibus quam maxime vacuo legere ac meditari debemus, eorumque consilia sequi. Perseverans autem in priore imagine ad libros morales applicat id quod proprie de medicamentis post certas cantiones religiosas vel dicam mysticas et magicas sumptis valet. In huiusmodi ritibus numero ternario permagnam vim tribuebant. Theocr. Pharmac. 43: *Ἐς τρὶς ἀποσπένδω καὶ τρὶς τάδε, πότνια, φωνῶ.* Tib. 1, 2, 54: *Ter cane, ter dictis despue carminibus.* Eosdem ritus praecedebant lustrationes, ablutiones, secubitus. *Pure* igitur, (ἁγνῶς, *gereinigt* Voss:) librum legit ex hac imagine, «qui se lustravit, ea castimonia ad legendum accedens, ac si rem divinam esset facturus:» (ut ait Turnebus:) proprie vero is, «qui puro et casto est animo.» *Διλογία* item inest in v. *libello*, quod v. significat et scriptum philosophum et carmen magicum ex aliquo libello Orphico vel simili ad τελετάς spectante petitum. Iunge autem *ter lecto*, non *ter pure* nec *ter pure* et *ter lecto*, quae quidem callidissima erat ratio. (Ceterum hanc προκοπῆς viam ac rationem Epictetus, qui vivam vocem et actionem longe pluris faciebat, reprehendere solitus erat, reiiciens *τὸ ἐπὶ τὴν ἐν τοῖς βιβλίοις ἕξιν τέτασθαι καὶ ταύτην ἐκπονεῖν.* Arrian. 1, 4.)

38—42. *amator*] Donatus ad Ter. Andr. 4, 3, 3: *amator corporis est, amicus animi.* Cic. Tusc. 4, 12: *Aliud est amatorem esse, aliud amantem.* Hoc vitium *mulierositatem* vocat Cic. Tusc. 4, 11. — *mitescere*] Cum *mitis* et *immitis* saepissime de animo humano usurpentur, difficile intellectu est, cur

Virtus est vitium fugere et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quae maxima credis
Esse mala, exiguum censum turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore;
Impiger extremos curris mercator ad Indos,

I. v. 44. *Quantum* b.
IV. v. 44. *animo* Codd. Cruq.

Lambinus haec reprehenderit. «Est autem usus,» inquit, «duabus translationibus, quae mutuo non respondent.» Cfr. Accius Both. P. Sc. p. 249: *Nullum est ingenium tantum neque cor tam ferum, Quod non labascat lingua, mitescat malo.* Liv. 33, 45: *feras quasdam nunquam mitescere.* — *culturae*] Cic. Tusc. 2, 5: *Cultura animi philosophia est.* Brunck Gnom. p. 320: *Ἅπαντας ἡ παίδευσις ἡμέρους ποιεῖ.* — *commodet*] *Commodare* pr. «libenter et gratis praebere.» Sat. 1, 1, 22. *facilem - - votis ut praebeat aurem.* — *prima*] iunge etiam cum v. *virtus.* Quintil. 8, 3, 41: *Prima virtus est vitio carere.* Abruptior quae videtur *γνώμη*, ita connectitur cum praecedd.: «Ac reapse virtutis et sapientiae primordium illud est, ut vera docentibus aurem praebentes vitia fugiamus praeiudicatasque opiniones deponamus.» — *caruisse*] *ἀορίστως.*

43. 44. *Esse mala*] Haec *Vides - - palmae* (v. 51.) eo vinculo cum praecedd. iunguntur, quod exhibent exemplum huius ipsius *stultitiae* humanáe et in pecunia laboriosissime quaerenda et in petendis honoribus; stultitiae ea dumtaxat ratione devitandae, ut sapientiae documenta libenter amplexi accurate sequamur. Ceterum *γνωμικῶς* in his unumquemque lectorum, non Maecenatem, alloquitur. — *Vides - - labore;*] Sic melius interpungitur, quam cum interrogationis signo. Est enim: «Prope aliter fieri nequit, quam ut tute videas» cet. — *turpemque repulsam*] Ubique usurpat verba veteris rei publicae, usu loquendi sane innocenti ad Augusti voluntatem sese componens. Cic. de Off. 1, 21: *rem publicam non capessentes - - videntur labores et molestias, tum offensionum et repulsarum quasi quandam ignominiam timere et infamiam.* — *labore*] «summa cum molestia et animi et corporis;» sic enim exponendum v. *capitis*, et apposite ad nostrum sermonem Voss: *Denke wie ängstlich du solche mit Herzweh meidest und Kopfweh.* Pro *labore* alii Codd. apud Feam e duplici gloss. vel *dolore* vel *periclo.*

45—47. *extremos - - ad Indos*] hyperbolice, «usque ad terras remotissimas;» nam cum in poëta versemur, hoc non ad vivum resecandum est, ut fecerunt, qui de Ceylone insula cogitarunt. «Eodem labore iisdemque periculis per totam vitam defungeris, quibus mercatores nostri sese exponere so-

Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Ne cures ea, quae stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis circum pagos et circum compita pugnax
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit condicio dulcis sine pulvere palmae?

I. v. 47. *optes* superscr. *a* b.
III. v. 52. *Vilius est auro argentum* e Codd.

lent.» — *per ignes*] «per gravissima quaeque pericula.» Proverbii habet speciem, ut Od. 4, 14, 24. Sat. 1, 1, 38. 2, 3, 56. Seneca Hippol. 700: *Te vel per ignes, per mare insanum sequar Rupesque et amnes.* — *Ne cures*] Vere Lambinus interpretatus est, *ut non*, vel si mavis: *Quominus cures - - non vis?* «Quin id facis, quod longe facilius est talibus laboribus, ut verae sapientiae praeceptis aurem praebeas; quod ubi feceris, opus non habebis curare bona inania.» — *mirari*] «magni facere,» ut Epp. 1, 6, 1; *Nil admirari.* — *meliori*] «te sapientiori.» Epp. 1, 2, 68: *te melioribus offer.* Plat. Apol. Socr. 17: πείθεσθαι τῷ βελτίονι.

49 — 51. *Quis circum*] Aliud proponit stultitiae humanae, facile tamen devitandae, exemplum, hac imagine expressum: «Quis non malit sine ullo certamine Olympionices esse, quam in ludis paganalibus et compitaliciis multo cum sudore, exiguo lucro, nullo honore depugnare?» Id est sine imagine: «Sine dubio sanus quisque philosophiae ope mavolt tranquille pervenire ad finem bonorum, quam volgi instar, maximo cum labore frustra semper sectari bona externa, fluxa atque inania.» — *circum pagos*] Loquitur de festis paganalibus et Compitalibus, ubi *pugiles catervarii oppidani* (Suet Oct. 45.) vel *circumforanei lanistae* (Id. Vitell. 12.) otiosum popellum suis artibus exigui quaestus causa delectabant. — *pugnax*] «ipse talium certaminum studiosus.» — *Magna*] Lucian. Herod. 1: ἐνίστανται Ὀλύμπια τὰ μεγάλα, quo nomine distinguebantur Olympia ad Pisam celebrata ab aliis aliarum urbium Olympiis. — *coronari*] Graeco modo, στεφανοῦσθαι Ὀλύμπια. — *dulcis*] Ipsa versus caesura nos hoc voc. iungere iubet cum v. *palmae*, non cum vv. *spes* et *condicio*. «Cui veluti certo quodam pacto destinata sit victoria, cum nemo cum robustissimo athleta decertare audeat;» quae quidem erat victoria *sine pulvere*, sine pulveris aspersione, ἀκονιτὶ καὶ ἀμαχητὶ νικᾷν. Olympica autem victoria aequiparabatur Romanorum triumpho. — *palma*] Vitruv. 9. Praef.: *athletae victores - - in conventu stantes cum palma et corona ferunt laudes.*

52 — 55. *Vilius est*] Ex more Stoicorum, quasi παρὰ προσδοκίαν iniicit sententiolam per se, ut videtur, ita claram et certam, ut nemo omnino eam negare pos-

Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quaerenda pecunia primum est;
Virtus post nummos. Haec Ianus summus ab imo
Prodocet, haec recinunt iuvenes dictata senesque
Laevo suspensi loculos tabulamque lacerto.

I. v. 56. Habent hunc v. *Laevo* cet.] b8. Expunxit M. cum Guyeto, Cuningh., Sanad.

II. v. 55. *Perdocet* T.

IV. vv. 55. 56. *senesque et Laevo* Markland.

sit: eamque alia, sed quae priori similis est, comparatione effert: «Ut Olympia sine certamine vincere, longe praestat victoriae in Compitalibus partae; ita animus aequus facilius ad summum bonum pervenit, quam aeger ac perturbatus; ut vilius cet., ita virtus longe praestat etiam iis bonis externis, quae prima mortales ducunt.» Nihilominus eandem *κυρίαν δόξαν*, quae certissima videri poterat, oppugnat opinio volgaris, ex vetere sane sapientia Theognidis 699: *Πλήθει δ' ἀνθρώπων ἀρετὴ μία γίγνεται ἥδε, Πλουτεῖν· τῶν δ' ἄλλων οὐδὲν ἄρ' ἦν ὄφελος*. Phocylidis: *Δεῖ ζητεῖν βίοτον, ἀρετὴν δ', ὅταν ᾖ βίος ἤδη*. Sophocl. Fragm. 325. Dind.: *κἄστι πρὸς τὰ χρήματα Θνητοῖσι τἄλλα δεύτερα*. Euripides apud Lucian. Tim. 41: *Ὦ χρυσέ, δεξίωμα κάλλιστον βροτοῖς*. — *Ianus summus ab imo*] quod loci inter duos Ianos est, ubi negotiis suis vacabant feneratores. P. Victor in Descr. Urbis Romae: *Duo praecipui Iani* («transitiones perviae» Cic. de N. D. 2, 27.) *ad arcum Fabianum superior inferiorque*. Cfr. Sat. 2, 3, 18. Cic. Philipp. 6, 5: *Itane Ianus medius in L. Antonii clientela est?* Hic lepida *προσωποποιΐᾳ* ipse Ianus medius magistri partes suscipit. — *Prodocet*] *ἅπαξ λεγόμενον*: «alta voce et palam docet (sine retractatione aut pudore.)» Verbum *διαλέκτου κοινῆς*, *προδιδάσκειν* (Luc. Char. 7.) callide ad Latinitatem deflexit. — *recinunt*] Epp. 1, 18, 13: *puerum saevo credas dictata magistro Reddere*; ubi v. proprio usus est. Cic. de N. D. 1, 26.; sed idem de Finn. 4, 4: *dictata decantare* dixit.

56. *Laevo*] Idem versus Sat. 1, 6, 74., ubi vide. Nisi omnia me fallunt, versus illius bene tornati fortuito ei venit in mentem, cum haec imago senum ac iuvenum ad Ianum medium velut in schola dictata falsae sapientiae magistro reddentium ei ante oculos versaretur, statimque vidit nova hac et callida iunctura imaginem illam ita absolvi, nihil ut festivius magisve ridiculum excogitari posset. Admirabilem hanc veluti picturam deformarunt, et qui hunc v. resecuerunt, et qui proposuit *senesque et Laevo*, ut essent pueri, iuvenes, senes; nec minus a vero aberrant, qui proprie explicant de civibus, qui cum negotia pecuniaria cum argentariis haberent hoc ipso habitu, laevo brachio tabulam et loculos gestantes ad illorum mensas

Est animus tibi, sunt mores et lingua fidesque,
Sed quadringentis sex septem milia desunt:

I. v. 57. *et lingua*] bS. *est l.* M. (Tuentur nostrum ordinem vv. 57. et 58. bS.)

II. vv. 57. 58. inverso ordine sic: *Si quadringentis - - Est animus* LTF. Nostro ordine C., sed: *Si quadr.* Nostro ordine O.; sed: *est lingua.* Praeterea *desint* F.

III. vv. 57. 58. nostro ordine, sed: *est lingua - - desint*, utrumque e Codd.

accesserint: sed ad talia portanda liberi homines et pecuniosi servos adhibebant. Sic autem h. l. inter se aptae sunt sententiae: «Argentarii, dum fenus suum exercent, veluti docent reliquos cives omnes nummos ante virtutem quaerendos esse; talem doctrinam cupide arripientes et iuvenes et senes haec tamquam discipuli magistro dictata reddunt, ac profecto mihi nequaquam diversi videntur a puerulis in ludum litterarium a paedagogo deductis, quos olim sic descripsi: *Laevo* cet.» «Similiter ipse suos versus repetit: Sat. 1, 2, 13. et A. P. 421. Sat. 1, 2, 27 et 1, 4, 92. Ibid. 2, 3, 162. et Epp. 1, 6, 28. Od. 1, 19, 1. et 4, 1, 5.» Obbar.

57. 58. *Est animus - - Sed quadringentis*] Hunc versuum ordinem, quem nostri praebent Codd., lectionesque *et lingua* (al. *est l.*), *Sed* (al. *Si*), *desunt* (al. *desint*) ab iisdem firmatas ideo retinui, quod cum toto huius Ep. χαρακτῆρι rhetorico melius concinere videbantur. Rursus enim habes sententiam abruptam *Est - - fidesque* cum παρενθέσει *Sed - - desunt*, brevissimam ἀπόδοσιν *Plebs eris;* unde quae horum sit iunctura et cum praecedd. et cum seqq., aliquantisper meditari debet lector. Qui minus intelligebant, misere interpolaverunt, partim versuum ordinem invertentes, partim verba nonnulla mutantes. — *animus*] «ingenium praestans atque erectum.» — *et lingua*] facundia. *Et* ex auctoritate meorum Codd. antiquiss. retinui; atque omnino talis ratiocinatio cur quasi saltuatim procedat substituto v. *est?* — *fidesque*] Credit, «bona fama et propter honestatem et propter aliquantum pecuniae, quamvis ad equestrem dignitatem non sufficiat.» — *desunt*] Vera lectione *Sed* servata coniunctivo *desint* locus iam non est; atque alterum alterum invicem tuetur. Vides etiam quam concinna sit oppositio *sunt*)(*desunt.* — *quadringentis*] Ex lege Roscia theatrali (lata a.u.c.687. a L. Roscio Othone trib. pl.), sancitum erat, ne quis in quattuordecim gradibus orchestrae, in qua senatores sedebant, proximis sederet, nisi qui eques et equestri censu esset. Quadringenta milia H. S. autem census erat equester. (38198 Flor. Rhen. 55560 Franc. Helvet.) Qui aliquanto plus etiam possidebant, equites *illustres, splendidi* vocabantur, *tenues*, qui illo ipso censu erant. — *sex septem*] Est proverbialis formula. Ter. Eun. 2, 3, 39: *mensibus sex septem.* Lucret. 4, 581: *Sex etiam septem*

Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si recte facies. Hic murus aëneus esto:
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est
Nenia, quae regnum recte facientibus offert,

I. v. 60. *eneus* b.
II. vv. 62. 63. *puerorum Nenia* C.

loca vidi reddere voces. Cic. ad Att. 10, 8: *sex septem diebus.*

59 — 61. *Plebs eris*] «Contemneris, inter plebem reputaberis et in XIV. ordinibus non sedebis.» Comm. Cr. — *pueri ludentes*] Sic explicandum videtur: «Pueri ubi inter se ludunt, qui plurium vel omnium iudicio inter omnes dexterrimus est, rex declarabitur.» Dio Chrysostomus de regno 4: *Οὐδὲ γὰρ τῶν παίδων ὁ νικήσας, ὅταν παίζωσιν, ὥς αὐτόν φασι βασιλέα, τῷ ὄντι βασιλεύς ἐστιν.* (Differunt sane, quos huc traxerunt, alii ludi, ut Suet. Ner. 35: *ducatus et imperia ludere.* et Spart. Sev. 1: *nullum alium inter pueros ludum nisi ad iudices exercuit, cum ipse praelatis fascibus ac securibus ordine puerorum circumstante sederet ac iudicaret.)* — *Si recte facies*] Pueri sic intelligunt: «Si facies optime inter omnes, quae ludi lex poscit.» Hac autem voce velut perculsus *παθητικῶς* exclamat poëta: «Nonne haec verba reconditiorem etiam habent sensum, ubi eadem ad totam hominum vitam applicaris? Ac profecto hoc idem recte facere (*κατορθοῦν* Stoicorum) nulliusque flagitii sibi conscium esse, est illud velut inexpugnabile propugnaculum, quod nos prorsus securos et propterea beatos reddit.» Ad *muri aënei* imaginem cfr. Pind. Fragm. 153. Diss.: *Σχήσει τὸ πεπρωμένον οὐ πῦρ, οὐ σιδάρεον Τεῖχος.* Aeschin. in Ctesiph. 25: *χαλκοῦν καὶ ἀδαμάντινον τεῖχος.* Lucian. de cal. non tem. cr. 20: *ἀδαμάντινον τεῖχος τῆς ψυχῆς προβεβλημένος.* Aptissima autem haec exclamatio ei, quem supra tetigi, totius Epistolae *χαρακτῆρι*, quamquam multi in ea offenderunt, miris praeterea interpretationibus propositis, velut: 1) «haec sit immutabilis lex!» 2) «opponi hunc murum aëneum (symbolicum s. moralem) illi, quem quodammodo efficiant aes, argentum, aurum (v. 52.)»

62 — 67. *melior*] «rationi magis consentanea.» — *Nenia*] pr. «carmen funebre praeficarum,» deinde «omnis cantilena popularis» (Od. 3, 28, 26. Phaedr. 3. Prol. 10. fabulas suas vocat *viles nenias*:), etiam «nutricum» (Arnob. 7, p. 237. Lugd.: *lenes nenias*, unde Italorum *ninnare)*; h. l. puerorum illud *Rex eris* cet. — «Eadem profecto,» pergit, «erat sententia M. Curii Dentati, qui Sabinos et Pyrrhum devicit, M. Furii Camilli, Gallorum victoris, alterius Romuli, aliorumque antiquorum horum similium; hac vitae

Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui rem facias, rem,
Si possis, recte, si non, quocunque modo rem,
Ut propius spectes lacrimosa poëmata Pupi:
An qui Fortunae te responsare superbae
Liberum et erectum praesens hortatur et aptat?
Quodsi me populus Romanus forte roget, cur

I. v. 67. *Puppi* c.
II. v. 65. *qui ut rem* T. v. 67. *Puppi* LCT. v. 69. *optat* LT.
IV. v. 68. *superbe* Lamb. susp.

norma utebantur, ut virtus honori esset, non divitiae.» — *decantata*] Permanet in neniae imagine: «hoc semper et in animo et in ore habebant.» — *Isne*] non Roscius, ut ratus est Lambinus, sed «quivis divitiarum admirator.» — *ut propius*] «quo tantum habeas, ut e XIV. ordinibus inter equites, vel etiam in orchestra inter senatores, fabulas spectes.» — *quocunque modo*] Seneca Ep. 115: *Non quare et unde*; *quid habeas*, *tantum rogant*. Perquam salse autem ὡς ἐν παρόδῳ ridet Pupii tragoedias futiles, quibus ille se spectatorum affectus movisse vel putabat tantummodo, vel reapse imperitum popellum sibi afflere coëgerat. Quis fuerit, quando vixerit, ignoramus; nisi quod videtur Horatii aequalis fuisse, nulla tamen cum eo iunctus familiaritate. Scholiastae quidem narrant, eum sibi hunc composuisse titulum: *Flebunt amici et bene noti mortem meam: Nam populus in me vivo lacrimatust* (al. *lacrimavit*) *satis*: quod tamen potius videtur iocosum in eum a nescio quo conscriptum epigramma. Ceterum ne de scriptura quidem satis constat: diversae enim videntur gentes fuisse *Pupii* (*A. Pupius Rufus* Eckhel D. N. 5. p. 290.) et *Puppii* (Cenot. Pis. L. Caesaris Noris. Tab. 1.) — *lacrimosa*] ϑρηνώδη, lacrimas excitantia, ut Sat. 1, 5, 80: *lacrimoso* - - *fumo*.

68. 69. *responsare*] Cfr. Sat. 2, 7, 85: *responsare cupidinibus:* Epicuri apud Diog. L. 10, 120: ἀντιτάττεσϑαι τῇ Τύχῃ. — *superbae*] Sal. Catil. 53: *populum Romanum saepe fortunae violentiam toleravisse*. Sic *Victoria* apud Tib. 2, 5, 46: *diva superba*. — *erectum*] Cic. pro Deiotaro 13: *animus magnus*, *alacer*, *erectus*. Seneca de Vita b. 4: beatam vitam definit *liberum animum et erectum et interritum ac stabilem*, *extra metum*, *extra cupiditatem positum*. — *praesens*] «nunquam te deserens, semper promptus ad te adiutandum.» — *aptat*] «aptum ad responsandum, ad hoc certamen idoneum reddit, vires tuas acuens atque augens.» Constructio *responsare* - *aptat* occultatur vel mitigatur interposito v. *hortatur*, quod ipsum in prosa or. rarius cum infinitivo

Non, ut porticibus, sic iudiciis fruar isdem,
Nec sequar aut fugiam, quae diligit ipse vel odit;
Olim quod volpes aegroto cauta leoni
Respondit, referam: Quia me vestigia terrent,
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Belua multorum es capitum. Nam quid sequar aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica, sunt qui

I. v. 71. *ut* superscr. «vel *in*» S. v. 72. *aut*] bSc. *et* M.
II. v. 72. *et fugiam* F. e Codd.
III. v. 76. *est capitum* e coni.

componitur. (Cic. pro Sest. 3.) Nimis languida est altera lectio *optat*.

70—72. *Quod si*] «Ultro fateor meum iudicium praesertim in iis, quae ad opes honoresque spectant, longe distare ab eo, quod solet sequi stulta multitudo, meaeque sententiae rationem sine mora reddere paratus sum. Nam si forte populus» (addita v. *Romanus* εἰρωνείᾳ inservit) «me roget, cur inter ipsum verser quidem quotidie easdemque cum ceteris civibus porticus perambulare soleam, sed cet. — *fruar*] «et porticibus et iudiciis cum delectatione utar.» — *aut fugiam*] Lectio nostrorum etiam Codd. *aut fugiam - vel odit* hoc praestat alteri *et* (al. *ac*) *fugiam*, quod grato modo particulae *aut* et *vel* sibi opponuntur. Populus igitur constantiam in hoc sequendo *aut* illo fugiendo requirit ab Horatio, dum ipse plerumque temere hoc diligit *vel* illud odit.

74—76. *referam*] «Responsi loco narrabo notam illam fabellam Aesopiam;» qua similem in modum usus erat iam Lucilius p. 421. Haverc.: *Leonem aegrotum ac lassum* * * *deducta* (demissa) *tunc voce leo: Cur tu ipsa venire Non vis huc?* * * *Quid sibi volt? quare fit? ut introversus et ad te Spectent atque ferant vestigia se omnia prorsus?* — *Belua*] «Illud volgi iudicium (v. 70.) non solum damnosum (v. 75.) est, verum etiam tam discrepans et diversum, ut id sequi nequeas.» Obb. — *capitum*] Saepe multitudo, tyranni, animi perturbationes comparantur cum monstris πολυκεφάλοις. Cfr. Plat. de Rep. 9. 588. C. Iulian. Ep. 23. p. 339. Sp.: ἀπέφυγον οὔτι μὰ Δία τὴν πολυκέφαλον Ὕδραν (οὐ τὸν ἀδελφόν φημι Κωνστάντιον -- ἀλλὰ τὰ περὶ αὐτὸν θηρία.) «Proverbium: Quot capita, tot sensus.» Gloss. Haec autem vv. unice ad populum referenda non sine arte annectuntur volpis sermoni cum leone.

77—80. *Pars*] «Varia enim sunt hominum volgarium studia, omnia tamen quaesticuli causa suscepta; ad hoc in ipsis suis studiis nunquam sibi constant, novarum semper voluptatum avidi; quam quidem duplicem perversitatem ego vitare conor.» Primos producit

Crustis et pomis viduas venentur avaras
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant;
Multis occulto crescit res fenore. Verum
Esto aliis alios rebus studiisque teneri:
Idem eadem possunt horam durare probantes?
Nullus in orbe sinus Baiis praelucet amoenis,

II. v. 78. *Frustis* LT. *Fructis* C. v. 82. *possuntne* LC.

publicanos; summa cupiditate scripturam, portoria, ceterosque publicos reditus *conducentes.* (Rerum et privatarum et operum publicorum redemptores describit Iuvenalis 3, 30: *maneant* (Romae), *qui nigra in candida vertunt, quis facile est aedem conducere, flumina, portus, Siccandam eluviem, portandum ad busta cadaver.)* Amare autem cum publicanis, viris equestris ordinis, committit viles captatores (heredipetas), qui anus viduas senesque caelibes et orbos donis parvi pretii, sed palato gratis, ut *crustulis* (opere dulciario) et *pomis* (omnium arborum fructibus, qui pulpam habent) alliciebant. — *excipiant*] verbum venatorium, Od. 3, 12, 12. *excipere aprum*, *ἐκδέχεσθαι*, *abfangen*. — *vivaria*] receptacula vel saepta, ubi servantur et saginantur omnis generis animalia viva, lepores, apri, glires, aves, pisces, ostrea. Cfr. Sat. 2, 5, 44. haud multo diversam imaginem: *cetaria crescent.* Est igitur: «quorum hereditates aliquando devorent.» — *occulto fenore*] «dum viros bonos se esse simulant, illegitimum fenus clam exercent, partim maius quam unciarium (12 *Procent*), partim adversus legem Plaetoriam credita pecunia adolescentibus XXV. annis minoribus.» (Cfr. Cic. pro Flacco 21.)

81. 82. *Esto*] Est concedentis praecedentia, sed cum quadam tamen correctione, quae in sequentibus exponitur; neutiquam vero simplex ad alia transeundi formula. Cfr. Lamb. ad Epp. 1, 16, 56. «Verum, ut hanc ipsam studiorum minus honestorum varietatem multitudini condonem, hac perversitate prope magis indignor, quod in illis ipsis summam inconstantiam mentisque mutabilitatem monstrant.» — *possunt*] *possuntne* Lamb. e C2dd. Melius sane abest particula *ne*, cum requireretur *num;* et recte sine interrog. particula omne dubium, fore, ut aliquis respondeat: «Immo possunt:» excluditur. — *durare*] «sustinere,» ex usu haud nimis raro. Ter. Ad. 4, 2, 15: *Non hercle hic quidem durare quisquam, si sic fit, potest.* Propert. 1, 6, 11: *His ego non horam possum durare querelis.*

83—86. *Baiis*] Campaniae oppido inter Misenum et Puteolos. — *sinus*] maris, significatione propria, quasi dixisset: «nullus est sinus prior Baiano;» non: «angulus, receptaculum.» — *dives*] «qui propter opulentiam repentinum consilium illic aedificandi statim exsequi potest.» — *lacus*] Lucri-

Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
Festinantis heri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium: Cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est:
Nil ait esse prius, melius nil caelibe vita;
Si non est, iurat bene solis esse maritis.
Quo teneam voltus mutantem Protea nodo?

nus prope Baias. — *et mare*] quod insanis substructionibus occupat. — *sentit amorem*] «mox experitur, quanta cupiditate flagret *dives* ille, multorum mancipiorum *herus*.» *Sentire* de re ingrata, ut Od. 3, 1, 34: *Contracta pisces aequora sentiunt:* h. l. propter moles, quibus coartatur. — *Festinantis*] Cato Censorius apud Gell. 16, 14: *Qui unum quid mature transigit, is properat; qui multa simul incipit neque perficit, is festinat.* — *vitiosa*] Cic. Tusc. 4, 13. *Vitiositas est affectio in tota vita inconstans et a se ipsa dissentiens.* — *libido*] «quaelibet voluntas temere suscepta.» Donatus ad Ter. Hec. 2, 2, 3. — *Fecerit auspicium*] «Dives iste caecam et morbi similem libidinem suam ita sequitur, ac si esset auspicium divinitus datum numinisve alicuius iussum.» Virg. Aen. 9, 185: *an sua cuique deus fit dira cupido?* — *Teanum*] «Praevideo fore, ut Teanum Sidicinum, XXX. M. P. a Baiis remotum, vos iubeat instrumenta deferre ibique aliam villam exstruere.» «Primum gaudet maritimis locis, continuo post mediterraneis.» Comm. Cr. Quod autem affert Acron: «Teanum oppidum abundans optimis fabris *et sartoribus* (*et ferro* mira varietate Ed. Ven. 1481.) ex Horatii verbis prave intellectis temere arreptum videtur. — *Tolletis*] arguta breviloquentia verbis ipsis divitis utitur.

87—90. *Lectus genialis*] «qui in atrio adversus portam sternebatur in honorem Genii.» Festus p. 160. Amst. Hinc *lectus adversus* dicitur a Propertio 4, 11, 85., *lectulus adversus* ab Asconio p. 43. Bait. Arnobius L. 2. p. 91. Lugd.: *Cum in matrimonia convenitis, toga sternitis lectulos et maritorum Genios advocatis.* In eo etiam fetae dicis causa aliquantisper cubabant. Laberius in Compitalibus 2. p. 210. Bothe: *Nunc lentus es tu, nunc tu susque deque fers: Mater familias tua in lecto adverso sedet* cet. Genialis hic lectus cuique domum intranti signum erat coniugum par in ea habitare; nam muliere mortua vel post divortium cum ea factum, tollebatur. — *caelibe vita*] «Idem homo adeo inconstans est, ut modo quaerat coniugem, modo, ut Quintus Cicero, *a ducenda uxore sic abhorreat, ut libero lectulo neget esse quidquam iucundius.*» (Cic. ad Att. 14, 13.) Menander p. 228 M.: *Ὅστις πενόμενος βούλεται ζῆν ἡδέως, Ἑτέρων γαμούντων αὐτὸς ἀπεχέσθω γάμων.* — *Protea*] Socrates in Orellii Opusc. sent. I. p.

Quid pauper? Ride: mutat coenacula, lectos,
Balnea, tonsores, conducto navigio aeque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curatus inaequali tonsore capillos

II. v. 94. *curtatus* LCT.

III. v. 91. *viden ut mutat* e coni.

16: Ὁ μὲν Πρωτεὺς τῇ μορφῇ, ὁ δὲ ἀπαίδευτος τῇ ψυχῇ παρ' ἕκαστον ἀλλοιοῦται.

91—93. *Quid pauper*] «Quid, quod vel pauperes haud minus inconstantes sunt in toto vitae tenore, quam locupletes!» — *ride*] Prava ista pauperiorum sedulitas in mutando semper victu cultuque non sine propria molestia elaborantium, cum ad vitam tolerandam longe alia iis agenda essent, ridicula ut consentaneum est, videri debet divitibus etiam illis, qui pecuniae suae illudentes aeque inconstanter vivunt. Est igitur: «Et tu, Maecenas, et quicunque haec leget, habet, cur rideat» cet. Bentleiano illi *viden ut* locus est potius in actionibus et eventis improvisis et admirationem excitantibus. — *coenacula*] Varro L. L. 5, p. 162. Speng.: *Ubi coenabant, coenaculum vocitabant; posteaquam in superiore parte coenitare coeperunt, superioris domus universa coenacula dicta.* Talia autem *coenacula meritoria* (Suet. Vit. 7.) conducebant homines tenuiores. Iuven. 3, 201: *Ultimus ardebit, quem tegula sola tuetur A pluvia, molles ubi reddunt ova columbae.* — *lectos*] et cubiculi et triclinii. — *Balnea*] «In hoc quoque vitiositatem atque inconstantiam suam patefacit, quod sine idonea causa modo his, modo illis utitur balneis publicis ac tonstrinis.» — *conducto navigio*] «Navem interdum conducit, locupletes, qui proprias habent, in eo saltem aemulaturus, ut ipse quoque in locum aliquem amoenum, veluti Baias, vehatur, cum eo tamen incommodo ut aeque atque illi *nauseet*, propria significatione, *ναυτιᾷν*, *seekrank sein.* In hunc corporis ingratum affectum exit tandem utrique sperata itineris voluptas.» Noli autem propter nescio quas delicias v. *nauseat* aliter quam proprie interpretari, ut tantummodo significet: «fastidit, ipse sibi displicet.» — *priva*] «uni propria.» «Privos privasque antiqui dicebant pro singulis.» Festus. — *triremis*] pro qualibet nave maiore. Cic. Accus. 5, 17: (Mamertini C. Verri aedificarunt) *navem cybaeam maximam, triremis instar, pulcherrimam.* Haec autem Horatius ex parte saltem a se deprompsisse, frequentem balneorum, tonsorum mutationem cet. mihi perquam probabile est. Ioci enim hic semper comitantur veram et vitae aptam philosophiam; et quidni in talibus luserit in semet ipsum? Senserat hoc iam mirus ille Cruquius, saepe fatuus ac perversus, interdum acutus.

Occurri, rides; si forte subucula pexae
Trita subest tunicae vel si toga dissidet impar,
Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum,

I. v. 95. *Occurri*] Sc. *Occurrit* b. *Occurro* M.
II. v. 95. *Occurro* F.
III. v. 95. *Occurro* e Codd.
IV. v. 97. *mecum* Codd. aliq.

94. «Quid, quod tu, dilecte Maecenas, ipse interdum iudicia facis minus recta? Velut cum me rides propter levem aliquam ac fortuitam in habitu cultuque negligentiam, nec vero longe maiora vitia, in quae subinde incido, reprehendis et castigas, id quod tamen tui foret officium, cum sis *praesidium columenque* meum (Od. 1, 1, 2. 2, 17, 4.) itaque cordi tibi esse debeat, ut illa deponam.» Nihil omnino acerbi habere iocosam hanc expostulationem recte docuit Obbarius. Quamquam de hoc et similibus locis vere iudicarat iam Persius 1, 116: *Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico Tangit et admissus circum praecordia ludit, Callidus excusso populum suspendere naso.* — *curatus*] *curationem capitis* pro *comptu* dixit etiam Petron. 107. Val. Flacc. 8, 238: *ac sua flavis Reddita cura comis;* et alia exempla attulit Gronov. Obss. 1, 23. ac Bentleius. *Curtatus* est omnino ab interpolatore, qui illam significationem ignoraret. Obstat etiam Codd. meorum et Pottierii auctoritas, qui cum XXIII. Codd. inspexisset, in uno dumtaxat Sec. XIV. repperit *curtatus.* — *inaequali tonsore*] «qui propter imperitiam inaequaliter tondet dexterum et laevum capitis latus.» *Curatus* autem *tonsore* ut Od. 1, 6, 2: *Scriberis alite.* Ovid. Met. 7, 50: *matrum celebrabere turba.*

95—97. *Occurri*] ἀορίστως, «quoties forte tali habitu neglecto coram te versor.» Haec lectio firmatur etiam a Iulio Rufiniano Ed. Ruhnk. p. 238. Ne vero offendamus in repetita syllaba *ri*, vetant similes soni. Od. 3, 4, 68: *Omne nefas animo moventes.* Sat. 1, 3, 123: *esse pares res.* Virg. Aen. 2, 27: *Dorica castra* cet. — *subucula*] tunica interior linea vel byssina. Varro ap. Non. p. 542. Merc.: *Posteaquam binas tunicas habere coeperunt, instituerunt vocare subuculam* (virorum) *et indusium* (feminarum). «Haec interdum, quia minus eam curo, detrita est, *tunica pexa*, id est, recens et spissa, villis planis et politis texturam tegentibus, talisque discrepantia ridiculum sane praebet aspectum, et similiter ubi toga minus eleganter quam nunc solent, qui ornatui student, amictus sum, ita ut male mihi sedeat, ex unaque parte magis defluat quam ex altera.» (Sat. 1, 3, 31.) — *Rides*] «ita videlicet, ut ego una tecum rideam.» Mart. 2, 58: *Pexatus pulchre rides mea, Zoile, trita.* Prorsus similes Plutarchi de Adul. et am. discr. 6. et Ioannis Chrysostomi locos cum Horatiano contulit Muretus V. L. 11, 15. Iuven. 3, 147.

Quod petiit spernit, repetit quod nuper omisit,
Aestuat et vitae disconvenit ordine toto,
Diruit, aedificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas sollemnia me neque rides,
Nec medici credis nec curatoris egere

99—103. *Aestuat*] A fluctibus maris ad animum transfert etiam Cic. Acc. 2, 30: *Itaque aestuabat dubitatione, versabat se in utramque partem non solum mente, verum etiam corpore.* — *disconvenit*] verbum Horatianum, etiam Epp. 1, 14, 18. pro «discordat, discrepat.» — *Diruit*] Sal. Cat. 20: *Nova diruunt, alia aedificant.* Haec et sequentia *mutat quadrata rotundis* («ipse cur hoc faciat, sibi haud conscius:») speciem habent proverbiorum de hominibus parum sibi constantibus semperque alia mente versantibus. Ceterum hoc: *mea sententia - - diruit, aedificat* in Horatii persona a talibus inceptis alienissima facetissime ridiculum erat et magnopere amicos oblectare debebat. — *Insanire - sollemnia*] ut Sat. 2, 3, 63: *insanire errorem*, «delirare solito errore, quemadmodum faciunt omnes alii, adeo ut neque castigatio nec singularis aliqua cura mihi adhibenda sit.» Cic. ad Att. 7, 6: *Tantum igitur nostrum illud sollemne teneamus.* — *curatoris*] Tutor datur impuberi, curator puberi usque ad XXV. annum. XII. Tab. 5, 7: *Si furiosus escit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniaque eius potestas esto.* «Furioso et dementi curator isque per praetorem deficiente legitimo dabatur ex lege XII. Tabularum, *insano* vel *stulto* solo praetoris edicto.» Obbar. — *rerum tutela mearum*] non «tutor,» ut multi volunt, sed «praesidium.» Illud enim, tutorem (vel potius curatorem) habere virum prope quinquagenarium et sana mente praeditum, nemo Romanorum dixisset, nedum de se ipso Horatius. Haec vv. manifesto probant poëtam iam inde a v. 94. cum Maecenate loqui, non, ut alii rati sunt, cum populo Romano vel cum persona ficta, e medio populo arrepta.

104. 105. *et - - stomacheris*] Reiecta lect. *stomacharis*, quae idonea auctoritate caret, sententiae sic iungendae atque explicandae sunt: «quamquam es meum praesidium atque alioquin ex animi tui sententia meaque causa, ne deridear ab aliis, aegre fers, si vel in re nullius momenti a vitae elegantiae recedo, et decorem negligo.» — *De te pendentis*] non eo sensu, quo iisdem verbis uteretur adulator vel parasitus, sed: «qui libera electione usus tuae voluntati sese applicare studet unice propter mutuum sincerae amicitiae fructum:» *an dir hängend*, non: *von dir abhängend.* — *te respicientis*] «cui in dictis factisque tuos sensus ne unquam laedat, immo ut tibi honeste gratificetur, propositum est simulque in omni vitae condicione spem

A praetore dati, rerum tutela mearum
Cum sis et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summam: sapiens uno minor est Iove, dives,

III. v. 105. *suspicientis* ex N. Heinsii coni.
IV. v. 104. *Cum sis: et prave sectum stomacharis* cum paucis Codd. et Edd. vett. praefert Kirchner Quaestt. Hor. p. 36.

suam in te reponit.» Caesar B. C. 1, 1: *sin Caesarem respiciant atque eius gratiam sequantur* cet. Liv. 46, 8: *praesidia, quae respicerent in re trepida.* Nihil autem opus Heinsii coni. *suspicientis*, «venerantis,» quod minus utique est quam praecedens v. *pendentis* ac vel propterea languet.

106—108. *Ad summam*] ut Sat. 1, 3, 137: *Ne longum faciam.* Iocatur: «Sed ut aliquando philosophari desinam, Stoicorum παράδοξον meum faciam.» Sic in conclusione etiam Cic. de Off. 1, 41: *Ad summam, ne agam de singulis, communem totius generis humani - - consociationem colere - - debemus.* — *minor - Iove*] «Sententia Stoicorum: *In hoc sapiens minor est Iove, quia moritur.*» Acron. Ceterum commune erat παράδοξον et Stoicorum et Epicuri: Stob. Ecl. ph. 2, 7. p. 198. H.: τὴν τῶν ἀγαθῶν εὐδαιμονίαν μὴ διαφέρειν τῆς θείας εὐδαιμονίας, μηδὲ τὴν ἀμεριμνίαν ὁ Χρύσιππός φησι διαφέρειν τῆς τοῦ Διὸς εὐδαιμονίας. Simplicius Epict. p. 199. Schw.: ὁ σοφὸς εἰς τὴν ἐξῃρημένην τῆς γενέσεως ὑπεροχὴν τῆς ζωῆς ἀνατρέχων οὐ συμπότης μόνον τῶν Κρειττόνων, ἀλλὰ καὶ συνάρχων γίνεται. Seneca Ep. 73: *Solebat Sextius* (Pythagoreus) *dicere, Iovem plus non posse quam bonum virum.* Aelian. V. H. 4, 13: Ἐπίκουρος ἔλεγεν ἑτοίμως ἔχειν καὶ τῷ Διὶ περὶ εὐδαιμονίας διαγωνίζεσθαι, μάζαν ἔχων καὶ ὕδωρ. Lucianus eadem atque Horatius εἰρωνείᾳ usus Vit. auct. 20. de Stoico: μόνος οὗτος σοφὸς, μόνος καλὸς, μόνος δίκαιος, ἀνδρεῖος, βασιλεὺς, ῥήτωρ, πλούσιος, νομοθέτης καὶ τἄλλα, ὁπόσα ἐστίν· itemque Lucilius Fr. 24: *Formosus, dives, liber, rex solu' vocetur.* — *honoratus*] «ad honores evectus.» — *pulcher*] «etsi externa fortasse specie deformis, animi pulchritudine inter omnes eminet.» — *rex - regum*] ut Persarum rex. — *sanus*] «Id vero ante omnia cuncti tibi concedent, te perfecta sanitate frui, nisi ubi forte pituita (κόρυζα, κατάῤῥους, *Schnupfen*) tibi molesta est.» Grata dilogia inest in v. *sanus*, quod cum h. l. usurpetur de corpore, tamen vix aliter fieri potest, quam ut simul referamus ad Stoicorum usum loquendi, qui sapientem suum unice *sanum*, ceteros mortales *insanos* et *stultos* vocitabant. Sed fugit adhuc interpretes mihi notos etiam *pituitam* (h. l. trisyll.) e Stoicorum scholis petitam esse: obiiciebant enim sibimet ipsi hoc incommodum interdum obstare videri perfectae beatitudini; eo scilicet consilio, ut facili opera talem obiectionem confutarent. Hanc ip-

Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Praecipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

sam ratiunculam salse ridet: «nisi cum pituita molesta est et tibi, et nobis auditoribus.» Arrian. Epict. 1, 6. p. 36: *Ναὶ (ἐπέτυχον εὐδαιμονίας·) ἀλλ' αἱ μύξαι μου ῥέουσι.* (= *mucus et mala pituita nasi* [Catull. 2, 3, 17.] mihi molesta est:) *Τίνος οὖν ἕνεκα χεῖρας ἔχεις, ἀνδράποδον; οὐχ ἵνα καὶ ἀπομύσσῃς σεαυτὸν; — καὶ τὰ λοιπά·* nam pergit in eadem putida imagine fusius explicanda, ad eandemque revertitur 2, 16, 13. 4, 11, 9.

EXCURSUS.

Quod si quis *ἐπιτομὴν* requirit ad illum quem initio significavi graviorem sentiendi modum accuratius elaboratam, hanc legat Kirchneri in Quaestt. Horat. p. 36: «Sententiarum ordo fere hic est: Ad carmina pangenda, lyra iam deposita, denuo a te, Maecenas, excitor (vv. 1—3.): sed tum aetas senectuti propior et iuvenili ardore destituta monet, ut lusum poëticum mittam: tum mens et voluntas a poësi me avocant (vv. 4—10.), quid verum, rectum atque decens sit, unice iam quaerentem et ea procurantem, quae prompta ad usum sint; ita quidem, ut nulli certae disciplinae me adstringam (vv. 11—19.). At totum animi studium ac desiderium iam ad id explorandum atque agendum fertur, quod per se bonum atque honestum in omni aetate vitaeque condicione unice conducit (vv. 20—27.). Quo in studio etiamsi summum sapientiae attingere non licet, operae tamen pretium est, ad aliquem eius gradum pervenire (vv. 28—32.) Sapientia enim et animi perturbationibus et omni interno malo nos liberat; nam vitium fugere et stultitia vacare primum est sapientiae (vv. 33—42.). Atqui si summa virium contentione ea, quae volgo mala habentur, paupertatem sortisque humilitatem effugere conamur, quidni ea cognoscere operae pretium esse censeamus, quae mala illa omnino nihili facere nos edocent, et, cum volgo communibus malis quasi in triviis conflictemur, maiorem nobis et augustiorem palmam, quasi Olympicis victoribus, sine labore nostro offerunt? (vv. 43—52.). Virtutem dico, omnibus thesauris maiorem. Quamquam volgus hominum pecuniam maximi facit et supra virtutem collocat: non item puerorum nenia antiquitus tradita, quae regnum recte facienti offert (vv. 53—64.). Nonne vero improbae divitiarum et honorum cupiditati illa animi altitudo, quae nos super omnes fortunae iniurias

effert, praeferatur? (vv. 65—69.). Quare equidem iudicium volgi de expetendis fugiendisve rebus ut damnosum repudio (vv. 70—75.). Nam quoniam sua interna et certa lege caret, alios ad alias res amplectendas et persequendas impellit (vv. 76—80.) nec homines sibi constare in vita ac studiis patitur, sed ab alio ad aliud desiderium temere incitat, ut nihil certi atque firmi habeant, sed meras vicissitudines nulla lege et norma perpetuo expetant. (vv. 81—93.) Atque ita huic hominum inconstantiae omni lege carenti adsueti sumus, ut vel tu, Maecenas, cum in cultu et vestitu meo quaedam inconvenientia deprehenderis, rideas et stomacheris; inconstantiam animi ac vitae, quae multo peior est, ut volgarem inter homines stultitiam, non exagites, nec idcirco me curatore egere credas, cum praesertim tu ipse mihi tutor sis (vv. 94—105.).» (Hunc quidem locum praeeunte Obbario paullo aliter interpretatus sum, et in seqq. *εἰρωνείαν* non satis animadversam esse puto.) «Ad summam, quae volgo bona habentur, certam et stabilem felicitatem haud praestant: sapiens solus perfecte beatus, rex denique regum est. (vv. 106—108.)»

EPISTOLA II.

AD LOLLIUM.

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romae, Praeneste relegi:

II. Lollius, ad quem haec Epistola data est, filius natu maximus M. Lollii cos. a. u. c. 733. (ad quem Horatius scripsit Od. 4, 9.) videtur fuisse. (Sine certa auctoritate et patri et filio Palicani cognomen tribuere solent: sed cum consulis neptis nomen habuerit Lolliae Paullinae, et M. Lollius Paullinus cos. fuerit a. u. c. 846., illius fortasse pronepos, Obbarius in huius Ep. Editione. [Halberstadii 1828.] hoc Paullini cognomen praeferendum ratus est.) Lollius, nobili loco natus, dives, iuvenis generosae indolis et elegantis ingenii erat, quantum quidem ex hac Epistola et huius libri Ep. 18. coniicere licet. Ei igitur poëta hac Epistola saluberrimis consiliis viam, qua perveniatur ad honestatem et felicitatem, monstrat eamque ut alacri animo ingrediatur adolescentem monet. Atque cum hoc ipso tempore (a. u. c. 727. Kirchn.) Horatius Praeneste degens Homeri carmina relegisset, hac scribendi occasione utens primum ostendit inde tamquam ex vita ipsa posse aptissima in utramque partem exempla a nobis peti. Post hanc egregiam de Homero sententiam pluribus vv. explicatam (vv. 1—31.) tradit potissima praeceptorum capita, quibus vita iuveni regenda sit, tam vere, tam nervose, tam ad persuadendum apte, ut quemlibet adolescentem, qui plane abiecto animo non sit, excitare et ad optima quaeque accendere debeant. Zell. Ceterum est schola Stoica ex interpretatione Homeri morali, quam praeiverant Antisthenes, Zeno, Persaeus. Vide Dionem Chrysost. Orat. 53 et 55. et perquam similis est Maximi Tyrii Diss. 32. veluti p. 126. R.: *Αὐτίκα πεποίηται αὐτῷ ἐν τοῖς λόγοις μειράκιον Θετταλικὸν καὶ ἀνὴρ βασιλικὸς, Ἀχιλλεὺς καὶ Ἀγαμέμνων· ὁ μὲν ὑπ' ὀργῆς εἰς ὕβριν προφερόμενος ὁ Ἀγαμέμνων, ὁ δὲ Ἀχιλλεὺς προπηλακισθεὶς μηνίων· εἰκόνες παθῶν, νεότητος καὶ ἐξουσίας· Ἀντίθες τοι ἑκατέρῳ τὸν Νέστορα, παλαιὸν χρόνῳ, ἀγαθὸν φρονεῖν, δεινὸν εἰπεῖν κτλ.* Ibid. p. 135: *Αὐτόν γε μὴν τὸν Ὀδυσσέα οὐχ ὁρᾷς, ὡς παντοίαις συμφοραῖς ἀντιτεχνώμενον ἀρετὴ σώζει καὶ τὸ δι' ἐκείνην θάρσος; Τοῦτο αὐτῷ τὸ ἐν Κίρκης μῶλυ, τοῦτο τὸ ἐν θαλάττῃ κρήδεμνον, τοῦτο τῶν Πολυφήμου χειρῶν τὸν ἄνδρα ἐξάγει, τοῦτο ἐξ ᾅδου ἀνάγει κτλ.*

1—3. *maxime*] «maxime natu inter fratres.» — *declamas*] «declamando de fictis thematis (quo-

Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Planius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.

I. Ep. II. v. 4. *Planius* superscr. *e* c. (Habent *Planius* bS.) Ibid. *Crispino* superscr. *Crisippo* (sic) S. v. 5. *distinet* c. (non bS.)

II. Ep. II. v. 4. *Plenius* LCT.

rum benignam copiam habet Seneca et Quintilianus in Decll.) duce rhetore aliquo, domestico potius quam publico te exercere soles.» Sic Cic. Orat. 90: *Commentor declamitans (sic enim nunc loquuntur) saepe cum M. Pisone aut cum aliquo quotidie.* Cfr. Suet. de Rhet. 1. Seneca Controv. Praef. p. 63. Bip. *Declamare est domesticae exercitationis.* — *Praeneste*] propter frigus *aestivae deliciae Romanorum:* Flor. 1, 11. Od. 3, 4, 3. — *pulchrum*] A Panaetio ita dividebatur deliberatio de officio: *honestumne factu sit an turpe id, quod in deliberationem cadit: tum anquirunt - - ad vitae commoditatem - - conducat necne; tertium dubitandi genus est, cum pugnare videtur cum honesto id, quod videtur esse utile.* Cic. de Off. 1, 3. Horatius igitur duo priora capita doctrinae *περὶ τοῦ καθήκοντος* memorat.

4. *Planius*] *Κατ' εἰρωνείαν* hic quoque Stoicorum fastum deprimit. Lect. *planius* praeter Codd. nostros antiquiss. firmant Acron «apertius» et Porphyrio «manifestius» explicantes: *plenius* esset «uberius, copiosius.» Cic. Phil. 2, 1: *Quid enim plenius, quid uberius quam mihi et pro me et contra Antonium dicere?* Sed illud praeferendum est propter spinosum atque abstrusum scribendi genus Stoicis complacitum. Epict. Enchir. 49: *Ὅταν τις ἐπὶ τῷ νοεῖν καὶ ἐξηγεῖσθαι δύνασθαι τὰ Χρυσίππου βιβλία σεμνύνηται, λέγε αὐτὸς πρὸς ἑαυτὸν, ὅτι Εἰ μὴ Χρύσιππος ἀσαφῶς ἐγεγράφει, οὐδὲν ἂν εἶχεν οὗτος, ἐφ' ᾧ ἐσεμνύνετο.* Similiter Arrian. Epict. 1, 4. de Stoico ridicule superbo: *οὗτος, φησίν, ἤδη καὶ δι' αὑτοῦ δύναται Χρύσιππον ἀναγινώσκειν.* Lucian. Lapith. 30: *τοιαῦτα ἐξεργάζεται ὁ καλὸς Χρύσιππος καὶ Ζήνων ὁ θαυμαστὸς καὶ Κλεάνθης, ῥημάτια δύστηνα καὶ ἐρωτήσεις μόνον καὶ σχήματα φιλοσόφων.* — *melius*] «ad veram hominis naturam accommodatius atque efficacius ad emendandos mores quam fit philosophorum tricis et ambagibus.» — *Crantore*] Cic. Tusc. 3, 6: *Crantor ille, qui in nostra Academia vel in primis fuit nobilis.* Tusc. 2, 44: *Est eius non magnus, verum aureolus et, ut Tuberoni Panaetius praecipit, ad verbum ediscendus libellus d e l u c t u;* quem secutus est Cicero in Tuscul. L. primo et Plutarchus in Consolatione ad Apollonium.

5—8. *detinet*] Alii *distinet:* verum *detinere* significat aliquem longius solito tenere apud se, sed plerumque volentem et illecebris captum. Od. 1, 33, 14: *Me grata detinuit compede Myrtale: distineri* contra dicuntur, qui gravi atque ingrato negotio impediuntur, ne rei sibi magis iucundae atque com-

Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Graecia Barbariae lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet aestus.
Antenor censet belli praecidere causam.
Quid Paris? Ut salvus regnet vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.

I. v. 10. *Quid Paris? Ut*] bSc. *Quod Paris, ut* M.
II. v. 12. *Peleidem* L.
III. Ep. II. v. 10. *Quod Paris, ut* e Codd.

modae vacent. — *Fabula*] ut μῦθος, totum poëmatis heroici argumentum. — *Barbariae*] Phrygiae, ut saepe. Ennius in Andromacha p. 35. Both.: *adstante ope barbarica*, id est, Phrygia. — *collisa*] «longo bello conflictata, violenter commissa.» Stat. Theb. 6, 435: *Ambitiosa pios collidit gloria fratres.* Sic συγκρούειν. — Utrum sit exitus versus Enniani necne, definiri vix potest, cum Horatius aliquoties utatur forma antiquiore *duellum.* Consulto autem praecedentibus tenuioribus opponit versum vere heroicum. — *aestus*] «animi perturbationes vehementiores.» Max. Tyr. 1, 1: τὸν τῆς ψυχῆς σάλον. Virg. Cir. 340: *Sollicitos animi relevaverat aestus.*

9—12. *Antenor*] Il. η, 348. Liv. 1, 1: *Aeneas Antenorque pacis reddendaeque Helenae semper auctores fuerant.* — *praecidere*] ut nautae funem ancorae securi, *kappen.* — *Quid Paris*] «Quid contra facit Paris?» Ter. Andr. 1, 1, 61: *Quid Pamphilus? quid? Symbolam dedit, coenavit.* Respondet l. l. «γυναῖκα μὲν οὐκ ἀποδώσω, sed opes cum illa asportatas.» Κατ' εἰρωνείαν eius responsum ita convertit ac si dixisset: «Equidem ego nulla vi cogi possum, ut optione mihi data prae interitu eligam vitam beatam regnumque securum:» proprie: «Ipse suum exitium temere atque inconsulto saluti anteponit.» Totam loci vim ac festivitatem imminuerunt, et qui distinxerunt: «*Quid Paris* facit, *ut* (quo) *salvus regnet vivatque beatus? Cogi posse negat* ad reddendam mulierem:» et Bentleius praeferens: *Quod Paris ut* cet., id est: «Quod (ut belli causam praecidat), negat se posse ulla mercede cogi aut induci; etiam ut (barbare: posito, ut) salvus regnet» cet., qua in explicatione praeterea *etiam* illud precario assumitur. — *Nestor*] Il. α, 254. Duplex *inter*, in quo hic quoque offendit Bentleius, ut Sat. 1, 7, 11., ex consuetudine est Latina vel apud Ciceronem. Lael. 25:

Seditione, dolis, scelere atque libidine et ira
Iliacos intra muros peccatur et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar Ulixem,
Qui domitor Troiae multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit, latumque per aequor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circae pocula nosti;

I. v. 18. *Ulixen* bSc. v. 22. *inmersab.* bSc.

II. v. 18. *Ulissem* LCTF.

III. v. 17. *Rursum* cum Reg. a pr. m. v. 18. *Ulixen*

Quid intersit inter popularem, id est, assentatorem - - et inter constantem cet.

13—16. *Hunc*] Agamemnonem, qui propter Chryseidem (quam, inquit, *καὶ Κλυταιμνήστρης προβέβουλα* Il. α, 113.) sibi Calchantis responso ereptam iratus Briseidem ab Achille abduxit nec tamen eam tetigit. Minus recte nonnulli v. *hunc* ad Achillem rettulerunt propter Od. 2, 4, 3: *Serva Briseis niveo colore Movit Achillem* et Il. ι, 342., ubi Achilles: *ἐγὼ τὴν Ἐκ θυμοῦ φίλεον δουρικτητήν περ ἐοῦσαν.* Verum hic quoque respicitur Iliadis initium. — *urit*] ut similia (*ardere, fervere, inflammare, incendere, flagrare*) de violentis animi perturbationibus. Sat. 1, 9, 66: *meum iecur urere bilis.* — *delirant*] «stultitia sua peccant.» — *plectuntur*] «poenas luunt»; *plecti* pr. verberibus puniri. Sat. 2, 7, 105: *tergo plector.* — *Achivi*] Miro acumine hoc voc. *populos* universe significari eoque etiam *Troianos* comprehendi ratus est Dacierius; sed poëta respicit tantummodo pestilentiam Achivis ab Apolline irato immissam. — *Seditione*] diversa illa et Achillis et Thersitae; *dolis* Pandari, *scelere atque libidine* Paridis.

18—26. *exemplar*] Sic iam Alcidamas reprehensus propter figurae insolentiam ab Aristotele Rhet. 3, 3: *τὴν Ὀδύσσειαν καλὸν ἀνθρωπίνου βίου κάτοπτρον* appellarat. *Utile* autem: «dignum, quod imitemur.» Mire Wakefield iunxit: *quid utile possit.* — *Qui domitor*] Libere in Latinum convertit Odysseae exordium, ut rursus A. P. 141. — *providus*] respondet aliquatenus vocabulo *πολύτροπος.* — *parat*] *Ἀρνύμενος ἥν τε ψυχὴν καὶ νόστον ἑταίρων.* — *immersabilis*] «quem res adversae demergere in *δυσχείμερόν γε πέλαγος ἀτηρᾶς δύης* (Aeschyl. Prom. 746.), opprimere nunquam potuerunt.» Pind. Pyth. 2, 80: *ἀβάπτιστός εἰμι, φέλλος ὣς ὑπὲρ ἕρκος, ἅλμας.* — *Sirenas*] Odyss. μ, 39., ubi Schol. earum nomina affert:

Quae si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors,
Vixisset canis immundus vel amica luto sus.
Nos numerus sumus et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopae, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus aequo operata iuventus,

II. vv. 28. 29. *Alcinoique*, *In* F.

Aglaopheme, Thelxiepea, Pisinoe, Ligea. Duas tantum agnoscit Sophocl. Fragm. 407. D.: Σειρῆνας εἰσαφικόμην Φόρκου (aliis Acheloi) κόρας θροοῦντε τοὺς Ἅιδου νόμους. — *Circae*] Odyss. κ, 234. Frequenter autem Circae exemplo in scholis utebantur. Cfr. Dionem Chrysost. Or. 8. p. 283. R. — *pocula*] φάρμακα λυγρά. — *bibisset*] Bibit utique magae cinnum, sed caute et praemunitus insuper antidoto illo (μῶλυ) a Mercurio accepto. Quod si hausisset venenum eadem qua comites imprudentia atque aviditate, ipse quoque factus esset *turpis*, quod ad formam spectat, mutatus in canem vel suem, et *excors*, ἄνους, brutus, privatus esset ratione atque intelligentia. Cic. Tusc. 1, 9: *Aliis cor ipsum animus videtur*, *ex quo* excordes, concordes, vecordes (etiam cordati) *dicuntur*. Marklando in mentem venit *exsors*, ut ταυτολογίαν quam putabat, *stultus*, *excors* vitaret, quod alii interpretati sunt «exheres humanitatis,» alii «eximius, praestans;» pari utique iure; nam Horatii certe non est. — *Sub domina meretrice*] «sub meretrice contemnenda, quae tamen eius in bestiam mutati domina fuisset.» Festive sic vocat deam, quia postea sui copiam fecit Ulixi. Plut. Coniug. Praec. T. 6. p. 525. R.: Οὐδὲ γὰρ τὴν Κίρκην ὤνησαν οἱ καταφαρμακευθέντες, οὐδ' ἐχρήσατο παρ' οὐδὲν αὐτοῖς ὑσὶ καὶ ὄνοις γενομένοις· τὸν δ' Ὀδυσσέα νόον ἔχοντα καὶ συνόντα φρονίμως ὑπερηγάπησεν. Ridicula prope est lectio Cod. Regin. *sub diva meretrice*.

27. 28. *Nos numerus sumus*] «Ut in Ulixe Homerus sapientiae et temperantiae exemplum proposuit, sic in Penelopae procis et Phaeacibus imaginem adumbravit volgi hominum, cui plurimi nostrum adnumerandi sunt.» D. in Seebode *N. Archiv.* 1826. F. 1. p. 155. — *numerus*] «*Nullen des Schwarms.*» Voss. Proprie ii, quorum capita dumtaxat numerantur, nulla ingenii, virtutis, fortitudinis ratione habita, quibus prorsus carere existimantur. Eurip. Heracl. 997: Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐτητύμως Ἄνδρ' ὄντα τὸν σὸν παῖδα. Troad. 474: κἀνταῦθ' ἀριστεύοντ' ἐγεινάμην τέκνα, οὐκ ἀριθμὸν ἄλλως, ἀλλ' ὑπερτάτους Φρυγῶν. Eustath. ad Iliad. p. 201: ἔστιν ὅτε ὁ ἀριθμὸς καὶ ἐπὶ οὐδαμινότητος λαμβάνεται, ὡς ὅτε Κωμικὸς (Aristoph. Nub. 1203.) λέγει, ὅτι οἱ θεαταὶ ἀριθμὸς, (πρόβατ') ἄλλως εἰσὶν, ἤτοι πλῆθος μόνον, καὶ αὐτὰ

Cui pulchrum fuit in medios dormire dies et
Ad strepitum citharae cessatum ducere curam.
Ut iugulent homines, surgunt de nocte latrones;
Ut te ipsum serves, non expergisceris? Atqui

I. v. 32. *hominem* c. (non bS.)

III. v. 31. *cessantem ducere somnum* coni. v. 32. *hominem* e Codd.

IV. Ep. II. v. 31. *cessatum ducere somnum* C4dd. Blandin. et alii apud F. v. 33. *Tu, te ipsum ut serves* Bentl. susp.

τοῦτο ποσότης ἐπινοουμένη, οὐ μὴν οὐσίαι τινὲς ἀριθμούμεναι. — *fruges consumere nati*] Lepide detortum est ex Homerico βροτοί, οἳ ἀρούρης καρπὸν ἔδουσιν (Il. ζ, 142.) in eos, qui propter ignaviam et nequitiam ad nihil aliud facti videntur quam ad fruges terrae consumendas. — *Sponsi Penelopae*] «similes sponsis illis,» ut a poëtis haud raro vir, maritus, coniux, gener, dicuntur, qui tales fieri cupiunt vel futuri sunt. — *Alcinoi - - iuventus*] quae semper apud regem suum epulabatur ac saltando se delectabat. Odyss. ϑ, 248: Αἰεὶ δ' ἡμῖν δαίς τε φίλη κίθαρίς τε χοροί τε, «novi igitur Phaeaces,» quorum τρυφή, βίος ἀπολαυστικὸς in proverbium abierat. Athen. 1. p. 16. C. cet. Minus recte nonnulli distinguentes *Alcinoique*, *In cute*, *Alcinoi* habent pro nom. plur., ut dicimus: *alter Cato, novi hi Camilli.*

29—31. *In cute*] ut Sat. 2, 5, 37: *pelliculam curare*, molliter et delicate vivere. — *operata*] quasi vero haec luxuria opera esset; festivius quam *occupata*. — *Cui pulchrum*] «cui honestum, immo summum bonum videbatur» cet. — *cessatum ducere curam*] In prosa or. «citharae cantu efficere, ut cesset omnis cura, omnem curam abigere, κοιμίζειν τὰς φροντίδας.» Iam per προσωποποιίαν Cura (Od. 2, 16, 11.) symphoniis *cessatum*, ad cessandum aliquamdiu, ducitur. Haud inscite Herbstius propter insolentiam formulae suspicatus est, eam ioci causa depromptam esse ex Ennio vel Lucilio; in quorum tamen reliquiis non superest. Rutgersius comparavit Batavorum: *syn Sorge spelen leiden*, amicus meus *zur Ruhe führen*, *bringen*. Quod Blandin. Codd. quattuor exhibent *cessatum ducere somnum* receptum ab Hispano Burgos, est ex inepta interpolatione; nam sensu caret, deberetque esse, ut Bentl. vidit, *cessantem ducere somnum*, id est, «morantem allicere, invitare.» Sed quaecunque adhuc mutationes propositae sunt, imaginis venustatem pessumdederunt.

32. *Ut iugulent*] «Latrones rapiendi cupiditate tantopere concitantur, ut somno posthabito de nocte surgant et ad homicidia patranda iter capiant; tu contra propter animi torporem cessas, ubi salus tua (εὐδαιμονία philosophorum) agitur?» — *homines*] eo nomine praestat, quod significat τοὺς ἐπιτυχόντας, primum quemque, qui latronibus obviam fit; contra *hominem* certum aliquem, quem necandum constituerint. Alexis

Si noles sanus, curres hydropicus; et ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,

I. (v. 34. Habent *noles* - *curres* bSc.)

II. v. 34. *nolis* CTF.

IV. v. 34. *nolis* -- *cures* Codd. aliq. v. 37. *Curnam* Codd. aliq. Feae.

apud Grotium Excerpt. Trag. p. 567: *Ὅστις ἀγοράζει πτωχὸς ὢν ὄψον πολὺ, -- Τῆς νυκτὸς οὗτος τοὺς ἀπαντῶντας ποιεῖ Γυμνοὺς ἅπαντας κτλ.* — *de nocte*] pr. «cum nox etiamnunc est ante gallicinium.» Terent. Ad. 5, 3, 55: *Rus cras cum filio ibo primo luci. M. Immo de nocte censeo.*

34 — 39. *Si noles*] Sententiae sic explicandae sunt: «Atqui optime tute scis, si corporis exercitationes nunc nimis neglexeris, periculum tibi instare, ne aliquando aqua intercute labores, quocirca prudenti consilio usus nunquam illas intermittis; verum similiter prorsus fit in moribus: nisi optimis quibusque philosophiae auctoribus saepe vel ante diem, cum mens est quam maxime vegeta, attente lectis, aurem iam nunc praebebis verae doctrinae et rebus honestis operam dabis, socordiam, propter quam te emendare negligis, multis et magnis animi aerumnis aliquando lues.» Hac nostra interpretatione etiam manifestum fit, cur v. 37. scripserit Horatius *nam cur*, non *curnam;* continuatur enim eadem ratiocinatio, et *παράλληλα* sunt *Si noles sanus; Quae laedunt oculos:* et: *Intendes animum: Si quid est animum;* ita ut interna mala bis comparentur cum externis. — *curres*] «Si sudoris impatiens noles sanus cursu interdum vires tuas exercere, sed domi otiosus sedes et graecaris, hydropicus aliquando propter desidiam factus, a medico iussus curres, cum tibi longe molestius erit.» Cels. 3, 21: *Hydropicis multum ambulandum, currendum aliquando est.* Ad vv. *si noles* simplicius est supplere *currere*, quam cum aliis *ambulare;* quod rursus praestat aliorum supplemento *expergisci;* etenim oppositio inter *expergiscendum* et *currendum* minus est concinna. Altera lect. Codd. aliq. et Edd. vett. (Ven. 1481.) *Si nolis sanus, cures hydropicus* perquam placebat Bentleio sic exponenti: «Si nolis sanus expergisci, cures expergisci hydropicus.» Mihi et durior videtur, et prope putida prae altera, vel propterea quod nimis diu contra poëtae morem immoratus esset in una illa *expergiscendi* notione. Novam imaginem habes in nostra, ab antiquiss. Codd. satis praeterea firmata. — *hydropicus*] exemplum, quo crebro in scholis utebantur. Cfr. ad Od. 2, 2, 13. Plut. de vit. aer. al. 8: *ὥσπερ εἰ λέγοι πρὸς ἰατρὸν ἄῤῥωστος ὑδρωπιῶν καὶ*

Quae laedunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui coepit, habet: sapere aude;
Incipe. Qui recte vivendi prorogat horam,

I. v. 38. *oculos* bSc. In S. superscr. *um*. v. 41. *Vivendi qui recte* bc. (non S.)

II. v. 38. *oculos* LCT. v. 41. *Vivendi recte qui* L. *Vivendi qui recte* CT.

φδηκώς· Ἰσχνὸς οὖν γένωμαι καὶ κενός; Τί δ' οὐ μέλλεις, ἵνα ὑγιαίνῃς; — *studiis*] *Studia*, *θεωρία*, *res*, actiones. — *vigil*] Neutiquam eos sequor, qui interpretantur: «experrectus cum eris, totum per diem cruciabere malis cogitationibus.» Recte iam Porphyrio: «Si non propter philosophiam vigilaveris, propter invidiam et amorem dormire non poteris.» Est igitur: «insomnis.» — *oculum*] Etsi adversantibus meis Codd. retinui, quia festuca, pulvere, similibusque rebus unus plerumque oculus laeditur; unde, qui hoc non animadverterunt, num. pluralem substituisse haud improbabile est. Ex altera tamen parte, cum videam antiquissimam esse lectionem *oculos*, vide etiam atque etiam, ne quis accuratius sibi respondere ratus *oculum*, *animum* num. singularem praetulerit. Res utique est parvi momenti; sed tamen commemoranda erat. — *Est animum*] «edit, consumit.» Il. ζ, 201. *Βελλεροφόντης - ἀλᾶτο Ὃν θυμὸν κατέδων*, quod Cic. Tusc. 3, 26. in Latinum convertit: *Ipse suum cor edens*. Symbol. Pythag. Orell. Opusc. I. p. 62: *καρδίαν μὴ ἐσθίειν*. Virg. Aen. 4, 66: *est molles flamma medullas*. — *in annum*] ut Epp. 1, 11, 23: *neu dulcia differ in annum*. Quod Schmidius dicit Acronem legere *in horam*, ego pluribus Edd. inspectis non repperi. Sane esset vel error vel interpolatio.

40—43. *Dimidium*] Vetus proverbium *Ἀρχὴ δέ τοι ἥμισυ παντός*, quod Lucian. Hermot. 3. per errorem tribuit Hesiodo; Iamblichus N. 162. ad Pythagoram refert. Quidquid de eo dici potest, exhauserunt Hemsterh. ad Luc. Somn. 3. Ast ad Plat. Polit. p. 426. Sophocl. Fr. 715. Dind.: *Ἔργου δὲ παντὸς ἤν τις ἄρχηται καλῶς, Καὶ τὰς τελευτὰς εἰκός ἐσθ' οὕτως ἔχειν*. — *sapere aude*] ut *τολμᾶν*, «sustine, abs te impetra.» Virg. Aen. 8, 364: *Aude, hospes, contemnere opes*. Est philosophorum locus communis. Sic Lucian. Nigr. 27: *παρήνει δὲ τοῖς συνοῦσι μηδ' ἀναβάλλεσθαι τὸ ἀγαθόν· -- ἠξίου γὰρ ἀμέλλητον εἶναι τὴν πρὸς τὸ καλὸν ὁρμήν*. — *incipe*] saepe de consilio audaci. Ruhnk. ad Ter. Andr. 1, 3, 13. — *Qui recte vivendi*] Hic ordo simplicissimus et a Codd. satis firmatus, h. l. etiam optimus est et a Bentleio recte praelatus. Semper Horatius: *recte vivere*, *male vivere*, non *vivere recte*. Transpositionem duplicem versificatoribus tales saepe animi causa tentantibus deberi ar-

Rusticus exspectat dum defluat amnis; at ille
Labitur et labetur in omne volubilis aevum.
Quaeritur argentum puerisque beata creandis
Uxor et incultae pacantur vomere silvae:
Quod satis est cui contingit, nihil amplius optet.
Non domus et fundus, non aeris acervus et auri
Aegroto domini deduxit corpore febres,

I. v. 46. *nihil*] bc. *nil* S. M. (A v. 47. Codex c. mancus est usque ad Ep. 3, 23.) v. 48. *febrem* S. (non b.)

II. v. 46. *contigit, hic nihil* L. *contigit, is nihil* C. *contingit, nil* FS.

IV. v. 45. *placantur* Wakefield. v. 48. *deducit* Codd. aliq. *deducunt* Codd. aliq.

bitror. — *Rusticus*] «Facit ut rusticus ille in fabella, puto, Aesopia, qui cum otiosus sederet in ripa fluminis, interrogatus a viatore: «Quid tibi hic vis?» «Exspecto, respondit,» donec defluat amnis, ut siccatum transeam.» — *volubilis*] Od. 4, 1, 40: *aquae volubiles*, semper ostium versus fluentes.

44. 45. *Quaeritur*] Sententiae hoc modo inter se connectuntur: «Recte vivendi autem tempus differtur a plerisque ob nimium studium rem faciendi; cuius cupidinis molestiam facile devitat is, qui sua sorte contentus, *nihil amplius optat*. Is demum, qui huc pervenit, animum suum excolere et ab animi perturbationibus se liberare poterit.» — *argentum*] h. l. non «*vasa argentea*,» ut nonnemo interpretatus est, sed *pecunia*, ut Sat. 2, 6, 10: *cum tu argento post omnia ponas*. — *pueris - creandis*] Formula solita in tabulis nuptialibus. Tacit. Ann. 11, 27: (Silium et Messalinam) *adhibitis qui obsignarent, velut suscipiendorum liberorum causa convenisse*. Augustin. Serm. 96: *Cum ipsa uxore si exceditur modus procreandis liberis deditus, iam peccatum est; ad hoc enim ducitur uxor. Nam id etiam tabulae indicant, ubi scribitur: liberum procreandorum causa.* Similis erat Atheniensium formula apud Menandrum Fr. inc. 185: *ἐπὶ παίδων σπόρῳ τῶν γνησίων Δίδωμι σοί γε τὴν ἐμαυτοῦ θυγατέρα.* — *beata*] «opulenta.» Mire alii: 1) «fecunda;» 2) «apta, quae maritum beat.» — *incultae*] «quae nullum proventum afferunt, certe longe minorem quam arva.» — *pacantur*] Quemadmodum Romani *pacata* dicebant regna bello domita et in provinciarum formam redacta, sic silvae aratri ope in arva fertilia mutatae recte dicuntur *pacari*; *vomer* armorum instar eas domat. Simili imagine Virg. Ge. 2, 239. de terra: *ea nec mansuescit arando*. Aeque *ἄχυρον* est Wakefieldii *placantur vomere* ac si quis diceret: «gladio destricto me placavit.»

47—53. *domus*] Variavit, quae supra memoraverat; *domus* enim respondet uxori cum liberis, *fun-*

Non animo curas. Valeat possessor oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictae tabulae, fomenta podagram,
Auriculas citharae collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcunque infundis, acescit.
Sperne voluptates: nocet empta dolore voluptas.

I. (v. 52. Habent *podagram* bS.)

II. v. 51. *ac metuit* F. e Codd. Ibid. *aut res* LCT. v. 52. *podagrum* S.

III. v. 52. *podagrum* e Codd. (Sic etiam Pottierii Codex N. 10. et alius apud Oudendorp. ad Apul. Met. p. 339.)

IV. v. 52. *tomenta* Bouhier.

dus silvis exstirpatis, *aeris acervus et auri* argento. — *deduxit*] ἀορίστως de tempore perpetuo. Ut febres *decedunt* (Lucr. 2, 34. Cels. 3, 5.), sic etiam *deduci* possunt; alibi dicuntur *abigi*, *depelli*, *tolli*. — *Valeat*] «Sana sit mens in corpore sano.» — *possessor* - - *uti*] Aristot. Rhet. 1, 5; τὸ πλουτεῖν ἐστὶν ἐν τῷ χρῆσθαι μᾶλλον ἢ ἐν τῷ κεκτῆσθαι. — *aut metuit*] Scite utrumque affectum seiunxit, quia eodem temporis puncto in eodem avaro locum non habent, sed modo cupit divitias, modo, ne parta amittat, metuit; quocirca reiiciendum est Feae *ac metuit*. — *iuvat illum sic*] «dominum modo pecuniam corradendi cupidum, modo iacturas metuentem, ipsa domus et res sic vexat atque angit, ut tabulae pictae lippum, qui, quo magis eas intueri conatur, eo gravioribus doloribus afficitur; ut fomenta, medendi causa adhibita, haud raro podagrae dolores exacuunt; ut symphoniae nervos auditorios vehementer irritant, cum quis propter sordium coitum (Cels. 6, 7.) auribus laborat.» — *fomenta*] In variis podagrae generibus utique adhibebant fomenta; cfr. Celsum 4, 24; hic autem poëta loquitur de eo, quod auctore eodem Celso l. l. interdum accidit, *ut nihil superimponi dolor patiatur*, immo fomentis augeatur. Bouhierii coni. propterea videtur reiicienda, quod *tomentum* (farcimen culcitarum ex quacunque materia, lana, crinibus, stuppa, herbis constans) nec remedio nec voluptati, sed necessitati inservit, lanam autem, qua podagrici pedes involvantur, significare non potest. — Nonnulli cum paucis Codd. *podagrum*, hoc concinnius rati ad v. *lippum*: quod contra est; nam variatio magis placet; nec vero puto Horatium Ennianam formam (*Nunquam poëtor nisi podager*: quae posterioribus temporibus apud scriptores Hist. Aug. et Claudianum rursus reperitur:) facile usurpaturum fuisse.

54. 55. *Sincerum*] «mundum.» Comm. Cr. — *vas*] «Allegorice dicit *vas* pro hominis pectore.» Acron. Cfr. Lucr. 6, 16: *Intellexit*

Semper avarus eget; certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis;
Invidia Siculi non invenere tyranni
Maius tormentum. Qui non moderabitur irae,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum poenas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est: animum rege, qui nisi paret,

I. v. 57. *marcescit* superscr. *macrescit* S.
IV. v. 60. *suaserit amens* Cod. Vatic. Mureti V. L. 18, 3.

ibi vitium vas efficere ipsum, Omniaque illius vitio corrumpier intus. — Sequuntur γνῶμαι breviores, ad quas proferendas ei occasionem dedit lectio ac meditatio illa, ut ita dicam, moralis Homeri. Aemulari autem, ni fallor, ei placuit elegantes P. Syri et Laberii sententias μονοστίχους per mimos sparsas. Fieri quidem potest, ut una alterave ex Graecis poëtis sit deprompta; plerique tamen loci communes sunt, in quibus de imitatione loqui vix possumus. Sic nolim credere v. 55. Horatium ante oculos habuisse γνώμην Alexidis apud Stob. I. p. 102. Gaisf.: Φεῦγ' ἡδονὴν φέρουσαν ὕστερον βλάβην, vel Menandrum p. 321. M.: Ἡ γὰρ παράκαιρος ἡδονὴ τίκτει βλάβην. — «Voluptas, inquit, avaritia, invidia, iracundia eae in primis sunt animi perturbationes, quae verum vitae fructum nobis corrumpunt,» quod per imaginem significatur versu 54.

56—61. *eget*] Aristot. Polit. 2, 7: ἄπειρος ἡ τῆς ἐπιθυμίας φύσις, ἧς πρὸς τὴν ἀναπλήρωσιν οἱ πολλοὶ ζῶσιν. — *certum - finem*] «modum rei familiaris, ad quem ubi perveneris, plura quaerere desine bonisque partis fruere ac vive!» Sat. 1, 1, 52. *Denique sit finis quaerendi.* — *voto*] ablativus verbi *pete*, non dativus voc. *finem.* — *Invidia*] Orellii Opp. sent. I. p. 22: Σωκράτης τὸν φθόνον ἔφη ψυχῆς εἶναι πρίονα. Menander p. 198. M.: ὁ δὲ τὸ κάκιστον τῶν κακῶν πάντων, φθόνος. — *Siculi - - tyranni*] Phalaris, Agathocles, Dionysii. Erat quasi proverbium. Cic. Acc. 5, 66: *Sicilia tulit quondam multos et crudeles tyrannos.* — *Infectum*] Menander p. 247. M.: Ἅπανθ' ὅσ' ὀργιζόμενος ἄνθρωπος ποιεῖ, Ταῦτ' ὕστερον λάβοις ἂν ἡμαρτημένα. — *mens*] μένος, θυμός. Catull. 15, 14: *mala mens furorque vecors.* Od. 1, 16, 21: *Compesce mentem.* — *dolor*] Virg. Aen. 1, 25: *causae irarum saevique dolores.* Tacit. Ann. 1, 41: *dolor et ira.* Aristot. Topic. 4, 1: οὐ γὰρ ἡ ὀργὴ τῆς λύπης, ἀλλ' ἡ λύπη τῆς ὀργῆς αἰτία. — *odio - - inulto*] dativus vocabuli *poenas*: «dum odium nondum satiatum violenter ac praecipitanter ulcisci studet.» Alii minus apposite habent pro ablativo instrument., *mit ungerächtem Hasse*, rursus alii pro ablativo absol.: «dum odium manet inultum:» sed est dictum, ut: *rei publicae poenas dederunt* ac similia. — *festinat*] «poenas festinanter

Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam, qua monstret eques: venaticus ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro

I. v. 65. *quam* bS. v. 67. *adhibe* b.
II. v. 65. *Ire viam, quam monstrat* LT. *Ire viam, qua monstrat* C. *Ire, viam qua monstret* S.
III. v. 65, *Ire, viam qua monstret*
IV. v. 63. *Impera, et hunc* Cod. H. Stephani. v. 66. *laceravit* Codd. aliq. Feae.

exigit.» Sic Od. 2, 7, 24: *deproperare coronas*, et *σπεύδειν*, Pind. Pyth. 3, 61: *μή, φίλα ψυχά, βίον ἀθάνατον σπεῦδε.*

62—65. *Ira furor*] Philemo p. 417. M.: *μαινόμεθα πάντες, ὅταν ὀργιζώμεθα.* Themist. Orat. 1. p. 7, D.: *ἐγὼ οἶμαι τὴν ὀργὴν μανίαν ὀλιγοχρόνιον εἶναι.* — *animum*] *τὸν θυμόν.* Plaut. Trin. 2, 2, 29: *Tu si animum vicisti potius quam animus te, est quod gaudeas.* Publius Syrus v. 45: *Animo imperabit sapiens, stultus serviet.* — *Imperat*] «Aut servus est aut dominus; nihil enim est tertium.» — *frenis*] ut equum ferocem et indomitum, *catena*, ut canem. — *Fingit equum*] «Verum si cupiditates voluptatemque temperantia frenare tibi propositum est, fac, ut mature hanc *κάθαρσιν* incipias, quemadmodum *magister* (*ἱπποδαμαστής*, domitor) equum primis iam annis, dum docilis est, *fingit ire* («ad eundum») «docet ingredi viam» cet. *Fingere* h. l. «formare, instituere.» — Exquisitior lectio est *qua;* nam librarii facilius eo inducebantur, ut hoc v. accommodarent ad praecedens, quam contra. Liv. 32, 11: *Pedites iubet, qua dux monstraret viam, ire.* Propter caesuram autem iungo *Ire viam, qua monstret* potius quam *Ire, viam qua monstret.* Virg. Aen. 6, 122: *Itque reditque viam.* Propert. 4, 1, 36: *Hac, ubi Fidenas longe erat ire vias.*

66—68. *venaticus - - catulus*] «quo aliquando ad venatum uti constituit dominus.» Subiectum contra usum linguarum recentiorum ad posterius comma relatum. Cfr. Od. 3, 24, 31. — *cervinam pellem*] In pellem stramine vel musco repletam et ad vivi cervi similitudinem aliquatenus refictam iam catuli a magistris incitabantur. — *latravit*] ut Epod. 5, 58: *adulterum latrent Suburanae canes.* Pauci Feae Codd. perperam *laceravit*, nullus, quod sciam, *allatravit.* — *aula*] honestius vocabulum Graecum pro Latino *chorte, corte*, loco saepto, quo cuiusvis generis animalia alebantur, canes venatici etiam exercebantur. Gratius Cyn. 167: *Sed praeceps virtus ipsa venabitur aula.* — *Militat*] «feras sectatur;» frequenti comparatione inter venationem et militiam. Cfr. ad Sat. 2, 2, 10. Admodum similis comparatio equorum et canum mature ad suum opus formandorum est apud Xenoph. Mem. 4, 1, 3. — *Nunc - - nunc*] «Noli, quaeso, hoc inceptum

Pectore verba, puer, nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens servabit odorem
Testa diu. Quod si cessas aut strenuus anteis,
Nec tardum opperior nec praecedentibus insto.

differre: fugit irreparabile tempus.» — *adbibe*] «dum adolescens es, liber adhuc a vitiis, libenti animo sapientiae praecepta ausculta.» Imago frequens, etiam in prosa or. Cic. de Finn. 3, 2: *combibere artes*. Prop. 3, 6, 8: *Incipe: suspensis auribus ista bibam*. Stat. Silv. 5, 2, 58: *Bibe talia primis Auribus*. Vix opus est monere aliorum *adhibe* repugnare metro. — *puer*] ut Od. 4, 1, 15: Fabius Maximus *centum puer artium*. Sic enim ὑποκοριστικῶς a familiaribus appellabantur adolescentes XX. et plures annos nati. — *melioribus*] «quorum prudentiam ac virtutes tu ultro agnoscis.» Epp. 1, 1, 48: *meliori credere non vis?* — *offer*] «Roga eos, ut te doceant; noli exspectare, dum te moneant.» Schol.

69—71. *imbuta recens*] Frequens imago, veluti iam apud Ennium Ann. 7, 87. Spang.: *Cum illa ut, quae iam semel est imbuta veneno* . . . Philo Quod liber sit, quisquis virtuti studet p. 671: *ὥσπερ γὰρ φασὶ τὰ κενὰ τῶν ἀγγείων ἀναφέρειν τὰς τῶν πρώτων εἰς αὐτὰ ἐγχυθέντων ὀσμὰς, οὕτω καὶ αἱ τῶν νέων ψυχαί.* — *testa*] cadus vel amphora; de concha unguentaria, quae fictiles non erant, sed ex onyche, vitro, auro argentove fiebant, nolim accipere. Ceterum Gargallus reprehendit poëtam, quod comparationem, qua paullo ante usus erat v. 54., repetierit: neminem tamen fugere potest diversitas inter utramque; ibi enim loquitur de gustu ingrato cuiuscunque potionis acore vitiatae, hic de suavi amphorae odore, ex vino Falerno vel Chio primum infuso. — *Quod si cessas*] Ut iam aliquot Satiris et primae Epistolae, sic etiam huic *παρὰ προσδοκίαν* finem imponit; qui modus, si forte nobis primo conspectu durior videtur et minus urbanus, adolescentulo tamen Lollio, ut Horatius optime norat, lentum risum movere debebat, iunctum cum proposito talia consilia sequendi. Sententiae sic nectuntur: «Ceterum memento me omnia haec praecepta tibi tua tantum gratia tradidisse; consilium meum habes; nunc tu fac, quod tibi placet: si negligens eris, tua res agetur; sin velut auriga in certamine me praecesseris, gratum utique mihi erit; ego tamen, cui certam quandam viam ac rationem in omni mea vita regenda tenere propositum est, nunquam negligentior fiam propterea, quod te aliosve differre atque omittere verae sapientiae studia videam, neque ideo quod alii nimio fortasse ardore in ea incumbunt, magis quam ratio mihi suadet, vires meas contendam ac propter hoc conficiam.» Singulari autem arte, quo omnis offensa devitetur, *praecedentibus* dicit, non *praecedenti*. «Ostendit non ad alienum arbitrium, sed ad suum se proficere, *προκόπτειν*.» Schol.

EPISTOLA III.

AD IULIUM FLORUM.

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.

III. Iulium Florum, familiarem suum, tunc temporis inter comites Tiberii Neronis a. u. c. 734. in Orientem ab Augusto missi, percontatur, quid Tiberius, quid communes amici, quid ipse agat (vv. 1—25.), ad sapientiae studium excitat (vv. 25—30.), postremum ut cum Munatio, communi amico, in gratiam redeat, amice hortatur. (vv. 30—35.) Zell. «Iulius Florus e provincia videtur fuisse; nam Caesaris dictatoris beneficio multi provincialium ius civitatis adepti, propterea in nomen gentis Iuliae venere.» Torr. «Fuit Satirarum scriptor, cuius sunt electae ex Ennio, Lucilio, Varrone.» Porph. Sane hoc, quod tradit Porphyrio, veritatis speciem vel ideo habet, quod vix unquam a quoquam confingi poterat. Haud improbabiliter de Floro disputavit Weichertus Poët. Lat. p. 366 seq., unde seqq. excerpimus: «Ita Scholiastae verba intelligenda esse puto, ut Florum ex Ennio, Lucilio, Varrone, quos constat scripsisse Satiras, praestantiora carmina elegisse eaque fortasse antiquitatis rigore sordibusque abstersis, et emendatiora et elegantiora edidisse statuamus:» (vel dicam potius in eo elaborasse, ut illorum Satiras sermoni captuique aequalium suorum magis adaptaret.) «Hinc igitur fortasse factum est ut Florus ipse Satirarum scriptor appellaretur.» — «Idem autem videtur Florus, quem ut M. Porcii Latronis auditorem memorat Seneca Controv. 4, 25., quemque in eloquentia Galliarum principem vocat Quintil. 10, 3, 13., exstimulatorem acerrimum rebellionis inter Treveros (a. u. c. 774.) Tac. Ann. 3, 40.» — (De hoc tamen dubitare licet: tunc enim minimum LXV. annos natus fuisset, qua aetate raro homines talium inceptorum cupidi esse solent.) Contra somniavit, qui Florum historicum habuit pro hoc Iulio Floro. Ex iis utique Horatii familiaribus fuit, quos ob ingenium atque studia poëtica haud parvi aestimaret. Cfr. Epp. 2, 2. prope decennio post hanc ad eundem missam.

2—4. *Claudius*] Augustus Tiberium a. u. c. 734. in Orientem miserat, ut Tigranem in Armeniae regnum ei datum deduceret. Vell. Pat. 2, 94. — *Augusti privignus*] Sic honoris causa eum appellat, quippe qui hanc Epistolam lecturus esset. Florebant etiamtunc C. et L. Caesares, Agrippae ex Iulia filii, Augusti nepotes, ab hoc adoptati; Tiberium adoptavit demum a. 757. — *scire laboro*] ali-

Thracane vos Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiae campi collesque morantur?

I. Ep. III. (v. 4. Habent *turres* bS.) v. 5. *colles campique* S., sed correctum.

III. Ep. III. v. 4. *terras* e Cod. Bland. antiquiss.

quanto plus quam: «cupio, magnopere studeo.» — *Thraca*] forma poëtica, Θρῄκη, etiam apud Virg. Aen. 12, 335. Teste autem Suetonio Tib. 14. Tiberius hanc expeditionem Armeniacam fecit per Macedoniam et Thraciam. — *vinctus*] «nive strictus.» Schol. Cogita de fluvio deo. — *turres*] «Herus et Leandri: Inter Seston et Abydon medium est Hellesponti fretum.» Porphyr. Quae explicatio confirmatur etiam Strabonis 13, 22. loco de utriusque oppidi situ, de πύργοις et cursu aquarum: περὶ τοῦ ῥοῦ τοῦ ἐκ τῆς Προποντίδος. (Catull. 64, 358: *unda Scamandri, Quae passim rapido diffunditur Hellesponto.*) V. *turres* igitur proprie accipiendum, neque explicandum aut *turritas urbes* (ut Tib. 1, 7, 19: *Utque maris vastum prospectet turribus aequor - - Tyros:*) aut *scopulos*. Quod ad lect. *terras* attinet, cum vv. *freta currentia inter vicinas terras* in omnia, quae ubique sunt, freta quadrent, hic vero Hellespontus optime designetur v. *turres*, vel hoc nomine reiici debet; in locis autem a Bentleio allatis, veluti Ovid. ex Ponto 4, 10, 36: *Quique* (Tanais) *duas terras, Asiam Cadmique sororem, Separat et cursus inter utramque facit:* ac similibus, duae terrae, Asia et Europa, vel nominibus vel aliis signis satis ab aliis fretis distinguuntur.

5—8. *studiosa*] «*cupida litterarum.*» Cels. 1, 2. (Cave iungas: «studiosa operum.») «Ipse Tiberius doctus» (et saepe curiosa eruditione amicis molestus: Suet. Tib. 70.) «et doctos comites habuit.» Porph. — *cohors*] Paullatim mos invaluit, ut sic appellaretur *grex* (Epp. 1, 9, 13.) adolescentium nobilium, qui comitabantur proconsulem vel quemcunque alium cum imperio extra urbem missum. Cic. ad Q. Fr. 1, 1, 4: *quos vero aut ex domesticis convictionibus aut ex necessariis apparitionibus tecum esse voluisti, qui quasi ex cohorte praetoris appellari solent* cet. Tib. 1, 3, 2. Ex Porphyrionis Scholio collato Lucilio Douzae p. 25. prodire videtur ab Lucilio tales comites ironice appellatos esse *meras* (sic Hoched. contra Ed. 1481: *mercede inventas*) *legiones*. — *quid - operum struit?*] «quae scripta componit?» Schol. — *hoc quoque curo*] «non solum, ubi terrarum nunc degatis, verum etiam quibus studiis vacetis.» Iungenda enim haec cum praecedd., non cum seqq., ut minus concinne fit in altera lect. *haec*. — *scribere*] ut Od. 1, 6, 1. de carminibus praesertim panegyricis.

Quid studiosa cohors operum struit? hoc quoque curo.
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit?
Bella quis et paces longum diffundit in aevum?
Quid Titius Romana brevi venturus in ora?

I. v. 6. *struit* superscr. *a*, ut sit *struat* S. (Ibid. Habent *hoc* bS.) v. 7. *sumit* superscr. *a* S. v. 8. *diffundit* superscr. *a* S.

II. Ep. III. v. 6. *haec quoque* LCT.

— *sumit*] «praedicandas eligit,» cum infinitivo ut Od. 1, 12, 11: *Quem virum - sumis celebrare?* Neutro autem loco habet arrogantiae significatum, ut in illis Cic. pro Planc. 1: *Quamquam mihi non sumo tantum neque arrogo*; sed dictum est, ut A. P. 38: *Sumite materiam* cet. — *Bella quis*] ἐπεξήγησις. «Quis igitur bella, quae ille gessit, paces, quas victis imposuit, ad posteritatem propagare conatur?» — Ad quod inceptum ipse nunquam se induci passus erat, ut panegyricum carmen in Augustum componeret, id satis urbane iuvenibus illis iniungit, quibus huiusmodi scripta, si non diuturnam gloriam, at certe commoda externa afferre poterant.

9. *Quid Titius*] De toto hoc loco lege egregiam disputationem Iacobsii in Lectt. Venus. p. 340. Refellit eos, qui Horatium malitiosa dilogia hic usum esse arbitrati sunt. Immo poëta de iuvenum horum studiis ita festive locutus est, ut nihil omnino eos offendere posset in verbis urbanissimis amici natu maioris, quem ipsi ut *Romanum fidicinem lyrae* suspicerent atque observarent. Id tamen meminerat, hos pueros ipsi nondum esse pares, ut fecit saepe Goethe quoque in similibus poëtis iunioribus. Iacobs p. 355: *Horaz spricht von dem Streben und Wollen des Titius; er erkennt seinen Muth und dass er hohe Ziele verfolgt; ein Urtheil spricht er nicht aus; wir wissen nicht einmal mit Sicherheit, ob er Proben seines Talentes gekannt habe. Nur die Hoffnung guten Erfolges spricht er wohlwollend aus; und dieses, ja die blosse Erinnerung an das, was der junge aufstrebende Mann vorhatte, musste ihm schmeichelhaft sein. Ob er je damit zu Stande gekommen, wissen wir nicht*; *sein Verdienst oder Unverdienst kann uns gleichgültig sein; nicht so die Gesinnung des Dichters in dem, was er an seine Freunde und von ihnen schreibt.* Titius autem fortasse filius fuit M. Titii cos. suffecti a. u. c. 723. «Libri eius nulli exstant.» Comm. Cr. Confidentius iam, quam feci ad Od. 2, 6, 1: affirmo *Titium Septimium* hunc poëtam appellari non posse. Etenim ante omnia in gentibus originis vere Romanae, ut est et Septimia et Titia, primis Augusti temporibus prorsus inaudita erant talia: *Tullius Iulius*, *Quintilius Sextilius*, *Titius Septimius*. Alia res est in nominibus Italicis *Marius Statilius*, *Marius Blosius*, *Marius Egnatius*. Cfr. Drakenb. ad Liv. 22, 42. Praeterea Septimius ille, ad quem est Od. 2, 6. et quem Tiberio com-

Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos.
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis

mendat Epp. 1, 9., aequalis fuit Horatii, a. u. c. 734. XLV. annos nati; multo iuniores vero, qui hac epistola memorantur, poësis studiosi. Quid multa? Tota *Titii Septimii* historia nititur errore Comm. Cruq. ad h. l. — *brevi venturus in ora*] «nondum quidem notus civibus suis propter poëticas laudes, sed qui, ubi ediderit carmina, brevi nomen vendibilis poëtae merebitur.» Propert. 3, 9, 32: *venies tu quoque in ora virum.* Virg. Ge. 3, 9: *victorque virum volitare per ora*, ex Enniano illo: *volito vivu' per ora virum.* Perversa illa dilogia non inest, quam nonnulli his vv. tribuunt, ut sit simul: eum *in ora hominum pro ludibrio abiturum.* (Liv. 2, 36.)

10—13. *expalluit haustus*] Eadem constr. atque Od. 2, 12, 7: *periculum contremuit.* Od. 3, 27, 28: *nec - fraudes - Palluit audax.* Nihil igitur opus Porphyrionis coni.: «An *haustu?*» — Iacobs putat Horatium respexisse ad Callimachi illud Anth. Pal. 12, 43, 3: *οὔτ᾽ ἀπὸ κρήνης Πίνω· σικχαίνω πάντα τὰ δημόσια.* «Qui, inquit, in Pindaro imitando vires suas experitur, me prope confidentior.» (Od. 4, 2.) — *fontis*] Principes poëtae, ex quibus imitatores *hauriunt*, saepe cum fontibus comparantur. Ovid. Am. 3, 9, 25: *Adiice Maeoniden, a quo ceu fonte perenni Vatum Pieriis ora rigantur aquis.* *Lacus (Wasserbehälter)* et *rivi aperti* significant non poëtas lyricos Pindaro inferiores, sed poësis genera et faciliora et leviora. — *Ut valet?*] Recte Cruquius: «haec plena sunt amoris benevoli.» (quem si cum perfida malitia miscuisset, in semet ipse illud edixisset: *Hic niger est, hunc tu, Romane, caveto.*) — *aptare modos*] Cfr. Od. 2, 12, 4: *Aptari citharae modis.* — *auspice Musa?*] Sine imagine: «poëtica facultate fretus et felici cum successu Pindarumne re vera nunc aemulatur? an ad tragoedias scribendas iam magis inclinat?» Fluctuabat igitur, ut manifesto apparet, Titius inter duo genera, incertus etiamtunc, utrum Pindaricum genus propter novitatem primus inter Romanos excoleret, an recentiorem illam tragoediam Latinam, cuius auctor fuisse videtur potius etiam quam Pollio Varius; quem subsecutus est in Medea Ovidius. — *desaevit*] ut Virg. Aen. 4, 52: *dum pelago desaevit hiems*, pr. «ex alto,» id est, «vehementer saevit.» Refertur ad violentas animi perturbationes (iram, saevitiam, amorem, furorem), a tragicis expressas; *ampullari* autem, ut Graecorum *ληκυθίζειν*, de amplo et magnifico sermonis tragici ornatu non sine exaggerationis notione, figura repetita ex Aristophanis Ranis v. 1208: *ληκύθιον ἀπώλεσεν.* Sic Callimachus teste Hephaestione p. 20. tragoediam *Μοῦσαν ληκύθειον* appellavit, Theodoridas in Anth. Pal. II. p. 539: *ἐπιλακυθιστρίαν.* A. P. 97. *Proiicit ampullas* cet. Iam vero non ridet Titium ipsum prae nimio

Thebanos aptare modos studet, auspice Musa,
An tragica desaevit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monendus,

tumore *desaevientem* et *ampullantem*, sed tragicum genus ipsum, et potissimum tragoediam Romanam, quae ipsi, ut aliunde quoque apparet (Epp. 2, 1, 55. A. P. 258.) haud nimis placebat. Nulla autem, ut multis visum est, inest in v. 12: *fidibusne* cet. aut ταυτολογία inanis aut derisio, ut alii opinantur, «vani et audaculi amici ob Pindari imitationem et propter eius superbum fastidium, quo alios aspernetur poëtas:» sed hoc dicit, ubi omnem εἰρωνείας speciem, quae utique conveniebat viro seniori erga iuniores familiares, poëtae perfecto erga eos, qui in poësi vix tirocinii rudimenta posuissent, detraxerimus: «Memini te modo Pindarum imitari voluisse, modo de excolenda hodierna tragoedia Latina cogitasse: ad utrumque inceptum ingenio minime cares; sed tamen memento, utrumque genus prorsus diversum, atque difficillimum esse vel in alterutro hominum exspectationi satisfacere.»

15. 16. *Quid mihi - agit*] Est sermonis quotidiani hoc sensu: «Quid agit? dic mihi; scire enim cupio, quo res eius sint loco;» ut *quid agis, dulcissime rerum?* (Sat. 1, 9, 4.): non: «quod opus nunc habet in manibus?» Ad orationis formam cfr. Cic. ad Att. 8, 8: *At ille tibi - - pergit Brundisium.* Catull. 24, 4: *Mallem divitias mi dedisses Isti.* Lucian. Imagg. 1: εἰπέ μοι, τίς ἡ λιθοποιὸς αὕτη Μέδουσα ἡμῖν ἐστι κτλ. — *Celsus*] Videtur sane idem cum Celso Albinovano, comite scribaque Neronis, ad quem misit Epistolam huius libri octavam, neque id, nulla ratione allata, simpliciter negare licet cum Weicherto P. L. p. 382. Diversus utique est ab A. Cornelio Celso, medicorum Cicerone, quem Horatianum fuisse volebat Bianconius. — *monitus*] «a me iam antea, cum Romae una essemus.» Etiam in seqq. adeo inhumanum plerique Interpretes faciunt Horatium, ut tamquam «poëtam *plagiarium*, quemadmodum aiunt, fraudulentumque hominem, qui furtis suis litterariis Tiberii favorem captarit, miserum hunc Celsum describat, hominem dignum, qui ab omni posteritate contemnatur.» Sed qui credibile est cum tali propudio amicitiam iunxisse Horatium? Sapienter profecto huius quoque optimi iuvenis patrocinium suscepit Iacobs Lectt. Ven. p. 338. Fuit igitur unus ex sexcentis illis, qui in benigno illius aetatis poëtarum proventu, studio et ardore animi ad carmina componenda delatus, minus utique audax Titio, exemplaria et Graeca et Latina nimis anxie imitando exprimeret; Horatius autem, qui de amici ingenio meliora etiam sperabat, h. l. eum ex animi sententia denuo monet, ut a vitiosa antiquorum imitatione desistat atque eiusmodi in posterum condat carmina, quae iure ipsi tribui possint. Idem igitur ei acclamat quod Pisonibus: *Nec verbum verbo curabis reddere*

Privatas ut quaerat opes et tangere vitet
Scripta, Palatinus quaecunque recepit Apollo;
Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quae circumvolitas agilis thyma? Non tibi parvum
Ingenium, non incultum est et turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis seu civica iura

I. (v. 22. Habent *et* bS.)

II. v. 22. *nec turpiter* LCT.

fidus Interpres, nec desilies imitator in artum! Quo quid innocentius fieri poterat? *Privatas* autem *opes* noli interpretari cum aliis «proprias doctrinae copias:» unice enim de poëmatis loquitur.

17—20. *Palatinus*] In templo Apollinis Palatini Octavianus a. u. c. 726. condiderat bibliothecam Palatinam publicam, cuius primus curator fuit C. Iulius Hyginus. — *recepit*] velut donaria in suam tutelam; quo minus etiam ea *tangere* (attrectare) licet. — *cornicula*] Nota fabella Aesopia (Phaedr. 1, 3., ubi pro cornice est graculus:) hanc sententiam expressit: «ne facile omnis lector perspiciat Celsum in sententiis, imaginibus, totisque adeo locis imitatum esse, interdum tantum in Latinum convertisse poëtas Graecos.» — *coloribus*] «plumis variorum colorum.» Schol. Totum autem hoc monitum eius est qui probe nosset familiarem; iuvenem, cui nunquam in mentem venerat sese aequiparare Horatio magnive poëtae nomen appetere; atque omnino apud antiquos huiusmodi monitum ex notissima aliqua fabella repetitum, cuius ἐπιμύθιον quasi in proverbium transierat, minus habebat offensionis quam fortasse haberet apud nos.

21—25. *circumvolitas*] Divise h. l. scripsit Doering *circum volitas*, coniuncte Wagner in Virg. Ge. 1, 377. Ut saepe poëtae apibus comparantur (Od. 4, 2, 27.), sic hac imagine *circumvolitandi* atque *agilitatis* significat modo haec, modo illa carminum genera a Floro tentata esse, sane ut opus secundarium, cui per horas subsecivas vacaret: nam severiora studia ad eloquentiam forensem et ius civile converterat. — *hirtum*] Ut ager incultus *hirtus* fit, filice vepribusque obducitur, sic ingenium bonis artibus non excultum, fit rude et hebes. «Male Edd. aliq. *nec turpiter;* neque enim *incultum* et *hirtum* diversas res significat, ut sint disiungenda.» Bentl. — *acuis*] significantius quam «praeparas.» Cic. Brut. 97: *tu in forum veneras unus, qui non linguam modo acuisses exercitatione dicendi* cet. — *civica iura respondere*] pro vol-

Respondere paras seu condis amabile carmen,
Prima feres hederae victricis praemia. Quodsi
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te caelestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium parvi properemus et ampli,
Si patriae volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, si tibi curae
Quantae conveniat Munatius, an male sarta

I. v. 30. *sit* bc. Item S., sed superscr. *si*.
II. v. 30. *sit* CS.
III. v. 30. *si tibi curae est* (*est* e coni. addidit.)

gari: *ius civile respondere*, (Plin. Epp. 6, 15.) et *de iure respondere*. — *amabile carmen*] ἐρωτικὰ puto et συμποτικά. — *hederae*] Proprie refertur ad poëticam facultatem propter Bacchum, qui Pindaro Dithyr. Fr. 3, 7. est κισσοδέτας θεός. (Od. 1, 1, 29.) Tum per zeugma pertinet etiam ad cetera Flori studia, in quibus omnibus eum primas partes laturum pollicetur.

26—29. *Frigida curarum fomenta*] Unum vitium in amico libere reprehendit, quod is quoque, ut aequalium plerique, nimio lucri et quaestus studio indulgebat. *Curarum fomenta* h. l. manifesto sunt ea fomenta, quae curae Floro imponunt, id est, pecuniae cupiditas atque ambitio; hae autem paullatim *refrigerant* ac retardant spiritus generosiores, hebetant ingenium, imminuunt poëticam facultatem. Appul. Met. 8. p. 510. O.: *fomento consuetudinis exaestuans*. Ceterum in *fomentis frigidis* nullum inest ὀξύμωρον, cum Celsus quattuor memoret genera, calida frigida, sicca humida. — *relinquere*] «His a curis,» inquit, «si liberare te posses, nihil iam te impediret, quo minus *caelestis* (maxime sublimia quaeque appetentis terramque despicientis) philosophiae praeceptis satisfaceres.» — *Hoc opus*] sapientiae; *opus* ad actionem, *studium* ad θεωρίαν refertur. — *parvi*] «verae sapientiae nos tenuiores operam dare aeque possumus ac divites et honorati.» — *properemus*] cfr. ad Epp. 1, 2, 61. — *cari*] *Sibi carus* est, qui secum ipse non dissidet nec habet, cur quidquam magnopere in se reprehendat cet. Epp. 1, 18, 101: *Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum.*

30—32. *si tibi curae*] Difficiliorem lectionem cum Bentleio praetuli alteri *sit*. Epp. 1, 6, 41: *Si posset - - rogatus*. Epp. 1, 7, 39: *Inspice, si possum*. Pseudotib. 3, 1, 19: *Illa mihi referet, si nostri mutua cura est, An minor, an toto pectore deciderim*. — *Quantae*] Infelix est mutatio *Quam te conveniat* (Muretus), cum propter concinnitatem necessaria sit attractio ad praecedentem dativum: «tantae,

Gratia nequicquam coit et rescinditur. At vos
Seu calidus sanguis seu rerum inscitia vexat
Indomita cervice feros, ubicunque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere foedus,
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

I. v. 32. *nequiquam* bc. Ibid. *ac vos* bSc. v. 33. *Heu - - heu* bc.
II. v. 33. *Heu - - heu* C.
III. v. 32. *rescinditur ac vos - - feros?* e Codd.

quantae eum tibi curae esse conveniat.» — *Munatius*] filius fortasse L. Munatii Planci cos. a. u. c. 712. (Od. 1, 7.) — *male sarta*] Imago desumpta a volnere ideo rescisso, quia eius margines non recte consutae sunt a chirurgo. Celsus 5, 6: *assuere acu volnera.* Id. 7, 8: *Tertium est, si quid ibi* (in aure externa, in labris et naribus) *curti est, sarcire.* — *nequidquam*] «ita ut curatio, quam exspectabamus, effectu careat.» Male et hic et Virg. Aen. 2, 546. 12, 633: *Et nunc nequidquam fallis dea:* Scholiastae exponunt: «non.» — *coit*] Cels. 8, 10: *potest ea ratione et os coire et volnus sanescere.* Ovid. Trist. 4, 4, 11: *Neve retractando nondum coëuntia rumpam Volnera.* — *At vos*] Cum magis timeat, ne etiamnunc inter se discordes sint, graviter eos castigat et adhortatur ad reconciliationem gratiae hac allocutione *at* cet., prae qua nimis languet altera lectio *ac.*

33—36. *Seu*] Mirus error est Codd. etiam antiquissimorum *Heu - - Heu;* magis etiam mirum eundem placuisse et Cruquio et Gesnero. Sapienter Bothius delevit huius annotationem: «Patheticum valde et miserationi aptum illud *Heu - - heu.*» — *rerum inscitia*] «Cum quae alteruter recte atque ordine fecerat aut dixerat, alter falso interpretatur atque in suam vel contumeliam vel iniuriam factum opinatur:» (*Missverständnisse*); *ἀπειρίαν τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων* alii explicant; sed hoc in duorum proborum adolescentium fortuito dissidio nimium est. — *Indomita cervice*] Comparatio repetita ab equis (Epp. 1, 2, 64.) et a tauris, quos Graeci *σκληραυχένας* et *ζυγομάχους* vocant. — *ubicunque locorum*] Sic redit ad initium Epistolae. — *foedus, Pascitur*] Contra poëtae mentem nonnulli sic interpungunt: *foedus: Pascitur*, qua ratione sententiae nimis distrahi saltem videntur, quasi diceret: «Ubicunque vivitis, immerito pristinum intimae concordiae foedus rumpetis. Ceterum pascitur cet.» Immo per *βραχυλογίαν* hoc dicit: «Ubicunque nunc vivitis vos, quos minime decet amicitiae foedus dissolvere, hoc scitote, me, qui vos ambos aeque diligo, unanimem vestrum reditum exoptare, et laeto sacrificio celebraturum esse, ut Numidae mei (Od. 1, 36, 2.); quocirca etiam mea causa in gratiam inter vos redire maturabitis.»

EPISTOLA IV.

AD ALBIUM TIBULLUM.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?

IV. 1. *candide*] Epistola scripta ad Albium Tibullum, poëtam suavissimum sibique amicissimum (Cfr. Od. 1, 33.), qui natus circiter a. u. c. 700. mortuus est a. 735. aut sequente. Satiras autem Horatius scripsit usque ad a. u. c. 727.; iam cum permulti eius obtrectatores atque invidi maligne de iis iudicarent, Tibullus integrum ac verum iudicium de iisdem inter suos amicos, in primis, ut arbitror, apud fautorem Messallam, fecerat; sic notus primum, deinde familiaris factus esse videtur Horatio. Atque propter hanc ipsam satirarum mentionem probabilius est paullo post easdem editas hanc compositam esse epistolam, id est, a. u. c. 728 vel 729., quam, ut alii volunt, a. 733 vel 734.: nam post sexennium fere nihil iam attinebat memorare benevolum illud iudicium. — *iudex*] Nequaquam illud dicit, se Tibulli iudicio supposuisse sermones, quo critici partes suscipiens vitia eorum notaret et quomodo corrigenda essent, consilium daret: quod qui statuunt, partim Tibulli indolem omnino non norunt, partim eo devenerunt, ut coniectarent Tibullum aliquot saltem annis natu maiorem fuisse Horatio, id est, natum esse circiter a. u. c. 685., id quod omni probabilitati repugnat. Etenim veri similior est Lachmanni ad Pseudotib. I. p. 44. et Paldami opinio annum Tibulli natalem fuisse circiter a. u. c. 700., quam Vossii et Dissenii a. 695. Itaque Horatius circiter quadragenarius scribit ad Tibullum annos XXVII. vel XXVIII. natum, qui eodem demum tempore Octaviano iam *principe* et *Augusto* appellato (a. u. c. 727.) tamquam poëta popularibus innotuerat. (Ovid. Trist. 2, 464: *legiturque Tibullus Et placet, et iam te principe notus erat.*)

2. 3. *Quid nunc te*] Amici memor vitae eius habitum, quem probe norat, una sibi in mentem revocat: «Quid dicam mecum, quid cogitem nunc te facere? sane, ut soles, modo poësi studebis, modo sapientiae.» Pedum oppidum inter Tibur, Praeneste, Tusculum et Romam, prope quod erant Tibulli praedia paterna et

Scribere quod Cassi Parmensis opuscula vincat,
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est?

II. Ep. IV. v. 4. *interreptare* C.

avita. — *Cassi Parmensis*] «Hic aliquot generibus stylum exercuit: inter quae opera elegiaca et epigrammata eius laudantur. Hic est, qui in partibus Cassii et Bruti tribunus militum (ut Horatius) militavit: quibus victis Athenas se contulit. Q. Varus ab Octaviano missus, ut eum interficeret, studentem repperit et perempto eo scrinium cum libris tulit. Unde multi crediderunt Thyestem Cassii Parmensis fuisse. Scripserat enim multas alias tragoedias.» Acron et Porph. (Quae ex veteri et illustri fama dicta esse statuit Weichert de Cassio Parmensi p. 227: «si discesserimus ab uno isto errore de Thyeste tragoedia per Varum furtim ablata et edita.») (Confuderunt Scholiastae *Q. Varum* et *L. Varium.*) — *opuscula*] Sunt carmina minora, elegiae et epigrammata, ut apud Plin. Epp. 8, 21: *Liber* (meus, quem recitavi,) *fuit et opusculis varius et metris.* Admodum ergo fuerunt elegantia ac venusta; alioquin is qui ea superasset, laudem non meruisset. Ceterum integrum et candidum iudicem se praebet Horatius etiam in eo, quod Cassium Octaviani inimicum et ab hoc interfectum, tamquam poëtam laudat. (Cassii, qui fertur *Orpheus*, quem h. l. inseruerunt Georgius Fabricius, Fea, Braunhard cet., subditicium est *ποιημάτιον*, compositum ab Antonio Thylesio (*Telesio*) Consentino, mortuo circiter a. 1533. Vide Weichert p. 199.) — Quod nonnulli Cassium reprehendi ab Horatio vel hoc certe dici contenderunt: — «Scribisne tu opus, quod vastitate sua vincat etiam vasta Cassii opuscula?» inde ortum est, quod hunc Cassium Parmensem confuderunt cum Cassio Etrusco, malo poëta et *πολυγραφωτάτῳ.* Sat. 1, 10, 26.

4. 5. *tacitum*] «infixum cogitationi de pulchro et honesto, de vita ad philosophiae praecepta conformanda.» Maestitiam propter amorem aliquem infelicem velut Glycerae (Od. 1, 33.), ut explicant nonnulli, ne verbo quidem significat. — *reptare*] «sine certo consilio et tardo incessu perambulare, *schlentern.*» — *salubres*] propter frigus aëremque purum. Cfr. Epp. 2, 2, 77. Tibullus ipse de se 4, 13, 9: *Sic ego secretis possum bene vivere silvis, Qua nulla humano sit via trita pede.* — *sapiente bonoque*] Saepe haec duo coniungit: Epp. 1, 7, 22. 16, 73. A. P. 445. Cic. de Off. 3, 15, 62: *Haec est illa pernicies, quod alios bonos, alios sapientes existimant.* Eandem vitae rationem, quam ipse sequebatur, tribuit etiam amico, et vere, ut opinor.

6. 7. *corpus*] dumtaxat brutum, *eine Masse.* — *eras*] «semper, ex quo inter nos versari coepisti

Non tu corpus eras sine pectore. Di tibi formam,
Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,

I. Ep. IV. v. 7. *dederant* S. Item ex correctione b. In c. *dederunt* superscr. *ant.*

II. v. 7. *dederant* L.

egoque te cognovi.» — *sine pectore*] «non eras excors, animus tuus et tener erat in amicitia et veri cupidus et pulchri sensu eximie praeditus.» *(ohne Gefühl.)* Quintil. 10, 7, 15: *pectus est, quod disertos facit et vis mentis.* — *formam*] Vita antiqua Tibulli: «*insignis fuit forma cultuque corporis observabilis.*» — *divitias*] quales mox accuratius designat v. 11. et Tibullus ipse de se 1, 1, 77: *ego composito securus acervo Despiciam dites despiciamque famem.* Etsi eius patrimonium accisum erat per triumvirorum agrariam largitionem, quae a. u. c. 713. Italiam misere perturbavit vel, ut alii volunt, per eandem calamitatem bellorum civilium devastatum dumtaxat, nihilominus ei restabat tanta possessio, ut ad liberaliter vivendum facile contentus esset, ideoque merito *dives* appellari posset. Vide Dissenii Vitam Tib. p. XV. et Paldamus *Erotik* p. 51. — *dederunt*] Hac perfectorum quantitate saepe usi sunt poëtae. Virg. Aen. 2, 774: *Obstupui steteruntque comae et vox faucibus haesit*: ubique fere scriptores librarii substituerunt plusqpf., ut hic nonnulli.

8. *nutricula*] alia nutricum vota v. apud Pers. 2, 37. Iuven. 10, 289. Totam clausulam sic construxit Lambinus: «Alumno, qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui gratia, fama, valetudo contingat abunde et mundus victus cet., quid nutricula optet maius?» («Atque haec omnia, quibus ne benevolentissima quidem nutricula maiora alumno optare possit, tu reapse habes: ergo iure tua condicione contentus es.») Contra monuit Schmidius, ita necessario requiri *contigerit*, vitiosum esse *contingat*. Verum quidni cogitatione addi liceat: *contingat* & et nunc et semper, per totam vitam?» Equidem in Lambini ratione acquiesco; video enim lect. *Quin* aperte falsam esse, sed nostrae favere, *Quam* et *Quam ut* iis deberi, qui comparationem desiderarent, quam poëta *callida iunctura* significare quam exprimere maluit; prorsus improbabilem esse Schmidii suspicionem ductam ex errore C1d. Lamb. et Franeq. *ut cui: Quam sapere et fari ut possit, quae sentiat, utque ei Gratia* cet., nec *qui sapere* cum aliis explicari posse: «*si is*» vel «*cum is sapere possit*» nec «*et cui, et si ei,*» nec vero rursus cum aliis: «*ut is - - et ut ei:*» (quoniam sic quoque post v. *alumno* precario assumendum esset: «quam hoc ipsum ut cet.») Quid multa? Cum mutari sine gravi poëtae damno ne litterula quidem possit, sermoni quotidiano, sed elegantissimo, et Lambino Bentleioque nos adaptemus necesse erit.

Qui sapere et fari possit quae sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde

I. v. 9. *Quam* superscr. «vel *quin*» S. *Quin* c. (Ut nos, b.)

II. v. 9. *Quam sapere et fari ut possit, quae sentiat, utque* L. *Quam sapere et fari ut possit, quae sentiat, et cui* C. *Quam sapere et fari possit, quae sentiat, et cui* T. (cum Ven. 1481. Ald. 1519.)

IV. Ep. IV. v. 9. *Quam sapere* Cod. Franeq. et in marg.: *Quam ut sapere.* Ibid. *ut cui* C1d. Lamb. et Franeq.

9—11. *sapere et fari*] «recte cogitare (quocirca etiam rationi convenienter vivet:) facundeque sensus suos explicare atque cum aliis communicare.» — *Et mundus victus*] Cfr. Sat. 2, 2, 53. et 65. Cic. de Off. 1, 36. Corn. Nep. Att. 13, 5: *Omni diligentia munditiam, non affluentiam affectabat. Mundus* est *καθάριος*, *purus* potius *καθαρός*. Clemens Al. Paedag. 3, 2: *ἡ καθαριότης ἕξις ἐστὶν παρασκευαστικὴ διαίτης καθαρᾶς καὶ ἀμιγοῦς*. Perquam probabile est lect. perversam *Et modus et victus*, ex qua veluti ex ovo exclusum est Bentleianum illud et Pottierianum: *Et domus et victus*, iis deberi, qui voc. *mundus* unam illam significationem *κόσμου* tenerent. — *crumena*] «sacculo nummario.» Schol.

12—14. *Inter spem*] Addit *γνώμην* s. locum communem, quo tamen nequaquam reprehendit amicum, ut rati sunt Interpretes morosiores. Est descriptio vitae humanae, quae ex natura nostra variis affectibus semper agitatur. — *Spes* est futurorum bonorum, *cura* praesentium; *timor* futurorum malorum, *ira* seu dolor praesentium. Comm. Cr. Non supervacaneam fuisse hanc explicationem docet Schützii suspicio, legendum esse *tumores* et hos vv. 12—14. transponendos in Epistolam praecedentem ad Florum post v. 29. Alius rursus volebat *curamque et amores*. — *diluxisse*] in prosa or. sane usitatius esset *illuxisse*, unde Muretus *ἀρχαϊσμῷ* in Horatio minime tolerabili volebat *tibid illuxisse*. — *Grata*] Musonius apud Stob. I. p. 41. G.: *Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι.* Plut. de tranq. an. 16: *Ὁ τῆς αὔριον ἥκιστα δεόμενος, φησὶν Ἐπίκουρος, ἥδιστα πρόσεισι πρὸς τὴν αὔριον.* Terent. Phorm. 2, 3, 21: *Quidquid praeter spem eveniet, omne id deputabo esse in lucro.* — *superveniet*] «insuper atque inexspectata tibi adveniet.»

15. 16. *Me pinguem*] «Haec ipsa praecepta strenue me sequi, ubi in Urbem veneris, videbis vel ex facie mea.» Suet. Vit. Hor.: *Habitu corporis brevis fuit atque obesus.* — *nitidum*] propter ipsam pinguedinem. Sat. 2, 2, 128. — *curata cute*] Ep. 1, 2, 29. — *porcum*] Innocenter (*con molta bonarietà* dicunt Itali:) iocatur in semet ipsum. Comparatione ista petita *a pecude cui animus datus est pro sale, ne putescat* (Cic. de Finn.

Et mundus victus, non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
Grata superveniet, quae non sperabitur, hora.
Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles Epicuri de grege porcum.

III. Ep. IV. v. 11. *Et domus et victus* coni. Vide Adnotatt.

5, 13.) invehi solebant Stoici in adversarios suos. Cic. Pison. 16: *Epicure noster, ex hara producte, non ex schola.* Atque omnino in talibus liberiores, vel, si mavis audaciores nobis fuerunt antiqui; sic Cicero se ipse *asinum germanum* vocat ad Att. 4, 5. et Pisonem (c. 30.) ita alloquitur: *Quid nunc te, asine, litteras doceam?* Tenerior in talibus, quas vocat, *μεταλήψεσι*, fuit iam Quintilianus 8, 6, 37: *Nos quis ferat, si Verrem suem -- nominemus?*

EPISTOLA V.

AD TORQUATUM.

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis
Nec modica coenare times olus omne patella,

I. Ep. V. (v. 1. Habent *Archiacis* bSc.)
II. Ep. V. v. 1. *archaicis* LCT.

V. Invitat poëta amicum ad coenam frugalem, sed laetam, quam proxime ante Caesaris Octaviani diem natalem facturus erat, simulque ad hilarem vitae usum excitat. De Torquato eiusque moribus vide ad Od. 4, 7. Scripta videtur a. u. c. 733.

1—3. *Si potes*] «Si potes hoc abs te impetrare, ut mecum accumbas cet.» — *Archiacis*] «simplicibus quidem, sed simul satis elegantibus, (a rusticitate certe affectanda abhorrebat Horatius:) quales vendere solet Archias,» faber lectarius Romae tunc notus. Cfr. *Soterici lectos* apud Gell. 12, 2. *Pausiaca tabella* Sat. 2, 7, 95. (*archaicis*, ἀρχαϊκοῖς, metro adversatur.) — *olus omne*] τὸ ἐπιτυχόν, brassicam, betam, cichorea, legumina cet. Alii minus recte interpretantur: «nihil praeter olus tibi apponam:» quae ridicula profecto parcimonia fuisset. — *Supremo sole*] «sub occasum solis, ad vesperam, itaque negotia tua ad finem perducere poteris.» Romanis inter horam undecimam et duodecimam, nobis mense Septembri exeunte sub horam septimam.

4—7. *iterum Tauro*] T. Statilio Tauro II. cum Augusto VIII. cos. a. u. c. 728. — *diffusa*] ex doliis in cados, unde *doliari* opponitur vinum *diffusum*. Contra *defunditur* vinum ex cratere in pocula et pateras. Cfr. Sat. 2, 2, 58. Vinum igitur hoc erat quinque annorum, pro Italico satis recens, ita tamen, ut in simplici domo sine nimiae parcimoniae ac sordium reprehensione convivis apponi posset. Galenus ap. Ath. 1, 48: ὁ Φαλερῖνος οἶνος ἀπὸ ἐτῶν δέκα ἐστὶ πότιμος καὶ ἀπὸ πεντεκαίδεκα μέχρι εἴκοσιν κτλ. *Minturnae*, Auruncorum oppidum ad ostia Liris fl., a quo *Sinuessa* distabat IX. M. P. *Petrinus* mons est Sinuessanae civitati imminens vel ager Sinuessae vicinus. Comm. Cr. Hodie *Rocca di monte Ragoni*. Sinuessanum autem vinum melioribus adnumerabatur, non tamen optimis, Falerno, Caecubo, Setino, Formiano. (Martial. 13, 111. et 113.) — *Si*] Sic mei Codd. et Bentl. ex consuetudine Horatii, qui nunquam utitur part. *sin*, sed in oppositionibus duplici *si*. Cfr. Epp. 2, 1, 64. seqq. «Si quid me-

Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes iterum Tauro diffusa palustres
Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.
Si melius quid habes, arcesse vel imperium fer.
Iamdudum splendet focus et tibi munda supellex.
Mitte leves spes et certamina divitiarum
Et Moschi causam: cras nato Caesare festus

I. (v. 4. Habent *diffusa* bSc.) v. 6. *Si*] bSc. *Sin* M. v. 8. *levis* c. v. 9. *Et Moschi causam*] bSc. *Et causam Moschi* M.

II. v. 6. *Sin* LTF. (non C.) vv. 6. 7. transposuit Fea cum C1d. v. 9. *Et causam Moschi* F.

lius vini habes, per servulum ad me afferendum cura.» *Arcessere rem* recte dici patet ex Cic. ad Att. 16, 11: *eius librum arcessivi.* Alii explicantes: «arcesse me ad te» (*so lade mich* Voss et Passow:) per ἀβλεψίαν quandam obliti sunt, apparatum iam esse convivium apud Horatium, invitari una cum Torquato ceteros sodales, atque omnino fastidiosum et agrestem futurum fuisse Torquatum, si tantummodo propter vinum minus generosum Falerno venire noluisset, cum ipse homo opulentus aliquot Falerni cados velut ad symbolam mittere potuisset. — *imperium fer*] «quod in convivas quodammodo exercebat dominus convivii.» «Vel sine me regem convivii tibi imperare.» SCHOL. — *splendet focus*] Lares tali die tergebantur cera, fuligo foci amovebatur. — *tibi*] «in honorem tuum.»

8 — 10. *Mitte*] «Omissis omnibus curis, quae solent agitare vitam humanam inter spes plerumque fallaces honorum et studium opibus alios superandi.» Ipse a talibus semper vacuus amicum exhortatur, ut negotiis quotidianis illo die postpositis secum Genio indulgeat: nec vero in his quidquam reprehensionis inest, quasi Torquatus ipse fuisset homo vel vanus vel avarus. Sane miris huiusmodi blanditiis, quibus hic non erat locus, abstinebat poëta longe humanior interpretibus, qui h. l. in Torquati levitatem et sordes acerrime invehuntur. — *leves spes*] Pind. Fragm. inc. 131: ἐλπίδες ἐγρηγορότων ἐνύπνια. Illud vero cuivis manifestum est *certamina divitiarum* non significare «lites aliorum, quibus tamquam patronus occupatus fuerit amicus.» — *Moschi*] «Hic Pergamenus fuit rhetor notissimus; reus veneficii fuit, cuius causam ex primis tunc oratores egerunt, Torquatus hic et Asinius Pollio.» PORPH. — Videtur tota ista causa Torquato ipsi difficilis fuisse et molesta. Rei nomen recte praeponitur in Codd. meis et Edd., quas inspexi, omnibus ante Feam, Iahnium, Meineckium. — *nato Caesare*] Sic nude dictum vix aliter intelligi potest quam cum Comm. Cruq., Massono et Weicherto (de L. Vario p. 316.) de die natali Caesaris Au-

Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Aestivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?
Parcus ob heredis curam nimiumque severus
Assidet insano. Potare et spargere flores

I. (v. 11. Habent *tendere* bSc.) v. 12. *Quo mihi fortuna* c. *Quid mihi fortuna* bS. (In S. superscr. *Quo*.)

II. v. 12. *Quo mihi fortunas* LC. *Quo mihi fortuna* T. *Quo mihi fortunae* F.

gusti, qui incidit in XIV. Kal. Octobr. (23. d. Sept.) Vide Kal. Maff. in Inscr. m. Lat. II. p. 398. Scite igitur blanditur Augusto dicens se etiam noctem, quae diem eius natalem praecedat, hilari convivio usque ad lucem transacturum esse. Haeserunt quidem plerique in vv. *Aestivam - - noctem* ideoque interpretati sunt de C. Iulii Caesaris dictatoris natali, Kal. Amit. l. l. p. 394: IV. ID. IVL. (12 d. Iul.) LVD. FER. QVOD. HOC. DIE. C. CAESAR. EST. NATVS. Sed sub caelo Italico illa quoque nox, quae proprie erat autumnalis, dici poterat *aestiva*, ut Calpurn. 1, 1: *Nondum Solis equos declivis mitigat aestas, Quamvis et madidis incumbant prela racemis Et spument rauco ferventia musta susurro.* — *Dat veniam*] et propter Augusti natales et quia erat, ut est in Kal. Maff. l. l. p. 398. et p. 407. *N. P.* (= nefastus prior); priore igitur diei parte ius dici a praetore non poterat. — *somnum*] «licebit ergo etiam tibi in multam lucem dormire.» Non loquitur de meridiatione. — *impune*] «sine rei tuae cuiusquam detrimento.»

11—15. *benigno*] «multo et liberali et faceto *extendere* (ut ex gloss. habent Codd. multi:) id est, «usque ad eius finem exigere.» Sic τείνειν νύκτα. Cfr. Heind. ad Plat. Gorg. p. 65. Cic. de Finn. 2, 8. (ad Att. 13, 52.): «*Semper Laelius bene* (coenavit.) *Quid bene? Dicet Lucilius*: (bene) cocto, Condito. *Sed cedo caput coenae*: sermone bono. *Quid ex eo?* Si quaeri', libenter.» — *Quo mihi fortunam, si*] Solita est haec Latinis exclamatio, velut propter loquentis impatientiam ac festinationem omisso verbo *optem*, *quaeram*; *quo*, dat. antiq. *quoi*, «quorsum.» Ovid. Am. 2, 19, 7: *Quo mihi fortunam, quae nunquam fallere curet?* Ib. 3, 4, 41: *Quo tibi formosam, si non nisi casta placebat?* Ib. 3, 7, 49: *Quo mihi fortunae tantum? Quo regna sine usu?* Phaedr. 3, 18, 9: *Quo mi, inquit, mutam speciem, si vincor sono?* Ex ignorantia autem huius formulae natae sunt falsae lectt.: 1) *Quid*; 2) *fortuna*, ut in caesura syllaba producatur; 3) *fortunae* plur.; 4) *Quo mihi, fortunâ si:* — Ceterum *fortuna* ponitur pro plur., *Glücksgüter*, neque leg. cum Mureto et Lamb. *fortunas*. Sic apud Ovid. Am. 3, 7, 49. Corn. Nep. Att. 21: *Non minus dignitate quàm gratia fortunaque crevit; multas enim hereditates - - est consecutus.* De divitiis certe

Incipiam patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? Operta recludit,
Spes iubet esse ratas, ad proelia trudit inertem,
Sollicitis animis onus eximit, addocet artes.
Fecundi calices quem non fecere disertum?

I. v. 16. *dissignat* bc. (v. 17. Habent *ad* bSc.) Ibid. *inermem* bc.

II. v. 17. *in proelia* LT. Ibid. *inermem* LCT.

Horatii aequales intelligebant, non ut recentiorum nonnulli, de opportuna laetandi occasione. — *heredis*] Cfr. Od. 4, 7, 19. — *Assidet insano*] «Quasi consulto locum occupat insano proximum, ideoque ei παραπλήσιος, simillimus est.» Hac tropica significatione videtur ἅπαξ λεγόμενον, formatum ad analogiam v. *dissidere ab aliquo.* Antiphanes apud Stob. T. 3. p. 266. G.: Λύπη μανίας ὁμότοιχος εἶναί μοι δοκεῖ. Declamatiuncula autem hac Stoica in homines nimium parcos exhilaratum iri divitem amicum probe sciebat; nulla inest eius reprehensio, ut opinantur. — *inconsultus*] «Qui liberius et dissolutius se laetitiae tradunt, ipsi se *furere* (Od. 2, 7, 28.) *desipere* (Od. 4, 12, 28.) (μανῆναι Pseudanacr. 13, 12.) velle aiunt.» Doering.

16—20. *Quid non*] Exsultat laetitiae, in quam mox cum Torquato se effusurus sit, exspectatione. — *designat*] *designare (bezeichnen)* «constituere,» deinde: «constitutum exsequi, patrare;» quo usu invenitur apud Plaut. Most. 2, 1, 66. Terent. Ad. 1, 2, 7: *nam illa, quae antehac facta sunt, Omitto: modo quid designavit!* ubi Donatus: «*designare* est rem novam (atque insignem) facere in utramque partem, et bonam et malam.» Est igitur: «Confidenter ebrius et sentit et facit, quae siccus vix auderet.» — *Operta*] Non sunt, ut quidam volunt, arcana ea, quae ab amicis commissa sine perfidiae crimine retegi ac prodi non possunt (ut est sane Od. 1, 18, 16.), sed secreti et veri sensus convivae ipsius, qui alias eos difficulter cum aliis communicaret. — *Spes*] «Persuadet nobis nunquam fore, ut spes nostrae decipiantur.» Aristot. Eth. 3, 8, 4: εὐέλπιδες γὰρ γίνονται οἱ μεθυσκόμενοι. — *inertem*] «alias ignavum ac timidum;» (Tac. Hist. 1, 46: *Iners pro strenuo in manipulum redibat:*) aptius quam al. *inermem*, quia hominis ipsius ingenium vino mutari significat: *inermem esse* contra res fortuita est. — *addocet artes*] poësin et eloquentiam, dum excitat ingenium; provocat etiam ad cantum et saltationem. — *Fecundi*] «copiosi et abundantes, qui semper a pincernis replentur.» Altera explicatio: «bibentis ingenium fecundum reddentes:» videtur nimis longe arcessita. C2dd. Monacc. *facundi* intolerabilis est ταυτολογία cum v.

Contracta quem non in paupertate solutum?
Haec ego procurare et idoneus imperor et non
Invitus, ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares, ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te, ne fidos inter amicos
Sit qui dicta foras eliminet, ut coëat par

I. v. 23. *naris* c. Ibid. *nec non* b. *ne* superscr. *c* c.

disertum. — *Contracta*] «arta, angusta.» Schol. — *solutum*] «ab omnibus illis quasi vinculis, quibus curae nos onerant.» Similes loci sunt apud Aristoph. Eq. 91: *Οἶνου γὰρ εὕροις ἄν τι πρακτικώτερον; Ὁρᾷς; ὅταν πίνωσιν ἄνθρωποι, τότε Πλουτοῦσι, διαπράττουσι, νικῶσιν δίκας, Εὐδαιμονοῦσιν, ὠφελοῦσι τοὺς φίλους.* Diphilus apud Athen. 2, 2: *Ὦ πᾶσι τοῖς φρονοῦσι προσφιλέστατε Διόνυσε καὶ σοφώτατ', ὡς ἡδύς τις εἶ, Ὃς τὸν ταπεινὸν μέγα φρονεῖν ποιεῖς μόνος, Τὸν τὰς ὀφρῦς αἴροντα συμπείθεις γελᾶν, Τόν τ' ἀσθενῆ τολμᾶν τι, τὸν δειλὸν θρασύν·* quae Grotius Horatianis verbis usus sic in Latinum convertit Excerpt. Tr. p. 797: *O vere sapiens ac merito sapientibus Amicum Liber numen, quam multum iuvas! Tu namque solus cornua addis pauperi: Ingenio duro lene tormentum admoves, Suppeditas arma inermi, timido audaciam.*

21—25. *procurare*] Hoc dicit: «me ipso inspectante servus structor mensam, ut decet, apparabit.» Pendet autem v. *procurare* et a v. *idoneus* (ad providenda omnia, *ἐπιτήδειος οἰκονομεῖν*) et a v. *imperor.* — *imperor*] «cum semel officium coenae tibi apparandae susceperim, ei veluti iussus ab alio, cui ius esset me talia iubendi, accurate satisfaciam.» Ceterum *imperor* pro *imperatur mihi* dixit ad analogiam v. *iubeor.* — *turpe toral*] ut Sat. 2, 4, 84: *illuta toralia.* H. l. ne synonymum sit v. *immunda,* explicabimus: «usu detritum et coloris evanidi.» — *Corruget*] Quintil. 11, 3, 80: *Naribus labrisque derisus, contemptus, fastidium significari solet. Nam et* corrugare nares, *ut Horatius ait, et inflare indecorum est.* — *ne non*] «ut pocula et patinae argentei speculi instar splendeant.» — *eliminet*] «extra limen domus meae cum exierit, propter garrulitatem temere divolget convivarum sermones.» Antipater in Anth. Pal. II. p. 328: *κακὸν ἄνδρα Ταρβέω καὶ μύθων μνήμονας ὑδροπότας.* — *coëat par*] Plato Sympos. 18, 3: *ὁ παλαιὸς λόγος εὖ ἔχει, ὡς ὅμοιον ὁμοίῳ* (*κατὰ τὸ θεῖον* his ipsis verbis inserit Aristaenetus 1, 10.) *ἀεὶ πελάζει.*

26. 27. *Butram Septiciumque*] sodales Torquati et Horatii nobis ignoti. Nostri Codd. firmant lect. *Septicium,* cui alii ex Od. 2, 6. et Epp. 1, 9. substituerunt *Septimium.* Cfr. Weichert P. L. p. 374. *Q. Septitius* (sic editur) *eques Ro.* est etiam apud Cic. Verr. Accus. 3, 14.

Iungaturque pari. Butram tibi Septiciumque,
Et nisi coena prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam; locus est et pluribus umbris;
Sed nimis arta premunt olidae convivia caprae.
Tu, quotus esse velis, rescribe et rebus omissis
Atria servantem postico falle clientem.

I. v. 26. *brutam* S. (non bc.) (Ibid. Habent *Septiciumque* bSc.)
II. v. 26. *Brutum tibi Septimiumque* LCT.

— *coena prior*] «ad quam prius quam ad meam fortasse invitatus est:» non «lautior, melior,» ex quo ταυτολογία oriretur cum v. *potior*. — *puella*] «sive coenare hodie mavolt cum ἑταίρᾳ quam nobiscum.» In Gallorum editionibus mutilatis sic interpolatum est: *potior conviva Sabinum*. — *Sabinum*] Sabinum hunc alii volunt esse A. Sabinum, Ovidii amicum (Am. 2, 18, 17.), cui olim tribuebant tres Heroides Ovidianis plerumque subiunctas, re vera autem compositas demum circiter a. 1467. ab Angelo Quirino Sabino, grammatico Italo; alii Sabinum Tironem, qui librum Cepuricôn Maecenati dicavit. (Pliu. H. N. 19, 10.) Verum certi definiri nihil potest.

28 — 31. *umbris*] «convivis a convivatore non invitatis, sed quos qui invitati sunt interdum secum ducunt.» Cfr. Sat. 2, 8, 22. *Plures* autem dicit ad summum quattuor, quibus solitus novenarius convivarum numerus expletus esset. Varro apud Gell. 13, 11. dicit convivarum numerum incipere a Gratiarum numero et progredi ad Musarum. — *Sed nimis*] «Nolim tamen nimius sit umbrarum tuarum numerus, ne cum arte accumbere cogamur, foetor alarum (quem *caprum* Catull. 69, 5.), *hircum* (Epod. 12, 5.) vocabant, *Geissduft*:) nobis molestus fiat.» Locus nobis haud nimis gratus risum movebat Romanis. — *rescribe*] «Quocirca rescribe, cum quot comitibus ad coenam meam venturus sis.» Schol. ut omnia apte praeparari possint. Similem morem memorat Plutarch. Symp. 7, 6, 1: ὕστερον μέντοι περὶ τὰς τῶν ξένων ὑποδοχὰς, μάλιστα τῶν ἡγεμονικῶν, ἀναγκαῖον ἐγίνετο τοῖς ἀγνοοῦσι τοὺς ἑπομένους καὶ τιμωμένους, ἐπὶ τῷ ξένῳ ποιεῖσθαι τὴν κλῆσιν, ἀριθμὸν δὲ ὁρίζειν. — *rebus*] «negotiis iuris civilis ac litibus.» — *falle clientem*] «clam subtrahe te clienti qualicunque (non solum Moscho illi), qui vel sub occasum solis, hora minime opportuna te de causa sua consulere eamque te docere cupit, atque atrium domus tuae *servat*, (id est, anxie explorat, necubi tute appareas vel etiam ostiarius aliquis, per quem ad te admittatur,) per ostium *posticum* (ψευδόθυρον in posteriore aedium parte) evadens.» Virg. Aen. 2, 567: *limina Vestae Servantem - Tyndarida*.

EPISTOLA VI.

AD NUMICIUM.

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque, quae possit facere et servare beatum.

VI. Missa est ad Numicium quendam, hominem prorsus ignotum, de cuius indole ac moribus vix quidquam ex ipsa Epistola elicias, etsi tam multa in ea oculis plus quam lynceis vidit Wielandus, ut facete dixerit Iacobs, Numicii effigiem ab hoc expressam simillimam esse Demi Atheniensium a Parrhasio picti, in quo auctore Plinio (35, 10. S. 36.) artifex volebat *omnia pariter ostendere*. Verum et Wielandus et qui eum secuti sunt, eo maxime decepti esse videntur, quod interrogatiunculas illas minutas et imperativos Stoicorum viam ac rationem referentes ad ipsum Numicium eiusque mores rettulerunt. Id unum fortasse perspicere licet, Numicio, iuveni bona indole praedito (alioquin enim Horatius eum in sodalium suorum numerum non recepisset:) consilium dari, ut certum quoddam vivendi propositum eligat, electumque constanter teneat nec in vivendi genere perpetuo nutet, quemadmodum plerique mortales. Scriptam arbitratur Kirchnerus a. u. c. 738. Certe scripta est post a. u. c. 729., ut docet v. 26.

1. 2. *Nil admirari*] *anstaunen*. A ridiculis Horatii obtrectatoribus haec verba data opera in deteriorem partem explicari solent, quasi exhaustis corporis viribus et vitae taedio captus in ea proruperit; sed nihil profecto aliud fecit, quam ut repeteret antiquissimam Graecorum doctrinam, quae primum potissimum ad naturae *φαινόμενα* priscis mortalibus terrorem incutere solita, deinde et ab Epicuro et a Stoicis praeterea partim ad nimiam bonorum externorum appetitionem moderandam divitiasque despiciendas, partim ad omnis generis timores forti animo abiiciendos relata est. Locis a Schmidio adscriptis hi addi possunt: Archilochus Lieb. Ed. sec. p. 60: *Οὔ μοι τὰ Γύγεω τοῦ πολυχρύσου μέλει, Οὐδ' εἷλέ πώ με ζῆλος, οὐδ' ἀγαίομαι Θεῶν ἔργα· μεγάλης δ' οὐκ ἐρῶ τυραννίδος.* Plutarch. de audit. 8: *Πυθαγόρας ἐκ φιλοσοφίας ἔφησεν αὑτῷ περιγεγόναι τὸ μηδὲν θαυμάζειν.* Democritus in Orellii Opp. sent. I. p. 94: *Σοφίη ἄθαμβος ἀξίη πάντων τιμιωτάτη οὖσα.* Cebes 31: *Τὸ δαιμόνιον κελεύει μὴ θαυμάζειν, ὅ τι ἂν πράττῃ ἡ Τύχη.* Zeno apud Diog. L. 7, 125: *Τὸν σοφὸν οὐδὲν θαυμάζειν δεῖ τῶν παραδόξων.* Arrian. Epict. 1, 23: *Ἐπίκουρος ἐκείνου λίαν κρατεῖ, ὅτι οὐ δεῖ ἀπεσπασμένον οὐδὲν τῆς τοῦ ἀγαθοῦ οὐσίας οὔτε θαυμάζειν οὔτ' ἀποδέχε-*

Hunc solem et stellas et decedentia certis
Tempora momentis sunt qui formidine nulla

σϑαι. Idem 3, 26: *εὐστάϑειαν, ἀταραξίαν, ἀπάϑειαν* coniungit: summum autem horum statuum gradum vocat *ἀμεταπτωσίαν*, cui opponitur *ἡ δειλία, ἡ ἀγέννεια, ὁ ϑαυμασμὸς κτλ.* Idem 4, 7: *Ὅταν οὖν μήτε φοβῶμαί τι ὧν διαϑεῖναί με δύναται ὁ τύραννος, μήτ' ἐπιϑυμῶ τινος ὧν παρασχεῖν, τί ἔτι ϑαυμάζω αὐτόν; τί ἔτι τέϑηπα; τί φοβοῦμαι τοὺς δορυφόρους;* Lucian. Tim. 28. de eo, qui subito dives factus est: *συμπαρεισέρχεται μετὰ τοῦ πλούτου λαϑὼν ὁ τῦφος καὶ ἡ ἄνοια — καὶ μαλακία καὶ ὕβρις· -- ὑπὸ δὴ τούτων ἁπάντων καταληφϑεὶς τὴν ψυχὴν ϑαυμάζει τε τὰ οὐ ϑαυμαστὰ καὶ ὀρέγεται τῶν φευκτῶν.* Longe autem diversus est neque opponi debet ille qui nos incitat ad rerum causas investigandas *ϑαυμασμὸς φιλόσοφος* et Platonis Theaet. p. 155. D.: *μάλα γὰρ φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάϑος τὸ ϑαυμάζειν· οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας ἢ αὕτη·* et Aristotelis Metaph. 1, 2: *διὰ τὸ ϑαυμάζειν οἱ ἄνϑρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν.* — *prope*] «*im Ganzen genommen;*» sententiam *παράδοξον* aliquanto mitigat, prorsus ut Sat. 1, 3, 98: *utilitas iusti prope mater et aequi.* Noli iungere cum nonnullis: *Nil prope admirari.* — *Numici*] «Nota gens Numicia, e qua consul T. Numicius Priscus cum A. Verginio Tricosto a. u. c. 284., dicta a Numico s. Numicio, Latii flumine.» Torr. — *una Solaque*] Apud Cic. aliquoties est *unus solus* sine copula: *unus* alios non excludit, sed unum tantum ponit praecipuum; *solus* contra omnes alios excludit. Koenig.

3. 4. *Hunc solem*] *δεικτικῶς*, «quem omnes admiramur,» quoniam, ut Dantes ait, est *Lo ministro maggior della natura.* — *certis - momentis*] «motibus semper aequalibus, circuitu fixo.» Cic. de N. D. 2, 62: *Circuitus solis et lunae reliquorumque siderum - - spectaculum hominibus praebent: nulla est enim insatiabilior species, nulla pulchrior.* Quae in verbis poëtae non insunt admiscent, qui solis lunaeque defectus, fulgura, tonitrua, aliaque *μετέωρα*, quae mortales perterrefaciant, hic significari putant, advocato licet Democriti loco apud Sextum Emp. 9, 24., ubi, ut consentaneum erat, nominantur formidolosa illa: *ὁρῶντες τὰ ἐν τοῖς μετεώροις παϑήματα οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνϑρώπων καϑάπερ βροντὰς καὶ ἀστραπάς, κεραυνοὺς καὶ ἄστρων συνόδους, ἡλίου τε καὶ σελήνης ἐκλείψεις ἐδειματοῦντο, ϑεοὺς οἰόμενοι τούτων αἰτίους εἶναι.* Quocirca praeferenda videtur Iacobsii ratio (L. V. p. 152.), quae huc redit: «Verus philosophus, *acer investigator et diligens earum rerum, quae natura involutae videntur* (Cic. Tim. 1.) tranquillo animo caelum contemplatur, (*ἀνταυγὲς πρὸς Ὄλυμπον ἀταρβήτοισι προσώποις·*) neque ea formidine afficitur, qua percelluntur ii, qui, ut est apud Censorin. D. N. 8: *ante omnia dicunt actum vitamque nostram stellis tam vagis quam sta-*

Imbuti spectent: quid censes munera terrae,
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos,
Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis,
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
Qui timet his adversa, fere miratur eodem

I. Ep. VI. (v. 5. Habent *spectent* bSc.) v. 8. *sensu cordis* b. (non Sc.)

II. Ep. VI. v. 5. *spectant* F.

tis esse subiectam, earumque vario multiplicique cursu genus humanum gubernari, sed ipsarum motus schemataque et effectus a sole crebro immutari.» Liberi sunt igitur philosophi (nam non de solis Epicureis agit:) ab iis timoribus, quos popello superstitioso incutere solent mathematici.

5 — 8. *spectent*] Coniunctivum firmant mei et Schmidii Codd.; contra quattuor Monacc. habent indicativum. Vide Schmidium. — *Quid censes*] Cic. de Rep. 1, 31: *Quid censes, nisi quod est ante oculos?* pro S. Roscio 17: *Quid censes, hunc ipsum - quo studio esse in nostris rebus?* de lege agr. 2, 17: *Quid censetis, - - quo timore exteras nationes futuras?* de Off. 2, 7: *Quid enim censemus, - - Dionysium, quo cruciatu timoris angi solitum?* Solita est igitur consuetudinis formula, qua ei, ex quo aliquid quaerimus, acrius instamus, quam si languidius sic interrogaremus: «Quo timore exteras nationes futuras censetis?» et breve spatium meditandi quid respondeat ei concedimus, nostrum tamen ea de re iudicium aut clare proponimus, aut saltem significamus, ut hic: «admirabilia non esse.» Exempla autem Tulliana monstrant, hic locus quomodo distinguendus sit; neque vero obstat indicativus *credis*, quod v. post longius intervallum tamquam homonymum substituitur v. *censes*. Alii discerpunt locum signis interrogationis positis post vv. *terrae*; *Indos*, *Quiritis* et explicantes: «Quid censes, quod attinet ad munera terrae?» vel peius etiam: «Quomodo censes spectari a sapientibus illis (v. 3.) munera terrae?» cet., cum sit: «Quomodo spectanda censes munera terrae, - - quo sensu, dico, et ore?» — *munera terrae*] aurum, argentum, marmor. — *maris*] munera, margaritas, purpuram. — *extremos*] ut Od. 1, 35, 30: *ultimos Orbis Britannos*. Praeterea cfr. Od. 3, 24, 1: *Intactis opulentior Thesauris Arabum et divitis Indiae*. Paene incredibile est alios iunxisse: *maris extremos*, ἐσχάτους θαλάσσης, alios: *maris ludicra (des Meeres Spieltand* Voss.) — *Ludicra*] «ludos publicos», ut saepe apud Livium. Cogitandum autem non solum de summa cupiditate, qua plerique inhiabant gladiatoribus et circensibus; verum etiam de incredibili studio in talibus poni solito ab iis, qui ludos edebant, aediles dico et praetores, quo aemulos magnificentia vincerent populique favorem sibi conciliarent. Pers. Sat. 5, 176. Cae-

Quo cupiens pacto; pavor est utrobique molestus,
Improvisa simul species exterret utrumque.
Gaudeat an doleat, cupiat metuatne, quid ad rem,
Si, quidquid vidit melius peiusve sua spe,

I. v. 13. *peiusve*] bSc. *peiusque* M.

II. v. 13. *peiusque* S.

IV. Ep. VI. v. 10. *utrique* Ven. 1481. Ald. v. 11. *exercet* Marklandi coni. firmata a C1d. Feae. *externat* Iacobsii coni.

lius in aliquot Epp. ad Cic. Lib. 8. Adiunge cum Iacobsio ludum Troiae saepius ab Augusto celebratum, cuius participes erant clarae dumtaxat stirpis pueri (Suet. Oct. 43.), unde ad eum admitti summum bonum nonnullis videri debebat. Magnificos autem ludos excipiebat plausus editori datus a spectatoribus, (Cic. pro Sestio 54: *Ei, - - qui rumore et favore populi tenetur et ducitur plausum immortalitatem, sibilum mortem videri necesse est*:) deinde *dona Quiritis* (pro formula: «populi Romani Quiritium») *amici*, faventis. Iuven. 10, 78: *populus - - qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia.* Et ad speciem certe Augustus *comitiorum pristinum ius reduxit*. Suet. Oct. 40. — Qui v. *ludicra* interpretati sunt per oppositionem vv. *plausus* cet. «nugas, res inanes,» ii non satis expenderunt non fuisse Horatii, dum amici iudicium exquirit, suum tam manifesto interponere; significari tantum oportebat, ut fit per ipsam interrogationis formam. — *ore*] «voltu et oculis.» Schol.

9 — 14. *miratur*] «Stupet;» etiam in malis, ut Lucan. 2, 28: *Necdum est ille dolor, sed iam metus; incubat amens Miraturque malum.* — *pavor*] Cic. Tusc. 4, 8: *pavorem, metum mentem loco moventem*: quemadmodum novimus hereditate aliqua inexspectata vel publica pecuniae sortitione subito ditatos interdum linqui animo. — *simul*] ut saepe pro *simulac*. — *species*] *Erscheinung*, (*Gaukelgebild* Passow.) — *exterret*] ἐκπλήττει. Cic. l. l. *terrorem, metum concutientem*. Iam non sine arte per totum locum utitur vocabulis mediis et cupidini et metui aeque convenientibus; nam etiam qui vehementer cupit, necopinata boni specie subito oblata *exterretur*, concutitur; eius mens ex sede sua et statu demovetur. Sagax quidem, etsi non prorsus necessaria, est Iacobsii L. V. p. 157. coni. *externat*. Horatius hoc v. nunquam usurpat, sed praeter Catullum 64, 70. et 164, etiam Ovid. Met. 11, 77: *Externata fugam frustra tentabat*: adeo, ut non pro ἀρχαϊσμῷ haberi queat, quem Horatius consulto devitarit. — (Pacat. Paneg. 19: *Animos nostros perinde laetitia et dolor externat.* Iacobs.) Marklandi contra *exercet* in diutinis animi affectionibus, non in huiusmodi repentinis commotionibus locum habet. — *peiusve*] recepi propter auctoritatem Codd. antiquiss. — *spe*] Spes est opinio cuiusque rei futurae.

Defixis oculis animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, aequus iniqui,
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.
I nunc, argentum et marmor vetus aeraque et artes
Suspice, cum gemmis Tyrios mirare colores;
Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem;
Navus mane forum et vespertinus pete tectum,

I. v. 15. *sapiens nomen*] bSc. *nomen sapiens* M. v. 16. *petet* bc. *petit* S. v. 19. *populi te* S. (non bc.) v. 20. *Navus*] bSc. *Gnavus* M.
II. v. 15. *nomen sapiens* FS. v. 20. *Gnavus* TFS.
III. Ep. VI. v. 20. *Gnavus*

15 — 18. *Insani*] Sententiae sic nectuntur: «Neque id, quod dixi, de rebus externis dumtaxat valet. Quid, quod etiam ipsius virtutis studium nimis ardens omnemque modum excedens, quod affectant Stoici et Gymnosophistae, iusta reprehensione stultitiae atque nescio cuius in alios iniquitatis non caret? Nam, ut ait Cic. Tusc. 4, 25: *Studia vel optimarum rerum sedata tamen et tranquilla esse debent.*» — *I nunc*] «Quod si, quae dixi vv. 9—16., tute concedes, aliter fieri non potest, quam ut tuum iudicium de bonis externis (quod quale sit ex te quaesivi vv. 5—8:), in hunc modum aperias, stulti profecto esse pro finibus honorum habere ea, quae prima esse plerique mortales ducunt. Formula autem *i nunc* concessio est dissimulationis et irrisionis plena, qua saepe utuntur Latini, cum vel a re quapiam deterrent vel aliquid improbant vel fieri non posse significant, ut Epp. 2, 2, 76. Virg. Aen. 7, 25: *I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis.* — *argentum*] factum, in primis caelatum. — *marmor vetus*] anaglypha et statuas ab insignibus meliorum temporum a Pericle ad Alexandrum M. artificibus confectas. — *aera*] vasa praesertim Corinthia. — *artes*] cetera artificum opera illustria, (ut Od. 4, 8, 2.) quo voc. significat etiam tabulas pictas. — *gemmis*] Complectitur et lapides pretiosos, maxime vel incisos vel anaglyphos, et uniones. — *Tyrios*] «vestem stragulam purpuream, dibapha.» Eadem coniungit Virg. Ge. 2, 506: *Ut gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.*

19—23. *Gaude*] Duplicem modum iam significat, quo quis bona illa vv. 17, 18. enumerata sibi parare queat, primum eloquentiam, qua ad honores lucrum afferentes perveniat, deinde negotia forensia; «agas licet vel causidicum, vel feneratorem ad Ianum medium.» — Iam plerique homines negotiis gestis sub meridiem domum redisse videntur: hic vero lucri praeter modum cupidus vesperi demum domum redire iubetur. Quo tandem consilio? Videlicet ut etiam foro relicto per domos privatas emendo, vendendo, conducendo aliquid quaestum faciat. (Ceterum de scriptura *navus* cfr. Cic. Orat. 47.) — *Ne plus*] Artis-

Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus et, indignum, quod sit peioribus ortus,
Hic tibi sit potius quam tu mirabilis illi.
Quidquid sub terra est, in apricum proferet aetas,
Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum
Porticus Agrippae et via te conspexerit Appi,
Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.

I. (v. 22. Habent *Mutus* bSc.) v. 26. *Agrippae via* bc. (non S.)
II. v. 22. *Mucius*, *indignum* LCT.
IV. v. 22. *Mutus et (indignum)qui sit* Bentl. susp.

sime haec cohaerent cum praecedentibus: etenim significat homines, de quibus unum hic κατ' εἰρωνείαν alloquitur, non solum avaritia, sed etiam invidia adversus locupletiores ad quaesticulum faciendum excitari. Dicit igitur: »Naviter corripe undique pecunias, ne Mutus ille, cui invides, ditior sit te, cum partim opes suas non assiduitati neque sollertiae, sed tantummodo coniugis doti, id est, caeco casui, debeat, partim, (de qua re iure indignaris) tenuiore loco sit ortus.» (Vv. *dotalibus* - *agris* ad Mutum dumtaxat pertinent, neque vero, ut aliquis ratus est, referuntur ad v. 20., quasi ibi significetur modus divitem sibi uxorem parandi.) — *Mutus*] homo ignotus; fictum esse nomen non credo. *P. Albvtivs P. F. Mvtvs* est apud Grut. 302, 1. — *emetat*] ἅπαξ λεγόμενον· «metat ex agris.» — *indignum*] ut alibi *mirum*, *malum*, *nefas*, per exclamationem. Sic Ovid. Am. 1, 6, 1. Met. 5, 37. — *mirabilis*] ζηλωτός, «dignus quem admirere.» Respicit ad v. 1: *Nil admirari*.

24 — 27. *Quidquid*] Nexus: «Verum in hoc immoderato lucri studio, hoc quoque solent oblivisci plerique, fluxa et caduca omnia esse, quae volgus pro summis bonis habet. Atque ut continuo novae hominum aetates oriuntur et ex terrae sinu novae semper opes effodiuntur, sic qui nunc vivunt, mox occident, quae nunc splendent et magnifica ducuntur, brevi obscurabuntur ac peribunt. Hoc tu nunquam obliviscere, ut a morbo illa opes corradendi liber maneas. Moriendum tibi est, si aequales tui te vel maxime suspexerint.» Xenophanes: Ἐκ γῆς γὰρ τάδε πάντα, καὶ ἐς γῆν πάντα τελευτᾷ. Soph. Aiax 646. D.: Ἅπανθ' ὁ μακρὸς κἀναρίθμητος χρόνος Φύει τ' ἄδηλα καὶ φανέντα κρύπτεται. M. Antoninus 9, 28: ταὐτά ἐστι τὰ τοῦ κόσμου ἐγκύκλια, ἄνω κάτω, ἐξ αἰῶνος εἰς αἰῶνα. - - Ἤδη πάντας ἡμᾶς γῆ καλύψει· ἔπειτα καὶ αὐτὴ μεταβαλεῖ. Neutiquam vero, ut volebat Doering, v. 24. ἀπόδοσις est vv. 17—23., sed nova sententia, ita, ut dixi, cum praecedd. connexa. — *Porticus Agrippae*] Porticus Neptuni s. Argonautarum a M. Agrippa a. u. c. 729. exaedificata et picturis rerum ab Argo-

Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quaere fugam morbi: vis recte vivere: quis non?
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putas et

I. v. 31. *et* superscr. *ut* S. *ut* superscr. *et* b. (Ut nos, c.)

II. v. 31. *putas*, *ut* LCTS.

III. v. 31. *putes et* e Codd.

IV. v. 31. *putes*, *ut* e suis Codd. malebat Cruquius.

nautis gestarum exornata. (Dio Cass. 53, 27.) Sub hac frequenter deambulabant Romani. — *via Appi*] Epod. 4, 14. Sat. 1, 5, 6. Frequentabatur semper a divitibus in villas suas per Campaniam sitas commeantibus. — *Numa* et *Ancus* ii inter Reges, quorum cara Romanis nomina velut in proverbium abierant. Od. 4, 7, 14. et ex Ennio Lucretius 3, 1038: *Lumina sis oculis etiam bonus Ancu' reliquit.*

28. 29. Nexus: «Nihilominus, etsi scimus *mortem* nobis instare, tamen natura sic iubente *vivendi* finem aliquem singuli mortales sibi constituant necesse est. Iam in corporis quidem sanitate tuenda universi uno consensu hoc praeceptum sequuntur: «Morbo ubi tentaris, statim quaere medicinam!» Similiter omnes dicunt se *recte*, id est, naturae convenienter, ac propterea beate vivere velle. At in hac vita beata quaerenda, non, ut in valetudine sustentanda una ac simplici ratione utuntur, sed ambigunt de vero fine bonorum et unus quisque pro sua indole proprium sibi statuit, vel virtutem (v. 29.) vel divitias (vv. 31—48.) vel honores et gratiam popularem (vv. 49—55.) vel victum quam lautissimum (vv. 56—64.) vel tandem amores (vv. 65—67.). Iam quis inter tot hos fines praestet, equidem non definio» (quamquam satis manifesto significat a se reiici certe lucri studium, ambitionem, gulam, amóres intemperatos:) «sed hoc unum contendo, certum aliquem finem, quem impensa opera persequamur, eligendum esse, ne, dum modo hic, mòdo ille mentis oculis obversatur, velut caeci erremus neque ad ullum unquam perveniamus. Electio autem illa res est tranquillae meditationis ac firmi propositi.» — *latus aut renes*] πλευρῖτις καὶ νεφρῖτις. Idem versiculus est Sat. 2, 3, 163.

30—33. *Si virtus*] Nota, quanta cum arte unice verum finem paucissimis verbis tetigerit; quippe noluit de hoc loco communi Stoicorum θύλακον plenis manibus effundere; nec vero ioci atque εἰρωνείας, ut sequentia, ansam dabat. — *omissis - deliciis*] μὴ θρύπτου. «Renuntiandum est voluptatibus harumque desiderio occulto; nec unquam lamentandum, duram vivendi rationem a te electam esse.» *Hoc age*] «uni virtuti fortiter stu-

Lucum ligna: cave ne portus occupet alter,
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas;
Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et
Tertia succedant et quae pars quadret acervum.
Scilicet uxorem cum dote fidemque et amicos

I. v. 34. *et* erasum in b. *et* a sec. m. additum in S. Om. *et* c. v. 35. *quadrat* bSc.

II. vv. 34. 35. *porro Tertia* T. v. 35. *quadrat* F.

de.» Vide ad Sat. 2, 3, 54. — *Virtutem*] «Quodsi contra, quae de virtute disputantur a Stoicis, inania verba putas, ut lucorum religionem multi contemnunt, eosque nihil nisi arbores putant non numini alicui sacratas, sed hominum usui destinatas, huic rursus rationi convenienter vive; ergo quaere tibi opes negotiatione et mercatura.» — *verba*] Ultima Bruti vox apud Dionem 47, 49: *Ὦ τλῆμον ἀρετὴ, λόγος ἄρ' ἦσθ'. ἐγὼ δέ σε Ὡς ἔργον ἤσκουν· σὺ δ' ἐδούλευες τύχῃ.* — *putas et*] Haec lectio melius mihi visa est exprimere sermonem ipsum hominis, qui et doctrinas *ἠθικὰς* et religiones publicas aeque negligit: «Virtutem verba puto *et* lucum ligna:» quam si comparatione *(ut)* ipse uteretur. — *occupet*] *occupare*, *φθάνειν*, praeoccupare; Od. 2, 12, 28. Liv. 1, 14: *bellum facere occupant.*

34. 35. *Ne Cibyratica*] «Simul ac mare apertum est alios praeveniens naviga Cibyram magnam, (urbem Phrygiae magnae, propter ferramenta celebratam:) Strabo 13. p. 651: *Ἴδιον δ' ἐστὶν ἐν Κιβύρᾳ τὸ τὸν σίδηρον τορεύεσθαι ῥᾳδίως·*) atque in Bithyniam, quo ante aemulos appulsus optimas quasque merces pretio quam minimo coëmas. Illud vero ante omnia tibi propositum sit, ut mille talenta cet. acquiras.» — *perdas*] «ne tum demum illuc pervenias, cum negotia quaestuosa, ab aliis tibi praerepta, gerere iam non licet.» — *rotundentur*] «compleantur.» Omne enim quod rotundum est, ab omni parte est perfectum. — *porro*] iunge cum vv. *et tertia*, non, ut volunt alii, cum v. *altera*. — *succedant*] «ad duo priora paullatim accedant.» — *quadret*] «efficiat, ut quattuor milia talenta possideas.»

36—38. *Scilicet uxorem*] Iam *κατ' εἰρωνείαν* enumerat commoda, quae pecunia praebere soleat. — *fidem*] in rebus pecuniariis. Iuven. 3, 143: *Quantum quisque sua nummorum habet in arca, Tantum habet et fidei.* *Genus* autem *et formam* praestat, quatenus locuples, etsi infimo loco ortus vel sordido quaestu locupletatus, etsi deformis, infans, invenustus, aeque tamen a volgo honoratur et suspicitur ac si generosus, eloquens, pulcher atque venustus es.

Et genus et formam regina Pecunia donat,
Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples eget aeris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scenae praebere rogatus,
Qui possum tot? ait: tamen et quaeram et quot habebo
Mittam: post paullo scribit sibi milia quinque
Esse domi chlamydum; partem vel tolleret omnes.

I. v. 38. *Nam bene* superscr. *Ac* S. v. 40. *Nec* b. (non Sc.) IV. v. 42. *et quod* Ven. 1481. Ald. Hocheder.

set. — *bene nummatum*] Cic. de lege agr. 2, 22: *non minus bene nummatus quam bene capillatus.* — *regina Pecunia*] Talibus ex iocis desumpta videntur, quae Arnobius 4, 9. et Augustinus de Civ. D. 4, 20. de dea Pecunia ita scribunt, ac si re vera sacella habuisset apud Romanos. Verum διαῤῥήδην Iuvenal. 1, 113: *funesta Pecunia templo Nondum habitas,* cet. *Regina* autem eadem imagine, qua apud Cic. de Or. 2, 44. poëta: *flexanima atque omnium regina rerum oratio.* — *Suadela*] Πειθώ, Ennio *Suada* (Cic. Brut. 15.), persuadendi dea Quintil. 10, 1, 82. — *Venus*] hic pro venustate et gratia. Plin. 35, 10: *omnibus - - deesse eam Venerem, quam Graeci χάριτα vocant.* Seneca de Benef. 2, 12: *Ille non est mihi par virtutibus nec officiis, sed habuit suam Venerem.* Quod memorant, utramque deam σύνναον fuisse apud Graecos easque nuptiis propitias habitas, huc vix pertinet. Easdem utique coniungit Ibycus Fr. 4. Schn. p. 108: *Εὐρύαλε - - σὲ μὲν Κύπρις Ἅ τ' ἀγανοβλέφαρος Πειθὼ ῥοδέοισιν ἐν ἄνθεσι θρέψαν.* Anth. Pal. I. p. 203. sponsus dona offert *Πειθοῖ καὶ Παφίᾳ.* In anaglypho Helenae raptum exprimente (Winckelm. Mon. ined. T. CXV. Inghirami Gall. Om. I. Introd. T. X.) est *ΠΙΘΩ. ΑΦΡΟΔΙΤΗ.*

39—48. *Cappadocum rex*] Quo tempore haec Epistola scripta est, regnabat ultimus, Archelaus (a. u. c. 718—771.) Iam de eius decessore Ariobarzane scribit Cicero (a. u. c. 704.) ad Att. 6, 1: *Nihil illo regno spoliatius, nihil rege egentius.* Ib. Ep. 3: *Ariobarzanes, rex perpauper*: cui inopiae ita reges illi medebantur, ut *mancipia* sua, id est, homines glebae adscriptos, venum darent. Tantam autem habebant mancipiorum multitudinem, ut aliquando quattuor homo venderetur drachmis. Appian. Mithr. 78. Sed rudes erant atque pravi. Demodocus in Anth. Pal. II. p. 387: *Καππαδόκαι φαῦλοι μὲν ἀεί· ζώνης δὲ τυχόντες, φαυλότεροι· κέρδους δ' εἵνεκα φαυλότατοι.* — *Ne fueris*] «Tu noli tam pauper esse quam Cappadocum regulus: ergo quovis modo rem quaere: et bellum habes opum exemplum, L. Lucullum dico.»

Exilis domus est, ubi non et multa supersunt
Et dominum fallunt et prosunt furibus. Ergo,
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia praestat,
Mercemur servum, qui dictet nomina, laevum
Qui fodicet latus et cogat trans pondera dextram

I. v. 48. *hoc extremus* c. v. 51. *fodiet* superscr. *a* b. *fodiat* c.
II. v. 49. *praestet* C. v. 51. *fodiat* LT.

Lepidam historiam ex Horatio repetiit Plutarchus in Luc. 39. *Chlamyde* pro paludamento utebatur iam L. Scipio. Cic. pro Rab. Post. 10. — *scenae*] cum splendidam aliquam pompam vel triumphum in tragoedia histriones imitarentur. Cfr. Epp. 2, 1, 190. — *praebere*] «commodare,» ut solebant etiam iis, qui munera gladiatoria edebant, amici suppeditare statuas aliaque circi ornamenta. — *scribit*] postquam vestiarii earum numerum inierant. — *tolleret*] στρατηγὸς Plutarchi l. l., praetor, qui spectaculum edebat. — *Exilis*] angusta et inops. — *furibus*] in primis servis, qui in tali rerum copia facile complura clanculum avertere possunt.

49 — 51. *species et gratia*] «splendor externus (latus clavus, sella curulis, fasces) et aura popularis.» Cic. in Pis. 11: *Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna maiestas consulis.* — *servum*] nomenclatorem, cuius erat ediscere nomina singulorum prope civium, quo, si prensabat dominus, unum quemque nomine appellare posset, postquam servus hoc ei *dictasset*, eius auri insusurrasset. Hoc autem vel maxime blandiebatur hominibus tenuioribus, ubi vir nobilis eos etiam praenomine salutaret. Sat. 2, 5, 32. Cic. ad Att. 4, 1: *Ad urbem ita veni, ut nemo ullius ordinis homo nomenclatori notus fuerit, qui mihi obviam non veniret.* pro Murena 36. — *Laevum -- latus*] quod nomenclator hero tegebat; *fodicare* autem (id est, saepe et acriter fodere, pungere, vellicare) solebant latus, quo signo attentos redderent de aliqua re monendos, h. l. ut salutarent hunc vel illum hominem de plebecula. Ter. Hec. 3, 5, 17. Lach. *Dic iussisse te.* Phid. *Noli fodere.* Ceterum ex usu certe Ciceronis (Tusc. 3, 16, 35.) *fodicare* non est «leviter, superficie tenus fodere, tangere,» ut volt Glossator apud Torrentium, sed contrarium. — *cogat*] «impenso studio iubeat.» — *trans pondera*] «Propola in taberna sedens ante se habet positam trutinam ac *pondera*, ad quae merces suas, oleum, piper, thus, salgama, cetera adventoribus vendit. Iam qui honores non captat, transit ne intuens

Porrigere. Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet hic fasces dabit eripietque curule
Cui volet importunus ebur. Frater, Pater, adde;
Ut cuique est aetas, ita quemque facetus adopta.
Si, bene qui coenat, bene vivit; lucet, eamus

I. (v. 53. Habent *hic fasces* bSc.)
II. v. 53. *Cuilibet* LT. Ib. *is fasces* FS.
III. v. 53. *is fascis* e Codd.

quidem infimae sortis hominem; ambitiosus a sedulo nomenclatore iubetur ei trans sordidum istum apparatum ponderum ac mensurarum dexteram aeque comiter porrigere, ac si familiaris esset, sperans fore, ut eius suffragium sibi conciliet.» Haec omnium simplicissima est interpretatio, in quam tamen, quod sciam, praeter Lupium in Morcellii Opp. epigr. I. p. 316. nemo incidit. Vertunt enim «*über Gebälk hin*,» «*oltre gl' ingombri*,» «*en medio de una bulla;*» quasi vero v. *pondera* significaret 1) «trabes;» 2) «obstacula;» 3) «onera a baiulis per plateas portata;» 4) «lecticas;» 5) «densam hominum turbam;» 6) «togam onerosam» (Iuven. 6, 25: *onerosa pallia;*) 7) «ultra aequilibrium corporis cum periculo cadendi;» nam hae sunt praecipuae h. v. explicationes; quas omnes refutat vel primus adspectus tabernae Pompeianae in Musei Borbonici Vol. X. post voluminis indicem.

52—55. *Fabia -- Velina*] duae ex XXXV. tribubus Romanis, de quibus vide Inscr. m. Lat. II. p. 11. «Homo igitur gratiosus suffragia tribulium suorum tibi conciliabit;» vel, ut aiebant: «tribum suam tibi conficiet.» — *Cui libet*] divise: «dabit ei, cui dare ipsi placet;» non iunctim *cuilibet*, «primo cuique.» — *hic fasces*] Est utique tertius aliquis plebeius. Male nonnulli *is*, quod referendum esset ad vv. *ille Velina*. *Hic* firmant Codd. mei. — *importunus*] «propter morositatem incommodus et inexorabilis.» *Trotzkopf*. — *curule - ebur*] sellam curulem, consulatum. Loquitur omnino quasi vetere re publica: et sane per Augusti in Oriente absentiam, praesertim a. u. c. 735. multae turbae maxime in comitiis quaestoriis ortae erant, compressae a C. Sentio consule. Vellei. 2, 92. — *Frater, pater*] *fratres* per blanditiam interdum appellabant homines aetate sibi aequales, *patres* seniores. Plaut. Rud. 1, 2, 21: Pl. *Pater, salveto.* - - - Daem. *Filiolam ego unam habui, eam unam perdidi. Virile secus nunquam ullum habui.* Iuven. 5, 135. Virro ad Trebium clientem repente ditatum, quem antea superbissime tractaverat: *Vis, frater, ab ipsis Ilibus?* Capitol. M. Antonin. 18:

Quo ducet gula, piscemur, venemur, ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos,
Differtum transire forum populumque iubebat,
Unus ut e multis populo spectante referret
Emptum mulus aprum. Crudi tumidique lavemur,

I. v. 57. *ducit* bS. (non c.)
II. v. 57. *ducit* CT.
III. v. 57. *ducit* v. 59. *forum Campumque* coni.

cum ab aliis modo frater, modo pater, ut cuiusque aetas sinebat, diceretur cet. Sic etiam Graeci. Lucian. Menipp. 21. Philonides ad Menippum: ὦ πατέριον. — *facetus*] «blande et comiter,» *mit Artigkeit.* Voss. — *adopta*] Sic primum quemque tamquam cognatum salutando sibi conciliare festive vocat *adoptare.* Petron. 127: *Habes tu quidem et fratrem -- sed quid prohibet et sororem adoptare.*

56—60. *lucet*] Prima enim luce venatum ibant. Nemesian. Cyneg. 324: *Venemur, dum mane novum, dum mollia prata Nocturnis calcata feris vestigia servant.* — *Gargilius*] «Quodsi nobis mollioribus nimis molesta est vera venatio, imitemur saltem Gargilium illum, qui eam simulare solitus feras emebat confectas ab aliis, quibuscum constituerat, ut sibi extra portam praestolarentur.» — *Differtum - forum populumque*] «forum differtum populo:» figura quam ἓν διὰ δυοῖν vocant, ut Eurip. Troad. 1034: ἀφελοῦ πρὸς Ἑλλάδος Ψόγον τὸ ϑῆλύ τε, i. e. ψόγον τῆς ϑηλύτητος. Iuvenis vanissimus sollertis ac divitis venatoris speciem apud populum captans cum magno numero servorum, mulorum, retium, venabulorum venatum ibat. Aliunde notus non est. *Transire* autem *populum* recte dici monstrat Catull. 68, 60: *Per medium densi transit iter populi.* Liv. 21, 57: *per effusos -- equites -- transgressus.* — *Unus*] Sane si venatio re vera prospere cessisset, plures muli praeda onusti revertissent; iam vero paucas post horas, pleno etiamtunc hominum foro, redit uno cum apro, eoque empto, ut spectatores vel ipsi divinabant vel a perfido aliquo Gargilii servulo audierant. V. *populus* autem festive repetitur duobus continuis versiculis.

61—64. *crudi tumidique*] Saepe cibo nondum concocto, gulosi in balneum descendebant, quo rursus famem sibi excitarent; cuius stultitiae tamen haud raro subita morte poenas luebant. Eundem in morem invehuntur Pers. 3, 98. Iuven. 1, 142: *Poena tamen praesens, cum tu deponis amictus Turgidus et crudum pavonem in balnea portas; Hinc subitae mortes atque intestata senectus.* Colum. Praef. §. 16.

Quid deceat, quid non, obliti, Caerite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulixi,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque
Nil est iucundum, vivas in amore iocisque.
Vive, vale. Si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

I. (v. 63. Habent *Ulixi* bSc.) v. 68. *si nil his* bc. (non S.)
II. v. 63. *Ulyssei* LCTF.

— *Caerite cera*] Gell. 16, 13: *Primos municipes sine suffragii iure Caerites* (incolas oppidi Caere in Etruria a. u. c. 365.) *esse factos accepimus, concessumque illis, ut civitatis Romanae honorem quidem caperent, sed negotiis tamen atque oneribus vacarent, pro sacris bello Gallico receptis custoditisque; hinc tabulae Caerites* (Horatii *Caeres cera*) *appellatae versa vice, in quas censores referri iubebant, quos notae causa suffragiis privabant.* Cfr. Pseudasconium in Divin. p. 103. Bait. — *remigium*] Simili comparatione usus est Epp. 1, 2, 22. — *interdicta voluptas*] ab Ulixe, cum Solis boves immolarunt. Odyss. λ, 271.

65—68. *Mimnermus*] Colophonius, poëta elegiacus, qui Solonis aetate floruit. Fragm. Ed. Bach. p. 27: *Τίς δὲ βίος, τί δὲ τερπνὸν ἄτερ χρυσέης Ἀφροδίτης; Τεθναίην, ὅτε μοι μηκέτι ταῦτα μέλοι, Κρυπταδίη φιλότης καὶ μείλιχα δῶρα καὶ εὐνή.* Quae sententia sexcentas formas induit apud antiquos; sic Amphis in Grotii Exc. p. 519: *πῖνε Καὶ παῖζε· θνητὸς ὁ βίος· ὀλίγος οὑπὶ γῆς Χρόνος· θάνατος δ' ἀθάνατός ἐστιν, ἂν ἅπαξ Τὶς ἀποθάνῃ.* — *Vive, vale*] Solita formula, ut Sat. 2, 5, 110: *vive valeque.* — *istis*] hic quoque vim suam secundae personae inservientem servat: «his, quae tu nunc ipsum legis.» — *candidus*] «simplici ac sincero animo.» Isocrates ad Nicocl. 11: *Χρῶ τοῖς εἰρημένοις, ἢ ζήτει βελτίω τούτων.* Plaut. Epid. 2, 2, 80: *Immo, si placebit, utitor Consilium; si non placebit, reperitote rectius.* Nulla tamen inest imitatio.

EPISTOLA VII.

AD MAECENATEM.

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui

VII. Est haec epistola ex iis Horatii carminibus, unde egregium eius ingenium, candor incorruptus et ingenua libertas non minus quam verae amicitiae, ab omni adulatione remotae, et grati animi sensus in primis elucent. Maecenas enim, qui poëtae consuetudine nunquam non admodum delectaretur et invitus semper eum a se dimitteret, cum aliquando Horatius, etsi pollicitus intra paucos dies se rediturum, diutius urbe abesset, id aegre tulisse videtur. Iam igitur poëta (circiter a. u. c. 731.) hanc epistolam (sane antequam ederetur cum illo communicatam) scripsit, qua et hanc absentiam excusaret et omnino libere eloqueretur, qua ratione a maiore amico sese tractari vellet. Primum certiorem facit Maecenatem, se sequentis demum anni tempore verno ob valetudinis periculum Romam reverti posse (vv. 1—12.) Tum, ubi lepide significavit se probe intelligere, quanti generosus Maecenatis animus et in beneficiis largiendis humanitas facienda sit (vv. 12—24.), maxime aetatem suam provectiorem atque incertam valetudinem excusat, quod omnino posthac in Urbe tam assidue se detineri non passurus sit (vv. 25—28.); atque fabula (vv. 29—34.) et narratiuncula (vv. 46 — 94.) significat, immo aperte profitetur (vv. 34 — 39.) se omnia, quae Maecenati debeat, reddere malle quam liberum otii usum amittere. Zell. Scripsit autem hanc Epistolam non solum, ut Maecenatem quae diximus doceret, sed ut aequalibus quoque suis, atque in primis obtrectatoribus, qui eum pro Maecenatis parasito habebant, clare demonstraret, quae sibi necessitudo cum illo intercederet, libertati etiam philosopho dignae minime officiens.

2—6. *Sextilem*] Anno demum u. c. 746. hic mensis *Augustus* nominatus est. Dio Cass. 55, 6. — *mendax desideror*] Dedita opera, quo facilius Maecenas sibi ignoscat, tam vehementer ipse se accusat, non quod, ut nonnulli volunt, mendacii culpam amico obiecerit ille. — *Atqui*] καίτοι. «Confiteor: attamen, cum hoc sic se habeat,

Si me vivere vis sanum recteque valentem,
Quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque

I. Ep. VII. v. 3. *vis sanum recteque valentem*] bSc. *vis recteque videre valentem* M.

II. Ep. VII. v. 3. *vis recteque videre valentem* F. e Codd. S. v. 5. *colorque* C. e Codd.

IV. Ep. VII. v. 3. *recteque vigere* Bentl. susp. in Add.

dabis cet. — *Si me*] Restitui lect. a tribus meis tribusque Schmidii Codd. denuo firmatam. Etenim cum vel falso pro tautologia haberent vv. *sanum* et *recte valentem*, vel fortuito turbatum esset in hoc versu exscribendo, ut constat ex Ed. Ven. 1481: *Si me vivere vis recteque sanum valentem*, et Schmidii secundo: *Si me vis recte vivereque videre valentem*, sic correctum est: *Si me vivere vis recteque videre valentem*, (ut habent multi et ex Edd. vett. recepit Gesnerus.) Nostra vero lectio sermonis quotidiani formula est reperiturque etiam Epp. 1, 16, 21. Plauti Trin. 1, 2, 14: *Bene hercle est illam tibi bene valere et vivere.* Ter. Heaut. 3, 1, 21: *Valet atque vivit.* Celsus 1, 1: *Sanus homo, qui et bene valet et suae spontis est, nullis se obligare legibus debet.* Mart. 6, 70: *Non est vivere, sed valere vita.* — *veniam*] «ut absim hoc mense, quo calores austrini (Virg. Ge. 2, 270. *lo Scirocco:)* in causa sunt, ut multi homines moriantur, quocirca ubique in funebres pompas incurrimus.» — *ficus prima*] Puto eas esse, quae ab Italis *fichi fiori* appellantur et, si immodice assumuntur, facile febres gignunt, posteriores fructus fici biferae cum sint saluberrimi. Nicophon apud Athen. 3, 18: *'Εὰν δέ γ' ἡμῶν σῦκα τῆς μεσημβρίας Τρώγων καθεύδῃ χλωρά, πυρετὸς εὐθέως Ἥκει τρέχων.* Attamen credo poëtam vv. *ficus prima* tempus dumtaxat anni, non febris ex huius fructus intemperato usu periculum designasse. — Iam, quot quantaque discrimina per summam aestatem Romae commorantibus instent, artificiose exaggerat. — *Designatores (Leichenbestatter)* mancipes erant et ordinatores funerum, qui pro certa mercede funera curabant adiuti ab administris atratis s. pullatis, libitinariis minoribus. Tab. Heracl. ed. Marezoll. p. 53: *neve eum, qui praeconium, dissignationem* (sic) *libitinamve faxit, decemvirum renuntiato.* *Decorat* autem nescio quid faceti habet pro *stipat*, itemque *lictoribus* pro *apparitoribus*, eadem prorsus ratione qua Cic. de Legg. 2, 24. verba ampliora consulto sectatus: *Reliqua*, inquit, *sunt in more, funus ut indicatur, si quid ludorum, dominusque funeris utatur accenso aut lictoribus.*

7—9. *matercula*] «mater indulgentiae plena ac tenera cum patre anxie timet, ne liberi morbis abripiantur.» — *sedulitas*] «in pa-

**Designatorem decorat lictoribus atris,
Dum pueris omnis pater et matercula pallet,
Officiosaque sedulitas et opella forensis
Adducit febres et testamenta resignat.
Quodsi bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus et sibi parcet
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset**

I. v. 6. *Dissignatorem* c.

tronis salutandis atque in Forum deducendis, in ceteris amicis, in primis cubantibus, frequenter visendis» cet. — *opella*] «quotidiana negotia, quibus in Foro dumtaxat vacare possumus, tamquam advocati, sponsores.» — *resignat*] «facit, ut coram testibus aperiri debeant, cum, qui scripserunt, mortem obierint.»

10 — 13. *Quodsi*] H. l. temporis condicio. Sat. 2, 3, 10. Aen. 5, 64: *Praeterea si nona diem mortalibus almum Aurora extulerit.* Minus recte quidam coniecit *Quid? si;* nam Codd. lectio tranquille deliberantis est, hic in primis apta. — *illinet*] Primam hiemem significat, ubi montes Albani iam nive asperguntur. Cic. de Div. 1, 11: *tumulos Albano in monte nivales.* Omnino illo tempore nives frequentiores erant in Italia quam nunc. — *ad mare*] in oppidum aliquod maritimum, Veliam, Salernum (Epp. 1, 15.) vel etiam Ostiam. — Intimae amicitiae significatio inest in vv. *vates tuus*, ut Od. 2, 6, 24: *vatis amici;* id quod non intellexerunt, qui in hac Epistola satis acrem Horatii cum Maecenate expostulationem repperisse sibi visi sunt. — *Contractusque leget*] «Omne, etiam levissimum frigus, quod quam molestum mihi sit probe nosti, vitaturus, vestibus involutus me quantum potero, dum commode lego, contraham atque incurvabo.» *Contractus* ergo est *zusammengekauert*, *eng zusammengeschmiegt* (Voss.) ut Sat. 2, 7, 60: *Contractum genibus - caput.* Hieronym. Ep. 53. de Vigilantio: *gravissimo frigore solus atque contractus Dormitantius vigilabit in lectulo.* Sicque intellexit Q. Sectanus Sat. 1, 6, 6: *Inque manus venit tritus de more libellus, Nescio quid nugarum, contractusque legebam; Nam rore autumni matutinisque pruinis Frigidula intrabat male sartas aura fenestras;* explicat ipse *rannicchiato*. Nulla autem inest repugnantia; nam, ut colliges ex Sectani versibus, etiam sub Italiae caelo mitissimo, etiam Salerni, mense certe Ianuario, vel sentimus interdum vel sentire saltem nobis videmur *frigidulas auras.* Quid, quod nostra interpretatio festivam praebet imaginem lectoris φαντασίᾳ, nullam reliquae: 1) «in angusto cubiculo;» 2) «parcius vivens legam;» in qua etiam ridicula iunctura offendor: et quae afferunt exempla (Epp. 1, 5, 20: *contracta paupertas.* Moret.

Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Non quo more pyris vesci Calaber iubet hospes,
Tu me fecisti locupletem. Vescere sodes.
Iam satis est. At tu quantum vis tolle. Benigne.
Non invisa feres pueris munuscula parvis.
Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.

I. v. 13. *concedes* superscr. *i* (*concedis*) b. *concedas* c. v. 18. *tenear* S. (non bc.)

II. v. 16. *quantumvis* L.

III. Ep. VII. v. 16. *quantumvis*

78: *Quis enim contractior illo?* Seneca de Tr. an. 9: *contractius vivere;* de Ben. 2, 34: *parcissimum hominem vocamus pusilli animi et contracti:*) habent omnes notionem aut contemptus aut reprehensionis, qua poëta ipse se afficere non poterat. — *hirundine prima*] Circa diem XX. mensis Februarii. Ab hirundine autem saepe ver designatur. Hesiod. O. et D. 566. Cic. ad Att. 10, 2: *λαλαγεῦσα iam adest:* (unde mare mox erit apertum.) Leonidas Anth. Pal. II. 279: *Ο πλόος ὡραῖος· καὶ γὰρ λαλαγεῦσα χελιδὼν Ἤδη μέμβλωκεν χὠ χαρίεις Ζέφυρος.* — Ergo minimum septem menses ab Urbe afuturus erat Horatius.

14 — 19. *Non*] Sententiae sic connectuntur: «Iam minime aegre tu feres absentiam meam, ubi scieris, ideo tantummodo me abesse ab Urbe, ut sanitati tuendae operam dem. Hoc igitur pro amicitia tua libenti animo mihi concedes existimans novum hoc fore beneficium in me collatum, par utique illis, quibus tam liberaliter me ante affecisti, cum id semper spectares, ne dona tua quocunque modo unquam mihi onerosa fierent: nam profecto tu nequaquam simimilis es Calabrorum illorum, virorum sane bonorum, sed politioris vitae ignarorum cet.» — *locupletem*] Hoc v. se satis superque contentum esse villula sua Sabina significat. — *Benigne!*] Gratias agens urbane donum hospes recusat. Sic sermone antiquiore *tam gratia est* (ac si accepissem) et Itali *tante grazie.* Plaut. Stich. 3, 2, 17: Gelas. *Coenabis apud me* -- Ep. *Vocata est opera nunc quidem: tam gratia est.* Similiter Aristoph. Ran. 509: *ΘΕ. δεῦρ' εἴσιθι. ΞΑΝ. Κάλλιστ', ἐπαινῶ -- ΘΕ. Ἀλλ' εἴσιθι ἅμ' ἐμοί. ΞΑΝ. πάνυ καλῶς.* — *Tam teneor*] «Tam obligatus tibi sum *dono*, quod offers, quam si eodem onustus domum redirem.» Monendum erat propter quendam, qui sic interpungi iussit: *Tam teneor, dono quam* cet. — *haec porcis*] Innocentem et subridiculam *ἀγροικίαν* quivis facile sentit. — *hodie*] Non est otiosum; sed significat, diutius pyra ista asservari non posse. — *relinquis*] Efficacius hoc quam futurum: praesenti enim tempore magis reprehendit bonus ille Calaber hospitis Romani in vicinia rusticantis fastidium.

Ut libet; haec porcis hodie comedenda relinquis.
Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit;
Haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,
Nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis:

I. v. 19. *relinques* bSc. v. 22. *paratum* bc. Item S., sed superscr. «vel *paratus*.»

II. v. 19. *relinques* LCT. (*relinquis* e Codd. FSM.) v. 22. *paratum* LT.

III. v. 19. *relinques* vv. 22. 23. *paratus? . . . lupinis?*

20—23. *donat*] «abiicit velut in barathrum ea, quae ipse fastidit.» Ingrata aliorum est distinctio: *Prodigus et stultus, donat quae, spernit et odit*, minusque concinna sententia, cum nostra ratione clarius significetur, ad dona facienda stultum maxime impelli contemptu et fastidio rerum sibi iam non necessariarum. Ad sententiam cfr. Epicharm. in Grotii Exc. p. 481: Οὐ φιλάνθρωπος σύγ' ἐσσὶ, νόσον ἔχεις, χαίρεις διδούς. Isocr. ad Demon. p. 7. Cor.: μηδὲ τὰς χάριτας ἀχαρίστως χαρίζεσθαι. Sen. Ep. 120: *Multi sunt, qui non donant, sed proiiciunt.* — *seges*] Proverbii speciem habet illud M. Pinarii apud Cic. de Or. 2, 65: *Ut sementim feceris, ita metes.* — *ingratos*] et quia talia dona plerumque parum accepta sunt iis ipsis, quibus proiiciuntur, et quia adulatoribus indignis ac vel propterea ingratis hominibus solent favere stulti. Contra Plaut. Capt. 2, 2, 108: *Quod bonis benefit beneficium, gratia ea gravida est bonis.* — *ait esse paratus*] Graeca constructio (ὁ ἀγαθὸς καὶ φρόνιμος τοῖς ἀξίοις φησὶν εἶναι ἕτοιμος·) haud rara apud poëtas Latinos post verba affirmandi et sentiendi: Od. 3, 27, 67: *Uxor invicti Iovis esse nescis.* Catull. 4, 2: *Phaselus ille Ait fuisse navium celerrimus.* Virg. Aen. 2, 377: *sensit medios delapsus in hostes.* Propert. 2, 9, 7: *Visura et quamvis nunquam speraret Ulixen* cet. Id. 3, 6, 39. utraque constructione coniuncta: *Me quoque consimili impositum torquerier igni Iurabo et bis sex integer esse dies.* Etiam apud Tacitum Ann. 11, 9: *pepigere fraudem ulcisci atque ipsi inter se concedere.* Hist. 4, 55: *ipse hostis populi Ro. quam socius iactabat.* — *dignis*] ut saepe, absolute. Laberius apud Gell. 17, 14: *Beneficium dando accepit, qui digno dedit:* et quidem dativ. de personis, non, ut alii opinantur, ablativ.: «ad ea donanda paratus, quae digna et se et amico sint.» Est igitur: «Ait se esse promptum ad beneficia impertienda hominibus talia merentibus et *tamen*, quantumvis *bonus* et beneficus sit, propter id ipsum quod *sapiens* est, eodem tempore minime ignorat, quemadmodum ignorare solent stulte benefici, *quid distent*, ut aiunt, *aera lupinis*, id est, dignos

Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.
Quodsi me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos,

II. v. 25. *nolles* C.
III. v. 24. *me*, *etiam*

ab indignis prudenter distinguit; illos sublevat et honorat, hos despicit ac sine donis dimittit.» Alii v. 23. sic explicant: «probe perspicit, quae dona verum habeant pretium, quae exiguum aut nullum; quae conducibilia et grata sint accepturo, quae supervacanea atque inutilia, qualibus plerumque amicos tenuiores cumulat stultus:» sed quid in hac ratione sibi velit *Nec tamen* pro *Nec vero* vel simplici *Nec*, difficile intellectu est. Nonnulli autem, qui hoc sensisse videntur, putidius tamen interpretati sunt: «Non tamen ita profusus est in dilargienda pecunia etiam dignis, ac si nummi essent lupinorum instar;» qua ratione beneficus ille subito evadit sordidus veterator. — *aera lupinis*] Proverbium ortum ex comparatione pecuniae et lupinorum, quibus quasi fictitia pecunia utebantur et aleatores et histriones in scena. Plaut. Poen. 3, 2, 20: Ag. *Agite*, *inspicite; aurum est.* Coll. *Profecto*, *spectatores*, *comicum: Maceratò hoc pingues fiunt auro in barbaria boves.* Cod. l. 1. C. de aleatoribus: *Si quis sub specie alearum victus sit lupinis vel alia quavis materia*, *cesset etiam adversus eum omnis exactio.* — Quod autem Bentleius post vv. 22 et 23. posuit interrogationis signa, cum volgo virgula post v. 22., puncto post v. 23. distinguatur, fecit quidem contra nostrum morem, sed scite significavit vv. 22 et 23. esse quasi protasin, v. 24. apodosin: «Quodsi vir bonus et sapiens sic se gerit, meum officium erit cet.»

24. *Dignum*] Constructio videtur expedienda ad normam loci Lucretiani 5, 1: *dignum - - carmen Condere pro rerum maiestate hisque repertis;* ut sit *gemäss dem Werthe, dem Verdienste;* «Ergo etiam me talem praestabo, qualem requirit laus bene de me merentis, id est, laus et virtus tua.» Alia distinctio: *Dignum praestabo me*, *etiam pro laude merentis* (Ed. Bentl.), «etiam propterea, ut collaudetur ab aliis is, quem dignis favere vident:» pro qua explicatione afferri sane potest Epp. 2, 1, 247: *Munera*, *quae multa dantis cum laude tulerunt - Virgilius Variusque*, reiicienda est vel propter caesuram, quae nos iungere iubet: *dignum praestabo* || *me etiam* | *pro laude merentis.* Peius etiam Gargallus *merentis pro laude*: *Di chi desia meritar lode anch'io Degno mi presterò.* Neque vero admittenda est τμῆσις *laude promerentis* («dignum me praestabo, quem laudet is, qui beneficiis de me promeritus est»:) partim propter nimiam ambiguitatem, partim, quia Horatius τμήσει nunquam utitur nisi vel in particulis, quae absolute poni pos-

Reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et
Inter vina fugam Cinarae maerere protervae.
Forte per angustam tenuis volpecula rimam

I. v. 29. *volpecula*] bSc. cum ceteris Libris notis. *nitedula* M.
II. v. 29. *nitedula* F.
III. v. 29. *nitedula* coni.

sunt: (Sat. 1, 1, 86: *cum tu argento post omnia ponas;* 1, 6, 58: *circum - - vectari;* 2, 6, 55: *quo, bone, circa:* vel in vv. *quae - cunque* (Od 1, 27. 14.), *quando - cunque* (Sat. 1, 9, 33.), *quo - cunque* (Epp. 1, 1, 15.), *quadam - tenus* (Epp. 1, 1, 32.)

25—28. *Quodsi me*] «Sed quoniam quomodo vera beneficia impertienda sint, pulchre nosti, hoc quoque cogita, quaeso, mihi propter aetatem, quam attigi, non iam concessum esse, ut semper tecum Romae degam: nec vero illud tibi propositum unquam esse poterit, ut mihi officia imponas, quibus parem me non iam esse tute vides. Alioqui reddes, si poteris» cet. — *usquam*] «in quemcunque locum extra Urbem.» Firmatur a nostris Schmidiique Codd. Peiorum aliquot: *unquam.* — *Forte latus*] *patiens laboris* (Quintil. Prooem. 27.), quod requiritur ad Urbis plateas percurrendas, colles eius ascendendos cet. *(starke, gesunde Brust.)* — *angusta*] *Tenuis* (Od. 1, 33, 5.) *brevis* (Martial. 4, 42, 9.) *frons* pro pulchra habebatur. Lucian. Amor. 40: *αἱ μέχρι τῶν ὀφρύων ἐφειλκυσμέναι κόμαι βραχὺ τῷ μετώπῳ τὸ μεταίχμιον ἀφιᾶσι.* Cfr. Winckelmann *Mon. ined.* T. LIII. Tunc autem, *praecanus* cum esset (Epp. 1, 20, 24.) frons calvitio dilatata erat. — *dulce loqui*] cum puellis, quarum ex numero *bona* illa Cinara (Od. 4, 1, 3.) ioci causa aliquando inter potandum subita fuga capta eum deseruerat. — Iunge: *fugam inter vina*, non cum aliis: *maerere inter vina.* — *protervae*] Respondet Gr. *λαμυρός*. Asclepiades Anth. Pal. I. p. 128: *Ἡ λαμυρή μ' ἔτρωσε Φιλαίνιον·* «tum cum minime exspectabam fore, ut illa sic me deluderet.»

29—33. *Forte*] «Iam vero quoniam fieri nequit, ut pristinae vires mihi redeant, liberum certe me esse cupio.» Quod libertatis desiderium notissima fabella Aesopia facete exprimit, etiam ad subsequentium verborum (v. 34.) *παῤῥησίαν* aliquantum mitigandam. — *volpecula*] Sic habent omnes Codd. firmatque Augustinus contra Mendac. C. 28. Isidor. Origg. 1, 39, 6. Ingeniose sane Bentl. coniecit *nitedula (Haselmaus)*, maxime, quia volpes frumento non vescitur: quocirca etiam a Babrio et in Fabb. Aesop. 158. Cor. fabella diverso modo narratur, et Areostus in Satira prima, qua totam hanc Epistolam pulcherrime imitatus est, cumerae horreum, volpeculae asinum, mustelae murem substituit. Bentleium autem secuti sunt recentiores omnes praeter Schmidium, qui sapienter aurem praebuit Iacobsio (Lectt. Venus. p. 99.) docenti,

Repserat in cumeram frumenti, pastaque rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra;
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes artum, quem macra subisti.
Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno;
Nec somnum plebis laudo satur altilium nec

I. v. 30. *rursum* superscr. *s* S. v. 33. *quem*, sed correctum *quod* S. (*quem* bc.)

II. v. 33. *repetas* C.

IV. v. 30. *cameram* Codd. aliq., ut volebat Dacierius.

antiquissimos apologorum inventores probabilitatis externae vel dicam physicae longe minorem rationem habuisse quam doctrinae, quam per huiusmodi involucra popularibus suis tradere vellent; sic in eorum fabellis leonem, bovem, capram una venatum ire, oves glandibus et pastorum pannis, leones ferina assa vesci, montem parturire, nasci murem ac similia. — His adde, quod verissime dicit Philostratus Imagg. 1, 3: *Φοιτῶσιν οἱ Μῦθοι παρὰ τὸν Αἴσωπον· -- κορυφαία δὲ τοῦ χοροῦ ἡ ἀλώπηξ γέγραπται· χρῆται γὰρ αὐτῇ ὁ Αἴσωπος διακόνῳ τῶν πλείστων ὑποθέσεων, ὥσπερ ἡ Κωμῳδία τῷ Δάῳ.* — *cumeram*] Vide Sat. 1, 1, 53. — *procul*] de quovis intervallo, etiam exiguo, ut Sat. 2, 7, 105. Virg. Ecl. 6, 16. Aen. 10, 834. — *cavum - quem*] Sat. 6, 2, 116.

34 — 36. *compellor*] ut Sat. 2, 3, 296. «increpor; si ad me applicari potest.» — *resigno*] Vide Od. 3, 29, 53. «Omnia reddo.» Hoc igitur dicit: «Quodsi re vera in me quoque quadrat imago vulpeculae illius avidae atque inconsultae, neque aliter libertatem recuperare possum nisi omnibus, quae dono accepi, renuntiando, hoc ultro faciam; nec hoc nimis difficile mihi erit; nam» cet. — *altilium*] «Nam non tum demum, cum satur sum glirium, leporum, turdorum, attagenum, dicis causa laudare soleo simplicem rusticorum vitam, sed deliciis illis quotidie carere possum, nunquam eas desideraturus.» Sic enim malo explicare propter sententiarum ordinem quam cum aliis: «Ubi cibis lautis turgidus, propter cruditatem dormire nequeo, vigiliis exercitus felices praedico plebeios tranquille dormientes.» — *liberrima muto*] Longe acerbius etiam Areostus l. l. de Hippolyto, fautore suo: *Or concludendo dico, che se'l sacro Cardinale comprato avermi stima Con li suoi doni, non mi è acerbo ed acro Renderli, e tor la libertà mia prima.* Omnino nimis obliti sunt interpretes praeter Iacobsium plerique multo liberiorem fuisse apud illius aetatis Romanos atque Italos Sec. XIV — XVI. loquendi

Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Saepe verecundum laudasti, rexque paterque
Audisti coram, nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere laetus.
Haud male Telemachus, proles patientis Ulixei:
Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis

I. v. 40. *Haut* bS. Ib. *Ulixei*] c. *Ulixi* superscr. *e* b. *Ulixi* M. v. 41. *Ithacae* bc.

II. v. 40. *Ulyssei* LCTF. *Ulixi* S. v. 41. *Ithacae* LCT.

IV. v. 40. *sapientis* Codd. aliq., ut coni. Markland.

etiam cum potentibus amicis consuetudinem quam nostram servilem ac falsam. Tali autem libertate (in qua profecto nihil inest inurbani aut nimis calidi aut iracundi:) minime offendi posse Maecenatem, ceteros lectores, qui παραδοξοτέρως etiam tales locos a Stoicis tractari saepe experti erant, valde his delectatum iri optime norat poëta.

37 — 39. *verecundum*] Od. 2, 18, 12: *nec potentem amicum Largiora flagito, Satis beatus unicis Sabinis.* — *rex*] Reges suos nominare humiliores solebant amicos nobiles ac locupletes. Epp. 1, 17, 20. Martial. 2, 18, 8: *Qui rex est, regem, Maxime, non habeat.* Sic itidem de patrono ζηλοτύπῳ Lucian. de merc. cond. 29: ὦτα καὶ ὀφθαλμοὶ βασιλέως πολλοὶ κτλ. — *pater*] Sic sine ridiculi specie tunc Horatius appellare poterat Maecenatem tribus quattuorve annis natu maiorem. — *Inspice, si possum*] «Agedum experire, annon possim» cet. Indicativus certum accepta restituendi propositum exprimit, et frequenter sic Comici. Ter. Phorm. 3, 3, 30: *Vide opis si quid potes afferre huic.* Pseudotib. 3, 1, 19: *Illa mihi referet, si nostri mutua cura est.* — *reponere*] Plaut. Pers. 1, 1, 38: *Ut mihi des nummos sexcentos; - - Quos continuo tibi reponam in hoc triduo aut quatriduo.*

40 — 43. *Telemachus*] «Et quidem non minus prompto animo ad omnia tibi restituenda paratus sum, quam quo Telemachus olim pulcherrimos equos in patria nimis aspera inutiles sibi futuros a Menelao dono accipere noluit.» Odyss. δ, 601 — 607: *Ἵππους δ' εἰς Ἰθάκην οὐκ ἄξομαι, ἀλλά σοι αὐτῷ Ἐνθάδε λείψω ἄγαλμα· Σὺ γὰρ πεδίοιο ἀνάσσεις Εὐρέος - - Ἐν δ' Ἰθάκῃ οὔτ' ἄρ δρόμοι εὐρέες, οὔτε τι λειμών· Αἰγίβοτος, καὶ μᾶλλον ἐπήρατος ἱπποβότοιο.* — *patientis*] Est Homericum πολύτλας, ταλασίφρων, epitheton herois perpetuum, cui male substituerunt nonnulli *sapientis*, cuius laudis hic nullae sunt partes. — *Ithace*] Nominativus Graecus aptior est h. l. propter iuncturam cum vv. *locus* - *porrectus* quam gen. Lat. Idem reperitur Ovid. Trist. 1, 4,

Porrectus spatiis nec multae prodigus herbae:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit atque Foro nimium distare Carinas

II. v. 42. *neque multae* L.

67. Met. 14, 169. — *Porrectus*] Sic Caesar B. G. 2, 19: *porrecta ac loca aperta*, ubi Apitzius [ ] vv. *porrecta ac*; quae tamen ab interpolatore minime videntur intrusa. — *tibi*] refertur et ad v. *apta* et ad v. *relinquam*.

44. 45. *Parvum*] Callim. Fragm. 179: *Ἀεὶ τοῖς μίκκοις μίκκα διδοῦσι θεοί.* — *regia Roma*] cfr. Od. 4, 3, 13. et 14, 44. — *vacuum*] «non frequens et populosum, sed propter hoc ipsum liberum a strepitu Urbis studiisque meis aptum.» — *imbelle*] «ubi omnia tranquilla sunt et placata.» Sat. 2, 4, 34. *molle T.* Iuven. 6, 296: *Miletos Atque coronatum et petulans madidumque Tarentum.* Athen. 4, p. 166. E: *τὸ τῶν ἰδιωτῶν (Ταραντίνων) πλῆθος ἀεὶ περὶ συνουσίας καὶ πότους ἐστί.*

46 — 51. *Philippus*] Haec narratiuncula ita cum praecedentibus connectitur, ut Volteii exemplo satis lepido demonstret virum prudentem, ubi casu aliquo collocetur in statu suae condicioni atque ingenio minus conveniente, etiam cum non levi iactura ex eo sese extricaturum esse, quo magis sibi aptum occupet. Totus autem huius narrationis tenor prorsus me admonet narrationum Machonis comici et magistri Aristophanis grammatici, quas ex Athenaeo collegit Grotius Exc. p. 849. Eadem enim inest festivitas ac lepos cum leni *εἰρωνείᾳ* coniunctus. — Confundunt nonnulli interpretes L. Marcium Philippum filium cos. a. u. c. 698., qui fuit vitricus Augusti, cum eius patre cognomine cos. a. u. c. 663., de quo loquitur Horatius. Cfr. Onomasticum meum Cic. p. 381. Notus autem pater erat et propter eloquentiam et propter multas facetias, non item filius. Iam inter illius apopthegmata haec quoque historia aetatem tulerat usque ad Horatium. — *fortis*] Optime eius indolem adumbrat his verbis Cic. de Orat. 3, 1: *homini vehementi et diserto et in primis forti ad resistendum Philippo.* — *Strenuus*] igitur «semper in causis agendis occupatus;» *fortis*, animosus et validus ad resistendum adversariis, potius quam in re militari. — *octavam*] nobis inter secundam et tertiam pomeridianam. — *foro*] Hic, ubi loquitur de loco, est ablativus: alia est ratio dativi in personis v. 23. collato Epp. 1, 18, 4. — *Carinae*, vicus celeber Romae in regione IV., ubi templum fuit Telluris, aedes Iunonis Sororiae, domus Q. Ciceronis,

Iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri, puer hic non laeve iussa Philippi

I. v. 50. *Arrasum* bSc. (v. 51. Habent *proprios* bSc.)

II. v. 50. *Abrasum* F. e Codd. (Ven. 1481.) S. v. 52. *non lenia* C. tacite.

IV. v. 51. *proprio* «Alii» apud Xylandrum. Bothe. v. 52. *laevus* Cuningh.

Pompeii, aliorumque principum civium. Appellationem ex eo ducunt, quod ei, qui ex monte Palatino hunc vicum contemplaretur, in carinae modum depressus videretur. — *adrasum*] *angeschoren* Voss. «praetonsum.» Schol., recens rasum, et, quod ad capillos attinebat, *attonsum*; de barba enim et de capillitio intelligendum puto, ex quo aliquantum curtato statim perspiciebat Philippus adventorem esse, non tonsorem ipsum, quem alloqui dignatus vix esset. Petr. 32: *Trimalchio pallio coccineo adrasum* (recens rasum) *excluserat caput.* Qui explicant: «rasum usque ad cutem,» hominem faciunt nimis *μικρολόγον* (Theophr. Char. 10.) ac sordidum, eundem utique, qui v. 83. *nitidus* vocatur. Alteram lectionem *abrasum* alii de barba sola interpretantur; sed hoc et longe minus evidens et prope otiosum videtur. Alii denique *abrasum* volunt significare «libertum» (Liv. 34, 52: *capitibus rasis secuti, qui servitute exempti fuerant.* 45, 44: *Polybius tradit Prusiam regem pileatum, capite raso, obviam ire legatis solitum libertumque se populi Romani ferre:*) verum non viderunt caput libertis semel rasum esse tum, cum manumitterentur, non in perpetuum, nisi ipsi hunc habitum servare vellent, ut placuit sane C. Fannio Chaereae apud Cic. pro Rosc. Com. 7. Atque omnino vel propter tonstrinae mentionem, qua manifesto significat poëta Menam paullo ante se radendum curasse, ista explicatio reiicienda est. — *vacua*] Finge tibi tonstrinam Romanam a fronte prorsus apertam, superne et a postica parte atque a lateribus centonibus vel sipariis adversus solem tectam. *Vacua* autem, quia illa diei hora ceteri adventores barbam et capillos tondendos iamdudum curarant; hic otiosus nondum. In tonstrinis autem Romae etiamnunc convenire solent homines plebeii. Cfr. Sat. 1, 7, 3. — *proprios*] «ipsum sibi, non per tonsorem,» qui tum aliquo abisse censendus est, unde non habebat quocum sermocinaretur Menas. Contra Plaut. Aul. 2, 4, 33: *Quin ipsi pridem tonsor ungues dempserat.* Falsam lect. *proprio* Xylander explicat: «ad hos usus facto;» Bothe: «qui tonsoris cultro uti nollet, ne quid pro eo quoque officio sibi numerandum foret.» — *leniter*] tranquillo animo et sine ulla festinatione, *gemächlich*.

52—57. *Demetri*] Iam homi-

Accipiebat, abi, quaere et refer, unde domo, quis,
Cuius fortunae, quo sit patre quove patrono.
It, redit et narrat, Volteium nomine Menam,
Praeconem, tenui censu, sine crimine, notum;
Et properare loco et cessare et quaerere et uti
Gaudentem parvisque sodalibus et lare certo

I. v. 55. *Menan* bc. v. 56. *sine crimine, notum; Et*] Sic distinxi. *sine crimine notum, Et* M.

II. v. 56. *sine crimine notum, Et* LCTF. *sine crimine, notum Et* S.

III. v. 56. *sine crimine natum, Et* e Codd.

nis cum pigritia quadam sua sorte contenti voltus habitusque excitat Philippum, ut iocum sibi paret, non propter nescio quam invidiam aut malitiam, cuius eum insimulant Interpretes nonnulli, sed propter meram εὐτραπελίαν. — *non laeve*] «sed dexterrime, *(docte et cordate et cate,* ut ait Plautus Poen. 1, 1, 3.) *accipiebat*, id est excipere et celeriter exsequi solebat.» Ἅπαξ λεγομένῳ *laeve* Cuningh. substituit *laevus*. — *domo*] Sic saepe in Inscriptt. Lat. *Domo Pervsia* cet. Interrogari igitur iubet, «quae eius patria sit, (*quis,*) quod nomen, quae res domestica et condicio, ingenuusne an libertus?» — *It, redit et narrat*] Mirabiliter haec respondent vv. *abi, quaere et refer;* quocirca noli legere cum Cuninghamio: *abi, quaere, refer.* — *Menam*] frequens servorum ac libertorum nomen populariter corruptum maxime in dialecto Alexandrina, ut *Demas*, *Apollos*, *Lucas*, ex nom. Menodorus, Demodorus, Apollodorus, Lucanus. Igitur ex hoc uno nomine Philippus colligebat sibi cum liberto Volteii alicuius rem fore. Liberti autem ex usu Romanorum *patre nullo*, *sine patre certo* nati erant: quapropter non respondet quaestioni *quo patre* v. 54. — Verbis *cuius fortunae* respondet v. *praeconem*, *Stadtausrufer* Voss. Cfr. v. 65. — *sine crimine*] *unbescholten*. Formula videtur fuisse sermonis quotidiani, ubi quis de suo statu interrogaretur. — *notum*] absolute ponitur: «notum inter homines eiusdem condicionis, ita ut ex horum quolibet de moribus et indole sua sciscitari liceat;» tum pergit: «se *et properare loco*» cet. Sic Caesar B. C. 2, 19: *nullus fuit civis Romanus paullo notior, quin ad diem conveniret.* Epp. 1, 6, 25: *Cum bene notum - via te conspexerit Appi.* Olim iungebant *sine crimine notum*, contra consuetudinem Latinam; post Heinrichium in Wolfii Anal. 2. p. 510. multi: *notum et properare*, ut sane construxit Silius 12, 330: *Delius - Troianos notus semper minuisse labores.* Bentleius suam lect. *sine crimine natum* explicavit «patre certo, honestis parentibus:» id quod repugnat hominis nomini libertino.

Et ludis et post decisa negotia Campo.
Scitari libet ex ipso, quodcunque refers; dic
Ad coenam veniat. Non sane credere Mena,
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
Respondet. Neget ille mihi? Negat improbus et te
Neglegit aut horret. Volteium mane Philippus

I. v. 63. *Respondet* superscr. *i* S. Ib. *Negat ille* superscr. *e* S. *Negat ille* bc. (v. 64. Habent scripturam *Neglegit* bSc.)

II. v. 60. *quaecunque* LC. v. 63. *Negat ille* LCTF.

58. 59. *Et properare*] «et se modo negotiis sedulo vacare victumque quaerere, modo uti quaesitis atque otiari, et quidem suo horum quidque *loco*, apto tempore, *ἐν καιρῷ*.» Quotidiana praeconum negotia his complectitur Dio Chrysost. Orat. 7. p. 264. R.: *οὐδὲ κήρυκας ὠνίων οὐδὲ κλοπῶν ἢ δρασμῶν μήνυτρα προτιθέντας ἐν ὁδοῖς καὶ ἐν ἀγορᾷ φθεγγομένους μετὰ πολλῆς ἐλευθερίας* κτλ. — *parvis*] «tenui censu, ut ipse sit.» *Ὅμοιον ὁμοίῳ ἀεὶ πελάζει*. — *lare certo*] «sed tamen se coniugem et domum vel propriam vel conductam habere, non in coenaculo dumtaxat habitare.» *Lare curto* mera esset repetitio vv. *tenui censu*. — *post decisa*] «cum transacta sint negotia etiam praeconum, id est circiter horam octavam.» In campum autem Martium tunc ipsum iturus erat, ut pila luderet vel ludentes spectaret. Ex his ultimis praecipue verbis apparet puerum hoc responsum a Mena ipso, non a tonsore, ut alii volunt, tulisse. Satis autem evidenter per hos versiculos depingitur vita quotidiana eiusmodi generis hominum, praeconum, lictorum, apparitorum, scribarum publicorum.

60—64. *Scitari*] Iam cum Menas Demetrio totum vitae suae tenorem candidissime exposuisset, satisfacere cupiens homini tam nobili quam erat Philippus, hic ob ipsam hanc sinceritatem et quia perspiciebat coram se versari hominem probum, minime mendicum, sed propter mores plebeios simul largam iocis materiam praebiturum, accuratius eum noscere avet. — *Mirari*] utpote qui nunquam in talem domum ad coenam vocatus esset. Idem enim est Menae sensus atque Euclionis in Plauti Aul. 2, 2, 43: *Heia, Megadore, haud decorum facinus tuis factis facis, Ut inopem atque innoxium abs te atque abs tuis me irrideas.* — *Benigne*] ut v. 10. — *Neget*] Coniunct. hoc significat: «Potestne fieri, ut» cet. — *Negat*] «vel suspicatus fore ut ludibrio sit convivis, vel simpliciter nolens solitae libertati renuntiare, aut voluntatem tuam non curat aut te refugit ac reformidat.» — *improbus*] «pervicax, *frech*, *der Trotzkopf*.» Similiter Itali sine magna contu-

Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat et salvere iubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem et mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset, denique, quod non
Providisset eum. Sic ignovisse putato
Me tibi, si coenas hodie mecum. Ut libet. Ergo
Post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.
Ut ventum ad coenam est, dicenda tacenda locutus
Tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe

I. (v. 73. Habent *Hic* bSc.)

II. v. 69. *Provisisset* LC. v. 73. *hic* C. *heic* T.

melia in sermone familiari usurpant *il ribaldo.*

65—70. *vendentem*] Tamquam praeco auctionem faciebat vilium mercium, quae aliorum erant. — *tunicato*] Opifices, tabernarii omninoque pauperiores tunica tantummodo, non toga, induti erant. Iuven. 8, 171: *Pars magna Italiae est, si verum admittimus, in qua Nemo togam sumit nisi mortuus.* — *scruta*] «quas volgus *grutas* vocat.» Comm. Cr.; unde clarius etiam elucet vocabuli Latini cognatio cum Gr. *ἡ γρύτη.* Lucilius apud Gell. 3, 14: *Quidni? et scruta quidem ut vendat Scrutariu' laudat, Praefractam strigilem, soleam improbu' dimidiatam.* — *Occupat*] *φθάνει προσαγορεύων.* — *salvere iubet*] Cic. ad Att. 4, 14: *Dionysium iube salvere;* etiam absolute. Ter. Andr. 3, 3, 1: *Iubeo Chremetem.* — *Excusare laborem*] Nobis: «excusare se propter laborem:» sed illud frequens in consuetudine Latina. Cic. Phil. 9, 4: *excusare morbum.* — *mercenaria vincla*] «necessitatem auctionibus operam dandi, pro qua opera certam mercedem accipiebat ab iis, qui auctionabantur.» Sat. 1, 6, 87. — *Providisset*] «prius eum vidisset ac salutasset.» Plaut. Asin. 2, 4, 44: *Non hercle te provideram. Quaeso, ne vitio vortas.* — *ut libet*] Diversa signif. a v. 19. H. l. «ut iubes.» — *auge*] «*Nun geh und verdiene dir brav Geld.*» Voss.

71—76. *dicenda tacenda*]. «ut bene potus, quaecunque in buccam ei venerant.» Dictum est, ut *fanda nefanda*, *honesta inhonesta*, *ῥητὰ καὶ ἄῤῥητα.* (Soph. Oed. Col. 1001: *ῥητὸν ἄῤῥητόν τ' ἔπος.*) Virg. Aen. 9, 594: *digna atque indigna relatu Vociferans.* Voss: *schwatzt er mit Schick und mit Unschick.* Similiter Lucian. Nigrin. 22. de huiusmodi clientibus convictoribus: *ὅσα μὲν ἐμφαγόντες, πόσα δὲ παρὰ γνώμην ἐμπιόντες, πόσα δὲ ὧν οὐκ ἐχρῆν ἀπολαλήσαντες -- τὸ τελευταῖον ἀπίασιν.* — *dimittitur*] «Politioris moris ignarus, cum largius sese invitasset, benigne monetur, ut tandem domum eat.» — *Hic*] Cum hoc pronomen (non adv.)

Occultum visus decurrere piscis ad hamum,
Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis arvum caelumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus,
Et, sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra

I. v. 75. *etiam* bc. v. 80. *Dum* superscr. *Tum* S. (Ut nos, bc.)
IV. v. 75. *etiam serus* Bentl. susp. dubia.

excidisset in Codd. aliq., varie expletus est versus : *Hinc*, *Huc*, *Ast*, *Ergo*. Sed cfr. Epp. 2, 2, 136. — *piscis*] »ut piscis »; omissa ut saepe comparationis particula. — *hamum*] Opiparis conviviis delectabatur Philippus teste Varrone R. R. 3, 3, 9. — *cliens*] cfr. Buttmann *Krit. Bibl.* 3, 1, p. 390. «Quotidie patronum salutatum veniebat, eum in forum deducebat, et quotidianus prope conviva fiebat.» Bentleii *serus conviva* esset, «qui sero, cum ceteri iamdiu discubuerint, venit.» — *suburbana*] h. l. in agro Sabino. — *indictis -- Latinis*] Feriae Latinae non statae erant, sed conceptivae et quotannis indicebantur a consule. Macrob. Sat. 1, 16. Suet. Claud. 4. Iam cum per quatriduum iustitium esset, patroni causarum et quicunque civilibus negotiis implicatus erat, otiandi causa, comitibus aliquot secum eductis, rusticabatur. Sic feriis Latinis a Cicerone finguntur habiti in Scipionis minoris hortis sermones de re publica.

77—85. *Impositus mannis*] «cisio vel rhedae, cui iuncti erant manni» (est animal hybridum ex equo et asina natum.) — *Sabinum*] Etsi asperum erat solum frigidiusque caelum Sabinum, tamen homini vix unquam extra Urbis muros evagari solito, amoenissimus videbatur tractus. — *requiem*] «dum sibi *undique*, quoquo modo, oblectationem ac recreationem a forensibus negotiis parat.» Qui explicant: «deversoriolum aliquod inter Urbem et Sabinum suum, ubi iter faciens apud Menam clientem aliquot horas interdum degeret: » hoc in verbis ipsis inesse demonstrare debebant. — *risus*] «praevidens, quam ridiculus futurus esset rusticus praeco ille subrostranus.» — *Dum septem*] Consulto negligentiore sermone usus est pro his fere: «eo quod Menae donat dimidiam partem pretii, quo agellus emeretur, alteram mutuam dat, ei persuadet» cet. Lectioni *Tum* locus certe non est neque Praedicowii *Iam*. *Septem* autem *milia* H. S. efficiunt 371. Thaleros Saxonicos s. 668. Floren. Rhen. s. 971. Franc. Helvet. — *Mercatur*] «Re vera sequitur Philippi con-

Quam satis est morer, ex nitido fit rusticus atque
Sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos,
Immoritur studiis et amore senescit habendi.
Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
Spem mentita seges, bos est enectus arando,
Offensus damnis media de nocte caballum
Arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.
Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philippus,
Durus, ait, Voltei, nimis attentusque videris

I. v. 85. *Inmoritur* c.

silium.» Hic quoque vitae quotidianae sermone scite utitur, quem deformat Marklandi: *Mercatus (ne te - - - morer) ex nitido fit rusticus.* — *nitido*] «homine pro suis fortunis satis eleganti, maxime, puto, ex quo Philippi quotidianus conviva factus erat.» — *crepat mera*] «semper in ore habet.» Sic etiam *loqui*. Cic. ad Att. 9, 2: *Curtius nihil nisi classes loquens et exercitus.* ad Att. 9, 13: *Dolabella suis litteris m e r u m bellum loquitur.* — *ulmos*] «maritandas vitibus.» — *Immoritur*] «macerat et enecat se opere rustico strenue exercendo.» *Studiis* dativ. ut Quinctil. 9, 3, 73: *immori legationi.* — *senescit*] «τήκεται, macrescit et canescit.»

87—93. *mentita*] Cfr. ad Od. 3, 1, 30. — *enectus*] «attenuatus.» Schol. Liv. 21, 40: *fame, frigore, illuvie, squalore enecti.* — *media de nocte*] Cfr. Epp. 1, 2, 32. — *scabrum*] «squalidum atque impurum.» Sic Luciani Timon eiusdem ac Mena tum condicionis 7: *πιναρὸς ὅλος καὶ αὐχμῶν καὶ ὑποδίφϑερος.* — *intonsum*] Et propter avaritiam et propter taedium infelicissimae agriculturae omnem vitae cultum neglexerat, longe nunc diversus ab illo, qui fuerat *tonsoris in umbra.* Ceterum similis est Xenophontis de Pheraula narratio Cyrop. 8, 3, 35. — *Durus*] Epp. 1, 16, 70: *sine pascat durus aretque.* «Prope nimis laboriosus et *attentus ad rem* (Ter. Ad. 5, 8, 31.) γλίσχρος.» Sat. 2, 6, 82: *Asper et attentus quaesitis.* Plaut. Asin. 1, 1, 63: *illum mater arte contenteque habet.* — *Pol*] *edepol, ecastor*: cfr. de his iuramentis Varronem apud Gell. 11, 6. — *verum mihi ponere*] Alii *dicere* e gloss. Ceterum non est imitatio Euripidis Iphig. in Taur. 499: *ΙΦ. Σοὶ δ' ὄνομα ποῖον ἔϑεϑ' ὁ γεννήσας πατήρ; ΟΡ. Τὸ μὲν δίκαιον δυστυχεῖς καλοίμεϑ' ἄν.*

94—98. *Quod te*] Haec quoque est in sermone quotidiano solita obtestationis formula. Ter. Andr. 1, 5, 54. *Quod te ego per dextram hanc oro.* Virg. Aen. 2, 141: *Quod te per superos — oro.* Sil. Ital. 13, 463. cet. Est rela-

Esse mihi. Pol me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.
Quod te per Genium dextramque deosque Penates
Obsecro et obtestor, vitae me redde priori.
Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
Praestent, mature redeat repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

I. v. 96. *simul* bSc.

II. v. 96. *simul* LCT.

IV. v. 93. *dicere* Codd. aliq. Ven. 1481.

tivum infinitum, «διότι, propter quod.» Minus recte alii inversionem esse dicunt: *vitae me redde priori*, (id) *quod te - obsecro*. *Per dextram* autem (fidei σύμβολον) frequens obtestatio. Cic. pro Deiot. 9: *Per dextram te istam oro, quam regi Deiotaro hospes hospiti porrexisti*. — *Obsecro et obtestor*] Rursus formula. Cic. ad Fam. 6, 22: *Idemque ut facias, te obtestor atque obsecro*. — *Qui semel*] Iam ex hac narratiuncula poëta colligit generalem sententiam: «Ut primum aliquis perspexit» cet. *Simul* hoc loco sane perversum. — Mire nonnulli haec pro Philippi verbis, quae Menae inclamarit, habuerunt, cum Horatius totius rei exitum callide tacuerit: nihil enim attinebat adiungere a Philippo misericordia tacto Menam pristinae vitae illico restitutum, rursus fecisse praeconium. — *modulo ac pede*] Graecum erat proverbium: μὴ ὑπὲρ πόδα τὸ ὑπόδημα. — *verum est*] «aequum est et decet quemque intra eos fines manere eamque vitam eligere, quae cuiusque viribus ac rei familiari quam maxime consentanea sit.» — *verum*] Sic Epp. 1, 12, 23. et saepe apud Livium. Vide Drakenborch ad 2, 48, 2.

EPISTOLA VIII.

AD CELSUM ALBINOVANUM.

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano
Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.
Si quaeret quid agam, dic multa et pulchra minantem
Vivere nec recte nec suaviter; haud quia grando

I. Epp. VIII. v. 3. *quaerit* bc.

VIII. De toto hoc Epistolio scripto a. u. c. 734. cfr. Iacobsii Lectt. Venus. p. 335. Idem est Celsus, cuius mentionem facit Epp. 1, 3, 15., ubi vide. «Illam quam putant reprehensionem fortasse iniquiore Celsum tulisse animo nec corrigi se neque emendari passum esse, offensum medico, iratum amico» finxerunt Interpretes morosi. «Itaque denuo,» inquit, «eum aggreditur, vitia amici incessens, iactantiam, perversam vivendi rationem, animi agitationem, obstinationem, inconstantiam, insolentiam.» Addit alius: «Nec spirat haec Epistola illum amorem et molliores illos animi sensus, quos passim Horatius erga alios amicos in carminibus suis expressit.» Quae omnia nimis severa et exaggerata nobis videntur.

1. 2. *Celso gaudere*] «Refer, Musa a me rogata, Celso (me eum iubere) χαίρειν καὶ εὖ πράττειν.» Celsus igitur salutarat Horatium; (quomodo, ignoramus:) hic amicum iuniorem, sibi carum et quem magni faceret, resalutat, Musae hoc officium mandans. Alii explicant: «*rogata*] a Celso;» verum hoc in poëtae verbis non inest. — *Albinovano*] Noli Germanice vertere cum nupero Interprete *von Albinovano*, quod nihil est; sed videtur, ut *Tullius Albinovanus*, *Postumius Albinovanus*, ac similia (*Antias*, *Soranus*, *Sabinus*, *Hirpinus*) quod dicunt agnomen, ut pariter est in nomine *Pedonis Albinovani*. — *scribaeque*] His vv. ei gratulatur munus utique honorificum, quod paullo ante adeptus erat, neque vero, ut aliis visum est, eum deridet. Qui huiusmodi cohorti amicorum proconsulis vel ducis aggregati erant, interdum adhibebantur ad epistolas in primis arcanas et gravioris argumenti ex illius mandato conscribendas, ad quotidianas servi vel liberti.

3. 4. *Si quaeret*] Multa iam cum familiaritate et benevolentia Celso totum animi sui statum aperit: «se sibi displicere, non propter causas fortuitas atque externas, sed propter inexplicabilem quandam mentis aegritudinem, qua se nunc quidem liberare nequeat:» a quibus quidem vv., ut solet fieri a melancholicis sive hypochondriacis, non prorsus abest exaggeratio non-

Contuderit vites oleamque momorderit aestus,
Nec quia longinquis armentum aegrotet in agris;
Sed quia mente minus validus quam corpore toto
Nil audire velim, nil discere, quod levet aegrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno;
Quae nocuere sequar, fugiam quae profore credam;

I. (v. 5. Habent *oleamque* bSc.) (v. 6. Habent *agris* bSc.)
II. Ep. VIII. v. 5. *oleamve* F. v. 6. *arvis* T. e Codd. (Venet. 1481.)
III. Ep. VIII. v. 5. *oleamve* e C1d.

nulla. — *minantem*] «pollicentem ac molientem,» ut Sat. 2, 3, 9. et Phaedr. 4, 22, 4: *Hoc scriptum est tibi, Qui magna cum minaris, extricas nihil.* Sic etiam Graeci usurpant v. *ἀπειλεῖν*. Odyss. θ, 383: *ἦ μὲν ἀπείλησας βητάρμονας εἶναι ἀρίστους*. Refertur autem in primis ad studia poëtica. — *nec recte*] «non nimis bene me vivere, non satis me ipso contentum esse, propterea nec *suaviter*.» Alii minus apte v. *recte* explicant: «sapientiae convenienter.»

5 — 7. *momorderit*] Et de aestu et de frigore (Sat. 2, 6, 45.) dicitur; h. l. de foliis arefactis, bacis ustis. — *longinquis*] ut divites greges habebant et in Calabria et in Gallia Cisalpina. — *agris*] «agris pascuis;» ut dividebant agros in pascuos, arvos, arbustos, consitos. «Aliorum *arvis* minus placet, quia *arva* proprie sunt, quae arantur segetis causa.» GESN. — *mente*] Hippocr. Aph. 2, 6: *Ὁκόσοι πονέοντές τι τοῦ σώματος τὰ πολλὰ τῶν πόνων οὐκ αἰσθάνονται, τουτέοισιν ἡ γνώμη νοσέει.* — *toto*] «quaevis corporis pars validior est quam animus meus.»

9 — 12. *Fidis*] «qui, ut ipse probe scio, malum meum levare volunt.» Amicos autem corrigere hunc pravum animi habitum aventes cum medicis comparat. Celsus Praefat. 1: *Concipio, cum par scientia sit, utiliorem tamen medicum esse amicum quam extraneum.* — *Cur me*] idem fere ac «propterea quod;» sed illud est discrimen, quod hoc rationem simpliciter significat, alterum ductum est ex directa interrogatione: *Cur - properatis?* Cic. ad Att. 3, 9: *quod me accusas, cur hunc meum casum tam graviter feram, debes ignoscere* Plin. Epp. 3, 5: *Repeto me correptum ab eo, cur ambularem.* (Dixerat avunculus: «Cur tandem ambulas?») — *arcere veterno*] *Arcere* cum ablativo sine praepos. *a* etiam in prosa or. Cic. Phil. 5, 13: *hostem arcuit Gallia.* (A. P. 64: *Neptunus classes aquilonibus arcet.*) Mentis *veternus*, marcor et torpor est ille, quo affecti nihil eorum, quae nobis proposuimus, perficere atque elaborare possumus. *Funesto* autem, quia, ut ait Celsus 3, 20: *in hoc* (lethargicorum morbo) *marcor et inexpugnabilis paene dormiendi necessitas. Λήθαργον Grae-*

Romae Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post haec, ut valeat, quo pacto rem gerat et se,
Ut placeat iuveni percontare utque cohorti.
Si dicet, Recte, primum gaudere, subinde
Praeceptum auriculis hoc instillare memento:
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

I. (v. 12. Habent *ventosus* bSc.) v. 14. *perconctare (sic)* S.

II. v. 14. *percunctare* CT.

IV. Ep. VIII. v. 12. *venturus* Codd. aliq. Cruquii, Bentleii, Feae, Pottierii. v. 14. *atque* Codd. aliq.

ci nominarunt. Id quoque genus acutum est et, nisi succurritur, celeriter iugulat. Demophilus in Orellii Opuscc. sent. I. p. 36: *Ἄγρυπνος ἔσο κατὰ νοῦν· συγγενὴς γὰρ τοῦ ἀληθινοῦ θανάτου ὁ περὶ τοῦτον ὕπνος. Supinum animum* cum *stolido veterno* iungit Catullus 17, 24. — *ventosus*] «levis, inconstans, instabilis.» Comm. Cruq. Sic Cic. ad Fam. 11, 9. Lepidum *hominem ventosissimum* appellat. Quod cum non intelligerent, perperam nonnulli scripserunt *venturus*. Idem Horatio exprobrat Davus Sat. 2, 7, 28. — *Tibure*] «in Sabino meo prope Tibur.» Catull. 44, 1: *O funde noster, seu Sabine seu Tiburs*; et cfr. Sat. 2, 7, 28.

13 — 17. *rem gerat*] «quomodo officia ac negotia sua curet, et qualis sit animi eius status.» — *iuveni*] Tiberio tunc XXII. annos nato. — *utque cohorti*] Cfr. Sat. 1, 7, 28. Epp. 1, 3, 6. Catull. 10, 10. et 28, 1: *Pisonis comites, cohors inanis*. Sen. de Clem. 1, 10: *cohors interioris admissionis*. Huius moris primus, ut videtur, auctor fuit Scipio Africanus minor. Cfr. Appian. Hispan. 84. Languet aliorum *atque*. — *Recte*] ad tria illa refertur, *valere, gerere se, placere*. — *subinde*] «deinde protinus;» sic enim exponendum est, quia praecedit *primum*, non: «crebro per intervalla, identidem.» — *instillare*] «leniter atque amice tradere praeceptum,» ut guttatim in aures instillantur harum medicamenta. — *Ut tu fortunam*] «Quod si tu modeste feres fortunam, quae te comitem fecit Neronis, cuius favore gaudens maiores etiam opes atque honores aliquando adipisci potes, nos quoque (Neronem simul significat:) benevoli et vere amici tibi erimus; superbia contra et fastu si praeter modum te extuleris, amicos a te abalienabis.» Nimis profecto severi ac prope iniqui sunt in bonum Albinovanum, qui eum hominem superbum ac prope mente captum fuisse contendunt, cum prorsus nihil insit in poëtae praecepto, quod aetate provectior propter offensae metum iuniori dicere reformidet; atque omnino liberius quam nos cum amicis loqui solebant antiqui, id est, ut dicebant, *Romano more, Latine*.

EPISTOLA IX.

AD CLAUDIUM NERONEM.

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias: nam cum rogat et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,

I. Ep. IX. v. 1. *intellegit* Sc. (non b.) (v. 2. Habent *nam cum* bSc.)

II. Ep. IX. v. 2. *nam me* F. e Codd. et Edd. vett.

IX. Venustius sane atque elegantius Septimium suum, (de quo v. Od. 2, 6. et Augustum in Epist. ad Horatium missa in Suet. Vit. Hor.: *Tui qualem habeam memoriam poteris ex Septimio quoque nostro audire: nam incidit, ut illo coram fieret a me tui mentio*:) Tiberio Claudio Neroni commendare non potuit quam hoc epistolio, in quo gratiam, qua ipse apud Augusti privignum fruatur, dedita opera extenuat. Cfr. Iacobs Lectt. Venus. p. 82. Noli autem oblivisci eo tempore, quo scriptum est (a. u. c. 732. vel, ut alii volunt 734.) Tiberii mores nondum reprehensione dignos fuisse. Tacit. Ann. 6, 51: *Egregius vita famaque, quoad privatus vel in imperio sub Augusto fuerat.* Ceterum de parcimonia, qua comites suos tractabat, vide Suet. Tib. 46. — Hanc et huic similes Epistolas ideo quoque composuit, ut totum hoc σῶμα verarum Epistolarum ad familiares missarum speciem magis referret.

1—3. *nimirum*] «δηλονότι, manifesto,» cum leni quadam εἰρωνείᾳ, ut in verbis seqq. *Quanti me facias.* — *unus*] «praeter ceteros.» «Vel propter hoc metuendum non est, ne te aliorum rursus commendatione obtundam.» — *nam cum*] Propter part. *cum* v. 4. hic nonnulli interpolarunt *nam me*; inconsulto tamen, ut est in proverbio, scopas dissolverunt. — *rogat et prece cogit*] «ita rogat, ut me precibus suis quasi cogat;» quam πειθανάγκην Graeci dicunt. — *Scilicet*] «*Siehe! Man denke nur!* — *tradere*] ut Sat. 1, 9, 47. Epp. 1, 18, 78. Cic. ad Fam. 7, 5: *Totum denique hominem tibi ita trado manu, ut aiunt, in manum tuam istam et victoria et fide praestantem.* Ibid. 17: *Sic ei te commendavi et tradidi, ut diligentissime potui.* Caesar B. C. 3, 57: *suum familiarem ab illo*

Dignum mente domoque legentis honesta Neronis;
Munere cum fungi propioris censet amici,
Quid possim videt ac novit me valdius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem;

I. v. 5. *Munere iam* b., sed *iam* in rasura.
II. v. 4. *domuque* F.

transditum. Ceterum minus recte alii iungunt *cogit Scilicet*.

4. 5. *Dignum*] «Utpote qui in contubernium convictumque tuum recipi mereatur.» — *mente*] «egregia tua indole et ingenio perspicaci.» Teste Philone Leg. ad Caium 6. p. 83. Lips.: *Ὁ γὰρ Τιβέριος φρονήσει βαθείᾳ χρώμενος καὶ τῶν καθ' αὑτὸν ἁπάντων δεινότατος ὢν ἀφανὲς ἀνθρώπου βούλημα συνιδεῖν καὶ ἐπὶ τοσοῦτον συνέσει διενεγκὼν, ἐφ' ὅσον καὶ εὐτυχίᾳ κτλ.* Ibid. 21. p. 104: *καὶ ἔτι νέος ὢν, ὁ πρεσβύτης ἐλέγετο δι' αἰδῶ τὴν περὶ τὴν ἀγχίνοιαν.* Ibid. §. 26. p. 109: *πρὸς τὸ σεμνότερόν τε καὶ αὐστηρότερον σχεδὸν ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐπικλινῶς εἶχεν.* — *domoque*] Ex Claudiorum stirpe nobilissima ortus, apud vitricum educatus erat. — *legentis*] «honestos tantum homines eligentis, quos in familiarium suorum numerum asciscat, ac propterea a se removentis homines bonarum artium rudes.» Cum primi huius Epistolae versus pedestri sermoni quam proximi sunt, tum hic tribus amphibrachis *domoque legentis honesta* et quadruplici caesura tam negligenter tornatus est, ut nonnemo ex iis, qui omnia subtilius rimantur, eo usque progressus sit, ut contenderet, Horatium consulto hac ratione imminuere Tiberii laudes voluisse et significare eas falsas esse ac fictas. Verum tam stultus nunquam fuit ille, immo id unum spectavit, ut quam simplicissima evaderet laus Tiberii longeque remota esset ab omni exaggerationis atque adulationis specie. — *Munere cum*] Etiam hoc *ἀσύνδετον* refert sermonem quotidianum. V. *censet* noli cum nonnemine explicare: «volt, me iubet;» sed est: «cum ex intimis tuis amicis me esse existimat.» — *propioris*] «carioris,» quos vocabant *primae admissionis*, Seneca de Benef. 6, 33.

6—10. *valdius*] «melius», ut A. P. 321: *valdius oblectare*. — *abirem*] «ut evaderem.» Schol. — *mea*] «bona et commoda, in quibus pono etiam favorem, quo me prosequi dignaris.» — *Dissimulator*] Talis describitur *εἴρων* ab Aristotele de mor. ad Nicom. 4, 3: *ὁ δ' εἴρων δοκεῖ ἀρνεῖσθαι τὰ ὑπάρχοντα ἢ ἐλάττω ποιεῖν.* Lamb. — *opis*] «gratiae, qua fruor apud te, et id unum appetens, ut utilitas inde ad me redundet;» cuiusmodi homines *ἰδιοπράγμονας* vocant Graeci. «Astutia autem et dissimulatio adversus amicum maior erit culpa, quam si forte importunus tibi fuero.» Similiter v. *opis* utitur Virg. Aen. 1, 604:

Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
Sic ego maioris fugiens opprobria culpae
Frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

grates persolvere dignas Non opis est nostrae, *Dido.*

11 — 13. *descendi*] Usurpatur de re, quam minus dignam nobis censentes prope inviti suscipimus, sed tamen propter certas causas abiicere non possumus. Cic. Divin. 1: *ad accusandum descendere. Frons* interdum pro impudentia, insolentia, fastu: unde *frontem perfricare* « impudenter se gerere, » et in plebeculae Latinitate *frons expudorata* (Petron. 39.); *frons urbana* pr. est eius, qui, quia in Urbe vivit, minus timidus ac modestus est rustico (Cic. ad Fam. 5, 12: *me deterruit pudor paene subrusticus:*) ac prope accedit ad mores scurrarum, (quibuscum iunguntur *urbani* Epp. 1, 15, 27. et Plaut. Trin. 1, 2, 162.) quocirca interdum vel potentiori amico molestus fieri non reformidat et hoc quasi ius sibi sumit, ut confidentius se gerat cum omnibus: hinc facete *praemia*, iura, *Vorrechte.* «Ausus sum pudore deposito amici causa vel inverecundus fieri.» (Ceterum L. Pisonis *urbana audacia* Cic. de Prov. cons. 4. huc advocari non debebat, cum opponatur *provinciali* significetque eam, qua in Urbe usus erat, antequam iret in provinciam.) Aliorum autem interpretatio: «Descendi velut in arenam ad acquirenda praemia impudentiae, qualis esse solet hominum urbanorum, quibus fere datur quod petunt, » significationem v. *descendere* huic loco unice aptam non satis retinere videtur. Tertia: « Eo cogitationis perveni, ut satius esse putarem frontem obfirmare et hunc fructum consequi, ut auctoritate et gratia apud te valere dicar:» notionem v. *praemia* tribuit, quae vix in eo inest. Alii denique v. '*praemia* interpretantur «mercedem, meritam poenam.» — *Scribe* (unum) *tui gregis*] pr. «eius nomen in album amicorum tuorum referri iube;» «recipe eum in cohortem comitum tuorum.» Sic apud Cic. de Or. 2, 62. et ad Fam. 7, 33. sodales et aequales dicuntur *gregales.* DOERING.

EPISTOLA X.

AD FUSCUM ARISTIUM.

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, at cetera paene gemelli

I. Ep. X. v. 3. *ad cetera* bSc.

II. Ep. X. v. 3. *ad cetera* LTF. (non C.)

X. Cum lepida εἰρωνείᾳ Aristio Fusco, intimo suo amico, (de quo v. Od. 1, 22. Sat. 1, 9, 61. 10, 83.), qui, ut philologus, in Urbe manere malebat, rusticationis commoda et gaudia enarrat, eumque Stoicis sententiis exhortatur, ut sorte sua contentus vivat, neque, forsitan cum maiore incommodo quam lucro, potentiores ambiat. Scripta videtur circiter a. u. c. 737.

1—3. *salvere iubemus*] Solita formula. Plaut. Asin. 2, 2, 30: *Iubeo te salvere voce summa* cet. Pluralis ex indole linguae Latinae modestiae potius est quam iactantiae. Servius ad Aen. 2, 89: *et nos aliquod nomenque decusque Gessimus*: «pluralis ad evitandam iactantiam» cet. — *Multum dissimiles*] Sat. 2, 3, 313: *tantum dissimilem*. — *at cetera*] Sic Cod. Bland. antiquiss. et alii, ut Virg. Aen. 3, 594: *Consertis tegumen spinis, at cetera Graius*, ubi ut h. l. apte duo membra magis sibi opponuntur quam in altera lect. meorum, Pottierii, Schmidii Codd. *ad cetera*, quod per se spectatum aeque rectum est. Liv. 37, 7: *virum ad cetera egregium*. Id. 4, 26: *ad alia discordes*. Mela 2, 1: *terrae steriles ad cetera*. Adde quod Horatius bis praeterea constr. a nobis praelata utitur, huius Ep. v. 50. et Od. 4, 2, 60. — In seqq. tam arte cohaerent sententiae, hac ipsa connexione non sine arte fraternum amorem exprimentes, ut Meineckium secutus nullam distinctionem posuerim. Alii: *at cetera paene gemelli Fraternis animis, quidquid negat alter et alter, Annuimus - - columbi*. Alii: *at cetera paene gemelli Fraternis animis: quidquid negat alter, et alter: Annuimus pariter; vetuli notique columbi, Tu* cet. — *gemelli*] Sat. 2, 3, 244.

4—9. *et alter*] «etiam alter negat, pariterque eadem probamus.» Sal. Cat. 29: *Idem velle atque nolle, ea demum firma amicitia est*. — *Annuimus*] «nutu probamus:» sed simul refert columbos ipsos rostra amantissime conserentes. — *vetuli*] Ut persaepe, sic hoc quoque loco comparationis particulas omisit. Eodem redit aliorum ἐπεξήγησις· «qui adhuc semper fuimus sumusque v. n. e.»

Fraternis animis quidquid negat alter et alter
Annuimus pariter vetuli notique columbi.
Tu nidum servas; ego laudo ruris amoeni
Rivos et musco circumlita saxa nemusque.
Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,
Quae vos ad caelum fertis rumore secundo:
Utque sacerdotis fugitivus liba recuso;
Pane egeo iam mellitis potiore placentis.

I. v. 9. *effertis* bSc. (*fertis* F. M. e bonis Codd.)

II. v. 5. *vetulis notisque columbis* C. e Cod. Bland. v. 9. *effertis* LCT.

Matius apud Gell. 20, 8: *Columbatimque labra conserens labris.* — *nidum*] id est, «domicilium urbanum:» sed gratam columborum imaginem servavit. — *circumlita*] «circumdata, obducta,» ut Virg. Ecl. 6, 62: *Phaëthontiadas musco circumdat amarae Corticis.* — *Quid quaeris?*] formula sermonis quotidiani haud infrequens etiam apud Ciceronem, (ad Att. 2, 1. cet.) quae proprie significat: «non opus est, ut ex me quaeras: ultro tibi omnia dicam.» Eodem modo dicebant: *Noli quaerere.* — *Vivo*] «vita vere vitali fruor et rex mihi esse videor.» Sic *βασιλεύειν*. Plutarch de virt. et vit. 4: *τρυφήσεις ἐν πενίᾳ καὶ βασιλεύσεις.* *fertis*] Quamvis Cod. Bland. antiquiss., tres mei item antiquiss., sex Pottierii habeant *effertis*, nihilominus gloss. hoc videtur. Sal. Cat. 53: *virtutem animi ad caelum ferunt.* — *rumore secundo*] «Simul atque unus vestrum, qui huius sententiae et opinionis participes estis, Urbis vitam laudat, ceterorum omnium plausus et clamores movet.» Hoc enim inest in antiqua formula: *populi rumore secundo*, qua usi sunt Ennius et Fenestella apud Non. p. 385. Cic. Tusc, 2, 1: *secundo populo*, de lege agr. 2, 37: *secunda contione.* Virg. Aen. 8, 90: *Ergo iter inceptum celerant rumore secundo.* Absolute v. *rumor* sic usus est Tacitus Hist. 2, 90: *omnem infimae plebis rumorem in theatro - - affectavit.*

10 — 15. *sacerdotis fugitivus*] Liba (*Fladen*) ab iis, qui rem divinam faciebant, allata et sacerdotibus relicta, horum servis interdum pro pane data esse videntur; iam ioci causa narrat, unum aliquando mero huius cibi nimium dulcis taedio ab hero aufugisse, quo tandem vero pane vesceretur. Iocum amovent, qui *fugitivum* simpliciter explicant «servum,» vel «servum nequam,» ut sane est apud Ter. Eun. 4, 4, 1: *Exi foras, sceleste! At etiam restitas, Fugitive?* Ceterum *liba recuso* cet. verba sunt Horatii, non, ut alii volunt, fugitivi, quocum ille se comparat. — *placentae*] (*Kuchen*) ex farina et caseo, oleo frictae, papavere, sesamo, melle oblitae; h. l. eaedem cum *libis*,

Vivere naturae si convenienter oportet
Ponendaeque domo quaerenda est area primum,
Novistine locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,
Cum semel accepit Solem furibundus acutum?
Est ubi divellat somnos minus invida cura?

I. v. 12. *sic* c. v. 18. *depellat* bSc. Sed in S. superscr. *divellat*.
II. v. 18. *depellat* LCF. (non T.)

etsi proprie haec dis offerebantur, illae inter crustula s. dulciaria referebantur. — *Vivere naturae-convenienter*] ὁμολογουμένως τῇ φύσει ζῆν pervolgata Stoicorum erat doctrina (Cic. de Off. 3, 3, 7: *Quod summum bonum a Stoicis dicitur, convenienter naturae vivere, id habet hanc, ut opinor, sententiam, cum virtute congruere semper* cet.): verum Horatius h. l. populariter loquitur, ut Cic. de Legg. 1, 21, 56: *Sed certe res ita se habet, ut ex natura vivere summum bonum sit, id est, vita modica et apta virtute perfrui.* «Huc autem pertinet etiam habitatio naturae usibus inserviens, cui ante omnia *area* (*Baustätte*, non *Tenne*, ut vertit Passow:) eligenda est, id quod optime fit ruri, ubi beatae vitae nihil obstat.» — *Domo* antique pro *domui* est aliquoties apud Catonem (R. R. 134. cet.) In seqq. Sabinum suum respicit.

16. 17. *rabiem Canis*] Canicula exoritur quidem a. d. XIII. Kal. Aug. (20 die M. Iulii), sed apparet VII. Kal. (27 Iul.) Schneider ad Colum. 11, 2, 53. Sol intrat Leonem 23 die M. Iulii. Manil. 5, 206: *Cum vero in vastos surgit Nemeaeus hiatus Exoriturque Canis latratque Canicula flammas Et rabit igne suo geminatque incendia Solis.* — *momenta*] «motus, circuitus caelestes, qui eo tempore fiunt, quo Sol est in Leonis signo atque vi caloris terras urget.» Poëtice rem sic exprimit, ut fingat Leonem ad furorem excitari Solis radiis *acutis*, eum penetrantibus. Od. 3, 29, 19. Lucan. 1, 650: *Si saevum radiis Nemeaeum, Phoebe, Leonem Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo.* — *acutum*] Hesiod. O. et D. 410: μένος ὀξέος ἠελίοιο.

18 — 21. *Est ubi*] «Ruri somnum nocturnum non disturbant curae; interdiu amoenus herbarum prospectus oculos, nares odor, aqua purissima palatum oblectat.» — *divellat*] Exquisitior sane lectio quam *depellat*. Illud significat: «somnum subito interrumpit, nosque excitat;» hoc: «nos dormire non sinit.» Pseudanacr. λά, 9: κατά μεν σχίσεις ὀνείρους. Virg. Ge. 3, 530. et Ovid. Am. 2, 10, 19. dixerunt *abrumpere somnos*, Ovid. ex Ponto 6, 55. *rumpere s.* Nemo autem *depellat* in *divellat*

Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas
Laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
Naturam expellas furca, tamen usque recurret,

I. v. 24. *expellas*] S. *expelles* bc. M.
II. v. 24. *expelles* LC. (non TF.)
III. Ep. X. v. 24. *expelles*
IV. Ep. X. v. 19. *herba tapetis* Bentl. susp. v. 21. *planum* C2dd. Torr.

mutasset, hoc vero, ut minus solitum, facile in illud mutari poterat. *Invida* autem *cura*, quia divitiarum cupiditas coniuncta esse solet cum invidia in omnes nobis locupletiores. — *Libycis - - lapillis*] Loquitur de pavimentis (λιθοστρώτοις) tessellatis et vermiculatis ex marmore Numidico *caesim diminuto* (Appul. Met. 5. p. 237. Wouw.) *(Mosaikfussboden.)* Seneca Ep. 86: *Pauper sibi videtur ac sordidus - - nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis undique operosa et in picturae modum variata circumlitio praetexitur.* De opere autem musivo vv. intelligenda esse demonstrat v. *lapillis.* Minus recte Fea de marmoris Numidici segmentis maioribus interpretatur. — *olet*] quatenus floribus vel liquoribus odoratis spargebantur etiam pavimenta. — *in vicis*] Urbis, in quos aqua ex magnis aquae ductibus per fistulas plumbeas s. tubulos ducebatur. — *trepidet*] «continenter et celeriter currit.» Cfr. Od. 2, 3, 11: *obliquo laborat Lympha fugax trepidare rivo.* Utroque autem loco versuum sono rem descriptam imitatus est.

22. 23. *Nempe*] inest ironiae significatio. — *inter varias - columnas*] Loquitur de peristylio exstructo ex columnis marmoreis vario colore maculatis. Sen. Ep. 115: *nos delectant ingentium maculae columnarum.* — *nutritur*] «colitur cum summo studio.» — *silva*] «viridarium peristylio cinctum.» Od. 3, 10. Corn. Nep. Att. 13: (Attici domus) *amoenitas non aedificio, sed silva constabat.* Plin. Epp. 5, 6: *diaeta cingit areolam, quae quattuor platanis inumbratur. Inter has marmoreo labro aqua exundat circumiectasque platanos et subiecta platanis* (violaria, rosaria) *leni adspergine fovet.* Pseudotib. 3, 3, 15: *Et nemora in domibus sacros imitantia lucos.* Seneca Controv. 5, 5: *Intra aedificia vestra undas et nemora comprehenditis.* — *longos*] «late extentos in Urbis vicinia per agrum Romanum» olim tam fertilem, nunc prope incultum ac vastum. — *prospicit*] Etiam in prosa oratione. Plin. l. l. *triclinium - - pratum multumque ruris videt; - - hippodromi nemus comasque prospectat.*

24. 25. *Naturam expellas furca*] Lectio *expelles* orta est ex seqq.

Et mala perrumpet furtim fastjdia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundae,

I. v. 28. *propiusve*] c. *propiusque* superscr. *ve* S. *propiusque* b. M.

II. v. 25. *vestigia* C.

IV. v. 25. *fastigia* Codd. Torr. v. 27. *sucum* Codd. aliq. v. 29. *verum distinguere falso* Codd. apud Feam.

futuris. Eadem constr. Od. 4, 4, 66: *Luctere*, - - *proruet victorem.* «Licet naturam summa vi et callidissima arte opprimere coneris, tamen manet invicta suumque ius sibi vindicat.» Sen. Ep. 119: *Natura contumax est: non potest vinci; suum poscit. Furca expellere aliquem* proverbium est pro «aspere atque ignominiose exturbare et eiicere.» Aristoph. Pax 637: *Τήνδε μὲν δικροῖς ἐώθουν τὴν θεὸν κεκράγμασιν.* Catull. 105: *Mentula conatur Pimplaeum ascendere montem*: *Musae furcillis praecipitem eiiciunt.* Cic. ad Att. 16, 2: *Quoniam furcilla extrudimur, Brundisium cogito.* Iuven. 13, 239: *Tamen ad mores natura recurrit Damnatos, fixa et mutari nescia.* — *furtim*] «ratione quasi clandestina, ut quomodo fiat vix animadvertas, illa divitum fastidia perversa et naturae contraria vincit, ipsique, quantumvis a simplici vita recesserint, tamen aliquando vel inviti ad eam redire coguntur.» «Natura sapientior, paucis contenta, vincet ac damnabit fastidiosam luxuriem divitum pleraque male appetentium.» SCHOL. ANTIQ. BARTHII. Sen. Ep. 90: *Ad parata nati sumus: nos omnia nobis difficilia facilium f a s t i d i o fecimus.*

26 — 28. *Non qui*] «Falsa autem illa de finibus bonorum iudicia, qualia plerumque sunt divitum, magis noxia sunt ac beatitudini infestiora, quam inscientia rerum externarum nullius ponderis, ut cum nos deridet dives, quod purpuram Sidoniam ab Aquinate distinguere nesciamus.» — *Sidonio*] Alibi antepenultima longa. — *contendere* - - *ostro*] dativ. «comparare cum purpura.» — *callidus*] ut Sat. 2, 7, 101: *subtilis et iudex* - *callidus*; «sollers in distinguenda purpura sincera, quae ex Phoenice importatur, ab adulterina, quam ad illius imitationem Aquinates in agro Volsco fuco tingunt, ut imperitos decipiant.» — *potantia*] Frequens imago tincturae. Ovid. Met. 6, 9: *Phocaico bibulas tingebat murice lanas.* — *fucum*] lichenis genus, *φῦκος*, *Orseille*, cuius suco vel medicabantur lanam muricis suco postea tingendam vel sine illius conchylii suco

Mutatae quatient. Si quid mirabere, pones
Invitus. Fuge magna; licet sub paupere tecto
Reges et regum vita praecurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis frenumque recepit:
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,

I. (v. 37. Habent *victor violens* bSc.)

III. v. 37. *violens victo* coni.

IV. v. 37. *victo sonipes* vel *victor domito* aliae Bentleii suspicc. *victor victo* Ed. Cadom. 1480. Cuningh.

adulterinam. Ovid. Rem. Am. 707: *Confer Amyclaeis medicatum vellus aënis Murice cum Tyrio, turpius illud erit.* Quintil. 12, 10, 75: *Ut lana tincta fuco citra purpuras* (sine muricis suco) *placet; at si contuleris Tyriae lacernae, conspectu melioris obruatur, ut Ovidius ait.* — *propiusve medullis*] «intimos animi sensus magis percellens.»

30 — 33. *Quem res*] Iam enarrat incommoda et damna, quae nasci soleant ex falsis multitudinis iudiciis de iis, quae vere bona aut mala sunt. Hominem volgarem de suo statu deiiciunt fortunae vicissitudines. Quocirca nil admirare, ne, ubi tibi bonum externum eripitur, infelicem te factum doleas. Fuge honores, opes, potentiam: beato licet esse etiam pauperi, si liber est a cupiditatibus:» quod παράδοξον Stoicum fabella Aesopia illustratur. — *plus nimio*] Altera lectio *plus aequo* est e gloss. Plaut. Mil. glor. 2, 6, 101: *satis et plus nimio merui mali.* M. Antonius Ep. ad Cic. Attic. 10, 8: *Te nimio plus diligo.* — *pones*] «depones, eo carebis.» M. Antoninus 7, 27: Φυλάσσου, μὴ διὰ τοῦ οὕτως ἀσμενίζειν αὐτοῖς (bonis caducis) ἐθίσῃς ἐκτιμᾷν αὐτὰ, ὥστε, ἐάν ποτε μὴ παρῇ, ταραχθήσεσθαι. — *Reges*] In Stoica hac γνώμῃ malim proprie accipere quam interpretari «homines divites ac potentes eorumque clientes vincere licet.»

34 — 38. *Cervus*] Aristot. Rhetor. 2, 20. et Conon Narr. 42. hanc fabulam conservarunt, qua Stesichorus Himerenses monuit, ne se Phalaridis (Arist.) aut Gelonis (Conon) tyrannidi subiicerent. Cfr. Stesichori Fragmenta ed. Kleine p. 17. et 110. — *communibus*] «ex iure naturae.» Ovid. Met. 1, 135: *Communemque prius ceu lumina solis et auras humum.* — *Pellebat*] «saepe, continuo.» — *minor*] ut ἥττων. — *opes*] Sic Od. 3, 3, 28. Epp. 2, 2, 136. pro frequentiore singulari. — *recepit*] «ultro ac libenter accepit.» — *victor violens*] «victor evasit, postquam ipse quoque vectorem adiuvans ferociter cum cervo certasset viresque suas

Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic, qui pauperiem veritus potiore metallis
Libertate caret, dominum vehit improbus atque
Serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,

I. v. 40. *vehet* bSc.
II. v. 40. *vehet* LCTF. v. 41. *nesciat* L. v. 42. *conveniat* C.
IV. v. 41. *nesciit* Lamb. susp. prob. Bothe.

summa cum contentione exseruisset.» Explicabis igitur «vehemens et acer,» «*heftig, ungestüm.*» Frustra hunc locum sollicitarunt Critici: nec vero, ut nonnemo opinatus est, *violens* vice substantivi fungitur, *victor ἐπιθέτου.* Tibull. 1, 6, 47: *Ipsa bipenne suas caedit violenta lacertos.*

40—43. *dominum*] Stoicum hoc. Arrian. Epictet. 4, 1, 59. de stultis, quos dicebant: οὕτως οὖν πολλοὺς κυρίους ἔχομεν; Οὕτω. «Libertas igitur inter praecipua animi bona referenda est; qua qui caret servit diviti alicui et potenti, propterea quod *improbus*, hoc est, immodicus, intemperatus, sua sorte nunquam contentus est, nimia semper et vasta appetit:» sic enim interpretandum esse apparet ex ἀντιθέσει *et parvo nesciet uti.* Alii minus apposite simpliciter «avarus» explicant, alii «insolens atque arrogans,» alii «humilis, δουλοπρεπής, vilis, abiectus,» alii «miser, laboriosus.» — Lectio meorum quoque Codd. *vehet* aperte falsa orta est ex seqq. futuris. *Vehit* nunc, atque ita in perpetuum *serviet*, quia nunquam eo uti scit, neque nunc nec in posterum, id quod apte significatur futuro. Cfr. A. P. 32. — *olim*] in fabellis et exemplis: «ut solet fieri in calceo, qui si maior pede est, facit, ut humi prolabamur, si minor, pedem constringit et dolore nos afficit.» *Uret* autem rectum, non glossema *urget.* Propert. 4, 3, 23: *Dic mihi, num teneros urit lorica lacertos?* Ceterum admodum frequens est apud philosophos haec comparatio. Lucian. Pro imagg. 10: μὴ ὑπὲρ τὸν πόδα ἔστω τὸ ὑπόδημα, μὴ καὶ ἐπιστομίσῃ με, φησίν, ἐμπεριπατοῦσαν αὐτῷ. Demophil. Simil. in Orellii Opuscc. I. p. 6: καὶ ὑπόδημα καὶ βίος ἁρμόττων ὁ ἀλυπότερος. Epict. Enchirid. 39. Dio Chrys. Or. 17. p. 472. R.: Καὶ ἐσθῆτα μὲν οὐδεὶς βούλεται μείζονα τοῦ σώματος ἔχειν, ὡς δύσχρηστον ὄν· οὐσίαν δὲ τῷ παντὶ μείζω τῆς χρείας ἐπιθυμοῦσιν ἅπαντες ἔχειν, οὐκ εἰδότες, ὅτι τοῦτο ἐκείνου χαλεπώτερον. Quibus contra dicit Aristippus apud Maxim. Serm. 140: Οὐχ ὥσπερ ὑπόδημα τὸ μεῖζον ἄχρηστον, καὶ ἡ πλείων κτῆσις· τοῦ μὲν γὰρ ἐν τῇ χρήσει τὸ περιττὸν ἐμποδίζει, τῇ δὲ καὶ ὅλῃ χρῆσθαι κατὰ καιρὸν ἔξεστι, καὶ μέρει.

44—46. *Laetus*] «Tum demum poteris ut decet sapientem vivere,

Si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere quam satis est ac non cessare videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius quam ducere funem.

IV. v. 47. *Imperat, haud servit* Waddelius. Doering.

si contentus eris condicione a fato tibi imposita. Verum ut ego libere te moneo, ita tu quoque me corrige, ubi me horum ipsorum praeceptorum unquam immemorem videbis.» Qua sententia ipsam molesti correctoris speciem urbane a se removet. — *Cogere*] h. l. «congerere, coacervare.» — *quam satis est*] Locis similibus ab Obbario ad h. l. congestis adde Alexidis vv. in Grotii Exc. p. 593: *Ἔγωγε τοῦ τὰ δέοντ᾽ ἔχειν ἀρκούμενος Τὰ περιττὰ μισῶ· τοῖς ὑπερβάλλουσι γὰρ Τέρψις μὲν οὐκ ἔνεστι, πολυτέλεια δέ.*

47. *Imperat aut servit*] «Prout possessor est: si sapiens, pecunia parta inservit vitae necessitudinibus, utilibus inceptis, beneficiis in alios conferendis; si stultus, ei imperat, ut dominus servo, ita ut, quamvis ea uti nequeat, tamen eius semper augendae causa quidlibet, etiam perversissima quaeque, in se suscipere multoque cum labore perficere cogatur.» Frequens sententia: Publius Syrus 998: *Pecunia est ancilla, si scis uti; si nescis, hera.* Seneca de vita beata 26: *Divitiae apud sapientem virum in servitute sunt, apud stultum in imperio.* Falsa Waddelii et Doeringii coniectura ex eo potissimum orta est, quod *collectam pecuniam* non simpliciter «partam,» sed «otiose in arca asservatam» interpretati sunt.

48. *Tortum*] Sententia per se clara: «Pecunia debet esse ea machinae, ut ita dicam, vitalis pars, quae movetur, non ea, quae movet;» «ordinatrix et dispensatrix esto mens sapientis possessoris, pecunia materies, qua pro sua voluntate atque intelligentia ille utatur.» Quomodo verba ipsa exponenda sint, ambigitur. V. *tortus* ἐπίθετον funium et rudentum perpetuum esse monstrant Interpretes ex Virg. Aen. 4, 575. Ovid. Met. 3, 679. Catull. 64, 235. Pers. 5, 146. Iam malim intelligere de fune ductario vel in machinis tractoriis (Vitruv. 10, 3 et 4.) vel in remulco, quam de fune, quo ducuntur boves (Iuven. Sat. 12, 5.), vel de saltatione, quam *restim ducere* appellabant (Ter. Ad. 4, 7, 34.), vel de ludo puerorum, qui ducebant sparteam restem et tamdiu trahebant, donec aut rumperent aut alteruter omissa funis prehensione humi caderet, vel denique cum Diderotio apud Iacobs

Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
Excepto, quod non simul esses, cetera laetus.

Lect. Ven. p. 162., qui *tortum* explicabat, «dum torquetur,» de restionis opificio.

49. 50. *tibi*] «Ut tu legeres, dictabam meo puero a manu.» Imperfectum, ut in subscriptionibus epistolarum: *haec scribebam* cet., tempore relato ad illud temporis punctum, quo, cui missa est epistola, eam leget. — *Vacunae*] Vacunam, antiquam Sabinorum deam, quae etiam prope Reate nemora habebat (Plin. 3, 12.), respondisse Romanorum Victoriae, itaque radicem VAC eandem esse ac VIC vv. *vincere*, *victor* (*Hartung*, *Religion der Römer*, II. p. 256.) et nititur Varronis testimonio apud Acronem et confirmatur ex inscriptione ipsius illius fani prope Horatii Sabinum siti, sed iam illo tempore vetustate ex parte collapsi, apud Feam. Epigramma vero (Anthol. Lat. Meyeri N. 1160), quod afferunt Interpretes, Italo alicui Sec. XVI. tribuendum videtur; etiam Inscriptio apud Gudium LVI. 9. SANCTAE VACVNAE Ligoriana, id est, supposititia est. Per iocum autem Romani interdum deae nomen sic interpretabantur ac si esset a v. *vacare*, ipsaque vacationis atque otii tutela. Sic Comm. Cruq. — *Excepto, quod*] Ne *eo* supplendum sit, referunt hunc usum ad formulas *audito*, *cognito*, *nuntiato*. v. Zumpt. Gr. §. 647. — Alciphron 1, 39: *Οἷον ἡμῶν ἐγένετο τὸ συμπόσιον, - - ὅσων χαρίτων πλῆρες! ἓν μόνον ἡμῖν ἔλειπε, σύ· τὰ δ' ἄλλα οὔ.*

INSCRIPTIO FANI VACVNAE:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS
AVG. PONTIFEX. MAXIMVS. TRIB
POTESTATIS CAENSOR (sic) AEDEM VICTORIAE
*vetus*TATE DILAPSAM SVA IMPENSA
RESTITVIT

EPISTOLA XI.

AD BULLATIUM.

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos,
Quid concinna Samos, quid Croesi regia Sardis,

XI. Bullatius, homo alioquin ignotus, Horatii certe amicus (quod ipsum documento est ingenium ac probitatem ei non defuisse:) ex eo tamen divitum genere fuisse videtur, qui propter nescio quem animi languorem nec rebus civilibus neque litteris neque agriculturae vel negotiationi operam navarent, sed tandem ipsius otii, cui se dediderant, pertaesi, hoc omnium rerum fastidio aliter se liberari posse non opinarentur, nisi si in longinquas regiones profecti inter alios semper homines versarentur, veteres locos ac fama celebratos viserent, alia quotidie antiquitatis monumenta, artificum opera, delubra deorum spectarent. Morbum hunc peregrinandi illis temporibus frequentem ita describit Seneca de Tranq. an. 2: *Proprium aegri est nihil diu pati et mutationibus ut remediis uti. Inde peregrinationes suscipiuntur vagae et litora pererrantur et modo mari se, modo terra experitur semper praesentibus infesta levitas. Nunc Campaniam petamus. Iam delicata fastidio sunt: inculta videantur; Bruttios et Lucanos saltus persequamur* cet. — Talem igitur hominem amice ad sapientiorem vitae usum exhortatur et in Urbem ad suos revocat, simul lectoribus significans, sibimet ipsi propter animum aequum ubique bene esse. Quantum potui leniter de Bullatii indole ac moribus iudicavi, ut vitarem vitium illud multorum Interpretum praesertim recentiorum, quo caecati prope omnes Horatii amicos, quibus epistolas misit, nobis describunt ut homines corruptos ac perditos, quasi vero inter faecem Romuli versari ille solitus fuisset. Quamquam, quid dixi *recentiorum?* Nam pervetus haec est Scholiastarum perversitas. Ecce enim Commentator Rhenaugiensis ineditus Seculi XII.: «Hanc epistolam scribit ad quendam girovagum, nomine Bullatium, qui dum esset Romae et malam vitam duceret, loco id imputavit et diversa loca petiit, si quem inveniret aptum beatae et honestae vitae; sed ubicunque locorum fuit, non melius vixit.» Idem ad Epistolam IV.: «Hanc Epistolam facit Albio amico suo, in qua instruit eum ad honestum et utile; reprehendit in eo quaedam vitia, scilicet levitatem animi et avaritiam et nimiam parcitatem.» — — «Simulavit enim iste se causa studii exivisse, cum potius Roma exivisset, ut rebus suis parceret.»

Smyrna quid et Colophon? maiora minorane fama?
Cunctane prae Campo et Tiberino flumine sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una,
An Lebedum laudas odio maris atque viarum?

I. Ep. XI. v. 3. *minorave* bSc.
II. Ep. XI. v. 3. *Colopho* T. Ibid. *minorave* CS.
IV. Ep. XI. v. 14. *Cunctaque* Codd. Torr.

Ep. VII.: «Numicius fuit quidam nobilis Romanus, valde deditus secularibus et maxime cupidus, scilicet semper timens sua perdere, appetitor famae, luxuriosus et multis aliis vitiis confectus.» Ep. VIII.: «Hanc Epistolam facit ad quendam Celsum. Hic cum esset scriba s. cancellarius Claudii Neronis et versaretur inter principes, ubi caute et honeste conveniebat se habere, stulte et inhoneste se gerebat» cet. Ep. X.: «Hanc epistolam facit ad quendam amicum suum Fuscum Aristium secularibus delictis deditum. Hunc Horatius iam rusticus factus et quasi monachus temptat absterrere ab his voluptatibus et rusticanam vitam ei commendare.» Haec et talia autem per mediam quam dicunt aetatem pro certo non minus libenter amplectebantur atque admirabantur lectores quam nostri populares Wielandii χαρακτηρισμούς, antequam Iacobs aliam viam ingrederetur. — Scripta videtur Epistola a. u. c. 733.

1—5. *Quid tibi*] Ter. Eun. 2, 2, 42: *Sed quid videtur tibi hoc mancipium?* formula sermonis quotidiani mixta ex his duabus interrogationibus: «Quid tibi videtur hac de re?» et: «Qualis tibi videtur haec res?» Sic etiam Graeci. Plato Euthyd. 77: τί οὖν ἐφαίνοντό σοι (οἱ ἄνδρες); — *nota*] aliis propter Alcaeum et Sapphonem, aliis propter vina. — *concinna*] Menander rhetor de Enc. p. 75. inter portus laudes commemorat μέγεθος, κάλλος καὶ εὐρυθμίαν. Est igitur «elegans, venusta (*schmuck*) propter aedificia,» in primis propter Iunonis aedem (Strabo 14. p. 637. Appul. Florid. 2, 15. p. 49. O.) — *Sardis*] plur., Σάρδεις. — *Smyrna*] Lucian. Imagg. 2: Σμύρνη, ἡ καλλίστη τῶν Ἰωνικῶν πόλεων. — *minorane*] Hoc requirere videtur oppositionis vis, quae non satis elucet in altera lect. *minorave*, quae contra scriptoris mentem significaret: «Nihil refert nec magnopere curo, utrum fama maiora an minora tibi visa sint.» — *sordent*] Ut Virg. Ecl. 2, 44: *sordent tibi munera nostra.* «Videnturne tibi despicienda prae *regiae* Romae splendore?» — *Attalicis*] «An domicilio tibi deligere mavis unam ex urbibus regni olim Attalorum, Pergamum, Tralles, Thyatiram, Myndum?»

6—8. *Lebedum*] unam XII. Ioniae urbium. Teste Strabone 14. p. 643: «scenicorum artificum conventus ibi erat et domicilium, qui in Ionia erant ad Hellespontum usque; ibique πανήγυρις et annua certamina in Bacchi honorem agitabantur:» verum reliquo anni tempore prope deserta erat,

Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus: tamen illic vivere vellem
Oblitusque meorum obliviscendus et illis
Neptunum procul e terra spectare furentem.

I. v. 10. *ex* bc.

II. v. 7. *Scis, Lebedus quam sit Gabiis* LT. v. 8. *vicis* C.

ut constat ex h. l. — *odio maris*] Od. 2, 6, 7: *lasso maris et viarum.* — *Scis Lebedus quid sit*] Bullatius igitur et, ut videtur, Horatius sub Bruto militantes a. u. c. 712, ibi fuerant. Non est autem interrogatio; minus etiam cum Cruquio haec verba Bullatio, vv. *Gabiis - - vicus* Horatio, Bullatio rursus vv. *tamen - - furentem* vel cum Rodellio haec omnia v. 7—10. *Scis - - furentem* Bullatio tribui possunt: huiusmodi enim *διαλογισμός* Satiris aptus vel ipsi Epistolarum rationi prorsus repugnat. — *Gabiis*] Cfr. Visconti *Monumenti Gabini* p. 1. Dionys. Hal. A. R. 4, 53: *πόλις ἦν τοῦ Λατίνων γένους, Ἀλβανῶν ἀπόκτισις ἀπέχουσα τῆς Ῥώμης σταδίους ἑκατόν· — νῦν μὲν οὐκέτι συνοικουμένη πᾶσα, πλὴν ὅσα μέρη πανδοκεύεται κατὰ τὴν ὁδόν.* Propert. 4, 1, 34: *Et qui nunc nulli, maxima turba Gabi.* Iuvenal. 7, 3: *cum iam celebres notique poëtae Balneolum Gabiis, Romae conducere furnum Tentarent.* Monumenta a Viscontio descripta reperta sunt prope lacum Gabinum, hodie *lago di Castiglione*, in loco hodie nominato *Pantan de' Griffi*. — *Fidenae*] Sabinorum oppidum, prope Romam. (Strabo 5, p. 226 et 230.), cuius reliquiae exstant prope vicos *Giubileo* et *Serpentina*. Prima longa, contra Virg. Aen. 6, 773: *urbemque Fidenam.* Cfr. Iuven. 10, 100: *An Fidenarum Gabiorumque esse potestas* cet. — *vellem*] «vel ibi aequo animo vivere possem, si opus foret.»

9. 10. *Oblitusque*] Nimis duri animi et sodalium negligentem faciunt Horatium, qui ex his vv. colligunt, omnis amicitiae et cum hominibus commercii taedium eum tenuisse, cum haec scriberet. Verum suam tantummodo constantiam, *ἀταραξίαν*, paucis contentum animum opponit Bullatii inconstantiae et novarum semper rerum appetentiae, utens vel hyperbola in vv. *Oblitus* cet. «Cum ibi tranquille versarer in contemplando terribili simulque magnifico maris turbati spectaculo, vel oblivisci possem ad tempus carissimorum meorum amicorum et aequo animo pati, si ipsi quoque in secessu meo mei interdum obliviscerentur.» Adde quod Lebedi tum vix aliud spectaculum praebebatur ibi peregrinanti vel exulanti quam mare. Notus sublimis Lucretii locus 2, 1. *Suave mari magno turbantibus* (Comm. Cruq. *motantibus*) *aequora ventis* cet. et Archippi vv. apud Stob. 56. p. 376. Gesn.: *Ὡς ἡδὺ μὲν θάλατταν ἀπὸ τῆς γῆς ὁρᾷν, Ὦ μῆτερ, ἐστὶ μὴ πλέοντα μηδαμοῦ.* Ceterum hoc quoque l. sunt semina doctrinae Stoicae. Arrian.

Sed neque, qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus volet in caupona vivere; nec, qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat
Ut fortunatam plene praestantia vitam.
Nec, si te validus iactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Aegaeum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod

I. v. 16. *navim* bc. v. 17. *Rhodus* superscr. *o* S. *Rhodus* c. (Ut nos, b.)

Epict. 3, 24, 109: *Ἂν ἐν Γυάροις ᾖς, μὴ ἀνάπλασσε τὴν ἐν Ῥώμῃ διατριβήν· - - ἀλλ' ἐκεῖ τέτασο, ὅπως δεῖ τὸν ἐν Γυάροις διάγοντα, ἐν Γυάροις ἐῤῥωμένως διάγειν.*

11—16. *Sed neque*] Mira accidat necesse est haec similitudo ei, qui ignorat hanc quoque in Stoicorum scholis usitatam certe similiter fuisse. Arrian. Epict. 2, 23, 36: *Οἷον εἴ τις ἀπιὼν εἰς τὴν πατρίδα τὴν ἑαυτοῦ καὶ διοδεύων πανδοκεῖον καλόν, ἀρέσαντος αὐτῷ τοῦ πανδοκείου, καταμένοι ἐν τῷ πανδοκείῳ κτλ.* Aliter tamen imaginem conformavit Horatius hoc significans: «Iam etsi verum est, eum, qui nulla cupiditate transversus agatur, quovis loco tranquille vitam degere posse, nemo tamen adeo stultus erit, ut propter leve aliquod incommodum vel nescio quo taedio fatigatus secedat in locum aliquem ingratum ibique perpetuo latitet.» *Cauponae* enim apud antiquos plerumque erant tam incommodae ac sordidae, ut in iis diu tempus terere pessima esset condicio. «Summae igitur,» inquit, «stultitiae esset, si quis in via Appia imbre permadefactus, non iter pergeret, sed in caupona sese abderet, vel frigore hiberno correptus et rigens, non ideo in aliquem pistoris furnum vel thermas intraret, ut se calfaceret, sed» cet. — *Frigus*, *sitim* (Ovid. Met. 5, 446.) *colligere* est pr. «in intimum corpus recipere.» De frigore s. horrore febrili (Sat. 1, 1, 80.) hic explicari nequit, cum febricitantes non in furnos ac balnea deducantur. — *Idcirco navem*] «Nec propter unam procellam, navi vendita, et quidem *trans Aegaeum mare*, ut qui nunquam rediturus sit in patriam, nauclerus in perpetuum mari renuntiabit, ut fortasse tu propter aliquod taedium animi Romam nunquam redire decrevisti.»

17—21. *Incolumi*] «integro, sanae mentis homini, constanti et quieto.» Schol. Sic Sat. 2, 5, 13: *incolumi capite esse* opponitur insaniae. Alii minus recte de bona corporis valetudine interpretantur. — «Qui igitur domi contentus vivit, pulcherrimis illis

Paenula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet ac voltum servat Fortuna benignum,
Romae laudetur Samos et Chios et Rhodos absens.
Tu, quamcunque deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu, neu dulcia differ in annum;
Ut, quocunque loco fueris, vixisse libenter

I. v. 18. *horis* superscr. *auris* S. (Ut nos, bc.) (v. 23. Habent *neu* bSc.)
II. v. 20. *et* LCT. v. 23. *nec* LCT.
IV. vv. 22. et 23. omittunt Codd. Blandin. v. 24. *Tu quocunque* Codd. Blandin. et Franequeranus.

Graeciae et Asiae urbibus aeque libenter caret ac rebus molestissimis.» — *Mitylene*] ἡ μεγάλη καὶ καλὴ vocatur a Longo 1, 1. — *facit*] «iuvat, apta est.» Propert. 3, 1, 20: *Non faciet capiti dura corona meo.* Ovid. Her. 6, 128: *Medeae faciunt ad scelus omne manus.* Her. 15, 8: *Non facit ad lacrimas barbitos ulla meas:* pr. de medicamentis: Plin. 22, 19: *chamaeleon facit ad difficultatem urinae.* — *Paenula*] vestis gausapina vel scortea, qua super tunicam accepta tempore frigidiore per itinera utebantur; per aestatem propter spissitudinem molesta erat. Contra *campestre* (subligaculum, κατάζωμα, *Kampfschurz*), inguinum velamentum linteum, quo cingebantur iuvenes in Campo Martio, nudi corpora exercentes vel Tiberim denatantes. — *auris*] longe significantius est ad frigus molestum exprimendum quam altera lectio *horis.* — *Sextili*] Augustus mensis Sextilis demum a. u. c. 746. appellatus est. Dio Cass. 55, 6. — *caminus*] foculus cum prunis, qui, ut videtur, ex uno conclavis loco in alterum transferri poterat; qualibus etiamnunc utuntur Itali. Consulto autem cumulat perversissima quaeque, ut in versiculo illo apud Plut. Adv. Stoic. 26: Δειπνῶμεν, ἵνα θύωμεν, ἵνα λουώμεθα. — *Fortuna*] Philemon Mein. p. 339: Ὅταν ποτ' ἀνθρώποισιν ἡ Τύχη γελᾷ. Ovid. Trist. 1, 4, 27: *Dum iuvat et voltu ridet Fortuna sereno.* — *Romae*] «Dum Romae vivimus felices, laudemus sane amoenas et pulchras illas urbes, nec tamen abripiamur ullo eas visendi desiderio.» — *absens*] «procul sita a patria nostra.»

22—30. *Tu quamcunque*] Cur v. 22. et 23. in Cruquii Codd. omissi fuerint, Schmidius recte explicavit ex simili initio v. 24., ubi librarii illi velut saltu facto scripserunt *Tu quocunque.* — *Fortunare* verbum est formularum religiosarum. Afranius apud Non. p. 109. Merc.: *Deos ego omnis ut fortunassint precor.* — *Grata manu*] Quasi donum esset visibile et tactile pro pedestris or. «grato animo.» — *annum*] pro

Te dicas: nam si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter aufert,
Caelum, non animum mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia; navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est,
Est Ulubris, animus si te non deficit aequus.

tempore infinito. — *arbiter*] «qui mare longe prospectat itaque eius veluti dominus est.» Similiter Dio Chrysost. Or. 20. p. 491. R.: *Δῆλον ὅτι γε οὐ τόπος ἐστὶν ὁ παρέχων οὐδὲ τὸ ἀποδημῆσαι τὸ μὴ φαῦλ' ἄττα πράσσειν, οὐδὲ εἰς Κόρινθον ἢ Θήβας ἀνακεχωρηκέναι, τὸ δὲ, τὸν βουλόμενον πρὸς αὑτῷ εἶναι κτλ.* — *Caelum, non animum*] Aeschines adv. Ctesiph. p. 407. Bekk.: *οὐ γὰρ τὸν τρόπον, ἀλλὰ τὸν τόπον μόνον μετήλλαξεν.* — *Strenua - inertia*] Qualis est ardelionum vita (Martial. 2, 7.), qui cum semper aliquid moliuntur moxque temere incepta omittunt, nihil unquam assequuntur nec perficiunt; quod cum ipsi sentiunt, taedio *exercentur*, fatigantur. Minus recte nonnemo explicavit de vita otiosa ac tranquilla, quae *strenua* nos *exerceat*, id est, distineat, dum assequendae ei naviter studemus. Etenim per *ὀξύμωρον* dictum est, ut illud Ennii apud Gell. 19, 10: *Otioso negotio animus nescit, quid velit.* Senec. de Tranq. an. 12. *inquieta inertia.* Od. 1, 34, 2: *insaniens sapientia*, 2, 12, 16: *saevitia facilis.* Epp. 1, 12, 19: *concordia discors.* — *exercet*] Sal. Cat. 11: *Primo magis ambitio quam avaritia animos hominum exercebat.* — *navibus*] «Nos maria et terras peragramus, ut bene beateque vivamus, quasi in locis extremis atque a patria quam remotissimis tranquillius feliciusque victuri quam domi.» Lamb. Ad verba similiter Iuven. 9, 131: *undique ad illos Conveniunt et carpentis et navibus omnes.* Mira est aliorum interpretatio: «Spectaculis in Circo cum quadrigis et cum navibus in Naumachia.» — *Ulubris*] quas *vacuas* dicit Iuven. 10, 102., oppidulum prope paludes Pomptinas, hodie *Cisterna*. Inscr. m. Lat. N. 122. Hanc Trebatii patriam ridet Cic. ad Fam. 7, 18. propter ranunculorum ibi, ut ait, *ῥητορευόντων* multitudinem. — *animus - - aequus*] «*εὐθυμία*, animus bene compositus, nulla cupiditate exagitatus nullaque aegritudine depressus.» Sententia tam *γενικῶς* expressa est, ut familiarem offendere nequaquam posset: et tamen quam acerbe criminati sunt Interpretes nonnulli bonum hunc Bullatium, hominem, ut aiunt, inconstantem, levem, morosum! Horatii tamen amicum. Ceterum cfr. Plaut. Aul. 2, 2, 10: *Pol, si est animus aequus, satis habes, qui bene vitam colas.*

EPISTOLA XII.

AD ICCIUM.

Fructibus Agrippae Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est ut copia maior
Ab Iove donari possit tibi. Tolle querelas;
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.

I. Epp. XII. v. 1. *Icti* c. (non bS.)

XII. De Iccio vide Od. 1, 29. Huic sodalem suum, Pompeium Grosphum (Od. 2, 7.), commendat, propter quam ipsam rationem prope incredibile est, interpretes ante Iacobsium (excepto tamen Gesnero:) uno fere ore in eo consensisse, ut contenderent, in commendaticia hac epistola Iccium tamquam hominem sordidum, avarum, fatuum, dicis causa et propter nescio quam animi vanitatem philosophiae deditum, describi et cum insigni mordacitate derideri, nihilominus videlicet poëtae amicum. Hi ergo, quae in qualicunque epistola publice edenda nemo unquam amico tam malitiose, in vere familiari, si opus esset, aperte ac simpliciter, certe sine virulentia, quam sibi hic repperisse visi sunt, scriberet, etiam in commendaticia, ante omnia cum Grospho communicanda, scribi potuisse putaverunt. — Scripta est a. u. c. 734.

1 — 5. *Fructibus*] Iccius tunc erat procurator praediorum Siculorum M. Agrippae, quorum de reditibus rata pars tamquam administrationis merces ad ipsum perveniebat. — *colligis*] «colligendos curas per villicos,» — *non est, ut*] οὐκ ἔστι (δυνατὸν) ὅπως, «fieri nullo modo potest.» Cfr. Od. 3, 1, 9: *Est ut viro vir latius ordinet*. Sic Lucretius 3, 715: *Haud erit, ut-possit*. 5, 147. et 997: *Non erat, ut fieri posset*. — *querelas*] «Mitte supervacaneas illas querelas, quod in illos fundos administrandos multum temporis tibi insumendum sit, quod et iucundius et utilius in philosophiae studiis collocari posset, et nequeas tamen divitiis aequare multos alios maiore otio fruentes.» — *usus*] Opponitur mancipio. Cic. ad Fam. 7, 30: *Atticum, cuius quoniam proprium te esse scribis mancipio et nexo, meum autem usu et fructu, contentus isto sum. Id enim est*

Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiae poterunt regales addere maius.
Si forte in medio positorum abstemius herbis
Vivis et urtica, sic vives protenus, ut te
Confestim liquidus Fortunae rivus inauret,

cuiusque, *quo quisque fruitur atque utitur.* Libere autem Iccius ad usus vitae necessarios dispensare et disponere poterat, quae proveniebant in Agrippae fundis. Ad ipsam sententiam cfr. Democritum in Orellii Opuscc. sent. I. p. 110: *Πενίη, πλοῦτος, ὀνόματα ἐνδείης καὶ κόρου· οὔτε οὖν πλούσιος ὁ ἐνδέων, οὔτε πένης ὁ μὴ ἐνδέων.* — *Si ventri*] Hunc etiam Metrodorus finem bonorum constituerat: *ἀγαθὸν ψυχῆς τί ἄλλο ἢ τὸ σαρκὸς εὐσταθὲς κατάστημα καὶ τὸ περὶ ταύτης πιστὸν ἔλπισμα;* (Clem. Alex. Strom. 2, 22.) Vix tamen huius sententiae meminerat Horatius, sed potius versuum Theognidis 719. B. vel Solonis apud Plut. Sol. 2: *Ἰσόν τοι πλουτοῦσιν, ὅτῳ πολὺς ἄργυρός ἐστιν Καὶ χρυσὸς καὶ γῆς πυροφόρου πεδία, Ἵπποι θ' ἡμίονοί τε, καὶ ᾧ τὰ δέοντα πάρεστιν Γαστρί τε καὶ πλευραῖς καὶ ποσὶν ἁβρὰ παθεῖν Παιδός τ' ἠδὲ γυναικός.* — *pedibus*] Mire nonnemo interpretatus est: «si calcei tibi suppetunt;» cum sit: «si podagra non laboras.»

7—11. *Si forte*] Iam sapientis temperantiae exemplum affert: «Si *forte*, id quod non pro certo scio:» (v. *forte* minime praetervidendum est:) «cum cibis lautioribus vesci facile tibi liceret, tamen *abstemius*» (pr. de vino, hic et de cibo et de potu:) «sobrius manes ac vivis leguminibus oleribusque atque inter haec vel urticâ, aeque parco et tenui victu etiam *protenus*» (i. e. «*porro et sine intermissione*» Non. p. 375.) «in perpetuum utéris, etiamsi subito dives factus eris, vel quia natura ultro temperans es, vel quia ex firmo proposito abstines a luxuria, ut sapientiae praeceptis satisfacias.» — *In medio positae* sunt res, quarum potestas nobis est ac liber usus. Similiter Sidonius Apoll. Epp. 8, 3: *inter epulas abstemium, inter purpuratos linteatum.* — *urtica*] Est omnino planta huius nominis, qua Itali etiamnunc vere, dum tenera est, vesci interdum solent; Plin. 21, 15: *Urtica incipiens nasci vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo est ad pellendos totius anni morbos:* non urtica marina, Medusae genus, quae in opiparis pontificum coenis apponebatur. Macrob. Sat. 3, 13. *Herbis* autem *et urtica* dictum est, ut Od. 1, 12, 8: *silvae et quercus.* Ovid. Met. 10, 261: *et flores mille colorum Liliaque.* — *ut*] «licet, quamvis;» non *ἵνα*. — *inauret*] «Videtur significare Midae fabulam, qui, ut elueret auream famem, consilio Apollinis immerso capite Pactolum sic inauravit, ut

Vel quia naturam mutare pecunia nescit,
Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;
Cum tu inter scabiem tantam et contagia lucri

aureas arenas perpetuo trahat.» Cruq. At *rivum* dicit, non amnem, nec rivus h. l. inauratur, sed inaurat; adeo ut suspicer proverbii locum obtinuisse Fortunae aureum rivum, in quem ubi quis se immersit, *confestim*, id est, repente ipse dives fit. Ad usum cfr. Cic. ad Fam. 7, 13: *Moriar, ni, quae tua gloria est, puto te malle a Caesare consuli quam inaurari.* — *naturam mutare pecunia nescit*] «Qui natura vel sine philosophorum praeceptis temperans est, etiam dives factus, prius vitae genus, bonae valetudini unice aptum, servat.» (Male alii explicant: «pecunia naturam suam propriam mutare nescit.» Immo scholii loco esto illud Cornelii Nep. Att. 14: *Cum tanta pecuniae facta esset accessio, nihil de quotidiano cultu mutavit, nihil de vitae consuetudine - - parique fastigio stetit in utraque fortuna.*) Contraria utique est Menandri sententia Ed. Mein. p. 217: Ὅ τε πλοῦτος ἐξώκειλε τὸν κεκτημένον Εἰς ἕτερον ἦθος, οὐκ ἐν ᾧ τὸ πρόσθεν ἦν. — *putas*] ex Stoicorum doctrina.

12—14. *Miramur*] «Virtuti autem te vel maxime studere et philosophiae deditum esse gaudeo; etenim si miramur, Democritum illum rem familiarem ob sapientiae studia prorsus neglexisse, multo magis profecto te admiremur necesse est, qui inter multa negotia necessaria quidem, sed interdum sordidiora, ut est tabularum expensi acceptique confectio, inter homines quaestus ac lucri cupidos, quibuscum saepe versari debes, nihilominus philosophiae et physicis studiis vacas.» Cic. de Fin. 5, 29: *Cur tot maria transmisit Democritus? qui, (vere falsone, cur quaereremus?) dicitur oculis se privasse; certe, ut quam minime animus a cogitationibus abduceretur, patrimonium neglexit, agros deseruit incultos.* Prorsus ut Horatius Ioannes Chrysost. ad Viduam Iun. T. 1. Ed. Paris. nov. p. 423. Democritum vocat τὸν μηλόβοτον ἀνέντα τὴν χώραν τὴν αὑτοῦ. — *peregre est*] «meditationi immersus et quasi segregatus a corpore, procul abest a rebus terrestribus.» Cic. pro Mil. 12: *tuae peregrinantur aures?* — *velox*] «inter veri θεωρίας magna cum facilitate versans.» Plut. περὶ τῶν ἀπὸ τοῦ θείου κτλ. C. 22: ὥστε τὴν ψυχὴν ἐποχουμένην λείως ὥσπερ ἐν γαλήνῃ τῷ φωτὶ ῥᾳδίως πάντῃ καὶ ταχὺ φέρεσθαι. — *scabiem*] «sordidam aliorum avaritiam, quibuscum Agrippae rationes tibi putandae sunt.» — *contagia*] «quae lucri cupido morbi contagiosi instar iam prope omnes invasit.»

Nil parvum sapias et adhuc sublimia cures:
Quae mare compescant causae, quid temperet annum,
Stellae sponte sua, iussaene vagentur et errent,
Quid premat obscurum lunae, quid proferat orbem,
Quid velit et possit rerum concordia discors;
Empedocles, an Stertinium deliret acumen.
Verum, seu pisces seu porrum et caepe trucidas,

15. *Nil parvum*] «Cum sapientiae studio ductus res externas, quae caducae et sub sapiente positae sunt, despicias atque *adhuc* etiam provectiore aetate post militiam interque tot rerum patroni tui curas, *sublimia*, supremas rerum naturalium causas, scruteris. — *sapias*] Simpliciter pro φρονῇς, cogites.» Alia interpretatio: *da du dein edles Wesen und Streben behauptest*, ex verbis ipsis elici nequit; nec vv. *et adhuc* explicari debent «atque adeo» (Hand Turs. I. p. 165.) vel «insuper» (Walch. Em. Liv. p. 190.), sed manifesto de tempore intelligenda sunt, ut quattuordecim aliis apud Horatium locis. — *sublimia*] «τὰ μετέωρα, caelestia;» «philosophiam physicam.» Comm. Cruq. *Superas res* dixit Lucretius 1, 129.

16 — 20. *Quae mare*] Similes loci sunt Virg. Ge. 2, 475. Propert. 3, 5, 25. Manil. 1, 99. — *compescant - temperet*] Propert. l. l. 37: *Curve suos fines altum non exeat aequor, Plenus et in partes quattuor annus eat.* — *sponte sua*] «proprione impetu atque instinctu, an *iussae* ac ductae numine divino.» Sic Virg. Aen. 9, 21. *palantes caelo stellas* dicit. — *premat*] «abscondat.» Intellige de solitis lunae vicissitudinibus, κενώσεσι καὶ πληρώσεσι, non de eius defectu. Similiter Prop. l. l. 27: *unde coactis Cornibus in plenum menstrua luna redit.* — *Quid velit et possit*] «Quis finis (σκοπὸς) et quae vis sit mundi universi.» — *concordia discors*] «universitas rerum, licet nobis interdum discors videatur, tamen admirabili singularum partium concordia iuncta.» Sic Ovid. Met. 1, 433: *discors concordia fetibus apta est.* cfr. Lactant. Instt. 2, 9. Inversa ratione Manil. 1, 141; *discordiam concordem* dixit. Est Empedoclis νεῖκος καὶ φιλία Fragm. ed. Sturz. 203: Ἄλλοτε μὲν φιλότητι συνερχόμεν' εἰς ἓν ἅπαντα, Ἄλλοτε δ' αὖ δίχ' ἕκαστα φορεύμενα νείκεος ἔχθει. Empedoclis autem carmina frequenter a Romanis legebantur, ut demonstrat Lucretius et Cn. Salustii Empedoclea derisa a Cicerone ad Q. Fr. 2, 11, 4. — *Stertinium deliret*] Sine ioco: «Investigas, utrum verior sit physica doctrina Empedoclis, an Stoicorum.» Iam facete pro Stoicis ponit ridiculum illum Stertinium, «sapientum octavum (Sat. 2, 3, 293.), «qui CCXX. libros Stoicorum Latine scripsit.» (Schol.) eique κατ' εἰρωνείαν

**Utere Pompeio Grospho et, si quid petet, ultro
Defer; nil Grosphus nisi verum orabit et aequum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res:
Cantaber Agrippae, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit; ius imperiumque Phraates**

I. v. 23. *orabat* superscr. *i* S. v. 27. *prahates* b. *phrahates* c.
IV. Ep. XII. v. 27. *imperiumque Tigranes* Bentleii susp. ad Epp. 1, 18, 56.

acumen tribuit; *Stertinium* autem pro *Stertinianum*, ut Od. 4, 12, 18: *Sulpiciis horreis.*

21—24. *Verum seu*] «Verum quicunque tuae vitae est habitus, quem satis simplicem ac modestum esse probe novi, quippe cum victus tuus constare non soleat nisi piscibus, porro ac similibus, benigne, quaeso, recipe, quem tibi commendo, Grosphum eiusque consuetudine amice utere.» *pisces*] Etiam piscium vel recens captorum vel ταρίχους in Sicilia *vilius* fuit pretium; neque vero, ut quidam rati sunt, v. *pisces* significat lautiores cibos, *porrum et caepe*, (ex quibus moretum fiebat:) simpliciores. — Festive autem *trucidas (abwürgst)* ad Pythagorae et Empedoclis sectatorem; Hieron. Lib. 2. adv. Iovinian. T. 2. p. 331. Vallars.: *Probabo non Empedoclis et Pythagorae nos dogma sectari, qui propter μετεμψύχωσιν omne quod movetur et vivit edendum non putant, et eiusdem criminis reos arbitrantur, qui abietem quercumque succiderint, cuius parricidae sunt et venefici.* Diog. Laërt. 8, 77. Empedocli placuisse dicit: τὴν ψυχὴν παντοῖα εἴδη ζώων καὶ φυτῶν ἐνδύεσθαι, φησὶ γοῦν· Ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ γενόμην κοῦρός τε κόρη τε· θάμνος τ' οἰωνός τε καὶ ἐξ ἁλὸς ἔλλοπος ἰχθύς. Cfr. Sturz p. 481. — *verum*] ut Epp. 1, 7, 98. «iustum.» — *Vilis*] Proverbium videtur, cui proxime accedit Xenoph. Mem. 2, 10, 4: νῦν διὰ τὰ πράγματα (propter hunc rei publicae statum) εὐωνοτάτους ἔστι φίλους ἀγαθοὺς κτήσασθαι. «Proborum hominum amicitia εὐωνοτάτη est, tenui pretio, facili opera paratur, si qua re indigent, quam nos eis praestare possumus idque comiter facimus. Sic tu primo quoque officio, tibi minime molesto, facile Grosphi amicitiam tibi conciliare poteris.»

25. 26. *Ne tamen*] «Ne tamen tu, remotus cum sis ab Urbe et studiis occupatus, ignores» cet. Hi vv. praecipue Augusti eiusque amicorum causa additi sunt. Cantabros, cum aliquoties pertinaciter rebellassent, M. Agrippa tandem a. u. c. 734. τοὺς ἐν τῇ ἡλικίᾳ διέφθειρε καὶ τοὺς λοιποὺς τά τε ὅπλα ἀφείλετο καὶ ἐς τὰ πεδία ἐκ τῶν ἐρυμνῶν κατεβίβασεν. Dio Cass. 54, 11. Apte autem primum memoratur Agrippa, Iccii patronus. — *Armenius*] Vell. 2, 94, 4: *Tiberius cum legionibus ingressus Armeniam,*

Caesaris accepit genibus minor; aurea fruges
Italiae pleno defundit Copia cornu.

I. v. 29. *defundit* superscr. *if*, ut sit *diffundit* b. (Ut nos, Sc.)
II. Ep. XII. v. 29. *defudit* L. *diffudit* T.

reducta ea in potestatem populi Romani, regnum eius Artavasdi dedit, ubi vel scriptor ipse vel librarii ex Monum. Ancyrano p. 375. Wolf. sic corrigendi sunt: *Artaxiae ademptum Tigrani dedit*. Cum prave olim explicarent *Armenium*, «Artaxiam, Armeniorum regem», cum significet *Armenios* s. *Armeniam*, vel erroris vel nimiae adulationis insimularunt poëtam, quasi dixerit, hunc regem in proelio interfectum esse a Tiberio, cum teste Tacito Ann. 2, 3: *occiso Artaxia per dolum propinquorum datus sit a Caesare Armeniis Tigranes deductusque in regnum a Tiberio Nerone.* — *Phraates*] Construe: «Arsaces XV. s. *Phraates* IV., Parthorum rex (a. u. c. 717—753.) genibus minor accepit ius imperiumque Caesaris.» — *genibus minor* pr. «infra Caesaris genua collocatus, ad genua eius admissus,» (ut Nero Tiridaten *primo -- admisit ad genua, allevatumque dextra exosculatus est.* Suet. Ner. 13.) poëtica imagine pro «supplex per legatos atque submissus;» nunquam enim ipse Romam venerat, ut se ad Augusti pedes prosterneret eique supplicaret. Imperium autem Augusti accepit, quatenus ob metum belli, quod hic ei minitabatur, captivos ex Crassi et Antonii exercitibus signaque militaria Crasso adempta Romam remisit et filios nepotesque obsides Augusto dedit. Strabo 6. extr. Iustin. 42, 5. Tac. Ann. 2, 1: *Phraates cuncta venerantium officia ad Augustum verterat.* Augustus ipse hoc inter res sibi maxime gloriosas rettulit partim nummis cusis cum his inscriptionibus: SIGNIS. RECEPTIS. et: SIGNIS. PARTHICIS. RECEPTIS., partim his verbis Monum. Ancyr. p. 376: *Parthos trium exercituum Romanorum spolia et signa remittere mihi supplicesque amicitiam populi Romani petere coëgi. Ea autem signa in penetrali, quod est in templo Martis Ultoris, reposui. Ius* autem *et imperium* alicuius *accipere* idem est atque «imperio parere, *in ius dicionemque* alicuius *venire*:» Liv. 24, 57. Cfr. Od. 3, 5, 4. Tac. Hist. 2, 19: *imperia accipientes*, id est, imperia facientes. Male haec quoque olim acceperunt, ita interpretati: «Phraates accepit ius imperiumque, id est, regnum Armeniae, veneratus propterea Augustum:» atque ideo vel turpiter errasse vel impudenter mentitum esse Horatium, cum Tigranes in regnum illud deductus sit: qua culpa ut poëtam liberaret, Bentleius *Tigranes* pro *Phraates* proposuit.

29. *Copia*] abundantiae et ubertatis dea, ut Carm. Sec. 57. «Haec autem omnis generis fruges fructusque quasi de caelo in terram nunc *defundit*, e cornu suo omnibus abundanter largitur.» Longe minus rectum esset *defudit*, quasi vero iam defundere desisset, et sane antecedentibus perfectis originem debet.

EPISTOLA XIII.

AD VINNIUM ASELLAM.

Ut proficiscentem docui te saepe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vinni,
Si validus, si laetus erit, si denique poscet;
Ne studio nostri pecces odiumque libellis
Sedulus importes, opera vehemente minister.

I. Ep. XIII. v. 2. *Vinni*] bSc. *Vini* M. (c. in inscriptione *Vinium*.)
II. Ep. XIII. v. 2. *Vini* FS.
III. Ep. XIII. v. 2. *Vini*

XIII. «Hanc Epistolam ad Vinnium Asellam, quisquis ille fuit, missam esse nunquam adducar ut credam. In Augusti potius gratiam scripta videtur, cui poëta verecundiam suam vix poterat commendare urbanius. Paratam eadem habebat excusationem, si forte poëmata sua Augusto ab amicis nimis officiosis male essent tradita aut minus apte commendata.» Iacobs. Festive igitur simulat se praeter mandata, quae domi iam saepe diuque homini bono, sed pinguioris ingenii, inculcarit, ne illa iam iter faciens, magis etiam cum in Urbem pervenérit, obliviscatur, eadem etiam litteris consignasse, hasque litteras, quas Asella, ut probabile est, nunquam vidit, post eius profectionem ex praedio Sabino per tabellarium misisse. Fuit autem (nam persona ipsa vera est, et fortasse nota erat Augusto:) vel vicinus Horatii, vel unus quinque illorum bonorum patrum, colonorum partiariorum in eius Sabino: servus certe tabellarius non fuit, cum tria nomina Latina habuerit, C. Vinnius Fronto vel Asella, ut aiunt Scholiastae. — Scripta videtur Kirchnero Epistola circiter a. u. c. 736., Lachmanno vel ineunte a. 730. vel ante hiemem a. 732.; per medium enim tempus extra Italiam degisse Augustum.

2—5. *signata*] obsignata Horatii anulo, ut decebat talia potenti fautori mittere: «integra igitur, ut accepisti, et a nemine alio aperta Augusto ita reddes, si validus erit.» — *volumina*] Quod disputant Interpretes, utrum de satiris an de tribus primis Odarum libris, an de his ipsis primis Epistolis intelligendum sit, prope supervacaneum videtur; pro certo enim nihil hac de re affirmari potest. — *pecces*] «in culpam ac reprehensionem incidas.» — *odium*] «Si forte offendes Augustum, is fortasse indignabundus accipiet mea carmina.» — *importes*] plerumque de rebus incommodis, ut «importare calamitatem,

Si te forte meae gravis uret sarcina chartae,
Abiicito potius, quam quo perferre iuberis
Clitellas ferus impingas Asinaeque paternum
Cognomen vertas in risum et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas;
Victor propositi simul ac perveneris illuc,

I. (v. 6. Habent *uret* bSc.)

luctum, periculum, pestem.» Ceterum construendum videtur etiam propter v. caesuram: *ne sedulus* (cum sis nimis sedulus,) *importes odium libellis*, *minister opera vehemente* (ministrum agens talem, qui operam navet nimio atque importuno studio.) Alii iungunt: *ne sedulus minister importes odium libellis opera vehemente.* Cfr. Epp. 2, 1, 260: *Sedulitas autem, stulte quem diligit, urget.*

6—9. *uret*] de onere molesto, ut Ovid. Rem. Am. 235: *Aspicis, ut pressos urant iuga prima iuvencos.* Sed hoc per iocum; non enim re vera gravis esse poterat libellorum *sarcina*, quo ipso voc. praeparatur alter iocus v. 8. — — *Abiicito*] Festive significat, se idem fere pretium statuere scriptis suis, quod Aristippus auro, Sat. 2, 3, 100. «Abiicito potius in ipso itinere;» (fingit enim ob propria quoque negotia Vinnium Romam proficisci, et tantum officii causa carmina secum portare), «quam ut eo loco, usque ad quem perferre iuberis sarcinam, *ferus*, impatiens iam oneris, efferatus, ut iniquae mentis asellus, cum vi et multo cum fragore deiicias in solum vel in atrium Palatii *clitellas* muli vel asini tui (*Saumsattel*), quibus sarcina illigata est atque inde solvenda. Quod si tam rusticus esses, quam significo, merito te Asellam vocari dicerent ridentes, qui viderent.» Noli distinguere: *quo perferre iuberis Clitellas*, *ferus impingas* (tete): non enim *clitellas* Augusto perferre iussus erat, sed voluminum sarcinam. (Novam h. l. interpretationem proposuit Foss de Theophr. I. p. 30: «Abiicito potius sarcinam, quam ubi (qua corporis parte) clitellas perferre iuberis, eo illam impingas, h. e., quam tergo eam portes et hac ratione per urbem vicosque proficiscens fabula fias.» Verum clitellae h. l. proprie, non figurate dictae, asinis et mulis, non hominibus imponuntur, neque impinguntur, (aliud enim est «compedes, pugnum, dicam impingere,» quae ex utroque comico affert.) Vv. autem *quo perferre* significare non possunt *ubi ferre*, sed unice: «οἷ προσφέρειν.» — *Asinae*] videtur dixisse pro *Asellae*; non enim credibile est patris cognomen *Asinae*, ut volunt, ioci causa a vicanis eius in Asellae deflexum esse. Quod *paternum* est cognomen, monstrat iam patrem ingenuum rusticum Romanum fuisse nec vero filio contumeliae causa inditum. Ceterum vetus est iocus iam apud Cic. de Or. 2, 64, 258: *illud Scipionis, cum Asellus omnes provin-*

Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum,
Ut vinosa glomus furtivae Pyrrhia lanae,
Ut cum pileolo soleas conviva tribulis.

I. v. 14. *glomos* bc. (non S.) v. 15. *Est cum* superscr. *ut* b.
II. v. 14. *glomos* LCT.

cias stipendia merentem se peragrasse gloriaretur: Agas asellum et cetera. — *fabula*] ut Epod. 11, 8.

10—12. *Viribus*] locatur quasi difficillimum inceptum foret ex Sabino Romam pervenire. — *lamas*] «lacunas maiores aquam pluviam continentes.» Ennius: *Silvarum saltus, latebras lamasque lutosas.*» Comm. Cr. — *Victor propositi*] ἐγκρατὴς τοῦ σκοποῦ. — *Sic positum servabis*] «Sic pones et, cum posueris, etiam sic servabis, ne cet.» V. *positum* artissime cum v. *servabis* coniunctum minime nescio quam singularem voluminum *posituram* significat, sed ipsius actionis imaginem clarius nobis ante oculos ponit. — «Decore,» inquit, «dextera teneto libellos tum, cum ad Augustum admissus eris, ne forte rustico aliquo gestu ei risum moveas.» Minus recte D. Heinsius coniecit: *Sepositum*.

13—15. *rusticus agnam*] Iam triplex proponit exemplum ab Asella minime imitandum: 1) imaginem rustici agnum sub axilla ad mercatum ferentis, ridiculam propter continuos bestiolae motus et curam hominis, ne in solum desiliat, ne ab ipso fortasse laedatur. 2) «Pyrrhiam, ancillam in quadam Titinii fabula, quae furata lanam dominae suae, propter temulentiam ita gestavit, ut facili opera deprehenderetur.» Schol. (Titinium hunc Fabricius, Bothe (Poët. Com. p. 58.), alii nomine veteris certe rei publicae tempore minime Romano vocant *Vectium Titinium*, ex falsa lect. apud Q. Serenum Samonicum v. 1048: *Allia praecepit Titini sententia necti* (al. *Vecti*), *Qui veteri claras expressit more togatas.*) — *glomus*] Forma *glomus, i*, idonea auctoritate caret. 3) *tribulis*] Homines ambitiosi, auram popularem captantes, tribules etiam pauperiores ruri degentes ad convivia interdum invitabant. (Principes autem cives in XXXI. rusticas tribus, homines infimae sortis in IV. urbanas memento relatos fuisse.) Rusticanus igitur Romanus invitatus a tribuli suo locuplete atque illustri non sine quadam verecundia ac timore e vico suo in Urbem pergit calceatus vel peronatus; quia servum non habet, certe qui opus rusticum deserere possit, ipse *soleas*, quibus indutus in triclinium intrare debet, una cum pileo, quo sub noctem domum revertens caput tecturus est, sub ala portat. Optimus autem homo eo maxime ridiculus fit, quod dum quantocunque potest cum decore soleis puris nec pulvere adspersis in triclinium introire

Ne volgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quae possint oculos auresque morari
Caesaris; oratus multa prece, nitere porro.
Vade, vale, cave ne titubes mandataque frangas.

I. v. 16. *Ne*] bSc. *Nec* M.
II. v. 16. *Nec* F. e Codd. *Neu* S. v. 17. *possunt* CT.
III. v. 16. *Neu* e Cod. Gal. vv. 18. 19. *nitere. porro Vade* (tacite.)

parat calceosque sibi exutos et pileum atriensi tradit, iis omnibus, qui cum maxime in atrio sunt et ingenuis et libertis et servis nimis demissus ac timidus videtur. (Non satis h. l. soleas coenatorias, quas discumbentibus convivis demebant servi, a calceis dixtinxisse videntur Interpretes. Cfr. Sat. 2, 8, 77.)

16. 17. *Ne volgo*] «Ne ardelionum circulis et turbae libertorum in Palatinis aedibus narres te in itinere ex agro Sabino Romam facto sudavisse, cum afferres Augusto egregia scilicet Horatii carmina; nihil enim attinet illos hoc resciscere nec te mandato meo gloriari neque me apud quos minime convenit intempestive a te laudari.» Asyndeton autem Codd. meorum *ne narres* post futura *uteris*, *servabis* aptius videtur quam vel *neu*, vel *nec narres*. — *sudavisse*] Nihil habet ingrati aut rustici, ut visum est nonnullis; siquidem nihil aliud significat nisi itineris atque oneris molestiam. — *oculos*] legentis, *aures*, ab anagnosta recitata audientis; *morantur* autem nos, quae delectant. A. P. 321.

18. 19. *oratus*] «Quodsi multis etiam precibus illiusmodi homines te oraverint, ut quid Augusto apportes sibi dicas, tu noli loquax esse, sed quo te iussi perge, donec ad ipsum te admittat ostiarius.» — *nitere porro*] *schiebe dich vorwärts*. Sic ut iungamus et sonus versiculi requirit et magis etiam quod v. *nitere* non addito adverbio sensu caret. Nam quod in Edd. Bentleianis nulla interpretatione subiuncta interpungitur: *oratus multa prece, nitere. porro Vade* cet. caeco casu factum videtur; etsi nuper philologus doctissimus hac in re Britanni sapientiam admiratus est, quasi ille unus totam Epistolam recte intellexerit. Non explicat ille quidem v. *nitere* absolute positum, sed vv. *porro vade*, «lectis his mandatis, perge iter.» — *cave*] ultima brevi, ut Sat. 2, 3, 38. — *ne titubes*] Rursus leviter ludit in Asellae cognomine. «Cave ne, ut accidit asellis nimis onustis, tu quoque titubes humique procumbas, ubi lamam transgredieris vel per clivum descendes, itaque quae tibi concredidi qualicunque damno afficias, veluti capsa collisa, voluminibus ipsis madefactis.» Hoc certe et verbis ipsis accommodatius et magis festivum est, quam si cum aliis explices: «Cave, ne propter nimiam intempestivamque timiditatem coram Augusto tibi *blaeso titubet lingua sono* (Ovid. A. A. 1, 595.) ac propterea male exsequaris mandata mea;» (quemadmodum utique dicimus *leges*, *fidem frangere*.)

EPISTOLA XIV.

AD VILLICUM SUUM.

Villice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis habitatum quinque focis et

IV. Ep. XIV. v. 1. *me redimentis* Cod. Barthii.

XIV. Villicum Horatius videtur praeposuisse Sabino suo ex illo ipso hominum genere, quod dominis dissuadet Columella 1, 8: *Praemoneo, ne villicum ex eo genere servorum, qui corpore placuerunt, instituamus; ne ex eo quidem ordine, qui urbanas ac delicatas artes exercuerit.* *Socors et somniculosum genus id mancipiorum, otiis, campis, circo, theatris, aleae, popinae, lupanaribus consuetum, nunquam non easdem ineptias somniat.* Iam ioci causa fingit se servo isti nequam, moroso, bibaci, in urbem reverti cupienti hanc Epistolam mittere, qua significet ruri ei manendum esse: re vera autem hac scriptiuncula, quam villicus ipse vix unquam vidit, demonstrare voluit iniquis suis, qui ei propter villulam a Maecenate donatam invidere solebant, non tam ob ipsam possessionem sibi caram esse quam propterea, quod ibi remotus ab eorum malignitate et a ceteris omnibus urbis molestiis tranquillo animo vivat studiisque libere vacet. Scripta videtur Kirchnero a. u. c. 732. (Simili autem modo Ovid. Am. 2, 2. dicis causa scribit ad Bagoën, eunuchum, Corinnae custodem.)

1—3. *Villice*] In Inscriptt. semper simplici *l* scribitur. Villicus utique servus, non libertus, quales Horatius nunquam habuisse videtur, certe nusquam memorat. — *silvarum*] Cfr. Od. 3, 16, 29. Sat. 2, 6, 3. Silvas perreptare amabat Horatius ut Tibullus Epp. 1, 4, 4. — *mihi me reddentis*] «quia cum Romae dego aliorum potius sum quam mei ipsius; ruri mihi vivo, ut volo, et ab officiis negotiisque urbanis me reficio ac recreo.» Male sedulo homini debetur illud *me redimentis*, Seneca et Plinio dignius quam Horatio. — *tu*] «qui ante eras in mea familia urbana, meum fundum fastidis, quamvis eum habitent quinque familiae, ita ut *boni*, id est, strenui atque honesti, patresfamilias inde Variam se conferre soleant ad nundinas obeundas et quando oppidana habentur comitia creandis duumviris iuri dicundo, aedilibus ceterisque magistra-

Quinque bonos solitum Variam dimittere patres,
Certemus, spinas animone ego fortius, an tu
Evellas agro et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiae pietas et cura moratur
Fratrem maerentis, rapto de fratre dolentis

I. Ep. XIV. v. 3. *Variam* superscr. *Veliam* S. *Varia* c. v. 5. *Evelles* superscr. *a* c.

II. Ep. XIV. v. 3. *Bariam* LT. v. 6. *moretur* LC.

IV. v. 5. *rus* D. Heinsius.

tibus municipalibus. (Filii, ne opus rusticum cessaret, domi videntur remansisse.) Satis ridicule Scholiastae de quinque senatoribus (sive potius decurionibus) Variam mittendis explicant.) Intellige igitur colonos partiarios liberos, qui ipsi possessionibus carentes pro certa mercede vel pro rata proventus parte, ut etiam nunc fit apud Italos, quinquepartitum Horatii Sabinum colebant. Hoc igitur dicit: «Nec tamen praedium est nimis exiguum, cuius te pudeat pigeatque; immo quinque familiis liberis tu, servule, praepositus es ad eorum opera rustica inspectanda ac regenda et ad rationes cum his patribusfamilias putandas.» Nec vero haec pugnant cum Sat. 2, 7, 118: *accedes opera agro nona Sabino*: etenim hi octo servi unice occupati erant in ipsa Horatii villa hortisque adiacentibus cet.; quinque coloni cum familiis per tuguria habitantes agros colebant. — *Varia*, «oppidum in Sabinis olim, nunc vicus imminens Anieni ad octavum lapidem ultra Tibur in via Valeria.» Comm. Cruq. Hodie *Vicovaro*.

4. 5. *Certemus*] «Agedum videamus, utrum ego diligentius animum meum vitiis purgem, an tu spinas ex agro meo evellas; atque utra ratio melior sit, eane, qua me ipse curo, quod ad virtutem attinet, an ea, qua tu (homo socors) colis *rem* meam, id est, fundum Sabinum, praecipuam facultatum mearum partem?» Simili comparatione utitur Velleius 2, 68: *peior* M. Caelio *res familiaris quam mens erat*. Rectior haec ἀντίθεσις simulque simplicior ratio nostra videtur quam Doeringiana: «utrum plus valeat virtus Horatii in repellendis vincendisque iis, quae animum turbant, an vis illa, quam rerum habendarum cupiditates curaeque in animum habent.» — *spinas*] Cfr. Epp. 2, 2, 212: *Quid te exempta iuvat spinis de pluribus una?* «In enuntiatione coniuncta una vox, quae tamen potentia duarum vicem gerat, ratione duplicis subiecti duplicem etiam sustinere sensum s. significationem potest, ut hic et in illo Ioëlis 2, 13: *Scindite cor vestrum et non vestimenta vestra.*» Rappolt.

6. *Lamiae*] Est L. Aelius L. F. Lamia, consul postea a. u. c.

Insolabiliter, tamen istuc mens animusque
Fert et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum;
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique;

I. v. 12. *inmeritum* c.

III. Ep. XIV. v. 9. *avet* coni.

IV. v. 11. *res* Codd. aliq. Lamb. et Cruquii.

756., de quo v. Od. 1, 26. et 3, 17. Hic igitur tunc lugebat Quintum fratrem. — *quamvis - - moratur*] De indicativo, quem mei quoque Codd. firmant, cfr. Schmidium. — *pietas et cura*] «fraternus amor, quo Lamia erepti fratris recordatur, et aegritudo, qua consumitur:» non: «Horatii in Lamiam studium,» duobus his vocc. *pietas et cura* significatum, neque: «*cura* Horatii, *pietas* Lamiae.» Contra Voss: *Lieb' und Besorgniss um Lamia*, Passow: *Pflicht und Sorg' um den Lamia*, Gargallo: *Cura e pietà di Lamia benchè mi ritenga.* Sed etsi Cicero hoc significatu dixit *pietatem erga*, *in aliquem* amicum (non consanguineum), constructio tamen cum genitivo nimis ambigua mansisset. Recte iam Dacier et Sanadon: *par la piété et la douleur de Lamia*, atque Burgos: *Del dolortdo Lamia el sentimiento y la piedad sincera.* Consentaneum erat, ut propter hos ipsos versiculos hanc epistolam sine mora cum Lamia communicaret, neque igitur (id quod docere debebat quemvis sensus eius quod decet) non suam de Lamia curam, sed unius Lamiae dolorem memorare poterat. Horatii autem curae significatio sufficiens inest in v. *moratur*.

7—9. *Fratrem*] Repetitio vóc. *fratris*, ipsum ὁμοιοτέλευτον a nescio quo reprehensum, sequens ἐξασύλλαβον et, ut videtur, ἅπαξ λεγόμενον mirabiliter Lamiae maerorem et luctum exprimunt. Versus similes, quos media aetas Leoninos appellavit, reperiuntur iam apud Homerum. Iliad. ν, 217: Ὃς πάσῃ Πλευρῶνι καὶ αἰπεινῇ Καλυδῶνι. Cic. ad Att. 12, 28: *maerorem minui, dolorem non potui nec, si possem, vellem.* — *mens animusque*] «νοῦς καὶ θυμὸς me *istuc* (ubi tu es) *fert*, impellit me, ut istic esse longe malim, et veluti in ludis circensibus equi feroces quadrigis iuncti impatienter exspectant, donec mappa missa e *claustris* i. e. carceribus currus emittantur, ut in liberum circi curriculum prorumpant, sic ego quam primum rus proficisci cupio.»

12—20. *immeritum*] «locum, cuius nulla est culpa, αἰτιᾶται, accusat.» Sic Od. 1, 17, 28: *vestis immerita*. Sat. 2, 3, 7: *pa-*

In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas,
Nunc urbem et ludos et balnea villicus optas;
Me constare mihi scis et discedere tristem,
Quandocunque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur; eo disconvenit inter
Meque et te: nam, quae deserta et inhospita tesqua
Credis, amoena vocat, mecum qui sentit, et odit
Quae tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina

I. v. 15. *vilicus* S. (non bc.)

IV. v. 13. *usquam* Doeringii susp. v. 17. *vesana* C1d. Feae. v. 19. *nam qua* cum gloss. *ubi* Cod. Blandin. antiquiss. v. 21. *pulchra vocas* Codd. apud Lamb.

ries immeritus. — *se effugit*] Od. 2, 16, 20: *patriae quis exul se quoque fugit?* — *mediastinus*] a v. *medius*, ut *clandestinus* a v. *clam*, servus infimi ordinis, in medio paratus, nulli certo ministerio addictus, sed viliora munera obire solitus, iussu etiam conservorum artificum vel proprio aliquo munere fungentium, ut sunt dispensatores, ratiocinatores, cubicularii. Colum. 1, 9: *Mediastinus qualiscunque status potest esse, dummodo perpetiendo labori sit idoneus.* Hinc ducuntur vv. *meschino*, *mesquin*, *mezquin*, quibus nunc exuta primitiva significatione hominum tenuiorum miseram sortem designant; illa contra cernitur in Dantis Furiarum circumscriptione: *le meschine* (mediastinae) *Della regina dell' eterno pianto.* — *petebas*] «ut rus mitterere optabas, et quidem tacite, timens, ne herus id tibi negaret: ego tamen optata tua perspiciens, his satisfeci.» — *tristem*] «iniqua mente,» übellaunig. — *tesqua*] *Bergheiden* (*Steppen*, Passow), vocabulum Sabinum. Glossar.: *Κατάκρημνοι παὶ ἔρημοι τόποι*, *ῥαχεῖς*. Accius in Philocteta Lemnio: *Quis tu es mortalis, qui in deserta et tesca te apportes loca?* — *mecum sentit*] «qui eodem atque ego sensu animatus est;» non: «qui mihi haec affirmanti assentitur.»

21—25. *Fornix*] «cella fornicata, in qua meretrices habitabant, lupanar.» Schol. — *uncta*] «nidore redolens et optimis cibis plena;» sic cum Comm. Cruq. explicandum videtur vel propter consuetudinem Horatianam: Epp. 1, 17, 12: *accedes siccus ad unctum.* Epp. 1, 15, 14: *ubi quid melius contingit et unctius.* (Sic Catull. 10, 11. 29, 4 et 23. Martial. 5, 45, 7: *captus es unctiore coena.*) Alii exponunt «immunda;» ut est sane Virg. Catal. 5, 27: *Neque in culinam et uncta Compitalia Dapesque duces sordidas.* — *Incutiunt*] ut alibi dicunt *incutere metum*, *terrorem*, *formidinem*, sic

Incutiunt urbis desiderium, video, et quod
Angulus iste feret piper et thus ocius uva;
Nec vicina subest vinum praebere taberna
Quae possit tibi, nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terrae gravis: et tamen urges
Iampridem non tacta ligonibus arva bovemque
Disiunctum curas et strictis frondibus exples;
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multa mole docendus aprico parcere prato.

I. v. 28. *exples* superscr. *in* c. v. 30. *ducendus* superscr. *o* c.

II. v. 28. *Deiunctum* L.

h. l. de acri desiderio, ut Lucret. 1, 20: *Omnibus incutiens blandum per pectora amorem.* — *Angulus*] «quemadmodum tu contemptim vocitas praedium meum.» Sic Sidonius Apoll. Epp. 7, 17, 21: *Angulus iste placet paupertinusque recessus.* Iocose autem dicit: «Sabinum laturum esse facilius etiam piper et thus quam vinum:» id est, vinum prorsus negatum esse Sabino, ut piper et thus toti Italiae; nimis enim frigidum erat illius solum et opacum, quam ut vitium cultura ibi locum haberet (cfr. Epp. 1, 16. init.) Vino igitur in heri fundo nato uti non poterat villicus nec prope erat taberna. — *tibicina*] ut illa *Copa Syrisca caput Graia redimita mitella:* et Cod. Theodos. 9, 7, 1. p. 650. Hug.: *ministra cauponae, quae plerumque ipsa potantibus intemperantiae vina praebet; a quibus feminis pudicitiae ratio non requiritur.* — *strepitum*] «ad tibiae cantum crepitantem atque absonum tu saltes *gravis terrae*, agrestem in modum terram pedibus pulsans.» A. P. 430: *saliet, tundet pede terram.* Ceterum huiusmodi deliciae a villici officio quam maxime abhorrebant. Columella 11, 1, 13: *Villicus somni et vini sit abstinentissimus. - - Tum etiam sit a venereis amoribus aversus; - - primus omnium vigilet; - - sit frugalitatis exemplum.*

27—30. *ligonibus*] «Et tamen, cum deliciis illis tabernae tibi carendum sit, nihilominus (ut tu indignabundus queri soles) graves labores suscipere debes, ut ligonibus arva a ceteris servis diu neglecta versare» cet. Non sine certa quadam malitia enumerat omnia opera rustica, quibus homo iste Stichus vacare debebat. — *strictis*] Virg. Ecl. 9, 60: *hic, ubi densas Agricolae stringunt frondes.* Cato R. R. 30: *Bubus frondem ulmeam, populneam, querneam, ficulneam, usquedum habebis, dato.* — *rivus*] «Praeterea rivus (Digentia) post imbres semper alta et firma *mole*, *χώματι*, aggeribus coër-

Nunc age quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togae nitidique capilli,
Quem scis immunem Cinarae placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
Coena brevis iuvat et prope rivum somnus in herba.
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam

I. v. 34. *luce* superscr. *nocte* S. (A v. 39. Cod. c. mancus est usque ad Ep. XV. v. 41.)

IV. vv. 33. et 34. transponendos opinatus est Bothe.

cendus est, ne inundet prata adiacentia.» A. P. 68: *amnis doctus iter melius.*

31—35. *Nunc age*] «Iam tibi explicabo, cur ego rus tantopere diligam, quantopere tu a vita rustica abhorres.» — *concentum*] Cic. de Off. 1, 40: *melior actionum quam sonorum concentus est.* Codd. aliq. e gloss. *consensum.* — *Cinarae*] «Quae alios amatores emungere solebat, huic per me ipsum etiam sine donis placui.» *Bonam* (non avaram) eandem vocat Od. 4, 4, 3. — *liquidi*] «defaecati.» — — *media de luce*] «Quem olim saepe de medio die, id est, lucente etiamtunc (*am hellen Tage schon*, Sat. 2, 8, 2.) in conviviis tempestivis acriter potasse scis,» non eo tempore, quo plerumque compotationes fieri solebant, post horam nonam (Martial. 4, 7.) Quod comparant *ἀφ᾽ ἡμέρας πίνειν*, significat potius, «iam primo mane poculis indulgere.» Varietas autem Cod. S. *media de nocte*, desumpta est ex dubio versiculo Epp. 1, 18, 19: *Potores bibuli media de nocte Falerni*, ubi vide. — *brevis*] «ac propter hoc ipsum simplex.»

36—39. *non incidere*] «non, cum tempus est, abrumpere et in perpetuum finire amores, compotationes atque id genus alia.» Virg. Ecl. 9, 14: *novas incidere lites.* — *obliquo*] «maligno et invido;» sic *λοξοῖς ὄμμασι προσβλέπειν*, *limis oculis*, *scheel.* — *Limat*] «quasi lima atterit, attenuare conatur.» Porphyr. explicat: «invido oculo fascinat:» sed fascinantur (*καταβασκαίνονται*) homines et animalia tantummodo, non res, *commoda.* — *venenat*] «ut serpens.» Nove dictum esse monet Comm. Cruq., quod intelligendum reor de usu tropico; *κυρίως* usurpat iam Lucret. 6, 821. Od. 4, 3, 16: *Et iam dente minus mordeor invido.* — *Rident*] «Rure nemo mihi invidet; tantummodo vicini, si quando dicis et ioci causa ligonem vel marram tracto, subrident, quia non sine causa horum operum minus peritus iis videor.»

Limat, non odio obscuro morsuque venenat;
Rident vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis,
Horum tu in numerum voto ruis. Invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
Optat ephippia bos piger, optat arare caballus.
Quam scit uterque, libens censebo exerceat artem.

I. v. 43. *bos, piger optat* M.

III. v. 40. *Cum servis tu urbana* coni. v. 43. *bos: piger optat*

IV. 40. 41. *Cum -- mavis? Horum -- ruis?* Doering.

40—44. *Cum servis*] «Sic firmum ego propositum teneo: vos servi, homines leves atque inconstantes, illud semper desideratis, quod procul a vobis est; tu mavis Romae degere et cum cetera mea familia urbana esse *diaria*, demensa,» cibos, qui per singulos dies a dispensatore servis demetiuntur, additis mensae herilis reliquiis. — *rodere*] comice pro «avide manducare.» — *voto ruis*] «Hoc tu summopere optas, ut rursus familiae urbanae aggregeris: contra calo (qui lignorum curam gerit ad usum culinae), homo sane callidus ac vafer, (ut sibi certe videtur, cum me herum interdum decipit et defraudat:) liberum tibi usum rerum ad victum necessariarum invidet, ipsi cum omnia demetiantur et usque ad unciam ponderentur.» — *pecoris*] «lac, caseum, etiam carnem agninam et haedinam cet. tibi praebentis: ad summam, ut est in proverbio, *Optat*» cet. — *ephippia*] ἐφίππιον στρῶμα, *Schabracke*, «tegimen equi ad mollem vecturam paratum.» Nonius. — Male nonnulli coniungunt *piger caballus*, nam neque pigri est arare velle, et *piger*, tardus, est sua natura bos. Ovid. Am. 1, 13, 16: *Prima vocas tardas sub iuga panda boves.* — *Quam scit*] In proverbium transierat Aristophanis Vesp. 1431. D.: Ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην. Cic. Tusc. 1, 17: *Bene enim illo proverbio Graecorum praecipitur: Quam quisque novit artem, hac se exerceat.* — *censebo*] Domini est sententia, quae eadem semper erit, (unde futuro utitur), cui pareat uterque, villicus et calo, necesse est. Iavolenus in Titulo de verb. signif. ed. Cramer p. 111: *Censere est constituere et praecipere, unde etiam dicere solemus: Censeo hoc facias.*

EPISTOLA XV.

AD NUMONIUM VALAM.

Quae sit hiems Veliae, quod caelum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio et qualis via — nam mihi Baias

I. Ep. XV. v. 1. *Valla* S. (non b.)

XV. C. NVMONIVS VAALA est in denariis apud Eckh. D. N. 5. p. 263. Akerman I. p. 68. et *Vaala* dicitur etiam a COMM. CR. Fortasse idem est cum Quintilii Vari legato, de quo Vellei. 2, 119: *Vala Numonius, legatus Vari, cetera quietus ac probus, diri auctor exempli, spoliatum equite peditem relinquens fuga cum alis Rhenum petere ingressus est, quod factum eius fortuna ulta est; non enim desertis superfuit, sed desertor occidit.* Videtur is fundos habuisse prope Veliam et Salernum, de quorum oppidorum caelo ac solo eum interrogat, cum in altero utro per hiemem a. u. c. 731—732. degere vellet. Sermonis neglegentia, vere Luciliana, sed consulto quaesita, maior hic est quam in praecedentium Epistolarum ulla. Etenim constructio haec est: «Par est te scribere, nos tibi accredere (v. 25.), quae sit hiems, qualis via (vv. 1, 2.), maior utrum populum - - Iugis aquae (vv. 14—16.), uter - - reverti» (vv. 22—24.); cetera (vv. 3—13. rursusque 17—21.) in παρενθέσεσι sunt. Confer, si vacat, *longum hyperbaton*, ut ipse ait, factum per iocum a Plinio Epp. 8, 7.

1—4. *Veliae*] Hyele, Helia, Ἐλέα, Lucaniae oppidum a Phocaeis conditum notumque propter philosophos Eleaticos, hodie *Alento*; *Salernum* in agro Picentino, hodieque *Salerno*. — *Quorum hominum*] «qui mores sint incolarum, quae vitae ratio?» — *Musa - Antonius*] «Antonius Musa aegritudine Augusti artem suam illustravit; nam cum dolore arthritico laboraret et ad summam maciem perductus esset, curante Amilio (*sic*) medico, qui eum adeo calidis curabat, ut tectum cubiculi eius velleribus muniret, hic postea in contrarium versis omnibus, non solum perfusionibus frigidis, sed etiam gargarismis Cicerninae aquae, quae est Atellae in domo Caesaris, et potionibus usus est, ita ut intra breve tempus eum curaret; ob quam causam ab Augusto usque ad H. S. quadringenties ex S. C. accepit. Hic autem Musa Horatium iusserat lavacro frigido uti propter oculorum dolorem.» COMM. CR. (Cfr. Suet. Oct. 59 et 81. Dio Cass. 53, 30, 31.) Musae reliquias collegit Fl. Caldani. Bassani 1800. 8. — *supervacuas - - facit*] «dicit nullum inde commodum ad me re-

**Musa supervacuas Antonius, et tamen illis
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane murteta relinqui
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulfura contemni vicus gemit, invidus aegris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis Gabiosque petunt et frigida rura.**

II. Ep. XV. v. 9. *Clusinos* C.

IV. Ep. XV. v. 4. *quod perluor* Codd. Torr. Ibid. *pervehor* Codd. aliq.

dundaturum, immo malum auctum iri.» — *et tamen*] «Et tamen cum Musae potius irasci deberent pristini mei hospites Baiani, a me nunc derelicti, innocens ego iis invisus fio, si pro illorum thermis balneis frigidis utor.» Ceterum hyperbola ironica sic explicanda est: «De omnibus, qui ut ego novam perfusionum frigidarum rationem a Musa praescriptam sequuntur, Baiani nunc queri solent.» In verbis ipsis nihil inest, quod nobis persuadeat, Horatium, cum haec scriberet, Clusii aut Gabiis frigidis balneis usum esse, ut opinati sunt nonnulli.

5—9. *Sane*] «Utique non sine ratione, ut quisque facile intelligit, totum illud oppidum voluptarium (*deversorium vitiorum* Sen. Ep. 51.) negligi nunc queritur aquas suas celebratissimas propterea, quod sulfuris vi benefica etiam longos atque inveteratos morbos expellere e corpore dicuntur.» — *murteta*] Celsus 3, 21, 35: *maxime utiles naturales et siccae sudationes sunt, quales super Baias in myrtetis habemus.* Hae sudationes nunc appellantur *le stufe di Tritoli.* — *nervis*] S e h n e n. — *elidere*] Celsus 2, 15: *Gestatio utilis iis, quibus lentae morborum reliquiae remanent neque aliter e l i d u n t u r.* — *morbum*] maxime arthritidem. — *caput*] Celsus 1, 4: *Capiti nihil aeque prodest atque aqua frigida; itaque is, cui hoc infirmum est, per aestatem id bene largo canali quotidie debet aliquamdiu subiicere.* — *stomachum*] Celsus 4, 5: *Qui stomachi resolutione laborant, his perfundi frigida atque in eadem natare, canalibus eiusdem subiicere etiam stomachum ipsum, - - consistere in frigidis medicatisque fontibus, - - salutare est.* — *fontibus* frigidis, ex Musae consilio. Clusium (*Chiusi*) Etruriae oppidum, notum propter Porsennam regem, *Gabii* Epp. 1, 11, 8. Iuvenal. 7, 3: *Balneolum Gabiis, Romae conducere furnum.* Strabo 5, 3: *Ἐν δὲ τῷ πεδίῳ τούτῳ ὁ Ἀνίων διέξεισι καὶ τὰ Ἄλβουλα καλούμενα ῥεῖ ὕδατα ψυχρὰ ἐκ πολλῶν πηγῶν, πρὸς ποικίλους νόσους καὶ πίνουσι καὶ ἐγκαθημένοις ὑγιεινά.* «Utraeque aquae sulfureae sunt hodieque exsistunt.» Fea.

Mutandus locus est et deversoria nota.
Praeteragendus equus. Quo tendis? Non mihi Cumas
Est iter aut Baias, laeva stomachosus habena
Dicet eques; sed equi frenato est auris in ore. —
Maior utrum populum frumenti copia pascat,
Collectosne bibant imbres puteosne perennes
Iugis aquae; nam vina nihil moror illius orae.
Rure meo possum quidvis perferre patique;

I. v. 10. *deversoria*] *diversoria* bS. M. v. 13. *equi*] b. Ven. 1481. *equis* S. M. (v. 16. Habent *iugis* bS. C2dd. Oudendorpii ad Caes. B. G. 8, 16. Ven. 1481.) (v. 17. Habent *quidvis* bS.)

II. v. 10. *diversoria* TF. v. 13. *equis* F. v. 16. *Dulcis* LCTFS.

III. Ep. XV. v. 10. *equis* e Codd.

IV. v. 17. *quodvis* N. Heinsius. Cuningh. Ibid. *sufferre* Codd. Lamb. et unus Feae.

10—13. *Mutandus*] «Verum, etsi lamentantur Baiani, alium locum aptiorem quaerere mihi certum est.» — Construe: *equus praeteragendus deversoria nota*, quae sunt in via Roma Baias ducente; non cum aliis: *Mutandus locus est et* (mutanda) *deversoria nota*, *Praeteragendus equus*. — *Quo tendis?*] Verba sunt Horatii equum increpantis viam Baias versus pertinaciter ingredientem. — *laeva habena*] «non sine stomacho, adducta habena sinistrorsum, equum flectens, simul addo verba *Non - - Baias;* sed, ut scis, cum brutis verba nihil iuvant; auris equi est in ore frenato, id est, equos freno moderari oportet, si volumus eos nobis obedire, viamque nobis placitam inire.» Sic, ubi ante omnia illud statueris verba *Non - - Baias* fingi alta voce a se pronuntiari, non solum tacite cogitari, vv. *sed equi* cet. nihil habent inepti, et tamen multi interpretes in iis haeserunt. Ceterum eo nomine praestat lectio *equi* alteri *equis*, quod in illa perquam concinne *equiti* opponitur item unus eius *equus;* si legeris *equis*, fiet locus communis admodum languidus.

14—25. *Maior*] Ubi maior est vilitas annonae, omnibus in rebus commodius vivitur. Propter hoc, non ob nescio quam avaritiam, de frumenti copia amicum interrogat. — *populum*] Frequentissime de municipiorum incolis in Inscriptt. usurpatur: *Senatus populusque Tiburs*, *Laurens*, *Anagninus*. Inscr. m. Lat. 113. 124. 126. «Hyperbole» igitur «lyrica,» ut cuidam visum est, huic voc. non inest. — *Collectos - imbres*] «Volo aquam fontanam, non pluviam in cisternis collectam, et quidem puteos perennes, qui semper aquam praebeant.» Sic ubi accipies, nulla ταυτολογία inerit in vv. *puteosne perennes* et *Iugis aquae*, quae lectio, cum v. *iugis* sit rarius ac scriptoribus librariis minus notum,

Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanae iuvenem commendet amicae.
Tractus uter plures lepores, uter educet apros,
Utra magis pisces et echinos aequora celent,
Pinguis ut inde domum possim Phaeaxque reverti,
Scribere te nobis, tibi nos adcredere par est.
Maenius, ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumptis urbanus coepit haberi,

I. v. 18. *venio* S. (non b.) v. 21. *commendat* S. (sed *manet* - - *ministret* bS.)

praeferenda videtur alteri *dulcis*. — *nihil moror*] «Vina illius tractus cum asperner, nihil de iis te percontor; nam propositum mihi est, aliis quam asperis illis nec valde generosis uti. Atque in Sabino quidem meo *quidvis*, omnis generis cibos ac vina, perferre possum propter aërem, qui concoctionem iuvat, et propter frequentes sub divo ambulationes: contra per hiemem, cum magnam diei partem *contractus lego* (Epp. 1, 7, 12.), vinum *generosum* (a loco et vite) ac *lene* (ab aetate et sapore) requiro, quod vel mecum apportabo vel ibi quoque reperiam in alia regione natum, a propola empturus.» — *cum spe divite*] Ut solent bene poti laetissimas quasque spes concipere. — *Quod me Lucanae*] «Quod vires praestet in venerem et propter hoc gratum me reddat *ἑταίρᾳ*, ut si iuvenis etiamnunc essem.» — *echinos*] *Meerigel.* Epicharm. apud Athen. 3, 41: *Καρκίνοι θ' ἵκοντ' ἐχῖνοί θ', οἳ καθ' ἁλμυρὰν ἅλα Νεῖν μὲν οὐκ ἴσαντι, πεζᾷ δ' ἐμπορεύονται μόνοι.* — *Phaeax*] Epp. 1, 2, 28. — *adcredere*] «credere propter id ipsum, quod tu sincere mihi expones rerum illarum statum.» Verbum est iam Plautinum (Asin. 3, 3, 37.), Lucretianum (3, 869.), Tullianum ad Att. 4, 2.

26—28. *Maenius*] Cum se per iocum ut deliciarum admodum cupidum ac prope luxuriosum descripsisset, subiicit lepidam de Maenio narratiunculam, qua delectet Numonium: «Nimirum,» inquit, «ego sum prope similis Maenii illius,» de quo vide Sat. 1, 1, 101. et 1, 3, 21. — *Fortiter*] strenue, impigre, *κατ' εἰρωνείαν*. Aristot. Eth. 3, 9: *ἔνιοι - - πρὸς χρημάτων ἀποβολὴν εὐθαρσῶς ἔχουσιν.* Pers. 6, 22: *hic bona dente Grandia magnanimus peragit puer.* — *urbanus*] *ἀστεῖος, εὐτράπελος*, «dicax, qui risu movendo sibi ad divitum mensas aditum pararet.» Plaut. Trin. 1, 2, 162:

Scurra vagus, non qui certum praesepe teneret,
Impransus non qui civem dignosceret hoste,
Quaelibet in quemvis opprobria fingere saevus,
Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quidquid quaesierat, ventri donabat avaro.

I. v. 29. *dinosceret* bS. (v. 32. Habent *donabat* bS.)
II. v. 30. *fingere certus* C.
III. v. 32. *donaret* coni. ex var. lect. *donarat.*
IV. v. 30. *fundere* Schrader.

Nihil est profecto stultius neque stolidius - - Quam urbani assidui cives, quos scurras vocant: similiterque Catull. 22, 2: *Homo - - dicax et urbanus - - qui modo scurra - - videbatur.* — *certum praesepe*] comice pro mensa; «non ut Volteius Mena Philippi, sic alius viri principis Maenius erat *certus conviva* (Epp. 1, 7, 75.), sed modo apud hunc, modo apud illum coenabat.» Sic etiam Graeci. Eurip. Eurysthei Fr. 6: *ἣν τις οἴκων πλουσίαν ἔχει φάτνην.* Aelian. H. A. 9, 6: *Ὁ Μενάνδρου Θήρων μέγα φρονεῖ, ὅτι ῥινῶν ἀνθρώπους φάτνην αὐτοὺς ἐκείνους εἶχε.* Arrian. Epict. 4, 1, 35: manumissus *εὐθὺς μὲν οὐκ ἔχων, ποῖ φάγοι, ζητεῖ τίνα κολακεύσει· --κἂν σχῇ τινα φάτνην, ἐμπέπτωκεν εἰς δουλείαν πολὺ τῆς προτέρας χαλεπωτέραν.* Plaut. Curc. 2, 1, 13: *parasitus reciperet se huc esum ad praesepim suam.* Male alii h. l. exponunt: «propriam domum.»

29. 30: *Impransus*] «cum esuriret.» Theocr. 15, 147: *ἀνάριστος Διοκλείδας Χὠνὴρ ὄξος ἅπαν, πεινᾶντι δὲ μηδὲ ποτένθῃς.* — *civem dignosceret hoste*] id est, antiquo significatu, «peregrino.» *Adversus hostem aeterna auctoritas esto:* collato Varrone L. L. 5, 3.) Proverbii speciem habet et est iam apud Plaut. Trin. 1, 2, 65: *te dicunt Hostisne an civis comedis, parvi pendere.* — *opprobria fingere*] «ficta crimina in aliquem conferre.» Sic etiam Cic. in Verr. 1, 5. Ovid. Her. 12, 117: *In faciem moresque meos nova crimina fingis*; quocirca sine causa coniecit N. Heinsius *stringere,* Cuningh. *figere,* Schraderus Emendd. p. 75. *fundere.* — Mira est lectio Codd. Bland. *certus* a Cruquio recepta; verum iis debetur, qui constructionem *saevus fingere,* id est, in fingendo, minus intelligerent.

31. 32. *Pernicies et tempestas*] Comica haec. Alexis apud Athen. 8, 20. p. 742. D.: *νυνὶ δὲ πρὸς τοῖς πνεύμασι Τούτοις Φαΰλλος προσγέγονε χειμὼν τρίτος. Ἐπὰν γὰρ ἐκνεφίας καταιγίσας τύχῃ Εἰς τὴν ἀγορὰν, τοὔψον πριάμενος οἴχεται Φέρων ἅπαν τὸ ληφθέν.* Idem in Grotii Exc. p. 583: *Χειμὼν ὁ μειρακίσκος ἐστὶ τοῖς φίλοις.* Plaut. Capt. 4, 3, 3: *Quanta pernis pestis veniet! quanta labes larido!* Novius Bothe p. 44. de vinolento: *temeti timor.* Terent. Eun. 1, 1, 34. Thais *fundi nostri calamitas.* Caecilius Statius Bothe p. 130. de asoto: *Iamdudum*

Hic, ubi nequitiae fautoribus et timidis nil
Aut paullum abstulerat, patinas coenabat omasi,
Vilis et agninae, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos, corrector Bestius. Idem

I. v. 35. *agnini* S. (non b.) v. 37. *correctus Bestius* bS.

II. v. 33. *tumidis* C. v. 35. *agnini* T. *omasi Vilis, et agninae* F. v. 37. *correctus. Maenius idem* LT. *correctus Bestius: idem* C. *correptus. Bestius idem* F.

depopulat macellum. — *barathrum*] vorago. Plaut. Curc. 1, 2, 29: *effunde hoc in barathrum*, id est, « in ventrem insatiabilem.» — *macelli*] ubi obsonia, pisces et caro vendebantur. Cfr. Varr. L. L. 5, §. 145. Muell.

33—37. *nequitiae fautoribus*] «iis, qui propter qualemcunque causam, fortasse vel iocum quaerentes, favebant Maenio, homini nequam eiusque similibus scurris.» — *et timidis*] «ne in ipsos quoque opprobria fingeret.» — *patinas coenabat omasi*] De simili parasito similiter Pomponius Bon. Bothe p. 111: *Coenam quaeritat. Si nemo eum Vocat, revortit maestus ad menam miser.* «Tunc igitur si nummis carebat, totas patinas omasi, intestini bubuli, (*Kaldaunen*) et carnis agninae devorabat; quod cum faceret, de vilibus cibis ita se consolabatur, ut tamquam alter Bestius, homo, ut videtur, avarus simulque maledicentissimus, cuius persona fortasse itidem Luciliana (Weichert P. L. p. 420.) usus est etiam Persius 6, 37., in prodigos ac luxuriosos acriter inveheretur eosque servilibus poenis dignos diceret.» — *patinas coenabat*] Sic Iuven. 1, 94: *Quis fercula septem secreto coenavit avus?* Tum iunge *vilis et agninae*, non *omasi vilis*, id quod per se intelligitur. — *lamna*] Cic. Verr. Acc. 5, 63: *ignes candentesque laminae ceterique cruciatus.* Galenus de Hippocr. et Plat. Dogm. 6. extr. Vol. V. p. 584. Kühn: *οὕτω γοῦν εἰώθασι καὶ νῦν ποιεῖν οἱ τοὺς ἁμαρτάνοντας οἰκέτας καταδικάζοντες, τῶν μὲν ἀποδιδρασκόντων τὰ σκέλη καίοντές τε καὶ κατασχάζοντες καὶ παίοντες, τῶν δὲ κλεπτόντων τὰς χεῖρας, ὥσπερ γε καὶ τῶν γαστριμάργων τὴν γαστέρα, καὶ τῶν φλυαρούντων τὴν γλῶτταν.* *Corrector* cum coniecisset Lambinus, postea, ut dicit, in Cod. antiquiss. repperit. Ipsum autem voc. habet nescio quid invidiosi, ut apud Ter. Ad. 4, 7, 23: Mi. - - *id arte ut corrigas.* De. *Corrector! Nempe tua arte viginti minae - - periere.* Cic. Phil. 2, 17: *iam enim, quoniam criminibus eius satis respondi, de ipso emendatore ac correctore nostro quaedam dicenda sunt.* Animi tantum causa memorandae sunt lectiones Hochederi aliorumque: *Diceret urendos correctus. Bestius idem;* quod explicant: «emendatus vitamque illam priorem ipse damnans. Idem homo bestiae similis cet.»; et Feae:

Quidquid erat nactus praedae maioris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror;
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obeso
Nil melius turdo, nil volva pulchrius ampla.
Nimirum hic ego sum; nam tuta et parvula laudo,
Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis;
Verum, ubi quid melius contingit et unctius, idem
Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

III. v. 38. *Si quid* e Codd.

Diceret urendos correptus. Bestius idem, id est, reprehensus. Cetera ut Hochederus.

38—41. *Quidquid*] Construe: «Ubi abligurierat *omne*, *quidquid erat nactus*» cet. (Cic. de Off. 3, 13: *neque enim id est celare*, *quidquid reticeas*. id est, «celare non est si quid reticeas, qualecunque est.» Zumpt.) Propterea Bentleii *Si quid* ab iis profectum est, qui constructionem rariorem explicare vel etiam corrigere conarentur. — *comedunt bona*] *Comedere bona* etiam Cic. pro Sestio 51. ad Fam. 11, 21. Menander p. 123. M.: *εἴ τις πατρῴαν παραλαβὼν Γῆν καταφάγοι*. *Comedum bona sua consumentem antiqui dixerunt*. Festus. — *turdo*] Martial. 13, 92: *Inter aves turdus, si quis me iudice certet, maltea prima*. — *volva*] suilla, quo ferculo variis rebus condito mirum in modum delectabantur antiqui. Archestratus ὁ ὀψοδαίδαλος apud Athenaeum 3, 59: *Ἐμπίνοντι δέ σοι φερέτω τοιόνδε τράγημα, Γαστέρα καὶ μήτραν ἑφθὴν ὑὸς, ἔν τε κυμίνῳ Ἔν τ' ὄξει δριμεῖ καὶ σιλφίῳ ἐμβεβαῶσαν*. Plin. 11, 37: *Volva eiecto partu melior quam edito; eiecticia vocatur illa, haec porcaria*.

42—46. *Nimirum*] «Talis videlicet ego quoque sum, et quis non?» Satis festive se ipse inconstantiae incusat. — *fortis*] ut sunt Stoici. — *unctius*] «lautius,» ut Epp. 1, 14, 21. 17, 12. — *nitidis*] «quorum ex villis splendidis, marmore candentibus» (non, ut alii explicant: «opimis, fructuosis:») statim colligimus, vos divites esse et insuper vestras fortunas in iisdem villis bene ac tuto collocatas esse, melius utique, quam si in fenore positae essent.» Sic Cic. pro C. Rab. Post. 1: *fortunas fundatas atque optime constitutas* dixit. Schmidius arbitratur *nitidas* villas opponi *rusticis*, cuius generis Horatiana fuit, allato Varrone R. R. 1, 13: *Illi* (antiqui villas) *faciebant ad fructuum rationem*; *hi faciunt ad libidines indomitas*. *Itaque illorum villae rusticae erant maioris quam urbanae, quae nunc sunt pleraeque contra. Illic laudabatur villa, si habebat culinam rusticam bonam* cet. - - *Nunc contra villam urbanam quam maximam ac politissimam habeant dant operam*.

EPISTOLA XVI.

AD QUINCTIUM.

Ne perconteris, fundus meus, optime Quincti,
Arvo pascat herum, an bacis opulentet olivae,

I. Ep. XVI. v. 1. *Quincti*] Nummi sub Augusto signati. *Quinti* bSc. M. v. 2. *bacis*] bSc. *baccis* M.

III. Ep. XVI. v. 1. *Quinti*

XVI. Ambigunt interpretes, utrum hoc epistolium scriptum sit ad Quinctium Hirpinum (Od. 2, 11.), an ad T. Quinctium Crispinum Sulpicianum, triumvirum A. A. A. F. F., Augusti aequalem (Eckhel D. N. 5. p. 291.), qui idem videtur cum T. Quinctio Crispino, cos. a. u. c. 745.; sed cum hominum horum indolem, vitam, necessitudines cum Horatio prorsus ignoremus, hac de re nihil certi statuere possumus. Argumentum autem totius scriptiunculae brevissime sic exponendum est: «Ego, care, beatus sum, quem ad statum vitae cuivis optandum inter res externas permultum confert Sabinum meum: tu item cura, ut, quemadmodum mereris, beatus fias, illud γνῶϑι σεαυτὸν in primis probe exercens atque ab animi perturbationibus liberum te servans.» Pro responso quidem alii habent; sed nihil profecto inest, quod hanc opinionem firmet. Praeter ceteros autem consule Iacobs Lectt. Venus. p. 47., qui egregie defendit bonum illum Quinctium a conviciis, quibus eundem lacerarunt Interpretes, tamquam captator fuerit aurae popularis atque externa specie frugi hominem probumque se esse simularit.

1 — 4. *Ne perconteris*, - - *Scribetur*] «Scio gratum tibi fore, si formam fundi mei ultro tibi descripsero; itaque noli me ea de re percontari.» — *Quincti*] Sic scripsi cum nummis Augusti aetate signatis. — *Arvo pascat herum*] «Nam fortasse tu credis fertilissimum esse meum Sabinum; verum exigui sane est reditus, mihi tamen carissimum propter situm amoenum.» Quintuplicem autem, non ut alii volunt, triplicem, praediorum reditum enumerat, agrum arvum, olivitatem, arbores frugiferas, prata, vineas. — Olivas in modicis agri Sabini clivis provenisse testatur Columella 5, 8., sed Horatii certe praedium in loco nimis edito ac frigidiore situm eas coli non patiebatur, praesertim cum ne vineas quidem caelum illud admitteret. — *Opulentare* pro «locupletare, ditare» primum apud

**Pomisne, an pratis an amicta vitibus ulmo,
Scribetur tibi forma loquaciter et situs agri.
Continui montes, ni dissocientur opaca
Valle, sed ut veniens dextrum latus adspiciat Sol,
Laevum discedens curru fugiente vaporet.**

I. v. 3. *Pomisne*] bSc. *Pomisve* M. Ibid. *et pratis* bSc. Ibid. *an iuncta* S. (non bc.) (v. 7. Habent *discedens* bSc.)

II. Ep. XVI. v. 3. *Pomisve* C. Ibid. *et pratis* LCT. v. 5. *nisi* LCT.

III. v. 7. *decedens* coni.

IV. Ep. XVI. v. 7. *descendens* Codd. aliq.

Horatium reperitur. — *Pomisne an pratis*] Pro lectione nostrorum Codd. *Pomisne et pratis* hoc certe dici potest: «ubi pomaria sint, ibidem locum esse etiam pinguibus pratis;» sed cedo auctoritati Codd. Cruquii et Feae, atque consuetudini Horatianae: Epod. 7, 13. Epp. 1, 3, 3. 11, 14. 18, 102. Vitiosam lect. *Pomisve* referunt ad v. *bacis* et explicant: «vel aliis pomis.» — *vitibus ulmo*] Singulari arte τῷ ἀχύρῳ, quasi *ulmus* herum pasceret, non *vitis*, usus est, ut in summa sermonis simplicitate poëta tamen maneret. — *forma*] Sic Varro R. R. 1, 6: *Formae* (fundi) *duo genera sunt: una, quam natura dat (genus campestre collinum et montanum), altera quam sationes imponunt.* — *loquaciter*] «compluribus verbis,» ut solemus de rebus nobis caris.

5—7. *Continui montes*] «perpetuo dorso inter se iuncti» (Liv. 41, 18.), «nisi dissociarentur valle angusta» (*reducta* O. 1, 17, 17.) «et propterea *opaca* propter montium umbras se prope tangentes.» Ex Sickleri descriptione est mons Ustica, in cuius radicibus villa Horatii sita erat, et alter clivus, in quo Vacunae templum erat, hodie *Rocca giovine*; vallis autem inter utrumque montem est vallis Digentiae, hodie *Val di Licenza*, quae clauditur Lucretili, *Monte Gennaro*. Totus autem tractus ei, qui a Tibure via Valeria per Variam *(Vicovaro)* et Mandelam *(Bandela)* vallem illam ingrediebatur, ob oriente ad occidentem vergere videbatur, ita ut sol mane radiis collustraret Horatii fundum, sub vesperam sinistrum latus, clivum Vacunae. Quodsi quis Lucretilem enisus in poëtae praedium descenderet, vallis ab occidente ad orientem extendi videbatur. — *discedens*] Haec simplicissima lectio apteque respondens v. *veniens* satis firmatur a Codd. meis contra reliquas *decedens* (Virg. Ge. 4, 466: *Te veniente die, te decedente canebat:) descendens*: (quod esset ut apud Liv. 9, 23: *sol meridie se inclinavit.*) — *vaporet*] Non tam «tepefaciat,» ut plerique explicant, quam proprio significatu, «vapore obducat» (*umdunstet*), ut fit vesperi sub caelo Italico.

8—11. *Quid, si*] «Quid dices, si tibi scribam vepres ferre corna cet.» Facete sane de cornis et

Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigni
Corna vepres et pruna ferant? si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum iuvet umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.
Fons etiam rivo dare nomen idoneus, ut nec

I. v. 8. *rubricunda* c. Ibid. *benigne* b. (non Sc.) v. 9. *ferant*] bSc. *ferunt* M. Ibid. *et quercus* bSc. v. 10. *iuvet*] bc. *iuvat* S. M.

II. v. 8. *benigne* LCT. v. 9. *et quercus* C.

III. v. 9. *ferunt* coni. v. 10. *iuvat* e Codd.

IV. v. 8. *benignae* Codd. aliq. Passow.

prunis (*Kornellen und Schlehen*) tamquam de fructibus perbonis ac grati saporis verba facit. Sane cornis conditis pro olivis utebantur, teste Columella 12, 10. — *benigni*] «largi;» alii *benignae*, ut est gen. fem. Lucret. 4, 60. Vepribus ipsis hanc largitatem tribui sane ποιητικώτερον est quam al. *benigne*. Opponuntur *colles maligni* Virg. Ge. 2, 179. Ceterum de aurea hominum aetate hic vix cogitavit, neque igitur meum fecerim Doeringianum illud: «Ergo Horatius in villa sua, ubi vepres rubicunda corna et pruna ferebant, aureae aetatis vestigia deprehendisse videtur; Virg. Eclog. 4, 29. de aurea aetate: *Incultisque rubens pendebit sentibus uva.*» *Rubicunda* cum sint omnia corna matura, h. l. est quod dicunt epithetum ornans, id est, perpetuam aliquam et communem ποιότητα exprimens; non statum singularem moxque transeuntem in alium. — *vepres*] partim sponte ibi crescentes, partim saepium vivarum (quae structilibus et maceriis opponuntur:) loco plantatae. — *ferant*] Coniunctivi hic a Codd. firmati etiam per se aptiores sunt, cum eam villae Horatianae speciem, quae his vv. lectis Quinctio ante oculos esset obversatura, significent. — *quercus et ilex*] «*Sommer- und Steineiche* Passow: *der Eichen Geschlechter*» Voss. — *fruge*] pro «fructu,» glandibus, quibus porci pascebantur. Alibi sane fruges glandibus opponuntur. Cic. Orat. 9: *Quae est autem in hominibus tanta perversitas, ut inventis frugibus glande vescantur?* — *Tarentum*] cuius situs est perquam amoenus. Hoc igitur dicit: «Tarentum huc tralatum dicas;» «quasi alterum Tarentum hic tibi videre videaris.»

12 — 14. *Fons*] Fontem hunc Bandusiam volgo appellant; sed vide ad Od. 3, 4, 14. Alii rectius fontem quoque ut rivum Digentiae nomen habuisse rentur. — *dare idoneus*] ἱκανὸς δοῦναι, id est, «adeo aquâ abundans, ut et fonti et rivo, qui ex eo profluit, proprium Digentiae nomen inditum sit, cum minores rivi proprio nomine carere soleant.» — *ut nec*] «et quidem talis, ut»

Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus;
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hae latebrae dulces, etiam, si credis, amoenae,

I. v. 14. *utilis, utilis*] bSc. *aptus et utilis* M. v. 15. *etiam*] bSc. *et iam* M.

II. v. 14. *aptus et utilis* F.

III. v. 15. *et (iam si credis) amoenae* coni.

cet. — *Thracam*] Θρήκην, ut Epp. 1, 3, 3. — *Hebrum*] Venusta hyperbola Digentiam cum Hebro amne saepe a poëtis in rebus ad Liberum patrem spectantibus celebrato comparat. — *infirmo capiti*] Vide Epp. 1, 15, 8. — *utilis*] «salubris,» ut saepe etiam apud Celsum. Sic 4, 10: *Si stomachus pituita impletur*, - - *utilis gestatio*, *frictio*. Gratior autem est repetitio *utilis*, *utilis* altera lectione *aptus et utilis:* atque manifesto, alterum *utilis* cum in Codice aliquo ἀρχετύπῳ excidisset, ut factum est in Oberlini D., ei, qui versum mancum esse videbat, hoc supplementum in mentem venit: *aptus et;* de cuius lect. per se spectatae Latinitate, quam asserit ex Celso et aliis Fea, nemo, ut opinor, dubitabit: sed putidi nescio quid habet ipsa variatio. Quid, quod eodem prorsus modo v. 59. cum alterum *clare* in ἀρχετύποις nonnullis omissum esset, in Cod. Schmidii quarto suppletum est: *Iane pater*, *clare*, *tacitus dicebat*, *Apollo;* in uno Feae: *clare tacitus cum dixit;* in uno Combi: *clare supplex cum dixit:* in Ed. Veneta 1481: *clare dixit: cum dixit*. Neque aliam originem habet Epp. 17, 51. interpolatio Ed. Cadomensis a. 1480. a Cuninghamio recepta: *rixae minus et minus*, *invidiaeque* pro *rixae multo minus invidiaeque*.

15. 16. *latebrae*] «Hae solitudines *dulces* mihi, immo, ut plus dicam, *etiam amoenae*, id est, vel tales, ut tu quoque et quivis alius amoenas esse concederetis, si apud me essetis, illud ante omnia mihi praebent, ut propter caelum salubre et aquam purissimam etiam gravissimo anni tempore (*letifero autumno* Iuv. 4, 56.) hic bene valeam; id quod tibi gratum fore confido.» — *si credis*] Facete significat fieri posse, ut ea de re dubitet amicus. Suam coniecturam *et (iam si credis)* Bentleius ipse sic explicavit: «si *iam* credis dulces esse et amoenas, postquam, ut pollicitus sum, *Descripta est tibi forma loquaciter et situs agri*. Eandem, ut fit in falsis coniecturis, longe aliter Gesnerus accepit interpungens: *et iam, si credis, a.:* «Etiamnunc, hoc ipso tempore, quo scribo, debeo valetudinem agello meo tempestate anni alias gravissima;» alius denique: «nunc, ex quo earum commoda magis perspexi quam initio, vel amoenae.» Sed praestat simplicior κλίμαξ lect. *etiam*. — *praestant*] «servant» potius quam «sistunt.» Ea significatio hic locum habet, ex qua *praestare* saepe est *gewährleisten*, *garantir*. — *Se-*

Incolumem tibi me praestant Septembribus horis.
Tu recte vivis, si curas esse quod audis.
Iactamus iampridem omnis te Roma beatum;
Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoque beatum;

I. v. 16. *Incolumem*] Sc. *Incolumen* b. sicque M. cum Iahnii Ed. pr. (err. typogr.)

IV. v. 15. *et tam*, *si credis*, *amoenae* Doeringii susp.

ptembribus] Cfr. Sat. 2, 6, 19: *Auctumnusque gravis*, *Libitinae quaestus acerbae.*

17. *Tu recte*] Sententiae sic se excipiunt: «Ego, ut perspicis ex his, quae tibi scripsi, me beatum esse duco; similiter te cives tui beatum praedicant. Quo magis cave, ne decipiaris externa rerum specie neu te transversum agant volgi iudicia persaepe fallacia, adeo ut negligas proprium studium veram beatitudinem, quae unice in temet ipso sita est, et adipiscendi et conservandi.» Tantum autem abest, ut poëtae praecepta ullum monstrent laedendi animum aut Quinctium tamquam hominem vanum civesque suos perpetua simulatione decipientem nobis describant, ut ipsum libenter et grato in poëtam animo has exhortationes semistoicas perlegisse minime dubitem. Et pro Quinctii ingenio ac moribus (quos inique deprimunt Interpretes praeter Iacobsium:) hoc sane praeclarum testimonium exstat, quod Horatius eum dignum habuit, cui huiusmodi Epistolam mitteret. Alius autem, fortasse huius filius, praetor a. u. c. 752. (Dio Cass. 55. p. 358. St.) vel propter aetatem videtur fuisse ille Iuliae adulter, de quo Vell. Pat. 2, 100: *Quinctius Crispinus*, *singularem nequitiam supercilio truci protegens et alii - - poenas pependere*, *cum Caesaris filiam et Neronis violassent coniugem.* Vix autem satis nostris hominibus hoc inculcari potest, Horatium admodum sibi placuisse in facete imitandis Stoicorum παραδόξοις et tota docendi ratione, (a nemine praeterquam a Cicerone inter Latinos antea tam eleganter tractata,) perquam feliciter devitatis solitis ἐπιδείξεων illarum vitiis, id est, exaggerationibus et genere dicendi modo nimis aspero et spinoso, modo vitam umbraticam ac scholas nimis redolente. — *audis*] «diceris esse,» ut κλύεις, ἀκούεις. «Hoc autem dictum est Socraticum, cuius meminit Cic. de Offic. 2, 12: *hanc viam ad gloriam proximam et quasi compendiariam dicebat esse*, *si quis id ageret*, *ut*, *qualis haberi vellet*, *talis esset.*» Comm. Cr.

18—24. *beatum*] probabiliter non tantum propter opes, sed etiam propter honores, quos iam tum videtur gessisse. Cic. de Legg. 1, 11: *Propter honestatis et gloriae similitudinem*, *b e a t i*, *qui honorati sunt*, *videntur.* — *quam tibi*] Cic. ad Fam. 2, 7: *Tecum loquere*, (Curio), *et te adhibe in consilium*, *te audi*, *tibi obtempera.* — *alium sapiente*] Epp. 2, 1, 139. *alius Lysippo.* Varro R. R. 3, 16,

Neu, si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrem sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
Si quis bella tibi terra pugnata marique
Dicat et his verbis vacuas permulceat aures:
Tene magis salvum populus velit, an populum tu,
Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,

I. v. 22. *febrem*] bc. *febrim* S. M.
II. v. 22. *febrim* F.

23: *quod est aliud melle* cet. Brutus ad Antonium apud Cic. ad Fam. 11, 2: *nec quidquam aliud libertate communi quaesisse.* Graeci ἄλλον τοῦ σοφοῦ. Miro errore Charisius 4. p. 240. P. *beatum* positum esse dicit pro *beatiorem.* — *sanum recteque valentem*] Est formula sermonis quotidiani, oblitterata, ut vidimus, Epp. 1, 7, 3. — *Dissimules*] «Neu propter falsum quendam pudorem contra multitudinis opinionem ac iudicium, ex quo recte vales, nolis aegrotus videri coram convivis mensae tuae accumbentibus (vel quo minus eos perturbes vel quo liberius possis cibis quibusvis vesci.») — *tremor*] Hora nona, qua ferme coenabant, febres ingravescere solent. — *unctis*] iure et adipe. Ovid. A. A. 3, 755: *Carpe cibos digitis; est quidam gestus edendi: Ora nec immunda tota perunge manu.* Compluribus versibus hunc locum imitatus est Persius 3, 88—102. — *incurata*] «quia medico non monstrantur, sine curatione manent.» — *pudor malus*] A. P. 88. *pudens prave.* Notat hanc δυσωπίαν Celsus 3, 2: *Neque dubium est, quin vix quisquam, qui non* d*issimulavit*, *sed per abstinentiam mature morbo occurrit, aegrotet.* «Aeque stultus est,» inquit, «qui animi morbos, id est, vitia, celat, ne corrigantur a sapientioribus.»

25—29. *bella tibi terra pugnata marique Dicat*] Iunge *bella tibi* (a te) *pugnata*, non: *tibi dicat bella.* «Si quis coram te memoret res a te terra marique vel Augusto ipso vel M. Agrippa duce gestas, et nimia adulatione usus subiungat atque ad te applicet versus a Vario in Augusti laudes nuper compositos, haec fere dicens: Cum igitur virum fortissimum te praestiteris et civem e re publica, Iuppiter servet in ambiguo cet.» Non sine arte sic, ut nos interpretamur, tres una laudantur, Quinctius propter fortitudinem in bellis comprobatam, Augustus dux, Varius Augusto dignus poëta atque Horatii amicus. Qui iungunt: «Si quis tibi dicat (narret) bella ab Augusto gesta,» haud satis explicarunt, nec quomodo hoc fieri

Iuppiter; Augusti laudes agnoscere possis:
Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? Nempe
Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu.
Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet, ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone, meum est; inquit. Pono tristisque recedo.

I. v. 30. *Cum cupias* bS. Franeq. Item c., sed superscr. *pateris*. v. 33. *ut si* superscr. *aut* b. v. 34. *detrahit* bc.

II. v. 29. *possis?* F.

IV. v. 32. *delector. Ego ac tu.* Doering.

potuerit, non nominato Augusto, neque quomodo, hoc, ut prope necesse erat, nominato, Varii versiculi vel ab impudentissimo adulatore ad Quinctium transferri potuerint. — *vacuas*] ut Pers. 4, 50: *Nequicquam populo bibulas donaveris aures;* «laudis cupidas et adulationi patentes.» — *permulceat*] «grato modo tangat.» Cic. Orat. 49: *Duae sunt res, quae permulceant aures, sonus et numerus.* — *Tene magis*] «Hi versus sunt Varii in Panegyrico Augusti.» Acr. et Comm. Cr. Cfr. Weichert de L. Vario p. 55. — *possis*] «Si, inquam, haec coram te aliquis dicat, sane agnoscas (facile sentias) ea uni Augusto tribui posse, et illico respuas adulationem tam exaggeratam. Alia fortasse res erit, si quis te sapientissimum vitiisque omnibus carentem praedicet; fieri enim posset, ut quemadmodum solent plerique, tu quoque hanc laudem in te merito conferri existimares.» Minus recte alii signum interrogationis ponunt post v. *possis*.

31 — 35. *Respondesne*] «Annuisne nimio tuo laudatori, militis instar, qui ex albo nomine citatus, statim respondet, se adesse, an dicis, te tantum praeconium non mereri?» Liv. 3, 41: *edicitur delectus. Iuniores - - ad nomina respondent.* — *Vir bonus*] «Dices tu fortasse: Quid, quaeso, magis consentaneum est naturae humanae quam ut quisque vir bonus dici cupiat? Quocirca ego quoque hoc aveo et certus sum te idem avere.» Horatius: «Verumtamen talia volgi iudicia semper fallacia sunt atque incerta, ita, ut, nisi virtus tua nitatur fundamento longe firmiore, id est, recta conscientia, quotidie excidere bona illa apud multitudinem fama nec tamen, ut facit vere sapiens, mutatam hanc eius opinionem propter magnitudinem animi secure despicere queas.» — *ut si Detulerit*] Non est, ut voluit nonnemo, «si quis detulerit,» sed: «si populus Romanus detulerit.» — *meum est*] «Id quod ultro tibi aliquando dedi, tu precario possides.» — *tristisque recedo*] «Aliter fieri nequit, quam ut, etsi invitus

Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum;
Mordear opprobriis falsis mutemque colores?
Falsus honor iuvat et mendax infamia terret

I. (v. 38. Habent *colores* bSc.)

III. vv. 38. 39. *colores. Falsus*

IV. v. 38. *colorem* Codd. aliq. Passow.

maestitiaque affectus, populi iussis obsequar.» Memor fortasse erat Lucret. 3, 1008: *Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est, Qui petere a populo fascis saevasque securis Imbibit, et semper victus tristisque recedit.*

36 — 38. *Idem*] «Idem volgus si falsa opprobria in me iecerit, (id quod haud minus fieri potest, quam ut falsis laudibus me oneret:) stultus profecto essem, si talia crimina me perturbarent ac de animi statu deiicerent.» — *pudicum*] «si criminetur me muliebria passum esse.» Cfr. Wolf ad Suet. Oct. 71: *infamiam impudicitiae facillime refutavit*, collato Cap. 68. — *laqueo pressisse*] Usitatius est *cervices frangere alicui laqueo* pro *strangulare*. Cfr. ad Od. 2, 13, 5. — Tria autem memorat scelera, quae in ipsius personam minime cadebant, cum homo sane esset ab omni quaestu illicito alienus, pudicus in aetatulae flore (Sat. 1, 6, 82.), patris amantissimus. — *colores*] Pluralis firmatus a meis Codd. significat non semel, sed crebro pallorem ruboremque ire et redire. Propert. 1, 15, 39: *Quis te cogebat multos pallere colores?* Lucian. Eun. 11: ἐς χρώματα μυρία τραπόμενος. Bentleius, sublato interrogandi signo post v. *colores*, sane contra poëtae mentem locum sic interpretatus est: «*Idem* ego, qui falsis prius laudibus cristas erigebam, mordear etiam opprobriis falsis cet. Eiusdem enim est falso honore iuvari et mendaci infamia terreri:» cum hoc manifesto dicat: «minime pro certo huiusmodi iniquorum meorum criminibus pungar, commovear.» Sic Graeci δάκνεσθαι, κνίζεσθαι.

40—42. *et mendacem*] Firmant hanc lect. Codd. mei, et argute repetit hoc vocabulum. «Idem, qui perpetuo mentitur aliosque decipere cupit, dum se bonum sapientemque esse simulat, propter id ipsum mendaci infamia terreatur necesse est.» *Medicandum* interpolaverunt, quibus haec ipsa repetitio displiceret, neque tamen animadverterent triplex ἄκυρον, quod in eo inest, ut *mendae* dicantur *medicari*, cum eximantur, tollantur, corrigantur, neque significetur saltem a quo vel quomodo sint eximendae, et rursus, sed loco non satis apto inter tot vocabula proprie usurpata, redeat ad morborum atque ulcerum imaginem (v. 22.) Ceterum antiquissima est interpolatio, cum *medi-*

Quem nisi mendosum et mendacem? Vir bonus est quis?
Qui consulta patrum, qui leges iuraque servat,
Quo multae magnaeque secantur iudice lites,
Quo res sponsore et quo causae teste tenentur.

I. v. 40. *mendacem*] bSc. *medicandum* M. v. 43. *responsore* bSc.
II. v. 40. *et medicandum* CF. v. 43. *responsore* LT.
III. v. 40. *et medicandum* e Codd. (sicque septem Pottierii.)
IV. v. 40. *et mendicum* Hocheder e C2dd. Monac. antiquiss.

candum exhibeant Codices Cruquii et Porphyrio in Ed. princ. 1481. In aliorum vero *mendicum* non cadit *falsus honor* nec *mendax infamia.* — *Vir bonus*] «Iam vero,» inquit, «accuratius etiam popelli iudicia excutiamus, quo quam levia sint quantumque a vera sapientia abhorreant, perspiciamus eaque contemnere discamus. Sic virum bonum appellat volgus, cuius vita quidem civilis certa quadam auctoritate gaudet nec reprehensioni obnoxia est, dum vicinia, quae eius mores melius novit, non ignorat eiusdem vitam domesticam esse turpissimam.» — *Qui consulta patrum*] Male haec alii pro interrogationibus habent, cum sit volgi responsum. Senatus autem consulta iam tum iuri civili adnumerari coepta erant, saltem ex parte. Gaius 1. §. 7: *Senatus consultum legis vicem obtinet, quamquam fuit quaesitum.* Sic est in S. C. Velleiano a. u. c. 764.: *Arbitrari senatum recte atque ordine facturos, ad quos de ea re in iure aditum erit, si dederint operam, ut in ea re voluntas senatus servetur.* — *secantur*] «deciduntur, transiguntur.» Cfr. Sat. 1, 10, 14. Arbitria potissimum significat, quae a litigantibus ad eum deferuntur, quia in rebus pecuniariis homo integer atque honestus existimatur.

43. *res sponsore*] Cfr. Pers. 5, 79: *Marco spondente, recusas Credere tu nummos?* «Quem omnes pro sponsore satis locuplete habent, cuius in fide tutò adquiescant. Pariter ubi testis in iudicio est productus, nemo eum verum testimonium dicere addubitat, ideoque is, pro quo dicit, facile causam obtinet, vincit adversarium.» Cic. pro Caec. 24: *Scaevolam dixisti causam apud centumviros non tenuisse*; ad Att. 12, 14: *tam claram tamque testatam rem non tenebimus?* (Falsam lect. *responsore* explicabant «iureconsulto,» contra consuetudinem Latinam.) Ceterum cum *res* (pecuniae aliis creditae) et *lites* h. l. manifesto sibi opponantur, v. *sponsor* simpliciter explicandum ex Varr. L. L. 6, 69: *Spondet etiam sponsor, qui idem faciat obligatur;* et Gaio 3, 115: *Pro eo quoque, qui promittit, solent alii obligari; quorum alios sponsores, alios fidepromissores, alios fideiussores appellamus.* Id. 116: *sponsor ita interrogatur: IDEM DARI SPONDES?* Fea explicat de *fideiussore*, sed Gaius Ibid. 118: *Sponsoris et*

Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
Introrsum turpem, speciosum pelle decora.
Nec furtum feci nec fugi, si mihi dicat
Servus, Habes pretium, loris non ureris, aio.
Non hominem occidi. Non pasces in cruce corvos.
Sum bonus et frugi. Renuit negitatque Sabellus:
Cautus enim metuit foveam lupus accipiterque
Suspectos laqueos et opertum miluus hamum.

I. v. 45. *Introrsum*] Sc. *Introrsus* b. *Hunc prorsus* M. v. 46. *dicat*] bSc. *dicit* M. v. 49. *negat atque* bSc. (v. 51. Habent *et opertum* bSc.) Ibid. *milvius* c.

II. v. 45. *Introrsus* F. v. 49. *negat atque* LT. v. 51. *milvius* LT.

III. v. 45. *Introrsus* v. 46. *dicit* e Codd.

IV. v. 49. *renuitque negatque* Cod. Bersmanni. v. 51. *adopertum* Codd. aliq. Feae. *at opertum* C1d. Feae. Ven. 1481.

fidepromissoris similis condicio, fideiussoris valde dissimilis.)

45—49. *Introrsum*] «intus,» ut Sat. 2, 1, 64: *introrsum turpis*, ubi vide. Propter eundem locum formam *introrsum* alteri praetuli. Mira illa lectio apud Meineckium *Hunc prorsus turpem* est Hauthalii coniectura reperta postea ab eodem in Codd. aliq., sed orta ex mero errore duorum Codd. apud eundem (ad Persii Sat. I. p. 8.), *in prorsum* superscr. *t* litterae *p*. — *turpem*] maxime ob gulam ac libidines arcanas. — *Nec furtum*] «Neque aliud profecto est, si ad veri trutinam exigatur plebis de viro illo bono iudicium, quam si servus aliquis ideo bonus et frugi haberi velit, quod immunis sit a vitiis severa punitione dignis.» — *Habes pretium*] «Satis te pro tam praeclaris virtutibus remunerari mihi videor.» — *ureris*] Epod. 4, 5: *Ibericis peruste funibus.* — *frugi*] χρήσιμος, *brav*, quae summa erat servi laus. — *Sabellus*] «ac vel propterea homo simplex et verax.» Sic autem se appellat propter praedium Sabinum potius puto quam quod patria Venusia olim a Sabellis, Samnii populo, habitata erat. Cfr. Sat. 2, 1, 36. Sat. 1, 9, 29.

50—54. *Cautus*] «Talis homo metu dumtaxat poenae, non ipsius virtutis amore, peccata vitat, ut ferae, aves, pisces escam, quam sibi perniciosam fore sciunt, experientia edocti, ubi semel e fovea laqueisve se extricarunt, dilacerato rictu hamo se subduxerunt.» — *opertum*] «esca occultatum,» ut Epp. 1, 7, 74: *hamus occultus.* — *miluus*] piscis rapax ex doradum genere, non eiusdem nominis avis, quamquam Voss vertit *der Weih*, sed et duas aves memorare nihil attinebat neque ha-

Oderunt peccare boni virtutis amore;
Tu nihil admittes in te formidine poenae.
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis:
Nam de mille fabae modiis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribunal,
Quandocunque deos vel porco vel bove placat,
Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo:

I. v. 56. Sic bSc. v. 59. *quem dixit* S. (non bc.)

II. v. 56. *Est damnum levius mihi, non facinus tamen: esto* L. ex Accursio. *Damnum est hoc levius mihi, non facinus tamen. esto* C. e Cod. Sil.

IV. Post v. 52. Schmidii Cod. primus inserit hunc: *Oderunt peccare mali formidine poenae.* v. 56. *pacto mihi* Codd. aliq. prob. Bentleio.

mo hae capiuntur. — *Tu*] generatim, ut saepe in Stoicorum *διατριβαῖς*, non ut ad Quinctium referatur. — *formidine poenae*] «Atque propterea, si talis homo speret clam fore maleficium, pessimis quibusque facinoribus se conscelerabit, etiam sacrilegio.» M. Antoninus 11, 18: *εἴ τινων ἁμαρτημάτων ἀπέχῃ, ἀλλὰ τήν γε ἕξιν ποιητικὴν ἔχεις, εἰ καὶ διὰ δειλίαν ἢ δοξοκοπίαν ἢ τοιοῦτό τι κακῶν ἀπέχῃ τῶν ὁμοίων ἁμαρτημάτων.*

55. 56. *unum*] Cuningh. coni. *unam* (fabam) non tam ingeniosa est quam propter nimiam exaggerationem ridicula. Prorsus nullum enim damnum est in una faba ex mille modiis, sed iam vel in uno modio surrepto. Et cfr. locum Augustini de mendac. 12, 19. apud Schmidium: — *si de innumeris milibus frumentorum amittat unum modium* cet. — *mihi*] «mea sententia et indicio.» — *pacto-isto*] «ea ratione, quam *tu*» (non Quinctius, sed ficta persona, quam alloquitur:) «sequi soles.» Ex eo, quod *lenius* pro *levius* non satis aptum voc. nonnullis videretur, ortae sunt interpolationes apud Accursium et in Cod. Sil. Dictum est autem ut Od. 2, 19, 15: *non leni ruina;* «damnum quod, quia exiguum, lenius feras.»

57—62. *Vir bonus*] ille plebeculae, *κατ' εἰρωνείαν*. — *Sane*] Vide ad Sat. 2, 6, 20. — *Apollo*] Significatne per occultam *εἰρωνείαν* tunc proceres Romanos rem divinam plerumque facere solitos Apollini Palatino, familiari illi Augusti numini? — *Laverna*] «Laverna in via Salaria lucum habet; est autem dea furum (sive, ut ait Arnobius 4, 24: *cum Mercurio simul fraudibus praesidet furtivis:*) et simulacrum eius fures colunt, et qui consilia sua volunt tacita;

Labra movet metuens audiri: Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri,
Noctem peccatis et fraudibus obiice nubem.
Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cum se demittit ob assem,
Non video; nam qui cupiet, metuet quoque; porro,
Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.

I. v. 61. *iustum sanctumque* bSc. v. 62. *obice* bSc. v. 64. *dimittit* superscr. *e* c. v. 66. *vivit* S. (non bc.)

II. v. 63. *Quo - - quo* T. v. 66. *vivit* T.

III. v. 66. *vivit* e Codd.

nam preces eius cum silentio exercentur: sic dicta fortasse a *latendo;* nam fures olim *laterniones* et *laverniones* dicebantur.» Comm. Cruq. «A *lavando*, nam fures *lavatores* dicuntur.» Acr. Novius Bothe p. 56: *Per deam sanctam Lavernam, quae sit cultrix quaestuis!* — *fallere*] non tam «decipere homines» quam «latere.» — *iusto sanctoque*] Frequentem hanc constructionem (Heins. ad Ov. Her. 14, 64.) ut Ovid. Met. 8, 690: *Vobis immunibus huius Esse mali dabitur* cum ignorarent, plerique in accusativum mutaverunt. — *nubem*] quemadmodum dii apud Homerum heroibus, quos cum maxime tutantur. Totum locum imitatus est Persius 2, 5. Illa *Labra movet* sic expressit: *Illa sibi introrsum et sub lingua immurmurat* cet.

63 — 68. *Qui melior*] «Verum ex Stoicorum doctrina ita potius est iudicandum, eiusmodi *virum bonum* haudquaquam meliorem esse servo nequam.» — *assem*] Pers. 5, 111: *Inque luto fixum possis transcendere nummum*; ubi Pseudocornutus: «Solent pueri, ut ridendi causam habeant, assem in silice plumbatum affigere, ut, qui viderint, se ad colligendum inclinent nec tamen possint evellere, quo facto pueri «*etiam!*» clamitare solent, «*etiam!*» Sic autem ut explicem faciunt vv. ipsa et *in triviis* et *fixum*, quae sane certum puerorum transeuntes ludificantium consilium exprimunt; alii minus recte de asse, qui fortuito in coenum deciderit, interpretantur. — *porro*] Continuat orationem, quasi dicat: «Huic sententiae tamquam corollarium, (quod dicunt posteriores) adiungo, liberum non mihi videri» cet. — *Perdidit arma*] «Ῥίψασπις et λειποτάκτης est, hoc est, summa ignominia dignus.» Modestinus Pand. 49. De re militari: *Miles, qui in bello arma amisit vel alienavit, capite punitur.* Torr. — *obruitur re*] «id est, pecunia, veluti terrae labe; ita ut ab ea impeditus libere movere sese nequeat.»

69 — 72. *captivum*] Pergit in eadem allegoria, divitem avarum cum captivo contemptim compa-

Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli;
Serviet utiliter: sine pascat durus aretque,
Naviget ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonae prosit; portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere: Pentheu,
Rectus Thebarum, quid me perferre patique

I. v. 72. *penusque*] bSc. *penumque* M.

II. v. 72. *penumque* F.

rans. — *occidere*] ex iure quidem belli. — *durus*] «cuivis etiam molestissimo labori perquam idoneus.» — *aretque*] Sal. Cat. 4: *agrum colendo aut venando, servilibus officiis intentum, aetatem agere.* — *Naviget*] Amara *εἰρωνείᾳ* significat etiam ingenuorum mercaturam ac negotiationem a servilibus officiis non longe distare. — *Annonae prosit*] «Negotiator eam in Urbe viliorem reddat, dum ex Aegypto et Africa magnam frumenti vim adportat.» — *penusque*] «omnis generis utensilia.» Cic. de N. D. 2, 27: *Omne, quo vescuntur homines, penus.* H. l. explico potissimum de omnis generis salgamis, quae ex transmarinis regionibus advehebantur, de *ταρίχει*, garo, allece cet. Ex Codd. autem testimonio videtur praetulisse formam volgarem *penus, penoris;* contra Virg. Aen. 1, 704. *longam -- penum* dixit, ubi vide Wagnerum.

73 — 79. *Vir bonus*] «Contra viri vere boni imago est illa apud Euripidem.» Bacch. 492: *Διόνυσος· Εἴφ' ὅ τι παθεῖν δεῖ· τί με τὸ δεινὸν ἐργάσει; Πενθεύς· Πρῶτον μὲν ἁβρὸν βόστρυχον τεμῶ σέθεν. Δ. Ἱερὸς ὁ πλόκαμος· τῷ θεῷ δ' αὐτὸν τρέφω. Π. Ἔπειτα θύρσον τόνδε παράδος ἐκ χεροῖν. Δ. Αὐτός μ' ἀφαιροῦ· τόνδε Διονύσου φορῶ. Π. Εἱρκταῖσί τ' ἔνδον σῶμα σὸν φυλάξομεν. Δ. Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω.* Apud Euripidem igitur est Bacchus, qui coram Pentheo sacerdotem se illius simulat; quem locum Horatius de morte a sapiente, ubi necessaria ei videatur, sponte sumenda interpretatur, insigni exemplo artificii, quo Stoici interpretationis allegoricae sive moralis ope poëtarum inventa suam ad doctrinam detorquebant. Prorsus sic eodem loco usus est Plutarch. *περὶ εὐθυμ.* C. 18: *ᾧ γὰρ ἔξεστι τῆς μὲν ἀρετῆς καὶ οἰκείας μερίδος ἐπικρατούσης ἡδέως ζῆν, τῶν δὲ ἀλλοτρίων καὶ παρὰ φύσιν ὑπερβαλλόντων ἀδεῶς ἀπελθεῖν εἰπόντα· Λύσει μ' ὁ δαίμων αὐτός, ὅταν ἐγὼ θέλω· τί ἂν τούτῳ χαλεπὸν ἢ δύσκολον ἢ ταραχῶδες ἐμπῖπτον ἐπινοήσαιμεν;*

Indignum coges? Adimam bona. Nempe pecus, rem,
Lectos, argentum? Tollas licet. In manicis et
Compedibus saevo te sub custode tenebo.
Ipse deus, simul atque volam, me solvet. Opinor,
Hoc sentit: Moriar. Mors ultima linea rerum est.

I. (v. 76. Habent *in manicis* bSc.)
II. v. 76. *et manicis* C.

Praeterea cfr. Arrian. Epict. 1, 18, 17. et 19, 8: *Ὅταν ὁ τύραννος εἴπῃ τινί, Δήσω σου τὸ σκέλος· ὁ μὲν τὸ σκέλος τετιμηκὼς λέγει· Μή, ἐλέησον· ὁ δὲ τὴν προαίρεσιν τὴν ἑαυτοῦ, λέγει, Εἰ σοὶ λυσιτελέστερον φαίνεται, δῆσον. Οὐκ ἐπιστρέφῃ; Οὐκ ἐπιστρέφομαι· Ἐγώ σοι δείξω, ὅτι κύριός εἰμι. Πόθεν σύ; ἐμὲ ὁ Ζεὺς ἐλεύθερον ἀφῆκεν, ἢ δοκεῖς, ὅτι ἔμελλε τὸν ἴδιον υἱὸν ἐᾷν καταδουλοῦσθαι; τοῦ νεκροῦ δέ μου κύριος εἶ, λάβε αὐτόν.* — *Lectos*] pro omni supellectili, cuius illi sunt pars praecipua. — *simul atque volam*] ex constanti quidem Stoicorum doctrina. Diog. Laërt. 7, 130. in Zenone: *Εὐλόγως τέ φασιν ἐξάξειν ἑαυτὸν τοῦ βίου τὸν σοφὸν καὶ ὑπὲρ πατρίδος καὶ ὑπὲρ φίλων· κἂν ἐν σκληροτέρᾳ γένηται ἀλγηδόνι ἢ πηρώσεσιν ἢ νόσοις ἀνιάτοις.* Quod praeceptum secutus est Zeno ipse. Ibid. 28. — *solvet*] Plutarch. Consol. 13: *ἐὰν καθαρεύωμεν ἀπὸ τοῦ σώματος, ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς.* Themistius de An. 9: *ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα καὶ τελευτὴν τὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν.* Seneca Ep. 10: *Nobis solvi perire est.* — *ultima linea*] Est imago a circo petita, alba linea ad metam, sulco calce vel creta repleto, cui opponuntur carceres. Cic. de Sen. 23: *Si quis deus mihi largiatur, ut ex hac aetate repuerascam et in cunis vagiam, valde recusem nec vero velim, quasi decurso spatio, a calce ad carceres revocari.* Cfr. Senec. Ep. 12. et 108. Similiter Graeci. Eurip. Antig. Fr. 13: *Ἐπ' ἄκραν ἥκομεν γραμμὴν κακῶν.* Electr. 954: *Μή μοι, τὸ πρῶτον βῆμ' ἐὰν δράμῃ καλῶς, Νικᾶν δοκείτω τὴν δίκην, πρὶν ἂν πέλας Γραμμῆς ἵκηται, καὶ τέλος κάμψῃ βίου.* «Mors,» inquit, «aerumnarum atque omnino rerum humanarum est finis.» Tertull. adv. Praxeam 16. deum *universitatis extremam lineam* vocat.

EPISTOLA XVII.

AD SCAEVAM.

Quamvis, Scaeva, satis per te tibi consulis et scis
Quo tandem pacto deceat maioribus uti;
Disce, docendus adhuc quae censet amiculus, ut si
Caecus iter monstrare velit; tamen adspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.

II. Ep. XVII. v. 3. *Disce docendus adhuc, quae* LTF. *Disce docendus adhuc, quid* C.

XVII. Scaeva, eques, ut aiunt Scholiastae, Romanus, (quem iidem prave Lollium Scaevam appellant, quia sequentem Epistolam cum hac copulasse videntur, ut fecit etiam mirus ille Praedicovius:) alioquin est ignotus. Suspicantur nonnulli filium fuisse Cassii Scaevae, centurionis Caesariani fortissimi (Caesar B. C. 3, 53. Cic. ad Att. 14, 10. Plut. Caes. 16.) Huic igitur amico iuniori viam monstrat, qua potentiorum favorem sibi paret, ita tamen, ut nec libertatem ingenuo homini necessariam unquam exuat neque adulationis culpam contrahat. Simul significat lectoribus, quomodo ipse cum Augusto et Maecenate amice atque officiose, sed tamen libero animo vivere soleat, adeo ut nemo eum propter hanc cum superioribus necessitudinem reprehendere possit. Scripta est fortasse a. u. c. 735. (Cfr. praeter ceteros Iacobs Lectt. Venus. p. 74.)

1 — 5. *Quamvis*] cum indicativo, ut v. 22. et Epp. 1, 14, 6. ut contra *quamquam* cum coniunctivo Virg. Aen. 6, 394. cet. — *Quamvis - - per te sapis*] Eadem vv. A. P. 366.; formula, qua illud quod ingrati et molesti interdum inest in consiliis etiam benevolis mitigare studemus. — *per te*] «sine alterius praecepto;» «etsi me non eges consultore.» — *tandem*] In hac interrogatione obliqua significat rem esse valde difficilem cum potentioribus recte versari. — *maioribus*] ut Sat. 2, 1, 61. — *amiculus*] Catull. 30, 2. Diminutivum teneram, qua in Scaevam animatus sit, amicitiam exprimit. — *docendus adhuc*] «egomet ipse praeceptoris indigens;» minus recte alii iungunt, *disce docendus adhuc*, pro *docende*. — *proprium fecisse*] ἀορίστως, «in

Si te grata quies et primam somnus in horam
Delectat, si te pulvis strepitusque rotarum,
Si laedit caupona, Ferentinum ire iubebo:
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis,
Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis paulloque benignius ipsum

I. Ep. XVII. v. 8. *laedet* bSc.
II. v. 8. *laedet* C.
III. Ep. XVII. v. 8. *laedet*

rem tuam vertere,» degenerantis Latinitatis *appropriare.*

6—10. *Si te*] Non de salutandi patronos in Urbe quotidiana necessitate agit, sed de multis et molestis itineribus, quae una cum potente amico suscipienda sint. — *primam - - horam*] diei civilis inde a solis ortu; diversa igitur fuit ex singulorum anni temporum ratione. Itineris autem accelerandi captandique per aestatem frigoris matutini causa ante lucem surgendum erat. — *rotarum*] et proprii cisii et ceterorum, quibus vehitur patronus eiusque comitatus. — *laedit*] Sic Codd. duo Blandin. duoque Pottierii, et concinnius videtur propter v. *delectat* quam prope omnium *laedet* ac nonnullorum *laedat.* — *caupona*] Cauponae per vias publicas et in oppidulis tunc pessimae erant. Hoc igitur dicit: «Si te offendunt multa illa itinerum incommoda, sane desistendum tibi erit a proposito» cet. — *Ferentinum*] Hernicorum oppidulum; «municipium viae Lavicanae ad XLVIII. lapidem.» Comm. Cr. Nonnulli habent pro Tusciae oppido, quod aliis est *Ferentia.* In locis illis solitariis Scaeva fortasse praedium possidebat. — *gaudia*] «ubique et per totam vitam;» non solum enim rusticationem in locis amoenis, ut nonnemini visum est, significat. — *fefellit*] «qui semper latuit, vixit ignotus.» Significat Epicuri illud *λάθε βιώσας*, adversus quod est Plutarchi declamatiuncula *Εἰ καλῶς εἴρηται τὸ λάθε βιώσας*, ubi inter alia Cap. 4: *εἰ Θεμιστοκλῆς Ἀθηναίους ἐλάνθανεν, οὐκ ἂν ἡ Ἑλλὰς ἀπεώσατο Ξέρξην· εἰ Ῥωμαίους Κάμιλλος, οὐκ ἂν ἡ Ῥώμη πόλις ἔμεινεν.*

11. 12. *prodesse tuis*] «quatenus in tuos cognatos ac necessarios redundat favor amici potentis.» — *benignius*] «lautius vivere,» «largius Genio indulgere.» — *siccus*] «pauper ac tenuis ad opulentum et locupletem.» Comm. Cr. *Unctus* is est, qui lauta praebet convivia, ut Epp. 1, 15, 44: *ubi quid melius contingit et unctius*; nec de unguentis dumtaxat explicandum est. His opponuntur *sicci*, non, ut plerumque, «abstemii, a vino abstinentes,» contrarii «uvidis, madidis, vinolentis» (Od. 1, 18, 3. Od. 4, 5, 39.), sed omnino, «qui propter paupertatem cibis utuntur simplicissimis quibusque, *siccantes cibum ab omni*

Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. Utrius horum
Verba probes et facta, doce, vel iunior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia; namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
Scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et

II. v. 18. *illudebat* C.

temulentia,» ut ait Tertull. de Ieiuniis 1. Similiter Cic. pro S. Roscio 27: *victus aridus*.

13 — 15. *Si pranderet*] Verba Diogenis Cynici. Diog. L. 2, 68: *Παριόντα ποτὲ Ἀρίστιππον λάχανα πλύνων Διογένης ἔσκωψε καί φησιν· Εἰ ταῦτα ἔμαθες προσφέρεσθαι, οὐκ ἂν τυράννων αὐλὰς ἐθεράπευες. Ὁ δέ, καὶ σύ, εἶπεν, εἴπερ ᾔδεις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα ἔπλυνες.* — *pranderet olus*] ut Sat. 2, 3, 245: *prandere luscinias*. Hoc ipso autem verbo levem ac vilem cibum, prandio quam coenae aptiorem significat. — *Regibus*] Diogenes intelligebat Dionysium, Syracusanorum tyrannum, quocum diutius versatus est Aristippus. Lucianus de Paras. 33: *Ἀρίστιππος ὁ Κυρηναῖος διέτριβεν ἐν Συρακούσαις παρασιτῶν Διονυσίῳ· πάντων γοῦν ἀμέλει τῶν παρασίτων αὐτὸς εὐδοκίμει παρ' αὐτῷ.* — *uti*] ut Cic. ad Att. 16, 5: *Cn. Lucceius, qui multum utitur Bruto.* — *notat*] «reprehendit,» pr. de censoribus.

18. 19. *eludebat*] pr. de gladiatoribus, qui ictus adversariorum corporis inclinatione vitant. — *ut aiunt*] ut Epp. 1, 7, 49. de historia plerisque nota et quasi tralatitia. — *Scurror*] «Fieri potest,» inquit Aristippus *κατ' εἰρωνείαν*,» ut, quemadmodum tu me vocas, scurra sim re vera; sed ego *mihi*, meam in rem, scurror; tu multitudini, cuius applausum et vilia dona captas abolla, qua indutus es, dolio, in quo habitas, dictis mordacibus, miris corporis exercitationibus, ut cum aestate in fervida arena te volutas, hieme statuas nive contectas amplexaris. Itaque *hoc*, quod ego facio, multo et rectius et lautius est, quam tua scurrilitas.» «*Hoc* referendum est ad verba *Scurror ego ipse mihi*, neque vero ad vv. *populo tu*, ut Bothius volebat, qui propterea cum Lamb. Cr. Torr. post *tu* et *rex* punctum, post *multo est* comma posuit. Sed si vv. *rectius - - multo est* Horatius cum vv. *populo tu* iungere voluisset, scripsisset *rectius illud* cet. Etenim non recte monent, in duobus enuntiatis discernendis pronom. *hoc* ad posterius, *illud* ad remotius referendum esse. Cfr. Sat. 2, 2, 29. Immo *hoc* designat id, quod *potius* est et *propius* ad loquentem pertinet, *illud* autem id, cuius nulla aut minor est cum

Splendidius multo est. Equus ut me portet, alat rex,
Officium facio: tu poscis vilia rerum,
Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
Omnis Aristippum decuit color et status et res,

I. v. 21. (Habent *vilia rerum* bSc.)

II. v. 20. *est, equus ut me portet, alat rex. Officium facio* LCT. v. 21. *vilia: verum* C. *vilia: verum es* TF. cum Porphyrione, Codd. aliq. Ven. 1481.

loquente coniunctio; et tum demum, cum utrumque enuntiatum idem valet, *hoc* ad proximum referri solet. Sic Sat. 2, 2, 36. mulli *hi* et lupi *illi* dicuntur, quoniam poëta magnorum mullorum amorem carpit. Mulli igitur ibi sunt potiores, et magis quam lupi ad poëtam pertinent.» Iahn.

20—22. *Equus*] Proverbium graecum. Diogenian. 5, 31. p. 195. Gaisf.: *Ἵππος με φέρει, βασιλεύς με τρέφει· Κοῤῥαῖόν φασιν ὑπὸ Φιλίππου στρατευόμενον ἱππέα, τῆς μητρὸς δεομένης αἰτήσασθαι ἄφεσιν τῆς στρατείας, εἰπεῖν τοῦτο.* — *rex*] Sic Graeci *τὸν δεσπότην* opponunt *τῷ παρασίτῳ*. Crobylus in Grotii Exc. p. 829: *Παράσιτος αὑτὸν γοῦν τρέφων Τὰ πλεῖστα συνεράνιζεν ἂν τῷ δεσπότῃ. Parasitus, ipse si se nutriat, Plus quam quisquam alius conferat regi suo.* Grotius. — *Officium facio*] «Amicitiae officio fungor, omni observantia colens regem meum, animi tamen libertate conservata.» Non est *τὸ καθῆκον* universe, sed quaecunque in regis honorem atque ad eius placitum fiunt; *facere* autem *officium* pro volgari «exsequi officium,» «satisfacere officio;» simul his vv. corrigit ironicum illud *Scurror*: «Non sum scurra,» inquit, «verum homo officiosus.» — *poscis*] Diog. L. 6, 46: *χρημάτων δεόμενος ἀπαιτεῖν ἔλεγε τοὺς φίλους, οὐκ αἰτεῖν.* — *vilia rerum*] ut Sat. 2, 2, 25: *vana rerum.* A. P. 49: *abdita rerum.* (Od. 4, 12, 19. Sat. 2, 8, 83.) quod cum non intelligerent, iam ante Porphyrionem interpolarunt: *vilia, verum es.* Intellige autem poma, caricas, saperdas, panem secundarium, centonem: «quae poscens tu ipse confiteris, te etiam volgo *minorem*, id est, inferiorem esse.» Ipse Diogenes de se apud Diog. L. 6, 60: *Κύων καλοῦμαι τοὺς μὲν διδόντας σαίνων, τοὺς δὲ μὴ διδόντας ὑλακτῶν, τοὺς δὲ πονηροὺς δάκνων.* — *fers*] «praedicas, iactas,» ut Virg. Aen. 5, 373: *Qui se Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat.* — *nullius*] Propter oppositionem *Dante minor* melius videtur, ut hoc v. habeamus pro genere masculino quam pro neutro, ut est A. P. 324: *nullius avaris.* Diog. L. 6, 55: *Πρὸς τοὺς συμβουλεύοντας τὸν ἀποδράντα αὐτοῦ δοῦλον ζητεῖν, Γελοῖον, ἔφη, εἰ Μάνης μὲν χωρὶς Διογένους ζῇ, Διογένης δὲ χωρὶς Μάνου οὐ δύναται.*

23—26. *Aristippum*] Plutarch. de Tranq. an. 8: *ὁ Ἀρίστιππος ἀγαθὸς, ὥσπερ ἐπὶ ζυγοῦ πρὸς τὰ βελτίονα τῶν ὑποκειμένων ἐξαναφέρειν καὶ ἀνακουφίζειν*

Tentantem maiora, fere praesentibus aequum.
Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitae via si conversa decebit.
Alter purpureum non exspectabit amictum,
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,

IV. Ep. XVII. v. 25. *sapientia* Markland.

αὐτόν Diog. L. 2, 66: Ἦν δὲ ἱκανὸς ἁρμόσασθαι καὶ τόπῳ καὶ χρόνῳ καὶ προσώπῳ καὶ πᾶσαν περίστασιν ἁρμονίως ὑποκρίνασθαι. — *color*] «externa vitae species atque condicio.» Sat. 2, 1, 60: *Quisquis erit vitae color.* — *status*] «rationes cum aliis et necessitudines.» — *res*] «res familiaris, qualiscunque diversis temporibus erat.» — *Tentantem*] «quaerentem quidem meliora, praesentia autem semper aequo animo ferentem.» — *fere*] *im Ganzen genommen.* — *quem duplici*] Diogenem, qui ut satisfaceret doctrinae suae, cuius primum caput erat *patientia* (καρτερία, τλημοσύνη, tolerantia laboris, inopiae, dolorum: Cic. de Or. 3, 17: *ab Antisthene, qui patientiam et duritiam in Socratico sermone maxime adamarat, Cynici.*) pro pallio et tunica contentus erat una abolla ex (vili) panno confecta, qua *dupliciter* amiciebatur. Cynicorum hunc habitum ideo vocabant διπλοΐδα. Hi igitur ἀχίτωνες quidem, sed διπλοείματοι. Diog. L. 6, 22: τρίβωνα διπλώσας πρῶτος κατά τινας διὰ τὸ ἀνάγκην ἔχειν καὶ ἐνεύδειν αὐτῷ. *Pallio autem nihil expeditius, etiamsi duplex, quod Cratetis*; ut ait Tertull. de pallio 5. V. *duplici* noli explicare «crasso, vili,» cui interpretationi obstat Diogenis L. testimonium. — *conversa*] «Cum Cynicus vitam tam asperam ac duram affectasset, vix aliter fieri poterat, quam ut, si voluisset aliquando, vitae instituto prorsus mutato, ne dicam nitidus elegansque videri, sed saltem ita se gerere ac vestire, ut solent homines honestae condicionis nec tamen divites, risus omnium moveret propter nescio quam inscitiam.»

27—29. *Alter purpureum*] Diog. L. 2, 66: διό ποτε Στράτωνα, οἱ δὲ Πλάτωνα, πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν, Σοὶ μόνῳ δέδοται καὶ χλαμύδα φορεῖν καὶ ῥάκος. «Plato, cum invenisset Aristippum naufragum vilique indutum vestimento, laudavit eum dicens, ea scientia praeditum, ut aeque sciret uti magnis ac parvis.» Acro. Max. Tyr. 7. p. 125. R.: Ὁ Ἀρίστιππος ἐκεῖνος πορφυρίδι ἀμπισχόμενος καὶ μύροις χριόμενος οὐχ ἧττον τοῦ Διογένους ἐσωφρόνει. Plut. de fort. et virt. Alex. 1, 8: Ἀρίστιππον θαυμάζουσι τὸν Σωκρατικὸν ὅτι καὶ τρίβωνι λιτῷ καὶ Μιλησίᾳ χλαμύδι χρώμενος δι' ἀμφοτέρων ἐτήρει τὸ εὔσχημον. «Aristippus contra, ut in publicum prodeat, non exspectabit, donec a fautore aliquo purpureum pallium dono accipiat, sed simplicis-

Personamque feret non inconcinnus utramque;
Alter Mileti textam cane peius et angui
Vitabit chlamydem, morietur frigore, si non
Rettuleris pannum. Refer et sine vivat ineptus.
Res gerere et captos ostendere civibus hostes

I. v. 30. *angue* c. v. 33. *hostis* Sc.

sima veste indutus, sine falso pudore, aequissimo animo per medium forum incedet, aeque apte et pauperis et divitis partes agens.» — *personam*] Teles apud Stob. T. 5, 67: *Δεῖ ὥσπερ τὸν ἀγαθὸν ὑποκριτήν, ὅ τι ἂν ὁ ποιητὴς περιθῇ πρόσωπον, τοῦτο ἀγωνίζεσθαι καλῶς· οὕτω καὶ τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα, ὅ τι ἂν περιθῇ ἡ τύχη.*

30—32. *Mileti textam*] Purpurae Milesiae propter lanae praestantiam inter pretiosissimas erant. Virg. Ge. 3, 306. — *cane peius et angui*] Proverbium de rebus, a quibus maxime abhorremus quasque mali ominis esse ducimus. Plaut. Merc. 4, 4, 20. Terent. Phorm. 4, 4, 25: *monstra evenerunt mihi: Introiit in aedis ater alienus canis; Anguis per impluvium decidit de tegulis.* — *Vitabit chlamydem*] Arrian. Epict. 1, 24. p. 122. Schw.: *Διογένης τὸ γυμνὸν εἶναι λέγει, ὅτι κρεῖσσόν ἐστι πάσης περιπορφύρου.* Historiam fortasse ex ipsis, ut Iacobsio videtur, Horatii verbis effictam, non ex alio scriptore desumptam, sic narrat Comm. Cr.: «Aiunt Aristippum, invitato Diogene ad balneas, dedisse operam, ut omnes prius egrederentur, ipsiusque pallium induisse eique reliquisse purpureum; quod Diogenes induere cum nollet, suum repetiit. Tum Aristippus increpuit Cynicum famae servientem, qui algere mallet quam conspici in veste purpurea.» Historiam similem, sed ut in philosophorum scholis fieri solebat, in personis ac *περιστάσεσι* mutatam, narrat Serenus apud Stob. V. 46. p. 66.: *Διονύσιος Ἀρίστιππον ἔπειθεν ἀποθέμενον τὸν τρίβωνα, πορφυροῦν ἱμάτιον περιβαλέσθαι· καὶ ὡς ἐπείσθη ἐκεῖνος, τὰ αὐτὰ καὶ Πλάτωνα ποιεῖν ἠξίου. Ὁ δὲ ἔφη, Οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολήν. Καὶ Ἀρίστιππος, Τοῦ αὐτοῦ, ἔφη, ἐστὶ ποιητοῦ, καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν Οὐδ' ἥ γε σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.* — *sine vivat*] «Quin igitur desinis iocari cum tali homine et reddis ei *διπλοΐδα*, facile ei concedens, ut semper et ubique indulgeat suis ineptiis?»

33—36. *Res*] «Res magnas gerere in bellis et triumphare de hostibus devictis quam proxime accedit ad divinitatem et immortalem gloriam meretur; verum etiam *principibus*» cet. Significat praeter ceteros Augustum et Agrippam, «cuiusmodi viris inter aequales primariis ubi placueris, meritorum tuorum atque ingenii insigne erit testimonium.» — *caelestia tentat*] «laboribus suis im-

Attingit solium Iovis et caelestia tentat:
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.
Sedit, qui timuit, ne non succederet: esto.
Quid, qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui
Hic est aut nusquam, quod quaerimus. Hic onus horret,

mortalitatem petit.» — *Non cuivis*] Proverbium graecum (*Οὐ παντὸς ἀνδρὸς εἰς Κόρινθον ἔσθ' ὁ πλοῦς*), de cuius origine ambigebant iam antiqui. Primaria tamen eius sententia videtur ea, quam memorant Paroemiographi Gaisfordii omnes: *ἡ Κόρινθος πολλὰς ἔσχεν ἑταίρας, αἳ τοὺς ἀφικνουμένους τῶν ξένων ἐδασμολόγουν τὰ ἐφόδια λαμβάνουσαι.* Comm. Cr.: «Non omni homini tutum est Corinthum navigare, propter Laidem et alias meretrices, quae non nisi multis talentis unam noctem sui copiam faciebant.» Cfr. Strab. 8, 6, 20. Sotion apud Gell. 1, 8. Primariam hanc dico, quia in verbis ipsis nihil aliud inest nisi hoc, non cuivis licere Corinthum adire, causa non addita, sed quam facile quivis divinaret et cum intellexisset, rideret. Quodsi, ut alii faciunt, de difficultate eo navigandi explices (Suidas in *οὐ παντός· — ἢ διὰ τὸ δυσείσβολον εἶναι τὸν πλοῦν*), et nihil inest faceti nec maris periculum ullo verbo significatur. Praeterea quae afferunt ex initio loci Strabonis supra memorati, non ad Corinthum ipsam pertinent, sed ad navigationem super Maleam promontorium longe ab illa urbe dissitum. Hoc igitur dicit: «Difficillimum est inceptum amicitiam potentiorum quaerere; est hominis animosi nulloque obstaculo perterrefacti, sed quemadmodum est in proverbio, *Non cuivis*: qui Corinthum iter habebat, aequo animo exspectare debebat, se quoque misere exspoliatum iri ab *ἱεροδούλοις* illis, *πολυξέναις νεανίσιν* Pindari, aut omnino renuntiare incepto illuc navigandi.»

37—42. *Sedit*] ut *καθῆσθαι*, «cessat, turpi otio torpet.» Ter. Ad. 4, 5, 38: *An sedere oportuit domi virginem tam grandem?* ubi Donatus: «*sedere* proprie ignavae cessationis est.» Cic. in Pis. 3: *An potest ulla esse excusatio consuli, non dicam, male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti?* — *esto*] *meinetwegen!* «Quid curamus hominem ignavum? Contra ille, qui molestiis periculisque superatis ad finem suum tandem pervenit, nonne is egit animose? Atqui in hoc ipso, in strenue impigreque agendo cardo vertitur rei, de qua quaerimus; aut fortiter sciteque inceptum nostrum peragamus neque unquam animum despondeamus, aut, si propter inertiam cessaverimus, digni sane erimus, qui contemnamur.» — *Hic est*] «hoc loco.» — *onus horret*] «magnopere reformidat;» eadem constr., qua Cic. ad Att. 9, 2: *ingrati animi crimen horreo.* Caesar B. G. 1, 32: *quod Ario-*

Ut parvis animis et parvo corpore maius:
Hic subit et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
Coram rege sua de paupertate tacentes
Plus poscente ferent: distat, sumasne pudenter,
An rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons.

I. v. 43. *sua*] *suo* bSc. M.

II. v. 43. *suo* LCTFS.

visti crudelitatem horreret. — *virtus*] significatu vere Romano de quavis laude, quam actionibus nostris et fortibus et honestis adipiscimur. «Aut fatendum est, falsa opinione, non re, niti virtutem, aut, si eius pretium ultro agnoscimus, propter eam difficillima quaeque et perpetranda et toleranda sunt.» — *recte*] non: «recta via;» sed: «iure ac merito.» — *experiens vir*] «qui omnia experitur, quo ad propositum suum perveniat;» *entschlossen, unternehmend.* Cic. pro Cluent. 23: *A. Aurius vir fortis et experiens.* in Verr. 3, 53: *homo navus et industrius, experientissimus ac diligentissimus.*

43—45. *Coram*] Iam ex multis praeceptis, quae dare potuisset, pauca quaedam, sed praecipua, (pudoris, modestiae, prudentiae,) amico inculcat. — *rege*] amico suo potentiore,» ut Epp. 1, 7, 37. Seneca de Brev. v. 3: *Dic quantum ex isto tempore creditor, quantum amica, quantum rex, quantum cliens abstulerit. Sua*, quod cum Bentleio praetulit etiam Buttmannus *Krit. Bibl.* 3, 1. p. 392. ex XX. quidem Pottierii Codd. habet unus Sec. XIV., unus Bentleii, et unus Feae. Verumtamen necessarium videtur, cum vix absolute dici possit: *taceo de paupertate,* meane, an aliorum? Contra recte *rex* absolute, ut in Senecae loco. — *Atqui rerum*] Est ἀναφορὰ vel κλῖμαξ v. 38: *Atqui hic est* cet. — *rerum caput*] «Atqui totius incepti, quod tibi tantopere cordi est, origo ac finis primarius erat, ut commodius viveres, auctoritate gauderes, ditarere. Huius autem incepti successus tua in prudentia situs est: nam si verecunde acceperis patroni dona nec mendici instar impudenter poposceris avideque rapueris, quidquid tibi offert occasio, ille semper magis tibi favebit; quod ipsum tibi est propositum: contra, si inverecundus et tagax eris, brevi tempore fautorem abs te alienabis.» Vv. *caput hoc* referuntur ad vv. *plus - - ferent;* vv. *distat - - - rapias* per ἐπεξήγησιν interposita sunt. *Caput* autem et *fons* ex formula Latina sic iunguntur etiam apud Ciceronem de Or. 1, 10: *philosophorum greges, iam ab illo fonte et capite Socrate*; 16. 43: *legum fontes et capita.* — *erat*] «tunc cum sumebas pudenter, atque est etiamnunc.»

46—49. *Indotata*] Exemplum impudentiae, quae beneficia men-

Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus,
Qui dicit, clamat: Victum date. Succinit alter:
Et mihi dividuo findetur munere quadra.
Sed tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis et rixae multo minus invidiaeque.
Brundisium comes aut Surrentum ductus amoenum,

dicat a patrono, causis allatis, quae huius misericordiam, ut sperat, facile moveant. Ignominiosum autem erat fratri sorori dotem non dare. Cfr. Plaut. Trinum. 3, 2, 62—65: — *ne mi hanc famam differant, Me germanam meam sororem in concubinatum tibi Sic sine dote dedisse magis quam in matrimonium.* — *fundus*] «quo vendito dotem sorori, matri alimenta praebere possem.» — *nec vendibilis*] «propter id ipsum, quod sterilis est.» Haec simplicissima ratio est: nec certe Horatius cogitavit de fundo non alienando vel ex testamenti alicuius capite vel propterea, quod esset fundus Italicus dotalis, ut volunt Interpretes. — *pascere firmus*] βέβαιος, semper idoneus; «nec eius proventus tantus est, ut ex eo vitam sustentem.» — *clamat*] ut mendicus. — *Succinit*] Exprimit mendicorum ad templa, trivia, pontes congregatorum perpetuam cantilenam, qua, ut primus quisque stipem accepit, sese excipiunt. — *Et mihi*] «Mihi quoque panis vel placentae frustum dato, ita ut munus, quod alter totum auferre volt, dividatur.» — *dividuo*] pr. quod dividi potest,» tum: «quod nunc ipsum dividitur.» Ter. Ad. 2, 2, 33: *Potius -- dividuum face.* — *findetur*] Futurum mendici impudentiam melius exprimit quam aliorum *findatur*, ut Lamb. in lemmate et unus Feae, (nullus Pottierii.) — *quadra*] pr. quarta pars. Virg. Moret. 47: *Levat opus palmisque suum dilatat in orbem Et notat, impressis aequo discrimine quadris.* Martial. 9, 91: *Libetur tibi candidas ad aras Secta plurima quadra de placenta.*

50—57. *Si tacitus*] Speciem habet vel proverbii vel fabellae Aesopiae; nulla tamen huius argumenti superest in Coraae Συντάγματι. «Corvus, cum escam reperit, assidue crocitans alias aves allicit, quibuscum illam partiri cogitur. Sic tu, si tacite petes, maiora dona feres, quam si patrono aures obtundes alios tibi competitores excitans.» — *Brundisium*] «Sunt aliae quoque artes perversae eorum, qui in principis alicuius viri cohorte versantur: modo queruntur de itineris incommodis, quo dono aliquo ipsis compensentur; modo se a furibus compilatos esse; sed omnes istae astutiae parum eos iuvant, quia nimis similes sunt dolorum meretriciorum.» *Brundisium*, Salentinorum oppidum, *Brindisi*, *Sur-*

Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
Aut cistam effractam et subducta viatica plorat,
Nota refert meretricis acumina, saepe catellam,
Saepe periscelidem raptam sibi flentis, uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.

I. (v. 54. Habent *et subducta* bSc.)
II. v. 54. *aut subducta* LC.

rentum, Campaniae, *Sorrento*. — *salebras*] «itineris asperitatem.» Comm. Cr. — *et subducta*] Melius hoc quam aliorum *aut subducta*, cum duo dumtaxat genera statuat, alterum incommodorum itineris, alterum rerum amissarum. — *viatica*] «omnia, quae itineri necessaria sunt, in primis pecunia.» — *acumina*] astutias, *Pfiffe und Kniffe*. Plaut. Trucul. 1, 1, 32. amator de amica: *Aut aurum periit, aut conscissa pallulast, Aut empta armilla, aut aliquod vasum argenteum - - Aut armariola graeca, aut aliquid semper est, Quod pereat, debeatque amans scorto suo.* — *catellam*] catenulam, a v. *catena* (ut apud Liv. 39, 31; *praetor suos equites catellis ac fibulis donavit*:) non a v. *catulus*, ut est apud Martial. 14, 198: *Delicias parvae si vis audire catellae* cet. — *periscelidem*] Isidor. 19, 31, 9: *Periscelides sunt crurum ornamenta mulierum, quibus gressus earum ornantur*, circuli aurei vel argentei supra talos, quorum forma exhibetur a Viscontio *Monum. Borgh.* p. 181. et aliquoties in Museo Borbonico cet. — *veris*] etiam ad v. *damnis* referendum est.

59—62. *planum*] *πλάνον*, circulatorem, qui multitudinis delectandae causa in triviis artes suas exercet. Utitur eodem voc. Cic. Cluent. 26. Cfr. Athen. 14, 5. p. 616: *Θεόγνητος ἐν Φιλοδεσπότῳ· Ὁ Πανταλέων μὲν αὐτὸς αὑτοὺς τοὺς ξένους Τούς τ' ἀγνοοῦντας αὑτὸν ἐπλάνα καὶ σχεδὸν Ἀπεκραιπάλα τὰ πλεῖστα, τοῦ γελάσαι χάριν Ἰδίαν τιν' αὑτῷ θέμενος ἀδολεσχίαν*, Id. 1, 35. p. 19: *Ἐθαυμάζετο παρ' Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις Ματρέας ὁ πλάνος ὁ Ἀλεξανδρεύς κτλ.* Hic igitur, de quo Horatius narrat, saltu periculoso facto, humi prolapsus simulabat se crus fregisse et hominis, cui hoc accidit, gestum lamentationesque imitabatur. Quodsi quis e spectatorum turba misericordia tactus ei opitulari vellet, ille subito e solo exsiliebat, novas praestigias incepturus, adeo ut qui accurrerat ad auxilium praebendum derisus abiret. Verum, cum aliquando re vera tibiam fregisset, nemo iam ei succurrere voluit, cum omnes crederent, denuo eum ludificari circumstantes.» — *per sanctum*] ex sermone quotidiano. Cic. Phil. 2, 13: *pro sancte Iuppiter!* Ceterum *ἀσύνδετον* librorum magis placet quam T. Fabri coniectura: *per sanctum et iuratus.* — *Osirim*] vel quia Aegyptius erat, ut Matreas ille Alexandrinus apud Athenaeum, vel saltem Isidis cultui inter popellum tunc admodum

Nec semel irrisus triviis attollere curat
Fracto crure planum, licet illi plurima manet
Lacrima, per sanctum iuratus dicat Osirim:
Credite, non ludo; crudeles, tollite claudum.
Quaere peregrinum, vicinia rauca reclamat.

IV. v. 62. *caufa reclamat* Markland.

frequenti addictus. — *tollite*] «ut ad chirurgum porter.» Sic A. P. 460. — *Quaere peregrinum*] Quintil. 6, 3, 98: (grata sunt in iocis) *et proverbia opportune aptata: ut homini nequam lapso et, ut allevaretur, roganti, Tollat te, qui non novit.* — *rauca*] «sono incondito vociferans usque ad ravim.» «Sic tu, semel si mendacio aut dolo deceperis fautorem, nihil iam ab eo auferes.»

EPISTOLA XVIII.

AD LOLLIUM.

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem praebere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurrae distabit amicus.

XVIII. Lollium, iuniorem amicum (de quo vide, quae dicta sunt ad Epistolam secundam:) Horatius ad rectam potentium culturam ita instituit, ut adolescentem huius vitae generis fortasse nimis cupidum nimiaque commoda sibi promittentem, simul admoneat, quam multa officia libero et ingenuo viro vix satis digna sint observanda tale iter ingressis, quam multa pericula offendendi anxie devitanda. Idcirco commendat amico, natura ad libertatem propenso, ante omnia, ne asperitate inconcinna (vv. 5—9.), ne adulatione (vv. 10—14.), neve rixandi studio ridiculo (vv. 15—20.), neu variis vitiis (libidine, alea, ostentatione, avaritia) potentem amicum vel ab se alienet vel nimis obnoxius ei fiat vel ita ab eo tractetur, ut solebat vanos homines sensim perdere Eutrapelus ille (vv. 21—36.); dein eum dehortatur, ne curiosus sit secretorum neu commissa divolget (vv. 37. 38.); ne sua studia studiis patroni remittere cunctetur, neve inofficiosus videatur (vv. 39—67.); ne incautius de aliis loquatur (vv. 68—71.); ne ancillas puerosve domini adamet (vv. 72—75.); ne imprudentius agat in aliis commendandis vel intempestive defendendis (vv. 76—85.) Iam postquam tot praecepta de iis, quae vitare debeat, tradidisset, in loco communi de difficultate ac periculis culturae potentium amicorum paullisper immoratur (vv. 86—88.): «Caput rerum autem,» pergit, «hoc est, ut assimiles, quoad eius fieri potest, tuos mores atque affectiones regis tui indoli universae. Verum omni tempore philosophorum scripta legere perges, quorum institutione quandoque condiscas, quae sit vita tranquilla et vere beata, qua equidem ego in Sabino meo perfruor.» — Scripta est a. u. c. 734.

1—4. *metues*] «vitabis - - praebere;» «cavebis, ne - - praebeas.» Cfr. ad Od. 2, 2, 7. — *liberrime*] In ipso superlativo inest tacita admonitio, ne παῤῥησίᾳ, de qua gloriabatur, tempore et loco minus opportuno nimis indulgeat. Aliter Iacobs L. V. p. 77: *Es könnte doch eben so gut darin eine leise Erinnerung an das enthalten sein, was Lollius sich selbst schuldig war, und vielleicht bisweilen vergass.* — *Scurrantis*] «pabuli causa assentantis et risum moventis.»

Est huic diversum vitio vitium prope maius,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quae se commendat tonsa cute, dentibus atris,
Dum volt libertas dici mera veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum et utrinque reductum.
Alter in obsequium plus aequo pronus et imi
Derisor lecti, sic nutum divitis horret,

II. Ep. XVIII. v. 5. *et prope* L. v. 8. *mera dici* LCT.
IV. Ep. XVIII. v. 7. *intonsa* Sanadon. *densa* Margo Ald. 1519. in Bibl. Angel. Bipontina.

Lamb. — *professus*] «omnibus tuis necessariis cum dixeris potentioris te amicum semper fore, nunquam parasitum.» — *dispar*] moribus et ingenio. — *Discolor*] praesertim habitu cultuque, quia matronae palla et stola alba cum instita purpurea, libertinae meretrices tunica superiniecta toga omnium colorum (Ovid. A. A. 3, 179.) indutae in publicum prodibant. — *infido*] ut Od. 1, 35, 25. Part. *ita* post *ut* vel *sicut* saepe omittitur, quo factum est, ut in prosam or. ab interpolatoribus haud raro intruderetur. Cfr. Drakenb. ad Liv. 9, 17, 4. 34, 9, 10. 39, 41, 1.

5—9. *diversum*] (contrarium, oppositum) et *prope maius*, quatenus is, cui inest, prorsus aberrat a fine suo principum virorum favorem sibi conciliandi. — *agrestis*] Cumulatis his *ἐπιθέτοις* significat, quantopere ingrata ac molesta sit huiuscemodi *ἀγροικία*. — *inconcinna*] «invenusta atque insuavis, quia discrepat ab ea vitae ratione, quam homines politi et comes sequuntur.» — *commendat*] «quae se aliis commendare studet,» «credit se commendatum iri omni mollitie vitata, maxime *τῇ ἐν χρῷ κουρᾷ*, parcimoniae signo, ceteraque negligentia in habitu, quam consectabantur aretalogi Stoici et Cynici horumque inter Romanos imitatores.» — *tonsa cute*] Proprie dicunt *caput ad cutem tondere*. Cels. 3, 18. 4, 2. — *dici mera*] de homine identidem suam libertatem crepante, dum nescit se rudi illa asperitate alios offendere. — *Virtus*] «vera in qualicunque condicione vivendi ratio.» — *medium*] ex nota illa Aristotelis doctrina. Eth. Nic. 2, 6: *Ἔστιν ἡ ἀρετὴ ἕξις προαιρετική, ἐν μεσότητι οὖσα· - - μεσότης δὲ δύο κακιῶν, τῆς μὲν καθ' ὑπερβολήν, τῆς δὲ κατ' ἔλλειψιν.* — *utrinque reductum*] «ab utroque extremo remotum.»

10—12. *Alter*] Ammianus in Anth. Pal. II. p. 573: *Μή σύ γ' ἐπ' ἀλλοτρίης, ὤνθρωφ', ἴζοιο τραπέζης, Ψωμὸν ὀνείδειον γαστρὶ χαριζόμενος, Ἄλλοτε μὲν κλαίοντι καὶ ἐστυγνωμένῳ ὄμμα Συγκλαίων, καὖθις σὺν γελόωντι γελῶν, Οὔτε σύγε κλαυθμοῦ κεχρημένος, οὔτε γέλωτος, Καὶ κλαιωμιλίῃ, καὶ γελωμιλίῃ.* — *imi-lecti*] in quo una cum convivii domino soliti eius scurrae accumbebant. Cfr. ad Sat. 2, 8, 20.

Sic iterat voces et verba cadentia tollit,
Ut puerum saevo credas dictata magistro
Reddere vel partes mimum tractare secundas.
Alter rixatur de lana saepe caprina,

I. Ep. XVIII. (v. 15. Habent *rixatur - - caprina* bSc.)

II. v. 15. *rixatus* ex Bland, C. *rixator* de Mureti coni. F. Ibid. *caprina et* S.

III. Ep. XVIII. v. 15. *caprina et* coni.

Est autem genitivus loci potius quam obiecti, pro quo a plerisque falso habetur, ut sit, «qui modo patroni dictis arrideat, modo ipsum derideat.» Sed obstant vel vv. *sic nutum divitis horret:* quamquam afferunt Sat. 1, 4, 87—89. et Senecae locum Ep. 27: *Suasit Sabino Satellius Quadratus, stultorum divitum a r r o s o r, et, quod sequitur, a r r i s o r, et, quod duobus his adiunctum est, d e r i s o r, ut grammaticos haberet analectas.* Sed h. l. *derisor* est is, cuius quasi officium erat ceteros scurras atque umbras, homines etiam absentes, dictis facetis et mordacibus insectandi, quo convivator et qui paris aderant condicionis exhilararentur. Comparandus est cum hoc parasito Theophr. Char. 2. et A. P. 428. — *nutum*] Male Cod. Coll. Trin. *vultum.* Cic. Parad. 5: *Hereditatis spes - - quem n u t u m locupletis orbi senis non observat?* (Pseudo)plut. de educ. puer. 14: *Κόλακες, οἱ πρὸς τὸ τῶν πλουσίων νεῦμα ζῶντες.* «Porro pro *Sic iterat* Barthius ex vetustissimo, ut narrat, codice Advv. 38, 32. exhibet: *Sic verat voces*, «veras voces esse iubet, calculo suo verificat.» Bellum sane hominem, qui tam casco et opico verbo Horatium impertit. Atqui et apud cinctutos illos *verare* absolute dictum erat pro *vera dicere.* Gellius 18, 2: Ennius: *satin' vates verant aetate in agunda?* Ex Bentl. — *horret*] «tanta cum observantia omnem patroni nutum exsequitur, quasi eum ut tyrannum reformidet.» — *cadentia*] «excidentia et temere prolata suscipit pro mirandis propter festivitatem ac leporem.» Schol.

13. 14. *saevo*] «a *plagoso* aliquo *Orbilio.*» — *reddere*] Cfr. ad Epp. 1, 1, 55. Cic. de N. D. 1, 26: *Ista enim a vobis quasi dictata redduntur, quae Epicurus oscitans alucinatus est.* — *partes mimum tractare secundas*] De mimis proprie dictis accipiendum puto potius quam de comoedis; nam (actor) *secundarum partium fere omnibus mimis parasitus inducitur,* ut ait Festus in *Salva res est* p. 254. Lind. Is igitur necessario perpetuus quasi assentator actoris primarum partium erat atque imitator maxime gestu, qui primariae personae verbis et gestibus responderet. Atque bellum habes huius imitationis exemplum in Suet. Calig. 57: *Et cum in Laureolo mimo, in quo actor proripiens se ruina sanguinem vomit, plures secundarum certatim experimentum artis darent, cruore scena abundavit.* Hinc translate, ut hic, etiam Cic. Brut. 69. *Q. Arrius fuit M. Crassi quasi secundarum.* Seneca de Ira 3, 9: *optimum iudicavit,*

Propugnat nugis armatus: Scilicet, ut non
Sit mihi prima fides et vere quod placet ut non
Acriter elatrem? Pretium aetas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat an Dolichos plus;

I. v. 19. *Docilis* bSc.
II. v. 19. *Docilis* LT.
III. v. 19. *Docilis*

quidquid dixisset, sequi et secundas agere. Cfr. Gronovii Obss. in Eccl. 25. p. 694. Fr.

15—18. *Alter*] «Aeque atque adulator peccat ille, qui de rebus nullius momenti acerrime disputat et altercatur.» *De lana caprina rixari* et περὶ ὄνου σκιᾶς (Lucian. Hermot. 71.) sunt proverbia de rebus levissimis aut quae omnino non sunt; quamquam ICti agnoscunt lanam caprinam. Ulpian. in I. *Si aut lana.* §. Lana leg. *ff. De legatis et fideic.* 3: *Lana legata etiam leporinam lanam et anserinam et caprinam credo contineri.* (Fuerunt, qui distinguerent: *Alter rixatur, de lana saepe caprina Propugnat:* sed constructio usitata, quam in hac sermonis cotidiani imitatione vix deseruit Horatius, est *rixari de aliqua re, propugnare pro aliqua re* vel *aliquid.*' *Rixatus* e Cod. Cruq. malebat Voss; mihi et inconcinnum videtur et ingratum auribus accidit *rixatus - - armatus.*) — *Propugnat*] h. l. absolute: «futilibus argumentis verbisque inanibus utens pugnat pro ridicula sua opinione, indignationemque suam sic effundit: *Scilicet,*» cet. Ἀσύνδετον sane mirum; *et*, quod Bentl. Schmid, Passow inseruerunt, facile excidere potuit. Est in fine versus Sat. 1, 3, 13. Sat. 2. 2, 58. Ib. 5, 97. Ib. 8, 92. Epp. 1, 2, 30. Ib. 6, 31. Ib. 7, 27. Ib. 14, 2. Ib. 16, 76. Ib. 17, 19. Ib. 18, 50. Epp. 2, 2, 3. A. P. 270. — *nugis*] Minus recte alii construunt: *pugnat pro nugis*, cum sit *armatus nugis*, ut Or. pro Domo 55: *armatus audacia.* — *Scilicet*] «Per mihi mirum accidit profecto, inquit, si qui adsunt non mihi potissimum fidem habeant, quippe qui melius quam ceteri verum noverim; permirum, si quis mihi interdicere velit, ne quod persuasum habeo, sine ulla reticentia et sine ullo metu clare proferam.» — *ut non*] «quomodo non:» *wie, ich sollte nicht u. s. w.* Alii construunt: «*pretium aetas altera sordet*, ea condicione oblata, *ut non - - elatrem.*» Sed vv. praecedentia *ut non* cet. faciunt, ut hanc constr. respuamus, siquidem parum concinne eaedem particulae diverso sensu sic repeterentur. — *elatrare*] «summa pulmonis contentione proferre, quod in buccam venit.» — *sordet*] ut Epp. 1, 11, 4. «Reiicio vel condicionem, quam alius libentissime acciperet, ut vel post senectutem repuerascere vel post mortem reviviscere iterumque per longam annorum seriem in terris degere mihi liceat;» «ut Virbio contigit:» addit Porphyrion. «Altera vita non est tanti, ut taceam.» Schol.

19. 20. *Ambigitur*] «Qua de re

Brundisium Minuci melius via ducat an Appi.
Quem damnosa Venus, quem praeceps alea nudat,
Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus
Saepe decem vitiis instructior odit et horret,
Aut, si non odit, regit ac veluti pia mater
Plus quam se sapere et virtutibus esse priorem
Volt et ait prope vera: Meae (contendere noli)

I. v. 28. *agit* S. v. 28. *mihi contendere* L. e Codd.
II. v. 20. *Numici* LT.

tandem controversia est? Sane de levicula.» *Castor* et *Dolichos* gladiatores illo tempore magnis laudibus ab omnibus celebrati. — *sciat-plus*] «peritior sit artis suae.» — *Brundisium*] «Utrum via Minucia, quam Ti. Minucius Augurinus cos. a. u. c. 449. per tractum montuosum agri Sabini et Samnii munierat, an nota illa Appia commodius Brundisium ducat.»

21—25. *Quem*] «Qui his, quae enumerat, vitiis deturpatus divitis amici, fortasse etiam vitiosioris, gratiam captat, aut hunc brevi tempore ab se abalienabit, aut amissa libertate ab eo semper castigabitur. Qui ergo fautorem firmiter secum coniungere simulque libertatem retinere volet, is ante omnia a vitiis, quibus ille iure succenseat, liber esto.» — *damnosa Venus*] ut Epp. 2, 1, 107: *damnosa libido*, quia amicae amatorem emungunt. — *praeceps alea*] «in qua periculum inest, ne uno talorum iactu ingentem pecuniae summam perdamus et spoliati re familiari decoquere debeamus.» — *Gloria*] κενοδοξία. «Homo vanus, gloriolae studio abreptus, sumptuosioribus vestibus unguentisque utitur, quam eius facultates concedunt.» — *importuna*] «quae pecuniae cupidum conquiescere nunquam sinit.» — *decem vitiis instructior*] «multo vitiosior.» *Instructior* autem παρὰ προσδοκίαν, quasi vero vitia ornamento et commodo essent.

26—30. *regit*] «rationem vivendi ei praescribit.» — *veluti pia mater*] Admodum festive comparat divitem vitiosum, qui amici inferioris malam aliquam consuetudinem castigat, cum matre, cui liberos a vitiis revocare propositum est et efficere, ut vel semet ipsa meliores evadant. — *prope*] Rursus significat: *im Ganzen genommen, so ziemlich.* — *Stultitiam*] «Meae opes tantae sunt, ut stultitia (quemadmodum luxuriem per euphemismum vocat:) eas non attenuet.» Quod in divite stultitia est et vanitas, illud in paupere furor est ac dementia. Gesn. — *Arta*] Ditiores togis utebantur largis (*bis trium ulnarum*

Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
Arta decet sanum comitem toga; desine mecum
Certare. Eutrapelus, cuicunque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes,
Dormiet in lucem, scorto postponet honestum
Officium, nummos alienos pascet, ad imum
Threx erit aut olitoris aget mercede caballum.

I. v. 36. *Thrax* bSc.

II. v. 33. *consilia: exspes* C. e Codd. v. 36. *Thrax* LCTF.

toga Epod. 4, 8.), quo plicarum pulchre se excipientium maior esset numerus. Macrob. Sat. 2, 9: *Q. Hortensius* (orator) *in speculo se intuens togam corpori sic applicabat, ut rugas non forte, sed industria locatas artifex nodus constringeret.* — *comitem*] non tam in itinere, quam honestius vocabulum pro cliente, qui patronum in forum deducit.

31 — 36. *Eutrapelus*] P. Volumnius, eques Ro., amicus M. Antonii (ad quem sunt Cic. Epp. duae ad Fam. 7, 32 et 33.) propter festivitatem, facetias, urbanitatem, quibus aequales paene omnes superabat, Eutrapelus nominatus est. (Aristot. Rhet. 2, 12: *οἱ νέοι φιλογέλωτες· διὸ καὶ εὐτράπελοι· ἡ γὰρ εὐτραπελία πεπαιδευμένη ὕβρις ἐστί.*) — *dabat*] Imperfectum significat eum mortuum esse, ut Sat. 1. 3, 3. Est autem: «dare olim solebat,» non: «danda esse aiebat,» nec: «dari optabat,» ut alii interpretati sunt. — *beatus*] «se beatum esse somnians.» — *sumet*] «Haec cogitabat vel dicere solebat Eutrapelus.» Schol. — *honestum Officium*] ut Epp. 1, 17, 21: *Officium facio;* non est *τὸ καθῆκον*, sed significat in primis salutationem patroni ceterorumque fautorum atque observantiam in eos. — *nummos pascet*] «pecuniam grandi fenore mutuam sumet.» Ipsa autem usura et in primis anatocismo apud antiquos frequente paullatim *pascitur*, augetur, sors principalis. Cfr. Aristoph. Nub. 1286. Arist. Polit. 1, 3, 23. *ὁ τόκος τὸ νόμισμα ποιεῖ πλέον κτλ.* Cave explices: «nummos mutuos sumptos absumet et abliguriet,» aut: «continuabit aes alienum luxu et novo aere alieno contrahendo:» aut legas *poscet* cum Rappolto. Recte iam Porphyrion: «faciet aes alienum usuris crescere.» — *ad imum*] «ad extremum, ubi nihil iam ei remanserit, auctorabit se lanistae.» — *Threx*] Hac forma semper utuntur Latini, ubi gladiatorum genus, altera *Thrax*, ubi nationem significant. — *olitoris*] «mercenarius erit olitoris sive ex posteriore Latinitate hortulani, qui extra Urbem hortum colens hunc

Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam;
Commissumque teges et vino tortus et ira
Nec tua laudabis studia aut aliena reprendes;
Nec, cum venari volet ille, poëmata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra. Fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion: tu cede potentis amici
Lenibus imperiis, quotiesque educet in agros

I. v. 37. *ullius* bSc. (*illius* e Codd. recepit Bentleius.) v. 45. *quotiens educet* S. (non bc.)
II. v. 37. *ullius* LCF.
IV. v. 46. *Aeoliis*, ut coniecit Vlitius, Cod. Franeq.

decoctorem quotidie cum oleribus in forum olitorium mittit.» «Satirice invenit duo sordidissima munera futuro mercenario post beatum incessum cultumque lactantem, et utrumque tale est, quod sit speculum populo.» PORPH.

37. 38. *illius*] «fautoris tui;» quod partim cum non intelligerent, partim quo generale fieret praeceptum, plerique scripserunt *ullius*. Nonnulli *illius* de Tiberio interpretati sunt, sed sine idoneis argumentis. — *vino tortus*] A. P. 433: *Reges dicuntur multis urgere culullis Et torquere mero, quem prospexisse laborant.* — *ira*] «Si quando te obiurgarit patronus aut minus amice te tractarit, noli propterea velut ultionis causa aliis effutire arcana ab eo tibi concredita.»

39. 40. *Nec tua*] «Hoc quoque solet offendere potentes amicos, si studia (ἐπιτηδεύματα) nostra dumtaxat laudabilia esse contendimus, aliena, patroni praecipue, studia detrectare ac reprehendere.» — *pangere*] etiam in prosa or. Cic. ad Fam. 16, 18: *aliquid Sophocleum pangere.* Tropi origo cernitur in Columellae illo 10, 251: *ceu littera proxima primae Pangitur in cera docti mucrone magistri.*

41—44. *Gratia sic fratrum*] «Propter similem studiorum discrepantiam ortum est aliquando dissidium inter Iovis et Antiopae filios, Amphionem, cui Mercurius lyram illam murorum Thebanorum conditricem donaverat (Od. 3, 11, 1.), et Zethum, pastorem et agricolam, artis musicae contemptorem, atque omnino hominem *durum* (Propert. 3, 15, 29.).» — *dissiluit*] «celeriter discissa est.» — *suspecta*] «invisa, quam oderat homo severus et tristis.» Eius truculentiam bene expressit Pacuvius hoc versiculo: *Minitabiliterque increpare dictis saevis incipit*; et Euripides (Fragm. Dind. p. 83. N. 27.) Μοῦσάν τιν' ἄτοπον εἰσάγεις, ἀσύμφορον, Ἀργόν, φίλοινον, χρημάτων ἀτημελῆ. Idem (N. 25:) — τοιαῦτ' ἄειδε, καὶ δόξεις φρονεῖν, Σκάπτων, ἀρῶν γῆν,

Aetolis onerata plagis iumenta canesque,
Surge et inhumanae senium depone Camenae,
Caenes ut pariter pulmenta laboribus empta;
Romanis sollemne viris opus, utile famae
Vitaeque et membris, praesertim cum valeas et
Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis. Adde, virilia quod speciosius arma
Non est qui tractet, scis quo clamore coronae
Proelia sustineas campestria; denique saevam
Militiam puer et Cantabrica bella tulisti

I. v. 53. *tractat* b. (non Sc.)

ποιμνίων ἐπιστατῶν, *Ἄλλοις τὰ κομψὰ ταῦτ' ἀφεὶς σοφίσματα, Ἐξ ὧν κενοῖσιν ἐγκατοικήσεις δόμοις*. Schol. ad Plat. Gorg. p. 486. ibid. (N. 26:) *Ζῆθός φησι τῷ Ἀμφίονι, μουσικῷ ὄντι, Ῥῖψον τὴν λύραν, κέχρησο δὲ ὅπλοις*. — *Moribus*] «quippe qui fratris morositatem pulchre nosset, cessit, ne implacabile odium inter ambos oreretur.» — *Amphion*] postquam respondisset (N. 30:) *Τὸ δ' ἀσθενές μου καὶ τὸ θῆλυ σώματος Κακῶς ἐμέμφθης· καὶ γὰρ εἰ φρονεῖν ἔχω, Κρεῖσσον τόδ' ἔστι καρτεροῦ βραχίονος*, lyram sub chlamyde abdidit, ut est in anaglypho apud Winckelmann. *Monum. ined.* Vol. 2. p. 113.

45 — 50. *Aetolis*] «Meleager Calydonium aprum nobilis venator excepit. Inde epitheton fecit Horatius, ut *Aetolis* retibus ad apros factis intelligamus. PORPH. *Aeoliis*, quam Vlitii coni. casu firmavit Cod. Franeq., significaret *Cumanas; etenim bonus Aeoliae de valle Sibyllae Fetus* lini, teste Gratio Cyneg. 35. — *inhumanae*] «morosae et truculentae», cum omnis Musa humana et comis esse debeat. — *senium*] morositatem, pr. qualis in senibus esse solet. — *pulmenta*] «carnem ferarum, quas una confeceritis;» quae coena vel ideo placet venatoribus, quod proprio labore parata est. «His autem cogitationibus te consolabere, solitam hanc fuisse corporis exercitationem maioribus nostris, viris tam fortibus ac strenuis, ut contra Graecis trochum et discum.» — *utile famae*] propter id ipsum quod assiduus venator abhorret ab omni mollitie; «corpus item,» addit, «venatio corroborat.» Insunt in toto loco laudes Lollii mire permixtae cum benevola quadam *εἰρωνείᾳ*, vel, si mavis, innocente malitia; quasi invitum enim venatum ire iubet.

53 — 57. *coronae*] «Scis, quo spectatorum plausu in Campo Martio te exerceas batuendo et pila iaciendo.» *Proelia* igitur sunt certamina ludicra, quae in Campo committuntur. — *Cantabrica*] Cum dicat, *duce* Augusto *puer* haec *bella*

Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc et, si quid abest, Italis adiudicat armis.
Ac, (ne te retrahas et inexcusabilis absis,)
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas: interdum nugaris rure paterno;
Partitur lintres exercitus, Actia pugna
Te duce per pueros hostili more refertur,

I. (v. 56. Habent *refigit* bSc.)
II. v. 56. *refixit* LT.
III. v. 58. *abstes* coni.
IV. v. 57. *arvis* Bentl. susp.

tulisti, minime cogitandum est de Cantabris ab Agrippa demum a. u. c. 734. debellatis (Epp. 1, 12, 26.), sed de expeditione in Cantabros et Astures a. u. c. 729. ab Augusto suscepta, et, ipse cum in morbum prolapsus esset, ab eius legatis C. Antistio et T. Carisio haud infeliciter ad finem perducta. Dio Cass. 53, 25. Dextre autem simul laudat et Augustum et Lollium ipsum. — *Sub duce*] Cfr. Od. 4, 15, 6. — *refigit*] «Nunc ipsum (a. u. c. 734.) Augustus auctoritate sua et potentia id perficit, ut refigantur a Parthorum templis arma et signa Crasso olim adempta et a Phraate restituantur Romanis.» — *si quid abest*] «si quae regio longinquior nondum subiecta est, eam in dicionem populi Romani redigit.» Armeniam significat eodem anno Artaxiae ademptam et Tigrani traditam. Epp. 1, 12, 27. Ovid. Trist. 2, 227: *Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus Parthus eques, timida captaque signa manu.* V. *Italis* ab *armis* seiungi nequit, ita ut ille dativus, hic ablativus instrum. sit. Cfr. Od. 2, 13, 18: *Italum robur* pro Romano. — *adiudicat*] V. proprium in finibus regundis. Cic. de Off. 1, 10: *Illorum fines, sicut ipsi dixerant, terminavit; in medio relictum quod erat, populo Romano adiudicavit.*

58—66. *Ac*] iunge cum v. *interdum;* vv. *ne te - - absis* in parenthesi posita sunt. «Cogita modo, quam prave ageres, si te retraheres a regis tui studiis, ubi te secum venatum vocat; nequaquam enim caussari poteris, te similibus exercitationibus nunquam vacasse, praesertim cum ruri cum tuis saepe ludas; id quod tamen minime reprehendo, cum, ut ingenuum decet, in hoc quoque ludo, quemadmodum in ceteris rebus, modum serves.» — *absis*] «non adsis venationi a potente amico susceptae.» Coniecturis vel maxime supervacaneis adnumerari debet Bentleiana *abstes*, petita ex A. P. 362: *si longius abstes*, ubi significat: «Si picturam ex loco paullo remotiore contempleris», non, «Si loco prorsus alio verse-

Adversarius est frater, lacus Hadria, donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam (si quid monitoris eges tu)
Quid de quoque viro et cui dicas, saepe videto.
Percontatorem fugito, nam garrulus idem est,
Nec retinent patulae commissa fideliter aures,

I. v. 68. *viro cui* S. (non bc.)

II. v. 69. *Percunctatorem* LCT.

ris.» — *extra numerum*] παρὰ τὸν ῥυθμὸν (τοῦ βίου), *extra modum*, παρὰ μέλος· «inconcinne, contra decorum;» tropo petito a symphoniis et histrionum actione. Cicero Parad. 3, 2: *Histrio si paullum se movit extra numerum* cet.; opponitur *in numerum*. — *nugaris*] «licitis ludis te oblectas.» Cfr. de talibus adultorum lusibus Sat. 2, 1, 71. — *Actia pugna - refertur*] «imaginem pugnae Actiacae exhibes, ita ut tu Augusti, frater natu minor Antonii, servi utriusque militum partes agatis.» Sic dicunt etiam *fabulam referre*, denuo edere. Terent. Hecyr. Prol. 2, 21 et 30: *Hecyram ad vos refero -- denuo*. — *hostili more*] «quasi re vera hostes inter vos essetis.» — *Victoria*] Victoria alata coronam lauream victori imponit etiam in nummis, quos *victoriatos* vocabant. Ceterum versiculus hic habet sonum Ennianum. — *utroque - pollice*] In pollice erat et favoris et aversionis significatio: nam faventes eum premebant, improbantes vertebant retro et subrigebant. (Hunc gestum nominabant *infestum pollicem*. Cfr. Buttmann ad Quinctil. 11, 3, 119.) Plin. 28, 2, 5: *Pollices, cum faveamus, premere etiam proverbio iubemur*. Alciphron 2, 4. p. 325. W.: ἐν τοῖς προσκηνίοις ἕστηκα, τοὺς δακτύλους ἐμαυτῆς πιέζουσα, ἢ ἂν κροταλίσῃ τὸ θέατρον. Iuven. 3, 36: *Munera nunc edunt et verso pollice volgi Quem libet occidunt populariter*. H. l. igitur: «summo applausu laudabit.»

67—71. *Protinus*] «porro continuatis praeceptionibus;» «ut te monere pergam.» — *si quid*] εἴ τι, *wenn irgend noch*. Virg. Aen. 5, 688: *si quid pietas antiqua labores Respicit humanos*. — *Quid de quoque*] «quid de quocunque homine dicas.» Porphyrio quidem: «Tria dicit: *quid dicas*, *de quo dicas*, *cui dicas*;» ut *de quoque* sit *et de quo*. Cic. Pis. 31: *tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis?* Sed recte Schmidio simplicior videtur prior ratio. — *patulae*] «semper patentes ad audiendum, curiosae.» Comm. Cr. — *emissum*] tralatum est a sagitta. —

Et semel emissum volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum iecur ulceret ulla puerve,
Intra marmoreum venerandi limen amici,
Ne dominus pueri pulchri caraeve puellae
Munere te parvo beet aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam adspice, ne mox
Incutiant aliena tibi peccata pudorem.
Fallimur et quondam non dignum tradimus: ergo

II. v. 73. *Inter* C.

volat] Appul. Apol. p. 568. Oud.: *si verba ita, ut poëtae aiunt, pinnis apta volgo volarent.* — *irrevocabile*] A. P. 390: *nescit vox missa reverti.* Menander p. 225. M.: *Οὔτ' ἐκ χερὸς μεθέντα καρτερὸν λίθον Ῥᾷον κατασχεῖν, οὔτ' ἀπὸ γλώσσης λόγον.*

72—75. *Non*] pro *ne*, ut Sat. 2, 5, 11. A. P. 460. Ovid. ex Ponto 1, 2, 103: *Non petito, ut bene sit, sed uti male tutius.* — *iecur ulceret*] Cfr. Od. 1, 13, 4. et 25, 13. — *puerve*] verna; quemadmodum narrant Campaspem puellam Apelli ab Alexandro, ab Asinio Pollione Virgilio Alexim, quem poëta adamarat, donatum esse. — *Intra marmoreum*] «In domo enim ampla et magnifica venerandi fautoris male te commendabit libidinis vel levissimum vestigium.» — *munere - parvo*] «quod cum domino ipsi exiguum videatur, facile tibi concedet, quippe quem praevideat felicissimum propterea fore, per aliquod certe tempus, ita ut maiora munera, per totam vitam tibi utilia futura, dare iam supersedeat.» — *incommodus*] «minus liberalis, tenax sui.» Sic *incommodum* opponit *facili* et *liberali* Cic. de N. D. 3, 29. «Aut, si tibi denegabit eiusmodi donum propter qualemcunque causam, fortasse, quia ipse puerum amat, te cupiditate incensum *angat* et contristet.»

76—81. *Qualem commendes*] Theognis 963. B.: *Μή ποτ' ἐπαινήσῃς πρὶν ἂν εἰδῇς ἄνδρα σαφηνῶς, Ὀργὴν καὶ ῥυθμὸν καὶ τρόπον ὅστις ἂν ᾖ.* — *adspice*] «σκόπει καὶ εὐλαβοῦ», diligenter expende.» — *incutiant*] «ne subito te pudore perfundant peccata eius, quem paullo inconsideratius laudaveris.» — *quondam*] ut Od. 2, 10, 18. Sat. 2, 2, 82. pro *interdum.* «Ubi acciderit,» inquit, «ut is, quem tu probum ac prudentem hominem esse arbitratus principi alicui viro commendaras, indignum se tua commendatione propria culpa reddiderit et fautoris gratia excidat, tum tua priore spe falsus desine eum tueri, quia indignum nihil iuvabis, temet ipsum stultitiae suspectum facies ac fidem, quae antea tibi tribuebatur, imminues. Indignum igitur missum fac, *ut* (*ἵνα*, quo) possis tanto maiore cum fiducia tueri innocentem, sed falsis criminibus circumven-

Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri,
Ut penitus notum, si tentent crimina, serves
Tuterisque tuo fidentem praesidio; qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te post paullo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet,
Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici:

III. v. 80. *At penitus* coni. v. 81. *fidenter* e Cod. Barthii.

tum atque oppressum.» Qui *ut* explicant «sicut, quemadmodum,» non satis defendere possunt coniunctt. *serves Tuterisque* pro *servabis*, *tutabere*. — *Tentare* et de morbis et de quibusvis rebus hostilibus dicitur. — *fidentem*] «Ut ille tibi penitus perspectus est ac probatus, sic rursus omnem suam fiduciam in te reponit, et pro falso amico merito te habebit, si eum non defenderis, sed deserueris.» Haec lectio cum novam et gravem sententiam contineat, longe praeferenda est aliorum *fidenter*.

82 — 85. *Dente*] «Quid, quod etiam propria utilitas hoc requirit, ut inania crimina in amicum coniecta refutes? nam malignus criminator, iamiam audacior factus et praevidens te vicissim ab amico, quem prodidisti, destitutum iri, mox te quoque clam adorietur et maledico dente carpet.» — *Theonino*] «Luthienus» (nomen corruptum; in *Lu* latet fortasse *Lucius*:) Theon, libertinus, dicacitatis amaritudine praeter ceteros ita patronum suum exasperavit, ut domo eius summoveretur et quaternario» (id est, quadrante) «legato iuberetur restem sibi palumque emere. Per hunc ergo maledici et detractores intelliguntur.» Comm. Cr. Sine ulla auctoritate Torrentius Theonem habuit pro virulento aliquo poëta Graeco. — *circumroditur*] Cfr: Sat. 1, 4, 81. Epp. 2, 1, 150. Cic. pro Balbo 26: *More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant, non illo inimico, sed hoc maledico dente carpunt.* — *tua res agitur*] «Locutio fluxit e iudiciis, ubi, quamdiu res agitur vel lis pendet, periculum est, ne quis causa cadat.» Ruhnken. Cic. pro Quinctio 16: *si dupondius tuus ageretur.* — *paries*] proverbium. Salust. Fragm. p. 228. Gerl. min.: *Non tu scis, si quas aedis ignis acriter cepit, haud facile sunt defensu, qu'n et comburantur proxuma?*

86 — 88. Sententiae sic connectuntur: primum post brevem illam degressionem vv. 81—85. *qui Dente* - - *vires* sententia generali *Dulcis* - - *metuit* viam sibi munit ad novum praeceptum: *tu, dum tua* cet. «Ergo ubi expertus eris talis amicitiae difficultatem, semper metues, ne vel propter leves causas, mutato aliquando fautoris in te animo, discindatur,

Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes tristemque iocosi,
Sedatum celeres, agilem navumque remissi,

I. (v. 87. Habent *metuit* bSc., non *metuat*, *metuet*.) v. 90. *navumque*] bSc. *gnavumque* M.

II. v. 90. *gnavumque* CTFS.

III. v. 90. *gnavumque*

IV. v. 87. *metuet* Codd. Torr. v. 88. *vehat* Iidem.

Itaque, dum bono cum successu ea uteris, in eo strenue elabora, ne subito regis tui gratia excidas. Accommoda igitur animum affectusque tuos ad illius affectus ac studia; nam potentes hoc velut suo iure postulant, ut clientes eadem sequantur eodemque modo animati sint atque ipsi. Itaque *deme supercilio nubem.*» Tot verba facienda erant propter transpositionem a Doederleinio propositam: v. 94. 95. 86—88. 96 seqq. — *Dulcis*] Comparant Pindari Fragmm. p. 216 B. min.: *Γλυκὺ δ' ἀπείροισι πόλεμος· πεπειραμένων δέ τις Ταρβεῖ προσιόντα νιν καρδίᾳ περισσῶς.* Eundem locum de huiuscemodi amicitiae periculis sic tractavit Siracides 13, 11: *Μὴ ἔπεχε ἰσηγορεῖσθαι μετὰ δυνάστου, καὶ μὴ πίστευε τοῖς πλείοσι λόγοις αὐτοῦ· - - συντήρησον καὶ πρόσεχε σφοδρῶς, ὅτι μετὰ τῆς πτώσεώς σου περιπατεῖς.* — *cultura*] «studium, quod in *colendo* potentiore amico ponitur, quem summo obsequio ac veneratione prosequamur necesse est;» qua quidem significatione v. *cultura* videtur *ἅπαξ λεγόμενον.* — *tua navis in alto est*] Alibi sane haec eadem imago ad eos refertur, qui a portuum refugiis longius remoti tempestatum ac fluctuum periculis obnoxii sunt: ut in hoc loco a se aliter constituto interpretatus est amicus meus, afferens Cic. Tusc. 4, 18: *Ipsa sibi imbecillitas indulget in altumque provehitur imprudens.* De Orat. 3, 36. Verum vel ex verbis *ne mutata retrorsum te ferat aura*, id est, «ne regis tui gratia excidas,» patet locum contraria ratione exponendum esse, ut Tibull. El. 1, 5, 76: *in liquida stat tibi linter aqua*, ubi designatur facilis et expeditus cursus. Recte igitur Porphyrio: «Cum prosperum cursum amicitiae tenes.»

89. 90. *Oderunt*] Iam enumerat rationes, propter quas difficile sit cum potentibus ita versari, ut nullum inde taedium ad nos redundet. Primo loco indolis diversitas saepe in causa est, ut iis displiceamus. Plaut. Amphitr. 3, 3, 4: *Atque ita servom par videtur frugi sese instituere, Proinde heri ut sint, ipse item sit; voltum e voltu comparet; Tristis sit, si heri sint tristes; hilarus sit, si gaudeant.* — *agilem*] *δραστήριον.* — *remissi*] «lentius ac negligentius in omnibus rebus versari soliti.»

91—93. *Potores* cet.] Hic versiculus 91. abest ab uno Cod. Bam-

Potores *[bibuli media de nocte Falerni*
***Oderunt]* porrecta negantem pocula, quamvis**
Nocturnos iures te formidare vapores.

I. vv. 91. 92. *Potores* cet.] bSc. *Potores porrecta negantem pocula*, *quamvis* M. v. 93. *tepores* bS. (non c.)

II. v. 93. *tepores* C.

III. v. 91. *Potores liquidi media de luce Falerni*: (*liquidi* e Cod. Ge. Fabricii, *luce* ex varia lect. Cod. Regin.) v. 93. *tepores* berg., uno Schmidii, duobus Bentleii, omnibus Pottierii, nisi quod in duobus Bentleii et totidem Pottierii a sec. manu adscriptus est: reperitur in Codd. Pulmanni, Oberlini, Feae et meis, etiam in Ven. 1481. Explicandus est autem vel propter Epp. 1, 14, 34.: «*Potores bibuli* (avidi) vini *Falerni* cet. potius, quam: *Potores bibuli* (acres) *oderunt te recusantem exsiccare pocula Falerni tibi sub mediam noctem porrecta*. (*Media de nocte* est, cum media nox nondum prorsus praeteriit.) Ego tamen cum Pottierio et Meineckio legendum arbitror: *remissi; Potores porrecta negantem pocula*, *quamvis* cet. Videlicet *παρῳδίᾳ* hac v. Epp. 1, 14, 34: *Quem bibuli liquidi media de luce Falerni* (al. *de nocte*) primum explicare, ut opinor, aliquis volebat *nocturnos vapores*. Cum postea, ut fit, inter v. 90 et qui nunc 92. est intrusus esset, necessario ex v. 89. repetere debuerunt *Oderunt*. Alii deinde recordati v. Epp. 1, 14, 34. adulterinum varie correxerunt: vel: *Potores bibuli media de luce Falerni*, vel cum *Potores bibuli* iure displicerent: *Potores liquidi media de nocte Falerni* (Cod. Ge. Fabricii; quae quidem est perantiqua interpolatio, cum v. sic exhibeat Hildebertus Mor. phil. c. 989.) vel denique: *Potores liquidi media de luce Falerni* (varia lectio Cod. Reginensis a Bentleio recepta). Aliquando tamen in omnibus Codd. fuerit necesse est, cum omnes nunc noti, item Porphyrion et Comm. Cruq. praebeant *Oderunt porrecta*, quia Criticus, qui primus delevit, oblitus erat eadem opera corrigere *Potores porrecta*. Duae autem rationes potissimum sunt, propter quas subditicium esse reor: 1) Constructio ipsa per se ambigua: *bibuli* («potulenti:» Comm. Cr.) vini Falerni; vel: *pocula Falerni*. Prior sane fulcitur versu vere Horatiano, sed, ut scite dixit Bentleius, *bibuli* ridiculum est *potorum ἐπίθετον*. 2) Verum, quod gravissimum est nostrae rationis argumentum, putida omnino videntur vv. *media de nocte* et *nocturnos vapores* ita sese excipientia. Adversus Schmidium hoc monendum existimo: nocturnos vapores oriri etiam, si quis solito coenarum tempore nimia pocula exsiccet. — *vapores*] «aestus nocturni,» *Wallungen*, ut etiamnunc Galli et Itali *les vapeurs*, *i vapori*. Quod plerique Codd. exhibent *tepores*, utique minus aptum

Deme supercilio nubem; plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta leges et percontabere doctos,
Qua ratione queas traducere leniter aevum,
Num te semper inops agitet vexetque cupido,
Num pavor et rerum mediocriter utilium spes,

I. (vv. 98. 99. Habent *Num*--*Num* bSc.)

II. v. 96. *percunctabere* LCT. v. 98. *Ne te* LCTS. v. 99. *Ne pavor* LCTS.

III. v. 98. *Ne te* v. 99. *Ne pavor*

est. (Cels. 3, 6: *Oportet scire non febricitare eum, cuius venae naturaliter ordinatae sunt, teporque talis est, qualis esse sani solet.*) Ortum videtur ex falsa interpret. v. *vapores* hac febrilis aestus significatione minus usitati.

94. 95. *nubem*] «tristitiam ac severitatem cum quadam iactantia coniunctam.» Frequens imago. Cic. in Pis. 9: *supercilium tuum*--*frontis tuae nubeculam.* Eurip. Hippol. 173: *Στυγνὸν δ' ὀφρύων νέφος αὐξάνεται.* Meleager Epp. 45, 5: *Ἢν μοι συννεφὲς ὄμμα βάλῃς ποτέ, χεῖμα δέδορκα.* Menander p 159. M.: *Οἳ τὰς ὀφρῦς αἴροντες ὡς ἀβέλτεροι Καὶ σκέψομαι λέγοντες.* — *obscuri*] «Saepe, qui re vera *modestus* est, videtur *obscurus*, id est, *κρυψίνους*, minime apertus et simplex, sed qui intimos suos sensus callide occulat, *taciturnus* rursus *acerbus*, animo a potente amico clam averso.» Cic. de Off. 3, 13: *hoc*--*versuti, obscuri, astuti, fallacis, malitiosi, callidi, veteratoris, vafri.* Tacitus Agr. 42: (Domitianus) *quo obscurior natura, eo irrevocabilior.*

96—99. *Inter cuncta*] Noli interpretari vel «prae ceteris omnibus,» vel *bei alle dem;* sed ut *inter haec* est «hoc tempore,» ita *inter cuncta*, omni tempore, in quacunque condicione vitae huius apud potentem amicum transactae.» — *leges*] «philosophorum scripta et *percontabere* sapientes amicos, *num* te lucri et potentiae cupiditas, cui semper deest aliquid et quae nunquam expletur, agitare debeat, an alia vivendi ratio reperiri possit multo tranquillior ac felicior, quam ego me adeptum esse reor.» Sic: *Num*-*Num* etiam mei Codd.; qua ipsa particula significat negaturos sapientes, hanc *comitis* vitam esse beatam, et consilium amico daturos esse, ut aliam viam ingrediatur. Qui substituerunt *Ne*-*Ne*, *γνώμην* inculcare voluerunt, qua tamen modo longe minus urbano significaretur, Lollium reapse cupidine, pavore, spe vexari. (Cum in Schmidii aliorumque Codd. sit *Non*-*Non*, solita corruptela part. *num*, fieri etiam potest, ut *Ne*-*Ne* mera, sed falsa, sit correctio Grammatici usitatam vetandi particulam requirentis.) — *pavor*]

Virtutem doctrina paret, naturane donet,
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum,
Quid pure tranquillet, honos an dulce lucellum,
An secretum iter et fallentis semita vitae?
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus;
Quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est, etiam minus; et mihi vivam

I. v. 107. *ut mihi* bSc.
II. v. 107. *ut mihi* T.

«timor, ne aut careas semper *rebus mediocriter utilibus* aut partis rursus spolieris.» — *mediocriter utilium*] quae Stoici ἀδιάφορα vocabant: de quibus valet illud Terentianum Heaut. Tim. 1, 2, 21: *Atque haec perinde sunt, ut illius animus, qui ea possidet: Qui uti scit, ei bona; illi, qui utitur non recte, mala.* Cic. de Finn. 3, 16: *Quoniam autem omne, quod est bonum, primum locum tenere dicimus, necesse est nec bonum esse nec malum hoc, quod praepositum vel praecipuum* (προηγμένον) *nominamus. Itaque id definimus, quod sit indifferens cum aestimatione mediocri; quod enim illi ἀδιάφορον dicunt, id mihi ita occurrit, ut indifferens dicerem.*

100—103. *doctrina*] Solita philosophorum quaestio περὶ ἀρετῆς, εἰ διδακτόν· de qua cfr. Platonis Menonem. — *minuat*] μείωσις pro «tollat.» — *quid te tibi*] Plato de Rep. 10. p. 621. C.: Δικαιοσύνην μετὰ φρονήσεως παντὶ τρόπῳ ἐπιτηδεύσομεν, ἵνα καὶ ἡμῖν αὐτοῖς φίλοι ὦμεν καὶ τοῖς θεοῖς. — *pure*] «sincere ac perfecte, adeo ut nihil iam ultra desideretur.» «Quibus studiis quoque vitae instituto ad placidam quietamque constantiam» (ut tranquillitatem definit Cicero Tusc. 4, 5.) «perventurus sis? num ambitione et avaritia?» Proprie bimembris tantummodo est oppositio sic explicanda: «utrum honos vel lucellum, an secretum iter . . .?» Prius autem membrum rursus dividitur, quia plerique eorum, qui honorum cupidi sunt, minus curant lucrum, qui lucri, honores. — *semita fallens* est latens multitudinem; quam semitam qui ingreditur *iter* habet *secretum* ab hominum vestigiis ac solitarium. Est rursus illud λάθε βιώσας, ut Epp. 1, 17, 10.

104—108. De *Digentia*, hodie *Licenza*, vide Epp. 1, 16, 12. — *Mandela* hodie *Bandela*. «Mandela pagus est nimis contrahens atque algidus, frigore rugosa faciens hominum corpora.» PORPH. (An: *nimis algidus atque contrahens frigore et rugosa faciens h, c.?*) *hautrunzelndes Dörfchen* Passow, *das Dorf von Kälte gerunzelt* Scheller. — *Sit mihi*] «Permaneat mihi, quod nunc pos-

Quod superest aevi, si quid superesse volunt di:
Sit bona librorum et provisae frugis in annum
Copia, neu fluitem dubiae spe pendulus horae.

I. v. 110. *neu*] Sc. Item b. a sec. m, *ne* b. a pr. m. M.
II. v. 110. *ne fluitem* LCF.

sideo; etiam, si partem rei familiaris amisero, idcirco infelicem non me reputabo. Secundo loco opto, ut quod vitae mihi superest, mihi et meo modo vivere liceat:» quae sententia obscuratur lect. *ut mihi*, sive explicabis ἵνα κτλ., sive cum Porphyrione: «dummodo mihi vivam;» sive «ea condicione, ut» cet.

109. 110. *provisae*] Non avaritiae, sed securitatis tantummodo causa optat, ut sibi victus in singulos annos provisus sit ac propterea certus. — *neu fluitem*] Quartum est, quod optat, ut vires animi atque tranquillitas sibi suppetant, ne unquam inter spes ac timores ceterasque mentis perturbationes et rei domesticae curas anxius atque incertus animi pendeat. — *fluitem*] *Natare* hoc dicit Sat. 2, 7, 7. Usitatius est *fluctuare*. — *pendulus*] nobis proprie: *in der Schwebe*. — *horae*] *Hora* h. l., ut Virg. Catal. 12, 10: *fallax hora*, est fortuna in horas varians, quae bona externa ex incerta ac mobili sorte pendentia modo donat, modo aufert. — Quodsi cum aliis legas *ne fluitem*, hoc pendebit ex vv. *sit provisae frugis in annum copia;* qua ratione satis profecto ieiune exiliterque diceret: «Utinam victus certus semper mihi contingat, ut ne curis angar!»

111. 112. *Sed satis*] «Post vota de vita vere vitali et librorum frugisque bona copia, iam aliam precem addiderat, *Neve*, inquit, *fluitem dubiae spe pendulus horae*, hoc est, ut v. 99. dixerat: *Neu pavor et rerum mediocriter utilium spes vexet me agitetque:* quod cum aliquid τῶν ἐφ' ἡμῖν et in cuiusvis potestate sit, utpote non ad bona externa, sed ad animum spectans, revocat illud votum ut ex volgi opinione magis quam ex vera ratione conceptum, et se corrigens, «sed satis est,» inquit, «in duobus illis votis subsistere, quorum penes deos potestas est, neque id eos rogare, quod in mea solius manu est, ut consequar. Det modo *sanum vivere*, det *bonam copiam;* ego me ita parabo, *ut ne dubius fluitem.*» Vides iam, opinor, cur *neu* et *sed* (pro v. *Haec*) merito amplectamur, et proinde *quae* hic sibi locum vindicare, non *qui*. *Orare*, *quae* ut Od. 1, 31, 2. Carm. sec. 49. Bentl. — *donat*] Hic, ubi poëta intimos simplicissimosque animi sui sensus aperit, necessario etiam simplicissimo verbo usus est: *donat*. Cum autem, ut ipse vidi, persaepe in Codd. a negligentioribus scriptoribus librariis confundantur litterae *d* et *p*, facillime fieri potuit, ut unus alterve scriberet *ponat*, quod cur alii correxerint *ponit*, luce clarius est. Quae

Sed satis est orare Iovem quae donat et aufert:
Det vitam, det opes, aequum mi animum ipse parabo.

I. v. 111. *qui donat* bSc.
II. v. 111. *qui donat* LCT. *quae ponit* S.
III. v. 111. *quae ponit* ex Cruquii Codd. antiquiss.
IV. v. 111. *Haec satis* C3dd. Pottierii et alii.

prava correctio philologis adeo imposuit, ut certatim eam reciperent, et, ut fit in falsis lectionibus, modo prorsus contrario exponerent vel de comparatione cum ferculis in convivio *positis* (Sat. 2, 8, 91: *Vidimus et merulas p o n i.*) vel de nummis in fenore *positis* (A. P. 421.), haud animadvertentes uno saltem verbo alteram utram sententiam a poëta, si vel maxime a simplici veritate aberrasset, adiuvandam fuisse. Rectissime autem de h. l. disputavit Mitscherlich Racematt. Ven. 9. p. 6. — *aequum mi animum ipse*] Lectionem Io. Saresb. Policr. 3, 9. et Cod. Coll. Trin. *animum mihi ego ipse parabo* vix aliter interpretari licet quam: «confidentiam, *Muth*, *courage*, mihi ipse parabo:» quae sententia ab hoc loco aliena est, cum *aequus animus* hic aptissimus sit: etenim, ut ait Plautus Aul. 2, 2, 10: *Pol si est animus aequos, satis habes, qui bene vitam colas.*

EPISTOLA XIX.

AD MAECENATEM.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
Quae scribuntur aquae potoribus. Ut male sanos

IV. Ep. XIX. v. 1. *credas* Comm. Cr.

XIX. Duplex hominum genus, ut omnino egregiis scriptoribus accidere solet, Horatio importunum exstitit, id est, imitatorum et invidorum. Adversus utrosque coram Maecenate, optimo talium rerum iudice, hac epistola causam suam agit. Primum igitur imitatores, servum pecus, graviter et acerba cum derisione exagitat: (vv. 1—20.), simulque non sine generoso praestantiae suae sensu sua carmina proprio et Romanis antea incognito artificio facta cum istorum ineptiis contendit: (vv. 21—34.) Deinde de malevolorum in se invidentia eiusque causis exponit: (vv. 35—49.) Zell. — Scripta videtur a. u. c. 739.

1. 2. *Prisco*] ut poëtae priscae comoediae, mortuo (quemadmodum ait Aristoph. in Pace v. 701: *ἀπέθανεν - - Ὡρακιάσας· οὐ γὰρ ἐξηνέσχετο Ἰδὼν πίθον καταγνύμενον οἴνου πλέων - - ὅθ' οἱ Λάκωνες ἐνέβαλον.*) Olymp. 89, 1 vel 2. (423. a. Chr.) Cfr. Sat. 1, 4, 1. — *docte*] «qui bene versatus es in litteris Graecis et Latinis, ac propterea ipsum quoque Cratinum trivisti.» — *Nulla*] In *Πυτίνῃ* hoc edixisse videtur. Cfr. Runkelii Cratinum p. 81. Nicaeneti Epigr. in Anthol. Pal. II. p. 543. Ipsa verba haec fere fuerunt: *Οἶνος ποιητῇ γέγονεν ὡς ἵππος ταχύς· Ὕδωρ δὲ πίνων οὐδὲν ἂν τέκοι* (al. *τέκοις*) *σοφόν.* Fritzsche Euphrosyne I. 1. p. 16. Iunge autem *placere diu*, non cum Ge. Fabricio *diu nec vivere*, cum *vivere* per se significet «durare, carmina immortalia esse.» Od. 1, 32, 3. Od. 4, 9, 11. Martial. 6, 60, 10: *Victurus Genium debet habere liber.* Pind. Nem. 4, 6: *Ῥῆμα δ' ἐργμάτων χρονιώτερον βιοτεύει.*

3. 4. *male sanos*] «vesanos, quia *μαίνονται* furore poëtico correpti.» «Ex eo tempore,» inquit, «quo primum poëtas Bacchus suam in tutelam recepit atque una cum Satyris ac Faunis (sive Paniscis) in suum consortium adscivit, id est, inde a prima poësis origine, ipsae quoque Musae *fere* (plerumque, prope semper) vel mane sobriae non fuerunt, olentes, (ut

Adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas,
Vina fere dulces oluerunt mane Camenae.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus;
Ennius ipse pater nunquam nisi potus ad arma
Prosiluit dicenda. Forum putealque Libonis
Mandabo siccis, adimam cantare severis:
Hoc simul edixi, non cessavere poëtae

I. Ep. XIX. (v. 4. Habent *Adscripsit*, non *Adscribit*, bSc.) v. 10. *edixi* superscr. *t*. b. *edixit* c. cum gloss. *Ennius*.

II. Ep. XIX. v. 10. *edixit* LCT. Ibid. *nec cess.* C.

III. Ep. XIX. vv. 4. 5. Bentleius distinxit: *poëtas. Vina* cet.

IV. v. 10. *edixti* D. Heinsius et Feae An. A. a sec. m.

ait Acro) etiamtunc vinum nocte potatum.» — *Adscripsit*] «tamquam in legionem suam; nam hoc verbum militare est.» Porph. Od. 3, 3, 24. — Cum Bentleius v. 4. puncto post v. *poëtas* posito, vv. *ut male sanos* explicaret «tamquam male sanos,» Horatii sententiam minus recte intellexit.

5—9. «*arguitur - vinosus*] *φίλοινος ὤν;* «se ipse prodit, monstrat se vinum amasse laudibus, quas ei impertit», ut Iliad. ζ, 261: *Ἀνδρὶ δὲ κεκμηῶτι μένος μέγα οἶνος ἀέξει*, et passim ei *ἐπίθετα* tribuens *εὐήνορα*, *μελίφρονα*, *μενοεικέα*. — *Ennius*] quippe qui ipse de se dixerit: *Nunquam poëtor nisi podager*. Serenus Sammon. v. 713: *Ennius ipse pater, dum pocula siccat iniqua, Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.* — *pater*] Et quia duobus ante seculis floruerat et quia cum Livio Andronico Naevioque auctor poësis Latinae habebatur. Gargallo: *il nostro Omero Ennio.* — *ad arma*] Praesertim in Annalibus, quorum primum versum fecit Merula: *Horrida Romuleum certamina pango duellum.* — *Prosiluit*] *stürmt' er hervor;* quasi ipse pugnam initurus. — *putealque Libonis*] Cfr. ad Sat. 2, 6, 35. Puteal in foro ad fornicem Fabianum exstructum, ut videtur, a L. Scribonio Libone, praetor qui fuit a. u. c. 550., potius quam a cognomine consule a. u. c. 720., «locus ad quem conveniebant feneratores.» Acr. — *Mandabo*] Futuris utitur, ut facete imitetur formulas edicti praetoris. Cic. Accus. 1, 44: *Nec petitionem nec possessionem dabo.* Ibid. 45; *Secundum tabulas testamenti possessionem dabo.* — *adimam*] «severe interdicam, ne poëmata componant.» — *Siccos* igitur, abstemios (ut Od. 1, 18, 3.) iubebo rei fenebri vacare, quippe qui poëtico sensu careant.» De causidicis et iureconsultis minus recte interpretatur Porphyrio. — *severis*] «qui ab omni ludo iocoque abhorrent.» *die Grämler.*

10. 11. *edixi*] «tamquam praetor.» Lepide simulat omnes qui tum poëtarum nomen affectarent,

Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid, si quis voltu torvo ferus et pede nudo
Exiguaeque togae simulet textore Catonem,
Virtutemne repraesentet moresque Catonis?

I. (v. 13. Habent *textore* bSc.)

IV. v. 13. *textoque* Cruquii susp. *textove* Praedicow.

suam auctoritatem extemplo secutos esse, quasi vero ipsius edicto obtemperantes multo praestantiores evaderent poëtae. Cum ioco utatur, hunc, ut fit, nonnulli parum intelligentes frustra quaesiverunt, ubi hoc edictum proposuerit. Nostra lectio nititur bonis Codd. apud Torr., Feam, Pott. et duobus nostris. Contra qui olim legebant *edixit* mire fluctuabant inter Cratinum, Ennium, Liberum patrem. Scriptor C1d. Feae a sec. m. atque D. Heinsius praeferentes *edixti* de Maecenate cogitabant. — *Nocturno*] Ad sonum versiculi cfr. Epp. 1, 2, 12: *Inter Peliden festinat et inter Atriden.* A. P. 268: *Nocturna versate manu, versate diurna.* — *putere*] *riechen*, v. odiosius quam v. 5. *olere*, *duften*.

12—14. *voltu torvo*] Plut. Cat. min. 1: *Λέγεται δὲ Κάτων εὐθὺς ἐκ παιδίου τῇ τε φωνῇ καὶ τῷ προσώπῳ - - ἦθος ὑποφαίνειν ἄτρεπτον καὶ ἀπαθὲς καὶ βέβαιον ἐν πᾶσιν.* — *pede nudo*] Plut. ibid. 6: *Πολλάκις δ' ἀνυπόδητος καὶ ἀχίτων εἰς τὸ δημόσιον προῄει μετ' ἄριστον.* — *textore*] *vermittelst des Webers, mit Hülfe desselben*, «cum textor exiguam togam confecerit; in cuius igitur opificis potestate situm est, utrum tu alter Cato videaris hominibus necne.» Ablativus instrumentalis personae prope ut Epp. 1, 1, 94: *tonsore curatus*, nisi quod ibi participium adiungitur, ut si h. l. dixisset: *textore vestitus*. Explicant volgo *textura*; modo ne *textor* h. l. formatum putarint ut *tenor*; *sapor*, *amaror* cet. Mureti autem *tesquore* (squalore) Latinum non est. (Propter vocabuli *textore* in hac iunctura insolentiam, non quod in ἀρχετύπῳ aliquo olim exstiterit vera Horatii scriptura longe diversa et nunc in perpetuum nobis erepta, factum puto illud, de quo tragoedias excitat Cruquius: «Quam studiosis et doctis omnibus male consuluerit sciolus aliquis in eradenda syllaba prima v. *textore* in uno ex libris Bland. eaque substituenda quam nunc habemus, mirabiliter est deplorandum; deinde temeritatem stultus ut mutaret inscitia deteriore, supra scripsit *textuque*. Codex Sil. habet *terrore*, sed non sine lituris. Quid, si legamus: *Exiguaque toga simulet textoque Catonem: — ?)» — repraesentet*] «ad vivum exprimat.» *Repraesentare* enim est «rem quae abest praesentem constituere.» Tales olim fuerunt Laconistae Athenis, qui *ἐλακωμάνουν, ἐπείνων, ἐῤῥύπων, ἐσωκράτουν, Σκυτάλι' ἐφόρουν* (Aristoph. Av. 1194.), posterioribus temporibus Neocynici.

15. 16. *Rupit*] Construe: «Lin-

Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
Dum studet urbanus tenditque disertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile; quodsi
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.

II. v. 15. *Hyarbitam* LC. v. 17. *quid si* C.

IV. v. 15. *aemula coena* Codd. aliq. Cruquii et Torrentii. v. 17. *pro si* C3dd. Torrentii, unde *proh, si* Sanadon.

gua Iarbitae aemula Timagenis rupit Iarbitam, dum stolide studet in declamandi arte aeque disertus urbanusque haberi, atque rhetor ille.» — «Timagenes, Alexandrinus, rhetor et historicus (scripsit Libros de regibus, Gallica cet.) ab A. Gabinio captivus Romam traductus et a Fausto Sullae filio redemptus tandem in Caesaris Octaviani gratiam venit (Senec. Controv. 34.): sed propter linguam procacem et *παῤῥησίαν*, unde *Παῤῥησιαστὴς* dictus est (Suidas in *Τιμαγένης*·), mox ipsi Caesaris domo interdictum est. Inde propter facetias (Senec. Ep. 91.) ab Asinio Pollione exceptus, in novi fautoris Tusculano mortem obiit. Qui Timagenes cum aliquando in hominum doctorum conventiculo cum omnium plausu declamasset vel scriptum recitasset, accidit, ut teste Porphyr. et Auctar. Comm. vet. Cruq. p. 694. Cordus (vel Codrus, siquidem idem est, de quo Virgilius Ecl. 7, 26: *invidia rumpantur ut ilia Codro:)* homo item doctus, natione Maurus, ac (propterea ab Iärba rege, ut videtur:) *Iärbita* cognominatus, illius virtutes aequare niteretur et nimio nisu atque ingenti vocis laterumque intentione diaphragma dirumperet et subita morte periret.» Iahn ex Weicherti Comment. de Iärbita Timagenis aemulatore. Poëtt. Lat. p. 391. Cfr. etiam Gustavi Schwab Disput. de Livio et Timagene, historiarum scriptoribus, aemulis. Stuttg. 1834. 4. — *lingua*] Lectionem Porphyrionis et Codd. aliq. a Sanadono receptam *aemula coena* interpolatori deberi arbitror, qui potius quam declamando Iärbitam ingluvie dirumpi potuisse opinaretur. — *urbanus*] h. l. non tam ad dicacitatem refertur quam ad elegantiam sermonis, quo utebatur, et ad peritiam declamandi.

17. 18. *Decipit*] absolute, ut *fallere.* Gronov. Obss. 3, 20. — *vitiis imitabile*] «Exemplar, quod, totum si spectes, sane pulcherrimum est, sed tamen vitia quaedam habet imitatu facilia, eo saepe in errorem rapit imitatores, quod praeter cetera haec ipsa vitia sibi aemulanda proponunt ac plerumque etiam augent, veris luminibus eloquentiae posthabitis.» Vv. *vitiis* refer et ad v. *decipit* et ad v. *imitabile.* (Exemplum duplicis huius constructionis admodum memorabile praebet Soph. Oed. Col. 661: *Κείνοις δ' ἴσως κεἰ δείν' ἐπεῤῥώσθη λέγειν Τῆς σῆς ἀγωγῆς, οἶδ' ἐγώ, φανήσεται Μακρὸν τὸ δεῦρο πέλαγος.*) Ad sententiam cfr. Cic. de Orat. 2, 22. — *cuminum*] «ptisanarium cumini.» Plin. H. N. 20,

O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
Bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps,
Non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidit,

I. v. 22. *fidet* c. (non bS.)

II. v. 22. *fidet* LCT. (*qui sibi fidet (fidit) Dux*, *regit examen* distinguunt LCTF.)

IV. v. 19. 20. *ut mihi bilem*, *Ut mihi saepe iocum* Cod. Coll. Trinit.

14: *Omne cuminum pallorem bibentibus gignit. Ita certe ferunt Porcii Latronis clari inter magistros dicendi assentatores similitudinem coloris studiis contracti imitatos;* qui cum a. u. c. 752. mortuus sit, sane fieri potest, ut hos ipsos Porcianos h. l. derideat. Similiter iocatur Martialis 7, 4: *Esset, Castrice, cum mali coloris, Versus scribere coepit Oppianus.* Eminuerunt autem in hoc imitatorum grege proprio ingenio carente *οἱ τὴν Πλάτωνος ἀπομιμούμενοι κυρτότητα καὶ τὴν Ἀριστοτέλους τραυλότητα.* Plut. de aud. poët. p. 97. W.

19. 20. *servum pecus*] *θρέμματα ἀνδραποδώδη*, cum summa indignatione et contumelia malos poëtas increpat. «*Servilis* imitatio illa anxia et morosa est, cum quasi superstitione quadam ab eo, quem imitandum proposuimus, ne transversum quidem unguem discedere audemus. *Ingenua* vero, quando sic aliena tractamus, ut non in alterius possessionem irruisse, sed iure nostro venisse credamur, quaeque aliena sunt, ob dissimilem faciem non pro alienis habeantur, sed agnoscantur pro nostris.» Rappolt. — *saepe*] repetitum, ut Od. 1, 8, 11 et 12. Sat. 1, 3, 8 seqq. Epp. 1, 17, 55. adeo displicuit scriptori Cod. Coll. Trin., ut interpolaret: *ut mihi bilem*, *Ut mihi saepe iocum* cet., id quod receptum est a Cuningh. et Sanad. — *tumultus*] «violenti ac turbidi, sed tamen praeposteri et semper inanes conatus me imitandi, quos cum inter vos magno cum strepitu collaudatis, simul me deprimere molimini, hoc in primis identidem repetentes, me quoque Graecos imitatum esse, idem vos facere, interdum etiam meliore cum successu.»

21—23. *Libera*] Iam demonstrat, qua via ac ratione usus Graecos sit imitatus, modo scilicet longe diverso ab eo, quem sequebantur iniqui illi aemuli. In poësi Latina *libera vestigia ponit* (ut dicebant etiam in prosa or. Cic. Phil. 3, 12.) *per vacuum* (pr. per *vacuam* sive *vacantem* (domino) *possessionem*) quemadmodum dicunt ICti; cfr. Gaium 2, 51. 4, 131.) is, qui primus in novo poësis genere elaborat idemque ita perficit, ut Ho-

Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos et carminis artem,

I. v. 23. *reget* bSc.

II. v. 23. *reget* LCT.

ratius ipse genus lyricum. Specimen autem quod in paucis carminibus dederat Catullus pro leviore experimento habuisse videtur Horatius, illius haud nimius admirator. Cfr. Sat. 1, 10, 19. Similes sunt loci Lucret. 1, 925. Propert. 3, 1, 3. — *pressi pede*] «Non aliena exempla anxie imitatus sum.» Similiter dicebant *stringere vestigia*: Ovid. Met. 1, 536. — *qui sibi fidit*] «ac propterea nova tentat, fit dux ceterorum, quorum ingenium minus aptum est ad nova genera invenienda atque excolenda.» — *Dux*] «imitatus regem apium.» Porphyr. Sic *σοφιστῶν* (poëtarum) *σμῆνος* dixit Cratinus Runkelii p. 6.

24—27. *Ostendi*] «Primus exemplum praebui, quomodo totum Archilochi Parii genus ad Latinam poësin transferendum sit.» Significat maxime Epodos. *Ostendere* autem, ut *ἀναδεικνύναι* apud Hermesianactem v. 87: *Λέσβιος Ἀλκαῖος πόσους ἀνεδείξατο κώμους, Σαπφοῦς φορμίζων ἱμερόεντα πόθον, Γιγνώσκεις·* ex venusta de Anacreontis et Sapphus amoribus fabula. Male explicavit nonnemo: «*ostendi* tamquam mysteria;» immo, «ut artifices tunc demum nova sua opera aliis ostendere solent, cum iam ad unguem castigata et perfecta sunt.» — *numeros animosque*] «metra impetumque poëticum.» — *non res*] «Neutiquam vero simpliciter in Latinum converti Archilochi iambos in Lycamben eiusque filias.» V. ad Epod. 6, 13. — *agentia*] «agitantia, persequentia; quae eum ad suspendium adegerunt.» Ter. Ad. 3, 2, 21: *Ceteros ruerem, agerem, raperem, tunderem, prosternerem.* — *brevioribus*] «minoribus»; non, ut alii volunt, «mox flaccescentibus,» etsi novimus *breve lilium*, *nimium breves flores rosae*. Neque afferri debebat Virgilii *tonsa corona* Aen. 5, 556. et Ge. 3, 21: *caput tonsae foliis ornatus olivae*. Recte iam Comm. Cr.: «Ne minore corona me decores.» «Ne tu, Maecenas,» inquit, «idcirco parcius me laudes, quod nolui componere nova metra et invenire genus poësis melicae a Graeca prorsus diversum (quia probe perspexeram, eadem metra, quibus Graeci usi sunt, aptissima esse Latinae quoque poësi:) scito temperare» cet.

Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcaeus; sed rebus et ordine dispar,
Nec socerum quaerit quem versibus oblinat atris,
Nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego non alio dictum prius ore Latinus

I. v. 32. *Latinis* b. (non Sc.)
II. v. 32. *Latinis* T. Wetzel.

28. 29. *Temperat*] Noli construere cum aliis: *Sappho mascula temperat pede* (suo) *Musam Archilochi;* sed: *Sappho mascula temperat Musam* (suam) *pede Archilochi* sicque etiam *temperat Alcaeus*, idem facit iunior aliquanto Alcaeus. «Sappho et Alcaeus,» inquit, «carminibus suis scite immiscuerunt numeros (ῥυθμούς) et varia versuum genera, quibus Archilochus (ut vel ex eius reliquiis constat) praeter iambos usus est, sed dispares sunt illi *rebus*, eo, quod alia argumenta tractarunt, et *ordine* versuum ab Archilocho inventorum, ex quibus Lesbii poëtae una cum iis numerorum ac versuum generibus, quae ipsi invenerunt, strophas suas composuerunt. Atque propter hoc maxime, quod alia et nova argumenta sibi proposuere, eandem laudem merentur atque Archilochus, totius generis inventor.» Cfr. Welckeri disputatiunculam de difficili hoc loco in fine Epistolae. — *pede*] H. l. significat versiculos integros, ut Od. 4, 6, 35: *Lesbium servate pedem.* — *mascula Sappho*] «quae, quamquam mulier, tamen ingenii viribus ac furore vere poëtico vel praestantissimos poëtas aequavit.» Noli autem subobscoenam significationem tribuere vocabulo *mascula;* nam si vel maxime hoc voluisset, addendum aliquid fuisset, ut est in saga illa *masculae libidinis* (τριβάδι) Epod. 5, 41. Verum omnino nihil magis ineptum fuisset, quam si hic, ubi tantummodo de poëticis Sapphus virtutibus agit, poëtriae mores notasset, quibus eius carmina nec meliora nec peiora reddi poterant. Idem dicas licet de Turnebi interpretatione: «*Masculam* intelligit, quae tam audaci et virili animo fuerit, ut de Leucade petra praecipitem dare se ausa sit. Stat. Silv. 5, 3, 154: *saltusque ingressa viriles Non formidata temeraria Leucade Sappho.*»

30. 31. *Nec socerum*] Exemplo manifesto atque indubio (ut ait Quinctilianus) demonstrat, quomodo Sappho et Alcaeus alia atque Archilochus argumenta tractarint. — *quaerit*] «certo consilio deligit, quem veluti luto inquinans infamet versibus perniciem ei afferentibus.» — *atris*] «venenosis ac mortiferis,» ut *atrae viperae* Od. 3, 4, 17. — *sponsae*] Neobulae. — *famoso carmine*] «famam eius laedente.» Sic Suet. Caes. 73: *Calvi famosa epigrammata.* Octav. 55: *famosi libelli.*

32 — 34. *Hunc*] Proxime quidem refertur ad Alcaeum, (et vere, cum Catullus bis quidem (Carm. 11 et 51.) tentarit metrum

Volgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem
Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosae plebis suffragia venor,
Impensis coenarum et tritae munere vestis;

I. v. 34. *Ingeniis* b. (non Sc.)

Sapphicum, Alcaicum nunquam:), non, ut multi voluerunt, ad Archilochum, ut nonnulli, ad v. *pedem*; verum, ut vv. 30. 31. non minus ad Sapphonem spectant quam ad Alcaeum, sic quod ad huius loci sensum universum attinet utrumque poëtam simul significat. Cfr. Od. 2, 13, 25. Od. 3, 30, 13. — *Latinus - - fidicen*] «poëta lyricus,» ut Od. 4, 3, 24: *Romanae fidicen lyrae.* Falsam lect. *Latinis* olim explicabant vel: «*Latinis modis ac verbis*, vel: «Romanis, in Romanos.» — *Volgavi*] «Sapphus et Alcaei genus omnibus iam meis popularibus notum reddidi.» — *immemorata*] «a nullo ex Latinis ante me dicta.» Porph. — *ferentem*] «tamquam gratum donum a me Latinis oblatum.» — *Ingenuis*] «generosis et candidis lectoribus,» quales illi erant, quos enumerat Sat. 1, 10, 81—87. *Ingenui*, nisi fallor, opponuntur etiam *libertinis*, quo ex genere plerique erant grammatici, Horatii obtrectatores. Ceterum mirum est Porphyrionis scholion: «Hoc vel ad Archilochum refertur multa obscoena dicentem vel ad Lucilium, qui aeque multa punice spurca (utrum *multa opice spurca c.*, an *multa opica c.*?) composuit.» Cfr. Forcell. in v. Opicus.

35—38. *Scire*] «Forsitan scire velis, cur mea carmina (*opuscula*, ut Ep. 1, 4, 3.) ipsi aemuli mei intra domesticos parietes prope inviti admirentur, sed, cum in similium iniquorum meorum circulos venerint, certatim iis obtrectent; hoc ideo fieri scito, quod» cet. — *ingratus*] «qui cum deberet gratus mihi esse pro carminibus meis, ea in congressionibus familiarium reprehendere solet.» — *premat*] «deprimat atque elevet.» Quinctil. 11, 1, 16: *Qui se supra modum extollit, premere ac despicere creditur ceteros.* Id. 12, 10, 14: *praecipue presserunt Tullium, qui videri Atticorum imitatores cupierunt.* — *Non ego*] Tota imago a candidatis honores petentibus ducta est. — *ventosae*] «mobilis atque inconstantis falsisque semper iudiciis utentis,» ut Epp. 1, 8, 12. — *plebis*] «poëtarum et grammaticorum infimi ordinis.» — *tritae*] «Nam, si vellem muneribus vel vilissimis eorum gratiam mihi conciliare, facile possem.» Imitatus est Persius 1, 53: *calidum scis ponere sumen; Scis comitem horridulum* *trita* *donare lacerna, Et, Verum, inquis, amo: verum mihi dicito de me.* — *venor*] ut «θηρῶμαι,» «aucupor, capto.» Sic Scriptor ad Her. 4, 3: *vereor, ne, qua in re laudem modestiae venentur, in ea ipsa re sint impudentes.*

Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:
Hinc illae lacrimae. Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare et nugis addere pondus,
Si dixi: Rides, ait, et Iovis auribus ista

I. (v. 39. Habent *ultor* bSc.)
IV. v. 39. *et actor* Canterus.

39. 40. *Non ego*] «Non ego, qui *nobiles* tantum scriptores, (quales sunt Pollio, Virgilius, Varius, Tibullus, Fundanius) recitantes audire eorumque carmina attente legere atque, ubi a malitiosis criticis reprehenduntur, acriter *ulcisci* (defendere) soleo, non ego, inquam, grammaticorum, quos despicio, applausum ambio.» *Ultor* igitur h. l. est, «qui aliquem ab iniquis reprehensionibus et criminationibus defendit eiusque veluti patrocinium suscipit.» Qui contra explicant cum Schmidio ad Epp. T. II. p. 208. «*Ultor* est, qui cum recitantes alios audivit, sua vicissim iis recitans eos velut ulciscitur, id est, aeque malis carminibus punit:» decepti sunt primo Iuvenalis versiculo: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam?* Manifesto autem v. *nobilium* extra εἰρωνείαν positum ἀντίθεσιν efficit *grammaticarum tribuum.* — *Grammaticas*] Imagine rursus ab ambitu petita *grammaticae tribus* sunt quasi sectae grammaticorum, id est, criticorum (*Aesthetiker*), in primis antiquarii illi, qui veteres poëtas, Ennium, Accium, Lucilium, aequalibus suis, Virgilio maxime atque Horatio, anteponebant. Hi igitur, velut XXXV. tribus populi Romani, ius sibi arrogant suffragia de poëtis ferendi, quis primo loco dignus sit, qui in secundo tertiove subsistere debeant. — *pulpita*] *Lehrsitze.* Quinctil. 11, 3, 130: *cum in angusto quodam pulpito stans diceret.* Quo voc. simul lepide significat, homines istos non esse nisi ludorum magistros, ad quorum iudicia respicere infra poëtae dignitatem sit positum. Minus recte Comm. Cr. p. 694.: «*Tribus* ipsam discipulorum multitudinem dicit, *pulpita* vero ipsos magistros.»

41. 42. *Hinc illae lacrimae*] «Propterea quod horum hominum gratiam non quaero, mihi sunt tantopere infesti.» Proverbium petitum ex Ter. Andr. 1, 1, 99. Cic. pro Caelio 25: *Hinc illae lacrimae nimirum et haec causa est horum omnium scelerum et criminum.* — *Spissis*] «Si dixi ex animi mei sententia: Nugas meas (opuscula) frequenti auditorum corona indignas recitare et hoc actu ipso iis *addere pondus*, id est, demonstrare me magni eas facere, profecto me pudet: perperam illi sensus meos interpretantur et simulatorem me credunt.» Similia sunt A. P. 205: *spissa sedilia.* Epp. 2, 1, 60: *Roma - arto stipata theatro.*

43 — 45. *Rides*] «Ludificaris nos, inquit grammaticus mihi iniquus, et ista nobis invidens uni Augusto recitanda servas.» (*Iovis*

Servas; fidis enim manare poëtica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad haec ego naribus uti
Formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
Ira truces inimicitias et funebre bellum.

IV. v. 47. *Ille locus* Codd. aliq. Ibid. *iocus* Praedicow et Gargallus.

auribus fere ut Sat. 2, 6, 52: *deos quoniam propius attingis.* Ovid. Trist. 5, 2, 46. de Augusto: *Si fas est homini cum Iove posse loqui.*) «Nam persuasum est tibi, te versus edere quovis melle dulciores, id est, te unum egregium poëtam esse.» *Manare* transitive, ut Ovid. Met. 6, 312: *lacrimas etiamnum marmora manant.* Eurip. Hec. 528. D.: ἔῤῥει χειρὶ παῖς Ἀχιλλέως Χοάς. Sic alibi *flere*, *rorare*, *fluere*, *erumpere*. — *mella*] Pind. Fragm. 163: *Μελισσοτεύκτων κηρίων Ἐμὰ γλυκερώτερος ὀμφά.* — *tibi pulcher*] «Iudicio tuo contentus te ipsum laudas.» PORPHYR.

45. 46. *naribus uti*] ut Sat. 1, 6, 6: *naso suspendere adunco*, et Persius 1, 46: *uncis naribus indulgere*; «sannis vituperantium uti.» PORPH. «Cum haec atque talia audio, nescio qua formidine perculsus (ait *κατ' εἰρωνείαν*) timeo nares corrugare, id est, aperte gestu verbisque illis demonstrare, quantopere eos contemnam, et, ne male me mulcent, quam celerrime possum iis me subtraho.» — *luctantis*] «me adorientis mecumque contendentis;» imago petita ab athletis potius quam a gladiatoribus.

47—49. *Displicet iste locus*] «ubi, ut carmina mea recitem, vos voltis; probe enim praevideo fore, ut clanculum postea et in me et in mea invehamini.» — *diludia posco*] «spatium emendandi carmina et intermissionem ac dilationem ludorum. *Diludia* autem dicuntur tempora, quae gladiatoribus conceduntur inter dies munerum, quibus pugnatur.» COMM. CR. «Ut intra dies quinque pugnent.» ACR. (*Galgenfrist* Wieland. *Rasttag* Passow.) — *Ludus*] «Nolo ne per ludum quidem inter vos versari, nam acria inde certamina interdum oriuntur, quae inire meum non est: nihil enim mihi prosunt, immo ea detestor. Ergo sine me inter vos rixamini, nebulones, quantum voltis.» — *genuit*] *ἀορίστως*, «gignere solet.» — *trepidum*] «in quo trepidant ii, qui inter se certamen committunt acre.» *lebhaft.* — *funebre bellum*] «prope internecinum, in quo multi occidunt.» Ceterum Epistolae exitus in mentem revocat illud Epicharmi apud Athen. 2, 3. p. 83. D.: *ἐκ μὲν θυσίας θοίνη* * * *Ἐκ δὲ θοίνης πόσις ἐγένετο.* B. *Χάριεν, ὥς γέ μοι δοκεῖ.* A. *Ἐκ δὲ πόσιος κῶμος, ἐκ κώμου δ' ἐγένετο θυανία* (al. *συανία*)· *Ἐκ δὲ θυανίας δίκη* [*γένετ', ἐκ δίκης δὲ καταδίκη*,] *Ἐκ δὲ καταδίκης πέδαι τε καὶ σφάκελος καὶ ζημία.*

EXCURSUS.

F. G. WELCKER

in Jahn's Jahrbüchern für Philologie Bd. XII. *S.* 24.

Sehr merkwürdig ist des Horatius Aeusserung in den Briefen 1, 19, 17., *dass Alcaeus und Sappho Verse von Archilochus unverändert aufgenommen, aber in neue Verbindung unter einander gebracht haben. Diess ist der Sinn jener Stelle, um welche Bentley grosses Verdienst hat, obgleich er auf dem halben Wege des Richtigen stehn geblieben ist, indem er, den Iambendichter im Auge, nur an den iambischen Senar denkt, welchen Alcaeus und Sappho von ihm entlehnt haben sollen. Er hat sich dadurch, dass die alten Litteratoren den Archilochus, weil er schon unter den Iambographen angebracht war, nicht zugleich zu den Lyrikern zählen, irre machen lassen; denn darauf beruft er sich. Und doch konnte, wer die Gedichte des Archilochus in Händen hatte, wenn sogar wir aus dürftigen Nachrichten und Fragmenten ihn als den grössten und fruchtbarsten Erfinder in der musikalisch-rhythmischen Kunst kennen lernen, über dem herrschenden Inhalt niemals den Reichthum der Versformen übersehen. Auch Hr. Neue in den Fragmenten der Sappho p.* 17. *befolgt Bentley's Erklärung,* ut Archilochi pes iambus illorum poësi admixtus dicatur. *Hierbei muss zuerst sehr befremden, dass keinem von beiden der iambische Trimeter von Grammatikern beigelegt wird, auch nicht unter den Fragmenten beider vorkommt; sondern nur der brachykatalektische wird, ausser dem neunsylbigen Iamb der Alkäischen Strophe, als Alkäisch angeführt, der katalektische als Sapphisch (Fr.* 78.*), welcher zureicht, um Julians Bemerkung zu rechtfertigen, dass Sappho Iamben ihren Hymnen angepasst habe. Auch die noch erhaltenen Epodenformen des Archilochus, die man unter seinem Hauptvers, dem iambischen mitverstehen kann, der iambische Dimeter und die daktylische Penthemimeris finden sich ebensowenig bei den Lesbischen Dichtern. Aber sehen wir nun auf den Zusammenhang. Horatius rühmt sich, die Gattung der Iamben zuerst in Rom nachgebildet zu haben, und zwar in Sylbenmass und Geist, nicht nach dem besondern Inhalt. Mit dem Beispiel der Lesbischen Dichter aber vertheidigt er, nicht, dass er, um zuerst diess anzunehmen, den Iambus eingeführt, sondern dass er sich einer von einem andern geschaffenen Form bedient habe, statt eine neue zu erfinden und darin höheren Ruhm zu setzen. Wie sonderbar nun würde es sein, jene Dichter wegen eines einzelnen Verses, den sie entlehnten, auszuzeichnen, da ein einfaches Sylbenmass, wie den Iambus, den Hexameter, das elegische Distichon und andere solche allgemeine und gleichsam stehende Rhythmen unverändert beizubehalten, nicht etwas Auffallendes, sondern das Gewöhnliche war. Wie*

viel sonderbarer noch, gerade mit solchen Dichtern den Mangel eigener Erfindung zu entschuldigen, die so mannigfaltige eigene Versformen hatten, dass darunter ein einzelner, wenn sie nur den erborgt hätten, sich leicht, und namentlich der zwölfsylbige Iamb hinter dem neun-dem zehn- und dem elfsylbigen versteckte. Aber Horatius spricht ja auch ausdrücklich und unverkennbar von einer Aufeinanderfolge von Versen:

Quod timui mutare modos et carminis artem,
Temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar.

Sappho und Alcaeus also mischten in ihre Lieder (indem pede *in noch weiterem Sinne collectiv genommen wird) Verse des Archilochus von verschiedenem Rhythmus und verschiedener Länge, die dieser in seinen Epoden, und warum nicht auch sonst? gebraucht hatte, ohne dass sie darum den in seinen Poesieen vorherrschenden iambischen Geist oder die Folge und die Verbindung der verschiedenen (daktylischen, choriambischen, iambischen, asynartetischen) Verse unter einander nachahmten und beibehielten. Dass auch die Epoden, von denen nur zwei verschiedene Formen auf uns gekommen sind; mannigfaltiger gewesen, müssen wir aus der Nachahmung des Horatius schliessen, der, indem er die Gattung aufnahm,* modos et carminis artem *zu ändern sich scheute. Dass Alcaeus und Sappho nicht auch viele eigene Verse von andern Maassen und mit manchen feineren Variationen und selbst andere Rhythmen einführten, ist dabei nicht geläugnet, denn die Vergleichung erstreckt sich nicht rückwärts auch auf das* timui mutare modos.

EPISTOLA XX.

AD LIBRUM SUUM.

Vertumnum Ianumque, liber, spectare videris,
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.

XX. Cum haec Epistola scripta sit a. u. c. 733. (v. 28.), complures autem huius libri Epistolae ad sequentes annos 734—739. referri necessario debeant, utique manifestum est, minus considerate plerosque Interpretes statuisse hunc epilogum esse Libri secundi post XIX. priores Epistolas compositum. Difficultatem quidem ita solvi posse censebat nonnemo, ut coniiceret, Horatium primum edidisse dumtaxat Epistolas II. IV. V. VII. IX. XI. XIV. XV. cum hoc epilogo, in altera vero editione adiecisse reliquas, hac tamen rursus in novi voluminis fine collocata. Verum probabilior sane videtur Kirchneri opinio (Quaestt. Horat. p. 37.) ab Horatio Epistolam hanc quasi comitem Epodon libro, (cuius editionem propter rationes πολιτικὰς usque ad a. u. c. 733. distulerit:) compositam eamque una cum illo volumine ad Augustum, Maecenatem aliosque fautores et amicos missam esse: sic Epistolam XIII. ad Vinnium Asellam comitem fuisse Carminum Lib. I — III. a. u. c. 736. Utcunque se ea res habuit, librum aliquem editurus, festiva ludens dilogia, eadem cum cura et sollicitudine eum dimittit ac dominus servulum sibi carum, qui prope iam liberti condicione utens, extra domum herilem evagari ac liberiore vita frui cupit, verum propter hoc ipsum multis, in primis corruptionis, periculis expositus est. Rationem eandem fere tibi finge, quae fuit inter Ciceronem et Tironem, Atticum et Alexin, quibus servis carissimis domini vix quidquam negare poterant. Per totam autem Epistolam pueri delicati et venusti libri duplex imago mirum in modum permixta et confusa est. Qui de filio vel etiam de filia a patre extra domum emissa interpretati sunt dilogiam, non satis respexerunt Romanorum mores, ex quibus indecora fuisset libri cum filio, magis indecora cum filia prostitutioni exposita comparatio; nec advocari debebat Martialis 1, 67, 5: *secreta quaere carmina et rudes curas, Quas novit unus scrinioque signatas Custodit ipse virginis pater chartas, quae trita duro non inhorruit mento:* etenim aliud est *virgo charta*, aliud *filia virgo*. Recte iam Comm.

Odisti claves et grata sigilla pudico;
Paucis ostendi gemis et communia laudas,

Cruq.: «Alloquitur metaphoricôs librum suum quasi rem animatam puerumque prostituendum, significans eum in publicum quidem velle procedere, se vero prohibere:» (ex quo v. fortasse fluxit mira Praedicowii coniectura: *spectare vetaris.*) Similes autem huius Epistolae formae sunt Ovidii Trist. 1, 1. Martialis 1, 4. 2, 1. 3, 2. Ib. 4 et 5.

1. 2. *Vertumnus*] deus omnium vicissitudinum ac mutationum (Sat. 2, 7, 14.), hinc etiam «vertendarum rerum» (Schol. et Pseudasconius in Acrus. 1, 10.) id est, emendarum et venalium, ad Forum in vico turario s. Tusco sacellum cum simulacro habebat, in cuius vicinia erat *Ianus* (Epp. 2, 7, 14.); ibi etiam librarii suas tabernas et pilas (Sat. 1, 4, 71. A. P. 373.), sed lenones quoque et meretrices fornices suos habebant. — *spectare*] «magna cum exspectatione ac desiderio oculos eo dirigere,» Italorum *adocchiare*. — *Scilicet*] cum irrisione, *freilich*. — *prostes*] verbum ambiguum de quavis merce, etiam de meretricibus et scortis (*prostibulis*). — *Sosii*] fratres fuere bibliopolae, memorati etiam A. P. 345. (*Sosii Senaciones* gens plebeia non ignota.) — *pumice*] Partem membranarum exteriorem, quae asperior est, pumice levigabant et poliebant glutinatores. Catull. 1, 2. It. 22, 6: *chartae regiae*, *novi libri*, *Novi umbilici*, *lora rubra*, *membrana Directa plumbo*, *et pumice omnia aequata*. Pseudotib. 3, 1, 9. Martial. 1, 118, 16: *dominus tabernae De primo dabit alterove nido Rasum pumice purpuraque cultum Denariis tibi quinque Martialem.* Idem 8, 72, 1: *Nondum murice cultus asperoque Morsu pumicis aridi politus*, *Artanum properas sequi*, *libelle*. Pumice item homines delicatiores crurum pilos deterebant. Ovid. A. A. 1, 506: *Nec tua mordaci pumice crura teras.*

3. 4. *claves et sigilla*] Cfr. versus Martialis 1, 67, 5. supra allatos. Librorum volumina in capsis asservabantur, quae in scriniis domini anulo signatis custodiebant. Sic etiam interdum uxores, concubinae, pueri delicati domi in custodia retinebantur, ostiis sigillo munitis. Aristoph. Thesm. 414. D., ubi litem intendens Euripidi muliercula διὰ τοῦτον, inquit, ταῖς γυναικωνίτισιν Σφραγῖδας ἐπιβάλλουσιν ἤδη καὶ μοχλοὺς Τηροῦντες ἡμᾶς. Menander p. 185. M.: Ὅστις δὲ μοχλοῖς καὶ διὰ σφραγισμάτων Σώζει δάμαρτα, δρᾶν τι δὴ δοκῶν σοφὸν, Μάταιός ἐστι καὶ φρονῶν οὐδὲν φρονεῖ. Haec autem ipsa custodia puero *pudico*, cui uni hero morem gerere propositum est, *grata* accidit, cum ita eius fidelitas extra omne dubium ponatur. — *Paucis*] «Amicis dumtaxat meis.» — *communia*] «vitam liberiorem in locis publicis.» *Loca communia* autem etiam lupanaria honestius nominabantur. Seneca Contr. 1, 2. p. 95. Amst. 1672.: *Meretrix vocata es*, *in communi loco stetisti*, *superpositus est cellae tuae titulus*, *venientes recepisti.*

Non ita nutritus. Fuge, quo descendere gestis.
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dices, ubi quis te laeserit; et scis
In breve te cogi, cum plenus languet amator.

I. Ep. XX. (v. 5. Habent *descendere* bSc. Ven. 1481.) v. 7. *quis*] Codd. aliq. Comm. Cruq. *quid* bSc. M. (v. 8. Habent *cum plenus* bSc.).

II. Ep. XX. v. 5. *discedere* LCT. v. 8. *plenus cum* F.

III. Ep. XX. v. 6. *quid* v. 8. *plenus cum* e C1d.

5 — 8. *Non ita*] «Atqui ego tam bene et pudice non ideo te educavi, ut tu tam lascivus evaderes.» — *Fuge*] Seneca Ep. 108: *Nunquam Virgilius dicit* diem ire, *sed*, fugere, *quod currendi genus concitatissimum est.* «I nunc, proripe te in Forum:» quod cum in loco plano et humili esset, eo ituris *descendendum* erat ex collibus propinquis: hinc v. proprium est de Foro. Q. Cicero de Pet. Cons. 1: *Prope quotidie ad Forum tibi descendenti meditatum hoc sit.* Sed etiam in fornices s. lupanaria humi depressa descendendum erat. Minus recte alii explicant: «Fuge locum, quo descendere cupis, noli eo descendere:» cui interpretationi repugnat vv. 18. seqq. et totius Epistolae manifestum consilium. — *emisso*] Dilogia de puero e custodia semel emisso et de libro edito. Cic. ad Fam. 7, 33: *si quid dignum nostro nomine emisimus.* — *quis*] Haec l. satis firmatur a Comm. Cr. et ab ipsa dilogia, quae personam aliquam potius quam rem laedentem requirit. — *laeserit*] de libro: «ubi ab iniquis meis male exceptus eris ac de te dixerint: *Quis leget haec? Vel duo vel nemo:*» de puero: «si quis pudicitiam tuam *laeserit* (violarit), tum vero frustra meum auxilium implorabis.» Ovid. Her. 5, 104: *Nulla reparabilis arte Laesa pudicitia est.* — *In breve te cogi*] de libro: «scis te artum in volumen complicari et in capsa reponi, ex qua fortasse nunquam postea rursus promare:» de puero: «desertus ab amatore in angustias redigeris.» Sic Terent. Heaut. 4, 2, 2: (al. 3, 6, 2:) *in angustum oppido nunc meae coguntur copiae.* Prop. 4, 1, 128: *in tenues cogeris ipse Lares.* — *cum plenus*] «Duo Codd. *plenus cum*, quod plenius ac rotundius esse Bentleius et Fea censentes praetulerunt. Omnino Horatii interpretes, praesertim Cuninghamius, aurium iudicio usi, multos poëtae locos transpositis verbis sollicitarunt, quippe qui nescirent nunquam verba transponenda esse, nisi aut grammaticae aut rhetoricae leges eiusmodi transpositionem necessario flagitent.» Iahn. Adde, ubi antiquissimorum et praestantissimorum Codd. auctoritas, id ut faciamus, suadet. Ceterum in Horatii Satiris et Epistolis totum genus dicendi requirit semper ordinem simpliciorem, nisi ubi assurgit et consulto intermiscet versus vere heroicos. — *plenus*] ut Sat. 2, 2, 43. et Ovid. ex Ponto

Quodsi non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romae, donec te deserat aetas;
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Coeperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam aut vinctus mitteris Ilerdam.

I. v. 10. *deseret* S. sicque Doering. (Ut nos, bc.) v. 12. *inertis* C. (v. 13. Habent *vinctus* bSc.)

II. v. 10. *deserit* CS. v. 13. *unctus* T.

III. v. 10. *deserit*

3, 4, 55: *Illa bibit sitiens, lector mea pocula plenus*; «satur, fastidiosus.» — *Languet* autem et auditor vel lector (Quintil. 9, 3, 27.) et is, cuius amor refrixit. Ovid. A. A. 2, 436: *Et si nulla subest aemula, languet amor.*

9. 10. *Quodsi*] Construe: *Quodsi augur non desipit* (si non prorsus falsa tibi vaticinor) *odio tui*; id quod monendum erat propter errores Scholiastarum. — *odio*] h. l., ut saepe, accedit ad irae et taedii potius quam ad simultatis notionem, *Verdruss.* — *peccantis*] de libro: «praepropere edi cupientis;» dilogia inest in eo, quod v. *peccare* usurpatur etiam de amantium infidelitate et venere illicita. — *Carus eris, - donec te deserat*] «ut ego reor:» hinc coniunctivus, qui aptior mihi videtur. Haec lectio firmatur a Codd. Bern. et Pottierii, Ven. 1481. atque eadem constr. A. P. 154: *sessuri, donec cantor - - dicat.* Doeringii *deseret* exstat in perbono Cod. Sangallensi, ut Virg. Aen. 1, 272: *hic - regnabitur, donec regina - - dabit Ilia prolem. Deserit* praebent nonnulli Feae Codd., unus Schmidii et multae Edd. vett. — *aetas*] ut ὥρα, h. l. de adolescentia. Cic. Accus. 5, 25: *si qui senes aut deformes erant, eos in hostium numero ducit; qui aliquid formae, aetatis artificiique habebant, abducit omnes.* Hinc *flos aetatis, aetatulae.*

11. 12. *Contrectatus*] Hoc quoque v. per dilogiam utitur. Cfr. Tacit. Ann. 14, 35: *contrectatam filiarum pudicitiam ulcisci.* — *sordescere*] Cfr. Sat. 1, 4, 72. h. l. μεταφορικῶς, «paullatim negligi a cultioribus lectoribus, adeo, ut iam nemo te inspiciat praeter homines de volgo, et hi quoque semper rarius te evolvant.» — *tineas - - inertes*] «quae prope immobiles lente chartas et vestes corrodunt.» Alii minus recte: *nichtsnutzige*, «quae nullum usum praebent, immo nocent rebus, quas rodunt.» Quomodo quidam «artibus infestas» explicare potuerit, alius in Germanicum convertere *unwissende*, equidem me haud intelligere fateor.

13. *Aut fugies*] Horatii tempore multi libri in illas provincias, quae iam Latino sermone utebantur, tum demum perveniebant, cum Romae iam obsoluerant. Cfr. A. P. 345. «*Fugies* ultro in Africam provinciam, novos ut ibi amatores captes, ab iis, quos in Urbe repereras, destitutus, aut etiam *vinctus mitteris,*» de libro: «loris, ut

Ridebit monitor non exauditus, ut ille,
Qui male parentem in rupes protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem

I. (v. 15. Habent *protrusit* bSc. Franeq.)
II. v. 16. *detrusit* CT.

aliae merces, colligatus;» de puero: «relegabere,» ut aediles interdum adulteras in exilium agebant. Liv. 25, 2. extr. Alii accipiunt de fugitivo deprenso et ad dominum remisso. (Falso Scholiastae *vinctus* explicant de epistolis opisthographis.) — *vinctus*] «catenis oneratus.» Longe festivius h. v. nobis ante oculos ponit hominem nequam, quam pauciorum Codd. *unctus*, quod quid significet, ignoro: varie enim, ut fit in falsis lectionibus, explicare solebant: 1) «aromatis unguentisque involvendis destinatus.» Cruq. 2) «unguine et sordibus oblitus,» (*impegolato* Gargallus.) 3) «a lenone mangonica arte rursus depexus et ornatus, ut in provincia saltem amatores tibi conciliare possis,» cuiusmodi exoletum ita nescio quis alloquitur apud Cratinum p. 5. R.: *Ἐρασμονίδη Βάθιππε τῶν ἀωρολείων.* — *Ilerdam*] Hispaniae urbem, hodie *Lerida*. Minime autem admittenda videtur Bentleii interpretatio: «Facete fingit malle librum, si Roma abeundum sit, Africam petere quam Hispaniam:» utrum enim horum fieret, quid tandem Horatii interesset? Verum hoc dicit: «Aut Romae oblivione obruére, aut, ut fit in libris Romae iam neglectis, a provincialibus subrusticis aliquantisper legére.»

14 — 18. *Ridebit*] «Tunc maligne ridebo, propterea quod monitis meis non obtemperaveris.» — *protrusit*] Exemplum petitum ex aliqua fabella Aesopia vel alia narratiuncula populari; hinc perfectum, non praesens *protrudit* Cld. Bland. et aliq. Fea. Etiam verbum ipsum *protrudere* recte se habet: «asellum ante se agens mulio iracundus eo usque trusit, quo tandem in voraginem praecipitaretur:» *detrusit* est ex gloss. — *Hoc quoque*] Sine imagine: «Hoc quoque malum tibi impendet, ut ad extremum in miseris ludis litterariis ex te, ab hominibus elegantioribus iamdudum seposito, pueri elementa discant.» Hoc per dilogiam ita proponit: «Tu ipse, puerule delicate, obrepente tibi sensim senectute rursus ut infantia balbutiente, fies denique pauperculus ludi magister, quales in extremis Urbis vicis, minus frequentatis et ubi egeni dumtaxat habitant, pueros elementa docent, ut olim mihi, Livii Andronici scripta usus, ea tradidit Orbilius.» — *Occupet*] «obrepat,» ut Tibull. 1, 10, 40: *quem Occupat in parva pigra senecta casa.* Minime vero explicare possumus: «Balbus (vetulus) aliquis *γραμματιστής occupabit* te, te corripiet, ut pueri ex te legere ac scribere discant.» — *extremis in vicis*] Iam exposui. Porphyrion contra minus recte:

Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,
Me libertino natum patre et in tenui re
Maiores pennas nido extendisse loqueris,

I. v. 18. *bella* b. (non Sc.) v. 19. *pluris* c. v. 21. *pinnas* c.

«in ultima vicorum parte, ut Terentius *in ultima platea* dicit.» Egregius locus de hac prima institutione puerili, quae etiam sub dio fiebat, exstat apud Dionem Chrysostomum Or. 20. p. 492. R.: *οἱ τῶν γραμμάτων διδάσκαλοι μετὰ τῶν παίδων ἐν ταῖς ὁδοῖς κάθηνται, καὶ οὐδὲν αὐτοῖς ἐμποδών ἐστιν ἐν τοσούτῳ πλήθει τοῦ διδάσκειν τε καὶ μανθάνειν.*

19. *Cum tibi sol*] Hic non iam, ut plerique putant, de schola, a qua cogitatione eius animus abhorrebat, scribere pergit, sed de longe etiam maiore lectorum, quos se inventurum esse sperabat, numero. Hi cum partim a primo fere mane salutationi amicorum, foro, iudiciis, omnis generis negotiis vel, si *studiosi* erant (Plin. Epp. 4, 13, 11.), disciplinis severioribus ac philosophiae vacassent usque ad diei civilis horam fere septimam, meridiatione, balneo, corporis exercitationibus sese aliquantum recreabant, deinde ante coenam, cum aestatis tempore *sol* iam *tepidus* esset, circa horam octavam vel nonam animi causa perlegebant carmina nuper in lucem emissa, saepeque post coenam hora decima eandem lectionem resumebant. Cfr. Martial. 4, 8, 4. Hos igitur benevolos lectores per domos suas dispersos velut unum in locum congregatos sibi *aures* praebere fingit, librum recitatorem faciens. Nolim itaque interpretari de circumforaneorum circulis, quibus vesperascente die Horatii carmina recitarit mendicus aliquis, ut nunc quidem per Italiae oppida optimos Areosti Tassique locos circulatores popello altissima et sonora voce recitant, cum idem mos Romanis Augusti aetate tribui vix possit in poëtis aequalibus. Perridicula autem est Scholiastarum interpretatio: «Secundum morem librariorum magistrorumque loquitur, qui circa quartam vel quintam horam dictata pueris praebere consueverunt, quo tempore sunt *tractabiliores*.»

20—23. *Me libertino*] Imitari videtur grammaticos, qui scholarum suarum a poëtarum vitis enarrandis initium sumebant. «Tum clare dicito, me re vera patre libertino natum esse.» Lege Sat. 1, 6, 46. Hic quoque significat minime se pudere, quod tenuissimo loco ortus sit; eoque minus, quod ab ipso hoc patre obscuro longe melius sit educatus quam ditiores permulti a parentibus suis ingenuis. — *Maiores pennas*] «Dices me maiora omnino ausum atque etiam feliciter adeptum esse, quam concedere visa sit tenuis mea origo.» Construe autem *pennas maiores nido* (quam nidus erat)

Ut quantum generi demas, virtutibus addas;
Me primis Urbis belli placuisse domique,
Corporis exigui, praecanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.

extendisse, explicasse ad volatum. Contraria imagine Epp. 2, 2, 50: post aciem Philippensem se *decisis humilem pennis* fuisse dicit. — *quantum*] Post hoc v. *tantum* omittitur haud raro etiam in prosa or. Liv. 2, 10, 12. — *Me primis*] Cfr. Sat. 2, 1, 75. Epp. 1, 7, 35: *Principibus placuisse viris non ultima laus est.* Construo vel propter versus caesuram et quia sic propria poëtae laus augetur: *me belli domique placuisse viris primis;* non cum aliis: «*me placuisse viris primis belli domique*, id est, *quorum virtus fuerat domi militiaeque cognita*, ut ait Cic. Tusc. 5, 19. Haec autem scribens recordatus est et Bruti Cassiique, et Octaviani atque Maecenatis.

24. 25. *Corporis*] Festive transit ad corporis sui habitum, cuius naevi per iocum ab amicis ipsi ita obiici solebant. Ipse de talibus iocis ridebat, probe conscius in hoc corpusculo *spiritum Graiae tenuem Camenae* a natura sibi concessum esse. — *exigui*] Sat. 2, 3, 308: *longos imitaris ab imo Ad summum totus moduli bipedalis;* et Augustus in Epistola ad Horatium apud Suet. Vit. Hor.: *Sed si tibi statura deest, corpusculum non deest. Itaque licebit in sextariolo scribas, cum circuitus voluminis tui sit ὀγκωδέστατος, sicut est ventriculi tui.* — *praecanum*] «canum ante tempus.» Schol.; ut fuit Traianus (Plin. Paneg. 4: *festinata senectutis insignia:*) et Petrarcha iam vigesimo septimo aetatis anno. — *solibus aptum*] «aprications gaudentem frigorisque metuentem.» Sic Plin. Epp. 6, 16: *usus ille sole, mox frigida, gustaverat iacens.* Iuven. 11, 203: *Nostra bibat vernum curata cuticula solem.* Mire nuper quidam interpretatus est: «solibus propter calvitiem expositum.» — *Irasci celerem*] Propter hoc quoque eum per iocum videntur reprehendisse Augustus et Maecenas, ut a Lydia se appellari fingit *iracundiorem Hadria* Od. 3, 9, 23. Quocirca subiicit: «ita tamen iracundus (ἀκρόχολος, ὀξύθυμος) sum, ut facillime rursus placer.» Totus autem locus ex eo est genere, de quo Plutarchus Symp. 2, 1, 8. p. 570. Wytt.: *Καὶ τῶν κωμικῶν ἔνιοι*, inquit, *τὴν πικρίαν ἀφαιρεῖν δοκοῦσι τῷ σκώπτειν ἑαυτούς· ὡς Ἀριστοφάνης εἰς τὴν φαλακρότητα καὶ τὴν οἴνου δίψην Κρατῖνος δὲ τὴν Πυτίνην ἐδίδαξεν.*

26—28. *Forte meum*] Hoc quoque volebat, ut innotesceret posteris, quo aetatis anno hanc Epistolam composuisset, quam fortasse Epodon libro comitem dedit. — *quater undenos*] Horatius natus a. u. c. 689. a. u. c. 733. XLIV. annos natus erat. — *Collegam Lepidum quo duxit*] Explicandum hoc est ex Cassio Dione 54, 6. Per Augusti absentiam (a. u. c. 732.)

Forte meum si quis te percontabitur aevum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

I. v. 28. *duxit*] Libri noti, etiam bSc. *dixit* ex Doeringii coni. M.
II. v. 26. *percunctabitur* CT.

populus Romanus in creandis consulibus seditione agitatus est. Consulatus quidem locus alter Augusto servabatur, ideoque anni 733. initio M. Lollius solus consulatum gessit; Caesare autem consulatum non accipiente Q. Aemilius M'. F. Lepidus et L. Silanus eum petiverunt; itaque ambitu omnia sic conturbarunt, ut prudentes viri Augustum Romam revocarent. Ipse quidem Romam non rediit, sed candidatos ad se profectos acriter increpuit, iussosque cum suffragia ferrentur abesse, dimisit. Nihilo inde sedatius res acta est, sed tantum denuo factionum ac turbarum exstitit, ut vix tandem Lepidus consul crearetur. Itaque veluti *praecedens* Lollius post se quasi comitem aliquanto tardiorem *duxit* Lepidum. — (Doeringii *dixit* est ex iis coniecturis, quae ingeniosae quidem, sed non prorsus necessariae certaeque sunt. Firmare autem eam conatus est Liv. 7, 24: *Camillus ingenti studio patrum creatus consul collegam Ap. Claudium dixit*. Id. 37, 47: *Fulvius consul unus creatus: - - isque postero die Cn. Manlium collegam dixit.*)

Q. HORATII FLACCI
EPISTOLARUM
LIBER SECUNDUS.

EPISTOLA I.
AD CAESAREM AUGUSTUM.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,

I. Ep. I. (v. 2. Habent *tuteris* bSc.)
IV. Ep. I. v. 2. *moenibus* Bentl. susp.

I. Tres libri huius secundi Epistolae consimilis quodammodo sunt argumenti, cum singulae ad poësis studia pertineant. In prima enim antiquiores poëtae Romani cum recentioribus aetatis Augusteae, atque omnino Graecae poësis historia et indoles cum toto genere Romanae conferuntur; in altera narrat Horatius de suis poësis studiis, tunc quidem a se depositis, atque de multorum sui temporis poëtarum perversitate et ineptiis; in tertia denique artis praecepta tradit. Atque huius quidem primae epistolae occasio, Suetonio teste (Vit. Horat.) haec fuit: «*Augustus post sermones lectos, nullam sui mentionem habitam ita est questus*: Irasci me tibi scito, quod non in plerisque eiusmodi scriptis mecum potissimum loquaris. An vereris ne apud posteros tibi infame sit, quod videaris familiaris nobis esse? *expressitque Eclogam*, *cuius initium est:* Cum tot sustineas cet. Optime autem hoc potissimum argumentum poëta sibi sumpsit, utpote ad principem scribens et elegantis iudicii et poëtas egregios foventem et omnibus praesidiis ad Romanas Musas excitandas atque alendas instructum. Post splendidum exordium (vv. 1—17.) nimiam veterum poëtarum admirationem exagitat et ostendit, quam parum firmum et rectum sit eorum iudicium, qui poëmata tantum ex vetustate aestiment. (v. 49.) Tum his ipsis veteribus Romanorum poëtis ita enumeratis, ut et Criticorum sibimet ipsi plerumque iniquorum atque antiquissima quaeque in invidiam novae, ut ita dicam, poëtarum sectae unice praedicantium, et propriam suam de iisdem sententiam exponat (v. 89.), extremis quasi lineamentis descriptam, sed perquam ingeniose, Graecorum et Romanorum indolem vi-

Legibus emendes, in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Caesar.

I. v. 3. Ut nos, bSc.

II. Ep. I. v. 3. *commoda publica* C.

taeque rationes inter se comparat (v. 106.), eo quidem consilio, ut demonstret, si Graecorum vetustissima quaeque carmina sint etiam optima, hoc idem iudicium in Romanorum carminibus locum habere non posse. Deinde cum antiquiorum Romanorum ingenio a subtilioribus Musarum artibus alieno non sine aliqua derisione fervidum illud studium componit, quo suae aetatis homines ad versus scribendos rapiantur, additque poësis laudationem, in qua a iocosa et submissa tractatione usque ad sublimem gravitatem assurgit (v. 138.). Postea Augusto poësis condicionem et rationem, qualis tunc Romae fuit, scenicae in primis, exponit (v. 213.) atque etiam reliquos poëtas praeter scenicos principi commendat, eo potissimum nomine non negligendos, quia generosi et populi et principis intersit praeclaros praeclare factorum praecones nancisci, (v. 250.); quod dum dicit sponte quasi et ipsa sermonis via ad eam excusationem defertur, qua haud semel in poëmatis suis utitur, se quidem tantis tamque splendidis rebus ab Augusto gestis imparem esse celebrandis. Zeal. Etenim, ut alibi iam significavimus, abhorrebat animus voluntasque eius a toto illo genere panegyrico, medio inter epicum et lyricum et ab utroque remoto. Scripta videtur Epistola a. u. c. 744. Horatii L.V.

1. 2. *sustineas*] «administres ita, ut tanto oneri par sis viribus.» *Sustinere* autem *negotia*, ut *onus*. Cic. ad Fam. 10, 12: *praetor urbanus, quod consules aberant, consulare munus sustinebat more maiorum.* — *solus*] Tacit. Ann. 1, 2: *eadem magistratuum vocabula, sed - - omnes exuta aequalitate iussa principis adspectare.* Quo tempore autem haec Ep. scripta est, iamiam omnes dignitates, quibus uti volebat, assumpserat. — *Res Italas*] «Imperium Romanum tam potens reddidisti, ut nullus iam hostis ei metuendus sit.» — *moribus ornes*] «operam navans, ut mores per bella in primis civilia foeda corrupti ad priorem decorem integritatemque revocentur, idque partim proprio exemplo, partim severe punitis adulteris atque impudicis, partim lege de adulteriis lata et altera de maritandis ordinibus saltem praeparata.» Cfr. Od. 4, 5, 21. Ovid. Trist. 2, 232. Met. 15, 833. de Augusto: *Pace data terris, animum ad civilia vertet Iura suum legesque feret iustissimus auctor, Exemploque suo mores reget.* Propterea quod pristinum nominis Romani decus restitutum erat, utitur v. *ornes*. Plaut. Most. 1, 3, 12: *Quin tu te exornas moribus lepidis?* Bentleii vero *moenibus*, id est, ut volt, «aedificiis magnificis,» (quam tamen significationem v. *moenia* nunquam habet, sed interdum pro «oppidis cum aedificiis suis» ponitur:) nec convenit ceteris huius praedica-

Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt,
Ploravere suis non respondere favorem
Speratum meritis. Diram qui contudit hydram

I. (v. 6. Habent *facta* bSc.) v. 7. *Cum* c.
III. Ep. I. v. 6. *fata* coni.

tionis membris et sententiam praebet longe tenuiorem: etenim hoc vel Nero fecit. Et, si Latinus Pacatus Drepanius Paneg. 11. ait: *cum me* (rem publicam) *moenibus Augustus ornaret, legibus Adrianus imbueret*, vel ex declamatorio genere dicendi temere arreptum est vel, si re vera h. l. respexit, ex memoriae vitio fluxit. Adde Suet. Oct. 27: *Recepit et morum legumque regimen perpetuum.*

3. 4. *Legibus emendes*] Significat praecipue emendationem formae rei publicae totius post turbulenta illa bellorum civilium tempora, in primis accuratam et Italiae et provinciarum administrationem. Splendidum Augusti elogium exstat apud Philonem, Leg. ad Caium 21: *σύμπαν τὸ ἀνθρώπων γένος διὰ ἕνα ἄνδρα καὶ ἡγεμόνα, τὸν Σεβαστόν, ἧκεν ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὃν ἄξιον καλεῖν ἀλεξίκακον. Οὗτός ἐστι Καῖσαρ, ὁ τοὺς καταῤῥάξαντας πανταχόθι χειμῶνας εὐδιάσας - - - οὗτος ὁ εἰρηνοφύλαξ, ὁ διανομεὺς τῶν ἐπιβαλλόντων ἑκάστοις, ὁ τὰς χάριτας ἀταμιεύτους εἰς μέσον προθεὶς κτλ.* — *peccem*] «rei publicae utilitati officiam, si ab illius cura te diutius avocem *longo sermone* (epistola hac poëtica, quae instar est sermonis.)» Est hominis modesti simul atque urbani excusatio, qua summum sex septemve paginas ad eum se scripturum promittit, non ut alii longos panegyricos aliosque libros ei inscribere eiusque patientia abuti solebant. — *tua tempora*] «quae in negotia publica insumere decrevisti.» Corn. Nep. Att. 4: *cum omnia reliqua tempora aut litteris aut Atheniensium rei publicae tribueret* cet.

5. 6. *Romulus*] Post brevissimum exordium statim ad rem ipsam pergit, has sententias proponens: «Heroes illi antiqui bene de genere humano meriti post mortem demum ab hominibus, antea invidis, iustis honoribus affecti ac pro dis culti sunt: sapientius quidem te, invidia maiorem, iam nunc, ut mereris, veneratur populus Romanus; sed idem in poëtarum meritis vere aestimandis minus recto iudicio uti consuevit.» — Mira arte vocabulo *Caesar* subiungit v. *Romulus*: nam Octavianus alter *Romulus* fuit, ut senatores nonnulli eum appellandum censuerant; praevaluit tamen *Augusti* nomen. Suet. Oct. 7. — *Post ingentia facta*] «Post res gestas eximia virtutis gloria in perpetuum memorabiles in deorum numerum relati.» Bentleii coni.

Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari.
Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
Infra se positas; exstinctus amabitur idem.

I. (vv. 13. 14. Ut nos, bSc.)

II. vv. 13. 14. *qui praegravat artes, Infra se positos* F. e C2dd.

IV. v. 13. 14. *qui praegravat, artes Infra se positas* Bothe. *qui praegravat arte, Infra se positos* Pearce rursusque Doering.

fata firmatur nunc ab uno Schmidii Cod., sed neque aptum est apud Horatium *ἐκτίθετον ingentia* nec Bacchi Romulique mortem memorare poterat poëta. Cfr. Od. 3, 3, 9. — *deorum in templa recepti*] «ab hominibus,» significatu v. *templa* proprio, non: «in caelum,» ut est apud Ennium (Varro L. L. 7, 2. p. 118. Muell.): *Unus erit, quem tu tolles in caerula caeli Templa.*

7—9. *Dum - - condunt, Ploravere*] Sic iungendum est, non cum aliis plene distinguendum post v. *condunt*. Hoc enim dicit: «Dum bene merentur de hominibus, aegre tulere et saepe conquesti sunt de ingrato illorum animo» cet. — *terras colere* est regiones steriles atque asperas fertiles reddere, *hominum genus colere*, artibus et legibus mortales excolere, *agros assignare* hominibus *νομάδων ἀμαξοβίων* vitam ante agentibus, eos unum in locum congregare, certis sedibus datis. Cfr. illustrem locum Cic. de Inv. 1, 2. Romana autem formula usus satis significat id ab Augusto quoque veteranos Caesarianos ac suos remunerante proprio verbi sensu factum esse.

10 — 14. *contudit*] Hercules *τῷ ῥοπάλῳ τὰς κεφαλὰς αὐτῆς ἔκοψε.* Apollod. 2, 5, 2. Proprie igitur *contudit* dixit pro *peremit*. — *fatali*] fatali necessitate Herculi imposita ab Eurystheo, quia hic, rem ita moderante Iunone, prior illo natus erat. — Comperit unum tamen monstrum, invidiam, aliter non posse domari nisi morte eius, cui invidetur; nam, ut ait Aristot. Rhet. 2, 10: *πρὸς τοὺς μυριοστὸν ἔτος ὄντας ἢ πρὸς τοὺς ἐσομένους ἢ τεθνεῶτας οὐδεὶς φθονεῖ.* — *supremo fine*] *finis* etiam absolute dicitur pro *morte* (Tac. Ann. 15, 63.) Clarior autem ea significatio fit addito v. *supremo*, *das äusserste Ziel*. — *Urit*] «Splendore enim suo laedit aequales, qui ceterorum artes virtutesque suis longe inferiores praeponderare et propterea ipso suo pondere atque vi ingenti alte deprimere videtur;» *urere* ergo est laedere, offendere eo, quod aliena gloria tamquam fulgor oculos reliquorum praestringit, *praegravare* autem *niederdrücken*, ut Sat. 2, 2, 78. Theocr. 17, 95: *Ὄλβῳ μὲν πάντας κε καταβρίθοι βασιλῆας.* — *artes*] latissimo significatu, *ἐπιτηδεύματα*, studia, etiam in rebus civilibus, ideoque etiam homines, qui artes minore peritia quam ipse ille vir summus atque experientissimus exercent. — *exstinctus*] apte opponitur illi *fulgori*.

Praesenti tibi maturos largimur honores
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno
Te nostris ducibus, te Grais anteferendo,
Cetera nequaquam simili ratione modoque

I. v. 16. *nomen*] bSc. *numen* M. (v. 18. Habent *hic* bSc.) v. 19. *Grais*] bSc. *Graiis* M.

II. v. 16. *numen* F.

III. v. 16. *numen* ex Codd. v. 18. *hoc* ex Cod. Coll. Trin.

15. 16. *Praesenti*] «Nos contra hac in re priscis illis Graecis sapientiores iam nunc ultro agnoscimus praeclaras tuas virtutes teque, dum inter nos versaris, honoramus.» — *maturos*] «tempestivos in vita, non seros post mortem.» — *honores*] praesertim libationes. Od. 4, 5, 31. — *Iurandasque*] «quas tenentes per tuum nomen iuremus.» Cic. pro Flacco 36: *is, cui, si aram tenens iuraret, crederet nemo.* Corn. Nep. Hann. 2. Suet. Oct. 52: *Templa - - in nulla provincia nisi communi suo Romaeque nomine recepit. Nam in Urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.* — *nomen*] Ut simplicius, quoniam iurabant *per Genium Caesaris*, et quia firmant tres mei antiquiss., hoc v. retinui. *Numen* commendat Od. 4, 5, 34: *et Laribus tuum Miscet numen.* Virg. Aen. 6, 323: *Di cuius iurare timent et fallere numen.* Cfr. disceptationes criticorum ad Aen. 4, 94. et ubi non?

18 — 22. *Sed*] «Sed hic idem populus, tibi ex toto deditus» est. — Iunge autem *in uno te anteferendo*, id est, «te longe anteponens ceteris omnibus.» Bentleianum illud *hoc - - in uno* («in hac una re, quod te antefert:») et ingratissimum est ipsa verborum distractione et vera auctoritate caret. — *Cetera*] Prius generatim dicit cetera opera factaque humana atque homines ipsos, a quibus profecta sunt, iam tamen praecipue de carminibus cogitans. — *terris semota*] non: «peregrina, Graeca,» sed: «remota iam e terris (*der Erde entrückt*), propterea quod *suis temporibus defuncta sunt*, id est, quod ex fati legibus mortem obierunt operum illorum auctores.» Pseudotib. 3, 3, 9: *Tunc, cum permenso* (al. *praemensae*) *defunctus tempore lucis Nudus Lethaea cogerer ire rate.*

23 — 25. *veterum*] gen. neutr., «omnium veterum linguae nostrae monumentorum.» — *tabulas*] XII. a decemviris quattuor seculis ante hanc epistolam conscriptam sancitas. — *Gabiis*] De foedere inter Tarquinium Superbum et Gabinos icto v. Liv. 1, 54. et Dionys. Halic. 4, 58., qui praeter exspectationem aequum fuisse tradit, haec subiungens: *Τούτων ἐστὶ τῶν ὁρκίων μνημεῖον ἐν Ῥώμῃ κείμενον ἐν ἱερῷ Διὸς Πιστίου, ὃν Ῥωμαῖοι*

Aestimat, et, nisi quae terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, foedera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum
Dictitet Albano Musas in monte locutas.
Si, quia Graecorum sunt antiquissima quaeque

I. v. 23. *vetantis* c. (v. 28. Habent *Graecorum* bSc.)
III. v. 28. *Graiorum* e C3dd.

Σάγκον καλοῦσιν, ἀσπὶς ξυλίνη βύρσῃ βοείᾳ περίτονος τοῦ σφαγιασθέντος ἐπὶ τῶν ὁρκίων τότε βοός, γράμμασιν ἀρχαϊκοῖς ἐπιγεγραμμένη τὰς γενομένας αὐτοῖς ὁμολογίας. Cfr. Polyb. 3, 22. Suet. Vespas. 8. Eiusmodi igitur foedera similiaque ab antiquariis Horatii aequalibus singulari studio investigabantur atque explicabantur. — *rigidis*] Sabini saepe vocantur rigidi, duri, tetrici ob morum severitatem. Cic. Vatin. 15: *Sabini severissimi homines.* Foedera autem intelliguntur inter Romulum et T. Tatium vel inter Tullum Hostilium et Sabinos (Dionys. Hal. 3, 33.) vel primis liberae rei publicae temporibus icta. — *aequata*] «aequis et iustis condicionibus icta.»

26. 27. *Pontificum*] Potius quam de pontificum libris ritualibus interpreter de Annalibus maximis a pontifice maximo quotannis circiter usque ad a. u. c. 620. confectis. Cic. de Legg. 1, 2: *Annales pontificum maximorum, quibus nihil potest esse iucundius.* (Ursinus: *ieiunius.*) Cfr. de Orat. 2, 12. — *volumina vatum*] Noli intelligere cum Niebuhrio vetera nescio quae carmina epica, sed: «Veteres libros Marcii» (sic optime Ed. princ. 1481., al. *Navii*, id est, Atti Navii auguris noti propter cotem novacula dissectam tempore Tarquinii Prisci. Cic. de Div. 1, 17., al. *Naevii*, quod omnino falsum est:) «vatis aut Sibyllae.» PORPHYR. Recte interpretabere: «vaticinia versibus Saturniis composita a Cn. Marcio:» Liv. 25, 12., ubi ipsa vatis verba, quod erant antiquiora, paullum sunt immutata. Plin. H. N. 7, 33. Cic. de Div. 1, 40: *Marcios fratres* memorat. Contra quae Sibyllis tribuebantur carmina fatidica hexametris Graecis erant composita. — *Dictitet*] «communi consensu pronuntiet.» — *Albano*] Ut Musae in Parnasso et Helicone Graecam poësin condiderunt, sic ex eorum, quos irridet, opinione a Camenis in monte Albano Iovi Latiali sacro versantibus poësis Latina profecta erat. Ennius 1, 3: *Musae, quas memorant Casmoenas esse Latini.* De Egeria nympha, Numae coniuge, quam etiam Musam vocabant (Dionys. Hal. 2, 60. Plut. Num. 8.), Horatium cogitasse minus probabile videtur.

28—33. *Si, quia*] «Atqui, si,

Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
Scriptores trutina, non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri;
Venimus ad summum fortunae, pingimus atque
Psallimus et luctamur Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poëmata reddit,
Scire velim, chartis pretium quotus arroget annus.
Scriptor abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet an inter

I. (v. 31. Habent *oleam* bSc.) v. 33. *doctius*] bSc. *scitius* M. (v. 35. Ut nos, bSc.) v. 37. *veteresne* superscr. *que* c.

II. v. 31. *olea* S., sed reiicit p. 307. v. 33. *scitius* F, ex Eutyche p. 2179. P. v. 35. *pretium chartis* LT.

III. v. 31. *olea* coni.

quoniam, ut ego quoque cum omnibus ultro fateor, scripta Graecorum antiquissima quaeque (in primis Homeri et Archilochi poëmata) eadem etiam praestantissima sunt, idcirco Latini scriptores simili ratione aestimantur, ut priscis primus locus tribuatur, pluribus verbis non iam opus est; immo absurdissima quaeque ἐνθυμήματα illi similia probare licet.» — *Graecorum*] Sic mei et omnes Pottierii. Forma *Graiorum* (Ovid. Met. 13, 241. sine var.) a paucissimis inducta est propter v. 19. — *trutina*] τρυτάνη, pr. foramen, intra quod est ligula s. examen in libra, plerumque pro libra bilanci et statera ipsa, ut Sat. 1, 3, 73. — *Nil intra*] Plerique habent pro proverbio de iis, qui manifesta negant, veluti non esse nucleos duros in olivis, non putamine itidem duro tegi nucis nucleum; verum potius est ἐνθύμημα contractum et implicatum ex his: 1) «Oliva et nux similes sunt fructus, quoniam ex utraque oleum exprimitur. 2) Nihil duri est intra nucem; ergo neque intra olivam. 3) Nihil duri est extra oleam; ergo neque extra nucem.» Iam his falsissimis argumentationibus, quibus tamquam fallaciae exemplis fortasse in scholis interdum utebantur logicae magistri, aequiparat illam: «Graeci antiquissimi iidem sunt optimi; ergo etiam Latinorum antiquissimi quique.» — *oleam*] Variata constructio, etiam a nostris Codd. firmata, cur mutetur in *olea* (Bentl. coni. item C1d. Feae et Cod. Berol.), non video. Cfr. Schmid p. 307. — *Venimus*] Artissime haec cum praecedentibus cohaerent. Hoc enim dicit: «Eodem prorsus iure, id est, aeque absurde, contendere possumus nos in omnibus rebus primas tenere ideoque nullum progressum facere posse, non solum in arte militari, sed etiam in iis artibus, quas, quicunque caecus non est, scitius a Graecis exerceri

Viles atque novos? Excludat iurgia finis.
Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
Quid, qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit? veteresne poëtas,
An quos et praesens et postera respuat aetas?
Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.
Utor permisso caudaeque pilos ut equinae
Paullatim vello et demo unum, demo et item unum,

I. (v. 42. Habent *respuat* bSc.) v. 46. *et item*] Codd. Bentl. et Pottierii 2. 3. 6. 23. *itidem* S. M. *etiam* b. Item c., sed hic in rasura.

II. v. 42. *respuet* LCT. v. 46. *demo etiam* LCTS.

IV. v. 41. *veteresne probosque* Bentl. susp.

fatetur.» Interrogative haec dicta esse opinatus est Doederleinius; sed in totius clausulae forma nihil inest, quod interrogationem prodat; immo manifesto est festiva *εἰρωνεία*, Horatio dignissima, quam interrogationis signo inculcate tolleres. — *doctius*] *scitius* apud Eutychem p. 2179. est vel ex gloss. ceteroqui recto, vel ex memoriae errore. — *unctis*] Graeci cum assidue in palaestras suas descendere solerent, frequenter oleo ungebantur.

34—45. *Si meliora*] Iam astute usus sorite ostendit, quam absurda sint volgi litteratorum iudicia. — *arroget*] «velut arrogatione in comitiis curiatis facta, legitime afferat ac tribuat:» sic Od. 4, 14, 40: *decus arrogavit*. — *decidit*] «mortuus est,» imagine a foliis caducis repetita. — *Perfectos*] «Ideo perfectos quia veteres.» Comm. Cr. *κατ' εἰρωνείαν*. — *Excludat*] «Definitio temporis certusque terminus dirimat litem et controversiam componat.» Rectius autem haec vv. Horatio tribuuntur quam ficto eius adversario. Ille enim simulat, se tandem vere doceri cupere, quis sit scriptor vetus atque *probus* (probandus propter perfectionem), necne. — *perficit*] «nunc ipsum absolvit.» — *deperiit*] Ovid. Trist. 4, 10, 82: *perire* item de morte naturali. Martial. 8, 59: *Miraris veteres, Vacerra, solos, Nec laudas nisi mortuos poëtas. Ignoscas petimus, Vacerra: tanti Non est, ut placeam tibi, perire.* Sic etiam veteres nostri *verderben* simpliciter pro *mortem obire*, ut ipse vidi in foedere inter Turicenses et Suitenses Uraniosque a. 1291. icto. — *caudae - - equinae*] Fortasse recordabatur notae de Sertorio narratiunculae apud Plut. Sert. 16. Frontin. 1, 10. et 4, 7.

46 — 49. *et item*] Cfr. Hand Turs. III. p. 534. Videtur sermonis quotidiani fuisse, ideoque aptius est epistolae quam *itidem*; quae videtur correctio critici, qui

Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit in fastos et virtutem aestimat annis
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius et sapiens et fortis et alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur,

I. v. 47. *cadet* b. Item S., sed superscr. *a*. (v. 48. Habent *in* bS. Item c., sed superscr. *ad*.)

II. v. 48. *ad fastos* LCTS.

meminerat Ciceronem uti tantum v. *itemque*; *etiam* ex gloss. vel corruptela est. Horatius, ex tota cauda equina duobus pilis evolsis, sermonem abscindit, id quod sane alio v. quam *etiam* indicaretur necesse fuit. — *cadat elusus*] ut gladiator ab adversario artem magis callente *elusus* et tandem victus concidit. — *ratione*] «eodem modo, quo necessario corruit tandem acervus, cui continuo unum granum post alterum subtraxeris;» cum scita soritae s. *argumentationis acervalis* (Cic. de Divin. 2, 4. Acad. 2, 16.) significatione. — *Qui redit in fastos*] «Qui unice antiquitatis rationem init.» Haec lectio melius quam altera *ad f.* significat antiquarios istos operose quaerere in fastis aetatis singulorum scriptorum testimonia. Praeterea *redire ad* volgarius est neque facile quisquam *in* excogitasset. *Fastos* autem dicit omnem temporis computationem; sic in fastis consularibus proprie dictis, si aliunde noverant, quibus consulibus scriptor aliquis floruerat, illorum nomina quaerendo scriptoris aetatem investigare poterant. — *Libitina*] Cfr. Od. 3, 30, 7. Sat. 2, 6, 19.

50 — 52. *Ennius et sapiens*] Suum ingenium ipse descripsit (A. Gellius 12, 4. Fragm. Ann. 7, 101—111.), ubi inter alia haec leguntur: *doctu', fidelis - - verbûm Paucûm, multa tenens antiqua, sepulta, vetusta - - Multarum veterum legum divumque hominumque Prudentem.* Quid, quod *sapiens* vocari poterat etiam eo nomine, quod Epicharmi librum de natura et Euhemeri Historiam sacram in Latinum converterat? — *Fortis*] magis refertur ad eius genus dicendi grande atque robustum spiritusque bellicosos, quos *Annales* et *Scipio* prae se ferebant, quam ad id, quod Scipionis Africani maioris fuerat comes; quamquam ut fortem bellatorem Ennium praedicat Silius Italicus 12, 390. — *alter Homerus*] «quemadmodum scilicet critici nostri Latini, elegantes illi profecto ac periti, contendunt, aequiparandus Homero;» (in quibus vv. satis inest, ut opinor, εἰρωνείας· pro Alexandrinorum enim criticorum similis Latinos habebat istos suos reprehensores.) «Adeo praestans ergo est poëta, ut (*leviter curare*) prorsus securus esse possit de suorum promissorum eventu, quae nunc magis, quam fortasse ipse speraverat, impleta videt.» — *somnia Pythagorea*] Pseudocornutus ad Pers. Sat. 6, 9: *Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse Maeonides, Quintus pa-*

Quo promissa cadant et somnia Pythagorea.
Naevius in manibus non est et mentibus haeret
Paene recens? Adeo sanctum est vetus omne poëma.
Ambigitur quotiens uter utro sit prior, aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti,

I. (v. 53. Habent *et* bSc.) v. 56. *Accius*] bSc. *Attius* M.
II. v. 54. sine interrogationis signo LCT. v. 56. *Attius* LS. *Actius* C.
IV. v. 53. *non est*, *at mentibus haeret* cum Dacierio Doering.

vens ex *Pythagoreo*: «Sic enim ait Ennius in Annalium suorum principio, ubi se dicit vidisse in somniis Homerum dicentem, fuisse se quondam pavonem et ex eo translatum in se animam esse, secundum Pythagorae definitionem, qui dicit, animas humanas exeuntes ex corporibus in alia posse transire.» Ex eo somnio; (de quo vide praesertim Plumium ad Persii l. l.) supersunt hae reliquiae: *Transnavit cita per teneras caliginis auras* (anima Homeri:) — *visus Homerus adesse poëta. Tum memini fieri me pavum.* Facete igitur Grammaticorum Romanorum iudicium nimis benignum de Ennio affert idque clam deridet, ut taceamus falsas interpretationes multorum, qui varium in modum in his Ennii reprehensionem serio ac sine *εἰρωνείᾳ* ab ipso Horatio prolatam inesse opinati sunt.

53. 54. *Naevius*] «Ipse ille Naevius, etsi Ennio sane postponendus, nonne permultos etiam nunc lectores habet atque admiratores?» Cn. Naevius a. u. c. 519. primam fabulam docuit, mortuus a. u. c. 550. Uticae, in exilio. Praeter tragoedias et comoedias celebrabatur eius Bellum Punicum primum, Saturniis versibus conscriptum. Sine interrogatione autem, quam primus apposuit Bentleius, totus locus fit absurdus. — *Paene recens*] «Tamquam prope noster aequalis esset.»

55. *Ambigitur*] Salse persequitur solitas et plerumque ineptas criticorum sui temporis disputationes de antiquioribus poëtis inter se comparandis et inde aestimandis, ita ut cuiusque *χαρακτὴρ* uno alterove *ἐπιθέτῳ* definiretur. Totus igitur locus continet laudes, quas grammatici et mali poëtae illius aetatis, Anseres, Bavii, Maevii, poëtis veteribus tribuere solebant, quo recentiores (Horatium, Virgilium, Varium) deprimerent ac laederent; quibus ex laudibus nonnullas fortasse ex Varronis libris de poëtis desumpserant invidi illi. Nec multum differunt eae, quas Quinctilianus tribuit veteribus poëtis Latinis. Cfr. Bergk Commentt. de Rel. Com. Att. p. 147. — *aufert*] «quasi dono vel praemio accipit, et *docti* existimationem obtinet.» Sic Soph. Antig. 464: *κέρδος φέρει* pro *φέρεται*, «lucrum sibi aufert.»

56. *Pacuvius*] M. Pacuvius, Ennii sororis filius, Brundisinus, natus a. u. c. 534., amicus C. Laelii, cum LXXX. annos natus novam docuisset fabulam, Tarentum migravit ibique mortem obiit prope nonagenarius. — *docti*] «pro-

Dicitur Afrani toga convenisse Menandro,
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi,
Vincere Caecilius gravitate, Terentius arte.

be versati maxime in Graecis poëtis et epicis et tragicis, ex quibus suarum tragoediarum argumenta desumere solebat.» — *Accius*] L. Accius natus a. u. c. 584. vitam eo usque produxit, ut viderit C. Iulium Caesarem Strabonem Vopiscum, oratorem et poëtam tragicum, qui a. u. c. 667. aedilitius periit. Praeter tragoedias scripsit etiam Didascalicon libros. — *alti*] «sublimis.» Repete autem *senis*; non enim, ut aliis placuit, supplere possumus *poëtae*. Omnino veteres poëtas *senes* appellabant, ut Lucilium Sat. 2, 1, 34. Statius Silv. 1, 2, 253: *Callimachusque senex*. Silv. 5, 3, 151: *Ascraeus Siculusque senex*. Perverse Comm. Cr.: — «*senis*] Sophoclis. — *alti*] Euripidis.» Immo interpretis loco fungatur Quinctil. 10, 1, 97: *Tragoediae scriptores veterum Accius atque Pacuvius clarissimi gravitate sententiarum, verborum pondere, auctoritate personarum. Ceterum nitor et summa in excolendis operibus manus magis videri potest temporibus quam ipsis defuisse. Virium tamen Accio plus tribuitur: Pacuvium videri doctiorem, qui esse docti affectant, volunt.*

57. *Afrani*] L. Afranius floruit circiter a. u. c. 660. Quinctil. 1, 10, 100: *Togatis excellit Afranius, utinamque non inquinasset argumenta puerorum foedis amoribus, mores suos fassus.* Cic. Brut. 45: *L. Afranius poëta, homo perargutus, in fabulis quidem etiam, ut scitis, disertus.* Posterioribus quoque temporibus eius togatas in scenam inductas esse testatur Suet. Ner. 11. Supersunt adhuc plus XL. fabularum eius nomina et reliquiae. Hoc igitur dicebant Critici: «Afranii fabulas togatas, et quidem tabernarias, prope accedere ad Menandri fabulas (palliatas); illum vitam moresque Romanorum eadem felicitate imitatum esse ac Menander expresserit Atticos; hunc in Attico sermone summam elegantiam consecutum esse, illum in Latino.» In prosa or. fortasse dixisset: *conventuram fuisse*. Ipse autem Afranius testatus est in Compitalibus (apud Macrob. 6, 1.) se studiose aemulatum esse Menandrum: *Ego fateor, sumpsi non ab solo illo modo, Sed ut quisque habuit, conveniret quod mihi, Quod me non posse facere melius credidi, Etiam a Latino:* (a C. Titinio et ab ipso Terentio.)

58. *Plautus*] mortuus a. u. c. 570. Versiculus ipse per se difficillimus est explicatu, quia nos Plautum cum Epicharmo contendere nullo modo possumus. Mihi in re tam incerta praeter ceteras placet Schmidii et prior Lingii interpretatio: «Plauti comoediae maxime sunt motoriae et, ut in alio genere Homerus, sic ille *semper ad eventum festinat* (A. P. 148.); *properat* igitur, ut rapido progressu ad fabulae καταστροφὴν perveniat, neque unquam in rebus minutis immorando retardat spectatorem.» Eundem autem, ut videtur, χαρακτῆρα in Epicharmo reperire sibi videbantur Critici illi

Hos ediscit et hos arto stipata theatro
Spectat Roma potens; habet hos numeratque poëtas

ignoti, quorum iudicia Horatius refert: quocirca huic Plautum aequiparabant, non quod imitatus esset Siculum poëtam; eius enim exemplaria fuerunt poëtae Attici novae comoediae, et nimis incerta Bergkii coniectura est, verba Varronis ex libro I. de poëtis apud Prisc. T. I. p. 452. Kr.: *deinde se ad Siculos applicavit* ad Plautum et Epicharmum referri; nec magis Menaechm. Prol. 11. 12.: *hoc argumentum graecissat tamen, Verum non atticissat, at sicilissitat*: de Epicharmi imitatione interpretari licet, cum simpliciter significet fabulae personarum patriam esse Siciliam. *Properat* igitur absolute positum est; vv. autem *ad exemplar* ex Latina consuetudine significant, quod minus recte recentiores dicunt *secundum*, *iuxta exemplar*. Alii sic: 1) «Plautus egregie imitatus est Epicharmum.» 2) «Citato cursu fertur, nititur, ut exemplar suum assequatur.» 3) «Numeri Plautini eandem laudem merentur atque Epicharmiani.» 4) «Numeri Plautini non minus asperi sunt quam Epicharmiani.» 5) «Aeque vitiosa utriusque fuit festinatio et celeritas, inimica consilii et diligentiae.» Sed hi duo postremi, quod mireris, non animadverterunt Plauti vel minimam reprehensionem Horatii consilio prorsus repugnaturam fuisse. — *Siculi -- Epicharmi*] Siculus dicitur, quia vix trimestris e patria in Siciliam venit. Est enim in insula Cô natus, aequalis Pindaro atque Aeschylo. Vitam produxit usque ad tempus Hieronis tyranni a. ante Chr. 477. Cfr. Müller *Dorier* II. p. 358.

59. *Caecilius*] C. Caecilius Statius, natione Insuber Gallus, servus genere, Ennii familiaris, posteriore parte seculi VI. floruit et anno post Ennii mortem, a. u. c. 586., mortuus est. Cic. de opt. gen. dic. 1: *Caecilius fortasse summus comicus*: sed ad Att. 7, 3, 10: *malus auctor Latinitatis*. Volcatius Sedigitus apud Gell. 15, 24: *Caecilio palmam Statio do comico. Plautus secundus facile exsuperat ceteros.* Charis. p. 215: *ἤθη, ut ait Varro de Latino sermone Lib. V., nulli alii servare convenit quam Titinio et Terentio, πάθη vero Trabea et Attilius et Caecilius facile moverint.* Varro apud Non. in v. Melos: *In argumentis Caecilius poscit palmam, in ethesi Terentius, in sermonibus Plautus.* De Terentio Afranius apud Suet. Vit. Ter.: *Terentio non similem dices quempiam.* Contra Volcatius: *In sexto sequitur hos loco Terentius:* in quibus omnibus habes comparationum istarum exempla Horatiano loco perquam similia. V. Fronto p. 171. R.

60—62. *ediscit*] frequenter et legendo et spectando. Vera autem ratio, cur tantopere amarentur a populo poëtae, quos enumerat, haec erat, quod post Accium tragoedia, post Afranium comoedia Latina degenerarat, nec eo quo scripsit tempore ulla prope fabula vera laude digna prodierat praeter Varii Thyestem; nam etiam Asinii Pollionis tragoediae nimis durae

Ad nostrum tempus Livi scriptoris ab aevo.
Interdum volgus rectum videt, est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poëtas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:
Si quaedam nimis antique, si pleraque dure

I. v. 62. *Livii* b. *Levi* S. (Ut nos, c.) (v. 63. Habent *peccat* bSc.)

et asperae fuisse videntur vel saltem lectioni quam scenae aptiores neque attigisse laudibus poëticis Pacuvianas atque Accianas: de Fundanii autem meritis in comoedia nihil aliud constat, nisi Horatium ei bene cupisse. (Sat. 1, 10, 42.) — *Livi*] Livii Andronici, ut videtur, Tarentini, a C. (potius quam a M.) Livio Salinatore ob ingenii meritum libertate donati, qui a. u. c. 514., anno ante Ennium natum, primus Romae fabulam docuit, Odysseamque in Latinum convertit versibus Saturniis. Cic. Brut. 18: *Odyssea Latina est sic, tamquam opus aliquod Daedali.* Quinctil. 10, 2, 7: *Quid erat futurum, si nemo plus effecisset eo, quem sequebatur? Nihil in poëtis supra Livium Andronicum, nihil in historia supra Pontificum annales haberemus.* Cfr. Onomast. Cic. in hoc v. et Osann in *Zeitung für Alterth.* 1836. N. 119.

63—68. *Interdum*] Iam apertius demonstrare aggreditur, quibus argumentis ductus a volgi de veteribus poëtis opinionibus abeat. — *peccat*] Glareanus *peccet*: sed poëta loquitur de re certa ac definita. — *nimis antique*] «ἀρχαϊκῶς, in modum, qui praesenti consuetudini Latinae repugnat.» Sic etiam Augustus, cuius sententiam pulchre noverat poëta, *cacozelos et antiquarios, ut diverso genere vitiosos, pari fastidio sprevit.* Suet. Oct. 86. — *pleraque* «(permulta,» non: «plurima») *dure*] in compositionibus ab reliquae linguae indole abhorrentibus, constructionibus intricatis, scabris versibus. Eodem referas licet duorum aliorum satiricorum iudicia. Lucil. 29, 63. p. 420. Hav.: *Utrum tristis contorto aliquo ex Pacuviano exordio.* Pers. 1, 77.: *Sunt, quos Pacuviusque et verrucosa moretur Antiopa, aerumnis cor luctificabile fulta.* Sic M. Attilium *ferreum scriptorem* vocavit iam Porcius Licinus apud Cic. de Finn. 1, 2. — *credit*] Hanc veram esse arbitror lectionem propterea, quod ut est in v. *fatetur*, requiritur hic quoque actio libera et spontanea; ac parum concinne profecto dicas: «qui mihi hoc vel illud concedit, mecum facit et sapit.» Insuper Bentleius huius constructionis *credit dicere* alia exempla indicare non potuit nisi quaedam apud ICtos veteres reperta. — *ignave*] «sine nervis ac sanguine,» qualia *ἀργὰ καὶ τὸν ἀκροατὴν ἠρεμεῖν ἐῶντα* nominat Dion. Longin. 34, 4., non satis *παθητικά*. — *Iove aequo*] «Propitio sibi; Iove quidem irato fit, ut errent homines ac delirent.» Porph.

69—72. *insector*] Constans:

Dicere credit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit et mecum facit et Iove iudicat aequo.
Non equidem insector delendaque carmina Livi
Esse reor, memini quae plagosum mihi parvo

I. v. 67. *credit*] bSc. et omnes Fese ac Pottierii. *cedit* M. v. 69. *delendave* c. (non bS.) Ibid. *Livii* bc.

II. v. 69. *delendave* F.

III. v. 67. *cedit* ex Cod. Reg. Soc.

Non insector carmina Livii delendaque ea esse reor, id est, «non equidem tam infenso sum animo in veteres nostros poëtas, ut exempli gratia Livii Andronici scripta obliteranda et ex hominum manibus in perpetuum extorquenda censeam.» Orbilius Pupillus autem, teste Suet. Gramm. 9., primum apparitor magistratuum, dein miles, postremum studiis, quae iam inde a puero non leviter attigerat, repetitis, quinquagesimo demum anno Romam rediit a. u. c. 691., adeo ut, cum Horatius natus a. 689. eum audire poterat (a. u. c. 704—706.), minimum LXIV. annos natus esset. Is autem fortasse solus fuit, qui propter nimiam antiquitatis admirationem pueris explicaret Livium illum, qui inter Latinos artificialem poësin, a Graecae imitatione profectam, primus excoluit. Sic ubi rem acceperis, minus mirabere obsoleta illa Livii carmina etiamtunc in scholis esse lectitata: amatores autem Livii, quos notat v. 71., quidni fuerint aliqui ex Orbilii discipulis? nisi si ibi potius de sexti seculi poëtis generatim loquitur, quorum quasi specimen erat Livius. (Ceterum nullam omnino fidem meretur Fab. Planc. Fulgentius Mythol. 1, 26: *Gorgonum quia fabulam Lucanus et Livius scripserunt poëtae, grammaticorum scholaribus rudimentis admodum celeberrimi, hanc fabulam referre superfluum ducimus*: nam vel temere, ut multa, scripsit *Livius* vel leg. cum Heinsio *Ovidius*. Quis enim, quaeso, sexto post Chr. seculo Livium Andronicum iamdudum deperditum in scholis tractare potuisset?) Bentleii autem lect. *Laevi* egregie refutavit Weichert in Comment. de Laevio. Poëtt. Lat. p. 19. Hic fuit aequalis Hortensii et Ciceronis; non igitur inter veteres poëtas referri poterat; praeterea eius Ἐρωτοπαίγνια parum apta erant, quae pueris in scholis explicarentur. Utrum autem Livii Odysseam Latinam exposuerit, an tragoedias et comoedias, nos ignoramus; illa sane, quam nolim tamen cum philologo quodam nominare *librum scholasticum*, Orbilio videri poterat utilis ad Graecam facilius intelligendam. — *plagosum*] De antiqua scholarum disciplina cfr. Plaut. Bacchid. 3, 3, 27: *ubi revenisses domum, Cincticulo praecinctus in sella apud magistrum adsideres; Tum librum legeres. Si unam peccavisses syllabam, Fieret corium tam maculosum, quam est nutricis pallium.* Suet. Gramm. 9: *Fuit autem* Orbilius *naturae acerbae non modo in antisophistas, quos omni sermone*

Orbilium dictare; sed emendata videri
Pulchraque et exactis minimum distantia miror:
Inter quae verbum emicuit si forte decorum et
Si versus paulo concinnior unus et alter,
Iniuste totum ducit venditque poëma.

I. v. 73. *decorum et*] bSc. *decorum* M.
II. v. 73. *decorum* FS.
III. v. 73. *decorum* e Codd. v. 75. *venitque* ex Cod. Regin.

laceravit, *sed etiam in discipulos*, *ut Horatius significat* *plagosum eum appellans et Domitius Marsus scribens* *Si quos Orbilius ferula scuticaque cecidit* cet. — *dictare*] ἀποστοματίζειν Plato Euthyd. p. 276. C. «voce lente praeire, ut calamo exciperentur et, explicata cum essent, memoriae mandarentur.» — *emendata*] «ita elimata, ut mendae ex iis sublatae sint.» — *exactis*] ἐξειργασμένοις, διακριβωμένοις, perfectis. — *miror*] Idem iam fuerat Ciceronis iudicium nominatim de Livio, Brut. 18: *Livianae fabulae non satis dignae, quae iterum legantur:* neque Fronto, mirus ille antiquarius, usquam Livii mentionem facit.

73—75. *emicuit*] «Inter quae carmina Livii et cetera antiqua si verbum ex insperato apparuit et prae ceteris pulchritudinis suae specie animum lectoris ad se advertit.» Intelligit praesertim verba feliciter vel derivata vel composita. — *decorum et*] Copula, quam praestant Codd. mei antiquiss., multo melius exprimit falsorum istorum criticorum cupiditatem quam Bentleii ἀσύνδετον; et aliquoties iam diximus in versuum fine contra poëtae voluntatem saepe omitti in Codd. v. *et*. — *concinnior*] «non solum regulis metricis satisfaciens, verum etiam sono ipso auribus gratus ac rei, quam exprimit, prorsus conveniens.» — *ducit*] «sine causa et immerito verba et versus aliquot pulchri secum ducunt totum poëma, quo sine his locis illustribus pervenire non posset, id est, in theatra, in grammaticorum scholas, in privatorum quoque bibliothecas, atque talia in loca perductum *vendunt* s. commendant, applausum ei conciliant.» *Vendere* enim et *venditare poëma* vel *orationem* est «eam commendare.» Cic. ad Att. 13, 12: *Ligarianam praeclare vendidisti.* ad Att. 1, 16: *Valde te venditavi.* Sic *vendibilis orator* Cic. Brut. 47., «probabilis, qui populo placet.» Proxime huic meae interpretationi accedit Torrentiana: «Mangones ubi venalium gregem in catasta exponebant, maxime formosos ac validos in primo ordine collocabant; hi igitur *duces* gregis alliciebant emptores, adeo ut propter hos interdum totus grex a divite aliquo emeretur.» Sed si hoc ipsum voluisset poëta, artem mangonicam saltem verbo significasset. Ceterae explicationes alienae partim a

Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et praemia posci.
Recte necne crocum floresque perambulet Attae
Fabula si dubitem, clament periisse pudorem

I. v. 76. *reprendi* S. (non bc.) v. 79. *perambulat* bc. (v. 80. Habent *clament* bSc.)

IV. v. 80. *clamant* Codd. haud pauci.

consuetudine Latina, partim a loci sententia videntur. (Novissimae hae sunt: 1) «aestimat, iudicat, censet;» 2) «facit, ut ducatur s. existimetur.») Suam autem lect. Bentleius ita exposuit: «Totum poëma iniuste *ducit*, (id est, decipit, fuco fallit) emptorem et *venit*, a multis emitur.» Sed vera sententia haec est: «Propter singulos quosdam locos (ῥήσεις in primis in tragoediis) vere pulchros totum poëma pro perfecto habere atque admirari stulti est.»

76. 77. *quicquam*] h. l. in propositione affirmativa, ut Cic. Catil. 1, 2: *Quamdiu quisquam erit, qui te defendere audeat*; utrobique tamen inest notio negativa: «propterea quod quidpiam nuper sit compositum, reprehendi non oportere;» «neminem esse debere, qui Catilinam defendat.» — *crasse*] ut *crassa Minerva*. (Sat. 2, 2, 3.) Cic. ad Fam. 9, 12: de sua Deiotariana: *munusculum levidense, crasso filo*. Quinctil. 1, 10, 28: *crassiore, ut vocant, Musa*; metaphora desumpta a lanificio, ut *pingui Minerva* ab obesitate. — *illepide*] ἀχαριέντως, *ohne Geschmack und Anmuth*.

79—81. *Recte*] Fabula vere pulchra *recte*, id est, firmo ac nunquam titubante vel claudicante ingressu scenam *perambulare* dicitur simili metaphora atque dicunt *fabulam stare* vel de contrario eventu *cadere*, ubi exploditur. Inesse nonnullis videtur dilogia, siquidem Paullus ex Festo: «*Attae* appellantur, qui propter vitium crurum aut pedum plantis insistunt et attingunt magis terram quam ambulant; quod cognomen Quinctio poëtae adhaesit.» Sed sine ulla huiusmodi significatione hoc tantum dicit: «Utrum etiamnunc laudem mereantur Attae togatae necne.» — T. (non C.) Quinctius Atta scriptor togatarum, satirarum epigrammatumque mortuus a. u. c. 676. teste Hieronymo in Chron. Fronto p. 95. Ed. Rom.: *particulatim elegantem Attam in verbis muliebribus* vocat. Memoratur etiam in Scholiis Maianis ad Virg. Ecl. 7, 33. — *crocum*] liquidum, *Safranessenz*. Plin. H. N. 21, 6: *Vino mire congruit crocum, praecipue dulci; tritum ad theatra replenda*. Fabulam igitur Attae dicit in scenam productam, quae scena floribus et croco spargi solet. Lucret. 2, 416: *Et cum scena croco Cilici perfusa recens est*. Ovid. A. A. 1, 104: *Nec fuerant liquido pulpita*

Cuncti paene patres, ea cum reprehendere coner,
Quae gravis Aesopus, quae doctus Roscius egit:
Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus et quae
Imberbes didicere, senes perdenda fateri.
Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,

I. v. 81. *coner* superscr. *o.* c. v. 85. *Imberbes*] bSc. et omnes Feae ac Pottierii. *Imberbi* M.

II. v. 85. *Imberbi* C. fortasse ex Codd., certe ex Schol. suo.

III. v. 85. *Imberbi*

rubra croco. Memorabile sane est Porphyrionis Scholion: «Atta in fabula, quae inscribitur *Materterae* (Comm. Cr.: *Matertera*) ita florum genera enumerat, ut sine dubio reprehendendus sit ob nimiam loquacitatem.» Id quod verum et ex veteris alicuius Interpretis commentariis depromptum esse potest: sed nunquam adducar, ut credam Horatium tam ambigue et contorte *perambulare flores* pro *enumerare* dicturum, ut *Materteras* derideret. Quod autem etiam L. Afranii *Matertera* vel *Materterae* fabula exstitit (Bothe Poët. Com. p. 178.), non est, cur dubitemus de Porphyrionis narratione: nam eiusdem nominis fabulas uterque poëta componere potuit. — *patres*] «seniores,» non: «senatores.» Cfr. v. 85.

82—85. *Aesopus*] nobilissimus tragicarum fabularum actor, *summus artifex et semper partium tam in re publica quam in scena optimarum*, ut ait eius familiaris Cicero pro Sestio 46. *Gravis* autem vocatur, quia primas illas partes tragoediarum egregie agebat, ut Agamemnonem, Aiacem, Eurysacen. Vixit certe usque ad a. u. c. 699. V. Onomast. Cic. Q. *Roscius* comoedus aeque nobilis, pro quo exstat Ciceronis oratio, huiusque *amores et deliciae*, de Divin. 1, 36.; *doctus* autem, *quod id est consecutus, ut, in quo quisque artificio excelleret, is in suo genere* Roscius *diceretur*. De Or. 1, 28. Roscius cum mortuus sit a. u. c. 692. (Cic. pro Arch. 8.), si anno 690. in scena comparebat neque artem desierat, sane qui a. u. c. 744. vivebant circiter septuagenarii, utriusque actoris probe meminisse poterant. Ceterum ex eo, quod Aesopus, tragicus actor, memoratur, neutiquam colligendum est Attam etiam tragoedias scripsisse, sed h. l. ita cum Neukirchio interpretandus videtur: «Ab Aesopo et Roscio egregiae tantummodo actae sunt fabulae, quas reprehendere nefas est; atque ex harum numero Attae quoque togatae sunt.» — *parere minoribus*] «iuniorum iudiciis sese accommodare ac fidem tribuere.» — *perdenda*] «missa facienda,» «oblivioni tradenda.»

86—89. *Iam*] gradationi inservit: *Vollends nun.* — *Saliare Numae*] Liv. 1, 20: (Numa) *Salios*

Quod mecum ignorat, solus volt scire videri,
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Graecis novitas invisa fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim publicus usus?

I. v. 90. *Graecis*] bSc. et omnes Pottierii. (Negligens hic fuit Fea.) *Graiis* M. (v. 92. Habent *viritim* bSc.)

II. v. 92. *Quiritum* F.

III. v. 90. *Graiis* coni.

item duodecim Marti Gradivo legit: coelestiaque arma, quae ancilia appellantur, ferre ac per urbem ire canentes carmina cum tripudiis sollemnique saltatu iussit. Cum carmine fratrum Arvalium hoc Saliare versibus Saturniis scriptum, quod *axamenta* dictum fuisse Festus tradidit, antiquissimum fuit, de quo accepimus. Apud Varr. L. L. 7, 26. exstat hic eius versiculus: *Divom empta* (al. *exta*) *cante, divom deo* (al. *deum*) *supplicante* (al. *supplice cante.*) Idem ibid. 1: *C. Aelii Stilonis, hominis in primo in litteris Latinis exercitati, interpretationem carminum Saliorum videbis et exili littera expeditam et praeterita obscura multa.* Inde ex Aelii tempore (circiter a. u. c. 650.) alii quoque Grammatici multum in iis explicandis videntur desudasse, ut ea *scire* (intelligere) viderentur, quae Virgilius, Horatius, Tibullus sane nec intelligebant neque intelligere curabant. Similiter Quinctil. 1, 6, 40: *Saliorum carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta.* — *non ille favet*] «non ex animi sui sententia probat antiqua carmina, quae ab ipso haud intellecta eum vere delectare minime possunt.» — *sepultis*] «scriptoribus ante multos annos mortuis et iam oblivioni traditis.» — *lividus*] «malitiose invidus, ipse cum nihil nostrorum scriptorum simile elaborare possit.»

90—92. *Graecis*] Iam admirabilem in modum Graecorum indolem poëticam exprimit ac describit, demonstrans, quantopere insito pulchri sensu Romanos superarint promptioresque semper fuerint ad poëtarum suorum merita ultro agnoscenda. — *tereret*] de assidua lectione. Cic. ad Fam. 9, 25: *Παιδείαν Κύρου — contriveram legendo.* — *viritim*] «singuli cives Romani et qui praeter hos Latine sciunt.» Liv. 41, 8: *Genera autem fraudis duo mutandae viritim civitatis inducta erant.* — *Quiritum* notavit Fulvius Ursinus ex Ms. in marg. Ed. Ald. 1519. Bibl. Angel. Videtur falsa correctio falsae lectionis *Quiritim*, quam Lamb. repperit in Cod. Card. Rain. — *publicus usus*] est usus s. usus fructus rerum, quas antiqui publicas vel communes appellabant, quarum dominium, ut aiunt ICti, nemo ita poterat occupare, ut excluderet alios. Tales sunt aër, aqua

Ut primum positis nugari Graecia bellis
Coepit et in vitium fortuna labier aequa,
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum,
Marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,
Suspendit picta voltum mentemque tabella,
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragoedis;
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.

II. v. 100. *relinquit* C. (Sic C2dd. Feae.)

profluens, mare eiusque littora. Gaius 2, 10, 11: (res) *quae publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur; ipsius enim universitatis esse creduntur.* Ita et poëmata publico usui inserviunt, quoniam omnibus aeque iis delectari licet.

93. 94. *Graecia*] Haec omnia praecipue de Atheniensibus valere manifestum est. — *positis - - bellis*] maxime post composita bella Persica. Aristot. Polit. 8, 5, 6: *Σχολαστικώτεροι γενόμενοι διὰ τὰς εὐπορίας καὶ μεγαλοψυχότεροι πρὸς ἀρετήν, ἔτι δὲ πρότερον καὶ μετὰ τὰ Μηδικὰ φρονηματισθέντες ἐκ τῶν ἔργων πάσης ἥπτοντο μαθήσεως, οὐδὲν διακρίνοντες, ἀλλ' ἐπιζητοῦντες· διὸ καὶ τὴν αὐλητικὴν ἤγαγον πρὸς τὰς μαθήσεις.* — *nugari*] «se dare ad omnia poësis genera, ad picturae, sculpturae, musicae artes, ad ludos gymnasticos;» quae omnia cum atrocissimis illis bellis comparata partim ingeniorum sunt lusus, partim virium ludicrae exercitationes, *nugae* igitur, sine reprehensionis significatione. — *in vitium*] «in vitium deliciarum propter prosperitatem fortunae.» Comm. Cr. Vocabulo *vitium*, in quo nonnemo adeo incaute nuper offendit, ut *in vacuum* proponeret, admodum malitiose usus est ideo, quod *βαναύσοις* inter Romanos omnia haec Graecorum studia *vitiosa* et supervacanea videbantur. — Significat autem morum mutationem, quae paullatim inde a Pericle usque ad Philippum Macedonem facta est, cum a prisca simplicitate et ab illa *μεγαλοψυχίᾳ* (libenter Aeschyleam dixerim), quam bella Persica iis instillarant, pedetentim recedentes effuse se dederent cunctarum artium illecebris, donec discordiis debilitati atque in mollitiem lapsi tandem in Macedonum potestatem pervenerunt. — *labier*] Cfr. Sat. 1, 2, 35.

95—102. *arsit*] Quo ardore Graeci Olympia spectarint, lecto loco Sophocleo in Electra 680. seqq., penitus persentisces. — *fabros*] *τεχνίτας.* — *eboris*] Recordare vel Phidiae Iovem Olympium. — *Suspendit*] «Tabulas pictas attentissime spectavit, ita ut oculos cogitationemque ab iis vix removere posset, cum pulchri species atque exemplar in intimos eius affectus penetrasset.» — *tibicinibus*] non: «comoedis,» ut nonnulli interpretati sunt, sed: «symphoniacis,» ex quibus unum genus no-

Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuere bonae ventique secundi.
Romae dulce diu fuit et sollemne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura,
Cautos nominibus rectis expendere nummos,

I. v. 101. *Quod placet -- quid non* c. (v. 105. Ut nos, bSc.)
II. v. 105. *certis* LT.
III. v. 105. *Scriptos* e Cod. (?) Barthii.
IV. v. 105. *exponere* Fragm. Dommerich.

minat. — *tragoedis*] «actoribus tragicis simulque fabulis ipsis, quas agebant.» — *Sub nutrice*] «moderante nutrice,» ut Epp. 1, 16, 77: *saevo te sub custode tenebo.* Nutrices autem apud antiquos primum fere per triennium infantes educabant; postea maribus certe paedagogi dabantur. — *mature plena*] Sic iungendum videtur, non *mature reliquit*, quod ingratam efficeret ἀντίθεσιν vv. *cupide petiit.* Est autem: «ἀψίκορος, celeriter satiata *Graecia*,» non, ut alii volunt, *puella.* Egregie his vv. exprimit infantilem, ut ita dicam, et mobilem ac prope ludibundum sensum eius, quod in quovis genere pulchrum est et perfectum, Graecorum animis insitum atque innatum, quo duce totum artium κύκλον intra paucas aetates ita excoluerunt, ut in quaque arte summum perfectionis apicem tenerent. — *Quid placet*] «Ex humanae naturae condicione nihil in perpetuum aut placet aut spernitur; haud igitur mirum est, si Graeci quoque ab una ad aliam artem praecipue colendam transierunt.» Hoc versu, si quid in Graecorum studiis inesse videatur levitatis atque inconstantiae, quodammodo excusat. Fuit, cui subditicius videretur, quia quomodo cum praecedd. connecteretur, parum perspiciebat. Alius lect. mei Cod. c. etiam in Langeriano repertam commendans sic explicavit: «Quid eorum, quae vel placent vel displicent, perpetuo placere displicereve putes?» Sententia prope eadem est, sed longe elegantior ipsa Horatii manus. — *paces*] non: «diversa pacis foedera,» sed: «*bona* (dulcia et grata) pacis tempora et artibus et vitae commodis in primis faventia.» — *ventique secundi*] «prospera fortuna hoc effecit, ut tali modo tantoque cum successu Graeci liberalibus artibus operam darent.»

103—105. *Romae*] «Romanorum contra ab artibus liberalibus primum aversorum haec fuerunt praecipua studia» cet. Cfr. A. P. 323. — *sollemne*] «consuetudine usur patum.» Comm. Cr. — *Mane*] Sat. 1, 1, 10: *Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.* — *clienti*] «patronum consulenti de iure respondere, utiliaque consilia dare.» — *Cautos*] Formularum sermone perquam scite hic usus est, ut apparet ex Plin. Epp. 10, 62: *distribuendam inter decuriones pe-*

Maiores audire, minori dicere, per quae
Crescere res posset, minui damnosa libido.
Mutavit mentem populus levis et calet uno
Scribendi studio; pueri patresque severi
Fronde comas vincti coenant et carmina dictant.

I. v. 107. *possit* S. v. 109. *pueri*] bSc. *puerique* M.
II. v. 109. *puerique* C.
III. v. 109. *puerique*

cuniam ita, ut recte rei publicae caverent; Cod. 2, 4, 2: *recte cauta pecunia*, et sic aliquoties apud Gaium *recte*, id est, «optimo iure, legitime.» Est igitur: «pecuniam *recte*, i. e. a debitore legitimis chirographorum (v. Gaium 3, 134.) formulis *cautam* huic credere (fenori dare) atque *expendere* (expensam ferre.)» Quoties enim pecunia mutua dabatur, creditor in suis tabulis expensi et accepti nomen eius, cui pecuniam dabat, perscribebat. Inde *nomen* significat et *debitum* et *debitorem*. Iunge autem *nummos cautos nominibus rectis* ablat., non *expendere nominibus* dativ. *Scriptos* est vel gloss. ICti alicuius vel errore ortum ex gloss. *scripto* (chirographo); *certis* autem substitutum ab iis, qui v. *rectis* haud satis intelligerent; verum *certis nominibus* esset: «propter certas causas s. rationes.» Cfr. Cic. pro Quinctio 11: *qui tibi, ut ais, certis nominibus grandem pecuniam debuit.* (Lect. Fragm. Cod. Dommerich. *exponere* caret idonea auctoritate, etsi nescio quis firmare conatus est loco Cic. ad Att. 5, 4: *De Oppio bene curasti, quod ei DCCC. exposuisti*, id est, *einen Credit angewiesen hast.*)

106–108. *Maiores*] Non sine quadam malitia in hoc potissimum versatam esse dicit summam doctrinae, quam adolescentes, cum se tamquam contubernales aut iuris civilis studiosi ad maiores natu applicassent, ab his acceperint, quomodo rem familiarem continuo augerent neque vero omnis generis *libidinibus* ac luxurie dilapidarent. — *damnosa*] Epp. 1, 18, 21: *damnosa Venus.* — *Mutavit*] Animi tunc fessi erant discordiis intestinis libenterque fruebantur pace ab Augusto conservata, ita tamen, ut longe minor civium pars quam vetere re publica aut domi negotiis civilibus et eloquentia aut militiae bellica virtute gloriam sibi parare et vellet et posset; praeterea Graecae litterae in dies magis innotescebant. Iam propter haec omnia permulti, ne vitam otio tererent, poëticis studiis sese dederunt, eoque magis, quod Augustum et Maecenatem his favere videbant; quo in fervore omnium aliter vix fieri poterat, quam ut multa poëmata non solum mediocria, sed etiam mala prodirent, ac plerique servilem Graecorum imitationem nunquam egrederentur. Hanc subitam igitur ingeniorum ac studiorum mutationem lepide deridet,

Ipse ego, qui nullos me adfirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior et prius orto
Sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.
Navim agere ignarus navis timet, abrotonum aegro

I. (v. 111. Habent *me* bSc.) v. 114. *Navem* S. (non bc.)
II. v. 114. *Navem* LCT.
III. v. 114. *Navem*
IV. v. 111. Om. *me* Codd. aliq.

εἰρωνείᾳ in semet ipsum quoque usus. Sane in vv. *Mutavit - - dictant* est *ὑπερβολὴ κατ' εἰρωνείαν;* etenim eodem tempore negotiatores, feneratores, publicani propter poësin minime cessabant, sed negotia sua aeque studiose atque antea exsequebantur omninoque lucri cupiditas vix alio tempore maior erat. — *calet*] Prope ut Abderitae apud Lucianum de conscr. hist. 1.: *ἐπύρεττον πανδημεὶ ἅπαντες λιπαρεῖ τῷ πυρετῷ· ἅπαντες γὰρ ἐς τραγῳδίαν παρεκινοῦντο καὶ ἰαμβεῖα ἐφθέγγοντο.*

109 — 113. *pueri*] Sic omnes Pottierii et mei; omnino alterius lect. *puerique* exigua est auctoritas in C1d. Feae atque Edd. vett. — *severi*] «qui propter aetatem severi esse deberent, ipsi quoque nugis indulgent.» — *fronde*] lauri, olivae, hederae poëtarum habitum sumentes pro solita corona ex apio et rosis nexa. — *dictant*] Varie explicant: 1) «componunt:» cum enim ingenui raro ipsi scriberent, sed prope omnia servis a manu dictarent, invaluisse paullatim, ut v. *dictare* acciperet notionem *componendi*. Verum sic nullus est nexus inter coenam et carminum compositionem. 2) «coenantes componunt ex tempore carmina eaque convivis recitant.» Sed notio componendi ex tempore in simplici v. *dictant* certe non inest. Ego sic explicare malim: «Sub finem coenae carmina (utique prius composita) tam graviter alta et sonora voce recitant, quasi a convivis, quibus interea dura tacendi necessitas imposita erat, calamo excipienda essent.» Sic senties verbi gratam *εἰρωνείαν*. — *Parthis mendacior*] Proverbium est, ut de Punica et Graeca fide, de Cretensibus *ἀεὶ ψευσταῖς*. Sic Od. 4, 15, 23: *infidi Persae*. — *scrinia*] librariola (Cic. de Legg. 1, 1.), capsae, in quibus libros et chartas asservabant. Plin. 16, 43, 84. Becker *Gallus* I. p. 191.

114 — 117. *Navim*] Similis locus est A. P. 114. et erat omnino locus communis a sophistis decantatus. Max. Tyr. 9. init. Dio Chrysost. Or. 10. p. 302. R. Or. 13. p. 426. — *ignarus navis*] «navis gubernandae artem non callens.» — *abrotonum*] artemisia abrotonum L., *Stabwurz*. Plin. 21, 21: *usus est foliis, sed maior semini ad excalfaciendum; id nervis utile, tussi, orthopnoeae* cet.

Non audet, nisi qui didicit, dare; quod medicorum est,
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Scribimus indocti doctique poëmata passim.
Hic error tamen et levis haec insania quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
Non temere est animus; versus amat, hoc studet unum;
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
Non fraudem socio puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis et pane secundo,

I. v. 115. *didicit nisi qui* c. (Ibid. Habent *medicorum* - - *medici* bSc.) (v. 122. Habent *incogitat* bSc.)

IV. vv. 115. 116. *melicorum* - - *melici* Bentl. susp.

Cels. 3, 21: *urinam movet*. — *quod medicorum*] «Sapienter relinquimus medicinam medicis et fabris omnia, quae ad eorum artem pertinent: contra carmina omnes componimus.» Bentleii *melici* essent «poëtae lyrici,» non, quod volebat ille, *musici;* nam Lucretianum usum (5, 335: *modo organici melicos peperere sonores*:) in hoc epistolarum sermone sequi pro certo non licebat. — *fabrilia fabri*] Speciem habet proverbii. Eurip. Fragm. inc. 94. Dind.: *Τέκτων γὰρ ὢν ἔπρασσες οὐ ξυλουργικά*. — *passim*] «omnes promiscue et semper.»

118—125. *Hic error*] Hanc tamen carmina pangendi *insaniam*, sed *levem*, neminique noxiam commoda etiam quaedam habere Augusto candide simulque callide ostendit; callide, quatenus simulat se de tota illa poëtarum turba verba facere, cum ea, quae affert, tantummodo de veris summisque poëtis possint affirmari. — *Non temere*] quomodo sensim pervenerit ad significandum idem prope ac *non facile*, optime perspicitur ex Plauti Bacch. 1, 1, 52: *Rapidus fluvius est hic: non hac temere transiri potest*: ubi cum proprie sit: «non inconsiderate," simul inest difficultatis notio. — *hoc studet*] V: *studere* cum accusativo dumtaxat pronominum aut adiectivorum pronominalium gen. neutr. constructum reperitur, ut Cic. Phil. 6, 7: *unum sentitis omnes, unum studetis*: excepto tamen loco Plauti Mil. gl. 5, 44: *minus has res studeant*. — *socio*] in negotiatione aliqua vel publicanorum societate. — *incogitat*] «intendit, molitur;» verbum Horatianum ex illis, quae Graeco fonte parce detorsit, *ἐννοεῖ*, *ἐπιβουλεύει*. — *siliquis*] «leguminibus omnis generis, pisis, fabis, vicia, fortasse interdum etiam silicula proprie dicta, *κερατίοις*, *Iohannisbrod*.» — *pane secundo*] «non siligineo, non primo nec postremo (prorsus atro?), sed dispensatorio.» Comm. Cr. Dicitur etiam *secundarius*, *cibarius*. Ceterum v. 123. non significat poëtam famelicum,

Militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari.
Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,
Torquet ab obscoenis iam nunc sermonibus aurem,
Mox etiam pectus praeceptis format amicis,
Asperitatis et invidiae corrector et irae,
Recte facta refert, orientia tempora notis

I. (v. 124. Habent *urbi*, non: *urbi est* bSc.) (v. 129. Habent *corrector* bSc.)

II. v. 125. *urbi. Si - - iuvari, Os* F.

IV. v. 124. *urbi est* Iahn. v. 128. *firmat* Doeringii susp. v. 129. *correptor* Cod. Franeq.

ut nonnulli volunt, sed simplicissimo victu contentum. — *Militiae*] dativus pro *piger ad militiam: bonus* autem *alicui rei* cum rectissime dicatur, quidni apud poëtam etiam *malus*, parum idoneus? Alii *militiae* habent pro genitivo, ut in illo *domi militiaeque*, sed v. *militiae* vix reperitur absolute sine opposito *domi* cet. pro: *in militia*. — *Si das hoc*] «Si concedis his quietis quoque virtutibus, fide ac temperantia, rem publicam legesque stabiliri.» Noli cum Fea hunc v. referre ad sequentia, quae parva dici non poterant.

126 — 131. *figurat*] «format puerorum ora,» ut ait Quinctil. 11, 3, 31.; ediscendis enim poëtarum locis et accurate recitandis γραμματισταὶ id spectabant, ut iam in tenera aetate esset *absolutius os et expressior sermo*, Quinctil. 1, 1, 37., id est, «ut distincta atque eleganti pronuntiatione accurate efferret Latini sermonis singula verba.» — *Torquet*] «Et cum mature assuescant pueri ad poëtarum nobilem elegantemque sermonem, eo facilius abstinere se a verbis plebeiis et inficetis omnique αἰσχρολογίᾳ discunt.» — *Mox etiam*] «Deinde cum progrediente aetate adolescentes iam idonei fiunt ad praecepta virtutis et sapientiae intelligenda ac retinenda, talia iis praebent poëtae, et *grata* quidem, amica et benevola, minus dura atque aspera, quam sunt pleraque philosophorum.» — *praeceptis format*] Doeringii susp. *firmat* aeque supervacanea est ac lectio unius Feae Cod. *dictis informat* manifesto ex gloss. orta. — *corrector*] firmatur a nostris et Pottierii Codd. Alii *correptor*, reprehensor, quo v. utitur Seneca de Ira 2, 10 et 3, 37. Sed illo potius opus est, ut *corrigatur* asperitas, id est, in humanitatem atque comitatem mutetur, quam ut *corripiatur* dumtaxat. — *orientia tempora*] non tam «adolescentes,» quam «unam hominum aetatem post alteram, ut prima quaeque *oritur*, in lucem editur ac priori succedit.» — *notis*] «veteribus, quae ab omnibus cele-

Instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
Castis cum pueris ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
Caelestes implorat aquas docta prece blandus,
Avertit morbos, metuenda pericula pellit,

I. (v. 135. Habent *aquas* bSc.)

III. v. 135. *Caelestes implorat aquas*, *docta prece blandus Avertit morbos* distinguit in Curis noviss.

IV. v. 135. *implorat opes* C1d. Bersm. v. 136. *tollit* Cod. Bersm. Cuningh. coni.

brantur.» — *aegrum*] «animi aegrum, sollicitum.» Male nonnulli vertunt *den Kranken*, rectius Voss *die Schwermuth*.

132—138. *Castis*] Iam transit ad poësis vim utilitatemque in sacris ac religionibus. — *unde*] «a quo,» ut Od. 1, 12, 17. — *preces*] a choris puellarum et puerorum patrimorum ac matrimorum recitatas, quarum exemplum habes Carmen seculare et Od. 1, 21., atque iam antiquitus Livii Andronici carmen, quod propter varia prodigia virgines ter novenae per urbem euntes Dianae cecinerunt a. u. c. 545. (Liv. 27, 37.) ex prisco quidem more Italico; sic etiam Faleriis χοροὶ παρθένων ὑμνουσῶν τὴν Ἥραν ὕμνους πατρίους. Dionys. Hal. 1, 21. — *praesentia*] «propitia, opitulantia.» — *sentit*] Ut in Euripidis Bacchis v. 582. chorus dei praesentia, ἐπιφανείᾳ, perculsus est. — *Caelestes-aquas*] Si quando Romae aquae inopia erat, sacra instituebantur Iovi Pluvio, aquilicia dicta, quippe quibus imbres caelo elicerentur; nudipedalia agebantur, id est, populus nudis pedibus pompam ducebat per Urbem. Cfr. Festum in v. *Aquilicium*. — *docta*] «blande supplicans dis carmine, quod poëta eum docuit.» *Docta* est participium, non adiectivum. — *Avertit*] maxime Apolline invocato, ut Od. 1, 21, 13. — *metuenda*] «quippe portentis significata.» — *Manes*] «di inferi, Dis pater, Proserpina, Hecate,» ut Virg. Ge. 4, 505: Orpheus *Quo fletu Manes, qua Numina voce vocaret?* De Manibus proprie dictis nolim cogitare; etsi certis carminibus, id est, formulis, utebantur in funeribus, in denicalibus, in Lemuriis; in quibus nigras fabas ore accipientes aversique iacientes novies dicebant: *Haec ego mitto, His - - redimo meque meosque fabis;* iterumque novies: *Manes exite paterni!* Ovid. Fast. 5, 421.

139—144. *Agricolae*] Iam poëtarum et poësis in cunctam civitatem ac deorum cultum meritis expositis originem atque historiam poësis Romanae exponere aggreditur, rem scenicam potissimum spectans. — *fortes*] «ad laborem validi et seduli.» Schol. Sic Sat.

Impetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
Carmine di superi placantur, carmine manes.
Agricolae prisci fortes parvoque beati
Condita post frumenta levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, pueris et coniuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium memorem brevis aevi.

I. v. 142. *operum et pueris* c. (non bS.)
II. v. 142. *operum et pueris* LCTF.
IV. v. 143. *porca* Lamb. susp. Recepit Cuningh.

2, 2, 115: *fortem colonum.* Virg. Ge. 2, 472: *Et patiens operum parvoque assueta iuventus.* — *Condita*] Arist. Eth. Nic. 8, 9: *αἱ ἀρχαῖαι θυσίαι καὶ σύνοδοι φαίνονται γίγνεσθαι μετὰ τὰς τῶν καρπῶν συγκομιδὰς οἷον ἀπαρχαί· μάλιστα γὰρ ἐν τούτοις ἐσχόλαζον τοῖς καιροῖς.* — *spe finis*] «Sententia est, tolerabilem fieri laborem laboris fine proposito.» Porph. — *Cum sociis*] Explica: «cum sociis operum, in primis liberis utriusque sexus et casta coniuge.» Raro enim prisci illi agricolae servos possidebant aut operarios adhibebant. «Recte autem eiicitur *et* ante v. *pueris*, quod ni facias, pueros et coniugem fidam ab societate operum excluderes, quod de pueris vetat ipse Horatius Sat. 2, 2, 115. 128., de coniuge in primis Epod. 2, 39.» Riedel. — *Tellurem*] Varro R. R. 1, 1, 4. *duodecim deos* enumerat, *qui maxime agricolarum duces sunt. Primum, qui omnes fructus agriculturae caelo et terra continent, Iovem et Tellurem.* Tum Solem et Lunam, Cererem et Liberum, Robigum ac Floram, Minervam et Venerem, Lympham ac Bonum Eventum. — *porco*] Genere feminino Oraculum Sibyllinum apud Zosim. 2, 6: *Αὖθι καὶ Γαίῃ Πληθομένῃ χοῖρός τε καὶ ὗς ἱεροῖτο μέλαινα.* Similiter ante messem Cereri, ut ait Cat. R. R. 134: *facies porca praecidanea, porco femina.* — *Silvanum*] In inscriptione admodum suspecta (Inscr. m. Lat. N. 1604.) vocatur *Lar agrestis*, in certa (Ib. N. 1589.) *Conservator Larum Penatium.* Omnino cultum huius dei priscorum agricolarum perdiu servatum esse complures inscriptiones demonstrant. — *piabant*] «sibi propitios reddebant:» omne enim sacrificium est et animi in deos grati testificatio et expiatio culparum, quarum ipsi nobis conscii fortasse non sumus. — *Genium*] Cfr. Epp. 2, 2, 187. Censorin. 3: *Genius est deus, cuius in tutela, ut quisque natus est, vivit; -- a genendo appellatur. Genius autem ita nobis assiduus observator appositus est, ut ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab utero matris exceptos ad extremum vitae diem comitetur.* — *memorem brevis aevi*]

Fescennina per hunc inventa licentia morem,
Versibus alternis opprobria rustica fudit,
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter, donec iam saevus apertam
In rabiem coepit verti iocus et per honestas

I. (v. 145. Habent *inventa* bSc.) v. 149. *verti coepit* c. (non bS.)

II. v. 149. *verti coepit* LT.

III. v. 145. *invecta* cum Barthio ad Claudian. p. 765.

Ipse Genius, quoniam una cum eo, quem tutatur, et nascitur et interit eademque laetitia et maestitia afficitur, qua homo, non minus quam hic memor est brevis vitae, eiusque cursus ut quam prosperrime procedat optat.

145. 146. *Fescennina*] Fescennia, Etruriae oppidum prope Tiberim erat, ubi nuptialia inventa sunt carmina. (Serv. ad Aen. 7, 695.) Catull. 61, 124: *Ne diu taceat procax Fescennina locutio.* Cfr. de initiis poësis scenicae apud Romanos (a. u. c. 391.) Liv. 7, 2. — *inventa*] «Cum hic mos dierum festorum a rusticis celebratorum semel invaluisset, ex hoc more paullatim eo progressi sunt, ut carmina Fescennina invenirent.» Bentleii lectio *invecta* nulla certa nititur auctoritate, etsi Fea teste eam affert alicubi iam Politianus. Verum verba ipsa *per hunc morem* manifesto docent poëtam non hoc dixisse: «versum Fescenninum (Liv. l. l.) Romam allatum esse (Festus in *Fescennini:*)», sed his verbis primam omnis poësis rusticae (non solum carminum nuptialium) originem significare voluit. — *opprobria rustica*] Cfr. omnino ad Sat. 1, 7, 29.

147 — 150. *recurrentes*] «quotannis eodem messis tempore revertente.» — *accepta*] «grata Romanis, *willkommen,*» non «recepta.» *Lusit amabiliter*] «iocata est sine cuiusquam offensione, comiter ac facete, nec ulla inde rixa oriebatur.» — *In rabiem*] «Iocus antea innocens in rabiem verti coepit, adeo ut *saevus* fieret.» — *Ire*] «impetuose grassari.» — *impune minax*] «nullâ etiamtunc poenâ famosis carminibus constitutâ.» — Omnino meminisse debemus Horatium h. l. nobis tradere historiam poësis Romanae, ut ita dicam, poëticam, id est, talem, qualem ipse sibi coniectura informarat. Primam poësis scenicae originem recte utique repetit a carminibus illis Fescenninis ἀμοιβαίοις ex lascivis iocis et conviciis constantibus, quorum genus aliquod etiamtum supererat in carminibus nuptialibus. Praeterea cum sciret iam duodecim tabulas (Dirksen p. 507. et 733.) capite sanxisse, si quis carmen condidisset, quod infamiam faceret alteri, ex hac lege ipsa collegit, iocos illos primum innocentes paullatim degenerasse atque conversos esse in famosa carmina, quibus

Ire domos impune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti; fuit intactis quoque cura
Condicione super communi; quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam
Describi: vertere modum formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Graecia capta ferum victorem cepit et artes

I. v. 153. *nata* b. a pr. m. sicque C5dd. Pottierii.

homines honesti ac nobiles acerrime laesi sint; ob quam intolerabilem licentiam iam Decemviris (a. u. c. 303.) visum esse fustuarii poenam constituere in eos, qui cives infamassent. Praeterea notum ei erat, etiam duobus post seculis (ante 550.) Naevium, qui simili protervia in nobiles invectus erat, ab his male mulcatum atque in exilium pulsum esse; unde etiam ante Decemviros homines petulantes opprobriis petisse civitatis principes facili opera coniicere poterat. «Severa autem illa legis poena deterriti,» inquit, «poëtae ad iocos, qui nullam offensionem haberent, proferendos, nominatim ad comoedias palliatas, togatas, Atellanas componendas redacti sunt.»

151 — 155. *Dente lacessiti*] «obtrectatione et maledicentia, quae lacerat etiam probos.» *Cruentum* autem dicit *dentem* morsu cruorem elicientem. — *intactis*] «Ii quoque, qui nondum probris petiti erant, idem malum oblata prima quaque occasione sibi imminere rati sunt, cum omnium eadem esset condicio; neminem enim a maledicorum livore malisque, id est, famosis, carminibus tutum esse cernebant.» Cfr. Sat. 2, 1, 82. — *Describi*] ut Sat. 1, 4, 3. «notari, χαρακτηρίζεσθαι.» — *vertere modum*] «*sie stimmten den Ton (die Melodie) um.*» — *Poenaque lata*] facillimo zeugmate pro: «lex lata poenaque irrogata est.» — *fustis*] Cum teste Cicerone de Rep. 4, 10. capite sanxerint XII. tabulae, *si quis occentavisset*, de supplicio fustuario (*dem Tödten mit Knitteln*), non de simplici castigatione fustibus, s. baculis et vitibus facta accipiendum est. — *ad bene dicendum*] «Coacti sunt abstinere se a male dicendo singulis; quo ipso nemo iam laedebatur, omnes delectabantur.»

156. 157. *Graecia capta*] Etiam in his potius inest veritas poëtica quam historica; siquidem Graecia capta proprie est demum Corintho deleta (a. u. c. 608.), cum ea aetas, qua litterae Graecae primum Romam invectae antiquissimam poësin Romanorum sacram (Saliaria carmina cet.) et profanam, qua regum et ducum suorum laudes atque virtutes celebrabant (cfr. me ad Cic. Tusc. 4, 2, 5.), suam ad indolem sensim traduxerunt, repetenda sit a Livio Andronico (a. u. c. 514.), Naevio, Ennio, Pa-

Intulit agresti Latio; sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius et grave virus
Munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
Manserunt hodieque manent vestigia ruris.
Serus enim Graecis admovit acumina chartis,
Et post Punica bella quietus quaerere coepit,

cuvio, qui omnes ante Graeciam captam floruerunt. Quid, quod Livii Andronici aetas multis annis praecessit etiam captas Syracusas (a. u. c. 542.), de quibus Livius 25, 40: *inde primum initium mirandi Graecarum artium* cet. Neque vero Horatius cogitavit, ut voluerunt nonnulli, de Magna Graecia, quae capto Brundisio (a. u. c. 487.) tota in Romanorum dicionem redacta est. — Cfr. Ovid. Fast. 3, 101: *Nondum tradiderat victas victoribus artes Graecia, facundum, sed male forte genus.* — *cepit*] *Capit* et is, qui vincit, et is, qui delectat. Hoc igitur dicit: «Artes et disciplinae Graecorum Romanis etiamtunc *agrestibus* (rudioribus) adeo placuerunt, ut, tamquam si ipsi devicti essent a Graecis, propriam indolem ad hos conformarent.» Cato apud Liv. 34, 4: *iam in Graeciam Asiamque transcendimus omnibus libidinum illecebris repletas et regias etiam attrectamus gazas: eo plus horreo, ne illae magis res nos ceperint quam nos illas.*

158—160. *Defluxit*] «Paullatim Latini eo uti desierunt.» — *Saturnius*] Hermannus Epit. doctr. metr. p. 214: «Numeros habet hos: *Dabunt malum Metelli Naevio poëtae.* (Naevius: *Novem Iovis concordes filiae sorores*). Sed et caesuram saepe neglexerunt rudes isti poëtae, et omni genere solutionum usi sunt. — Postremus Romanorum, qui hoc metro uteretur, Varro fuisse videtur in Satiris.» Contra nuper Düntzer et Lersch (*de versu, quem vocant, Saturnio.* Bonnae 1838.) ostendere conati sunt: «Saturniorum, quos vocant, versuum certam formam nunquam exstitisse idque ipsum ex veterum grammaticorum praeceptis manifesto apparere. Itaque h. l. v. *numerum* non significare certum metrum, sed motum et modum aliquem syllabarum certa lege carentem.» — *virus*] plerumque succus noxius ac venenatus, tum et foedus odor, ut castorei, Virg. Ge. 1, 58., et ingratus sapor, ut aquae marinae, quae notio h. l. aptior videtur quam aut virus serpentium, aut sanies canum rabiosorum aut *virus acerbitatis.* (Cic. Lael. 23.) Non enim tam refertur ad famosa carmina et rabiem (v. 148.), quam ad totam indolem rusticam atque incultam priscae poësis Latinae, ex iudicio saltem Horatii. — *Munditiae*] partim metra Graeca, partim cultior et purior sermo, idem prope atque *elegantia*, quacum iungitur *munditia* a Cic. in Orat. 22. — *hodieque*] Praecipue in carminibus Fescenninis et in mimis Atellanisque; sed quaedam Ho-

Quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
Tentavit quoque rem, si digne vertere posset,
Et placuit sibi natura sublimis et acer;
Nam spirat tragicum satis et feliciter audet,

I. (v. 163. Cod. c. mancus est inde ab hoc v. usque ad v. 258.)

II. v. 164. *quoque, rem si* LTF.

ratio nimis rustica videbantur fortasse vel in Catullo, nec magni, ut opinor, faciebat Novium et Pomponium *particulatim elegantes*, ut ait Fronto p. 95. R., *in verbis rusticanis et iocularibus et ridicularius*. — *ruris*] «rusticitatis.» Catull. 22, 14. de Suffeno: *Idem infaceto est infacetior rure, simul poëmata attigit.*

161 — 163. *Serus*] «Etenim prius litteris Graecis non initiatus, demum post primum et secundum Punicum bellum, cum omnia tranquilla essent, Romanus acutum suum ingenium ad accuratius studium scitamque imitationem poëtarum Graecorum convertit.» Porcius Licinus apud Gell. 17, 21: *Poenico bello secundo Musa pinnato gradu Intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.* Atque de eadem aetate explicanda sunt Horatii verba, non de temporibus post Karthaginem deletam, ante quae mortem obierat vel ipse Terentius, dimidiatus ille Menander. — *quietus*] εἰρήνην ἄγων, iunge cum vv. *post Punica bella*, non cum v. *quaerere*. — *Thespis*] h. l. honoris causa nominatur, utpote quem pro tragoediae inventore (Olymp. 61. a. Chr. 536.) haberent Grammatici; non quod eius fabulas, (si unquam Romam pervenerunt, de quo ipso dubitare licet:) imitati sint Livius Andronicus posterioresque tragici Latini. Certe in Bothii Poëtis scenicis ne una quidem fabula memoratur, quae respondeat alicui ex illis quattuor, quae Thespidi tribuuntur apud Suidam: *Πενϑεύς*, *Ἆϑλα Πελίου ἢ Φόρβας*, *Ἱερεῖς*, *Ἠΐϑεοι*. — *utile*] «dignum, quod imitarentur.»

164 — 167. *Tentavit*] «Periculum fecit, incertus etiam tunc utrum prosperum successum habiturus foret necne.» Iunge autem: *tentavit rem*, «inceptum», non: *vertere rem*, id est, ut volunt, «quas tunc habebant tragoedias Graecas.» — *vertere*] Inestne aliqua malitia in hoc v. ipso, quo significarit totam poësin tragicam in eo fere versatam esse, ut Graecas fabulas in Latinum converterent, vel saltem admodum presse imitarentur? Praetextatarum autem, cuiusmodi longe pauciores exstabant, non meminit. — *Et placuit sibi*] Refertur hoc in primis ad ingentem illum numerum tragoediarum (sunt autem Livii XV., Ennii XXVI., Naevii IX., Pacuvii XVII., Accii LII.; omnes CIX., quarum nomina novimus:) quae in scenam delatae sunt a Livio usque ad Accium. — *spirat tragicum satis*] «Ii enim sunt Romanorum spiritus, ea animorum elatio, ut

Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum, sed habet comoedia tanto
Plus oneris, quanto veniae minus. Adspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi,

I. v. 167. *inscite*, sed superscr. «vel *in scriptis*» b.

II. v. 167. *putat in scriptis* LCT.

III. v. 167. *inscitus* coni.

idonei sint generi tragico èxcolendo, cuius praecipuus χαρακτὴρ est sublimitas et gravitas coniuncta cum arte affectus dolentium, iratorum, indignantium, infeliciter amantium vere exprimendi.» — *Spirare* autem *tragicum*, ut Stat. Silv. 5, 3, 12: *altum spirans.* Sic etiam Graeci. Aeschyl. Eumen. 835: *Πνέω τοι μένος ἅπαντά τε κότον.* — *feliciter audet*] Spectat non tam ad inventionem novorum argumentorum ac personarum, in quibus sane exemplaria sua satis presse plerumque sequebantur, quam ad lumina sententiarum et ad ipsum sermonem (A. P. 56.), in quo multa innovarunt, quod ad compositiones maxime audaciores et formas verborum attinet, ut sunt apud Accium *aeternabilis*, *tabificabilis*, *minitabiliter*, *indecorabiliter*, *adauctare*, *grandaevitas*, *squalitudo*, *miseritudo*, *magnitas*, *inenodabilis*, *famulitas*, *obsesse*, *mertare*, *orbificari*, *globosi turbines*, *sanctescere*, *vitisator*, *caprigenus*, *nitidare*, *fallaciloquentia*, sane *pleraque dure dicta* (v. 66.), etiam imaginibus audacius interdum repraesentatis, velut cum dixit: *Hac ubi curvo litore latratu Unda sub undis labunda sonit*: et de Harpyiis: *Simul et circum magna sonantibus Excita saxis saeva sonando Crepitu clangente cachinnant* (monstra.) Cfr. Bothe Poët. Sc. p. 235. — *Sed*] «Verum in eo negligentiores erant tragici nostri, quod fabulas suas non satis elimarent atque expolirent.» — *inscite*] quatenus partim ipsi se satis limato dicendi genere uti opinabantur, partim quod spectatores lectoresque quid operis perfectioni atque absolutioni deesset nondum perspiciebant; *in scriptis*, tametsi exhibet Cod. Bland. antiquiss., tamen prorsus supervacaneum esset. — *litura*] Caecina in Cic. Epp. ad Fam. 6, 7: *mendum scripturae litura tollitur.* Cfr. A. P. 293. V. Regel: Diversa VV. DD. de re tragica Romanorum iudicia sub examen vocata. Gottingae 1834. 4.

168 — 172. *Creditur*] «Verum, quae dico, non solum de tragoedia, sed etiam de comoedia Romana valent.» — *ex medio*] «Quia argumenta ex vita quotidiana petita tractat, videtur minimum difficultatis habere.» — *veniae minus*] Quia, ubi quid minus veri simile nec recte e natura moribusque hominum expressum est, statim

Ut patris attenti, lenonis ut insidiosi,
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis,
Quam non adstricto percurrat pulpita socco.
Gestit enim nummum in loculos demittere, post hoc
Securus, cadat, an recto stet fabula talo.

I. v. 172. *Et patris* b. v. 175. *dimittere* b. ex corr. (Habent *post hoc* bS.)

II. v. 173. *Dorsennus* LT. v. 175. *dimittere* LT.

IV. v. 175. *post haec* Codd. aliq.

omnes vident, etiam idiotae. — Plautum, acri *εἰρωνείᾳ* usus, reprehendit, quod minus vere et eleganter quam Menander, Philemo, Diphilus, partes, quas exempli gratia enumerat, *tutatus* sit, id est, usque ad fabulae *καταστροφὴν* scite et ad artis leges accommodate perduxerit. — *attenti*] «ad rem, nimis parci.»

173 — 176. *Dossennus*] Fabius Dossennus, incertae aetatis poëta, togatas potius quam Atellanas (ut volt Comm. Cr.) videtur scripsisse. Cfr. Seneca Ep. 89. Duos eius versiculos affert Plin. H. N. 14, 13, 15. (Ceterum in nummis *Dossen*. est cognomen gentis Rubriae, nec satis constat, utrum scripserint *Dossenus*, an *Dossennus*.) Ille igitur satis rustice scurrarum semper esurientium ac gulosorum personam in tabernariis suis expresserat. (Fuit, qui interpretaretur: «*Quantus* Plautus sit *dossennus*, id est, *Manducus* (Atellanarum persona ludicra, ut *Bucco*, *Maccus*, *Stupidus*) in describendis parasitorum moribus.» Sed vereor, ut Horatius *dossenni* vocabulo ea significatione usurus fuerit. (Cfr. Pomponium Bothii p. 106. et 114., ubi a Mercero comica persona, *Dorsennus* (melius fortasse fuisset etiam ad corruptelarum vestigia *Dossennus*) coniectura dumtaxat reposita est.) — *socco*] *Soccus* comoediae opponitur tragoediae *cothurno*: iam, qui soccis non satis adstrictis (laxis, *schlottrig*) incedit, negligentem et rusticum se esse ostendit. Sine imagine significat rude ac dissolutum dicendi genus, et omnis generis vitia atque errores in moribus imitandis commissos. — *Gestit*] «Non enim laudis poëticae causa antiqui illi, Plautus, Dossennus, alii, comoedias composuerunt, sed ideo dumtaxat, ut quam primum fabulas venderent aedilibus.» — *loculos*] «capsulas asservandae pecuniae destinatas.» Post lucrum autem receptum parum solliciti erant, utrum fabulae *caderent*, id est, exploderentur, (ut *ἐκπίπτειν*), an *starent* in scena, v. proprium de iis fabulis, quae populo placent frequenterque reposcuntur. Cic. Orat. 28: *magnus orator, - - si semel constiterit, nunquam cadet.* — *recto talo*] «firmiter stare,» ut apud Graecos *ὀρθῷ ἔστασας ἐπὶ σφυρῷ* Pind. Isthm. 6, 12., *ὀρθῷ βῆναι ποδί*, Eurip. Helen. 1449.

Quem tulit ad scenam ventoso Gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus inflat:
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit aut reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opimum.
Saepe etiam audacem fugat hoc terretque poëtam,

I. (v. 178. Habent *inflat* bS.) (v. 180. Habent *aut* bS.)
III. v. 180. *ac reficit* ex Codd.
IV. v. 178. *instat* Gesnerus e C1d.

177 — 181. *Quem tulit*] «Contra ei, qui vili quaesticulo contempto, verae laudis appetens fabulis componendis operam dat, multa impedimenta apud nos superanda sunt, quae oriuntur ex spectatorum ipsorum perversis iudiciis ac studiis; quocirca mirandum non est, si his temporibus pauci sunt (ut Pollio, Varius, Fundanius), qui tragoediis comoediisque scribendis multas molestias incurrere velint; ego certe nunquam adducar, ut hoc genus tractem.» Ceterum hinc usque ad v. 213. de tragoedia potissimum agit. — *Gloria*] Noli credere cum nonnullis ab Horatio reprehendi eos, qui *laudis avari* ad scenam accedunt; immo opponuntur hi *lucri cupidis*. Gloria igitur dea poëtam verae laudis avidum ad scenam fert, id est, ad fabulas conscribendas excitat; sed cum ipsa sit *ventosa*, s. inconstans, levis, quippe quae a multitudinis arbitrio pendeat, hoc *ἐκίϑετον* eius currui tribuitur. *Gloriae currum* vidimus iam Sat. 1, 6, 23. Similiter Pindar. Isthm. 2, 1: *οἳ χρυσαμπύκων Ἐς δίφρον Μοισᾶν ἔβαινον.* Eurip. Herc. fur. 780: *ἔϑραυσε δ' ὄλβου κελαινὸν ἅρμα.* — *lentus*] «Spectatores languidi et minime attenti poëtam contristant et angunt, quemadmodum qui intenti sunt et alacres animum ei addunt atque faciunt, ut superbiat.» Horatius ipse quoque fuit *laudis avarus*, sed non laudis apud multitudinem captandae, cuius applausum necessario appetunt poëtae scenici. Quocirca in his quattuor versiculis horum magis inest excusatio quam reprehensio. — *Subruit*] «percellit, maerore afficit et affligit;» opponitur *reficit*, «recreat atque erigit.» Hand Turs. I. p. 462. praefert *ac*, hocque exhibent pauci Feae et Cod. unus dumtaxat Pottierii 16. Verum tutius videbatur praestantiorum auctoritatem sequi. Conferunt quidem A. P. 159: *iram Colligit ac ponit temere:* sed hoc ex toto diversum est: «colligit collectamque rursus deponit.» Contra h. l.: «unum aut alterum: aut subruit, aut reficit.» — *Valeat*] ut *χαιρέτω* pro *ἐῤῥέτω*, (*Fahr hin nichtsnützziges Spiel!* Passow.) Cic. ad Att. 8, 8: *At ille tibi πολλὰ χαίρειν τῷ καλῷ dicens, pergit Brundisium.* — *res ludicra*] «fabulae scenicae, opus vanum et inutile.» — *macrum*] «afflictum et tristem, *opimum*, laetum ac bea-

Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique et depugnare parati,
Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum aut pugiles; his nam plebecula plaudit.
Verum equitis quoque iam migravit ab aure voluptas

I. v. 185. *discordat* S. (non b.) v. 186. *gaudet* b. (non S.) v. 187. *equitis*] bS. *equiti* M.
II. v. 186. *gaudet* LCT.
III. v. 186. *gaudet* v. 187. *equiti* coni.
IV. v. 186. *plaudet* Cod. Franeq.

tum.» SCHOL. Plin. Epp. 7, 26: *mollem in posterum et p i n g u e m--, hoc est, innoxiam beatamque destinat vitam.* — *reducit*] domum, ut Olympionicen Od. 4, 2, 17.

182 — 186. *Saepe*] «Perversum in plerisque cum sit populi iudicium, ideo quoque excusandi sunt poëtae, qui, quamvis possent, nullam scenae operam dant, aut si dederunt, non satis elaboratas politasque fabulas imperito popello exhibuerunt, quippe cui alia omnia cordi sint, quam ut rite poëtarum merita aestimet.» — *audacem*] «qui despiciens volgi levitatem, semel ausus est fabulam deferre in scenam, sed plebeculae stultitiam expertus, in posterum a fabulis componendis prorsus absterretur.» — *depugnare*] «manus intentare;» *decertare* ex gloss. erat in Cod. Lamb. *F ä u s t e z u w e i s e n* Passow. — *eques*] «equites vel propter domesticas facultates litteris instructi atque omnino plebe longe cultiores.» — *ursum*] quocum pugnent molossi. Sic Pompeius sexcentos mulos in Clytaemnestra induxit (Cic. ad Fam. 7, 1.), Augustus tigridem in scena populo exhibuit (Suet. Oct. 43.) Haud indocte PORPHYRIO: «Recte; quia amphitheatri usus nondum erat, et in eadem cavea etiam ferarum gladiatorumque munera spectabantur;» dummodo ita corrigatur: a. u. c. 725. XX. annis ante hanc Epistolam scriptam Statilius Taurus primum amphitheatrum lapideum in Campo Martio absolvit (Dio 51, 23.), cum prius ultimis liberae rei publicae temporibus temporaria fierent ex ligno: mansit autem usus feras et pugiles etiam in theatro populo poscente exhibere, eo tempore, quo ludi publici non edebantur. — *pugiles*] πύκτας, πυγμάχους diversos a gladiatoribus. Quid, quod ipse Augustus *spectavit studiosissime p u g i l e s et maxime Latinos?* (Suet. Oct. 45.) Similiter autem Terentii Hecyra a funambulo aliquando disturbata est. — *plaudit*] Sic S. cum melioribus utique Codd., etsi b. noster exhibet *gaudet*. Sed solum in lect. a nobis recepta veram vim accipit v. *his*. Hoc enim dicit: «His rebus ludicris atque inanibus, non vero fabulae vel optimae, applaudit.» Contra *his nam plebecula gaudet* otiosum est et languet prae illo; accedit grata Latinis auribus allitteratio *ple plau*.

187 — 190. *Verum equitis*] «Verum, quod sane dolendum est,

Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quattuor aut plures aulaea premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmae peditumque catervae;
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis,
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves,
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.

III. v. 188. *ingratos* coni.

ipsi illi equites, qui politioris ingenii esse deberent, iam oblectamenta puerorum praeferunt fabulis. Vera causa quaenam erat? An quod et in equitibus et in senatorio ordine (hunc enim una complectitur) studium dignitatum et cura rerum publicarum iam defervérat, unde vanis spectaculis, quibus tempus tererent, potius vacabant nec minus oculos iis pascebant quam popellus? — *incertos*] «vagos et inconstantes, qui nusquam consistunt, sed modo ad hoc, modo ad illud se convertunt.» Virg. Aen. 2, 224: *Taurus — incertam excussit cervice securim.* Quinctil. 8, 3, 68. *fuga incerta*, vaga et sine certo consilio capta. Incredibilibus coniecturis (*ingratos*, *incestos*, *ad intentos oculos in g. v.*, *ad intortos oculos in g. v.*) aptissimum ἐπίθετον eliminare conati sunt Critici. — *aulaea premuntur*] «Ea aulaea significantur, quae erant ante proscenium et *premebantur*, hoc est, ex alto demittebantur, ita, ut quamdiu in scena ageretur, humi iacerent; tollebantur autem, hoc est, in altum trahebantur, ut scenam obducerent, fabula finita. Voss ad Georg. 3, 25. Riedel. «Siparium autem, mimicum velum, obsistebat, dum fabularum actus commutabantur.» Libell. de Trag. et Comoed. p. XXXIII. Ed. Terent. Lond. 1820. Hoc igitur dicit: «In una fabula agenda quattuor aut plures horae interdum consumuntur propter varias pompas pugnasve peditatus et equitatus (Cic. ad Fam. 7, 1.) oblata occasione ipsi fabulae insertas,» veluti cum in Troasin Graeci praedam Troianam in naves importarent, in Epinausimache cum Troianis pugnam pugnarent. — Id autem temporis punctum, quo hostes varium post proelium tandem fugere incipiebant, illud fuisse consentaneum est, quod spectatorum oculos maxime in se converteret; adeo, ut nihil obstet, quo minus v. *fugiunt* proprie explicemus. Alii tamen interpretantur: «celeriter per scenam praeterferuntur.»

191 — 193. *Mox trahitur*] «Post proelii simulacrum triumphus agitur in scena.» Ried. — *regum fortuna*] «reges olim fortunati, nunc captivi.» — *Esseda*] «vehicula a Belgis primum reperta, quibus ceteri Galli atque Britanni in pugnis utebantur. Duabus rotis imposita erat sella aperta, in qua miles et auriga sedebat. — *pilenta*] vehiculi genus tectum, quo matronae ferebantur, ita libratum dua-

Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo,
Sive elephas albus volgi converteret ora;
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Ut sibi praebentem mimo spectacula plura,

I. (v. 196. Habent *converteret* bS.) (v. 198. Habent *mimo* bS.)
III. v. 196. *converterit* ex Cld. Prisciani.

bus rotis, ut considentes in pulvinis in aëre suspensae agitari viderentur. Differebat a petorrito, quod quattuor rotas habebat: pilentum fuit inventum vel Tuscorum vel Hispanorum, petorritum Gallorum. — *naves*] aut navium captarum simulacra aut ipsarum rostra vehiculis imposita. Alii explicant ipsas naves machinis per scenam ductas. — *ebur*] «signa et omnis generis ornamenta eburnea.» Nisi mavis intelligere dentes eburneos; apud Livium certe 37, 40. in triumpho de Antiocho *eburnei dentes MCCXXXI.* portati esse dicuntur. — *captiva Corinthus*] «tanta vis signorum aeneorum marmoreorumque, quanta a L. Mummio Corintho Romam est advecta.» Memorabilis tamen est Acronis explicatio: «vasa Corinthia,» cum etiam Pompeius ludis suis in Equo Troiano exposuerit *craterarum* (non: *cetrarum*) *tria milia* (Cic. ad Fam. 7, 1.) De Corinthi captae simulacro intelligi vix potest.

194 — 199. *Democritus*] Hunc omnes res humanas perpetuo risu, Heraclitum easdem fletu perpetuo prosecutum esse narrabant in scholis philosophi. — *Diversum*] «mire mixtum inter se ex formis quam maxime discrepantibus,» non: «diversum tamen ab utroque, camelo et panthera, genus,» quod dici nihil attinebat. Est autem v. *genus* appositio potius quam, quem dicunt, accusativus Graecus: *συγχυθεῖσα κατὰ γένος διάφορον*, «confusa in diversum genus,» quod placet Schmidio p. 308. Sed ipsa vv. positione, ut recte idem p. 119., monstruosam animalis formam expressit. Significat *camelopardalin*, *Giraffe.* Plin. 8, 18: *Camelopardalis dictatoris Caesaris Circensibus ludis primum visa Romae. Ex eo subinde cernitur, aspectu magis quam feritate conspicua, quare etiam ovis ferae nomen invenit.* — *albus*] qui rariores sunt. — *converteret*] firmatur a nostris et Feae Pottieriique omnibus. Tempus idem est cum illo *si foret in terris,* «ac tunc volgi ora *converteret* camelopardalis;» pro quo etsi alia temporis ratione aeque tamen rectum esset *convertisset*, — *Mimo*] pro quovis histrione. (Cdd. Cruquii *mimum*, quod fortasse verius: «*Populum ut mimum praebentem sibi spectacula plura ludis ipsis.*» Bentleius in Curis noviss. Sed verbum *attentius* ablativo comparationis carere non potest et mire intricatur constructio. Quid multa? *mimum* est mera accommodatio

Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo. Nam quae pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus aut mare Tuscum,
Tanto cum strepitu ludi spectantur et artes,
Divitiaeque peregrinae, quibus oblitus actor
Cum stetit in scena, concurrit dextera laevae.
Dixit adhuc aliquid? Nil sane. Quid placet ergo?
Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac ne forte putes me, quae facere ipse recusem,

ad praecedens verbum.) — *Scriptores*] «Poëtas autem scenicos ipsos operam ludere putaret, cum plebeculae tam stultae fabulas darent.» — *asello*] Duo proverbia coniunxit: *surdo narrare fabulam*, Ter. Heaut. 2, 1, 10. et Graecum illud: *Ὄνῳ τις ἔλεγε μῦθον· ὁ δὲ τὰ ὦτα ἐκίνει.* Zenob. 5, 42.

201 — 207. *Evaluere*] «Quae voces tantopere validae esse possunt, ut pervincant sonum cet.?» Sic Virg. Aen. 7, 757: *non Dardanidae medicari cuspidis ictum evaluit.* — *theatra*] «s. spectacula hominibus inquietis et turbulentis plena, verbo, ipsi spectatores *referunt* (reddunt) sonum ita turbulentum, quem vincere scenicorum voces non possunt.» Gesn. — *Garganum*] montem Campaniae. — *ludi*] «pompae et pugnae ludicrae ac simulatae in fabulas intrusae.» — *artes*] «opera artis, statuae, vasa Corinthia,» ut Od. 4, 8, 5. Epp. 1, 6, 17., non, ut volt Comm. Cr.: «artes histrionum et mimorum.» — *Divitiae*] «vestimenta splendida, auro picta, ab antiqua simplicitate Romana aliena.» — *oblitus*] «coopertus ac prope nimis ornatus,» *überladen*, non, ut alii explicant: «commaculatus, inquinatus.» — *dextera laevae*] «maximus plausus extemplo oritur propter pretiosum et splendidi coloris syrma.» — *adhuc*] «usque ad hoc temporis punctum.» — *Lana*] Marcilii et Marklandi coni. *laena*, *χλαῖνα*, maxime propterea reiicienda est, quod in v. *lana* (re per se admodum vili) lepida inest *εἰρωνεία*, quae tollitur recepto voc. proprio. — *violas imitata*] «ianthina, violacea vestis.» — *veneno*] «*φαρμάκῳ*, medicamento, id est h. l., muricis succo, purpura,» ut Virg. Ge. 2, 465: *Alba neque Assyrio fucatur lana veneno.* Plin. H. N. 9, 39: *Nepos Cornelius, Me, inquit, iuvene violacea purpura vigebat, cuius libra denariis centum venibat, nec multo post rubra Tarentina. Huic successit dibapha Tyria.*

208 — 213. *Ac ne forte*] «Ne tamen videatur artem scenicam parvi aestimare vel eam ob causam poëtas Romanos parce lau-

Cum recte tractent alii, laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poëta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus, et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
Verum age et his, qui se lectori credere malunt
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem, si munus Apolline dignum

I. v. 209. *Quae recte* b. v. 210. *extensum* superscr. *t* b. (v. 216. Habent *redde* bS.)
III. v. 216. *Curam impende* e Cod. Coll. Trin.

dare vitiaque indicare et difficultates enarrare, quibus tota res scenica Romae premebatur, quod non e re sua duxerit eam tractare, affirmat sibi in summo artis fastigio stare videri, quicunque huius poësis legibus ac proposito ex toto satisfecerit.» Riedel. — *recusem*] propria significatione (*sich sträuben, weigern.*) Est igitur: «nolim,» addita tamen causa; non, ut alii volunt: «non possim.» — *laudare maligne*] «propter nescio quam invidentiam parce ac frigide laudare, et ita quidem, ut quae laus videatur, re vera sit occulta irrisio.» — *Ille*] Ex recentiorum linguarum indole sic pergendum foret: *hoc scito, sic habeto, illum mihi - - videri.* Cfr. Sat. 2, 1, 80. Cic. ad Fam. 5, 12: *Ac ne forte mirere, cur - - a te id tantopere petamus: illa nos cupiditas accendit.* — *per extentum funem*] Proverbium de incepto difficili ac periculoso. Arrian. Epict. 3, 12: *Δύσκολόν ἐστι καὶ τὸ ἐπὶ σχοινίου περιπατεῖν· καὶ οὐ μόνον δύσκολον, ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον.* — *Ire poëta*] «Ille rem factu perquam difficilem praestare neque vel tantillum aberrare ab artis regula, summus igitur poëta esse mihi videtur.» — *inaniter*] quia fictum est argumentum. — *Irritat*] «Vehementes animi affectus movet;» non simpliciter: «ad iram impellit.» — *Ut magus*] «Ut magi exempli causa umbris ex Orco excitatis, cadaveribus ad tempus in vitam revocatis consultores perterrefaciunt.» — *Thebis -- Athenis*] quibus in urbibus plerique μῦθοι a tragicis tractati sedem suam habebant.

214—217. *Verum age*] A poëtis scenicis stultae plebeculae fastidiis semper expositis ad eos, qui alia genera colunt transit eosque Augusti benevolentiae ac patrocinio commendat. — *se lectori credere*] «lectoris iudicium exspectare, quod plerumque magis integrum et consideratum esse solet quam turbae in theatro congregatae.» — *redde*] *Reddere* non est idem ac *restituere*, ab alio quod acceperis, nec *dare* simpliciter, sed «dare ea, quae aut propter qualemcunque causam debentur iis, quibus

Vis complere libris et vatibus addere calcar,
Ut studio maiore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala saepe poëtae,
Ut vineta egomet caedam mea, cum tibi librum
Sollicito damus aut fesso; cum laedimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprehendere versum;
Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
Cum lamentamur non apparere labores

I. v. 222. *reprehendere*] b. *reprendere* S. M. v. 223. *inrevocati* b.

II. v. 222. *reprendere* LTF.

III. v. 222. *reprendere*

dantur, aut ad eos quocunque modo pertinent, velut *reddere dis votum*, *reddere alicui epistolam*. H. l. modestissime suadet Augusto, ut pro poëtarum meritis (v. 118.), etiam pro studio, quo eius res gestas celebrent, *reddat*, id est, vicissim rependat iis curam aliquam brevem dumtaxat propter multa eius negótia. Non credo Horatium significare, ut studium spectaculorum, quo flagrabat Augustus (Suet. Oct. 45.), aliquatenus moderetur ac simili modo foveat lyricos cet., vel agi de illis, qui scripta sua bibliothecae Palatinae offerebant, quibus pro donis retribuendus sit favor Augusti. *Impende* autem merum est glossema. — *munus Apolline dignum*] Dio Cass. 53, 1: *τὸ Ἀπολλώνιον τό τε ἐν τῷ Παλατίῳ καὶ τὸ τεμένισμα τὸ περὶ αὐτὸ τάς τε ἀποθήκας τῶν βιβλίων ἐξεποίησε καὶ καθιέρωσε* (a. u. e. 726.) In eam autem bibliothecam non recipiebantur nisi libri meliores, *scriptores classici*, *non proletarii*, ut ait Gell. 19, 8. Hoc igitur dicit: «Si bonorum poëtarum augere vis numerum.» — *addere*] in prosa or. *admovere*, *adhibere*, etiam *subdere calcar*, h. l. «excitare eorum studia:» quam sententiam ornat *Heliconis virentis* grata imagine.

219 — 228. *Multa*] «Duobus propositis egregie hisce versibus satisfacit Horatius, alteri, ut Augustum urbanissime excuset, si interdum minorem quam par erat curam impendisset poëtis; alteri, ut poëtas sibi solis placentes nimiumque amatores proprii ingenii et scripta sua importune Augusto aeque atque cuivis alii obtrudentes, tali modo irrideat, ut nemo eorum aegre id ferre posset, quippe cum se ab eorum grege non secernat, sed una se ipse cavillari videatur.» Riedel. — *vineta*] Proverbium in eos dicitur, qui mentis aliquo errore abrepti, vel iracundia vel stultitia sibi ipsi nocent. Tibull. 1, 2, 100: *Quid messes uris acerba tuas?* — *loca*] Hac significatione Cicero et Quinctilianus semper utuntur gen. masc.

Nostros et tenui deducta poëmata filo;
Cum speramus eo rem venturam, ut simul atque
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas et egere vetes et scribere cogas.
Sed tamen est operae pretium cognoscere, quales
Aedituos habeat belli spectata domique
Virtus indigno non committenda poëtae.
Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis

I. v. 226. *speramus item fore venturum* b. v. 228. *Accersas* S. (non b.) v. 230. *bello* S. (non b.)
III. v. 233. *Choerilos*

— *revolvimus*] «denuo evoluto libro iterum recitamus locum aliquem, qui pulcherrimus nobis videtur, etsi nemo hoc a nobis petiit.» — Revocari proprie dicuntur actores, qui a spectatoribus ῥῆσιν aliquam insignem repetere iubentur. Cic. pro Sest. 58. — *non apparere*] «non ita, ut deberent, in oculos cuiusque incurrere et mente sive auditoris sive lectoris perspici riteque aestimari.» — *labores*] ut Itali *fatiche*, in primis de diligenti lima et de recondita doctrina, ex Alexandrinis poëtis maxime hausta. — *tenui*] frequenti imagine a lanificio ducta carmina elegantia ac suavia comparantur cum *tenui* filo a colo *deducto*; etiam absolute. Virg. Ecl. 6, 5: *deductum dicere carmen.* — Prava lectio: *speramus item fore venturum* orta est ex frequenti confusione litterarum *E* et *F*. — *commodus*] ut Od. 4, 8, 1. «facilis ac liberalis, *zuvorkommend, gefällig.* — *egere vetes*] «largis muneribus nos afficias.» Sed ridicule expressum: «egestate nos liberes, tamquam tibi ipsi rem magnopere gratam facturos, si non iam egeamus.»

229 — 234. *Sed tamen*] Iam commonefacit aequales suos tantummodo a praestantissimis poëtis digne celebrari posse Augusti laudes, neque unquam eum in hoc fore Alexandri M. similem, qui Choerilum, malum poëtam, regie remuneratus sit. «Quocirca,» inquit, «is, qui sibi conscius non sit se digna Augusto carmina compositurum, ab hoc incepto prorsus abstineto.» — *Aedituos*] Virtus Augusti est tamquam dea, quae aedem habet; poëtae igitur, cum panegyricos aliave carmina in Augusti laudem componunt, sunt illius deae quasi *aeditui*. Sic enim templorum custodes, νεωκόροι, visentibus narrant μύθους eius numinis, cui ministrant, et quaecunque in aede ipsa donaria et signa visu maxime digna sunt, monstrant atque describunt. — *Choerilus*] Non Samius, sed Iasensis, (Ἰασεύς, ab Iaso, Cariae oppido:) comes Alexandri M., de quo cfr. A. P. 357. ubi vide Scho-

Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine foedo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poëma
Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se praeter Apellem
Pingeret aut alius Lysippo duceret aera
Fortis Alexandri voltum simulantia. Quodsi

I. v. 239. *Apellen* bS. (v. 240. Habent *duceret* bS.)
II. v. 234. *numisma* C.
III. v. 239. *Apellen* v. 240. *cuderet* de Lambini coni.

liastarum narratiunculas fabulosas: Cfr. Naekii Choerilum Samium p. 196—256. — *incultis*] «neque arte neque natura bonos versus facientem.» Porph. — *versibus*] dativus, ut Ovid. Trist. 2, 10: *Acceptum refero versibus esse nocens.* — *Rettulit*] «*Acceptum referre* et *in acceptum referre* proprie est scribere in tabulis te accepisse, quemadmodum *expensum ferre* est scribere te dedisse vel expendisse.» Riedel. — *regale nomisma*] «gloriatus est vel gloriari potuit se ab Alexandro *Φιλιππείους στατῆρας*, Philippeos nummos, regis effigie ac nomine signatos pro versibus suis accepisse.»

236—244. *Atramenta*] «cuiusque generis (scriptorium et pictorium) contrectata maculas *remittunt* (pr. retro mittunt), relinquunt in manibus.» (*Labes* h. l. macula.) — *fere*] «Sic mali poëtae plerumque inquinant ac deturpant praeclara facta etiam apud posteros.» Cfr. Epp. 1, 19, 30: *quem versibus oblinat atris.* — *Idem*] cum quadam admiratione, quomodo fieri potuerit, ut Alexander, cum de pictura et de sculptura rectissime iudicaret, in poësi nihil viderit, «id quod in te, Caesar, longe secus est.» — *vetuit*] Narrant hoc scriptores complures. Plin. H. N. 7, 37: *Idem hic imperator edixit, ne quis ipsum alius quam Apelles pingeret, quam Pyrgoteles sculperet, quam Lysippus ex aere duceret.* Plutarch. Alex. 4. cet. — *alius Lysippo*] *ἄλλος Λυσίππου*, ut Epp. 1, 16, 20: *alium sapiente bonoque.* — *duceret aera*] pro: «duceret ex aere Alexandri effigiem.» Nam in ceteris locis ubi v. *ducere* pro «formare, effingere» usurpatur, illud tamen discrimen servatur, ut *forma ducatur ex argento, aere* cet., non, ut hic, *ducatur ipsa materia in formam aliquam*; nec tamen propterea *cuderet* recipiendum est, quo verbo de aereis statuis, (nunquam *σφυρηλάτοις*, sed semper *χωνευταῖς*) uti omnino non poterat Horatius. — *simulantia*] «accurate exprimentia,» ut A. P. 20: *simulare cu-*

Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad haec Musarum dona vocares,
Boeotûm in crasso iurares aëre natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia atque
Munera, quae multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Virgilius Variusque poëtae;
Nec magis expressi voltus per aënea signa,
Quam per vatis opus mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum quam res componere gestas,

I. v. 247. *Vergilius Varusque* b.

pressum. — *videndis*] «in diiudicandis artium operibus, utrum perfectae sint artifexque speciem, quam mente conceperat, attigerit necne.» — *Boeotûm*] pro *Boeotorum*, non, ut volunt Comm. Cruq. et Lamb., accus. sing. Corn. Nepos Alcib. 11: *Omnes Boeoti magis firmitati corporis quam ingenii acumini inserviunt.*

245—249. *At neque*] «Tu contra tantummodo praestantissimis poëtis faves.» (Suet. Oct. 89: *Ingenia seculi sui omnibus modis fovit. Recitantes et benigne et patienter audivit: - - componi tamen aliquid de se nisi et serio et a praestantissimis offendebatur.)* — *multa dantis cum laude*] «ita dantis, ut ab omnibus Virgilii Variique aequis aestimatoribus merito laudarere;» sive, ut Lambinus ait: «multa tua cum laude;» munificentia enim et beneficentia bene collocata, id est, apud dignos, honorifica et gloriosa est] largitori. Cfr. Iacobs Lectt. Ven. p. 146. — *Virgilius* mortuus est a. u. c. 735. et *Varius* item videtur ante hanc Epistolam compositam mortem obisse. Sane minus amicorum pudori consuluisset, si de vivis hoc dixisset; convenienter contra memoravit beneficia in mortuos ab Augusto collocata. Neque vero ornamenta illa ac lumina seculi sui, quae nominasse sufficiebat, aliis insuper laudibus indigebant, nec aptus erat locus, ubi desiderii et luctus de eorum praematura morte significationem faceret. — *Nec magis*] Cfr. Od. 4, 8, 13. Cic. pro Arch. 12. — *apparent*] ut v. 224., «clare se demonstrant.» «Nec magis voltus exprimuntur in statuis clarorum virorum quam in poëmate mores eorum atque animi.» PORPH.

250 — 256. *sermones*] «satiras et epistolas, quae sermonem quotidianum referunt.» Scr. ad Her. 3, 13: *Sermo est oratio remissa et finitima quotidianae locutioni*: hinc *repentes per humum*, humili stilo conscriptos dicit. Rursus se excusat, cur a genere panegyrico se abstineat. Cfr. Od. 1, 6. — *res componere gestas*] «carmine epico vel panegyrico res a te gestas

Terrarumque situs et flumina dicere et arces
Montibus impositas et barbara regna tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum,
Et formidatam Parthis te principe Romam,
Si, quantum cuperem, possem quoque: sed neque parvum
Carmen maiestas recipit tua nec meus audet

praedicare.» — *Terrarumque*] «a te in dicionem Romanam redactarum.» — *arces*] «quae, quamvis montibus impositae essent, tamen a te captae sunt.» Alii: «castella ab Augusto eiusque legatis exstructa in montibus ad fines imperii tutandos;» sed illud, cum oppugnationis imaginem nobis ante oculos ponat, utique ποιητικώτερον. — *tuisque Auspiciis*] Suet. Oct. 21: *Domuit partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Delmatiam cum Illyrico omni: item Raetiam et Vindelicos ac Salassos.* Cfr. Od. 1, 7, 27. Od. 4, 14, 33. — *Ianum*] Od. 4, 15, 9. Suet. Oct. 22: *Ianum Quirinum semel atque iterum a condita Urbe memoriam ante suam clausum, in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit.* (a. u. c. 725. 729. et 744., de quo tamen anno Dio 54, 36: ἐψηφίσθη μὲν οὖν τὸν Ἰανὸν τὸν Γέμινον - - κλεισθῆναι· οὐ μέντοι καὶ ἐκλείσθη, propter nova bella cum Dacis et Pannoniis orta.) — *Parthis*] Od. 3, 5, 2. Carm. sec. 54. Sat, 2, 5, 62. Epp. 1, 12, 27. «In quinque hisce versibus, ubi enumerat, quot quantaeque res gestae a poëta Augustum celebraturo componendae sint, multo ornatiore dicendi genere et sonantioribus vocabulis utitur poëta quam in ceteris.» Riedel. Dum vires suas elevat, easdem demonstrat et exserit.

257—259. *Si quantum*] «Hoc vetus esse dictum Aristarchi ferunt, qui, cum multa reprehenderet in Homero, aiebat:» «neque se posse scribere, quemadmodum vellet, neque velle, quemadmodum posset.» Porph. Sat. 2, 1, 12: *cupidum-- vires deficiunt.* — *maiestas*] «Ut *maiestas populi* olim dicebatur propter imperii magnitudinem ac dignitatem, quo tempore populus imperii summam obtinebat, sic, postquam imperium a populo ad unum translatum est, maiestas quoque, quae tanto imperio debebatur, simul ad unum illum translata atque hinc *maiestas Augusti* dicta, quae olim populi Romani maiestas fuit: aetate vero Trebellii Pollionis *maiestas* proprie vocari coepta est ipsa imperii dignitas vel imperium ipsum, hoc est, βασιλεία, quam qui habet is imperator et Augustus dicitur; ut dignitas consularis consulem facit et praetoria praetorem, sic *maiestas* imperatorem et Augustum; nam *dignitas* de aliis magistratibus, *maiestas* de solo imperio dicebatur.»

Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem, stulte quem diligit, urget,
Praecipue cum se numeris commendat et arte:
Discit enim citius meminitque libentius illud,
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium, quod me gravat, ac neque ficto
In peius voltu proponi cereus usquam,

III. v. 260. *autem stulte, quem diligit*

Salmasius ad Hist. Aug. p. 288. — *recipit*] «admittit.» Liv. 29, 24: *re iam non ultra recipiente cunctationem.* — *pudor*] «rectus sensus eius, quod decet.» — *recusent*] A. P. 39: *quid ferre recusent, Quid valeant humeri.*

260 — 263. *Sedulitas*] *Dienstgeflissenheit*, non: *Zudringlichkeit*. Iunge: *quem stulte diligit*, non cum aliis: *stulte urget.* «Talis autem sedulitas (Sidonii Apollinaris *officiositas*) tunc in primis, cum versus suos artificiumque poëticum venditans nobis se commendare studet, molesta nobis accidit,» ob causam, quam statim affert. — *Discit enim*] «aliquis,» non ut alii volunt: «is, cui carmina obtruduntur.» «Significat autem maiore studio ridiculos versus panegyrici alicuius ab hominibus festivis edisci ac memoria teneri quam admirabiles; ergo in aeternam memoriam foedatus est, quem tale carmen polluerit.» Acr. Etenim tales loci ridiculi satirae instar sunt in eum, quem laudare volebat poëta.

264 — 267. *Nil moror*] «Ad me certe quod attinet, Caesar, si isto essem loco, ut quis me laudare vellet, sed inscite id propositum exsequeretur, nihili facerem, immo respuerem officium, quod mihi oneri potius quam honori esset.» «Solet Horatius saepius, postquam res serias tractavit, epilogum addere iocis facetiisque refertum, neque hoc solum in Epistolis et Satiris, ut Sat. 2, 1. 2, 4. 2, 7. Epp. 1, 1. 1, 4. et A. P., sed etiam interdum in carminibus, ut Od. 1, 6. 3, 3. Epod. 2.» Riedel. — *in peius*] Plin. Ep. 5, 10: *Ut pictores pulchram absolutamque formam raro nisi in peius effingunt.* Aelian. V. H. 4, 4: Ἀκούω κεῖσθαι νόμον Θήβῃσι προστάττοντα τοῖς τεχνίταις καὶ τοῖς γραφικοῖς καὶ τοῖς πλαστικοῖς εἰς τὸ κρεῖττον τὰς εἰκόνας μιμεῖσθαι. Ἀπειλεῖ δὲ ὁ νόμος τοῖς εἰς τὸ χεῖρόν ποτε ἢ πλάσασιν ἢ γράψασι ζημίαν τὸ τίμημα δρᾶν. — *cereus*] Probabile est Horatii temporibus cereas imagines virorum illustrium, ducum, oratorum, poëtarum, philosophorum, venales fuisse per tabernas, quae ab emptoribus in bibliothecis maxime proponerentur. Iam si a κηροπλάστῃ aliquo imperito in peius effictae erant, eos, quorum erant imagines, propterea stomachatos esse consentaneum est: nec tamen cogitarim consulto in peius fictas (Italorum *caricature*) ludibrii et

Nec prave factis decorari versibus opto,
Ne rubeam pingui donatus munere et una
Cum scriptore meo capsa porrectus aperta,
Deferar in vicum vendentem thus et odores
Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis.

I. v. 268. *aperta*] S. *operta* bc. M.
II. v. 268. *operta* C.
III. v. 268. *operta*

contumeliae causa exponi solitas esse, id quod sane famosi libelli instar fuisset, ita ut laesus actione iniuriarum artificem persequi potuisset. — *decorari*] κατ' εἰρωνείαν pro «deturpari.» — *Ne rubeam*] «Ne insulsi praeconii, versibus ineptis compositi, pudere me debeat.»

268—270. *Cum scriptore*] «una cum malo poëta, qui insulse me laudavit.» — *meo*] «Ideo quia in eodem libro et scriptoris nomen est et eius, de quo scribitur, ut in Virgilio Aeneas, in Homero Ulixes.» Acr. — *porrectus*] «Bene *porrectus* et in capsa opertus quasi mortuus in feretro deferar in vicum thurarium.» Porph. Cfr. Epod. 10, 22. — *aperta*] Significat, quam prorsus negligatur et contemnatur talis poëta: «capsa, quae ne operta quidem est.» Ridicula tum dumtaxat, ut debet, remanet imago v. *porrectus*, si multitudo porrectum videt, quod fieri non potest in capsa *operta*, clausa. Recte Fea: «Aptius est v. *aperta*, ut liber nullius pretii, tamquam cadaver ignobile ad puticula omnibus visibile, feratur in capsa vili aperta cunctis derisui et contemptui in vicum thurarium cet.» (Ceterum auctoritas externa utriusque lectionis *aperta* et *operta* (sic Ven. 1481.) prope par est. Nostram praetulit etiam Wyttenbach. Misc. Doctr. 2. p. 272.) — *vicum*] Hic vicus (Sat. 2, 3, 227.) in loco inferiore Urbis erat; hinc proprie usurpat v. *deferar*. — *odores*] «liquores odoratos atque unguenta.» — *quidquid*] ut scombri (Pers. 1, 43.) ceteraque salgama. Cfr. Mart. 6, 60: *Quam multi tineas pascunt blattasque diserti! Et redimunt soli carmina docta coci.* — *ineptis*] Miro casu Wakefieldii coni. *inemptis* confirmatur a Codd. aliq. et Edd. vett. (non tamen Ven. 1481.) Sed, ut taceam vocabulo *ineptis*, quod subridere nos cogit, longe aptius claudi epistolam quam v. *inemptis*, accedit, quod v. *inemptus*, ubi reperitur (Epod. 2, 48: *dapes inemptas*, Virg. Ge. 4, 133: *dapibus inemptis*:) non significat ea, quae propter summam, in qua iacent, neglectionem a nemine emuntur, verum quae non empta sunt, sed ut dapes illae, ex domini hortis pascuisve provenerunt.

EXCURSUS

AD EPP. II. 1. v. 170 — 176.

Invenisse mihi videor in his versiculis singularem festivitatem, a nemine, quod sciam, adhuc animadversam. Cur ipse Horatius Plautum haud nimis admiratus sit, sic satis recte exposuit iam Klotzius Lectt. Ven. p. 415.: «Quod Plàutinos lepores non probat Horatius (A. P. v. 270.), non miror. Credo non probari eos potuisse eo seculo, quo tot elegantes venusti politique homines vivebant, nec ab eo, qui, sive quod Augusti dictorum maxime cupidi amicus erat, sive quod elegantiore aevo natus, elegantioribus etiam iocis delectari volebat. Plauti vero lepores, non dicam omnes, sed plurimi tamen, facilius populum, multitudinem, mulierculas oblectabant, quam viros doctos vere urbanos lepores exspectantes. Illis igitur dum inservire cupit Comicus, dum inverecundius risum captat, dum immodestior profuso iocandi genere utitur, nec vitata cum rerum tum verborum turpitudine et obscoenitate, ut tandem dicam, quod reticere diutius non possum, dum scurram agit saepe illiberalem, expertus est fere, quod est in proverbio: *Πολλοῖς ἀρέσκειν ἐστὶ σοφοῖς ἀπαρέσκειν.*»

Verum ecce Suetonius Oct. 89: *Augustus,* inquit, *plane poëmatum quoque non imperitus, delectabatur etiam comoedia veteri et saepe eam exhibuit publicis spectaculis.* Tacentibus ceteris, quos vidi, interpretibus, Casaubonus et Ruhnkenius secure exponunt de prisca comoedia Attica; sed nonne hoc prorsus incredibile est Romae Augusti aetate Cratini, Eupolidis, Aristophanis fabulas publicis spectaculis saepe exhibitas esse? Qualem enim, quaeso, delectationem ex eo genere quamvis *et grandi et eleganti et venusto* (Quinctil. 10, 1, 65.) haurire potuisset plebecula, cui vel a principe inserviendum erat? Quid, quod viris eruditis dumtaxat, qui crebro atque accurate et illos et Graecos eorum interpretes perlegissent, in scenam denuo producti placere poterant? Quocirca ego equidem interpretor de vetere comoedia Latina, in primis fabulis Plauti et Caecilii Statii, fortasse etiam Attae et Dosseni, quos in hac epistola carpit, adeo ut Horatius hic festive locutus sit cum Augusto horum comicorum amatore, certus omnino fore, ut princeps ipse, hos versiculos cum legeret, subrideret, amicissimi poëtae diversam sententiam, quam ex colloquiis cum eo habitis pulchre iam noverat, hic rursus propositam videns. Sic sine ulla offensione Sat. 1, 3, 4. urbane vellicat Caesarem suum, utpote qui nimis patienter Tigellii, cantoris morosi atque arrogantis, impudentiam olim tulisset.

EPISTOLA II.

AD IULIUM FLORUM.

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum

II. «Excusaturus se Iulio Floro (cfr. Epist. 1, 3.), quod nihil litterarum neque carminum ad eum miserit, primum lepida similitudine significat, se nihil proficiscenti amico promisisse, immo suam in scribendo pigritiam ingenue professum esse (vv. 1—25.) De carminibus ridens respondet, se quondam non nisi paupertate ad versus faciendos adactum, nunc quidem meliore fortuna utentem beatum otium his laboribus longe praeferre (vv. 25—54.); deinde serio excusat aetatem suam, importuna lectorum fastidia, urbanae vitae impedimenta et turbas (vv. 55—86.), et significat, se pertaesum esse omnis huius carminum pangendorum studii ob ineptos et misellos tot poëtarum sui temporis ad favorem hominum et laudem captandam tumultus et legitimae artis ignorantiam, simulque saniora quaedam et severiora artis praecepta iis opponit (vv. 87—140.) Postremo studium, quod tam frequenter in his epistolis profitetur, sapientiae excusat, cui nunc relictis versuum lusibus unice deditus sit, atque aurea quaedam sanae rationis praecepta hoc ipso studio sibi comparata cum amico communicat. (vv. 141. ad finem.)» Zell. — Scripta videtur Kirchnero a. u. c. 743.

1—6. *Flore*] De Floro v. Epp. 1, 3. — *bono*] De laudibus Ti. Claudio Neroni iuveni impertitis v. Epp. 1, 9, 4. — *Si quis*] «Non magis recte tu mecum agis pigritiam meam reprehendens, quam si quis empto puero mangoni litem postea moveret, quamvis hic emptori omnia mancipii vitia exposuisset.» — *Tibure*] «in villa aliqua Tiburtina vel Gabina, adeo ut *verna* (v. 6.) sit, Latine igitur sciat, liberalibus sit artibus instructus, pluris itaque aestimandus et magis idoneus ad omnis generis ministeria, quam si barbarus esset, Thrax vel Cappadox.» — *agat*] «his verbis tecum contractet.» Comm. Cr. (Barbare.) — *Candidus*] Pulchrae formae partem nominat, candidum colorem (*Lilienweiss* Voss.), non vero: «integer, sine fallacia.» — *milibus octo*] 763. Flor. Rhen. 1109. Franc. Helvet. Sed Martialis 1, 50. memorat: *pueros centenis milibus emptos* (9549. Flor. Rhen. 13888. Franc. Helv.) —

Tibure vel Gabiis et tecum sic agat: Hic et
Candidus et talos a vertice pulcher ad imos,
Fiet eritque tuus nummorum milibus octo,
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles,
Litterulis Graecis imbutus, idoneus arti
Cuilibet; argilla quidvis imitaberis uda,

I. Ep. II. (v. 5. Habent *milibus* bSc.) v. 6. *eriles* bc. v. 8. *quidvis* superscr. *quod* b. Ibid. *imitaberis*] bSc. *imitabitur* M., quod superscr. est in b.

II. Ep. II. v. 8. *imitabitur* FS.

nutus] Cic. Orat. 8: *ad eorum arbitrium et nutum totos se fingunt.* «Singula heri iussa celeriter ac dextre exsequetur.»

7. 8. *Litterulis*] «Litteris Graecis saltem leviter tinctus, utpote qui in divitis alicuius paedagogio educatus sit. Igitur eo uti poteris pro anagnosta, pro servo ab epistolis, a bibliotheca.» — *imbutus*] Cic. Tusc. 1, 7: *An tu dialecticis ne imbutus quidem es?* Suet. de Gramm. 4. *Apud maiores, ait Orbilius, cum familia alicuius venalis produceretur, non temere quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse, quasi non perfunctum litteris, sed imbutum.* Cic. ad Att. 7, 2: *Chrysippum* (servum) propter *litterularum nescio quid libenter vidi* cet. — *argilla*] «Vel, si mavis, tuo arbitratu destina eum arti alicui; quidcunque tibi placebit, ex eo facies atque eum ita prorsus formabis, ut figulus ex argilla omnia conficit, quae volt.» (Saepissime autem particulas comparationis ab Horatio omitti perquam notum est. Cfr. huius Ep. v. 28., ubi Marklandus sine causa volebat *vehemens lupus ut*, et v. 98: (ut) *Samnites.* Cfr. Epp. 1, 2, 28.) — Praefero autem lect. Codd. antiquiss. et optimorum Blandin. et meorum Pottieriique, ut videtur, omnium; etenim cum librarii nonnulli veram significationem v. *imitaberis* («finges, exprimes;» ut *μιμεῖσθαι·*) parum intelligerent, ad puerum transferentes mutarunt in *imitabitur*, id est, «bonus erit figulus.» Cfr. A. P. 33. Sed haud nimis probabile est, homines locupletes inter familiam urbanam habuisse etiam figulos: nam quae ad omne opus figlinum ac doliare pertinebant, vasa, patinae cet. longe minore apparatu et dispendio ab opificibus et mercatoribus emebantur; nec puto habere solitos esse *γυψοπλάστας*, ad ornamenta illa atriorum, quos typos vocabant, ac similia opera ex gypso vel argilla *(stucco e terra cotta)* conficienda: haec quoque enim aliunde emebant. Cic. ad Att. 1, 10: *Praeterea typos tibi mando, quos in tectorio atrioli possim includere et putealia sigillata duo.* Pro nostra autem interpretatione faciunt etiam sequentia: nihil enim magis ridiculum et Nasidieni *agasonis* (Sat. 2, 8, 72.) similius quam

Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti.
Multa fidem promissa levant, ubi plenius aequo
Laudat venales, qui volt extrudere, merces.
Res urget me nulla, meo sum pauper in aere.
Nemo hoc mangonum faceret tibi; non temere a me
Quivis ferret idem. Semel hic cessavit et, ut fit,
In scalis latuit metuens pendentis habenae;
Des nummos, excepta nihil te si fuga laedat:

I. v. 11. *excludere* c. (non bS.) (v. 16. Habent *laedat* bSc.)
III. Ep. II. v. 16. *laedit* e C2dd.

in divite domo servus figulus idemque cantor ad mensam.

9—13. *canet indoctum*] «quod sit indoctum, sine arte, natura tantum duce.» Consulto mango extenuat pueri peritiam; nam si re vera cantor esset, statim mirari debebat empturiens, cur non longe maius pretium mango peteret, ac suspicari dolum malum aliquem subesse. — *bibenti*] «quo tempore faciliores sumus.» — *levant*] «leviorem faciunt, minuunt.» Comm. Cr. — *extrudere*] «quam primum, interdum cum aliqua iactura, vendere atque alienare.» Aliorum *excludere* a Cuningh. receptum consuetudini Latinae repugnat. — *meo*] «pauper quidem sum; attamen in aere alieno nullo, sed in meo; ut nulli quidquam debeam.» Cic. Verr. 2, 4, 6: *Video hominem non modo in aere alieno nullo, sed in suis nummis multis esse.* — *mangonum*] a μάγγανον, ut vv. *elogium*, *gerrae*, *strophae*, *dicis causa* aliaque videtur ex iis vocabulis esse, quae Latini mature ex Magna Graecia et Sicilia mutuo sumpserunt. — *faceret*] «ut tibi tam exiguo pretio servulum tam formosum ac sollertem venderet;» non: «ut tibi vitium servi indicaret;» hoc enim mangones lege iubebantur.

14—16. *cessavit*] pr. «in officio exsequendo leve aliquando peccatum commisit:» (sed v. 16. *fuga* satis indicat, quid in se admiserit; id quod simpliciter, sed quam lenissime potest, mango fatetur:) «nec sane fugitivus est, sed rectius erronem tantummodo vocaveris, quippe qui aliquando domo sine heri permissione relicta, post aliquod tempus reversus in latebra se primae illius iracundiae subtraxerit.» — *In scalis*] solita latebra. Cic. pro Mil. 15. (Clodius) *fugiens in scalarum se latebras abdidit.* Philipp. 2, 9: (Clodius) *se in scalas tabernae librariae coniecit.* — *habenae*] «Habena s. scutica flagellabantur servi, et media domo a gradibus ad timorem illis incutiendum habenae pendebant.» Comm. Cr. Nec tamen propterea cum eodem iungendum est: *habenae pendentis in scalis.* Afferunt Ulpian. l. 1. §. 53. de SC. Silan.: *Impuberes - - terreri tantum solent*

Ille ferat pretium poenae securus, opinor.
Prudens emisti vitiosum, dicta tibi est lex:
Insequeris tamen hunc et lite moraris iniqua?
Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum, ne mea saevus
Iurgares ad te quod epistola nulla rediret.

I. (v. 17. Habent *ferat* bSc.) v. 18. *tibi lex* bc. v. 21. *mancum et ne* b. v. 22. *rediret*] bS. Franeq. *veniret* c. M.

II. v. 17. *feret* C. v. 22. *veniret* LCTF.

III. v. 22. *veniret*

et habena vel ferula caedi. Ovid. Her. 9, 81: *scuticae tremefactus habenis.* — *Des*] Est ἀπόδοσις vv. 2. 3: *Si quis - - tecum sic agat;* verba igitur Horatii ad Florum, non, ut alii opinantur, mangonis. «Emas eum licet, si fuga a mangone, ut venditionis formula exigit, *excepta*, (id est, indicata tibi et opposita pueri formae bonisque artibus) te minime offendat.» Cic. de Off. 3, 17: *Nec vero in praediis solum ius civile - - malitiam fraudemque vindicat; sed etiam in mancipiorum venditione venditoris fraus omnis excluditur. Qui enim scire debuit, de sanitate, de fuga, de furtis, praestat edicto aedilium:* quod servavit Gell. 4, 2: *Qui mancipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi vitiive cuique sit, quis fugitivus errove noxiave solutus non sit* cet.

17—22. *poenae securus*] «non curans actionem redhibitoriam quia fugam excepit.» — *lex*] «Propter hoc ipsum, quod prudens et sciens emisti mancipium vitiosum, praefinitum est tibi ius, ex quo necessario litem, quam mangoni intendis, non obtinebis, sed amittes.» Minus accurate alii interpretantur: «Condiciones venditionis ex lege tibi propositae sunt a mangone.» — *Insequeris*] «Nihilominus hunc insectaris et *moraris* (molestus ei fis) lite manifesto iniqua? Nunquam pro certo, qua tu es prudentia, hoc facies. Attamen prope similis est ratio, qua mecum utere.» (*Insequi* absolute accipiendum est nec cum hoc quoque v. iungendum v. *lite*, id quod consuetudo Latina vix patitur, sed dicunt *persequi lite.*) — *Talibus officiis*] «quae tamen certo fine carent neutrique utilia sunt, quocirca ab iis, qui gravioribus rebus occupati sunt, libenter omittuntur.» — *mancum*] pr. «manu debilem; qui quasi manu truncus esset aut resolutis nervis, vix scribere potest.» — *rediret*] Sic aliquanto maiore iure iracundius cum Horatio iurgare poterat Florus, quamquam sic quoque causa cadere debebat. Praeterea etiam ex seq. *quereris* apparet de Horatii responso frustra exspectato hic agi; quocirca reieci alteram lect. *veniret.* Sic Od. 4, 5, 31. pro *redit* alii itidem *venit.*

Quid tum profeci, mecum facientia iura
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
Exspectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat; post hoc vehemens lupus et sibi et hosti
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum donis ornatur honestis;
Accipit et bis dena super sestertia nummûm.
Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
Nescio quod cupiens hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere mentem:

II. v. 23. *tunc* C.

23—40. *tum*] «cum tibi dixi» cet., «si tamen ius, quod me adiuvat, labefactare conaris?» — *mecum facientia*] ut Epp. 2, 1, 68. — *attentas*] Huic v. plane respondet nostrum *anfechten*, ut dicitur aliquis *tentari*, *attentari bello*. — *super hoc*] «praeter hoc, ad hoc;» non, ut alii exponunt: «de hoc.» Cfr. Sat. 2, 6, 3. — *Luculli*] «Nunc, cum satis locuples mihi videor, nulla iam carmina compono, prorsus ut miles ille Luculli, cum pecuniam nactus esset, noluit rursus discrimina belli subire.» — *miles*] Porphyrio etiam in Ed. princ. 1481. hunc militem vocat *Valerianum Servilianum*, *praefectum exercitus* (id est, ut opinor, praefectum castrorum.) Sed nomen non est Romanum, L. Luculli certe tempore: an leg. *Valerium Servilianum?* an *Valerianum vel Servilianum?* — *Aerumnis*] Cic. Tusc. 4, 8: *aerumna aegritudo laboriosa*. — *ad assem*] «ad assem ultimum,» ut cum dicimus *ad unum omnes*. — *sibi*] propter negligentiam, qua *zonam* (*βαλάντιον*, *Geldkatze*) perdiderat. — *loco*] «castello, quod defendebant Mithridatis milites, eos depulit.» Lucil. Hav. p. 419: *Detrusus tota vi deiectusque Italia*. Cic. Phil. 8, 2: *Antonii praesidium Claterna deiecit Hirtius*. — *divite*] Porphyrio significat ibi Mithridatis thesauros fuisse. — *donis*] militaribus, hastis puris, phaleris, corona murali, cet. — *super*] «insuper.» — *bis dena*] 1909 Flor. Rhen. s. 2276. Franc. Helv. — *sub hoc*] «paullo post hoc tempus.» — *praetor*] ex antiquiore Latinitate pro «duce, imperatore.» — *evertere*] etiam in prosa or. Cic. Off. 1, 24: *de ever-*

I, bone, quo virtus tua te vocat, i pede fausto,
Grandia laturus meritorum praemia. Quid stas?
Post haec ille catus quantumvis rusticus: Ibit,
Ibit eo quo vis, qui zonam perdidit, inquit.
Romae nutriri mihi contigit atque doceri,
Iratus Grais quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paullo plus artis Athenae;
Scilicet ut vellem curvo dignoscere rectum
Atque inter silvas Academi quaerere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato,

I. v. 42. *Grais*] bc. *Graiis* S. M. v. 44. *vellem*] Codd. Torr., Hochederi antiquissimi quinque, aliquot Feae, item superscr. in c. *possem* bSc. M. Ibid. *dinoscere* bSc. (v. 46. Habent *emovere*, non *amovere*, bSc.)

II. v. 44. *possem* LCTFS.

III. v. 44. *possem*

tendis diripiendisque urbibus cet. — *catus*] «callidus, astutus,» *verschmitzt*, vocabulum Sabinum, teste Varrone L. L. 7, 46., qui affert ex Ennio et *cata signa* id est, acuta, et *cata dicta*.

41—45. *Romae*] «Similis huius militis rationi mea quoque est, ut tibi iamiam exponam.» — *nutriri*] Plat. Epinom. p. 973. D.: τὸ τρέφεσθαι καὶ παιδεύεσθαι. — *contigit*] «mihi enim contigit esse tam felici, ut optimo patre sic volente non Venusiae, sed Romae educarer atque hic primum lecto Homero Graecis litteris instituerer.» — *bonae*] Gratam retinet vitae Athenis utiliter ac iucunde actae memoriam. — *plus artis*] *etwas höhere Kunde* Voss. «culturae exactioris ea, quam Romae dumtaxat degens mihi parare potuissem, ut philosophiae morali operam dans virtutem distinguere a vitio discerem.» Male alii de geometria, quam ibi didicerit, interpretati sunt. — *vellem*] «ut arderem studio veri reperiendi.» Sic autem Codices perboni, etsi in plerisque substitutum est perantiquum gloss. *possem*, quo illud praepostere explicabant. Nemo contra simplicissimo v. *possem* substituisset *vellem*, quod recepit etiam Cuningh. — *Academi*] Eupolis: Ἐν εὐσκίοις δρόμοισιν Ἀκαδήμου θεοῦ, herois antiqui. Academicos igitur inter aliarum disciplinarum doctores audiit ab iisque didicit, verum quomodo cum perpetua tamen ἐποχῇ investigandum sit. — *verum*] refertur maxime ad dialectica; physica tractasse non videtur.

46 — 51. *emovere*] «vi, cui resisti non poterat, expulere.» «Athenis enim evocatus est a Bruto,

Civilisque rudem belli tulit aestus in arma
Caesaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis inopemque paterni
Et laris et fundi paupertas impulit audax,
Ut versus facerem; sed, quod non desit, habentem
Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?
Singula de nobis anni praedantur euntes;

IV. Ep. II. v. 53. *expugnare* e C1d. Bersm. Cuningh.

qui tunc Achaiam et Athenas tenebat, Bruto cognitus a studiis philosophiae, in qua tunc erat celebri nomine.» Comm. Cr. Sat. 1, 6, 48: *Quod mihi pareret legio Romana tribuno.* Aliorum apud Feam *amovere* languet. — *Civilis*] Construe: *aestus belli civilis* me *rudem* (belli) *tulit in arma*, imagine desumpta ab torrente omnia secum *ferente*, abripiente. — *lacertis*] «fortitudini ac potentiae,» quasi de luctatore robustissimo. — *simul primum*] Frequentius est *ut primum*, *ubi primum*, *simulac.* — *dimisere*] «Tamquam si missionem accepissem, a militia me subduxi, aliter quam fecit Pompeius, *meorum primus sodalium.*» Od. 2, 7, 15. — *Philippi*] caeso Bruto et Cassio a. u. c. 712. — *Decisis*] Cic. ad Att. 4, 2, 5: *iidem illi, qui mihi pinnas inciderant, nolunt easdem renasci.* Etiam h. l. Codd. aliq. Feae *pinnis.* — *fundi*] Cum post Octaviani et Antonii victoriam horum veteranis agri assignarentur, ipse quoque paternum fundum et domum amisit, ut ex parte saltem etiam Virgilius et Tibullus. — *paupertas impulit*] Ironica hyperbola usus dicit se primis suis versibus (satiris et epodis) omnibus demonstrare voluisse, maius sibi ingenium esse, quam ut in scripto quaestorio, quem compararat, consenesceret. Minime enim, ut volgo fit, intelligendum est de mercede pro primis illis carminibus capta.

52.—57. *habentem*] «Postquam habeo, quod mihi satis sit quodque deesse non debeat ad vitam commode degendam, tam insanus essem, si scribere versus mallem quam in diem dormire, ut quantumvis est cicutae nunquam posset satis me *expurgare*, aestum febrilem refrigerare;» nam auctore Celso 5, 15. cum aliis multis (velut aere combusto, papaveris lacrima, sesamo) *mollit* etiam *cicutae semen.* Plin. 25, 12: *Cicutae semini et foliis refrigeratoria vis.* — *Singula*] «Insuper progrediente semper aetate languidior quoque fio ad scripta elaboranda.» Inest in his maestitia quaedam mire tamen mixta cum nescio qua εἰρωνείᾳ· atque tales cum etiamnunc episto-

Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poëmata: quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque:
Carmine tu gaudes, hic delectatur iambis,
Ille Bioneis sermonibus et sale nigro.
Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;

I. v. 63. *tu, quod*] bSc. *quod tu* M.

III. v. 63. *quod tu* e Codd.

las componat, de lyricis carminibus potissimum cogitat. — *euntes*] Od. 2, 14, 5: *quotquot eunt dies.* Od. 4, 5, 7: *gratior it dies.* Ovid. A. A. 3, 62: *Ludite: eunt anni more fluentis aquae.* — *extorquere*] «invito mihi,» quo v. significat se multo magis retinere cupere facultatem poëticam quam *cetera ludicra* (Epp. 1, 1, 10.) idque ipsum significat scita hac gradatione: *praedari, eripere, extorquere.* — *Quid faciam vis?*] «Sed cedendum est necessitati.» Sic Itali: *Che vuoi ch' io faccia? Che fare?* non, ut alii: «Quale carminum genus me tractare vis?»

59 — 64. *Carmine*] «genere lyrico,» ut ad Florum scribens Epp. 1, 3, 24: *seu condis amabile carmen.* — *iambis*] «ad Archilochi exemplar compositis, ut sunt Epodi.» — *Bioneis*] Bion Borysthenites, discipulus Theophrasti, exemplar Luciani, floruit circa Ol. 120., Cyrenaicae, post Cynicae sectae addictus. Cfr. Welckeri Praef. ad Theogn. p. LXXXV. Diog. Laërt. 4, 52: *Εὐφυὴς ἦν καὶ παρῳδῆσαι οἷά ἐστιν αὐτοῦ καὶ ταῦτα, Ὦ πέπον Ἀρχύτα, ψαλληγενές, ὀλβιότυφε, Τῆς ὑπάτης ἔριδος πάντων ἐμπειρότατ' ἀνδρῶν· καὶ ὅλως καὶ μουσικὴν καὶ γεωμετρίαν διέπαιζεν.* «Sunt disputationes Bionis philosophi, quibus stultitiam arguit volgi, cui paene consentiunt carmina Luciliana. Hic autem Bion, qui Sophistes cognominatus est, in libro, quem edidit, mordacissimis salibus ea, quae apud poëtas sunt, ita laceravit, ut ne Homero quidem parceret.» Acr. — *sale nigro*] acriore igitur, quam quod magis purgatum est. Sat. 2, 4, 74. — *prope*] non: «plerumque,» sed hoc dicit: «Vix aliter fieri potest, quam ut, si tantummodo tres (qui convivii minimus est numerus, Gell. 13, 11.) lecto accumbunt, inter se dissentiant.» — *multum diversa*] Epp. 1, 10, 3: *multum dissimiles.* — *renuis tu, quod*] Bentleii lectio *renuis quod tu* tantum abest, ut simplicior sit et elegantior, ut durior merito censeatur. — *Quid dem?*] «Mire iam dramatico charactere tamquam ad ipsos convivas loquitur, unumquemque eorum

Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Praeter cetera, me Romaene poëmata censes
Scribere posse inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta relictis
Omnibus officiis; cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino, visendus uterque;
Intervalla vides humane commoda. Verum
Purae sunt plateae, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulisque redemptor,

I. (v. 65. Habent *me Romaene*, bSc.) (v. 68. Habent *Quirini*, non *Quirino*, bSc.) (v. 70. Ut nos, bSc.) v. 71. *obsit* S. (non bc.)

II. v. 70. *rerum* C. v. 71. *nihil hic meditantibus obsit* C.

IV. v. 65. *Romae mene* Aldus. v. 68. *Quirino* N. Heinsius.

appellans id poscentem, quod ceteris displicet.» Porph.

65 — 72. *Praeter cetera*] «prae ceteris, ante omnia,» ut saepe apud Cic. (pro Sulla 3: *Nisi vero me unum vis ferum p r a e t e r c e t e r o s* cet.) — *sponsum*] Sat. 2, 6, 23: *Romae sponsorem me rapis.* — *auditum scripta*] Nihil autem molestius quam mediocrium poëtarum recitationes. Cfr. Epp. 1, 19, 39. — *officiis*] non moralibus, ut ita dicam; sed civilibus, erga amicos praesertim. — *cubat*] «aeger iacet.» Schol. — *extremo*] «in extrema parte collis Aventini, qui Quirinali e regione oppositus multum ab eo distat.» — *humane*] prorsus ut ἐπιεικῶς et μετρίως, pro «satis, admodum, plane.» Plat. Prot. 349. D.: ἐπιεικῶς παραπλήσια ἀλλήλοις ἐστίν. Gorg. 493. D.: ταῦτ' ἐπιεικῶς (λίαν) μέν ἐστιν ἄτοπα. Polit. 261. A.: τοῦτο μετρίως ἀφέστηκεν ἀπ' ἐκείνων. Sic nos *h ü b s c h*, *f e i n*, *c h a r m a n t* eadem εἰρωνείᾳ, quam probe perspexit Gargallus: - *vedi distanze Piacevolmente comode*, et Burgos: *ya ves que la distancia es muy bonita.* Silentio transeo criticorum incredibiles coniecturas, inter quas una Fröhlichii *haud sane commoda* eo dumtaxat nomine reprehendenda est, quod amovet festivam εἰρωνείαν. Cfr. Iacobs Lectt. Ven. p. 185. — *Verum*] Haec sibi ipse κατ' εἰρωνείαν obiicit, ut statim refutet. Alii pro interrogatione habent: «Verum purae fortasse sunt plateae? Minime vero. *Festinat*» cet. — *Purae*] «vacuae obstaculis,» non: «coeno.» — *plateae*] πλατεῖαι ὁδοί, penultima brevi, longa demum apud Ausonium et Paullinum Nolanum. — *calidus*] «studio aedificandi incensus et valde occupatus, ita ut occurrentium nullam curam gerat.» — *mulis gerulisque*] ablat. «cum mulis et baiulis.» Pro dativo v. *calidus* habent alii, mira cum explicatione: «iratus et mulis et gerulis eosque ver-

Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum,
Tristia robustis luctantur funera plaustris,
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus:
I nunc et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus et fugit urbem,
Rite cliens Bacchi somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere et contracta sequi vestigia vatum?

I. (v. 75. Habent *fugit* bSc.) v. 77. *urbem*] bSc. Franeq. *urbes* M. v. 80. *contacta* bc. (non S.)

II. v. 75. *furit* F. v. 77. *urbes*] LCTFS. v. 80. *contacta* C.

III. v. 77. *urbis* v. 80. *non tacta* coni.

IV. v. 77. *fugit urbes Rite, cliens* distinguit Bentl. in Curis noviss.

berans.» — *redemptor*] ἐργολάβος, *Bauunternehmer*. Od. 3, 1, 35.

73 — 78. *Torquet*] «Torquendo per trochleas attollit lapidem, qui, nisi cavemus, facile nos collidat.» — *funera*] Cfr. Sat. 1, 6, 43. «Ex una plateae parte veniunt funera, ex altera ingentia rusticorum plaustra et vicissim sese impediunt atque urgent.» — *fugit*] «celerrime currit,» ut est natura huius morbi pestiferi. Iam Galenus, notante Marcilio, inter notas canis rabiosae ponit τὸ ἀλόγως τρέχειν et Gratius in Cyneg. 388. idem tradit: *Ille* (vermiculus canis) *ubi salsa siti praecepit viscera longa, Aestivos vibrans accensis febribus ignes, Moliturque fugas et sedem spernit amatam*. Mitscherlich. Lect. *furit* reiicienda vel propter v. *rabiosa*; bis enim idem diceret. — *I nunc*] «si potes.» Cfr. Epp. 1, 6, 17. — *canoros*] «bene modulatos;» unus apud Feam *sonoros*, ex gloss. — *fugit urbem*] Praestantior haec lectio Codd. meorum antiquiss. et aliorum Feae videtur, quod *fugit urbem* (Romam praecipue et alias quoque urbes) clarius hoc exprimit: «vitat multitudinem» cum *fugit urbes* potius significet: «non accedit ad urbes.» Sic itidem *nemus* unum aliquod ποιητικώτερον quam *nemora*. — *Rite*] «merito, quemadmodum debet, cliens» cet. Nemo, ut spero, cum Bentleio v. *rite* separabit a v. *cliens*. — *somno*] in locis umbrosis et solitariis. Cfr. Od. 3, 25, 1. Bacchum sic otiose humi stratum vide apud Viscontium *Monum. Borgh. Fasc.* 2. *Tav.* 8.

80. 81. *contracta*] Ex frequenti imagine summi quique poëtae per vias incedunt aut ab ipsis patefactas aut certe difficiles; hinc ipsi in via arta vestigia *contrahant* necesse est. Propert. 3, 1, 15: *Non datur ad Musas currere lata via*. *Contacta* qui defendunt, admodum artificiose et parum probabiliter explicant: «donec contige-

Ingenium, sibi quod vacuas desumpsit Athenas
Et studiis annos septem dedit insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque et risu populum quatit; hic ego rerum
Fluctibus in mediis et tempestatibus urbis
Verba lyrae motura sonum connectere digner?

I. v. 83. *et Curii statua* b. v. 84. Mancus est Cod. c. a v. 84. usque ad v. 132.

IV. v. 82. *Ut studiis* Cod. Franeq.

ris.» Recte MITSCHERLICH: *contracta*] «arta, nondum imitatorum turba protrita ac dilatata.» — *Ingenium*] «Quid, quod saepe videmus eos ipsos, qui per longum tempus in loco ab omni strepitu vacuo et quietissimo, ut sunt Athenae, summum per otium litteris, poësi in primis, vacare potuerunt, non eo pervenire, ut in Urbem reversi cum successu et popularium applausu poësin colant, sed saepe sibimet ipsi displicentes ac timidi silentium servent, adeo ut simplicem eorum timiditatem volgus irrideat; quanto minus ego in his perpetuis molestiis turbisque potero componere carmina mihi ipsi satis facientia?» Cfr. Iacobs Lectt. Ven. p. 200. — *vacuas*] «otiosas, quietas,» ut Epp. 1, 7, 45: *vacuum Tibur.*

82—86. *annos septem*] Quamquam ipse non per septem annos, (ut festiva hyperbolâ dicit) Athenis degit, memor tamen, quomodo primis temporibus post Philippensem aciem in Urbe vixerit neglectus et nemini prope notus, haec videtur scripsisse. — *insenuit*] «ex librorum assidua lectione senium (*greisenhafte Grämlichkeit*) contraxit.» — *curis*] «diligente meditatione, *μελέταις*.» — *statua taciturnius*] «meditatione persaepe absorptum prodit in publicum et mira sua taciturnitate voltuque contracto popelli cachinnationem movet.» Lucian. Imagg. 1: *ἀχανῆ σε καὶ τῶν ἀνδριάντων ἀκινητότερον ἀποφανεῖ.* Plato Theaet. p. 174. C.: *Τοιγάρτοι, ὦ φίλε, ἰδίᾳ τε ξυγγινόμενος ὁ τοιοῦτος (σοφὸς) ἑκάστῳ καὶ δημοσίᾳ, ὅταν ἐν δικαστηρίῳ, ἤ που ἄλλοθι ἀναγκασθῇ περὶ τῶν παρὰ πόδας καὶ τῶν ἐν ὀφθαλμοῖς διαλέγεσθαι, γέλωτα παρέχει οὐ μόνον Θρᾴτταις, ἀλλὰ καὶ τῷ ἄλλῳ ὄχλῳ, εἰς φρέατά τε καὶ πᾶσαν ἀπορίαν ἐμπίπτων ὑπὸ ἀπειρίας, καὶ ἡ ἀσχημοσύνη δεινή, δόξαν ἀβελτηρίας παρέχουσα.* *Exit* autem taciturnus hic poëta non Athenis, (ut multi exposuerunt), sed Romae, quo post septennium illud (i. e. post plures annos) tandem reversus est. Mira autem lectio COMM. CR. et b. *Libris et Curii* mero errori debetur, cum primum *curi* scriberetur absorpta littera *s* ab eadem in sequente v. *statua*; ex *Curii* rursus nata est altera magis etiam mira *Libris*, *Mercurii* ex Cod. Bel-

Frater erat Romae consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores,
Gracchus ut hic illi, foret huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poëtas?

I. v. 89. *hic ut Mucius illi* bS.

II. v. 89. *hic ut Mucius illi* CT.

III. v. 90. *versat* coni.

IV. v. 87. *Pactus erat Romae consulto* Bentl. susp. v. 89. *Crassus* Bentl. susp.

lovacensi recepta a Valartio: sed et utraque absurda et vel propter genitivos in *ii* prorsus reiicienda est. — *Verba - - connectere*] «carmina componere tam laudabilia, ut digna sint quae ad lyram canantur, dum nemo mediocria et mala modulatur.» — *digner*] «Optime cum perspiciam Romae arti poëticae non esse locum, cur tandem coner atque operae pretium esse ducam carmina componere? propter quae paucis fortasse exceptis nemo ex animo gratias mihi agat.»

87 — 90. *Frater*] «Praeter illum Urbis strepitum molestissimae sunt et a carminibus scribendis me deterrent ipsae illae cum nostrorum poëtarum, hominum saepe vanorum, multitudine rationes atque prope inevitabiles necessitudines, quae, nisi inurbanus esse volo, me quoque cogunt, ut nimias et falsas poëtis etiam mediocribus laudes tribuam, ubi, dura necessitate mihi imposita, insulsis eorum recitationibus adesse debeo. Iam vero mos iste, qua nostrae aetatis homines litterati modo ex animi sententia, modo ficte et simulate se invicem laudant, admonet me profecto illius, quod nosti, fratrum paris.» — *Romae*] «Duo enim erant Romae fratres, iureconsultus unus, alter orator, et quidem uterque ita animatus, ut propter mutuam caritatem alter alterum continuo collaudaret; idcirco oratorem alterum C. Gracchum appellabat iuris peritus, hunc orator alterum Q. Mucium Scaevolam, pont. max. Nonne eodem prope furore se invicem nimis laudandi percussi sunt etiam nostri poëtae?» V. *Frater* cur nonnulli non proprie, sed de *fraternis animis* (Epp. 1, 10, 4.) acceperint, non video. — *meros honores*] *Ehrenbezeugungen, Complimente*; plane ut apud Catull. 13, 9: *contra accipies meros amores*, *nichts als Liebe*. — *Gracchus*] Cum Cicero Brut. 33. Caium maiorem fuisse oratorem censeat quam Tiberium, ille potius intelligatur consentaneum est; sic etiam Q. Mucius P. M. videtur iuris peritia antecessisse et P. Mucium et Q. Mucium augurem. V. Onomast. meum Cic. — *Qui minus*] «Qua ratione s. quomodo minus?» Plaut. Amphitr. Prol. 76: *Qui minus histrioni sit lex, quae summo viro?* Cic. pro Cael. 27: *Qui minus enim Licinius comprehendi potuit - - ?* — *argutos*] «canoros.»

Carmina compono, hic elegos. Mirabile visu
Caelatumque novem Musis opus! Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine circum —
Spectemus vacuam Romanis vatibus aedem;
Mox etiam, si forte vacas, sequere et procul audi,

III. v. 92. *Sacratumque* coni.
IV. v. 95. *vacat* Codd. aliq.

91 — 94. *Carmina*] «Statim, ubi nos conspicimus, alter alteri acclamat: Carmina tua lyrica, tui elegi sunt opus prorsus perfectum, quasi a Musis ipsis elaboratum esset ac propterea summa admiratione dignum. Iam, cum mutuas laudes sic cumulamus, vicissim nos superbia inflamus.» Egregia cum *εἰρωνείᾳ* se ipse aequiparat atque immiscet poëtarum illi catervae, quam deridet. — *elegos*] Miro casu accidit, ut etiam Horatio antiquitus attribuerentur elegi, sed *volgares*, teste Suetonio in Vita Hor. — *Musis*] «ab omnibus Musis ideoque absolutum.» Minus recte alii interpretati sunt (ex Luciano Adv. Ind. 8: *κιθάραν - λίθοις ποικίλοις κεκοσμημένην, Μουσῶν μεταξὺ καὶ Ἀπόλλωνος καὶ Ὀρφέως ἐντετορνευμένων*·) «opus, in quo caelatae comparent ipsarum Musarum imagines.» (Cfr. ad v. 100. *τορευτὸν ἔπος*.) — *fastu*] Ridiculam hanc imaginem expingit: «Ego lyricus et alter elegorum scriptor multo cum fastu et eximia gravitate, quae voltu gestuque se prodit, incedimus per plateam ante templum Apollinis Palatini, cui contigua est bibliotheca publica, asservandis optimis quibusque scriptis Latinis destinata. In hanc igitur nos ambo cupidos oculos coniicimus, sperantes mox fore, ut nostra quoque carmina in eam recipiantur.» Hoc autem par procul adspicere Florus iubetur vel potius fingitur. — *molimine*] Vox est fere poëtica, numero sing. casu tantum ablat. adhuc reperta, tum plur. *molimina*. — *circum Spectemus*] «Una pars orationis est divisa in duos versus Lucilii more et antiquo.» PORPHYR. (Nulli supersunt huius generis versus Luciliani.) — *aedem*] Iam exposui: alii minus recte, ut mihi videtur, accipiunt de aede Musarum, ubi poëtae certantes inter se carmina interdum recitabant. Sat. 1, 10, 38. Iuven. 7, 40.

95 — 98. *si-vacas*] «si nihil aliud habes, quod agas.» — *procul*] «ex quadam distantia, unde exaudire eorum sermocinationem possis.» Cfr. ad Sat. 2, 6, 105. sicque Liv. 2, 6, 7: *Aruns, ubi ex lictoribus procul* (recentiores: *haud ita procul*) *consulem esse, deinde iam propius ac certius facie quoque Brutum cognovit* cet. — *Quid ferat*] «Quid proferat; quibus verbis et quo fine alter alterius praeconium faciat.» — *Caedimur*] Proverbium apud Schol. Aristid. Fromm. p. 196: *τὸν ξύοντα ἀντιξύειν*. «Adeo certamus in mutuis laudibus proferendis, ut totum certamen simile sit

Quid ferat et quare sibi nectat uterque coronam.
Caedimur et totidem plagis consumimus hostem
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcaeus puncto illius; ille meo quis?
Quis nisi Callimachus? Si plus adposcere visus,

IV. v. 98. *lumina prona* C2dd. Blandin.

gladiatorum pugnae in divitis alicuius epulis. Ego et novus ille Callimachus sumus velut Samnitium par (Liv. 9, 40.); laudes similes sunt crebris illis plagis, quos uterque accipit, uterque reddit, atque ita alterum, quasi adversarium in pugna ludicra *consumit*, id est, defatigat.» — *ad lumina prima*] «Graeci περὶ λύχνων ἁφάς. *Vespertina lumina* dicit Ammian. Marc. 16, 8, 9., quae sublatis mensis primis in triclinium inferri solebant; tempus ipsum *lumina prima*, *primam facem*. v. Oudend. ad Appul. Met. 2, 27., quod tempus quodammodo definit Galenus de Praenot. ad Epig. C. 11. 638. T. XIV.: ὥρας ἐννάτης ἄρτι λύχνων ἡμμένων.» Lobeck ad Soph. Ai. Ed. alt. p. 206. Est ergo: «usque ad primas faces nocturnas, quibus accensis finitur gladiatorium illud ludicrum.» Alii quidem explicant: «coenae tempore, dum lumina sunt accensa;» sed praetulerim priorem rationem etiam propter v. *lento*, «in longum producto ac nimis prope longo iis convivis, qui alia et meliora oblectamenta norunt.» Atque consentaneum videtur in domo viri locupletis, sed politi et litterati, non Trimalchionis alicuius, tum cum luminibus accensis potabant, talia ludicra locum cessisse liberioribus omnis generis sermonibus, qui per illa haberi non poterant. (Alii de ludis publicis intelligentes explicant: «Gladiatores, cum vesperascit ac iam lucernae accenduntur, lentius dimicant incolumesque discedunt.»)

99 — 102. *Discedo*] «Finitis mutuis hisce laudibus ego domum redeo alter Alcaeus factus elegorum scriptoris suffragio et iudicio.» — *puncto*] Cic. pro Planc. 22: *nonnullas tribus punctis paene totidem tulerunt*. A. P. 343. — *ille meo quis?*] Interrogatio suspensum habet lectorem inter dubiam exspectationem, quem tandem illum nominaturus sit. — *Callimachum*] Notus poëta Cyrenaeus, a. a. Chr. 280. Magna iam haec erat laus: Crinagoras in Anthol. Palat. II. p. 193: Καλλιμάχου τὸ τορευτὸν ἔπος τόδε · δὴ γὰρ ἐπ' αὐτῷ Ὡνὴρ τοὺς Μουσέων πάντας ἔσεισε κάλως. Quinct. 10, 1, 58: *elegiae princeps habetur Callimachus*. Attamen vere Ovid. Am. 1, 15, 13: *Battiades semper toto cantabitur orbe; Quamvis ingenio non valet, arte valet*. Haud prorsus inscita fuit Torrentii coniectura Horatium tecte hic iocatum esse in Propertium, qui de semet ipso 4, 1, 64: *Umbria*, inquit, *Romani patria Callimachi*. Omnino mirum est neutrum alterius ullam mentio-

Fit Mimnermus et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cum scribo et supplex populi suffragia capto;
Idem, finitis studiis et mente recepta,
Obturem patulas impune legentibus aures.
Ridentur mala qui componunt carmina; verum

I. v. 101. *crescat* superscr. *i* b.

nem fecisse, cum ab utroque Maecenas et Virgilius laudetur. — *Mimnermus*] Colophonius a. a. Chr. 594. Is multorum iudicio ingenio et nativa simplicitate superabat Callimachum nimis plerumque arti indulgentem. Propert. 1, 9, 11. *Plus in amore valet Mimnermi versus Homero.* Receptus erat in canonem grammaticorum Alexandrinorum cum Callino Mimnermus, Callimachus cum Phileta: hos duos autem potissimum sibi sumpserat imitandos Propertius (3, 1, 1.) — *adposcere*] «Si hoc illi parum fuerit et plus a me exegerit laudis.» Porph. — *optivo*] Hoc v. praeterea reperitur apud Gaium 1, 154: *Vocantur hi* (tutores), *qui ex optione sumuntur*, *optivi*. Est igitur: «nomine ex libera optione assumpto:» «quodcunque nomen ei placet, hoc ei dare soleo.» — *crescit*] «maior etiam poëta evadit.»

102—105. *Multa fero*] «Multas molestias patienter sustineo, dum, ut inurbanitatis ac superbiae reprehensionem effugiam neque iracundos poëtas offendam, vanis eorum sermonibus aurem praebeo, fastum tolero, recitationibus adsum; quae mala ferre necesse erit, quamdiu ipse carmina componere pergam ac propterea populi applausum magni facere debebo.» — *supplex*] κατ' εἰρωνείαν. — *Idem finitis*] «Verum cum finiero semel studia poëtica et ad sanam mentem rediero, facili opera me ab his aerumnis liberabo.» — *Obturem patulas impune legentibus aures*] Ipsa versus caesura iubet nos cum Iacobsio Lectt. Ven. p. 206. iungere: *impune legentibus*; et v. *legentibus* sine ἐπιθέτῳ incredibiliter languet. Hoc ergo dicit: «Si nullis iam recitationibus adero, mali illi poëtae recitabunt carmina sua prorsus securi a periculo, ne ego vicissim eos puniam et enecem mea scripta recitando;» quam ultionem s. poenam iocose magis quam serio iis instare minitatur, quamdiu non finierit studia mentemque receperit; iocose, inquam; siquidem ipse publicas recitationes nunquam instituit. (Accedit Iuvenalis imitatio Sat. 1, 1: *Semper ego auditor tantum? nunquamne reponam? -- impune ergo mihi recitaverit ille togatas, Hic elegos? impune diem consumpserit ingens Telephus?)* Plerique contra iungunt: *Obturem impune*, atque interpretantur: «Nemo iam maligne me reprehendere poterit, quasi propter nimium fastum recitationibus aemulorum meorum non adsim.» Illustre autem exemplum, quantopere intenti esse debeant interpretes versuum caesurae, praebet Virg. Ge. 3, 263: *Nec moritura*

Gaudent scribentes et se venerantur et ultro,
Si taceas, laudant quidquid scripsere beati.
At qui legitimum cupiet fecisse poëma,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti;
Audebit, quaecunque parum splendoris habebunt
Et sine pondere erunt et honore indigna ferentur,

I. v. 112. *feruntur* bS.

super crudeli funere virgo, ubi plerique iungunt *super crudeli funere*, recte contra Wagnerus: *Nec moritura super.*

107. 108. *Gaudent scribentes*] Graeca constructione, ἥδονται γράφοντες. — *se venerantur*] «se ut divinos poëtas laudant.» — *quidquid scripsere beati*] Ad nostrum morem distinguas cum Schmidio: *laudant quidquid scripsere, — beati*; «propter id ipsum, quod laudant propria scripta, εὐδαίμονες ὄντες· nec vero construe cum aliis: *laudant; quidquid scripsere, beati*; quod explicant: «etiam malis carminibus compositis beatos se reputant:» nec denique: «laudant, quidquid cum beatitudinis sensu scripserunt.» Eleganter hanc ipsam sententiam expressit Catullus 22, 14: (Suffenus) *Idem infaceto est infacetior rure, Simul poëmata attigit, neque idem unquam Aeque est beatus ac poëma cum scribit*: *Tam gaudet in se tamque se ipse miratur.*

109—112. *legitimum*] Stultis illis laudibus opponuntur severa artis praecepta, quibus satisfacere debet poëta, ut opus suum *legitimum* saltem vocare audeat, nondum pulchrum, nondum admirabile. Consulto enim tacet de ingenio, de inventione, de iusta partium compositione, de arte affectus movendi, unice praecepta dans de luminibus sermonis ac de toto genere dicendi. Nimirum de maioribus illis veri poëtae virtutibus cum versificatorum turba agere supervacaneum putat. Adeo autem cumulat subtiliterque enucleat praecepta quae dicunt stili, ut vel his mediocres poëtas ad desperationem prope redigat. (*Legitimum* igitur est poëma genere dicendi artis regulis consentaneum.) — *Cum tabulis*] «Cum scribere incipit, simul acre iudicium exercere debet de singulis prope verbis, quibus utitur;» grata comparatione cum censore *honesto*, id est, «integro, suum qui munus ea qua par est severitate exsequitur.» Hinc etiam *tabulae* et ceratae, in quibus scribimus, et *censoriae*. — *Audebit*] «Facile a se impetrabit, falso pudore non impeditus.» Cfr. Epp. 1, 2, 40. — *parum splendoris*] «verba humilia ac sordida.» — *habebunt*] Futura propter praecedens *audebit* posita sunt, hoc videlicet significatu: «quae parum splendoris ipsi habere videbuntur, eodem tempore amovebit.» — *sine pondere*] «gravitate carentia et inania.» A. P. 320: *Fabula nullius veneris, sine pondere et arte.* — *honore indigna*] «indigna carmine, quod plausum sibi postulat.» —

Verba movere loco, quamvis invita recedant
Et versentur adhuc intra penetralia Vestae.
Obscurata diu populo bonus eruet atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quae priscis memorata Catonibus atque Cethegis
Nunc situs informis premit et deserta vetustas;
Adsciscet nova, quae genitor produxerit usus.

— *ferentur*] Imago repetita est a turbida aqua torrentis, quae rapido cursu fertur, *fluit lutulenta* (Sat. 1, 4, 11.) Non autem significat: «habebuntur, iudicabuntur.» Sic enim significandum fuisset, a quo iudice reiiciantur.

113. 114. *movere loco*] quemadmodum censor indignos homines senatu vel tribu movet. — *invita recedunt*] Sine imagine: «Quamvis difficile tibi videatur alia aptiora iis substituere ac te interdum tacite excuses apud animum tuum, ea nondum edita esse nec iudicio publico exposita, quocirca negligentiae culpam nemodum in te conferre queat.» — Cum *penetralibus* autem *Vestae*, in quae nemini introire neque res sacras ibi asservatas intueri licebat nisi Virginibus Vestalibus, comparat carminum singula verba, tamquam si res essent arcanae, custoditae *adhuc* (usque ad hoc temporis punctum) in domo poëtae, Musarum sacerdotis. — *Vestae*] «Id est, domi, per quam metaphoram ostendit, licet in animo nostro fixa versentur, tamen excludenda esse.» Porph.

115—119. *Obscurata*] «Poëta *bonus*, id est, benevolus ac liberalis, obsoleta, sed speciosa rerum vocabula *populo* (in usum populi), cui eadem diu *obscurata* (tenebris involuta) sunt, eruet ex antiquis scriptoribus atque denuo consuetudini reddet.» Simul significat, quem ad usum praecipue crebro legendi sint veteres poëtae Latini. — *speciosa*] «quae φαντασίαν ita movent, ut certam et claram *speciem*, imaginem rei, quam significant, nobis proponant.» — *memorata*] «quae olim usurpare solebant veteres.» — A M. Cornelio Cethego cos. a. u. c. 550. (Ennio *Suadae medulla*) Cic. Brut. 15. Latinorum oratorum seriem orditur; quem statim excipit M. Porcius Cato Censorius sive *priscus*. Cethegorum autem familia humero exserto et cinctu singulari diu antiquitatis speciem retinuit. A. P. 48. — *situs*] *Schimmel, Moder;* Tib. 1, 10, 50. «qui res a se obductas deformat.» — *deserta*] «ab omnibus iam neglecta.» — *nova*] «ab ipso vel ab aliis ita facta, ut linguae Latinae analogiam sequantur.» — *genitor-usus*] Singularis βραχυλογία pro his: «quae simulac facta sunt, ab omnibus approbata usurpantur, ita ut ab ipsis linguae primordiis in consuetudine fuisse videantur.»

120—123. *Vehemens*] per synizesin in spondeum coalescit. Pas-

Vehemens et liquidus puroque simillimus amni
Fundet opes Latiumque beabit divite lingua;
Luxuriantia compescet, nimis aspera sano
Levabit cultu, virtute carentia tollet,
Ludentis speciem dabit et torquebitur, ut qui

I. v. 120. *Et liquidus vehemens* superscr. *Vehemens et liquidus* S. (v. 123. Habent *carentia*, non *calentia* bS.)
II. v. 120. *Hic vehemens, liquidus* F. e Cdd.

sow: *voll Feuer;* verum haec quoque imago potius ducta est ab amni ingenti et propterea magna cum vi undas volvente. — *liquidus*] «adeo ut nulla insit vitiosa obscuritas nec ullae sermonis rustici sordes.» — *Fundet opes*] «insignis erit poëta et verborum et sententiarum copia (A. P. 317.) atque propter hoc ipsum Latinos, quorum linguam et ornat et auget, summopere delectabit.» — *Luxuriantia*] «Dum beata copia praeditus est, luxuriem tamen sermonis ac tumorem vitabit.» *Luxuries* pr. de segetibus vitibusque sine fructu nimis laete pubentibus et crescentibus, quae luxuries *depasci* debet in segete (Virg. Ge. 1, 112.), *compesci* in vite (Ge. 2, 370.), in carminibus stilo *astringi* (Quinctil. 10, 4, 1.) «*Laeta enim sit, non luxuriosa copia.*» Quinctil. 12, 10, 80. — *Levabit*] «Utique expoliet et levia (nitida ac plana) reddet, quae sunt nimis aspera et scabra, ita tamen, ut hic cultus s. perpolitio nervos ac sanitatem eis non detrahat.» A. P. 26: *sectantem levia nervi Deficiunt. Cultum* et *nitorem orationis* bis terve coniungit Quinctilianus, ut 12, 10, 79: *nitor ille habet cultum virilem*, Horatii *sanum.* — *virtute carentia*] V. 112. *sine pondere* refertur potius ad singula verba; hoc ad sententias, «quae propter tenuitatem nullam aut exiguam vim exercent in lectoris animum.» — *tollet*] Equidem explico ex Quinctil. 10, 4, 1: *Sequitur emendatio*, cuius est: - - *premere tumentia, humilia extollere, luxuriantia astringere, inordinata digerere, soluta componere* cet. Id. 8, 6, 11: *Praecipue ex his oritur sublimitas, quae audaci et proxime periculum translatione tolluntur.* Est igitur *heben*, «vim qualicunque modo addere verbis, sententiis, ipsi versuum sono.» Plerique interpretantur, «removere, delere.» Singularis autem est Bothii lectio ex Codd. aliq. recepta et explicatio: «*virtute calentia tollet,*» «tamquam pater infantem natum, ut nutriat educetque.» Recte Torrentius: «Si *carentia* legas, nihil dicit, quod non prius dictum sit.» Haec Bothe. At contra nobis videtur, longe enim differunt *virtute carentia*, id est, tenuia atque humilia, et a luxuriantibus et a nimis asperis.

124. 125. *Ludentis*] «Cum summa facilitate eius poëmata se commendent lectori, tamen *torquebitur*, id est, externam hanc speciem multis laboribus et continuo limae usui debebit, velut pantomi-

Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.
Praetulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me vel denique fallant,
Quam sapere et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragoedos,
In vacuo laetus sessor plausorque theatro;
Cetera qui vitae servaret munia recto
More, bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis

mus, qui difficillimas partes et quidem contrarias diversasque pari eum dexteritate agit, nunc petulantem agilemque Satyrum, nunc Cyclopa rusticum ac propter immanem corporis molem tarde sese moventem.» — *Cyclopa movetur*] «ita saltat, ut exprimat Cyclopa.» Gloss. *imitatur* est in Ed. Zar. 1477. Aristoph. Plut. 288. D.: *Καὶ μὴν ἐγὼ βουλήσομαι θρεττανελὸ τὸν Κύκλωπα Μιμούμενος καὶ τοῖν ποδοῖν ὡδὶ παρενσαλεύων Ὑμᾶς ἄγειν.*

126. 127. *delirus*] «absurdus, quod partim ad inventionem et compositionem, partim ad sententias et versificationem attinet;» non, ut alii volunt: «se summum poëtam falso putans.» — *iners*] «qui artis praecepta non callet.» — *dum*] «dummodo mei errores atque vitia mihi placeant, vel nisi me delectent, tamen in universum fallant.» Delectatio ista enim species est universae fallaciae. Hand Turs. II. p. 270. De semet ipso haec dicit cum perspicua εἰρωνείᾳ, probe conscius se nec delirum neque ineptum poëtam esse. Male alii haec Horatii verba iocularia serio tribuunt nescio cui poetae malo, qui ita sese defenderit. — *ringi*] proprie dicuntur canes, cum rictum diducendo, dentes ostendendo et hirriendo viatoribus morsus minitantur; Ter. Phorm. 2, 2, 27: *Ille ringitur, tu rideas*; ubi Donatus: «*Ringi* est stomachari tacitum; est enim tralatio a canibus latraturis.» Est ergo: «stomachari et cruciari, cum *sapiam* quidem, id est norim artis regulas, nec tamen iis satisfacere queam, ac propterea mihimet ipsi iratus perspiciam mea vitia et peccata;» quibus rursus adversariis suis significat, ut in omnibus rebus, ita in primis in poësi difficillimam esse optimi perfectionem atque absolutionem. Cic. ad Att. 4, 5: *Hi subringentur, qui villam me moleste ferunt habere.* Interrogatione autem cum Glareano aliisque post v. *ringi* posita εἰρωνεία perditur, ipsa sententia obscuratur.

128—137. *Fuit*] «Sic,» inquit, «cum notus ille *Argivus delirus* mente recepta rursus *sapiebat*, *ringebatur* (sese excruciabat) propter violenter sibi extortam continuo spectandi tragoedias volupta-

Et signo laeso non insanire lagenae,
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus
Expulit helleboro morbum bilemque meraco
Et redit ad sese: Pol me occidistis, amici,
Non servastis, ait, cui sic extorta voluptas
Et demptus per vim mentis gratissimus error.
Nimirum sapere est abiectis utile nugis
Et tempestivum pueris concedere ludum,

tem.» — *haud ignobilis*] Ut Cicero aliquoties de municipiorum incolis: *vir domi suae nobilis*. — «Hic Lycas dictus est.» Comm. Cr. — *Argis*] Est ex iis historiis, quae in scholis philosophorum narrari solebant. Idem refert de Thrasyllo Atheniensi Aelianus V. H. 4, 25., de Abydeno quodam Pseudaristot. de mirab. Ausc. 30. p. 70. Beckm.: *Λέγεται δέ τινα ἐν Ἀβύδῳ παρακόψαντα τῇ διανοίᾳ καὶ εἰς τὸ θέατρον ἐρχόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας θεωρεῖν, ὡς ὑποκρινομένων τινῶν, καὶ ἐπισημαίνεσθαι· καὶ ὡς κατέστη τῆς παρακοπῆς, ἔφησεν ἐκεῖνον αὑτῷ τὸν χρόνον ἥδιστα βεβιῶσθαι.* Ac simillimam historiam de nobili adolescente Hispano eleganter narrat Huarte *Examen de ingenios para las sciencias. En la off. Plantin.* 1593. Fol. 38. — *Cetera*] «Quamvis per eandem insaniam reliqua vitae negotia recte ac prudenter exsequeretur.» — *recto More*] «prorsus ut ceteri homines sani ex recepta semel consuetudine in omnibus rebus se gerunt.» — *bonus sane vicinus*] «Commoda occasione percurrit officia boni patris familias.» Porph. — *posset*] «facile a se impetraret.» — *signo laeso*] quemadmodum servi vinosi interdum lagenas exsiccabant. Est igitur: «qui furenter non irasceretur ut plerique, cum lagenam (*λάγηνος*, *λάγυνος*, *Lagel*, *Legel:)* a se obsignatam comperisset a servulo esse resignatam.» — *rupem*] Cfr. Sat. 2, 3, 56. A. P. 457. — *cognatos*] Epp. 1, 1, 102. — *opibus*] in prosa or. «ope, auxilio,» ut Epp. 1, 10, 36. — *Expulit*] Tibull. 4, 4, 1: *tenerae morbos expelle puellae*. — *helleboro*] «veratro albo,» solito adversus insaniam medicamento. — *bilemque*] *μέλαιναν χολήν*, quae pro morbi causa habebatur. — *meraco*] «puro et nulla sorbitione diluto, quo vis eius esset efficacior.»

141—144. *Nimirum*] Narrata hac historia, quae exemplo illustrat sententiam v. 126., ultimam addit rationem, cur relinquat poësin certe lyricam; «reliquam enim vitam sapientiae studiis esse dicandam.» — *sapere*] «ad sapientiae praecepta vitam componere, omissis vanis oblectamentis, etiam studiis poëticis.» — *tempestivum*] pr. «cui tempus est, ut incidatur, *καίριον*.» (Epp. 1, 14, 36: *Non*

Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed verae numerosque modosque ediscere vitae.
Quocirca mecum loquor haec tacitusque recordor:
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphae,
Narrares medicis: quod quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si volnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius, fugeres radice vel herba
Proficiente nihil curarier. Audieras, cui
Rem di donarent, illi decedere pravam
Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es, tamen uteris monitoribus isdem?
At si divitiae prudentem reddere possent,

I. (v. 152. Habent *donarent* bSc.) v. 154. *rationibus* superscr. *monitoribus* bc.

III. v. 152. *donarint* coni.

lusisse pudet, sed non incidere ludum.) Noli iungere cum aliis: *pueris tempestivum*, accommodatum. — *Ac non*] *und sonach nicht.* — *sequi*] «sectari, quaerere» cet., id est, «summa cum cura componere carmina lyrica.» Cfr. Plat. Gorg. 489. B.: *ὀνόματα θηρεύειν.* — *numerosque modosque*] *ῥυθμοὺς καὶ μέλη·* quibus saepe comparatur vita recte constituta et secum ipsa concordans. Diog. Laërt. 6, 27. de Diogene Sinopensi: *Καὶ μὴν καὶ ἐθαύμαζε τοὺς μουσικοὺς τὰς μὲν ἐν τῇ λύρᾳ χορδὰς ἁρμόττεσθαι, ἀνάρμοστα δὲ ἔχειν τῆς ψυχῆς τὰ ἤθη.* Seneca Ep. 31.: *Perfecta virtus aequalitas ac tenor vitae per omnia consonans sibi.*

145—159. *recordor*] «Proprie est *rursus in cor revocare,* ut ait Varro L. L. 6, 46. h. e. in mente agitare, cogitando repetere, reputare. FORCELL. — *lymphae*] Cfr. Od. 2, 2, 13. Epp. 1, 18, 23. Stob. I. p. 256. G.: *Διογένης ὡμοίου τοὺς φιλαργύρους τοῖς ὑδρωπικοῖς κτλ.* — *fugeres*] «indignabundus nolles, recusares.» — *audieras*] a volgo. — *donarent*] Bentleii *donarint* obstat rectae temporum consecutioni, quae est: *audisti, cui rem donent* vel *donarint; audieras, cui rem donarent* vel *donassent.* — *monitoribus*] «iisdem hominibus de trivio, quibus opulentiae laudatoribus iam semel credendo deceptus es.» PORPHYR. Lect. *rationibus* est gloss. — *libra*] Gaius 1, 119: *Est - mancipatio - - imaginaria quaedam venditio; - - eaque res ita agitur, adhibitis non mi-*

Si cupidum timidumque minus te, nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est, quod quis libra mercatur et aere,
Quaedam, si credis consultis, mancipat usus;
Qui te pascit ager, tuus est, et villicus Orbi,
Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paullatim mercaris agrum fortasse trecentis
Aut etiam supra nummorum milibus emptum.
Quid refert, vivas numerato nuper an olim?

I. v. 158. ***mercatus et aere est*** **S., non bc. v. 160.** ***Orbi*** **superscr.** ***agri*** **b. v. 161.** ***daturus*** **bSc.**

II. v. 158. ***mercatus et aere est*** **LC.** ***mercatus et aere*** **T. v. 161.** ***daturus*** **LTF. (non C.)**

III. v. 158. ***mercatus et aere est***

IV. v. 162. ***sentis*** **Cod. Alt.**

nus quam quinque testibus, civibus Romanis puberibus, et praeterea alio eiusdem condicionis, qui libram aeneam teneat, qui appellatur libripens: is, qui mancipio accipit, rem tenens ita dicit: Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum esse aio, isque mihi emptus est hoc aere aeneaque libra: deinde aere percutit libram, idque aes dat ei, a quo mancipio accipit, quasi pretii loco. — *consultis*] ut Sat. 1, 1, 17. et huius Ep. v. 87. — *usus*] id est, usucapio, quae auctore Ulpiano Fr. 19, 8. est *dominii adeptio per continuationem possessionis anni vel biennii, rerum mobilium anni, immobilium biennii;* quibus adde Gaii 2, 44: *Quod ideo receptum videtur, ne rerum dominia diutius in incerto essent; cum sufficeret domino ad inquirendam rem suam anni aut biennii spatium.*

160—167. *Orbi*] Orbius, ignotus ceteroquin illius aetatis latifundiorum possessor. — *occat*] Colum. 2, 2: *Sementi facta inoccare oportet, quod sparseris.* — *daturas*] ut Virg. Ge. 2, 520: *dant arbuta silvae.* Sic autem Codd. Blandin. et Pottierii 2. 3. 6. 12. magis poëtica ratione quam *villicus - - daturus* cum nostris Codd. Monac. omnes et Pottierii reliqui. — *sentit*] «accepto a te frumenti pretio in te verum dominum agri Orbiani agnoscit.» — *temeti*] Plin. 14, 13: *Cato ideo propinquos feminis osculum dare iussit, ut scirent, an temetum olerent. Hoc tum vino nomen erat, unde et temulentia appellata.* — *trecentis milibus*] 26648. Flor. Rhen.

Emptor Aricini quondam Veientis et arvi
Emptum coenat olus, quamvis aliter putat; emptis
Sub noctem gelidam lignis calefactat aënum;
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis
Limitibus vicina refugit iurgia; tamquam
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horae
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc morte suprema,
Permutet dominos et cedat in altera iura.

I. v. 167. *quoniam* bS., item c., sed superscr. *d.* Ib. *agri* b. v. 173. Habent *morte*, non *sorte* bSc.

II. v. 173. *sorte* LCT.

III. v. 171. *refigit* e Codd. (etiam Franeq.)

38760 Franc. Helv. — *Emptor*] Iunge *emptor quondam*, «is, qui quondam emit.» — *Aricia* oppidum Latii, notum propter lacum Nemorensem et cultum Dianae; *Veii*, hodie *Isola Farnese.* — *aënum*] «dum in foco aperto aquam fervefacit, ipse quoque calefit gratoque hoc sensu fruitur adveniente *gelida nocte*,» quae imago consulto addita est.

170—174. *usque*] «usque ad eum locum, ubi populus terminos agri signat.» Comm. Cr. non: «identidem, semper.» — *adsita*] «iuxta sata sive plantata.» Virg. Ecl. 9, 7: *qua se subducere colles Incipiunt -- usque ad aquam et veteres, iam fracta cacumina, fagos*, itidem finium agri notas. Scriptor de Limit. p. 294. Goes.: *Omnis possessio tres Silvanos habet: unus dicitur domesticus, possessioni consecratus; alter dicitur agrestis, pastionibus consecratus; tertius orientalis, cui est in confinio lucus positus, a quo inter duos pluresve fines oriuntur; ideoque inter duos pluresve est lucus.* Varro R. R. 1, 15: *Praeterea sine saeptis fines praedii sationis notis arborum tutiores fiunt, ne familiae rixentur cum vicinis ac limites ex litibus iudicem quaerant. Serunt alii circum pinos, -- alii cupressos, -- alii ulmos, -- quod ubi id pote, nulla potior arbor serunda, quod maxime fructuosa, quod et sustinet saepem ac colit aliquot corbulas uvarum.* Ex hoc Varronis loco v. *adsita* recte duces a v. *adserere*, explicabisque cum Agroetio p. 2274. P.: *vitibus maritata.* — *refugit*] quasi ipsa populus limitaris iurgia odisse soleat; perfectum ἀορίστως· «impediit semper atque etiamnunc impedit, ne iurgia, rixae, lites inter vicinos oriantur.» — *proprium*] Antiphanes in Grotii Exc. p. 627: ὅστις ἄνθρωπος φυεὶς Ἀσφαλές τι (*quod sit certum ac proprium:* Grot.) κτῆμ' ὑπάρχειν τῷ βίῳ λογίζεται, Πλεῖστον ἡμάρτηκεν. Lucian. Menipp. 16. p. 276. Iacobitz: ἔνιοι (moribundi) ὑπ' ἀγνωμοσύνης, ἐπειδὰν ἀπαιτῇ τὸν κόσμον ἐπιστᾶσα ἡ Τύχη, ἄχθονταί τε καὶ ἀγανακτοῦσιν ὥσπερ οἰκείων τινῶν στερισκόμενοι καὶ οὐχ ἃ πρὸς ὀλίγον ἐχρήσαντο ἀποδιδόντες. — *puncto*] Sat. 1, 1,

Sic quia perpetuus nulli datur usus et heres
Heredem alterius velut unda supervenit undam,
Quid vici prosunt aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gaetulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant, est qui non curat habere.

I. v. 175. *Si quia* bSc. (v. 182. Habent *curat*, non *curet* bSc.)
II. v. 175. *Si, quia* F. v. 182. *curet* L.
III. v. 176. *alternis* coni.

7: *horae momento*; *mobilis* autem, ut Ovid. Met. 15, 180: *neque enim consistere flumen, Nec levis hora potest.* — *morte suprema*] Cic. ad Fam. 6, 21: *mors, quae omnium rerum extremum est.* — *cedat in altera iura*] «transeat in alterius ius ac dominium.» Eadem constr. Gaius 4, 13, 16: *in publicum cedebat summa sacramenti.*

175—179. *Sic quia*] «Quia hoc modo, quem significavi» cet. In altera lectione *si* quo referatur non habet. — *usus*] usus fructus. — *heres Heredem alterius*] Tres igitur memorantur personae, velut avus, pater, filius. Bentleii *alternis* significaret duas dumtaxat, et quidem, quod fieri nequit, ut Titius Seio, Seius rursus Titio hereditatem traderet. — *supervenit*] «Ut fluctus super se invicem veniunt, cum ex immenso volvuntur mari.» Ovid. Met. 15, 181: *sed ut unda impellitur unda Urgeturque prior veniente urgetque priorem.* — *vici*] h. l. rustici, id est, villae, ubi aestate habitat dominus, cum pluribus tuguriis, in quibus degunt coloni partiarii. Cic. ad Att. 1, 3: *Quod si assequor, Crassum divitiis supero atque omnium* v i c o s *et prata contemno.* — *Calabris*] «Lucani saltus cum Calabris coëmpti et continuati,» ut Epod. 1, 27. — *metit*] Eurip. Hypsip. Fragm. Dind. 5: *ἀναγκαίως δ' ἔχει βίον θερίζειν ὥστε κάρπιμον στάχυν*· quae in Latinum convertit Cic. Tusc. 3, 25: *vita omnibus Metenda, ut fruges; sic iubet necessitas.* — *exorabilis*] Od. 2, 18, 34.

180—182. *Tyrrhena sigilla*] signa Tuscanica aerea, parva deorum simulacra. Tertull. Apolog. 25: *Ingenia Tuscorum fingendis simulacris urbem inundaverunt.* Horatii temporibus non tam propter pulchritudinem quam propter antiquitatem videntur esse quaesita. — *argentum*] factum, caelatum. — *Gaetulo*] «Afro ac per hoc Mauro; significat enim purpuram Girbitanam.» Porph. Pomp. Mela 3, 10: *Nigritarum Gaetulorumque passim vagantium ne litora quidem infecunda sunt purpura et murice efficacissimis ad tingendum.* — *est, qui non curat*] «sapiens;» quod quia certum est, indicativo utitur,

Cur alter fratrum cessare et ludere et ungi
Praeferat Herodis palmetis pinguibus, alter
Dives et importunus ad umbram lucis ab ortu
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum,
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturae deus humanae, mortalis in unum-

cum illud *Sunt, qui non habeant* a casu tantum pendeat.

183—186. *Cur alter*] «Unde autem oriatur tanta ingeniorum studiorumque diversitas saepe vel inter fratres, ut unus voluptati sit deditus, alter laboriosus et nimis ad rem attentus, equidem nescio; est enim humanae naturae arcanum.» — *cessare*] «otiari ac iucunde vivere.» Comm. Cr. — *ludere*] praeter ludos proprie dictos intellige etiam de rebus venereis. Od. 4, 13, 4. Epp. 1, 14, 36. — *Herodis*] Magni illius, mortui a. u. c. 750. Maximus eius reditus constabat ex *pinguibus* (fertilibus) palmetis prope Hiericuntem, qua de urbe Strabo 16, §. 41: *ἐνταῦθα δ' ἐστὶν ὁ φοινικών, μεμιγμένην ἔχων καὶ ἄλλην ὕλην ἥμερον καὶ εὔκαρπον, πλεονάζων δὲ τῷ φοίνικι, ἐπὶ μῆκος σταδίων ἑκατόν, διάῤῥυτος ἅπας καὶ μεστὸς κατοικιῶν· ἔστι δ' αὐτοῦ καὶ βασίλειον καὶ ὁ τοῦ βαλσάμου παράδεισος.* Plin. 5, 14: *Hiericuntem palmis consitam, fontibus irriguam.* Tacit. Hist. 5, 6. de Iudaea: *Palmetis proceritas et decor.* — *importunus*] «semper irrequietus sibique et aliis molestus.» — *flammis*] «incensis virgultis et rubis, caesis abietibus, fagis, ilicibus.» — *mitiget*] «culturae aptum reddat.» Cfr. Epp. 1, 2, 45.

187—189. *Genius*] Varro apud August. de C. D. 7, 13. dicit: *Genium esse uniuscuiusque animum rationalem, et ideo esse singulos singulorum.* Dio Chrys. Or. 25. p. 519. R.: *τί νομίζεις τὸν δαίμονα εἶναι; Ἐγὼ μὲν τὸ κρατοῦν ἑκάστου καθ' ὃν ζῇ τῶν ἀνθρώπων ἕκαστος. - - Τοῦτο δὲ ἐν αὐτῷ νομίζεις εἶναι τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ κρατοῦν ἑκάστου, ὃ δαίμονα καλεῖς, ἢ ἔξωθεν ὄν, ἄρχοντα καὶ κύριον τοῦ ἀνθρώπου; Ἔξωθεν ἔγωγε.* Appul. de Deo Socr. p. 156. Oud.: *Genius in rebus incertis prospector, dubiis praemonitor, periculosis tutator, egenis opitulator* cet. — *natale - - astrum*] *ἄστρον γενέθλιον*, horoscopus, quo cuiusque vita et vicissitudines praefiniuntur; huius autem vim qualenus potest mitigat atque in melius flectit Genius. Tibull. 4, 5, 19: *At tu, Natalis quoniam deus omnia sentis, Adnue.* «Idem, qui Genius.» Dissen. Menander p. 203. M.: *Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται Εὐθὺς γενομένῳ μυσταγωγὸς τοῦ βίου Ἀγαθός· κακὸν γὰρ δαίμον' οὐ νομιστέον Εἶναι βίον βλάπτοντα χρηστόν.* D. Laberius Bothii p. 212: *Genius, generis nostri parens.* Origenes adv. Cels.

Quodque caput, voltu mutabilis, albus et ater.
Utar et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam, nec metuam, quid de me iudicet heres,
Quod non plura datis invenerit; et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet et quantum discordet parcus avaro.

8. p. 767. D.: *Ἑλλήνων μὲν οὖν οἱ σοφοὶ λεγέτωσαν δαίμονας εἰληχέναι τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ἀπὸ γενέσεως.* — *Naturae*] «deus cuiusque, qui humanam sortitus est naturam s. qui homo natus est.» Serv. ad Ge. 1, 302: *Genium dicebant antiqui naturalem deum uniuscunque loci vel rei aut hominis.* — *mortalis in unumquodque caput*] «in singulos homines, *absterbend für jedes einzelne Haupt.*» Voss. Dio Chrysost. de Regno Or. 3. p. 104. R.: *τὸν δαίμονα - - μόνον τοῦ ἔχοντος.* Etenim cum leto fatali exstinguitur homo, eius Genius redit in Iovem, id est, in aetherem s. animam mundi, ex qua processerat, ut homini et animam et vitam daret eumque tutaretur, donec in vivis esset. Macrob. Sat. 1, 10: *Aestimaverunt antiqui animas a Iove dari et rursus post mortem eidem reddi.* Et cfr. Epp. 2, 1, 144: *Genium memorem brevis aevi.* Cautius et timidius, ut ita dicam, Horatio Censorinus 3: *Genius*, inquit, *ab utero matris exceptos ad extremum vitae diem comitatur.* Nequaquam igitur cum nobili mythologo legendum est *immortalis* propter verba Appuleii de Deo Socr. p. 147: *Quamquam Genius sit immortalis, tamen quodammodo cum homine gignitur:* collato Platonis Phaedone 107. D. Müller *Etrusker* II. p. 88. — *mutabilis*] «Ut vicissitudines singulorum mortalium variant, ita ipse quoque fit vel laetus vel maestus, vel *albus* (felix) vel *ater* (aerumnosus et infelix.)» Minime cogitandum est de malo Genio *atro*, neque explicaverim: «*Albus*, i. e., mitis est, si hominem habet obedientem, *ater*, i. e., iratus, si secus.»

190—198. *Utar*] «Libere fruar modicis meis facultatibus, quantum necesse est ex iis absumens, non ut mea disperdam; *usus* enim rationi consentaneus est, non *abusus*, id est, omnium consumptio.» (Cic. Top. 3, 17.) — *heres*] Cfr. Epp. 1, 5, 13. — *datis*] «a me, qui liberos, legitimos heredes, non habeo, ei legatis, testamento ex libera mea voluntate relictis.» — *Scire volam*] «Et debeo scire et scio re vera,» id est, «etsi sum hac sententia, utendum esse paratis, tamen hoc mihi meo iure vindico, ut sciam ego ceterique me hoc scire sciant, quantum discrimen sit inter hominem *simplicem* (non tectum neque subdolum), qui vel propterea laetior etiam est ac largior in conviviis dandis, et luxuriosum atque prodigum.» — *Discrepet - - discordet*] duo *ὁμώνυμα* pro: «quam diversi sint.» —

Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumptum
Invitus facias neque plura parare labores,
Ac potius, puer ut festis Quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore raptim.
Pauperies immunda *domus* procul absit: ego, utrum
Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis aquilone secundo;

I. v. 199. *immunda* domus *procul*] bSc. *immunda* * * * *procul* M.

III. v. 199. *immunda procul procul* e C1d. Pulm.

IV. v. 199. Codd. aliq. mance *immunda procul.* Al. *immunda domu*, *domo* (sic Passow.), *procul.*

spargas] v. rarioris usus pro «dissipes, prodigas, «dilapides.» — *plura parare*] «cum, quae iam nunc possides, ad te honeste sustentandum sufficiant.» — *Quinquatribus*] Festus Lind. p. 218: *Quinquatrus appellari quidam putant a numero dierum, qui feriis celebrantur; qui scilicet errant: --forma autem vocabuli eius exemplo multorum populorum Italicorum enuntiata est, quod post diem quintum Iduum* (Martiarum, d. 19. m. Martii.) *est is dies festus ut apud Tusculanos Triatrus et Sexatrus et Septematrus et Faliscos Decimatrus.* Ovid. Fast. 3, 810. Ib. 815: *Pallada nunc pueri teneraeque ornate puellae; Qui bene placarit Pallada, doctus erit.* — *olim*] ut Epp. 1, 3, 18. «Ut solent pueri omnes per quinque illos dies, quibus ludi litterarii clausi sunt.» Sic enim malo interpretari quam cum aliis: «Ut tu aliquando feriis illis fruebare, cum puer esses:» quemadmodum sane est apud Plaut. Asin. 3, 3, 114: *ut consuetus es puer olim.*

199—202. *Pauperies*] Nihil impedit, quo minus pauperies (probe distinguenda ab egestate, inopia, mendicitate) munda sit; quocirca addit *immunda*, «sordida et propterea molesta et mihi et aliis, qui mecum versantur.» Iam *domus*, ut plerique Codd. habent, esset casu genitivo ac *pauperies domus* positum pro paupertate domestica. Quod alii habent *procul domus*, alii *domu pr.* apud Lamb., *domo pr.* C1d. Feae, plures *immunda procul procul* (repetitione adverbii profecto nimis concitata in voto tam tranquillo et placido:), facit, ut cum Meineckio putem iam antiquitas excidisse v. ab his omnibus diversum, varieque suppletum esse a grammaticis, ut factum videtur Od. 4, 6, 17: *Sed palam captis gravis* cet, et Plat. Phaed. 111. B: *θεῶν ἕδη τε καὶ ἱερά* cum excidisset *ἕδη* (v. Bekk. Comm. crit. I. p. 399.) alii suppleverunt *ἄλση*, alii *τεμένη*. Etenim otiosum est v. *domus;* nec magnopere placet *domo*, cum hoc quoque nihil addat sententiae et potius, ut a semet ipso quam a *domo* remota maneat paupertas immunda,

Non tamen adversis aetatem ducimus austris;
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? cetera iam simul isto
Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine et ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures portentaque Thessala rides?

I. v. 206. *fuge. Rite caret* bSc. Franeq.
II. v. 206. *fuge. Rite caret* C.
IV. v. 206. *Cum vitio fuge rite. Caret* Bentl. in Curis noviss.

optare deberet. Iam cum lectio prorsus incerta sit, patet praeter ceteras reiiciendam esse distinctionem: *Pauperies, immunda domus* (nominat.) cet. — *Nave*] «Allegoria; hoc est: utrum ex magnis reditibus vivam, an parvis.» Comm. Cr. — *Non agimur*] Eadem constructio Epp. 1, 6, 29. — *aetatem ducimus*] Non est: «vitam regimus,» sed ut Epod. 17, 63: *Ingrata misero vita ducenda est*, «totam vitam lente ac maeste agimus.»

205—209. *Non es*] «Sed num vere sapiens appellari potes propter id solum, quod non es avarus?» — *abi*] Est sermonis quotidiani. Plauti Asin. 3, 3, 114: *Item sic abi: laudo*. Trinum. 4, 1, 11: *Abi: laudo; scis ordine, ut aequomst, tractare homines*. Ter. Adelph. 4, 2, 25: *Laudo, Ctesipho; patrissas: abi; virum te iudico*. Est igitur idem prope atque «euge, macte virtute, *schon gut*.» — *Cum vitio fugere? Caret*] Nostrorum Codd. lectio est interpolatio orta ex non intellecta forma perfecti. — *inani*] «quae nunquam ad finem suum pervenit.» — *terrores magicos*] maxime in νεκρομαντείαις, quibus indulgebat vel Appius Claudius Pulcher, Ciceronis in auguratu collega. V. Onomast. Cic. — *Nocturnos lemures*] Plato Phaedo p. 81. D.: ψυχῶν σκιοειδῆ φαντάσματα. Βιοθάνατα vocat Comm. Cr. Sunt animae mortuorum propter desiderium aliquod in terris haud expletum ad vivos redeuntes eosque noctu terrentes. *Lemures* Horatius vocavit, quae proprie *Larvae* appellandae erant ex Appuleii saltem doctrina de Deo Socr. p. 152. O.: *Est et secundo significatu species daemonum, animus humanus emeritis stipendiis vitae corpori suo abiurans. Hunc vetere Latina lingua reperio* Lemurem *dictitatum. Ex hisce ergo Lemuribus, qui posterorum suorum curam sortitus, placato et quieto numine domum possidet*, Lar *dicitur* familiaris. *Qui vero ob adversa vitae merita, nullis bonis sedibus, incerta vagatione ceu quodam exsilio punitur, inane terriculamentum bonis hominibus, ceterum noxium malis, id genus plerique* Lar-

Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exempta iuvat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis atque bibisti:
Tempus abire tibi est, ne potum largius aequo
Rideat et pulset lasciva decentius aetas.

I. v. 212. *iuvet* c. (non bS.)
II. v. 212. *iuvet* LT.
IV. v. 213. *nescis dum, cede* Cod. Langeri. v. 216. *licentius* Codd. aliq.

vas *perhibent*. Notabile est Porphyrionis Scholion: *lemures*] «Umbras vagantes hominum ante diem mortis (Ed. prim. 1481. *mortuorum* Hocheder.) et ideo metuendos. Et putant *Lemures* esse dictos quasi *Remules* (*Remulos* Hocheder.) a Remo, cuius occisi umbras frater Romulus cum placare vellet, Lemuria instituit, id est, parentalia, quae mense Maio per triduum (VII. V. III. Id. Mai.) celebrari solent ante additum anno mensem Februarium. Ob quam rem Maio mense religio est nubere et item Martio, in quo de nuptiis habito certamine a Minerva Mars victus est, et obtenta virginitate Minerva Neriene est appellata.» — *Thessala*] Thessalia propter sagas harumque praestigias infamis erat. Od. 1, 27, 21. Epod. 5, 45.

210—216. *Natales*] «Quod non faciunt nimium timidi senectutis et mortis, quia ex natalibus multis mortem iam propinquam perhorrescunt.» Cfr. Epp. 1, 4, 14. — *spinis*] Sollicitudines vanas atque animi perturbationes cum spinis comparat. — *recte*] «virtuti convenienter.» — *decede peritis*] «Quoniam recte vivere nescis, qui vivas omnino indignus es; quocirca moriendo da locum sapientioribus, quibus tua pravitate ac desidia obstas.» Hanc autem veram loci sententiam esse demonstrant quae sequuntur, in quibus manifesto de morte agit. Obversatus esse videtur poëtae animo similis locus Lucretii 3, 965. Neutiquam vero significat: «Alii te magis sunt periti; hos igitur debito honore affice.» — *Lusisti*] Intellige maxime de rebus venereis. Cfr. in primis Naekii Choerilum p. 196. seqq. (p. 246. affert versum ex Plut. de fort. Alex. Or. 2. p. 336. C.: *Ἔσθιε, πῖνε, ἀφροδισίαζε· τἄλλα δὲ οὐδέν.*) Livius Andronicus apud Festum in v. *Affatim*: *Affatim edi, bibi, lusi.* — *Tempus abire*] «Tota tua vita cum lusui ac luxuriae dedita fuerit, omni merito omnique laude caret. Ergo, ut quam primum finiatur, optandum est, ne mox ludibrio fias iunioribus turpis senex.» — *pulset*] ut solet fieri in *παροινίᾳ*. — *lasciva decentius*] «quam magis decet lascivire ac ludere quam senectutem.» Est autem locus communis, qui Florum offendere minime poterat.

Q. HORATII FLACCI

DE ARTE POETICA

LIBER.

PRAEFATIO.

De Pisonibus haec tradit Porphyrio et Comm. Cruq. p. 695: «Hunc librum, qui inscribitur de arte poëtica ad L. Pisonem, qui postea urbis custos fuit, eiusque liberos misit. Nam et ipse Piso poëta fuit et studiorum liberalium antistes.» Quae de hoc viro scimus, haec fere sunt: Tacit. Ann. 6, 10. a. u. c. 785.: *L. Piso pontifex, rarum in tanta claritudine, fato obiit, nullius servilis sententiae sponte auctor et, quotiens necessitas ingrueret, sapienter moderans. Patrem ei censorium fuisse memoravi.* (Ubi, ignoramus.) *Aetas ad octogesimum annum processit, decus triumphale in Thracia meruerat. Sed praecipua ex eo gloria quod praefectus urbi recens continuam potestatem et insolentia parendi graviorem mire temperavit.* Propter hanc praefecturae urbis administrationem magnificas laudes ei tribuit Velleius 2, 98. *Compotorem Tiberii* vocat Suet. Tib. 42. idque confirmat Seneca Ep. 83. Plin. 14, 28, 12. Consul autem fuit suffectus a. u. c. 739. Post consulatum obtinuit Pamphyliam provinciam, unde cum a. u. c. 743. contra Bessos et Sialetas bellum gerere iussus esset, hos post varia proelia debellavit; propter quas res feliciter gestas ei supplicatio et honores triumphales decreti sunt. Dio 54, 30. Flor. 4, 12, 16. Ad eundem exstant Antipatri Thessalonicensis epigrammata IX. laudum atque adulationis plena in Iacobsii Anthol. Gr. II. p. 97—99. Iam cum Artem poëticam nos quoque ut Kirchnerus Q. H. p. 39. ultimum vel certe unum ex ultimis Horatianorum operum esse iudicemus atque intra annos 743—746. compositam arbitremur, aetatis et patris et filiorum rationem ineamus necesse est. Natum igitur L. Pisonem ex Tacito scimus a. u. c. 705., consulem a. u. c. 739. annos natum XXXIV., intra a. u. c. 743—746. annos XXXVIII—XLI. Quodsi vicenarius uxorem duxit a. u. c. 725. maiorque filiorum natus est sequenti, iisdem illis tribus annis adolescentulus erat XVII—XX. annorum, qua aetate cur ad poëtica studia incumbere non potuerit, nequaquam video. Minori

autem filio honoris tantum causa memorato praecepta non traduntur. (v. 366.) Neque aliae insunt difficultates, quae removeri nequeant: nam ex eo, quod L. Piso post consulatum ab Urbe afuerit, haud recte a nonnullis colligitur, per eos annos ad maiorem eius filium, Romae ut puto, degentem, hanc epistolam omnino scribi non potuisse, sed scriptam esse ante consulatum a. u. c. 739. vel hoc ipso anno. Quod autem nullam patris rerum gestarum mentionem iniicit, ex eo explicamus, quod Horatius a panegyrico genere prorsus abhorrebat. Quinctilium autem Varum etsi mortuum iam a. u. c. 730. XV. post annis tamquam verum critici specimen laudari v. 438. non potuisse, amicum praesertim poëtae coniunctissimum (Od. 1, 24.), nemo pro certo contendet. Neque vero ex v. 55. colligas etiamtunc vixisse Virgilium Variumque, cum verba satis commode sic explicari possint: «Magnis poëtis, quales nostra aetate illi fuerunt.» Maxima difficultas autem plerisque visa est illa, quod A. P. 387. Sp. Maecius Tarpa manifesto tamquam vivus memoratur, cui a. u. c. 699. a Pompeio Magno demandatam esse scimus curam probandarum fabularum, quae in ludis suis essent edendae. Cic. ad Fam. 7, 1, 1. Verum Weichert P. L. p. 334. recte monuit propter hoc non esse cogitandum de aedilitate Maecii. Iam ubi statuerimus hunc a. u. c. 699. fuisse aetate quaestoria (XXVII. ann.), natus cum sit circiter a. u. c. 672. tempore huius scriptionis senex fuit annorum LXX., qua aetate permulti et fuerunt et adhuc perboni sunt poëmatum critici; ut taceam consilio illo quod Pisoni datur, potius scitam Maecii laudem contineri, quam ut crediderit unquam fore, ut adolescens carminibus nimis frequenter cum sene communicatis huic valde incommodaret. Quod ad L. Pisonis praefecti filios attinet, nihil sane de his constat, nisi quod Acro *Lucium* vocat *maiorem iuvenum* v. 366. L. autem Piso ille, consul qui fuit a. u. c. 753. cuiusque magnanimam libertatem memorat Tac. Ann. 2, 34., a. u. c. 769. (quo ex nostra coniectura XLIII. annos natus fuisset L. Pisonis praefecti urbi filius) et mortem opportunam, qua exstinctus est ante quam reus peractus esset a. u. c. 777. Ann. 4, 21., an Lucii cos. 739., an Cnaei cos. 731., filius fuerit, nos ignoramus: fortasse fuit tertii alicuius Pisonis filius. Propter rationes, quas attuli, equidem antiquo Scholiastae testimonio refragari nolim. At qui rati sunt Artem poëticam scriptam esse tempore anteriore intra annos 730—735., quo tempore recens fuerit Quinctilii memoria, vixerint etiamtunc Virgilius et Varius, Maeciusque aptior quam decennio post fuerit ad carmina diiudicanda, neque tamen aptus ad talia componenda L. Pisonis filius maior, quippe qui tunc puer circiter XII—XIV. annorum fuisset, alium Pisonem circumspectantes repperer unt Cn. Pisonem, quem memorat Tacit. Ann. 2, 43., ubi Cn. Pisonem, Germanici inimicum, Syriae a Tiberio praefectum tradit, *ingenio violentum, insita ferocia a patre Pisone, qui civili bello resurgentes in Africa partes* (a. u. c. 708.) *acerrimo ministerio*

adversus Caesarem iuvit, mox Brutum et Cassium secutus (a. u. c. 712.) *concesso reditu petitione honorum abstinuit, donec ultro ambiretur delatum ab Augusto consulatum accipere.* Consul autem suffectus fuit a. u. c. 731. iterum. At vereor, ut huius opinionis fautores temporum rationes satis perspexerint. Cn. enim Piso pater, qui a. u. c. 708. *Adrumeti cum Maurorum circiter tribus milibus apparuit* (Bell. Afr. 4.), cuius Cn. filius, ut statim videbimus, iam a. u. c. 728. Tiberio obsequium tribuere poterat, adolescens igitur circiter minimum XX. annorum tunc erat, ipse quoque tempore belli Africani minimum vicenarius esse debebat, natus ergo 688., Horatii fere aequalis, consul a. 731. anno *suo*, ut dicebant, XLIII. Iam quod ad Cnaeum huius filium attinet, Caesaris Germanici, ut fama erat, interfectorem, ipse in codicillis, antequam sibi mortem consciseret a. u. c. 773., ad Tiberium compositis haec quoque scripsit: *per quinque et quadraginta annorum obsequium, per collegium consulatus quondam divo Augusto parenti tuo probatus - - salutem infelicis filii rogo.* Tac. Ann. 3, 16. Consul autem volente sic Augusto cum Tiberio fuerat a. u. c. 747. erravitque is, qui Fastos Dionis Cassii libris praefigi solitos confecit, cum Cnaeum patrem, consulem suffectum a. u. c. 731., iterum consulem, sed ἐπώνυμον, statuit anni 747. Et de hoc eodem Cnaeo Pisone filio equidem interpretor Tacit. Ann. 1, 13.; nam patrem qui, si vivebat, tunc paene octogenarius fuisset, nimis incredibile est principatus capacem eumque occupare ausurum fuisse. Iam si Horatius Artem poëticam scripsisset intra annos 730—735., Cnaeus filius sane *iuvenis* vocari poterat: sed cum omnia, in primis maturitas quaedam totius compositionis, nos hanc scriptionem ad ultimos poëtae annos referre iubeant, virum circiter XXXVIII. annorum satis absurdum fuisset ita appellare, ut facit.

Dignum est memoratu illud, quod tradit Porphyrio: «In hunc librum congessit praecepta Neoptolemi τοῦ Παριανοῦ de arte poëtica, non quidem omnia, sed eminentissima.» (De Neoptolemo Pario, poëta et grammatico, vide Villoisonii Prol. ad Il. p. XXX.) Hoc autem fingi vix poterat, sed, ut apparet, desumptum est ex antiquo aliquo Artis poëticae interprete, in quibus fuit Terentius Scaurus, *Hadriani temporibus grammaticus vel nobilissimus* (Gell. 11, 15,), cuius *Commentariorum in Artem poëticam Horatii librum X.* memorat Charisius p. 182, 5. et 188, 17. P. Atque omnino multis in rebus secutus est Horatius Alexandrinorum grammaticorum doctrinas.

Passim comparari cum praeceptis Horatianis possunt loci ex Aristotelis libro περὶ ποιητικῆς, non tamen tot, quot nonnulli Interpretes similitudinis quadam specie decepti voluerunt. Minus etiam probabilis est eorum sententia, qui Platonis Phaedrum Horatii exemplar fuisse contenderunt, etsi praecipue doctrina illa: *Denique sit quodvis simplex dumtaxat et unum* et quae ad eam pertinent, apud utrumque reperiuntur.

«Potest hic libellus commode haberi pro epistola libri secundi tertia, qui sic quoque non maior erit libro primo. Nec temporum ratio aut aliud necessarium, quod sciam, argumentum obstat. Favet etiam Charisius, qui p. 182, 3 et 183, 10. simpliciter *Epistolarum* nomine, quae hic leguntur, laudat. Mature tamen ut peculiaris libellus laudatur a Quinctiliano Epist. ad Tryph. 2 et 8, 3, 60. ex *prima parte libri de arte poëtica* ipsum affert principium. Priscianus quoque et alii grammatici passim Horatium de arte poëtica citant. An occasionem separandi voluminis dedit, quod ut *Somnium Scipionis ex Ciceronis de re publica opere* Macrobius explicavit, sic mature grammatici hunc praesertim libellum interpretari coepere? (V. supra.) In Mss. et priscis Editionibus modo post Epodos et Carmen seculare ponitur, ut in Ms. Gotting., item in Ed. Mediolanensi 1477., in Venetis 1479. 1481. cet. usque ad H. Stephanum; modo medio inter Epistolas et Sermones loco, ut in editione Zaroti, modo denique ultimo omnium loco post Epistolas, cuius instituti auctor videtur laudatus modo H. Stephanus, qui rationem eius reddit in Diatr. p. 32. Certe non annotavi, qui ante illum ultimo loco poneret Artem, neque qui post illum non poneret.» Gesn.

Quod ad ipsam poëmatis formam attinet, illi tantummodo Interpretes verum viderunt, qui «epistolam didacticosatiricam» esse contenderunt, non poëma didascalicum universae poësis leges ac regulas proponens, ut olim plerique rati sunt, non animadvertentes praecepta paene omnia referri ad genus dramaticum, ea vero genera, in quibus ipse excellebat, lyricum (quod leviter dumtaxat attingit vv. 83—85.), satiras, epistolas, epigramma, poëma didascalicum, quamquam ipse Lucretium suspiciebat, prorsus praeteriri. Id igitur teneto, hanc epistolam Pisonibus praeter ceteros destinatam atque ab his intra domesticos parietes lectam esse, antequam ederetur. Poëta autem benevolentia in Pisonem maiorem, boni haud dubie ingenii adolescentem, sed nimis fortasse cupidum novum aliquod genus tentandi, (qua de re accuratius exponam in Excursu II.) metuisse videtur, ne si nimio ardore ferretur ad drama satyricum componendum, antequam universam artem poëticam probe perdidicisset, mediocris tantummodo poëta evaderet et a popularibus derideretur. Propterea multus est in significandis praesertim difficultatibus, quae poëtae necessario sint vincendae, si omnium plausum ferre velit. Verum enimvero, ne nimis aridum siccumque evaderet huiusce argumenti poëma didascalicum, quale quidem apud Graecos, quod sciam, nullum exstabat, exhilarandi erant lectorum animi iocis interdum satis acerbis in poëtarum vitia, in prava grammaticorum iudicia, in perversam Romanorum educationem; nec vero oblitus est se suique similes poëtas defendere adversus antiquarios, atque omnino persaepe *ridendo dicere verum*. Sententiarum ordo atque mutuus nexus a multis reprehensus, a pluribus etiam haud perspectus, mihi quidem

semper admirabilis visus est et talis profecto, qualis debet esse in epistola, vera sermonis familiaris imagine, id est, occultior et laxior, quam qui requiritur in poëmate mere didascalico. Diu autem multumque haesitavi, utrum hic ex more a multis inde a Rappolto servato, subiungerem argumentum XVII. (Rappolt:) vel XVIII. (Arnold:) vel XXIII. (Welzel:) vel XXV. (Doering:) capitibus distinctum: sed cum experientia duce didicerim talibus *σχήμασι* nec philologos nec discipulos magnopere delectari, eaque statim, ubi perlecta sunt, ex mente rursus excidere solere, equidem in commentario ipso, ubicunque necessarium erat, seriem praeceptorum ac transitum ab uno ad alterum brevi significare praetuli.

Miro sane casu factum est, ut eo ipso die, quo post Interpretationem familiarem etiam hanc Praefationem absolveram operisque tradideram, Turicum hoc opusculum perveniret: *De Horatiana ad Pisones Epistola. Scripsit* Dr. Guilelmus Lilie. *Vratislaviae, F. Hirt.* MDCCCXXXVIII. 8. pag. 94. Neque tamen propterea vel verbum unum meae curae mutare necesse habui; verum, quoniam huiusmodi libelli post aliquot annos a studiosis vix reperiri possunt, commodum visum est, scriptoris utique sincero veri studio ducti singularem opinionem hic commemorare:

Pag. 91. «Sed quoniam in rebus natura sua dubiis licet opinari, talem quandam de Artis poëtica sorte et origine cogitationem mihi informo. Horatius, cum per vitam poësin diligenter curaret singulaque ad eam pertinentia poëmatis suis inseruisset, de eodem argumento multa prius fortasse, quam ad Pisones scribendi consilium caperet, in tabula peculiari conscripserat. Deinde cum paucis ante mortem annis causa incerta ductus ad Pisones, nescio an ingratis precibus coactus scriberet, ea quae cordi sibi iamdudum erant, communicaturus omnia omnino, quae de poësi mente recondita habebat, prompsit promptaque epistolam leviter adumbrans perscripsit, ita, ut nunc epistolae formam servaret, nunc soli rei scribendae intentus negligeret, nunc de universa poësi, nunc de dramate ageret, et iterata cura epistolam postea perpoliturus utramque rem non satis ubique discerneret. Unde factum esse videtur, ut sententiarum non ubique iusta continuatio et series sit, ut alia ex alia nexa et omnes inter se aptae colligataeque esse non videantur, quamquam ad poësin cunctae pertinent. Ex hac igitur epistolae umbra, cur ad Pisones scripta sit, parum intelligitur, neque eorum, quos historia novit, qui fuerint. Attamen cum L. Calpurnium Pisonem, qui cum M. Livio Druso a. u. c. 739. consul fuerat, si non ipsum poëtam, certe poëtarum antistitem fuisse, veterum testimoniis satis comprobetur, poëtam ad hunc eiusque filios scribere voluisse arbitror, nisi quis forte firmioribus usus argumentis aliud suadebit.

Nam iudici poëseos perito tantum eiusmodi res apte scribi potuerunt. Horatium consuetudine Pisonum coniunctum multa de poësi saepius cum eo vel praesentibus, vel nonnunquam sermonum participibus filiis collocutum esse, veri simile est. Qui sermones passim fortasse respiciuntur ab Horatio: quin consilium quoddam singulare de Pisonum maiore ei fuisse facile largiar. Quale fuerit, propter rei obscuritatem quaerere displicet, quae tanta est, ut vix unquam illustrari posse videatur. Neque praeterquam, quod ultimum hoc Horatianorum operum esse dixi, tempus quidem accuratius definire possum. Hoc igitur opusculum post Horatii mortem repertum ex argumento titulum petentes Artem poëticam inscripserunt. Grammatici, ni fallor, arripuere, in certas partes divisere, diligenter explicuere discipulis. Divisionem autem ex libelli indole fecere, atque inde Quinctiliani illud, «*in prima parte libri de Arte poëtica fluxisse existimo.*»

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit et varias inducere plumas

IV. A. P. v. 2. *pennas* Cod. Regius apud Bentl. *formas* Bentl. suspicio.

1—5. In exordio (vv. 1—23.) hoc potissimum inculcat, *simplex dumtaxat et unum* esse debere quodvis artis opus. Unde oppositionis causa primum proponit foedum ac ridiculum monstrum, in quo nullum est vestigium simplicitatis illius, quam nunc *unitatem organicam* dicere solent. «Nec φανταςίας audacia se quisquam excuset, ubi in illam peccarit; neque vero singulae descriptiones ac ῥήσεις per se fortasse pulcherrimae, illa ubi deest, poëma aliquod absolutum ac perfectum reddunt.» — *Humano*] Ipsa verborum collocatione ἀντίθετα *Humano - equinam*, *capiti cervicem* evidentiora fiunt. — *varias*] «disparium colorum.» *Πτερὰ ποικιλοτρίχων οἰωνῶν* ex poëta aliquo est apud Plut. adv. Stoicos 19. — *inducere*] «penicillo imponere.» Acr. «cetera membra praeter caput humanum et piscis caudam insuper plumis variegare, adeo ut totum monstrum compositum sit ex muliere, equo, aliis animalibus (nominatim in trunco et pedibus) avibus et pisce, prope ut Virgilii Scylla Aen. 3, 426: *Prima hominis facies et pulchro pectore virgo Pube tenus, postrema immani corpore pistrix, Delphinum caudas utero commissa luporum*, et Derceto in nummis Ascalonis Iudaeae, item mulier in duas piscium caudas desinens in nummis L. Valerii Asciculi. (Eckhel D. N. V. p. 331.) — *plumas*] Bentleii suspicio per se improbabilis *formas* significaret «membra in aliam formam mutare,» ut Ovid. Met. 7, 642: *humanam membris indu-*

Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
Persimilem, cuius velut aegri somnia vanae
Fingentur species; ut nec pes nec caput uni
Reddatur formae. Pictoribus atque poëtis

I. A. P. Codex c. incipit demum a v. 42. v. 5. *ad missi* b. *missi* B. v. 8. *Funguntur* B., id est, *Finguntur*, ut est in Codd. aliq.

IV. v. 3. *aut* Sanadon. v. 5. *teneatis? Amici*, *Credite* Markland. Schelle. v. 9. *Reddantur* Codd. aliq.

c e r e formam; id quod pictor facere nequit. — *collatis membris*] Non est dativus v. *inducere*, sed ablat. absol.: «cum undique ita conferantur membra, *ut*» cet. — *turpiter atrum*] Sic iunge, non *turpiter desinat*. Cfr. Epp. 1, 3, 22: *ingenium-turpiter hirtum*. Hoc enim ἐπιθέτῳ ipso foedior nobis videtur ista nigredo opposita corpori versicolori. — *piscem*] «in beluam marinam, id est, pistricem.» Acr. — *risum*] Primus enim sensus est ridiculi in huiusmodi forma ex partibus naturâ sibi repugnantibus composita, ut in deorum Indicorum et Sinensium monstris. — *admissi*] Ubi tabulam finierat pictor, primum familiares suos spectatum advocabat. — Languidiuscule nonnulli distinguunt: *teneatis? Amici, Credite, Pisones* cet., qua ratione vis v. *Credite* infringitur, et intervallum, quod recta recitatio inter miram illam speciem *(Arabeske)* et praeceptum facere debet, prorsus tollitur. Ceterum graviter reprehendit aequalium in talibus picturis perversam licentiam. Vitruvius 7, 5: *Nunc pinguntur tectoriis monstra potius quam ex rebus finitis imagines certae - - velut ex coliculis flores dimidiata habentes ex se exeuntia sigilla, alia humanis, alia bestiarum capitibus similia: haec autem nec sunt nec fieri possunt nec fuerunt. — Neque picturae probari debent, quae non sunt similes veritati.*

7—9. *aegri somnia*] «*Sogni d'infermo e fole di romanzi*» dixit etiam Petrarcha de rebus vanissimis. — *vanae*] «in rerum natura haud reperiendae.» — *Fingentur*] Haec est legitima temporum consecutio: *fore-fingentur*, non *finguntur*. Tib. 1, 4, 65: *Quem r e f e r e n t Musae, v i v e t* cet., ubi alii male *referunt*. — *nec pes*] Plaut. Asin. 3, 3, 140: *nec caput nec pes sermonis apparet.* — *Reddatur*] «conformetur ac respondeat.» Natura rerum *dat*, *reddit* ut debitum poëta. — *uni*] «certae ac finitae.» — *formae*] Hoc v. complectitur et eam, quam nos dicimus interiorem formam, ἰδέαν, exemplar, quod artificis menti obversatur, et exteriorem, quam nobis proponit artifex vel poëta.

Quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.
Scimus et hanc veniam petimusque damusque vicissim,
Sed non ut placidis coëant immitia, non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis
Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Adsuitur pannus; cum lucus et ara Dianae

I. v. 13. *acni* B.

10 — 13. *Quidlibet audendi*] Diphilus apud Athen. 6, 1: (*τοῖς τραγῳδοῖς*) *ἐξουσία Ἔστιν λέγειν ἅπαντα καὶ ποιεῖν μόνοις.* Aristot. Metaph. 1, 2: *κατὰ τὴν παροιμίαν, Πολλὰ ψεύδονται ἀοιδοί.* Lucian. Pro imagg. 18: *Παλαιὸς οὗτος ὁ λόγος, ἀνευθύνους εἶναι καὶ ποιητὰς καὶ γράφέας.* — *aequa*] Non est «par utrisque,» ut vertunt Voss et Arnold, sed «iure permissa;» *billig*, non *gleich*, ut dicimus *aequam legem, aequa iura.* — *Scimus*] «Hoc,» respondet ficto adversario, «equidem nunquam negavi.» — «*Petimus* quasi poëtae, *damus* quasi critici.» Acr. — *placidis coëant immitia*] Ut si in tragoedia saevus aliquis tyrannus repente fieret rex clementissimus ac iustissimus. «Arcte,» inquit, «copulari res insociabiles et contrariae a poëta non debent.» — *coëant* autem, ut Epp. 1, 5, 25: *ut coëat par Iungaturque pari.* — *Serpentes*] Etsi primum, ut ita dicam, caput libri finiens redit quodammodo ad v. 1. alia *ἀδύνατα* significans, nolim tamen h. l. cum Lambino interpretari de formis monstruosis ex serpente et avi, ex tigride et agno in unum conflatis; sed *geminari* significat «copulari et placidam societatem amicitiamque inire.» Cfr. Epod. 16, 30. Ex altera ratione haud nimis scite imaginem in exordio satis demonstratam veluti repeteret.

14 — 18. *Inceptis*] «Poëmata epica et tragoediae, quae magna promittunt, saepe in eo peccant, quod scriptores falsis lenociniis utentes, hic illic non suo loco ornatum adhibent.» — *pannus*] Intellige vel de togae praetextae lato clavo vel de instita stolae. V. *assuitur* ipsum significat huiusmodi descriptiones plerumque supervacaneas esse; loquitur enim maxime de intempestivis a re digressionibus, *ἐπεισοδίοις*. Singulis autem quae mox memorat notare videtur certa quaedam suae aetatis poëmata, veluti probabiliter Furium Bibaculum in flumine Rheno. Cfr. Sat. 1, 10, 37. Quo in genere elaboravit etiam Fabianus ille, quem memorat Seneca Controv. 2. Praef.: *Fabiano locorum habitus fluminumque decursus et urbium situs moresque populorum nemo descripsit abundantius.* — *lucus*] Respicit ad h. l. Persius 1, 75: *nec ponere lucum artifices;* veluti si Virg. Aen. 3, 679: *quales cum*

Et properantis aquae per amoenos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus:
Sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
Institui; currente rota cur urceus exit?

I. v. 17. *Aut* S. v. 19. *non nunc* B.
IV. v. 18. *Rhenus* Codd. aliq., *Rheni* alii.

vertice celso Aëriae quercus aut coniferae cyparissi Constiterunt, *silva alta Iovis lucusve Dianae* in his describendis diu immoratus esset. Talis autem lucus copiose describi poterat et in utraque Iphigenia et ubi Dianam Nemorensem Ariciae cultam memoraret poëta. — *Et properantis*] Versus ipsis numeris suis praeclare conformatus est ad rivi amoeni cursum imitandum. — *flumen Rhenum*] adiectiv. ut Od. 4, 4, 33: *Metaurum flumen.* Tacit. Hist. 4, 12: *mare Oceanum.* Mire autem de Rheno Italico, parvo apud Bononiam flumine, interpretatus est I. B. Vicus.

19—23. *Sed nunc*] «Id quod te ipsum, poëta, si artem calleres, fugere nequaquam debebat.» — *cupressum*] «Cupresso nihil facilius pingi potest.» Vicus. Proverbium est in malum pictorem, qui nesciebat aliud pingere quam cupressum. Ab hoc naufragus quidam petivit, ut voltum suum et naufragium exprimeret. Ille interrogavit, num ex cupresso vellet aliquid adpingi; quod proverbium Graecis in usu est: *μή τι καὶ κυπαρίσσου θέλεις;* Schol. — *simulare*] «*μιμεῖσθαι*, penicillo exprimere.» — *exspes*] Vocabulum est iam Accianum apud Non. 1, 39.; «in summo vitae discrimine versans omnibusque bonis suis exutus, quocirca tabulam illam prae se ferens mendicatum it.» Cfr. Iuven. 14, 301: *mersa rate, naufragus assem Dum rogat et picta se tempestate tuetur.* Martial. 12, 57, 11: *Nec turba cessat entheata Bellonae, Nec fasciato naufragus loquax trunco.* Schol. Iuven. 13, 219. Lucian. de merc. cond. 1: *οἷοί εἰσιν οἱ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ἐξυρημένοι τὰς κεφαλάς, συνάμα πολλοὶ τὰς τρικυμίας καὶ ζάλας καὶ ἀκρωτήρια καὶ ἐκβολὰς καὶ ἱστοῦ κλάσεις διεξιόντες κτλ.* — *Navibus*] Haeserunt in hoc plurali, cum de uno naufrago agatur; verum eo tristior fit imago, si plures simul naves procellae impetu opprimuntur. — *Amphora*] Nova imago: «talibus degressionibus fit, ut prodeant poëmata deformia, quorum exitus nequaquam respondet argumento, quod tractandum susceperat scriptor.» — *coepit Institui*] constructione a Cicerone nunquam usurpata pro *coepta est institui.* — *rota*] figulari, *Töpferscheibe.* — *urceus exit*] quia temere ac fortuito rem peregit figulus, h. l. poëtae caeco

Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum.
Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
Decipimur specie recti: brevis esse laboro,
Obscurus fio; sectantem levia nervi

I. v. 23. *quod vis* B. (hic om. *sit)* bT. v. 25. *recti specie* T. v. 26. *levia*] BbST. *lenia* M.

II. A. P. v. 23. *sit quod vis* LCT.

III. A. P. v. 26. *lenia* e Codd. (sed in Curis noviss. *levia.)*

impetu abrepti imago. — *Denique*] «Ad summam,» «ut quae dixi brevi complectar.» — *quidvis*] «quodcunque poëma; cuius generis, nunc nihil refert.» *Quodvis* nimis infinitum videtur, et *quod vis* prorsus inconcinnum nec satis Latinum pro: «quod componere vis.» — *simplex*] «cuius singulae partes sibi non repugnant, ut altera alteri obsit eamve tollat.» — *unum*] «una forma organica;» *ὥσπερ ζῷον ἓν ὅλον*. Arist. P. 23.

25—27. *Decipimur*] Vitia omni poësis generi communia, in quae poëtae facile incurrant, enumerat, ac se quoque in errorem incidere posse ingenue fatetur. — *specie*] *ἰδέᾳ*· «id quod rectum et vere pulchrum nobis videtur unice sectantes, incidimus in vitia.» — *brevis*] Quinctil. 8, 3, 83: *βραχυλογίαν male imitantes sequitur obscuritas*. — *levia*] Hoc agnoscunt iam Porphyrio et Acro: «splendentia» exponentes. Secutus autem sum Codd. meos, ut fecit Bentleius in Curis noviss.; nam in his duobus vv. *lenis* et *levis* librorum praestantissimorum auctoritas plurimum valet, cum et Graeci et Latini *τὴν λειότητα*, *levitatem*, non solum *τῇ τραχύτητι*, *asperitati*, sed etiam *τῇ δεινότητι*, *τῷ παθητικῷ καὶ ἐμψύχῳ*, *animis*, *nervis*, *viribus* opponant; ut Quinctil. 8, 3, 6: *effeminatam levitatem ornatui virili, forti, qui sanguine et viribus nitet*. Idem 10, 1, 52. (Zumpt.) Hesiodo tribuit *levitatem verborum et compositionis probabilis*. Dionys. Halic. in *Τέχνῃ* p. 52. Sylb.: *Ἡσίοδος μὲν γὰρ ἐφρόντισεν ἡδονῆς καὶ ὀνομάτων λειότητος καὶ συνθέσεως ἐμμελοῦς· Ἀντίμαχος δὲ εὐτονίας καὶ ἀγωνιστικῆς τραχύτητος*. Dem. Phal. p. 140: *Ὅλως γὰρ ἡ λειότης καὶ τὸ εὐήκοον γλαφυρότητος ἴδιον, οὐ δεινότητός ἐστιν*. Pro lect. *lenia* afferunt Cic. Brut. 48: *C. Iulii lenitas sine nervis*. Accedit h. l., quod librarii, qui v. *levia*, *λεῖα*, prima syll. longa vix intelligerent, *levia* autem prima brevi hic locum non habere viderent, corrigerent *lenia*. — *professus grandia*] «qui sublime genus dicendi affectat.» Dionys. Long. 4. Quinctil. 10, 2, 16: (scriptores) *fiunt pro grandibus* (vel *grandiloquis* apud Cic. Orat. 5.) *tumidi*.

28—31. *Serpit humi*] Duae imagines sunt contractae, eius, qui nunquam ad altiora eniti conatur, et eius, qui procellarum formidine litus radit. Hoc autem *humile* dicendi genus (Quinctil. 8, 4, 32.

Deficiunt animique; professus grandia turget;
Serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.
Aemilium circa ludum faber unus et ungues

I. v. 27. *animique* superscr. *us*, ut sit *animusque* b. v. 30. *Delfianum* (sic) B. v. 32. *faber imus* BbST. Sic Lamb. Cr. Torr.

Epp. 2, 1, 250: *sermones repentes per humum*:) Graeci similiter *τὸ χαμαιτυπὲς, χαμαιπετὲς* vocant. — *Qui variare*] «Qui amore novitatis variare argumentum cupit partim fabulis prorsus ineptis atque incredibilibus, partim imaginibus nimis audacibus, eo devenit, ut monstruosum evadat poëma.» *Variare* autem, *ποικίλλειν*, est efficere, ut *una* (eadem) *res* sine necessitate ac sine oblectatione lectoris praebeat plures adspectus; in quod vitium haud raro inciderunt Ovidius, Lucanus, Statius. Non significat «mutare», ut plerique vertunt *verändern*. V. *prodigialiter*, *höchst wunderbar*, usus est etiam Columella 3, 3. Rutgersius et alii v. *prodigialiter* referunt ad v. *appingit*, quod tamen propter verborum ordinem omnino fieri nequit. — *Delphinum*] Est velut proverbium. Cfr. Archilochi Fr. XXXI. Ed. Liebel. p. 100. Ion ap. Plut. Demosth. 3: *δελφῖνος ἐν χέρσῳ βία*. Rufinus Anth. Pal. I. p. 89: *Βοσκήσει δελφῖνας ὁ δενδροκόμης Ἐρύμανθος Καὶ πολιοῦ πόντου κῦμα θοὰς ἐλάφους*. Tertium iam, sed varie semper, res naturae contrarias et propterea absurdas vitandas esse monet. — *In vitium*] «Qui vitia studiose vitat, eo ipso vitiosus solet fieri, si propriis virtutibus poëticis caret.» Dionys. Long. 33: *ἄπτωτος ὁ Ἀπολλώνιος· - - ἆρ' οὖν Ὅμηρος ἂν μᾶλλον, ἢ Ἀπολλώνιος ἐθέλοις γενέσθαι;*

32—37. *Aemilium*] Est ludus gladiatorius ab Aemilio Lepido constitutus, («quod nunc Polycleti balneum est.» Porph.) Lucium Aemilium Lepidum nominat Lamb. nescio unde. P. Victor in Regione VIII., id est, Foro Romano, ponit: *Templum Concordiae. Atrium Minervae. Ludus Aemilius. Iulia Porticus. Arcus Fabianus. Puteal Libonis. Iani duo, celebris mercatorum locus.* Nardinius *Roma antica* II. p. 345. suspicatur totius plateae, non solius Ludi hoc nomen fuisse. — *unus*] «praeter ceteros,» «melius quam reliqui omnes,» ut Lucil. ap. Non. 4, 64: *optimu' longe Post homines natos gladiator qui fuit unus*. Epod. 12, 4: *sagacius unus odoror.* Non significat: «aliquis.» Sed reiicienda est omnino falsa lectio *imus*, quam, ut in talibus assolet, variis modis interpretati sunt: 1) «*Imus*,» nomen proprium; 2) «malus et ineptus, adeo ut tunc ceteris omnibus postponeretur;» 3) «obscurus,»

Exprimet et molles imitabitur aere capillos;
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim quam naso vivere pravo,
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam

I. v. 33. *mollis* B. v. 35. *Nesciat* superscr. *e* et b et S. *Nescit* B. v. 37. *Spectatum* b. Ibid. *nigrove* B. v. 38. *im mr* B. (*iam mater* pro *materiam.*)

II. v. 36. *pravo vivere naso* CT.

III. v. 34. Distinguit: *Infelix operis, summa*: *quia p. t.*

ut Od. 3, 1, 15: *insignes et imos;* 4) «ultimus, quod in ima parte Circi tabernam suam locasset.» Comm. Cr. cet. Ille igitur excellebat utique in statuarum suarum capillitio, haud facili capitis parte, et unguibus exprimendis: ut Plinius 34, 8. Pythagoram et Lysippum propter hoc ipsum eximie laudat: sed idem in *operis summâ* (si quis totam operum eius formam spectaret,) infelix et reprehensione dignus erat. «Non satis est,» inquit, «ut una alterave pars poëmatis excellat, sed tota eius compositio perfecta esse debet.» — (Bentleius sua distinctione hoc voluisse videtur: «Infelix quod ad opus attinet, ad summam» cet., in quo sane dupliciter erravit, v. *operis* a v. *summa* segregans et hoc sine exemplo pro *in summa* positum esse ratus.) — *molles*] «ita ut aeque molles *(weichwallend)* viderentur, ac sunt in homine ipso.» Capillitium vero diligentius expressisse haud parva laus erat artificis. Cfr. Plin. 34, 8: *Myro capillum et pubem non emendatius fecisse videtur, quam rudis antiquitas instituisset.* - - *Pythagoras primus nervos et venas expressit capillumque diligentius.* — *ponere*] fingere, *gestalten*, ut Od. 4, 4, 8: *sollers nunc hominem ponere, nunc deum.* — *Hunc ego me - non magis esse velim*] Frequens constructio; sic Cic. Off. 1, 31: *qui in omni sermone omnibus affabilem et iucundum se esse vellet.* Catil. 1, 2: *Cupio me esse clementem.* — *pravo*] sensu proprio, «dextrorsum vel sinistrorsum detorto,» *schief, krumm,* non *scheusslich* Voss, *hässlich* Arnold. — *Spectandum*] propter pulchritudinem, ut Od. 1, 32, 11: *Lycus nigris oculis nigroque Crine decorus.*

38—41. Prima κυρία δόξα fuerat de unitate, quam dicunt, organica; iam agit de eligenda materia, id est, de inventione. — *aequam*] «accommodatam; cui pares sint vires vestrae.» — *versate*] animo, «deliberate;» imagine tamen desumpta a baiulis, qui onera manibus versant, antequam in humeros tollant. Seneca de Tranq. an. 5: *Aestimanda sunt deinde ipsa, quae aggredimur, et vires nostrae cum rebus, quas tentaturi sumus, comparandae. Debet enim semper plus esse virium in actore*

Viribus et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.
Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
Pleraque differat et praesens in tempus omittat;

I. v. 42. *haud ego* Bc. (non ST.)

II. v. 42. *haud ego* F. v. 43. *dicat, iam - - dici Pleraque* CTF.

III. v. 43. *dicat, iam - - dici Pleraque*

quam in onere. — *potenter*] «secundum posse,» barbarum, sed rectum gloss. in Cod. Turic. «κατὰ δύναμιν, pro suis viribus.» — *facundia*] «Ea virtus orationis est qua quae dicuntur non a scriptore, sed ultro, ex se ipsis atque adeo natura prodire videantur, unde Homeri poëmata et picturae Nicomachi a Graecis αὐτοσχέδια dicebantur.» Vicus. — *ordo*] Hic transit ad ordinem, quem τεχνογράφοι διάϑεσιν, dispositionem, vocant. Scr. ad Her. 1, 2: *dispositio est ordo et distributio, quae demonstrat, quid quibus in locis sit collocandum.* Opponitur τῇ εὑρέσει, inventioni. *Lucidus* autem *ordo* dicitur, quia per se ipse permultum confert ad argumentum ipsamque orationem perspicuam reddendam. Vida Poët. 3, 20: *Ille ego sim, cui Pierides dent carmina Musae Lumine clara suo, externae nihil indiga lucis.*

42—45. *Ordinis*] Consulto quaesita videtur haec quasi ἀναφορά. — *venus*] Quinctil. 6, 3, 18: *Venustum esse, quod cum gratia quadam et venere dicatur, apparet.* — *aut ego fallor*] Hac formula utuntur, qui rei a se affirmatae prorsus certi sunt. Seneca de Tranq. an. 8: *Aut ego fallor aut regnum est inter circumscriptores, latrones, plagiarios unum esse, cui noceri non possit.* Propter ignorationem huius usus multi mutarunt in: *haud ego fallor.* — *Ut iam nunc dicat*] Vera h. l. interpretatio haec est: «Ut iam nunc dicat ea, quae re vera nunc ipsum dici debent, id est, necessaria, multa autem, quae alius poëta *toto sacco serens*, etsi non prorsus necessaria iam hic inculcasset, differat in locum magis opportunum atque propterea in praesentia omittat, magis artificioso et poëtico ordini studens, ut suspensum teneat lectorem; et quidem ita, ut persentiscat lector acutus, cur hunc μῦϑον, hanc sententiam vel hanc imaginem *amarit*, ea consulto et cum dilectu quodam *(con amore)* usus sit, alias, in quibus poëta deterior facile luxuriatus esset, sapienter *spreverit* reservaritque ad alium poëmatis locum, ubi id efficiant, ut priorum rursus memor factus lector utramque poëmatis partem mente connectat.» Similia sunt prae-

Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,

I. v. 45. *spernet* B. vv. 45. 46. nostro ordine BbSTc., inverso M. v. 47. *Dixerit* B. v. 49. *rerum et* bT.
II. v. 49. *rerum et - - Cethegis* : L.
III. vv. 45. 46. inverso ordine ex coni.

cepta Demetrii Phal. §. 222: *Ἐν τούτοις τε οὖν τὸ πιθανὸν καὶ ἐν ᾧ Θεόφραστός φησιν, ὅτι οὐ πάντα ἐπ' ἀκριβείας δεῖ μακρηγορεῖν ἀλλ' ἔνια καταλιπεῖν καὶ τῷ ἀκροατῇ συνιέναι καὶ λογίζεσθαι ἐξ ἑαυτοῦ -- τὰ δὲ πάντα ὡς ἀνοήτῳ λέγειν καταγινώσκοντι ἔοικε τοῦ ἀκροατοῦ.* Menander *περὶ Ἐπιδ.* 1, 6. T. IX. p. 146. W.: *Πρῶτον μὲν μὴ ἀπ' εὐθείας πάντα εἰσάγειν, ἀλλὰ τὰ μὲν λέγοντα κτλ.* Vida Poëtic. 2, 109: *Nonne vides, ut saepe aliquis nimis arte superbit Improbus et captis animis illudere gaudet, Et nunc huc, deinde huc mentes diducit hiantes, Suspenditque diu miseros torquetque legentes?* Göthe *Briefwechsel v. Döring* S. 85: *Eine Haupteigenschaft des epischen Gedichts ist, dass es immer vor und zurück geht. Daher sind alle retardirenden Motive episch.* Alias interpretationes in Excursu memorabo. In vv. *differat* et *omittat* minime inest inutilis *ταυτολογία;* illud enim poëtae consilium significat, hoc consilii exsecutionem. — *promissi carminis*] «quod, ut scimus, in manibus habet praestans poëta, sed fortasse demum post plures annos edet:» plane ut Aeneis, quam omnes cupide exspectabant, identidem repetentes illud Propertii: *Nescio quid maius nascitur Iliade*: propter quam ipsam exspectationem, ne fallatur, poëtae summopere cavendum est. Similiter Iuven. 7, 82: *Curritur ad -- carmen amicae Thebaidos, laetam fecit cum Statius Urbem Promisitque diem.*

46 — 52. *In verbis*] Iam (vv. 46 — 59.) dat praecepta de stili virtutibus in verborum dilectu, in iuncturis, in verbis faciendis. Perquam similia sunt, quae tradit Cicero de Orat. 3, 37: *Est quidam ornatus orationis, qui ex singulis verbis est, alius, qui ex continuatis coniunctisque constat. Ergo utemur verbis aut iis, quae propria sunt et certa quasi vocabula rerum, paene una nata cum rebus ipsis, aut iis, quae transferuntur et quasi alieno in loco collocantur, aut iis, quae novamus et facimus ipsi.* — *tenuis*] ut *λεπτός*, subtilis iudicii, *fein*. — *cautus*] «cavens praesertim, ne in verbis insit aliquid ambigui aut obscuri.» — *serendis*] «inter se coniungendis atque recte collocandis,» *Verknüpfung*. — *callida*] «occulta quadam arte lectoris mentem movens,» ut sunt apud ipsum Horatium *splendide mendax*; *insa-*

Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget, dabiturque licentia sumpta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent, parce detorta. Quid autem

I. (v. 52. Habent *fictaque* BbSTc.) v. 53. *cadent*] BTc. et Porphyr. Monac. *cadant* bS. M. Ibid. *arte* B.

II. v. 53. *cadant* CTF.

III. v. 52. *factaque* ex Ge. Fabricii Codd.

IV. v. 53. *cadunt* C1d. Feae.

nientis sapientiae consultus, animae magnae prodigus cet. Dionys. Halic. de Comp. 3: *Οὐκ ἐν τῷ κάλλει τῶν ὀνομάτων ἡ πειθὼ τῆς ἑρμηνείας ἐστίν, ἀλλ' ἐν συζυγίᾳ.* — *Indiciis*] σημείοις, *Bezeichnung*. — *abdita rerum*] ut Sat. 2, 2, 25: *vanis rerum*, 8, 83: *fictis rerum;* «notiones novas, quas nemo ante verbis Latinis manifestavit.» — *cinctutis*] qui *cinctu* induebantur, quae erat vestis infra pectus corpus ambiens et ad pedes pertingens; a viris gestabatur loco tunicae, ut expeditiores essent ad agendum; habebant enim soluta brachia et ad exserendum habiliora. Forc. Hinc Lucan. 2, 543: *exsertique manus vesana Cethegi.* Omnino est: «verba maioribus nostris ante haec duo secula plane incognita.» — *Continget*] cum prospero successu. — *pudenter*] «Sed est modus in hoc quoque servandus, ne nimis crebro ac licenter verbis a nobis factis utamur.» Quinctil. 1, 5, 71: *Usitatis tutius utimur; nova non sine quodam periculo fingimus.* Demetr. Phal. §. 95: *Στοχαστέον πρῶτον μὲν τοῦ σαφοῦς ἐν τῷ ποιουμένῳ ὀνόματι καὶ συνήθους· ἔπειτα τῆς ὁμοιότητος πρὸς τὰ κείμενα ὀνόματα.* — *fictaque*] Per se rectum est etiam Bentleii *facta*, sed Codd. antiquiss. auctoritate destituitur, et recte Fea: «Recepit Bentl., quod v. 50. praecedat *fingere*, quae putida esset repetitio. Immo est elegans et necessaria repetitio, quia sequitur eiusdem praecepti amplificatio, *eadem* verba *nova* et *ficta*.» — *habebunt - fidem*] «ita probabuntur propter evidentiam atque elegantiam, ut oblata occasione alii quoque iis libenter usuri sint.»

53—59. *Graeco fonte*] maxime in compositionibus ad Graeci sermonis analogiam factis, cuius generis apud Horatium sunt *centimanus*, *tauriformis*, *beluosus* (*μεγακήτης*), *inaudax*, *aurum vestibus illitum* (*χρυσόπαστος*); item in rebus ad philosophiam et grammaticam pertinentibus, ut *intermundia*, *indifferens*, *qualitas*, *aequilibritas* (*ἰσονομία* Sen. Ep. 58.), *veriloquium*. «Sic Cicero *essentiam* nec non *indoloriam* nominavit, addens: *licet enim novis rebus nova nomina imponere;*» teste Sidonio Apoll. Ep. Praef. Carm. 14.; idem porro valet de constructionibus e Graeco sermone desumptis. Cfr. Quinctil. 12, 10, 33. Cic. Orat. 14. de Or. 1, 34,

Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
Virgilio Varioque? Ego cur, acquirere pauca
Si possum, invideor? cum lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit et nova rerum
Nomina protulerit. Licuit semperque licebit,

I. v. 55. *Varoque* superscr. *i* b. *Varoque* T. (v. 56. Habent *possum* Codd. mei, non *possim*.)

IV. v. 54. *dedit* Cid. Lamb. *dabat* Regelsbergerus e Codd.

155.: neutiquam vero loquitur de integris vocabulis, ut sunt *aether*, *aër*, *triclinium*, *oenophorum*, *peripetasma*, *philosophia*, *historia* cet., quemadmodum nonnulli interpretati sunt. «Verum,» inquit, «in hoc quoque *parcimonia* opus est, ne nimis graecisset oratio peregrinumque colorem ducat.» — *cadent*] Sic Codd. mei, et recte respondet praecedenti *habebunt*. — *detorta*] «deducta et translata in linguam Latinam;» sic iam Cato apud Priscian. p. 871. P.: *Marrucini vocantur*, *de Marso detorsum* (sic) *nomen*. — *Caecilio*] Caecilio Statio, comoediarum scriptori. Vide Epp. 2, 1, 59. «Quid negatum erit praestantissimis nostrae aetatis poëtis, quod libenter nunc concedunt comicis seculi sexti atque in his probant?» «Manifesta hoc in loco inest grammaticorum et criticorum reprehensio, quos, cum in Caecilii Plautique comoediis nova verba non offenderent, iniquitatis accusat, quod, si quid a Virgilio et Vario, quibus tacite semet ipsum adiungit, novatum esset, aegre ferrent et stomachosius vellicarent ac vituperarent. Cum igitur hic loquatur non de Caecilio et Plauto viventibus, sed de residuis eorum operibus, apertum est unice veram esse lect. *dabit*, pro qua alii Codd. *dedit* vel *dabat*, quod expressit Regelsbergerus sequente Schelle.» Weichert de L. Vario p. 66. — *acquirere pauca*] Admodum modeste: «paucis saltem verbis et constructionibus augere linguam Latinam;» ut videtur hoc ipso loco fecisse in v. *invideor*, φϑονοῦμαι, pro *invidetur mihi*. Cfr. Priscian. 18, 18. p. 1161. P. — *praesente nota producere nomen*] Imagine ex parte desumpta a nummis, quorum notae tunc quotannis mutabantur ex arbitrio annuorum triumvirorum monetalium: (recte enim vertunt *vom heutigen, jetzigen Stempel:*) in altera parte servat verba propria; quem usum Horatianum non satis respiciens Bentleius metaphoram continuavit recepta lect. *procudere nummum*. Verum *producere nummum* (veluti in hominum conspectum) significat nummo nuper cuso primum uti in commercio quotidiano; sic *producere nomen* eo primum uti in sermone vel scripto. (Ita enim malo explicare quam cum aliis, «creare», facere.») Vides vero etiam vv. *Signatum praesente nota*

Signatum praesente nota producere nomen.
Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
Prima cadunt; ita verborum vetus interit aetas,
Et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.

I. v. 59. *producere*] BbSTc. *procudere* M. (v. 60. Habent *pronos* Codd. mei.) v. 62. *vigentque*] BbSTc. *virentque* M.

II. v. 62. *virentque* F. e. C1d.

III. v. 59. *procudere nummum* (*procudere* e Codd., *nummum* cum Luisino.) v. 60. *silvis folia privos* coni.

IV. v. 60. *Ut folia in silvis* Diomedes p. 394. P. Ibid. *viduantur* Bentl. susp. v. 61. *Priva* Bouhier.

excludere v. *procudere* ut *ταυτόλογον*, etsi Marcilius explicat: «procudendo signare.» Ceterum frequens est imago. Quinctil. 1, 6, 18: *Utendum plane sermone velut nummo, cui publica forma est.* Appul. Apolog. p. 481. Oud.: *In scriptis meis animadvertes -- nomina etiam Romanis inusitata et in hodiernum, quod sciam, infecta; ea tamen nomina labore meo et studio ita de Graecis provenire, ut tamen Latina moneta percussa sint.* Themist. Or. 23. p. 347. Dind.: *ἐπειδὴ τοῦ ὀνόματος (σοφιστοῦ) ὥσπερ νομίσματος μετέπεσεν ἡ δύναμις κατὰ τοὺς ὕστερον χρόνους κτλ.*

60—62. Vv. 60—72. ex ipsa vitae humanae natura fluxa et caduca necessitatem linguae semper novandae, ne corporum mortalium instar intereat, magna cum arte demonstrat, insertis elegantibus Augusti laudibus. — *Ut silvae foliis*] ablat. instrum. proprie «silvae per folia quotannis decidentia aliae fiunt,» *an Laub.* Fundus frequentis similitudinis est Iliad. ζ, 146.: *Οἵη περ φύλλων γενεή, τοιήδε καὶ ἀνδρῶν·* et φ, 7. Mimnermus in Poët. Gn. p. 100. Schaef.: *Ἡμεῖς δ' οἷά τε φύλλα φύει πολυάνθεμος ὥρη Ἦρος -- πήχυιον ἐπὶ χρόνον ἄνθεσιν ἥβας Τερπόμεθα.* Sirach 14, 18: *Ὡς φύλλον θάλλον ἐπὶ δένδρου δασέος, τὰ μὲν καταβάλλει, ἄλλα δὲ φύει, οὕτως γενεὰ σαρκὸς καὶ αἵματος, ἡ μὲν τελευτᾷ, ἑτέρα δὲ γεννᾶται.* — *pronos*] non tam, ut volt Acro, «volubiles et cito labentes atque instabiles,» quam «ad finem vergentes,» ut *pronus Orion* Od. 3, 27, 18. Coniecturae *privos* et mox *Priva* (Bouhier.), vel ideo reiiciendae sunt, quod *priva* non sunt simpliciter singula, sed quae singulorum hominum sunt ceteris omnibus exceptis. Neque vero quisquam probabit Praedicovii commentum: *Prisca.* Bentleii autem suspicione *viduantur* removetur primaria perpetuae immutationis notio, quae hic requiritur. — *Prima*] Plerique explicant: «quae prius germinaverunt, etiam prius decidunt;» equidem «prima quaeque,» «unum post alterum» significare arbitror. — *vetus aetas*] «verba inveterascentia atque obsoleta.» — *ritu*] Sic iam Ennius Ann. 15, 8: *tela Crebra nivis ritu.* — *vigentque*] Hanc lect. firmant Codd. antiquiss.

Debemur morti nos nostraque; sive receptus
Terra Neptunus classes aquilonibus arcet,
Regis opus, sterilisve diu palus aptaque remis
Vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,

I. v. 65. *sterilisque* Bbc. (non ST.)
II. v. 65. *sterilisque* F.
III. v. 65. *sterilisve palus prius aptaque* coni.
IV. v. 63. *Debemus* Prisc. I. p. 277. Kr. v. 65. *actaque* C1d. Feae. Ibid. *sterilisque palus aptataque remis* Alii apud Marcilium. *sterilisque palus dudum aptaque remis* Cuningh. *sterilisque palus pulsataque remis* Markland.

et est longe venustius, ut verba quae proprie de iuvenibus usurpantur, ad verba transferantur; nam v. *florere* de hominibus usurpatum, tropi naturam iam exuerat. Praeterea *virentque* nititur auctoritate unius dumtaxat Feae Cod.

63—66. *Debemur*] Simonides p. 178. Schn.: θανάτῳ πάντες ὀφειλόμεθα. — *Terra*] Egregia arte usus Augusti laudes propter magnifica opera publica attexit, peritura haec quoque, ut periere, vaticinans. Per te senties, opinor, quam parum apposite Heynius ad Virg. Ge. 2, 161: *An memorem portus Lucrinoque addita claustra Atque indignatum magnis stridoribus aequor, Iulia qua ponto longe sonat unda refuso, Tyrrhenusque fretis immittitur aestus Avernis?* Horatii locum interpretatus sit de portu Alexandrino, *regum* Ptolemaeorum *opere*. Cetera recte exsequitur et ille et Voss. Ge. p. 335: «A. u. c. 717. cum contra Sex. Pompeium male rem gessisset Octavianus Caesar, ut reficiendis classibus locum tutum haberet, Agrippae consilio portum Baianum in sinu Puteolano commodiorem ita reddidit, ut lacum Lucrinum interiecto aggere a mari seclusum cum lacu Averno, qui Lucrino adiacebat, coniungeret, aggerem autem, qui V. stadiorum erat, postquam eo perfosso, aditum navibus in portum fecerat, ita muniret, ut a fluctibus superari nequiret navibusque tutus intra eum esset receptus. Hic Portus Iulius vocatus; (nunc est arundinetum palustre, *Mar morto*.) Cfr. Suet. Oct. 16. Dion. Cass. 48, 50. — *aquilonibus*] pro omnibus procellis, ut Virg. Aen. 4, 310: *Et mediis properas aquilonibus ire per altum.* Est autem dativus. V. ad Epp. 1, 8, 10. In prosa or.: «aquilones arcet a classibus.» Sed cum vv. arcendi, defendendi, mutandi ἀντίστροφα saepe permutantur. — *Regis opus*] «dignum vel rege potentissimo,» ut Od. 2, 15, 1: *regiae moles.* — *Sterilisve diu palus*] Sane statuendum est, licentia poëtica, notata iam a Servio ad Aen. 2, 69. et 6, 107. neque ulla coniectura corrigenda, usum esse Horatium in ultima syll. v. *palus* corripienda. — *aptaque remis*] «navigabilis.» — *grave*] «in pinguem humum alte deprimendum.» Ceterum omnes explicant cum Comm. Cr.: «Pom-

Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis
Doctus iter melius: mortalia facta peribunt,
Nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque
Quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.

III. v. 68. *mortalia cuncta* coni. firmata a Cod. Galeano.

IV. v. 67. *Arnus* Cod. Dorvill. v. 72. *et vis* Codd. multi. Edd. vett.

ptinas paludes Augustus exsiccavit et habitabiles reddidit, iniecto aggere lapidum et terrae:» addentes ex Suet. Caes. 44: *Iulius Caesar siccare Pomptinas paludes meditabatur.* Tale tamen Augusti opus a nemine praeterea memoratur: nam quod Schelle confidentius narrat: «Quod Caesar meditatus erat, perfecit Augustus, qui aquaeductibus XV. M. P. institutis Pomptinas paludes siccavit:» desumptum est ex Sat. 1, 5, 11. seqq., ubi poëta loquitur de fossa navigabili a Foro Appii usque ad Fanum Feroniae, quae a. u. c. 717. iam ducta erat, eo igitur tempore, quo hoc paludes siccandi consilium Augustus nondum agitare poterat.

67—72. *iniquum*] «crebris eluvionibus sata limo obducens.» — *amnis*] Minime interpretandum esse cum Scholiastis de Velabro ab Agrippa Augusti iussu exsiccato, sed de cursu Tiberis ab Augusto aggeribus correcto (tempore quidem et modo nobis ignoto) demonstravit Fea. Equidem huc rettulerim eluvionem memoratam Od. 1, 2. 13., a. u. c. 732., post quam Tiberis ripam aggere munitam esse perquam veri simile est. — *mortalia facta peribunt*] «hominum opera vel magnificentissima, nedum vocabula;» quo epiphonemate firmatur sententia v. 63. In Bentleii coni. firmata postea a Cod. Gal. *cuncta* tollitur oppositio, quam ille falso vituperat, inter *facta* et *sermones*. In Cod. autem Galeano non semel interpolato vel merum erat glossema vel variatio temeraria. — *honos et gratia*] Saepe sic iunguntur *honor et gratia, honor et decor, Würde und Anmuth.* Exempla sunt in Handii Statio p. 50. — *stet*] «firmiter duret stabilisque permaneat.» — *renascentur*] Ut Frontonis potissimum aetate permulta verba obsoleta quasi postliminio in sermonem Latinum redierunt. — *arbitrium et ius et norma*] Consulto cumulat vocabula, quo demonstret necessarium esse, ut vocabula a singulis vel facta vel composita a consuetudine approbentur, id est, ut a multis illico tamquam recta et apta usurpentur: *arbitrium* autem, quod statuimus nulla causa allata; *ius*, facultas, quam ceteri ultro agnoscunt; *norma*, lex a nobis lata, cui ceteri obtemperant. Cfr. Epp.

Res gestae regumque ducumque et tristia bella
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,

I. v. 74. *possunt* superscr. *e* T. v. 76. *iuncta est voti* S. *iunctis voti* superscr. *a* T.

IV. v. 74. *possent scribi* Codd. aliq. v. 76. *voti inclusa est* Codd. aliq.

2, 2, 119: *Adsciscet nova* (vocabula), *quae genitor produxerit usus*.

73—78. Iam expositis generalibus de inventione, dispositione, stilo praeceptis vv. 73—85. praecipua poësis genera enumerat ac describit, carmen epicum, elegiam, iambos, comoediam, tragoediam, genus lyricum. — *quo scribi possent*] Adde: «neque vero alio scribi deberent.» Aristot. Poët. 24: *Τὸ δὲ μέτρον τὸ ἡρωϊκὸν ἀπὸ τῆς πείρας ἥρμοσεν, εἰ γάρ τις ἐν ἄλλῳ τινὶ μέτρῳ διηγηματικὴν μίμησιν ποιοῖτο ἢ ἐν πολλοῖς, ἀπρεπὲς ἂν φαίνοιτο.* — *impariter*] «Hoc adverbium figuravit Horatius.» Terentius Scaurus apud Charis. 2. p. 182. P. — Sequi videtur in his doctrinam Neoptolemi Parii vel aliorum Grammaticorum Alexandrinorum, quam examinare et corrigere Interpretis non est, sed scriptorum historiae litterariae. Consule igitur Franckii Callinum p. 51. Ulrici II. p. 252. Bode II. p. 119. cet. — *querimonia*] non de spretis a puellis poëtarum amoribus, sed luctus et maeror de amicis vel civibus egregiis morte ereptis. *Θρηνώδη*, lugubrem, igitur putavit fuisse ab initio elegiam, secutus, ut videtur, volgarem illam, sed falsam, notationem ab *ἒ ἒ λέγειν*. — *voti sententia compos*] maxime in rebus amatoriis. «Post *θρηνητικὴν* elegiam,» inquit, «orta est *ἐρωτικὴ*,» cuius Mimnermus auctor et exemplar erat; Callini ac Tyrtaei *προτρεπτικὴν* illam et *διδακτικὴν* Solonis ac Theognidis non memorat. — *exiguos elegos*] «tenues atque humiles,» ubi compararis et argumento et metro cum carminibus epicis. Ovid. Am. 2, 1, 21: *elegosque leves*. — *Grammatici certant*] Haec cum leni *εἰρωνείᾳ* in incertas atque inanes Grammaticorum Alexandrinorum quaestiones dicta videntur. Orion p. 58: *Εὑρετὴν δὲ τοῦ ἐλεγείου φασὶν οἱ μὲν τὸν Ἀρχίλοχον, οἱ δὲ Μίμνερμον· οἱ δὲ Καλλῖνον παλαιότερον· οὕτω Δίδυμος* (Horatii aequalis) *ἐν τῷ περὶ Ποιητῶν*. Quae posterior opinio non sine causa invaluit: certe omnium, quae ad nos pervenerunt, antiquissima est Callini elegia: *Μέχρις τῶ κατακεῖσθε; κότ' ἄλκιμον ἕξετε θυμόν, Ὦ νέοι; οὐδ' αἰδεῖσθ' ἀμφιπερικτίονας;* Stob. T. 51. 19. Floruisse autem videtur Bodio circiter a. 730. a. Chr., Archilochus a. 715. Cfr. Terent. Maur. 1721: *Pentametrum dubitant quis primus finxerit auctor; quidam non dubitant dicere Callinoum.*

79—82. *Archilochum*] Dio Chrys.

Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo:
Hunc socci cepere pedem grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus et populares
Vincentem strepitus et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos puerosque deorum,

I. v. 81. *popularis* B.

33. p. 5. R.: *Δύο ποιητῶν γεγονότων ἐξ ἅπαντος τοῦ αἰῶνος, οἷς οὐδένα τῶν ἄλλων ξυμβαλεῖν ἄξιον, Ὁμήρου τε καὶ Ἀρχιλόχου, τούτων Ὅμηρος μὲν σχεδὸν πάντα ἐνεγκωμίασε, -- Ἀρχίλοχος δ' ἐπὶ τὴν ἐναντίαν ἧκε, τὸ ψέγειν, ὁρῶν, οἶμαι, τούτου μᾶλλον δεομένους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ πρῶτον αὐτὸν ψέγειν.* Iulianus Misopog. p. 337. Sp.: *Ἀλκαῖος καὶ Ἀρχίλοχος κουφότερα ἐποίησαν αὐτοῖς ὅσα ὁ δαίμων ἐδίδου τῇ εἰς τοὺς ἀδικοῦντας λοιδορίᾳ.* — *rabies*] Cfr. Epod. 6, 13. Epp. 1, 19, 25. — *proprio*] «a se invento atque egregie tractato et huic generi unice apto.» — *iambo*] Ovid. Ib. 53: *in te mihi liber iambus Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.* Aristot. Poët. 5: *ἐν τοῖς ψόγοις τῶν φαύλων καὶ τὸ ἁρμόττον ἰαμβεῖον ἦλθε μέτρον· διὸ καὶ ἰαμβεῖον καλεῖται νῦν, ὅτι ἐν τῷ μέτρῳ τούτῳ ἰάμβιζον ἀλλήλους.* «Ne decem quidem versus iambici Archilochi nunc exstant.» Bentleius in Opuscc. p. 257. sed XLIV. collegit Liebel. Cfr. Bode II. p. 287., qui Margiten Homericum, in quo teste Mario Victorino 3. p. 2572. *duobus pluribusve hexametris ante positis iambus subiectus erat*, Archilocho posteriorem putat. — *Hunc socci*] «Et comoedia et tragoedia potissimum senario usa est.» — *Alternis*] Aristot. Poët. 4: *μάλιστα λεκτικὸν τῶν μέτρων τὸ ἰαμβεῖόν ἐστιν· σημεῖον δὲ τούτου· πλεῖστα γὰρ ἰαμβεῖα λέγομεν ἐν τῇ διαλέκτῳ τῇ πρὸς ἀλλήλους, ἑξάμετρα δὲ ὀλιγάκις.* Cfr. Rhetor. 3, 8. — *populares Vincentem strepitus*] «altius sonantem in scena quam clamor populi.» Acr. «Etsi strepit interdum spectatorum pars, nihilominus a reliquis facile exaudiuntur iambi propter ipsum numerorum genus, in quo facillime aures animadvertunt *ἄρσεις* et *θέσεις*.» Minus recte nuper quidam exposuit: «fictos strepitus inter actores in scena:» verum nec chorus unquam strepitum excitat a *πρωταγωνιστῇ* sedandum, nisi forte huc traxeris chorum in Septem adv. Theb. v. 182. acriter ab Eteocle reprehensum; neque cum singuli semper loquantur etiam in altercationibus, *πρωταγωνιστὴς* ceterorum actorum clamores vincat opus est. — *natum*] *μέτρον πρακτικόν*. Arist. P. 24.

83 — 85. *Musa dedit*] Poësis lyricae varia genera enumerat, hymnos, paeanes, dithyrambos, heroum laudes, *ἐπινίκια*, *ἐρωτικά*, *παροίνια*, omittens *θρήνους*. —

Et pugilem victorem et equum certamine primum
Et iuvenum curas et libera vina referre.
Descriptas servare vices operumque colores
Cur ego si nequeo ignoroque poëta salutor?
Cur nescire pudens prave quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non volt:
Indignatur item privatis ac prope socco
Dignis carminibus narrari coena Thyestae.

Construe autem: *Musa dedit fidibus lyrae referre divos*, non *referre divos fidibus*. — *equum-primum*] «victorem», ut Pind. Olymp. 1, 18. *Φερενίκου*, Hieronis equi, meminit. — *libera*] de *παῤῥησίᾳ* compotantium, ut Sat. 1, 4, 89: *Condita cum verax aperit praecordia Liber*; non: «larga vina.»

86—92. *Descriptas-vices*] «Cum haec varia, quae enumeravit, poësis *opera* s. genera certis legibus semel *descripta*, id est, singulatim constituta et divisa sint a Graecis potissimum, his legibus, quarum causa et ratio inest in ipsa mentis humanae natura, religiose obtemperandum est; quique eas leges vel non novit vel licenter migrat, poëtae nomine indignus est. In primis autem vitanda est prava generum confusio ac permixtio,» cuius exemplum statim subiungit v. 89. — *colores*] Hoc voc. complectitur et dicendi genus (stilum quem dicimus, Graeci *τὸν χαρακτῆρα τοῦ λόγου, ἁδρόν, ἰσχνόν, μέσον*. Gell. 7, 14.) et versificationem cuique generi aptam, cuius praecepti violati illustre dederat exemplum Chaeremon, *ὃς ἐποίησε Κένταυρον μικτὴν ῥαψῳδίαν ἐξ ἁπάντων τῶν μέτρων*. (Arist. Poët. 1.) — *salutor*] «appellor poëta ab omnibus, et ego tam honorificum nomen non recuso?» — *privatis-carminibus*] «sermone versibusque vitae quotidianae, qualem imitatur comoedia, aptis, non heroum tragicorum actionibus ac facinoribus. Quod si tam imperite aliquis genera confundat, *indignatur* lector;» pro quo, ut simul exemplum afferat, coenam Thyestae, summi horroris tragici argumentum, ponit. Ea vero *narratur* ab *ἐξαγγέλῳ*, cum in scenam produci non possit. — *Singula*] Rursus inculcat praeceptum, quod inest in v. 86. «Locum,» inquit, «quem singula sortita, sua natura nacta sunt vel in tragoedia vel in comoedia, teneant *decenter*, *κατὰ τὸ πρέπον*.» Lectio paucorum Codd. *decentem* orta est ex accommodatione ad v. *locum*.

93. 94. *Interdum tamen*] «Noli,» pergit, «confundere *χαρακτῆρα* tragoediae et comoediae; quamquam probe novi, iram aliosque vehementiores affectus personarum comicarum partim sublimiore, partim acriore genere dicendi exprimendos esse, quam ubi tranquillus est animus eorum, qui in scena comparent.» — *vocem tollit*] Huius versiculi meminit Donatus

Singula quaeque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comoedia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore;
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri
Telephus et Peleus, cum pauper et exsul uterque

I. v. 92. *decenter*] bSTc. et omnes Hochederi. *decentem* B. M.
II. v. 95. *pedestri. Telephus* LCTF.
III. v. 92. *decentem* e Codd. v. 96. *aut Peleus* coni.

ad Ter. Adelph. 5, 3, 3: Demea. *Ei mihi, quid faciam? quid agam? quid clamem aut querar? O caelum, o terra, o maria Neptuni!* Sic pater Caecilianus apud Cic. pro Cael. 16: *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulatur ira.* — *Chremes*] ille Terentianus Heaut. 5, 4., ubi irascitur filio Clitiphoni propter meretricis amorem nimis prodigo eumque acriter castigat. Cfr. Sat. 1, 4, 48. — *delitigat*] Simile est Ovid. Met. 11, 331: *delamentatur.* Vide, ne talia (*desaevire, deproeliari, debacchari*) significent proprie «ex loco superiore ac propterea maiore cum vi *saevire* cet., quam si id aequo loco fieret.»

95. 96. *tragicus*] Male olim puncto post v. *pedestri* posito explicabant vel «tragicus actor» vel «tragicus scriptor;» artissime enim iungendum est cum vv. *Telephus* et *Peleus*, quae personae semper sunt tragicae. Sic Cic. in Pis. 20: *Ego te - - non tragico illo Oreste aut Athamante dementiorem putem?* Sic etiam *comicos stultos senes* dixit Caecilius Statius apud Cic. de Sen. 11., *comicam moecham* Prop. 4, 5, 44. — *plerumque*] «ubicunque eiusmodi partes, quales sunt Telephi cet., inducuntur.» — *pedestri*] *τῷ πεζῷ λόγῳ*, simplici atque minime *τὸ ὕψος* affectante. Demetr. Phal. 28: *Ἁπλοῦν καὶ ἀποίητον βούλεται εἶναι τὸ πάθος.* — «Recte Bentleius punctum post v. *pedestri* sustulit, quem tamen scripsisse nollem *Telephus aut Peleus.* Uterque enim simul Chremeti comico opponitur.» Iahn. Telephi, Herculis filii ex Auge Alei filia, Mysiae regis, fabulas lege apud Diod. 4, 34. Hygin. 99—101. Vater, *die Aleaden des Sophokles, Berlin.* 1835. p. 14. 18. — *Peleus*] «Peleus, pater Achillis, ipse filius Aeaci, duos habuit fratres, Telamonem ex eodem patre et matre, Phocum ex patre tantum, sed natum dea marina, Salmace nomine, quem ipse interfecit, inde furiis exagitatus et exsilio damnatus est. Tandem receptus hospitio a Ceyce filio Solis a caede expiatur.» Acron Nannii. — *pauper*] Salse deridetur Euripides aliquoties ab Aristophane, quod Telephum pannosum et mendicum induxerat, quo spectatorum misericordiam acrius moveret. Prodibat enim *Πτώχ' ἀμφίβληστα σώματος λαβὼν ῥάκη Ἀρκτήρια τύχης·* et apud Ennium Both. P. Sc. p. 24: *Regnum reliqui*, inquit, *saeptus mendici stola.* *Exul* autem

Proiicit ampullas et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.
Non satis est pulchra esse poëmata; dulcia sunto
Et quocunque volent animum auditoris agunto.

I. v. 98. *querella* b.

IV. v. 98. *querelis* Cod. Monac. tert. v. 99. *pura* Cod. Vigorn.

Telephus dici poterat et cum ex Arcadia oraculi iussu matrem quaesitum in Mysiam ad Teuthrantem regem est profectus, et cum volneratus ab Achille Argis Graecorum principum concilium, ut ab eodem sanaretur, precatus est. V. Vater l. l.

97. 98. *Proiicit*] «respuit, talibus non utitur.» — *ampullas*] Cfr. Weichert P. L. p. 387. Primus Horatius vv. Latinis *ampulla* et *ampullari* (Epp. 1, 3, 14.) eodem sensu usus esse videtur, quo Graeci λήκυθος et ληκυθίζειν usurpabant «de oratione nimis ornata (veluti ex colorum ac pigmentorum vase, ληκύθῳ·) ambitiosa et pigmentis veluti tumida.» «Hoc a Callimacho transtulit.» PORPH. Ille enim tragoediam Μοῦσαν ληκύθειον appellavit Fragm. 319. Blomf. Cic. ad Att. 1, 14: *Totum hunc locum, quem ego varie meis orationibus — soleo pingere de flamma, de ferro (nosti illas ληκύθους) valde graviter pertexuit.* Praelusit huic usui, ni fallor, Aristophanes in Ranis v. 1206. seqq. ληκύθιον ἀπώλεσεν. — *sesquipedalia*] polysyllaba, qualia ἁμαξιαῖα vocat Aristophanes. Huiusmodi vv. praesertim in compositionibus vocabulorum Latinorum apud veteres tragicos nescio quid affectati habent minusque apposita sunt verae maestitiae ac timori. Gellius 19, 7. ex Laevii Alcesti: *Aurora pudoricolor — curis intolerantibus — Nestor trisaeclisenex et dulcioreloquus.* Adde *rudentisibilus, velivolitantibus navibus* cet. — *Si curat*] Dedita opera poëtam caesuram in h. v. neglexit, ut ipso versu dissoluto sollicitudinem imitaretur animi rebus adversis afflicti; nec debebat Schelle ex Piscatoris Ed. (et C1d. Feae) edere: *Si cor spectantis curat tetigisse querela.* — *tetigisse*] ἀορίστως.

99. 100. *Non satis*] Artissime haec (vv. 99—107.) connexa sunt cum antecedentibus, quippe cum ille dumtaxat, qui *servat operum colores*, qui *proiicit ampullas* cet., intimos spectatorum affectus movere, vel laetitiam vel commiserationem ac maerorem in nobis excitare possit. — *pulchra*] «artis legibus prorsus satis facientia;» quae propter hoc ipsum delectant quidem ingenium, cum iis acclamatur euge, belle, sophos, sed cor non tangunt. «Sunt quaedam poëmata, quae habent οἰκονομίαν et diserta probataque verba, sed interdum carent ea venustate et dulcedine, quibus opus est ad movendum spectatoris animum.»

Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani voltus: si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia laedent,
Telephe vel Peleu: male si mandata loqueris,

I. v. 101. *adsunt*] BbSTc. omnesque Pottierii et Hochederi. *adflent* M. v. 103. *tum* B.
II. v. 101. *adsint* F. e Codd. (sic etiam C2dd. Prag.)
III. v. 101. *adflent* e Grammatico anonymo Bibl. Vigorn.
IV. v. 104. *loquare* C1d. Hoched.

Comm. Cr. — *dulcia*] *ψυχαγωγικά*, *lieblich*, quae suavi etiam commiserationis voluptate afficiant animos. Eandem doctrinam proponens Dionysius Halic. de Comp. 10: Ἡ Θουκυδίδου λέξις καὶ ἡ Ἀντιφῶντος καλῶς σύγκειται, - - οὐ μὴν ἡδέως γε πάνυ· ἡ δέ γε Κτησίου καὶ Ξενοφῶντος ἡδέως μέν, ὡς ἔνι μάλιστα, οὐ μὴν καλῶς γε, ἐφ' ὅσον ἔδει· ἡ δὲ Ἡροδότου σύνθεσις ἀμφότερα ταῦτα ἔχει καὶ γὰρ ἡδεῖά ἐστι καὶ καλή. — *sunto - - agunto*] Similia ὁμοιοτέλευτα v. 176. 177. Aen. 1, 625. 626. 2, 124. 125. 9, 182. 183.

101—107. *Ut ridentibus*] Exponit vim συμπαθείας. «Sensus intimus ipse efficit, ut laeti simus cum laetis, maesti cum maestis atque utrumvis affectum etiam voltu prodamus.» — *adsunt*] «praesto sunt; eos anxie comitantur semper variati spe metuque.» Aristot. Rhet. 3, 7: συνομοιοπαθεῖ ἀεὶ ὁ ἀκούων τῷ παθητικῶς λέγοντι. Marcilius dicit in Codd. repertum esse *adflant*, unde coniecit *adflent*, quod repertum etiam in Grammatico anonymo bibliothecae Vigorniensis recepit Bentleius. (Verbum est Plautinum Paenul. 5, 2, 149.) Sed nimis aperta ac prope putida esset ἀντίθεσις cum v. *arrident* et mox sequitur *flere;* praeterquam quod, an *voltus* possint *adflere*, vehementer dubito. Multis tamen placuit et similia sunt Platonis illa in Ione p. 535. E.: καθορῶ, inquit rhapsodus, ἑκάστοτε τοὺς θεατὰς ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ βήματος κλάοντάς τε καὶ δεινὸν ἐμβλέποντας καὶ συνθαμβοῦντας τοῖς λεγομένοις. Lucian. de Salt. 72: ὁρᾶς τὸ θέατρον μισοῦν μὲν τὰ κακῶς γιγνόμενα, ἐπιδακρῦον δὲ τοῖς ἀδικουμένοις. Verum haec quoque minime convellunt v. *adsunt* a nobis ut κυριώτερον h. l. servatum. — *Humani voltus*] *Humani* otiosum non est, sed significat: «adsunt propter id ipsum, quod homines sumus et condolescere cum aliis possumus, id quod brutis animalibus negatum est.» — *ipsi tibi*] Quinctil. 6, 2, 26: *Summa enim circa movendos affectus in hoc posita est, ut moveamur ipsi* cet. — *laedent*] «maestitia me afficient lacrimasque mihi excutient.» — *male si mandata loqueris*] «si verba, quae te recitare iubet poëta, intimae illi animi tui sententiae, quam pro condicione tua promere deberes, non respondent, sed vel tumida sunt vel frigida.» Lambinus quidem construit: *si male loqueris*

Aut dormitabo aut ridebo. Tristia maestum
Voltum verba decent, iratum plena minarum,
Ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; iuvat aut impellit ad iram
Aut ad humum maerore gravi deducit et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,

I. v. 109. *atque inpellit* T. v. 111. *efferet* B.

mandata, quod suo arbitratu explicat: «partes tibi a fortuna tua datas.» Verum ex hac constructione esset praeceptum actori potius quam poëtae datum. — *dormitabo*] «nulla attentione te dignabor.» — *severum seria*] Inter *serius* et *severus* hoc discriminis est, ut prius fere semper dicatur de rebus, posterius de hominibus. Ruhnken. ad Ter. Eun. 3, 3, 7. Ad totum hunc locum cfr. Cic. de Or. 2, 45. et 3, 57. 58.

108 — 113. *Format enim*] Confirmat praecedens praeceptum his vv.: «Veritas autem haec ἠθῶν καὶ παθῶν a bonis poëtis religiose servata vel ideo necessaria est, quod animorum habitus et affectus maxime pendent ac temperantur ab externis personarum fortunis; quae cuiusque fortuna cum nota sit spectatoribus, suo iure postulant, ut quae loquitur, cum affectibus tali fortuna concitatis prorsus congruant: quod ni fit, fabulam explodunt.» — *habitum*] «statum et condicionem.» Sic Scriptor. Consol. ad Liv. 57: *Quid, si non habitu sic se gessisset in omni, Ut sua non essent invidiosa bona?* — *iuvat*] «Vel laetitia nos afficit, vel affligit.» — *equites peditesque*] Est veluti formula universos Quirites complectens. Cic. de Legg. 3, 3: *Censores equitum peditumque prolem describunto.* Liv. 1, 44: *Omnes cives Romani equites peditesque*; et comparare licet Soph. Oed. Col. 898: πάντα - - λεὼν Ἄνιππον ἱππότην τε. Bentleii autem *patres cachinnare* et ipsis et Horatio minus est dignum. — *pedites*] «tenuiore loco orti.» Nam etiam homines de volgo συμπαθείᾳ tacti persentiscunt, utrum affectus recte an secus expressi sint a poëta. — Per totum autem locum unice de dramate agit, partim quia in hoc clarius elucent faciliusque vel a populo diiudicari possunt affectus et χαρακτῆρες quam in epico vel lyrico, partim quia haec advocare nihil attinebat.

114. *Intererit*] Iam cum in affectus animorum, in sententias, quas proferunt fabularum personae, atque in ipsum cuiusque personae genus dicendi praeter mutabilem fortunam magnam vim

Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum divusne loquatur an heros,
Maturusne senex an adhuc florente iuventa
Fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
Mercatorne vagus cultorne virentis agelli,

I. v. 114. *divosne* B. *divusne* superscr. *a*, ut sit *Davusne* bTc. (*heros* omnes mei.) v. 117. *vigentis* c.

II. v. 114. *Davusne loquatur*, *Erosne* L. *Davusne loquatur an Heros* (ut hoc quoque sit servi nomen:) F. v. 116. *an matrona* LCT. (sicque C2dd. Hoched.) Ibid. *matrona parens* ex Vr. I. a pr. m. F.

III. v. 113. *equitesque patresque* coni.

exerceat etiam aetas, sexus, vitae genus, stirps, natio, cautionum, quae ex his dissimilitudinibus oriantur, admonet Pisones vv. 114—118. Verum perdifficilis oritur quaestio, utra lectio praeferenda sit, *divusne loquatur an heros*, an *Davusne loquatur an heros*; nam ceterarum, (quae vel in metrum peccant ut *Davusne l. an Heros* (servi nomen esset *Eros*, prima brevi:) vel manifestae interpolationi debentur, ut *Davus loquatur Erosne* (Lamb.) *Davusne loquatur herusne*, *divesne loquatur an Irus* Erasmus:) ratio haberi nequit. Externa utriusque lectionis auctoritas fere par est. Commentator Cruq. legit *divusne*, Porphyrio Hochederi in lemmate quidem *divusne*, sed σχόλιον ipsum demonstrat, Ed. principem recte exhibere *Davusne*; nam nescio quid garrit de Menandro: «Apud Menandrum inducitur servus, inducitur liber loquens et hoc ille indulgenter et inconsulto, ut omnia domino simpliciter fateatur. Itaque quo modo (*quodam modo*) illum excusat.» Equidem propter has potissimum rationes *divusne* praetuli, quia per totum h. l. de tragoedia agit, a qua transit ad Satyros v. 220.; satis inconvenienter igitur hic immisceretur persona comica, cum ceterae omnes rite ad tragoediam referri possint. Praeterea intolerabilis mihi saltem videtur eiusdem servuli Davi repetitio v. 237. V. 227. autem non opponuntur, sed ut locus requirebat componuntur *deus* et *heros*. Et qui favent alteri lectioni, quomodo non viderunt re vera differre inter se sermones deorum et heroum in tragoediis Graecis? Quippe illi (Apollo et Minerva in Eumenidibus, Minerva in Aiace, Diana in Hippolyto, ceteri) prae se ferunt nescio quid sublimioris spiritus, plus quam humani, vere caelestis, quippe qui summa tranquillitate ac beatitudine perfruantur, dum vel aestuant vel mortalium aegrimoniis malisque conflictantur heroes.

116—118. *matrona potens*] ut Atossa, Iocasta, Phaedra. — *nutrix*] ut in Trachiniis et Hippolyto. — *Mercatorne vagus*] ἔμπορος in Philocteta. — *cultor - - agelli*] tragicus ille αὐτουργός in

Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.
Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.
Scriptor honoratum si forte reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer
Iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.

I. v. 122. *negat* superscr. *e* T. Ibid. *arrogat* superscr. *e* T.
II. vv. 119. 120. *finge*, *Scriptor*. *Honoratum* LCT.
III. vv. 119. 120. *finge*, *Scriptor*. *Homereum* coni.

Euripidis Electra. — *Colchus*] barbarus ferus et trux, Aeetes. — *Assyrius*] «Astutum» exponunt Schol. Est potius «quaevis persona Asiatica, mollis, luxu diffinens, pusilli animi, in rebus adversis meticulosa,» ut in Persis Xerxes, in Oreste Phryx. Aristoph. Aves 1244: *πότερα Λυδὸν ἢ Φρύγα Ταυτὶ λέγουσα μορμολύττεσθαι δοκεῖς*; — *Thebis-Argis*] Barbaris opponuntur Graeci, inter quos ipsos rursus est discrimen; ut inter Thebanos, Eteoclem et Creontem, et Argivos, illorum hostes. Cfr. Septem adversus Thebas et Euripidis Supplices.

119. *Aut*] Vv. 119—135. haec primaria sententia est: «Aut *μῦθον*, prout semel ab antiquis est traditus, servatis etiam personarum moribus atque tota indole, in tragoedia sequere, neque vero addendo, demendo, mutando eum deforma; nam, qui in talibus res novas molitur, plerumque offendit spectatores, qui volunt Achillem esse verum illum Achillem, non perverse mixtum cum alia, ut puta, Nestoris vel Ulixi persona: aut si argumentum eligis a nemine adhuc tractatum vel a temet ipso inventum (ut ficta nomina in tragoediam primus induxit Agatho in Flore: Aristot. Poët. 4.) fac, ut omnibus eius partibus inter se conveniat ac personarum *χαρακτῆρες* scite serventur; id quod, verum ut fatear, longe difficilius est quam sequi famam.» (*Tradition, Sage.*) Rem egregie illustrat locus Antiphanis apud Athen. 6, 1: *Μακάριόν ἐστιν ἡ τραγῳδία Ποίημα κατὰ πάντ᾽· εἴ γε πρῶτον οἱ λόγοι Ὑπὸ τῶν θεατῶν εἰσὶν ἐγνωρισμένοι, Πρὶν καί τιν᾽ εἰπεῖν· ὡς ὑπομνῆσαι μόνον Δεῖ τὸν ποιητήν. Οἰδίπουν γὰρ ἂν μόνον φῶ, τἄλλα πάντ᾽ ἴσασιν· ὁ πατὴρ Λάϊος, Μήτηρ Ἰοκάστη, θυγατέρες, παῖδες τίνες, Τί πείσεθ᾽ οὗτος, τί πεποίηκεν κτλ.*

120—122. *Scriptor*] h. l. «poëta tragicus.» — *honoratum*] Homeri *ἀγαυόν*, *κλυτὸν Ἀχιλλῆα*, *den gefeierten*; «tam illustrem, ut omnes tamquam summi herois exemplar ultro eum praedicent,» ut Cic. Or. 9, 32: *cum praesertim fuisset* (Thucydides) *honoratus et nobilis*. de Legg. 1, 11. *honoratis* opponuntur *inglorii*. Propert. 4, 11, 102: *sim digna, Cuius honoratis ossa vehantur avis*. Minus recte alii: 1) «Homeri carminibus celebratum;» 2) «donis honoratum ab Agamemnone» Iliad. *ι*, 260., quod tragicum argumentum non est. 3) «Scribendum *Home-*

Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid inexpertum scenae committis et audes
Personam formare novam, servetur ad imum,
Qualis ab incepto processerit et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere; tuque

I. v. 123. *Media* B.

reum.» BENTL. quod recepit Sanadon; 4) *finge Scriptor! More ratum si* PRAED. — *reponis*] «si post tot alios tragicos rursus Achillis personam in scenam reducis.» Cfr. v. 190. — *inexorabilis*] Iliad. ι, 635. Aiax ad Achillem: *σοὶ δ' ἄλληκτόν τε κακόν τε θυμὸν ἐνὶ στήθεσσι θεοὶ θέσαν.* — *acer*] Iliad. υ, 467: *Οὐ γάρ τι γλυκύθυμος ἀνὴρ ἦν, οὐδ' ἀγανόφρων, Ἀλλὰ μάλ' ἐμμεμαώς.* Rhesus v. 122. item de Achille: *Αἴθων γὰρ ἀνὴρ καὶ πεπύργωται θράσει.* — *Iura*] «Affirmet nulla se teneri lege, quae aliis imposita sit: immo omnia in armorum vi posita esse.» Iliad. α, 295. ita Agamemnonem alloquitur: *Ἄλλοισιν δὴ ταῦτ' ἐπιτέλλεο, μὴ γὰρ ἔμοιγε Σήμαιν'· οὐ γὰρ ἔγωγ' ἔτι σοὶ πείσεσθαι ὀΐω.* — *arroget armis*] dativus; «tribuat armis, semper violentus.»

123. 124. *Medea ferox*] *ζαμενῆ* vocat Pind. Pyth. 4, 17. — *invicta*] «inexorabilis.» Eurip. Med. 1279. Chorus: *Τάλαιν', ὡς ἄρ' ἦσθα πέτρος ἢ σίδαρος, ἅτις τέκνων ὃν ἔτεκες Ἄροτον αὐτόχειρι μοίρᾳ κτενεῖς.* — *flebilis Ino*] «propter amissionem filiorum. Ino enim uxor Athamantis et ex eo mater duorum filiorum, Learchi et Melicertae. Athamas de venatione rediens, in furorem versus, cum vidisset uxorem cum duobus liberis, putans se leaenam cum duobus catulis videre, irruit in eam et unum de pueris rapiens discerpsit. Illa autem cum altero fugiens se in mare praecipitavit.» ACRON NANNII. — *Perfidus Ixion*] Schol. in Apollon. 3, 62: *Ἰξίων γαμήσας Δῖαν τὴν Ἠϊονέως θυγατέρα, πολλὰ ὑπέσχετο δώσειν ἕδνα. Ἐλθόντος δὲ ἐπὶ ταῦτα τοῦ Ἠϊονέως, βέρεθρον ποιήσας καὶ πυρακτώσας, σκεπάζει αὐτὸ λεπτοῖς ξύλοις καὶ κόνει λεπτῇ· ἐμπεσὼν δὲ ὁ Ἠϊονεὺς ἀπόλλυται· λύσσα δὲ τῷ Ἰξίονι ἐνέπεσε διὰ τοῦτο κτλ.* Cfr. Diod. Sic. 4, 71. — *Io vaga*] et propterea anxia, ut comparet in Aeschyli Prometheo. — *tristis*] Virg. Aen. 3, 311: *scelerum furiis agitatus Orestes.*

125—128. *Si quid*] Refertur ad v. 119. — *inexpertum*] «argumentum nondum ab alio poëta tractatum.» «Si *μῦθον* ipse fingere audes, ante omnia necesse est, ut nulla eius pars alii repugnet. Verum,» inquit, «*difficile est proprie communia dicere.*» Quae vv. videntur quasi conversa ex Graeco: *χαλεπὸν τὰ κοινὰ ἴδια ποιεῖν.* (cfr. Hermog. *περὶ μεθ. δειν.* p. 60.) — Ut *communia* in iure civili vocantur ea, quae omnium

Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.

I. v. 129. Habent *deducis* omnes mei et Hoched.
II. v. 129. *diducis* F. e C1d.

sunt, ut aër, mare, litora, quaeque a nemine sunt occupata ac possessa et possunt fieri primi cuiusque occupantis, sic in poësi et eloquentia *communia* sunt omnia ea, quibus alius aeque uti potest atque ego, h. l. potissimum ἤϑη generalia (*abstracta* quae appellant:), ut sunt hominis iracundi, crudelis, ferocis, callidi proditoris, viri generosi, sed infelicis cet. Talia autem in argumento prorsus ficto, id est, non ex mythologia repetito, *proprie dicere* (*concreta* reddere, *individualisiren*), id est, ita formare et exprimere, ut sibi constent ac veritatis poëticae speciem prae se ferant, sane difficillimum est. Raro enim poëta, qui eiusmodi χαρακτῆρας secum ubique conspirantes ex notionibus generalibus sibi componit atque argumentum quoque prorsus imaginarium excogitat, ubi eos collocet, quemadmodum fecit Agatho in Ἄνϑει illo ab Aristotele memorato, una cum indole actuosa (σὺν τῷ δραστηρίῳ) eandem illis evidentiam ac veritatem praebere poterit, quam per se iam habent Homeri et Tragicorum Atticorum personae. Quid, quod illud quoque accidere potest, ut, si describas heroem «impigrum, iracundum, inexorabilem, acrem,» spectatores illico exclament: «En alter Achilles!» quocirca satius fuisset illi nomen quoque huius relinquere. Haud recte nonnemo nuper haec *Difficile - - dicere* pro vv. adversarii obloquentis habuit convertens: *Schwer ists eigenthümlich zu sagen Bekanntes;* cui rationi manifesto repugnat v. *tuque;* etenim, si illud dicere voluisset, pergere debuisset: «tu tamen,» «nihilominus tu.» Recte Voss: *Schwer ists, eigene Wesen aus Allgemeinem zu bilden.* Etiam Gesnerus: «*Proprie dicere* est ita undique describere ac finire, ut iam non commune quidquam aut generale videatur, sed individuum, in quo omnia sunt determinata, ut loquuntur philosophi. Picturae ut proprie talis, sic poëticae, maior laus, si rem singularem pingat.» Nec vero displicet Metastasii περίφρασις· *Il trar primiero degli umani eventi Dal tesoro comun materia, e darle Propria forma ed acconcia, è dura impresa.*

129. 130. *Rectius*] «Longe melius feceris, si utére in tragoedia μύϑοις et personis Homericis,» ut Aeschylus fabulas suas τεμάχη τῶν Ὁμήρου μεγάλων δείπνων appellare ipse solebat. Athen. 8, 8. Plato de Rep. 10. p. 595: Ὅμηρος πάντων τῶν τραγικῶν πρῶτος διδάσκαλός τε καὶ ἡγεμών. — *deducis*] quasi filum; *ausspinnen*. Cfr. Epp. 2, 1, 225. Ovid. Met. 4, 36: *levi deducens pollice filum.* Feae et Doeringii lectio *diducis*, quasi fontem ingentem in rivulos, tragici prope

Publica materies privati iuris erit, si
Non circa vilem patulumque moraberis orbem,

II. v. 132. *Nec circa* LCT.

reprehensionem continet. «Rectius extendis *μῦθον* aliquem Homericum actione tragica, in qua et personae, quas inducis, et *μῦθος* ipse copiosius explicentur quam fieri potest in *ἐπεισοδίῳ* epico.» Nam de his potissimum agit, ut caedes Agamemnonis Odyss. λ, 404. deducta est in Agamemnonem Aeschyleum, Rhesus ex Dolonea Iliad. κ, cet. et longe alio sensu Aristoteles Poët. 23: *ἐκ μὲν Ἰλιάδος καὶ Ὀδυσσείας μία τραγῳδία ποιεῖται ἑκατέρας ἢ δύο μόναι, ἐκ δὲ Κυπρίων πολλαὶ καὶ ἐκ τῆς μικρᾶς Ἰλιάδος πλέον ὀκτώ, οἷον ὅπλων κρίσις, Φιλοκτήτης, Νεοπτόλεμος, Εὐρύπυλος, Πτωχεία, Λάκαιναι, Ἰλίου πέρσις καὶ Ἀπόπλους καὶ Σίνων καὶ Τρῳάδες.* Ceterum in *Iliaco carmine* brevitatis causa substitit; neque enim pro certo de excludendo reliquo *κύκλῳ μύθων* Troianorum, Hercule et furente et Oetaeo, Oedipo eiusque liberis, Atreo ac Thyeste, unquam cogitavit. — *Quam si proferres*] Haeserunt nonnulli in facillima hac attractione, adeo ut Bothe coniecerit *deduxes in actus*, *Quam sic proferres*; cum sit: «Rectius facis, si deducis -- quam faceres, si proferres.» — *ignota indictaque*] «a temet ipso inventa et a nemine ante te tractata.»

131. 132. *Publica materies*] Ita haec nectuntur cum prioribus: «Sed, dices, ubi eiusmodi argumenta Homerica, nimis iam trita, tractabimus, periculum est, ne despiciamur ac reprehendamur. Tu contra sic habeto» cet. Male hanc *publicam materiem* nonnulli confuderunt cum *communibus* illis v. 128., cum sit universa copia *μύθων* ab epicis et tragicis tractatorum vel etiamnunc apud *λογογράφους* latentium, quibus cuique poëtae denuo uti licet. Verum laudem merebitur tunc tantummodo, si eam privati ac sui iuris reddiderit, id est, si novus erit in *οἰκονομίᾳ* totius fabulae, in *ἤθεσι, πάθεσι, ῥήσεσιν, γνώμαις*. Rem exemplum declarabit: Electrae argumentum erat publica materies; sui iuris eam tres fecerunt poëtae, Aeschylus, Sophocles, Euripides, quamquam hic cum minore successu, scena in rus translata atque inducto *αὐτουργῷ* probo illo quidem et casto, sed argumenti dignitati minus apto. — *si Non circa*] Iam tria potissimum vitia enumerat, in quae plerumque incidant tragici Romani. — *orbem*] Hoc quoque *Graeco fonte cecidit*, ut *orbem* sic simpliciter vocaret locos communes et ab omnibus fere pertritos. Cfr. Eupolin apud Stob. T. 35. 2: *Καὶ τοῦ μὲν ἐν κύκλῳ γε παύσομαι λόγου, φράσω δέ σοι τὸ πρᾶγμα διὰ τῶν χωρίων.* Similiter Aristot. Rhet. 1, 9: *τὸ δ' ἐγκώμιον τῶν ἔργων ἐστίν, τὰ δὲ κύκλῳ* (loci communes) *εἰς πίστιν, οἷον εὐγένεια καὶ παιδεία.* Cfr. Ibid. 3, 14. *οἱ δοῦ-*

Nec verbo verbum curabis reddere fidus
Interpres, nec desilies imitator in artum,

I. v. 133. *verbo verbum*] BbTc. et Codd. Hoched., *verbum verbo* S. M. cum LCTF. v. 134. *disilies* B.

λοι οὐ τὰ ἐρωτώμενα λέγουσιν ἀλλὰ τὰ κύκλῳ, «ambagibus utuntur.» Primum igitur vitium est, cum sine successu et exitu saepe immorantur in sententiis et περιπετείαις *vilibus* (nimis volgaribus.) *Patulum* autem orbem vocat propterea, quod *omnibus*, etiam perquam mediocribus, poëtis introitus in eum *patet;* sine imagine, quod nihil novi atque exquisiti tales Graecorum imitationes prae se ferunt. «Cave,» inquit, ne prima quaeque, maxime obvia et quae iam evilescere coeperunt, volgari modo tractes, sed ea diligenter investiga et exprime, quae in personarum, quas nobis proponis, moribus atque affectibus sunt magis recondita et nova, ut multam in te inventionem esse ultro agnoscamus.» Alii minus recte interpretantur *orbem* de κύκλῳ ἐπικῷ vel de circo cet.

133 — 135. *Nec verbo*] Cic. de opt. gen. or. 5: *Non converti* (Aeschinis et Demosthenis orationes) *ut interpres, sed ut orator, sententiis iisdem et earum formis tamquam figuris, verbis ad nostram consuetudinem aptis; in quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere, sed genus omne verborum vimque servavi.* — *curabis reddere*] «nec in eo elaborabis, ut quam fidelissime Graecum aliquod exemplar in Latinum convertas; nam pravum hoc studium officit etiam sermonis elegantiae et pusillum prodit ingenium.» Secundum hoc erat vitium, ad quod proni erant Romani, cum Graecos imitarentur; vide modo Medeae Ennianae reliquias. (Eurip. Med. 502: *Νῦν ποῖ τράπωμαι; πότερα πρὸς πατρὸς δόμους, Οὓς σοὶ προδοῦσα καὶ πάτραν ἀφικόμην; Ἢ πρὸς ταλαίνας Πελιάδας;* Ennius: *Quo nunc me vertam? quod iter incipiam ingredi? Domum paternamne? anne ad Peliae filias?)* — *nec desilies*] Significare videtur fabellam Aesopiam de capra in puteum desiliente. V. *desilire* temeritatem talis incepti notat. — *in artum*] ut Lucian. Hermot. 63: *συνελαύνειν ἐς στενόν*. Hoc dicit: «Si in rebus ac περιπετείαις (de verbis antea monuerat:) statim ab initio nimis te applicaveris tragoediae alicui Graecae, te coartabis ipse et quasi vincula tibi iniicies; ex quo fiet, ut mox proprius pudor te impediat, quin liberius interdum exspatiere. Non audebis neque addere quidquam nec demere nec mutare, timens, ne quaevis immutatio spectatoribus inscita ac temeraria videatur eosque laedat.» — *aut operis lex*] «οἰκονομία, ordo ac descriptio eius tragoediae, quam imitandam sumpsisti; oeconomica dispositio omnibus nota et a qua deflecti vix poteris, cum, si hoc facere audeas, mutando in primis καταστροφὴν atque exitum sapienter a Graeco poëta constitutum, sta-

Unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex.
Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:

I. v. 136. *cyclicus*] bSTc. *cyclius* B. M.
II. v. 135. *referre* L., ut Cod. Mon. sec. v. 136. *Cyclius* F.
III. v. 135. *verbum verbo* v. 136. *Cyclius*
IV. v. 135. *operum* Monac. sec.

tim omnes imperite te egisse clament.» (Plerique minus recte, ut opinor, v. *operis* non de una aliqua tragoedia, sed de universo genere tragico exponunt.)

136. *Nec sic*] Hoc loco (vv. 136—152.) a genere tragico digredi videtur tantummodo, re vera non digreditur, sed exempla et virtutum et vitiorum poëticorum, quae afferre volebat, longe facilius repeti poterant ex poëtis epicis quam ex tragoediis Graecis harumque exordiis. Praecepta autem ipsa per se spectata facili opera ad tragicum genus transferri possunt neque minus ad hoc pertinent quam ad epicum. Ad tragoediam autem solam manifesto redit v. 153. — *scriptor*] In hoc vocabulo non puto inesse *εἰρωνείαν*, quam in eo odoratus est Welckerus *der epische Cyclus* p. 113. Cfr. A. P. 120. 235. Epp. 2, 1, 36. cet. — *cyclicus*] Hanc formam, utpote qua grammatici plerumque usi sint, firmatam praeterea a quattuor meis Codd. cum Welckero p. 117. praefero alteri *cyclius*, etsi hanc praebet Cod. B. omnium antiquissimus et Pollianus Anthol. Pal. II. p. 358: *Τοὺς κυκλίους τούτους τοὺς αὐτὰρ ἔπειτα λέγοντας Μισῶ κτλ.*, qui tamen poëta de aequalibus suis, non de cyclicis antiquis loqui eosque intelligere videtur, qui, ut est v. 132. *circa vilem patulumque morabantur orbem* Homerum putide imitati. — Poëtarum autem cyclicorum nomine Grammatici Alexandrini et Horatii aequales eos potissimum complectebantur, quos nominat Proclus in Chrestomathiae Excerptis apud C. G. Müllerum de Cyclo p. 39: *Τὰ Κύπρια* Stasini vel Hegesini, quibus inde ab Helenae raptu exponebantur res ad Troiam ante Achillis iram gestae, ita ut Iliadem praecederent eiusque argumentum praepararent; Arctini *Αἰθιοπίς* (Olymp. 1—9.) quae continuabat Iliadem certe usque ad armorum iudicium; *Ἰλιὰς μικρά*, cuius scriptor ferebatur Lesches (Olymp. 30.) usque ad *τὸν δούρειον ἵππον* in Troiam introductum; Arctini *Ἰλίου πέρσις*; *Νόστοι* heroum ab Agia (post Olymp. 20.) compositi, poëma *παράλληλον* Odysseae. *Τηλεγονία* Eugammonis (Olymp. 53.) continuatio Odysseae usque ad Ulixi mortem; de quibus omnibus recte Scholiasta Clementis Alex. Ed. Lips. T. 4. p. 104: *Κυκλικοὶ καλοῦνται ποιηταὶ οἱ τὰ κύκλῳ τῆς Ἰλιάδος* (adde Odysseam) *ἢ τὰ πρῶτα ἢ τὰ μεταγενέστερα ἐξ αὐτῶν τῶν Ὁμηρικῶν συγγράψαντες.* Horum igitur poëtarum, qui aliquot seculis post Homerica carmina ea formâ, qua ad nos pervenere, constituta floruerunt, *φιλολογίας* magis, quam poëticae dignitatis causa, *σύνταγμα* constituerant Ale-

«Fortunam Priami cantabo et nobile bellum.»
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:

I. v. 137. *cantarat nobile* B. v. 139. *Parturient* BbSTc.
II. v. 139. *Parturient* LCTF.

xandrini, suis locis insertis Iliade post Cypria, Odyssea post *Νόστους*; de quo corpore Photius Cod. 239: *σπουδάζεται τοῖς πολλοῖς, οὐχ οὕτω διὰ τὴν ἀρετήν, ὡς διὰ τὴν ἀκολουθίαν τῶν ἐν αὐτῷ πραγμάτων*. Omnia enim haec carmina cyclica carebant *οἰκονομίᾳ* illa poëtica (*organische Einheit*), qua excellunt Ilias et Odyssea; res gestas multorum saepe annorum sine copia illa beata tenuiter et nimia cum simplicitate narrabant. Cfr. in primis C. O. Müllerum in Censura libri Welckeriani *Zeitschrift für die Alterthumswiss.* 1835. N. 144. Ceterum consulendi sunt noti de cyclicis libri C. G. Mülleri, Welckeri, Ulrici, Bodii, Langii cet.

137 — 139. *Fortunam*] Huius versiculi exemplar Graecum nondum repertum est; unde triplex oritur suspicio: 1) vel fuit exordium cycli Pseudopisandrei (Macrob. Sat. 5, 2. Welcker p. 97.): 2) vel alius brevioris poëmatis cyclici, omnes Priami et Troiae vicissitudines complexi, sed nobis ignoti, cuiusmodi aliquod Tzetzae *Ἰλιακῶν* simile Horatii temporibus exstitisse nec pro certo affirmari neque negari potest; 3) vel *olim* ita explicandum est, ut solet usurpari in exemplis ac fabellis: «Ut fere consueverunt incipere scriptores cyclici.» Falsissima est Scholiastarum opinio, hic iam Antimachum notari. Cfr. v. 146. Quinta aliorum olim opinio fuit ab Horatio liberius expressum esse Iliadis parvae initium: *Ἴλιον ἀείδω καὶ Δαρδανίην εὔπωλον, Ἧς πέρι πολλὰ πάθον Δαναοὶ θεράποντες Ἄρηος*· qui versus ipsi fortasse in scholis Grammaticorum tamquam exemplum exordii poëmatis cyclici proponi soliti fuerint. Tale autem veluti per manus traditum peperit tandem Ioannis Tzetzae nobile illud: *Ἀργαλέου πολέμοιο κακὸν πόνον Ἰλιακοῖο Ἔννεπε Καλλιόπεια ὑφ' ἡμετέραισιν ἀοιδαῖς· Ἀρχῆθε δ' ἐπάειδε καὶ ἐς τέλος ἐρέεινε.* Verum in Iliadis parvae exordio non inest praecipua notio *fortunae Priami.* Sed prorsus egregia in hoc genere perverso est quam affert Boileau A. P. 3. *πρότασις* Alarichiadis Scuderii: *Je chante le vainqueur des vainqueurs de la terre.* In his quidem inest ridiculus ipsorum verborum tumor; contra in versu illo cyclico per se nihil turgidi inest; vitiosum erat totum poëma, cum nimis multa, omnes Priami calamitates et to-

«Dic mihi, Musa, virum, captae post tempora Troiae
«Qui mores hominum multorum vidit et urbes.»
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,

III. v. 141. *post moenia* e Codd.
IV. v. 141. *post funera* Bentl. dubia suspicio.

tum bellum Troianum amplecteretur, non unam aliquam actionem recta dispositione oeconomica tractaret. — *feret*] «afferet lectori.» Cum permagna et quod ad ambitum et ad varietatem attinet magno ore promittit, nihil aliud dat quam informe poëma cyclicum. — *promissor*] ut nos *Verheisser*, «qui magna pollicetur, nihil praestat.» — *hiatu*] «ore ridiculum in modum late aperto.» — *Parturiunt*] proverbium Graecum: *Ὤδινεν ὄρος· εἶτα μῦν ἀπέτεκεν·* ductum ex nota fabella Aesopia. *Parturiunt* nunc; mox, inquiunt homines, *nascetur*. Praesens necessarium est: futurum, quod plerique tuentur Codd., ortum ex v. *nascetur*. Quinctil. 8, 3, 19: *Risimus, et merito, nuper poëtam, qui dixerat* Praetextam in cista mures rosere Camilli. *At Virgilii miramur illud*, — saepe exiguus mus (Georg. 1, 181.) *Nam epitheton* exiguus *aptum proprium effecit, ne plus exspectaremus, et casus singularis magis decuit, et clausula ipsa unius syllabae, non usitata, addidit gratiam. Imitatus est itaque utrumque Horatius*, nascetur ridiculus mus. — Cfr. Hermanni Elem. D. M. p. 125. Est sexta decima caesura versus heroici in sexta arsi, ut Aen. 3, 390: *Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus*. Ovid. Met. 8, 358: *In iuvenes vasto sic impete volnificus sus Fertur.*

141 — 145. *Dic mihi*] In duos vv. contraxit Odysseae exordium: *Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον; ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη, ἐπεὶ Τροίης ἱερὸν πτολίεθρον ἔπερσε, Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω.* Cfr. Epp. 1, 2, 19. — *fulgore*] *Fulgor*, lumen subitum et oculos praestringens, mox tamen in fumum ingratum desinens; contra *lux* oculis grata; sine imagine: «initium splendidum ac prope arrogans, quod excipit narratio taedii plena; contra initium simplex et prope humile, quod egregiae narrationes sequuntur.» — *fumo*]. Lucian. Tim. 1: *Ἅπαντα γὰρ ταῦτα λῆρος ἤδη ἀναπέφηνε καὶ καπνὸς ποιητικὸς ἀτεχνῶς ἔξω τοῦ πατάγου τῶν ὀνομάτων.* — *speciosa - miracula*] «*θαύματα, φαντασίας*, in quibus, etsi sunt miraculosae, ut quae narrat de Antiphate, Laestrygonum rege, Od. *κ*, 100., de Scylla et Charybdi Od. *μ*, 85., de Cyclope Od. *ι*, 187., inest tamen veri similitudo poëtica. Tales autem narrationes apud Cyclicos haud reperias.»

Antiphaten Scyllamque et cum Cyclope Charybdin;
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,

I. v. 145. *Charybdim* BT.
II. v. 145. *Antiphatem* LC. Ibid. *Charybdim* CT.

146. *Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri*] Scholia haec sunt: «Meleager et Tydeus fratres fuerunt. Antimachus poëta reditum Diomedis narrans, ab exordio coepit primae originis, id est, ab interitu Meleagri.» Acr. — [«Bonus poëta, inquit, qui volt describere reditum Diomedis, principis Graecorum, Troia in Graeciam, non ex eo tempore incipit narrare facta eius, quo rediit victor, interfecto gigante Meleagro, sed potius ab incendio Troiae.» Acr.] Sed stultissima haec non leguntur in Ven. 1481. Bas. 1527. — «Antimachus fuit cyclicus poëta; hic adgressus est materiam, quam sic extendit, ut viginti quattuor volumina impleverit, antequam septem duces usque ad Thebas perduceret.» Porph. — Meleager et Tydeus fratres fuere. Ex obliquo autem taxatur Antimachus cyclicus, qui reditum Diomedis a Troia in Graeciam narrans, eum incipit ab interitu Meleagri patrui. Comm. Cr. — Meleagrum interfecit Tydeus, frater eius, qui ex filia Adrasti, Deïpyle, genuit Diomedem. Schol. Cod. Monac. f. apud Hocheder. — Quod quidem Callimachus *(sic)* fecit: Homerus vero reducens Ulixen et Diomedem a Troia, quarum lingua refert Troianum bellum, sic reditum Diomedis describit, ut non incipiat ab interitu Meleagri. Oeneus rex Calydonis fuit: orta seditione inter suos filios Tydeus fratrem suum Meleagrum interfecit. Inde a patria expulsus ad Adrastum regem Lacrissarum *(sic)* venit, de cuius filia Deïpyle Diomedem habuit. Schol. Rhenaug. Sec. XII. ineditus. (Etiam in Bodii Mythogr. I. 198. Meleager a Tydeo interfectus esse dicitur. Contra auctoribus Hygino 69. et Schol. Stat. 1, 402. Menalippum fratrem, dum venaretur, occidit. Solitam de Meleagri interitu narrationem v. apud Ovid. Met. 8, 444.) Sed omnes hos errores hic persequi nihil attinet. Hoc autem inter antiquos interpretes constare vides, notari hic Antimachi, Platonis aequalis (ante Chr. 405.), Thebaidem, longum quidem ac diffusum poëma, sed tamen magnis virtutibus non carens. Cfr. Quinctil. 1, 10, 53. In hac autem Thebaide mentio fieri non poterat Diomedis reditus a Troia, sed viam mihi monstrante Welckero *ep. Cyclus* p. 163. ita explicandus videtur locus Horatii: «Antimachus nimis longe repetiit finem totius actionis, id est, Diomedis in Aetoliam post Epigonorum victoriam reditum, ab interitu Meleagri per fatalem illum titionem ab Althaea matre crematum.» (Nam hanc fabulam, non incertum illud Tydei fratricidium in Meleagro effectum, persecutus esse videtur Antimachus. Iam modo nobis ignoto cum Meleagri nece coniunxit Tydei exilium e Calydone, matrimonium cum Deïpyle Adrasti filia, expeditionem adversus Thebas, mortem (Stat.

Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo;
Semper ad eventum festinat et in medias res

8, 717.), in qua ipsa Menalippi occisoris caput corrosit; deinde quomodo Diomedes patris occisionem in altera Thebarum expugnatione per Epigonos facta ultus, atque ab Alcmaeone in Aetoliam restitutus sit, ut Thersander, Polynicis filius, item feliciter Thebas rediit; hinc demum Diomedes cum ceteris Achivis Agamemnone duce adversus Troiam profectus est; sed eius reditus a Troia extra Thebaidis ambitum situs erat. Loci praecipui, qui Welckeri sententiam confirmant, sunt Ephori, qui in hoc Antimachum secutus esse videtur, testimonia apud Strab. 7, p. 325. 9, p. 423. 10, p. 462.

147. *Nec gemino*] «Neque vero orditur bellum Troianum ab Helenae prodigioso partu.» V. *gemino* videtur explicandum cum Schol. Rhenaug. inedito: «Iuppiter cum Leda in specie cygni concubuit. Inde illa duo ova posuit; ex altero Pollux et Castor, ex altero Helena exivit.» Aliter Comm. Cr.: «Duo ova peperisse dicitur Leda, alterum ex Iove sub specie cygni (Cfr. Eurip. Helen. 18. Isocr. Hel. Enc. 26.), ex quo nati sunt Pollux et Helena; alterum ex Tyndaro, ex quo Castor et Clytaemnestra.» Hygino Fab. 77. convenit cum Comm. Cr., nisi quod ovi vel ovorum mentionem non facit. Contra Bodii Mythogr. I. 204. p. 64: *Iuppiter concubuit cum Leda in specie cygni. Inde duo ova nata sunt, ex quorum altero Castor et Pollux, ex altero Clytaemnestra et Helena natae sunt.* Iam Eriphus apud Athen. 2, 50: *ᾠὰ χήνεια· - - Οὗτος δέ φησι ταῦτα τὴν Λήδαν τεκεῖν.* Aliter rursus Serv. ad Aen. 3, 328: «Ledam Iuppiter in cygnum mutatus gravidam fecit, quae ovum peperisse dicitur, unde nati sunt Helena, Castor et Pollux; et sic Bodii Mythogr. III. p. 163.» Aliter denique Apollod. 3, 10, 7. Tzetzes ad Lycophr. 88. Bodii Mythogr. 1, 78. (Alii v. *gemino* explicaverunt: «ex quo plures (pr. trigemini) una exclusi sunt.» Sed nimis ambigue hoc vocabulo usus esset.) Helenae partum, ut probabile est, haud procul ab exordio memorabant carmina Cypria, quae Stasino vel Hegesino tribuuntur, apud Athen. 8. p. 334. c: *Τοῖς δὲ μετὰ τριτάτην Ἑλένην τέκε, θαῦμα βροτοῖσι· Τήν ποτε καλλίκομος Νέμεσις φιλότητι μιγεῖσα Ζηνί, θεῶν βασιλῆι, τέκε κρατερῆς ὑπ' ἀνάγκης.*

148 — 151. *eventum*] «*καταστροφὴν* atque exitum fabulae, quam narrat.» — *festinat*] «ita procedit, ut nunquam rhapsodiarum exordiis epilogisque et degressionibus supervacaneis se ipse implicet atque impediat.» — *in medias res*] «ita, ut lector earum principium haud desideret.» Cic. ad Att. 1, 16: Respondebo tibi *ὕστερον πρότερον, Ὁμηρικῶς.* Quinctil. 7, 10, 11: *ubi ab initiis incipiendum, ubi more Homerico e*

Non secus ac notas auditorem rapit et, quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit,
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu, quid ego et populus mecum desideret, audi:
Si plausoris eges aulaea manentis et usque

I. v. 152. *unum* B. v. 154. *plosori seges* (sic) superscr. *plausoris* B.
III. v. 154. *Si fautoris* coni.

mediis vel ultimis. Schol. Ven. ad Iliad. *α*, 8: *Λέγουσι δὲ καὶ ἀρετὴν ποιητικὴν εἶναι τὸ τῶν τελευταίων ἐπιλαμβάνεσθαι καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀνέκαθεν διηγεῖσθαι.* — *Non secus*] «quasi deberent iamiam notae esse lectoribus;» quae ipsa maxima est virtus narrationis evidentis ac dilucidae. — *Desperat tractata*] «Omittit omnia, quae ex suo sensu vere poëtico tractari ideo non debent, quia nulla ars iis *nitorem*, id est, ornatum ac venustatem, praebere potest, itaque fines poësis nunquam migrat.» — *mentitur*] Consulto duriore hoc verbo usus est, ut significet, quanta confidentia poëtica et quam felici successu Homerus etiam miracula finxerit. Aristot. Poët. 24: *Δεῖ μὲν ἐν ταῖς τραγῳδίαις ποιεῖν τὸ ἄλογον, μᾶλλον δ' ἐνδέχεται ἐν τῇ ἐποποιΐᾳ τὸ ἄλογον. — Δεδίδαχε δὲ μάλιστα Ὅμηρος καὶ τοὺς ἄλλους ψευδῆ λέγειν ὡς δεῖ.* Plutarch. Non posse cet. 9: *Δι' ἡδονὴν οὐδὲ τὸ ψεῦδος ἀμοιρεῖ χάριτος, ἀλλὰ καὶ πλάσμασι καὶ ποιήμασι τοῦ πιστεύεσθαι μὴ προσόντος ἔνεστιν ὅμως τὸ πεῖθον*: deinceps de Homero agit. — Hand Turs. III. p. 468: «Hic *ita* et *sic* idem significant referunturque ad antecedentia, non ad *ne*, quod sequitur. *Und so erfindet er neu, so mischt er Wahres mit Erdichtetem, damit ein Ganzes erscheine.*» Equidem potius reor v. 151. referri ad sequentia et *ne* esse *dass nicht*, ut Terent. Heaut. 4, 5, 35: *ita tu istaec tua misceto, ne me admisceas.*

153—155. *Tu*] Vv. 153—178. docet, quomodo in tragoedia et in comoedia exprimi debeant diversa diversarum aetatum mores et affectus, ut veritas poëtica sibi constet ac servetur. Leviter tetigerat eandem doctrinam v. 115. Ea tamen differentia utriusque loci est, quod priore docet concordare debere sententias ac verba cum condicione, *aetate*, statu, origine cuiusvis personae, hoc autem, poëtae officium esse accurate notare ac diligenter investigare studia atque *ἤθη καὶ πάθη* cuiusque aetatis maxime propria, ut ea ex artis legibus imitari perdiscat. Usus autem esse videtur Aristotelis Rhetor. 2, 12. (qui locus totus est legendus:) vel alio rhetore, qui Stagiritae doctrinam secutus erat. — *populus mecum*] «pariterque omnes spectatores, quia sic iubet sensus communis.»

Sessuri, donec cantor Vos plaudite dicat;
Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces iam scit puer et pede certo

I. v. 155. *Sessori* B. v. 157. *Nobilibus* B. Ibid. *naturis*] BSTo. et omnès Pottierii atque Hoched. *maturis* b. M.

II. v. 157. *maturis* F.

III. v. 157. *maturis*

— *plausoris*] Bentleii *fautoris*, praeterquam quod per se parum probabile est, ideo potissimum reiiciendum videtur, quia in re scenica significat eum, qui vel propter studium erga hunc illumve actorem vel etiam nummis conductus huic uni plaudit, dum alios exsibilat; *plausor* contra est, qui sincera artis admiratione applaudit poëtae magis quam histrioni. — *aulaea manentis*] «usque ad fabulae finem attenti;» quibus verbis simul significat se deinceps de genere dramatico praecepta daturum esse. Cfr. Epp. 2, 1, 189. Virg. Ge. 3, 25. Ovid. Met. 3, 111. «Pro forma et constructione theatrorum apud veteres aulaeum picturis ornatum vel intextum, ut scena aperiretur, non tollebatur in altum ut nunc; sed sub pulpita demittebatur sensim involutum cylindro. Finito actu vel integro spectaculo in altum tollebatur. Appul. Met. 10. p. 233. Pric.: *Aulaeo subducto et complicitis sipariis, Paridis scena disponitur.*» Fea. — *cantor*] Bentleius ad Ter. Andr. extr.: «Cum actores omnes ex scena exirent, cantoris erat, depositis ex ore tibiis *Plaudite* insonare.» Verum cum quae postremo loquitur persona manifesto illud *Plaudite* populo acclamet, rectius Hermannus Opuscc. I. p. 302: «Horatius aperte cantorem et histrionem eundem esse significat.» — Dubitat rursus Goeller ad Plauti Trin. p. 135. Sed cfr. Prudent. in Symm. 2, 646: *Ut tragicus cantor ligno tegit ora cavato, Grande aliquod cuius per hiatum crimen anhelet.*

157—160. *Mobilibus*] «Naturae humanae mutabiles sunt pro singulorum hominum aetate progrediente; hae igitur mutationes sensim factae et notandae et decore imitandae sunt poëtae.» Etsi speciosa est Bentleii coni. *maturis* (firmata a var. lect. Cod. Vigorn., a meo b. et uno Feae a pr. m.) maxime ideo reiicienda est, quod minus rectam ἀντίθεσιν infert inter vv. *mobilis* et *maturus*; qua Horatius pro certo nunquam usus esset pro v. *immaturus, viridis, florens*, opposito v. *maturus*. (Sic enim explicavit: «Ut *maturi anni* constantem et senilem aetatem, ita *mobiles* puerilem iuvenilemque denotant. Virg. Ge. 3, 165: (vitulorum) *mobilis aetas.*) Nihil autem probat Acronis *maturo seni* repetitum ex v. 115. — *Reddere-voces*] «clare loqui, quasi reddens, id est, suo loco partim repetens ac

Signat humum, gestit paribus colludere et iram
Colligit ac ponit temere et mutatur in horas.
Imberbis iuvenis tandem custode remoto
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus aeris,
Sublimis cupidusque et amata relinquere pernix.
Conversis studiis aetas animusque virilis
Quaerit opes et amicitias, inservit honori,

I. v. 159. *humum et gestit* B. v. 160. *hora* B. (v. 161. Habent *Imberbis* Codd. mei.) v. 166. *viriles* B.

II. v. 161. *Imberbus* e Cod. Bland. volebat dare Cruq. in Ed. 1597.; remansit *Imberbis*.

III. v. 161. *Imberbus*

proferens voces, quas a parentibus et nutrice *accepit*, didicit, partim interrogatis apposite respondens.» Catull. Epith. Pel. 166: *Nec missas audire queunt nec reddere voces.* — *Signat humum*] «vestigia solo imprimens.» — *Colligit ac ponit*] «uti temere irascitur, ita facile rursus mitigatur.» Cfr. Hand Turs. I. p. 462. *Iram colligere* ut nos *Zorn fassen*. — *mutatur*] significatu formae mediae, «in singulas horas alius fit.»

161—165. *tandem*] impatientiam designat, qua adolescentes libertatem expetunt. — *Custode*] «paedagogo remoto post sumptam togam virilem.» Cfr. Sat. 1, 6, 81. — *Gaudet equis*] Ter. Andr. 1, 1, 28: *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, Ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos Alere aut canes ad venandum aut ad philosophos* cet. — *campi*] Martii, ubi corpora exercebant adolescentes Romani. — *Cereus*] «flexibilis cerae instar.» Plato Legg. 1. p. 633: *θωπεῖαι κολακικαί, αἳ τινὰς-κηρίνους ποιοῦσι πρὸς ταῦτα ξύμπαντα.* — *asper*] «repugnans ac pervicax.» — *Utilium*] Aristot. Rhet. 2, 12: *οἱ νέοι φιλοχρήματοι ἥκιστα- διὰ τὸ μήπω πρὸς τὸ συμφέρειν κρίνειν μηδέν.* — *Sublimis*] *μεγαλόψυχος*, elatus, *hochfahrend*. Aristot. l. l. *φιλότιμοι μέν εἰσι, μᾶλλον δὲ φιλόνικοι.* — *relinquere pernix*] Idem: *εὐμετάβολοι δὲ καὶ ἁψίκοροι πρὸς τὰς ἐπιθυμίας, καὶ σφόδρα μὲν ἐπιθυμοῦσι, ταχέως δὲ παύονται.*

166—168. *Conversis*] Non est: «in unum versis,» sed: «prorsus mutatis.» — *inservit honori*] «cupide petit honores.» Cfr. de vv. *servire* et *inservire* Cic. ad Fam. 16, 17. — *Commisisse*] *ἀορίστως*, ita tamen, ut significet infectum quod commiserit fieri non posse. — *quod mox mutare laboret*] «quod, ubi eum paullo post poenituerit,

Commisisse cavet quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti,
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, castigator censorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum;
Multa recedentes adimunt. Ne forte seniles,

I. v. 168. *quod permutare* ST. (non Bbc.) v. 172. *Delator* B. Ibid. *avidusque*] BbSTc. *pavidusque* M. v. 176. *ne forte viriles* B.

II. v. 174. *censor castigatorque* LCT.

III. v. 172. *spe lentus - - pavidusque* coni. aliquatenus firmata rasurâ Cod. Regin.

IV. Post v. 173. in Feae V. T. insertus est hic: *Laudat praeteritos, praesentes despicit actus.*

corrigere plerumque frustra conetur.» Nonnullis placuit Regelsbergeri lectio *munire*, id est, ut volunt, «defendere et confirmare;» nec tamen satis Latine dici videtur *munire culpam, errorem.*

170—178. *Quaerit*] Aristot. l. l. *Οἱ πρεσβύτεροι - - πρὸς τὸ συμφέρον ζῶσιν, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ καλόν - - οὔτ' ἐπιθυμητικοὶ οὔτε πρακτικοὶ κατὰ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ κατὰ τὸ κέρδος.* — *gelide*] Aristot. l. l. *κατεψυγμένοι γάρ εἰσιν, οἱ δὲ νέοι θερμοί· ὥστε προωδοποίηκε τὸ γῆρας τῇ δειλίᾳ· καὶ γὰρ ὁ φόβος κατάψυξίς τις ἐστίν.* — *spe longus*] «Senex sperat se vel post decennium hoc vel illud perfecturum vel adepturum, et cum iners sit, nihil studiose alacriterque peragat, avidus tamen semper eorum est, quae futurum tempus afferat.» Contra si legas cum Bentleio *pavidusque futuri*, aperte hoc repugnabit vv. *spe longus.* Quamquam Aristot. l. l. *καὶ δειλοὶ καὶ πάντα προφοβητικοί.* — *avidusque futuri*] Aristot. l. l. *φιλοζώους* vocat. Sophocl. Fr. 64. Dind.: *Τοῦ ζῆν γὰρ οὐδεὶς ὡς ὁ γηράσκων ἐρᾷ.* — *Difficilis*] Cic. Cat. mai. 18: *At sunt morosi et anxii et iracundi et difficiles senes; si quaerimus, etiam avari* cet. — *querulus*] et de singulis, quae sentit, incommodis, et de tota temporum condicione, cui minus iam se adaptare potest. Aristot. l. l.: *ὀδυρτικοί εἰσι, καὶ οὐκ εὐτράπελοι οὐδὲ φιλογέλοιοι.* — *anni venientes*] Cfr. ad Od. 2, 5, 14: *illi, quos tibi dempserit, Apponet annos.* Soph. Trachin. 547: *Ὁρῶ γὰρ ἥβην τὴν μὲν ἕρπουσαν πρόσω, Τὴν δὲ φθίνουσαν.* «Anni autem *venire* dicuntur ad quadragesimum sextum usque annum, inde *abire* iam accedente senectute.» Comm. Cr. — *recedentes*] Sic Francogalli: *un homme sur son retour.* — *Ne forte*] «Ut

Mandentur iuveni partes pueroque viriles,
Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis aut acta refertur.
Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
Ipse sibi tradit spectator: non tamen intus
Digna geri promes in scenam multaque tolles

I. v. 178. *morabitur* BT. Ibid. *apti* B. v. 180. *inritant* B. Ibid. *dimissa* T.

II. v. 180. *dimissa* L.

IV. v. 180. *aures* Codd. aliq.

ne pervertamus aetatum χαρακτῆρας, studiose ad naturam ipsam eos describemus.» Alii vv. *Ne forte - - viriles!* pro imperativo habent, cui subiungantur vv.: «potius *semper morabimur*» cet. — V. *aevo* ad utrumque v. *adiunctis* (τοῖς παρακειμένοις, propriis), et *aptis* pertinet.

179 — 181. *Aut agitur*] Haec vv. 179 — 192. ita cohaerent cum prioribus: «Neque vero sufficit mores ac sermonem diversarum condicionum et aetatum observasse; quid scenae praeterea conveniat, probe attendendum est, ne offendantur oculi facinoribus nimis atrocibus, neve miraculo prorsus incredibili oculis proposito θαυματοποιὸν et γόητα potius quam poëtam videre atque audire nobis videamur; neu nimium brevis aut longa sit fabula ipsa, neu deus ex machina sine necessitate inducatur, neve inutilibus quartae alicuius personae sermonibus spectatorum animus distrahatur, ac refrigescat.» — *aut acta refertur*] In tragoediis Graecis, quae extra scenam geruntur, ut Antigonae Haemonisque mors apud Sophoclem, pugnae exitus in Euripidis Supplicibus, ab ἀγγέλῳ, quae pone scenam in regia, ut mortes Eurydicae, Iocastae, Deïanirae, ab ἐξαγγέλῳ facunde narrantur. — *Segnius*] Est veluti proverbium iam apud Herodotum 1, 8: ὦτα γὰρ τυγχάνει ἀνθρώποισιν ἐόντα ἀπιστότερα ὀφθαλμῶν, alibi sic inversum: πιστοτέρα ὄψις ὤτων. — *fidelibus*] «quibus quisque necessario fidem habet.»

182 — 188. *intus Digna geri*] partim foeda et atrocia, quae nimio horrore ac terrore spectatorem afficerent, partim incredibilia, ut transformationes illae Procnes et Cadmi a mythologis traditae, quae, si coram populo fierent, speciem praeberent prope ridiculam. — *facundia praesens*] «nuntius, qui horribilis aut prodigiosi alicuius facti testis fuit oculatus ac vel propterea facunde illud narrabit,» w e l c h e d a b e i w a r Voss. Atque re vera, dum cessat actio, eo facundiores debent esse suntque apud Graecos huiusmodi narrationes, ut auditorum mentes detineant. Schol. Ven. ad Il. ζ, 58: ἐν ταῖς τραγῳδίαις κρύπτουσι τοὺς δρῶντας τὰ τοιαῦτα (μισητὰ καὶ ὠμά·) ἐν ταῖς σκη-

Ex oculis, quae mox narret facundia praesens.
Ne pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in avem Procne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor neu sit quinto productior actu

I. (v. 185. Habent *Ne* BbSTc.) v. 189. *sit neu quinto* b.

II. v. 185. *Nec* LCT. v. 187. *Progne* F.

IV. v. 187. *Procne, Cadmus vertatur* C2dd. Feae, ut Cuningh. coni. v. 189. *quinto neu sit* Aldus 1519.

ναῖς, καὶ ἢ φωναῖς τισὶν ἐξακουομέναις ἢ δι' ἀγγέλων ὕστερον σημαίνουσι τὰ πραχθέντα, οὐδὲν ἄλλο ἢ φοβούμενοι μὴ αὐτοὶ συμμισηθῶσι τοῖς δρωμένοις. (Alii explicant: «nuntius, qui sane poterit talia narrare praesens praesenti populo:» verum aliter quam praesens in scena ille narrare nequit; itaque otiosum esset epitheton. Arbitraria videtur item Vici interpretatio: «Nuntii, qui evidenti narratione rem oculis spectatorum subiiciunt.») — *pueros*] «quorum nomina Medus et Mermerus.» Acr. — *Procne*] in Sophoclis Tereo, de quo tyranno in upupam mutato cfr. Aristoph. Aves 100. cum Schol. Videtur tamen a comico non ideo irrideri, quod Tereus in ipsa scena in avem illam mutatus sit, sed quod nimis putide hanc transformationem narrarit *ἐξάγγελος*. — *incredulus*] Refertur non tam ad Medeam et Atreum filios Thyestae fratris coquentem, quam ad Procnen in hirundinem (cfr. Od. 4, 12, 6.) et Cadmum in draconem mutatum. — *odi*] «respuo;» «intolerabile mihi videtur.»

189. 190. *Neve*] Quia haec quoque non minus necessaria est operis scenici regula quam quae traditur v. 185, illi *ne* subiunguntur haec *neve - neu;* variationis contra causa aliae duae regulae v.v. 191. 192. cum praecedentibus nectuntur particulis *nec - nec*, a Schellio frustra in *neu - neu* mutatis. Et sic solent interdum poëtae etiam post simplex *ne*, nedum ut hic post *ne - neve - neu*. Ovid. Met. 3, 116: *Ne cape, de populo, quem terra creaverat, unus Exclamat, nec te civilibus insere bellis*, sine ulla varietate. — *Neve minor*] «Certum modum et *ἁρμονίαν* requirit fabula; nam si nimium brevis est, spectatoris mentem non explet nec satis *δι' ἐλέου καὶ φόβου περαίνει τὴν τῶν τοιούτων παθημάτων κάθαρσιν.* (Aristot. Poët. 6.) Sin iustum modum excedit, ipsa haec productio minuit sensimque consumit spectantium affectus.» — *quinto - actu*] In quinos actus post grammaticos Alexandrinos Romani dividebant fabulas; contra veteres Graeci in *πρόλογον, ἐπεισόδια (τρία)* et *ἔξοδον*, ita ut reapse divisio ad idem rediret. Arist. Poët. 12:

Fabula, quae posci volt et spectata reponi:
Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit; nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat, neu quid medios intercinat actus,

I. v. 190. *spectanda* bc. *et exspectanda* B. (Ut nos, ST.) v. 194. *intercidat* ST. (non Bbc.)

IV. v. 193. *Auctoris* Codd. aliq. Aldus.

Ἔστι δὲ πρόλογος μὲν μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ πρὸ χοροῦ παρόδου, ἐπεισόδιον δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας τὸ μεταξὺ ὅλων χορικων μελῶν, ἔξοδος δὲ μέρος ὅλον τραγῳδίας μεθ' ὃ οὐκ ἔστι χοροῦ μέλος. Cicero quidem ad Q. Fr. 1, 1. tertium actum pro extremo habet, separans ab actibus *πρόλογον* et *ἔξοδον*. Cfr. Donati Argumentum Hecyrae, ubi quinque actus enumerat. — *spectata reponi*] Haec vera est lectio, non *spectanda*, quod ipsum iam inest in v. *reponi;* «fabula,» inquit, «quae semel placuit, etsi iam *spectata*, a populo denuo *poscitur* ac *reponitur* in scena, rursus editur.»

191. 192. *Nec deus*] Qua solutione nimis facili, sed arti contraria, cum solutio ex ipsius fabula oeconomica dispositione prodire ac per se dilucida esse debeat, saepe abusi sunt Euripides et illi, de quibus Aristoteles Poët. 18: *πολλοὶ δὲ πλέξαντες εὖ λύουσι κακῶς.* Idem 15: *φανερὸν ὅτι καὶ τὰς λύσεις τῶν μύθων ἐξ αὐτοῦ δεῖ τοῦ μύθου συμβαίνειν, καὶ μὴ ὥσπερ ἐν τῇ Μηδείᾳ ἀπὸ μηχανῆς.* Plato Cratyl. p. 425. E.: *ὥσπερ οἱ τραγῳδοποιοὶ, ἐπειδάν τι ἀπορῶσιν, ἐπὶ τὰς μηχανὰς ἀποφεύγουσι θεὸν αἴροντες.* Eunapius Exc. de Legatt. p. 321: *Καθάπερ ἐν τοῖς δράμασιν, ὅταν εἰς ἄπορον καὶ δύσλυτον αἱ τῶν ὑποκειμένων ἔργων πλοκαὶ τελευτήσωσιν, ὁ καλούμενος ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ἐπεισόδιος εἰς μέσον ἕλκεται, πάντα συμπεραίνων καὶ καταστρέφων ἐπὶ τὸ σαφέστερον καὶ εὔκριτον, οὕτω κτλ.* — *dignus vindice*] «cum aliter fieri nequit, ut apud Sophoclem sine Herculis interventu Philoctetes non Troiam, sed in patriam proficisceretur, in Euripidis Hippolyto, nisi Diana intercederet, ille cum patre in gratiam non rediret. *Vindex* igitur (*Entscheider*) «qui summo in periculo versantem subito liberat et eripit.» Gesn. — *nec quarta*] «Tragicus id cavere debet, ne attentum spectatoris animum eo dividat, quod in eadem scena post *πρωταγωνιστήν*, *δευτεραγωνιστήν*, *τριταγωνιστήν* inducat etiam quartam personam, cuius partes paene supervacaneae sint, adeo ut *loqui laboret*, difficulter ac moleste sermoni sese intrudat.» Quod studiose vitarunt Aeschylus et Sophocles. Sic in Choëphoris Pyladi tribuuntur tres dumtaxat versus 900—902., in Sophoclis Electra muta est persona. Scriptor de Trag. et Com. in Zeunii Terentio Ed. Lond. p. XXVIII: *Illud quoque mirabile in Terentio,*

Quod non proposito conducat et haereat apte.
Ille bonis faveatque et consilietur amice,
Et regat iratos et amet pacare tumentes;

I. v. 197. *roget* superscr. *regat* S. Ibid. *peccare timentes* Codd. mei cum omnibus Pottierii et Hoched.

II. v. 196. *amicis* C. *concilietur amicis* T. v. 197. *peccare timentes* LCTF.

quod non ita miscet personas quattuor, ut obscura sit earum distinctio. Pollux 2, 110: *Εἰ δὲ τέταρτος ὑποκριτής τι παρεφθέγξατο, τοῦτο παραχορήγημα ἐκαλεῖτο.* — «Quarta persona cum inducitur, debet aut omnino non loqui vel admodum pauca; inducitur enim aut ut adnuat aut ut aliquid ei imperetur.» Comm. Cr.

193 — 195. *Actoris*] Absolutis his, quae de singulis personis et de iis, quae ἀπὸ μηχανῆς vocabant, erant tradenda, iam transit ad chori officium et ἁρμονίαν cum integra tragoedia vv. 193 — 201. «Chorus,» inquit, «particeps sit actionis eamque *pro virili parte* adiuvet, hoc est, pro eo, quod officii eius est.» Sic recte Lambinus: vitiosas aliorum interpretationes consulto praetereo, excepta recenti hac omnium perversissima: «Actoris (personae primariae) partes et (eiusdem actoris, non suum) officium virile (virum fortem decens) chorus (non agens) tueatur.» — *Defendat*] ut Sat. 1, 10, 12. «strenue officio fungatur.» — *neu quid*] «Ne canantur inter actus μέλη χορικά, in quibus de aliis omnibus agatur quam de actione ipsa.» Mire concordat Aristoteles Poët. C. 18. Herm.: *Καὶ τὸν χορὸν δὲ ἕνα δεῖ ὑπολαβεῖν τῶν ὑποκριτῶν, καὶ μόριον εἶναι τοῦ ὅλου, καὶ συναγωνίζεσθαι μὴ ὥσπερ παρ' Εὐριπίδῃ ἀλλ' ὥσπερ παρὰ Σοφοκλεῖ· τοῖς δὲ λοιποῖς τὰ ᾀδόμενα οὐ μᾶλλον τοῦ μύθου ἢ ἄλλης τραγῳδίας ἐστίν· διὸ ἐμβόλιμα ᾄδουσιν, πρώτου ἄρξαντος Ἀγάθωνος τοῦ τοιούτου· καίτοι τί διαφέρει ἢ ἐμβόλιμα ᾄδειν ἢ ῥῆσιν ἐξ ἄλλου εἰς ἄλλο ἁρμόττειν ἢ ἐπεισόδιον ὅλον;* Cum apud Euripidem chorus laxo cum ipsa actione vinculo coniunctus esset, posterioribus temporibus invaluit mos, absurdus ille quidem, sed ad minuendas expensas necessarius, ut in scena recitarentur tantum τὰ ἰαμβεῖα, omitterentur τὰ μέλη, ut testatur Dio Chrysost. Or. 19. p. 487. R. — *conducat*] «iuvet et prosit primum ad implicationem, postremo ad solutionem fabulae, ut cum chorus praesagit sensim appropinquantem vindictam divinam.» — *haereat apte*] «artissime cohaereat cum μύθῳ ipso.»

196—200. *bonis faveat*] «Semper cum personis probis atque honestis faciat;» etsi interdum veluti coactus atque cedens tyrannorum impotentiae, eorum minis atrocibusque iussis se subiicit, ut fit in Antigona. — *consilietur*] Cfr. Od. 3, 3, 17. — *regat iratos*] ut facit in Oedipo rege, in Antigona cet. — *amet pacare tumentes*] Haec

Ille dapes laudet mensae brevis, ille salubrem
Iustitiam legesque et apertis otia portis,
Ille tegat commissa deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc, orichalco vincta tubaeque
Aemula, sed tenuis simplexque foramine pauco

I. v. 202. *oricalcho* (sic) superscr. *auri* B. Ibid. *vincta*] BbSTc. *iuncta* M. v. 203. *parvo* superscr. *pauco* b. *parvo* Tc. (ut nos, BS.)
II. v. 202. *iuncta* LF.
III. v. 202. *iuncta*

lectio, a summo Bentleio egregie defensa, servata videtur ab uno Victoris Giselini Codice apud Pulmannum (et altero Regelsbergeri, ut ait Schelle:) unus tamen Cruquii Buslid. et alii Statii: *pacare timentes*, receptum a Machaceko, sed prorsus ἄκυρον est et hoc unum boni habet, quod demonstrat ex fortuita corruptela *timentes* ortam esse interpolationem *peccare*, qua simpliciter, et moleste quidem, verumtamen cum nescio quo colore Christiano, repetitur illud *bonis faveat*. — Videlicet eadem ratione, qua in versu praecedente per particc. *que-et* similes favendi et consiliandi actiones componuntur, sic h. l. *et regere iratos*, ne praecipites in abruptum trahantur (Tac. H. 1, 10.), *et pacare tumentes*, mutuo inter se odio furentes. Neque vero est ταυτολογία. Chorus *regit iratum*, qui adversario absente saevum aliquod facinus in eum molitur, *pacat tumentes*, mutuas minas alterum in alterum iacientes. Exempla manifesta reperies Oed. Tyr. 404. Aiax 1091—1118. et ubi non? — *mensae brevis*] «sobriae.» Gloss. Mon. Omnino chorus ubique inculcat illam Graecorum primariam γνώμην· Τὸ μέτρον ἄριστον. — *Iustitiam*] Innumerabilibus enim locis celebratur in tragoediis Graecis Δίκη ξύνεδρος Ζηνὸς ἀρχαίοις νόμοις. (Oed. Col. 1382.) — *legesque*] praesertim ubi a tyrannis violantur. Cfr. Oed. Tyr. 865. — *apertis otia portis*] Od. 3, 5, 23: *Portasque non clausas* cet. Sic Euripides Cresph. Fr. 15: Εἰρήνα βαθύπλουτε καὶ Καλλίστα μακάρων θεῶν, Ζῆλός μοι σέθεν, ὡς χρονίζεις. — *commissa tegat*] Illustria exempla sunt Soph. Electr. 469. D.: σιγὴ παρ' ὑμῶν πρὸς θεῶν ἔστω, φίλαι. Eurip. Hippol. 713: σιγῇ καλύψαθ' ἁνθάδ' εἰσηκούσατε. Id. Electr. 270. ΟΡ. Αἴδ' οὖν φίλαι σοι τούσδ' ἀκούουσιν λόγους; ΕΛ. Ὥστε στέγειν γε τἀμὰ καὶ σ' ἔπη καλῶς. — Vix tam accurate chori leges exposuisset Horatius, si ex Romana tragoedia ille plane remotus esset, ut multi falso contenderunt, qui refutantur partim reliquiis ex Ennii et Pacuvii choris nobis servatis (Scr. ad Herenn. 2, 23. Gell. 19, 10.) partim Accii Phoenissis, a choro sic inscriptis. Vide Regel de re tragica Romanorum p. 5.

202—207. *Tibia*] Vv. 202—219.

Adspirare et adesse choris erat utilis atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;
Quo sane populus numerabilis utpote parvus
Et frugi castusque verecundusque coibat.
Postquam coepit agros extendere victor et urbes
Latior amplecti murus vinoque diurno

I. v. 204. *Aspirare* Bbc. (v. 208. Habent *urbes* BbSTc.) v. 209. *implecti* B.
II. v. 208. *urbem* LCT.
III. v. 208. *urbem* v. 209. *Laxior* coni.

agit de necessaria tragoediae antiquae parte, τῇ μελοποιΐᾳ, aptissime hunc locum capiti quo chori officium tractaverat subiungens. Est autem μελοποιΐας tragicae historia, ut ita dicam, poetica, inter Athenas, Romam, poëtaeque φαντασίαν mire fluctuans. — *non, ut nunc*] Cfr. Pratinam apud Athen. 14. p. 617. B. Plutarch. de music. 30. ἀλλὰ γὰρ καὶ αὐλητικὴ ἀπὸ ἁπλουστέρας εἰς ποικιλωτέραν μεταβέβηκε μουσικήν κτλ. — *orichalco*] Cfr. Strab. 13. p. 909. Schneideri Ecl. phys. p. 116. (*Zinkerz mit Eisen vermischt*, alii *Messing*). — *vincta*] Est tibia duplex, cuius partes *vinciuntur* orichalco, quod v. sane magis poëticum est quam *iuncta* et ab antiquiss. meis Codd. satis firmatur. — *tubaeque Aemula*] sono acuto et chori verba superante. — *tenuis*] «quod ad sonum spectat.» — *foramine*] «Varro ait in tertio Disciplinarum et ad Marcellum de lingua Latina, quattuor foraminum fuisse tibias apud antiquos, et se ipsum ait in templo Marsyae vidisse tibias quattuor foraminum. Quare quaterna tantum foramina antiquae tibiae habuerunt; alii dicunt, non plus quam tria.» Acr. — *adspirare*] *den Ton angeben*, *adesse*, *begleiten*. — *complere*] «adeo ut in theatro longe minore quam nostra nunc sunt, nondumque spectatoribus nimis referto, ab omnibus, quantum satis erat, exaudiri posset.» — *numerabilis*] Apud neminem ante Horatium hoc vocabulum nunc reperitur. Ipsene detorsit a Graeco εὐαρίθμητος? Theocr. 16, 86: ἀριθματοὺς ἀπὸ πολλῶν. Stat. Theb. 3, 163: *numerandaque funera passi*. — *parvus* longe praestat T. Fabri coniecturae *parcus*, quod ipsum inest in v. *frugi*. — *castus verecundusque* ideo etiam, quod ad Liberi patris cultum pertinebat δρᾶμα. Maxime v. *castus* refertur ad religionem. Cic. de Legg. 2, 8: *Ad divos adeunto caste*.

208 — 213. *victor*] populus. Apud Graecos refertur ad tempora post τὰ Περσικά: cfr. ad Epp. 2, 1, 98.; apud Romanos post profligata bella Punica. — *urbes*] Recte se habet pluralis Codicum antiquiss., cum de Graecis et Romanis communiter loquatur. — *vinoque diurno*] «conviviis tempestivis; indulgebant enim Genio.»

Placari Genius festis impune diebus,
Accessit numerisque modisque licentia maior.
Indoctus quid enim saperet liberque laborum
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscae motumque et luxuriem addidit arti

I. v. 213. *urbana* B. v. 214. *luxuriam* Bc.

II. v. 214. *luxuriam* LCT.

— *impune*] «nec more iam nec lege id vetante; «sine cuiusquam metu aut reverentia.» Comm. Cr. — *numerisque modisque*] «rhythmis ac modulationibus.» Gloss. Cod. Tur. — *saperet*] «quomodo enim,» inquit, «verae ac simplicis musicae sensum ac iudicium retinuisset? Immo ingenti sono strepituque tibiarum gaudebat turba.» — *liberque laborum*] «cum diebus festis ab opere rustico requiescens unice voluptatem et oculorum auriumque oblectationem quaereret indocta (ἀπαίδευτος) illa et permixta ex omnibus hominum generibus multitudo.» — *turpis*] «infimae sortis homines.»

215. 216. *motum*] κίνησιν, *Lebhaftigkeit*. Significat igitur numeros modosque celeriores et saltationem his accommodatam; nam de gesticulatione tibicinis cum aliis explicare nolim; quae enim haec esse poterat, cum tibiam manibus tenerent? Plin. 16, 36: *postquam varietas accessit et cantus quoque luxuria* cet. — *vagus*] «modo dextrorsum, modo sinistrorsum, chorum praecedens.» V. *vagus* sane κατ' εἰρωνείαν, ut facile recorderis Aristotelis Poët. 26: πολλὴν κίνησιν κινοῦνται, οἷον οἱ φαῦλοι αὐληταὶ κυλιόμενοι, ἂν δίσκον δέῃ μιμεῖσθαι, καὶ ἕλκοντες τὸν κορυφαῖον, ἂν Σκύλλαν αὐλῶσιν. — *vestem*] «syrma tragicum.» Cfr. Epp. 2, 1, 207. Sic Lucianus Nigr. 11. deridet histriones, cetera ineptos, χρυσίδας ἠμφιεσμένους. Pars erat haec ὄψεως κόσμου, de quo Arist. Poët. 6. — *fidibus*] «*Sic*, eadem necessitate, *fidibus* prius *severis* et habentibus gravem sonum *crevere voces* propter gravitatem, quia semitonium est inventum, ut acutae voces gravibus consonarent.» Schol. Cod. Mon. Aristot. Probl. 19, 49: ἡ ὑποδωριστὶ ἦθος ἔχει μεγαλοπρεπὲς καὶ στάσιμον, διὸ καὶ κιθαρῳδικωτάτη ἐστὶ τῶν ἁρμονιῶν· ταῦτα δ' ἄμφω (ἡ ὑποδωριστὶ καὶ ἡ ὑποφρυγιστὶ) χορῷ μὲν ἀνάρμοστα, τοῖς δὲ ἀπὸ σκηνῆς οἰκειότερα κτλ.

217—219. *tulit eloquium*] «Quo aemularetur musicam concitatiorem, poësis chorica ipsa quoque concitatior facta est et *tulit* (*gewann* Voss.), id est, creavit sibi atque assumpsit elocutionem a volgari consuetudine longe remotam, unde difficilior semper intellectu et similis facta est oraculorum, partim nobiles γνώμας proferens, partim quasi ipse chorus futuri gnarus esset occulte significans, quem fabula esset exitum habi-

Tibicen traxitque vagus per pulpita vestem;
Sic etiam fidibus voces crevere severis
Et tulit eloquium insolitum facundia praeceps,
Utiliumque sagax rerum et divina futuri
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit et asper

tura, cui personarum mors, cui victoria fato destinata esset.» — *facundia praeceps*] Sic etiam Graeci. Phot. Cod. 81: *τροπαὶ ἀπότομοι*, tropi audaciores. Non est igitur, ut alii volunt, «celeriter fluens,» sed ut apud Cic. pro Cael. 15: *mens nescio quae effrenata et praeceps*. Quinctil. 12, 10, 73: *genus dicendi, quod praecipitia pro sublimibus habet*. — *Sortilegis*] Priscum morem Italicum (recordare Fortunarum Antiatium et Praenestinae) ad oraculum Delphicum transfert. *Χρησμοὶ* autem *καὶ ποικίλως πως καὶ σοφῶς ἠνιγμένοι*. Aristoph. Eq. 196.

220. *Carmine*] Vv. 220—250. a tragoedia transit ad drama satyricum eiusque leges, quae tam copiose exponuntur, ut hic nescio quid latere suspicemur, quod significabimus in Excursu II. — Sequitur autem opinionem communem, ex qua, cum Thespis invenisset tragoediam, non ita multo post trilogiis tragicis addita sunt dramata satyrica. «Iam cum in his quoque dei atque heroes inducantur, praecipue demonstrandum est, quibus in rebus differat a tragoedia.» Ita enim connectendus hic locus videtur cum tragoediae recte componendae praeceptis, quae praecedunt. Totus autem loci color eiusmodi est, ut dubitare vix queamus Horatium docere voluisse, quomodo ad Graecarum exemplum Latinae scribendae essent fabulae satyricae. — *qui*] Non dicit, Thespin invenisse drama satyricum, sed hoc: «non ita multum post inventam tragoediam illud quoque genus inventum esse,» (et quidem a Pratina, Aeschyli aequali.) — *hircum*] Vide ad v. 276.

221 — 226. *nudavit*] «primus nudos induxit in scenam,» id est, «hoc fabularum genus invenit.» — *asper*] Maxime in iis, quae satyris tribuebantur, consulto rusticius ac minus polite iocabantur, quam solebat comoedia nova. Minus recte vertunt Voss *stachlicht*, Arnold *beissend;* est potius *rauh und derb*, ut elucebit ex Aeschyli versibus satyricis Fragm. Dind. 166. 255. et Sophoclis Fr. 147. 334. Tzetzes in Crameri Anecd. 3. p. 337. ait se primum cum aliis ignorasse cuiusmodi essent fabulae satyricae, deinceps: *ἐντυχὼν σατυρικοῖς δράμασιν Εὐριπίδου, αὐτὸς μόνος ἐπέγνων ἐκ τούτων σατυρικῆς ποιήσεως καὶ κωμῳδίας διαφοράν· ἡ μὲν οὖν κωμῳδία δριμέως τινῶν καθαπτομένη διαβολαῖς, ἐπιλοιδορίαις κινεῖ γέλωτα· ἡ δὲ σατυ-*

Incolumi gravitate iocum tentavit eo, quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator functusque sacris et potus et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo,

I. v. 222. *Incolomi* BS. v. 225. *dicacis* B. v. 226. *Conveniat* Bb. (non STC.) Ibid. *Satyros avertere* B.

ρικὴ ποίησις ἄκρατον καὶ ἀμιγῆ λοιδορίας ἔχει τὸν γέλωτα. — *Incolumi gravitate*] deorum atque heroum, qui una cum Satyris inducebantur. — *morandus*] «retinendus in theatro post spectatam trilogiam tragicam.» — *exlex*] «feriatus ac propter hanc summam hilaritatem iam non facile in ordinem cogendus, ubi interpellare vellet actores.» — *risores*] «ridicula dicta proferentes.» Demetr. Phal. §. 169: ὁ γέλως ἐχθρὸς τραγῳδίας· οὐδὲ γὰρ ἐπινοήσειεν ἄν τις τραγῳδίαν παίζουσαν, ἐπεὶ σάτυρον γράψει ἀντὶ τραγῳδίας. Satyrici autem dramatis scriptores eligebant actiones, quarum participes fuisse aut spectatores saltem fingi possent Satyri, veluti Euripides Cyclopem, Autolycum, Sisyphum, Scironem, Syleum. Rem persentisces ex Aeschyli Prometheo ignifero Fragm. 176. D. Plutarch. Mor. p. 86. f.: Τοῦ δὲ Σατύρου τὸ πῦρ ὡς πρῶτον ὤφθη βουλομένου φιλῆσαι καὶ περιβαλεῖν, ὁ Προμηθεύς· Τράγος γένειον ἄρα πενθήσεις σύ γε. — *commendare*] «efficere, ut a populo benevole spectentur.» — *dicaces*] Quinctil. 6, 3, 21: *Dicacitas proprie significat sermonem cum risu aliquos incessentem.* — *seria*] «tragoedorum res utiles et honestas, res tristes ac tragicas *ludo*, rebus ludicris et satyricis, id est, ita tragoediae immiscere satyram, (satyricum genus.)» COMM. CR. *Rebus* tamen *tristibus* substitue potius μύθους tragicis affines. Aptissimum huius mixtionis Euripidis Syleus praebet exemplum, quod huius loci illustrandi causa exscripsimus in Excursu III.

227. 228. *quicunque*] Hic componi, non sibi opponi *deum* et *heroëm*, notavimus ad v. 114. Est igitur: «Sive deum in scenam produces sive heroëm, sive utrosque simul.» Falso multi ita interpretati sunt, quasi diceret semper easdem personas ad hilarius argumentum adaptatas in fabula satyrica comparuisse, quae per trilogiam in scena fuissent: quae quidem opinio recte addubitata est ab Hermanno Opuscc. II. p. 308., refutata a Welckero *Nachtrag* p. 324. «Diversa enim in singulis fabulis argumenta tractavit Aeschylus cum Phineum, Persas, Glaucum Potniensem, Prometheum igniferum (πυρφόρον, ut volt Welckerus *Trilogie* p. 120: πυρκαιέα) una tetralogia comprehendit; idem fecit Euripides, cum Medeam, Philoctetam, Dictyn, Messores consociavit.» HERM. *Nuper* ergo pro notione huius v. interpretandum est: «iidem dii atque

Ne quicunque deus, quicunque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas,
Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna Tragoedia versus,
Ut festis matrona moveri iussa diebus,

I. v. 227. *adhibetur et heros* B. v. 230. *vitet* T. v. 231. *levis* Bc.

heroës, qui in tragoediis saepe conspecti, notissimi nobis sunt:» ut satis festive Antiphanes in Grotii Exc. p. 623: *ἂν πάλιν Εἴπῃ τις Ἀλκμαίωνα, καὶ τὰ παιδία Πάντ' εὐθὺς εἴρηχ' ὅτι μανεὶς ἀπέκτονε. Τὴν μητέρα.*

229. 230. *Migret*] «Ne persona tragica in fabula satyrica in scena comparens utatur sermone tam humili ac plebeio, quam solent homines, qui in tabernas popinasque confluunt, faex populi.» Noli putare hic significari comoedias Latinas, quas *tabernarias* appellabant. — *Migret* autem ex regia vel castris in locum se prorsus indignum. — *obscuras*] quia plerumque, ut meretricum cellae, sub terram depressae erant et fornicatae. — *humili sermone*] in quo quidem genere permultum sibi permiserunt Graeci, plerumque tamen in Satyrorum partibus. Nota sunt Aeschyli *ἀρουραῖος σμίνθος*, Sophoclis *Μαστιγίαι κέντρωνες*, *ἀλλοτριοφάγοι*, *κάκοσμος οὐράνη* utriusque tragici. — *nubes et inania*] Persius 5, 7: *Grande locuturi nebulas Helicone legunto: Οὐ τραγικὰ ἔτι, ἀλλὰ παρατράγῳδα -- χαῦνα καὶ μετέωρα* talia vocat Dionys. Long. 3. «Rursus in aliud vitium facile incidet satyricae fabulae scriptor, ut dum vitat genus humile turgidus fiat, dithyrambicis verbis atque tropis utens.»

231 — 233. *Effutire*] «temere blaterare» *herschwatzen.* — *leves*] quales personam comicam magis decent quam tragicam, ut est ille Aeschyleus in Sisypho *δραπέτῃ* Fr. 212. D.: *Ἀλλ' ἀρουραῖός τις ἔστι σμίνθος ὡς ὑπερφυής* et in *Ψυχαγωγοῖς* Fr. 255. D.: *Ἑρρωδιὸς γὰρ ὑψόθεν ποτώμενος Ὄνθῳ σε πλήξει, νηδύος χειλώμασιν.* — *Tragoedia*] *προσωποποιΐα*, ut in Tabula Iliaca comparet *Τραγῳδία* dea; sine imagine, «partes deorum atque heroum in fabulis satyricis.» — *matrona*] Cfr. Od. 3, 14, 5. «Ut matrona Romana pontificum iussu in supplicatione cum aliis moveatur in numerum (cfr. Epp. 2, 2, 125.), chorumque pudice ducit nec ut proterva mima gesticulatur, ita Tragoedia nativum suum decorem servans adiuvabit drama satyricum ad opus suum peragendum.» Vitruv. 3, 2: *Haec utraque genera* (pycnostylos et systylos) *vitiosum habent usum: matres enim familiares cum ad supplicationem gradibus ascendunt non possunt per intercolumnia amplexae adire nisi ordines fecerint.* «Sunt enim quaedam sacra, in quibus saltant matronae, sicut in sacris Matris

Intererit Satyris paullum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo;
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur et audax
Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.

I. v. 234. *nomine* B. Ibid. *solem* T. in marg. cum gloss. «tumida.» (v. 236. Habent *colori* BbSTc.) v. 237. *an audax* bSTc. (Ut nos, B.)

deum.» Acr. — *paullum pudibunda*] «*ein wenig verschämt.*» Incredibile est Arnoldum haec iunxisse eum v. *matrona.* Putabat is, matronas Romanas cum Satyris saltare potuisse. — *Satyris - protervis*] propter iocos agrestes et obscoenos. Hesiodi Fr. 94. Goettl.: *Καὶ γένος οὐτιδανῶν Σατύρων καὶ ἀμηχανοέργων.*

234—239. *Non ego*] De genere dicendi agere pergit, quod fabulis satyricis conveniat. — *inornata*] ut *pura* Sat. 1, 4, 54. sine tropis. — *dominantia*] nomina sunt, quae κυρίοις, id est, propriis vocabulis nuncupantur, (nullis metaphoris immixtis) ut *liber*, *capsa*, *pagina.* Porph. — *nomina - Verbaque*] ut Graeci ante Aristotelem vv. ὀνόματα καὶ ῥήματα omnes orationis partes complectebantur. — *Nec sic*] «Neque si fabulam satyricam componere vellem, tantopere vitare studerem tragici sermonis magniloquentiam, ut cet.» — *colori*] Notissima est constructio verborum discrepantiae cum dativo; male nonnulli *colore.* — *Davusne et audax*] «Ita, non *an audax*, est legendum; nam distinguuntur duo tantum genera.» Hand Turs. I. p. 303. — *Pythias*] Persona comica in comoedia Lucilii, quae inducitur per astutias accipere argentum a Simone, domino suo, in dotem filiae.» Schol. (Pro *Lucilii* malim *Caecilii*; eadem confusio in Spengelii Caecilio Statio p. 60.) *Pythias* est persona comica etiam apud Phoenicidem Stob. I. p. 151. Tauchn. — *emuncto*] Caecilius p. 17: *Hodie me ante omnes comicos stultos senes Vorsaris atque emunxeris lautissume:* ubi Spengelius affert Menandri p. 172: γέρων ἀπεμέμυκτ' ἄθλιος λέμφος. Nos *abzapfen.* — *custos*] Bacchi paedagogus et postea perpetuus comes, mire mixtus ex ebrietate et sapientia iocosa, εἴρων divinus, quem propterea non decet loqui eodem modo atque servulum comicum; cuiusmodi tamen sermone humili et agresti utitur Silenus apud Naevium (Bothe P. C. p. 22.), cum Lycurgum Thracem ita increpat: *Pessimorum pessime*, *audax*, *ganeo*, *lurco*, *aleo*, *Endocoepta per te temeriter face missa* cet. Ac fortasse Horatius ipsum hunc Naevianum Lycurgum respexit, cum poëta ille etiamtunc ab antiquariis nimiis laudibus extolleretur. (Epp. 2, 1, 53.)

Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem, sudet multum frustraque laboret
Ausus idem: tantum series iuncturaque pollet,
Tantum de medio sumptis accedit honoris.
Silvis deducti caveant me iudice Fauni,
Ne velut innati triviis ac paene forenses

I. v. 240. *qui vis* B. *quisquam* T. v. 243. *accedet* T. (v. 244. Habent *deducti* BbSTc.)

IV. v. 244. *educti* Codd. Feae, ut coni. Markland, recepit Schelle.

240—243. *Ex noto*] Iuncturam v. 240—243. cum praecedd. et seqq. multi adeo non perspexerunt, ut alii incredibiles interpretationes excogitarent, alii transponerent, ut Mollevaut post v. 250. Attamen iunctura facillima est: «Etiam in fabula satyrica, ut in tragoedia (v. 129.) tractabo potius argumentum aliquod omnibus notum, vel ipsum Cyclopem, ita tamen ut drama scita mutatione, novis ἤθεσι καὶ γνώμαις *fictum* sit, id est, meum, non mera interpretatio, (ut Q. Ciceronis illae,) non servilis imitatio. Omnino sequamur in hoc genere leges, quas Graeci sapienter constituerunt, qui ab eo vitio in primis sibi caverunt, ne deciderent in genus dicendi comicum atque humile, quamquam item tam simplex et nativum esse debet, ut facillimum quidem cuivis videatur, cum multum laborem, multam limam requirat.» Pascal Pensées 1, 3: *Les meilleurs livres sont ceux que chaque lecteur croit, qu'il aurait pu faire.* — *series iuncturaque*] Cfr. vv. 46. 47. — *de medio sumptis*] Cfr. v. 131. Significat mediocres poëtas in eo nescio quid gloriolae quaerere, quod omissis μύθοις antiquis, sectarentur vel ab Alexandrinis vel a semet ipsis fictos; de cuiusmodi hominibus Cicero Tusc. 3, 19: *Ab his cantoribus Euphorionis contemnitur Ennius.* — *accedit*] «Bothius ex Codd. maluit *accedet;* nam, inquit, opus hoc est, quod poëta se aggressurum aliquando promittit.» «Sed haec vv. in universum dicuntur et *accedit* eodem iure quo *pollet* servandum est.» Iahn. Praeterea noli credere Horatium unquam cogitasse de componenda fabula satyrica; hoc dicit Pisonem docens: «si talem scribere vellem, sequerer» cet. — *honoris*] «per genus dicendi simplex ac verum, sed tamen studiose elaboratum, argumento etiam perquam noto novus accedit ornatus.»

244—249. *Silvis deducti*] a poëta in scenam. Qui praeferunt *educti*, explicant «educati,» ut Virg. Aen. 6, 765: *Educet silvis regem. Fauni* proprie respondent Graecorum Paniscis, qui cum Sileno ac Satyris perpetui Bacchi comites sunt; hic autem manifesto iidem sunt atque Satyri. — *Ne, velut innati triviis*] videtur chiasmus, duo ut vitia notet, primum si Fauni, quibus, ut

Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam,
Aut immunda crepent ignominiosaque dicta:
Offenduntur enim, quibus est equus et pater et res,
Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emptor,
Aequis accipiunt animis donantve corona.

I. v. 249. *fracti* BT. et bc. a sec. m. v. 250. *donant corona* B. *donantque corona* c.

IV. v. 247. *verba* Excerpta Frising. Ed. Mediol. 1476.

Theocriti generi, convenit *Musa rustica et pastoralis*, *quae non forum modo*, *verum ipsam urbem reformidat* (Quinctil. 10, 1, 55.) *paene forenses*, in foro continuo versantes (*circumforanei* apud Ciceronem) *iuvenentur*, id est acuta ac festiva dicta sectentur, vel praesertim in amoribus agendis verbis utantur nimis teneris ac delicatis; alterum, si, ut plebecula in triviis innata, obscoene atque ignominiose in alios loquantur, qua ratione aeque absunt ab agresti illa quidem, sed nativa simplicitate, quae eos unice decet. — Aliis placebit loci utique difficilioris interpretatio a Mitscherlichio proposita, quam propterea exhibebimus in Excursu IV. — *iuvenentur*] ἅπαξ λεγόμενον formatum ad Graecorum νεανιεύεσθαι et μειρακιεύεσθαι, «nunc lascivo, nunc nimis tenero modo et cum nescio qua leporis perpetui affectatione inter se colloqui,» ut faciebant Ciceronis illi barbatuli iuvenes, Caelius, Clodius, similes, cum forum et porticus perambulabant. — *immunda*] «obscoena, magis apta mimis quam satyris.» Acr. — *equus*] «equites Romani.» — *pater*] sine patre nati dicebantur servi ac liberti; sunt igitur «ingenui.» — *res*] «patrimonium.» His tribus autem modis significat homines cultos et politos. — *fricti ciceris*] δῆμος κυαμοτρὼξ Aristoph. Eq. 41., infimus popellus, qui per plateas talia emit iisque unice vescitur. *Nuces* complectuntur etiam avellanas et castaneas. Martial. 1, 104, 10: *Asse cicer tepidum* (oleo frictum) *constat et asse venus*.

251—254. *Syllaba*] Loco maximè apto praecepta de versificatione tradit vv. 251—275. et quidem de iambo tantummodo; nam ceteros numeros tractare in hac epistola putidum fuisset. Verum cum de legibus iambi a poëtis Latinis negligentius elaborati acturus esset, vafre incepit a primis elementis, tamquam verus ac simplex grammaticus. De praeceptis ipsis cfr. Terentianum Maurum Lachm. v. 2182. Marium Plotium Gaisf. p. 268. Diomedem de pedibus Gaisf. p. 429. — *Pes citus*] Od. 1, 16, 24: *celeres iambos*. Arctinus apud Diomed. l. l.: ὁ ἴαμβος Ἐξ ὀλίγου διαβὰς προφόρῳ ποδὶ ὄφρα οἱ γυῖα Τεινό-

Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus,
Pes citus; unde etiam trimetris accrescere iussit
Nomen iambeis, cum senos redderet ictus
Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
Tardior ut paullo graviorque veniret ad aures,

I. v. 251. *Syllaba nana* (sic, non *nona*:) B.

IV. v. 252. *accedere* Codd. aliq.

μενα ῥώοιτο καὶ εὐσθενὲς εἶδος ἔχῃσι. Terentian. l. l. *Adesto, iambe praepes, et tui tenax Vigoris adde concitum celer pedem*: - - - - *Vides, ut icta verba raptat impetus.* — *unde*] «Quae celeritas effecit, ut, cum bini iambi in dipodiam coniungerentur, solitus dramatis versus *trimetri iambici* apud Graecos nomen acciperet, etsi sex ictus (*ἄρσεις*) habet, unde Latinis est *senarius.* — *accrescere*] nobis *gewinnen.* — *Primus ad extremum*] «A primo usque ad sextum pedem iambis constans,» ut Eurip. Herc. fur. 533: *Τί φῄς; τίν' ἐς ταραγμὸν ἥκομεν, πάτερ;* de cuiusmodi v. Terentianus: *Sed ipse verus integerque sexiens.*

254—257. *non ita pridem*] Haec praeeunte iam Mario Plotio l. l. necessario iungenda sunt cum v. *recepit* neque ab Hochedero violenter ab hoc divelli debebant. Verum quomodo explicabimus vv. *non ita pridem?* Nam et in antiquissimis trimetris Graecis (v. Archiloch. Fr. Lieb. p. 57. *Πολλὸν δὲ πίνων καὶ χαλίκρητον μέθυ* cet.) iam reperiuntur spondei; unde fuerunt, qui hoc de primis tragicis Latinis dictum opinarentur, non inspectis Livii Andronici et Naevii reliquiis neque attendentes ad v. 259., ubi propter spondei nimium usum reprehenditur ipse pater Ennius. Verum enimvero iambi historiam nobis tradit Horatius non ut grammaticus, sed ut poëta: «Quod ad *θεωρίαν* et legem huius versus attinet,» inquit, «esse debebat atque initio fortasse fuit senarius purus, ut *Πάτερ Λυκάμβα, ποῖον ἐφράσω τόδε*; sed paullatim, quo gravior evaderet, invaluit mos, ut sedibus imparibus reciperetur etiam spondeus.» Vv. autem *non ita pridem*, ut saepe *nuper*, accipienda sunt de tempore infinito, quod ei, qui loquitur, cum omni aevo comparatum propter qualemcunque rationem brevius quam fortasse alii videtur. Aequo certe iure hic locutus est Horatius atque Lucianus Pro imagg. 23: *τοῦτο τὸ δημιούργημα τῆς οὐρανίας Ἀφροδίτης, ὃ ἐποίησε Πραξιτέλης ἐν Κνίδῳ οὐ πάνυ πολλῶν ἐτῶν*, id est, circiter DXX. Ipse Sat. 2, 2, 46: *haud ita pridem* usurpat de circiter LXXX. annis. Doederleinii h. l. interpretationem excerpam in Excursu V.

Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus et patiens, non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter. Hic et in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni
In scenam missos cum magno pondere versus
Aut operae celeris nimium curaque carentis
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.

I. v. 256. *Spondios stabilis* B. v. 258. *Acci*] bSTc. *achi* «vel *acci*» B. *Atti* M. (v. 260. Habent *missos* BbSTc.)

II. v. 258. *Atti* L. v. 259. *et Enni. In* LCT. v. 260. *magno cum pondere* LCT.

III. vv. 259. 260. *et Enni. In scenam missus* cum Marcilio.

IV. v. 259. *Mobilibus* Victorius. v. 261. *nimium celeris* Codd. aliq.

— *stabiles*] Opponuntur spondei iambis motoriis atque celeribus. — *in iura paterna*] sunt iura singulorum filiorum in universum ius, quod pater vita defunctus tempore mortis habebat. «Spondeos consortes sibi fecit, quibuscum velut hereditatem paternam cerneret.» — *Commodus*] «facilis ac benignus, non tamen ita ut item de sedibus paribus cederet:» quam legem nunquam migrarunt Graeci. — *socialiter*] Pergit in προσωποποιΐᾳ iambi: «ut decet bonum socium.» Est ἅπαξ λεγόμενον.

257 — 262. *Hic*] Plerique *hic* pro adverbio habent, sed manifesto est subiectum non solum v. *apparet*, sed etiam v. *premit*, ubi molestissime explicares: «hoc loco, in sede secunda et quarta, *premit crimine Ennii versus*.» Est igitur: *Hic* iambus raro reperitur apud Ennium et Accium in sede secunda et quarta:» cum tragici Latini persaepe id unum servarent, ut in sexta maneret iambus: (Ennius Med. p. 52 B.: *Argo, qua vecti Argivi delecti viri:)* nam ut choliambos et miro casu simul hexametros facerent huic Enniano similes: *Cives Romani tunc facti sunt Campani*:, eo usque licentiae progressi non sunt. — *Nobilibus*] «quos nostri aequales tantopere admirari solent:» non sine εἰρωνείᾳ. — *missos*] veluti e balista. Nota huius versus spondeos, quibus egregie imitatur nimis graves Ennii senarios. In Marcilii et Bentleii coni. *missus* — *versus* v. *premit* caret obiecto, quod dicunt; Bentleius quidem suo arbitratu dixit supplendum esse *scriptorem*. — *crimine*] «Iambus ex sedibus suis expulsus velut accusator convincit Ennii versus» cet.

263. 264. *Non quivis*] «Non quivis auditor tam accurate animadvertit rhythmi vitia, ut propter haec totam fabulam explodat; ideoque factum est, ut Latinis poëtis concederetur id, quod Atticis nunquam condonatum foret.» Longe quidem huius rei intelligentiores

Non quivis videt immodulata poëmata iudex,
Et data Romanis venia est indigna poëtis.
Idcircone vager scribamque licenter? an omnes
Visuros peccata putem mea tutus et intra
Spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
Nocturna versate manu, versate diurna.

I. v. 264. Om. *est* B. v. 265. *an*] BbST. et Hoched. omnes. *at* c. *ut* M. cum Pottierii 4. 18. v. 267. *cautus?*] *cautus:* M.

II. v. 265. *et omnes* F. v. 266. *et extra* L. coni.

III. v. 265. *ut omnes*

facit Romanos Cic. de Or. 3, 50., Parad. 3, 2, 26. — *indigna*] «quam meriti non erant.»

265—269. *Idcircone vager*] «Hac venia ipse quoque abusus scribamne sine ullo certo consilio versus, spretis accuratioribus legibus metricis? sperans videlicet non quemvis lectorem, immo paucissimos, id esse animadversuros? An fortasse, contrario errore actus, putem omnes quidem visuros esse mea peccata, sed nihilo minus a reprehensione tutum me arbitrer, dummodo caveam, ne versus nimis scabri vel etiam prorsus ἄμετροι mihi passim excidant? Verum equidem tantae negligentiae nunquam reus fiam; nam *denique* (*am Ende*) vitarem quidem reprehensionem, laudem vero, quam quaero, apud peritos iudices non invenirem. Hanc ipsam autem laudem unice appetiverunt summi Graecorum poëtae, omni negligentia severe sibi interdicentes; quocirca vos, Pisones, hos mecum sequimini.» Hic mihi quidem videtur loci difficilioris sensus: *an* retinens longe aliter explicat Handius Turs. I. p. 338: «Nonne igitur ob hanc causam negligenter scribam, an, qui tutus a reprehensione sim, potius putem omnes visuros esse mea peccata?» Haec ego in hoc sententiarum ordine non intelligo: nec clarius h. l. convertit ibid. p. 355: *Oder sollte ich glauben —?* Lectio *ut omnes* et orta est ex prorsus perversa *at omnes* et exiguam habet a Codd. auctoritatem. Varie, ut fit in falsis lectionibus, interpretantur: 1) «licet putem.» 2) «ita, ut putem.» Sed neutra sententia recta est vel propterea, quod Horatius et scribere debuit et scripsit *an*, non *at* neque *ut*. — *tutus*] Cfr. v. 28. — *intra spem*] «eum ultimum finem haud excedens, usque ad quem sperare liceat me reprehensum non iri.» Cic. ad Fam. 4, 4: *modice faciam, aut etiam intra modum.* — *exemplaria*] «perfectos cuiusque generis scriptores Graecos:» nam ut ad hos adspirarent, id summum erat, quod suis

At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavere sales: nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,

I. (v. 270. Habent *vestri* BbSTc.) v. 272. *miratis modo* B. v. 273. *se pondere* B.

II. v. 270. *At nostri* C. (Sic Cod. Bern. 508. Schelle. Voss.)

IV. v. 272. *Non dicam* Codd. aliq. Sanadon. v. 273. *dictum* C1d. Feae.

popularibus licere probe perspiciebat Horatius.

270 — 273. *At*] Est obiectio arcte coniuncta cum responsione *nimium patienter* cet. «At,» inquit, «maiores magni fecere Plautum.» «Utique,» respondet poëta, «sed propter hoc ipsum, quod exemplaria Graeca non satis norant neque eximiam horum perfectionem perspexerant, praepostere iudicarunt de Plauti et versibus et facetiis.» — *At vestri*] Haec lectio praeferenda est alteri *At nostri*, partim quia huic poëmati didascalico, ubicunque potest, epistolae inducit colorem, partim quia haud nimis conveniebat, ut is, cuius avus sine patre fuerat, *proavos* suos craparet. — *inurbanum*] «si modo dicta scurrilia ac frigida distinguere nos scimus a vere lepidis et urbanis; quam quidem scientiam nemo profecto nobis abiudicabit.»

274. *Legitimum*] «Versum ad artis leges elaboratum.» — *digitis*] quibus non tam simpliciter numerantur versuum pedes, quam pollicis ictu notantur ἄρσεις, ut in symphoniis, *ubi tempora etiam animo metiuntur et pedum et digitorum ictu intervalla signant quibusdam notis.* Quinctil. 9, 4, 51. Terentianus 2253: *moram, Quam pollicis sonore vel plausu pedis Discriminare, qui docent artem, solent.* — Multum autem discrepat, ne dicam Sidonii Apollinaris notum illud 23, 148: *Graios, Plaute, sales lepore transis*, Ciceronis de Plauto iudicium Offic. 1, 29: *Duplex omnino est iocandi genus: unum illiberale — — obscoenum; alterum elegans, urbanum, ingeniosum, facetum; quo genere non modo Plautus noster et Atticorum antiqua comoedia, sed etiam philosophorum Socraticorum libri referti sunt.* Qua quidem in re minime obliviscendum est Horatium cum Plauto semper contulisse poëtas comoediae novae Atticos, unde facile in illo desiderare potuit urbanitatem ac leporem, a Cicerone, qui ipse ad dicta iacienda propensus erat, Plautum spectatum esse magis per semet ipsum, non comparatum cum Menandro et Philemone. Iam quod ad numeros comicorum Latinorum attinet, magis etiam mira est Quinctiliani sententia 10, 1, 99: *Terentii scripta plus adhuc habitura fuisse gratiae, si intra versus trimetros stetissent.*

275 — 277. *Ignotum*] Quia maxima epistolae pars versatur in poësis scenicae praeceptis, recte h. l. vv. 275 — 288. adumbrat historiam tragoediae et comoediae Graecae, quibus vel pro-

Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum tragicae genus invenisse Camenae
Dicitur et plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quae canerent agerentque peruncti faecibus ora.

I. v. 277. *faecibus atris* B.

III. v. 277. *Qui canerent* coni.

pter vv. 258—274. opponuntur Latinorum in his generibus fabulae, et quidem ex iusta meritorum utriusque nationis existimatione de iis iudicare videtur. — *Thespis*] In his omnibus videtur sequi grammatici vel historici alicuius Graeci opinionem, nisi ipse tragoediae et comoediae primordia confudit. Similia, multo tamen magis confusa, tradit Tzetzes *περὶ διαφορᾶς ποιητῶν* in Crameri Anecd. Gr. III., p. 334. Horatii errores confutarunt Welcker *Nachtrag* p. 247. C. O. Müller Rhein. Mus. 5. 3. p. 335. Thespis pro inventore tragoediae habebatur. Cfr. Suidas in h. v. Dioscorides Anth. Pal. I. p. 427. simili errore ut Horatius: *Θέσπις ὅδε, τραγικὴν ὃς ἀνέπλασε πρῶτος ἀοιδὴν Κωμήταις νεαρὰς καινοτομῶν χάριτας, Βάκχος ὅτε τριττὺν κατάγοι χορόν, ᾧ τράγος ἆθλον Χὠττικὸς ἦν σύκων ἄῤῥιχος ἆθλον ἔτι.* Chron. Par. 58. p. 301. Boeckh.: *Ἀφ' οὗ Θέσπις ὁ ποιητὴς* [*ἐφάνη*], *πρῶτος ὃς ἐδίδαξε* [*δρ*]*ᾶ*[*μα ἐν ἄ*]*στ*[*ει καὶ ἐ*]*τέθη ὁ* [*τ*]*ράγος* [*ἆθλον*] *ἔτη ΗΗΗΠ*[*ΔΔ*] - *ἄρχοντος Ἀθ*[*ήνησι*] *.... ναίου τοῦ προτέρου.* «Quod ad annum attinet, consistendum sane in Olymp. 61. eiusque tribus prioribus annis.» Boeckh. a. Chr. 536—534. sub Pisistrato. Thespidis merita optime exposuit Aristoteles apud Themistium Or. 26. p. 382. Dind.: *Ἀλλὰ καὶ ἡ σεμνὴ τραγῳδία μετὰ πάσης ὁμοῦ τῆς σκευῆς καὶ τοῦ χοροῦ καὶ τῶν ὑποκριτῶν παρελήλυθεν ἐς τὸ θέατρον; καὶ οὐ προσέχομεν Ἀριστοτέλει ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ὁ χορὸς εἰσιὼν ᾖδεν εἰς τοὺς θεούς, Θέσπις δὲ πρόλογόν τε καὶ ῥῆσιν ἐξεῦρεν, Αἰσχύλος δὲ τρίτον ὑποκριτὴν* (praeter chorum et *πρωταγωνιστήν·*) *καὶ ὀκρίβαντας, τὰ δὲ πλείω τούτων Σοφοκλέους ἀπελαύσαμεν καὶ Εὐριπίδου;* — *plaustris*] Error hic ortus videtur ex confusione cum iis, quae *τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν* vocabant. Suidas: *τὰ ἐκ τῶν ἁμαξῶν· ἐπὶ τῶν ἀπαρακαλύπτως σκωπτόντων· Ἀθήνησι γὰρ ἐν τῇ τῶν Χοῶν ἑορτῇ οἱ κωμάζοντες ἐπὶ τῶν ἁμαξῶν τοὺς ἀπαντῶντάς ἔσκωπτόν τε καὶ ἐλοιδόρουν· τὸ δ' αὐτὸ καὶ τοῖς Ληναίοις ὕστερον ἐποίουν.* Certe antiquissimum scenae genus erat non plaustrum, sed *ἐλεός, τράπεζα ἀρχαῖα, ἐφ' ἣν πρὸ Θέσπιδος εἷς τις ἀναβὰς τοῖς χορευταῖς ἀπεκρίνατο.* Pollux 4, 123. *faecibus ora*] «ne cognoscerentur.» Schol. ac similiter Tzetzes Cr. p. 335, 20: *τρυγὶ καταχρίσαντες αὐτῶν τὰς θέας Ἀγνωστοφανῶς·* — sed fortasse tantum ioci et

Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis
Et docuit magnumque loqui nitique cothurno.
Successit vetus his comoedia, non sine multa
Laude; sed in vitium libertas excidit et vim
Dignam lege regi; lex est accepta chorusque

I. v. 282. *in vim* superscr. *et* b. v. 283. Om. h. v. B.

lasciviae causa. Verum haec potius ad primas comoediae origines pertinent, nisi omnia ficta sunt ex v. *τρυγῳδία* (*Hefengesang.*)

278. 279. *personae*] Hoc inventum nonnulli tribuebant iam Thespidi, teste Suida: *πρῶτον μὲν χρίσας τὸ πρόσωπον ἐτραγῴδησεν, εἶτα ἀνδράχνῃ ἐσκέπασεν ἐν τῷ ἐπιδείκνυσθαι, καὶ μετὰ ταῦτα εἰσήνεγκε καὶ τὴν τῶν προσωπείων χρῆσιν ἐν μόνῃ ὀθόνῃ κατασκευάσας.* Hanc personam perfecisse Aeschylus videtur, ut *χαρακτῆρας* deorum, heroum celerorumque actorum accuratius exprimeret. Et nihil obstat, quominus v. *honestae* referamus etiam ad v. *personae.*—*pallae*] *σύρματος.* — *Aeschylus*] Philostratus V. Soph. 9: *Εἰ γὰρ τὸν Αἰσχύλον ἐνθυμηθείημεν ὡς πολλὰ τῇ τραγῳδίᾳ ξυνεβάλετο, ἐσθῆτί τε αὐτὴν κατασκευάσας καὶ ὀκρίβαντι ὑψηλῷ καὶ ἡρώων εἴδεσιν, ἀγγέλοις τε καὶ ἐξαγγέλοις καὶ οἷς ἔπὶ σκηνῆς τε καὶ ὑπὸ σκηνῆς χρὴ πράττειν, τοῦτο ἂν εἴη καὶ ὁ Γοργίας τοῖς ὁμοτέχνοις.* Ac similiter idem V. Apoll. 6, 11, 245. Athen. 1, 39. p. 48. Dind. — *magnumque loqui*] Aristoph. Ran. 823. de Aeschylo: *βρυχώμενος ἥσει Ῥήματα γομφοπαγῆ, πινακηδὸν ἀποσπῶν Γηγενεῖ φυσήματι.*

280—284. *Successit his*] Thespidi atque Aeschylo ante Chr. 525—456.) Cratinus (a. Chr. 519—422.), Eupolis (natus a. 446.) huiusque aequalis Aristophanes; non *his* «Satyris atque tragoediae,» ut enarrant Scholiastae. Nullam enim Horatius rationem habet vetustissimae illius comoediae, quae aliquot annis antiquior fuisse traditur Thespide. Chron. Par. 54. p. 301. B.: *Ἀφ᾽ οὗ ἐν Ἀθ[ήν]αις κωμῳ[δῶν χο]ρ[ὸς ηὕρ]έθη [στη]σάν[των αὐτὸν] τῶν Ἰκαριέων, εὑρόντος Σουσαρίωνος, καὶ ἆθλον ἐτέθη πρῶτον ἰσχάδω[ν] ἄρσιχο[ς] καὶ οἴνου [ἀμφορ]ε[ύς] ἔτη HH* .... inter Olymp. 49, 4—54 3/4. ante Chr. 581—561. Quo ex marmoris loco feliciter Boeckhius removit *ἀπήνας* et *σανίδας*, quibus olim impediebatur. — *libertas excidit*] «*παῤῥησία* impetu quodam suo delapsa est in petulantiam.» Qua de re conqueritur Isocrates de Pace 5: *Οὐκ ἔστι παῤῥησία πλὴν ἐνθάδε μὲν (ἐν ἐκκλησίᾳ) τοῖς ἀφρονεστάτοις, ἐν δὲ τῷ θεάτρῳ τοῖς κωμῳδοδιδασκάλοις.* Cic. de Rep. 4, 40: *Apud Graecos fuit etiam lege concessum, ut quod vellet comoedia de quo vellet* (praeterquam de archonte: Schol. Arist. Nub. 31.) *nominatim diceret. Quem illa non attigit, vel potius, quem non ve-*

Turpiter obticuit sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poëtae,
Nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
Ausi deserere et celebrare domestica facta,
Vel qui praetextas vel qui docuere togatas.

I. v. 285. *intemptatum* BbSTc. v. 288. *togatis* B.

xavit? cui pepercit? cet. — *vim*] ea prope significatione, qua utuntur ICti, *gewaltsame Verletzung anderer*; quae non secus ac *vis hominibus armatis coactisve civi illata*, lege coërceri debebat. Ac re vera eiusmodi ψηφίσματα lata sunt ab Antimacho et Syracosio; quorum tamen tempus incertum est: fluctuant enim chronologi inter Olymp. 90, 4. et Ol. 94, 1. (ante Chr. 417—404.) Cfr. de difficili hac quaestione Clintonum Fast. p. LVIII., Fritzsche et Bergk Quaestt. Aristoph. p. 301 — 322. Suidas in Ἀντίμαχος· ἐδόκει οὗτος ψήφισμα πεποιηκέναι, μὴ δεῖν κωμῳδεῖν ἐξ ὀνόματος, (alibi ὀνομαστὶ κωμῳδεῖν·) id est, «ne quis proprio suo nomine ut fabulae persona in scenam produceretur;» «contra licebat, sicuti antea, quemcunque vel nomine addito attingere passim atque lacessere,» interpretibus Clintono et Bergkio. — *Turpiter*] iungi hoc v. nequit ut volunt nonnulli, cum v. *nocendi*; sed hoc dicit: «Turpe erat choro post tantam libertatem subito obmutescere.» Sic iam inter Olymp. 85, 1—4. Cratini fabula Ὀδυσσεῖς sine choro et παραβάσεσιν edita est. Meineke Qu. Scen. 1. p. 35. Schol. Arist. Ran. 404: ἐπὶ γοῦν τοῦ Καλλίου τούτου (Ol. 93, 3. ante Chr. 405.) φησὶν Ἀριστοτέλης, ὅτι σύνδυο ἔδοξε χορηγεῖν τὰ Διονύσια τοῖς τραγῳδοῖς καὶ κωμῳδοῖς· χρόνῳ δὲ οὐ πολλῷ ὕστερον καθάπαξ τὰς χορηγίας περιεῖλε Κινησίας. Cfr. Fritzsche Q. A. p. 307. Simul significat transitum priscae comoediae per mediam in novam inde a XXX. tyrannorum dominatione. (ante Chr. 404.)

287. 288. *domestica facta*] Nos: *Nazionalstücke dichten.* — *praetextas*] Haec forma pro solita *praetextatas* reperitur quidem etiam bis apud Asinium Pollionem in Cic. ad Fam. 10, 32., apud Festum et Suetonium in Vita Persii extr.; ita tamen, ut in prosa or. semper dubium remaneat, an sit librariorum error. *Praetextatas* autem, id est, tragoedias Latinas Romani argumenti (Brutus, Decius, Marcellus) ita nominatas, quia illustres viri toga praetexta induti in iis agebant, atque oppositas *crepidatis* argumenti Graeci, scripserunt in primis Naevius, Pacuvius, Accius. — *docuere*] ut Graeci de poëtis scenicis διδάσκειν usurpant, quia poëta reapse *docebat* histriones et chorum, antequam fabulam *daret*, *ederet*. Cic. Brut. 18: *Livius — primus fabulam docuit.* — *togatas*] quas

Nec virtute foret clarisve potentius armis
Quam lingua Latium, si non offenderet unum-
Quemque poëtarum limae labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coërcuit atque
Perfectum decies non castigavit ad unguem.

I. v. 292. *reprendite* BS. (non bTc.) v. 294. *p* cum lineola *sectum*, id est, *praesectum* B. (Ut nos, bSTc.) Ibid. *deciens* B.
II. v. 294. *Praesectum* L.
III. v. 294. *Praesectum* e Codd.

grammatici etiam *tabernarias* appellant, dicebant comoedias Romani argumenti, oppositas *palliatis*, argumenti Graeci. «Et togatas Aelius Lamia, Antonius Rufus, Cn. (l. *C.*) Melissus, (Titinius), Afranius, Pomponius scripserunt.» Acr. Cfr. Neukirch de fabula togata Romanorum. Lipsiae 1833. 8.

289—294. *Nec virtute*] Iam enumerat vitia, in quae plerumque incurrere soleant poëtae Latini (vv. 289—308.), et quidem primum esse ait limae taedium, nimiam contra opinionem de insito cuique ingenio, quod saepe ridiculis modis affectent ac suis popularibus ostentent. — *unum-Quemque*] Malitiosâ εἰρωνείᾳ, dum reprehendit socordiam, qua saepe versus pangant Romani, ipse consulto negligentior est in divellendo v. *unumquemque*. Cfr. Epp. 2, 2, 93. — *Pompilius*] «Mihi ubique nominativus, quem pro vocativo positum volunt, non vocantis, sed declarantis esse videtur. Cfr. Sat. 2, 2, 106. Odyss. τ, 406: Γαμβρὸς ἐμὸς θυγάτηρ τε τίθεσθ' ὄνομ' ὅττι κεν εἴπω.» Hermannus ad Eurip. Andr. p. XV. — «Quia Calpus (μυθικὸς) filius est Numae Pompilii, a quo Calpurnii Pisones traxerunt nomen.» Porph. Panegyr. in Pis. v. 14: *nam quid memorare necesse est, Ut domus a Calpo nomen Calpurnia ducat?* Atque in nummo apud Eckhel Vol. V. p. 165: *CN. PISO PROQ.* — Caput barbatum diademate cinctum, cui inscriptum: *NUMA*. Cfr. Festum in v. *Calpurnii*. — *coërcuit*] «omnia supervacanea et nimis turgida removit, ut fit in vitium pampinis.» Quinctil. 9, 4, 5: *vites coërcemus manu.* — *Perfectum*] «ita ut perfectum sit, perfectionem attingat;» non vero: «ubi iam perfectum videatur, rursus tamen expoliendum est.» Codd. aliquot errorem *praesectum* editores nonnulli ac Forcellinus Lambinum et Bentleium speciosa lectione deceptos secuti praetulerunt; sed recte Fea: «Unguis praecisi in hac ultima politura nullus est usus.» Servius ad Ge. 2, 277: *In unguem*] ad perfectionem. Et est translatio a marmorariis, qui iuncturas (συμπήξεις) unguibus probant. Horatius Sat. 1, 5, 32: *ad unguem Factus homo.* — Sic Polycletus dicere solebat, χαλεπώτατον εἶναι τὸ ἔργον, ὅταν ἐν ὄνυχι ὁ πηλὸς γίγνεται. Dion. Hal. 6. p. 994: ἀκμέμα-

Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit et excludit sanos Helicone poëtas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque poëtae,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego laevus,

I. v. 297. *unguis* BTc.

κται εἰς ὄνυχα. Plut. Symp. 6, 4: *ἡ ἀκριβὴς σφόδρα καὶ δι' ὄνυχος λεγομένη δίαιτα.* — *castigavit*] «expolivit;» simili metaphora ut *coërcuit* desumpta ab arboribus. Theophr. C. Pl. 1: *κολάζειν τὰ δένδρα.* Pollux 6, 139. *ῥήτωρ ἠκριβωμένος, κεκολασμένος κτλ.* Philostr. Ep. 13: *Αἰσχίνου οὐκ ἀφανῶς τοὺς διαλόγους κολάζοντος.* Verbum e verbo exprimere potuit Mollevaut: *Si le temps n'a dix fois châtié son écrit.*

295—300. *Ingenium*] «Sed permulti poëmata sua ideo non elimant, quia Democriti auctoritate abusi, ingenium atque *ἐνθουσιασμόν*, furorem poëticum, quem ipsi sibi tribuunt, longe anteponere solent arti, atque illi omnia licere contendunt, hanc *miseram* esse, nimis laboriosam nec dignam, qua exercenda poëta ingeniosus sese frustra vexet.» Vetus autem ea disceptatio inter Graecos. Epicharmus Stob. 29, 54: *Ἁ δὲ μελέτα φύσιος ἀγαθᾶς πλεῦνα δωρεῖται, φίλοι.* Critias ibid. 10: *Ἐκ μελέτης πλείους ἢ φύσεως ἀγαθοί.* Aliter Pindarus Olymp. 2, 86. — *Democritus*] Cic. de Or. 2, 46. de Divin. 1, 37: *Negat sine furore Democritus quemquam poëtam magnum esse posse.* Scripsit autem *περὶ ποιήσεως* et *περὶ Ὁμήρου.* Diog. L. 9, 48. — *bona pars*] prorsus ut nos, *ein guter Theil.* Cf. Od. 4, 2, 42. Sat. 1, 1, 61. — *ungues ponere*] «Quo videantur divino illo furore perciti, summam negligentiam in corpore curando affectant.» — *tribus Anticyris*] cfr. ad Sat. 2, 3, 83. Hoc dicit: «Insania, cui ter tantum hellebori, quantum Anticyrae quotannis crescit, mederi non possit, id est, prorsus insanabilis.»

301—309. *Licino*] *Licinus* fuit huius hominis cognomen, non *Licinius* nomen, ut scribitur persaepe in prosae orationis scriptoribus, ut e *Basilo* plerumque fecerunt *Basilium.* (V. Onom. Cic.) «Nomen est tonsoris famosi, qui postea dicitur factus senator a Caesare, quod odisset Pompeium, de quo hoc scriptum est epitaphium: *Marmoreo tumulo Licinus iacet, at Cato nullo, Pompeius parvo: quis putet esse deos?*» Schol. Sine causa nonnulli videntur dubitare, utrum hic Horatii Licinus sit idem cum Caesariano necne. Cfr. Dio Cass. 64, 14. Pers. 2, 36. Sen. Epp. 109. et 120. Martial. 8, 3, 6. Iu-

Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora poëmata: verum
Nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi;
Munus et officium nil scribens ipse docebo,
Unde parentur opes, quid alat formetque poëtam,

I. v. 304. *Nil tantis tego* B. ex scriptura *tantist.* v. 305. *exortita secandi* B.

II. v. 302. *purgo* L. cum Codd. aliq.

ven. 1, 109. Macrob. Sat. 2, 4. Sidon. Apoll. 5, 7. — *O ego laevus*] Virg. Ecl. 1, 16. et Aen. 2, 54: *Si mens non laeva fuisset.* «O me hominem praeposterum, qui magnos istos poëtas non imitatus, remediis ad purgandam bilem aptis quotannis utor!» Bili enim tribuebant *μελαγχολίαν*. Celsus 2, 13: *ubi longi valentesque morbi sine febre sunt, ut comitialis, ut insania, veratro quoque albo utendum est. Id neque hieme neque aestate recte datur; optime vere; tolerabiliter autumno.* — *purgor bilem*] in prosa orat. *bile.* Cur autem illud Latinum esse negarit Lambinus, non video; est: «quod ad bilem attinet;» etsi *καθαίρειν χολὴν* usurpant Graeci. — *horam*] «anni tempus,» ut Od. 3, 13, 9. — *Nil tanti est*] «Nihil tanti aestimo, nulla prorsus mihi causa est, cur magnus poëta ad illorum scilicet modulum fieri cupiam. Ergo quoniam hoc mihi negatum est, criticum saltem agam.» — *cotis*] Isocrates rogatus, cur cum alios artem dicendi doceret, ipse taceret, respondit: *Καὶ αἱ ἀκόναι αὐταὶ μὲν τεμεῖν οὐ δύνανται, τὸν δὲ σίδηρον ὀξέα καὶ τμητικὸν ποιοῦσιν.* Lamb. (Plut. Vit. X. Or. p. 838. E.) — *nil scribens ipse*] «nullum poëma epicum aut dramaticum, sed sermones dumtaxat et lyrica quaedam.» Inest tamen festiva *εἰρωνεία*. — *opes*] ingenii, *quae constant copia rerum ac verborum* (Quinctil. 10, 1, 15.) iuncta cum facultate poëtica. — *quo virtus - - ferat*] «facultas poëtica,» inquit, «efficit, ut ad perfectionem perveniamus, *error*, ut vel mediocres maneamus vel prorsus contemnamur.»

310. 311. *Scribendi*] «Verum unde tandem pendent omnia quae adhuc proposui praecepta inveniendi, componendi, cetera? Unice a *sapiendo*. Evolvenda atque exploranda est tota vita humana; nam ex hac una investigatione prodit veritas poëtica, praecipue in genere dramatico.» Hoc praeceptum exponit vv. 310—322. — *sapere*] *σοφία καὶ σύνεσις*, «recte cogitare atque iudicare de omnibus rebus: cui hoc deest, quamvis magna sit praeditus *φαντασίᾳ* et inveniendi facultate, nunquam tamen evadet poëta hoc nomine dignus.»—«Est contra eos, qui dicunt poëtam insanire debere.» Comm. Cr. — *principium et fons*] Dio-

Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
Scribendi recte sapere est et principium et fons:
Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae;
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae

I. v. 309. *est principium* B. v. 311. *sequuntur* B. v. 312. *Cui didicit* B. Ibid. *aut quid* S. v. 313. *Quos ita more* B. v. 314. *Quid - - quid* ST. (non Bbc.)

nys. Long. 8: *πρῶτον μὲν καὶ κράτιστον τὸ περὶ τὰς νοήσεις ἁδρεπήβολον.* — *Rem*] Non est, «poëmatum materiem atque argumentum,» ut volt Arnold, sed hoc dicit: «huius autem *sapientiae*, recti iudicii, prorsus egregia exempla praebent Socraticorum, in primis Platonis, Xenophontis, Aeschinis scripta;» hos enim fere aequiparabant grammatici et rhetores. Lucian. Imagg. 17: *Μετὰ δὲ ταύτην ἡ τῆς σοφίας καὶ συνέσεως εἰκὼν γραπτέα. δεήσει δὲ ἡμῖν ἐνταῦθα πολλῶν τῶν παραδειγμάτων, ἀρχαίων τῶν πλείστων· - - γραφεῖς δὲ καὶ δημιουργοὶ αὐτοῦ Αἰσχίνης Σωκράτους ἑταῖρος καὶ αὐτὸς Σωκράτης, μιμηλότατοι τεχνιτῶν ἁπάντων.* Dio Chrysost. 18. p. 480. R.: *Τρέψομαι δὲ ἤδη ἐπὶ τοὺς Σωκρατικούς, οὓς δὴ ἀναγκαιοτάτους εἶναί φημι παντὶ ἀνδρὶ λόγων ἐφιεμένῳ. - - Ξενοφῶντα δὲ ἔγωγε ἡγοῦμαι ἀνδρὶ πολιτικῷ καὶ μόνον τῶν παλαιῶν ἐξαρκεῖν δύνασθαι.* Dionys. Long. 4: *Οἱ ἥρωες ἐκεῖνοι - Ξενοφῶντα λέγω καὶ Πλάτωνα - ἐκ τῆς Σωκράτους ὄντες παλαίστρας.* — *Chartus* gen. mascul. dixit Lucilius apud Non. p. 196: *ubi nunc Socratici charti?* — *provisam rem*] «Ubi philosophiae ope penitus perspexeris res moresque hominum, quales et sint et esse debeant, tum demum facile eos poëtice exprimere atque imitari poteris; sine tali cognitione inanis eris et futilis scriptor.» «Asinius Pollio idem dixit: Male hercule eveniat verbis, nisi rem sequuntur.» Porph. Cic. de Or. 3, 50: *tantum Antipatri Sidonii valuit exercitatio, ut, cum se mente ac voluntate coniecisset in versum, verba sequerentur.* Seneca Controv. 1, 3: *Cum res animum occupavere, verba ambiunt.* «Menander cum fabulam disposuisset, etiamsi nondum versibus adornasset, dicebat se tamen iam complesse.» Acr. *So auch Lessing von seiner noch nicht ausgearbeiteten Braut von Korinth: «Mein Stück ist fertig.»* Voss.

312—318. *Qui didicit*] Per totum h. l. versatur in primis circa τὰ ἤθη, quia in poësi scenica horum maxime ratio habenda est; *didicit* autem e Socraticorum potissimum scriptis. — *conscripti*] «senatoris,» ex formula *patres conscripti* uno fortasse hoc loco re-

Partes in bellum missi ducis, ille profecto
Reddere personae scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitae morumque iubebo
Doctum imitatorem et vivas hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis morataque recte
Fabula nullius veneris, sine pondere et arte,

I. v. 316. *persona* B. v. 317. *Dispicere* c. (318. Habent *vivas* BbSTc., omnes Pottierii, C4dd. Hochederi, unus *veras*.) v. 319. *iocis* STc. (non Bb.)

II. v. 318. *veras* L. v. 319. *iocis* CT.

peritur. — *Reddere*] «attribuere id, quod ei debetur.» — *Respicere*] Praeter philosophiam moralem etiam ipsam vitam humanam intueri atque investigare iubet. — *exemplar vitae*] «vita, qualis nobis contemplantibus apparet.» — *Doctum*] «qui arti satisfaciat.» — *vivas*] «quae τὰ ἤϑη καὶ πάϑη recte atque dilucide exprimant, vere naturales.» Alio quidem significatu, sed iisdem verbis Plato Phaedr. p. 276. A. dixit λόγον ζῶντα καὶ ἔμψυχον. Cic. ad Att. 2, 12: *Ubi sunt, qui aiunt,* ζώσης φωνῆς? Verum apud Horatium est τὸ ἐμπαϑές, τὸ ἐναργές Graecorum; *veras*, quod alii praeferunt, non est nisi gloss., nec satis rectum; nam *verae voces* Lucretii 3, 57., φωνὴ ἀληϑής Luciani Nigr. 29. sunt potius eae, quae conspirant cum intimo alicuius sensu, alias occultato, ac respondent ταῖς τῆς ψυχῆς φωναῖς Maximi Tyr. 40, 6. Iuvenalis 4, 90: *qui libera posset Verba animi proferre.*

319—322. *Interdum*] Monstrat vel maxime necessarium esse, ut personarum mores recte exprimantur, quia ab hac re potissimum pendeat fabulae successus spectatorumque applausus. — *speciosa locis*] *mit schönen Gedanken, einzelnen höchst gelungenen Partien;* «locis communibus, (Cic. Brut. 12, 46. Orat. 33, 118.) ῥήσεσι, quibus insunt γνῶμαι evidentia sua ac veritate allicientes et permulcentes auditorum animos.» «Si verbi gratia circulator referat de Regulo, quomodo captus sit et punitus, verba sordida si non delectant, attamen res evocat auditu digna.» Porph. — *morata*] «in qua mores singularum personarum optime exprimuntur.» Acr. — *nullius veneris*] «ceterum destituta lepore illo Menandreo neque valde venusta.» — *sine pondere*] «sine argumenti et generis dicendi gravitate.» — *arte*] refertur maxime ad actionis implicationem et solutionem. — *moratur*] «*fesselt*; detinet ac facit, ut usque ad finem spectetur.» — *nugaeque*] «versus leves, quod ad sententias pertinet, quantumvis numerosi ac sonori.» Cic. de Or. 1, 12: *Quid est autem tam*

Valdius oblectat populum meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. Dicat

I. v. 322. *regum* B. v. 323. *Grais* - - *Grais*] bc. *Graiis* - - *Graiis* BST. M.

III. v. 326. *Dicas* coni.

furiosum quam verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia?

323. 324. *Grais*] «Verum,» inquit, «maximo impedimento Latinae poësi est ipsa Romanorum educatio. Sane Graeci illi antiqui ab Homero usque ad Menandrum in omnibus iis, quae ad poësin spectant, longe nobis feliciores fuerunt, quippe quibus natura ipsa ingenium vere poëticum et facilitatem etiam reconditos animi sensus scite exprimendi largita sit. Neque vero illos ullius alius rei quam verae gloriae cupidos fuisse videmus: nostra perversa educatio quaestus ante omnia et lucri studium animis instillans, vim poëticam debilitat atque infringit.» Similis est locus Epp. 2, 1, 93. — *Grais dedit*] Menander apud Schol. Aristid. ed. Frommel p. 316: Ἕλληνές εἰσιν ἄνδρες οὐκ ἀγνώμονες Καὶ μετὰ λογισμοῦ πάντα πράττουσίν τινος. — *ore rotundo*] «Τὸ στρογγύλον rhetores Graeci in genere dixerunt, quidquid verbis et sententiis ita enuntiatum esset, ut in eorum forma concinnitas, elegantia et artificium appareret. Apud Dionys. Hal. de vi Demosth. 19. τὰ στρογγύλα opponuntur τοῖς πλατείοις et μακροῖς. Ernesti. Aristoph. apud Plut. de aud. poët. p. 113. W. de Euripide: χρῶμαι γὰρ αὐτοῦ τοῦ στόματος τῷ στρογγύλῳ. Demetr. Phal. 20: τῆς δὲ ῥητορικῆς περιόδου συνεστραμμένον τὸ εἶδος καὶ κυκλικὸν καὶ δεόμενον στρογγύλου στόματος κτλ. — *praeter laudem*] «unius laudis appetentes.» — «In hac sola cupiditate promerebantur laudem, tamquam Protogenes ille, qui Ialysum finxit decem annis, vel Apelles, qui totidem pinxit annis Anadyomenen.» Porph.

325—332. *rationibus*] *in langer Exempelberechnung*. Arnold. — *partes*] fractiones, *Brücke*. — *Dicat*] In ludum litterarium nos deducit poëta, ubi ratiocinandi artem pro poësi docet magister. Ceterum quomodo in tertia persona offendere potuerit Bentleius, non video. Nonne enim probabile est praeceptores interdum hac ita usos esse, ut solent nostri? Atque sic est Od. 1, 27,

Filius Albini: Si de quincunce remota est
Uncia, quid superat? Poteras dixisse. Triens. Eu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
Semis. At haec animos aerugo et cura peculi
Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro et levi servanda cupresso?

I. v. 327. *Albani* Bb. (non STc.) v. 328. *superat*] BbSTc. et omnes Hoched. *superet* M. Ibid. *Poteras*] BTc. et omnes Pott. *Poterat* bS. M. v. 329. *Reddit uncia. quid est* B. v. 330. *At*] bSTc. *Ad* c. *An* B. M.

II. v. 330. *ad haec* CT.

III. v. 327. *superet. Poterat dixisse, Triens?* e Codd. v. 330. *An*

IV. v. 331. *speremus* cum Codd. aliq. Cuningh.

10. de homine praesente: *Dicat Opuntiae Frater Megillae.* — *Albini*] «nomen feneratoris avari.» Comm. Cr. — *quid superat?*] Sic Codd. mei cum Monacc. et Pottierii omnibus. Sane oratio recta efficacior est quam coniunctivus. — *Poteras dixisse*] Verba haec sunt magistri, discipulum non tam corripientis, quod tardiuscule respondeat, quam cum leni εἰρωνείᾳ excitantis, cum certus sit magister puerum illico recte esse responsurum. Bene Voss: *Nur heraus! Du weisst es!* Alii minus urbane puero haec tribuunt: «Quidni tu ipse, magister, dixisti! Nimis enim facilis ista interrogatio est.» Alii *poterat* legentes (ingratissimo quidem sono post v. *superat:*) Horatio tribuunt, sed partim cum Bentleio pro interrogatione habent, ut sit: «Nonne illico puer respondebit: Triens: —? partim cum Bothio et Meineckio pro affirmatione: «Haud dubie statim respondebit: Triens.» Neutra tamen ratio ad veram illam ac naturalem, quam nos sequimur, accedit. — *Triens*] tertia pars assis, id est, quattuor unciae. — *Redit*] «contra si ad quincuncem additur uncia, fit semis, dimidia pars assis sive sex unciae.» *Redit* autem dicere poterat, quia singulae unciae prius totum, id est, assem, constituentes, ab eo separatae, ubi aliis unciis adduntur, ad illum sensim velut postliminio *redire* videntur. — *At haec*] Sic recte erumpit liberrima indignatio. *An* dubitantis esset, sed sine causa; qui autem *ad haec* scripserunt, rati sunt eadem constructione hic usum esse Horatium atque Cic. pro Mil. 4: *ad quam legem imbuti sumus*; quae tamen ratio hic admodum langueret, praeterquam quod v. *haec* necessario iungendum est cum v. *aerugo.* — *aerugo*] «avaritia, quae rodit animos atque extenuat, ut aerugo aes.» Aliâ metaphorâ Sat. 1, 4, 100. Cfr. Ecclesiastic. 12, 10: ὡς γὰρ ὁ χαλκὸς ἰοῦται, οὕτως ἡ πονηρία αὐτοῦ. Seneca Ep. 7: *Malignus comes quamvis candido ac simplici rubiginem suam adfricuit.* Dionys. Long. 44: φιλαργυρία νόσημα μικροποιόν. — *peculi*]

Aut prodesse volunt aut delectare poëtae,
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae.
Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
Percipiant animi dociles teneantque fideles;
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
Nec quodcunque volet, poscat sibi fabula credi,
Neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo.

I. v. 339. *Nec*] B. *Ne* bSTc. M. *Nec quodcunque velit* B. *Ne quodcunque, velis* T.

III. v. 337. [ ] v. 339. *Ne*

ut Virg. Ecl. 1, 33. de pecunia propria industria ac parcimonia parta. — *speramus*] Alii (C3dd. Pott.) *speremus;* verum indicativus clarius significat absurdam fore talem spem. — *linenda cedro*] Dioscorid. 1, 89. cedrum *τῶν νεκρῶν ζωήν* vocat. Cedri oleo peruncta materies nec tineam nec cariem sentit, ut docet Plinius 16, 88. «Ex cupressino autem ligno confici solebant capsulae, in quibus reponebantur scripta poëtarum contra tineas.» Comm. Cr.

333—337. *Aut prodesse*] Dilucide monstrat triplex consilium sequi poëtas; «nam aut docere volunt, ut didactici, aut delectare, ut epigrammatum ludicrorum scriptores, aut utrumque; si quis hoc tertium obtinet, perfectus est poëta.» Simul et docendi et delectandi leges proponit, in docendo brevitatem, in delectando, ne aberretur a veritate poëtica, ne monstruosa *φαντάσματα* fingantur. (vv. 333—346.) — *cito-Percipiant*] Incredibile est ab interprete Sec. XIX. iuncta esse vv. *cito dicta.* — *Omne supervacuum*] «Ut de vase iam pleno aqua insuper affusa defluit, ita animum praecepto aliquo iam impletum, omnia, quae praeterea adduntur, quippe supervacanea, non tangunt, sed fastidio afficiunt.» Recte sensum expressit Boileau *A. P. Ch.* 1: *Tout ce qu'on dit de trop est fade et rebutant, L'esprit rassasié le rejette à l'instant.* Mirum autem fuit Bentleii de hoc v. iudicium: «Vereor, ne monacho potius quam Flacco versiculus debeatur.» Manifesto *γνώμης* summa simplicitas Criticum immortalem decepit; perquam autem similis est v. 344. prope Leoninus.

338—340. *proxima veris*] «ne laedatur veritas (*Illusion*) poëtica.» Aristot. Poët. 25: *πρὸς τὴν ποίησιν αἱρετώτερον πιθανὸν ἀδύνατον ἢ ἀπίθανον καὶ δυνατόν.* Id. 14: *οἱ δὲ μὴ τὸ φοβερὸν διὰ τῆς ὄψεως, ἀλλὰ τὸ τερατῶδες μόνον παρασκευάζοντες, οὐδὲν τραγῳδίας κοινωνοῦσιν.* — *Nec-neu*] Vide vv. 185. seqq. Mihi quidem *ἀσύνδετον ne* minus placet: quae esset vetandi particula, non, *ἵνα μή*, *dass nicht.* — *La-*

Centuriae seniorum agitant expertia frugis,
Celsi praetereunt austera poëmata Ramnes:
Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci
Lectorem delectando pariterque monendo.
Hic meret aera liber Sosiis; hic et mare transit
Et longum noto scriptori prorogat aevum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
Nam neque chorda sonum reddit, quem volt manus et mens,

I. v. 342. *Ramnes*] BTc. *Rhamnes* bS. M. v. 348. Om. *et mens* B.

II. v. 342. *Rhamnes* LCTF. (non Bentl.).

miae] cfr. Diod. Sic. 20, 41. «Lamia est monstrum superne habens speciem mulieris, inferne vero desinit in pedes asininos.» Comm. Cr. Hae dicebantur pueros vel devorare vel eorum sanguinem exsugere; unde ut Empusa ac Mormo infantium terriculamenta erant. «Ridicule autem *pransae*, quasi vero hoc quotidie fieret.» Gloss.

341—346. *Centuriae seniorum*] In classibus a Servio Tullio institutis omnes, qui annum aetatis XLV. egressi erant, seniorum centuriis adnumerabantur. «Viri iam maturi exagitant et reprehendunt poëmata nimis iocosa et parum sententiosa; contra Ramnes, equites iuniores, (quos *Trossulos* vocat Persius 1, 82.) non sine quodam fastu atque arrogantia per populum incedentes, ut faciunt iuvenes et validi et locupletes, spernunt poëmata nimis seria nulloque φαντασίας ornatu se commendantia.» Qui *Ramnes* proprie dicti ex communi opinione fuerint, disce ex Livio 1, 13. Ad v. *celsi* cfr. Cic. de Or. 1, 40: *Haec ignorantem erectum et celsum - - vagari magna cum caterva toto foro* cet. Liv. 7, 6: *celsi et spe haud dubia feroces in proelium vadunt.* — *Omne tulit punctum*] Anthol. Lat. Meyeri N. 780: *Suffragiorum puncta non tulit septem.* Cfr. ad Sat. 2, 2, 49. Huschke *Verfassung* p. 737. Est igitur: «Omnes eum laudibus celebrant.» — *monendo*] Plutarch. de aud. poët. p. 54. W.: *δεῖ τοὺς νέους ἐθίζειν ὥσπερ ὄψῳ χρωμένους μετρίως τῷ τέρποντι τὸ χρήσιμον ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὸ σωτήριον διώκειν.* — *Sosiis*] Cfr. Epp. 1, 20, 2. «Bibliopolis insignem quaestum affert poëma bonum.» — *mare transit*] Cfr. Epp. 1, 20, 13. — *longum prorogat aevum*] «prorogat, ut longum fiat;» ut Soph. Trach. 679: *μείζον' ἐκτενῶ λόγον.* Antig. 715: *ναὸς ἐγκρατῆ πόδα τείνας.*

347—352. *Sunt delicta*] Proposita excellentissimi poëmatis imagine, quod scriptorem immortalem reddat, perquam apposite ita pergit: «Nunquam tamen obliviscar ad illam perfectionis absolutae

Poscentique gravem persaepe remittit acutum;
Nec semper feriet quodcunque minabitur arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit
Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, venia caret; ut citharoedus

I. v. 353. *ergost* B. v. 354. *Et* superscr. *u.* b. v. 355. *et* BbT., item c. a sec. m. (Ut nos, S. et c. a pr. m.)

II. v. 349. *remutit* e C3dd. edere volebat Cruq. v. 353. *quid ergo?* LCT. v. 355. *et citharoedus* LCTF.

IV. v. 350. *quocunque* Codd. aliq.

speciem, quam mente tantum videmus (τὴν ἰδέαν τοῦ καλοῦ), pervenire eamque exsequi mortalibus negatum esse; quocirca aequa et humana sint nostra iudicia de summorum poëtarum erroribus et delictis.» (Quis autem credat hunc quoque locum ex naturali sua sede vi evolsum esse ab iis, qui meliorem Artis poëticae ordinem quam qui placuit Horatio ipsi constituere conati sunt? Sic Bouhierius vv. 347—360. collocavit post v. 378., Mollevaut post v. 274. Sed praeter superius hoc unum exemplum istius insaniae criticae, quae a Francisco Sanctio originem traxit, animi causa memorasse sufficiat. Cerritus quidem ille Praedikow ab hac certe stultitia sibi cavit.) — Tota autem haec doctrina de modeste iudicandis scriptoribus primariis egregie exposita est a Dionysio Longino 33. p. 48. et 36. p. 52. Egger. — *neque chorda*] Proponit duplex exemplum erroris non consulto aut iudicii pravitate commissi, sed potius instrumentis minus perfectis tribuendi, ut plerumque ipsi sermonis inopiae. — *minabitur*] «minabitur ferire, quo eum sagittarii oculus manusque dirigit.» — *Offendar*] Non est «modus coniecturalis,» ut discipulos docuit nuperus quidam editor, sed simplex futurum. — *fudit*] Continuat metaphoram maculae, quae fortuita liquidi alicuius aspersione oritur.

353—356. *Quid ergo est?*] «Verum, ut video,» inquit, «iustissima hac excusatione abuti possunt etiam mali poëtae, quorum defensioni iamiam occurram.» Patet, ut opinor, vv. 347—353: *Sunt - - cavit natura* nequaquam cum interpretibus nonnullis tribuendos esse ficto nescio cui adversario, sed intimos Horatii sensus exprimere. «At si futilis scriptor eadem purgatione uteretur, illico refutandus erit.» — *scriptor librarius*] «servus, qui libros describit vel domino litterato vel bibliopolae:» de quorum negligentia saepe scriptores conqueruntur. — *peccat idem*] pro volgari: «in eodem peccat,» «idem peccatum semper committit.» Sic etiam Cic. de N. D. 1, 12: *Xeno-*

Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem,
Sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
Quem bis terve bonum cum risu miror; et idem
Indignor quandoque bonus dormitat Homerus.
Verum operi longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura, poësis: erit, quae, si propius stes,

I. v. 356. *oberret* bT. (non BSc.) v. 357. *Sic multum mihi qui cessat* B. v. 358. *Quemvis terve* B. Ibid. *terque* bSTc. v. 360. *opere in longo* bT. (non BSc.) v. 361. *Ut pictura, poësis erit quae M.*

II. v. 358. *terque* LCT. v. 360. *opere in longo* LCT.

III. v. 357. *Choerilos*

phon eadem fere peccat. — *oberrat*] «qui in eadem chorda pollice tangenda eundem semper errorem committit.»

357—360. *multum cessat*] *fehlt*, «propter negligentiam officio suo non satisfacit,» ut Epp. 2, 2, 14: *Semel hic cessavit.* — *Choerilus*] Epp. 2, 1, 232. «Choerilus, qui gesta Alexandri describens septem tantum versus laudabiles fecit; cui Alexander fertur dixisse, malle se Thersiten Homeri esse quam huius Achillem. Alexander autem pactus cum eo, ut si bonum faceret versum, aureo numismate donaretur, si malum, colapho feriretur, ille saepius male scribendo colaphis necatus est.» Comm. Cr. Sed de insulsis his Scholiastarum narratiunculis tu confer Naekii Choerilum p. 36. 206. 207. — *Indignor*] «Aegerrime item fero, quandocunque in Homero vitium aliquod animadverto, quia eum his prorsus exemptum cuperem. Attamen ita Homerum mecum ipse excuso mirandum non esse, si vel summus poëta in poëmatis tam longis interdum, sed raro, cesset.» (Ulrici *griech. Poesie* I. p. 194. his verbis tarditatem narrationis in Odyssea posterioribus aetatibus interdum molestam reprehendi opinatur. Ego potius refero ad διαφωνίας ac miras illas difficultates, quae λύσεσι praesertim Alexandrinorum originem dederunt, atque ad ea omnia, quae propter nimiam scilicet simplicitatem vel propter morum ac sentiendi discrepantiam displicebant Alexandrinis et Romanis horum iudicium plerumque secutis. Lucilius Hav. p. 332: *nemo qui culpat Homerum, Perpetuo culpat neque, quod dixi ante, poësin; Verum unum culpat versum, enthymema malignum.* Sic enim emendanda vv.: *Versum unum culpat, verum e. m.* Error ortus est ex ἀσυνδέτῳ.)

361—365. *Ut*] «Verum, ut iusti simus poëmatum existimatores, id quoque requiritur, ut non omnia eodem *modulo ac pede* metiamur, sed pro diverso genere et stilo diversa etiam de singulis iudicia faciamus.» — *Ut pictura, poësis*] Antiqua est comparatio, saepe prave intellecta. Plutarch. de glo-

Te capiat magis, et quaedam, si longius abstes,
Haec amat obscurum, volet haec sub luce videri,
Iudicis argutum quae non formidat acumen;
Haec placuit semel, haec decies repetita placebit.
O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
Fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
Tolle memor, certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi. Consultus iuris et actor

I. v. 362. *aptes* B. v. 365. *deciens* B. v. 369. *auctor* B.

II. v. 362. *adstes* post Desprezium F. ex Vp. D. a pr. m. *astes*. v. 369. *concedi.*, *et consultus* L.

ria Athen. p. 346. F.: *Ὁ Σιμωνίδης τὴν μὲν ζωγραφίαν ποίησιν σιωπῶσαν προσηγόρευεν, τὴν δὲ ποίησιν ζωγραφίαν λαλοῦσαν*. Scr. ad Her, 4, 28: *Si poëma loquens pictura est, pictura tacitum poëma debet esse.* — *capiat*] Firmant coni. Codd. mei, Feae, Hoched. Pott. *capiet* Bersm. cum Pulmanni B. V., Doering. — *abstes*] videtur *ἅπαξ λεγόμενον*, unde corruptelae *adstes*, *absis*; formatum est ad analogiam v. *ἀφίσταμαι*, sed propter sonum asperiorem praeterea raro aut nunquam usurpatum, prorsus ut Vitruvii 9, 1, 11: *abstantia*. Tota autem sententia ad poëmata translata significat lectionem plus minusve accuratam atque acrius clementiusve iudicium, quod de quovis facere debeamus. — *Haec amat obscurum*] «quae virtutibus quidem non caret, sed tamen suo iure postulat partim, ne nimis diligenter investigentur loci minus expoliti, partim ut *φαντασίᾳ* potius et miti quodam humanitatis sensu (*gemüthlich*) eam amplectamur, quam subtili intellectus iudicio subiiciamus.» — *argutum* - - *acumen*] *feiner Scharfblick*.

366—369. *O maior*] «L. Piso.» Acr. Facta mentione poësis eius, quae propter perfectionem *decies repetita placebit*, aptissime iuvenem amicum obsecrat obtestaturque, ne ei hac ipsa fortasse excusatione *erit*, *quae* - - - *obscurum* abutenti ad mediocritatem quandam pervenire sufficiat; nihil enim esse detestabilius mediocri poëta. Hinc potissimum epistolae *χαρακτῆρα* resumit. — *Tolle memor*] Excidunt loquenti verba; qui ea in mentem suam recipit, veluti *tollit*, (*aufnehmen, aufheben.*) Cfr. Wolf *Analecten* I. p. 191. Virg. Aen. 6, 377: *cape dicta memor*. Sal. Iug. 102: *hoc in pectus tuum demitte.* — *certis*] «quibusdam,» non: «definitis, *abgegränzte*.» Hoc dicit: «In disciplinis et artibus usui vitae quotidianae destinatis mediocritas tolerabilis est, praesertim ubi argumentum, quod tractare debent, ipsum tenuius est: sic in minoris momenti litibus et ICtus et causidicus mediocris et petitori et reo

Causarum mediocris abest virtute diserti
Messalae nec scit quantum Cascellius Aulus,
Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poëtis
Non homines, non di, non concessere columnae.
Ut gratas inter mensas symphonia discors
Et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver
Offendunt, poterat duci quia coena sine istis,
Sic animis natum inventumque poëma iuvandis,

I. v. 370. *deserti* B. v. 371. *Messalae nescit* bTc. Ibid. *Castellius ausus* B. (v. 373. Ut nos, BbSTc.) v. 374. *gratis* B. v. 376. Om. *duci* B. v. 377. *animus* B.

II. v. 371. *nescit* L. Ibid. *Cassellius* C. v. 373. *Non di, non homines* L. (ut primus Hocbederi.)

sufficiet. Aliter vero res se habet in artibus, quae pulchrum per se ipsum imitari student et *in quibus* non *utilitas quaeritur necessaria, sed animi libera quaedam oblectatio* (Cic. de Or. 1, 2.), in poësi, in histrionum arte, in pictura et sculptura, ubi nunquam in mediocritate adquiescimus, sed nostro iure perfectionem poscimus.»

371—373. *Messalae*] Est notus ille M. Valerius Messala Corvinus, Tibulli fautor. Seneca Controv. 2, 12: *Fuit Messala exactissimi ingenii in omnes quidem studiorum partes, Latini utique sermonis observator diligentissimus. Extat pro Pythodoro oratio d i s e r t i s s i m a.* — *A. Cascellius*, clarissimus ICtus, homo dicax ac facetus (Macrob. Sat. 2, 6.) et clarus *Bene dictorum* libro, sane distinguendus ab eo, qui a Cicerone pro Balbo 20. et Val. Max. 8, 12, 1. memoratur, quem a. u. c. 634. quaestorem fuisse opinatus est Pigh. Ann. 3, p. 77. Cascellius Horatii *vir iuris civilis scientia clarus* fuit iam triumvirorum tempore a. u. c. 712. teste Val. Max. 6, 2, 1., admodum igitur senex eo anno, quo hic liber scriptus est. — *Non homines, non di*] Inversus ordo *Non di, non homines* Codd. aliq. ab iis inductus est, qui minus decere arbitrarentur homines dis praeponi, ac praeferrent solitum, ut est apud Cic. ad Fam. 1, 9: *dis hominibusque approbantibus.* Liv. 3, 17. 40, 12. cui formulae *παρὰ προσδοκίαν* addit: *non concessere columnae*, eaedem, quae Sat. 1, 4, 71. vocantur *pilae*, ante bibliopolarum tabernas; quibus columnis librorum venalium indices affigebantur. — «Etiam columnas illas inanimatas pudet mediocrium poëtarum et horum nomina sibi affigi indignantur non secus atque iis irati sunt di hominesque.» (Nullos videlicet reperiunt emptores.)

375—378. *Sardo cum melle*] «Corsicum et Sardum mel pessimi saporis est.» Porph. Sic etiam Ponticum (Diog. ap. Stob. T. 13. p. 263. Tauchn.), optimum contra

Si paullum summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilae discive trochive quiescit,
Ne spissae risum tollant impune coronae:
Qui nescit, versus tamen audet fingere. Quidni?
Liber et ingenuus, praesertim census equestrem
Summam nummorum vitioque remotus ab omni.
Tu nihil invita dices faciesve Minerva;
Id tibi iudicium est, ea mens. Si quid tamen olim

I. (v. 378. Ut nos, BbSTc.) Ibid. *pergit* B. v. 385. *faciesque* bc. v. 386. *est*] BbSTc. et omnes Hoched. *esto* M.

II. v. 378. *a summo* LC. Ibid. *discessit* LCT. v. 386. *esto* F. coni.

Hymettium et Hyblaeum. — *duci*] «poterat aeque hilariter produci coena sine istis παρέργοις, quae, cum praepostera sunt, molestia afficiunt convivas.» — *decessit*] Rectior haec est lectio quam *discessit*, cum significet «a summo fastigio demittere se humum versus.» — *vergit*] «haud procul iam est a pessimo poëta.»

379—384 *Ludere*] «Quamvis haec (vv. 372—378.) nemo negare audeat, tamen nescio qua insania acti, imperiti permulti poësin exercent.» Dum mediocrium sui temporis poëtarum turbam deridet, monet Pisonem, ne illi accedat. Ceterum similis sententia est Epp. 2, 1, 114. — *campestribus*] «quibus utuntur ludentes in Campo Martio.» — *coronae*] «spectatorum catervae,» ut Epp. 1, 18, 64. — *Qui nescit, versus tamen*] Casu potius quam consilio Bentleius videtur distinxisse: *Qui nescit versus, tamen* cet. — *Quidni?*] respondet unus ex isto malorum poëtarum grege: «Quis mihi interdicet versus pangere, cum sim liber, liberis parentibus natus et, quod maius etiam est, eques Romanus, sine ullo crimine, nunquam *censoriae severitatis nota inustus*.» (Cic. Cluent. 46.) — *equestrem*] «cum census sim quadringenties sestertium,» (senatorii census dimidia parte.) Externa bona dum iste enumerat, ne verbo quidem tangit ingenium et litterarum studia, propter quae ad poëmata componenda aptus sit. Quocirca Horatius homini vano non respondet, sed rursus Pisonem alloquitur.

385—390. *Tu*] Tu vero noli istorum similis esse; primum explora te ipsum, utrum poëticam indolem tibi largita sit natura necne; tum consule amicos.» — *Invita Minerva*] Cic. de Off. 1, 31: *invita, ut aiunt, Minerva, id est, adversante et repugnante natura.* — *Id tibi*] Frequentius per relativa: «quod tuum iudicium, quae tua mens est; pro tuo iudicio, probe mihi noto.» *Esto* mera

Scripseris, in Maeci descendat iudicis aures,
Et patris et nostras, nonumque prematur in annum,
Membranis intus positis: delere licebit,
Quod non edideris; nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque deorum
Caedibus et victu foedo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres rabidosque leones.

I. v. 387. *Maeci*] Bentl. *Maeti* B. *Mecii* Tc. *Meti* bS. M. Ibid. *auris* B. v. 391. *Silvestris* T. v. 393. *linire* (sic) *tigris* B. Ibid. *rapidosque* T.

II. v. 387. *Meci* LCT. *Metii* F. vv. 388. 389. *in annum. Membranis intus positis delere* LCT. v. 393. *rapidosque* CT.

est coniectura Feae; (nullam enim affert auctoritatem:) et quidem infelicissima; quis enim unquam tam praefracte amicum hoc vel illo iudicio, hac vel illa mente uti iubebit? — *olim*] Significat festinandum non esse. — *Maeci*] Rectam scripturam servavit Porphyrio Mon. et ex parte Cod. B. Est enim Sp. Maecius Tarpa; de quo vide Sat. 1, 10, 38. — *et nostras*] «qui vere tibi sum amicus;» sine ulla arrogantia dictum est. — *nonumque*] «Noli poëmatis tui editionem praecipitare (Quinctil. Ep. ad Tryph. 1.); sed per plures annos retineatur in scrinio, quo tranquillo animo elimare poëma tuum possis.» Philargyrius ad Virg. Ecl. 9, 35: C. Helvius Cinna Zmyrnam scripsit, quam nonum post annum, ut Catullus Carm. 95. ait, edidit. Id quod et Quinctilianus ait. Unde etiam Horatium h. l. dicunt eum significasse.» Hoc satis incertum esse demonstravit Weichert P. L. p. 173. — *nescit*] Epp. 1, 18, 71: *volat irrevocabile verbum.* Symmachus Epp. 1, 31: *Cum semel a te carmen profectum est, ius omne posuisti. Oratio publicata res libera est.*

391—394. Exposito poësis fine atque artificio omni occultam *ἀντίθεσιν* faciens adversus infelices illos poëtas, veram eius dignitatem praedicat a religionibus ac legibus per sacros vates primum constitutis, quae simul est mythica poësis historia fortasse ex Neoptolemo hausta. (vv. 391—401.) Cfr. Epp. 2, 1, 129. — *Silvestres homines*] Cfr. Sat. 1, 3, 99. — *sacer*] Puto non tam esse *θεῖον ἀοιδὸν* Homeri quam Orphea *τὸν θεολόγον*, ut ab Aristotele appellatur, et Virgilio Aen. 6, 645. *Orpheus* est *Threicius sacerdos.* — *interpresque deorum*] quippe cui haec quoque praeclara pantheismi doctrina tribueretur: *Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀρχικέραυνος, Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα· Διὸς δ' ἐκ πάντα τέτυκται· Ζεὺς πνοίη ἀνέμων, Ζεὺς ἀκαμάτου πυρὸς ὁρμή· Ζεὺς πόντου ῥίζα, Ζεὺς ἥλιος ἠδὲ σελήνη.* (Ed. Herm. p. 457.) Et Rhesi v. 943: *Μυστηρίων δὲ τῶν ἀποῤ-*

Dictus et Amphion, Thebanae conditor arcis
Saxa movere sono testudinis et prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit haec sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus
Tyrtaeusque mares animos in Martia bella

I. v. 394. *arcis*] Tc. et quattuor Hoched. *arcis* superscr. *urbis* b. *urbis* BS. M. v. 397. *saxa* B.

II. v. 394. *urbis* F.

ῥήτων φανὰς Ἔδειξεν Ὀρφεύς. Aristoph. Ran. 1032: *Ὀρφεὺς μὲν γὰρ τελετάς θ' ἡμῖν κατέδειξε φόνων τ' ἀπέχεσθαι.* — *victu foedo*] glandibus et ferina cruda. — *deterruit*] «a tali foeditate acriter dehortatus est, donec ab ea desuefacti essent.» — *Orpheus*] a quo poësis primordia Graeci repetere solebant, etsi Linus praecessisse videbatur Orpheum. Cfr. Schneidevin. Eustath. p. 47. Prima eius mentio fieri videtur apud Ibycum Rel. p. 160 Schn.: *ὀνομακλυτὸς Ὀρφη* (vocat.) Pind. Pyth. 4, 176: *ἐξ Ἀπόλλωνος δὲ φορμικτὰς ἀοιδᾶν πατὴρ Ἔμολεν εὐαίνητος Ὀρφεύς.* Plato de legg. 3. p. 677. D.: *χίλια δ' ἀφ' οὗ γέγονεν ἢ δὶς τοσαῦτα ἔτη τὰ μὲν Δαιδάλῳ καταφανῆ, τὰ δὲ Ὀρφεῖ, τὰ δὲ - - περὶ λύραν Ἀμφίονι.* — *Amphion*] Od. 3, 11, 2. Epp. 1, 18, 41. — *arcis*] accuratius simulque magis poëticum videtur quam *urbis*.

396—400. *Fuit haec sapientia*] Poëtae, ut ait Plato in Lyside p. 214: *ἡμῖν ὥσπερ πατέρες τῆς σοφίας εἰσὶ καὶ ἡγεμόνες.* — *Publica*] in quattuor genera hoc v. memorata omnes res partiebantur Romani. — *Concubitu vago*] promiscuo, sine connubio certo et stabili, unde *venerem incertam* vocat Sat. 1, 3, 109. — *dare iura*] cum lex matrimonii stabilis constitueretur. — *maritis*] «et viro et mulieri.» — *ligno*] «Aereis enim tabulis antiqui non sunt usi, sed roboreis. In has incidebant leges, unde adhuc Athenis legum tabulae *ἄξονες* (et *κύρβεις*) vocantur.» PORPHYR. — *Sic honor*] «Posteritas beneficia a Lino, Orpheo, Musaeo ceterisque sacris illis deorum interpretibus accepta grato animo agnoscens eos immortalitati consecravit.»

401—407. *Post hos*] A vatibus mythicis, quos di inspirarant, transit ad historiam poësis verae apud Graecos, sed poëticam, id quod interpretes nondum satis perspexerunt; eam dico, quae liberiori poëmati didascalico unice conveniret. — *Tyrtaeum*] Notas de eo fabulas hic copiose nar-

Versibus exacuit; dictae per carmina sortes,
Et vitae monstrata via est, et gratia regum
Pieriis tentata modis, ludusque repertus
Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyrae sollers et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quaesitum est: ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic

I. v. 403. *sortis* superscr. *e* B. v. 405. *temptata* BT. (v. 407. *lyra* Iahnii et Meineckii operae.) Ibid. *soleas* B. v. 409. *Quaesitu* (cum lin. super *u*.) *stego* B. v. 410. *prosit* BbcT. et omnes Hoched.

II. v. 410. *prosit* LCT.

rant Scholiastae. — *sortes*] «Oracula in primis Delphica dicit.» Gloss. — *vitae monstrata via*] poëmatis didascalicis et gnomicis; significat Hesiodum, Solonem, Theognidem cet. — *gratia regum*] Sic Pindarus, Simonides, Bacchylides Hieronis, Theronis aliorumque principum virorum favorem carminibus ambiverunt. — *ludusque*] «remissio et oblectatio animorum per poësin scenicam in Dionysiis τοῖς κατ' ἀγροὺς mense Posideone (s. Decembri) celebratis, quae simul operum rusticorum finem faciebant. Haec enim potissimum respicere videtur, et certe in Piraeeo tunc erat ἡ πομπὴ τῷ Διονύσῳ καὶ οἱ κωμῳδοὶ καὶ οἱ τραγῳδοί. Demosth. Mid. p. 517. — *ne forte pudori*] «Poësis,» inquit, «ars est nobilissima; quocirca sine ullo pudore (quem affectasse etiamtunc videntur nobilium Romanorum nonnulli:) eam exercere poteris.» Arte sane egregia, postquam Pisonem prope deterruerat a poëticis studiis (v. 385.), iuvenem nunc ad eam colendam vel certe in veris eius cultoribus honorandam rursus excitat. — *lyrae sollers*] «artifex carminis lyrici.» — *cantor Apollo*] qui in multis sculpturis et nummis citharoedi habitu exprimitur: sed nummos cum inscriptione *APOLLINIS CANTORIS*, quos Doeringius memorat, nusquam, ne inter Goltzianos quidem, repperi.

408—411. *Natura*] Brevi mox praecepturus, quomodo educandus formandusque sit verus hic poëta, prius tangit quaestionem frequenter ab antiquis institutam. Redit autem quodammodo ad v. 295. ex ipsius praecepto: *Pleraque differat et praesens in tempus omittat.* Pindarus quidem naturae primas defert Olymp. 2, 86: σοφὸς ὁ πολλὰ εἰδὼς φυᾷ· μαθόντες δὲ λάβροι παγγλωσσίᾳ, κόρακες ὥς, ἄκραντα γαρύετον Διὸς πρὸς ὄρνιχα θεῖον. Cum Horatio facit Cicero pro Archia 7: *Ego contendo cum ad naturam eximiam atque illustrem accesserit ratio quaedam conformatioque doctrinae, tum illud nescio quid prae-*

Altera poscit opem res et coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit,
Abstinuit venere et vino; qui Pythia cantat
Tibicen, didicit prius extimuitque magistrum.
Nec satis est dixisse: Ego mira poëmata pango;
Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est

I. v. 416. *Non* B. *Nunc* bTc. (Ut nos, S.) v. 417. *relinqui* BS. (non bTc.)

II. v. 416. *Nunc satis* LCTF.

IV. v. 414. *et Baccho* Excerpta Frising. v. 416. *Num* Cod. Melkensis Sec. X.

clarum ac singulare solere existere. — *studium sine divite vena*] ut est tota Callimachi poësis. — *vena*] Desumpta est metaphora ab auri argentique venis in metallis. — *possit*] «quid magni ac duraturi possit efficere.» *Possit* satis firmatur a Codd, Pottierii et meorum quattuor, cum *prosit*, verbum h. l. nimis tenue, praebeat unus Turicensis. — *coniurat*] Frequentius hac significatione est v. *conspirare* ad intimam consensionem et coniunctionem exprimendam.

412—418. *Qui studet*] Paucis verbis educat poëtam a teneris unguiculis, ut oratorem Quinctilianus. «Accurata,» inquit, «educatione ac praeparatione opus est futuro poëtae,» quem cum cursore Olympico potius quam, ut volunt Scholiastae, cum athleta comparat. — *Pythia*] certamina, *Πυθαύλης*. — *Nec satis*] Tametsi auctoritate praegravat lectio *Nunc satis* (Codd. Monac. et Pottierii praeter unum omnes:) tamen profecta videtur ab homine, qui satis intempestive loci *εἰρωνείαν* augere voluerit. Et in satira quidem fortasse esset apta; sed si h. l. accuratius inspexeris, videbis nihil sane potuisse rusticius dici in epistola: «Ergo, quoniam nunc hoc dixisse sufficit, tu quoque, optime Piso, sic dicito.» Atque ut recte Bentleius significat, si antiquis temporibus sua opponere voluisset, verbo saltem monere debuisset: «Olim qui studebat, - - multa ferebat puer: nunc contra est.» Regelsbergeri autem et Schellii *Num satis* est languidissimum *ἀσύνδετον*; quam propter rationem reiiciendam arbitror etiam lectionem veritate nostrae proxime accedentem *Non satis* Cod. B. antiquiss. et Pottierii N. 20. — Ceterum inanem arrogantiam multorum notat, qui semet ipsos pro eximiis poëtis habeant, quamvis artem minime didicerint; neutiquam vero certum aliquem suae aetatis poëtam vellicat. Cfr. Iacobs Lectt. Ven. p. 42. — *scabies*] «Est imprecatio tracta a ludo puerili; qui enim praeest cur-

Et, quod non didici, sane nescire fateri.
Ut praeco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores iubet ad lucrum ire poëta
Dives agris, dives positis in fenore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere levi pro paupere et eripere atris
Litibus implicitum, mirabor si sciet inter-
noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu seu donaris seu quid donare voles cui,

I. v. 419. *Et* BS. (non bTc.) v. 420. *ad lucrum iubet* BbTc. (non S.) v. 421. *agri* B. (non bSTc.) v. 422. *iunctum* B. Ibid. *iussit* B. 423. *atris*] BbSTc. *artis* M. v. 424. *sciat* B. vv. 424. 425. inverso ordine B. v. 426. *voles qui* B. ex scriptura *quoi*.

III. v. 423. *artis* coni. firmata postea a Pott. 12. et Vr. B. a sec. m. apud Feam.

IV. v. 422. *recte qui* C1d. Cruquil. Cuningh.

rentibus ad metam pueris, dicere solet: Qui primus ad metam venerit, is vicerit eumque in ulnas meas accipiam; qui vero erit ultimus, occupet eum scabies, eum respuam ut scabiosum.» Comm. Cr. Puerilem ludi formulam singulari venustate sectatus est, ut Epp. 1, 1, 59: *Rex eris, aiunt, Si recte facies.* — *sane*] Non est: «more sani hominis et modeste,» ut volunt; sed «utique» ex oratione recta: «Sane fateor me nescire» in obliquam deflexum.

419—425. *Ut*] «Verum praeter permultorum levitatem et socordiam in studiis poëticis alterum quoque periculum minitantur poëtis in primis locupletibus assentatorum et adulatorum greges, qui patronos suos falsis laudibus decipiunt. A talibus tu, Piso, tibi cave!» — *praeco*] «qui magno clamore merces suas commendando emptores congregat et allicit.» — *iubet*] «vel tacitus invitat homines viles, ut apud virum locupletem lucellum aliquod quaerant vel saltem mensam opiparam, etsi nondum sciunt, utrum largus ille sit necne.» — *Dives agris*] Versum sibi placitum repetit ex Sat. 1, 2, 13., ut Sat. 1, 6, 74. et Epp. 1, 1, 56. — *Si vero*] «Iam si noverunt assentatores divitem illum etiam munificum esse, veluti globo facto ad eum concurrunt.» — *unctum*] «cibum, lautum convivium et tersum.» Acr. Est ut Epp. 1, 15, 44. Male nonnulli explicant: «convivam, qui bene satietur, accumbere iubere.» Praeterea iunge *recte ponere*, «scite atque eleganter apponere fercula,» non cum Turnebo *unctum recte*, id quod vetat caesura. — *levi*] «qui sine tali sponsore fide careret nec ab alio pecuniam mutuam sumere posset.» — *atris*] usurpatur de rebus feralibus et de omnibus, quae tri-

Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Laetitiae; clamabit enim Pulchre! bene! recte!
Pallescet super his, etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem, saliet, tundet pede terram.
Ut qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo, sic
Derisor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis
Et torquere mero, quem perspexisse laborant,
An sit amicitia dignus: si carmina condes,

I. v. 429. *et iam* T. v. 434. *Dicuntur cur surgere cui. illis multi* B. v. 435. *laborent* superscr. *a* b. *laborent* BTc. (Ut nos, S.)

II. v. 431. *Ut quae conductae* F. de Kirchmanni coni. v. 435. *prospexisse* F. e Codd. Ibid. *laborent* CT.

III. v. 429. *Pallescet; super his etiam*

stia sunt atque ingrata. Dictum igitur est, ut *atrae curae* Od. 4, 11, 35, h. l. eae, quae e litibus oriuntur. Ceterum Bentleii coni. *artis* firmatur ab aliquot Feae Codd. et Pottierii N. 12. — *inter-noscere*] ut Epp. 2, 2, 93: *circum-spectemus.* — *beatus*] «prorsus fortunatum se reputans et exultans laudibus, quibus adulator eum cumulat.»

428—437. *Pallescet super his*] «de locis tragoediae tuae φοβεροῖς, terrorem spirantibus, simulabit pallorem, ἔκπληξιν; maestas querimonias audiens flebit; in aliis locis sublimibus summam ἔκστασιν prodet e cathedra exiliens atque prae laetitia saltans.» — *rorem*] Ovid. Met. 14, 708: *madidas lacrimarum rore coronas.* — *qui conducti*] «omnes qui funus curant, designatores, tubicines, ii, qui maiorum imagines praeportant,» non solum praeficae, quas designat Kirchmanni et Marklandi supervacanea coni. *quae conductae.* Lucil. p. 373. Hav.: *mercede quae Conductae flent alieno in funere praeficae, Multo et capillos scindunt et clamant magis.* — *Derisor*] εἴρων, falsus laudator. — *movetur*] «simulatam animi commotionem externis signis exprimere conatur.» Eupolis Runk. p. 125. Parasitus: Κἄν τι τύχῃ λέγων ὁ πλούταξ, πάνυ τοῦτ' ἐπαινῶ καὶ καταπλήττομαι δοκῶν τοῖσι λόγοισι χαίρειν. — *Reges*] ut saepe, locupletes. — *culullis*] Od. 1, 31, 11. pr. calicibus fictilibus. Timocles in Grotii Exc. p. 693: Πατάξω τ' ἴσον ἴσῳ ποτηρίοις Μεγάλοις ἅπασαν τὴν ἀλήθειαν φράσαι. Grotius: *Potans par pari urgebo virum Magnis culullis, verum ut omne enuntiet.* — *perspexisse*] «penitus nosse vehementer cupiunt.» Rectam hanc lect.

Nunquam te fallant animi sub volpe latentes.
Quinctilio si quid recitares, Corrige sodes
Hoc, aiebat, et hoc. Melius te posse negares,
Bis terque expertum frustra, delere iubebat
Et male tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum quam vertere malles,

I. v. 437. *fallent* Bb. (Ut nos, STc.) Ibid. *latentis* B. v. 438. *Quintilio* BbSTc. M. (sed QVINCTILIVS est in nummis Horatianae aetatis.) v. 439. *agebat* B. v. 440. *iubebat.* «finit poëtica.» B., a quo absunt reliqua; continuo autem sequitur Sat. 1, 1. (v. 441. Habent *tornatos* bSTc.)

III. v. 441. *male ter natos* coni.

IV. v. 441. *male formatos* Guyetus.

firmant Codd. mei. V. *prospexisse* (in futurum) h. l. minime aptum est. «Sic tu quoque,» inquit, «diligenter explora, utrum cum simulatore tibi res sit an cum amico sincero.» — *sub volpe latentes*] «dolosi ac duplices.» Archilochus p. 169. Lieb.: *Τῷ (πιθήκῳ) δ' ἄρ' ἀλώπηξ κερδαλῆ συνήντετο Πυκνὸν ἔχουσα νόον.* Cfr. Pers. 5, 116: *fronte politus, Astutam vapido servas sub pectore volpem.* Ruhnk. ad Tim. L. Pl. p. 214. Lips.: «*Τὴν ἀλωπεκῆν· τὴν πανουργίαν.* Notissimum est Lysandri dictum: *ὅπου ἡ λεοντῆ μὴ ἐφικνεῖται, προσραπτέον ἐκεῖ τὴν ἀλωπεκῆν. Ἀλώπηξ* autem dicitur pro pelle volpina, ut *λέων* pro pelle leonina» cet.

438—444. *Quinctilio*] Assentatori nunc opponit imaginem sinceri critici (vv. 433—452.) et ut talem laudat Quinctilium Varum Cremonensem, cuius mortem luget Od. 1, 24. (a. u. c. 730.) Poëtam vocat Acro: qua de re tamen cum Cordesio dubitat Weichert de L. Vario. p. 132. — *frustra*] Iunge cum v. *expertum;* male alii cum v. *negares*, ut dictum sit ex Horatii persona: «Frustra apud Quinctilium negares melius elaborare te posse hos vel illos versiculos; iam enim bis terque te id expertum esse.» Sed hoc et per se perversum est nec concedit vv. ordo. — *male tornatos*] Copiose Fea refutavit Bentleium contendentem *tornum* et *incudem* esse res diversas, quae coniungi non possint; neque vero vel unum apud veteres scriptores locum exstare, quo *tornus* metallis elaborandis adhibeatur. Fea affert Vitruv. 10, 12: *Emboli masculi ex aere, torno politi*, et instrumenta antiqua, ab ipso Romae visa. — Nulla autem repugnantia est in vv. *tornatos incudi reddere*: nam si minus recte opus suum perfecisset artifex in metalli ornamentis torno elaborandis, consentaneum erat, ut in incude marculi ictibus omnia tollerentur, ut, cum rotundatum esset metallum, denuo torno includeretur. Ceterum metaphora est

Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem,
Quin sine rivali teque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes,
Culpabit duros, incomptis adlinet atrum
Traverso calamo signum, ambitiosa recidet
Ornamenta, parum claris lucem dare coget,
Arguet ambigue dictum, mutanda notabit,
Fiet Aristarchus; non dicet: Cur ego amicum

I. v. 445. *reprendit* (sic) S. v. 446. *Culpavit* S. v. 447. *Transverso* bTc. v. 448. *cogit* S. *coget dare lucem* T. v. 450. *nec* bTc. et C5dd. Pott.

II. v. 443. *sumebat* CT. v. 447. *Transverso* LCT. v. 450. *nec dicet* LCTF.

III. v. 447. *Transverso*

frequens: Plat. Phaedr. p. 234. E.: στρογγύλα καὶ ἀκριβῶς ἕκαστα τῶν ὀνομάτων ἀποτετόρνευται. Isocratis et Platonis λόγοι dicuntur a Dionys. Halic. T. 2. p. 316. γλυπτοῖς καὶ τορευτοῖς ἐοικότες. Propert. 2, 34, 43: *Incipe iam angusto versus includere torno.* Gell. 9, 8: *sententia detornata.* Coniectura autem *natos* significaret rem prorsus fortuitam et *ter natos* inconcinne dictum videtur. — *vertere*] ab eo, quod dicebant *stilum vertere;* «mutare et corrigere.» — *Quin - - amares*] Si Quinctilius ipse hanc sententiam pronuntiasset, dixisset: *Quin - - amas;* hic cum eius cogitatio tantum significatur, Horatius utitur coniunctivo. Alii minus apte explicant: «non impediebat te, quo minus - - amares.» — *sine rivali*] «Sane quia malos versus composuisti, nemo rivalis tuus esse, tecum contendere volet; vanis autem hominibus placet sine aemulis esse.»

445—452. *inertes*] «sine arte et gravitate factos.» Comm. Cr. In primis significat otiosos, nihil dicentes, quod magnopere ad rem faciat, *die Leerheit.* Voss. — *incomptis*] «minus elegantibus propter verba humilia et ἄκυρα.» — *Traverso*] «obelo versus initio apposito (id quod inest in v. *adlinet, anstreichen:*) significabit versum esse delendum.» *Atrum* autem festiva dicit dilogia: nam et colore *atrum* erat signum et *nigrum* simul *theta* (Pers. 4, 13.) versus incompti. — *ambitiosa*] *gefallsüchtige.* — *Ornamenta*] «Figuras elocutionis et imagines propter id tantummodo quaesitas, quo novitate et audacia placeant lectoribus, cum veritate careant, recidi iubebit.» Epp. 2, 2, 122: *luxuriantia compescet.* — *Arguet*] «Ipsa reprehensione clare demonstrabit huiusmodi amphibolias vitandas esse.» — *mutanda*] Hoc refertur ad singula verba eorumque ordinem; de totis enim versibus corrigendis satis dixerat vv. 445—447. — *Aristarchus*] «Omnino erit alter Aristarchus,» cuius ut summi critici nomen in pro-

Offendam in nugis? Hae nugae seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Ut mala quem scabies aut morbus regius urget
Aut fanaticus error et iracunda Diana,
Vesanum tetigisse timent fugiuntque poëtam,
Qui sapiunt; agitant pueri incautique sequuntur.
Hic, dum sublimis versus ructatur et errat,
Si veluti merulis intentus decidit auceps

I. v. 456. *secuntur* c. v. 457. *sublimes* T. v. 458. *auspex* T.
II. v. 457. *sublimeis* CT.
IV. v. 451. *ducunt* C1d. Pragensis.

verbium abierat. Cic. ad Att. 1, 11: *mearum orationum tu Aristarchus es.* — *non dicet*] «Hoc, si aures consulis, plenius fortiusque erit, quin et sententiae quoque ponderis nonnihil gravitatisque addit.» Bentl. Quin etiam rectior fit; nam in lect. *nec dicet Aristarchum fieri* et *non dicere* ut eiusdem generis actiones perverse videntur designari. Contra *non dicet* hoc significat: «quocirca hic tam severus criticus nunquam profecto dicet.» — *in nugis*] «in rebus leviculis, ut est unus alterve versiculus reprehensione dignus. «At vero hae ipsae nugae in causa erunt, ut amicus in eandem turpissimam famam incidat, quae persecuta est etiam apud posteritatem Choerilum, Bavium, Maevium; quod merito *serium malum* dici debet.» — *derisum*] «a popularibus suis explosum.» Minime referri hoc v. ad *derisorem* illum v. 433., ut volunt nonnulli, patet ex adiuncto *exceptumque sinistre*, quod proprie dicitur de histrione, qui simulatque in scena compareret, exsibilatur, in εἴρωνα autem illum minime quadrat.

453—456. In epilogo, ut solet (cfr. ad Epp. 2, 1. extr.) ridiculam proponit imaginem poëtae prorsus vesani et ab omnibus derisi (vv. 453—476.) Optime autem respondet exordio exitus, monstruosae figurae poëta furiosus. — *morbus regius*] morbus arquatus, ἴκτερος, G e l b s u c h t. Cels. 3, 24: *Per omne tempus utendum est lusu, ioco, ludis, lascivia, per quae mens exhilaretur; ob quae regius morbus dictus videtur.* — *fanaticus error*] Flor. 3, 19: *fanaticus furor*, qualem in primis a Cybele et Bellona sacerdotibus immitti putabant; unde in Inscriptt. m. Lat. N. 2317: *EX AEDE BELLONAES PVLVINESIS FANATICVS.* Ulpian. l. 1. §. pen. de Aedil.: *qui circa fana bacchantur et quasi dementes responsa reddunt.* — *Diana*] «quae quos ira sua persequitur lunaticos, σεληνιακούς, reddit.» Talium autem aegrotorum contactum, ne ipsi iisdem morbis inficerentur, fugere solebant; pueri contra lascivi eos contumeliosis verbis lacessebant. Artemid. 3, 42: καὶ παῖδες τοῖς μαινομένοις ἀκολουθοῦσιν. — *incauti*] saepe enim furiosi eos

In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum
Clamet, Io cives! non sit, qui tollere curet.
Si curet quis opem ferre et demittere funem,
Qui scis, an prudens huc se proiecerit atque
Servari nolit? dicam, Siculique poëtae
Narrabo interitum. Deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Aetnam
Insiluit. Sit ius liceatque perire poëtis;

I. v. 460. *sint - - curent* S. v. 461. *dimittere* bSTc. v. 462. *deiecerit* Tc.

II. v. 461. *Si quis curet* CT. v. 462. *deiecerit* LCT.

lapidibus fustibusque a se abigebant.

457—462. *sublimis*] «μετέωρος, elato et retrotracto capite circumcursans non sine arrogantia neque attentus ad ea, quae sub eius pedibus sunt.» Alii pro accus. plur. habuerunt: minus recte, nam esset εἰρωνεία subrustica, et caesurae vis obstat. — *ructatur*] «versus et inconditos et insanos effutit.» — *errat*] «furiosus per campos et colles vagatur.» — *auceps*] Similis exstat narratiuncula de Thalete apud Plat. in Theaeteto p. 174. A. et Diog. Laërt. 1, 34. — *longum*] Iliad. γ, 81: μακρὸν ἄϋσεν. — *Io cives*] Similis formula opem invocandi est *Porro Quirites*. — *non sit*] imperative ut Sat. 2, 5, 91: *Non etiam sileas. Ne*, quod suo iure substituit Schelle, si Horatius scripsisset, vix unquam mutatum esset. — *Qui scis*] «Quomodo scis, an contra quam tu opinaris, consulto se praecipitem in puteum proiecerit? quod consilium impedire non licet.» In huiusmodi propositionibus nos convertimus ac si esset *an non*, *ob nicht*. Cfr. Od. 2, 4, 13. Plaut. Most. 1, 1, 55. Hand Turs. I. p. 305 et 306. — «Ideo hic praeferendum *proiecerit*, quia *proiicere animam*, *proiicere se*, quae in bonis scriptoribus saepe occurrunt, ubique habent significationem voluntarii discriminis atque de eo dicuntur, qui servari nolit aut desperet.» Bentl.

463—469. *Siculique*] «Et quidem talis insaniae exemplum omnibus notum est, Empedoclis Agrigentini, inquam, poëtae philosophi, cuius interitum narrare placet.» Inter multiplicem famam de illius exitu haec quoque tradebatur, addita narratiuncula, unam ex eius crepidis aereis vi flammae rursus eiectam esse ex Aetnae cratere. Diog. Laërt. 8, 69. — *frigidus*] quo ἀντιθέτῳ v. *ardentem* notat illius stultitiam. Mire ad eius doctrinam hoc refert Comm. Cr.: «Empedocles enim dicebat ingenia frigido circum praecordia sangue impediri.» Cfr. Heyne ad Virg. Ge. 2, 484. — *Sit ius*] κατ' εἰρωνείαν. «Quoniam insaniunt, hoc iure sane sint» cèt. Gesnerus comparat Spartanorum decretum: Κλαζομενίοις

Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec, si retractus erit, iam
Fiet homo et ponet famosae mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet, utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus: certe furit ac velut ursus
Obiectos caveae valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus;
Quem vero arripuit, tenet occiditque legendo,
Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo.

I. v. 470. *Ne* T. (Ibid. Habent *factitet* bSTc.) v. 471. *aut triste* bc. (non ST.)

IV. v. 470. *dictitet* Codd. aliq. Cuningh.

ἐξέστω ἀσχημονεῖν. — *idem facit occidenti*] Graeca constr. *ὁ ἄκοντα σώζων ταὐτὸ ποιεῖ τῷ ἀποκτείνοντι.* Lucret. 3, 1051: *eadem aliis sopitu' quiete est.* — *Nec semel hoc fecit*] «Nec semel mortem sibi consciscere conatus est, semper tamen retractus ab iis, qui invito succurrebant.» Festiva *ἀβλεψίᾳ* Baxterus: «ut se demitteret in craterem.» — *fiet homo*] «ut sumus nos reliqui, ad sanam mentem rediens, sed in furore perseverans propter famae cupiditatem monstruoso aliquo modo, ut Empedocles, perire rursus volet.»

470—476. *Nec satis*] «Quid, quod fortasse sceleris alicuius expiandi causa, deum ira coactus versus identidem facit?» Hoc dicit in facetissima hyperbola semper progrediens. — *factitet*] Quod alii habent *dictitet*, h. l. Latinum non est; significaret enim «saepe dicat,» non «saepe dictet,» nec «recitet,» ut voluerunt Cuningh. et Sanadonus. — *Minxerit*] contumeliosus modus tumulos violandi, et quidem h. l. etiam patris. Cfr. Inscr. Lat. N. 4781: *Hospes, ad hunc tumulum ne meias, ossa precantur Tecta hominis* cet. quae tamen suppositicia videtur. Persius 1, 113: *Pueri, sacer est locus, extra Meiite.* — *bidental*] **Blitzmal**, locum de caelo tactum, qui caesis bidentibus et ara exstructa expiabatur, posteaque circumsaeptus manebat, ne quis eum tangendo in piaculum incurreret. Persius 2, 26: *Aut quia non fibris ovium Ergennaque iubente Triste iaces lucis evitandumque bidental* cet. — *Moverit*] «tangendo violaverit.» Cfr. Epod. 17, 3. — *incestus*] sanctimoniâ pollutâ. — *valuit si*] «si viribus suis id est assecutus, ut frangeret clathros (κλῇθρα), caveae virgas ligneas vel ferreas.» — *acerbus*] «quam maxime molestus et doctis et indoctis.» — *arripuit*] Perseverat in ursi imagine. — *occiditque*] Cfr. Sat. 1, 3, 88. — *Non*] particulam comparationis, ut saepe, omittit.

EXCURSUS I.

AD A. P. vv. 43—46.

Dici vix potest, quot quantique errores in his versibus explanandis et constituendis ab interpretibus commissi sint. Memorabo praecipuos dumtaxat. Sunt etiamnunc qui sic distinguant:

Ut iam nunc dicat, iam nunc debentia dici
Pleraque differat cet.;

tripliciter autem exponunt: 1) «Ut nunc ipsum dicat quae necessario dici debent, multa tamen aeque debentia dici differat in praesentia".; 2) «Ut interdum dicat omnia, interdum pleraque, quae debebant dici et ad locum pertinebant, differat in aliud tempus, ne mole *τῶν περιστάσεων* obruatur lector et narrationis filum amittat.» Bentl. Quae interpretationes maxime differunt in significatione vv. *iam nunc* constituenda. 3) Alii h. l. intelligunt «de virtute ordinis, qua statim in exordio carminis poëta quasi spectatorem facti cuiusdam, in quod medium incidit, lectorem in medias res rapiat.» Sed de hac virtute Horatius alio loco v. 148. praecipit. Cfr. Schirach Clav. p. 298. recte de h. l. disputantem. — V. *differat* alii explicant *dispescat*, *dispertiat*, vv. *praesens in tempus*, vel «in tempus idoneum atque magis opportunum», vel «in tempus, quo lector *ὁ ἐπιτυχών* hoc ipsum exspectet»: quae omnia Latinae consuetudini repugnant; nam Horatii aequales aliter intelligere non poterant quam quod persaepe reperitur, *in praesens, ad praesens*, (*εἰς τὸ παρόν*, *vor der Hand.*) — *Promissi carminis* alii explicant: 1) «perlongum, magni ambitus et momenti», analogia *barbae promissae*, *crinis promissi* abutentes, quos salse deridet Wolfius apud Schellium. 2) «incepti», simpliciter. 3) «Cum cuique poëseos generi sua constet ratio, poëta carmen conditurus, certo alicui poëseos generi lege adstrictum (alioqui non fuerit poëma) promissa facere videtur, quibus, si legitimum condiderit poëma, tantum abest, ut exciderit, ut ab intelligentissimo quoque promissis stetisse (ex lege) iudicandus sit.» Schelle. 4) «*Promittere* idem est atque *prodere*, *emittere*, *edere*.» Hocheder.

Cum Horatius dedita opera per tres versus immoratus esset in gravissimo praecepto de artificiosis dilationibus atque omissionibus poëticis tradendo, Bentleius tamen in tertio adeo haesit, ut quonam *Hoc-hoc* referretur, versus 45. 46. explicari non posse contenderet atque ita transponeret:

In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.
Dixeris egregie cet.

eumque multi secuti sunt, sic explicantem: «Hoc verbum ut probum recipiat, illud ut *κακοῦ κόμματος* repudiet atque abii-

ciat." Sed temerariae sunt omnes huiusmodi transpositiones in scriptore, cuius tot tamque antiqui exstant codices; et vv. *In verbis - - verbum*, quam quasi *ἀναφορὰν* ille acriter reprehendit, similia sunt illorum *ordo. Ordinis.*

EXCURSUS II.

AD v. 220.

Fabularum satyricarum vestigia obscura sunt ac prope evanida apud Romanos. Naevii *Lycurgus*, etsi in eo Silenus comparebat, ab *ἱλαροτραγῳδίᾳ*, (cuius dicendi genus sane redolent reliquiae, ut apud Varronem L. L. 7, 53: *Risi egomet cassabundum ire ebrium; Diabathra in pedibus habebat amictus epicroco:)* propius aberat quam a fabula satyrica; certe chorus constabat ex Edonis. Porphyrio; «*Satyros nudavit*, hoc est, satyrica coeperunt scribere, ut Pomponius *Atalantem* (sic Cod. Monac. id est, *Atalantam*. Ed. princ. et Bas. 1580. *Atlantem*:) vel *Sisyphon* (argumentum satyricis fabulis tractatum ab Aeschylo, Sophocle, Euripide:) vel *Ariadnen.*» Sed Pomponius hic non videtur fuisse L. Pomponius Bononiensis, illustris ille Atellanarum scriptor, qui Sullae temporibus floruit, praesertim cum nulla harum trium inter eius LXIV. fabulas, quarum nomina novimus, a grammaticis memoretur. Neque vero huc traham Pomponii *Saturam* apud Prisc. Kr. 1. p. 222. et 288., quoniam haec generis Luciliani videtur fuisse. Immo pronus sum ad referendas tres illas fabulas ad Pomponium Secundum tragicum, qui sub Claudio et Caligula vixit. Deinde memorantur ab Athenaeo 6, 7. p. 261., ubi de Sulla agit, *αἱ ὑπ' αὐτῷ γραφεῖσαι σατυρικαὶ κωμῳδίαι τῇ πατρίῳ φωνῇ.* Verum has cum plerisque pro Atellanis etiamnunc habeo, etsi adversatur Neukirch p. 18. Q. Cicero Sophoclis drama satyricum *Συνδείπνους* in Latinum convertit (Cic. ad Q. Fr. 2, 16, 3.); sed hoc specimen, ut opinor, intra domesticos parietes remansit. Grammatici autem Latini nullum memorant, sed Marius Victorinus p. 110. Gaisf. aperte, *hoc genus*, inquit, *nostri in Atellanis habent*, id est, «nostrae Atellanae, etsi perquam diversae, quodammodo respondent Graecorum fabulis satyricis.» Restat Vitruvii locus sane mirus 5, 8: *Genera sunt scenarum tria; unum, quod dicitur tragicum, alterum comicum, tertium satyricum; - - scenae satyricae ornantur arboribus, speluncis, montibus, reliquisque agrestibus rebus, in topiarii operis speciem deformatis.* Verum haec e Graecorum praeceptis repetita videntur et talis scena necessaria erat etiam in tragoediis similibus Philoctetae Sophoclis, Euripidis Electrae. Denique quod Neukirch p. 19. e Mario Victorino p. 2591. P. affert versiculum, quemadmodum iam Casaubonus ratus est, ex fabula satyrica petitum; *Agite, fugite, quatite, Satyri:* meminisse debebat tales a scriptoribus metricis ipsis fictos esse, ubi deficiebant exempla.

Iam vero in tanta dramatum satyricorum Graecorum copia atque excellentia, intentatum hoc genus ut tractaret facillime Romano alicui in mentem venire poterat; omnium minime sane Horatio, qui natura sua a toto genere scenico excolendo abhorrebat, neque, ut opinor, hoc satyricum genus ipsi tragoediae nec priscae novaeque comoediae Graecorum propter nescio quam causam praeferebat. At vero quomodo factum est, ut tam accurate eius leges exponeret, vitia, quae in eo committi poterant, vitare hortaretur? Munk quidem (Pomponius p. 37.) opinatus est, «Horatium, quomodo drama satyricum recte institueretur, ostendisse, ut Romanis huius generis imitationem pro mimis et Atellanis commendaret." Verum haec genera placebant populo, apta erant moribus illius temporis, dramate satyrico semigraeco vix expelli poterant e scena Latina. Quid multa? Mihi semper visum est, hoc ipsum genus fuisse, in quo elaborare sibi proposuerit maior Pisonum, eum se fore sperans, qui patrias litteras ditaret novaque gloria afficeret. Horatius vero probe perspiciens fabulam satyricam minime convenire sui temporis moribus et deliciis, immo admodum supervacaneam esse, calliditate prorsus egregia adolescentem ab ea in scenam producenda absterruit, cum praevideret vix aliter fieri posse, quam ut amicus ridiculum se redderet; quae quidem ignominia a Calpurniis Pisonibus avertenda erat. Sic similis, sed aliquanto accuratius definita, mea de h. l. est opinio notissimae illius Wielandianae, et Scholiastae in Cod. Vindob. B. apud Passow p. CXXXIV.: «Horatius facit hunc librum amicis suis, patri et filiis, quorum maior erat scriptor c o m o e d i a r u m»: (condonari hoc debet mediae aetatis scriptori:) item Scholiastae Rhenaugensis inediti: «Pisones, nobilissimi Romani, aliorum scripta reprehendi videntes, ne *suis publicatis* idem contingeret timentes, Horatium, artis poëticae optimum praeceptorem, ut eos in scribendo institueret, rogaverunt.» Verum hoc ad ridiculum accedit.

EXCURSUS III.

AD vv. 225—233.

Dilucidum exemplum, quomodo in dramate satyrico Graeci *verterint seria ludo*, praebet Euripidis Syleus apud Philonem *περὶ τοῦ πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλεύθερον*. Ed. Lips. T. V. p. 290: Ἴδε γοῦν οἷα παρ' Εὐριπίδῃ φησὶν ὁ Ἡρακλῆς·

Πρὸς ταῦτ' ἴτω μὲν πῦρ, ἴτω δὲ φάσγανα·
Πίμπρη, κάταιθε σάρκας, ἐμπλήσθητί μου
Πίνων κελαινὸν αἷμα· πρόσθε γὰρ κάτω
Γῆς εἶσιν ἄστρα, γῆ δ' ἄνεισ' εἰς αἰθέρα,
Πρὶν ἐξ ἐμοῦ σοι θῶπ' ἀπαντῆσαι λόγον.

Πάλιν τὸν αὐτὸν σπουδαῖον οὐχ ὁρᾷς, ὅτι οὐδὲ πωλούμενος

θεράπων εἶναι δοκεῖ, καταπλήττων τοὺς ὁρῶντας, ὡς οὐ μόνον ἐλεύθερος ὤν, ἀλλὰ καὶ δεσπότης ἐσόμενος τοῦ πριαμένου; Ὁ γοῦν Ἑρμῆς πυνθανομένῳ εἰ φαῦλός ἐστιν, ἀποκρίνεται,

Ἥκιστα φαῦλος, ἀλλὰ πᾶν τοὐναντίον,
Πρόσχημα σεμνὸς κοὐ ταπεινός, οὐδ' ἄγαν
Εὔογκος, ὡς ἂν δοῦλος, ἀλλὰ καὶ στολὴν
Ἰδόντι λαμπρὸς καὶ ξύλῳ δραστήριος.

εἶτα πάλιν·

Οὐδεὶς δ' ἐς οἴκους δεσπότας ἀμείνονας
Αὑτοῦ πρίασθαι βούλεται· σὲ δ' εἰσορῶν
Πᾶς τις δέδοικεν· ὄμμα γὰρ πυρὸς γέμεις,
Ταῦρος λέοντος ὣς βλέπων πρὸς ἐμβολήν.

Εἶτ' ἐπιλέγει τὸ ἦθος αὐτοῦ,

σοῦ κατηγορεῖ
Σιγῶντος, ὡς εἴης ἂν οὐχ ὑπήκοος,
Τάσσειν δὲ μᾶλλον ἢ 'πιτάσσεσθαι θέλοις.

(Ad eandem fabulam referunt verba a Philone allata ibid. p. 300., quae sane Herculi tribui possunt:

Ἐγὼ δ' ἐμαυτοῦ καὶ κλύειν ἐπίσταμαι,
Ἄρχειν θ' ὁμοίως, τἀρετῇ σταθμώμενος
Τὰ πάντα.) Pergit Philo loco priore:

Ἐπεὶ δὲ καὶ πριαμένου Συλέως εἰς ἀγρὸν ἐπέμφθη, διέδειξεν ἔργοις τὸ τῆς φύσεως ἀδούλωτον. Τὸν μὲν γὰρ ἄριστον τῶν ἐκεῖ ταύρων καταθύσας Διὶ πρόφασιν εὐωχεῖτο· πολὺν δ' οἶνον ἐμφορήσας ἀθρόον, εὖ μάλα κατακλιθεὶς ἠκρατίζετο. Συλεῖ δὲ ἀφικομένῳ καὶ δυσανασχετοῦντι ἐπί τε τῇ βλάβῃ καὶ τῇ τοῦ θεράποντος ῥαθυμίᾳ καὶ ἐπὶ τῇ περιττῇ καταφρονήσει, μηδὲν μήτε τῆς χρόας, μήτε ὧν ἔπραττε μεταβαλὼν εὐτολμότατά φησι,

Κλίθητι καὶ πίωμεν· ἐν τούτῳ δέ μου
Τὴν πεῖραν εὐθὺς λάμβαν', εἰ κρείττων ἔσει.

Priora vides quam τραγικώτατα esse; argumentum contra a comico paullulum tantummodo distans inesse in tauro illo mactato, in prandio atque potatione Herculis humi strati, in eiusdem altercatione cum Syleo. Ex alio huius dramatis loco vel in uno verbo persentisces elementa sermonis comici:

Βαυβῶμεν εἰσελθόντες· ἀπόμορξαι σέθεν
Τὰ δάκρυα.

Verum quod toto hoc genere non satis perspecto prope incredibile videatur, ad iocos paene obscoenos descenderunt et Aeschylus et Sophocles. Vide ad A. P. v. 221. Marius Victorinus p. 110. Gaisf.: *Satyrica est apud Graecos fabula, in qua item tragici poëtae non* (solum) *reges aut heroas, sed* (etiam) *Satyros induxerunt ludendi causa iocandique, ut simul spectator inter res tragicas seriasque Satyrorum quoque iocis et lusibus delectaretur, ut et Horatius sentit his versibus,* (A. P. 220—224.) *quod genus nostri in Atellanis habent:* quod tamen genus prorsus diversum erat.

EXCURSUS IV.

MITSCHERLICHII INTERPRETATIO vv. 244—247.

Monet Horatius, ne Satyris in dramate satyrico tribuatur sermo urbanus, quippe diis silvestribus (nempe e *silvis*, in quibus nati educatique sunt, in scenam a poëta *deductis)* quos adeo deceat rustice et incompte loqui. Itaque rusticus sermo urbano opponitur, qui quidem et volgaris est, qualis in *triviis* plebeiorum hominum est, et politior, qualis hominum in *foro* versantium et causas agentium. Simili loquendi colore eum distinguit Gell. 1, 22: *Id* («hic illi superest:) *dicitur non* in compitis *tantum neque in plebe volgaria, sed* in foro, *in comitio, apud tribunalia:* et quod ad rem attinet Cic. de Or. 1, 18: *Nitidum quoddam genus et verborum et laetum, sed palaestrae magis et otii quam huius civilis turbae ac fori.* Itaque poëta Satyros agrestes dedecere ait urbanum sermonem, volgarem iuxta atque politiorum hominum, fere uti Theocriti *Musa rustica et pastoralis* non forum modo, *verum* ipsam *etiam* urbem *reformidat* (secundum Quinctil. I. O. X.), urbano sermone plane abstinet, forensi pariter atque volgari. *Innati triviis* igitur non de sentina plebis homines, sed omnino de civili turba, ut Cicero appellat: («verum hoc longe aliud significat, *turbulentas contiones:*» Or.) intelligendi sunt, qui quidem non tam concinne atque ornate loquuntur quam oratores in foro; quorum loquendi consuetudinem Satyris tanto magis vitandam esse poëta ait, quo magis illa ab eorum natura discrepet. Horatius igitur hoc volt: «Silvestres Satyri ne utantur sermone urbano, nedum forensi.» Iam forensem sermonem designat poëta a nimia concinnitatis affectatione, quae iuvenilem quandam lasciviam prodit atque redundantiam, unde hoc *iuvenari teneris versibus* dicit, quod Graeci itidem νεανιεύεσθαι et μειρακιεύεσθαι. Cfr. omnino Ernesti Lex. technol. Gr. rhet. v. ΜΕΙΡΑΚΙΩΔΕΣ. Itaque *innati triviis* non opponuntur *forensibus* neque respiciunt verba: *aut immunda crepent ignominiosaque dicta;* quod Doeringius existimabat, qui in hanc suam rem *aut paene forenses* ideo legendum statuebat; quae correctio ne tum quidem est necessaria, si ex eius mente sensum loci constituas. Sed Satyri natura sua sunt *risores* et *dicaces* (v. 225.), quorum sales et iocos ita temperandos esse poëta monet, ne nimiam rusticitatem redoleant. Itaque ab urbanis hominibus urbane iocantibus dicta illa immunda et ignominiosa repeti non poterant.

EXCURSUS V.

DOEDERLEINII INTERPRETATIO vv. 251—260.

Syllaba longa brevi subiecta vocatur iambus;
Pes citus — unde etiam trimetris accrescere iussit
Nomen iambeis, cum senos redderet ictus,
Primus ad extremum similis sibi. — *Non ita pridem.*

Tardior ut paullo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus et patiens, non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter; hic et in Acci
Nobilibus trimetris apparet rarus et Enni.
In scenam missus magno cum pondere versus
Aut operae celeris nimium curaque carentis,
Aut ignoratae premit artis crimine turpi.

Ita si distinxeris, non modo stabit rei veritas indubia, sed etiam mirari desines, cur Horatius tam trivialem pedis iambici definitionem praemiserit; nunc ironiam inesse intelliges. «Quis demum ignorat vel addubitat», inquit, «quid sit iambus? Syllaba videlicet longa brevi subiecta, quo efficitur pes citus. Id si hodie et pueruli sciunt et tragoediarum scriptores observant, tamen olim apud nos non ita fuit; nam prisci poëtae Romani proavique nostri fecerunt laudaruntque vel eos trimetros iambicos, in quibus praeter nomen nihil fere inerat iambici vel celeritatis, libertate nimirum admittendi spondei in licentiam conversa. In Graecia quippe paullum tarditatis et gravitatis addere voluerant poëtae senariis spondeorum stabilitate; heic autem, Romae, vel nobilissimorum poëtarum trimetri nimio plus tarditatis et meram gravitatem habebant, ex celeritate, quae propria est iambico generi, nil fere retinentes; tam pleni refertique erant spondeis, et iambis rari.» Itaque *non ita pridem* minime sic dictum est, ut Sat. 2, 2, 46. *haud ita pridem*, sed praedicati locum obtinet *ita*, ut in illo *non est ita*, omisso verbo substantivo, plane ut Carm. 2, 15, 11:

Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita *Romuli*
Praescriptum *et intonsi Catonis*
Auspiciis veterumque norma.

Aristoph. Nubb. 5: *Οἱ δ' οἰκέται ῥέγκουσιν· ἀλλ' οὐκ ἂν πρὸ τοῦ.* *Pridem* vero, cum proprie contrarium sit adverbio *nuper*, non ita frequenter pro *olim* oppos. *nunc* usurpari concedo; sed fit tamen interdum, ut Iustin. 31, 3: *Italiam notiorem sibi nunc quam pridem fuisse.*

INDEX.

I. CARMINUM LYRICORUM: